שבוע יום הכיפורים ופרשת האזינו

ז׳ – י״ג תשרי תשע״ז (9 – 15 October – 16)

ספרי׳ – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא״ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים״
סניף אה״ק כפר חב״ד

770 איסטערן פאַרקווי ברוקלין, נ. י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי׳ תהא שנת נפלאות בכל
צדי״ק שנה להולדת כ״ק אדמו״ר שליט״א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

סדר הנחת תפילין

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֶב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצְאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרֲכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרֲכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל בפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "לחשם הארץ ומלואה" (או בראש־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קטו.

תפילה על אריכות הגלות שיעשה למען שמו שלא יתחללו:

א לֹא לָנוּ | יְהוָה לֹא־לָנוּ כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ: ב לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם
אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם: ג וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה: ד עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה
יְדֵי אָדָם: ה פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: ו אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם
וְלֹא יְרִיחוּן: ז יְדֵיהֶם | וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא־יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: ח כְּמוֹהֶם יִהְיוּ
עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: ט יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: י בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ
בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יא יִרְאֵי יְהוָה בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יב יְהוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ
יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית אַהֲרֹן: יג יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים: יד יֹסֵף
יְהוָה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם: טו בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: טז הַשָּׁמַיִם
שָׁמַיִם לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם: יז לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי דוּמָה:
יח וַאֲנַחְנוּ | נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

קטז.

שבחים גדולים להקדוש־ברוך־הוא והיאך דוד אמר בדין הוא לאהוב אותו על כל הטובות שעשה לו כמה ניסים ואינו יודע מה גמול ישלם לו שאי אפשר להשיב לו על כל הגמול שעשה עמו:

א אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע | יְהוָה אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: ב כִּי־הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא: ג אֲפָפוּנִי |
חֶבְלֵי־מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא: ד וּבְשֵׁם־יְהוָה אֶקְרָא אָנָּה יְהוָה מַלְּטָה
נַפְשִׁי: ה חַנּוּן יְהוָה וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: ו שֹׁמֵר פְּתָאיִם יְהוָה דַּלֹּתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: ז שׁוּבִי
נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי־יְהוָה גָּמַל עָלָיְכִי: ח כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת־עֵינִי מִן־דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי
מִדֶּחִי: ט אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: י הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: יא אֲנִי
אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב: יב מָה־אָשִׁיב לַיהוָה כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: יג כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא
וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: יד נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: טו יָקָר בְּעֵינֵי יְהוָה הַמָּוְתָה
לַחֲסִידָיו: טז אָנָּה יְהוָה כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי־עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי: יז לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח
תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: יח נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: יט בְּחַצְרוֹת | בֵּית
יְהוָה בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלִָם הַלְלוּיָהּ:

אגרות קודש

[ה'תשל"ב]

לאחרי שתנהל המדוברת תי' בפועל חיי יום יום כדרוש ע"פ שו"ע – במשך שבועות אחדים, כן יסבירוה דיני טהמש"פ –

ואם גם לאחר זה תחליט בתוקף שמקבלת כ"ז ע"ע – יגמרו בטוב ויהא השידוך בשטומו"צ.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קטו, קטז ..... ג

ג) מאמר ד״ה כנשר יעיר קנו גו׳
שבת פרשת האזינו, י״ג תשרי, ה׳תשכ״ב ..... ה

ד) ברכת כ״ק אדמו״ר שליט״א, ערב יום הכיפורים
אחר תפילת מנחה ולפני כל נדרי, ה׳תשכ״ו ..... כ

ה) ר״ד מוצאי יום הכיפורים, ה׳תשכ״ו ..... כא

ו) שיחת שבת פרשת האזינו,
י״ג תשרי, ה׳תשכ״ו ..... כא

ז) משיחות שבת פרשת האזינו,
שבת שובה, התוועדות א׳ וב׳, ה׳תנש״א ..... כט

ח) לקוטי שיחות פרשת האזינו כרך יט ..... לח

ט) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח המקובל
ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... מד

י) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת האזינו ..... מו

יא) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת האזינו ..... מז

יב) שיעורי תהלים לשבוע פרשת האזינו ..... עא

יג) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת האזינו ..... עב

יד) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת האזינו ..... פב

טו) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... פד

שיעורי רמב״ם

טז) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת האזינו ..... פז

יז) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת האזינו ..... קמג

יח) – ספר המצוות לשבוע פרשת האזינו ..... קס

יט) נביאים וכתובים
ישעיה פרק ל, איוב פרק ט-י ..... קסד

כ) משניות – מסכת תרומות
ביאור קהתי ..... קסו

כא) עין יעקב מסכת סוכה ..... קעג

כב) מסכת בבא מציעא עם ביאורים
מדף יג עד דף יט ..... קעד

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כג) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רה

כד) שולחן ערוך הלכות פסח
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רו

כה) תורה אור
אדמו״ר הזקן ..... רט

כו) שערי תשובה
אדמו״ר האמצעי ..... ריב

כז) מאמרי הצ״צ – מאמרי הצ״צ תרי״ד-תרט״ו
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... ריג

כח) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... ריד

כט) שיעורים בהמשך המאמרים – תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב ..... רטו

ל) ספר המאמרים קונטרסים חלק א
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רטז

לא) ספר השיחות ה׳ש״ת-תש״א בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רטז

לב) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... ריז

לג) אגרות קודש
מכתב הרבי מוהריי״צ לרבנית חיה מושקא ..... ריח

לד) חומש לקריאה לציבור לשבת פרשת האזינו ..... רכא

לה) קריאת התורה למנחת שבת קודש ..... רכז

לו) לוח זמנים לשבוע פרשת האזינו ..... רכט

לז) סדר מצות הדלקת נרות ליו״כ וערב שבת קודש ..... רלא

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס״ד. שבת פרשת האזינו, י״ג תשרי*, ה׳תשכ״ב

(הנחה בלתי מוגה)

כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ גּוֹ׳ יִשָּׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ ה׳ בָּדָד יַנְחֶנּוּ[1], וְקָאֵי עַל מַה שֶּׁכָּתוּב לְעֵיל מִינֵּיהּ[2] יְצָרֲנֵהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה ״כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ״, וְלָכֵן ״יִשָּׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ הֲוָיָ׳ בָּדָד יַנְחֶנּוּ״. וּפֵירוּשׁ ״יְצָרֲנֵהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ״, הִנֵּה יָדוּעַ[3] שֶׁיִּשְׁנָם סְפִירוֹת וּמַלְאָכִים שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם ׳עֵינַיִם׳, וְכַמְבֹאָר בְּ׳תּוֹרָה אוֹר׳[4] בְּעִנְיַן עֵינֵי הֲוָיָ׳ מְשׁוֹטְטִים וּמְשׁוֹטְטוֹת שֶׁהֵם שְׁנֵי סוּגִים בְּמַלְאָכִים, אָמְנָם יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם לְפָנִים מִמַּלְאָכֵי הַשָּׁרֵת הֵם בְּחִינַת ״אִישׁוֹן עֵינוֹ״. שֶׁהָעַיִן עִם הָרְאִיָּה כְּלִי לְכֹחַ הָרְאִיָּה, מִכָּל־מָקוֹם הִנֵּה עִקַּר הָרְאִיָּה הוּא מֵהָאִישׁוֹן שֶׁבָּעַיִן, וְזוֹהִי מַעֲלַת יִשְׂרָאֵל עַל הַמַּלְאָכִים, שֶׁהַמַּלְאָכִים נִקְרָאִים בְּשֵׁם ׳עֵינַיִם׳ בִּכְלָלוּת, וְיִשְׂרָאֵל הֵם בְּחִינַת ״אִישׁוֹן עֵינוֹ״.

ב) וּלְהָבִין זֶה, וְגַם לְהָבִין שַׁיָּכוּת הָעִנְיָנִים שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁ״יְצָרֲנֵהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ״ עַל־יְדֵי־זֶה ״כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ״, וְעַל־יְדֵי־זֶה ״יִשָּׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ הֲוָיָ׳ בָּדָד יַנְחֶנּוּ״, יוּבַן זֶה בְּהַקְדִּים מַאֲמַר בַּעַל הַהִילּוּלָא[5] הרבי מהר״ש, רבי שמואל, הרביעי בשושלת אדמו״רי חב״ד שנסתלק ביום י״ג תשרי (בשנת תרמ״ג) עַל פָּסוּק[6] אֶת הֲוָיָ׳ הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם גּוֹ׳ וַהֲוָיָ׳ הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם גּוֹ׳[7], וּמֵבִיא הרבי מהר״ש במאמרו מַה שֶּׁכָּתוּב בְּהֶמְשֵׁךְ הַפָּסוּק ״וַהֲוָיָ׳ הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם גּוֹ׳ לִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתָיו״, שֶׁעַל זֶה הִקְשָׁה בְּאוֹר הַחַיִּים׳ הַקָּדוֹשׁ, הֲלֹא דָּבָר זֶה שהקדוש־ברוך־הוא ציווה לבני ישראל לשמור את המצוות הוּא מִתְּנַאי הַכָּבוֹד שֶׁרָשַׁם בְּמַעֲשֵׂה יִשְׂרָאֵל לַה׳, כלומר, אחד הדברים שבהם בני ישראל מכבדים את הקדוש־

ביאור בדרך אפשר

1 נאמר בשירת האזינו כי הקדוש־ברוך־הוא שומר על בני ישראל ומגן עליהם:
2 **כְּנֶשֶׁר** יָעִיר קִנּוֹ גּוֹ׳ יִשָּׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ נושא אותו על כנפיו, כך
3 **ה׳ בָּדָד יַנְחֶנּוּ**[1] מנחה ומוביל את בני ישראל לבד, וכפירוש רש״י על
4 הפסוק, ״נהגם ברחמים ובחמלה כנשר הזה רחמני על בניו... ה׳, בדד לבטח
5 נהגם במדבר״ **וְקָאֵי** והכתוב מכוון
6 **עַל מַה שֶּׁכָּתוּב לְעֵיל מִינֵּיהּ**[2]
7 קודם לכן, **יְצָרֲנֵהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ,**
8 הקדוש־ברוך־הוא שומר על בני ישראל
9 כשם שאדם שומר ומשגיח על אישון
10 עינו, שהוא, כפירוש רש״י על הפסוק
11 ״השחור שבעין שהמאור יוצא הימנו״
12 (וראה בהמשך המאמר משמעות
13 הדברים על־פי חסידות), כלומר דבר
14 יקר וחביב וחשוב מאד, **שֶׁעַל־יְדֵי־**
15 **זֶה שֶׁ״יְצָרֲנֵהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ״**
16 מאחר שבני ישראל יקרים וחביבים
17 אצל הקדוש־ברוך־הוא מאד, **עַל־**
18 **יְדֵי־זֶה ״כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ״,**
19 **וְלָכֵן ״יִשָּׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ הֲוָיָ׳**
20 **בָּדָד יַנְחֶנּוּ״**, כפי שיתבאר להלן.
21 **וּפֵירוּשׁ ״יְצָרֲנֵהוּ כְּאִישׁוֹן**
22 **עֵינוֹ״** על־פי חסידות, **הִנֵּה יָדוּעַ**[3]
23 בתורת החסידות **שֶׁיִּשְׁנָם סְפִירוֹת**
24 כוחות ואורות אלוקיים עליונים
25 **וּמַלְאָכִים שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם**
26 **׳עֵינַיִם׳, וְכַמְבֹאָר בְּ׳תּוֹרָה**
27 **אוֹר׳**[4] **בְּעִנְיַן עֵינֵי הֲוָיָ׳**
28 **מְשׁוֹטְטִים וּמְשׁוֹטְטוֹת שֶׁהֵם**
29 **שְׁנֵי סוּגִים בְּמַלְאָכִים** ומכאן
30 שיש מלאכים הנקראים ״עינים״,
31 **אָמְנָם יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם לְפָנִים**
32 **מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת** נשמות ישראל הן
33 בדרגה יותר גבוהה מהמלאכים וכל
34 הגבוה יותר הוא פנימי יותר, וכך גם
35 בענייננו, המלאכים נקראים ״עיניים״
36 סתם, ונשמות ישראל שהן בדרגה
37 פנימית יותר **הֵם בְּחִינַת ״אִישׁוֹן**
38 **עֵינוֹ״**, החלק הפנימי שבעין. **שֶׁהָעַיִן עִם הֶיוֹתָהּ** אף שבכללות כל
39 העין, על כל חלקיה, היא **כְּלִי** ראוי **לְכֹחַ הָרְאִיָּה** שבנפש שיתלבש בה
40 ויפעל בה, **מִכָּל־מָקוֹם הִנֵּה עִקַּר הָרְאִיָּה הוּא מֵהָאִישׁוֹן**
41 **שֶׁבָּעַיִן, וְזוֹהִי מַעֲלַת יִשְׂרָאֵל עַל הַמַּלְאָכִים, שֶׁהַמַּלְאָכִים**
42 **נִקְרָאִים בְּשֵׁם ׳עֵינַיִם׳**
43 **בִּכְלָלוּת, וְיִשְׂרָאֵל הֵם בְּחִינַת**
44 **״אִישׁוֹן עֵינוֹ״**, החלק הפנימי
45 והעיקרי של בחינת עיניים.
46 **ב) וּלְהָבִין זֶה, וְגַם לְהָבִין**
47 **שַׁיָּכוּת** וקשר **הָעִנְיָנִים שֶׁעַל־**
48 **יְדֵי־זֶה שֶׁ״יְצָרֲנֵהוּ כְּאִישׁוֹן**
49 **עֵינוֹ״ עַל־יְדֵי־זֶה ״כְּנֶשֶׁר**
50 **יָעִיר קִנּוֹ״, וְעַל־יְדֵי־זֶה**
51 **״יִשָּׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ הֲוָיָ׳ בָּדָד**
52 **יַנְחֶנּוּ״, יוּבַן זֶה בְּהַקְדִּים**
53 **מַאֲמַר בַּעַל הַהִילּוּלָא**[5] הרבי
54 מהר״ש, רבי שמואל, הרביעי בשושלת
55 אדמו״רי חב״ד שנסתלק ביום י״ג
56 תשרי (בשנת תרמ״ג) **עַל פָּסוּק**[6]
57 **אֶת הֲוָיָ׳ הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם גּוֹ׳**
58 **וַהֲוָיָ׳ הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם גּוֹ׳**[7],
59 **וּמֵבִיא** הרבי מהר״ש במאמרו **מַה**
60 **שֶּׁכָּתוּב בְּהֶמְשֵׁךְ הַפָּסוּק**
61 **״וַהֲוָיָ׳ הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם גּוֹ׳**
62 **לִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתָיו״, שֶׁעַל זֶה**
63 **הִקְשָׁה בְּ׳אוֹר הַחַיִּים׳**
64 **הַקָּדוֹשׁ, הֲלֹא דָּבָר זֶה**
65 שהקדוש־ברוך־הוא ציווה לבני ישראל
66 לשמור את המצוות **הוּא מִתְּנַאי**
67 **הַכָּבוֹד שֶׁרָשַׁם בְּמַעֲשֵׂה**
68 **יִשְׂרָאֵל לַה׳**, כלומר, אחד הדברים
69 שבהם בני ישראל מכבדים את הקדוש־

---

* התחלת וסיום המאמר – הוגה ע״י כ״ק אדמו״ר שליט״א, ויצא לאור בשעתו בתור הוספה לקונטרס ״מאמר את ה׳ האמרת – תרל״ב״ (כ״ף מ״ח תשכ״ב)*. 1) פרשתנו לב, יא־יב. 2) שם, יו״ד. 3) ראה ד״ה יסובבנהו – לאדה״ז (ברוקלין תשכ״ב)**. 4) פ׳ וירא ד״ה ארדה נא. 5) בקונטרס הנ״ל. וראה גם ד״ה זה תרע״ח. ד״ה כל המאריך באחד תרפ״ו. ד״ה מים רבים תשי״ז. 6) תבוא כו, יז־יח. 7) עד כאן הוגה ע״י כ״ק אדמו״ר שליט״א.

*) ב״פתח דבר״ שם: ״כ״ק אדמו״ר שליט״א אמר המאמר בעת ההתוועדות בש״פ האזינו, י״ג תשרי (יום ההילולא של כ״ק אדמו״ר מהר״ש) השתא – עם איזה שינויים ובהוספת התחלה וסיום״.

**) נדפס לאח״ז בסה״מ תקס״ו ע׳ שס ועג׳ שצב.

ביאור בדרך אפשר

כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָסוּק אֶת חֲנֻ״ךְ הַיּוֹם גּוֹ׳ וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו גּוֹ׳, וּמַה מָּקוֹם לְהַזְכִּירוֹ בִּדְבָרִים שֶׁמֵּה׳ לְיִשְׂרָאֵל וכיוון שהוא כבוד ושבח מבני ישראל אל הקדוש־ברוך־הוא, איזה עניין יש למנותו בין הדברים שהקדוש־ברוך־הוא מכבד ומשבח את בני ישראל?

אַךְ הָעִנְיָן יוּבָן על־פי חסידות בְּהַקְדִּים הַפֵּירוּשׁ דְּ״הֶאֱמַרְתָּ״ וְ״הֶאֱמִירְךָ״ מִלְּשׁוֹן שֶׁבַח, היינו, כאמור, שהקדוש־ברוך־הוא משבח את בני ישראל ובני ישראל משבחים את הקדוש־ברוך־הוא, כִּדְרָשַׁת חֲכָמֵינוּ ז״ל[8] עַל פָּסוּק זֶה, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְיִשְׂרָאֵל: אַתֶּם עֲשִׂיתוּנִי חֲטִיבָה אַחַת בָּעוֹלָם, וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶתְכֶם חֲטִיבָה אַחַת בָּעוֹלָם. אַתֶּם עֲשִׂיתוּנִי חֲטִיבָה אַחַת בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר[9] שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה׳ אֱלֹקֵינוּ ה׳ אֶחָד. וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶתְכֶם חֲטִיבָה אַחַת בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר[10] וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ.

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף הַמְבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר[11] שֶׁ״הֶאֱמַרְתָּ״ יֵשׁ בּוֹ שִׁלְשָׁה פֵּירוּשִׁים, פֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן, לְשׁוֹן שֶׁבַח, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל. פֵּירוּשׁ הַשֵּׁנִי, לְשׁוֹן לְבוּשׁ, פּוֹרְפִירָא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּמִּדְרָשׁ[12] עַל פָּסוּק[13] בִּצַּע אִמְרָתוֹ, בָּצַע פּוֹרְפִירָא (לְבוּשׁ) דִּילֵיהּ, וּפֵירוּשׁ הַשְּׁלִישִׁי, מִלְּשׁוֹן אֲמִירָה וְדִבּוּר. וְזוֹהִי שַׁיָּכוּת הַפָּסוּק אֶת חֲנֻ״ךְ הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם גּוֹ׳ לְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, כִּי בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[14] שֶׁ״הַיּוֹם״ סְתָם קָאֵי עַל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, וּבְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה נַעֲשֶׂה הָעִנְיָן דְּ״אֶת חֲנֻ״ךְ הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם״, בְּכָל שִׁלְשֶׁת הַפֵּירוּשִׁים הַנַּ״ל לשון שבח, לשון לבוש ולשון אמירה, כפי שממשיך ומבאר.

דְּהִנֵּה, הָעֲבוֹדָה הרוחנית של האדם דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הִיא כְּמַאֲמַר רַז״ל[15] אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (לְיִשְׂרָאֵל): אִמְרוּ לְפָנַי בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה מַלְכֻיּוֹת כּוּ׳ כְּדֵי שֶׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם, שֶׁזֶּהוּ תּוֹכֶן פֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן שֶׁזֶּהוּ תּוֹכֶן פֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן דְּ״הֶאֱמַרְתָּ״, לְשׁוֹן שֶׁבַח, שֶׁהוּא עִנְיַן ״אַתֶּם עֲשִׂיתוּנִי חֲטִיבָה אַחַת בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה׳ אֱלֹקֵינוּ ה׳ אֶחָד״, כְּמַאֲמַר רַז״ל[16] שְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַוְיָ׳ אֱלֹקֵינוּ הַוְיָ׳ אֶחָד - זֶהוּ מַלְכוּת ופסוק זה הוא אחד מפסוקי מלכיות שאומרים בתפילת מוסף של ראש השנה, כי תוכנו הוא קבלת מלכותו של הקדוש־ברוך־הוא. וּפֵירוּשׁ הַשֵּׁנִי, לְשׁוֹן לְבוּשׁ, כִּי כַּאֲשֶׁר נִבְרָא אָדָם הָרִאשׁוֹן בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה אָמַר הַוְיָ׳ מָלַךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ[17], כלומר, מיד שנברא אמר אדם הראשון אֲמִרָתוֹ, בָּצַע חתך פּוֹרְפִירָא (לְבוּשׁ) דִּילֵיהּ שלו, וּפֵירוּשׁ הַשְּׁלִישִׁי, ׳האמרת׳ ו׳האמירך׳ מִלְּשׁוֹן אֲמִירָה וְדִבּוּר. וְזוֹהִי שַׁיָּכוּת הַפָּסוּק אֶת חֲנֻ״ךְ הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם גּוֹ׳ לְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, כִּי בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[14] שֶׁ״הַיּוֹם״ סְתָם קָאֵי עַל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, וּבְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה נַעֲשֶׂה הָעִנְיָן דְּ״אֶת חֲנֻ״ךְ הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם״, בְּכָל שִׁלְשֶׁת הַפֵּירוּשִׁים הַנַּ״ל. דְּהִנֵּה, הָעֲבוֹדָה דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הִיא כְּמַאֲמַר רַז״ל[15] אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (לְיִשְׂרָאֵל): אִמְרוּ לְפָנַי בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה מַלְכֻיּוֹת כּוּ׳ כְּדֵי שֶׁתַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם, שֶׁזֶּהוּ תּוֹכֶן פֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן דְּ״הֶאֱמַרְתָּ״, לְשׁוֹן שֶׁבַח, שֶׁהוּא עִנְיַן ״אַתֶּם עֲשִׂיתוּנִי חֲטִיבָה אַחַת בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה׳ אֱלֹקֵינוּ ה׳ אֶחָד״, כְּמַאֲמַר רַז״ל[16] שְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַוְיָ׳ אֱלֹקֵינוּ הַוְיָ׳ אֶחָד - זֶהוּ מַלְכוּת. וּפֵירוּשׁ הַשֵּׁנִי, לְשׁוֹן לְבוּשׁ, כִּי כַּאֲשֶׁר נִבְרָא אָדָם הָרִאשׁוֹן בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה אָמַר הַוְיָ׳ מָלַךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ[17], שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בְּ׳לְבוּשׁ

8) ברכות ו, סע״א. במדב״ר פי״ד, ד. 9) ואתחנן ו, ד. 10) דברי הימים־א יז, כא. 11) אוה״ת תבוא ע׳ תתרסט. 12) איכ״ר פ״ב, כא. 13) איכה ב, יז. 14) תבוא מא, ג. נצבים מד, א. 15) ר״ה טז, א. לד, ב. 16) שם לב, ב. 17) תהלים מזמור צג. פרקי דר״א פי״א.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ הקדוש־ברוך־הוא **בְּ׳לְבוּשׁ מַלְכוּת׳. וּפֵירוּשׁ הַשְּׁלִישִׁי מִלְּשׁוֹן אֲמִירָה וְדִבּוּר, כַּיָּדוּעַ**[18] שֶׁבִּרְאֹשׁ־הַשָּׁנָה הוּא בְּנִין עוֹלָם הַדִּבּוּר, כמבואר בקבלה וחסידות שבראש השנה הוא 'בניין המלכות', ה'בניין' של ספירת המלכות והיא בחינת הדיבור (כי כשם שהדיבור מצד אחד אין בו עניין מצד עצמו ואינו אלא ביטוי של השכל והמידות, ומצד שני הוא האמצעי להעביר את השפע אל הזולת, כך ספירת המלכות אין לה אור משל עצמה והיא רק ביטוי אור הספירות שלמעלה ממנה, אבל דרכה עובר ונמשך האור האלוקי למטה), וכמובא ב'לקוטי תורה' לאדמו"ר הזקן במאמרי ראש השנה: "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול כו' ועל־ידי זה יחרדו כו' שהוא בחינת ביטול והשתחוואה וכמו שכתוב גבי שופר ויחרד כל העם כו' וכתיב אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו, ופירוש בעיר היינו בחינת עיר אלוקינו עולם הדיבור מקור דבריאה־יצירה־עשיה כו' והשופר הוא קול והמשכה להיות בנין עולם הדבור שהוא בחינת עיר...".

וּמַמְשִׁיךְ הרבי מהר"ש **בַּמַּאֲמָר**[5] הנזכר **בְּבִיאוּר הַפֵּירוּשׁ דְּ"הֶאֱמַרְתָּ" וְ"הֶאֱמִירְךָ" מִלְּשׁוֹן שֶׁבַּחַ, שֶׁבְּשִׁבְעָה נֶאֱמַר אֶחָד (הַוָּיְ׳ אֶחָד, גּוֹי אֶחָד), שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שִׁלְשָׁה פֵּירוּשִׁים. פֵּירוּשׁ הָרִאשׁוֹן, כְּמַאֲמַר רַז"ל**[19] **אֶחָד - אֵין כַּיּוֹצֵא בּוֹ. וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ הַשֶּׁבַח שֶׁאֵין כַּיּוֹצֵא בּוֹ, אֵיךְ יַעֲלֶה עַל לֵב־אִישׁ קָא־סַלְקָא־דַּעְתָּךְ שֶׁיֵּשׁ כַּיּוֹצֵא בּוֹ חַס־וְשָׁלוֹם, וַהֲרֵי אֲפִילּוּ אוּמּוֹת הָעוֹלָם קָרוּ לֵיהּ אֱלָקָא דֶּאֱלָקַיָּא**[20]**, וְאִם־כֵּן לָמָּה צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין כַּיּוֹצֵא בּוֹ. וּפֵירוּשׁ הַשֵּׁנִי, שֶׁ"אֶחָד" שׁוֹלֵל הָעָנְיָן דַּעֲבוֹדָה־זָרָה, כְּמַאֲמַר רַז"ל**[21] **מֵהֵיכָן זָכוּ יִשְׂרָאֵל לְקַרִיאַת שְׁמַע** הפותחת בפסוק 'שמע ישראל', **מִמַּתַּן־תּוֹרָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, אֲנִכִי ה' אֱלֹקֶיךָ. הֻשְׁיבוּ יִשְׂרָאֵל: ה' אֱלֹקֵינוּ. לֹא יִהְיֶה לְךָ כו' הֻשְׁיבוּ יִשְׂרָאֵל: ה' אֶחָד** ולפי מדרש זה האמירה 'שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד' נוצרה בדו־שיח שהתנהל, כביכול, בין הקדוש־ברוך־הוא ובני ישראל בעת מתן־תורה. **וְנִמְצָא, שֶׁ"הַוָּיְ׳ אֱלֹקֵינוּ הַוָּיְ׳ אֶחָד" הוּא קַבָּלָה** שבני ישראל מודיעים שהם מקבלים על עצמם **עַל שְׁנֵי דִּבְּרוֹת דְּ"אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ"** שהם המצוה של האמונה בה', ועבודתו והאיסור לעבוד עבודה זרה, **וְהַיְנוּ, שֶׁ"אֶחָד" שׁוֹלֵל הָעָנְיָן דַּעֲבוֹדָה־זָרָה.**

וּפֵירוּשׁ הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁהַוָּיְ׳ אֶחָד הִיא מְצָוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, מִצְוֹת לְיַחֲדוֹ להאמין באחדות ה', **שֶׁהַרֵי אֶפְשָׁר** יכול **לִהְיוֹת קִיּוּם הַצִּוּוּי "אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ"**, שהאדם מאמין בה' ואינו עובד עבודה־זרה **וּמִכָּל־מָקוֹם אֵין זֶה עֲדַיִן עִנְיַן הַיִּחוּד, וְעַל זֶה נִיתַּוֹסֵף הָעִנְיָן דַּ"הַוָּיְ׳ אֶחָד", שֶׁהוּא הַצִּוּוּי לְיַחֲדוֹ, וְהוּא שְׁלִילַת עִנְיַן הַשִּׁתּוּף** האמונה בכך שה' הוא הא־ל היחיד ומלבדו אין שום כוחות אחרים השותפים, חס ושלום, בבריאת והנהגת העולם אלא אין עוד מלבדו, **שֶׁעַל זֶה נִצְטַוּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּפָּסוּק שְׁמַע יִשְׂרָאֵל גו' ה' אֶחָד**[22]**, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אוּמּוֹת הָעוֹלָם, אַף שֶׁנִּצְטַוּוּ עַל** איסור **עֲבוֹדָה־זָרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**

ביאור בדרך אפשר

1 מַלְכוּת׳. וּפֵירוּשׁ הַשְּׁלִישִׁי מִלְּשׁוֹן אֲמִירָה וְדִבּוּר,
2 כַּיָּדוּעַ[18] שֶׁבִּרְאֹשׁ־הַשָּׁנָה הוּא בְּנִין עוֹלָם הַדִּבּוּר.
3 **וּמַמְשִׁיךְ** בַּמַּאֲמָר[5] בְּבִיאוּר הַפֵּירוּשׁ
4 דְּ"הֶאֱמַרְתָּ" וְ"הֶאֱמִירְךָ" מִלְּשׁוֹן
5 שֶׁבַח, שֶׁבְּשִׁבְעָה נֶאֱמַר אֶחָד (הַוָּיְ׳ אֶחָד, גּוֹי
6 אֶחָד), שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שִׁלְשָׁה פֵּירוּשִׁים. פֵּירוּשׁ
7 הָרִאשׁוֹן, כְּמַאֲמַר רַז"ל[19] אֶחָד - אֵין כַּיּוֹצֵא בּוֹ.
8 וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ הַשֶּׁבַח שֶׁאֵין כַּיּוֹצֵא בּוֹ, אֵיךְ
9 יַעֲלֶה עַל לֵב־אִישׁ קָא־סַלְקָא־דַּעְתָּךְ שֶׁיֵּשׁ כַּיּוֹצֵא
10 בּוֹ חַס־וְשָׁלוֹם, וַהֲרֵי אֲפִילּוּ אוּמּוֹת הָעוֹלָם קָרוּ
11 לֵיהּ אֱלָקָא דֶּאֱלָקַיָּא[20], וְאִם־כֵּן לָמָּה צָרִיךְ לוֹמַר
12 שֶׁאֵין כַּיּוֹצֵא בּוֹ. וּפֵירוּשׁ הַשֵּׁנִי, שֶׁ"אֶחָד" שׁוֹלֵל
13 הָעָנְיָן דַּעֲבוֹדָה־זָרָה, כְּמַאֲמַר רַז"ל[21] מֵהֵיכָן זָכוּ
14 יִשְׂרָאֵל לְקַרִיאַת שְׁמַע, מִמַּתַּן־תּוֹרָה. אָמַר
15 הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, אֲנִכִי ה'
16 אֱלֹקֶיךָ. הֻשְׁיבוּ יִשְׂרָאֵל: ה' אֱלֹקֵינוּ. לֹא יִהְיֶה לְךָ
17 כו' הֻשְׁיבוּ יִשְׂרָאֵל: ה' אֶחָד. וְנִמְצָא, שֶׁ"הַוָּיְ׳
18 אֱלֹקֵינוּ הַוָּיְ׳ אֶחָד" הוּא קַבָּלָה עַל שְׁנֵי דִּבְּרוֹת
19 דְּ"אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ", וְהַיְנוּ, שֶׁ"אֶחָד" שׁוֹלֵל
20 הָעָנְיָן דַּעֲבוֹדָה־זָרָה. וּפֵירוּשׁ הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁהַוָּיְ׳
21 אֶחָד הִיא מְצָוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, מִצְוֹת לְיַחֲדוֹ,
22 שֶׁהַרֵי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת קִיּוּם הַצִּוּוּי "אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה
23 לְךָ", וּמִכָּל־מָקוֹם אֵין זֶה עֲדַיִן עִנְיַן הַיִּחוּד, וְעַל
24 זֶה נִיתַּוֹסֵף הָעִנְיָן דַּ"הַוָּיְ׳ אֶחָד", שֶׁהוּא הַצִּוּוּי
25 לְיַחֲדוֹ, וְהוּא שְׁלִילַת עִנְיַן הַשִּׁתּוּף, שֶׁעַל זֶה
26 נִצְטַוּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּפָּסוּק שְׁמַע יִשְׂרָאֵל גו' ה'
27 אֶחָד[22]**,** מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אוּמּוֹת הָעוֹלָם, אַף שֶׁנִּצְטַוּוּ

ביאור בדרך אפשר

41 אלוקי האלוקים ומכאן שגם הם מבינים שאי אפשר לדמות לקדוש־ברוך־הוא
42 אף אחד ושום דבר, **וְאִם־כֵּן לָמָּה צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין כַּיּוֹצֵא בּוֹ**
43 והרי זה דבר פשוט ומובן מאליו.
44 **וּפֵירוּשׁ הַשֵּׁנִי, שֶׁ"אֶחָד" שׁוֹלֵל הָעָנְיָן דַּעֲבוֹדָה־זָרָה, כְּמַאֲמַר**
45 **רַז"ל**[21] **מֵהֵיכָן זָכוּ יִשְׂרָאֵל**
46 **לְקַרִיאַת שְׁמַע** הפותחת בפסוק
47 'שמע ישראל', **מִמַּתַּן־תּוֹרָה. אָמַר**
48 **הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: שְׁמַע**
49 **יִשְׂרָאֵל, אֲנִכִי ה' אֱלֹקֶיךָ.**
50 **הֻשְׁיבוּ יִשְׂרָאֵל: ה' אֱלֹקֵינוּ.**
51 **לֹא יִהְיֶה לְךָ כו' הֻשְׁיבוּ**
52 **יִשְׂרָאֵל: ה' אֶחָד** ולפי מדרש זה
53 האמירה 'שמע ישראל ה' אלוקינו ה'
54 אחד' נוצרה בדו־שיח שהתנהל,
55 כביכול, בין הקדוש־ברוך־הוא ובני
56 ישראל בעת מתן־תורה. **וְנִמְצָא,**
57 **שֶׁ"הַוָּיְ׳ אֱלֹקֵינוּ הַוָּיְ׳ אֶחָד"**
58 **הוּא קַבָּלָה** שבני ישראל מודיעים
59 שהם מקבלים על עצמם **עַל שְׁנֵי**
60 **דִּבְּרוֹת דְּ"אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה**
61 **לְךָ"** שהם המצוה של האמונה בה'
62 ועבודתו והאיסור לעבוד עבודה זרה,
63 **וְהַיְנוּ, שֶׁ"אֶחָד" שׁוֹלֵל הָעָנְיָן**
64 **דַּעֲבוֹדָה־זָרָה.**
65 **וּפֵירוּשׁ הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁהַוָּיְ׳ אֶחָד**
66 **הִיא מְצָוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, מִצְוֹת**
67 **לְיַחֲדוֹ** להאמין באחדות ה', **שֶׁהַרֵי**
68 **אֶפְשָׁר** יכול **לִהְיוֹת קִיּוּם הַצִּוּוּי**
69 **"אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ"**, שהאדם
70 מאמין בה' ואינו עובד עבודה־זרה
71 **וּמִכָּל־מָקוֹם אֵין זֶה עֲדַיִן עִנְיַן**
72 **הַיִּחוּד, וְעַל זֶה נִיתַּוֹסֵף הָעִנְיָן**
73 **דַּ"הַוָּיְ׳ אֶחָד", שֶׁהוּא הַצִּוּוּי**
74 **לְיַחֲדוֹ, וְהוּא שְׁלִילַת עִנְיַן**
75 **הַשִּׁתּוּף** האמונה בכך שה' הוא הא־ל
76 היחיד ומלבדו אין שום כוחות אחרים
77 השותפים, חס ושלום, בבריאת והנהגת
78 העולם אלא אין עוד מלבדו, **שֶׁעַל זֶה נִצְטַוּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**
79 **בַּפָּסוּק שְׁמַע יִשְׂרָאֵל גו' ה' אֶחָד**[22]**, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אוּמּוֹת**
80 **הָעוֹלָם, אַף שֶׁנִּצְטַוּוּ עַל** איסור **עֲבוֹדָה־זָרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**

---

18) לקו"ת פ' ראה לא, ג. דרושים לר"ה ס, סע"א. ובכ"מ. 19) במדב"ר פ"י, ה. 20) מנחות קי, א. 21) ראה דברים רבה פ"ב, לא: א"ל שמע ישראל אנכי ה"א, נענו כולן ואמרו ה"א ה' אחד. – ומה שמחלק בפנים לשנים: אנכי – השיבו ה' אלקינו, לא יהי' לך – השיבו ה' אחד, אולי י"ל שהוא ע"פ הירוש' (ברכות פ"א ה"ה) דעשה"ד כלולים בק"ש: אנכי ה"א – שמע ישראל ה"א, לא יהי' גו' על פני – ה' אחד. וס"ל דהמדרש רבה כאן קיצר, וד"ת כו' ועשירים במק"א (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בקונטרס הנ"ל). 22) סהמ"צ להרמב"ם מ"ע ב'. הל' יסוה"ת בתחלתו. ובכ"מ. וראה ג"כ סהמ"צ להצ"צ

ביאור בדרך אפשר

בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן ״וַיְצַו״[23], וְאָמְרוּ רַז״ל[24] שאף כי לפי פשוטו
מדובר על הציווי לאכול מפירות גן־עדן מלבד פרי עץ הדעת אֵין ״צַו״
אֶלָּא עֲבוֹדָה־זָרָה, מִכָּל־מָקוֹם לֹא נִצְטַוּוּ אומות העולם עַל
הַשְּׁתּוּף (כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְ״א[25] ב׳שולחן ערוך׳ שֶׁנִּמְשַׁךְ אַחַר
שיטת הָרַ״ן וְהַ׳תּוֹסְפוֹת׳[26]
הסוברים שאם כי גם אומות העולם
אסורים בעבודה־זרה, מכל־מקום לא
הוזהרו שלא להאמין בשיתוף).
וְהַיְנוּ, שֶׁאֵצֶל אומות הָעוֹלָם,
כּוֹלֵל גַּם חֲסִידֵי אומות
הָעוֹלָם, אֵין הָעִנְיָן דְּהַאֲמָנַת
הַיִּחוּד, ומותר להם לחשוב שמלבד
הקדוש־ברוך־הוא יש כוחות נוספים,
כִּי־אִם בְּיִשְׂרָאֵל דַּוְקָא יש את
האמונה באחדות ה׳ ואת הציווי ליחדו,
כפי שממשיך ומבאר להלן.

ג) וּבְאוּר הָעִנְיָן, דְּהִנֵּה
כְּתִיב[27] בתהילים רָם גבוה ונעלה
עַל כָּל גּוֹיִם הֲוָי׳ עַל הַשָּׁמַיִם
כְּבוֹדוֹ, וְזֶהוּ פסוק זה במובן
שהקדוש־ברוך־הוא נמצא למעלה
ונבדל מהנהגת העולם הוא לְפִי
שִׁיטַת אומות הָעוֹלָם שֶׁהֵם
חוֹשְׁבִים בטעות שֶׁהַבְּרִיאָה
הִיא בְּדֶרֶךְ הִשְׁתַּלְשְׁלוּת עִלָּה
וְעָלוּל, סיבה ותוצאה, כלומר
התהוות בצורה כזו שהתוצאה נובעת
ישירות מהסיבה והגורם (כמו, למשל,
התהוות הרגש מהשכל) שֶׁהָעִלָּה
וְהֶעָלוּל הסיבה (הגורם) והתוצאה
הֵם בְּעֶרֶךְ זֶה לָזֶה היחס ביניהם
הוא קרוב ויש ביניהם דמיון,
וְכַמְבֹאָר בְּ׳אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ׳[28]
שבספר התניא שֶׁהֶעָלוּל הוא אכן
בדרגה יותר נמוכה מהעילה, אך מכל־
מקום העלול יוֹדֵעַ וּמַשִּׂיג אֵיזֶה
הַשָּׂגָה יש לו הבנה והכרה מסויימת
בְּעִלָּתוֹ, וְעַד שֶׁגַּם בְּמַהוּתָם
וְעַצְמוּתָם אֵין הֶפְרֵשׁ גָּדוֹל
כָּל־כַּךְ בין הגורם והתוצאה אלא יש ביניהם דמיון ויחס גם במהותם רַק

ביאור בדרך אפשר

אלא שֶׁזֶּה עִלָּה וְזֶה עָלוּל, וְלָכֵן סוֹבְרִים הֵם אומות העולם
שֶׁשְּׁלִיחוּתוֹ כיוון שהקדוש־ברוך־הוא רָם וְנִשָּׂא ונעלה הֲרֵי רַק ״עַל
הַשָּׁמַיִם שם יש נבראים נעלים שדומים לו כְּבוֹדוֹ״, וְלֹא עַל הָאָרֶץ,
ואילו על הארץ אינו מולך כמו בשמים, כֵּיוָן שֶׁזּוֹהִי הַשְׁפָּלָה לְפָנָיו
יִתְבָּרֵךְ לרדת עד כדי כך לְהַשְׁפִּיל
אֶת עַצְמוֹ בַּעֲלוּלִים הנבראים
הַשְּׁפָלִים הנחותים כְּמוֹ הָאָרֶץ
וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ, להיות ׳עילה׳ וגורם
לבריאתם שֶׁהֲרֵי כְּכָל שֶׁהִתְאָרֵךְ
הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת דְּ׳עִלָּה וְעָלוּל׳
(וּוי לַאֲנַג עֶס זָאל נִיט זַיין
כמה שלא תהיה (ההשתלשלות)
ארוכה) וגם אם מדובר בעילה ועלול
המשתלשלים ממדריגה למדריגה וריבוי
גדול מאד של מדריגות, תמיד יִהְיוּ
הָעִלָּה וְהֶעָלוּל בְּעֶרֶךְ זֶה לָזֶה
ויהיה ביניהם יחס ודמיון מסויים,
ולטענת אומות העולם הדבר מחייב
לומר שרק הנבראים העליונים הנעלים
השתלשלו ונבראו מהקדוש־ברוך־הוא
בעצמו, אבל הנבראים התחתונים
הנחותים לא באו ממנו יתברך, כי אם
כן, הדבר מחייב ירידה והשפלה גדולה
ביותר של ה׳עילה׳, הגורם המהווה.
אֲבָל הָאֱמֶת הִיא כְּפִי
שֶׁיּוֹדְעִים בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל (ומדייקים
ואומרים שדבר זה הוא אצל בני
ישראל בידיעה הַיְנוּ, שֶׁעִנְיָן זֶה
הוּא לֹא רַק בְּאוֹפֶן שֶׁל
אֱמוּנָה ללא הבנה שכלית, אֶלָּא
גְּמִשְׁךָ גַּם בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה)
שֶׁהִתְהַוּוּת הַבְּרִיאָה אֵינָהּ
בְּדֶרֶךְ עִלָּה וְעָלוּל כך שיש ערך
ויחס ודמיון בין העילה והעלול, אֶלָּא
בְּדֶרֶךְ יֵשׁ מֵאַיִן, שֶׁזֶּהוּ היחס בין
ה׳יש׳ הנברא וה׳אין׳ המהווה, הוא
עִנְיָן שֶׁבְּאַיִן־עֵרוּךְ כְּלָל, ללא
כל דמיון והשוואה, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם
הַשָּׁמַיִם וכל הנבראים העליונים
הנעלים הֵם בְּחִינַת הַשְׁפָּלָה וכדי לברוא אותם, הקדוש־ברוך־הוא שהוא

מצות אחדות ה׳. 23) בראשית ב, טז. 24) זח״ג קיא, ב. וראה ג״כ סנהדרין נו, ב. 25) או״ח סו״ס קנו. 26) בד״ה מי כמוכה תרכ״ט מציין לתוד״ה שמא בבכורות (ב, א) וד״ה אסור בסנהדרין (סג, ב), ר״ן ספ״ק דע״ז, רי״ו ני״ז ח״ה, ואשר בשו״ת ושב הכהן סל״ח ושו״ת שער אפרים סכ״ד נחלקו ע״ז (הערת כ״ק אדמו״ר שליט״א בקונטרס הנ״ל). 27) תהלים קיג, ד. 28) ס״כ (קכט, סע״ב ואילך). 29) תהלים קכג, א.

ביאור בדרך אפשר

ה'אין' המהווה צריך להוריד ולהשפיל את עצמו, כביכול, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[29] בתהילים **הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם, כְּפִי שֶׁמְּדַיֵּק בַּזֹּהַר**[30] **דַּהֲוָה־לֵיהּ־לְמֵימַר** שהיה לו, לפסוק, לומר **הַיֹּשֵׁב בַּשָּׁמַיִם, וּמַהוּ אוֹמְרוֹ "הַיֹּשְׁבִי", בְּתוֹסֶפֶת יו"ד, אֶלָּא שֶׁהַיּוּ"ד מוֹרָה עַל קַטְנוּת וְהַשְׁפָּלָה יְתֵרָה** שהקדוש־ברוך־הוא מקטין ומשפיל את עצמו, כביכול, **בְּהוֹסָפָה עַל** לצורך הבריאה, **הַהַשְׁפָּלָה** והירידה **שֶׁבִּכְלָלוּת** עִנְיַן **הַיְשִׁיבָה,** שלעומת עמידה הרי זו השפלת קומתו של גוף האדם **כְּמַשָּׁל הָאָדָם הַיּוֹשֵׁב, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִשְׁפָּל** יורד **מִלֹּא קוֹמָתוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר**[31] בפסוק אחר בתהילים **הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, הַיְנוּ, שֶׁלְּהְיוֹתוֹ "מַגְבִּיהִי לָשָׁבֶת",** כיוון שגם הישיבה וההשפלה שלו היא גבוהה ונעלית **לָכֵן הוּא "מַשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ"** ומצידו אין הבדל בין עניינים ונבראים נעלים שהם בבחינת שמים לעניינים ונבראים נחותים שהם בבחינת ארץ, כי לגביו שניהם הם באין־ערוך, ללא כל דמיון והשוואה אליו, בשווה, באותה מידה.

וּמִזֶּה מוּכָח גַּם בְּנוֹגֵעַ לְהָעִנְיָן דְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית שהקדוש־ברוך־הוא משגיח וקובע על כל פרט בכל הנעשה עם כל נברא ונברא, **שֶׁהַהַשְׁגָּחָה אֵינָהּ רַק עַל מִין הַמְדַבֵּר, אֶלָּא גַּם עַל כָּל פְּרָטֵי הַנִּבְרָאִים** מכל הסוגים גם החי וגם הצומח **עַד לְבְחִינַת הַדּוֹמֵם, וְכַיָּדוּעַ תּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב שֶׁנִּמְסְרָה לָנוּ עַל־יְדֵי כְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוּ"ר נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ**[32], **הרבי הריי"צ,** מלמעלה **אֲפִילּוּ עַל עֶלֶה הַנּוֹבֵל מִן הָאִילָן וּמִתְגַּלְגֵּל מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אִם וּבְאֵיזֶה אוֹפֶן יִתְגַּלְגֵּל, וְעַד שֶׁעִנְיָן זֶה נוֹגֵעַ לִכְלָלוּת הַבְּרִיאָה כוּ'.**

ביאור בדרך אפשר

וְיסוֹד דָּבָר זֶה שיטת הבעל־שם־טוב בנושא השגחה פרטית **הוּא מַאֲמַר רַזַ"ל בְּ'חוּלִּין'**[33] במסכת חולין בגמרא **רַבִּי יוֹחָנָן כִּי הֲוָה חָזֵי** כאשר היה רואה את העוף הנקרא **שָׁלָךְ,** עוף ששולה דגים מן הים ומכך הוא ניזון, **אָמַר: "מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה", וּפֵירֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁזִּמְּנָתָהּ** עוף זה הנקרא **שָׁלָךְ** שישלה דגים מן הים כדי **לִשְׁפּוֹט** את הדגים **וְלַעֲשׂוֹת נְקָמָתְךָ בִּדְגַת הַיָּם לְהָמִית הַמְּזוּמָנִים** המוכנים ומיועדים **לָמוּת** וכשם שכל פעם שעוף השלך שולה דג מן הים, הרי זה כיוון שכך קבע הקדוש־ברוך־הוא בהשגחה פרטית, על־פי משפט שעשה, שכעת דג זה ימות, כך כל דבר ודבר שמתרחש בבריאה הוא בהשגחה פרטית מלמעלה. **וְכֵן** יש יסוד לעניין ההשגחה הפרטית על־פי שיטת הבעל־שם־טוב ממאמר חז"ל נוסף **אֵיתָא** מובא **בְּ'מִדְרַשׁ רַבָּה' פָּרָשַׁת וַיִּשְׁלַח**[34] **שֶׁגַּם צִפּוֹר מִבַּלְעֲדֵי שָׁמַיָּא לֹא מִתָּצְדָא,** מבלעדי שמים (היינו רצונו של הקדוש־ברוך־הוא היושב בשמים) אינה ניצודית ואם ציפור מסויימת נתפסה על ידי הציד הרי זה כי כך נקבע בהשגחה פרטית מלמעלה, לאחר **שֶׁבַּת־קוֹל יוֹצֵאת וְאוֹמֶרֶת דִּימוֹס (לְשׁוֹן רַחֲמִים וְהַצָּלָה) אוֹ סְפֶקוּלָא (לְשׁוֹן מִיתָה וְעוֹנֶשׁ).** כפי שנקבע למעלה ונאמר על־ידי הבת־קול, כך מתרחש בפועל בעולם הזה.

אָמְנָם, מִדִּבְרֵי הַמִּדְרָשׁ הַנַּ"ל אודות הציפור **אֵין רְאָיָה כָּל־**

---

30) ח"ג רסה, ב. 31) תהלים קיג, ה־ו. 32) סה"מ קונטרסים ח"ב רעט, א. וראה כתר שם טוב (קה"ת תשנ"ט) הוספות סקע"ט ואילך. וש"נ. 33) סג, א. 34) פע"ט, ו. 35) ראה הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בד"ה מים רבים תשי"ז (תו"מ סה"מ חשון ע' שכג): "להעיר מקהלת יעקב מע' השגחה*. וי"ל דלכן תשובה נצחת הביא רבינו מש"ס חולין דוקא" (וראה גם תו"מ ח"ד ע' 157 ואילך).

*) הובא בלקו"ש ח"ז ע' 64 הערה 41: ראה קה"י מע' השגחה, שיש לפרש "דהקול הלז הי' מהשר שלהם". משא"כ בחולין, הרי מפורש "משפטיך".

ביאור בדרך אפשר

כָּךְ[35] מוחלטת לעניין השגחה פרטית כשיטת הבעל־שם־טוב, וְעִקָּר הָרְאָיָה הִיא מִמַּאֲמַר רַז״ל בְּ׳חוּלִין׳ הַנַּ״ל, וּמִזֶּה הֵבִיא רַבֵּנוּ הַזָּקֵן תְּשׁוּבָה[36] מענה ותשובה ניצחת לְהָאוֹמְרִים שֶׁהַהַשְׁגָּחָה הִיא רַק בְּמִין הָאָדָם, שֶׁהֲרֵי מְפוֹרָשׁ לְהֶדְיָא בְּמפורש בגמרא זו במסכת חולין שֶׁגַּם עַל דְּגֵי הַיָּם יֵשׁ הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית לְהַזְמִין שָׁלָךְ כְּדֵי לְהָמִית הַמְּזוּמָנִים לָמוּת.

וְהָא דְּאָמְרוּ[37] וזה שאמרו חֲזַ״ל עַל הַפָּסוּק[38] בנבואת חבקוק וַתַּעֲשֶׂה אָדָם כִּדְגֵי הַיָּם, מַה דָּגִים שֶׁבַּיָּם כָּל הַגָּדוֹל מְחַבֵּירוֹ בּוֹלֵעַ אֶת חֲבֵרוֹ, אַף בְּנֵי אָדָם אִלְמָלֹא מוֹרָאָהּ שֶׁל מַלְכוּת אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בְּלָעוֹ, אֵין הַכָּתוּב מְדַבֵּר אֶלָּא בְּחוּלִין׳ גַּבֵּי שָׁלָךְ. וּרְאָיָה לַדָּבָר, שֶׁהֲרֵי מִזֶּה הוֹכִיחוּ בַּגְּמָרָא שֶׁגַּם בִּדְגֵי הַיָּם הָאָדָם בֶּן הוּא, וּבְמִין הָאָדָם הַכֹּל מוֹדִים שֶׁיֵּשׁ הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, וְאִם כֵּן, חֲרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד, שֶׁגַּם בִּדְגֵי הַיָּם יֵשׁ הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית. וּמַה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁאֵין הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית כִּשיטת הבעל־שם־טוב, וְעִקָּר הָרְאָיָה הִיא מִמַּאֲמַר רַז״ל בְּ׳חוּלִין׳ הַנַּ״ל, וּמִזֶּה הֵבִיא רַבֵּנוּ הַזָּקֵן תְּשׁוּבָה[36] מענה ותשובה ניצחת לְהָאוֹמְרִים שֶׁהַהַשְׁגָּחָה הִיא רַק בְּמִין הָאָדָם, שֶׁהֲרֵי מְפוֹרָשׁ לְהֶדְיָא שֶׁגַּם עַל דְּגֵי הַיָּם יֵשׁ הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית לְהַזְמִין שָׁלָךְ כְּדֵי לְהָמִית הַמְּזוּמָנִים לָמוּת. וְהָא דְּאָמְרוּ[37] וזה שאמרו חֲזַ״ל עַל הַפָּסוּק[38] בנבואת חבקוק וַתַּעֲשֶׂה אָדָם כִּדְגֵי הַיָּם, מַה דָּגִים שֶׁבַּיָּם כָּל הַגָּדוֹל מְחַבֵּירוֹ בּוֹלֵעַ אֶת חֲבֵרוֹ, אַף בְּנֵי אָדָם אִלְמָלֹא מוֹרָאָהּ שֶׁל מַלְכוּת אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בְּלָעוֹ, אֵין הַכָּתוּב מְדַבֵּר אֶלָּא בְּחוּלִין׳ גַּבֵּי שָׁלָךְ. וּרְאָיָה לַדָּבָר, שֶׁהֲרֵי מִזֶּה הוֹכִיחוּ בַּגְּמָרָא שֶׁגַּם בִּדְגֵי הַיָּם יֵשׁ הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, וְאִם כֵּן, חֲרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד, שֶׁגַּם בִּדְגֵי הַיָּם יֵשׁ הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית.

ביאור בדרך אפשר

וּמַה שֶּׁאָמְרוּ במאמר חז״ל זה שֶׁכְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה ״אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בָּלָעוֹ״ צָרִיךְ לִהְיוֹת מוֹרָאָהּ שֶׁל מַלְכוּת (וְלָכֵן ״הֲוֵי מִתְפַּלֵּל בִּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל מַלְכוּת״)[39], אַף שֶׁהַכֹּל הוּא בְּהַשְׁגָּחָה וּבְדִין וּמִשְׁפָּט, ולכאורה אם נגזר על מישהו לחיות איש לא יוכל לפגוע בו גם ללא מוראה של מלכות ואם חלילה נגזר עליו להיפך מה יועיל המורא מפני המלכות, על כך בא המענה כי לאמיתו של דבר אין סתירה בין השגחה פרטית לדברי חז״ל על כך שאין אנשים ׳בולעים׳ זה את זה מפני מוראה של מלכות, כי חֲרֵי זֶה עַל־דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ[40] חכמינו ז״ל שֶׁאָסוּר לאדם לַעֲמוֹד בִּמְקוֹם סַכָּנָה, כמו לטפס על סוּלָּם רָעוּעַ שאינו יציב, כּוֹתֶל רָעוּעַ שנוטה ליפול וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, כִּי כְּדֵי לְהִנָּצֵל מִסַּכָּנָה יֵשׁ צוֹרֶךְ בְּרִבּוּי זְכֻיּוֹת כו׳ יותר מאשר במצב רגיל שאינו מסוכן, ואדם צריך לחשוש שמא אין לו מספיק זכויות כנדרש לשם הצלה מסכנה ולכן אסור לו לסכן את עצמו, וּכְמוֹ כֵּן צָרִיךְ לִשְׁלוֹל אֶת הַסַּכָּנָה דְּ״אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בָּלָעוֹ״ שגם בשביל להינצל ממנה צריך תוספת זכויות עַל־יְדֵי הַתְּפִלָּה בִּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל מַלְכוּת.

אָמְנָם, אֵלֶּה שֶׁאֵינָם מַאֲמִינִים כלל שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַשְׁגִּיחַ עַל הַנִּבְרָאִים שֶׁבָּאָרֶץ, אֶלָּא טועים וחושבים שהקדוש־ברוך־הוא עָזַב אֶת הָאָרֶץ בִּידֵי הַמַּזָּלוֹת כו׳ ונתן להם את מלוא הכוח והסמכות להנהיג את העולם, חֲרֵי זֶה לא רק מחשבה של ׳שיתוף׳ המותרת לאומות העולם, אלא עִנְיָן שֶׁל עֲבוֹדָה־זָרָה, שֶׁעַל זֶה נִצְטַוּוּ והוזהרו שלא לעשות זאת גַּם אוּמוֹת הָעוֹלָם. וּמִכָּל־מָקוֹם, לֹא נִצְטַוּוּ לא הוזהרו אוּמוֹת הָעוֹלָם עַל הַשִּׁתּוּף, כִּי־אִם אלא בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּצְטַוּוּ גַּם לְיַחֲדוֹ כו׳, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.

וּמַה שֶּׁאָמְרוּ במאמר חז״ל זה שֶׁכְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה ״אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בָּלָעוֹ״ צָרִיךְ לִהְיוֹת מוֹרָאָהּ שֶׁל מַלְכוּת (וְלָכֵן ״הֲוֵי מִתְפַּלֵּל בִּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל מַלְכוּת״)[39], אַף שֶׁהַכֹּל הוּא בְּהַשְׁגָּחָה וּבְדִין וּמִשְׁפָּט, חֲרֵי זֶה עַל־דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ[40] חכמינו ז״ל שֶׁאָסוּר לאדם לַעֲמוֹד בִּמְקוֹם סַכָּנָה, כמו לטפס על סוּלָּם רָעוּעַ שאינו יציב, כּוֹתֶל רָעוּעַ שנוטה ליפול וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, כִּי כְּדֵי לְהִנָּצֵל מִסַּכָּנָה יֵשׁ צוֹרֶךְ בְּרִבּוּי זְכֻיּוֹת כו׳ יותר מאשר במצב רגיל שאינו מסוכן, ואדם צריך לחשוש שמא אין לו מספיק זכויות כנדרש לשם הצלה מסכנה ולכן אסור לו לסכן את עצמו, וּכְמוֹ כֵּן צָרִיךְ לִשְׁלוֹל אֶת הַסַּכָּנָה דְּ״אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בָּלָעוֹ״ שגם בשביל להינצל ממנה צריך תוספת זכויות עַל־יְדֵי הַתְּפִלָּה בִּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל מַלְכוּת.

אָמְנָם, אֵלֶּה שֶׁאֵינָם מַאֲמִינִים כלל שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַשְׁגִּיחַ עַל הַנִּבְרָאִים שֶׁבָּאָרֶץ, אֶלָּא טועים וחושבים שהקדוש־ברוך־הוא עָזַב אֶת הָאָרֶץ בִּידֵי הַמַּזָּלוֹת כו׳ ונתן להם את מלוא הכוח והסמכות להנהיג את העולם, חֲרֵי זֶה לא רק מחשבה של ׳שיתוף׳ המותרת לאומות העולם, אלא עִנְיָן שֶׁל עֲבוֹדָה־זָרָה, שֶׁעַל זֶה נִצְטַוּוּ והוזהרו שלא לעשות זאת גַּם אוּמוֹת הָעוֹלָם. וּמִכָּל־מָקוֹם, לֹא נִצְטַוּוּ לא הוזהרו אוּמוֹת הָעוֹלָם עַל הַשִּׁתּוּף, כִּי־אִם אלא בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּצְטַוּוּ לא רק על עצם האמונה בה׳ אלא גַּם לְיַחֲדוֹ כו׳, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.

ביאור בדרך אפשר

זֶה בגמרא בָּא לְלַמֵּד מדגי הים לבני אדם וְנִמְצָא לָמֵד, שֶׁגַּם בִּדְגֵי הַיָּם עצמם יֵשׁ הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית.

---

36) ראה רשימות הצ״צ לתהלים (יהל אור) לו, ז סק״ג. 37) ע״ז ד, א. 38) חבקוק א, יד. 39) אבות פ״ג מ״ב — הובא בע״ז שם. 40) ראה שבת לב, א. תענית כ, ב.

ביאור בדרך אפשר

1 וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר לְבָאֵר שְׁלִילַת עִנְיַן הַשִּׁתּוּף של כוחות אחרים
2 עם הקדוש-ברוך-הוא בְּתוֹסֶפֶת בֵּאוּר, עַל-פִּי מַאֲמַר רַז״ל[41]
3 בגמרא שְׁלֹשָׁה שׁוּתָּפִין יֵשׁ בָּאָדָם, הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא הנותן בו
4 נשמה וְאָבִיו וְאִמּוֹ כו׳ הנותנים את הגוף, שֶׁמִּזֶּה יוֹצְאִין שֶׁעִנְיַן
5 הַשִּׁתּוּף בין כוחות שונים הוּא לֹא
6 רַק כַּאֲשֶׁר חוֹשְׁבִים שֶׁהֵם שׁוּתָּפִים שָׁוִים, אֶלָּא גַּם
7 שׁוּתָּפוּת שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא בְּאֵיזֶה
8 פְּרָט קַל וקטן, כלומר גם מחשבה
9 שהקדוש-ברוך-הוא הבורא והמנהיג
10 העיקרי של העולם ורק בפרט קטן
11 אחד יש לו שותף, נֶחְשֶׁבֶת לְעִנְיַן
12 שֶׁל שִׁתּוּף שֶׁעָלָיו הוּזְהֲרוּ בְּנֵי
13 יִשְׂרָאֵל שלא לחשוב כך בַּצִּוּוּי
14 ״לְיַחֲדוֹ״ לדעת ולהכיר בכך שהוא
15 אחד, כִּי שְׁלֹשָׁה הַשּׁוּתָּפִין
16 שֶׁבָּאָדָם אֵינָם שׁוּתָּפִים שָׁוִים,
17 והדבר נלמד ממאמר חכמינו ז״ל שיש
18 באדם שלושה שותפים שֶׁהֲרֵי נוֹסָף
19 לְכָךְ שֶׁחֵלֶק הָאָב וְהָאֵם אֵינוֹ
20 אֶלָּא הַגּוּף (עֲצָמוֹת כו׳
21 מֵהָאָב, וּבָשָׂר כו׳ מֵהָאֵם כדברי
22 חכמינו ז״ל בגמרא), וְאִלּוּ
23 הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא נוֹתֵן בּוֹ
24 רוּחַ וּנְשָׁמָה, שֶׁזֶּהוּ הנשמה
25 והחיות הָעִקָּר באדם, שֶׁהֲרֵי
26 בְּצֵאת הַנֶּפֶשׁ מִן הַגּוּף נִשְׁאָר
27 חֵלֶק הָאָב וְהָאֵם כְּאֶבֶן דּוֹמֶם
28 כו׳ ואם כן מובן שחלק האב והאם
29 הוא קטן ומועט לעומת חלקו של
30 הקדוש-ברוך-הוא באדם ובכל זאת
31 האב והאם נקראים ׳שותפים׳ וכך גם
32 לגבי האמונה לייחדו שהיא איסור
33 מוחלט על מחשבה שיש כוחות אחרים
34 שהם ׳שותפים׳ אפילו בפרט קטן וקל,
35 הֲנָה עוֹד זֹאת, בעניין השותפות
36 של האב והאם באדם, יש עניין נוסף
37 שמדגיש עד כמה חלקם של האב
38 והאם הוא קטן וקל לעומת חלקו של
39 הקדוש-ברוך-הוא, כי גַּם צִיּוּר
40 צוּרַת הַוָּלָד היווצרות הוולד
41 בצורתו המסויימת מֵחֵלֶק הָאָב
42 וְהָאֵם עַל-יְדֵי שְׁהִיַּת טִפַּת הָאָב בְּבִטְן הָאֵם תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים,
43 לֹא נַעֲשָׂה עַל-יְדֵי הָאָב וְהָאֵם, בְּדַעְתָּם וּרְצוֹנָם, אַף שהם

ביאור בדרך אפשר

45 ׳שותפים׳ הרי לא הרצון והדעה שלהם היא העושה זאת ואין זה מכוחם,
46 אֶלָּא עַל-יְדֵי הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא לְבַדּוֹ, כְּמַאֲמַר רַז״ל[42] עַל
47 פָּסוּק[43] אֵין צוּר כֵּאלֹקֵינוּ, לפי פשוטו הכוונה שאין חזק כאלוקינו
48 הנמשל לסלע איתן ולפי הדרשה הכוונה אֵין צַיָּר כֵּאלֹקֵינוּ שֶׁצָּר צוּרָה
49 בְּתוֹךְ צוּרָה וזה לשון הגמרא: ״בא
50 וראה שלא כמדת הקדוש-ברוך-הוא
51 מדת בשר-ודם: מדת בשר-ודם צר
52 צורה על גבי הכותל ואינו יכול להטיל
53 בה רוח ונשמה, קרביים ובני מעיים,
54 והקדוש-ברוך-הוא אינו כן, צר צורה
55 בתוך צורה, ומטיל בה רוח ונשמה
56 קרביים ובני מעיים, והיינו דאמרה חנה
57 אין קדוש כה׳ כי אין בלתך ואין צור
58 כאלקינו מאי ׳אין צור כאלקינו׳ - אין
59 צייר כאלקינו״, וְהוּא בְּכֹחַ של
60 הקדוש-ברוך-הוא לבדו הַמַּפְלִיא
61 לַעֲשׂוֹת כו׳ ואם כן חלקם של האב
62 והאם הוא אכן קטן וקל ביותר.
63 וְנִמְצָא, שֶׁאַף-עַל-פִּי שֶׁחֵלֶק
64 הָאָב וְהָאֵם קָטָן מְאֹד, כמבואר
65 לעיל, מִכָּל-מָקוֹם יֵשׁ לָהֶם
66 קְצָת שׁוּתָּפוּת ולכן אמרו חכמינו
67 ז״ל שלמעשה יש שלושה שותפים
68 באדם, שֶׁהֲרֵי הֵם בַּעֲלֵי בְּחִירָה,
69 וְאִם לֹא יִנָּשְׂאוּ לֹא יוֹלִידוּ,
70 וּמֵאַחַר שֶׁיֵּשׁ לָהֶם קְצָת
71 שׁוּתָּפוּת, נִקְרָאִים שׁוּתָּפִים.
72 וּמִזֶּה מוּבָן בְּנוֹגֵעַ לְשִׁלִּילַת
73 עִנְיַן הַשִּׁתּוּף בענין האמונה
74 בקדוש-ברוך-הוא, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד
75 שֶׁשּׁוֹלְלִים שׁוּתָּפוּת חֲשׁוּבָה
76 של כוחות וגורמים נוספים בבריאת
77 והנהגת העולם, כְּדַעַת אוּמּוֹת
78 הָעוֹלָם שֶׁקָּרוּ לֵיהּ אֱלָקָא
79 דְּאֱלָקָיָא שקוראים לו, לקדוש-
80 ברוך-הוא, אלוקי האלוקים, (שֶׁגַּם
81 הכוחות האחרים הֵם נִקְרָאִים
82 בְּשֵׁם ׳אֱלֹקִים׳), אֶלָּא שלילת
83 השיתוף משמעה שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ כלל
84 שׁוּם עִנְיַן שֶׁל שׁוּתָּפוּת חַס-
85 וְשָׁלוֹם, אֲפִילּוּ לֹא שׁוּתָּפוּת
86 קַלָּה בְּיוֹתֵר, כִּי אַף-עַל-פִּי
87 שֶׁהַהַשְׁפָּעָה לְמַטָּה נִמְשֶׁכֶת עַל-יְדֵי הַכּוֹכָבִים שמקורה מהקדוש-ברוך-הוא לעולם הזה
88 ויורדת בפועל עַל-יְדֵי הַכּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וּבִפְרָט בִּזְמַן הַגָּלוּת

41) נדה לא, א. קדושין ל, ב. 42) ברכות יו״ד, א. 43) שמואל-א ב, ב.

ביאור בדרך אפשר

כאשר יש העלם והסתר על האלקות והרוחניות שֶׁאָז צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַשְׁפָּעָה מלמעלה עַל־יְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת דַּוְקָא[44], מִכָּל־מָקוֹם, אִי אֶפְשָׁר לִקְרוֹתָם בְּשֵׁם שׁוּתָּפִים את הכוכבים והמזלות כְּלָל עם הקדוש־ברוך־הוא, כֵּיוָן שֶׁאֵינָם בַּעֲלֵי בְּחִירָה כְּלָל, כִּי־אִם שֶׁעַל־יָדָם עוֹבֵר הַשֶּׁפַע שֶׁנִּשְׁפָּע בִּרְצוֹן הַמְּבוֹרָא ובניגוד לאב ואם השותפים באדם בגלל שהם בעלי בחירה, כמבואר לעיל, הרי הכוכבים והמזלות אינם בעלי בחירה והם רק כצינור להעברת השפע, וְהֵם עַצְמָם אֵינָם אֶלָּא כְּגַרְזֶן בְּיַד הַחוֹצֵב בּוֹ, שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁהַגַּרְזֶן הוּא שׁוּתָּף בִּמְלֶאכֶת הַחֲצִיבָה, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בַּעַל בְּחִירָה כְּלָל. אָמְנָם, אוּמוֹת הָעוֹלָם לֹא נִצְטַוּוּ עַל הַשִּׁתּוּף, וְהַיְנוּ, לְפִי שֶׁבְּאוּמוֹת הָעוֹלָם כְּתִיב (בְּפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ[45]) יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שִׁבְעִים נֶפֶשׁ יוֹצְאֵי יֶרֶךְ יַעֲקֹב, וְהֵם מְקַבְּלִים הַהַשְׁפָּעָה מִשִּׁבְעִים הַשָּׂרִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[46] אֲשֶׁר חָלַק ה׳ אֱלֹקֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים גּוֹ׳, שֶׁלֹּא מָנָעָן מִלְּטְעוֹת אַחֲרֵיהֶם[47]. אֲבָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִצְטַוּוּ עַל הַשִּׁתּוּף, לֵידַע אֶת הָאֱמֶת שֶׁכָּל מַה שֶּׁנַּעֲשֶׂה בָּעוֹלָם אֵינוֹ אֶלָּא בִּרְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְ״אֵין עוֹד מִלְבַדּוֹ״[48].

ד) וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה כְּתִיב (בְּפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ[49]) רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹקִים עִמָּדִי גּוֹ׳, וְהִקְשָׁה בַּזֹּהַר[50], ״רְאוּ כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא״ סַגִּי, מַאי ״עַתָּה״, וְהַיְנוּ, חִיבּוּר שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת דְּ״אֲנִי״, כלומר חיבור ואיחוד שני עניינים באלוקות הוּא עִנְיָן יִחוּד חיבור והמשכה פנימית של שני השמות הקדושים הֲוָיָ׳ וֵאלֹקִים, דְּ־הֲוָיָ׳ וֵאלֹקִים כּוֹלֵל חַד[51] הכל אחד, כמבואר באריכות בתורת החסידות שבעצם שם הוי׳, השם של האור הבלי־גבול וענין הגילוי (הי׳, הווה ויהי׳ כאחד), ושם אלוקים השם של האור המוגבל והמצומצם, עניין ההסתר, הם דבר אחד ושניהם הם אורות ופעולות של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּאֲרוּכָּה בַּמַּאֲמָרִים שֶׁלְּפָנֵי־זֶה[52]), שֶׁעִנְיָן זֶה החיבור והאיחוד המושלם של שם הוי׳ עם שם אלוקים יִהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא, בימות המשיח, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[53] בנבואת ישעיהו וְנִשְׂגָּב הֲוָיָ׳ לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא, וּמַהוּ אוֹמְרוֹ ומדוע אומר הכתוב כאן לעניין חיבור זה של שתי הבחינות ב״אני״, יחוד הוי׳ ואלוקים ״רְאוּ עַתָּה״, דְּקָאֵי שכוונתו גַּם עַל הַזְּמַן

ביאור בדרך אפשר

ומַזָּלוֹת, וּבִפְרָט בִּזְמַן הַגָּלוּת שֶׁאָז צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַשְׁפָּעָה עַל־יְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת דַּוְקָא[44], מִכָּל־מָקוֹם, אִי אֶפְשָׁר לִקְרוֹתָם בְּשֵׁם שׁוּתָּפִים כְּלָל, כִּי־אִם שֶׁעַל־יָדָם עוֹבֵר הַשֶּׁפַע שֶׁנִּשְׁפָּע בִּרְצוֹן הַבּוֹרֵא, וְהֵם עַצְמָם אֵינָם אֶלָּא כְּגַרְזֶן בְּיַד הַחוֹצֵב בּוֹ, שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁהַגַּרְזֶן הוּא שׁוּתָּף בִּמְלֶאכֶת הַחֲצִיבָה, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בַּעַל בְּחִירָה כְּלָל. אָמְנָם, אוּמוֹת הָעוֹלָם לֹא נִצְטַוּוּ עַל הַשִּׁתּוּף, וְהַיְנוּ, לְפִי שֶׁבְּאוּמוֹת הָעוֹלָם כְּתִיב (בְּפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ[45]) יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שִׁבְעִים נֶפֶשׁ יוֹצְאֵי יֶרֶךְ יַעֲקֹב, וְהֵם מְקַבְּלִים הַהַשְׁפָּעָה מִשִּׁבְעִים הַשָּׂרִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[46] אֲשֶׁר חָלַק ה׳ אֱלֹקֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים גּוֹ׳, שֶׁלֹּא מָנָעָן מִלְּטְעוֹת אַחֲרֵיהֶם[47]. אֲבָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִצְטַוּוּ עַל הַשִּׁתּוּף, לֵידַע אֶת הָאֱמֶת שֶׁכָּל מַה שֶּׁנַּעֲשֶׂה בָּעוֹלָם אֵינוֹ אֶלָּא בִּרְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְ״אֵין עוֹד מִלְבַדּוֹ״[48].

ד) וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה כְּתִיב (בְּפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ[49]) רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹקִים עִמָּדִי גּוֹ׳, וְהִקְשָׁה בַּזֹּהַר[50], ״רְאוּ כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא״ סַגִּי, מַאי ״עַתָּה״, וְהַיְנוּ, חִיבּוּר שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת דְּ״אֲנִי״, הוּא עִנְיָן יִחוּד הֲוָיָ׳ וֵאלֹקִים, דְּ־הֲוָיָ׳ וֵאלֹקִים כּוֹלֵל חַד[51] (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּאֲרוּכָּה בַּמַּאֲמָרִים שֶׁלְּפָנֵי־זֶה[52]), שֶׁעִנְיָן זֶה יִהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[53] וְנִשְׂגָּב הֲוָיָ׳ לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא, וּמַהוּ אוֹמְרוֹ ״רְאוּ עַתָּה״, דְּקָאֵי גַּם עַל הַזְּמַן

44) ראה תניא אגה״ת פ״ו. קונטרס ומעין מאמר ו פ״ג. ועוד. 45) לב, ח. 46) ואתחנן ד, יט. 47) פרש״י עה״פ. 48) ואתחנן ד, לה. 49) לב, לט. 50) ח״ב קח, ב. 51) ראה זח״ב כו, ב. 52) ד״ה אתם נצבים תשכ״א (תו״מ חל״א ע׳ 231 ואילך) וד״ה שובה ישראל שנה זו (לעיל ע׳ 17 ואילך). 53) ישעי׳ ב, יא. יז.

ביאור בדרך אפשר

דְּעַכְשָׁו בזמן הגלות **(נוֹסָף לְכָךְ שֶׁכָּל עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה הֵם**
נִצְחִיִּים). וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר בְּאוּר הַחִלּוּק ההבדל **בֵּין גַּן־עֵדֶן**
לְתַחְתִּית הַמִּתִּים, שֶׁמִּזֶּה יוֹבֵן שֶׁעִקַּר הַגִּלּוּי דְּ"אֲנִי אֲנִי הוּא"
לֶעָתִיד־לָבֹא בימות המשיח **גּוּפָא** עצמם **יִהְיֶה בְּתַחְתִּית הַמִּתִּים**
דַּוְקָא, שהוא תקופה יותר נעלית
בימות המשיח עצמם **וְעַל־פִּי־זֶה**
יוּקְשֶׁה עוֹד יוֹתֵר אוֹמְרוֹ "רְאוּ
עַתָּה", היינו בזמן הזה, זמן הגלות,
והרי אפילו בימות המשיח זה שייך
דווקא לזמן תחיית המתים?

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁבְּגַן־עֵדֶן יֶשְׁנוֹ
עִנְיָן שֶׁל הִתְחַלְקוּת לבחינות
ומדריגות שונות זו מזו, **וְאֵין מֵאִיר**
שָׁם אֲמִתַּת עִנְיַן הָאַחְדוּת
שהוא אחדות ללא כל התחלקות, **כִּי־**
אִם בְּתַחְתִּית הַמִּתִּים דַּוְקָא
מאירה האחדות האמיתית, כפי שהולך
ומבאר. **דְּהִנֵּה, אַף־עַל־פִּי**
שֶׁגָּדְלָה בְּיוֹתֵר מַעֲלַת גַּן־עֵדֶן,
שֶׁאֵינוֹ סוֹבֵל מְצִיאוּת הָרַע ואין
בו כל נתינת מקום לרע, **וְיִתֵּרָה**
מִזֶּה, שֶׁאֵינוֹ סוֹבֵל ואין בגן־עדן
נתינת מקום אפילו **לִמְצִיאוּת**
הַגַּשְׁמִי שאינו רע ממש **(כַּמְבֹאָר**
בְּמָקוֹם אַחֵר[54]**), מִכָּל־מָקוֹם**
הֲרֵי זֶה גן־עדן **עִנְיָן שֶׁל** אור
אלוקי הבא באופן של **הַגְבָּלָה** אור
גדול ונעלה אבל מוגבל **וְהִתְחַלְקוּת**
לכמה בחינות כך שהאחדות האמיתית
לא ניכרת בו, **כַּיָּדוּעַ שֶׁכְּלֻלוּת**
הָעִנְיָן דְּגַן־עֵדֶן נֶחְלָק לִשְׁתֵּי
בְּחִינוֹת, גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־
עֵדֶן הָעֶלְיוֹן וגם חלוקה לשתי
בחינות בלבד היא עניין ההתחלקות
ולא אחדות מוחלטת. **וְאַף**
שֶׁכְּפִרְטִיּוּת יֶשְׁנָן לא רק שתי
בחינות ומדריגות אלא **רִבּוּי**
מַדְרֵגוֹת בְּגַן־עֵדֶן, שֶׁעַל זֶה
אָמְרוּ חֲזַ"ל[55] **צַדִּיקִים אֵין**
לָהֶם מְנוּחָה כוּ' לא בעולם הזה
ולא בעולם הבא אלא תמיד הם
הולכים ומתעלים מדרגה לדרגה
שֶׁנֶּאֱמַר[56] **יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל**

ביאור בדרך אפשר

הֵם נִצְחִיִּים). וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר בְּאוּר הַחִלּוּק בֵּין
גַּן־עֵדֶן לְתַחְתִּית הַמִּתִּים, שֶׁמִּזֶּה יוּבַן שֶׁעִקַּר הַגִּלּוּי
דְּ"אֲנִי אֲנִי הוּא" לֶעָתִיד־לָבֹא גּוּפָא יִהְיֶה בְּתַחְתִּית
הַמִּתִּים דַּוְקָא, וְעַל־פִּי־זֶה יוּקְשֶׁה עוֹד יוֹתֵר
אוֹמְרוֹ "רְאוּ עַתָּה". וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁבְּגַן־עֵדֶן יֶשְׁנוֹ
עִנְיָן שֶׁל הִתְחַלְקוּת, וְאֵין מֵאִיר שָׁם אֲמִתַּת עִנְיַן
הָאַחְדוּת, כִּי־אִם בְּתַחְתִּית הַמִּתִּים דַּוְקָא. דְּהִנֵּה,
אַף־עַל־פִּי שֶׁגָּדְלָה בְּיוֹתֵר מַעֲלַת גַּן־עֵדֶן, שֶׁאֵינוֹ
סוֹבֵל מְצִיאוּת הָרַע, וְיִתֵּרָה מִזֶּה, שֶׁאֵינוֹ סוֹבֵל
מְצִיאוּת הַגַּשְׁמִי (כַּמְבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר[54]**), מִכָּל־**
מָקוֹם הֲרֵי זֶה עִנְיָן שֶׁל הַגְבָּלָה וְהִתְחַלְקוּת,
כַּיָּדוּעַ שֶׁכְּלֻלוּת הָעִנְיָן דְּגַן־עֵדֶן נֶחְלָק לִשְׁתֵּי
בְּחִינוֹת, גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן. וְאַף
שֶׁכְּפִרְטִיּוּת יֶשְׁנָן רִבּוּי מַדְרֵגוֹת בְּגַן־עֵדֶן, שֶׁעַל
זֶה אָמְרוּ חֲזַ"ל[55] **צַדִּיקִים אֵין לָהֶם מְנוּחָה כוּ'**
שֶׁנֶּאֱמַר[56] **יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל, וְזֶהוּ שֶׁהָאָבוֹת**
וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ הֵם כְּבָר בְּגַן־עֵדֶן יוֹתֵר מִשְּׁלִשֶׁת
אֲלָפִים שָׁנָה וְהוֹלְכִים תָּמִיד בְּעִלּוּי אַחַר עִלּוּי,
מִכָּל־מָקוֹם בְּדֶרֶךְ כְּלָל הֵן רַק שְׁתֵּי בְּחִינוֹת,
גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, שֶׁהֵם שְׁנֵי
סוּגִים בְּגַן־עֵדֶן. וְכַמּוּבָן מִזֶּה שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם
נִקְרָא בְּשֵׁם מְיוּחָד, דְּלִכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ רִבּוּי
מַדְרֵגוֹת בְּגַן־עֵדֶן, הֲרֵי מִמַּה־נַּפְשָׁךְ, אוֹ שֶׁכּוּלָּם
נִקְרָאִים בְּשֵׁם מְיוּחָד שונה מזולתו, דְּלִכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ
רִבּוּי מַדְרֵגוֹת בְּגַן־עֵדֶן, הֲרֵי מִמַּה־נַּפְשָׁךְ, אוֹ שֶׁכּוּלָּם
נִקְרָאִים בְּשֵׁם אֶחָד (כַּמְבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר[54]**), מִכָּל־**
מָקוֹם הֲרֵי זֶה עִנְיָן שֶׁל הַגְבָּלָה וְהִתְחַלְקוּת,
כַּיָּדוּעַ שֶׁכְּלֻלוּת הָעִנְיָן דְּגַן־עֵדֶן נֶחְלָק לִשְׁתֵּי
בְּחִינוֹת, גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, וְזֶהוּ
שֶׁהָאָבוֹת וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ הֵם כְּבָר בְּגַן־עֵדֶן יוֹתֵר
מִשְּׁלִשֶׁת אֲלָפִים שָׁנָה וְהוֹלְכִים תָּמִיד בְּעִלּוּי אַחַר
עִלּוּי, כִּי אִם יֵשׁ בְּגַן־עֵדֶן הַרְבֵּה מְאֹד בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת,
מִכָּל־מָקוֹם בְּדֶרֶךְ כְּלָל באופן
כללי **הֵן רַק שְׁתֵּי בְּחִינוֹת, גַּן־**
עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן,
שֶׁהֵם שְׁנֵי סוּגִים כלליים **בְּגַן־**
עֵדֶן. וְכַמּוּבָן מִזֶּה שֶׁכָּל אֶחָד
מֵהֶם נִקְרָא בְּשֵׁם מְיוּחָד שונה
מזולתו, **דְּלִכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ**
רִבּוּי מַדְרֵגוֹת בְּגַן־עֵדֶן, הֲרֵי
מִמַּה־נַּפְשָׁךְ, אוֹ שֶׁכּוּלָּם
נִקְרָאִים בְּשֵׁם אֶחָד שונה
מזולתו, **דְּלִכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ**
רִבּוּי מַדְרֵגוֹת בְּגַן־עֵדֶן, הֲרֵי
מִמַּה־נַּפְשָׁךְ, אוֹ שֶׁכּוּלָּם
נִקְרָאִים בְּשֵׁם אֶחָד כל
המדריגות הרבות **נִקְרָאִים בְּשֵׁם**
אֶחָד כללי הכולל את כל המדריגות
"גַּן־עֵדֶן", וְאוֹמְרִים שֶׁיֵּשׁ בּוֹ
רִבּוּי מַדְרֵגוֹת, אוֹ שֶׁכָּל
מַדְרֵגָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ נִקְרֵאת
בְּשֵׁם מְיוּחָד לה. **וְכֵיוָן שֶׁיֵּשְׁנָן**
רִבּוּי מַדְרֵגוֹת בְּגַן־עֵדֶן,
וְנִקְרָאִים בִּשְׁנֵי שֵׁמוֹת ולא יותר,
גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן
הָעֶלְיוֹן, הֲרֵי מוּבָן שֶׁכְּלֻלוּת
הָעִנְיָן דְּגַן־עֵדֶן הוּא בְּאוֹפָן
שֶׁל הִתְחַלְקוּת לִשְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת
כלליות **שֶׁהֵם שְׁנֵי סוּגִים** כלליים
בְּגַן־עֵדֶן. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן תְּחִיַּת
הַמֵּתִים הוּא בְּחִינָה וּמַדְרֵגָה
אַחַת שאין בה התחלקות כלל, אפילו
לא התחלקות לשתי מדריגות כלליות
ולכן מובן שעניין האחדות האמיתי
הוא דוקא בתחיית המתים ולא בגן־
עדן.

ובעניין האחדות שתהיה בעת תחיית
המתים, יש להוסיף:

דְּהִנֵּה, אַף שֶׁגַּם בְּעוֹלָם הַתְּחִיָּה יֵשׁ כַּמָּה חִלּוּקֵי
מַדְרֵגוֹת, וּכְמַאֲמַר רַז"ל[57] על
ומובן שהכוונה לעלייה של ריבוי מדריגות פרטיות, הרבה יותר משתי
המדריגות הכלליות, **וְזֶהוּ** ההסבר על כך **שֶׁהָאָבוֹת וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ הֵם**
כְּבָר בְּגַן־עֵדֶן יוֹתֵר מִשְּׁלִשֶׁת אֲלָפִים שָׁנָה וְהוֹלְכִים תָּמִיד
בְּעִלּוּי אַחַר עִלּוּי כי אכן יש בגן־עדן הרבה מאד בחינות ומדריגות,

הֵם נִצְחִיִּים). וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר בְּאוּר הַחִלּוּק בֵּין
גַּן־עֵדֶן לְתַחְתִּית הַמִּתִּים, שֶׁמִּזֶּה יוּבַן שֶׁעִקַּר הַגִּלּוּי
דְּ"אֲנִי אֲנִי הוּא" לֶעָתִיד־לָבֹא גּוּפָא יִהְיֶה בְּתַחְתִּית
הַמִּתִּים דַּוְקָא, וְעַל־פִּי־זֶה יוּקְשֶׁה עוֹד יוֹתֵר
אוֹמְרוֹ "רְאוּ עַתָּה". וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁבְּגַן־עֵדֶן יֶשְׁנוֹ
עִנְיָן שֶׁל הִתְחַלְקוּת, וְאֵין מֵאִיר שָׁם אֲמִתַּת עִנְיַן
הָאַחְדוּת, כִּי־אִם בְּתַחְתִּית הַמִּתִּים דַּוְקָא. דְּהִנֵּה,
אַף־עַל־פִּי שֶׁגָּדְלָה בְּיוֹתֵר מַעֲלַת גַּן־עֵדֶן, שֶׁאֵינוֹ
סוֹבֵל מְצִיאוּת הָרַע, וְיִתֵּרָה מִזֶּה, שֶׁאֵינוֹ סוֹבֵל
מְצִיאוּת הַגַּשְׁמִי (כַּמְבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר[54]**), מִכָּל־**
מָקוֹם הֲרֵי זֶה עִנְיָן שֶׁל הַגְבָּלָה וְהִתְחַלְקוּת,
כַּיָּדוּעַ שֶׁכְּלֻלוּת הָעִנְיָן דְּגַן־עֵדֶן נֶחְלָק לִשְׁתֵּי
בְּחִינוֹת, גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן. וְאַף
שֶׁכְּפִרְטִיּוּת יֶשְׁנָן רִבּוּי מַדְרֵגוֹת בְּגַן־עֵדֶן, שֶׁעַל
זֶה אָמְרוּ חֲזַ"ל[55] **צַדִּיקִים אֵין לָהֶם מְנוּחָה כוּ'**
שֶׁנֶּאֱמַר[56] **יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל, וְזֶהוּ שֶׁהָאָבוֹת**
וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ הֵם כְּבָר בְּגַן־עֵדֶן יוֹתֵר מִשְּׁלִשֶׁת
אֲלָפִים שָׁנָה וְהוֹלְכִים תָּמִיד בְּעִלּוּי אַחַר עִלּוּי,
מִכָּל־מָקוֹם בְּדֶרֶךְ כְּלָל הֵן רַק שְׁתֵּי בְּחִינוֹת,
גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, שֶׁהֵם שְׁנֵי
סוּגִים בְּגַן־עֵדֶן. וְכַמּוּבָן מִזֶּה שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם
נִקְרָא בְּשֵׁם מְיוּחָד, דְּלִכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ רִבּוּי
מַדְרֵגוֹת בְּגַן־עֵדֶן, הֲרֵי מִמַּה־נַּפְשָׁךְ, אוֹ שֶׁכּוּלָּם
נִקְרָאִים בְּשֵׁם אֶחָד "גַּן־עֵדֶן", וְאוֹמְרִים שֶׁיֵּשׁ בּוֹ
רִבּוּי מַדְרֵגוֹת, אוֹ שֶׁכָּל מַדְרֵגָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ נִקְרֵאת
בְּשֵׁם מְיוּחָד לה. וְכֵיוָן שֶׁיֵּשְׁנָן רִבּוּי מַדְרֵגוֹת בְּגַן־עֵדֶן,
וְנִקְרָאִים בִּשְׁנֵי שֵׁמוֹת ולא יותר, גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן
הָעֶלְיוֹן, הֲרֵי מוּבָן שֶׁכְּלֻלוּת הָעִנְיָן דְּגַן־עֵדֶן הוּא בְּאוֹפָן
שֶׁל הִתְחַלְקוּת לִשְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת כלליות שֶׁהֵם שְׁנֵי סוּגִים כלליים
בְּגַן־עֵדֶן. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן תְּחִיַּת הַמֵּתִים הוּא בְּחִינָה וּמַדְרֵגָה
אַחַת שאין בה התחלקות כלל, אפילו לא התחלקות לשתי מדריגות כלליות
ולכן מובן שעניין האחדות האמיתי הוא דוקא בתחיית המתים ולא בגן־עדן.

ובעניין האחדות שתהיה בעת תחיית המתים, יש להוסיף:

דְּהִנֵּה, אַף שֶׁגַּם בְּעוֹלָם הַתְּחִיָּה יֵשׁ כַּמָּה חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת, וּכְמַאֲמַר רַז"ל[57] **שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד נִכְוֶה מֵחוּפָּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, כִּי הַמַּדְרֵגָה שֶׁהִיא**

---

54) ראה סה"מ תרס"ב ע' רצט ואילך. 55) ברכות בסופה. 56) תהלים פד, ח. 57) ב"ב עה, א. ומוכח שם בסוגיא (ובקרא) דזהו לנשמות בגופים היינו בתחה"מ — אף שגם בג"ע יש הענין דחופה ונכווה כו' (זח"א לט, א ועוד) (הערת כ"ק אדמו"ר

ביאור בדרך אפשר

זמן תחיית המתים שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד מהצדיקים נִבְרֶה מֶחוּפָּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, כִּי הַמַּדְרֵגָה הרוחנית בעבודת ה׳ ובהשגת אלוקות שֶׁהִיא בְּחִינַת חוּפָּה אֵצֶל צַדִּיק אֶחָד, וכשם שחופה גשמית מקיפה את כל המציאות של האדם הנמצא מתחת לחופה, כך גם המדריגה של הצדיק בעבודת ה׳ ובהשגת אלוקות נקראת ׳חופה׳ על שם שֶׁמַּקֶּפֶת אֶת כָּל כֹּחוֹתָיו הַפְּנִימִיִּים וּמִתְעַנֶּגֶת בָּהּ כוּ׳, ודרגה זו שאצל צדיק אחד היא ׳חופה׳ הַנָּה חֲבֵרוֹ נִבְרֶה מֶחוּפָּתוֹ כי זהו אור שלא מתאים לאופן עבודתו וליכולת שלו לקלוט ולהבין ענייני אלוקות, שֶׁ״נִּבְרֶה״ הוּא עִנְיָן הָפְכִּי ולא רצוי, לעומת הדרגה שהיא כן ענייננו וה׳חופה׳ שלו כוּ׳, וְאִם כֵּן, יֵשׁ גַּם בְּעוֹלָם הַתְּחָיָה כַּמָּה חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת ועד כדי כך שדרגה אחת שהיא עניין נעלה ורצוי אצל צדיק מסויים היא ׳כוויה׳ לגבי צדיק אחר, מִכָּל־מָקוֹם ההתחלקות הזו שבעולם התחייה הִיא רַק בְּמַדְרֵגוֹת פְּרָטִיוֹת, אֲבָל בְּכֻלָּם באופן כללי הֲרֵי זֶה כללות עולם התחייה רַק בְּחִינָה אַחַת בלבד, ולכן באופן כללי עולם התחייה הוא עניין של אחדות ולא של התחלקות, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּגַן־עֵדֶן שֶׁיֵּשׁ בְּכֻלָּלוֹ בעניינו הכללי שְׁתֵּי בְּחִינוֹת וּמַדְרֵגוֹת וממילא הוא עניין של התחלקות.

וְשֹׁרֶשׁ וסיבת הָעִנְיָן שגן־עדן הוא בהתחלקות ואילו עולם התחייה הוא באחדות הוּא, לְפִי שֶׁבְּגַן־עֵדֶן מֵאִיר רַק בְּחִינַת אוֹר הַ׳מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין׳ האור האלוקי המוגבל והמצומצם לפי ערך הנבראים ומתלבש בהם בפנימיותם (ר׳ממלא׳ אותם כמו הנפש ה׳ממלאת׳ את הגוף) שֶׁיֵּשׁ בּוֹ באור ה׳ממלא׳ חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת, וְלָכֵן יֵשׁ בגן־עדן התחלקות של שְׁתֵּי בְּחִינוֹת, גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, וּמִצַּד זֶה הנה הוּא גַּם סֵדֶר עֲלִיַּת הַנְּשָׁמוֹת בְּגַן־עֵדֶן הוּא רַק לְאַחֲרֵי הקדמת הַדִּין וּמִשְׁפָּט כוּ׳, וּכְמַאֲמַר רַז״ל[58] מוּטָב דְּלִידַיְנֵהּ כוּ׳ וְלֵיתֵי לְעָלְמָא דְּאָתֵי, מוטב (עדיף) שידונו אותו (את אלישע בן אבויה, המכונה ׳אחר׳, וייתייסר בגיהנום, למרות שמדובר ביסורים קשים מאד) ויבוא לעולם הבא, הַיְנוּ, שֶׁבִּשְׁבִיל לָבֹא לְגַן־עֵדֶן ואחר כך להתעלות מדרגה לדרגה בגן־עדן עצמו, צְרִיכָה לִהְיוֹת תחילה הַקְדָּמַת הַבְּרוּר וְהַזִּכּוּךְ של הנשמה בַּגֵּיהִנֹּם, שֶׁהֵם יְסוּרִים גְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר, כַּמּוּבָא בְּ׳אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה׳[59] שבספר התניא בְּשֵׁם הָרַמְבַּ״ן[60] שֶׁאֲפִלּוּ יְסוּרִים שֶׁל אִיּוֹב שִׁבְעִים שָׁנָה אֵין לָהֶם עֶרֶךְ כְּלָל לְיִסּוּרֵי הַנֶּפֶשׁ שָׁעָה אַחַת בְּגֵיהִנֹּם, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, למרות גודל ועוצם היסורים בגיהנום כְּדַאי כָּל יְסוּרֵי גֵּיהִנֹּם בִּשְׁבִיל ״לֵיתֵי לְעָלְמָא דְּאָתֵי״, לבוא לעולם הבא, מִצַּד גֹּדֶל הַתַּעֲנוּג שיש לנשמה מגילוי האור האלוקי שֶׁבְּגַן־עֵדֶן, אֲפִלּוּ גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וכל־שכן גן־עדן העליון שבו יש גילוי אור אלוקי עוד יותר נעלה, והצורך בהכנות אלו לקראת הכניסה לגן־עדן הוא מפני שהאור המאיר בגן־עדן הוא אור מוגבל ואור שיש בו התחלקות, כאמור לעיל וכפי שיתבאר עוד להלן.

וְעוֹד זֹאת, יש עניין נוסף שנובע מכך שהאור המאיר בגן־עדן הוא אור מוגבל ואור שיש בו התחלקות, שֶׁדֶּרֶךְ הַנהגה המקובלת מִגַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן לְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן צְרִיכָה לִהְיוֹת תְּחִלָּה הכנה והקדמה נוספת, הַטְבִּילָה של הנשמה בְּנָהָר דְּנוּר נהר של אש (רוחנית) שהיא בירור וזיכוך נוסף, וְהַעֲלָיָה בְּעַמּוּד שֶׁבֵּין גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן לְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, כמבואר בחסידות כי מאחר שבין ׳גן עדן התחתון׳ ל׳גן עדן העליון׳ יש ריחוק הערך ופער גדול ביותר, לכן יש צורך ב׳עמוד׳ (רוחני) המשמש כחיבור ביניהם ומסייע לנשמה לבצע את העלייה הזו, כַּיָּדוּעַ[61] המבואר בחסידות בְּפֵירוּשׁ הַכָּתוּב[62] במגילת אסתר וּבָזֶה הַנַּעֲרָה בָּאָה אֶל הַמֶּלֶךְ׃ לאחר הכנות של ׳שישה אחרי שפוסקים את דינה והיא עוברת זיכוך ראוי, אזי הנשמה באה לגן־עדן ומתחילה את סדר העליות שלה, וּכְמַאֲמַר רַז״ל[58] מוּטָב דְּלִידַיְנֵהּ כוּ׳ וְלֵיתֵי לְעָלְמָא דְּאָתֵי, מוטב (עדיף) שידונו אותו (את אלישע בן אבויה, המכונה ׳אחר׳, וייתייסר בגיהנום, למרות שמדובר ביסורים קשים מאד) ויבוא לעולם הבא, הַיְנוּ, שֶׁבִּשְׁבִיל לָבֹא לְגַן־עֵדֶן ואחר כך להתעלות מדרגה לדרגה בגן־עדן עצמו, צְרִיכָה לִהְיוֹת תחילה הַקְדָּמַת הַבְּרוּר וְהַזִּכּוּךְ של הנשמה בַּגֵּיהִנֹּם, שֶׁהֵם יְסוּרִים גְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר, כַּמּוּבָא בְּ׳אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה׳[59] שבספר התניא בְּשֵׁם הָרַמְבַּ״ן[60] שֶׁאֲפִלּוּ יְסוּרִים שֶׁל אִיּוֹב שִׁבְעִים שָׁנָה אֵין לָהֶם עֶרֶךְ כְּלָל לְיִסּוּרֵי הַנֶּפֶשׁ שָׁעָה אַחַת בְּגֵיהִנֹּם, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, למרות גודל ועוצם היסורים בגיהנום כְּדַאי כָּל יְסוּרֵי גֵּיהִנֹּם בִּשְׁבִיל ״לֵיתֵי לְעָלְמָא דְּאָתֵי״, לבוא לעולם הבא, מִצַּד גֹּדֶל הַתַּעֲנוּג שיש לנשמה מגילוי האור האלוקי שֶׁבְּגַן־עֵדֶן, אֲפִלּוּ גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וכל־שכן גן־עדן העליון שבו יש גילוי אור אלוקי עוד יותר נעלה, והצורך בהכנות אלו לקראת הכניסה לגן־עדן הוא מפני שהאור המאיר בגן־עדן הוא אור מוגבל ואור שיש בו התחלקות, כאמור לעיל וכפי שיתבאר עוד להלן.

וְעוֹד זֹאת, יש עניין נוסף שנובע מכך שהאור המאיר בגן־עדן הוא אור מוגבל ואור שיש בו התחלקות, שֶׁדֶּרֶךְ הַנהגה המקובלת מִגַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן לְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן צְרִיכָה לִהְיוֹת תְּחִלָּה הכנה והקדמה נוספת, הַטְבִּילָה של הנשמה בְּנָהָר דְּנוּר נהר של אש (רוחנית) שהיא בירור וזיכוך נוסף, וְהַעֲלָיָה בְּעַמּוּד שֶׁבֵּין גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן לְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, כמבואר בחסידות כי מאחר שבין ׳גן עדן התחתון׳ ל׳גן עדן העליון׳ יש ריחוק הערך ופער גדול ביותר, לכן יש צורך ב׳עמוד׳ (רוחני) המשמש כחיבור ביניהם ומסייע לנשמה לבצע את העלייה הזו, כַּיָּדוּעַ[61] המבואר בחסידות בְּפֵירוּשׁ הַכָּתוּב[62] במגילת אסתר וּבָזֶה הַנַּעֲרָה בָּאָה אֶל הַמֶּלֶךְ׃ לאחר הכנות של ׳שישה

שליט״א בקונטרס הנ״ל). 58) חגיגה טו, ב. וראה לקו״ת בשלח א, ד. 59) פי״ב. 60) בהקדמת פירושו לאיוב. 61) תו״א מג״א צב, א. צו, א. ק, סע״ב ואילך. 62) אסתר ב, יג.

ביאור בדרך אפשר

חדשים בשמן המור ושישה חדשים בבשמים' על־פי חסידות שהכוונה לביאת הנשמה לגן־עדן, כמבואר ב'תורה אור' על מגילת אסתר, "שישה חדשים בשמן המור. שמן בחינת חכמה. מור יש בו ריח חזק והיינו עניין העלאה בבחינת גבורות דהיינו גבורות דאבא (חכמה). ושישה חדשים בבשמים הם גבורות דאימא (בינה). ובזה הוא העמוד המחבר מעלה ומטה הנערה באה כו'. כי כשם שב'גן עדן התחתון' צריך (כדי לבוא ולהיכנס אליו) שישכח חיזו דהאי עלמא (מראה העולם הזה). כך ב'גן עדן העליון' (כדי לבוא ולהיכנס אליו) צריך שישכח עונג 'גן עדן התחתון' ששם – ב'גן עדן העליון' הוא עניין תענוג נפלא אחר שהוא למעלה מעלה". **וְעַד** כדי כך גדול ההבדל והפער בין 'גן עדן התחתון' ו'גן עדן העליון' **שֶׁיֵּשׁ נְשָׁמוֹת שֶׁאֵינָן שַׂיָּכוֹת וְאֵינָן בָּאוֹת לְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן כְּלָל, וְכָל עֲלִיּוֹתֵיהֶן** מדרגה לדרגה **הֵן בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן בִּלְבַד** כי אין ביכולתן לקלוט ולהכיל את האור האלוקי הגדול המאיר ב'גן עדן העליון'. **וְכָל זֶה** האמור לעיל אודות הצורך בהכנות של בירור וזיכוך לפני הכניסה לגן־עדן וההבדלים בין 'גן עדן התחתון' ל'גן עדן העליון' **הוּא לְפִי שֶׁבְּגַן־עֵדֶן מֵאִיר בְּחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין' שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַגְבָּלָה וְהִתְחַלְקוּת. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן תְּחִיַּת הַמֵּתִים הוּא מִבְּחִינַת אוֹר־אֵין־סוֹף** כו' **הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין'**, האור הבלי־גבול שמאיר על העולמות בדרך 'סובב' ו'מקיף' מלמעלה מבלי להתלבש בתוכם **שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ בּוֹ חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת** והוא מאיר בכל העולמות ובכל הנבראים בשווה, **וְלָכֵן גַּם בְּעוֹלָם הַתְּחִיָּה** עצמו **אֵין חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת, וְהוּא בְּחִינָה אַחַת בְּדֶרֶךְ כְּלָל**, באופן כללי, **וְלָכֵן אָמְרוּ**[63] חכמינו ז"ל במשנה **שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא" (דְּקָאֵי** והכוונה **עַל עוֹלָם הַתְּחִיָּה)**[64], כי מדובר בדרגה שאין בה הבדלים וחילוקים וכל ישראל שייכים אליה. **וְזֶהוּ עִנְיַן "אֲנִי אֲנִי הוּא" שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, שֶׁיִּתְחַבְּרוּ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת "אֲנִי"** שהם שם הוי' ושם אלוקים, כמבואר לעיל, **לִהְיוֹת רַק מַדְרֵגָה אַחַת בְּדֶרֶךְ כְּלָל** באופן כללי, **לְפִי שֶׁאָז יִתְגַּלֶּה אֲמִתִּית עִנְיַן הָאַחְדוּת בְּאוֹפֶן שֶׁל הֶעְדֵּר הַהִתְחַלְקוּת.**

וְעַל־פִּי־זֶה יוּקְשֶׁה יוֹתֵר אוֹמְרוֹ בפסוק זה בפרשת השבוע **"רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא", הֲרֵי גִּלּוּי זֶה יִהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים דַּוְקָא** ומדוע נאמר בו 'עתה' שמשמעו עכשיו, בזמן הגלות כשאין גילוי של האחדות האמיתית?

וְיוּבָן בְּהַקְדִּים בְּאוּר הַחִלּוּק בֵּין שְׂרָפִים לְחַיּוֹת וְאוֹפַנִּים[65] שהם סוגים שונים של מלאכים, **דְּהֵנָּה, הַ"שְּׂרָפִים עוֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ"**[66], **וְאוֹמְרִים קָדוֹשׁ גּוֹ'**[67], **לְפִי שֶׁמַּעֲמָדָם** של מלאכים אלה הוא **בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה,** כלשון הזוהר **דְּ"אִימָא עִלָּאָה (בִּינָה) מְקַנְּנָא בְּכוּרְסְיָא"**[68], כלומר, מקום המשכן העיקרי של ספירת הבינה הוא בעולם הבריאה (הנקרא "כורסייא" כי הוא עולם הכסא שבו נמצא כסא הכבוד), והחכמה נקראת "אב" והבינה נקראת "אם", כי תחילת ההשפעה של השכל היא מהחכמה והתפתחות השכל היא מהבינה והחכמה והבינה הם האב והאם המולידים את המידות שבלב. ואף שכל עשר הספירות נמצאות בכל העולמות, עיקר משכנה של החכמה הוא באצילות ועיקר השפע שבעולם האצילות הוא מספירת החכמה ואילו עיקר השפע של עולם הבריאה הוא מספירת הבינה, ומלאכים אלה, הנקראים 'שרפים', מעמדם הוא בעולם הבריאה **וְלָכֵן הֵם מַשִּׂיגִים אֵיפֹא שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל כו'**, **וְלָכֵן אֵין אֶצְלָם עִנְיַן הָרַעַשׁ** כמו אצל המלאכים הנקראים 'אופנים' ו'חיות הקודש' שעבודתם היא ברעש גדול, **כֵּיוָן שֶׁזֶּה בָּא בְּהַשָּׂגָתָם כו'** ובכוחם של ה'שרפים' לקלוט ולהכיל את האור המאיר בעולם הבריאה. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן חַיּוֹת הַקּוֹדֶשׁ שֶׁמַּעֲמָדָם בְּעוֹלָם הַיְצִירָה,** שלמטה מעולם הבריאה, **שֶׁאֵין מְאִירָה שָׁם בְּחִינַת הַבִּינָה עַצְמָהּ (כְּבְעוֹלָם הַבְּרִיאָה), אֶלָּא** הארת ספירת הבינה

ביאור בדרך אפשר

1 וְאֵינָן בָּאוֹת לְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן כְּלָל, וְכָל עֲלִיּוֹתֵיהֶן
2 הֵן בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן בִּלְבַד. וְכָל זֶה הוּא לְפִי
3 שֶׁבְּגַן־עֵדֶן מֵאִיר בְּחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין' שֶׁיֵּשׁ
4 בּוֹ הַגְבָּלָה וְהִתְחַלְקוּת. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן תְּחִיַּת
5 הַמֵּתִים הוּא מִבְּחִינַת אוֹר־אֵין־סוֹף הַסּוֹבֵב כָּל
6 עָלְמִין', שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ בּוֹ חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת, וְלָכֵן גַּם
7 בְּעוֹלָם הַתְּחִיָּה אֵין חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת, וְהוּא בְּחִינָה
8 אַחַת בְּדֶרֶךְ כְּלָל, וְלָכֵן אָמְרוּ[63] שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ
9 לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא" (דְּקָאֵי עַל עוֹלָם
10 הַתְּחִיָּה)[64]. וְזֶהוּ עִנְיַן "אֲנִי אֲנִי הוּא" שֶׁיִּהְיֶה
11 לֶעָתִיד בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, שֶׁיִּתְחַבְּרוּ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת
12 "אֲנִי" לִהְיוֹת רַק מַדְרֵגָה אַחַת בְּדֶרֶךְ כְּלָל, לְפִי
13 שֶׁאָז יִתְגַּלֶּה אֲמִתִּית עִנְיַן הָאַחְדוּת בְּאוֹפֶן שֶׁל
14 הֶעְדֵּר הַהִתְחַלְקוּת. וְעַל־פִּי־זֶה יוּקְשֶׁה יוֹתֵר
15 אוֹמְרוֹ "רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא", הֲרֵי גִּלּוּי זֶה
16 יִהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים דַּוְקָא.
17 **וְיוּבָן** בְּהַקְדִּים בְּאוּר הַחִלּוּק בֵּין שְׂרָפִים לְחַיּוֹת
18 וְאוֹפַנִּים[65], דְּהֵנָּה, הַ"שְּׂרָפִים עוֹמְדִים
19 מִמַּעַל לוֹ"[66], וְאוֹמְרִים קָדוֹשׁ גּוֹ'[67], לְפִי
20 שֶׁמַּעֲמָדָם בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, דְּ"אִימָא עִלָּאָה
21 (בִּינָה) מְקַנְּנָא בְּכוּרְסְיָא"[68], וְלָכֵן הֵם מַשִּׂיגִים
22 אֵיפֹא שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף קָדוֹשׁ וּמוּבְדָּל כו', וְלָכֵן אֵין
23 אֶצְלָם עִנְיַן הָרַעַשׁ, כֵּיוָן שֶׁזֶּה בָּא בְּהַשָּׂגָתָם כו'.
24 מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן חַיּוֹת הַקּוֹדֶשׁ שֶׁמַּעֲמָדָם בְּעוֹלָם
25 הַיְצִירָה, שֶׁאֵין מְאִירָה שָׁם בְּחִינַת הַבִּינָה עַצְמָהּ
26 (כְּבְעוֹלָם הַבְּרִיאָה), אֶלָּא עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתָהּ

---

63) סנהדרין ר"פ חלק (ובפי' הרע"ב, ועוד). 64) ראה תו"א יתרו עג, א. המשך וככה תרל"ז פ"ה ואילך (סה"מ תרל"ז ח"ב ע' שצז ואילך). ובכ"מ. 65) ראה לקו"ת פרשתנו עד, סע"ג ואילך. 66) ישעי' ו, ב. 67) שם, ג. 68) תקו"ז ת"ו (כג, א).

ביאור בדרך אפשר

בעולם היצירה היא **עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתָהּ בְּ״שִׁית סְפִירָן דְּמְקַנְּנָן בִּיצִירָה״**[68], ששת הספירות שמקום המשכן העיקרי שלהם הוא ביצירה (המידות העליונות חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד) **אֵינָם מַשִּׂיגִים כוּ׳** את ספירת הבינה כפי שמשיגים השרפים שבעולם האצילות, **וּמִצַּד הֶעְדֵּר הַהַשָּׂגָה בִּגְלַל הַהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר שֶׁבְּעוֹלָם הַיְצִירָה לְגַבֵּי עוֹלָם הַבְּרִיאָה, נַעֲשֶׂה אֶצְלָם עִנְיַן הָרַעַשׁ** כי בגלל העדר ההשגה והקליטה של האור בפנימיות אין הם ברוגע ובהתיישבות אלא בהתפעלות וזו הסיבה לרעש. **וּבִכְרָט הָאוֹפַנִּים שֶׁהֵם לְמַטָּה יוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[69] בנבואת יחזקאל **אוֹפַן אֶחָד בָּאָרֶץ, וְתַרְגּוּמוֹ מִלְרַע,** לפי פשוטו ׳מלרע׳ היינו מלמטה (הפוך מ׳מלעיל׳ שפירושו מלמעלה) **וּמְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ (בְּפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ**[70] פרשת האזינו) על־פי חסידות **שֶׁזֶּהוּ שֹׁרֶשׁ וּמָקוֹר שֶׁעַל־יְדֵי רִבּוּי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת** וירידה רבה ממדריגה למדריגה **יִתְהַוֶּה מִמֶּנּוּ בְּחִינַת רַע,** מלאכים אלה **הֵרֵי אֶצְלָם** הנקראים ׳חיות הקודש׳ **הָרַעַשׁ הוּא גָּדוֹל עוֹד יוֹתֵר** מאשר אצל האופנים.

וְהִנֵּה, ׳רַעַשׁ׳ אוֹתִיּוֹת ׳שְׂעָר׳, וְאוֹתִיּוֹת ׳שַׂעַר׳. ׳שְׂעָר׳ הוּא עִנְיַן הַשְּׂעָרוֹת, שְׁמוֹרָה מִעוּט הַחִיּוּת שקיימת ב׳שערות׳ **עַל־יְדֵי רִבּוּי הַצְּמְצוּמִים,** והחיות מועטת **עַד כְּדֵי כָּךְ, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר חוֹתְכִים אֶת הַשְּׂעָרוֹת בְּאֹכֶב אֵינוֹ מַרְגִּישׁ כְּאֵב. דְּהִנֵּה,** בנגוד לשאר האברים שבהם יש חיות רבה. **יָדוּעַ**[71] בתורת החסידות **שֶׁהֵפֶךְ הַתַּעֲנוּג נִרְגָּשׁ יוֹתֵר** בנפש האדם, בצורה פנימית ועמוקה יותר, **מֵעִנְיַן הַתַּעֲנוּג**[72]**, וְלָכֵן, מִזֶּה שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ כְּאֵב כְּשֶׁחוֹתְכִים הַשְּׂעָרוֹת, מוּכָח בְּיוֹתֵר גּוֹדֶל צְמְצוּם הַחִיּוּת שֶׁבַּשְּׂעָרוֹת. וְ׳שַׂעַר׳ הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[73] **זֶה הַשַּׁעַר לַה׳, כְּמָשָׁל שַׁעַר רָחָב (לֹא רַק נָתִיב קָצָר) הַמְשַׁמֵּשׁ לִכְנִיסָה וְלִיצִיאָה.**

וְזֶהוּ הָעִנְיָן דְּ׳רַעַשׁ׳ שמצינו בעבודת המלאכים, **אוֹתִיּוֹת ׳שְׂעָר׳ וְאוֹתִיּוֹת ׳שַׁעַר׳,** כפי שהוא **בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁכַּאֲשֶׁר הָאָדָם מִתְבּוֹנֵן שֶׁכְּלָלוּת הָאוֹר הָאֱלֹקִי הַמְלוּבָּשׁ בָּעוֹלָמוֹת הוּא אוֹר מְצוּמְצָם בְּיוֹתֵר** (עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל הַשְּׂעָרוֹת שיש בהם חיות מועטת ביותר)**, וּבִבְחִינַת הָאוֹר הַמְלוּבָּשׁ בָּעוֹלָמוֹת גּוּפָא** עצמו **יֶשְׁנָם רִבּוּי צְמְצוּמִים עַד לְבְחִינַת ״אוֹפַן אֶחָד בָּאָרֶץ״, שֶׁזֶּהוּ שֹׁרֶשׁ מְצִיאוּת הָרַע** (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל)**, וְעַד לְרִבּוּי הַצְּמְצוּמִים** הנוספים שיש באור האלוקי על־מנת **שֶׁתּוּמְשַׁךְ הַחִיּוּת לְמַטָּה בְּיוֹתֵר, לְמַטָּה גַּם מֵהַגְּלוּי שֶׁבִּבְחִינַת הָאוֹפַנִּים, הִנֵּה עַל־יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה ׳שַׁעַר׳ רָחָב לְכָל הַהַעֲלָאוֹת** להתקרב לאלוקות מלמטה למעלה, מצד האדם **וְהַהַמְשָׁכוֹת** של אור אלוקי מלמעלה למטה, מצד האלוקות.

וְזֶהוּ גַּם עִנְיַן הַתּוֹרָה שֶׁיְּרֵדָה ממקורה ושורשה העליון בחכמתו ורצונו של הקדוש־ברוך־הוא **לְמַטָּה וְנִתְלַבְּשָׁה בְּשֵׂכֶל אֱנוֹשִׁי** בנושאים והלכות העוסקים בענייני העולם הזה הגשמי, **שֶׁעִנְיָן זֶה** של ירידה כל כך גדולה ועצומה בתורה **נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי רִבּוּי**

ביאור בדרך אפשר

1 בְּ״שִׁית סְפִירָן דְּמְקַנְּנָן בִּיצִירָה״[68], אֵינָם מַשִּׂיגִים
2 כוּ׳, וּמִצַּד הֶעְדֵּר הַהַשָּׂגָה בִּגְלַל הַהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר
3 שֶׁבְּעוֹלָם הַיְצִירָה לְגַבֵּי עוֹלָם הַבְּרִיאָה, נַעֲשֶׂה
4 אֶצְלָם עִנְיַן הָרַעַשׁ. וּבִכְרָט הָאוֹפַנִּים שֶׁהֵם לְמַטָּה
5 יוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[69] אוֹפַן אֶחָד בָּאָרֶץ, וְתַרְגּוּמוֹ
6 מִלְרַע, וּמְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ (בְּפָרָשַׁת
7 הַשָּׁבוּעַ[70]) שֶׁזֶּהוּ שֹׁרֶשׁ וּמָקוֹר שֶׁעַל־יְדֵי רִבּוּי
8 הִשְׁתַּלְשְׁלוּת יִתְהַוֶּה מִמֶּנּוּ בְּחִינַת רַע, הֵרֵי אֶצְלָם
9 הָרַעַשׁ הוּא גָּדוֹל עוֹד יוֹתֵר. וְהִנֵּה, ׳רַעַשׁ׳ אוֹתִיּוֹת
10 ׳שְׂעָר׳, וְאוֹתִיּוֹת ׳שַׁעַר׳. ׳שְׂעָר׳ הוּא עִנְיַן
11 הַשְּׂעָרוֹת, שְׁמוֹרָה עַל מִעוּט הַחִיּוּת עַל־יְדֵי רִבּוּי
12 הַצְּמְצוּמִים, עַד כְּדֵי כָּךְ, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר חוֹתְכִים אֶת
13 הַשְּׂעָרוֹת אֵינוֹ מַרְגִּישׁ כְּאֵב. דְּהִנֵּה, יָדוּעַ[71] שֶׁהֵפֶךְ
14 הַתַּעֲנוּג נִרְגָּשׁ יוֹתֵר מֵעִנְיַן הַתַּעֲנוּג[72], וְלָכֵן, מִזֶּה
15 שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ כְּאֵב כְּשֶׁחוֹתְכִים הַשְּׂעָרוֹת, מוּכָח
16 בְּיוֹתֵר גּוֹדֶל צְמְצוּם הַחִיּוּת שֶׁבַּשְּׂעָרוֹת. וְ׳שַׁעַר׳
17 הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[73] זֶה הַשַּׁעַר לַה׳, כְּמָשָׁל שַׁעַר
18 רָחָב (לֹא רַק נָתִיב קָצָר) הַמְשַׁמֵּשׁ לִכְנִיסָה
19 וְלִיצִיאָה. וְזֶהוּ הָעִנְיָן דְּ׳רַעַשׁ׳ אוֹתִיּוֹת ׳שְׂעָר׳
20 וְאוֹתִיּוֹת ׳שַׁעַר׳ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁכַּאֲשֶׁר הָאָדָם
21 מִתְבּוֹנֵן שֶׁכְּלָלוּת הָאוֹר הָאֱלֹקִי הַמְלוּבָּשׁ
22 בָּעוֹלָמוֹת הוּא אוֹר מְצוּמְצָם בְּיוֹתֵר (עַל־דֶּרֶךְ־
23 מָשָׁל הַשְּׂעָרוֹת), וּבִבְחִינַת הָאוֹר הַמְלוּבָּשׁ
24 בָּעוֹלָמוֹת גּוּפָא יֶשְׁנָם רִבּוּי צְמְצוּמִים עַד לִבְחִינַת
25 ״אוֹפַן אֶחָד בָּאָרֶץ״, שֶׁזֶּהוּ שֹׁרֶשׁ מְצִיאוּת הָרַע
26 (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל), וְעַד לְרִבּוּי הַצְּמְצוּמִים שֶׁתּוּמְשַׁךְ
27 הַחִיּוּת לְמַטָּה בְּיוֹתֵר, לְמַטָּה גַּם מֵהַגְּלוּי
28 שֶׁבִּבְחִינַת הָאוֹפַנִּים, הִנֵּה עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת זוֹ
29 נַעֲשֶׂה רַעַשׁ גָּדוֹל (עוֹד יוֹתֵר מֵהָרַעַשׁ שֶׁבִּבְחִינַת
30 הָאוֹפַנִּים), וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה ׳שַׁעַר׳ רָחָב לְכָל
31 הַהַעֲלָאוֹת וְהַהַמְשָׁכוֹת. וְזֶהוּ גַּם עִנְיַן הַתּוֹרָה
32 שֶׁיְּרֵדָה לְמַטָּה וְנִתְלַבְּשָׁה בְּשֵׂכֶל אֱנוֹשִׁי, שֶׁעִנְיָן זֶה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי רִבּוּי

כמה החיות אכן מועטת ומצומצמת, כי הכאב, היפך התענוג, הוא דבר שנרגש
44 חזק מאד בנפש האדם. **וְ׳שַׁעַר׳ הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[73] **זֶה**
45 **הַשַּׁעַר לַה׳, כְּמָשָׁל שַׁעַר רָחָב נָתִיב קָצָר) הַמְשַׁמֵּשׁ**
46 **לִכְנִיסָה וְלִיצִיאָה.**
47
48 וְזֶהוּ הָעִנְיָן דְּ׳רַעַשׁ׳ שמצינו
49 בעבודת המלאכים, **אוֹתִיּוֹת ׳שְׂעָר׳**
50 **וְאוֹתִיּוֹת ׳שַׁעַר׳,** כפי שהוא
51 **בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁכַּאֲשֶׁר**
52 **הָאָדָם מִתְבּוֹנֵן שֶׁכְּלָלוּת הָאוֹר**
53 **הָאֱלֹקִי הַמְלוּבָּשׁ בָּעוֹלָמוֹת**
54 **הוּא אוֹר מְצוּמְצָם בְּיוֹתֵר**
55 (עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל הַשְּׂעָרוֹת שיש
56 בהם חיות מועטת ביותר)**, וּבִבְחִינַת**
57 **הָאוֹר הַמְלוּבָּשׁ בָּעוֹלָמוֹת**
58 **גּוּפָא** עצמו **יֶשְׁנָם רִבּוּי**
59 **צְמְצוּמִים עַד לִבְחִינַת ״אוֹפַן**
60 **אֶחָד בָּאָרֶץ״, שֶׁזֶּהוּ שֹׁרֶשׁ**
61 **מְצִיאוּת הָרַע** (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל)**,**
62 **וְעַד לְרִבּוּי הַצְּמְצוּמִים** הנוספים
63 שיש באור האלוקי על־מנת
64 **שֶׁתּוּמְשַׁךְ הַחִיּוּת לְמַטָּה**
65 **בְּיוֹתֵר, לְמַטָּה גַּם מֵהַגְּלוּי**
66 **שֶׁבִּבְחִינַת הָאוֹפַנִּים, הִנֵּה עַל־**
67 **יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת זוֹ נַעֲשֶׂה** בנפש
68 האדם התעלות גדולה בחינת **רַעַשׁ**
69 **גָּדוֹל (עוֹד יוֹתֵר מֵהָרַעַשׁ**
70 **שֶׁבִּבְחִינַת הָאוֹפַנִּים), וְעַל־**
71 **יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה ׳שַׁעַר׳ רָחָב**
72 **לְכָל הַהַעֲלָאוֹת** להתקרב לאלוקות
73 מלמטה למעלה, מצד האדם
74 **וְהַהַמְשָׁכוֹת** של אור אלוקי
75 מלמעלה למטה, מצד האלוקות.
76 **וְזֶהוּ גַּם עִנְיַן הַתּוֹרָה שֶׁיְּרֵדָה**
77 ממקורה ושורשה העליון בחכמתו
78 ורצונו של הקדוש־ברוך־הוא **לְמַטָּה**
79 **וְנִתְלַבְּשָׁה בְּשֵׂכֶל אֱנוֹשִׁי**
80 בנושאים והלכות העוסקים בענייני
81 העולם הזה הגשמי, **שֶׁעִנְיָן זֶה** של
82 ירידה כל כך גדולה ועצומה בתורה
83 **נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי רִבּוּי**

---

69) יחזקאל א, טו. 70) עז, א. 71) ראה גם לקו״ת שלח מז, א. 72) בזכרון אחדים: כיון שהענין דהיפך התענוג מגיע בעומק יותר (״עס דערלאַנגט טיפער״). 73) תהלים קיח, כ.

ביאור בדרך אפשר

הַצְּמָצוּמִים, שֶׁהוּא עִנְיַן הַשְּׁעָרוֹת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר[74] על הקדוש־ברוך־הוא (בשיר השירים) **קְוָצוֹתָיו תַּלְתַּלִּים**, ודרשו חכמינו ז"ל במדרש: 'תלתלים', **תְּלֵי תְּלִילִים שֶׁל הֲלָכוֹת**[75], **שֶׁקָּאֵי עַל הִלְכוֹת תּוֹרָה, דִּכְתִיב בָּהֶן**[76] **סַלְסְלֶהָ וּתְרוֹמְמֶךָּ, שֶׁעַל־יְדֵי בְּרוּר וְסִלְסוּל הַשְּׁעָרוֹת לְהַפְרִיד הַהֲלָכוֹת שֶׁלֹּא יִהְיֶה שׁוּם קוֹשְׁיָא מִזּוֹ לְזוֹ**, לימוד התורה כך שלא יהיו קושיות מהלכה להלכה בדוגמת סלסול שערות הגורם שלא יהיו דבוקות וסבוכות זו בזו, **עַל־יְדֵי־זֶה מִתְרוֹמֶמֶת** ומתעלית **הַנֶּפֶשׁ, וְהַיְנוּ, שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי לִימוּד הִלְכוֹת הַתּוֹרָה כְּפִי שֶׁיָּרְדוּ וְנִתְלַבְּשׁוּ בְּנַשְׁמִיּוּת** ומדברות בעניינים גשמיים בעולם הזה **עַל־יְדֵי רִבּוּי הַצְּמָצוּמִים** שנעשו בתורה בירידתה ממדריגה למדריגה **שֶׁהוּא עִנְיַן הַשְּׁעָרוֹת, נַעֲשֶׂה 'שַׁעַר' רָחָב לְכָל הַהַעֲלָאוֹת וְהַהַמְשָׁכוֹת כּוּ'.** שנפעלות על־ידי לימוד התורה.

אָמְנָם, עִקַּר הָעִנְיָן דְּ'שַׁעַר' רָחָב שדרכו יש עליות מלמטה למעלה והמשכות מלמעלה למטה **נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי** בריבוי ובשפע **עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה. דְּהַיְנוּ, עֲבוֹדָה דְּקִיּוּם הַתּוֹרָה** וּמִצְוֹת **שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בְּדָבָרִים גַּשְׁמִיִּים** היא אמנם בירור וזיכוך של דברים נחותים, אבל **חֲרֵי זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁהַדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים הֵם** ביריד כזו שהם **רַק שֹׂרֶשׁ לִמְצִיאוּת הָרַע (כַּנּ"ל דְּ'שַׁעַר' פְּשׁוּטָה כְּפִירוּשׁ "אוֹפֶן אֶחָד בָּאָרֶץ", שֶׁזֶּהוּ רַק שֹׂרֶשׁ מִצִּיאוּת הָרַע, שֶׁזֶּהוּ מִלְּרַע**, אבל **שֹׂרֶשׁ מְצִיאוּת הָרַע**) הדברים הגשמיים אינם רע ממש, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הָעֲבוֹדָה דִּתְשׁוּבָה שֶׁהִיא לְאַחֲרֵי שֶׁחָטָא וּפָגַם וְעָבַר אֶת הַדֶּרֶךְ** כוּ', **שֶׁזֶּהוּ מְצִיאוּת הָרַע בְּפִירוּשׁ "אוֹפֶן אֶחָד בָּאָרֶץ", שֶׁתַּרְגּוּמוֹ מִלְּרַע, שֶׁזֶּהוּ רַק שֹׂרֶשׁ מְצִיאוּת הָרַע**) אבל **כְּיָון שֶׁהַמְצוּם (עִנְיַן הַשְּׁעָרוֹת) הוּא גָּדוֹל יוֹתֵר, חֲרֵי גַּם הָרַעַשׁ שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל־יְדֵי־זֶה הוּא גָּדוֹל יוֹתֵר, וְלָכֵן נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי־זֶה 'שַׁעַר' רָחָב עוֹד יוֹתֵר.**

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבַן מַה שֶּׁכָּתוּב "רְאוּ עַתָּה" גוֹ', **דְּהַיְנוּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁגִּלּוּי 'אוֹר הַסּוֹבֵב' שֶׁהוּא אוֹר בְּלִי גְּבוּל (שֶׁעַל־יָדוֹ נַעֲשֶׂה אֲמִתִּית עִנְיַן הָאַחְדוּת, "אֲנִי אֲנִי הוּא"** כמובא לעיל שלפי האמת "הוי' ואלוקים כולא חד") **יִהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא בְּתַחְתִּית הַמִּתִּים, מִכָּל־מָקוֹם גִּלּוּי זֶה** שיאיר בעולם רק לעתיד לבוא **נַעֲשֶׂה** ונפעל **עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה בַּזְּמַן הַזֶּה** זמן הגלות **דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ הַזָּקֵן**[77] בספר התניא **שֶׁכָּל הַגִּילּוּיִים** של האורות האלוקיים העליונים **דִּימּוֹת הַמַּשִׂיחַ וּתְחִיַּת הַמֵּתִים** שאינם מאירים עתה אבל יאירו ויתגלו לעתיד לבוא **תְּלוּיִים בְּמַעֲשֵׂינוּ וַעֲבוֹדָתֵנוּ** שלנו, בני ישראל **כָּל זְמַן מֶשֶׁךְ הַגָּלוּת**[78].

ביאור בדרך אפשר

הַצְּמָצוּמִים, שֶׁהוּא עִנְיַן הַשְּׁעָרוֹת, וְעַל זֶה נֶאֱמַר[74] קְוָצוֹתָיו תַּלְתַּלִּים, תְּלֵי תְּלִילִים שֶׁל הֲלָכוֹת[75], שֶׁקָּאֵי עַל הִלְכוֹת תּוֹרָה, דִּכְתִיב בָּהֶן[76] סַלְסְלֶהָ וּתְרוֹמְמֶךָּ, שֶׁעַל־יְדֵי בְּרוּר וְסִלְסוּל הַשְּׁעָרוֹת לְהַפְרִיד הַהֲלָכוֹת שֶׁלֹּא יִהְיֶה שׁוּם קוֹשְׁיָא מִזּוֹ לְזוֹ, עַל־יְדֵי־זֶה מִתְרוֹמֶמֶת הַנֶּפֶשׁ, וְהַיְנוּ, שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי לִימוּד הִלְכוֹת הַתּוֹרָה כְּפִי שֶׁיָּרְדוּ וְנִתְלַבְּשׁוּ בְּנַשְׁמִיּוּת עַל־יְדֵי רִבּוּי הַצְּמָצוּמִים שֶׁהוּא עִנְיַן הַשְּׁעָרוֹת, נַעֲשֶׂה 'שַׁעַר' רָחָב לְכָל הַהַעֲלָאוֹת וְהַהַמְשָׁכוֹת כּוּ'. אָמְנָם, עִקַּר הָעִנְיָן דְּ'שַׁעַר' רָחָב נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה. דְּהַיְנוּ, עֲבוֹדָה דְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בְּדָבָרִים גַּשְׁמִיִּים, חֲרֵי זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁהַדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים הֵם רַק שֹׂרֶשׁ לִמְצִיאוּת הָרַע (כַּנּ"ל דְּ'שַׁעַר' פְּשׁוּטָה כְּפִירוּשׁ "אוֹפֶן אֶחָד בָּאָרֶץ", שֶׁתַּרְגּוּמוֹ מִלְּרַע, שֶׁזֶּהוּ רַק שֹׂרֶשׁ מְצִיאוּת הָרַע), מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הָעֲבוֹדָה דִּתְשׁוּבָה שֶׁהִיא לְאַחֲרֵי שֶׁחָטָא וּפָגַם וְעָבַר אֶת הַדֶּרֶךְ כּוּ', שֶׁזֶּהוּ מְצִיאוּת הָרַע, שֶׁזֶּהוּ רַק שֹׂרֶשׁ מְצִיאוּת הָרַע (עִנְיַן הַשְּׁעָרוֹת) הוּא גָּדוֹל יוֹתֵר, חֲרֵי גַּם הָרַעַשׁ שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל־יְדֵי־זֶה הוּא גָּדוֹל יוֹתֵר, וְלָכֵן נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי־זֶה 'שַׁעַר' רָחָב עוֹד יוֹתֵר.

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבַן מַה שֶּׁכָּתוּב "רְאוּ עַתָּה" גוֹ', דְּהַיְנוּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁגִּלּוּי 'אוֹר הַסּוֹבֵב' שֶׁהוּא אוֹר בְּלִי גְּבוּל (שֶׁעַל־יָדוֹ נַעֲשֶׂה אֲמִתִּית עִנְיַן הָאַחְדוּת, "אֲנִי אֲנִי הוּא") יִהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא בְּתַחְתִּית הַמִּתִּים, מִכָּל־מָקוֹם גִּלּוּי זֶה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה בַּזְּמַן הַזֶּה דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ הַזָּקֵן[77] שֶׁכָּל הַגִּילּוּיִים דִּימּוֹת הַמַּשִׂיחַ וּתְחִיַּת הַמֵּתִים תְּלוּיִים בְּמַעֲשֵׂינוּ וַעֲבוֹדָתֵנוּ כָּל זְמַן מֶשֶׁךְ הַגָּלוּת[78].

74) שה"ש ה, יא. 75) ראה שהש"ר עה"פ. 76) משלי ד, ח. 77) תניא רפל"ז. 78) וכמבואר שם (פל"ו) שכבר הי' לעולמים מעין זה (מעין הגילויים דלעתיד) בשעת מתן תורה, שהכוונה בזה, שעי"ז שכבר הי' גילוי זה בשעת מתן־תורה, ניתן הכח להמשיך גילוי זה גם עכשיו, לפי שהענין דמ"ת ישנו גם בכל יום ויום, ומצד זה יכולה העבודה דעכשיו להיות הכנה

ביאור בדרך אפשר

וְלָכֵן נֶאֱמַר על גילוי אמיתות עניין האחדות שיאיר לעתיד לבוא רְאוּ עַתָּה גוֹ׳, כִּי מִצַּד הֶעָבּוֹדָה דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בְּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, וּבִפְרָט מִצַּד עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה שיש בה תוספת מעלה ויתרון, כמבואר לעיל, (בנוסף לכך שהגילוי לעתיד לבוא תלוי במעשינו ועבודתינו כעת, יש עוד עניין ׳עתה׳, בזמן הגלות) יֶשְׁנוֹ גַּם עַכְשָׁו מֵעֵין הַגִּילּוּי דִּלְעָתִיד־לָבֹא.

וּבָזֶה יוּבַן גַּם־כֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב אֶת הֲוָיָ׳ הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם גוֹ׳ וַהֲוָיָ׳ הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם גוֹ׳ לִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתָיו[79] (כאמור בהערה, ברשימת המאמר חסר התירוץ, ולשלימות הענין יש לעיין במאמר המקורי של הרבי מהר״ש).

ה) וְזֶהוּ[80] מַה שֶּׁכָּתוּב ״כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ״ שֶׁהוּא הִתְעוֹרְרוּת[81] רַחֲמִים רַבִּים דִּבְחִינַת ׳נֶשֶׁר׳, שֶׁבָּא אַחֲרֵי הַקְּדָמַת הֶעָבּוֹדָה דִּחוֹדֶשׁ אֱלוּל שֶׁהִיא עֲבוֹדָה מִלְמַטָּה לְמַעְלָה, כָּ׳רָאשֵׁי־תֵבוֹת׳ דֶּאֱלוּל ״אֲנִי[82] לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי״[83], אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ עַל זֶה נְתִינַת כֹּחַ מִלְמַעְלָה[84] אֲבָל הֶעָבּוֹדָה עַצְמָהּ הִיא בְּדֶרֶךְ מִלְמַטָּה לְמַעְלָה, דִּבְכְלָלוּת הוּא עִנְיַן עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁהִיא עֲבוֹדָה שְׁמִלְמַטָּה לְמַעְלָה. שֶׁזֶּהוּ ״יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ״, ״אִישׁוֹן עֵינוֹ״ הוּא הַשָּׁחוֹר שֶׁבָּעַיִן, וּמִכָּל־מָקוֹם הִנֵּה עֶצֶם כֹּחַ הָרְאִיָּה הוּא דַּוְקָא עַל־יְדֵי הָאִישׁוֹן, דְּכְמוֹ כֵן יוּבַן בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה בְּדֶרֶךְ מִלְמַטָּה לְמַעְלָה שֶׁהוּא עִנְיַן שַׁחֲרוּת וְהָעֲלֵם, עבודה מתוך ההעלם והרחיוק מאלוקות כתוצאה מהחטא הִנֵּה מִצַּד הַ׳שֶּׁעָר׳ דוקא מתוך הצמצום וההעלם נַעֲשֶׂה הַמְשָׁכַת רַחֲמִים יותר מההמשכה על דרך הרגיל לְעוֹרֵר רַחֲמִים רַבִּים יותר מהרחמים הרגילים מִבְּחִינַת אָב הָרַחֲמָן וְאָב הָרַחֲמִים, לְהַמְשִׁיךְ ולגלות מלמעלה התעוררות רחמים עליונים וּלְתַקֵּן אֶת כָּל הַפְּגָמִים שֶׁפָּגַם בְּמִצְוֹת־עֲשֵׂה וּבְמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה.

וְזֶהוּ הֶמְשֵׁךְ הַפְּסוּקִים והקשר הפנימי בין הדברים ״יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ וְגוֹ׳ יִשָּׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ הֲוָיָ׳ בָּדָד יַנְחֶנּוּ״, שֶׁעַל־יְדֵי הֶעָבּוֹדָה דְּ״אִישׁוֹן עֵינוֹ״ הִיא עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, עַל־יְדֵי־זֶה ״כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ״ הוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת הָרַחֲמִים לְמַלְאוֹת אֶת כָּל הַפְּגָמִים, בֵּין בְּמִצְוֹת־עֲשֵׂה שֶׁהוּא עִנְיַן ״יִשָּׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ״ והמצוות שניתנו מלמעלה למטה, עבודת התשובה תלוייה בעיקר באדם עצמו. שֶׁזֶּהוּ הפירוש הפנימי בלשון הכתוב ״יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ״, ״אִישׁוֹן עֵינוֹ״ הוּא הַשָּׁחוֹר שֶׁבָּעַיִן וכיוון שצבעו שחור לכאורה עניינו הוא העלם והסתר, וּמִכָּל־מָקוֹם הִנֵּה עֶצֶם כֹּחַ הָרְאִיָּה שבעין הוּא דַּוְקָא עַל־יְדֵי הָאִישׁוֹן שלכאורה היה אמור להסתיר, דְּכְמוֹ כֵן יוּבַן בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה בְּדֶרֶךְ מִלְמַטָּה לְמַעְלָה שֶׁהוּא עִנְיַן שַׁחֲרוּת וְהָעֲלֵם, עבודה מתוך ההעלם והרחיוק מאלוקות כתוצאה מהחטא הִנֵּה מִצַּד הַ׳שֶּׁעָר׳ דוקא מתוך הצמצום וההעלם נַעֲשֶׂה הַמְשָׁכַת רַחֲמִים יותר מההמשכה על דרך הרגיל לְעוֹרֵר רַחֲמִים רַבִּים יותר מהרחמים הרגילים מִבְּחִינַת אָב הָרַחֲמָן וְאָב הָרַחֲמִים, לְהַמְשִׁיךְ ולגלות מלמעלה התעוררות רחמים עליונים וּלְתַקֵּן אֶת כָּל הַפְּגָמִים שֶׁפָּגַם בְּמִצְוֹת־עֲשֵׂה וּבְמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה.

וְזֶהוּ הֶמְשֵׁךְ הַפְּסוּקִים והקשר הפנימי בין הדברים ״יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ וְגוֹ׳ יִשָּׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ הֲוָיָ׳ בָּדָד יַנְחֶנּוּ״, שֶׁעַל־יְדֵי הֶעָבּוֹדָה דְּ״אִישׁוֹן עֵינוֹ״ הִיא עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, עַל־יְדֵי־זֶה ״כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ״ הוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת הָרַחֲמִים לְמַלְאוֹת אֶת כָּל הַפְּגָמִים, בֵּין בְּמִצְוֹת־עֲשֵׂה שֶׁהוּא עִנְיַן ״יִשָּׂאֵהוּ עַל אֶבְרָתוֹ״

להגילוי דלעתיד, כיון שגם עכשיו ישנו מעין הגילוי דלעתיד בהענין דמ״ת שבכל יום*. 79) ברשימת ההנחה שתח״י — חסר התירוץ. ועיין במאמר שבקונטרס הנ״ל (המו״ל). 80) מכאן עד סוף המאמר הוגה ע״י כ״ק אדמו״ר שליט״א. 81) ראה בכל הנ״ל לקו״ת פרשתנו ד״ה כנשר. 82) שה״ש ו, ג. 83) אבודרהם סדר תפלת ר״ה ופירושה פ״א. פע״ח שער ר״ה פ״א. 84) ראה לקו״ת ס״פ ראה.

*) ברשימת ההנחה צויין שיתכן שקטע זה הי׳ בשיחות (המו״ל).

ביאור בדרך אפשר

אֲבָרְתוֹ" דְּקָאֵי עַל רַמַ"ח המכוון עַל רַמַ"ח פִּקּוּדִין הציווים – שהם
אֲבִרִין דְּמַלְכָּא של המלך, הקדוש־ברוך־הוא, כביכול, וּבֵין בְּמִצְוֹת
לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁהוּא עִנְיַן "הָוֵי, בָּדָד יַנְחֵנוּ" הציווים שדרכם
ובאמצעותם הקדוש־ברוך־הוא מבדיל ומייחד את בני ישראל (גַּם, משמעות
נוספת של "הוי" בדד ינחנו", הִנֵּה
שֶׁם הָוֵי, עַצְמוֹ כּוֹלֵל מִצְוֹת־
עֲשֵׂה וּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, ו"ה
הוּא מִצְוֹת־עֲשֵׂה, וְי"ה הוּא
מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה[85] כמבואר
בקבלה וחסידות), שֶׁכָּל עִנְיָנִים
אֵלּוּ מִתְקַנִּים עַל־יְדֵי הַמִּשְׁכָּת
הָרַחֲמִים הַבָּאִים עַל־יְדֵי
עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁהוּא עִנְיַן
"אֵישׁוֹן עֵינוֹ" כמבואר לעיל
באריכות.
וּבֶאֱמֶת, הִנֵּה לְפִי מַה
שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּעִנְיַן הַ"שַּׁעַר"
הָרָחָב להמשכה והתגלות ריבוי
אורות עליונים נעלים שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל־
יְדֵי הַשְׁעָרוֹת דַּוְקָא, מתוך
ובעקבות הצמצום וההעלם, הֲרֵי
עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּ"אֵישׁוֹן
עֵינוֹ" שהיא בעיקר עבודת התשובה
הִנֵּה לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁנִּתְמַלְּאִים
כָּל הַפְּגָמִים, אֶלָּא יתירה מזו
שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה
נִמְשָׁךְ אוֹר עֶלְיוֹן יוֹתֵר מֵהָאוֹר
שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה
דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁלָּכֵן גַּם
צַדִּיקִים שלא חטאו ולא פגמו

ביאור בדרך אפשר

צְרִיכִים לַעֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה כדי שגם עבודתם תמשיך המשכה נעלית
זו. וְזֶהוּ בְּלִלּוּת עִנְיַן הָעֲבוֹדָה דְּחוֹדֶשׁ אֱלוּל בְּדֶרֶךְ מִלְמַטָּה
לְמַעְלָה, התעוררות מצד האדם למטה להתקרב למעלה שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה
נַעֲשֶׂה הַמְשָׁכַת י"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים מלמעלה למטה בְּיוֹם
הַכִּפּוּרִים בְּסִלּוּחָה וּמְחִילָה
עַל כָּל הַפְּגָמִים, וְלֹא רַק
שֶׁמִּתְמַלְּאִים הַפְּגָמִים והמצב
חוזר להיות כמו לפני החטא אֶלָּא
שֶׁנִּמְשָׁךְ אוֹר עֶלְיוֹן יוֹתֵר שלא
נמשך קודם החטא, שֶׁזֶּהוּ מַה
שֶׁבְּסִיּוּם תְּפִלַּת נְעִילָה
אוֹמְרִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל כוּ'
ונתבאר לעיל באריכות עניין יחוד ה'
בפסוק זה וּמְסַיְּמִים "לְשָׁנָה
הַבָּאָה בִּירוּשָׁלָיִם", בַּגְּאוּלָה
הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה עַל־יְדֵי
מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, שֶׁ"מָּשִׁיחַ אָתָא
לְאַתְבָא צַדִּיקַיָּא
בְּתִיּוּבְתָּא"[86], משיח בא להשיב
צדיקים בתשובה, וכאמור לעיל שגם
צדיקים זקוקים לעבודת התשובה,
שֶׁהוּא הַמְשָׁכַת בְּחִינַת 'שַׁעַר'
רָחָב גַּם בַּצַּדִּיקִים.

1 דְּקָאֵי עַל רַמַ"ח פִּקּוּדִין - רַמַ"ח אֲבָרִין דְּמַלְכָּא,
2 וּבֵין בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁהוּא עִנְיַן "הָוֵי, בָּדָד
3 יַנְחֵנוּ" (גַּם, הִנֵּה שֶׁם הָוֵי, עַצְמוֹ כּוֹלֵל מִצְוֹת־
4 עֲשֵׂה וּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, ו"ה הוּא מִצְוֹת־עֲשֵׂה,
5 וְי"ה הוּא מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה[85]), שֶׁכָּל עִנְיָנִים אֵלּוּ
6 מִתְקַנִּים עַל־יְדֵי הַמִּשְׁכַּת הָרַחֲמִים הַבָּאִים עַל־
7 יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁהוּא עִנְיַן "אִישׁוֹן עֵינוֹ".
8 וּבֶאֱמֶת, הִנֵּה לְפִי מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּעִנְיַן
9 הַ"שַּׁעַר" הָרָחָב שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הַשְׁעָרוֹת דַּוְקָא,
10 הֲרֵי עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּ"אִישׁוֹן עֵינוֹ" הִנֵּה לֹא זוֹ
11 בִּלְבַד שֶׁנִּתְמַלְּאִים כָּל הַפְּגָמִים, אֶלָּא שֶׁעַל־יְדֵי
12 עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה נִמְשָׁךְ אוֹר עֶלְיוֹן יוֹתֵר מֵהָאוֹר
13 שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁלָּכֵן
14 גַּם צַדִּיקִים צְרִיכִים לַעֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה. וְזֶהוּ
15 בְּלִלּוּת עִנְיַן הָעֲבוֹדָה דְּחוֹדֶשׁ אֱלוּל בְּדֶרֶךְ
16 מִלְמַטָּה לְמַעְלָה, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה הַמְשָׁכַת
17 י"ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים בְּסִלּוּחָה וּמְחִילָה עַל כָּל הַפְּגָמִים, וְלֹא רַק
18 שֶׁמִּתְמַלְּאִים הַפְּגָמִים אֶלָּא שֶׁנִּמְשָׁךְ אוֹר עֶלְיוֹן יוֹתֵר, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁבְּסִיּוּם תְּפִלַּת
19 נְעִילָה אוֹמְרִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל כוּ' וּמְסַיְּמִים "לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלָיִם", בַּגְּאוּלָה
20 הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, שֶׁ"מָּשִׁיחַ אָתָא לְאַתְבָא צַדִּיקַיָּא
21 בִּתְיוּבְתָּא"[86], שֶׁהוּא הַמְשָׁכַת בְּחִינַת 'שַׁעַר' רָחָב גַּם בַּצַּדִּיקִים.

85) בארוכה ראה לקו"ת ר"פ פקודי. 86) ראה זח"ג קנג, ב. לקו"ת פרשתנו עה, סע"ב. ובכ"מ.

אגרות קודש

[ה'תשל"ב]

בתקופתנו המבולבלת ובפרט הנוער – כשברכם השם וילדיהם שי' תקיפים ברצונם ללמוד תורה ואין כל ספק אצלם בזה – צריך להזהר ביותר שלא להחלישם בזה כלל (כי החלישות עלולה להוליד מחי' של ספק **וכו'**), ואדרבא צריך לחזקם בזה. וזה נוגע לא רק להצלחת הלימוד, כ"א גם **לשלמות** השקפת עולמם ושלא להתפתות כלל להסביבה **שבחוץ** וכו' (כולל – שבקאַלעדז).

ולכן כדאי שישפיעו גם על בנם . . שי' שיכנס לישיבה לכל היום, עכ"פ לשנה-שנתיים. בנוגע לפרנסת בניהם שי' יחכו עד שבניהם יתחילו לדבר עד"ז. והשם יצליחם.

בס"ד. ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א
ערב יום הכיפורים, אחרי תפלת מנחה, ה'תשכ"ו.

ה' יתברך[1] יתן חתימה וגמר חתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, בגשמיות ורוחניות, בטוב הנראה והנגלה, למטה מעשרה טפחים.

וכיון ששנה זו היא "שנת השבע שנת השמיטה"[2], "שבת להוי'"[3] - תהיה התעוררות תשובה[4] פנימית ואמיתית, בחרטה גמורה על העבר וקבלה טובה על להבא, מתוך מנוחה ושמחה וטוב לבב, בהתאם לענין השבת שבו שבת מן המזיקין מבפנים ומזיקין[5] מבחוץ.

ותהיה שנת אורה, שנת ברכה, שנת הצלחה שנת תורה, ויעסקו בתורה ועבודה מתוך מנוחה ושמחה וטוב לבב, והרחבה אמיתית,

עד שיבוא גואל צדק ויגאלנו בקרוב ממש, ויוליכנו קוממיות לארצנו, "וה' בראשם"[6].

1) הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפסה בלקו"ש ח"ט ע' 379. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.
2) פ' ראה טו, ט.
3) בהר כה, ב־ד.
4) תשובה .. ואמיתית: ראה תניא אגה"ת ספי"א.
5) ומזיקין מבחוץ: להעיר מתו"כ בחוקותי כו, ו. רמב"ן שם. רשימות הצ"צ לתהלים (צב, א) סק"א, ובמילואים* ס"ק יב יד.
6) מיכה ב, יג.

*) ביהל אור (הוצאת תשד"מ) – ס"ע תרל ואילך (המו"ל).

בס"ד. ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א להתלמידים שיחיו
ערב יום הכיפורים לפני כל נדרי, ה'תשכ"ו.

"וידבר[1] גו' כה תברכו גו' יברכך גו' יאר גו' ישא גו' וישם לך שלום, ושמו את שמי וגו' ואני אברכם"[2].

ה' יתברך יתן חתימה וגמר חתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, בגשמיות וברוחניות, בטוב הנראה והנגלה, למטה מעשרה טפחים.

ותהיה לכם הצלחה בלימוד התורה - לימוד הנגלה ולימוד החסידות, והלימוד יהיה מביא לידי מעשה[3] - קיום המצוות בהידור, כולל עבודת התפילה.

ויומשך הכל במחשבה דיבור ומעשה, מתוך התעוררות תשובה פנימית, בחרטה על העבר וקבלה טובה על להבא.

ותהיה שנת הצלחה, בלימוד התורה וקיום המצוות בהידור.

ועד לקיום היעוד שיבוא גואל צדק ויגאלנו בקרוב ממש, ויוליכנו קוממיות לארצנו, בעגלא דידן.

1) הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפסה בלקו"ש ח"ט ע' 379 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.
2) נשא ו, כב ואילך.
3) ראה קידושין מ, ב. וש"נ.

בס"ד. ר"ד מוצאי יום הכיפורים, בעת הסעודה, ה'תשכ"ו.

רשימה פרטית בלתי מוגה

הרמ"ד ריבקין[1] סיפר אודות הנהגת כבוד־קדושת אדמו"ר (מהורש"ב) נשמתו־עדן, שלא היה תוקע בתפלת לחש, אלא רק בחזרת הש"ץ. ושאל, האם טעם הדבר הוא לפי שסבירא־ליה כדעת הגאון מסוכטשוב (בעל ה'אבני נזר')[2] שאין לתקוע בתפלת לחש אלא רק בחזרת הש"ץ? ואמר כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א:

בליובאוויטש נהגו לתקוע גם בתפלת לחש, ומסתמא נהגו כן מדור דור עד לרבינו הזקן, כמו שכתוב בסידורו.

[ולפלא על ה'אבני נזר', שהיה מתפלל בסידורו של רבינו הזקן[3], והיה סובר כמותו בכל מקום[4], ואף־על־פי־כן כתב שאין לתקוע בתפלת לחש, על־פי מה שכתב רבינו הזקן ב'שולחן ערוך'[5], ולא כמו שכתב בסידור שיש לתקוע גם בתפלת לחש].

ובנוגע לכבוד־קדושת אדמו"ר נשמתו־עדן שלא תקע בעצמו בתפלת לחש - אולי יש לומר שזהו מפני שלא אחז עם המנין, ולא רצה להפסיק.

[כמה מהמסובים אישרו את הדבר, שכאשר כבוד־קדושת אדמו"ר נשמתו־עדן היה מסיים תפלתו, היה המנין אוחז כבר בפיוט "ונתנה תוקף"[6]].

אמנם, גם בנוגע לתקיעות בחזרת השליח־ציבור - הרי כיון שכבוד־קדושת מורי וחמי אדמו"ר לא היה תוקע בעצמו, לא מסתבר לומר שכבוד־קדושת אדמו"ר נשמתו־עדן היה תוקע בעצמו.

[כשיצא כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א מהסעודה, ראה שהרבה מאנ"ש עומדים וממתינים, ושאל לפשר הדבר, ואמר הרב חדקוב, שהקהל ממתין למאמר... (כפי שהיה במוצאי יום הכיפורים תשכ"ד[7], לרגל שנת הק"ן להסתלקות רבינו הזקן. והרי גם השנה היא שנת המאה להסתלקות הצמח־צדק). ואמר כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א: בגלל פעם אחת ויחידה ממתינים גם עתה?!].

בס"ד. שיחת שבת פרשת האזינו, י"ג תשרי, ה'תשכ"ו.

בלתי מוגה

א. הביאור בפירוש רש"י ריש פרשתנו, "האזינו השמים", "שאני מתרה בישראל ותהיו אתם עדים בדבר שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים .. ולמה העיד בהם שמים וארץ .. אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם, לפיכך העיד בהם שמים וארץ, עדים שהם קיימים לעולם, ועוד, שאם יזכו, יבואו העדים ויתנו שכרם וכו" - בהשוואה לפירושו בסוף פרשת נצבים על הפסוק[1] "העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ", "שהם קיימים לעולם, וכאשר תקרה אתכם הרעה יהיו עדים כו', דבר אחר: .. אמר להם הקדוש־ברוך־הוא לישראל הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם שמא שינו את מדתם .. ומה אלו .. אתם .. על־אחת־כמה־וכמה",

---

1) בעמח"ס אשכבתא דרבי (ברוקלין, תשי"ג) ועוד, ובעל תוקע במשך כמה שנים אצל כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ.
2) ראה שו"ת אבני נזר או"ח ח"ב סתמ"ה־ז.
3) ראה גם שיחת ש"פ תצוה, שושן פורים תשל"ז. התוועדויות תשמ"ח ח"ב ע' 566.
4) ראה "ספרי ההלכה של אדה"ז" - ביבליוגרפי' (להר"י שי' מונדשיין) ע' עח. וש"נ.
5) או"ח רסתקצ"ב. וש"נ.
6) ראה גם "רשימות דברים" (חיטריק) ע' 357 (בהוצאת תשס"ט).
7) ראה תורת מנחם - התוועדויות חל"ח ע' 36 ואילך.
1) ל, יט.

- שהעדות שבפרשת נצבים היא רק סימן לזכרון, שבשביל זה אין צורך בבני אדם דוקא, וגם אין צורך שה"עדים" ידעו אודות הסימן[2]; אבל בפרשתנו, כיון שנאמר "האזינו השמים ותשמע הארץ", בהכרח לומר שזהו גדר של עדות גמורה (ולכן מדגיש "שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים", שעל-ידי-זה ידע המותרה חומר הדבר כו'), ועל זה שואל רש"י: "ולמה העיד בהם שמים וארץ", ולא בני אדם? ומתרץ, ששמים וארץ הם "עדים שקיימים לעולם", שיוכלו להכחיש את הטענה "לא קבלנו עלינו את הברית", ועוד זאת, שהשמים והארץ הם עדים לא רק על שמיעת ההתראה, אלא גם בנוגע לפעולת[3] העדים בשייכות לענין השכר והעונש כו'.

[ורש"י מעתיק רק "האזינו השמים" - כי העדות של שני עדים צריכה להיות ביחד, באותו אופן, ואילו כאן נאמר "האזינו השמים גו' ותשמע הארץ"[4], ולכן מפרש רש"י "האזינו השמים", "ותהיו אתם עדים", שהשמים עצמם הם עדים לשון רבים, ומוסיף "וכן ותשמע הארץ", כת עדות בפני עצמה].

והחילוק ביניהם: בפרשת נצבים מדובר אודות כללות קיום התורה ומצוות בפועל, שבזה לא שייך ענין של הכחשה, ולכן מספיק עדות שענינה סימן וזכרון בלבד, מה-שאין-כן בפרשתנו שמדובר אודות "ברית", שעיקרה לצורך התחזקות יתירה בקיום התורה ומצוות בכל הפרטים, אזי יש צורך בעדות גמורה -

הוגה על-ידי כבוד-קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי-שיחות' חלק י"ט עמוד 329 ואילך.

ב. ועדיין יש לדייק בפירוש רש"י, שבנוגע לענין השכר מקדים ארץ לשמים, "הארץ תתן את יבולה והשמים יתנו טלם"[5], ואילו בנוגע לענין העונש מקדים שמים לארץ, "ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה"[6]:

ויש לבאר ענין זה - על-פי המבואר במאמר של אדמו"ר מהר"ש[7], בעל ההילולא, שבפגם שנעשה על-ידי העבירות יש ב' ענינים: (א) תוספת יניקה לחיצונים, (ב) סילוק האורות העליונים (והיינו, שבגלל תוספת היניקה לחיצונים נעשה סילוק האורות העליונים, כיון שהאורות דקדושה אינם יכולים לסבול את יניקת החיצונים, כי "לא יגורך רע" כתיב[8], ולכן מסתלקים).

ולכן, כדי לתקן את הפגם יש צורך בב' דברים: (א) לבטל את תוספת היניקה לחיצונים, (ב) להחזיר את האורות שנסתלקו, ולהמשיכם בכלים.

וממשיך לבאר, שבכדי להעביר יניקת החיצונים צריך תחילה להמשיך אור מקיף דוקא, כידוע שאור מקיף מסמא עיני החיצונים, ואחר-כך הנה מאור מקיף זה נמשך לאורות עליונים שבבחינת אור פנימי להיות יורדין ונמשכין למטה בכלים שלא יסתלקו עוד כו' (מה-שאין-כן כל זמן שלא נמשך אור מקיף שמסמא עיני החיצונים, אי אפשר להמשיך אורות בכלים, כיון שהכלי הוא מלוכלך כו').

---

2) וע"ד פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר (ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חכ"ח ע' 85) אודות "שעון", שמורה על כל רגע ורגע שעובר כו', בבחי' "מגיד מוסר אילם" ("אַ שטומער מוסר-זאָגער") - שזהו ענין שנעשה בדרך ממילא, ללא ידיעת וכוונת השעון עצמו, ועד"ז בנוגע ל"עדות" של השמים והארץ ע"י ההתבוננות שאינם משנים את מדתם כו', שזהו ענין שנעשה בדרך ממילא, ללא ידיעת וכוונת השמים והארץ.

3) וכמובן, שבלימוד פשוטו של מקרא לא די בכך שיודעים שלאמיתו של דבר ישנו ענין העדות, גם אם לא מרגישים את פעולת העדים - ע"ד תורת הבעש"ט (כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סק"א-ב. וש"נ) על מארז"ל (אבות פ"ו מ"ב) "בכל יום ויום בת קול יוצאת כו' ומכרזת כו'", דלכאורה, מהי תועלת הבת-קול בה בשעה שאין שומעים אותה, אך הענין הוא, שהנשמה שלמעלה שומעת את הבת-קול, ובדרך ממילא הרי זה פועל גם על הארת הנשמה שבגוף, אע"פ שלמטה לא שומעים את הבת-קול.

4) וגם: "האזינו השמים ואדברה" - דיבור, לשון קשה (פרש"י תשא לב, ז. שמיני יו"ד, יט. בהעלותך יב, א), "ותשמע הארץ אמרי פי" - אמירה, לשון רכה (פרש"י יתרו יט, ג. בהעלותך שם).

5) זכרי' ח, יב.

6) עקב יא, יז.

7) ראה ד"ה להבין שרשי הדברים .. ע"פ כי המצוה הזאת בסה"מ תרכ"ו פ"ב-ג (ס"ע רמג ואילך).

8) תהלים ה, ה.

ובנוגע לענייננו:

שמים וארץ - הנה שמים שהם כדוריים ועגולים ולמעלה מהתחלקות, מורה על בחינת המקיף, וארץ שהיא באופן של התחלקות ואפשר למששה כו', מורה על בחינת הפנימי[9].

ועל־פי־זה יובן הטעם שבנוגע לעונש מקדים רש"י שמים לארץ - כי תחילה מסתלק אור המקיף (שמים), שהרי כל זמן שמאיר אור המקיף שמסמא עיני החיצונים, לא יכולה להיות להם יניקה כו'; אבל בנוגע לענין השכר מקדים רש"י ארץ לשמים - כי הסדר הוא מן הקל אל הכבד, שתחילה באים לאור פנימי (ארץ), ואחר־כך באים לאור מקיף שהוא נעלה יותר.

* * *

ג. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל האזינו השמים גו'[10].

[לאחרי המאמר אמר כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, שכל אלו שסיימו (וכן אלו שמתכוננים לסיים קודם הבדלה) את לימוד ה'לקוטי תורה' השבועי, יאמרו "לחיים"[11]].

* * *

ד. בסיום פרשתנו מפרש רש"י מה שכתוב[12] "כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא": "כי מנגד" - "מרחוק", "תראה וגו'" - "כי אם לא תראנה עכשיו, לא תראנה עוד בחייך", "ושמה לא תבוא" - "כי ידעתי כי חביבה היא לך, על כן אני אומר לך עלה וראה".

כלומר: כוונת רש"י לתרץ הקושי שבפסוק זה, דלכאורה, הרי כבר נאמר בפסוקים שלפני־זה[13] "עלה גו' וראה את הארץ גו' ומות וגו'", ואם כן מה מוסיף הכתוב "כי מנגד תראה גו' ושמה לא תבוא"? ועל זה מפרש רש"י, שזהו נתינת טעם להציווי "עלה גו' וראה גו'", דכיון שרק מרחוק תראה את הארץ, ושמה לא תבוא (לראותה מקרוב), על כן אני אומר לך עלה וראה, כי אם לא תראנה עכשיו לא תראנה עוד בחייך[14].

אבל עדיין צריך להבין:

רש"י מבאר אמנם פירוש הכתוב, שזהו נתינת טעם וכו', אבל הקושיא היא על הכתוב עצמו - מה בא כתוב זה ללמדנו: כיון שכבר נאמר "עלה גו' וראה את הארץ גו' ומות וגו'", הרי מעצמו מובן, שאם לא יראנה עכשיו לא יראנה עוד, כך, שכתוב זה מיותר לכאורה, שהרי גם בלעדו לא חסר מאומה?!

גם צריך להבין סדר הדברים בפירוש רש"י: על התיבות "תראה וגו'", מפרש רש"י, "כי אם לא תראנה עכשיו לא תראנה עוד בחייך", ואילו על התיבות "ושמה לא תבוא", מפרש, "וידעתי כי חביבה היא לך, על כן אני אומר לך עלה וראה" - דלכאורה איפכא מסתברא: על התיבות "תראה וגו'", שזהו ענין חיובי - מתאים יותר לפרש "וידעתי כי חביבה היא לך, על כן אני אומר לך עלה וראה", ואילו על התיבות "ושמה לא תבוא", שזהו ענין שלילי - מתאים יותר לפרש "כי אם לא תראנה עכשיו לא תראנה עוד בחייך"?!

ואגב אורחא, צריך להבין גם מה שכתב רש"י "על כן אני אומר לך עלה וראה" - דלכאורה, נוגע כאן רק ענין הראיה ("וראה"), ולא העליה להר נבו, שהרי גם לולי הראיה נצטוה "עלה אל .. הר נבו .. ומות בהר", ואם כן, היה רש"י צריך לומר רק "על כן אני אומר לך ראה"?

---

9) ראה תו"א בראשית ב, א. ובכ"מ.

10) המאמר לא הגיע לידינו לע"ע (המו"ל). - תוכן המאמר (כפי שנמסר ע"י הרה"ת ר' יוסף הלוי וויינבערג ברדיו): ביאור עמוק מאדמו"ר מהר"ש בגודל מעלת נש"י - ע"פ מאמר הבעש"ט הידוע בפירוש דברי המשנה (אבות רפ"ב) "דע מה למעלה ממך", "דע מה למעלה, ממך עצמך" (ראה גם סה"מ תרל"ג ח"ב ע' תע. ס"ע תעג) - שלכן בכחם ויכלתם לפעול בכל הספירות שבכל העולמות העליונים, והביאור בפעולת התורה בנש"י, ופעולת נש"י בתורה.

11) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חמ"ה ע' 38. וש"נ.

12) לב, נב.

13) שם, מט־נ.

14) ראה גם פי' הרא"ם וגו"א.

ה. עוד צריך להבין:

על־פי פירוש רש"י הנ"ל, נמצא, שכל ענין עליית משה להר לראות את הארץ אינו בשביל לקיים את ציווי הקדוש־ברוך־הוא, אלא אדרבה: כיון שהקדוש־ברוך־הוא יודע שארץ ישראל חביבה אצל משה, ואם לא יראנה עכשיו, לא יראנה עוד, לכן נותן לו הזדמנות ואפשרות לראותה.

ולכאורה, איך יתאים זה עם מה שכתוב בפרשת ברכה[15] (לאחרי ש"ויעל משה .. אל הר נבו גו' ויראהו ה' את כל הארץ גו'"[16]): "ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה הראיתיך גו'", ומפרש רש"י: "כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבע לכם הקדוש־ברוך־הוא קיימה, וזהו לאמר, לכך הראיתיה לך, אבל גזירה היא מלפני ששמה לא תעבור, שאילולי כך הייתי מקיימך עד שתראה אותם נטועים וקבועים בה ותלך ותגיד להם", והיינו, שמשה נצטווה על־ידי הקדוש־ברוך־הוא לראות את הארץ כדי שילך ויאמר להאבות שהקדוש־ברוך־הוא קיים את שבועתו?!

ויש להוסיף, שבנוגע לדברי הקדוש־ברוך־הוא למשה אודות ראיית ארץ ישראל, מצינו שינויים נוספים בפירוש רש"י:

בפרשת פינחס[17] נאמר: "עלה אל הר העברים הזה וראה את הארץ גו'", ורש"י אינו מפרש מאומה בנוגע לראיית הארץ.

ובפרשת ואתחנן[18] - כאשר משה רבינו מספר לבני־ישראל שבגללם אינו נכנס לארץ, אלא הקדוש־ברוך־הוא אמר לו "עלה ראש הפסגה וגו' וראה בעיניך גו'" - מפרש רש"י: "בקשת ממני וראה את הארץ הטובה[19], אני מראה לך (לא רק מה שבקשת: "ההר הטוב הזה והלבנון"[19], ירושלים ובית המקדש[20], אלא) את כולה, שנאמר[16] ויראהו ה' את כל הארץ".

ולכאורה: אם בפרשת פינחס לא מפרש רש"י מאומה, כיון שענין זה מובן בפשטות, ללא צורך בפירוש - מהו הקושי שנתחדש בפרשיות שלאחרי־זה (בפרשת ואתחנן, בפרשת האזינו ובפרשת ברכה), שבגלל זה יש צורך בפירוש רש"י, ולא עוד אלא שבכל מקום מפרש רש"י באופן אחר?

ועל־כן צריך לומר, שהשינויים הנ"ל בפירוש רש"י - שהוא בודאי בתכלית הדיוק - הם בהתאם לפשוטו של מקרא בכל פסוק לפי ענינו.

ו. ויובן בהקדים ענין תמוה בהנהגת משה (וכרגיל שהקושיא העיקרית משאירים לסוף) - שאף שנצטווה לעלות ולראות את הארץ, לא עשה זאת תיכף ומיד:

על הפסוק "עלה אל הר העברים הזה וראה את הארץ גו'" שנאמר בפרשת פינחס - מפרש רש"י: "למה נסמכה לכאן, כיון שאמר הקדוש־ברוך־הוא נתן תתן להם[21], אמר אותי צוה המקום להנחיל, שמא הותרה הגזירה ואכנס לארץ וכו'. ד"א כיון שנכנס משה לנחלת בני גד ובני ראובן, שמח ואמר כמדומה שהותר לי נדרי וכו'".

ובכן: אפילו לפי פירוש הב' ברש"י שהציווי "עלה אל הר העברים גו'" היה לאחרי כיבוש ארץ סיחון ועוג שהנחיל משה לבני גד ובני ראובן (ולא לפני זה, כפירוש הראשון, שהיה זה לאחרי המאורע דבנות צלפחד, שנצטווה ליתן להם נחלה) - הרי עבר ריבוי זמן מאמירת הציווי למשה עד שמשה קיים את הציווי בפועל, ביום מותו, שבעה באדר - לכל־הפחות ל"ז יום מראש חודש שבט, שבו התחיל משה רבינו לומר "משנה תורה".

15) לד, ד.
16) שם, א.
17) כז, יב.
18) ג, כז.
19) שם, כה.
20) פרש"י עה"פ.
21) פינחס שם, ז.

ולכאורה תמוה ביותר: היתכן שמשה רבינו התעכב במשך ריבוי זמן, ולא עלה להר נבו לראות את הארץ תיכף ומיד כשנצטוה?!

ובפרט לאחרי שמצינו אופן הנהגת משה בנוגע למלחמת מדין, ש"אף-על-פי ששמע (משה) שמיתתו תלויה בדבר", כמו שכתוב[22] "נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך", "עשה בשמחה ולא איחר"[23]; ומאי שנא הציווי לעלות ולראות את הארץ, שאיחר משה לקיימו משך זמן רב?!

ז. ויש לומר הביאור בזה:

כאשר הקדוש-ברוך-הוא אמר למשה "עלה אל הר העברים הזה וראה את הארץ גו' וראית אותה ונאספת אל עמך גו'", היה משה סבור שזהו ציווי שהוא חייב ומוכרח לראות את הארץ קודם שיאסף אל עמיו - כמו הציווי "נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך".

וכיון שגם לאחרי הגזירה השתוקק משה ביותר ולא איבד את התקווה ליכנס לארץ, וכנ"ל מפירוש רש"י ש"אמר .. שמא הותרה הגזירה ואכנס לארץ .. כמדומה שהותר לי נדרי כו'" - הרי מובן מאליו שמשה לא מיהר לקיים את הציווי לראות את הארץ, כיון שהיה סבור, שכל זמן שלא ראה את הארץ, לא יאסף אל עמיו, וכולי האי ואולי תתבטל הגזירה בינתיים.

ושאני הציווי "נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך", ש"אף-על-פי ששמע (משה) שמיתתו תלויה בדבר, עשה בשמחה ולא איחר" - כי:

כשמדובר אודות "נקמת בני ישראל מאת המדינים", אשר "כל הנוגע בהם כאילו נוגע בבבת עינו" (של הקדוש-ברוך-הוא)[24] - אזי הנהגתו של משה רבינו, בתור נשיא ומנהיג ישראל, שלא מתחשב כלל עם טובתו האישית, ומזדרז לקיים את ציווי הקדוש-ברוך-הוא, ועד כדי כך, שגם כאשר בני-ישראל "לא רצו ללכת" למלחמה, כיון ש"שמעו שמיתת משה תלויה בנקמת מדין", הכריחם משה לקיים את ציווי הקדוש-ברוך-הוא, כמו שכתוב[25] "וימסרו מאלפי ישראל גו'", "שנמסרו על כרחן"[26];

אבל כשמדובר בציווי לראות את ארץ ישראל, שזהו ענין שאינו נוגע לבני-ישראל, אלא רק למשה בלבד - היה משה יכול לחשוב על טובתו, ולדחות את קיום הציווי, שעל-ידי-זה תידחה גם הסתלקותו מהעולם, ובינתיים אולי תתבטל הגזירה.

ח. ויש לומר, שזוהי כוונת רש"י בפירושו בפרשת ואתחנן, על הפסוק "עלה ראש הפסגה וגו' וראה בעיניך גו'" - "בקשת ממני וארא את הארץ הטובה, אני מראה לך את כולה":

כאשר משה רבינו מספר לבני-ישראל שביקש מהקדוש-ברוך-הוא "אעברה נא וארא את הארץ", והקדוש-ברוך-הוא לא שמע אליו, ואמר לו "עלה ראש הפסגה ושא עיניך גו' וראה בעיניך" - מתעוררת שאלה אצל בני-ישראל: היתכן שמשה רבינו לא קיים עדיין ציווי זה?!

וזוהי כוונת רש"י בפירושו - לתרץ שאלה זו, על-ידי הבהרת דברי משה רבינו:

משה רבינו הסביר לבני-ישראל, שדברי הקדוש-ברוך-הוא אליו "עלה ראש הפסגה גו' וראה בעיניך" הם במקום כניסתו לארץ: "בקשת ממני וארא את הארץ הטובה - אני מראה לך את כולה", כך, שאין צורך שיכנס לארץ, ובגלל זה דוחה משה את ראיית הארץ (שלאחרי-זה לא יהיה לו עוד פתחון פה לבקש ליכנס לארץ), כדי שתישאר אפשרות שכולי האי ואולי יסכים הקדוש-ברוך-הוא שיכנס לארץ.

ט. אמנם, בפרשתנו, כשהגיע כבר הזמן להסתלקותו של משה, ואין אפשרות לדחות זאת, ואז חוזר הקדוש-ברוך-הוא ואומר למשה "עלה אל הר העברים הזה גו' וראה את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל גו' ומות בהר גו'", ומוסיף ומסיים "כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא" (אף שלכאורה הרי זה מיותר, כנזכר לעיל) - צריך רש"י לבאר תוכנה של הוספה זו:

---

22) מטות לא, ב.
23) פרש"י שם, ג.
24) גיטין נז, א - ע"פ זכרי' ב, יב (וראה סה"מ תש"ח ע' 121).
25) מטות שם, ה.
26) פרש"י עה"פ.

הקדוש־ברוך־הוא הסביר למשה, שראייתו את הארץ אינה דבר שמוכרח להיות קודם שיאסף אל עמיו (כמו מלחמת מדין שהוצרכה להיות קודם שיאסף אל עמיו); כיון שהגיע הזמן - אומר הקדוש־ברוך־הוא למשה - הנה גם אם לא תראה את הארץ, תאסף אל עמיך, אלא, ניתנת לך עכשיו האפשרות והברירה לראות את הארץ.

[ולהעיר, שפירוש רש"י בפסוק זה קשור ובא בהמשך לפירושו על מה שכתוב בהתחלת הענין "וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה"[27], שהטעם לכך ש"במיתתו של משה נאמר בעצם היום הזה" הוא "לפי שהיו ישראל אומרים .. אין אנו מניחין אותו, אמר הקדוש־ברוך־הוא הריני מכניסו בחצי היום וכו'" ("וכל מי שיש בו כח למחות יבוא וימחה"), היינו, שכיון שהגיע הזמן, לא יעזור שום דבר כו'].

ועל־פי־זה מובן סדר הענינים בפירוש רש"י: "כי מנגד - מרחוק - תראה וגו'", ואל תחשוב שאם לא תראה עתה מרחוק, הנה סוף־כל־סוף תראנה מקרוב, "כי אם לא תראנה עכשיו, לא תראנה עוד בחייך"; "ושמה לא תבוא", גם אם לא תראנה, כי אין זה דבר המוכרח שתראה את הארץ, אלא רק בגלל ש"ידעתי כי חביבה היא לך, על כן אני אומר לך עלה וראה".

י. ורש"י מדייק "על כן אני אומר לך עלה וראה" - כדי להדגיש שהעליה היתה בשביל הראיה:

לכאורה אינו מובן: למה הוצרך משה לעלות ל"ראש הפסגה"[16] - הרי נאמר[28] "ויקבור אותו בגי", שזהו מקום עמוק?! ועל־כן צריך לומר, שנקבר באמצע ההר, שזהו "עמק" לגבי ראש ההר.

ונמצא, שהעליה אל "ראש הפסגה" לא היתה בגלל ענין המיתה, שבשביל זה היה מספיק לעלות רק לאמצע ההר, אלא כדי לראות את הארץ.

יא. ובפרשת ברכה, ששם מוסיף הכתוב ומדגיש "לאמר לזרעך אתננה הראיתיך", שתיבת "לאמר" מיותרת לכאורה[29] - מפרש רש"י: "כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבע לכם הקדוש־ברוך־הוא קיימה, וזהו לאמר, לכך הראיתיה לך כו'".

אך עדיין צריך להבין - דלכאורה הרי זה בסתירה למה שנתבאר לעיל שהקדוש־ברוך־הוא נתן למשה אפשרות וברירה לראות את הארץ לפי שהיתה חביבה בעיניו, והיינו, שהיה זה ענין של רשות, ולא חובה, ואילו כאן מפרש רש"י שהיתה לו שליחות אל האבות, שזהו ענין של חובה?

ויש לומר הביאור בזה - שהשליחות לומר להאבות כו' הוא ענין שנתחדש כאן, בגלל האופן המיוחד שבו קיים משה את הציווי לעלות ולראות את הארץ:

כתיב[16] "ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו", ומפרש רש"י: "כמה מעלות היו ופסען משה בפסיעה אחת", והיינו, שמשה עשה זאת בזריזות יתירה כו'.

ויש לומר, שבשכר זה ניתוספו שני ענינים:

א) "ויראהו ה' את כל הארץ וגו'"[16] - שזהו חידוש לגבי מה שנאמר לפני זה "וראה את הארץ גו'", שיראה מעצמו - שנוסף על מה שהיה יכול לראות מצד עצמו, כפי שמצינו במסכת בכורות[30] שראיית האדם היא עד ט"ז מיל, ואם כן, לא היה יכול לראות את הארץ כולה, הוסיף הקדוש־ברוך־הוא והראה לו - בדרך נס - את הארץ כולה, ולא עוד אלא שהראה לו גם דברים העתידים להיות, כפירוש רש"י ש"הראהו את כל ארץ ישראל בשלותה והמציקין העתידים להיות מציקין לה וכו'", שזוהי ראיה רוחנית - דכיון שהקדוש־ברוך־הוא ראה שמשה עושה זאת בזריזות יתירה ("בפסיעה אחת"), נתן לו הקדוש־ברוך־הוא שכר על זה: "ויראהו ה'".

ב) "ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה הראיתיך", "כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבע לכם הקדוש־ברוך־הוא קיימה כו'" - דאף

27) פרשתנו שם, מח.
28) ברכה שם, ו.
29) ראה גם שפ"ח עה"פ.
30) נד, ב.

שבתחילה היתה ראיית הארץ ענין שתלוי ברצונו של משה, הנה בשכר שעשה זאת בזריזות כו', הוסיף הקדוש־ברוך־הוא (מלבד ההוספה באופן הראיה - "הראיתיך") ונתן לו גם שליחות לומר לאבות שהקדוש־ברוך־הוא קיים את שבועתו כו'.

יב. על־פי האמור לעיל יש לבאר דיוק נוסף - שבכל הפסוקים שבהם נזכר אודות ראיית הארץ על־ידי משה, הלשון הוא "ויאמר" [בפרשת פינחס: "ויאמר ה' אל משה עלה אל הר העברים הזה וראה את הארץ גו'"; בפרשת ואתחנן: "ויאמר ה' אלי גו' עלה ראש הפסגה גו' וראה בעיניך"; ובפרשת ברכה: "ויאמר ה' אליו זאת הארץ גו' הראיתיך"], לשון רכה[31], ואילו בפרשתנו הלשון הוא "וידבר ה' אל משה גו' עלה אל הר העברים גו' וראה גו'", לשון קשה[31], כי:

בכל שאר הפסוקים שבהם נזכר אודות ראיית משה את הארץ, הנה אף שיש בזה ענין בלתי־רצוי, שמשה אינו יכול ליכנס לארץ, אלא לראותה בלבד, מכל־מקום יש בזה גם ענין טוב, שהוא עיקר המכוון והחידוש בפסוקים אלו, ולכן נאמרו בלשון רכה - "ויאמר"; ורק בפרשתנו נאמר "וידבר", לשון קשה, לפי שכאן דיבר אתו הקדוש־ברוך־הוא קשות.

והביאור בזה:

בפרשת פינחס - הנה אף ש"אמר לו הקדוש־ברוך־הוא גזירתי במקומה עומדת .. מכאן ואילך אסור אתה ליכנס", הרי (נוסף לכך שיש כאן הענין הטוב ש"אותי צוה המקום להנחיל כו'", וגם שכבר "נכנס משה לנחלת בני גד ובני ראובן", הנה) עיקר המכוון בפרשה זו הוא החידוש שמשה יוכל לראות את הארץ.

בפרשת ואתחנן - נאמרו גם כמה ענינים טובים: (א) "ויתעבר ה' בי למענכם"[32], "בשבילכם, אתם גרמתם לי"[33], ולא מצד משה עצמו; (ב) "רב לך"[32], "הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון לך"[33], (ג) "בקשת ממני וראה את הארץ הטובה, אני מראה לך את כולה".

ובפרשת ברכה - "ויראהו ה' את כל הארץ", והשליחות אל האבות - "לאמר לזרעך אתננה הראיתיך", "כדי שתלך ותאמר כו'" (כנ"ל סעיף י"א).

מה־שאין־כן בפרשתנו, עיקר המכוון הוא לדבר קשות - שמשה לא יחשוב שיש הכרח שיראה את הארץ, וכל זמן שלא יראה את הארץ לא יאסף אל עמיו; עליו לידע שגם אם לא יראה את הארץ, יאסף אל עמיו, אלא, שניתנת לו עכשיו האפשרות והברירה לראות את הארץ (כי אם לא יראנה עכשיו, לא יראנה עוד בחייו), אבל אין זה ציווי.

ולהעיר, שעצם העובדה שנסתלקה ממנו האפשרות לקיים מצוה - שהרי משה חשב שיש לו עוד מצוה, לראות את הארץ, ועתה נתברר לו שאין זו מצוה, אלא דבר הרשות כו' - נחשבת לדיבור קשה.

יג. וההוראה מזה:

ישנם החושבים שענין הזריזות צריך להיות רק בענין של מצוה, כלשון חז"ל[34]: "זריזין מקדימין למצוות", אבל בענין של רשות - "כל מעשיך יהיו לשם שמים"[35] ו"בכל דרכיך דעהו"[36] - לא נוגע ענין הזריזות.

ועל זה באה ההוראה מהנהגת משה רבינו בעליה להר נבו לראות את הארץ - שאף־על־פי שראייתו את הארץ לא היתה ענין של מצוה, כי־אם דבר הרשות, מכל־מקום "ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו", "כמה מעלות היו ופסען משה בפסיעה אחת", שעשה זאת בזריזות כו', שמזה למדים שגם בעניני הרשות צריכה להיות ההנהגה באופן של זריזות.

---

31) ראה לעיל הערה 4.
32) ג, כו.
33) פרש"י עה"פ.
34) פסחים ד, א. וש"נ.
35) אבות פ"ב מי"ב.
36) משלי ג, ו.

יד. ויש להוסיף בזה - על־פי האמור לעיל (סעיף י"א) שבשכר הזריזות (בעניני הרשות) זכה להשליחות לילך ולומר לאברהם יצחק ויעקב שהקדוש־ברוך־הוא קיים את שבועתו:

ובהקדים - שלכאורה אינו מובן:

כיון שבני־ישראל הם "מאמינים בני מאמינים"[37], ועל־אחת־כמה־וכמה אברהם אבינו שהוא "ראש למאמינים"[38] - איך שייך לומר שיהיה ספק אצל אברהם בנוגע לקיום שבועתו של הקדוש־ברוך־הוא, שיצטרכו לשלוח לומר לו שהקדוש־ברוך־הוא קיים את השבועה?!

ובענין זה רואים נקודה נפלאה - שעל־ידי ענין הזריזות (בעניני הרשות) הגיע משה רבינו למדריגה נעלית יותר אפילו מאמונתו של אברהם אבינו[39].

טו. ענין זה שייך גם לימים שבין יום הכיפורים לסוכות:

על הפסוק[40] "ולקחתם לכם ביום הראשון גו'", איתא במדרש[41] שחג הסוכות הוא "ראשון לחשבון עוונות", כיון ש"מיום הכפורים עד החג כל ישראל עסוקין במצות, זה עוסק בסוכתו וזה בלולבו כו'" - להתכונן לחג הסוכות.

ולכאורה אינו מובן: אם בחג הסוכות עצמו שבו מקיימים מצות סוכה ולולב בפועל ממש, יש מקום ל"חשבון עוונות" - בד' הימים שבין יום הכיפורים לסוכות שבהם עסוקים רק בהכנה למצוה, על־אחת־כמה־וכמה?!

אך הענין הוא - על־פי האמור לעיל - שדוקא כשעוסקים בזריזות בדבר הרשות, אזי מגיעים לדרגא נעלית יותר.

וזהו גם תוכן הסיפור[42] שפעם נכנס כבוד־קדושת מורי־וחמי אדמו"ר אל אביו, כבוד־קדושת אדמו"ר (מהורש"ב) נשמתו־עדן, למחרת יום הכיפורים, ושאל: ומה עתה (והיינו, שלאחרי כל העבודה של חודש אלול, ימי הסליחות, ראש השנה, עשרת ימי תשובה ויום הכיפורים - מה היא העבודה עתה)? וענה לו: עתה ביחוד צריך לעשות תשובה ("איצטער ערשט דאַרפן תשובה טאָן").

והענין בזה:

שלימות התשובה היא באופן ש"הרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה"[43], היינו, שבהיותו נשמה בגוף, הנה על־ידי עבודתו תתחבר הנשמה ותשוב לשרשה ומקורה היותר נעלה.

וכיון שיהודי מתעלה תמיד ממדריגה למדריגה, הרי מובן, שתשובה זו היא - במובן מסויים - נעלית יותר אפילו מהתשובה של יום הכיפורים בתפלת נעילה!...

וענין זה מתבטא בעבודתו של יהודי בד' הימים שבין יום הכיפורים לסוכות (שהם כנגד ד' אותיות שם הוי'[44]), שבהם מתעסק יהודי בענינים שהם עצמם אינם מצוה עדיין, אלא רק הכנה למצוה, להקדיש מזמנו (ואפילו לבטל מתלמוד תורה) כדי לרכוש אתרוג מהודר, וכן בנוגע לשאר המינים - כי דוקא בהידור בענינים שאינם מצוה עדיין, אלא רק הכנה למצוה, מתבטאת התמסרותו העמוקה של יהודי לאלקות מצד אהבתו לה' הרבה יותר מאשר על־ידי ההידור במצוה עצמה[45].

---

37) שבת צז, א.
38) ראה שהש"ר פ"ד, ח (ג). סה"מ תרפ"ט ע' 217.
39) חסר קצת (המו"ל).
40) אמור כג, מ.
41) תנחומא אמור כב. ויק"ר פ"ל, ז.
42) ראה סה"ש תרפ"ט ע' 25. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ח ע' 60. וש"נ.
43) קהלת יב, ז. וראה לקו"ת ריש פרשתנו. ובכ"מ.
44) ראה שיחת ש"פ האזינו, י"ג תשרי דאשתקד בסופה (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 71). וש"נ.
45) חסר הסיום (המו"ל).

בס"ד. משיחות ש"פ האזינו, שבת שובה התוועדות א' וב' – ה'תנש"א.

- תרגום מאידית -

א. דובר כבר פעמים רבות שבנוסף להוראה הכללית של הימים־טובים דחודש תשרי (המרובה במועדות[1]), שבה משתוות כל השנים, ישנה גם הוראה מיוחדת הקשורה עם הקביעות המיוחדת של הימים־טובים בשנה מסויימת, שבה מתחלקת השנה החדשה משנים אחרות.

שנה זו מצטיינת בכך שהמשכם המיידי של הימים־טובים[2] דחודש תשרי הוא שבת: שני הימים דראש השנה הנם יום חמישי ויום ששי (ערב שבת), שהמשכם המיידי הוא יום השבת קודש; ובחוץ לארץ הקביעות היא כזו גם בימים הראשונים דחג הסוכות, וכן בימים האחרונים, שמיני עצרת ושמחת תורה, שבהיותם יום חמישי וערב שבת, בא מיד אחריהם יום השבת קודש[3].

בקביעות כזו נוסף גם הענין, שביום השבת שאחרי ראש השנה קוראים את פרשת האזינו[4].

כל הענינים, ובפרט בקשר עם הקביעות ע"פ תורה דהימים־טובים והפרשיות בתורה, הנם בהשגחה פרטית[5] ובתכלית הדיוק. ומזה מובן, שקביעות זו דראש השנה (ועד"ז דחג הסוכות ושמיני עצרת ושמחת תורה), שהמשכו המיידי הוא שבת, ובשבת פרשת האזינו - נותנת הוראה מיוחדת (תורה מלשון הוראה[6]) המבהירה עוד יותר ונותנת תוספת כחות במילוי הכוונה הכללית דהימים־טובים.

ב. הדבר יובן ע"פ הביאור בהתוכן הכללי והפעולה דשבת ויו"ט בחיי יהודי - הן הנקודה המשותפת דשבת ויו"ט, והן החילוק שביניהם (כדלקמן ס"ה).

הימים דשבת ויו"ט (כולל ראש השנה וחג הסוכות) מכניסים קדושה בחיי כל יהודי. "ושמרתם[7] את השבת כי קודש היא", "מועדי[8] ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש": הקדושה האלקית דשבת קודש ודיו"ט חודרת בכל יהודי, כך שבמשך כל היום, ובכל עניני היום, ההרגשה היא שונה והתרוממות דקדושה,

עד שזה מכניס קדושה בחייו הגשמיים - בתענוג שלו גם דהגוף הגשמי ובקשר עם חלקו הגשמי בעולם: ביום השבת מצוה "לענגו בעונג אכילה ושתי"[9], ועד"ז ביום טוב ישנו החיוב דשמחת יום טוב במאכל ובמשתה[10],

עד שהקדושה דשבת ויו"ט פועלת גם על ימי החול הבאים לאח"ז, שהקדושה מרוממת וחודרת גם בימי ובעובדין דחול של יהודי, שהנהגתו בחיי היום יום, באכילה ושתי', השגת פרנסה, משא ומתן וכו', תהי' מושפעת מקדושה רוחנית - מהשבת ויו"ט שלפנ"ז, שבנקל יותר לקיים הציווי "כל מעשיך יהיו לשם שמים"[11], ו"בכל דרכיך דעהו"[12] (נוסף על כך שזה מוסיף - בכמות

1) ראה ב"י או"ח סתצ"ב (ד"ה ומ"ש). שו"ע אדה"ז שם ס"ב. הוספה לשו"ע אדה"ז (להר"נ מדובראוונע) או"ח סקל"א ס"ח.

2) ראה רמב"ם ריש הל' יו"ט: ששת ימים האלו כו' שהן ראשון ושביעי של פסח וראשון ושמיני של חג הסוכות וביום חג השבועות ובאחד לחודש השביעי הן הנקראים ימים טובים. וכ"ה בשו"ע אדה"ז שם (לפי סדר המועדים בשנה).

3) וגם בארץ ישראל (שיו"ט שם הוא יום אחד) - הרי נכלל ביום זה גם הגילוי דיו"ט שני (של גליות), כמבואר בכ"מ (לקו"ת שמע"צ צב, ג. סהמ"צ להצ"צ קיד, א ואילך. - מס' אור נערב להרמ"ק) בביאור מאחז"ל (שהש"ר פ"א, ה) "אמרה כנס"י בארץ ישראל הייתי שומר יום אחד עכשיו שני ימים, סבורה הייתי לקבל שכר על שניהן ואיני מקבלת אלא על יום אחד" - "שהרי באמת אותה ההארה המאיר בחו"ל בשני ימים, מאיר בא"י ביום אחד".

וכפי שהוא ע"פ הלכה בנוגע לשמע"צ ושמח"ת, שבארץ ישראל חוגגים שמח"ת ביום שמע"צ, וכן י"ל בנוגע ליו"ט ראשון של חג, שנכלל בו הפעולה דיו"ט שני (שבחו"ל)*.

4) משא"כ בקביעות שיום א' דר"ה חל ביום ב' או ביום ג' - קורין פ' וילך בשבת שובה, כידוע הסימן דפת בג המלך (טושו"ע או"ח סתכ"ח ס"ד. מחזור ויטרי סי' שנ. אבודרהם סדר הפרשיות וההפטרות. בעה"ט ר"פ וילך).

5) כתר שם טוב (הוצאת קה"ת) הוספות סקי"ט ואילך. וש"נ.

6) ראה רד"ק לתהלים יט, ח. ס' השרשים שלו ערך ירה. וראה זח"ג נג, ב.

7) תשא לא, יד.

8) אמור כד, ב. שם, לז.

9) שו"ע אדה"ז ריש הל' שבת.

10) שו"ע או"ח סתקכ"ט.

11) אבות פ"ב מי"ב. וראה רמב"ם הל' דעות ספ"ג. טושו"ע או"ח סרל"א.

12) משלי ג, ו. וראה רמב"ם וטושו"ע שם.

*) ויום שני דחגה"ס בארץ ישראל הוא חול המועד (שאין בו המשכת הקדושה ואיסור מלאכה כו' כמו ביו"ט עצמו). ואכ"מ.

ובאיכות - בלימוד התורה וקיום המצוות שלו בימי החול).

ובפרטיות, בשבתות וימים טובים גופא - הרי זה נפעל במיוחד ע"י היו"ט דראש השנה, והשבת הבאה לאחרי ראש השנה - שבת שובה:

ימי ראש השנה - ימים נוראים[13] - ממלאים כל לב יהודי בחרדת קודש, החודרת בהאדם, במשך כל היום - יותר מאשר בשאר ימים טובים, וכפי שרואים בפועל בהתעוררות שישנה אצל בנ"י בראש השנה, יום המשפט והדין שבו נקבע חייו של כל יהודי במשך כל השנה.

ורגש הקדושה הזה דראש השנה משפיע על יהודי בעת אכילתו, בסעודות יום טוב, ואדרבה: בסעודות ר"ה הרי נוסף להחיוב דעונג יום טוב (כבכל יום טוב), ש"ירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו"[14], נצטוינו "אכלו[15] משמנים ושתו ממתקים", "לאכול[16] בשר שמן ולשתות דבש וכל מיני מתיקה"[17]. וזוהי השפעת רגש הקדושה דראש השנה (כהמשך הפסוק "אכלו משמנים גו'") "כי קדוש היום לאדונינו".

נוסף על המעלה דראש השנה כיו"ט, יש בו גם מעלה בהשפעה והמשכת הקדושה בכל השנה - כידוע[18] שנקרא בשם "ראש השנה" (ולא "תחילת השנה"), כיון שנוסף על היותו התחלת השנה, הרי הוא בעיקר הראש של השנה: כמו שראש מנהיג עם כל האברים שבגוף, גם כפי שהאברים עומדים בפני עצמם - כמו"כ צריך ראש השנה להנהיג ולהחיות את כל ימי השנה, עד הפרטים דחיי היום יום.

דומה לזה היא גם שבת שובה (השבת הבאה לאחרי ראש השנה): הפעולה דשבת קודש חזקה עוד יותר בשבת (ת)שובה - השבת הראשונה דהשנה - בהיותה השבת דעשרת ימי תשובה ("עשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים"[19]), שאז ניתן לעשות תשובה בקלות יותר והשפעת התשובה רבה יותר[20], כמ"ש[21] (בנוגע לימים אלו[22]) "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב";

יתירה מזו: שבת זו כוללת בתוכה וממנה נמשך כח לכל שבתות השנה - כדאיתא בכתבי האריז"ל[23], ששבעת הימים הרצופים דעשי"ת (בין ר"ה ויוהכ"פ) הנם כנגד שבעת הימים דכל שבועות השנה שחלפה (על מנת לתקנם ולהשלימם[24]), ויש לומר, ע"פ הידוע[25] שימי חודש תשרי (אותיות רשית[26]) הנם ימים כלליים על שנה הבאה[27], שהם גם כנגד שבעת הימים דכל שבועות השנה הבאה. ועפ"ז יוצא, ששבת שובה (השבת דשבעת הימים שבין ר"ה ויוהכ"פ), היא כנגד וממנה בא הכח העבודה בכל שבתות השנה (שנה שעברה ושנה הבאה).

ג. עפ"ז תובן המעלה דקביעות שנה זו, שבה המשכם המיידי של שני ימי ראש השנה הוא יום השבת קודש:

כאשר ראש השנה חל באמצע השבוע (יום שני ושלישי, יום שלישי ורביעי, יום חמישי ושישי, שבת ויום ראשון) - הרי אף שגם אז נתעלה ראש השנה בשבת שובה (כפי שכל ימי השבוע מתעלים ביום השבת באופן ד"ויכולו[28] השמים והארץ וכל צבאם"[29]) - אבל ישנו הפסק דימי החול בין ר"ה

13) ראה לקו"ת ר"פ עקב. מאמרי אדהאמ"צ דברים ח"א ע' שב. אוה"ת לתהלים (יהל אור) ע' קכ. ובכ"מ.
14) שו"ע אדה"ז סתקכ"ט ס"ד.
15) נחמי' ח, י.
16) ב"י ושו"ע אדה"ז או"ח סתקפ"ג ס"ד.
17) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סתקכ"ט ס"ה, שמצות כבוד ועונג יו"ט "נוהגות ג"כ בר"ה שהרי נאמר בו מקרא קודש". וראה לעיל הערה 2.
18) ראה לקו"ת תבוא מא, ג. נצבים מז, א-ב. דרושים לר"ה נח, א-ב. עט"ר שער ר"ה בתחלתו. אוה"ת דרושים לר"ה כרך ה ע' ב'עז ואילך. וש"נ.
19) ל' חז"ל - ר"ה יח, א.
20) רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ו-ז.
21) ישעי' נה, ו.
22) ר"ה שם.
23) פע"ח שער תפלות ר"ה ספ"ו. שער הכוונות דרושי ר"ה (לפני דרוש הא'). סידור האריז"ל להר"ש מרשקוב - סדר עשי"ת.
24) ראה גם פרדס שער השערים פ"ג. ראשית חכמה שער היראה פ"י. של"ה מס' חולין קכ, ב.
25) מאמרי אדה"ז תקס"ו ע' שעט. אוה"ת סוכות ע' א'תשנו. ברכה ע' א'תתסו. סה"מ תרנ"ד ע' לו. תרנ"ו ע' רעח. תש"ב ע' 49.
26) בעל הטורים עה"פ עקב יא, יב. אוה"ת סוכות שם. סה"מ תר"ל ע' רפז. תרנ"ו ע' רעז.
27) ואדרבה - זהו העיקר דחודש תשרי, התחלה וראש דשנה חדשה. אלא בפרטיות, יש בחודש תשרי ב' הענינים: התיקון ושלימות דשנה שעברה, והתחלה דשנה החדשה. ע"ד הב' ענינים בחודש אלול (חודש האחרון דשנה שעברה): חודש החשבון של שנה שעברה, וחודש ההכנה לשנה הבאה. ועצ"ע.
28) בראשית ב, א.
29) אוה"ת עה"פ. ובכ"מ.

ושבת, כמודגש בכך שבמוצאי ראש השנה עושים הבדלה - "המבדיל בין קודש לחול כו'"[30], ואח"כ, לאחרי הפסק כמה ימים, מתוספת העלי' בפ"ע דקדושת שבת.

משא"כ כאשר ראש השנה חל ביום חמישי וביום ששי, הרי המשכו המיידי הוא שבת ללא כל הפסק בינתיים, כהדין[31] שאין עושים אז הבדלה בין יו"ט ושבת (אע"פ שבר"ה יש מעין שמחת יו"ט ונקרא יו"ט, כי בין שמחה וקדושה לא שייך הבדלה, כדלקמן ס"ו), ואדרבה - עושים (רק) קידוש בליל שבת, שמראה שנפעלת עלי' בקדושת הזמן והאדם.

באופן שישנה "חזקה"[32] דשלשה ימי קדושה רצופים[33], חזקה המוסיפה תוקף בקדושה (שהיא נצחית בכלל), באופן שיש לזה השפעה חזקה, מתמשכת וקבועה על כל השנה, שהקדושה האלקית תחדור גם בענינים הגשמיים דבנ"י,

עד שבחוץ לארץ מתוספת התחזקות יתירה עי"ז שגם המשכם המיידי של הימים הראשונים דסוכות והימים האחרונים, שמע"צ ושמח"ת, הוא שבת, כך שישנה "חזקה" ב"חזקה" - ג"פ שלשה ימי־קדושה רצופים - שזה מוסיף התחזקות יתירה (בחוץ לארץ) בכדי שהקדושה תחדור (באופן גלוי) במציאות הגשמית דחוץ לארץ, עד - הגילוי דשלימות הקדושה, עד בכל חלקי נשמתו[34], עד יחידה שבנפש, ויתירה מזו - "יחידה לייחדך"[35], יחיד שלך[36], כך שהגוף והגשמיות דיהודי נהי' חדור עם גילוי הדרגות הגבוהות ביותר בקדושה, - כמבואר בפרטיות במכתבים בקשר עם תחלת שנה זו[37].

ד. בכדי להבין זאת באופן ברור יותר, צריך לבאר החילוק בפרטיות בין (הקדושה ושמחה[38] ד)שבת ויום טוב, דיש בזה מה שאין בזה, כך ששלשת ימי הקדושה הרצופים, שהם (לא שלשה ימי יו"ט, אלא) שני ימי יו"ט ויום אחד שבת, מורים (נוסף על הצד השוה שביניהם - שלשה ימי קדושה) הקשר של שתי דרגות שונות בקדושה - קדושת יו"ט וקדושת שבת.

ובהקדמה:

בענין הנ"ל שהקדושה דשבת ויו"ט צריכה להמשך גם בימי החול - נדרשת הסברה: במוצאי שבת ומוצאי יו"ט הרי עושים הבדלה, "המבדיל בין קודש לחול", בכדי להדגיש את ההבדלה שהקב"ה עשה בין הקדושה והחולין (כמו ההבדלה בין אור לחושך, בין ישראל לעמים[39]). ואע"פ שיהודי צריך להמשיך קדושה בחול, נשאר אמנם החילוק וההבדלה (שעשה הקב"ה) בין קודש וחול (לא שיבטלו ח"ו את ההבדלה), עפ"ז צריך להבין: כיצד אפשרי, שע"י המשכת קדושת שבת ויו"ט (עד - הדרגות הנעלות ביותר בקדושה, כנ"ל) בחול, ישאר החול חול (מחולק מקדושת שבת ויו"ט), וביחד עם זאת יקבל את הקדושה דשבת ויו"ט (ולא יתבטל)?

ויובן זה ע"פ ביאור החילוק בין קדושת שבת וקדושת יו"ט.

ה. החילוק בין שבת ויו"ט רואים בכמה ענינים:

(א) כל (ל"ט) המלאכות אסורות בשבת. ביו"ט מותרת מלאכת אוכל נפש ("אך[40] אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם"[41]). (ב) עיקר ענין השבת הוא עונג - "וקראת לשבת עונג"[42], ולא כ"כ ענין השמחה ("בשבת[43] לא נאמר בה שמחה"[44]). עיקר

30) נוסח ברכת הבדלה - ע"פ שמיני יו"ד, יו"ד.

31) חולין כו, ב - במשנה. פסחים קד, א. רמב"ם הל' שבת פ"ה הכ"א. פכ"ט הי"ח. טושו"ע ודאדה"ז או"ח סתצ"א. וראה אנציקלופדי' תלמודית בערכו.

32) "בתלתא זימני הוי חזקה" - ראה יבמות סד, ב.

33) משא"כ כשיו"ט של ר"ה חל להיות בשבת, אין בזה העילוי דג' ימים רצופים של קדושה.

34) ראה ב"ר פי"ד, ט.

35) פיוט הושענות דיום ג' דחה"ס.

36) ראה ע"ח שער דרושי אבי"ע פ"א, הובא בלקו"ת ראה כז, א.

37) מכתבים: מוצש"ק ח"י אלול; מוצש"ק כ"ה אלול; ג' דסליחות - ה'תש"נ; וא"ו תשרי ש.ז.

38) גם בשבת אין עצב בה (משלי י, כב. ירושלמי ברכות פ"ב סוף ה"ז. הובא בתוד"ה מאן דאמר - מו"ק כג, ב), ואחז"ל (ספרי בהעלותך י, י) וביום שמחתכם אלו השבתות, וגם ביו"ט יש מקרא קודש דשבת.

39) נוסח ברכת הבדלה - ע"פ בראשית א, ד. קדושים כ, כו.

40) בא יב, טז.

41) ביצה לו, ב - במשנה. רמב"ם ריש הל' יו"ט. טושו"ע ודאדה"ז או"ח ריש הל' יו"ט.

42) ישעי' נח, יג.

43) שו"ע אדה"ז או"ח סתקכ"ט סוס"ז.

44) וראה לקו"ש ח"ד ע' 1090. חי"ג ע' 25. סה"מ תש"ט ע' 130-1 בהערה. ושם, בנוגע לדרשת חז"ל "וביום שמחתכם - אלו השבתות".

ענין היו"ט הוא שמחה - "מועדים לשמחה". ו"לכן נהגו להרבות במיני מאכלים בי"ט יותר מבשבת שלא נאמר בה שמחה, וכן בגדי יו"ט צריכים להיות יותר טובים מבגדי שבת"[45]. (ג) שבת נקראת (בתורה) "קדש"[7] - קדש מלה בגרמי'[46]. יו"ט נקרא (בתורה) "מקרא[47] קדש"[48].

וביאור הענין:

בטעם הדבר שבשבת אומרים הלשון "מקדש השבת" וביו"ט אומרים "מקדש ישראל והזמנים" - איתא בגמרא[49], ששבת "מיקדשא וקיימא" מלמעלה (משמת ימי בראשית, ואינה תלוי' בקביעות דראש חודש[50]), משא"כ יום טוב תלוי בקדושת ישראל (על ידי קדושת ישראל נתקדשו הם, ואילו לא נתקדשו ישראל לא היו קובעים חדשים וקוראין מועדים בבית דין[50]) - "ישראל אינהו דקדשינהו לזמנים".

ובפנימיות הענינים[51]:

שבת היא עלי' למעלה מזמן העולם [שלכן מתחיל כל שבוע מיום ראשון, כיון שלאחרי העלי' בשבת למעלה מזמן, מתחיל היקף זמן חדש[52]]; יום טוב הוא המשכה - ע"י עבודת בנ"י - דקדושה בזמן, בימי החול.

ובסגנון אחר: יו"ט הוא ה"ממוצע" שעל־ידו נמשכת קדושת השבת (שלמעלה מהזמן) בימי החול[53] (שתחת הזמן)[54].

וזהו גם תוכן החילוק ששבת נקראת "קדש", בחי' קדש מלה בגרמי' - למעלה מ(שייכות ל)עולם (ודברים אחרים בכלל - ה"ז גרמי'), ויו"ט הוא "מקרא קדש", "מקרא" מלשון קורא וממשיך - שיהודי קורא וממשיך מקדושת השבת (בחי' קדש) בימים דחול[48] [שלכן יו"ט חל, ע"פ רוב, בימי החול[54]].

וזה משתקף גם בחילוק הנ"ל, שבשבת אסורות כל המלאכות - כיון שאז היא עלי' בדרגא בקדושה שלמעלה ממלאכות העולם; משא"כ יום טוב מותר במלאכת אוכל נפש - כיון שהמשכת הקדושה ביו"ט קשורה עם עניני העולם.

ויש לומר שזה מתאים גם עם כך ששבת ענינו בעיקר עונג, ויו"ט - בעיקר שמחה: עונג יכול להיות גם כשאדם נמצא לבדו - התענוג שלו אינו תלוי באחרים, ע"ד קדש מלה בגרמי' - וכידוע שקדושה (קדש) הוא מלשון פרישות[55], שהוא פרוש ונבדל מכש"כ מהעם[56], ע"ד ההעלאה דשבת (למעלה מעולם)[57]; משא"כ שמחה (שלימות השמחה) אצל אדם, היא דוקא כאשר הוא מצרף אחרים אליו בשמחתו, כהדין בהל' יו"ט[58] - ע"ד קדושת יו"ט מקרא קודש המשכה בעניני העולם[57].

עפ"ז מובן, שבשבת ויו"ט יש בזה מה שאין בזה: בדרגת הקדושה הרי קדושת השבת למעלה מקדושת יום טוב; אבל בשמחה הרי המשכת השמחה בעולם (חול) - נפעלת ע"י יו"ט[59].

ו. עפ"ז יש להוסיף ב"החידוש" דקביעות שנה זו שהמשכו המיידי של היו"ט הוא שבת:

ברוב השנים ישנו הפסק דימי החול בין יום טוב ושבת (כנ"ל ס"ב), המדגיש את ההבדל בין שני אופני העבודה דיו"ט (המשכה למטה בעולם) ושבת (העלאה למעלה). ז.א. שישנם שני ענינים שונים: א) המשכה דיו"ט בחול, אבל זהו רק הדרגה דיו"ט. ב) העלאה דשבת.

החידוש בקביעות שנה זו, שההמשך המיידי

---

45) שו"ע אדה"ז שם.
46) זח"ג צד, ב.
47) אמור כג, ב ואילך.
48) ראה לקו"ת צו יב, ב. סידור עם דא"ח ר, ג ואילך. וראה תו"ח ר"פ חיי שרה.
49) ביצה יז, א.
50) פרש"י שם.
51) בהבא לקמן - ראה אוה"ת שבועות ע' פג ואילך. פינחס ע' א'קד ואילך. ועוד.
52) ראה גם לקו"ת שה"ש כה, סע"א. ובכ"מ.
53) אף שבכללות גם משבת - מיני' מתברכין כולהו יומין (זח"ב סג, ב. פח, א). ואכ"מ.
54) אוה"ת שם.
55) ראה פרש"י ר"פ קדושים: קדושים תהיו - הוו פרושים.
56) בלשון הרמב"ם (סוף הל' טומאת אוכלין): חסידים הראשונים כו' הן הנקראים פרושים ודבר זה קדושה יתירה היא כו' שיהי' נבדל אדם ופורש משאר העם כו'.
57) מובן שגם בשבת יש פעולה בעולם (וגם באופן של המשכה) - מצוה לענגו באכילה ושתי' וכו', וכן ביו"ט יש בו ענין הקדושה וההעלאה איסור מלאכת עבודה, אלא שבשבת הוא ויכולו השמים והארץ עלי' מלמטה למעלה, וביו"ט הוא מקרא קודש קריאת והמשכת הקדושה למטה.
58) רמב"ם הל' יו"ט פ"ד הי"ח. טושו"ע ושו"ע אדה"ז סוף הל' יו"ט (סתקכ"ט סי"א). וראה סידור (עם דא"ח) שער הסוכות רנז, רע"ג. ועוד.
59) ואולי י"ל דהחילוק דשבת ויו"ט הוא ע"ד החילוק בין קרבן (שהוא קדש מן התורה) וקונמות (שקדושת הגוף נעשה ע"י האדם הנודר), "דהא ודאי שמ"מ הקרבן ממש חמור מקונם אף שהקונם שרשו מבחי' גבוה יותר, היינו רק שרשו ולא עצמו ממש" - אוה"ת שבועות שם (ע' פח ואילך). ועיי"ש עוד בזה.

של היו"ט הוא שבת (בלי הפסק והבדלה בינתיים) הוא - שאז ישנו ההמשך תיכף דב' המעלות מעלת היו"ט, ומעלת השבת - ההמשכה בעולם (מקרא קודש) וההעלאה למעלה מעולם (קדושת שבת, קדש מלה בגרמי').

ועפ"ז מובן שזה נותן כח בהעבודה, שיוכלו להמשיך עד בגדרי העולם (חול) הדרגות הכי נעלות בקדושה (עד קדושת שבת, קדש מלה בגרמי', וכו'), באופן שהעולם לא יתבטל.

ויתירה מזה, לא עושים הבדלה בין יו"ט לשבת - אע"פ שביו"ט יש שמחה - כי בין שמחה לקדושה לא שייך הבדלה.

וי"ל יתירה מזה - אפילו בין שמחה לחול אין הבדלה, וההבדלה דמוצאי יו"ט היא הבדלה בין קדושת יו"ט לחול. והנקודה בזה - שמחה ענינה לפרוץ ולבטל הבדלות, ואדרבה - להתחבר עם עוד אנשים וכו' (היפך הבדלה), כנ"ל.

ז. ענין הנ"ל (השייך לסמיכות יו"ט לשבת בכלל) מודגש במיוחד בראש השנה ושבת שובה:

ראש השנה הוא היום שבו נברא אדם הראשון ביום הששי למעשה בראשית. אחד הטעמים לכך שראש השנה נקבע ליום זה (ולא ליום הראשון דמעשה בראשית), עד שאומרים אז (בר"ה) "זה[60] היום תחלת מעשיך" - הוא[61] כיון שהכוונה ותכלית דכל הבריאה כולה נשלמת ע"י בריאת האדם - עיקר הבריאה, והוא שותף להקב"ה במעשה בראשית[62], ומביא את הבריאה לשלימותה, "אשר ברא אלקים לעשות - לתקן"[63], עד - להכניס קדושה ואלקות בעולם, באופן גלוי (כפי שעשה אדם בר"ה הראשון, עי"ז שאמר לכל הנבראים (ופעל): "בואו[64] נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו").

ולכן אמנם נברא אדם הראשון בסוף מעשה בראשית (למרות שבהיותו עיקר ותכלית כל הבריאה, הי' צריך להברא לפני שאר הנבראים[65]), "כדי שיכנס לסעודה מיד"[66] - ואולי יש לפרש בזה (שאי"ז רק בכדי שאדם יהנה מכל הבריאה, אלא) בכדי שזה יתאים עם זה ש"אדם לעמל יולד"[67], "לעבדה ולשמרה"[68] - שאדם ע"י עמלו ועבודתו ירומם את העולם[69], ע"י אכילת ה"סעודה" לשם שמים וכו', וע"י כללות העבודה בתומ"צ, "לעבדה ולשמרה"[70].

וזהו התוכן דראש השנה מדי שנה בשנה, שאז חוזר על עצמו (באופן נעלה יותר) הענין דבריאת האדם ותכלית בריאתו, לפעול (ע"י עבודתו) את ה"תמליכוני עליכם"[71], גילוי מלכותו ית' עד בכל העולם - שע"י עבודתו ימשיך אלקות בעולם; בהתאם לתוכן הכללי דיו"ט (כולל היו"ט דר"ה) - שבו מותרת מלאכת אוכל נפש, כנ"ל.

וכשם שבריאת האדם ביום ששי למעשה בראשית, הי' המשכה מיד אח"כ יום השבת (בלי הפסק ביניהם), שבו היא עליית כל מעשה בראשית בשלימות דשבת, כן הוא גם בגלוי בקביעות שנה זו, שבה ה"יומא אריכא"[72] דראש השנה חל ביום חמישי ושישי[73], שהמשכם המיידי הוא יום השבת.

---

60) תפלת מוסף דר"ה, מר"ה כז, א.

61) ראה לקו"ת נצבים מז, ג. מאמרי אדהאמ"צ דברים ח"ג ע' תתמ. אוה"ת נצבים ע' א'רנד. ועוד - נסמן בסה"מ מלוקט ח"ג ע' ג.

62) ל' חז"ל - שבת קיט, ריש ע"ב.

63) בראשית ב, ג. ב"ר פי"א, ו בפרש"י.

64) תהלים צה, ו. פדר"א פי"א. זח"א רכא, ב. ח"ג ס"פ אמור. תקו"ז תנ"ו (צ, ב).

65) וע"ד הדין בברכות הנהנין, שמקדימין הברכה על מאכל העיקרי והחביב (ברכות מ, ב במשנה. מא, א. רמב"ם הל' ברכות פ"ח הי"ג. הל' ברכות הנהנין לאדה"ז פ"י ס"ו ואילך).

וכפי שהוא בששת ימי בראשית גופא - שיש מעלה ביום ראשון במעשה בראשית, שבו נבראו כל הנבראים (פרש"י בראשית א, יד), עד שנקרא "יום אחד", שבו הי' הקב"ה יחיד בעולמו (בראשית א, ה. פרש"י עה"פ - מב"ר פ"ג, ח).

ואף שסוף מעשה במחשבה תחלה, ה"ז גופא צריך ביאור: למה המעשה לא בא בתחלה כמו המחשבה (במעשה זו) תחלה?

66) סנהדרין לח, א.

67) איוב ה, ז. וראה סנהדרין צט, ב. ב"ר פי"ג, ז.

68) בראשית ב, טו.

69) ראה מכתב ח"י אלול תשל"ה (לקו"ש חי"ד ע' 450 ואילך).

70) ועפ"ז יומתק הקשר והתיווך עם הפירוש בגמרא שם, "כדי שיכנס למצוה מיד". ולהעיר ש"המצוה" הוא שבת (פרש"י שם), הבא תיכף לאחרי יום בריאת האדם (ביום הששי). וראה לקמן בפנים.

71) ר"ה טז, א. לד, ב.

72) טור או"ח ר"ס תר. שו"ע אדה"ז שם ס"ג-ד. וראה בהנסמן ב"מ"מ וציונים" לשם.

73) ובקביעות ע"פ החשבון - ה"ז האפשרות היחידה לקביעות ר"ה בערב שבת (כי "לא אד"ו ראש" - רמב"ם הל' קידוה"ח פ"ז ה"א. וראה גם טואו"ח רסתכ"ח). ולדעת הרס"ג (הובא ביסוד עולם שער ד פ"ו. וראה תו"ש בא חי"ג בארוכה) יש בזה תוקף גם בזמן שהיו מקדשין ע"פ הראי'.

ולהוסיף דוגמא לדבר - מתקיעת שופר בראש השנה, ש"מצות היום בשופר"[74], שעל־ידו נפעל ה"תמליכוני עליכם" ("ובמה בשופר"[71]): כשיו"ט של ראש השנה חל להיות בשבת אין תוקעין (במדינה[75]). ומבואר בחסידות[76] הטעם לזה, כיון שאז נפעלות ההמשכות דתק"ש ע"י קדושת השבת מצ"ע, וע"י אמירת פסוקי שופרות כו'. מובן אמנם, שכיון שהמעשה הוא העיקר[77], הרי השלימות דתק"ש היא כאשר זה בא במעשה בפועל - בתקיעת ושמיעת קול השופר בפשטות [כדמוכח גם מזה שבביהמ"ק תקעו בשבת, בגלל השלימות שהאירה שם]. לאידך גיסא, מובן שישנה מעלה ברוחניות בההמשכה (דתק"ש) שנפעלת ע"י שבת מצ"ע, שמיקדשא וקיימא מלמעלה.

בקביעות שנה זו, כאשר המשכו המיידי של ראש השנה (בלי הפסק) הוא בשבת, ישנו ההמשך תיכף דב' המעלות: "תמליכוני עליכם" שנפעל ע"י פעולת ועבודת האדם בתקיעת שופר בשני ימי ראש השנה, ואח"כ פעולת יום השבת (ובפרט שבת שובה, הכולל כל שבתות השנה), עם המעלה הרוחניות ששבת פועלת.

ובסגנון דרושי ראש השנה (בסידור אדהאמ"צ שער התקיעות ד"ה להבין ענין תק"ש ע"פ כוונת הבעש"ט[78]): הקול־פשוט דתקיעת שופר - שהוא בדוגמת הברת אות א' - מגיע ומעורר בעצמות ומהות א"ס את התענוג והרצון למלוכה; ומזה נמשכת אח"כ ההשפעה בכל סדר ההשתלשלות, ע"ד הברת אות א' שהיא הממוצע בין "עצמות הבל הלב עצמו"[79] וכ"ב אותיות הדיבור, שממוצע יש בו משני הענינים שאותם הוא מקשר: הברת הא' בקול פשוט הוא מבחי' האחרונה דהבל הלב, והראשון לכ"ב אותיות הדיבור, שבהם נברא העולם.

ואולי י"ל שעד"ז הוא בקביעות דשנה זו: ע"י הקול־פשוט בתק"ש בר"ה, הא' ר"ת אלופו של עולם[80], ממשיכים גילוי עצמותו ית'; וזה נמשך אח"כ ומתעלה ביום השבת, שלימות הגילוי דהא' (אלופו של עולם) בכל סדר השתלשלות, בכל הכ"ב אותיות, עד לשלימות דיום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים[81] - הגאולה שמתהווית ע"י הכנסת הא' דאלופו של עולם בגולה, וכמרומז בכך שעיסקא דשבתא כפול, כידוע שאותיות כפולות (מנצפ"ך) קשורות עם גאולה[82], והאותיות הכפולות מורות על שלימות ענין האותיות שנמשכות מאות א'[83].

ח. ע"פ הנ"ל תובן גם השייכות עם פ' האזינו, "האזינו השמים גו' ותשמע הארץ":

לשתי המלים, "האזינו ו"תשמע", ישנו המובן דשמיעה (ציות), אבל ישנו חילוק ביניהם באופן השמיעה: "האזינו" פירושו האזנה לדברים

74) ר"ה כו, ב.
75) ר"ה רפ"ד (כט, ב).
76) ראה לקו"ת דרושי ר"ה נו, א ואילך. סידור (עם דא"ח) שער התקיעות רא, ג ואילך. סה"מ מלוקט ח"א ע' תכא ואילך. וש"נ.
77) אבות פ"א מי"ז.
78) שער התקיעות רמד, ג ואילך.
79) ל' הסידור שם רמו, רע"ג.

80) ועפ"ז יומתק השייכות דאות א' לענין הקול פשוט שמעורר וממשיך מעצמותו ית'.
81) תמיד בסופה.
82) פדר"א פמ"ח. יל"ש ר"פ לך. וראה אוה"ת לך עדרת, א. רד"ה לך תרכ"ז. תר"ל.
83) עפ"ז אולי יש לומר ע"ד הרמז שהתחלת הלקו"ת (שסודר ע"י הצ"צ) הוא בדרוש דפ' בשלח ד"ה ראו כי ה' נתן לכם את השבת גו', אף שספר לקו"ת הוא המשך לספר תורה אור (עד שנקרא לפעמים "חלק שני", כי תו"א ולקו"ת הם "שני חלקים מספר אחד"), ותו"א מסתיים עם דרושי פ' ויקהל (ויש בו גם מדרושי פ' בשלח), ועפ"ז הי' צ"ל התחלת הלקו"ת מפ' פקודי?
אלא הצ"צ סידר שהתחלת הלקו"ת תהי' בענין השבת, שעיסקא כפול: "א"ר יצחק כל עיסקא דשבתא כפול" - שבזה מרומז ההוספה והעילוי דלקו"ת, בדוגמת ענין השבת וכפל דשבת (המורה על ענין הגאולה*), הבא תיכף לאחרי ספר תורה אור, המתחיל מפ' בראשית, הקשור עם ענין ר"ה (זה היום תחלת מעשיך), בדוגמת קביעות שנה זו (כפי שהי' בתחלת הבריאה בפעם הראשונה), שתיכף מראש השנה (תורה אור) נכנסים לשבת (לקו"ת).
וי"ל הטעם שענין זה הוא דוקא בלקו"ת, כי הסיבה בטבע לעיכוב הדפסת הספר (ושינוי שם הספר) הי' מפני גזירת המלכות, וע"י ירידה זו נעשה העלי' שהלקו"ת נדפס יחד עם הגהות והערות כו' הצ"צ (ראה בארוכה מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר מח' אלול תרצ"ט - נדפס בהוספות לתו"א יט (קמג), א. הוספות ללקו"ת ג, ב. אגרות קודש שלו ח"ד ס"ע תקס ואילך), [וי"א, שכיון שהדפסתו היתה כמה שנים לאחרי הדפסת ספר תורת חיים לאדהאמ"צ, יש בלקו"ת גם מתורתו של אדהאמ"צ], וי"ל שעל שם זה נקרא לקוטי תורה, שכולל ליקוטים נוספים (גם מהצ"צ) של תורה (ולא רק כמו ספר תורה אור, שכולל תורת אדה"ז בלבד).

*) ולהעיר מדברי הצ"צ (תורת שלום ע' 237. אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"א ע' תפה) במענה על השאלה בנוגע להקץ דשנת תר"ח – שהרי נדפס הלקו"ת, שזהו ענין הגאולה (שע"י יפוצו מעיינותיך חוצה אתי מר דא מלכא משיחא – אגה"ק הידועה דהבעש"ט, נדפסה בכש"ט (הוצאת קה"ת) בתחלתו. ובכ"מ).

שנאמרים מקרוב, ו"תשמע" מורה על דברים שנשמעים ממרחק[84]. ולכן אמר משה רבינו "האזינו השמים גו' ותשמע הארץ", כיון שהוא הי' "קרוב לשמים" ו"רחוק מן הארץ"[84].

עפ"ז צריך להבין: פסוק זה בתורה (ככל שאר עניני התורה) הינו הוראה לכל מקבל התורה, לכל יהודי, שהוא צריך להיות "קרוב לשמים" ו"רחוק מן הארץ". ולכאורה: כיון שבנ"י (מקבלי התורה) נמצאים למטה בארץ - הי' מתאים להשתמש בלשונות בסדר הפוך: בנוגע לשמים, אשר הנם רחוקים, הי' צריך לכתוב שמעו שמים; ובשייכות לארץ שהיא קרובה - האזיני ארץ (כפי שאמנם מצינו בלשונו של ישעי' הנביא[85]: שמעו שמים והאזיני ארץ)? ויתירה מזו: ההתחלה צריכה להיות במה שקרוב אליו - ארץ, ורק אח"כ לדבר אודות השמים.

לכאורה הי' אפשר לתרץ, שזוהי המעלה דתורה: עי"ז שיהודי לומד את תורתו של הקב"ה, התורה שנתנה מן השמים - נהי' הוא, כנשמה בגוף בארץ, קרוב לשמים.

אבל זה צריך ביאור, כיון שישנו הכלל שהתורה "לא בשמים היא"[86], אלא היא ניתנה דוקא בארץ הלזו התחתונה, והכח לפסוק דין ניתן דוקא לב"ד, עד שגם ב"ד של מעלה (בשמים) בא לשמוע כיצד פוסקים הדין למטה[87]. ועפ"ז מובן, שבלימוד התורה צריכים להיות "קרוב לארץ", ז.א. ללמוד ולהבין ולברר את דיני התורה בשכל הגשמי הנמצא למטה בארץ, ולא רק שתורה היא "רחוקה מן השמים", אלא בכלל "לא בשמים היא"!

ויש לומר הביאור בזה: יהודי יש בכחו - כמודגש בקביעות דר"ה ושבת בשנה זו [שאז קוראים תמיד את פ' האזינו] - שבהיותו למטה בארץ, וכשלומד תורה ופוסק שאלות ע"פ כללי השכל וההבנה ד"ארץ", צריך הוא להיות "קרוב לשמים", ושזה לא יבטל את מציאות הארץ שבה הוא נמצא - ע"ד ההמשך דיו"ט ושבת (בקביעות שנה זו), שיו"ט תלוי בקביעת ב"ד למטה (בארץ), ושבת מיקדשא וקיימא מלמעלה (בשמים):

כאשר יו"ט ושבת אינם בסמיכות זה לזה, ישנה מציאות נפרדת דחול (ארץ), שבה נמשך (בפנימיות) מקדושת יו"ט, אבל לא קדושת שבת (שמים), ומציאות נפרדת דשבת (שמים), ולא ש"קרובים לשמים" כאשר נמצאים ונשארים בגדרי הארץ; המעלה בקביעות שנה זו היא, שישנו ההמשך דשני הענינים: כאשר נמצאים בארץ נהיים "קרובים לשמים", נוסף על יו"ט, גם שבת (שמים בשלימות).

ובלשון הנגלה וההלכה: בו בזמן שלימוד התורה (תושבע"פ) צריך להיות בהבנה והשגה ד"ארץ" (ולא ע"י שמסתכלים ב"שמים" ורואים איך שפוסקים שם), הרי מחויבים בברכת התורה קודם הלימוד, הברכה והמשכה מנותן התורה בתורה, [עד שחז"ל אומרים[88] עה"פ[89] "על מה אבדה הארץ גו' על עזבם את תורתי", "שלא ברכו בתורה תחלה", הגם שלמדו הרבה תורה, חסרה בהכוונה "להתעצם ולהתדבק בקדושה ורוחניות התורה ולהמשיך השכינה כו'"[90], שמרגישים שהתורה באה מן "השמים", עד שלומד התורה נהי' עי"ז "קרוב לשמים", ובפרט ע"י היחוד נפלא כו' עם תורה, חכמתו ורצונו של הקב"ה[91] - שכפי שבנ"י עומדים למטה בארץ נעשה ישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד[92].

ואולי יש לומר יתירה מזה, שגם בתורה כפי שהיא למטה בארץ דיו על הקלף [שהתורה "נסעה וירדה כו' עד שנתלבשה בדברים גשמיים ועניני עולם הזה כו' ובצרופי אותיות גשמיות בדיו על הספר כו'"[93]] ניתן לפעול שהתורה (ספר תורה גשמי) תהי' "קרוב לשמים" - ע"ד ובדוגמת ש"בתורתו[94] של רבי מאיר מצאו כתוב כתנות אור" (ולא "עור"[95]), דיש לומר (ע"פ הנ"ל) שזה הי' לא

84) ספרי ר"פ האזינו.
85) ישעי' א, ב. וראה ספרי שם.
86) נצבים ל, יב. וראה ב"מ נט, ב.
87) שמו"ר פט"ו, ב. דב"ר פ"ב, יד. וראה ב"מ פו, א: מאן נוכח רבה בר נחמני. וראה כס"מ לרמב"ם הל' טומאת צרעת ספ"ב.
88) נדרים פא, ב. ב"מ פה, ריש ע"ב.
89) ירמי' ט, יא-יב.
90) ב"ח או"ח סמ"ד. וראה רבינו יונה - הובא בר"ן נדרים שם. שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס מז.
91) תניא פ"ה.
92) ראה זח"ג עג, א.
93) תניא פ"ד.
94) ב"ר פ"כ, יב.
95) בראשית ג, כא.

רק ברוחניות[96], אלא גם "כתוב" בגשמיות ממש, דיו על הקלף - כיון שאצל רבי מאיר, על שם ש"מאיר עיני חכמים בהלכה"[97], עד ש"לא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו" ולכן לפעמים אין הלכה כמותו[98], בהיותו למטה בארץ הי' בדרגת "שמים". וי"ל שזה מתבטא גם בכך שסתם משנה רבי מאיר[99], והלכה כסתם משנה[100] - שמצד דרגת רבי מאיר שלמעלה משם (סתם משנה), כך היא ההלכה בארץ הלזו התחתונה (שבה ישנו הציווי שתורה "לא בשמים היא").

ט. ע"פ הנ"ל אולי יש להנהיג להזכיר רבותינו נשיאינו בשמם בהתוועדות דראש השנה[101], או בהתוועדות שהיא בהמשך לראש השנה.

ולהזכירם לא בשמם הפרטי, אלא בשמותיהם כרביים נשיאים, שמות המדגישים את עבודתם כרועי ישראל: הבעל שם טוב, הרב המגיד, אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי[102], הצמח צדק[103], אדמו"ר מהר"ש [ואולי להוסיף את התואר "מלכתחילה אריבער"[104]], אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע, וכ"ק מו"ח אדמו"ר, נשיא דורנו,

נוסף על זה שחושבים בשעת מעשה אודות שמם הפרטי, והפירוש בהשמות (כמבואר ומדובר בכ"מ): הבעש"ט - ישראל, על שם שעורר וגילה את ה"ישראל" בכל היהודים (ששמם ישראל[105]); הרב המגיד - דובער, על שם המשכת האלקות עד למטה מטה, בבחי' דוב, המסורבל בבשר[106]; אדה"ז - שניאור זלמן, ההמשכה ד"שני אור" (נגלה ופנימיות התורה) בזמן ומקום[107]; אדהאמ"צ - דובער, ע"ד הנ"ל בנוגע להה"מ, ואצל אדהאמ"צ הרי זו המשכה הקשורה עם חסידות חב"ד רחובות הנהר; הצמח צדק - מנחם מענדל, שמו של משיח צדקנו[108] וכינוי השם; אדמו"ר מהר"ש - שמואל, קשור עם נבואת חנה[109] ולידת שמואל הנביא, עד להסיום - "וירם קרן משיחו"; אדמו"ר נ"ע - שלום דובער, ההמשכה דשלום (דתורה בכלל, ופנימיות התורה במיוחד) למטה מטה, ועד בדוב המסורבל בבשר (עד כפי שזה בא בלע"ז - בער[110]); כ"ק מו"ח אדמו"ר - יוסף יצחק, על שם העבודה ד"יוסף ה' לי בן אחר"[111] (עבודת התשובה), ו"כל השומע יצחק לי"[112], מתוך צחוק ושמחה].

ונוסף ע"ז להזכיר הנשיאים בשמם, להזכירם עי"ז שמנגנים את הניגונים שלהם.

והענין בזה:

הטעם בפשטות להזכרת הנשיאים בפרט בתחלת השנה (בר"ה), הוא ע"ד דברי המשנה[113] בנוגע להקרבת תמיד של שחר (בתחלת היום), שכאשר היו רואים את אור הבוקר (שאז "הגיע זמן השחיטה") הי' הרואה מכריז "האיר פני כל מזרח עד שבחברון", "כדי להזכיר זכות אבות"[114] - עד"ז כשעומדים בראש השנה, בראש ותחלת העבודה של השנה החדשה (ע"ד קרבן התמיד של שחר, התחלת עבודת היום בביהמ"ק) - מזכירים זכות אבות - השמות דרבותינו נשיאינו, בכדי להמשיך את הזכות בנתינת כח על העבודה במשך כל השנה.

וע"פ המבואר לעיל יש להוסיף בעומק יותר: ידוע שנשיא הדור הוא בחי' יחידה הכללית של דורו[115], וי"ל שעי"ז הוא ממשיך כח לכל יהודי לגלות את היחידה שבנפשו עד בגופו הגשמי ובחלקו בעולם. ובכדי להוסיף בהמשכה וגילוי -

96) ראה תו"ש לבראשית פ"א אות תקיז. פ"ג אות קעח. ועוד. וראה ע"ד החסידות - או"ת להה"מ ס"פ בראשית. מאמרי אדה"ז פרשיות ח"א ע' נ ואילך. דרמ"צ ח, א. ועוד.

97) עירובין יג, ב.

98) עירובין שם.

99) סנהדרין פו, א.

100) שבת מו, א. וש"נ.

101) ראה שיחת ליל ב' דר"ה תש"ד (ע' 3). לקו"ש חי"ד ע' 376 הע' 4.

102) אף ששם זה מדגיש שבא לאחרי אדה"ז (ולפני הצ"צ), ולא כ"כ ענינו מצ"ע, בתור "מאור הגדול" בפ"ע.

103) אף ששם זה (על שם ספריו) הוא בפשטות מפני שהוא הגימטריא של שמו הפרטי "מנחם מענדל".

104) ראה אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ ח"א ע' תריז.

105) ראה סה"מ תרס"ג (בהוספות) ע' רנא ואילך. לקו"ש ח"ב ע' 516. ועוד.

106) קידושין עב, א ובפרש"י.

107) ראה לקו"ש ח"ו ע' 37 ואילך. וש"נ.

108) ראה סנהדרין צח, ב.

109) שמואל-א בתחלתו.

110) ויש לומר ולקשר זה עם עבודתו בהתייסדות ישיבת תומכי תמימים, שעל ידו ניתן הכח להפוך תענוגי עוה"ז (בבחי' דוב המסורבל בבשר) לתענוג של מצוה, ע"ד בשר שמן ויין ישן במצות עונג שבת, ואכילת משמנים ושתיית ממתקים בר"ה.

111) ויצא ל, כד.

112) וירא כא, ו.

113) יומא רפ"ג.

114) ירושלמי יומא פ"ג ה"א.

115) שערי תשובה (לאדהאמ"צ) ח"א שער התפלה ד"ה פדה בשלום פי"ב (נו, ג-ד).

מזכירים בגלוי ובדיבור את שמות הנשיאים, ובעיקר שמותם כנשיאים (כנ"ל), שמדגיש עוד יותר את ענין יחידה הכללית שלהם [נוסף על שמם הפרטי, שקשור עם הנפש של הנקרא בשם זה[116]], וביחד עם הניגון שלהם, קולמוס הלב[117], המגלה הפנימיות וכו' - שעי"ז מתוסף בגילוי היחידה דכל הנשיאים, ובנתינת כח לגלות את היחידה שבנפש - ועאכו"כ חי', נשמה, רוח ונפש (החמשה שמות שנקראו להּ[118]) - עד בגוף הגשמי, בענינים הגשמיים דבנ"י.

ועד יתירה מזו - הגילוי דיחידה הכללית של כל הדורות - משיח צדקנו[119], נשיא כל הנשיאים [ולהעיר מהידוע ש"נשיא" הוא ר"ת "ניצוצו של יעקב אבינו"[120] (שהי' כולל כל נשמות ישראל[121]),

וצע"ג שעפ"ז יוצא שיעקב הוא הנשיא של כל הנשיאים (כולל אברהם ויצחק), כיון שהוא כולל את כל הניצוצות ובמילא - כל הנשיאים].

עד - הגילוי ד"יחידה ליחדך", יחיד שלך, גילוי עצמותו ית' בדירה לו יתברך בתחתונים.

י. ויהי רצון, שכל יהודי ינצל בשלימותה ובמילואה את הנתינת־כח החדשה מראש השנה (והימים־טובים כלליים דחודש תשרי) בקביעות שנה זו - בעבודתו במשך הימים דחודש תשרי, ואח"כ - ההמשכה בחיי היום יום שלו בכל השנה כולה ובכל השנים כולם.

ובודאי ה"ז מוסיף גם בהמשכת ברכות הקב"ה לבנ"י לכתיבה וחתימה וגמר חתימה טובה, לשנה טובה ומתוקה, בגשמיות וברוחניות ובגשמיות וברוחניות גם יחד, ואדרבה - עיקר הדין ובמילא ההשפעה והברכה בר"ה הוא - על ענינים גשמיים בארץ הלזו הגשמית[122], ובו בזמן הרי אלו ברכות הבאות מ"שמים", מלמעלה למעלה, ונמשכות למטה מטה ב"ארץ".

ובפרטיות - כפי שהברכות מסודרות לפי אותיות האל"ף־בי"ת (הכוללות את כל הברכות): שתהי' שנת אורה, שנת ברכה, שנת גדלות, שנת דיצה, שנת הוד והדר, שנת ועד טוב, שנת זכיות גדולות, שנת חסדים גדולים, שנת טובות גדולות בטוב הנראה והנגלה, שנת יעוד טוב, שנת כלכלה בהצלחה מופלגה, שנת לימוד בהצלחה מופלגה, שנת מרומים, שנת נסים גדולים[123], שנת סימן טוב, שנת עוז, שנת פדות, שנת צדקה, שנת קדושה, שנת רוממות, שנת שמחה, שנת תורה, שנת תפלה, שנת תשובה ושנת תהלה,

ועוד והוא העיקר - שנת גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, ושנת שירה, עד - שירה העשירית דלעתיד לבוא,

ותיכף ומיד ממש.

---

116) ראה סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 197 ואילך. וש"נ.
117) ראה לקו"ד ח"ג תקי, סע"ב.
118) ב"ר פי"ט, ד (בשינוי סדר).
119) ראה רמ"ז לזח"ג רס, ב. ועוד.
120) קהלת יעקב מע' רבי.
121) אגה"ק ס"ז. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1051 הערה 18, שזהו הטעם שנאמר דוקא ניצוצו של יעקב אבינו, מפני היתרון שבו לגבי אברהם ויצחק.

122) הגמ"י לרמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ג (אות א') בשם הרמב"ן (בשער הגמול), הובא בלקו"ת דרושים לר"ה נט ב.
123) ובפרט שבאים משנת ה'תש"נ, ר"ת הי' תהא שנת נסים, ונכנסנו לשנת ה'תנש"א, ר"ת הי' תהא שנת אראנו נפלאות, היינו שהנסים והנפלאות הם באופן ד"אראנו" (ולא באופן דאין בעל הנס מכיר בנסו - ראה נדה לא, א), שעי"ז אפשר ליהנות ולהתענג מהנס, ולנצלו כדבעי.

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום ראשון עמוד א

השטר מִן מְשַׁעְבְּדֵי שביד הלקוחות, אבל מִקרקעות בְּנֵי חֲרֵי שביד הלוה מְגַבֵּי גָּבֵי – הוא גובה למרות שהלוה אינו מודה בחובו. משיבה הגמרא: דברי שְׁמוּאֵל הם לְטַעֲמַיהּ [–לשיטתו] דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, אוֹמֵר הָיָה רַבִּי מֵאִיר שְׁטַר חוֹב שֶׁאֵין בּוֹ [–שלא נכתב בו] אַחֲרָיוּת נְכָסִים, אֵין גּוֹבֶה בו המלוה לֹא מְמַשְׁעְבְּדֵי וְלֹא מִבְּנֵי חֲרֵי ומחמת כן אין סיבה שלא להחזיר את השטר, שהרי הוא אינו ראוי כלל לגביה.

שואלת הגמרא: וְכִי מֵאַחַר שֶׁאֵינוֹ גּוֹבֶה בשטר כלל, אַמַּאי יַחֲזִיר, הלא אין לשטר ערך כלל. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי נָתָן בַּר אוֹשַׁעְיָא, המוצא מחזיר את השטר משום שהוא ראוי לָצוּר עַל פִּי צְלוֹחִיתוֹ שֶׁל מַלְוֶה – לשמש ככיסוי לצלוחית של המלוה, וזהו ערכו הממוני של השטר.

שואלת הגמרא: וְשמא נַהֲדְרֵיהּ לְהוּ – נחזירנו לַמַּלְוֶה בכדי לָצוּר עַל פִּי צְלוֹחִיתוֹ שֶׁל מַלְוֶה, שהרי ההחזרה למלוה אינה מחמת שנאמן בטענתו, ומדוע השטר חוזר דווקא לרשותו. משיבה הגמרא: הלוה אינו יכול לדרוש לקבל את השטר ואפילו לא בכדי לצור על פי צלוחיתו, משום שהַמַּלְוֶה הוּא

לקוטי־שיחות פרשת האזינו כרך יט

מתורגם ללשון הקודש

א.
פירוש רש״י על ״האזינו השמים״

על הפסוק ״האזינו השמים״ מפרש רש״י: ״שאני מתרה בהם בישראל, ותהיו אתם עדים בדבר, שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים, וכן ותשמע הארץ. ולמה העיד בהם שמים וארץ? אמר משה: אני בשר ודם, למחר אני מת. אם יאמרו ישראל, לא קבלנו עלינו הברית — מי בא ומכחישם? לפיכך העיד בהם שמים וארץ, עדים שהם קיימים לעולם״. לאחר מכן אומר רש״י פירוש נוסף[1] ״ועוד, שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכרם. הגפן תתן פריה, והארץ תתן יבולה[2], והשמים יתנו טלם[3]. ואם יתחייבו תהיה בהם ״יד העדים תחילה״, [4] ועצר[5] את השמים[6] ולא יהיה מטר[7]...״.

ההכרח לפירוש של רש״י נובע, לכאורה, מן המילים ״האזינו השמים״, והרי, לכאורה, תוכן הפרשה אינו מכוון כלפי השמים והארץ, אלא לישראל — כיצד עליהם להתנהג, ומה יהיו התוצאות אם הם לא ינהגו כך[8] — ולפיכך מפרש רש״י, שמשה רבינו אמר לשמים ולארץ להאזין, ולהיות ״עדים״ להתראתו בישראל; ובהמשך הוא מסביר ״ולמה העיד בהם שמים וארץ...״.

אך יש להבין: לפני כן, בסוף פרשת נצבים?, נאמר ״העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ״, וגם שם מפרש רש״י שני פירושים: ״שהם קיימים לעולם, וכאשר תקרה אתכם הרעה יהיו עדים שאני התרתי בכם בכל זאת. דבר אחר: העדותי בכם היום את השמים וגו׳ — אמר להם הקדוש־ברוך־הוא לישראל: הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם, שמא שינו את מדתם, שמא לא עלה... ומה אלו, שנעשו לא לשכר... — אתם, שאם זכיתם... על־אחת־כמה־וכמה״. וצריך להבין: א) מדוע שואל רש״י כאן ״למה העיד בהם שמים וארץ״, בשעה שכבר למדו לפני־כן על עדות השמים והארץ ועל הסיבה לכך להיותם עדים?

ב) אף אילו רצה רש״י, מסיבה כלשהיא, לפרש גם בפרשה זו את הסיבה לבחירת השמים והארץ לעדים, היה עליו לכתוב זאת בקצרה, מדוע הוא מרחיב בענין זה בפרשה זו, שבה הוא כתוב בפעם השניה, ולא בפעם הראשונה, על הפסוק ״העדותי בכם היום את השמים...״ ששם הוא בקצרה ״שהם קיימים לעולם וכאשר תקרה אתכם...״?

ג) כן יש להבין לגבי הפירוש השני בפרשתנו: העובדה שרש״י אומר בפירוש השני בפרשת נצבים ״אמר להם הקדוש־ברוך־הוא לישראל הסתכלו

---

1) ב׳ הפירושים ברש״י מקורם בספרי עה״פ, אבל שם הם לא בהמשך אחד (פי׳ הב׳ תחלה ״הי׳ ר׳ בנאה אומר כו׳״, פי׳ הא׳ בסופו ״משה העיד כו׳״) ובשינויים, וראה גם תנחומא ריש פרשתנו.

2) כ״ה בדפוסים שלפנינו. ובזכרי׳ ״את יבולה״. וכ״ה בדפוס ראשון דרש״י.

3) זכרי׳ ח, יב.

4) ועפ״ז מובן מה שלא הביא הכתובים דבחוקותי (כו, יט) ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה, או דתבוא (כח, כג). וראה פרש״י בהנ״ל, כי שם אי״ז ״תחלה״, נוסף ע״ז כי מביא בהעונש א) מה שבניגוד להשכר, ב) ובגלוי, משא״כ בהכ׳ שמיכם כברזל גו׳. ולהעיר מהגהות יעב״ץ ע״ז ג, א שמביא בהמשך פרש״י ״כמש״ה והיו שמיך וגו׳״. אבל לא נמצא בדפוסים ובכת״י לפנינו. ואולי אי״ז מדברי רש״י אלא ראיית עצמו.

5) עקב יא, יז.

6) הטעם שהביא הן בהשכר והן בהעונש פסוקים אלו ולא פסוקים אחרים שבתורה (ובפרט שבהשכר הביא פסוק מזכרי׳ ולא המפורש כמ״פ בתורה) בפשטות הוא לפי שדוקא בהן מפורש דהשכר והעונש בא משמים וארץ (מהעדים) עצמם. ועפ״ז לכאורה צ״ע מדוע כ׳ גם ״ועצר את השמים״ שבפשוטו קאי על הקב״ה. ואולי י״ל דמפרש כבגמרא (תענית ג, ב) דועצר את השמים ולא יהי׳ מטר ב׳ ענינים הם, וא״כ עיקר הרא׳ הוא מ״ולא יהי׳ מטר״. והביא גם התחלתו ״ועצר את השמים״ שממנה מובן דולא יהי׳ מטר הוא ענין בפ״ע. אבל דוחק הוא בפשש״מ. וי״ל בפשטות דאין כוונת רש״י להביא כתובים שבהם מפורש שהשכר והעונש בא מהן מצ״ע, אלא כפשוטו שבא ע״י שמים וארץ. ולא הביא בהשכר הכתוב דר״פ בחוקותי (כו, ד) ״ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה גו׳״* (וכיו״ב הכתוב דעקב יא, יד) שאין מפורש בו שבא מן השמים.

7) בהשכר נאמר ״יתנו טלם״ (לא רק מטר המוכרח) ובעונש ״ולא יהי׳ מטר״ (ופשיטא שלא יהי׳ טל). ראה פרש״י פסוק ב׳ ד״ה תזל כטל. ולהעיר מתענית שם.

8) בכמה מפרשים (ראה פי׳ מהרי״ק. ולכאורה כן משמע ברא״ם. וראה באר מים חיים ודברי דוד), שדיוקו של רש״י הוא ממ״ש ״ואדברה״ (או שרש״י מפרש תיבת ״ואדברה״), אבל רש״י לא העתיק רק ״האזינו השמים״. אבל בדפוס ב׳ מעתיק גם ״ואדברה״ (וכן מעתיק ״וכן ותשמע הארץ אמרי פי״). וכן הובא במהרי״ק.

9) ל, יט.

) בדפוס ראשון דרש״י יש הוספה אחר תיבות יתנו טלם ״ובתורה ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה וכן ונתתי מטר ארצכם מן השמים ואספת דגנך מן הארץ. לא לפי שכתב לשון נתינה בשמים ובארץ לכך הביא ראי׳ משם״. וכנראה שזהו מהגהה (ממעתיק וכיו״ב) שהי׳ כתוב על הגליון והבחור הוציאו הכניסו בפנים פרש״י.

*) כ״ה בצילום) דפוס ראשון. וברש״י הוצאת שנתועל העתיק ״ל״א״ (לשון אחר). ויש מגיהים ״לפי שלא כתב״.

בשמים... שמא שינו את מדתם...", ואינו אומר זאת בפרשתנו[10], מובנת[11], כי (כפי שכבר פרש רש"י[12]) את המילים "העדותי בכם היום..." אמר משה רבינו לישראל, שהוא מעיד את השמים והארץ, אך לא אמר זאת לשמים ולארץ, שהם יהיו עדים, ולכן מובן שהענין של "אמר להם הקדוש־ברוך־הוא לישראל: הסתכלו בשמים שבראתי..." שייך רק לשם, בפרשת נצבים, שישראל ילמדו לקחים מן השמים והארץ, אך אין הוא מתאים לפרשתנו:

אבל הפירוש השני שאומר רש"י בפרשתנו "שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכרם..." מתאים להיאמר, לכאורה, גם בפרשת נצבים, שמשה אומר לישראל, שהשמים והארץ הם עדים – שכאשר יזכו ישראל, יתנו העדים את שכרם, ואם ח"ו לא יזכו, יקרה ההיפך. ואם כך, מדוע אין רש"י מפרש כך בפעם הראשונה, אלא דוקא כאן, כאשר משה מעיד את השמים והארץ עצמם?

ב.
שאלות נוספות על דברי רש"י

כן יש להבין מספר דיוקים בדברי רש"י:

א) מדוע מאריך רש"י בדבריו ומפרש "שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים" – מדוע חשוב להודיע כאן לשמים ולארץ, שהוא התרה בישראל, שהשמים והארץ יהיו עדים?

ואין לומר[13], שבכך נמנעת האפשרות של אי־הסכמת ישראל לכך שהשמים והארץ יהיו עדים, כי לכאורה, אין הבדל לגבי העדים אם המותרה מסכים לעדותם אם לאו – הם נעשים עדים בין כך ובין כך?

וכן אין די בטעם, שהתראה מועילה רק כאשר המותרה יודע שמעידים לכך עדים[14], כי זה אמור לגבי ישראל, והלוא הם כבר ידעו זאת מן הנאמר בפרשת נצבים, ואין לכך חשיבות כלפי השמים והארץ[15], כלפי העדים[16].

ב) לשון רש"י "אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית – מי בא ומכחישם" – מדוע אין הוא משתמש בביטוי הכתוב ב"ספרי"[17]: "לא קבלנו עלינו את התורה"[18] וכדומה, שללא עדים ניתן היה להכחיש את קבלת התורה והמצוות בכלל?

ג.
העדות בפרשתנו ובפרשת נצבים - ענין אחד או לא?

כדי להבין זאת יש להקדים ולהציג שאלה אחרת על הענין בכללותו:

לפי המשתמע מפירושי רש"י, יוצא, שדברי משה רבינו לישראל בסוף פרשת נצבים "העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ", והעדות שבפרשתנו – "האזינו השמים..." – הם היינו הך. ההבדל היחיד הוא, כדברי רש"י[12], ש"התם (בפרשת נצבים) לישראל אמר, אבל לשמים וארץ לא אמר, ועכשיו בא לומר: האזינו השמים וגו'", וכפי שאומר רש"י גם על פסוק זה: "שכך אמרתי להם, שאתם תהיו עדים". אבל, לכאורה, אין הדבר כך, כי הדברים שבפרשת נצבים, שעליהם אמר משה לישראל "העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ" אינם אותם דברים ששמעו השמים והארץ, האמורים בפרשת האזינו, ואשר נהיו לעדים על אמירתם,

וכיצד, איפוא, אומר רש"י שאלה אותם דברים – "שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים" – וששהבדל היחיד הוא שבפרשת האזינו הוא הודיע על כך גם לשמים ולארץ?

ד.
שני הסוגים של עדויות

ההסבר לכל הנ"ל הוא: משמעותה הפשוטה של המלה "עדות" בפסוקים רבים היא: אות, סימן לזכר ענין מסויים[19], וזה אפשרי בכמה צורות:

א) קובעים עדות, סימן לדבר מסויים, אך העצם המהווה סימן אינו קשור כלל לענין המסומן על־ידו. כפי שכבר למדנו בענין אברהם ואבימלך[20]: על שאלת אבימלך "מה הנה שבע כבשות", ענה לו אברהם: "כי

10) ולהעיר שפי' השני שברש"י שם כ' בספרי בפרשתנו עה"פ האזינו השמים.

11) כמ"ש בדברי דוד (להט"ז) כאן.

12) בפ' וילך לא, כח.

13) כמ"ש בפי' מהרי"ק ושפ"ח כאן.

14) גו"א כאן. וראה משכיל לדוד.

15) וזה קשה גם להפי' שבדבק טוב ומשכיל לדוד. מלבד שפירושם דוחק ואינו מתיישב כלל בהמשך ולשון פרש"י.

16) השייכות "שאני מתרה בהם בישראל ותהיו אתם עדים" אף שבכלל עדים מעידים על עשי' ולא על התראה, אין רש"י צריך לבאר שכבר פירש לפנ"ז כמ"פ: בפ' מקץ (מג, ג) "העד העיד, לשון התראה שסתם התראה מתרה בו בפני עדים"; בפ' יתרו (יט, כא) "העד בהם, התרה בהם"; משפטים (כא, כט) "והועד בבעליו לשון התראה בעדים כו'", וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ו ע' 62 ואילך, ובהערות שם.

17) וראה תנחומא שיקיימו ישראל התורה והמצוות כו' ואם ח"ו ימאנו כו'.

18) וכ"ה בדפוס שני דרש"י. ובב' כת"י רש"י לפנינו.

19) ראה אוה"ת ויקהל ע' ב'קו־ז.

20) וירא כא, כח ואילך.

את שבע כבשות תקח מידי בעבור תהיה לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת".

שבע הכבשות כשלעצמן אינן קשורות לענין ואינן מצביעות על כך שאברהם חפר את הבאר, אלא שהוא ואבימלך החליטו שניהם ששבע הכבשות יהוו עדות, אות וסימן לזכירה ש"חפרתי את הבאר הזאת".

סימן כזה אינו צריך להיות "קיים" מאוחר יותר. הכוונה של העדות והסימן נשארת גם לאחר שהסימן מתבטל[21], כפי שמובן בפשטות, ששבע הכבשות לא חיו במשך כל הזמן שהיה צורך ב"עדה", ואפילו לא בכל תקופת חיי אברהם ואבימלך, למרות שעדותן והסימן שהיוו שימשו זמן רב לאחר מכן[22].

ב) לעדות ולסימן יש קשר למשמעות הענין שהם באים להזכיר. לדוגמא, הגל שקבע יעקב אבינו כ"עד" בינו לבין לבן – "עד[23] הגל הזה ועדה המצבה אם אני לא אעבור עליך את הגל הזה ואם אתה לא תעבור אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה".

כלומר, גם סוג זה של עדות הוא סימן בלבד לענין שהם סיכמו ביניהם, אבל יש קשר בין הסימן לבין תוכן הענין[24], "גל" של אבנים מורה על מחיצה בין שני צדדים[25].

מזה מובן בענייננו: כאשר לומדים את הפסוק "העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ", המדבר על עדים שאינם בשר־ודם, אין מתעוררת השאלה מהי משמעות העדים, או מדוע נבחרו דוקא עדים אלו, כי כך סיכמו וקבעו דבר זה ל"עדות" ולסימן לענין מסויים, גם אם אין לכך קשר עם הענין המסומן.

רש"י מסביר רק על מה נקבע הסימן של שמים וארץ – "וכאשר תקרה אתכם הרעה יהיו עדים שאני התריתי בכם"[26].

אלא שכאן יש צורך בעדים שהם "קיימים לעולם", שלא כסימן של שבע הכבשות וכדומה, כי שבע הכבשות היו סימן לענין שקיים במקום מסויים ורק בין אברהם לאבימלך וזרעם אחריהם, ולכן אפשר לדעת ולזכור סימן זה גם לאחר ביטולו. ואילו בענייננו, הסימן הוא לכל היהודים בכל זמן ובכל מקום, ולכן אין די בכך שהעדים קיימים רק בעת קביעת הסימן[27].

אך פירוש זה איננו "חלק" לגמרי: אפשר לומר על דבר מסויים שהוא סימן וזכרון לדבר אחר, שאין ביניהם קשר, רק כאשר הסימן נעשה על־ידי האדם במיוחד למטרת היותו סימן – רק אז הוא מזכיר את הדרוש, אבל לגבי שמים וארץ, הקיימים משמש ימי בראשית באותו מצב, "קיימים לעולם", אי־אפשר, לכאורה, לומר כך[28], כי הם לא נוצרו במיוחד למטרה זו, ובכלל לא נעשה בהם שום שינוי לצורך היותם סימן[29].

לכן אומר רש"י פירוש נוסף: "דבר אחר... אמר להם הקדוש־ברוך־הוא לישראל: הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם שמא שינו את מדתם... ומה אלו שנעשו..."[30], שהשמים והארץ הם עדים, שעקב מהותם ומשמעותם מהוים אות וסימן המזכיר ומעורר לקיום התורה והמצוות[31].

ולסוג עדות כזה, של "הסתכלו בשמים...", אין סתירה מהיותם קיימים מאז ומתמיד, כי משמעותם, ש"לא שינו את מדתם...", היא עדות וזכרון.

---

21) להעיר ממדרשים שהובאו בתו"ש לוירא שם אות קכו־ז. אבל רש"י לא כתב כן – ראה פרש"י ראה יב, יז. יהושע טו בסופו. ועוד.

22) להעיר מפרש"י תולדות (כו, טו) "סתמום פלשתים מפני שאמרו תקלה הם לנו מפני הגייסות הבאות עלינו", ולא שרבו עלי' דשלהם היא.

23) ויצא לא, נב. שם, מח. משא"כ בפסוק מד פרש"י "הקב"ה". וכן מפורש בפסוק נ שם.

24) וי"ל שלכן בזה לקחו דוקא דבר הקיים ולא כבאברהם (ראה לקמן בפנים לפי' הב' ברש"י כאן) ראה רמב"ן ויצא שם מד. ספורנו שם, מה.

25) אבל לא ממש שהרי הי' "עד" גם לשאר דברים בהכתובים שם. ובכללות (לגבי פי' השני בפרש"י נצבים) גם העד דיעקב הוא כאופן הא' שהוא סימן וזכרון בעלמא והקב"ה הוא העד.

26) וכן צריך לפרש "העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ" בפ' ואתחנן (ד, כו) שפרש"י "הנני מזמינם להיות עדים שהתריתי בכם", שג"ז הוא רק סימן ע"ד הנ"ל. ומכיון שכבר פירש בואתחנן "הנני מזמינם" אי"צ לכפול הדברים בפ' נצבים. לאידך, מה שהוצרך לפרש בנצבים ולא סמך על פירושו בואתחנן, כי בכתוב זה לא מפורש על איזה דבר הוא אומר "העדותי גו'" (כבפנים) ולכן צריך לפרש "וכאשר תקרה כו'", משא"כ בואתחנן שממשיך "כי אבד תאבדון מהר גו'". ולכן מספיק פירושו להיות עדים שהתריתי בכם. וראה משכיל לדוד ואתחנן שם.

27) ומה שפירשו בנצבים ולא בפ' ואתחנן י"ל כי התחלת הפרשה שם "כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ גו'", וא"כ מובן מה שהעיד בהם שמים וארץ, שקיימים יותר מבשר ודם, אבל אינו מוכרח שזהו לפי שהם קיימים לעולם כיון שהמדובר הוא בזמן סמוך ולא בכל הזמנים, וראה בפרש"י שם ד"ה ונושנתם.

28) וי"ל שלכן לא פרש"י בפי' הא' כפשוטו שהם עדות וסימן וכו' שיקיימו התורה ומצות בכל הזמנים כו', ע"ד בשבע הכבשות והגל דיעקב ורק "כאשר תקרה אתכם הרעה כו'", על זמן מסויים, אבל גם זה דוחק קצת כבפנים.

29) וגם: לפי זה קשה דהול"ל ואעידה בכם וכיו"ב כיון שעכשיו עשה אותם עדים משא"כ לפי' הב' מתאים ל' "העדותי" כיון שענינם מצ"ע הוא העדות (גם לפני דבורו של משה) כדלקמן בפנים. וראה רע"ב ומשכיל לדוד שם.

30) מה שלא כתב רש"י גם פי' השני בפ' ואתחנן שם כי (כנ"ל הערה 26) שם ממשיך ומפרש "העדותי בכם היום את השמים גו' כי אבד תאבדון גו'" א"כ אין לפרש כפי' הב' בנצבים שהעדותי שלהם היא מה שהם עצמם מעוררים על קיום המצות. וראה משכיל לדוד ואתחנן שם.

31) ועפ"ז פי' "העדותי" הוא כבכ"מ בפרש"י (הובא לעיל הערה 16) ענין ולשון התראה שהשמים והארץ מתרים בישראל, וי"ל דלכל הפי' גם לפי' הא' ברש"י הוא ענין ולשון התראה, אלא דלפי' זה הם רק מסייעים בההתראה, ולכן נאמר "העדותי".

מצד שני – לפי הפירוש השני לא מובנת המילה "היום", כי אם הם עצמם עדים ומזכירים לקיים תורה ומצוות על־ידי "הסתכלו בשמים...", הרי עדותם שונה תמיד, ולאו דוקא "היום".

ואילו לפי הפירוש הראשון, למרות שהסימן חשוב לתקופה מאוחרת יותר, הרי קביעת העדים, הפיכתם לסימן, נעשית "היום", כאשר משה רבינו מתרה בישראל ומעיד על כך עדים אלו.

ה.
ב"האזינו" - עדים ממש

הנקודה השווה בין שני סוגי העדים הללו היא, שאין צורך לשם כך דוקא באדם, מדבר, ואין צורך שהעדים ידעו על היותם סימן.

בפסוק "האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי", שאומר משה רבינו לשמים ולארץ, אי־אפשר לומר שהעדות כאן היא אות וסימן (כבפסוק "העדותי..."), כי לעדות שכזו אין צורך שהעדים ישמעו וידעו זאת. הכרחי, אפוא, לומר, שהכוונה היא לעדות ממשית על מאורע או דבר מסויים. לכן מפרש רש"י "ותהיו אתם עדים בדבר" – עדות במשמעותה האמיתית[32].

ולכן שואל כאן רש"י "ולמה העיד בהם שמים וארץ" – אם זוהי עדות ממש, מדוע נבחרו דוקא השמים והארץ לעדים, ולא בני אדם, כבכל התורה?

(רש"י אינו שואל "איך העיד בהם שמים וארץ" – כיצד ייתכן שהשמים והארץ יעידו על התראת משה בישראל בעוד אשר אין הם יכולים לשמוע ולהבין – כי כבר לפני כן, בפרשת בראשית[33], כבר פירש רש"י לגבי הדשאים "אף־על־פי שלא נאמר למינהו בדשאין בציווייהן, שמעו שנצטוו האילנות על כך ונשאו קל־וחומר בעצמן..."[34], ומזה יודעים שאפשרי אצלם, ובודאי אצל השמים והארץ, ענין של שמיעה והבנה[35]. רש"י שואל רק מדוע דוקא השמים והארץ הם העדים, ולא אנשים – כרגיל).

כדי לתרץ זאת ממשיך רש"י "אמר משה: אני בשר־ודם, למחר אני מת..." – כיוון שייתכן שישראל יאמרו "לא קבלנו עלינו הברית", יש צורך ב"עדים שהם קיימים לעולם", כדי שיוכלו להכחיש טענה זו.

אך אינו מובן: אלה הם עדים ממש, שהמטרה העיקרית בקביעתם היא שיוכלו להעיד מאוחר יותר ולפעול על ידי כך בענין, ולא רק שידעו אודות המאורע או הדיבור, ואם כך, כיצד אפשרית עדות כזו באמצעות השמים והארץ[36]?

לפיכך מוסיף רש"י "ועוד (לא פירוש אחר, אלא תוספת הסבר על עדות השמים והארץ)[37], שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכרם... ואם יתחייבו תהיה בהם יד העדים תחילה ועצר את השמים...". כלומר, השמים והארץ הם עדים מושלמים גם לצורך פעולה כעדים בענין שעליו הם מעידים, ולא רק לצורך שמיעת ההתראה בישראל והבדיקה אם היא מקויימת אם לאו[38].

ו.
החשיבות של ידיעת ישראל על קביעת העדים

לפי כל האמור לעיל יובנו גם שאר הדיוקים: כיוון שבפסוק זה נוסף ענין חדש, שהשמים והארץ הם עדים ממש, הרי שאחת המטרות של התראה בפני עדים היא שהמותרה ידע ויחוש את חומרת הדבר ויימנע מעשיית הבלתי־רצוי, ולא רק שיוכלו להעניש אותו אחר־כך, ולכן, כאשר אמר משה לשמים ולארץ "האזינו השמים... ותשמע הארץ", וקבעם לעדים, מתעוררת השאלה: הן חסרה כאן המטרה העיקרית של התראה בפני עדים, וצריך שישראל ידעו על כך, שהרי דברי משה אליהם לפני־כן "העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ" אינם קשורים לעדות, אלא להיותם סימן ואות, כפי שהוסבר לעיל בהרחבה.

לפיכך מוסיף רש"י "שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים" – והכוונה היא לפסוק "ואעידה בם את השמים ואת הארץ" אשר בסוף פרשת וילך[39], ששם אמר משה

---

32) ועפ"ד מה שפרש"י בוילך (לא, כח) "התם לישראל אמר אבל לשו"א לא אמר ועכשיו בא לומר האזינו השמים וגו'", הכוונה לא רק שאותה העדות עדיין לא אמר להם אלא שנתחדש כאן גדר חדש, גדר דעדים. וראה לקמן הערה 39 מדפוס ראשון.

33) א, יב.

34) וראה לקו"ש ח"י ע' 180. אבל בפשש"מ לכאורה לא מצינו ענין שר ומזל.

35) ולהעיר דמפורש הוא בפרש"י שם (א, טז) בנוגע לצבא השמים – "נתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה כו' להפיס דעתה". ולהעיר מרש"י (שם, יא) "והיא לא עשתה כן .. נפקדה גם היא על ענוה". פרש"י שם (ד, יא) "בזו הוסיפה לחטוא".

36) להעיר מכלי יקר ריש פרשתנו.

37) בדפוס ראשון דרש"י הלשון "ולא עוד אלא שאם יזכו כו'". וראה תנחומא כאן.

38) עפ"י כהנ"ל מובן ד"ועשתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח גו'" (וילך לא, כא) וכן "והי' שם בך לעד" (שם, כו) אי"ז עדות גמורה אלא לאות וזכרון (ע"ד אופן הב' דפרש"י נצבים). וזהו שפירש"י (שם, כא) "שהתריתי בו בתוכה על כל המוצאות אותו". וראה רא"ם שם. צידה לדרך ריש פרשתנו.

39) ולהעיר שבדפוס ראשון בפרש"י וילך הוא בשינוי לשון: "לישראל אמר שאני מעיד עליכם את השמים ואת הארץ אבל לשמים וארץ לא אמר עדיין תהיו עדים" ומוסיף: "למדנו למי שמתרה על חבירו

לישראל[40], שהוא מעיד את השמים ואת הארץ כעדים ממש (ולא לפסוק "העדותי בכם היום את השמים..."), אשר בסוף פרשת נצבים"),

וכך מובנת התועלת בהיותם של השמים והארץ עדים להתראה, כי הדבר הובא לידיעת ישראל.

ז.

בפרשת נצבים - סימן; בפרשת האזינו - עדות ממש

אך לפי זה מתגברת השאלה דלעיל בסעיף ג': לפי האמור יוצא, שהשמים והארץ הם עדים ממש רק על הדברים שנאמרו בפרשת האזינו, ואילו על דברי משה רבינו לישראל בפרשת נצבים הם סימן בלבד, ולא עדים ממשיים.

ההסבר לכך הוא: בפרשת נצבים אומר משה "העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ החיים והמוות... ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך". כלומר, העדות שם היא לגבי קיום התורה והמצוות בכלל, ולגבי השכר והעונש עליהם, ועל כך אין צורך בעדים, כי בודאי אין חשש שישראל יכחישו אי־פעם את כל הענין של מתן התורה והמצוות – זהו ענין מפורסם הידוע לכולם ועבר מדור לדור.

לכך מספקת, אפוא, עדות שהיא אות וסימן, שיזכרו תמיד את התורה והמצוות ואת העונש על אי־קיומם, בהתאם לשני האופנים שבשני פירושי רש"י.

לעומת זאת, תוכן השירה בפרשתנו איננו רק אודות עצם חובת קיום התורה והמצוות, אלא היא כוללת את דברי הברית, שבהם פרטים רבים כמפורט בפרשה, ולפיכך: א) קיימת אפשרות של הכחשה "לא קבלנו עלינו הברית"; ב) לכך אין די בסימן ואות (ואפילו באופן השני שבפרוש רש"י בפרשת נצבים), שכן סימן רק מזכיר את הענין בכללותו, אך אין די בו כאשר מדובר על פרטים רבים, אשר אפשר לגמרי להכחישם.

לפיכך יש צורך בעדים ממש על ענין זה, אשר שומעים את פרטי ההתראה ומעידים על כך, ואף יכולים לבצע את עדותם למעשה.

ח.

השמים והארץ - שתי קבוצות עדים

מן הענינים ההלכתיים המופלאים אשר בפירוש רש"י זה:

לכאורה, אם רש"י מפרש שהן השמים והן הארץ הם עדים, מדוע אין הוא מצטט מן הפסוק, בתחילת פירושו, גם את המילים "ותשמע הארץ"?

דבר זה יובן לפי שאלה אחרת: השמים והארץ הם עדים ממש, שעליהם נאמר[41], "על־פי שני עדים... יקום דבר", ששני העדים צריכים להיות ביחד, באותו אופן. ואם כך, מתעוררת השאלה: לשמים אמר משה "האזינו", ולארץ – "ותשמע", ויוצא אפוא, שעדותם שונה, וענין העדות אינו קיים כראוי.

בדרך הדרוש וההלכה – נאמר בספרי "כשהעדים מעידים, אם נמצאו דבריהם מכוונים כאחד, עדותם קיימת, ואם לאו – אין עדותם קיימת, כך אילו אמר משה: האזינו השמים, ושותק – היו שמים אומרים: לא שמענו אלא בהאזנה. ותשמע הארץ – היתה הארץ אומרת: לא שמעתי אלא בשמיעה. בא ישעיהו[42] וסמך לדבר: שמעו שמים והאזיני ארץ – ליתן האזנה ושמיעה לשמים, והאזנה ושמיעה לארץ". אך רש"י אינו מביא זאת בפירושו, והסיבה לכך מובנת, מפני שלפי זה יוצא, שעד לתקופת ישעיהו לא היתה עדותם של השמים והארץ מכוונת כנדרש[43], בעוד אשר מפשט הפסוקים נראה שהם נעשו מיד לעדים כראוי[44].

לכן מצטט כאן רש"י רק את המילים "האזינו השמים" ואומר: "ותהיו אתם עדים בדבר", בלשון רבים, שהשמים בעצמם הם עדים בלשון רבים[45], כפי שכבר למדנו מספר פעמים לפני כן בפירוש רש"י[46], שיש יותר מ"שמים" יחידים. ואחר־כך הוא מוסיף "וכן ותשמע הארץ", שגם הארץ כשלעצמה היא קבוצת עדים[47], כידוע, שהארץ כוללת עשרות ארצות[48]. ואם

בפני עדים צריך שיאמר לעדים אתם עדי לפיכך עתה שבא לומר האזינו השמים סמוך להקהילם". ולפי"ז לפרש"י "ואעידה בם את השמים ואת הארץ" הוא בעיקר אמירה לשמים וארץ, ובכל הדפוסים אינו.

40) אף שהדיבור בפועל, "ואעידה בם גו'" הי' אל "הלוים נושאי ארון ברית ה'" (לא, כה).

41) שופטים יט, טו.

42) ישעי' א, ב.

43) ראה פרש"י שופטים יז, ד.

44) ברבותינו בעלי התוס' ריש פרשתנו הובא דרש הנ"ל בשם רש"י. והכוונה לפרש"י ישעי' שם. אבל ידוע דרש"י בפירושו לנ"ך אינו בדיוק בתכלית ע"פ פשוטו כמו בפירושו עה"ת. הטעם בזה ראה לקו"ש חי"ד ע' 87 שוה"ג להערה 10.

45) ראה משכיל לדוד ודבק טוב כאן.

46) יתרו יט, כ "מלמד שהרכין שמים עליונים ותחתונים". שם כ, יט. ואתחנן ד, לה: שבעה רקיעים. ועוד.

47) ונאמר "ותשמע הארץ" לשון יחיד, כי ארץ ל' יחיד, ופשוט. ובנדו"ז יומתק ע"פ מה שפירש רש"י לפנ"ז (שופטים יט, טו) כל עד שבתורה שנים אא"כ פרט לך בו אחד. (שם, יח) "כל מקום שנאמר עד בשנים הכתוב מדבר".

48) נח י, ה ואילך.

כך, קיימת כאן עדות מכוונת – השמים והארץ הם שתי קבוצות עדים[49].

ט.
השמים והארץ הפכו לעדים ע"י בית־דין

בדברי רש"י יש ענין הלכתי נוסף:

לכאורה, צריך להבין: כיצד אומר משה רבינו "האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי" והופכם על־ידי־זה לעדים – מנין שהם רוצים להיות עדים לישראל, ולהענישם אם יחטאו?

על כך רומז רש"י באומרו "שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים" – וכדי להסביר זאת יש להקדים ולציין, שבעדות שבסוף פרשת נצבים אין מוזכרת הקהלה מיוחדת של ישראל[50]. ולעומת זאת, בסוף פרשת וילך, כאשר נאמר "ואעידה בם את השמים ואת הארץ" – קביעתם לעדים ממש – כתוב "הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושוטריכם ואדברה באזניהם את הדברים האלה ואעידה..." – ולכאורה, מהו ההבדל ביניהם?

אלא שזוהי הסיבה: משה רבינו רצה לומר "האזינו השמים", "שאני מתרה בהם בישראל ותהיו אתם עדים בדבר", ולכן הוא הקהיל את "זקני שבטיכם ושטריכם" – אנשי הסנהדרין ובית־הדין, ובידי בית־דין נתונה הסמכות לחייב את השמים והארץ להיות עדים[51].

יתר־על־כן: העדות לא היתה על שמיעת ההתראה בלבד, אלא גם על מתן עדות במקרה של הכחשה, ואף ביצוע הדין של "תהיה בהם יד העדים תחלה", כפי שאומר רש"י בהמשך, ולכן אומר רש"י "שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים" – דוקא על־ידי־זה הם הפכו לעדים ממש, באמצעות בית־דין.

י.
כדי לגלות מסירות נפש יש צורך בעדות

מ'יינה של תורה' אשר בפירוש רש"י:

יש לומר, שהסיבה בפנימיות הענינים לכך שבפרשת נצבים, כשמדובר על קיום התורה והמצוות בכלל, די בעדות כסימן וזכרון, ואילו בפרשתנו, לגבי הברית, יש צורך בעדות ממש, היא: לגבי קיום התורה והמצוות למעשה לא ייתכן שיהודי, ח"ו, יכחיש, ובמזיד לא יקיים תורה ומצוות. רק ייתכן שנכנסה בו רוח שטות ו"נדמה לו" ש"עודנו ביהדותו"[52]. ולכן, די לשם כך בסימן ותזכורת. ועדות זו היא בשתי צורות: "כאשר תקרה אתכם הרעה יהיו עדים שאני התריתי בכם בכל זאת". כלומר, העדים מזכירים שהרעה באה עקב אי־קיום תורה ומצוות, וכך נזכר היהודי שהוא מתנתק על־ידי־זה מאלקות.

והדרך השניה היא, ש"שמים וארץ עצמן" מעוררים לקיים את התורה והמצוות[53].

לעומת זאת בפרשתנו מדובר על ברית, שאיננה רק על קיום התורה למעשה, אלא בעיקר על יתר התחזקות בקיום התורה והמצוות לכל פרטיהן, ולשם כך אין די בסימן ואות, אלא יש צורך בעדות ממש.

והסיבה לכך היא: הברית להתחזקות בקיום התורה והמצוות מתבצעת על־ידי גילוי כח מסירות הנפש הקיים אצל ישראל. וגילוי זה נעשה באמצעות ענין העדות: העדות, כפי שמבאר בהרחבה אדמו"ר הזקן[54], היא על דבר נסתר, ואילו על דבר גלוי אין צורך בעדות, וגם על דבר שעשוי להתגלות אין צורך ב"עדות גמורה". רק על דבר נסתר לחלוטין יש צורך בעדים, שרק על ידם הוא מתגלה.

ולפיכך, כדי לגלות את כח מסירות הנפש הנובע מדרגת ה"יחידה" שבנפש, שהיא נסתרת ביותר, מעל לגילויים, יש צורך בעדות ממש.

(משיחת ש"פ האזינו תשכ"ו)

---

49) וי"ל שזהו גם הביאור ע"פ פשש"מ מה שלא העתיק רש"י ותשמע הארץ בתחלת פירושו רק כתב בתוך פירושו "וכן ותשמע הארץ" אבל לא מטעם קושיא הנ"ל שבספרי.

50) אף שי"ל שכל הפרשה היא בהמשך להתחלתה "אתם נצבים היום כולכם גו'". ראה לעיל ע' 278 ואילך.

51) לכאורה יש להקשות למה הוצרך משה לזקני שבטיכם, הרי הוא עצמו בכחו לצוות לשמים וארץ וכו', כיון שהוא יחיד מומחה ושווה כב"ד. אך כבר ביאר רש"י בפ' וילך שם "ואין שלטון ביום המות" ולא הי' בכחו לדון ולשלוט בזה בעצמו. נוסף לזה מפורש בפרש"י ר"פ וילך "(לא אוכל עוד) לצאת ולבא בדברי התורה מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעיינות החכמה".

52) תניא פי"ד. וראה שם פכ"ד.

53) וע"ד המבואר בתניא (פכ"ד שם) בנוגע לג' קה"ט שאינן משנים תפקידם.

הטעם לסדר הפירושים, כי מתחלה צריך להדגיש התבוננות השייכות לכ"א גם למדרי' פחותה, שאינם מרגישים ושייכים להסתכלות והתבוננות, שעי"ז תקרה אתכם הרעה – שנעשה נפרד מאלקות. ואח"כ ההסתכלות ההתבוננות בשמים ובארץ שמעורר לקיום המצות.

54) לקו"ת פקודי ד, סע"א ואילך. וראה גם ד"ה ויקם עדות ה'ש"ת פ"א. ועוד. וראה בארוכה לעיל ע' 204 ואילך.

בראשית ל, יג: וַתֹּאמֶר לֵאָה בְּאָשְׁרִי כִּי אִשְּׁרוּנִי בָנוֹת וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אָשֵׁר:

מ

ביאור דיוק כפל לשון באשרי כי אשרוני" – אשר" מלשון אושר ותענוג המרמז על עולם הבא

אשר מלשון אושר ותענוג הרומז על עלמא דאתי בינה כמ"ש[1] בזהר וכידוע.

והכפל דאושר, באשרי[2] כי אשרוני, יובן עפמ"ש במ"א בענין הב' פעמים אשרנו[3], אשרנו מה טוב חלקנו כו' אשרינו שאנו משכימים כו', וכן כל[4] פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח באשרי וסיים באשרי.

ומזה נעשה תועלת שמפלתן של רשעים נעשה בסוף ק"ג מזמורים ואינו נצרך[5] ק"ד, בכדי שישאר

---

1) ראה זהר חלק א' דף רמו, ע"א וז"ל: תא חזי, מאשר שמנה לחמו" אשר זה הוא המקום שכולם מאשרים ומשבחים אותו, ומי הוא, היא הבינה הנקראת עולם הבא, (ה"ג הרמ"ק) שעליונים ותחתונים מאשרים אותה ומתאוים לקבל שפע ממנה, ע"ש.

וראה אור התורה פרשת ויחי עמוד שפה וז"ל: פי' הבינה נקרא אשר והיינו כי בה התגלות עתיק וזהו אשר אותיות ראש. ומזה נמשך שיהי' (בראשית מט, כ) שמנה לחמו. ור"ל לחמו זהו תפארת שנק' לחם ו' לחם מן השמים. וי"ל שנק' לחם ו' שהי' יורד רק בששה ימים ולא בשבת, ולחם זה מקבל השומן שבו מהבינה היינו מיחוד או"א נמשך בתפארת. והיינו שבשבת הי' נמשך מן מהבינה לו"ק, ובששת ימי המעשה הי' יורד מהו"ק למטה, כמ"ש בזהר בשלח דף ס"ג ובפרשת יתרו דף פ"ח, ואזי והוא תפארת יתן ע"י יסוד מעדני מלך לבחי' מלכות.

ראה גם תקוני זהר ת"ל (עד, ב). תלט (עט, א). ספר המאמרים תקס"ג עמוד תשפ. ספר המאמרים אדמו"ר האמצעי ויקרא חלק ב' עמוד תשנט. וש"נ.

2) פירוש: בכל השבטים אינו כפול, בראובן כתוב ותקרא שמו ראובן . . כי ראה". בשמעון כתוב ותאמר כי שמע . . ותקרא שמו שמעון", בלוי הפעם יולה . . קרא שמו לוי", וכך בהשאר. ומאי טעמא דבאשר" כתוב כפל הלשון באשרי כי אשרוני בנות . . ותקרא שמו אשר"?

3) מברכות השחר.

4) ראה ברכות (ט, ב) אמר ר' יהודה ברי' דרבי שמעון בן פזי ק"ג פרשיות אמר דוד ולא אמר הללוי' עד שראה במפלתן של רשעים שנאמר (תהלים קד, לה) יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללוי'. הני ק"ג ק"ד הויין, אלא שמע מינה אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא דאמר ר' שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה באשרי וסיים בה באשרי, פתח באשרי דכתיב א אשרי האיש, וסיים באשרי דכתיב ב אשרי כל חוסי בו.

פירוש רש"י: פתח באשרי וסיים באשרי, אלמא חדא היא, דאשרי כל חוסי בו סיומא דלמה רגשו גוים הוא.

5) בסוף ק"ג מזמורים ואינו נצרך ק"ד, פירוש: ענין זה יבואר, ובהקדים: ידוע מ"ש במשנה (סוף עוקצין) עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות. ומבואר בזהר (המצויין כאן) פרשת תרומה דף קסו, ע"ב (מובא לקמן הערה 6), וביתר ביאור בפרדס שער כג — ערך הכינויים ערך אור, דהש"י עולמות נחלקים לשלשה קווים, קו הימין (חסד) יש ק"ג עולמות, קו השמאל (גבורה) ק"ג עולמות, וקו האמצעי (תפארת) ק"ד ג עולמות, סך הכל ש"י.

ובקהלת יעקב אות שי"ן וז"ל: ש"י עולמות הן בבינה, ומבואר בזוהר תרומה דף קסו ע"ב שהם מתחלקים ר"ז לימינא וק"ג לשמאלא, ומאותן ק"ג דשמאלא הי' סוד העגל גימטריא קג כמו שכתבתי שם ע"ש, ופירוש הרב בספרא דצניעותא (שער מאמר רבי שמעון בן יוחאי כ"ב:) דמה שהן ר"ז לימינא הוא שהתפארת מטה ד כלפי חסד, על כן הם ר"ז לימינא, כי הש"י עולמות מתחלקים לג' קוין, ק"ג לימין ק"ג לשמאל ק"ד באמצע, וק"ד שבתפארת מטה כלפי חסד, נמצא שיש ר"ז לימינא, ע"ש.

וזהו שכתב כאן בכדי שישאר מספר אור", דע"י צירוף צד החסד — הקו הימין ק"ג עולמות עם קו האמצעי — תפארת ק"ד עולמות, נעשה מספר או"ר (103 + 104 = 207, או"ר), עי"ז מבררים וממתיקים ה הצד השמאל הקג" עולמות מגבורה, וכ"ז הוא דוקא כשיש מספר ק"ד בקו התפארת הנוטה לחסד.

א) אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובמושב לצים לא ישב (תהלים א, א).

ב) נשקו בר פן יאנף ותאבדו דרך כי יבער כמעט אפו אשרי כל חוסי בו (תהלים ב, יב).

ג) הטעם דבקו האמצעי תפארת הוא קד", א' יותר. ראה לקוטי לוי יצחק, לקוטים על פסוקי תנ"ך ומאחז"ל עמוד צב. לעיל סימן ה הערה 7. דטעם מספר ק"ג בשמאלא, ראה ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א' סימן קנט הערה 8.

ד) ראה בענין תפארת הנוטה כלפי חסד לעיל סימן ו כי פעולת התפארת הוא לרחם כמו פעולת החסד", ע"ש.

ה) וראה תורת מנחם התוועדויות ה'תשנ"א חלק ב' עמוד 354 הערה 72 וז"ל: כדאיתא בזהר (חלק ב' קסו, ב) שש"י עולמות נחלקים לשתים, ר"ז מסטרא דימינא וק"ג מסטרא דשמאלא, שהק"ג מסטרא דשמאלא שייכים להק"ג פנים שבתורה (לקוטי לוי"צ מג"א עמוד צב) — שמצד שרשם ה"ה שייכים לדרגא נעלית יותר בתורה אור" ויומתק יותר ע"פ המבואר שם (ס"ע צ ואילך) בפירוש דברי הגמרא (שבת פח, ב) הסוגיא דמתן תורה למה נמשלו דברי תורה כנגיד, לומר לך מה נגיד זה יש בו להמית.

ולהחיות אף דברי תורה יש בם להמית ולהחיות . . למיימינין בה סמא דחיי למשמאילים בה סמא דמותא", שלהמית אינו לגריעותא רק למעליותא, ולהלמית ולהחיות אינם שני דברים אך הם דבר א', ותלוי הלהחיות בהלהמית, והוא ע"ד מארז"ל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עלי" — שמזה מובן גם בהק"ג מסטרא דשמאלא, שאינם לגריעותא רק למעליותא, והם ענין אחד עם הר"ז מסטרא דימינא, כיון שגם ענינם של הק"ג הוא גילוי אור, ויתירה מזה, תוקף האור, שלכן בכחו לבטל סטרא דשמאלא לגריעותא, ע"ש. וזהו הרמז כאן בגמ', דע"י שמצרפים מזמורי תהלים דאשרי האיש" ולמה רגשו" חדא פרשה היא, אזי נמצא דהמזמור דאמר דוד יתמו חטאים . . הללוי" הוא באמת מזמור ק"ג, ומפלתן של רשעים הוא מצד מספר ר"ז עולמות — בגי' או"ר — לימינא.

דאם אין אנו מחשבין המזמורי תהלים ביחד, אז מפלתן של רשעים הוא אחר מזמור קד", ואזי אינו נשאר מספר ר"ז לימינא וד"ל. דמספר או"ר לימינא (שהוא הצירוף ק"ג לימינא וק"ד דתפארת מספר ר"ז — או"ר) הוא המברר וממתיק הק"ג לשמאל — הגבורות, שאז יהי' מפלת הרשעים. וראה ביאור בזה באור התורה על מארז"ל ענינים עמוד א. פרשת וישלח עמוד רלד. שיחות קודש ה'תשל"ז ש"פ פינחס

מספר או״ר מהש״י עלמין בסטרא דימינא כמ״ש בזהר[6] פרשת תרומה.

ודוק בהשם דנשיא דבני אשר[7] פגעיאל בן עכרן, שרומז על כללות ענין המתקת הגבורות, שהגבורות הם שם[8] אלקים, ויש ג׳ שמות אלקים[9] במלוי יודי״ן ש׳, ובאחוריים ר׳, ובפשוט פ״ו, שמספרו פגעיאל בן עכרן, ורומז[10] שנמתקו הגבורות.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד שכד

סעיף לב.

וזהו שמבאר כאן, דכפל״ הלשון בשבט אשר״ שכתוב באשרי כי אשרוני״ הוא כנגד הב׳ פעמים אשרי בתהלים, אשרי האיש . . אשרי כל חוסי בו״ דחדא פרשה היא כנ״ל, ודוקא ע״ז יהי׳ יתמו חטאים, המתקת הגבורות, ושבט אשר״ מלשון אושר מרמז על עוה״ב — שלימות כל הש״י עולמות.

6) מפרש שָׁם בזהר מ״ש (משלי ו, כג) כי נר מצוה ותורה אור, (וידוע שיש ש״י עולמות וכמ״ש (שם ח, כא) להנחיל אוהבי יש, שהם ש״י עולמות, ומבואר להלן דש״י עולמות נחלק ר״ז עולמות לימין בגי׳ או״ר, וק״ג משמאל, וע״ז מפרש) אור דא (אור הזה דתורה אור) אתכליל במאתן ושבעה עלמין (נכלל בר״ז עולמות, בגי׳ או״ר), דאינון גניזין בסטרא דההוא אור (שהם היו גנוזים בצד הימין שבו ששם סוד אור החסד).

(ומפרש דבריו ואמר) תלת מאה ועשר אינון (ש״י עולמות הם, והם נחלקים שם באופן זה), מאתן ושבע אינון בסטרא דימינא (ר״ז הם בצד החסד שבימין) מאה ותלת אינון בסטרא דשמאלא (וק״ג הם בצד הגבורה שבשמאל).

ואינון תלת מאה ועשר (ואלו הם ש״י עולמות הנזכרים במקום אחר), ואלין אינון דקודשא־בריך־הוא מתקן תדיר לצדיקיא (ואלו הם האורות שהקב״ה מתקן תמיד בשביל הצדיקים להנחילם לעולם הבא), ומאלין מתפשטן כמה וכמה אוצרי חמדה (ומאלו העולמות מתפשטים כמה וכמה אוצרות חמדה המלאים מכל דברי חמודות), וכלהו גניזין לאתעדנא מנהון צדיקיא לעלמא דאתי (וכולם גנוזים לעדן מהם הצדיקים לעולם הבא), ועל אלין כתיב (ועל אלו כתוב) להנחיל אוהבי יש (שהקב״ה ינחיל לאוהביו ש״י עולמות), ואוצרותיהם אמלא (את אוצרות חמדה המתפשטים מהם אמלאם

בכל טוב). ע״ש.

7) במדבר א, יג.

8) ראה תניא שער היחוד והאמונה פרק ד.

9) פירוש:

אלקים״ במלוי יודי״ן הוא: אל״ף (בגי׳ 111), + למ״ד (74), + ה״י (15), + יו״ד (20), + מ״ם (80) = 300.

אלקים״ באחוריים הוא: א (1), + א״ל (31), + אל״ה (36), + אלק״י (46), + אלקי״ם (86) = 200.

אלקים״ פשוט: אלקים״ בגי׳ 86.

סך הכל 300 + 200 + 86 = 586.

וכן פגעיאל״ (194), + ב״ן (52), + עכר״ן (340) = 586.

וכ״ז מרמז על המתקת הגבורות, דאלקים מדת הגבורה כנודע, והוא ע״ד הנ״ל דהרז״ (בגי׳ או״ר) עולמות דחסד ותפארת, ממתיק הקג״ עולמות דגבורה, שיהי׳ יתמו חטאים.

ראה לקוטי לוי יצחק הערות לתניא עמוד מו, דהג׳ שמות אלקים במילוי יודין, באחוריים, ובפשוט — הם כנגד הג׳ עולמות בריאה יצירה עשי׳. ע״ש.

10) ולהעיר מהמשך הגמ׳ שם בברכות. יתמו חטאים, מי כתיב חוטאים, חטאים כתיב . . בעא רחמי עלויהו והדרו בתשובה״ וד״ל.

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום רביעי עמוד ב

1 הלוה לשלם את שכר הסופר שכתב את השטר, והמלוה שילם
2 זאת במקומו]. ונמצא שאכן חוששים לפרעון, ואין משיבים שטר
3 הנמצא בשוק:
4 עוד בדבר המוצא שטר חוב: אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַמּוֹצֵא
5 שְׁטַר חוֹב בָּשׁוּק אַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בּוֹ הֶנְפֵּק – אישור בית הדין
6 שנתקיים השטר בפניו, [וממילא מוכח שההלואה התבצעה], לֹא
7 יַחֲזִירוֹ – את השטר לַבְּעָלִים – למלוה. לֹא מִיבָּעְיָא הֵיכָא דְּלֹא כָּתוּב
8 בּוֹ הֶנְפֵּק לא יחזירו למלוה, דְּאִיכָּא לְמֵימַר שההלוה כָּתַב למלוה
9 שטר זה בכדי לְלֹוֹת בו וְלבסוף לֹא לָוָה, אֶלָּא אַפִּילּוּ אִם כָּתוּב בּוֹ
10 הֶנְפֵּק, וּמַאי נִיהוּ – מהי משמעותו, דְּמָקְיְמִים – שקיימו את השטר
11 בבית דין בעדיו ובפני הלוה כך שבודאי לוה בשטר זה, מכל מקום
12 לֹא יַחֲזִיר את השטר למלוה, משום דְּחַיְישִׁינַן לְפַרְעוֹן.
13 אִיתְיְבִיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי אַבָּהוּ, שנינו במשנה (להלן כ.) כָּל מַעֲשֶׂה
14 בֵּית דִּין חֲרֵי זֶה יַחֲזִיר למלוה. והלא שטר חוב זה שכתוב בו הנפק
15 אף הוא לֵיה, יִרְמְיָה בְּרֵי – ירמיה בני, לֹא כָּל מַעֲשֶׂה בֵּית דִּין שָׁוִים

16 שיחזירם לבעליהם, אֶלָּא אימתי אנו אומרים כך, בְּגוֹן שֶׁהוּחְזַק
17 הלוה כַּפָּרָן – שכבר כפר בהלואה [אחרת] שלוה בעבר, וכיון
18 שכפר פעם אחת שוב איננו נאמן לומר פרעתי, ורק לגבי מקרה זה
19 שנינו שיחזיר את השטר למלוה. אולם היכן שלא הוחזק כפרן, לא
20 יחזירנו למלוה.
21 אָמַר רָבָא, וּמְשׁוּם דְּהוּחְזַק כַּפָּרָן חָדָא זִמְנָא תּוּ לֹא פָּרַע כְּלָל – וכי
22 משום שהוחזק פעם אחת לכפרן לפיכך אין חוששים כלל שפרע
23 את חובו, ואם אירע ששילם ולא נזהר לשמור שטרו יפסיד ולכן
24 יחזירו את השטר למלוה. אֶלָּא אָמַר רָבָא, מַתְנִיתִין שכל מעשה בית
25 דין לא יחזיר, דנה רק בְּשֶׁטַר חֲלָטָתָא וְאַדְרַכְתָּא כדלעיל, אך לא
26 בשטר חוב, וְכַדְרַבִּי זֵירָא שהעמיד כן כאמור למעלה.
27 הגמרא עוסקת בענינו של כפרן: וְכַפָּרָן – הכופר בחובו, הוֹאִיל
28 וְאָתָא לִידָן – כיון שבא לידינו ועסקנו בדינו, נֵימָא בֵּיהּ מִלְּתָא –
29 נאמר בו דבר הלכה אחר. דְּאָמַר רַב יוֹסֵף בַּר מָנְיוּמִי, אָמַר רַב נַחְמָן,
30 אָמְרוּ לוֹ בית דין לכפרן צֵא תֵּן לוֹ למלוה את החוב שתובע ממך

לב, יב – ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר

א. (דברים לב, יב) ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר. והענין שעתה השם הוי' בהעלם ולכך יש שליטה להסטרא אחרא כי בשם אלקים נאחזים ג"כ אלהים אחרים, אך לעתיד לבא שיהי' התגלות הוי' ויקרא כמו שנכתב (פסחים נ) לא יהי' עוד שליטה להסטרא אחרא, וז"ש ה' בדד ינחנו שהשם הוי' לבד ינהג אותנו ואין עמו אל נכר כי בו אין אחיזה להסט"א ולזה יבער רוח הטומאה מן הארץ כי יתגלה שם הוי'.

קול יעקב[1]

ב, לט – ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלקים עמדי אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל

ב. ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלקים עמדי אני אמית ואחי' מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל. כ' בעל הטורים ד' פעמים אני בפסוק נגד ד' גליות ע"ד (יחזקאל א, א) ואני בתוך הגולה ע"ש, והנה נגד בבל ומדי שהיו תכופים וסמוכים בלי הפסק ביניהם על כן ב' אני סמוכים אני אני הוא, ונגד יון אשר כמעט אבדה תקוה ר"ל אמר אני אמית ואחי', אמנם נגד אדום אמר מחצתי ואני ארפא, ולא אמר אני מחצתי וארפא, מפני ב' טעמים כי להיות כי אנ"י הוא השכינה הנקראת אני וע"ד ואני בתוך הגולה שהשכינה עמנו בגלות (כתוס' סוכה מה) ובגלות הארוך הזה כבר ירדנו עד עפר לא ניכר כלל היות השכינה עמנו כ"א בתכלית ההסתר כדכתיב ואני הסתר אסתיר, לכן לא כתיב אני גבי מחצתי, אמנם להיות הגאולה הבאה אח"כ יותר שלימה, על כן כתיב אח"כ ואני בוי"ו משא"כ באחרות, כי ואני בוי"ו באה לרמז על יחוד קב"ה ושכינתי'. [תקס"א].

* * *

ראו עתה כי אני אני הוא וגו' מחצתי ואני ארפא, על דרך פשטות, על דרך שאמר בתחלת צמיחת ישראל (שמות ג, יד) אהי' אשר אהי' בגלות אחר כפירש"י שם, ואמר עתה הגיע אותו הזמן אשר אני אני הוא, אלא אז בגאולת מצרים הי' הדבר עתיד לאחר זמן לכן אמר אהי' לעתיד עמכם, ועכשיו בגאולה אחרונה שכבר הגיע אותו הזמן אמר בהוה אני אני הוא וק"ל.

חתם סופר

ליום הכיפורים

ג. בזאת[2] יבא אהרן אל הקודש. א) פ"ק דיומא דף ד' ע"א תניא כוותי' דר' יוחנן (דיליף ממילואים) בזאת יבא אהרן אל הקדש, במה שאמור בענין מאי היא בענין המילואים, ומה אמור בענין המילואים אהרן פירש שבעה ושימש יום אחד כו' ואף לדורות כה"ג פורש שבעה ומשמש יום אחד כו', ופרש"י בזאת קרא יתירא הוא כדלקמן למידרש בי' ודרוש בי' הכי בזאת התורה[3] בענין במקום אחר יבא אהרן אל הקדש, ושימש יום אחד עבודת שמיני הוטלה עליו שנאמר (ויקרא ט) קרב אתה אל המזבח.

והנה בכלי יקר הקשה מה יום מיומיים, ופירש לפי שאומר במדרש[4] שכל קלוסו של משה הי' באז, אז ישיר משה[5] ומאז באתי אל פרעה[6], כי אז היינו אחד רוכב על זיי"ן כו' ומה שיום זה נוטל עשרה עטרות רמז למה שאמרו רז"ל[7] כנור של ימות המשיח יהי' של שמונת נימין ושל העולם הבא עשרה נימין כו' עיין שם.

והנה בענין אז מבואר בזח"ב פרשת בשלח דף נ"ד ע"א כד אתנהיר נהירו דעתיקא קדישא בעטרוי גליפין רשימין באז, ופי' במא"א אות א' סעיף נ"ג וז"ל גם כשהמלכות מקבלת השפע א"א ומאיר א' ע"ק למלכות הנקרא זיין הוא אז, גם הארת בינה בז"ת דאצי' זו"ן הוא אז עכ"ל.

עד"ז יש לפרש שבעה ימי המילואים הם ז"ת דאצילות דאח"כ ביום השמיני זהו הבינה[8] שרוכב על ז"ת, וכן שבעה ימים קודם יום הכפורים שמפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פלהדרין שיאירו עליו ז"ת דאצילות, ואח"כ יום הכפורים מאיר עליהן הבינה, וזהו ענין יום הכפורים כמ"ש בפרדס ערך יום הכפורים וז"ל ובזהר פרשת אמור פירש כי יום הכפורים מנהרא אימא עילאה במטרוניתא דאתגלייא ע"ק והיינו יום הכפורים בלשון רבים ולכן אין בו אכילה ושתי' כי העולם הבא בינה אין בו אכילה עכ"ל.

ולכן ביום השמיני למילואים נטל עשר עטרות רמז לכנור כו' כנ"ל, כמו כן יום הכפורים הוא יום שמיני לפרישת כהן גדול מביתו זהו רמז לכנור של ימות המשיח שיהי' שמונה נימין והוא עצמו יום העשור רמז לכנור של העולם הבא שיהי' של עשרה נימין. וכן פירש המגיד מישרים של הרב"י ביום השמיני רומז לבינה... ולכן היו ההזאות גם כן אחת למעלה ושבע למטה, על דרך אז, א' רוכב על זיין.

אור התורה ויקרא חלק ג – עמוד תתכה

---

1) ר' יעקב צבי יאלישׁ ז"ל, בעל מחבר ספר מלא הרועים על הש"ס ועוד.

2) בזאת: וראה אור התורה ויקרא כרך א עמוד רפו.

3) התורה: כן הוא בגוף כתב יד קודש. בפירוש רש"י שם: התורה האמורה.

4) ראה ילקוט שמעוני בשלח רמז רמא. קהלת יעקב מע' אז.

5) שמות טו, א.

6) שם ה, כג.

7) ערכין יג, ב. במדבר רבה פט"ז.

8) לכללות הענין ראה אור התורה יום הכיפורים עמוד א'תקנו ואילך.

◆ יום ראשון ז׳ תשרי ◆

לב (א) הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי׃

א אַצִּיתוּ שְׁמַיָּא וַאֲמַלֵּל וְתִשְׁמַע אַרְעָא אִמְרֵי פֻמִּי׃

רס״ו ◂ **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם** • שֶׁאֲנִי מַתְרֶה בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל, וְתִהְיוּ אַתֶּם עֵדִים בַּדָּבָר שֶׁכָּךְ אָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁאַתֶּם תִּהְיוּ עֵדִים, וְכֵן ״וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ״. וְלָמָּה הֵעִיד בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ? אָמַר מֹשֶׁה: ׳אֲנִי בָּשָׂר־וָדָם, לְמָחָר אֲנִי מֵת, אִם יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל: לֹא קִבַּלְנוּ עָלֵינוּ הַבְּרִית, מִי בָּא וּמַכְחִישָׁם׳? לְפִיכָךְ הֵעִיד בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ, עֵדִים שֶׁהֵם קַיָּמִים לְעוֹלָם. וְעוֹד, שֶׁאִם יִזְכּוּ, יָבוֹאוּ הָעֵדִים וְיִתְּנוּ שְׂכָרָם: הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְהָאָרֶץ תִּתֵּן יְבוּלָהּ, וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם, וְאִם יְתַחֲיְבוּ תִּהְיֶה בָּהֶם יַד הָעֵדִים תְּחִלָּה: (לעיל יא) ״וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ״, וְאַחַר־כָּךְ: ״וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה״, עַל־יְדֵי הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת ש״פ האזינו, שבת תשובה ה׳תשח״י)

הַהוֹרָאָה מִזֶּה בַּעֲבוֹדָה הִיא:
שָׁמַיִם - קָאֵי עַל יוֹשְׁבֵי אֹהֶל, וְאָרֶץ - עַל בַּעֲלֵי עֵסֶק. וּצְרִיכָה לִהְיוֹת הִתְפַּלְּגוּת שְׁנֵי הָעִנְיָנִים.
יוֹשְׁבֵי אֹהֶל צְרִיכִים לֵידַע שֶׁ״כָּל הָאוֹמֵר אֵין לִי אֶלָּא תּוֹרָה אֲפִלּוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ״, אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם קִיּוּם הַמִּצְוֹת, כִּי הַלִּמּוּד צָרִיךְ לִהְיוֹת עַל־מְנַת לַעֲשׂוֹת דַּוְקָא, תַּלְמוּד גָּדוֹל שֶׁהַתַּלְמוּד מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה.
וּבַעֲלֵי עֵסֶק, שֶׁעִקַּר עֲבוֹדָתָם בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, צְרִיכִים לֵידַע שֶׁמְּכָרַחַת לִהְיוֹת קְבִיעוּת עִתִּים לַתּוֹרָה בְּכָל יוֹם, עַל־כָּל־פְּנִים פֶּרֶק אֶחָד שַׁחֲרִית וּפֶרֶק אֶחָד עַרְבִית.
הַחלּוּק אֵינוֹ אֶלָּא מַהוּ **עִקָּר** עִנְיָנָם, שֶׁבְּקוֹ **זֶה** צָרִיךְ לְהַדֵּר יוֹתֵר, אֲבָל אֵצֶל שְׁנֵיהֶם צְרִיכִים לִהְיוֹת שְׁנֵי הַקָּוִין.
וּכְמוֹ כֵן עוֹבְדֵי הֶוֶ׳ בְּנִשְׁמָתָם וְעוֹבְדֵי הֶוֶ׳ בְּגוּפָם:
עוֹבְדֵי הֶוֶ׳ בְּנִשְׁמָתָם - אַף שֶׁעִקַּר עֲבוֹדָתָם הִיא מִצַּד הַנְּשָׁמָה, צְרִיכִים הֵם לְהִתְעַסֵּק גַּם עִם הַגּוּף - הַמְּשָׁכָה לְמַטָּה; וְעוֹבְדֵי הֶוֶ׳ בְּגוּפָם צְרִיכִים לְהִתְעַסֵּק גַּם בְּשִׁמְיָעָה וּקְלִיטַת (״הָעֶרֶן אוּן דֶערהעֶרֶן״) אוֹר הַנְּשָׁמָה - הַעֲלָאָה לְמַעְלָה.
וּכְמוֹ כֵן בְּכָל מִצְוָה בִּפְרָט, צָרִיךְ לִהְיוֹת מַעֲשֶׂה הַמִּצְוָה עִם כַּוָּנַת הַמִּצְוָה, כִּי מִצְוָה בְּלֹא כַּוָּנָה כְּגוּף בְּלֹא נְשָׁמָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יט פרשת האזינו)

הַסִּבָּה בְּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים לְכָךְ שֶׁבְּפָרָשַׁת נִצָּבִים, כְּשֶׁמְּדַבֵּר עַל קִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בִּכְלָל, דַּי בְּעֵדוּת כְּסִימָן וְזָכְרוֹן, וְאִלּוּ בְּפָרָשָׁתֵנוּ, לְגַבֵּי הַבְּרִית, יֵשׁ צֹרֶךְ בְּעֵדוּת מַמָּשׁ, הִיא: לְגַבֵּי קִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת לְמַעֲשֶׂה לֹא יִתָּכֵן שֶׁיְּהוּדִי, חַס וְשָׁלוֹם, יַכְחִישׁ, וּבְמֵזִיד לֹא יְקַיֵּם תּוֹרָה וּמִצְוֹת. רַק יִתָּכֵן שֶׁנִּכְנְסָה בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת וְ״נִדְמֶה לוֹ״ שֶׁ״עוֹנָתוֹ בְּיַהֲדוּתוֹ״. וְלָכֵן, דַּי לְשֵׁם כָּךְ בְּכְסִימָן **וְתַזְכֹּרֶת**. וְעֵדוּת זוֹ הִיא בִּשְׁתֵּי צוּרוֹת: ״כַּאֲשֶׁר תִּקְרֶה אֹתָכֶם הָרָעָה יִהְיוּ עֵדִים שֶׁאֲנִי הִתְרֵיתִי בָּכֶם בְּכָל זֹאת״. כְּלוֹמַר, הָעֵדִים מַזְכִּירִים שֶׁהָרָעָה בָּאָה עֵקֶב אִי־קִיּוּם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְכָךְ נִזְכָּר הַיְּהוּדִי שֶׁהוּא מִתְנַתֵּק עַל־יְדֵי־זֶה מֵאֱלֹקוּת.
וְהַדֶּרֶךְ הַשְּׁנִיָּה הִיא, שֶׁ״שָּׁמַיִם וְאָרֶץ עַצְמָן״ מְעוֹרְרִים **לָקַיֵּם** אֶת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת.
לְעֻמַּת זֹאת בִּפְרָשָׁתֵנוּ מְדֻבָּר עַל **בְּרִית**, שֶׁאֵינָהּ רַק עַל

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

לב (א) **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם.** משֶׁה אָמַר הַאֲזָנָה לַשָּׁמַיִם וְהַשְׁמִיעָה לָאָרֶץ, וְיִשְׁעְיָה בְּהֵיפֶךְ, שֶׁאָמַר (ישעיה א ב) שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ, לְפִי שֶׁאוּמָּנָתוֹ שֶׁל משֶׁה בַּשָּׁמַיִם וְדָרָךְ הוּא לוֹמַר לְמִי שֶׁאָצְלוֹ הַאָזֶן, הַסְכֵּת, וְלָאָרֶץ לְפִי שֶׁהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנּוּ אָמַר שְׁמִיעָה, וְיִשְׁעְיָה לָאָרֶץ שֶׁהָיְתָה קְרוֹבָה לוֹ אָמַר לְשׁוֹן **הַאֲזִינוּ**, שֶׁמִּי שֶׁהוּא אָצְלוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ אֶלָּא שֶׁיַּשֶּׁה אָזְנוֹ לִשְׁמוֹעַ, (ולפי) [וּלְמִי] שֶׁהוּא רָחוֹק צָרִיךְ הַשְׁמָעָה בְּקוֹל (תנחומא ב). וְרַשְׁ״י פֵּירַשׁ (ישעיה שם) שֶׁלְּכָךְ שִׁינָּה הַדְּבָרִים לְפִי שֶׁשָּׁמַיִם וָאָרֶץ עֵדִים, דִּכְתִיב (לעיל ל יט) הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, וְעֵדִים כְּשֶׁעֵדוּתָן מְכוּוָּנֶת עֵדוּתָן קַיֶּמֶת, וְאִילּוּ לֹא בָּא יְשַׁעְיָה וְנָתַן שְׁמִיעָה לַשָּׁמַיִם וְהַאֲזָנָה לָאָרֶץ, הָיוּ שָׁמַיִם מְעִידִים וְאוֹמְרִים כְּשֶׁנִּקְרִינוּ בְּעֵדוּת בִּימֵי משֶׁה בְּהַאֲזָנָה שָׁמַעְנוּ, וְהָאָרֶץ מְעִידָה אֲנִי נִקְרֵאתִי בִּלְשׁוֹן שְׁמִיעָה, וְאֵין עֵדוּתָן מְכוּוָּנֶת, בָּא יְשַׁעְיָהוּ וְהֶחֱלִיף הַדְּבָרִים, נִמְצְאוּ שְׁנֵיהֶם בִּלְשׁוֹן הַאֲזָנָה וּשְׁנֵיהֶם בִּלְשׁוֹן שְׁמִיעָה. וְאָמַר רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַב אַחָא מִדִּבְרֵי שְׁנֵיהֶם נִלְמוֹד שֶׁעֲלִיּוֹנִים מְרוּבִּים מִן הַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁהֲרֵי משֶׁה אָמַר לַשָּׁמַיִם **הַאֲזִינוּ** בִּלְשׁוֹן רַבִּים וְלָאָרֶץ **וְתִשְׁמַע** בִּלְשׁוֹן יְחִיד, וְכֵן יְשַׁעְיָה אָמַר לַשָּׁמַיִם שִׁמְעוּ וְלָאָרֶץ וְהַאֲזִינִי לְשׁוֹן יְחִיד (ספרי). וְשָׁמָּא לְכָךְ נִקְרְאוּ הָעֲלִיּוֹנִים שָׁמַיִם בִּלְשׁוֹן רַבִּים, וְהַתַּחְתּוֹנִים אֶרֶץ בִּלְשׁוֹן יְחִיד: תורה ב

קִיּוּם הַתּוֹרָה לְמַעֲשֶׂה, אֶלָּא בְּעִקָּר עַל יָתֵר הִתְחַזְּקוּת בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת לְכָל פְּרָטֵיהֶן, וּלְשֵׁם כָּךְ אֵין דַּי בְּסִימָן וְאוֹת, אֶלָּא יֵשׁ צָרֵךְ בְּעֵדוּת מַמָּשׁ.

וְהַסִּבָּה לְכָךְ הִיא: הַבְּרִית לְהִתְחַזְּקוּת בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת מִתְבַּצַּעַת עַל־יְדֵי גִּלּוּי כֹּחַ מְסִירוּת הַנֶּפֶשׁ הַקַּיָּם אֵצֶל יִשְׂרָאֵל. וְגִלּוּי זֶה נַעֲשֶׂה בְּאֶמְצָעוּת עִנְיַן הָעֵדוּת: הָעֵדוּת, כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר בְּהַרְחָבָה אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן, הִיא עַל דָּבָר נִסְתָּר, וְאִלּוּ עַל דָּבָר גָּלוּי אֵין צָרֵךְ בְּעֵדוּת, וְגַם עַל דָּבָר שֶׁעָשׂוּי לְהִתְגַּלּוֹת אֵין צָרֵךְ בְּ"עֵדוּת גְּמוּרָה". רַק עַל דָּבָר נִסְתָּר לַחֲלוּטִין יֵשׁ צָרֵךְ בְּעֵדִים, שֶׁרַק עַל־יָדָם הוּא מִתְגַּלֶּה.

וּלְפִיכָךְ, כְּדֵי לְגַלּוֹת אֶת כֹּחַ מְסִירוּת הַנֶּפֶשׁ הַנּוֹבֵעַ מִדַּרְגַּת הַ"יְחִידָה" שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, שֶׁהִיא נִסְתֶּרֶת בְּיוֹתֵר, מֵעַל לְגִילּוּיִם, יֵשׁ צָרֵךְ בְּעֵדוּת מַמָּשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עפ"י לקוטי־שיחות כרך יט עמוד 336 – מתוך 'לקראת שבת')

ב' בְּתֵּי עֵדִים – שָׁמַיִם וְאָרֶץ

הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם . . וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ

הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם – שֶׁאֲנִי מַתְרֶה בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל, וְתִהְיוּ אַתֶּם עֵדִים בַּדָּבָר, שֶׁכָּךְ אָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁאַתֶּם תִּהְיוּ עֵדִים, וְכֵן וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ" (לב, א. ובפירוש רש"י).

יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת: מֵאַחַר וְ"עַל־פִּי שְׁנֵי עֵדִים יָקוּם דָּבָר", צְרִיכָה הָעֵדוּת לִהְיוֹת כְּאַחַת וּבְאוֹתוֹ הָאֹפֶן, וְאֵיךְ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ יָכְלוּ לִהְיוֹת עֵדִים, בְּשָׁעָה שֶׁלַּשָּׁמַיִם אָמַר בִּלְשׁוֹן הַאֲזִינוּ, וְלָאָרֶץ בִּלְשׁוֹן וְתִשְׁמַע?

[בְּסִפְרִי' תֵּרֶץ שֶׁמִּטַּעַם זֶה אָמַר יְשַׁעְיָה "שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ" דְּבָזֶה הִשְׁוָום: דְּגַם בַּשָּׁמַיִם יֵשׁ לְשׁוֹן שְׁמִיעָה וְגַם בָּאָרֶץ לְשׁוֹן הַאֲזָנָה].

וְהִנֵּה קְשָׁיָא זוֹ תֵּרֶץ רַשִׁ"י בְּהַעֲתִּיקוֹ מִן הַפְּסוּק אֶת הַתֵּבוֹת "הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם" וּמְפָרֵשׁ "וְתִהְיוּ אַתֶּם עֵדִים בַּדָּבָר" – דְּמַשְׁמַע שֶׁהַשָּׁמַיִם לְבַדָּם יִתְּנוּ עֵדוּת גְּמוּרָה. דְּבַשָּׁמַיִם עַצְמָם יָשְׁנוֹ רִבּוּי (כמו שמצינו בפירוש רש"י ואתחנן ד, לה: שבעה רקיעים, ועוד) וְהֵם יִתְּנוּ עֵדוּת גְּמוּרָה לְבַדָּם. וּמִלְּבַד זֹאת גַּם "וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ", וְכִלְשׁוֹן רַשִׁ"י "וְכֵן וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ" וְגַם הָאָרֶץ הַכְּלוּלָה מֵהַרְבֵּה אֲרָצוֹת, יִתְּנוּ עֵדוּת גְּמוּרָה. וְאִם־כֵּן יֶשְׁנָם אָכֵן שְׁתֵּי כִּתֵּי עֵדִים, כַּת אַחַת בִּלְשׁוֹן "הַאֲזִינוּ" וְכַת אַחֶרֶת בִּלְשׁוֹן "שְׁמִיעָה".

(ב) יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב:

ב יִבַּשֵּׁם כְּמִטְרָא אוּלְפָנִי יִתְקַבַּל כְּטַלָּא מֵימְרִי כִּרְוִחֵי מִטְרָא דְּנָשְׁבִין עַל דִּתְאָה וּכְרִסְיֵי מַלְקוֹשָׁא דִּי עַל עִשְׂבָּא:

רש"י◄ **יַעֲרֹף כַּמָּטָר** • זוֹ הִיא הָעֵדוּת שֶׁתְּעִידוּ, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר בְּפָנֶיכֶם, תּוֹרָה שֶׁנָּתַתִּי לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא חַיִּים לְעוֹלָם, כַּמָּטָר הַזֶּה שֶׁהוּא חַיִּים לָעוֹלָם (ספרי), כַּאֲשֶׁר יַעֲרְפוּ הַשָּׁמַיִם טַל וּמָטָר. **יַעֲרֹף** • לְשׁוֹן יַטִּיף, וְכֵן (תהלים סה) "יְרְעָפוּן דָּשֶׁן", (לקמן לג) "יַעַרְפוּ טָל". **תִּזַּל כַּטַּל** • (ספרי) שֶׁהַכֹּל שְׁמֵחִים בּוֹ, לְפִי שֶׁהַמָּטָר יֵשׁ בּוֹ עֲצָבִים לַבְּרִיּוֹת (סְפָרִים אֲחֵרִים: יֵשׁ עֲצָבִים בּוֹ), כְּגוֹן הוֹלְכֵי דְּרָכִים וּמִי שֶׁהָיָה בּוֹרוֹ מָלֵא יַיִן.

(ג) כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

ג אֲרֵי בִּשְׁמָא דַיְיָ אֲנָא מְצַלֵּי הָבוּ רְבוּתָא קֳדָם אֱלָהָנָא:

רש"י◄ **כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא** • הֲרֵי 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'כַּאֲשֶׁר', כְּמוֹ (ויקרא כג): "כִּי תָבוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ", כְּשֶׁאֶקְרָא וְאֶזְכֹּר שֵׁם ה', אַתֶּם הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ וּבָרְכוּ שְׁמוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ שֶׁעוֹנִין: "בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ", אַחַר בְּרָכָה שֶׁבַּמְּקֻדָּשׁ (תענית טז).

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(ג־ד) **הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ.** דִּין הוּא שֶׁתִּתְּנוּ לוֹ **גֹּדֶל**, כִּי הוּא צוּר וְתַקִּיף, וְעוֹשֶׂה פְּעוּלָּתוֹ בְּתָמִימוּת, וְאֵינוֹ מְרַאֶה כַּעַס לַמַּכְעִיסִים לְפָנָיו: **צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא.** לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ, וְאֵינוֹ מְקַפֵּחַ שְׂכָרָם. וּלְפִי שֶׁהָיָה רוֹצֶה לְסַפֵּר הֵיאַךְ נוֹקֵם נְקָמָה מִיִּשְׂרָאֵל כְּשֶׁמַּכְעִיסִין לְפָנָיו, וְאַחַר כֵּן מִן הָאוּמּוֹת הַמְשַׁעְבְּדִים בָּהֶן, לְפִיכָךְ הִצְדִּיק דִּין תְּחִילָּה: תורה ה

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (התוועדויות תשמ"ב כרך א עמוד 106 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

עֲנִיַּת 'בָּרוּךְ שֵׁם' – בַּמִּקְדָּשׁ

כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹקֵינוּ:

כְּשֶׁאֶקְרָא וְאַזְכִּיר שֵׁם ה' . . מִכָּאן אָמְרוּ שֶׁעוֹנִין 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ' אַחַר בָּרְכָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ (לב, ג. ובפירוש רש"י).

הִנֵּה בְּ'סִפְרֵי' שָׁנִינוּ: מִנַּיִן שֶׁעוֹנִין אָמֵן אַחַר הַמְבָרֵךְ, תַּלְמוּד לוֹמַר הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹקֵינוּ. וְצָרִיךְ לְהָבִין טַעְמוֹ שֶׁל רַשַׁ"י - הַמְפָרֵשׁ פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא - דְּפֵרֵשׁ שֶׁהָבוּ גֹדֶל לֵאלֹקֵינוּ קְאֵי עַל אֲמִירַת 'בָּרוּךְ שֵׁם' אַחַר בְּרָכָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, וְלֹא כְּפֵרוּשׁ ה'סִּפְרֵי' דְּקְאֵי עַל כָּל בְּרָכָה, הַמִּתְאִים לִכְאוֹרָה יוֹתֵר בְּפַשְׁטוּת הַכְּתוּבִים, שֶׁלֹּא נִתְפָּרֵשׁ בָּהֶם אוֹדוֹת בְּרָכָה מְיֻחֶדֶת בַּמִּקְדָּשׁ?

גַּם צָרִיךְ לְהָבִין - לְפֵרוּשׁוֹ - הַשַּׁיְכוּת דְּפָסוּק זֶה הַמְדַבֵּר אוֹדוֹת בְּרָכָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, לְדִבְרֵי מֹשֶׁה בְּפָרָשַׁת הָאֲזִינוּ?

וְיֵשׁ לְבָאֵר בָּזֶה: דִּלְכְאוֹרָה קָשָׁה, הֲרֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ הִזְכִּיר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל "שֵׁם ה'" רִבּוּי פְּעָמִים בְּמָשְׁךְ הָאַרְבָּעִים שָׁנָה, וּמַדּוּעַ חִכָּה עַד יוֹמוֹ הָאַחֲרוֹן - בְּפָרָשַׁת הָאֲזִינוּ, לוֹמַר לָהֶם שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת "הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹקֵינוּ"? וּמִזֶּה לָמֵד שֶׁכֵּאן מְדֻבָּר עַל הַזְכָּרַת ה' בְּאֹפֶן מְיֻחָד שֶׁלֹּא הָיְתָה לִפְנֵי זֶה, הַזְכָּרַת ה' בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ שֶׁהָיְתָה בַּמִּקְדָּשׁ, דְּעַל זֶה עוֹנִים "בָּרוּךְ שֵׁם".

וְלָכֵן אָמַר זֹאת לָהֶם בְּיוֹמוֹ הָאַחֲרוֹן קֹדֶם הַכְנִיסָה לָאָרֶץ, כִּי קִיּוּם צִוּוּי זֶה שַׁיָּךְ רַק לְאַחַר הַכְנִיסָה לָאָרֶץ וּבְבִית הַמִּקְדָּשׁ.

(מה־שאין־כן במשכן הרי כתב רש"י "שלא ניתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום שהשכינה שם, וזהו בית הבחירה" דוקא ולא במשכן וכו'.)

(ד) **הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא:**

ד **תַּקִּיפָא דְשָׁלְמִין עוֹבָדוֹהִי אֲרֵי כָּל אֹרְחָתֵהּ דִּינָא אֱלָהָא מְהֵימְנָא דְּמִן קֳדָמוֹהִי עַוְלָה לָא נָפֵק דְּמִן קֳדָם זַכַּי וְקַשִׁיט הוּא:**

רש"י ◂ **הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ** • אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא חָזָק, כְּשֶׁמַּבִּיא פֻּרְעָנוּת עַל עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ, לֹא בְּשֶׁטֶף הוּא מֵבִיא כִּי־אִם בְּדִין, כִּי תָּמִים פָּעֳלוֹ. **אֵל אֱמוּנָה** • לְשַׁלֵּם לַצַּדִּיקִים צִדְקָתָם לָעוֹלָם הַבָּא, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמְּאַחֵר אֶת תַּגְמוּלָם, סוֹפוֹ לְאַמֵּן אֶת דְּבָרָיו. **וְאֵין עָוֶל** • אַף לָרְשָׁעִים מְשַׁלֵּם שְׂכַר צִדְקָתָם בָּעוֹלָם הַזֶּה. **צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא** • הַכֹּל מַצְדִּיקִים עֲלֵיהֶם אֶת דִּינוֹ, וְכָךְ רָאוּי וְיָשָׁר לָהֶם. צַדִּיק מִפִּי הַבְּרִיּוֹת, וְיָשָׁר הוּא וְרָאוּי לְהַצְדִּיקוֹ.

(ה) **שִׁחֵת לוֹ לֹא בָּנָיו מוּמָם דּוֹר עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל:**

ה **חַבִּילוּ לְהוֹן לָא לֵהּ בְּנָיָא דִּי פָלְחוּ לְטַעֲוָתָא דָּרָא דְאַשְׁנִיוּ עוֹבָדוֹהִי וְאִשְׁתַּנִיוּ:**

רש"י ◂ **שִׁחֵת לוֹ וְגוֹ'** • כְּתַרְגּוּמוֹ: חַבִּילוּ לְהוֹן וְלָא לִיהּ. **בָּנָיו מוּמָם** • בָּנָיו הָיוּ, וְהַשְׁחָתָה שֶׁהִשְׁחִיתוּ הִיא מוּמָם. **בָּנָיו מוּמָם** • מוּמָם שֶׁל בָּנָיו הָיָה וְלֹא מוּמוֹ. **דּוֹר עִקֵּשׁ** • עָקוּם וּמְעֻקָּל, כְּמוֹ: "וְאֶת כָּל הַיְשָׁרָה יְעַקֵּשׁוּ", וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה: 'חֻלְדָּה שֶׁשִּׁנָּיהָ עֲקוּמוֹת וַעֲקוּשׁוֹת'. **וּפְתַלְתֹּל** • אנטורטיליי"ש (פערדרעהט, פערווייקקעלט), כַּפְתִּיל הַזֶּה שֶׁגּוֹדְלִין אוֹתוֹ וּמַקִּיפִין אוֹתוֹ סְבִיבוֹת הַגְּדִיל. **פְּתַלְתֹּל** • מִן הַתֵּבוֹת הַכְּפוּלוֹת, כְּמוֹ: יַרְקְרַק, אַדַמְדָּם, סְחַרְחַר, סְגַלְגַּל.

(ו) **הַ לַיהוָה תִּגְמְלוּ־זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קָנָךְ הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָּ:**

ו **הָא קֳדָם יְיָ אַתּוּן גְּמִלִין דָּא עַמָּא דְקַבִּילוּ אוֹרַיְתָא וְלָא חַמִּימוּ הֲלָא הוּא אֲבוּךְ וְאַתְּ דִּי לֵהּ הוּא עָבְדָךְ וְאִתְקְנָךְ:**

רש"י ◂ **הַלַה' תִּגְמְלוּ־זֹאת** • לְשׁוֹן תִּימַהּ, וְכִי לְפָנָיו אַתֶּם מַעֲצִיבִין, שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִיפָּרַע מִכֶּם, וְשֶׁהֵטִיב לָכֶם בְּכָל הַטּוֹבוֹת?. **עַם נָבָל** • שֶׁשָּׁכְחוּ אֶת הֶעָשׂוּי לָהֶם. **וְלֹא חָכָם** • לְהָבִין אֶת הַנּוֹלָדוֹת, שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְהֵטִיב וּלְהָרַע. **הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קָנָךְ** • שֶׁקְּנָאַךְ, שֶׁקִּנְּנָךְ בְּקֶן הַסְּלָעִים וּבְאֶרֶץ חֲזָקָה,

---

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(ה) **שִׁחֵת לוֹ לֹא בָּנָיו.** כְּלוֹמַר אִם שִׁחֵת הָאָדָם מַעֲשָׂיו וְעוֹשֶׂה רֶשַׁע, לֹא לוֹ הַהַשְׁחָתָה שֶׁהֲרֵי הוּא אֵינוֹ נִפְקָד בְּכָךְ, אֶלָּא לְבָנָיו (מומיו) הַמּוּם, כְּדִכְתִיב (ירמיה ז יט) (לא אותי הכעיסו כי אם) [הַאֹתִי הֵם מַכְעִסִים וגו' הֲלוֹא] אֹתָם לְמַעַן בֹּשֶׁת פְּנֵיהֶם, וְכֵן תַּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס חַבִּילוּ לְהוֹן לָא לֵהּ וגו', וְקָשְׁיָא לָרַב רַבִּי מֹשֶׁה מִפּוּנְטְרִיס"א דְּלְפִי זֶה הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב 'שִׁחֵת לֹא לוֹ', הָרִאשׁוֹן בְּאֶלֶ"ף וְהַשֵּׁנִי בְּוָא"ו, לָכֵן פֵּירֵשׁ **שִׁחֵת לוֹ, לֹא בָּנָיו מוּמָם**, מוּם שֶׁלָּהֶם הָוֵי, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹמֵר עֲלֵיהֶם כִּי לֹא בָּנָיו הֵם בְּשִׁחוּטְאִין, וְכֵן אָמַר הוֹשֵׁעַ (ב ד־ו) כִּי הִיא לֹא אִשְׁתִּי וְהֵם לֹא בָּנַי [וגו'] כִּי בְנֵי זְנוּנִים הֵמָּה: תורה ו

(ו) **עַם נָבָל.** שֶׁשָּׁכְחוּ הַטּוֹבָה הֶעָשׂוּי לָהֶם:

שֶׁתִּקְּנְךָ בְּכָל מִינֵי תַקָּנָה. **הוּא עָשְׂךָ** • אֵמָה בָּאֵמוֹת. **וַיְכוֹנְנֶךָּ** • אַחֲרֵי־כֵּן בְּכָל מִינֵי בָּסִיס וָכֵן, מִכָּם כֹּהֲנִים, מִכֶּם נְבִיאִים וּמִכֶּם מְלָכִים, כְּרָךְ שֶׁהַכֹּל תָּלוּי בּוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תנש"א כרך א ענ' 65)

הַלְהֹ' תִּגְמְלוּ זֹאת (לב, ו) הָאוֹת ה"א שֶׁל תֵּבַת הַלְהֹ', שֶׁהִיא תֵּבָה שֶׁל אוֹת אַחַת, מוֹרָה עַל אַחְדוּת. וְאוֹת זוֹ מוֹפִיעָה בְּהֶקְשֵׁר שְׁלִילִי דַּוְקָא (עִם נָבָל וְלֹא חָכָם), כִּי הַכַּוָּנָה הִיא לִפְעֹל אַחְדוּת בְּמָקוֹם שֶׁל הִתְחַלְקוּת דַּוְקָא. וְכַיָּדוּעַ, שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה שֶׁל בְּרִיאַת הָעוֹלָם הִיא לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרַךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, כְּלוֹמַר: שֶׁהַתַּחְתּוֹנִים כְּפִי שֶׁהֵם בְּמַצָּב שֶׁל תַּחְתּוֹנִים (לֹא כְּפִי שֶׁמִּתְעַלִּים לָעֶלְיוֹנִים) יִהְיוּ דִּירָה לוֹ יִתְבָּרַךְ.

• יום שני ח' תשרי •

(ז) זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר וָדֹר שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֶּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ־לָךְ:

ז אִדְּכַר יוֹמִין דְּמִן עָלְמָא אִסְתַּכַּל בְּשָׁנֵי דַּר וְדָר שְׁאַל אֲבוּךְ וְיַחֲוִי לָךְ סָבָיךְ וְיֵימְרוּן לָךְ:

רס"ו **זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם** • מֶה עָשָׂה בָּרִאשׁוֹנִים שֶׁהִכְעִיסוּ לְפָנָיו. **בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר** • דּוֹר אֱנוֹשׁ, שֶׁהֵצִיף עֲלֵיהֶם מֵי אוּקְיָנוֹס, וְדוֹר הַמַּבּוּל שֶׁשְּׁטָפָם. דָּבָר אַחֵר: לֹא נִתַּתֶּם לְבַבְכֶם עַל שֶׁעָבַר. **בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר** • לְהַכִּיר לְהַבָּא, שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְהֵטִיב לָכֶם וּלְהַנְחִיל לָכֶם יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ וְהָעוֹלָם הַבָּא. **שְׁאַל אָבִיךָ** • אֵלּוּ הַנְּבִיאִים שֶׁנִּקְרְאוּ אָבוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאֵלְיָהוּ: "אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל". **וְזִקֵנֶיךָ** • (מלכים ב) אֵלּוּ הַחֲכָמִים. **וְיֹאמְרוּ־לָךְ** • (קידושין לב) הָרִאשׁוֹנוֹת.

(ח) בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

ח בְּאַחֲסָנָא עִלָּאָה עַמְמַיָּא בְּפָרְשׁוּתֵהּ בְּנֵי אֲנָשָׁא קַיִּים תְּחוּמֵי עַמְמַיָּא לְמִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רס"ו **בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם** • כְּשֶׁהִנְחִיל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמַכְעִיסָיו אֶת חֵלֶק נַחֲלָתָם, הֵצִיפָם וּשְׁטָפָם. **בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם** • כְּשֶׁהֵפִיץ דּוֹר הַפַּלָּגָה הָיָה בְּיָדוֹ לְהַעֲבִירָם מִן הָעוֹלָם וְלֹא עָשָׂה כֵּן, אֶלָּא "יַצֵּב גְּבוּלוֹת עַמִּים", קַיָּמָם וְלֹא אִבְּדָם. **לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** • בִּשְׁבִיל מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁעֲתִידִין לָצֵאת מִבְּנֵי שֵׁם, וּלְמִסְפַּר שִׁבְעִים נֶפֶשׁ שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּרְדוּ לְמִצְרַיִם, הֵצִיב גְּבוּלוֹת עַמִּים שִׁבְעִים לָשׁוֹן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת שמחת תורה תשט"ו – תורת מנחם התוועדויות יג ענ' 83)

יַצֵּב גְּבוּלוֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (לב, ח) הַקֶּשֶׁר בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִגְבוּלוֹת עַמִּים הוּא, שֶׁעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבָרֵר אֶת אַרְצוֹת הָעַמִּים, הַיְנוּ אֶת כָּל הָעוֹלָם. כֵּיצַד עוֹשִׂים זֹאת? - עַל יְדֵי זֶה שֶׁ"אֶחָד מִכָּם גּוֹלֶה לִבְרֵבְרְיָא . . דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁגִּלִּיתֶם כֻּלְּכֶם". זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל "צְדָקָה עָשָׂה הַקָּבָ"ה עִם יִשְׂרָאֵל שֶׁפִּזְּרָן לְבֵין הָאֻמּוֹת": אֵין צֹרֶךְ שֶׁכָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַגִּיעוּ לְכָל מָקוֹם בָּעוֹלָם, אֶלָּא דֵּי בִּיהוּדִי אֶחָד ("אֶחָד מִכֶּם"). וְלִפְעָמִים, כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי נִמְצָא בְּפִנָּה שׁוֹמֵמָה, מִתְעַבֶּרֶת בּוֹ נִשְׁמַת צַדִּיק, וַאֲפִילּוּ נִשְׁמוֹת הָאָבוֹת וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְבָרֵר אֶת הַמָּקוֹם הַהוּא.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

וְלֹא חָכָם. שֶׁהוּא רָשָׁע וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְהִתְחַכֵּם וְלִרְאוֹת אֶת הַנּוֹלָד מַה יִּהְיֶה בְּסוֹפוֹ: תורה ז

(ז) **זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם.** עַתָּה מַזְכִּיר וְהוֹלֵךְ הַחֲסָדִים שֶׁעוֹשֶׂה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עִם יִשְׂרָאֵל:

בִּינוּ שְׁנוֹת דוֹר וָדוֹר. כִּי קוֹדֶם שֶׁהָיוּ בָּעוֹלָם הָיִיתִי מְתַקֵּן לָהֶם מָקוֹם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל: תורה ח

(ח) **בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם.** שֶׁהִנְחִיל לְכָל אוּמָה וְאוּמָה נַחֲלָתָהּ:

בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם. בְּדוֹר הַפַּלָּגָה שֶׁהִפְרִידָם וְהָלְכוּ אִישׁ וְאִישׁ לִמְקוֹמוֹ, כְּמַה דְּאַתְּ אָמַר (בראשית יא ח) וַיָּפֶץ ה' אֹתָם מִשָּׁם וגו':

יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. בּוֹרֵר נַחֲלָה לִשְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נוֹלְדוּ, כֵּיצַד, שֶׁמָּסַר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִבְנֵי כְנַעַן שֶׁהֵם עֲבָדִים לִבְנֵי שֵׁם כְּדֵי שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לְעָרְעֵר עֲלֵיהֶם כְּשֶׁיִּבּוֹאוּ לִיטְּלָהּ מִיָּדָם. וּבְנֵי כְנַעַן שְׁנַיִם עָשָׂר הָיוּ דִּכְתִיב (בראשית י טו-יח) וּכְנַעַן יָלַד אֶת צִידֹן בְּכֹרוֹ וְאֶת חֵת, וְאֶת הַיְבוּסִי וְאֶת הָאֱמֹרִי וְאֵת הַגִּרְגָּשִׁי, וְאֶת הַחִוִּי וְאֶת הָעַרְקִי וְאֶת הַסִּינִי, [וְאֶת הָאַרְוָדִי] וְאֶת הַצְּמָרִי וְאֶת הַחֲמָתִי, הֲרֵי [אַחַד] עָשָׂר, וּכְתִיב (שם) וְאַחַר נָפְצוּ מִשְׁפְּחוֹת הַכְּנַעֲנִי, דִּמְשַׁמַע דְּאֶחָד מִן הַמִּשְׁפָּחוֹת נֶחְלְקָה לִשְׁנַיִם, וְהוּ הַפְרִיזִי שֶׁאֵינוֹ מְנוּי כָּאן, הֲרֵי שְׁנַיִם עָשָׂר, וְזֶהוּ **לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**: תורה ט

(ט) כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ׃

ט אֲרֵי חֻלָּקָא דַיְיָ עַמֵּיהּ יַעֲקֹב עֲדַב אַחֲסַנְתֵּיהּ׃

רש"י ◂ כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ • לָמָּה כָּל זֹאת? לְפִי שֶׁהָיָה חֶלְקוֹ כָּבוּשׁ בֵּינֵיהֶם וְעָתִיד לָצֵאת. וּמִי הוּא חֶלְקוֹ? עַמּוֹ, וּמִי הוּא עַמּוֹ? יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ • וְהוּא הַשְּׁלִישִׁי בָּאָבוֹת, הַמְשֻׁלָּשׁ בְּשָׁלֹשׁ זְכֻיּוֹת: זְכוּת אֲבִי אֲבִיו, וּזְכוּת אָבִיו, וּזְכוּתוֹ, חֲרֵי שָׁלֹשׁ, כַּחֶבֶל הַזֶּה שֶׁהוּא עָשׂוּי בְּגֹ' גְּדִילִים. וְהוּא וּבָנָיו הָיוּ לוֹ לְנַחֲלָה, וְלֹא יִשְׁמְעֵאל בֶּן אַבְרָהָם, וְלֹא עֵשָׂו בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָק.

(י) יְמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ׃

י סַפִּיק צָרְכֵּיהוֹן בְּאַרְעָא מַדְבְּרָא וּבֵית צַחֲנָא אֲתַר דִּי לֵית מַיָּא אַשְׁרְנוּן סְחוֹר סְחוֹר לִשְׁכְנְתֵּהּ אַלֲפִנוּן פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא נְטָרִנוּן כְּבָבַת עֵינֵיהוֹן׃

רש"י ◂ יְמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר • אוֹתָם מָצָא לוֹ נֶאֱמָנִים בְּאֶרֶץ מִדְבָּר, שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם תּוֹרָתוֹ וּמַלְכוּתוֹ וְעָלוּ, מַה שֶּׁלֹּא עָשׂוּ יִשְׁמְעֵאל וְעֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזֶרַח מִשֵּׁעִיר לָמוֹ, הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן". וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן • אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה, מְקוֹם יְלֵלַת תַּנִּינִים וּבְנוֹת יַעֲנָה, אַף שָׁם נִמְשְׁכוּ אַחַר הָאֱמוּנָה, וְלֹא אָמְרוּ לְמֹשֶׁה: 'הֵיאָךְ נֵצֵא לַמִּדְבָּרוֹת, מְקוֹם צִיָּה וּשְׁמָמוֹן'? כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר". יְסֹבְבֶנְהוּ • שָׁם סִבְּבָם וְהִקִּיפָם בַּעֲנָנִים וְסִבְּבָם בִּדְגָלִים לְאַרְבַּע רוּחוֹת, וְסִבְּבָם בְּתַחְתִּית הָהָר, שֶׁכָּפָהוּ עֲלֵיהֶם כְּגִיגִית. יְבוֹנְנֵהוּ • שָׁם, בְּתוֹרָה וּבִינָה. יִצְּרֶנְהוּ • מִנָּחָשׁ, שָׂרָף, וְעַקְרָב וּמִן הָעוֹבְדֵי־כוֹכָבִים. כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ • הוּא הַשָּׁחֹר שֶׁבָּעַיִן שֶׁהַמָּאוֹר יוֹצֵא הֵימֶנּוּ. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: "יְמְצָאֵהוּ", 'יְסַפִּיקֵהוּ כָּל צָרְכּוֹ בַּמִּדְבָּר', כְּמוֹ: (במדבר יא) "וּמָצָא לָהֶם", (יהושע יז) "לֹא יִמָּצֵא לָנוּ הָהָר". יְסֹבְבֶנְהוּ • 'אַשְׁרְנוּן סְחוֹר סְחוֹר לִשְׁכְנְתֵּהּ', אֹהֶל מוֹעֵד בְּאֶמְצַע וְאַרְבָּעָה דְּגָלִים לְד' רוּחוֹת.

~ נקודות משיחות קודש ~ (ממאמר ש"פ בראשית, מבה"ח מרחשון, ה'תשי"ז)

וּלְהָבִין זֶה בְּעֲבוּדָה, הִנֵּה כְּתִיב יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, וְקָאֵי עַל מַה שֶּׁכָּתוּב לְעֵיל מִינֵּיהּ כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ, הַיְנוּ שֶׁפְּסוּק זֶה קָאֵי עַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל נִקְרָאִים אִישׁוֹן עֵינוֹ. וְיוּבָן זֶה עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בָּאָדָם לְמַטָּה, שֶׁעִנְיַן הָרְאִיָּה הוּא עַל יְדֵי אִישׁוֹן שֶׁבָּעַיִן, שֶׁהוּא הַשָּׁחֹור שֶׁבָּעַיִן. וּכְמוֹ כֵן לְמַעְלָה יֵשׁ בְּחִינַת עֵינֵי ה', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי ה' הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ, וּכְתִיב כִּי ה' עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ, דְּקָאֵי עַל הַמַּלְאָכִים דִּבְחִינַת דְּכוּרָא (מְשׁוֹטְטִים) וּבְחִינַת נוּקְבָא (מְשׁוֹטְטוֹת), שֶׁהֵם כֵּלִים וּלְבוּשִׁים, וְהֵם שְׁלוּחֵי הַהַשְׁפָּעָה לְמַטָּה, דְּכֵינָן שֶׁלְּמַטָּה אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְקַבֵּל הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא, לָכֵן נַעֲשָׂה הַמְשָׁכַת הָאוֹר עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם שְׁלוּחֵי הַהַשְׁפָּעָה. וְיוּבָן זֶה עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בָּאָדָם לְמַטָּה, שֶׁהָעֵינַיִם הֵן מְצַמְצְמוֹת אֶת אוֹר הָרְאִיָּה, שֶׁהָרֵי אוֹר הָרְאִיָּה כְּמוֹ שֶׁהוּא מִצַּד הַנֶּפֶשׁ הוּא בְּלִי גְּבוּל, וְלֹא שַׁיָּךְ שֶׁיִּתְצַמְצֵם לִרְאוֹת אֵיזֶה דָּבָר גַּשְׁמִי, וְהָעֵינַיִם הֵן מְצַמְצְמוֹת אֶת אוֹר הָרְאִיָּה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי ה' הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ, וּכְתִיב כִּי ה' עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ, דְּקָאֵי עַל הַמַּלְאָכִים דִּבְחִינַת דְּכוּרָא (מְשׁוֹטְטִים) וּבְחִינַת נוּקְבָא (מְשׁוֹטְטוֹת), שֶׁהֵם כֵּלִים וּלְבוּשִׁים, וְהֵם שְׁלוּחֵי הַהַשְׁפָּעָה לְמַטָּה, דְּכֵינָן שֶׁלְּמַטָּה אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְקַבֵּל הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא, לָכֵן נַעֲשָׂה הַמְשָׁכַת הָאוֹר עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם שְׁלוּחֵי הַהַשְׁפָּעָה. וְיוּבָן זֶה עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בָּאָדָם לְמַטָּה, שֶׁהָעֵינַיִם הֵן מְצַמְצְמוֹת אֶת אוֹר הָרְאִיָּה,

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(י) **יְמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר.** כְּמוֹ יַמְצִיאֵהוּ, שֶׁהִמְצִיא לָהֶן כָּל צָרְכָּן, כְּגוֹן בְּאֵר וּשְׁלָיו, שִׁמְלָתָם לֹא בָלְתָה וְרַגְלָם לֹא בָצֵקָה:

וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן. וּבְאוֹתוֹ **תֹּהוּ** דְּמִדְבָּר שֶׁהוּא מְקוֹם שְׁמָמָה וִילָלָה, שָׁאֵין שָׁם רַק תַּנִּים וּבְנוֹת יַעֲנָה שֶׁמַּסְפִּידִין וּמְיַלְּלִין כְּמַה דְּאַתְּ אָמַר (מיכה א ח) וְתוֹרָה אוֹר:

יְסֹבְבֶנְהוּ. בְּסִיכּוּךְ עֲנָנִים. דָּבָר אַחֵר, בְּהַר סִינַי כְּשֶׁכָּפָה עֲלֵיהֶם הָהָר כְּגִיגִית (שבת פח.):

יְבוֹנְנֵהוּ. שֶׁהֲבִינָם בַּתּוֹרָה. דָּבָר אַחֵר, לְשׁוֹן בִּנְיָן הַמִּשְׁכָּן:

יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ. שֶׁשְּׁמָרָן מֵאוּמּוֹת וּמֵעֲמָלֵק: תורה יא

אֶעֱשֶׂה מִסְפֵּד כַּתַּנִּים וגו', שָׁם הִמְצִיא כָּל צָרְכָּן, וְכֵן תִּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס. דָּבָר אַחֵר, **יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר**, מְצִיאָה גְּדוֹלָה מָצָא יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר מִן הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה לָהֶם שָׁם. **וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁימוֹן**, שֶׁעַד שֶׁלֹּא נִיתְּנָה הַתּוֹרָה הָיָה הָעוֹלָם חָשׁוּךְ וְשָׁמֵם כַּלַּיְלָה, וּכְשֶׁנִּיתְּנָה הָיָה אוֹר שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ו כג) כִּי נֵר מִצְוָה

הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה, לָכֵן בְּהֶכְרֵחַ שֶׁהָאוֹר יִתְצַמְצֵם, וְהַצִּמְצוּם הוּא עַל יְדֵי עֵינֵי הֶוְיָ' מְשׁוֹטְטִים וְהֶוְיָ' עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת, דְּקָאֵי עַל הַמַּלְאָכִים, שֶׁהֵם לְבוּשִׁים וְכֵלִים הַפּוֹעֲלִים שִׁנּוּי בְּהָאוֹר אוֹ שֶׁמַּעֲלִימִים וּמַסְתִּירִים עַל הָאוֹר, וְעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ הָאוֹר לְמַטָּה. וּבְהֶכְרֵחַ לוֹמַר דְּעֵינֵי הֶוְיָ' קָאֵי עַל הַמַּלְאָכִים וְלֹא עַל הַנְּשָׁמוֹת, שֶׁהֲרֵי נָאֱמַר שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי הֶוְיָ' הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים, וּבִנְשָׁמוֹת יֵשׁ רַק ב' עֵינַיִם, כִּדְאִיתָא בְּסֵפֶר יְצִירָה בְּעִנְיַן שִׁבְעָה הַשְּׁעָרִים שֶׁהֵם ב' עֵינַיִם ב' אָזְנַיִם ב' נִקְבֵי הָאַף וְהַפֶּה, הֵינוּ שֶׁהָעֵינַיִם הֵם רַק שְׁתַּיִם, וּמֵאַחַר שֶׁאוֹמֵר שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי הֶוְיָ', בְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁקָּאֵי עַל הַמַּלְאָכִים, שֶׁעַל־יָדָם הִיא הַהַשְׁגָּחָה לְמַטָּה. אָמְנָם, כָּל זֶה הוּא בִּכְלָלוּת הָעוֹלָמוֹת, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל יָשְׁנָה הַשְׁגָּחָה יְצָרָנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, וְהֵינוּ שֶׁבִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יָשְׁנָה הַשְׁגָּחָה נַעֲלִית יוֹתֵר (אַ טִיפְעֶרע הַשְׁגָּחָה), שֶׁאֵינָהּ עַל יְדֵי כֵּלִים אוֹ לְבוּשִׁים, אֶלָּא מִבְּחִינַת כֹּחַ הָרְאִיָּה עַצְמוֹ.

(יא) כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל־אֶבְרָתוֹ׃

יא כְּנִשְׁרָא דְּמְחַיֵּשׁ לְקִנֵּהּ עַל בְּנוֹהִי מִתְחוֹפֵף פָּרִיס גַּדְפּוֹהִי מְקַבֶּלְהוֹן מְנַטֵּלְהוֹן עַל תְּקוֹף אֱבָרוֹהִי׃

רש"י◂ **כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ** • נָהֲגָם בְּרַחֲמִים וּבְחֶמְלָה כַּנֶּשֶׁר הַזֶּה רַחֲמָנִי עַל בָּנָיו, וְאֵינוֹ נִכְנָס לְקִנּוֹ פִּתְאֹם, עַד שֶׁהוּא מְקַשְׁקֵשׁ וּמְטָרֵף עַל בָּנָיו בִּכְנָפָיו בֵּין אִילָן לְאִילָן, בֵּין שׂוֹכָה לַחֲבֶרְתָּהּ, כְּדֵי שֶׁיְּעוֹרוּ בָּנָיו וְיֵהָא בָּהֶן כֹּחַ לְקַבְּלוֹ. **יָעִיר קִנּוֹ** • יְעוֹרֵר בָּנָיו. **עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף** • אֵינוֹ מַכְבִּיד עַצְמוֹ עֲלֵיהֶם, אֶלָּא מְחוֹפֵף, נוֹגֵעַ וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ, אַף הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, (איוב לז) שַׁדַּי לֹא מְצָאנוּהוּ שַׁגִּיא כֹּחַ, כְּשֶׁבָּא לִיתֵּן תּוֹרָה, לֹא נִגְלָה עֲלֵיהֶם מֵרוּחַ אַחַת אֶלָּא מֵאַרְבַּע רוּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: (להלן לג) "ה' מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ, הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן, וְאָתָה מֵרִבְבוֹת קֹדֶשׁ", (חבקוק ג) "אֱלֹהַּ מִתֵּימָן

(יב) יְהוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר׃

יב יְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי עֲתִיד לְאַשְׁרָיוּתְהוֹן בְּעָלְמָא דְּהוּא עָתִיד לְאִתְחַדָּתָא וְלָא יִתְקַיֵּם קֳדָמוֹהִי פָּלְחַן טַעֲוָן׃

רש"י◂ **ה' בָּדָד** • ה' — בָּדָד לָבֶטַח נְהָגָם בַּמִּדְבָּר. **וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר** • לֹא הָיָה כֹּחַ בְּאֶחָד מִכָּל אֱלֹהֵי הָעוֹבְדֵי־כוֹכָבִים לְהַרְאוֹת כֹּחוֹ וּלְהַלָּחֵם עִמָּהֶם. וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ עַל הֶעָתִיד, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס. וַאֲנִי אוֹמֵר: דִּבְרֵי תוֹכָחָה הֵם לְהָעִיד הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, וּתְהִא הַשִּׁירָה לָהֶם לְעֵד, שֶׁסּוֹפָן לִבְגֹּד וְלֹא יִזְכְּרוּ הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁעָשָׂה לָהֶם, וְלֹא הַנּוֹלָדוֹת שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲשׂוֹת לָהֶם, לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְיַשֵּׁב הַדָּבָר לְכָאן וּלְכָאן, וְכָל הָעִנְיָן מוּסָב עַל "זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם, בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר", כֵּן עָשָׂה לָהֶם, וְכֵן עָתִיד לַעֲשׂוֹת, כָּל זֶה הָיָה לָהֶם לְזִכּוֹר.

◆ יום שלישי ט' תשרי ◆

(יג) יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר׃

יג אַשְׁרִנּוּן עַל תְּקִפֵּי אַרְעָא וְאוֹכָלְנוּן בִּזַּת עַמְמַיָּא וְיַהֲב לְהוֹן בִּזַּת שַׁלִּיטֵי קְרָוִין וְנִכְסֵי יָתְבֵי כְּרַכִּין תַּקִּיפִין׃

רש"י◂ **יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ** • כָּל הַמִּקְרָא כְּתַרְגּוּמוֹ. **יַרְכִּבֵהוּ וְגוֹ'** • עַל שֵׁם שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוֹהָ מִכָּל הָאֲרָצוֹת. **וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי** • אֵלּוּ פֵּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁקַּלִּים לָנוּב וּלְהִתְבַּשֵּׁל מִכָּל

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(יג) **יַרְכִּבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ.** כְּמוֹ דְּאַתְּ אָמַר (להלן לג כט) וְאַתָּה עַל בָּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ: **וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי.** מֵאַחַר שֶׁבָּאוּ לָאָרֶץ אָכְלוּ תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וּפָסַק הַמָּן, כְּדִכְתִיב (יהושע ה יא־יב) וַיֹּאכְלוּ מֵעֲבוּר הָאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁיִּתְחַזְּקוּ לִכְבּוֹשׁ אֶת הָאָרֶץ. וְאָמְרִינַן הָתָם (קידושין לח.) [בְּאָכְלָם] מִמְּחָרָת (הפסח ויאכלו)

פֵּרוֹת הָאֲרָצוֹת. **וַיְנִקֵהוּ דְּבַשׁ מִסֶּלַע** • מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁאָמַר לִבְנוֹ בְּסֵיכְנִי: ׳הָבֵא לִי קְצִיעוֹת מִן הֶחָבִית׳. הָלַךְ וּמָצָא הַדְּבַשׁ צָף עַל פִּיהָ, אָמַר לוֹ: ׳זוֹ שֶׁל דְּבַשׁ הִיא׳, אָמַר לוֹ: ׳הַשְׁקַע יָדְךָ לְתוֹכָהּ וְאַתָּה מַעֲלֶה קְצִיעוֹת מִתּוֹכָהּ׳ (ספרי). **וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צ֫וּר** • (מנחות פה) אֵלּוּ זֵיתִים שֶׁל גּוּשׁ חֶלְבָּ. **בָּמֳתֵי אָרֶץ** • לְשׁוֹן גְּבָהּ. **שָׂדָי** • לְשׁוֹן שָׂדֶה. **חַלְמִישׁ צ֫וּר** • תָּקְפּוּ וְחָזְקוּ שֶׁל סֶלַע. כְּשֶׁאֵינוֹ דָּבוּק לַתֵּבָה שֶׁלְּאַחֲרָיו נָקוּד ׳חַלְמִישׁ׳, וּכְשֶׁהוּא דָּבוּק נָקוּד ׳חַלְמִישׁ׳.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש כרך כז ענ' קטז)

יַרְכִּיבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ (לב, יג) **עַל שֵׁם שֶׁאָרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוֹהָ מִכָּל הָאֲרָצוֹת** (רש"י) זֶה עַתָּה קִבַּלְתִּי יְדִיעָה . . מִשּׁוּבוֹ שֶׁל מַר לְאַרְצֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבָּא מֵאָרֶץ הָרִים וּגְבָעוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ, הֲרֵי . . אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוֹהָ מִכָּל הָאֲרָצוֹת, זֹאת אוֹמֶרֶת שֶׁשִּׁבּוֹ . . בְּוַדַּאי יֵשׁ בָּזֶה עֲלִיָּה בְּכָל הַמּוּבָנִים, הֵן בְּגָשֶׁם וְהֵן בְּרוּחַ, שֶׁזֶּה בָּזֶה תָּלוּי. וּבִפְרָט בְּנוֹגֵעַ לַיְּהוּדִים, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לְגוֹי קָדוֹשׁ הַיּוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ. וּבְיָתֵר שְׁאֵת עַל פִּי תּוֹרַת הַחֲסִידוּת, אֲשֶׁר תַּכְלִית כָּל עֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא הַגְּבָרַת הַצִּוּוּיָה עַל הַחֹמֶר וְהָרוּחָנִיּוּת עַל הַגַּשְׁמִיּוּת.

(יד) **חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם־חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים בְּנֵי־בָשָׁן וְעַתּוּדִים עִם־חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר:**

יד יְהֹוָה לְהוֹן בִּזַּת מַלְכֵיהוֹן וְשַׁלִּיטֵיהוֹן עִם עִתַּר רַבְרְבֵיהוֹן וְתַקִּפֵיהוֹן עַמָּא דְּאַרְעָהוֹן וַאֲחַסַּנְתְּהוֹן עִם בִּזַּת חֵילֵיהוֹן וּמַשְׁרְיָתְהוֹן וְדַם גִּפְרֵיהוֹן אִיתְּשַׁד כְּמַיָּא:

רש"י◄ **חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן** • זֶה הָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֲשָׂרָה בָקָר בְּרִיאִים וְעֶשְׂרִים בָּקָר רְעִי וּמְאָה צֹאן". **עִם־חֵלֶב כָּרִים** • זֶה הָיָה בִּימֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאוֹכְלִים כָּרִים מִצֹּאן". **חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה** • זֶה הָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי לֶחֶם שְׁלֹמֹה וְגוֹ'". **וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר** • בִּימֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים "הַשּׁוֹתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן". **חֶמְאַת בָּקָר** • הוּא שׁוּמָן הַנִּקְלָט מֵעַל גַּבֵּי הֶחָלָב. **וַחֲלֵב צֹאן** • חָלָב שֶׁל צֹאן, וּכְשֶׁהוּא דָּבוּק נָקוּד ׳חֲלֵב׳ בַּחֲטַף פַּתָּח, כְּמוֹ "בַּחֲלֵב אִמּוֹ". **כָּרִים** • כְּבָשִׂים. **וְאֵילִים** • כְּמַשְׁמָעוֹ. **בְּנֵי־בָשָׁן** • שְׁמֵנִים הָיוּ. **כִּלְיוֹת חִטָּה** • חִטִּים שְׁמֵנִים כַּחֵלֶב כְּלָיוֹת, וְגַסִּין כְּכוּלְיָא. **וְדַם־עֵנָב** • הָיָה שׁוֹתֶה עֲנָב וְטוֹעֵם יַיִן חָשׁוּב. **חָמֶר** • יַיִן בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי. **חָמֶר** • אֵין זֶה שֵׁם דָּבָר, אֶלָּא לְשׁוֹן מְשֻׁבָּח בַּטַּעַם, וויינ"ש בְּלַעַ"ז (וויניבט). וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ שְׁנֵי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ אַחַר תַּרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס: ׳אַשְׁרִינוּן עַל תָּקְפֵי אַרְעָא וְגוֹ'׳.

(טו) **וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַּ עָשָׂהוּ וַיְנַבֵּל צ֫וּר יְשֻׁעָתוֹ:**

טו וְעַתַּר יִשְׂרָאֵל וּבְעַט אַצְלַח תְּקוֹף קְנָא נִכְסִין וּשְׁבַק פָּלְחַן אֱלָהָא דְּעָבְדֵהּ וְאַרְגֵּז קֳדָם תַּקִּיפָא דְּפָרְקֵהּ:

רש"י◄ **עָבִיתָ** • לְשׁוֹן עֲבִי. **כָּשִׂיתָ** • כְּמוֹ "כְּסִיתָ", לְשׁוֹן: (איוב טז) "כִּי כִסָּה פָנָיו בְּחֶלְבּוֹ", כְּאָדָם שֶׁשָּׁמֵן מִבִּפְנִים וּכְסָלָיו נִכְפָּלִים מִבַּחוּץ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (שם) "וַיַּעַשׂ פִּימָה עַלֵי כָסֶל". **כָּשִׂיתָ** • יֵשׁ לָשׁוֹן קַל בִּלְשׁוֹן ׳כְּסוּי׳,

---

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

דְּקָרֵיב עוֹמֶר וַהֲדַר אָכוּל. וְהִקְשָׁה הָרַב נָתָן הָאוּפְנִיא"ל, לְמָה הִמְתִּינוּ עַד לְאַחַר הַקְרָבַת הָעוֹמֶר, יָבוֹא עֲשֹׂה דִּבְעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצּוֹת (שמות יב יח) וְיִדְחֶה לֹא־תַעֲשֶׂה דְּוֹלְחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל וגו' (ויקרא כג יד), כְּמוֹ שֶׁעֲשֵׂה דְּמֵילָה דּוֹחֶה לֹא־תַעֲשֶׂה דְּצָרַעַת (שבת קלב:). וְתֵירֵץ גְּזֵירָה כַּזַּיִת רִאשׁוֹן אַטּוּ כַּזַּיִת שֵׁנִי, דְּמִכַּזַּיִת רִאשׁוֹן שֶׁיֹּאכַל מִן הַמֻּצָּה אִקְרֵיב לֵיהּ עֲשֵׂה, וְנִמְצָא עוֹבֵר לָאו בְּכַזַּיִת שֵׁנִי, דִּבְכִי הַאי גַּוְונָא אָמְרִינַן (יבמות כ.) בִּיבָמָה שֶׁנָּפְלָה לִפְנֵי כֹּהֵן גָּדוֹל דְּלָא מִיַּבְּמָה, [יָבוֹא עֲשֵׂה דְּיִבָּמָה] יָבֹא עָלֶיהָ (לעיל כה ה) וְיִדְחֶה לֹא־תַעֲשֶׂה דְּאַלְמָנָה [וגו'] לֹא יִקַּח (ויקרא כא יד), וּמְשַׁנֵּי גְּזֵירָה בִּיאָה רִאשׁוֹנָה אַטּוּ בִּיאָה שְׁנִיָּה, דְּמִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה אִקְרֵיִם לֵיהּ עֲשֵׂה, הָכָא נַמִּי דְּכְוָותָהּ:

וַיְנַקֵּהוּ דְּבַשׁ מִסֶּלַע. שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים הַדְּבוֹרִים דְּבַשׁ בִּנְקִיקֵי הַסְּלָעִים, וְגַם הַתְּמָרִים גְּדֵלִים עַל הַסְּלָעִים [מֵהֶם] יוֹצֵא הַדְּבַשׁ:

וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צ֫וּר. שֶׁהַזֵּיתִים הַגְּדֵלִים בַּסְּלָעִים הֵם טוֹבִים מֵאוֹתָן שֶׁבַּבִּקְעָה, לְפִי שֶׁחַמָּה זוֹרַחַת עֲלֵיהֶם תָּמִיד וּמְמַתֶּקֶן, כְּמַה דְּאַתְּ אָמַר (להלן לג יד) וּמְגֻדָּד תְּבוּאוֹת שָׁמֶשׁ: תורה יד

(יד) **עִם חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים.** מֵיטַב שֶׁל כְּבָשִׂים וְאֵילִים, כְּמוֹ וְאִכְלוּ אֶת חֵלֶב הָאָרֶץ (בראשית מה יח):

עִם חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה. כְּלָיוֹת מַמָּשׁ, לְפִי שֶׁבִּכְלָיוֹת יֵשׁ חָרִיץ מִדָּמָּה אוֹתָם בְּחִיטָּה:

וְדַם עֵנָב תִּשְׁתֶּה חָמֶר. שֶׁיִּהְיֶה הַיַּיִן אָדוֹם כְּדָם, וְחֶשְׁיבוּת הוּא כְּמַה דְּאַתְּ אָמַר (משלי כג לא) אַל תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם: תורה טו

כְּמוֹ: (משלי יב) ״וְכֹסֶּה קָלוֹן עָרוּם״. וְאִם כָּתַב ׳כִּשִּׁית׳ דָּגוּשׁ, הָיָה נִשְׁמַע כְּסִיתָ אֶת אֲחֵרִים, כְּמוֹ: (איוב טו) ״כִּי כִסָּה פָנָיו״. **וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ** • גִּנָּהוּ וּבִזָּהוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל ח) ״אֲחוֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה׳ וְגוֹ׳״, אֵין נִבּוּל גָּדוֹל מִזֶּה.

(טז) **יַקְנִאֻהוּ בְּזָרִים בְּתֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ:**

טז אַקְנִיאוּ קָדָמוֹהִי בְּפָלְחָן טָעֲנָן בְּתוֹעֲבָתָא אַרְגִּיזוּ קָדָמוֹהִי:

רמ״י◂ **יַקְנְאֻהוּ** • הִבְעִירוּ חֲמָתוֹ וְקִנְאָתוֹ. **בְּתוֹעֵבֹת** • בְּמַעֲשִׂים תְּעוּבִים כְּגוֹן מִשְׁכָּב זְכוּר וּכְשָׁפִים, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם ״תּוֹעֵבָה״.

(יז) **יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַּ אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ לֹא שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם:**

יז דַּבָּחוּ לְשֵׁדִין דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹף דַּחֲלָן דְּלָא יְדָעֲנוּן חַדְתָּא דִּי מִקָּרִיב אִתְעַבִּידָא לָא אִתְעַסָּקוּ בְּהוֹן אֲבָהָתְכוֹן:

רמ״י◂ **לֹא אֱלֹהַּ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹף׳, אֲלוּ הָיָה בָּהֶם צְרוֹף לֹא הָיְתָה קִנְאָה כְּפוּלָה כְּמוֹ עַכְשָׁו. **חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ** • (ספרי) אֲפִלּוּ הָאוּמוֹת לֹא הָיוּ רְגִילִים בָּהֶם, נָכְרִי שֶׁהָיָה רוֹאֶה אוֹתָם, הָיָה אוֹמֵר: ״זֶה צֶלֶם יְהוּדִי״. **לֹא שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם** • לֹא יָרְאוּ מֵהֶם, לֹא עָמְדָה שַׂעֲרָתָם מִפְּנֵיהֶם. דֶּרֶךְ שַׂעֲרוֹת הָאָדָם לַעֲמֹד מֵחֲמַת יִרְאָה, כָּךְ נִדְרָשׁ בַּ׳סִּפְרֵי׳. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ עוֹד ״שְׂעָרוּם״, לְשׁוֹן (ישעיה יג) ״וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁם״, שְׂעִירִים הֵם שֵׁדִים, לֹא עָשׂוּ אֲבוֹתֵיכֶם שְׂעִירִים הַלָּלוּ.

(יח) **צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי וַתִּשְׁכַּח אֵל מְחֹלְלֶךָ:**

יח דַּחֲלָא תַקִּיפָא דִּבְרָאָךְ אִתְנְשֵׁיתָא שְׁבַקְתָּא פָּלְחַן אֱלָהָא דְּעָבְדָךְ:

רמ״י◂ **תֶּשִׁי** • תִּשְׁכַּח. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: כְּשֶׁבָּא לְהֵטִיב לָכֶם, אַתֶּם מַכְעִיסִין לְפָנָיו וּמַתִּישִׁים כֹּחוֹ מִלְּהֵטִיב לָכֶם. **אֵל מְחֹלְלֶךָ** • מוֹצִיאֲךָ מֵרֶחֶם, לְשׁוֹן (תהלים כט) ״יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת״, (שם מח) ״חִיל כַּיּוֹלֵדָה״.

◆ יום רביעי י׳ תשרי ◆

(יט) **וַיַּרְא יְהוָה וַיִּנְאָץ מִכַּעַס בָּנָיו וּבְנֹתָיו:**

יט וּגְלִי קֳדָם יְיָ וְתִקֵּף רָגְזֵהּ מִדַּאַרְגִּיזוּ קָדָמוֹהִי בְּנִין וּבְנָן:

(כ) **וַיֹּאמֶר אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם אֶרְאֶה מָה אַחֲרִיתָם כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה בָּנִים לֹא־אֵמֶן בָּם:**

כ וַאֲמַר אֶסְתַּלֵּק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן גְּלֵי קֳדָמַי מָא יְהֵי בְּסוֹפֵיהוֹן אֲרֵי דָרָא דְּאַשְׁנִיוּ אִנּוּן בְּנַיָּא דְּלֵית בְּהוֹן הֵימָנוּ:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(טז) **בְּתוֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ.** בְּגֻזָל וַעֲרָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם (ויקרא יח כז) כִּי אֶת הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ: תורה יז

(יז) **יִזְבְּחוּ.** לַעֲבוֹדָה־זָרָה שֶׁהוּא דָּבָר נִמְאָס:

לֹא אֱלֹהַּ. שֶׁאֵין לוֹ כֹּחַ וְלֹא חוֹזֶק, כְּמוֹ וְאֶת אֵילֵי הָאָרֶץ לָקַח (יחזקאל יז יג). וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹף, אַף אִם הָיָה בָּהֶם שׁוּם צְרוֹף לֹא הָיְתָה [הַקִּנְאָה] כְּפוּלָה כְּמוֹ שֶׁהִיא עַכְשָׁיו. וַאֲמַר לֵיהּ הַהוּא רוֹמָאָה לְרַבִּי שִׁמְעוֹן, אֱלָהֲכוֹן קַנַּאי הוּא דִּכְתִיב (שמות כ ה) אֵל קַנָּא, כְּלוּם מִתְקַנֵּא אֶלָּא גִּבּוֹר בְּגִבּוֹר, וּכְתִיב (פסוק כא) הֵם קִנְאוּנִי בְלֹא אֵל [וגו׳] וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא עָם. אָמַר לוֹ אֱמְשׁוֹל לְךָ מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְאָדָם שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה יְפַת תּוֹאַר בְּיוֹתֵר וְחָזַר וְלָקַח אַחֶרֶת עָלֶיהָ בְּעוּרָה בְּיוֹתֵר, כָּעֲסָה עָלָיו הָרִאשׁוֹנָה וְאָמְרָה לוֹ, אִילּוּ לָקַחְתָּ הֲגוּנָה לֹא הָיִיתִי מַקְפֶּדֶת, עַכְשָׁיו שֶׁהִיא כְּעוּרָה הַקְּפֵדָה כְּפוּלָה. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כֵּינָן שֶׁאוֹתָם יוֹדְעִים שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁוּת הָרֵי הַקִּנְאָה כְּפוּלָה (ראה ע״ז נה. וספרי):

אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם. לֹא הִכִּירוּם שֶׁהָיָה בָּהֶם שׁוּם תּוֹעֶלֶת. וְהָרֵב יוֹסֵף קָרָא פֵּירֵשׁ, לְפִי שֶׁבְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כְּתִיב (שמות ג ז) כִּי יָדַעְתִּי אֶת מַכְאֹבָיו, אֲבָל הֵם לֹא יָדְעוּ בְּצָרוֹתֵיהֶם וְלֹא עָמְדוּ לָהֶם:

חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ. לֹא נִקְרְאוּ אֱלוֹהַּ עַד עַכְשָׁיו:

לֹא שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם. לֹא פָּקְדוּם, פֹּקֵד (לעיל ה ט) מְתַרְגְּמִינַן מַסְעַר: תורה יח

(יח) **צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי.** הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שְׁבָרָאֲךָ בְּמַעֲי אִמְּךָ וְהוֹלִידְךָ, שֶׁכֵּחַתְּ בִּשְׁבִיל הַחֲדָשִׁים שֶׁאֵינָן שָׁוִים כְּלוּם:

וַתִּשְׁכַּח אֵל מְחֹלְלֶךָ. כְּפוּל הָעִנְיָן: תורה יט

רס"ו◂ **מָה אַחֲרִיתָם** • מַה תַּעֲלֶה בָּהֶם בְּסוֹפָם. **כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה** • מְהַפְּכִין רְצוֹנוֹ לְכַעַס. **לֹא־אֵמֶן בָּם** • אֵין גְּדוּלֵי נְכָרִים בָּהֶם, כִּי הוֹרִיתִים דֶּרֶךְ טוֹבָה וְסָרוּ מִמֶּנָּה. **אֵמֶן** • לְשׁוֹן (אסתר ב) "וַיְהִי אוֹמֵן", נודריטור"ה בְּלַעַ"ז (ערציהנן). דָּבָר אַחֵר: "אֵמֶן", לְשׁוֹן אֱמוּנָה, כְּתַרְגּוּמוֹ. אָמְרוּ בְּסִינַי "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע", וּלְשָׁעָה קַלָּה בִּטְלוּ הַבְּטָחָתָם וְעָשׂוּ הָעֵגֶל.

(כא) **הֵם קִנְאוּנִי בְלֹא־אֵל כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא־עָם בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם:**

כא אֲנוּן אַקְנִיאוּ קֳדָמַי בְּלָא דַּחֲלָא אַרְגִיזוּ קֳדָמַי בְּפָלְחַן טָעֲוָן וַאֲנָא אַקְנִנּוּן בְּלָא עַם בְּעַמָּא טַפְּשָׁא אַרְגִּזְנוּן:

רס"ו◂ **קִנְאוּנִי** • הִבְעִירוּ חֲמָתִי. **בְּלֹא־אֵל** • בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ אֱלֹהַּ. **בְּלֹא־עָם** • בְּעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים שֶׁאֵין לָהֶם שֵׁם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה כג) "הֵן אֶרֶץ כַּשְׂדִּים זֶה הָעָם לֹא הָיָה", וּבְעֵשָׂו הוּא אוֹמֵר: (עובדיה א) "בָּזוּי אַתָּה מְאֹד". **בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם** • אֵלּוּ הַכּוֹפְרִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (תהלים יד) "אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים".

(כב) **כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי וַתִּיקַד עַד־שְׁאוֹל תַּחְתִּית וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבֻלָּהּ וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים:**

כב אֲרֵי קִדּוּם תַּקִּיף כְּאֶשָּׁא נְפַק מִקֳּדָמַי בִּרְגַז וְשַׁצֵי עַד שְׁאוֹל עַרְאִית וְאָסַף אַרְעָא וַעֲלָלְתַּהּ וְשַׁצַּיִת עַד סְיָפֵי טוּרָיָא:

רס"ו◂ **קָדְחָה** • בָּעֲרָה. **וַתִּיקַד** • בָּכֶם עַד הַיְסוֹד. **וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבֻלָּהּ** • אַרְצָכֶם וִיבוּלָהּ. **וַתְּלַהֵט** • יְרוּשָׁלַיִם הַמְיֻסֶּדֶת עַל הָהָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם קכה) "יְרוּשָׁלַיִם הָרִים סָבִיב לָהּ".

(כג) **אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם:**

כג אָסֵף עֲלֵיהוֹן בִּישִׁין מְכַתְּשַׁי אֶשֵּׁצֵי בְּהוֹן:

רס"ו◂ **אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת** • אֲחַבֵּר רָעָה עַל רָעָה, לְשׁוֹן (ישעיה כט) "סְפוּ שָׁנָה עַל שָׁנָה", (לעיל כט) "סְפוֹת הָרָוָה", (ירמיה ז) "עוֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ עַל זִבְחֵיכֶם". דָּבָר אַחֵר "אַסְפֶּה", אֲכַלֶּה, כְּמוֹ (בראשית יט) "פֶּן תִּסָּפֶה". **חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם** • כָּל חִצַּי אַשְׁלִים בָּהֶם. וּקְלָלָה זוֹ, לְפִי הַפְּרָעָנוּת, לְבָרָכָה הִיא: חִצַּי כְּלִים וְהֵם אֵינָם כָּלִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ערב ראש השנה תשמ"ז – התוועדויות תשמ"ז ד עמ' 430)

חִצַּי אֲכַלֶּה בָּם (לב, כג) **חִצַּי כָּלִים וְהֵם אֵינָם כָּלִים** (רש"י) **חִצַּי** (לְמוּטָב) - הַיְנוּ אַהֲבָה וְיִרְאָה. **וְהֵם אֵינָם כָּלִים** - בְּכָלוֹת הַנֶּפֶשׁ (בְּתַמִּיהָה)? וְכַמְבֹאָר בַּחֲסִידוּת עַל הַפָּסוּק אֲנִי הֶוְיָ' לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם, שָׁיֵשׁ לְהִתְפַּלֵּא: אֵיךְ מִתְבּוֹנֵן יְהוּדִי בַּ"אֲנִי הֶוְיָ' לֹא שָׁנִיתִי" בְּעֵת הַתְּפִלָּה וְלֹא מַגִּיעַ לִכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ? וְעַל־דֶּרֶךְ תּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב, שֶׁזֶּה חֶסֶד מֵה' שֶׁאָדָם נִשְׁאָר חַי אַחַר הַתְּפִלָּה. אָמְנָם, הֶעְדֵּר כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ הוּא לְטוֹבָה, שֶׁהֲרֵי תַּכְלִית הַכַּוָּנָה הִיא נְשָׁמָה בְּגוּף דְּוָקָא. וְאַדְרַבָּה, אַהֲבַת ה' וְיִרְאַת ה' מוֹסִיפוֹת חַיּוּת בַּנְּשָׁמָה בְּגוּף.

(כד) **מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֶׁן־בְּהֵמוֹת אֲשַׁלַּח־בָּם עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר:**

כד נְפִיחֵי כָפָן וַאֲכוּלֵי עוּף וּכְתִישֵׁי רוּחִין בִּישִׁין וְשֶׁן חֵיוַת בָּרָא אֲגָרֵי בְּהוֹן עִם חֲמַת תַּנִּינַיָּא דְּזָחֲלִין בְּעַפְרָא:

רס"ו◂ **מְזֵי רָעָב** • אוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: 'נְפִיחֵי כָפָן', וְאֵין לִי עֵד מוֹכִיחַ עָלָיו. וּמִשְׁמוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן מְטוּלוֹשָׁ"א שְׁמַעְתִּי: שְׂעִירֵי רָעָב, אָדָם כָּחוּשׁ מְגַדֵּל שֵׂעָר עַל בְּשָׂרוֹ. **מְזֵי** • לְשׁוֹן אֲרַמִּי: שֵׂעָר, מַזְיָא,

---

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כ) **וַיֹּאמֶר אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם.** כַּתַּרְגּוּם, אֶסְלֵק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן. וּמֵאַחַר שֶׁאֲנִי מְסַלֵּק, **אֶרְאֶה מָה אַחֲרִיתָם,** מַה יּוֹעִילוּ לָהֶן אוֹתָן אֱלוֹהוּת שֶׁבָּחָרוּ: **כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת.** שֶׁמְּחַשְׁבִין הַטּוֹבָה שֶׁעָשִׂיתִי עִמָּהֶם לְרָעָה, הֲרֵי הֵם כּוֹפְרִים בִּי וּמוֹאֲסִים בְּמִצְוֹתַי: תורה כא (כא) **וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא עָם.** מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. וְנִרְאֶה שֶׁעַל הַחוֹבְלִים (ויקופ"ש) הוּא אוֹמֵר, שֶׁהֵם מְצַיְּרִים לְיִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם, וְהֵם קְרוּיִים **לֹא עָם**, שֶׁהֲרֵי הֵם בְּזוּיִין מִכָּל טַכְסִיסֵי בְּנֵי אָדָם: תורה כב (כב) **וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים.** זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (איוב לד כב) אֵין חֹשֶׁךְ וְאֵין צַלְמָוֶת לְהִסָּתֵר שָׁם פֹּעֲלֵי אָוֶן: תורה כג (כג) **אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת.** כְּלוֹמַר לֹא אַשְׁאִיר שׁוּם רָעָה בָּעוֹלָם שֶׁלֹּא אָבִיא עֲלֵיהֶם: **חִצַּי אֲכַלֶּה בָּם.** כָּפֶל מִלָּה הוּא, שֶׁלֹּא אַנִּיחַ חֵץ שֶׁלֹּא אֶהְיֶה יוֹרֶה בָּהֶם: תורה כד (כד) **מְזֵי רָעָב.** שְׁדוּפֵי רָעָב, כְּמוֹ וְאָמַר לְמֵזָא לְאַתּוּנָא (על) חַד שְׁבָעָה (דניאל ג יט), שֶׁהָיוּ נִחָרִים וְנִקְמָטִים עוֹרָם מִפְּנֵי זַלְעָפוֹת רָעָב: **וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף.** שֶׁיִּתְלַחֲמוּ בְּגָחָלִים

דַּהֲוָה מְהַפֵּךְ בְּמַזְיָא. **וּלְחֵמֵי רֶשֶׁף** • הַשְׁדִים נִלְחֲמוּ בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף״, וְהֵם שֵׁדִים. **וְקֶטֶב מְרִירִי** • וּכְרִיתוּת שֵׁד שֶׁשְּׁמוֹ מְרִירִי. קֶטֶב — כְּרִיתָה, כְּמוֹ (הושע יג) ״אֱהִי קָטָבְךָ שְׁאוֹל״. **וְשֶׁן־בְּהֵמוֹת** • (ספרי) מַעֲשֶׂה הָיָה וְהָיוּ הָרְחֵלִים נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין. **חֲמַת זוֹחֲלֵי עָפָר** • אֵרֶס נְחָשִׁים הַמִּתְהַלְּכִים עַל גְּחוֹנָם עַל הֶעָפָר, כַּמַּיִם הַזּוֹחֲלִים עַל הָאָרֶץ. זְחִילָה, לְשׁוֹן מְרוּצַת הַמַּיִם עַל הֶעָפָר, וְכֵן כָּל מְרוּצַת דָּבָר הַמִּשְׁפְּשֵׁף עַל הֶעָפָר וְהוֹלֵךְ.

(כה) **מִחוּץ תְּשַׁכֵּל־חֶרֶב וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם־בָּחוּר גַּם־בְּתוּלָה יוֹנֵק עִם־אִישׁ שֵׂיבָה:**

כה מִבָּרָא תְּתַכֵּל חַרְבָּא וּמִתְּנָיָא חַרְצַת מוֹתָא אַף עוֹלֵמֵיהוֹן אַף עוֹלְמָתְהוֹן יָנְקֵיהוֹן עִם אֱנָשׁ סָבֵיהוֹן:

רש״י◄ **מִחוּץ תְּשַׁכֵּל־חֶרֶב** • מִחוּץ לָעִיר תְּשַׁכְּלֵם חֶרֶב גְּיָסוֹת. **וּמֵחֲדָרִים אֵימָה** • כְּשֶׁבּוֹרֵחַ וְנִמְלָט מִן הַחֶרֶב, חֲדָרִי לִבּוֹ נוֹקְפִים עָלָיו מֵחֲמַת אֵימָה, וְהוּא מֵת וְהוֹלֵךְ בָּהּ. דָּבָר אַחֵר: ״וּמֵחֲדָרִים אֵימָה״, שֶׁבַּבַּיִת תִּהְיֶה אֵימַת דֶּבֶר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה ט) ״כִּי עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ״, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס. (ספרי) דָּבָר אַחֵר: ״מִחוּץ תְּשַׁכֵּל־חֶרֶב״, עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ בַּחוּצוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה יא) ״וּמִסְפַּר חוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם שַׂמְתֶּם מִזְבְּחוֹת לַבֹּשֶׁת״. **וּמֵחֲדָרִים אֵימָה** • עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ בְּחַדְרֵי חֲדָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל ח) ״אֲשֶׁר זְקֵנֵי בֵית יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים בַּחֹשֶׁךְ אִישׁ בְּחַדְרֵי מַשְׂכִּיתוֹ״.

(כו) **אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם:**

כו אֲמָרִית אֲחוּל רָגְזִי עֲלֵיהוֹן וַאֲשֵׁצְנוּן אֲבַטֵּל מִבְּנֵי אֱנָשָׁא דּוּכְרָנֵיהוֹן:

רש״י◄ **אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם** • אָמַרְתִּי בְּלִבִּי אַפְאֶה אוֹתָם. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ ״אַפְאֵיהֶם״, אֲשִׁיתֵם פֵּאָה, לְהַשְׁלִיכָם מֵעָלַי הֶפְקֵר, וְדֶגְמָתוֹ מָצִינוּ בְּעֶזְרָא: (נחמיה ט) ״וַתִּתֵּן לָהֶם מַמְלָכוֹת וַעֲמָמִים וַתַּחְלְקֵם לְפֵאָה״, לְהֶפְקֵר, וְכֵן חִבְּרוּ מְנַחֵם. וְיֵשׁ פּוֹתְרִים אוֹתוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ: ״יַחוֹל רָגְזִי עֲלֵיהוֹן״, וְלֹא יִתָּכֵן, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתֹּב: ׳אַאַפְאֵיהֶם׳, א׳ אַחַת לְשִׁמּוּשׁ, וְאַחַת לִיסוֹד, כְּמוֹ: (ישעיה מה) ״אֲאַזֶּרְךָ״, (איוב טז) ״אַאַמִּצְכֶם בְּמוֹ פִי״, וְהָא׳ הַתִּיכוֹנָה אֵינָהּ רְאוּיָה בּוֹ כְּלָל. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם אַחַר לְשׁוֹן הַבְּרַיְתָא הַשְּׁנוּיָה בַּ׳סִּפְרִי׳, הַחוֹלֶקֶת תֵּבָה זוֹ לְשָׁלֹשׁ תֵּבוֹת: אָמַרְתִּי אַף אֵי הֵם, אָמַרְתִּי בְּאַפַּי: ׳אֶתְּנֵם כְּאִלּוּ אֵינָם, שֶׁיֹּאמְרוּ רוֹאֵיהֶם עֲלֵיהֶם: אַיֵּה הֵם׳?.

(כז) **לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר פֶּן־יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה וְלֹא יְהוָה פָּעַל כָּל־זֹאת:**

כז אִלּוּלְפוּן רָגְזָא דְסָנְאָה כְּנִישׁ דִּילְמָא יִתְרַבְרַב בְּעֵל דְּבָבָא דִּילְמָא יֵימְרוּן יְדָנָא תְּקִיפַת לָנָא וְלָא מִן קֳדָם יְיָ הַוַת כָּל דָּא:

(כח) **כִּי־גּוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה:**

כח אֲרֵי עַם מְאַבְּדֵי עֵצָה אִנּוּן וְלֵית בְּהוֹן סוּכְלְתָנוּ:

פירש״י (כז–כח)◄ **לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר** • אִם לֹא שֶׁכַּעַס הָאוֹיֵב כָּנוּס עֲלֵיהֶם לְהַשְׁחִיתָם, וְאִם יוּכַל לָהֶם וַיַּשְׁחִיתֵם, יִתְלֶה הַגְּדֻלָּה בּוֹ, וּבֵאלֹהָיו, וְלֹא יִתְלֶה הַגְּדֻלָּה בִּי, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: ״פֶּן יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ״, יְנַכְּרוּ הַדָּבָר לְתִלּוֹת גְּבוּרָתָם בַּעֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים, שֶׁאֵין הַגְּדֻלָּה שֶׁלּוֹ. **פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה וְגוֹ׳, כִּי** • אוֹתוֹ גּוֹי. **אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה** • שֶׁאִלּוּ הָיוּ חֲכָמִים יַשְׂכִּילוּ זֹאת: ״אֵיכָה יִרְדֹּף וְגוֹ׳״.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

וּבְשֻׁרַיְרֹפָה, כְּמוֹ רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ (שיר השירים ח ו):

וְקֶטֶב. לְשׁוֹן כְּרִיתוּת, כְּמוֹ אֱהִי קָטָבְךָ שְׁאוֹל (הושע יג יד):

מְרִירִי. לְשׁוֹן מְרִירוּת, כְּמוֹ מְרוֹרַת פְּתָנִים בְּקִרְבּוֹ (איוב כ יד). וּבְעַרְבֵי פְּסָחִים (פסחים קיא:) מְפָרֵשׁ לָהּ לְשׁוֹן שֵׁדִים, (שעשה) [שֶׁיֵּעָשֶׂה] לִי הָאוֹיֵב. **אָגוּר**, אֲנִי יָרֵא, כְּמוֹ לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ (לעיל א יז):

פֶּן יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ. וְיִתְלוּ הַהַצְלָחָה בְּנַפְשָׁם: תורה כח

(כח) **כִּי גּוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה**. אוֹתָם הָאוֹיְבִים שֶׁמְּסַרְתִּי יִשְׂרָאֵל בְּיָדָם אֲבָדָה עֲצָתָם **וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה**: תורה כט

וּמֵסִיק הָתָם דִּתְרֵי קְטֶב הָווּ, חַד מִקַּמֵּי טִיהֲרָא וְחַד בָּתַר טִיהֲרָא, כִּדְאִיתָא הָתָם: תורה כה

(כו) **אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם**. אֲכַלֶּה בָּם, אַבֵּה מֵהֶם שֶׁלֹּא אַשְׁאִיר בָּהֶם כְּלוּם, אֶלָּא **אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם**: תורה כז

(כז) **לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר**. הַכַּעַס

"בשבת ראש חודש מפטירין בציבור הפטרה הקשורה עם ראש חודש – "השמים כסאי" עד והי' מידי חודש בחדשו גו'", ולא ההפטרה דפרשת השבוע. ואף על פי כן, ידוע המנהג שנתפרסם על ידי כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, שביחיד – יש לומר גם את ההפטרה דפרשת השבוע. ועל דרך זה בנוגע לשבת חול המועד, שבציבור מפטירין בהפטרה המיוחדת לשבת חול המועד, אבל ביחיד – יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע".

התוועדויות חלק א תשמ"ה עמוד 351

עטרת מרים

יד אַחַר שֶׁדִּבֶּר (נ"ה ו') עַל הַתְּשׁוּבָה וְהִפְסִיק בְּסִפּוּר רֹעַ הַדּוֹר וְרֹעַ הַמְנַהִיגִים, שָׁב לֵאמֹר כִּי ה' יְסַלּוֹל דֶּרֶךְ לְקַבֵּל הַחוֹטְאִים הָאֵלֶּה בִּתְשׁוּבָה. וְאָמַר סְלּוּ־סְלּוּ מְסִלָּה וְרָדְךְ בְּבוֹשָׁה פַּנּוּ־דָרֶךְ מִן הַמִּכְשׁוֹלוֹת הָרִימוּ הַפְרִישׁוּ אַבְנֵי מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ שֶׁיִּלְכוּ בּוֹ בְּנֵי עַמִּי כִּי לֹא יִפָּחֲדוּ עוֹד מִן הָאוֹיֵב כִּי מֵת וְאֵינֶנּוּ: טו כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד נָצַח וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ וְנִבְדָּל וְאִין עֲרוֹךְ אֵלָיו, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמָּרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכָּון עִם כָּל זֶה וְאֶת וְעִם דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ אֲנִי לְהַשְׁגִּיחַ לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים סוֹבְלֵי עֲנִי וַחֳלָיִים: טז כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב עִם הַחוֹטֵא לְהַעֲנִישׁוֹ בְּגִמּוּל מַעֲשָׂיו וְלֹא לָנֶצַח אֶקְצוֹף כִּי־רוּחַ הָאָדָם מִלְּפָנַי יַעֲטֹף בָּא לוֹ מֵאִתִּי וְעִטָּפָה אוֹתוֹ וּנְשָׁמוֹת בְּלֹם הֲלֹא אֲנִי עָשִׂיתִי וְלִבֵּן רָאוּי לִי לְרַחֵם עֲלֵיהֶם: יז בַּעֲוֹן בִּצְעוֹ הַגּוֹל שָׁלוֹ קָצַפְתִּי עָלָיו וְאַכֶּהוּ הִסְתַּרְתִּי הִסְתַּרְתִּי פָּנַי מִמֶּנּוּ לְבַל אֵרֶאֶה בְּצַרְתּוֹ וְאֶקְצֹף עוֹד לְהַכְבִּיד עָלָיו הַצָּרָה וַיֵּלֶךְ לִפְנַי שׁוֹבֵב בְּסֵרוּב וּמֶרֶד וּבְדֶרֶךְ תַּאֲוַת לִבּוֹ: יח דְּרָכָיו רָאִיתִי וְאֶרְפָּאֵהוּ וְאַנְחֵהוּ וַאֲשַׁלֵּם נְחָמִים לוֹ וְלַאֲבֵלָיו: יט בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם | שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְהוָה וּרְפָאתִיו: כ וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגָּרֶשׁ כִּי הַשְׁקֵט לֹא יוּכָל וַיִּגְרְשׁוּ מֵימָיו רֶפֶשׁ וָטִיט: כא אֵין שָׁלוֹם אָמַר אֱלֹהַי לָרְשָׁעִים: **נח** א קְרָא בְגָרוֹן אַל־תַּחְשֹׂךְ כַּשּׁוֹפָר הָרֶם קוֹלֶךָ וְהַגֶּד לְעַמִּי פִּשְׁעָם וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטֹּאתָם: ב וְאוֹתִי יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּן וְחֹשְׁבִים שֵׂיוֹצְאִים יֵדִי חוֹבָתָם בְּמַה שֶׁדּוֹרְשִׁים אוֹתִי וְחוֹקְרִים אַחַר הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה הֲגַם שֶׁאֵין עוֹשִׂים אוֹתָם וְדַעַת דְּרָכַי יֶחְפָּצוּן חֲפֵצִים לִשְׁאוֹל הוֹרָאוֹת לַחֲכָמִים בְּאֵלּוּ רוֹצִים לְקַיְּמָן כְּגוֹי אֲשֶׁר־צְדָקָה עָשָׂה וּמִשְׁפַּט אֱלֹהָיו לֹא עָזָב כֵּךְ יִשְׁאָלוּנִי תָּמִיד מִשְׁפְּטֵי־צֶדֶק קִרְבַת אֱלֹהִים יֶחְפָּצוּן וְאֵין דַּעְתָּם לְקַיְּמָם קִרְבַת אֱלֹהִים יֶחְפָּצוּן מֵרֹאשׁ עַצְמָם כְּאִלּוּ הָיוּ חֲרֵדִים עַל הַמִּצְוֹת, אֲבָל לֹא כֵּן הוּא: ג מִתְרַעֲמִים עָלַי וְיֹאמְרוּ לָמָּה צַמְנוּ וְלֹא רָאִיתָ תַּעֲנִיתֵנוּ וְלֹא קִבַּלְתָּ תְּפִלָּתֵנוּ עִנִּינוּ נַפְשֵׁנוּ וְלֹא תֵדָע אֵין אַתָּה מַשְׁגִּיחַ בָּנוּ, וְאוֹבִינוּ מוֹשִׁלִים בָּנוּ, הַתְּשׁוּבָה הִיא, הֵן בְּיוֹם צֹמְכֶם כָּל אֶחָד מִכֶּם תִּמְצְאוּ דְּבַר הַחֵפֶץ בּוֹ וְעַסּוֹק בּוֹ לְחַפֵּץ מִמֶּנּוּ צַעַר הַתַּעֲנִית וְלֹא שָׂת לִבּוֹ לְשׁוּב לַה', כְּגוֹן וְכָל־עַצְבֵיכֶם בַּעֲלֵי חוֹב שֶׁלָּכֶם הַנַּעֲצָבִים עַל יֶדְכֶם תִּנְגְּשׁוּ תִּלְחָצוּ בְּיוֹם

הפטרה לשחרית יום כפור

ישעיה פרק נז

נז יד וְאָמַר סְלּוּ־סְלּוּ פַּנּוּ־דָרֶךְ הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי: טו כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכֹּן וְאֶת־דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים: טז כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב וְלֹא לָנֶצַח אֶקְצוֹף כִּי־רוּחַ מִלְּפָנַי יַעֲטֹף וּנְשָׁמוֹת אֲנִי עָשִׂיתִי: יז בַּעֲוֹן בִּצְעוֹ קָצַפְתִּי וָאַכֵּהוּ הַסְתֵּר וְאֶקְצֹף וַיֵּלֶךְ שׁוֹבֵב בְּדֶרֶךְ לִבּוֹ: יח דְּרָכָיו רָאִיתִי וְאֶרְפָּאֵהוּ וְאַנְחֵהוּ וַאֲשַׁלֵּם נְחָמִים לוֹ וְלַאֲבֵלָיו: יט בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם | שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְהוָה וּרְפָאתִיו: כ וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגָּרֶשׁ כִּי הַשְׁקֵט לֹא יוּכָל וַיִּגְרְשׁוּ מֵימָיו רֶפֶשׁ וָטִיט: כא אֵין שָׁלוֹם אָמַר אֱלֹהַי לָרְשָׁעִים: **נח** א קְרָא בְגָרוֹן אַל־תַּחְשֹׂךְ כַּשּׁוֹפָר הָרֶם קוֹלֶךָ וְהַגֶּד לְעַמִּי פִּשְׁעָם וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטֹּאתָם: ב וְאוֹתִי יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּן וְדַעַת דְּרָכַי יֶחְפָּצוּן כְּגוֹי אֲשֶׁר־צְדָקָה עָשָׂה וּמִשְׁפַּט אֱלֹהָיו לֹא עָזָב יִשְׁאָלוּנִי מִשְׁפְּטֵי־צֶדֶק קִרְבַת אֱלֹהִים יֶחְפָּצוּן: ג לָמָּה צַמְנוּ וְלֹא רָאִיתָ עִנִּינוּ נַפְשֵׁנוּ וְלֹא תֵדָע הֵן בְּיוֹם צֹמְכֶם תִּמְצְאוּ־חֵפֶץ וְכָל־עַצְבֵיכֶם

עטרת מרים

עטרת מרים

תִּנְגְּשׁוּ: ד הֵן לְרִיב וּמַצָּה תָּצוּמוּ וּלְהַכּוֹת
בְּאֶגְרוֹף רֶשַׁע לֹא־תָצוּמוּ כַּיּוֹם לְהַשְׁמִיעַ
בַּמָּרוֹם קוֹלְכֶם: ה הֲכָזֶה יִהְיֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ
יוֹם עַנּוֹת אָדָם נַפְשׁוֹ הֲלָכֹף כְּאַגְמֹן רֹאשׁוֹ
וְשַׂק וָאֵפֶר יַצִּיעַ הֲלָזֶה תִּקְרָא־צוֹם וְיוֹם רָצוֹן
לַיהוָה: ו הֲלוֹא זֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ פַּתֵּחַ
חַרְצֻבּוֹת רֶשַׁע הַתֵּר אֲגֻדּוֹת מוֹטָה וְשַׁלַּח
רְצוּצִים חָפְשִׁים וְכָל־מוֹטָה תְנַתֵּקוּ: ז הֲלוֹא
פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָיִת
כִּי־תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא
תִתְעַלָּם: ח אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ
מְהֵרָה תִצְמָח וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד יְהוָה
יַאַסְפֶךָ: ט אָז תִּקְרָא וַיהוָה יַעֲנֶה תְּשַׁוַּע
וְיֹאמַר הִנֵּנִי אִם־תָּסִיר מִתּוֹכְךָ מוֹטָה שִׁלַּח
אֶצְבַּע וְדֹבֶר־אָוֶן: י וְתָפֵק לָרָעֵב נַפְשֶׁךָ וְנֶפֶשׁ
נְעֻנָּה תַּשְׂבִּיעַ וְזָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹרֶךָ וַאֲפֵלָתְךָ
כַּצָּהֳרָיִם: יא וְנָחֲךָ יְהוָה תָּמִיד וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֶׁךָ וְעַצְמֹתֶיךָ
יַחֲלִיץ וְהָיִיתָ כְּגַן רָוֶה וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא־יְכַזְּבוּ מֵימָיו: יב וּבָנוּ מִמְּךָ
חָרְבוֹת עוֹלָם מוֹסְדֵי דוֹר־וָדוֹר תְּקוֹמֵם וְקֹרָא לְךָ גֹּדֵר פֶּרֶץ מְשׁוֹבֵב
נְתִיבוֹת לָשָׁבֶת: יג אִם־תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי
וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ יְהוָה מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא
חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר: יד אָז תִּתְעַנַּג עַל־יְהוָה וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ
וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִי יְהוָה דִּבֵּר:

צוֹמְכֶם: ד הֵן בְּאֶמֶת לָרִיב וּמַצָּה תָּצוּמוּ וּלְהַכּוֹת
בְּאֶגְרוֹף רֶשַׁע לֹא־תָצוּמוּ אֵינְכֶם צָמִים כַּיּוֹם כְּמַשְׁפִּט יוֹם הַצּוֹם לְהַשְׁמִיעַ
בַּמָּרוֹם קוֹלְכֶם וְאֵיזֶה אֶרְצָה אוֹתוֹ: ה הֲכָזֶה יִהְיֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ וְכִי קֶרֶ
צָרִיךְ לִהְיוֹת צוֹם שֶׁאֶבְחַר בּוֹ יוֹם עַנּוֹת אָדָם נַפְשׁוֹ הֲלָכֹף לְכוֹף
כְּאַגְמֹן מִין מַחַט כָּפוּף רֹאשׁוֹ אֲנִי
צָרִיךְ וְשַׂק וָאֵפֶר יַצִּיעַ תַּחְתָּיו,
הֲלָזֶה תִּקְרָא־צוֹם וְיוֹם רָצוֹן
לַיהוָה: ו הֲלוֹא זֶה הָעִנְיָן הָאֲמִיתִי
שֶׁל צוֹם אֶבְחָרֵהוּ אֲשֶׁר אֶבְחַר בּוֹ,
וְהוּא שֶׁיִּפָּתֵחַ בַּיּוֹם הַהוּא חַרְצֻבּוֹת
אֶת קִשְׁרֵי הָרֶשַׁע לְבַל יַעֲשֶׂהוּ עוֹד,
הַתֵּר קִשְׁרֵי אֲגֻדּוֹת מוֹטָה עֲצֵי הָעֹל
אֲשֶׁר הוּכְנוּ לָתֵת עַל צַוָּארֵי הָעֲנִיִּים
וְשַׁלַּח הָעֲבָדִים רְצוּצִים הַשְׁבוּרִים
חָפְשִׁים וְכָל־מוֹטָה תְנַתֵּקוּ וְלֹא
תוֹסִיפוּ לַעֲשׂוֹת בָּהֶם שׁוּם עֲבוֹדָה:
ז בַּיּוֹם הַהוּא הֲלוֹא פָרֹס תֵּן לָרָעֵב
לַחְמֶךָ וַעֲנִיִּים מְרוּדִים הַמְמֻלָּטִים
אֲשֶׁר אֵין לָהֶם מָקוֹם לַחֲסוֹת בּוֹ תָּבִיא
בַיִת אֶל בֵּיתֶךָ, כִּי־תִרְאֶה עָרֹם
וְכִסִּיתוֹ מִשִּׂלְךָ וּמִבְּשָׂרְךָ מִקְרוֹבֶךָ
לֹא תִתְעַלָּם לֹא תַחְפְּשֶׂה לְבַל יִרְאֶה:
ח כְּשֶׁתַּעֲשֶׂה כֵּן לֹא תִצְטָרֵךְ לָצוּם וְלִשְׂק
וְאֵפֶר, אֶלָּא אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר הַבּוֹקֵעַ
בָּעֲבִים אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ וּרְפִיאָתְךָ
מְהֵרָה תִצְמָח וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ
צִדְקֶךָ וּכְשָׁתְמוּת כְּבוֹד יְהוָה
יַאַסְפֶךָ בְּצִרּוּר הַחַיִּים אֶל מְקוֹם אֲשֶׁר
נְשָׁמוֹת הַצַּדִּיקִים צְרוּרוֹת שָׁם:
ט כְּשֶׁתַּעֲשֶׂה כֵּן אָז תִּקְרָא וַיהוָה
יַעֲנֶה לְמַלֹּא שְׁאֵלָתְךָ תְּשַׁוַּע וְיֹאמַר
הִנֵּנִי לְהַשְׁלִים חֶפְצֶךָ אִם־תָּסִיר
מִתּוֹכְךָ מוֹטָה אֶת עֲצֵי הָעֹל
שֶׁהִכְבַּדְתָּ עַל צַוָּארֵי הָעֲנִיִּים שִׁלַּח
אֶצְבַּע גַּם תָּסִיר מִלְּשׁוֹנֵךְ אֶצְבָּעֲךָ אֶל
מוּל פְּנֵי חֲבֵרְךָ כְּדַרְכְּךָ בְּנֵי אָדָם הַמְרִיבִים
וְדַבֶּר־אָוֶן וְכֵן תָּסִיר דִּבּוּר אֶוֶן שֶׁלֹּא
תָּרִיב עִם רֵעֲךָ אֲפִילּוּ בִּדְבָרִים: י וְתָפֵק
וְתוֹצִיא לָרָעֵב נַפְשֶׁךָ בְּתַנְחוּמֵי דְּבָרִים
טוֹבִים וְנֶפֶשׁ נַעֲנָה הַמְעֻנָּה בְּרָעָב
תַּשְׂבִּיעַ אוֹתָהּ, אָז וְזָרַח בַּחֹשֶׁךְ

עטרת מרים

אוֹרֶךָ וְחֶשְׁכַת הַצָּרוֹת וַאֲפֵלָתְךָ תָּאִיר שׁוּב כַּצָּהֳרָיִם: יא וְנָחֲךָ יְנַהֵג אוֹתְךָ
יְהוָה תָּמִיד בְּדֶרֶךְ הַטּוֹב לְךָ, וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת בָּעֵת יוֹבֵשׁ אֶת נַפְשֶׁךָ
וְעַצְמֹתֶיךָ יַחֲלִיץ יַבְרִיא וְיַחֲזִיק וְהָיִיתָ שָׁבֵעַ מִטּוֹבָה כְּגַן רָוֶה הַשָּׁבֵעַ מִן הַמַּיִם
וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא־יְכַזְּבוּ לֹא נִפְקָקִים מֵימָיו: יב וּבָנוּ
מִמְּךָ יִבְנוּ הַמְעֻשָּׂרִים הַטּוֹבִים הַיּוֹצְאִים מִמְּךָ
אֶת חָרְבוֹת עוֹלָם מוֹסְדֵי הַיְסוֹדוֹת
שֶׁנִּפְּלוּ דּוֹר־וָדוֹר בִּימֵי הַדּוֹרוֹת
תְּקוֹמֵם אוֹתָם בְּמַעֲשֶׂיךָ הַטּוֹבִים
וְקֹרָא לְךָ בְּנֵי הָעוֹלָם גֹּדֵר פֶּרֶץ
בְּמָקוֹם הַפָּרוּץ וְהַשָּׁבוּר, מְשׁוֹבֵב מֵשִׁיב
נְתִיבוֹת לָשָׁבֶת לִהְיוֹת מְיוּשָׁבוֹת
בַּאֲנָשִׁים: יג אִם־תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ מִלֶּכֶת חוּץ לַתְּחוּם, וּמֵעֲשׂוֹת
חֶפְצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לְהִתְעַנֵּג בּוֹ,
לִקְדוֹשׁ יְהוָה לְיוֹם הַשַּׁבָּת תִּקְרָא יוֹם
מְכֻבָּד מִבְּלִי עֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה שֶׁל חוֹל
וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ שֶׁתִּמָּנַע
מֵעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכָה מִמְּצוֹא חֶפְצֶךָ
שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה בּוֹ חֶפְצְךָ מִדְּבָרִים הָאֲסוּרִים
בְּשַׁבָּת וְדַבֵּר דָּבָר וּמִלְּדַבֵּר בּוֹ דָּבָר
הַנֶּאֱסָר בְּשַׁבָּת כְּחֻשְׁבּוֹנוֹת וְכַיּוֹצֵא:
יד כְּשֶׁתַּעֲשֶׂה כֵּן אָז תִּתְעַנַּג עַל־
יְהוָה עֹנֶג רוּחֲנִי נַפְשִׁי אֱלֹהַי,
וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ
וְתִתְעַלֶּה מִכָּל עִנְיָנִים הַחֳמָרִיִּים,
וְהַאֲכַלְתִּיךָ לְךָ תִּהְיֶה הָאָרֶץ נַחֲלַת
יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִי יְהוָה דִּבֵּר וְהוּא
יְקַיֵּם כָּל מַה שֶּׁדִּבֵּר:

עטרת מרים

א וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה בֶּן־אֲמִתַּי לֵאמֹר: אִמְרוּ חַז"ל (בָּבָ' הֶחָלִיל)
שֶׁיּוֹנָה בֶּן אֲמִתַּי הָיָה מִצַּד אִמּוֹ מִשִּׁבְטוֹ אָשֵׁר וְהוּא הָיָה בֶּן הָאִשָּׁה הָאַלְמָנָה
שֶׁכִּלְכְּלָה אֶת אֵלִיָּהוּ וְשֶׁאֵלִיָּהוּ הֶחֱיָהוּ, וּמִצַּד אָבִיו הָיָה מִשִּׁבְטוֹ זְבוּלוֹן כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר
בְּסֵפֶר מְלָכִים יוֹנָה בֶּן אֲמִתַּי אֲשֶׁר מִגַּת הַחֵפֶר הָיָה בִּגְבוּל זְבוּלוֹן

(יהושע י"ט), וּכְאוֹר בְּמְלָכִים שָׁם
שֶׁהוּא הָיָה אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶת יהוא (כמ"ש
חז"ל) וְהוּא נִבָּא לְיָרָבְעָם בֶּן יוֹאָשׁ
שֶׁיָּשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל מִלְּבוֹא חֲמָת
עַד נַחַל הָעֲרָבָה, וְכָל זֶה לֹא הוֹעִיל כִּי
יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁבוּ בִּתְשׁוּבָה עַד שֶׁהָיוּ
מוּכָנִים לְיַלֵּךְ בְּגָלוּת עַל יְדֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר,
וּכְבָר הָיָה אַשּׁוּר מוֹשֵׁל עֲלֵיהֶם, לָכֵן אָמַר
לוֹ ה'. **ב** קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר
הַגְּדוֹלָה וּקְרָא עָלֶיהָ שֶׁיּוֹכִיחֵם
וְיַזְהִירֵם כִּי־עָלְתָה רָעָתָם לְפָנָי
לְקַטְרֵג עֲלֵיהֶם: **ג** וַיָּקָם יוֹנָה לִבְרֹחַ
תַּרְשִׁישָׁה חוּץ לְאֶרֶץ שֶׁאֵין שָׁם נְבוּאָה
מִלִּפְנֵי יְהוָה כִּי לֹא הָיָה חָפֵץ לִהְיוֹת
שָׁלִיחַ בַּדָּבָר, כִּי חָשַׁב הַדָּא הַגּוֹיִם קְרוֹבִי
תְשׁוּבָה הֵם וְיָשִׁיבוּ אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינָם
מְמַהֲרִים לָשׁוּב, וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמְצָא
אֳנִיָּה ׀ בָּאָה מוּכָנֶת לָלֶכֶת תַּרְשִׁישׁ
וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ וַיֵּרֶד בָּהּ לָבוֹא
עִמָּהֶם עִם אַנְשֵׁי הַסְּפִינָה תַּרְשִׁישָׁה
מִלִּפְנֵי יְהוָה: **ד** וַיהוָה הֵטִיל
הִפִּיעַ רוּחַ־גְּדוֹלָה אֶל־הַיָּם וַיְהִי
סַעַר־גָּדוֹל בַּיָּם וְהָאֳנִיָּה חִשְּׁבָה
נִדְמֵית הָיְתָה לְהִשָּׁבֵר: **ה** וַיִּירְאוּ
הַמַּלָּחִים וַיִּזְעֲקוּ אִישׁ אֶל־אֱלֹהָיו
וַיָּטִלוּ אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר
בָּאֳנִיָּה אֶל־הַיָּם לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם
הַמֵּשָּׁא וְיוֹנָה יָרַד אֶל־יַרְכְּתֵי
הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיֵּרָדַם: **ו** וַיִּקְרַב
אֵלָיו רַב הַחֹבֵל וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־
לְּךָ נִרְדָּם הָלֹא אַנְוֹ נִמְצָאִים בְּסַכָּנָה
קוּם קְרָא אֶל־אֱלֹהֶיךָ הִתְפַּלֵּל לְפָנָיו
אוּלַי יִתְעַשֶּׁת יִתְרָצֶה הָאֱלֹהִים
לָנוּ וְלֹא נֹאבֵד: **ז** וַיֹּאמְרוּ אִישׁ
אֶל־רֵעֵהוּ לְכוּ וְנַפִּילָה גּוֹרָלוֹת וְנֵדְעָה בְּשֶׁלְמִי
בְּאֵה הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ וַיַּפִּלוּ
גּוֹרָלוֹת הָרִבָּה וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל בְּכָל
פַּעַם עַל־יוֹנָה: **ח** וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
הוֹאֵיל וְכָל הַגּוֹרָלוֹת נָפְלוּ עָלֶיךָ
הַגִּדָּה־נָּא לָנוּ בַּאֲשֶׁר לְמִי הָמַאת

עטרת מרים

שֶׁבִּסְבָּתוֹ בָּא לָנוּ הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ מַה־מְּלַאכְתְּךָ שֶׁמָּא פָּשַׁעְתָּ בַּמִּקְצוֹעַ
שֶׁלְּךָ וּמֵאַיִן מְאִיזֶה מָקוֹם תָּבוֹא אוּלַי בָּרַחְתָּ מִפְּנֵי רָעָה שֶׁעָשִׂית שָׁם מָה
אַרְצֶךָ אוּלַי בְּנֵי אַרְצְךָ הֵם בְּנֵי רְשָׁעִים וְאֵי־מִזֶּה עַם אָתָּה וְנֵדַע מִי אֱלֹהֶיךָ:
ט הַשִּׁיב לָהֶם עַל הָאַחֲרוֹן וַיֹּאמֶר אֶלֵיהֶם עִבְרִי אָנֹכִי מִבְּנֵי עִבְרִי הָרִאשׁוֹן

הפטרה למנחה יום כפור

יונה פרק א

א א וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה בֶּן־אֲמִתַּי
לֵאמֹר: ב קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה
וּקְרָא עָלֶיהָ כִּי־עָלְתָה רָעָתָם לְפָנָי: ג וַיָּקָם
יוֹנָה לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּרֶד יָפוֹ
וַיִּמְצָא אֳנִיָּה ׀ בָּאָה תַּרְשִׁישׁ וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ וַיֵּרֶד
בָּהּ לָבוֹא עִמָּהֶם מִלִּפְנֵי יְהוָה: ד וַיהוָה הֵטִיל
רוּחַ־גְּדוֹלָה אֶל־הַיָּם וַיְהִי
סַעַר־גָּדוֹל בַּיָּם וְהָאֳנִיָּה חִשְּׁבָה לְהִשָּׁבֵר:
ה וַיִּירְאוּ הַמַּלָּחִים וַיִּזְעֲקוּ אִישׁ אֶל־אֱלֹהָיו
וַיָּטִלוּ אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בָּאֳנִיָּה אֶל־הַיָּם
לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם וְיוֹנָה יָרַד אֶל־יַרְכְּתֵי
הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיֵּרָדַם: ו וַיִּקְרַב
אֵלָיו רַב הַחֹבֵל וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־
לְּךָ נִרְדָּם ׀ קוּם קְרָא אֶל־אֱלֹהֶיךָ אוּלַי
יִתְעַשֶּׁת הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נאבד: ז וַיֹּאמְרוּ אִישׁ
אֶל־רֵעֵהוּ לְכוּ וְנַפִּילָה גּוֹרָלוֹת וְנֵדְעָה בְּשֶׁלְמִי
בְּאֵה הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ וַיַּפִּלוּ
גּוֹרָלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל עַל־יוֹנָה: ח וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
הַגִּידָה־נָּא לָנוּ בַּאֲשֶׁר לְמִי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ
מַה־מְּלַאכְתְּךָ וּמֵאַיִן תָּבוֹא מָה אַרְצֶךָ וְאֵי־מִזֶּה עַם אָתָּה: ט וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם עִבְרִי אָנֹכִי וְאֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרֵא אֲשֶׁר עָשָׂה
אֶת־הַיָּם וְאֶת־הַיַּבָּשָׁה: י וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ כִּי־יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי־מִלִּפְנֵי יְהוָה הוּא בֹרֵחַ כִּי הִגִּיד
לָהֶם: יא וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־נַּעֲשֶׂה לָּךְ וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעָלֵינוּ וְלֹא
עִמָּךְ וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעָלֵינוּ וְלֹא
יוֹסִיף לְהַרְעִישׁ עוֹד בַּהֲרַמַּת הַגַּלִּים כִּי
הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר: יב וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם שָׂאוּנִי וַהֲטִילֻנִי אֶל־הַיָּם וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם
כִּי יוֹדֵעַ אָנִי כִּי בְשֶׁלִּי הַסַּעַר הַגָּדוֹל הַזֶּה עֲלֵיכֶם: יג וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים
לְהָשִׁיב אֶל־הַיַּבָּשָׁה וְלֹא יָכֹלוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר עֲלֵיהֶם: יד וַיִּקְרְאוּ

אֶל־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ אָנָּה יְהוָה אַל־נָא נֹאבְדָה בְּעֲוֹן שִׁפְלַח יָד בְּנַפְשׁ
הָאִישׁ הַזֶּה וְאַל־תִּתֵּן עָלֵינוּ דָּם נָקִי כִּי־אַתָּה יְהוָה כַּאֲשֶׁר חָפָצְתָּ
עָשִׂיתָ לְהַמִּיתוֹ עַל יָדֵינוּ: טז וַיִּשְׂאוּ אֶת־יוֹנָה וַיְטִלֻהוּ אֶל־הַיָּם וַיַּעֲמֹד
נָח הַיָּם מִזַּעְפּוֹ מִקֵּצֶף הָרַעֲשַׁת גִּלָּיו: טז בִּרְאוֹתָם הַשְּׁנָחַת הַמָּקוֹם וְיִכְלְתּוּ
וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה
אֶת־יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ זֶבַח לַיהוָה וַיִּדְּרוּ נְדָרִים: ב א וַיְמַן
יְהוָה דָּג גָּדוֹל לִבְלַע אֶת־יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה
בִּמְעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת: ב וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה
אֱלֹהָיו מִמְּעֵי הַדָּגָה: ג וַיֹּאמֶר
קָרָאתִי מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָה
וַיַּעֲנֵנִי הוֹאִיל וַאֲנִי קָם כָּל הַיָּמִים
הַלָּלוּ, מִבֶּטֶן הַדָּג שָׁהוּא כְּשָׁאוֹל לִי
שִׁוַּעְתִּי וְגַם מוּבְטָח אֲנִי אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ
קוֹלִי: ד וַתַּשְׁלִיכֵנִי מְצוּלָה בִּלְבַב
יַמִּים וְנָהָר הִסְכִּנָם בַּיִם יְסֹבְבֵנִי
כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ גַּלֶּי הַיָּם הַגְּדוֹלִים
וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ: ה וַאֲנִי אָמַרְתִּי
נִגְרַשְׁתִּי אוֹתִי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ
אַךְ כְּשֶׁרָאִיתִי וְעוֹדֵנִי חַי בְּמֵעֵי הַדָּג
מוּבְטָח אֲנִי לָצֵאת מִזֶּה וְאוֹסִיף
לְהַבִּיט אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ לְבֹא
שָׁמָּה בְּקוֹל תּוֹדָה: ו אֲפָפוּנִי סְבָבוּ
אוֹתִי מַיִם עַד קֶרֶב לְהוֹצֵאת נֶפֶשׁ
תְּהוֹם יְסֹבְבֵנִי, יַם סוּף חָבוּשׁ
הָיָה קָשׁוּר לְרֹאשִׁי כָּל זְמַן שֶׁהָיָה בְּמֵעֵי
הַדָּג: ז לִקְצְבֵי לְהֶגֶל הָרִים בְּקַרְקַעִית
הַיָּם יָרַדְתִּי בְּהִיוֹתִי בְּמֵעֵי הַדָּגָה,
חֻשְׁבְתִּי שֶׁהָאָרֶץ סָגְרָה בְּרִחֶיהָ
בַּעֲדִי לְעוֹלָם אֲבָל הוֹאִיל וְקִטַּמְתַּנִי כָּל
הַיָּמִים הַלָּלוּ אֲקַוֶּה וְתָעַל מִשָּׁחַת
מְקֻבָּר, מִמֵּעֵי הַדָּג חַיַּי יְהוָה אֱלֹהָי:
ח בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה זָכָרְתִּי וַתָּבוֹא אֵלֶיךָ
תְּפִלָּתִי אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ: ט מְשַׁמְּרִים הַבְלֵי־שָׁוְא חַסְדָּם יַעֲזֹבוּ: י וַאֲנִי
בְּקוֹל תּוֹדָה אֶזְבְּחָה־לָּךְ אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלֵּמָה בְּעָבוּר
יְשׁוּעָתָה לַיהוָה שֶׁל ה׳: יא וַיֹּאמֶר יְהוָה לַדָּג הֵעִיר אֶת רְצוֹנוֹ וַיָּקֵא
אֶת־יוֹנָה אֶל־הַיַּבָּשָׁה: א וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה שֵׁנִית בְּדַבֵּר
הַשְּׁלִיחוּת שֶׁל נִינְוֵה לֵאמֹר: ב קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא
אֵלֶיהָ אֶת־הַקְּרִיאָה שֶׁתִּהְיֶה נֶהְפֶּכֶת
עַל רָעָתָם אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ:
ג וַיָּקָם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל־נִינְוֵה
כִּדְבַר יְהוָה וְנִינְוֵה הָיְתָה עִיר־
גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת
יָמִים: ד וַיָּחֶל בְּשָׁהֲתְחִיל יוֹנָה
לָבוֹא בָּעִיר לְהַכְּנֵם בָּעִיר מַהֲלַךְ
יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר בְּלִבּוֹתוֹ,
הִנֵּה יֵשׁ עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וְאַחַר הֵם
וְנִינְוֵה נֶהְפֶּכֶת: ה לְאַחַר
שֶׁאַנְשֵׁי הָאֲנִיָּה הֵעִידוּ כִּי הֵטִילוּ אֶת יוֹנָה
אֶל הַיָּם וְכָל עַמָּנוּ כְּמוֹ שֶׁהָיָה, לְפִיכָךְ
וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה בֵּאלֹהִים
כִּדְבַר אֱלֹהִים וַיִּקְרְאוּ־צוֹם קוֹדֶם
אֲזֹהֶרֶת הַמַּלְךָ וַיִּלְבְּשׁוּ שַׂקִּים
מִגְּדוֹלָם וְעַד־קְטַנָּם וְשָׁבוּ בִּתְשׁוּבָה
שְׁלֵמָה: ו וַיִּגַּע הַדָּבָר אֶל־מֶלֶךְ נִינְוֵה וַיָּקָם מִכִּסְאוֹ וַיַּעֲבֵר

עטרת מרים

בְּקוֹל תּוֹדָה וְהוֹדָאָה עַל הַנֵּס אֲזַבְּחָה־לָּךְ וַאֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלֵּמָה בַּעֲבוּר
יְשׁוּעָתָה לַיהוָה שֶׁל ה׳: יא וַיֹּאמֶר יְהוָה לַדָּג הֵעִיר אֶת רְצוֹנוֹ וַיָּקֵא
אֶת־יוֹנָה אֶל־הַיַּבָּשָׁה: א וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה שֵׁנִית בְּדַבֵּר
הַשְּׁלִיחוּת שֶׁל נִינְוֵה לֵאמֹר: ב קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא
אֵלֶיהָ אֶת־הַקְּרִיאָה שֶׁתִּהְיֶה נֶהְפֶּכֶת
עַל רָעָתָם אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ:
ג וַיָּקָם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל־נִינְוֵה
כִּדְבַר יְהוָה וְנִינְוֵה הָיְתָה עִיר־
גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת
יָמִים: ד וַיָּחֶל בְּשָׁהֲתְחִיל יוֹנָה
לָבוֹא בָּעִיר מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם וְנִינְוֵה
נֶהְפֶּכֶת: ה וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה בֵּאלֹהִים וַיִּקְרְאוּ־צוֹם וַיִּלְבְּשׁוּ שַׂקִּים
מִגְּדוֹלָם וְעַד־קְטַנָּם: ו וַיִּגַּע הַדָּבָר אֶל־מֶלֶךְ נִינְוֵה וַיָּקָם מִכִּסְאוֹ וַיַּעֲבֵר

מִכְּסָאוֹ לָשֶׁבֶת עַל הָאָרֶץ וַיַּעֲבֵר הסיר אַדַּרְתּוֹ לְבוּשׁ הַמַּלְכוּת מֵעָלָיו וַיְכַס
שַׂק יְרִיעָה עָבָה וַיֵּשֶׁב עַל־הָאֵפֶר: ז וַיִּזְעַק צוה לְהַכְרִיז וַיֹּאמֶר בְּנִינְוֵה
מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדֹלָיו שֶׁל הַמַּלְכוּת נִגּוּר לֵאמֹר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַבָּקָר
וְהַצֹּאן אַל־יִטְעֲמוּ מְאוּמָה שום דָּבָר, אַל־יִרְעוּ וּמַיִם אַל־יִשְׁתּוּ: ח וְגִם

וֶה יש לְהַכְרִיז וְיִתְכַּסּוּ שַׂקִּים
הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְיִקְרְאוּ אֶל־
אֱלֹהִים בְּחָזְקָה בְּכָל לֵב וְיָשֻׁבוּ
אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה מִשְּׁאָר עֲבֵירוֹת
וּמִן־הַחָמָס הַגָּזוּל אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם
שֶׁעֲלֵיהֶם לְהָשִׁיב, כִּי וידוי וַחֲרָטָה לְבַד
אֵין מוֹעִיל בָּהֶם: ט גַּם זֶה מִן הַכְּרוֹז
מִי הַיּוֹדֵעַ עַל עֲבֵירוֹת שֶׁבָּדוֹ יָשׁוּב
לה' וְאוּ וְנִחַם הָאֱלֹהִים מִן הַגְּזֵרָה
וְשָׁב מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְלֹא נֹאבֵד מִן
הָעוֹלָם: י וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת־
מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־שָׁבוּ מִדַּרְכָּם
הָרָעָה כִּי עָשׂוּ כִּדְבַר הַמֶּלֶךְ וַיִּנָּחֶם
נִתְחָרֵט הָאֱלֹהִים דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן
בְּנֵי אָדָם עַל־הָרָעָה עַל הַגְּזֵרָה
אֲשֶׁר־דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת־לָהֶם וְלֹא
עָשָׂה: א בִּנְבוּאָה נֶאֱמַר לוֹ שֶׁנִּיחַם ה'
וַיֵּרַע אֶל־יוֹנָה רָעָה גְּדוֹלָה אָמַר,
עַכְשָׁיו יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם שֶׁאֲנִי נְבִיא הַשֶּׁקֶר
וַיֶּחַר לוֹ בַּעֲבוּר יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם לֹא שָׁבוּ
מִדַּרְכָּם הָרָעָה: ב וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָֹה
קח נָא אֶת נַפְשִׁי, וְהוֹסִיף וַיֹּאמַר אָנָּה
יְהוָֹה הֲלוֹא־זֶה דְבָרִי עַד בְּעוֹד
הָיוֹתִי עַל־אַדְמָתִי עַל־כֵּן קִדַּמְתִּי
לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה מֵרֹב בָּאָה לִי
הַנְּבוּאָה פַּעַם שֵׁנִית, כִּי יָדַעְתִּי מֵאָז
שֶׁהֵם יַחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה לֹא תַּחֲרִיבֵם כִּי
אַתָּה אֵל־חַנּוּן וְרַחוּם אֶרֶךְ
אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם עַל־הָרָעָה
וּבְזֶה תּוֹסִיף כְּעָסְךָ עַל יִשְׂרָאֵל בְּרֹאוֹתָם
כֹּחַ הַתְּשׁוּבָה וְאֵינָם לוֹקְחִים מוּסָר, וְלָכֵן
הָיְתָה קָשָׁה עָלַי הַנְּבוּאָה: ג וְעַתָּה
יְהוָֹה הוֹאִיל וְכֵן הוּא קַח־נָא אֶת־
נַפְשִׁי מִמֶּנִּי שֶׁלֹּא אֶרְאֶה בְּרֵעַת
יִשְׂרָאֵל כִּי טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי:
ד וַיֹּאמֶר יְהוָֹה הַהֵיטֵב חָרָה לָךְ: הָאם עַל
הַטּוֹב שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה לָהֶם חָרָה לָךְ:
ה וַיֵּצֵא יוֹנָה מִן־הָעִיר וַיֵּשֶׁב
מִקֶּדֶם בְּמִזְרַח לָעִיר וַיַּעַשׂ לוֹ שָׁם
סֻכָּה וַיֵּשֶׁב תַּחְתֶּיהָ בַּצֵּל עַד

אַדַּרְתּוֹ מֵעָלָיו וַיְכַס שַׂק וַיֵּשֶׁב עַל־הָאֵפֶר:
ז וַיִּזְעַק וַיֹּאמֶר בִּנְינְוֵה מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדֹלָיו
לֵאמֹר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַבָּקָר וְהַצֹּאן אַל־
יִטְעֲמוּ מְאוּמָה אַל־יִרְעוּ וּמַיִם אַל־יִשְׁתּוּ:
ח וְיִתְכַּסּוּ שַׂקִּים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְיִקְרְאוּ
אֶל־אֱלֹהִים בְּחָזְקָה וְיָשֻׁבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה
וּמִן־הַחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם: ט מִי־יוֹדֵעַ יָשׁוּב
וְנִחַם הָאֱלֹהִים וְשָׁב מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְלֹא נֹאבֵד:
י וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־שָׁבוּ
מִדַּרְכָּם הָרָעָה וַיִּנָּחֶם הָאֱלֹהִים עַל־הָרָעָה
אֲשֶׁר־דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת־לָהֶם וְלֹא עָשָׂה:

ד א וַיֵּרַע אֶל־יוֹנָה רָעָה גְּדוֹלָה וַיֶּחַר לוֹ: ב וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָֹה וַיֹּאמַר
אָנָּה יְהוָֹה הֲלוֹא־זֶה דְבָרִי עַד־הֱיוֹתִי עַל־אַדְמָתִי עַל־כֵּן קִדַּמְתִּי לִבְרֹחַ
תַּרְשִׁישָׁה כִּי יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה אֵל־חַנּוּן וְרַחוּם אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם
עַל־הָרָעָה: ג וְעַתָּה יְהוָֹה קַח־נָא אֶת־נַפְשִׁי מִמֶּנִּי כִּי טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי:
ד וַיֹּאמֶר יְהוָֹה הַהֵיטֵב חָרָה לָךְ: ה וַיֵּצֵא יוֹנָה מִן־הָעִיר וַיֵּשֶׁב מִקֶּדֶם לָעִיר
וַיַּעַשׂ לוֹ שָׁם סֻכָּה וַיֵּשֶׁב תַּחְתֶּיהָ בַּצֵּל עַד אֲשֶׁר יִרְאֶה מַה־יִּהְיֶה בָּעִיר:
ו וַיְמַן יְהוָֹה־אֱלֹהִים קִיקָיוֹן וַיַּעַל ׀ מֵעַל לְיוֹנָה לִהְיוֹת צֵל עַל־רֹאשׁוֹ
לְהַצִּיל לוֹ מֵרָעָתוֹ וַיִּשְׂמַח יוֹנָה עַל־הַקִּיקָיוֹן שִׂמְחָה גְּדוֹלָה: ז וַיְמַן
הָאֱלֹהִים תּוֹלַעַת בַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר לַמָּחֳרָת יום שִׁמְחָתוֹ וַתַּךְ אֶת־הַקִּיקָיוֹן וַיִּיבָשׁ:
ח וַיְהִי ׀ כִּזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ וַיְמַן אֱלֹהִים רוּחַ קָדִים מִזְרָחִית חֲרִישִׁית שֶׁמַּחֲרִישׁ הָאוֹנִים מֵרוֹב
שְׁאוֹנָהּ וַתַּךְ הַשֶּׁמֶשׁ הִשְׁלִיךְ וְנִיצוֹצָיו עַל־רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְעַלָּף נִשְׁאַר בְּלִי
הַרְגָּשָׁה וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי כִּי סָבַל
יִסּוּרִים הַרְבֵּה: ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יוֹנָה הַהֵיטֵב הֵאם מְאֹד חָרָה־
לְךָ עַל אִבְּדָן הַקִּיקָיוֹן וַיֹּאמֶר הֵיטֵב חָרָה־לִי עַד שֶׁאֶבְחַר מָוֶת
בַּעֲבוּר זֶה: י וַיֹּאמֶר יְהוָֹה הִנֵּה
אַתָּה חַסְתָּ וְנִצְטַעַרְתָּ עַל אֲבֵידַת
הַקִּיקָיוֹן אֲשֶׁר אַתָּה לֹא־עָמַלְתָּ בּוֹ
בְּחַרְשָׁה וּזְרֵעָה וְהִשְׁקָאת מַיִם וְלֹא

אֲשֶׁר יְרֹאֶה מַה־יִּהְיֶה בָּעִיר אוּלַי לֹא יַעַמְדוּ בִּתְשׁוּבָתָם וְתַחֲזוֹר הַגְּזֵרָה
לְמִקְומָהּ: ו וַיְמַן הִצְמִיחַ יְהוָֹה־אֱלֹהִים עֵשֶׂב בְּשֵׁם קִיקָיוֹן וְהוּא גֶּרֶל לְמַעְלָה
וַיַּעַל ׀ מֵעַל לְיוֹנָה לִהְיוֹת צֵל עַל־רֹאשׁוֹ לְהַצִּיל לוֹ מֵרָעָתוֹ מַחֹם
הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּשְׂמַח יוֹנָה עַל־הַקִּיקָיוֹן שִׂמְחָה גְּדוֹלָה: ז וַיְמַן הָאֱלֹהִים תּוֹלַעַת בַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר
לַמָּחֳרָת יום שִׁמְחָתוֹ וַתַּךְ אֶת־הַקִּיקָיוֹן מִמְּקוֹם יְנִיקָתוֹ וַיִּיבָשׁ:
ח וַיְהִי ׀ כִּזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ וַיְמַן אֱלֹהִים רוּחַ קָדִים מִזְרָחִית
חֲרִישִׁית שֶׁמַּחֲרִישׁ הָאוֹנִים מֵרוֹב שְׁאוֹנָהּ וַתַּךְ הַשֶּׁמֶשׁ הִשְׁלִיךְ וְנִיצוֹצָיו
עַל־רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְעַלָּף נִשְׁאַר בְּלִי הַרְגָּשָׁה וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי:
ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יוֹנָה הַהֵיטֵב חָרָה־לְךָ עַל־הַקִּיקָיוֹן וַיֹּאמֶר הֵיטֵב
חָרָה־לִי עַד־מָוֶת: י וַיֹּאמֶר יְהוָֹה אַתָּה חַסְתָּ עַל־הַקִּיקָיוֹן אֲשֶׁר לֹא־

עטרת מרים

גְּדַלְתָּו שֶׁבֵּן־לַיְלָה אֶחָד הָיָה וּבֵן־לַיְלָה שֶׁאַחֲרָיו אָבֵד: יא וַאֲנִי לָא אָחוּם עַל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה הֵגַם שֶׁרַבִּים עוֹבְדִים עֲבוֹדָה־זָרָה אֲבָל אֲשֶׁר יֶשׁ־בָּהּ הַרְבֵּהּ מִשְׁתִּים־עֶשְׂרֵה רִבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לְא־יָדַע בֵּין־יְמִינוֹ לִשְׂמֹאלוֹ כִּי הֵם קְטַנִּים וְאֵין לָהֶם עוֹנֶשׁ, וְעַל כָּל אֵלֶּה רָאוּי עָמַלְתָּ בּוֹ וְלָא גִדַּלְתּוֹ שֶׁבֵּן־לַיְלָה הָיָה וּבֶן־לַיְלָה אָבֵד: יא וַאֲנִי לָא אָחוּם עַל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יֶשׁ־בָּהּ הַרְבֵּהּ מִשְׁתִּים־עֶשְׂרֵה רִבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לְא־יָדַע בֵּין־יְמִינוֹ לִשְׂמֹאלוֹ וּבְהֵמָה רַבָּה: יב מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא: יט יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאתָם: כ תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם:

עטרת מרים

לְחוּם וְלַחֲמוּל: יח מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא: יט יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאתָם: כ תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם:

◆ יום חמישי י״א תשרי ◆

(כט) לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם:

כט אִלּוּ חַכִּימוּ אִסְתַּכָּלוּ בְּדָא סְבָרוּ מָא יְהֵי בְּסוֹפֵיהוֹן:

רש״י ◂ **יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם** • יִתְּנוּ לֵב לְהִתְבּוֹנֵן לְסוֹף פֵּרְעָנוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

(ל) אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם וַיהוָה הִסְגִּירָם:

ל אֵכְדֵין יִרְדּוֹף חַד אַלְפָא וּתְרֵין יְעָרְקוּן לְרִבּוֹתָא אִלְמָלֵא אֲרֵי תַּקִּיפְהוֹן מְסָרנוּן וַיְיָ אַשְׁלֵמנוּן:

רש״י ◂ **אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד** • מִמֶּנּוּ אֶלֶף מִיִּשְׂרָאֵל. **אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם וַה׳ הִסְגִּירָם** • מְכָרָם וּמְסָרָם בְּיָדֵנוּ, דילבר״ר בְּלַעַ״ז (איבערגעבען).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת אחרון של פסח תשי״ז – תורת מנחם התוועדויות כרך יט עמ׳ 323)

כִּי צוּרָם מְכָרָם וַה׳ הִסְגִּירָם (לב, ל) הַשְּׁמָדוֹת ל״ע שֶׁהָיוּ בְּדוֹרֵנוּ - לֹא הָיוּ מִצַּד כֹּחָם שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁהֲרֵי אֵין לְגוֹי שִׁלְטָה עַל יְהוּדִי, שֶׁנִּשְׁמָתוֹ הִיא חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ. וְהַגַּע בְּעַצְמְךָ: אִם בַּעֲצֵי הַמִּקְדָּשׁ הַגּשְׁמִי וַאֲבָנָיו לֹא שָׁלַט הָאוֹיֵב, כַּפָּתוּב טָבְעוּ בָּאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ - כָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר שֶׁאֵין לוֹ שִׁלְטָה בְּמִקְדָּשׁ רוּחָנִי (וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד). אֶלָּא **צוּרָם** מְכָרָם וה׳ הִסְגִּירָם - מִטַּעַם הַיָּדוּעַ לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. וְהִנֵּה כְּבוֹד קְדֻשַּׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ״ר אָמַר פַּעַם, שֶׁאֵין לְהַצְדִּיק אֶת ה׳ יוֹתֵר מִדַּאי . . . אֲבָל כְּתִיב "אוֹדְךָ ה׳ כִּי אָנַפְתָּ בִּי", הַיְנוּ שֶׁלְּעָתִיד יוֹדוּ לַה׳ עַל הַ"אָנַפְתָּ".

(לא) כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרֵם וְאֹיְבֵינוּ פְלִילִים:

לא אֲרֵי לָא כְתָקְפָּנָא תָּקְפְּהוֹן וּבַעֲלֵי דְבָבָנָא הֲווֹ דַיָּנָנָא:

רש״י ◂ **כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם** • כָּל זֶה הָיָה לָהֶם לָאוֹיְבִים לְהָבִין שֶׁהַשֵּׁם הִסְגִּירָם, וְלֹא לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם הִנָּצָּחוֹן, שֶׁהֲרֵי עַד הֵנָּה לֹא יָכְלוּ כְּלוּם אֱלֹהֵיהֶם כְּנֶגֶד צוּרֵנוּ, כִּי לֹא כְּסַלְעֵנוּ סַלְעָם. כָּל צוּר שֶׁבַּמִּקְרָא, לְשׁוֹן סֶלַע. **וְאוֹיְבֵינוּ פְלִילִים** • וַעֲכְשָׁו אוֹיְבֵינוּ שׁוֹפְטִים אוֹתָנוּ, שֶׁהֲרֵי צוּרֵנוּ מְכָרָנוּ לָהֶם (סְפָרִים אֲחֵרִים: הֲרֵי שֶׁצּוּרֵנוּ מְכָרָנוּ לָהֶם).

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כט) **לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת.** שֶׁאִילּוּ חָכְמוּ הָיָה לָהֶם לְהַשְׂכִּיל זֹאת וּלְהָבִין מַה יִּהְיֶה בְּאַחֲרִית, וּלְהָכִין לֵב אֵיךְ נַעֲשָׂה דָּבָר זֶה, כִּי עִם כָּזֶה שֶׁהָיוּ בְּבָר גְּדוֹלִים עַל כָּל אוּמָּה, וְעַתָּה אֶחָד מִמֶּנּוּ יִרְדּוֹף אָלָף: תורה ל

(ל) **אִם לֹא כִּי צוּרָם מְכָרָם.** לְשׁוֹן יִמְכֹּר ה׳ אֶת סִיסְרָא (שופטים ד ט):

וַה׳ הִסְגִּירָם. בְּיָדֵינוּ, עַל כָּל הָרָעוֹת שֶׁעָשׂוּ: תורה לא

(לא) **כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם.** וְעוֹד, כִּי יָדְעוּ וְרָאוּ שֶׁצּוּרָם אֵינוֹ כְּצוּרֵנוּ, שֶׁכָּל

(לב) **כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ:**

לב אֲרֵי כְּפַרְעֲנוּת עַמָּא דִּסְדוֹם פֵּרְעָנוּתְהוֹן וְלָקוּתְהוֹן כְּעַם עֲמֹרָה מָחָתְהוֹן בִּישִׁין כְּרֵשֵׁי חֻוְיָן וְתֻשְׁלָמַת עוֹבָדֵיהוֹן כִּמְרוּרִיּוּתְהוֹן:

רש"י◂ **כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם** • מוֹסֵב לְמַעְלָה: אָמַרְתִּי בְּלִבִּי אַפְאֵיהֶם וְאַשְׁבִּית זִכְרָם – לְפִי שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂה סְדֹם וַעֲמוֹרָה. **שַׁדְמֹת** • שְׂדֵה תְּבוּאָה, כְּמוֹ: (חבקוק ג) "וּשְׁדֵמוֹת לֹא עָשָׂה אֹכֶל", (מלכים ב כג) "וַיְשַׂבֵּר אֶת מַצֵּבוֹת הַבָּעַל וְאֶת הָאֲשֵׁרָה וְאֶת כָּל צְבָא הַשָּׁמָיִם", "וְשִׁבַּר אֶת מַצְּבֹתָיו וְאֶת אֲשֵׁרָיו". **עִנְּבֵי־רוֹשׁ** • עֵשֶׂב מַר. **אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ** • מַשְׁקֶה מַר רָאוּי לָהֶם, לְפִי מַעֲשֵׂיהֶם פֵּרְעָנוּתָם, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: "וְתֻשְׁלָמַת עוֹבָדֵיהוֹן כִּמְרוּרִיּוּתְהוֹן".

(לג) **חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר:**

לג הָא כְּמָרַת תַּנִּינַיָּא כֵּס פֵּרְעָנוּתְהוֹן וּכְרֵישׁ פִּתְגֵי חֻוְיָן אַכְזָרַיִן:

רש"י◂ **חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם** • כְּתַרְגּוּמוֹ: הָא כְּמָרַת תַּנִּינַיָּא כֵּס פֵּרְעָנוּתְהוֹן, הִנֵּה כִּמְרִירוּת נְחָשִׁים כּוֹס מִשְׁתֵּה פֵּרְעָנוּתָם. **וְרֹאשׁ פְּתָנִים** • כּוֹסָם, שֶׁהוּא אַכְזָר לַנָּשׁוּךְ. אוֹיֵב אַכְזָרִי יָבֹא וְיִפְרַע מֵהֶם.

(לד) **הֲלֹא־הוּא כָּמֻס עִמָּדִי חָתוּם בְּאוֹצְרֹתָי:**

לד הֲלָא כָל עוֹבָדֵיהוֹן גְּלָן קֳדָמַי גְּנִיזִין לְיוֹם דִּינָא בְּאוֹצָרַי:

רש"י◂ **הֲלֹא־הוּא כָּמֻס עִמָּדִי** • כְּתַרְגּוּמוֹ, כִּסְבוּרִים הֵם שֶׁשָּׂכַחְתִּי מַעֲשֵׂיהֶם? כֻּלָּם גְּנוּזִים וּשְׁמוּרִים לְפָנַי. **הֲלֹא־הוּא** • פְּרִי גַּפְנָם וּתְבוּאַת שַׂדְמוֹתָם, כָּמוּס עִמָּדִי.

(לה) **לִי נָקָם וְשִׁלֵּם לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם כִּי קְרוֹב יוֹם אֵידָם וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ:**

לה קֳדָמַי פֵּרְעָנוּתָא וַאֲנָא אֲשַׁלֵּם לְעִדָּן דְּיִגְלוֹן מֵאַרְעָהוֹן אֲרֵי קָרִיב יוֹם תְּבָרְהוֹן וּמַבַּע דְּעָתִיד לְהוֹן:

רש"י◂ **לִי נָקָם וְשִׁלֵּם** • עִמִּי נָכוֹן וּמְזֻמָּן פֵּרְעָנוּת נָקָם וְשִׁלֵּם לָהֶם כְּמַעֲשֵׂיהֶם. הַנָּקָם יְשַׁלֵּם לָהֶם גְּמוּלָם. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים "וְשִׁלֵּם", שֵׁם דָּבָר כְּמוֹ 'וְשָׁלוֹם', וְהוּא מִגִּזְרַת (ירמיה ח): "וְהַדִּבֵּר אֵין בָּהֶם", כְּמוֹ וְהַדִּבּוּר. וְאֵימָתַי אֲשַׁלֵּם לָהֶם? – **לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם** • כְּשֶׁתִּתּוֹם זְכוּת אֲבוֹתָם, שֶׁהֵן סְמוּכִים עָלָיו. **כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם** • כְּשֶׁאֶרְצֶה לְהָבִיא עֲלֵיהֶם יוֹם אֵידָם, קָרוֹב וּמְזֻמָּן לְפָנַי לְהָבִיא עַל־יְדֵי שְׁלוּחִים הַרְבֵּה. **וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ** • וּמַהֵר יָבֹאוּ הָעֲתִידוֹת לָהֶם. **וְחָשׁ** • כְּמוֹ (ישעיה ח) "יְמַהֵר יָחִישָׁה". עַד כָּאן הֵעִיד עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה דִּבְרֵי תוֹכָחָה לִהְיוֹת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד, כְּשֶׁתָּבֹא עֲלֵיהֶם הַפֻּרְעָנוּת יֵדְעוּ שֶׁאֲנִי הוֹדַעְתִּים מֵרֹאשׁ, מִכָּאן וָאֵילָךְ הֵעִיד עֲלֵיהֶם דִּבְרֵי תַּנְחוּמִין שֶׁיָּבֹאוּ עֲלֵיהֶם כְּכָלוֹת הַפֻּרְעָנוּת, כְּכָל אֲשֶׁר אָמַר לְמַעְלָה: (לעיל ל) "וְהָיָה כִי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וְגוֹ' וְשַׁבְתָּ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְגוֹ'".

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם לֹא יָכְלוּ לֹא הֵם וְלֹא צוֹרֲרָם עַל יִשְׂרָאֵל, כִּי אִדְּרַבָּה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּהֶם וּבֵאלֹהֵיהֶם שְׁפָטִים. וְגַם בְּדָגוֹן מִפְּנֵי הָאָרוֹן כִּדְאָמַר (שמואל א' ה ז) כִּי [קָשְׁתָה] יָדוֹ עָלֵינוּ וְעַל דָּגוֹן אֱלֹהֵינוּ. וְעַכְשָׁיו **אוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים** וְשׂוֹפְטִים אוֹתָנוּ כִּרְצוֹנָם. דָּבָר אַחֵר, **כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם**, וְלֹא נַעֲשׂוּ **אוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים** עַל צוּרֵנוּ אַחַר שֶׁנַּעֲשׂוּ פְּלִילִים עַל צוּרָם, וְאַחַר שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים לְתֵת לֵב לְכָל זֶה, **אֲגוּר** פֶּן יַכְעִיסוּנִי בָּזֶה שֶׁיִּתְלוּ כָּל הַשְׁרָרָה בָּהֶם, וְהָיָה לָהֶם לְהָבִין כִּי מֵאַחַר שֶׁלָּקוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם בָּנָיו שֶׁל מָקוֹם עַל רוֹעַ מַעַלְלֵיהֶם, יֵשׁ לָהֶם לִישָׂא קַל־וָחֹמֶר בְּעַצְמָם. וְעַתָּה מְפָרֵשׁ וְהוֹלֵךְ מָה אַחֲרִיתָם: תורה לב

(לב) **כִּי מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם.** וְיֵצֵא כּוֹס פּוּרְעָנוּת עֲלֵיהֶם: תורה לג

(לג) **חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם.** שֶׁיִּשְׁכַּר אוֹתָם: **וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר. יֵינָם** נִמְשָׁל יִהְיֶה כְּרוֹשׁ וְלַעֲנָה: תורה לד

(לד) **הֲלֹא הוּא.** הַפּוּרְעָנוּת שֶׁאָבִיא עֲלֵיהֶם **כָּמֻס עִמָּדִי**: תורה לה

(לה) **לִי נָקָם וְשִׁלֵּם.** עָלַי הוּא לַעֲשׂוֹת

(לו) כִּי־יָדִין יְהוָה עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנֶחָם כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב:

לו אֲרֵי יְדִין יְיָ דִינָא דְעַמֵּהּ וּפֻרְעָנוּת עַבְדּוֹהִי צַדִּיקַיָּא יִתְפְּרַע אֲרֵי גְּלֵי קֳדָמוֹהִי דִּבְעִדָּן דִּתְתְקַף עֲלֵיהוֹן מָחַת סָנְאָה יְהוֹן מִשְׁתְּלִין וּשְׁבִיקִין:

רס"י ◂ **כִּי־יָדִין ה' עַמּוֹ** • כְּשֶׁיִּשְׁפֹּט אוֹתָם בְּיִסּוּרִין הַלָּלוּ הָאֲמוּרִים עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ "כִּי בָם יָדִין (איוב לו) עַמִּים", יִיסַּר עַמִּים. 'כִּי' זֶה אֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'דְּהָא' לָתֵת טַעַם לַדְּבָרִים שֶׁל מַעְלָה, אֶלָּא לְשׁוֹן תְּחִלַּת דִּבּוּר, כְּמוֹ "כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ", כְּשֶׁיָּבֹאוּ עֲלֵיהֶם מִשְׁפָּטִים הַלָּלוּ וְיִתְנַחֵם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל עֲבָדָיו לָשׁוּב וּלְרַחֵם עֲלֵיהֶם. **יִתְנֶחָם** • לְשׁוֹן הֶפֵךְ מַחֲשָׁבָה, לְהֵטִיב אוֹ לְהָרַע. **כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד** • כְּשֶׁיִּרְאֶה כִּי יַד הָאוֹיֵב הוֹלֶכֶת וְחוֹזֶקֶת מְאֹד עֲלֵיהֶם, וְאֶפֶס בָּהֶם עָצוּר וְעָזוּב. **עָצוּר** • נוֹשַׁע עַל־יְדֵי עוֹצֵר וּמוֹשֵׁל שֶׁיַּעֲצֹר בָּהֶם. **עָזוּב** • עַל־יְדֵי עוֹזֵב. וְעוֹצֵר הוּא הַמּוֹשֵׁל הָעוֹצֵר בָּעָם שֶׁלֹּא יֵלְכוּ מְפֻזָּרִים בְּצֵאתָם לַצָּבָא עַל הָאוֹיֵב, בִּלְשׁוֹן לַעַ"ז מיינטינדו"ר. **עָצוּר** • הוּא הַנּוֹשָׁע בְּמַעֲצוֹר הַמּוֹשֵׁל. **עָזוּב** • מְחֻזָּק, כְּמוֹ (נחמיה ג) "וַיַּעַזְבוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַד הַחוֹמָה", (ירמיה מט) "אֵיךְ לֹא עֻזָּבָה עִיר תְּהִלָּה".

(לו) וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חָסָיוּ בּוֹ:

לז וְיֵימַר אָן דַּחֲלָתְהוֹן תַּקִּיפָא דַּהֲווֹ רְחִיצִין בֵּהּ:

רס"י ◂ **וְאָמַר** • הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עֲלֵיהֶם. **אֵי אֱלֹהֵימוֹ** • עֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים שֶׁעָבְדוּ. **צוּר חָסָיוּ בּוֹ** • הַסֶּלַע שֶׁהָיוּ מִתְבַּסְּסִין בּוֹ מִפְּנֵי הַחַמָּה וְהַצִּנָּה, כְּלוֹמַר שֶׁהָיוּ בְּטוּחִין בּוֹ לְהָגֵן עֲלֵיהֶם מִן הָרָעָה.

(לח) אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה:

לח דִּי תַרְבּ נִכְסָתְהוֹן הֲווֹ אָכְלִין שָׁתָן חֲמַר נִסְכֵּיהוֹן יְקוּמוּן כְּעַן וְיִסְתַּעְדוּנְכוֹן יְהוֹן עֲלֵיכוֹן מָגֵן:

רס"י ◂ **אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ** • הָיוּ אוֹתָן אֱלִהוּת אוֹכְלִים, שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִים לִפְנֵיהֶם וְשׁוֹתִים יֵין נְסִיכָם. **יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה** • אוֹתוֹ הַצּוּר יִהְיֶה לָכֶם מַחֲסֶה וּמִסְתּוֹר.

(לט) רְאוּ ׀ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל:

לט חֲזוֹ כְּעַן אֲרֵי אֲנָא אֲנָא הוּא וְלֵית אֱלָהּ בַּר מִנִּי אֲנָא מֵמִית וּמָחֵה מְחֵינָא וְאַף מַסֵּינָא וְלֵית מִן יְדִי מְשֵׁזֵב:

רס"י ◂ **רְאוּ עַתָּה** • הָבִינוּ מִן הַפֻּרְעָנוּת שֶׁהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם וְאֵין לָכֶם מוֹשִׁיעַ, וּמִן הַתְּשׁוּעָה שֶׁאוֹשִׁיעֲכֶם וְאֵין מוֹחֶה בְּיָדִי. **אֲנִי אֲנִי הוּא** • אֲנִי לְהַשְׁפִּיל וַאֲנִי לְהָרִים. **וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי** • עוֹמֵד כְּנֶגְדִּי לִמְחוֹת. **עִמָּדִי** • דַּגְמָתִי וְכָמוֹנִי. **וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל** • הַפּוֹשְׁעִים בִּי.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(לו) **כִּי יָדִין ה' עַמּוֹ.** כְּשֶׁיִּדְּין ה' דִּין עַמּוֹ וְיִקַּח נְקָמָתוֹ וְדִינוֹ מֵהֶם:
וְעַל עֲבָדָיו יִתְנֶחָם. וְעַל יִשְׂרָאֵל יִתְנַחֵם בְּמַה שֶׁהָרְגִּיזוּ לְפָנָיו:
וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב. וְשֶׁאֵין בָּהֶם מִי שֶׁיְּסַיְּעֵם. וְהוּא כְּמוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ (שמות כג ה): תורה לז

(לז) **וְאָמַר.** הָאוֹיֵב:
אֵי אֱלֹהֵימוֹ. שֶׁהָיוּ עוֹבְדִין בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים: תורה לח

(לח) **אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ.** בִּזְמַן הַקְּרָבַת הַקָּרְבָּנוֹת:
יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם. שֶׁהָיוּ מְנַסְּכִין עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ:
יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם. כָּל אֱלוֹהוּת:
יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה. הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֱלֹהֵיכֶם: תורה לט

(לט) **רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא.** וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מֵשִׁיב אֶל הָאוֹיְבִים: אַתֶּם אוֹמְרִים **אֵי אֱלֹהֵימוֹ**, **רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא** אֱלֹהֵיכֶם, שֶׁאַרְאֶה לָהֶם גְּבוּרָתִי. וּמַה שֶּׁאַתֶּם מִצְרְפִין שְׁאָר אֱלוֹהוּת אֵלַי, **וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי**, אֶלָּא **אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה**, בְּיָדִי לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת, וְאִם הֲמַתִּי אֲנִי בְּעַצְמִי אֲחַיֶּה אוֹתָם, **מָחַצְתִּי** וַאֲנִי אֶרְפָּאֵם, וְעַל מַה שֶׁאֲמַרְתֶּם **יָקוּמוּ וְיַעְזְרוּכֶם**, אֵין מִי שֶׁיּוּכַל לַעֲוֹר לָהֶם כִּי אֲנִי לְבַדִּי אֶעֱזוֹר לָהֶם, אֲבָל אַתֶּם **אֵין מִיָּדִי מַצִּיל**: תורה מ

◆ יום שישי י"ב תשרי ◆

(מ) כִּי־אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעֹלָם:

מ אֲרֵי אַתְקֵנִית בִּשְׁמַיָּא בִּית שְׁכִנְתִּי וַאֲמָרִית קַיָּם אֲנָא לְעָלְמִין:

רש"י ◂ **כִּי אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי** • כִּי בַּחֲרוֹן אַפִּי, אֶשָּׂא יָדִי אֶל עַצְמִי בִּשְׁבוּעָה. **וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי** • לְשׁוֹן שְׁבוּעָה הוּא, [כְּמוֹ חַי אָנִי נְאֻם ה' אִם לֹא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי (במדבר יד יח), אַף כַּאן] אֲנִי נִשְׁבָּע "חַי אָנֹכִי".

(מא) אִם־שַׁנּוֹתִי בָּרָק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם:

מא אִם עַל חַד תְּרִין כְּחֵזוּ בַרְקָא מְסוֹף שְׁמַיָּא וְעַד סוֹף שְׁמַיָּא תִּתְגְּלִי חַרְבִּי וְתִתְקְרֵף בְּדִינָא יְדִי אֲתֵיב פֻּרְעָנוּתָא לְסָנְאַי וּלְבַעֲלֵי דְּבָבַי אֲשַׁלֵּם:

רש"י ◂ **אִם־שַׁנּוֹתִי בָּרָק חַרְבִּי** • אִם אֲשַׁנֵּן אֶת לַהַב חַרְבִּי, כְּמוֹ "לְמַעַן הֱיוֹת לָהּ בָּרָק", פלנדו"ר (יחזקאל כא) (גלאנץ). **וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי** • לְהָנִיחַ מִדַּת רַחֲמִים בְּאוֹיְבַי שֶׁהֵרֵעוּ לָכֶם, אֲשֶׁר אֲנִי קָצַפְתִּי מְעַט וְהֵמָּה עָזְרוּ לָרָעָה. דָּבָר אַחֵר: "וְתֹאחֵז יָדִי", אֶת מִדַּת הַמִּשְׁפָּט לְהַחֲזִיק בָּהּ וְלִנְקֹם נָקָם. **אָשִׁיב נָקָם וְגוֹ'** • לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ בָּאַגָּדָה, מִתּוֹךְ לְשׁוֹן הַמִּקְרָא, שֶׁאָמַר "וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי", לֹא כְּמִדַּת בָּשָׂר־וָדָם מִדַּת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: מִדַּת בָּשָׂר־וָדָם זוֹרֵק חֵץ וְאֵינוֹ יָכוֹל לַהֲשִׁיבוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא זוֹרֵק חִצָּיו וְיֵשׁ בְּיָדוֹ לַהֲשִׁיבָן כְּאִלּוּ אוֹחֲזָן בְּיָדוֹ, שֶׁהֲרֵי בָּרָק הוּא חִצּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן "בְּרַק חַרְבִּי, וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי", וְהַמִּשְׁפָּט הַזֶּה לְשׁוֹן פֻּרְעָנוּת הוּא, בְּלַעַ"ז יושטיצא"ה.

(מב) אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב:

מב אֲרַוֵי גִּירַי מִדְּמָא וְחַרְבִּי תִּקְטוֹל בְּעַמְמַיָּא מִדַּם קְטִילָן וְשִׁבְיָן לְאַעְדָּאָה כְּתַרִין מֵרֵישׁ סָנְאָה וּבְעֵל דְּבָבָא:

רש"י ◂ **אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם** • הָאוֹיֵב. **וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר** • בְּשָׂרָם. **מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה** • זֹאת תִּהְיֶה לָהֶם מֵעֲוֹן דַּם חַלְלֵי (ספרים אחרים: חַלְלֵי דָּם) יִשְׂרָאֵל וְשִׁבְיָה שֶׁשָּׁבוּ מֵהֶם. **מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב** • מִפֶּשַׁע תְּחִלַּת פִּרְצַת הָאוֹיֵב, כִּי כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִפְרָע מֵהָעוֹבְדֵי־כוֹכָבִים, הוּא פּוֹקֵד עֲלֵיהֶם עֲוֹנָם וַעֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵיהֶם מֵרֵאשִׁית פִּרְצָה שֶׁפָּרְצוּ בְּיִשְׂרָאֵל.

(מג) הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ: פ

מג שַׁבְּחוּ עַמְמַיָּא עַמֵּהּ אֲרֵי פֻּרְעָנוּת עַבְדּוֹהִי צַדִּיקַיָּא יִתְפְּרַע וּפֻרְעָנוּת יָתֵיב לְסָנְאוֹהִי וְיַכַּפַּר עַל אַרְעֵהּ וְעַל עַמֵּהּ:

רש"י ◂ **הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ** • לְאוֹתוֹ הַזְּמַן יְשַׂבְּחוּ הָעוֹבְדֵי־כוֹכָבִים אֶת יִשְׂרָאֵל: 'רְאוּ מַה שִּׁבְחָהּ שֶׁל אֻמָּה זוֹ שֶׁדָּבְקוּ בַּהקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּכָל הַתְּלָאוֹת שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם וְלֹא עֲזָבוּהוּ, יוֹדְעִים הָיוּ בְּטוּבוֹ וּבְשִׁבְחוֹ. **כִּי דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם** • שְׁפִיכוּת דְּמֵיהֶם, כְּמַשְׂמָעוֹ. **וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו** • עַל הַגָּזֵל וְעַל הֶחָמָס, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "מְצָרִים לְשַׁמָּה תִּהְיֶה, וֶאֱדוֹם לְמִדְבַּר שְׁמָמָה תִּהְיֶה מֵחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה",

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(מ) **כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי.** כִּי בְּיָדִי אֶשָּׂבַע אֶל הַשָּׁמַיִם לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בָּהֶם: **וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעֹלָם.** כְּמַה דְּאַתְּ אָמַר גַּבֵּי שְׁבוּעָה (במדבר יד כח) חַי אָנִי נְאֻם ה'. וּלְאַחַר שֶׁעָשִׂיתִי מִשְׁפָּטַי וְדִינִי בְּיִשְׂרָאֵל, **אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם** מַה שֶּׁשִּׁעְבְּדוּ בָּהֶם: תורה מא

(מב) **מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב.** שֶׁאָפְרַע מֵרֹאשׁ הָאוֹיֵב: תורה מג

(מג) **הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ.** אָז יְשַׁבְּחוּ הָאוּמּוֹת לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם עַמּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְיֹאמְרוּ (תהלים קמד טו) אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִפְרָע מִצָּרֵיהֶם, כִּדְמִפְרַשׁ וְאָזֵיל:

וְאוֹמֵר (עובדיה א) "מְחַמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב וְגוֹ'". **וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ** • וִיכַפֵּיס אַדְמָתוֹ וְעַמּוֹ עַל הַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם, וְשֶׁעָשָׂה לָהֶם הָאוֹיֵב. **וְכִפֶּר** • לְשׁוֹן רְצוּי וּפִיּוּס, כְּמוֹ (בראשית לב) "אֲכַפְּרָה פָנָיו", 'אַנְחִינֵהּ לֶרֶגְזֵהּ'. **וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ** • וּמַה הִיא אַדְמָתוֹ? עַמּוֹ. כְּשֶׁעַמּוֹ מִתְנַחֲמִים, אַרְצוֹ מִתְנַחֶמֶת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (תהלים פה) "רָצִיתָ ה' אַרְצֶךָ", בְּמֶה רָצִיתָ אַרְצֶךָ? "שַׁבְתָּ שְׁבוּת יַעֲקֹב". בְּפָנִים אֲחֵרִים הִיא נִדְרֶשֶׁת בַּ'סִּפְרֵי', וְנֶחְלְקוּ בָּהּ רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה, רַבִּי יְהוּדָה הוֹרֵשׁ כֻּלָּהּ כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל, וְרַבִּי נְחֶמְיָה הוֹרֵשׁ כֻּלָּהּ כְּנֶגֶד הָעוֹבְדֵי־כוֹכָבִים. רַבִּי יְהוּדָה הוֹרֵשׁ כְּלַפֵּי יִשְׂרָאֵל: "אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם", כְּמוֹ שֶׁפִּרַשְׁתִּי עַד "וְלֹא ה' פָּעַל כָּל זֹאת". "כִּי גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה" — אִבְּדוּ תּוֹרָתִי, שֶׁהִיא לָהֶם עֵצָה נְכוֹנָה. "וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה" — לְהִתְבּוֹנֵן "אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד" מִן הָאֻמּוֹת "אֶלֶף" מֵהֶם, אִם לֹא כִּי צוּרָם מְכָרָם, "כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם", הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁפִּרַשְׁתִּי עַד תַּכְלִיתוֹ. וְרַבִּי נְחֶמְיָה הוֹרֵשׁ כְּלַפֵּי הָעוֹבְדֵי־כוֹכָבִים: "כִּי גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה", כְּמוֹ שֶׁפִּרַשְׁתִּי תְּחִלָּה, עַד "וְאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים": **כִּי מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם** • שֶׁל הָעוֹבְדֵי־כוֹכָבִים. **וּמִשַּׁדְמוֹת עֲמֹרָה וְגוֹ'** • וְלֹא יָשִׂימוּ לִבָּם לְתְלוֹת הַגְּדֻלָּה בִּי. **עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ** • הוּא שֶׁאָמַר: "לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר", עַל יִשְׂרָאֵל לְהַרְעִילָם וּלְהַמְרִירָם. לְפִיכָךְ "אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ", לְהַלְעִיט אוֹתָם עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ לְבָנַי: **חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם** • מוּכָן לְהַשְׁקוֹתָם עַל מַה שֶּׁעוֹשִׂין לָהֶם: **כָּמֵס עִמָּדִי** • אוֹתוֹ הַכּוֹס, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים עה) "כִּי כוֹס בְּיַד ה' וְגוֹ'": **לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם** • כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה כו) "תִּרְמְסֶנָּה רָגֶל": **כִּי־יָדִין ה' עַמּוֹ** • בְּלָשׁוֹן זֶה מְשַׁמֵּשׁ "כִּי יָדִין", בִּלְשׁוֹן 'דְּהָא', וְאֵין יָדִין לְשׁוֹן יִסּוּרִין, אֶלָּא כְּמוֹ: 'כִּי יָרִיב יָרִיב אֶת רִיבָם מִיַּד עוֹשְׁקֵיהֶם, כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד וְגוֹ'": **וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ** • וְהָאוֹיֵב יֹאמַר: "אֵי אֱלֹהֵימוֹ", שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר טִיטוּס הָרָשָׁע כְּשֶׁגִּדֵּר אֶת הַפָּרֹכֶת, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (מיכה ז) "וְתִרְאֶ אוֹיַבְתִּי וְתְכַסָּהּ בוּשָׁה, הָאוֹמְרָה אֵלַי אַיּוֹ ה' אֱלֹהָיִךְ": **רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי וְגוֹ'** • אָז יִגָּלֶה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יְשׁוּעָתוֹ, וְיֹאמַר: "רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא", מֵאֹתִי בָּאת עֲלֵיהֶם הָרָעָה, וּמֵאֹתִי תָּבֹא עֲלֵיהֶם הַטּוֹבָה. **וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל** • מִי שֶׁיַּצִּיל אֶתְכֶם מִן הָרָעָה אֲשֶׁר אָבִיא עֲלֵיכֶם: **כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי** • כְּמוֹ 'כִּי נָשָׂאתִי', תָּמִיד אֲנִי מַשְׁרֶה מָקוֹם שְׁכִינָתִי בַּשָּׁמַיִם, כְּתַרְגּוּמוֹ. אֲפִלּוּ חַלָּשׁ לְמַעְלָה וּגְבוֹר לְמַטָּה, אֵימַת הָעֶלְיוֹן עַל הַתַּחְתּוֹן, וְכָל־שֶׁכֵּן שֶׁגִּבּוֹר מִלְמַעְלָה וְחַלָּשׁ מִלְמַטָּה. **יָדִי** • מָקוֹם שְׁכִינָתִי, כְּמוֹ (במדבר ב) "אִישׁ עַל יָדוֹ", וְהָיָה בְּיָדִי לְהַפְרַע מִכֶּם, אֲבָל אָמַרְתִּי שֶׁחַי אָנֹכִי לְעוֹלָם, אֵינִי מְמַהֵר לִפְרֹעַ, לְפִי שֶׁיֵּשׁ לִי שָׁהוּת בַּדָּבָר, כִּי אֲנִי חַי לְעוֹלָם, וּבְדוֹרוֹת אֲחֵרוֹנִים אֲנִי נִפְרָע מֵהֶם, וְהַיְכֹלֶת בְּיָדִי לִיפָּרַע מִן הַמֵּתִים וּמִן הַחַיִּים. מֻלָּךְ בָּשָׂר־וָדָם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לָמוּת, מְמַהֵר נִקְמָתוֹ לִיפָּרַע בְּחַיָּיו, כִּי שָׁמָּא יָמוּת הוּא אוֹ אוֹיְבוֹ, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא רָאָה נִקְמָתוֹ מְמֻנּוּ, אֲבָל אֲנִי חַי לְעוֹלָם וְאִם יָמוּתוּ הֵם וְאֵינִי נִפְרָע בְּחַיֵּיהֶם, אֶפְרַע בְּמוֹתָם: **אִם שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי** • הַרְבֵּה 'אִם' יֵשׁ שֶׁאֵינָם תְּלוּיִים, כְּשֶׁאַשַּׁנֵּן בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי וְכוּ', כְּמוֹ שֶׁפִּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה.

• שבת קודש י"ג תשרי •

(מד) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה־הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן:

מד וַאֲתָא מֹשֶׁה וּמַלִּיל יָת כָּל פִּתְגָמֵי תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָם עַמָּא הוּא וְהוֹשַׁע בַּר נוּן:

רש"י **הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן** • (סוטה יג) שַׁבָּת שֶׁל דִּיּוּגְנִי הָיְתָה, נִטְלָה רְשׁוּת מִזֶּה וְנִתְּנָה לָזֶה. הֶעֱמִיד לוֹ מֹשֶׁה מְתֻרְגְּמָן לִיהוֹשֻׁעַ, שֶׁיְּהֵא הוֹרֵשׁ בְּחַיָּיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל: 'בְּחַיֵּי רַבְּךָ לֹא הָיָה לְךָ לְהָרִים רֹאשׁ'.

וְלָמָּה קוֹרְאֵהוּ כָּאן 'הוֹשֵׁעַ'? לוֹמַר שֶׁלֹּא זָחָה דַּעְתּוֹ עָלָיו, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְּנָה לוֹ גְּדֻלָּה, הִשְׁפִּיל עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר מִתְחַלְּתוֹ (ספרי).

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

גְּוִיּוֹת, פֵּירוּשׁ גּוּפֵי הַקְּדוֹשִׁים, וְלֹא יוּכְלוּ לְכַפּוֹר, וְאָז יָדִין לְכָל אֶחָד כַּדִּין שֶׁעָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל (מדרש תהלים ט יג). וְזֶהוּ שֶׁיִּיסֵּד הַפַּיָּט (יוצר ליום ראשון של ראש השנה) 'הִתְאַזַּר בִּקְדוֹשִׁים', וְכֵן בָּעֲקֵידָה 'אַל דֳּמִי לְדָמְיִ' (סליחות לכ' בסיון), 'גַּם בְּפוּרְפִּירָא מְלֵא גְוִיּוֹת':

וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ. יִשְׂרָאֵל **עַמּוֹ** יְכַפְּרוּ **אַדְמָתוֹ** שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, דִּכְתִיב (במדבר לה לג) וְלָאָרֶץ לֹא יְכֻפַּר לַדָּם אֲשֶׁר שֻׁפַּךְ בָּהּ כִּי אִם בְּדַם שֹׁפְכוֹ. וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁפְּכוּ דָּמָן שֶׁל אוּמּוֹת כְּמוֹ שֶׁשָּׁפְכוּ הֵן דָּמָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּדִכְתִיב (יחזקאל כה יד) וְנָתַתִּי [אֶת] נִקְמָתִי בֶּאֱדֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל: תורה מד

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כט עמ' 201)

הוא וְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן (לב, מד) **וְלָמָּה קוֹרְאֵהוּ כָּאן הוֹשֵׁעַ . . שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְּנָה לוֹ גְּדֻלָּה הִשְׁפִּיל עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר מִתְחַלָּתוֹ** (רש"י) כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי זוֹכֶה לִגְדֻלָּה, גְּדֻלּוּת שֶׁל שְׂרָרָה אוֹ גְּדֻלּוּת בְּעִנְיָן אַחֵר, שֶׁזּוֹכֶה לִבְרָכוֹת נֵעֲלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם - הוּא עָלוּל לְחַשֹּׁב, שֶׁמִּזֶּה גּוּפָא שֶׁהוּא זָכָה לְכָךְ, סִימָן שֶׁהוּא רָאוּי לַדָּבָר, וּכְתוֹצָאָה מִכָּךְ תִּהְיֶה אֲצִלּוֹ תְּנוּעָה שֶׁל הִתְנַכְּרוּת לַדֶּרֶךְ הַמּוֹבִילָה לְגֻדְלָּה, וְזֶהוּ גַּם הַכְּלִי לְכָךְ שֶׁהַגְּדֻלָּה תִּתְקַיֵּם בְּיָדוֹ.

(מה) **וַיְכַל מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל:**

מה **וְשֵׁצִי מֹשֶׁה לְמַלָּלָא יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין עִם כָּל יִשְׂרָאֵל:**

(מו) **וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר תְּצַוֻּם אֶת־בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת:**

מו **וַאֲמַר לְהוֹן שַׁוּוּ לִבְכוֹן לְכָל פִּתְגָמַיָּא דִּי אֲנָא מַסְהֵד בְּכוֹן יוֹמָא דֵין דִּי תְפַקְּדוּנוּן יָת בְּנֵיכוֹן לְמֵטַר לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא:**

רס"י◄ **שִׂימוּ לְבַבְכֶם •** צָרִיךְ אָדָם שֶׁיִּהְיוּ עֵינָיו וְאָזְנָיו וְלִבּוֹ מְכֻוָּנִים לְדִבְרֵי תּוֹרָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (יחזקאל מ) "בֶּן אָדָם רְאֵה בְעֵינֶיךָ וּבְאָזְנֶיךָ שְׁמָע וְשִׂים לִבְּךָ וגו'", וַהֲרֵי דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמַה תַּבְנִית הַבַּיִת, שֶׁהוּא נִרְאֶה לָעֵינַיִם וְנִמְדָּד בְּקָנֶה, צָרִיךְ אָדָם שֶׁיִּהְיוּ עֵינָיו וְאָזְנָיו וְלִבּוֹ מְכוּוָנִים לְהָבִין – דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁהֵן כַּהֲרָרִין הַתְּלוּיִן בִּשְׂעָרָה, עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ יום ב' דראש השנה, ה'תשכ"ח

רַשִׁ"י מְשַׁנֶּה מִסֵּדֶר הַכָּתוּב בִּיחֶזְקֵאל: עֵינַיִם אָזְנַיִם וְלֵב, וְכוֹתֵב: עֵינַיִם לֵב וְאָזְנַיִם - כִּי בְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י מְדֻבָּר בְּנוֹגֵעַ לָעוֹלָמוֹת, שֶׁהָעִנְיָן לְתוֹרָה. וְאִילּוּ בִּיחֶזְקֵאל מְדֻבָּר בְּנוֹגֵעַ לָעוֹלָמוֹת, שֶׁהָעִנְיָן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה שֶׁבּוֹ הוּא בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ:

בַּתּוֹרָה - הַסֵּדֶר הוּא "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע". וְהֵינוּ, שֶׁקֹּדֶם הַשְׁמִיעָה (לֹא שְׁמִיעָה כִּפְשׁוּטָהּ, שֶׁמּוּכְרַחַת לִהְיוֹת קֹדֶם הָעֲשִׂיָּה, כְּדֵי לָדַעַת מַה לַּעֲשׂוֹת, אֶלָּא שְׁמִיעָה) שֶׁפֵּירוּשָׁהּ הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה, צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּ'נַעֲשֶׂה', קַבָּלַת עוֹל. וְלָכֵן הַסֵּדֶר הוּא: לֵב - קַבָּלַת עוֹל, וְאַחַר־כָּךְ אָזְנַיִם - שְׁמִיעָה, הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה.

וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר: לְכֹל־לְרֹאשׁ צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הָרְאִיָּה (עֵינַיִם), שֶׁהוּא עִנְיַן הַחָכְמָה, אֱמוּנָה; וּלְאַחֲרֵי־זֶה בָּא עִנְיַן הַ'קַּבָּלַת עוֹל' (לֵב), וְאַחַר־כָּךְ בָּא עִנְיַן הַשְׁמִיעָה (אָזְנַיִם).

אֲבָל בָּעוֹלָמוֹת - הַסֵּדֶר הוּא שֶׁלְּכֹל־לְרֹאשׁ צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעִנְיָן דִּיחוּד חָכְמָה־וּבִינָה, עֵינַיִם (חָכְמָה) וְאָזְנַיִם (בִּינָה), וְאַחַר־כָּךְ בָּא עִנְיַן הַדַּעַת, שֶׁקְּשׁוּר עִם הָרְגֵּשׁ הַלֵּב - "לֵב לָדַעַת"; וּלְאַחֲרֵי־זֶה הִגָּה "לִבָּא פָּלִיג לְכָל שַׁיְיפִין", וְעַד שֶׁנַּעֲשֶׂה בִּנְיַן הַבַּיִת (עַל־יְדֵי שִׁבְעַת יְמֵי הַבִּנְיָן) בִּשְׁלֵמוּת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָנוֹ שֶׁל בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהוּא תַּכְלִית הָעֲלִיָּה שֶׁבָּעוֹלָם, כַּנַ"ל.

וְסֵדֶר הַדְּבָרִים - שֶׁתְּחִלָּה יָשְׁנוּ הָעִנְיָן כְּפִי שֶׁהוּא בַּתּוֹרָה, וּבִלְשׁוֹן רַשִׁ"י "וְכֵן הוּא אוֹמֵר", וְאַחַר־כָּךְ נִמְשָׁךְ גַּם בָּעוֹלָם, בְּנוֹגֵעַ לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ.

וְיֵשׁ לְבָאֵר גַּם אֶת הָעִנְיָן שֶׁ"דִּבְרֵי תוֹרָה" הֵם "כָּהֲרָרִין הַתְּלוּיִן בִּשְׂעָרָה" עַל־פִּי 'יֵינָה שֶׁל תּוֹרָה' - שֶׁגַּם לְאַחֲרֵי שֶׁהַתּוֹרָה נִסְעָה וְיָרְדָה כוּ' עַד שֶׁבָּאָה לָעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, הֲרֵי הִיא לְמַטָּה כְּמוֹ שֶׁהִיא לְמַעְלָה. וְזֶהוּ עִנְיַן הֲרָרִין הַתְּלוּיִין בִּשְׂעָרָה, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁתְּלוּיִין בִּשְׂעָרָה, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנִּמְשָׁךְ לְמַטָּה, הֲרֵי זֶה נִשְׁאָר "הֲרָרִין", כְּפִי שֶׁהוּא לְמַעְלָה.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה בַּעֲבוּדַת הָאָדָם:

יְדוּעָה הַשִּׂיחָה שֶׁל כ"ק מו"ח אַדְמו"ר מִשְּׁנוֹת הַצַּדִּי"ק, שֶׁבְּהּ מְדַבֵּר אוֹדוֹת הָעִנְיָן דְּ"שִׂימוּ לְבַבְכֶם", וּמְבָאֵר, שֶׁמּוֹשָׁכָה הוּא מַדְרֵגַת חָכְמָה דְּאֲצִילוּת, וְהָיָה מַשְׂכִּיל נִפְלָא, אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן הָיָה דִּבּוּרוֹ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ "עוֹבֵד".

[וְאוֹמֵר שָׁם דָּבָר נִפְלָא ("אַ פֶּלְא'דִיקְעֶר וָואַרט") - שֶׁמִּצַּד זֶה יֵשׁ יִתְרוֹן בְּמַדְרֵגַת מֹשֶׁה עַל מַדְרֵגַת חָכְמָה דְּאֲצִילוּת, וּמוּבָן, שֶׁמִּצַּד מַעֲלָה זוֹ, הִנֵּה חָכְמָה דְּאֲצִילוּת מְקַנְאָה בְּמֹשֶׁה!].

וְזֶהוּ שֶׁלְּאַחֲרֵי אַרְבָּעִים שָׁנָה הִתְחִיל מֹשֶׁה לְדַבֵּר "עֶרְנְסְטָע רַייד", וְאָמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל "שִׂימוּ לְבַבְכֶם".

וְעִנְיָן זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם אֵצֶל כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל - מִצַּד בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּנַפְשׁוֹ, שֶׁפּוֹעֶלֶת שֶׁגַּם עִנְיַן הַיִּרְאָה יִהְיֶה אֶצְלוֹ "מִילְתָא זוּטְרְתֵי", כְּמַבּוֹאָר בַּתַּנְיָא.

וְהָעִנְיָן דְּ"שִׂימוּ לְבַבְכֶם" צָרִיךְ לִפְעֹל עָלָיו לַעֲסֹק גַּם עִם הַזּוֹלַת - כְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב: "אֲשֶׁר תְּצַוּוּם אֶת בְּנֵיכֶם", כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל "וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ - אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים"; וְזוֹהִי הַהוֹכָחָה שֶׁיֵּשׁ אֶצְלוֹ הָעִנְיָן דְּ"שִׂימוּ לְבַבְכֶם", וְאִם חָסֵר בִּפְעוּלָה עִם הַזּוֹלַת, הֲרֵי זוֹ הוֹכָחָה עַל הַחֶסְרוֹן בְּעַצְמוֹ.

וּכְסִיּוּם הַכָּתוּב: "וּבְדָבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים וְגוֹ'", וְעַד "לְרִשְׁתָּהּ" - יְרוּשַׁת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁעִנְיַן הַיְרוּשָׁה הוּא אֲפִילּוּ אַצָּל תִּינוֹק בֶּן יוֹמוֹ, וּבְאֹפֶן שֶׁ"אֵין לָהּ הֶפְסֵק", בִּבְיַאַת מְשִׁיחֵנוּ צִדְקֵנוּ, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

הָאָמוּר לְעֵיל בְּעִנְיַן "שִׂימוּ לְבַבְכֶם" - מְכֻוָּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, וּבִכְדֵי שֶׁיָּבֹא בְּפוֹעַל מַמָּשׁ, וְהֵינוּ, שֶׁאֵין זֶה עִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה בִּלְבַד (אַף־עַל־פִּי שֶׁזֶּהוּ הָעִיקָר) שֶׁאֱמָרוֹ מֹשֶׁה לְאַנְשֵׁי דּוֹרוֹ, אֶלָּא זֶהוּ עִנְיָן שֶׁנּוֹגֵעַ לְכָל הַזְּמַנִּים, וְצָרִיךְ לִהְיוֹת בְּפֹעַל בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד.

וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה כָּל אֶחָד 'בַּעַל־הַבַּיִת' עַל חֲמֹשֶׁת הָאֲבָרִים, עֵינַיִם אָזְנַיִם וְכוּ', וְעַד שֶׁנַּעֲשֶׂה בְּמַעֲמָד וּמַצָּב דְּ"תָמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹקֶיךָ", וּמִתּוֹךְ בְּרִיאוּת הַנְּכוֹנָה, בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת, בְּטוּב הַנִּרְאֶה וְהַנִּגְלֶה.

וְעַד לַטּוֹב הָאֲמִתִּי שֶׁבָּאִים מִתּוֹךְ רִיקוּד ("אַרַיינְטאַנְצן") אֶל הַגְּאוּלָה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה, בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

(מז) כִּי לֹא־דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם כִּי־הוּא חַיֵּיכֶם וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: פ

מז אֲרֵי לָא פִתְגָם רֵקָא הוּא מִנְּכוֹן אֲרֵי הוּא חַיֵּיכוֹן וּבְפִתְגָמָא הָדֵין תּוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃

רש"י◂ **כִּי לֹא־דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם** • לֹא לְחִנָּם אַתֶּם יְגֵעִים בָּהּ, כִּי הַרְבֵּה שָׂכָר תָּלוּי בָּהּ, "כִּי הוּא חַיֵּיכֶם". דָּבָר אַחֵר: אֵין לְךָ דָּבָר רֵיקָן בַּתּוֹרָה שֶׁאִם תִּדְרְשֶׁנּוּ שֶׁאֵין בּוֹ מַתַּן שָׂכָר, תֵּדַע לְךָ שֶׁכֵּן אָמְרוּ חַזַ"ל: (בראשית לו) "וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע, וְתִמְנַע הָיְתָה פִּילֶגֶשׁ וְגוֹ'", לְפִי שֶׁאָמְרָה: 'אֵינִי כְּדַאי לִהְיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה, הַלְוַאי וְאֶהְיֶה פִּילַגְשׁוֹ', וְכָל־כָּךְ לָמָּה? לְהוֹדִיעַ שִׁבְחוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁהָיוּ שִׁלְטוֹנִים וּמְלָכִים מִתְאַוִּים לִיָּדֵבֵק בְּזַרְעוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת שמחת תורה תשכ"ב – תורת מנחם התוועדויות כרך לב עמ' 128)

וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים (לב, מז) **הָיָה מְהַלֵּךְ בַּמְּבוֹאוֹת הַמְּטֻנָּפוֹת לֹא יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע . . אִם הָיָה קוֹרֵא וּבָא, פּוֹסֵק . . עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים** (ברכות כד, ב) יֵשׁ לְתַמֵּהַּ, הֵיכָן נִרְמְזָה הֲלָכָה זוֹ בְּפָסוּק. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה דִּבּוּר עִנְיָנוֹ רִבּוּי - הַסְבָּרָה וְהִתְחַלְקוּת לְפָרָטִים. וּמִזֶּה, שֶׁ"דָּבָר" לְשׁוֹן יָחִיד (בְּנִגּוּד לְ"שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל הַדְּבָרִים", לְשׁוֹן רַבִּים), מוֹרֶה עַל שְׁלֵילַת הַדִּבּוּר, אֲבָל לֹא שְׁלֵילָה מֻחְלֶטֶת, שֶׁאָז אֵין זֶה דִּבּוּר כְּלָל, אֶלָּא הַפְסָקָה בְּאֶמְצַע הַדִּבּוּר. וְהֵיכָן מָצִינוּ שֶׁיֵּשׁ לְהַפְסִיק אֶת הַדִּבּוּר בַּתּוֹרָה - בְּמִי שֶׁלּוֹמֵד בַּדָּרֶךְ וּבָא לְמָבוֹא שֶׁאֵינוֹ נָקִי.

(מח) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר:

מח וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּכַרְן יוֹמָא הָדֵין לְמֵימַר׃

רש"י◂ **וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה** • בְּשִׁלְשָׁה מְקוֹמוֹת נֶאֱמַר "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה": נֶאֱמַר בְּנֹחַ (שם ז) "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְגוֹ'", בְּמַרְאִית אוֹרוֹ שֶׁל יוֹם, לְפִי שֶׁהָיוּ בְּנֵי דּוֹרוֹ אוֹמְרִים: 'בְּכָךְ וְכָךְ, אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁין בּוֹ, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ לִיכָּנֵס בַּתֵּבָה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אָנוּ נוֹטְלִין כַּשֵּׁילִין וְקַרְדֳּמוֹת וּמְבַקְּעִין אֶת הַתֵּבָה'. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'הֲרֵינִי מַכְנִיסוֹ בַּחֲצִי הַיּוֹם, וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ לְמָחוֹת, יָבֹא וְיִמְחֶה'. אַף כֵּאן בְּמִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה נֶאֱמַר: "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה", לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: 'בְּכָךְ וְכָךְ אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁין בּוֹ, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ, אָדָם שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וְהוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן, וְהֵגִיז לָנוּ אֶת הַשְּׂלָו, וְהֶעֱלָה לָנוּ אֶת הַבְּאֵר, וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ'. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'הֲרֵינִי מַכְנִיסוֹ בַּחֲצִי הַיּוֹם וְכוּ'.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יט פרשת האזינו)

ההוֹרָאָה הַנִּלְמָדת מִכְּךְ לְעַבּוֹדַת ה' שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד הִיא: בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל כָּל יְהוּדִי קַיֶּמֶת "בְּחִינַת" מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, כְּפִי שֶׁמִּסְבִּיר אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן בְּהַרְחָבָה בַּתַּנְיָא. יְכֹל אֵפוֹא הַיְּהוּדִי לְטָעוֹן: אִם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רוֹצֶה שֶׁאֶלְמַד תּוֹרָה וַאֲקַיֵּם מִצְוֹת, מַדּוּעַ הוּא קָבַע שֶׁבְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּנַפְשׁוֹ תִּהְיֶה בְּהֶעְלֵם, עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁנִּיתַּן לַחְשׁוֹב שֶׁאֵין הִיא קַיֶּמֶת כְּלָל חַס־וְשָׁלוֹם, וּבְגָלוּי חָשִׁים רַק אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית?

הַתְּשׁוּבָה עַל כָּךְ הִיא, שֶׁזּוֹהִי טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל, כִּי דַּוְקָא כָּךְ מִתְהַוֶּה הָעִנְיָן שֶׁל "**בְּעֶצֶם** הַיּוֹם הַזֶּה": רַק כַּאֲשֶׁר מְשִׁקַּעַת כָּאן **עֲבוֹדָה** - כַּאֲשֶׁר הַיְּהוּדִי עָמֵל כְּדֵי לְהָסִיר אֶת הַהִסְתָּרָה

הַקַּיֶּמֶת בּוֹ וּבְעוֹלָם בְּכְלָל - רַק אָז מִתְגַּלֶּה ה"עֶצֶם", עַצְמִיּוּתוֹ שֶׁל הַיְהוּדִי, וְאָז רוֹאִים שֶׁהַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר הָיוּ רַק הֲכָנָה לְהִתְעַלּוּת הַבָּאָה לְאַחֲרֵיהֶם, לִגְאֻלָּה עַל־יְדֵי בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּנַפְשׁוֹ, וּמִגְּאֻלָּה פְּרָטִית לִגְאֻלָּה כְּלָלִית, שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה הוּא גּוֹאֵל רִאשׁוֹן הוּא גּוֹאֵל אַחֲרוֹן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יט עמוד 343 – מתוך 'לקראת שבת')

עִפּוּב מִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה

וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר:

בְּשִׁלְשָׁה מְקוֹמוֹת נֶאֱמַר בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה, נֶאֱמַר בְּנֹחַ . . בְּמִצְרַיִם נֶאֱמַר . . בְּמִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה נֶאֱמַר.. (לב, מח. ובפירוש רש"י).

וְצָרִיךְ לְהָבִין, בְּשִׁלְמָא בְּנֹחַ חָשְׁבוּ בְּנֵי דּוֹרוֹ לַעֲצֹר אֶת נֹחַ מִלְּהָכָנֵס לַתֵּבָה, וְכֵן הַמִּצְרִיִּים חָשְׁבוּ לִמְנוֹעַ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָצֵאת מֵאַרְצָם, אֲבָל אֵיךְ חָשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִמְנֹעַ מִיתָה, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ בְּכֹחָם?

וְיֵשׁ לְבָאֵר בָּזֶה: מִצִּוּוִי הַקָּבָ"ה לְמֹשֶׁה עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה, וּבַיּוֹם שֶׁ"הַיּוֹם מָלְאוּ יָמַי וּשְׁנוֹתַי", הֵבִינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמִּיתָתוֹ תְּלוּיָה בַּעֲלִיָּה לְהַר הָעֲבָרִים בְּיוֹם זֶה שֶׁמָּלְאוּ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו, וְלָכֵן חָשְׁבוּ שֶׁאִם מֹשֶׁה לֹא יִהְיֶה בְּיוֹם זֶה בָּהָר, תִּתְבַּטֵּל הַגְּזֵרָה. (ועל־דרך מה שכתב רש"י שאחרי כיבוש ארץ סיחון ועוג, חשב משה שהותר הנדר).

עֶצֶם הַקְּיוּם דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל – "יוֹם הַזֶּה"

וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: (לב, מח)

וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהַטַּעַם שֶׁאָמְרוּ יִשְׂרָאֵל אֵין אָנוּ מַנִּיחִים אוֹתוֹ, אַף שֶׁכְּבָר נִגְזְרָה הַגְּזֵרָה עַל פְּטִירַת מֹשֶׁה, הוּא מִשּׁוּם שֶׁמִּיתַת מֹשֶׁה הוּא עִנְיָן הַשַּׁיָּךְ לַצִּבּוּר, וּתְשׁוּבַת הַצִּבּוּר יְכוֹלָה לְבַטֵּל גְּזַר דִּין, אַף־עַל־פִּי שֶׁנֶּחְתַּם (ראש השנה יח, א). וְהַטַּעַם שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הִצְלִיחוּ בָּאֱמֶת לְבַטֵּל הַגְּזֵרָה, מְרֻמָּז הַפָּסוּק בְּאָמְרוֹ "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה", דְּ"הַיּוֹם הַזֶּה" פְּטִירַת מֹשֶׁה נוֹגֵעַ בְּעֶצֶם הַקִּיּוּם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. שֶׁכֵּן כַּמְּבֹאָר בִּסְפָרִים (מגלה עמוקות ועוד), אִלּוּ מֹשֶׁה הָיָה מַכְנִיס אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לֹא הָיְתָה יְכוֹלָה לִהְיוֹת גָּלוּת אַחַר־כָּךְ, וּמֵמֵילָא הֶעָנֹשׁ לֹא הָיָה בְּאֹפֶן שֶׁל "שְׁפַךְ הַקָּבָ"ה חֲמָתוֹ עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים" אֶלָּא עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חַס־וְשָׁלוֹם, וּמִטַּעַם זֶה הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת "עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים".

(מט) עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר־נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה:

מט סַק לְטוּרָא דַעֲבָרַאי הָדֵין טוּרָא דִּנְבוֹ דִּי בְּאַרְעָא דְמוֹאָב דִּי עַל אַפֵּי יְרֵחוֹ וַחֲזֵי יָת אַרְעָא דִכְנַעַן דִּי אֲנָא יָהֵב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחֲסָנָא:

(נ) וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו:

נ וּמוּת בְּטוּרָא דִי אַתְּ סָלֵק לְתַמָּן וְאִתְכְּנֵשׁ לְעַמָּךְ כְּמָא דְמִית אַהֲרֹן אֲחוּךְ בְּהוֹר טוּרָא וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּהּ:

רש"י◄ כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ • בְּאוֹתָהּ מִיתָה שֶׁרָאִיתָ וְחָמַדְתָּ אוֹתָהּ, שֶׁהִפְשִׁיט מֹשֶׁה אֶת אַהֲרֹן בֶּגֶד רִאשׁוֹן וְהִלְבִּישׁוֹ לְאֶלְעָזָר, וְכֵן שֵׁנִי וְכֵן שְׁלִישִׁי, וְרָאָה בָּנוֹ בִּכְבוֹדוֹ. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: ׳אַהֲרֹן אָחִי, עֲלֵה לַמִּטָּה׳! וְעָלָה. ׳פְּשֹׁט יָדֶיךָ׳! וּפָשַׁט. ׳פְּשֹׁט רַגְלֶיךָ׳! וּפָשַׁט. ׳עֲצֹם עֵינֶיךָ׳! וְעָצַם. ׳קְמֹץ פִּיךָ׳! וְקָמַץ, וְהָלַךְ לוֹ. אָמַר מֹשֶׁה: אַשְׁרֵי מִי שֶׁמֵּת בְּמִיתָה זוֹ.

(נא) עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי־מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

נא עַל דִּי שַׁקַּרְתּוּן בְּמֵימְרִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי מְצוּת רְקָם מַדְבְּרָא דְצִן עַל דִּי לָא קַדִּשְׁתּוּן יָתִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי • גְּרַמְתֶּם לִמְעֹל בִּי. עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי • גְּרַמְתֶּם לִי שֶׁלֹּא אֶתְקַדֵּשׁ, אָמַרְתִּי לָכֶם: (במדבר כ) "וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע", וְהֵם הִכּוּהוּ, וְהֶצְרִכוּ לְהַכּוֹתוֹ פַּעֲמַיִם, וְאִלּוּ דִּבְּרוּ עִמּוֹ וְנָתַן מֵימָיו בְּלֹא הַכָּאָה, הָיָה מִתְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: ׳וּמַה הַסֶּלַע הַזֶּה שֶׁאֵינוֹ לְשָׁכָר וְלֹא לְפֻרְעָנוּת, אִם זָכָה אֵין לוֹ מַתָּן שָׂכָר, וְאִם חָטָא אֵינוֹ לוֹקֶה, כָּךְ מְקַיְּמִים מִצְוֹת בּוֹרְאוֹ, אָנוּ לֹא כָּל־שֶׁכֵּן׳?.

(נב) כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבֹוא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

נב אֲרֵי מִקֳּבֵל תֶּחֱזֵי יָת אַרְעָא וּלְתַמָּן לָא תֵעוּל לְאַרְעָא דִי אֲנָא יָהֵב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: פ פ

רש"י ◂ כִּי מִנֶּגֶד • מֵרָחוֹק. תִּרְאֶה וְגוֹ' • כִּי אִם לֹא תִרְאֶנָּה עַכְשָׁו, לֹא תִרְאֶנָּה עוֹד בְּחַיֶּיךָ. וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא • כִּי יָדַעְתִּי כִּי חֲבִיבָה הִיא לְךָ, עַל כֵּן אֲנִי אוֹמֵר לְךָ: ׳עֲלֵה וּרְאֵה׳:

נ"ב פסוקים, כל"ב סימן. חסלת פרשת האזינו

הפטרה לפרשת האזינו לשמו"ת ולקריאה בציבור נדפסה עמ' רכד

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(נב) **כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא.** שְׁנֵי דְּבָרִים שָׁאַלְתָּ, אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה (לעיל ג כה). ׳אֶעְבְּרָה׳ לֹא יִנָּתֵן לְךָ, ׳אֶרְאֶה׳ יִנָּתֵן לְךָ, שֶׁלֹּא אָשִׁיב פָּנֶיךָ רֵיקָם מִן הַכֹּל: **חסלת פרשת האזינו**

אגרות קודש

[ה'תשל"ב]

בודאי מובן (ורגיל) אשר הנוער צמא למצוא challenge דבר חדש וכו' – ולא עוד אלא שיש לזה יסוד בציווי חז"ל לעשות "כמאן **דבעי** למיעבד", היינו לנצל הכוחות שניתנו לו **במילואן**,

לאידך גיסא מובן ג"כ **ופשוט** שאינו ענין **כלל** לחפש challenge טרם שיזדיין בנשק שיוכל להתגבר עליו ולתקנו (עכ"פ שידע שיש סיכויים **טובים** לזה) – ולא שינוצח על ידו (שאז תיתוסף קלקול בעולם ואצלו וכו'), ובנוסח חז"ל שאסור לאדם לעמוד במקום סכנה ועוד יותר – כבתפלה שאומרים אותה **קודם** להתפלה "אל תביאני לידי נסיון".

בנוגע ליהודים – ובפרט בתקופתנו "secular education" זו שמזכירה לעיל וקאַלעדזש בכלל – ה"ז בדוגמא לאדם בריא האומר שכל ימיו חי בתנאים בריאים והי' בריא וראה רק בנ"א בריאים ובמילא אינו מנצל הכחות שלו כלל, ומהי תכלית חייו? ולכן קס"ד שיעתיק דירתו למקום מחלות – מתדבקות – שיש בהן סכנה, ולאחרי זה ינסה אולי מסוגל הוא להתחיל ללמוד חכמת הרפואה במקום זה וכו'. והנמשל מובן.

ישנו challenge **מוכן** בשביל בנות מבנ"י הדומות לה, אשר **מוכרח** להתגבר עליו, והוא: החסרונות שמזכירה בנוגע לאוירת הסעמענאַרים (– וביה"ס בכלל) **אפשרי** לתקנו, אבל רק ע"י אלו שהרגישו **בעצמן** ופגע בהן החסרון – אלא שככל הישג טוב דרושה לזה הכנת עצמו – עד כדי **יגיעה** בזה, כוונתי: לרכוש ידיעות מספיקות במקצועות הנלמדים בהסמינאַרים, מומחיות בפדגוגיא, החלטה תקיפה לא להתרשם באם לא יראו הפירות תומ"י ולא ליבוש מפני המלעיגים – ולאחרי זה להתחיל לשנות האוירה וכו' ובהתלהבות ובמס"פ. ובודאי שהשי"ת יצליח.

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - ז' תשרי מפרק לט עד סוף פרק מג ופרקים קו-קח	**יום רביעי - י' תשרי** פרק כ, מפרק נה עד סוף פרק נט ופרקים קטו-קנ
יום שני - ח' תשרי מפרק מד עד סוף פרק מח ופרקים קט-קיא	**יום חמישי - י"א תשרי** פרק כ, מפרק ס עד סוף פרק סה
יום שלישי - ט' תשרי פרק כ, מפרק מט עד סוף פרק נד ופרקים קיב-קיד	**יום שישי -י"ב תשרי** פרק כ, מפרק סו עד סוף פרק סח
שבת קודש - י"ג תשרי פרק כ מפרק סט עד סוף פרק עא	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון ז' תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 262, אמנם מציאותו... עד עמ' 262, כנ"ל.

אגרת הקדש

אמנם מציאותו ומהותו של אור הא"ס אינו בגדר מקום כלל וסובב כל עלמין בשוה ואת השמים ואת הארץ אני מלא בהשוואה אחת ולית אתר פנוי מיניה אף בארץ הלזו הגשמית רק שהוא בבחי' מקיף וסובב וכמ"ש הפי' בלק"א ולא התפשטות והתלבשות החיות להחיותם ולהוותם מאין ליש כ"א ע"י הארה דהארה דהארה וכו' מהקו כנ"ל וגם מאור א"ס הסובב ומקיף לארבע עולמות אבי"ע בשוה מאיר אל הקו הפנימי דרך הכלים די"ס דבי"ע ובהארתו תוך הכלים נותן בהם כח ועוז לברוא יש מאין ומאחר שהבריאה היא ע"י הכלים לזאת הם הנבראים בבחינת ריבוי והתחלקות וגבול ותכלית ובפרט ע"י האותיות כנ"ל.

אֲמָנָם מְצִיאוּתוֹ וּמָהוּתוֹ שֶׁל אוֹר הָאֵין־סוֹף – עצמו, אֵינוֹ בְּגֶדֶר מָקוֹם כְּלָל, – שנאמר שב"אצילות" נמצא "אור אין סוף" באופן אחד ובבריאה־יצירה־עשיה ופרטיו – באופן אחר, אלא הוּא וְסוֹבֵב כָּל עָלְמִין – כל העולמות, בְּשָׁוֶה, וְ"אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא" – אומר הקדוש ברוך הוא, בְּהַשְׁוָאָה אַחַת, – שכשם שהוא מלא בשמים כך הוא מלא בארץ, וְ"לֵית אֲתַר פָּנוּי מִנֵּיהּ" – אין מקום ומדריגה שהוא פנוי וריק ממנו יתברך, אַף בָּאָרֶץ הַלָּזוּ הַגַּשְׁמִית, רַק שֶׁהוּא בִּבְחִינַת מַקִּיף וְסוֹבֵב, – אין הוא מאיר בפנימיות, שיורגש כפי שהחיות מורגשת, אלא הוא באופן של מקיף והעלם, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר הַפָּרוּשׁ – של "סובב כל עלמין", בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים, – בחלק הראשון של ספר ה"תניא"[42], וְלֹא הִתְפַּשְׁטוּת וְהִתְלַבְּשׁוּת הַחַיּוּת – מה שמהות ומציאות ה"אין סוף" מלא בכל העולמות – אין זה באופן של התפשטות והתלבשות החיות, לְהַחֲיוֹתָם וּלְהַוּוֹתָם מֵאַיִן לְיֵשׁ, – שגם על ההתהוות מ"אין" ל"יש", למרות שזה על ידי כוח **נעלם** של "אור אין סוף", אבל הרי זה ענין של גילוי והתפשטות להתהוות הבאה על ידי הספירות והמדריגות הממשיכות ומגלות את הכוח הנעלם, כִּי־אִם – ההתפשטות לחיות ולהתהוות, באה עַל־יְדֵי הָאָרָה דְּהָאָרָה וְכוּ' מֵהַ"קַּו", כְּנִזְכָּר לְעֵיל. וְגַם מֵאוֹר אֵין־סוֹף הַסּוֹבֵב וּמַקִּיף לְאַרְבַּע עוֹלָמוֹת אֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה בְּשָׁוֶה, – האור שהוא למעלה מעולמות, והשפעתו בעולמות היא רק באופן שהוא סובב ומקיף כל ארבעת העולמות בשוה, מֵאִיר – גם אֶל הַקַּו הַפְּנִימִי – שהוא אור פנימי בעולמות, דֶּרֶךְ הַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, – שהכלים הרי מקיפים לאור המתלבש **בתוך** הכלים, וּבְהַאֲרָתוֹ תּוֹךְ הַכֵּלִים - נוֹתֵן בָּהֶם כֹּחַ וָעֹז לִבְרֹא יֵשׁ מֵאַיִן. – כפי שהוסבר לעיל, הרי התהוות הנבראים שבכל אחד מהעולמות, היא על ידי הכלים של הספירות שבאותו עולם; הרי הכוח שיש לכלים של הספירות להוות "יש מאין" (התהוות שבאה דוקא מעצמות "אור אין סוף" ה"סובב כל עלמין") הוא מפני שמאיר בהם מ"אור אין סוף" ה"סובב כל עלמין". וּמֵאַחַר שֶׁהַבְּרִיאָה הִיא עַל־יְדֵי הַכֵּלִים, – שיש בהם הרי ענין של גבול והתחלקות, לְזֹאת – לכן, הֵם הַנִּבְרָאִים בִּבְחִינַת רִבּוּי וְהִתְחַלְּקוּת – שאחד שונה מהשני, וּגְבוּל וְתַכְלִית, – למרות שהכוח להתהוותם בא מה"אור הסובב" שהוא בלי גבול, אך מפני שהכוח מאיר **בתוך** הכלים, הרי ההארה האלקית שישנה על ידי הכלים, היא בחינה של התחלקות ובאופן של גבול, וּבִפְרָט – כפי שההארה האלקית ממנה נעשית ההתהוות, באה בגילוי, עַל־יְדֵי הָאוֹתִיּוֹת, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל. – שהאותיות יש בהן יותר ענין ההתחלקות וההגבלה מאשר הכלים. על־כל־פנים הרי אמר לעיל, שלא רק בספירות של העולמות, בנשמה, ובנפש רוח, ובכלים, יש גם מהאור הפנימי של "אור אין סוף" (ה"קו"), שענינו אור שבשביל העולמות, אור שיאיר את העולמות באור פנימי ה"נרגש" בעולמות, כפי שחיות נרגשת), וגם מהאור הסובב ומקיף (אור שהוא למעלה מעולמות, והשפעתו בעולמות הוא רק באופן **זה** שהוא נשאר למעלה מהם, ואינו נרגש בהם בפנימיות), הרי לא רק ש**בספירות** יש מכל אחד משני הסוגים שבאור, אלא גם בכל **נברא** יש משני הסוגים שבאור; ההבדל מתבטא רק בכך אם זה בא בהארה, או בהארה דהארה, או בהארה דהארה דהארה: כשזה בא באופן של הארה, הרי אין זה אכן העצם מ"אור אין סוף", אך זה עדיין **המהות** של "אור אין סוף"; וכשזה בא באופן של הארה דהארה, אין זה גם המהות של "אור אין סוף", כי־אם המציאות בלבד (כלומר, שאין זה ענין שמהותו אלקות, כי־אם מציאות של אלקות בלבד); אך, כשזה בא באופן של הארה דהארה דהארה, כפי שהדבר בכל הנבראים, אין זה גם לא המציאות של ההארה האלקית הקודמת, אלא זה כפי שההארה האלקית באה ומתלבשת במציאות של נברא.

---

42. פרק מ"ח.

יום שני ח' תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 262, ועוד זאת... עד עמ' קלב, דמל' דאצי'.

אגרת הקדש

ועוד זאת

יתר על כן על כל הנ"ל הארה דהארה דהארה וכל הנ"ל היא מראה כחה ויכלתה ביסוד העפר הגשמי בגילוי עצום ביתר עז מיסודות העליונים ממנו וגם מצבא השמים שאין בכחם ויכלתם להוציא יש מאין תמיד כיסוד העפר המצמיח תמיד יש מאין הם עשבים ואילנות (והמזל המכה ואומר גדל היינו לאחר שכבר צמח העשב ואינו אומר לו לצמוח מאין ליש אלא מקוטן לגודל ולשאת פרי כל מין ומין בפרטי פרטיות. אבל בטרם יצמח למי יאמר כל מזל ומזל לכל עשב ועשב בפרטי פרטיות) מהכח הצומח שבו שהוא אין

1 להלן יסביר רבנו הזקן, שגם כפי שההארה האלקית באה
2 במציאות של נברא, זה מתגלה דוקא בנברא כזה שבנבראים
3 עצמם הוא מהיסוד הנמוך ביותר, יסוד העפר שלמטה מאש,
4 רוח ומים, ובנברא המורכב בעיקר מיסוד העפר, כמו הארץ
5 הגשמית – מתבטא בגילוי
6 הכוח והיכולת שיש דוקא
7 ב"עצמות אור־אין־סוף"
8 להוות "יש מאין". כוח זה [1]
9 הוא בעיקר ב"אור הסובב"
10 ומתגלה על ידי ה"קו" [3]
11 דוקא, האור הפנימי, דבר [4]
12 זה נראה בבירור במה [5]
13 שהארץ מצמיחה, [6]
14 שצמיחת צמחים ואילנות [7]
15 גשמיים מכוח הצומח [8]
16 **הרוחני** שבארץ היא ענין [9]
17 של "יש מאין", וכוח זה [10]
18 מגלה הארץ תמיד, [11]
19 שתמיד צומחים ממנה
20 צמחים באופן של "יש מאין", (לא רק בששת ימי בראשית, כפי
21 שזה היה בשאר המאמרות, כמו "ישרצו המים" וכדומה, שאז,
22 בששת ימי בראשית, הוציאו המים מכוחם הרוחני ענין של נפש
23 חיה שבא מהמים, אך לאחרי ששת ימי בראשית כבר באה נפש
24 חיה אחת מהשניה, ואין זה באופן של "יש מאין", ואילו הארץ
25 – מצמיחה תמיד צמחים באופן של "יש מאין") – הרי שבארץ
26 ישנה המעלה, שלמרות שהיא "נברא" שההארה האלקית שבה
27 הצטמצמה באופן של הארה דהארה דהארה (שאין היא
28 המהות של אלקות ואפילו לא המציאות של אלקות, אלא
29 מציאות של נברא גשמי כפי שזה בארץ), בכל זאת נראה על
30 ידה הכוח האלקי של התהוות "יש מאין", מצד זה שיש בה גם
31 מהאור ה"סובב כל עלמין" וגם מאור ה"קו" שעל־ידו מתגלה
32 הכוח הסובב בענין של התהוות וחיות בנבראים. טעמו של דבר
33 מדוע דבר זה מתגלה **בארץ דוקא**, יסביר רבנו הזקן להלן, הוא
34 מפני שהארץ היא היסוד הנמוך ביותר של העולם הגשמי,
35 ובמקום הנמוך ביותר שבו יורדת ההארה האלקית, יש בו כוח
36 מ"אור חוזר", המבטא בגילוי יותר את ה"עצם", מאור ומדריגה
37 שלמעלה ממנה. ובלשון רבנו הזקן:

38 **וְעוֹד זֹאת, יֶתֶר עַל כֵּן עַל כָּל הַנִּזְכָּר לְעֵיל**[43], **הָאָרָה דְּהָאָרָה**
39 **דְּהָאָרָה,** – כפי שההארה האלקית באה בנברא באופן של
40 הארה דהארה דהארה, שאז הרי זה כבר שלא בגילוי, לא
41 המהות של אלקות, ואפילו לא המציאות של אלקות, ובכל זאת
42 כבר הוסבר לעיל שיש בה גם מה"קו" – האור הפנימי וגם
43 מהאור ה"סובב כל עלמין", **וְכָל הַנִּזְכָּר לְעֵיל** – אור ה"קו"
44 שבה, ו"אור הסובב" שבה – בההארה האלקית שכבר באה
45 באופן של הארה דהארה דהארה – במציאות של נברא – **הֵיא**
46 **מַרְאָה** – ההארה האלקית הבאה מ"מלכות דאצילות", מראה
47 את **כֹּחַ וִיכָלְתָּהּ בִּיסוֹד הֶעָפָר הַנַּשְׁמִי בְּגִלּוּי עָצוּם, בְּיֶתֶר**
48 **עֹז מִיסוֹדוֹת הָעֶלְיוֹנִים מִמֶּנּוּ,** – מיסוד העפר, וכמו למשל
49 יסודות אש, רוח ומים, **וְגַם**
50 **מִצְּבָא הַשָּׁמַיִם, שֶׁאֵין**
51 **בְּכֹחָם וְיִכָלְתָּם לְהוֹצִיא**
52 **יֵשׁ מֵאַיִן תָּמִיד, כִּיסוֹד**
53 **הֶעָפָר הַמַּצְמִיחַ תָּמִיד**
54 **יֵשׁ מֵאַיִן, הֵם עֲשָׂבִים**
55 **וְאִילָנוֹת** – הצומחים
56 מכוח הצומח הרוחני
57 באופן של "יש מאין".
58 שהרי גם אלה שצומחים
59 על ידי זריעה ונטיעה,
60 יסביר להלן, שזה כמו "יש
61 מאין", שכן מה שזורעים
62 נרקב כולו בארץ, הזריעה
63 משמשת כ"העלאת מ"ן"
64 בלבד (התעוררות של כוח הצומח), ובמיוחד אלה שצומחים בלי
65 זריעה ונטיעה כלל, (**וְהַמַּזָּל הַמַּכֶּה וְאוֹמֵר "גְּדַל"**, – שחכמינו
66 ז"ל[44] הרי אומרים שאין עשב למטה שאין לו מזל למעלה המכה
67 בו ואומר לו גדל. הרי, שהצמיחה היא לא כולה מכוח הצומח
68 שבארץ אלא מה"מזל" שברקיע בא ענין הצמיחה? אומר על כך
69 רבנו הזקן: **הַיְנוּ לְאַחַר שֶׁכְּבָר צָמַח הָעֵשֶׂב**, – שכבר נעשה
70 מציאותו של "יש" (עשב), אלא שעליו לצמוח ולגדול, ואילן
71 שעושה פירות הרי צריך שיהיה בהם טעם, מתיקות או חמיצות,
72 הרי זה בא מן המזל, **וְאֵינוֹ אוֹמֵר לוֹ לְצְמֹחַ מֵאַיִן לְיֵשׁ** –
73 שתתהווה מציאות העשב או האילן, **אֶלָּא מִקָּטֹן לְגָדֵל,**
74 **וְלָשֵׂאת פְּרִי כָּל מִין וָמִין בִּפְרָטֵי פְּרָטִיּוּת.** – שישנם אילנות
75 המוציאים פירות מתוקים, וישנם אילנות המוציאים פירות
76 חמוצים וכדומה, הרי זה בא מהמזל שברקיע. ב"אור התורה"
77 פרשת במדבר[45] אומר ה"צמח צדק", שהמזל משפיע התעוררות
78 בכוח הצומח שמתבטא בעשב או באילן שיצמיח, אך עצם
79 הצמיחה הוא מכוח הצומח עצמו, ובמקום אחר ב"אור
80 התורה"[46] מפרש ה"צמח צדק", שענין ה"הכאה" של המזל הוא,
81 שבשעה שהמזל מאיר על העשב או האילן שאליו הוא שייך,
82 משפיע הדבר בעשב או באילן המשכה לשרשו, ומההמשכה
83 לשרשו הוא הולך וגדל יותר ויותר. **אֲבָל בְּטֶרֶם יִצְמַח - לְמִי**
84 **יֹאמַר כָּל מַזָּל וּמַזָּל לְכָל עֵשֶׂב וְעֵשֶׂב בִּפְרָטֵי פְּרָטִיּוּת**) – הרי
85 אומרים שהמזל "מכה **בו**" (בעשב), ואומר לו "גדל", וכשהעשב
86 אינו קיים עדיין – למי הוא אומר גדל? אלא, כאמור, הכוונה היא
87 לאחרי שהעשב כבר קיים במציאות של "יש", על הצמיחה מקטן
88 לגדול וכו' על כך באה האמירה והכוח מהמזל. על כל פנים,

---

43. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ב"הערות ותיקונים": צ"ע הל' והכוונה". **44.** ב"ר פ"י, ו. **45.** ע' קצו. **46.** במדבר ע' תשפו.

צמיחת העשבים והאילנות היא **מֵהַכֹּחַ הַצּוֹמֵחַ שֶׁבּוֹ**, – שביסוד העפר **שֶׁהוּא** – כוח הצומח הוא **אַיִן** – לא מציאות גשמית, **וְרוּחָנִי**, **וְ** – אילו **הֵם** – העשבים והאילנות, הם **נְּשָׁמִים**. – הרי שזה ענין של "יש מאין", שכפי שהוסבר לעיל, הרי הכוח ל"יש מאין" הוא דוקא ב"עצמות אין סוף" – וכוח זה מתבטא ביסוד העפר הגשמי. **וְאֵין זֹאת**, – מה שדוקא בארץ מתבטא בגילוי כוח ה"אין סוף" של "יש מאין", אין זה **אֶלָּא מִשּׁוּם דְּרַגְלֵי "אָדָם קַדְמוֹן"** – ה'רגליים' של 'אדם קדמון', **מִסְתַּיְמִים בְּתַחְתִּית** – עולם ה'רגלים' **עֲשִׂיָּה**, – המדריגות האחרונות של 'אדם קדמון' (של המחשבה הקדומה הכוללת בתוכה כל הנבראים מהעליונים ביותר עד התחתונים ביותר), מסתיימות במדריגות התחתונות של העולם התחתון ביותר, עולם ה"עשיה", והוא יסוד העפר שבעולם ה"עשיה", **וְתַחַת רַגְלָיו** – מתחת למדריגות האחרונות של 'אדם קדמון', **מֵאִיר אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין**, – היכן שמסתיים האור הפנימי שהוא בהגבלה ובהתחלקות בעולמות, מאיר האור המקיף שלמעלה מעולמות, **כְּלִי הֶפְסֵק רַב בֵּינֵיהֶם**, **רַק עִגּוּלֵי "אָדָם קַדְמוֹן"** – ה"עיגולים" של 'אדם קדמון', **לְבַדּוֹ**. – שהרי במחשבה הקדומה של 'אדם קדמון' ישנם "ישר" ו"עיגולים", אור פנימי ואור מקיף, הרי היכן שמסתיים ה"ישר" והאור הפנימי של 'אדם קדמון' (שגם העיגולים של 'אדם קדמון' הרי אינם ענין של "אין סוף" ממש כמו ה"אור אין סוף" ה"סובב כל עלמין") – מאיר שם "אור אין סוף" ה"סובב כל עלמין", **וְגַם הַ"קַּו" מֵאוֹר אֵין־סוֹף הַמִּסְתַּיֵּם בְּסִיּוּם רַגְלֵי "אָדָם קַדְמוֹן"** - **מֵאִיר מְמַטָּה לְמַעְלָה בְּבְחִינַת "אוֹר חוֹזֵר"**, – "אור חוזר" היינו – אור שכשמגיע למקום שמעבר לו אין הוא יכול להאיר, הוא מגיע חזרה באור חוזר ביתר חוזק וביתר אור מאשר האור הוא לפני שמגיע לאותו מקום. וכפי שהדבר באור השמש, שהאויר התחתון הקרוב יותר לארץ חם יותר מאשר האויר האמצעי (האויר שבאמצע, בין השמש לארץ), שכן, כאשר קרני השמש מגיעים לארץ, שמעבר לה אין הם יכולים להגיע – הוא חוזר באור חוזר, ולכן חם יותר למטה. כך הדבר ב"אור הקו" שענינו להאיר כל הנבראים באור פנימי, הרי כאשר הוא מגיע למדריגות האחרונות של המחשבה המקיפה כל העולמות והנבראים – הוא חוזר באור חוזר, **כְּמוֹ שֶׁ** – ה"קו", **הַמֶּלֶךְ בְּ"אֶרֶךְ אַנְפִּין" וְ"אַבָּא וְאִמָּא"** – חכמה־בינה **וּ"זְעֵיר־אַנְפִּין" וְנוּקְבָא"** – ז"א (מדות) ומלכות, **הָאֲצִילוּת** - **מֵאִיר בְּאוֹר חוֹזֵר מִמַּלְכוּת הָאֲצִילוּת, וּמַלְכוּת הָאֲצִילוּת הִיא** – לכן, **בְּחִינַת כֶּתֶר מְמַטָּה לְמַעְלָה**, – בחישוב הספירות מלמטה למעלה, מ"מלכות" לספירות העליונות, הרי "מלכות" היא בחינה של "כתר" – כנזכר לעיל באגרת קודש זו, **וְ"נָעוּץ תְּחִלָּתָן בְּסוֹפָן"**. – שב"מלכות" הרי זה, שה"תחילה" של "כתר" שלמעלה מ"חכמה", נמצאת ב"מלכות", וב"קו" הרי זה, שה"תחילה" של ה"קו" נעוצה בסוף של "רגלי אדם קדמון", המסתיימות במדריגות התחתונות של עולם ה"עשיה", ביסוד העפר; וכיוון שה"קו" הרי ענינו **גילוי** של "אור אין סוף" – מתבטא לכן ביסוד העפר **יותר בגילוי** הענין של "אין סוף" בענין של "יש מאין", בענין של צמיחה, כפי שיסביר להלן. **וְכָכָה הוּא בְּסִיּוּם הַ"קַּו" דְּאוֹר אֵין־סוֹף הַמִּסְתַּיֵּם בְּסִיּוּם הַ"שֵּׁר" דְּרַגְלֵי "אָדָם קַדְמוֹן"** – כפי שה"רגלים" והמדריגות התחתונות של 'אדם קדמון' באות באור הפנימי בהתחלקות של המדריגות, הרי בשעה שזה בא למדריגות האחרונות, שזה בתחתית ה"עשיה", במדריגות האחרונות של עולם ה"עשיה", כפי שזה יסוד העפר הגשמי, **מֵאִיר** – ה"קו" בבחינה של "אור חוזר", **מְמַטָּה לְמַעְלָה** – מההארה דהארה דהארה שבעפר הגשמי, **לִבְחִינַת אוֹר הַנִּשָּׁמָה דְּמַלְכוּת דְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה**, – שבאור הנשמה זו המדריגה האחרונה. שכן, "עשיה" היא הרי העולם התחתון ביותר, ו"מלכות" היא הספירה האחרונה, וב"מלכות" גופא, בעשר הספירות שבה, "מלכות דמלכות" היא האחרונה – אך, כיוון שמדובר כאן בענין אור הנשמה, **שֶׁהוּא אֱלֹקוּת מַמָּשׁ, מֵחִיצוֹנִיּוּת הַכֵּלִים דְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת**. – שכאמור לעיל הם נעשים אור הנשמה לבריאה־יצירה־עשיה – הרי במדריגת אור הנשמה, שהיא האחרונה שבאור הנשמה – מאיר בה האור החוזר מהמדריגות האחרונות של "עשיה" (המדריגה האחרונה **שבנבראים**), ונותן את הכוח לגלות כוח ה"אין סוף" בענין של "יש מאין", של צמיחה, באופן תמידי.

אגרת הקדש

ורוחני והם גשמיים ואין זאת אלא משום דרגלי א"ק מסתיימים בתחתית עשי' ותחת רגליו מאיר אור א"ס ב"ה הסובב כל עלמין בלי הפסק רב ביניהם רק עיגולי א"ק לבדו וגם הקו מאור א"ס המסתיים בסיום רגלי א"ק מאיר ממטה למעלה בבחי' אור חוזר כמו שהמלובש בא"א ואו"א וזו"נ דאצי' מאיר באור חוזר ממל' דאצי' ומל' דאצי' היא בחי' כתר ממטה למעלה ונעוץ תחלתן בסופן. וככה הוא בסיום הקו דאור א"ס המסתיים בסיום הישר דרגלי א"ק מאיר ממטה למעלה לבחי' אור הנשמה דמל' דמל' דעשיה שהוא אלקות ממש מחיצוניות הכלים דמל' דאצי'.

יום שלישי ט' תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קלב, ולפמ"ש בס' הגלגולים... עד עמ' 264, כמ"ש במ"א.

אגרת הקדש

ולפמ"ש

בס' הגלגולים פ"כ הובא בלק"א מתלבשת תחלה הארה זו של הקו דאור א"ס באור האצי' שבעשיה וממנה לבריאה ויצירה שבעשיה ומהן לבחי' אור הנשמה דמל' דמל' דעשיה ועי"ז יש כח ועוז בסיום הכלי דמל' דמל' דעשיה שביסוד העפר והוא מאמר תדשא הארץ וכו' להיות פועל בקרב הארץ תמיד לעולם ועד (בחי' אין סוף ולא בלבד בששת ימי בראשית כמאמר ישרצו המים ומאמר תוצא הארץ נפש חיה מחכמה דמל' דמל' דעשיה שבז' ימי בראשית האיר בעולם הזה הארה מאור אין סוף בחסד חנם בלי העלאת מיין נוקבין כלל) להצמיח עשבים ואילנות ופירות מאין ליש תמיד מדי שנה בשנה שהוא מעין בחי' א"ס שאם יתקיים עוה"ז ריבוי רבבות שנים יצמיחו מדי שנה בשנה אלא שיש מהן ע"י העלאת מ"נ והם הזרועים והנטועים ואעפ"כ הם כמו יש מאין שהגרעין הנטוע אין לו ערך כלל לגבי הפרי וגם נגד כל האילן עם הענפים והעלין וכן במיני זרעונים וירקות וגם במיני תבואה להתהוות מאות גרעינין מגרעין א' הוא כמו יש מאין ומכ"ש הקשין והשבלים והנה הפירות שע"י העלאת מ"נ

1 וּלְפִי מַה שֶּׁכָּתוּב בְּסֵפֶר הַגִּלְגּוּלִים פֶּרֶק כ, הוּבָא בְּלִקּוּטֵי
2 אֲמָרִים – בספר ה"תניא"[47], מִתְלַבָּשֶׁת תְּחִלָּה הָאָרָה זוֹ שֶׁל
3 ה"קַּו" דְּאוֹר אֵין־סוֹף בְּאוֹר הָאֲצִילוּת שֶׁבַּעֲשִׂיָּה, וּמִמֶּנָּה
4 לִבְרִיאָה וִיצִירָה שֶׁבַּעֲשִׂיָּה, וּמֵהֶן לִבְחִינַת אוֹר הַנְּשָׁמָה
5 דְּמַלְכוּת דְּמַלְכוּת
6 דַּעֲשִׂיָּה, וְעַל־יְדֵי־זֶה יֵשׁ
7 כֹּחַ וְעֹז בְּסִיּוּם הַכְּלִי
8 דְּמַלְכוּת דְּמַלְכוּת
9 דַּעֲשִׂיָּה – המדריגה
10 וספירה התחתונה ביותר
11 שב"עשיה", שֶׁבְּיסוֹד
12 הֶעָפָר, וְהוּא מַאֲמַר:
13 "תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ וְכוּ'", –
14 דשא – שממאמר זה בא
15 הרי כוח הצומח, לִהְיוֹת
16 פּוֹעֵל בְּקֶרֶב הָאָרֶץ תָּמִיד
17 לְעוֹלָם וָעֶד (בְּחִינַת אֵין
18 סוֹף, – שלא רק עצם
19 פעולת הצמיחה שהיא
20 ענין של "יש מאין", בא
21 מכוח ה"אין סוף", אלא גם
22 האופן של להצמיח הוא
23 פעולה **תמידית**, ומצד כוח
24 זה, הוא יכול להצמיח
25 תמיד בלי סוף, הרי שגם
26 זה הוא הענין של "אין
27 סוף", וְלֹא בְּלֶבַד בְּשִׁשֶּׁת
28 יְמֵי בְּרֵאשִׁית, כְּמַאֲמַר:
29 "יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם", וּמַאֲמַר: "תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה", –
30 מאמרות אלה השפיעו רק בששת ימי בראשית, שאז הוציאו
31 המים והארץ נפשות חיות באופן של "יש מאין", ואילו לאחרי זה
32 כבר באה נפש חיה אחת מהשניה שלא באופן של "יש מאין", רק
33 בששת ימי בראשית בלבד השפיעו מאמרות **אלה**, שהמאמרות
34 באים מֵחָכְמָה דְּמַלְכוּת דְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה, שֶׁבּוֹ יְמֵי בְּרֵאשִׁית
35 הֵאִיר בָּעוֹלָם הַזֶּה הָאָרָה מֵאוֹר אֵין־סוֹף בְּ"חֶסֶד חִנָּם", בְּלִי
36 הַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין" כְּלָל), – בלי שום התעוררות מהמטה
37 (מהמקבל), הנקראת "העלאת מיין נוקבין", שהנוקבא (המקבל)
38 מעלה ומעוררת בהתעוררות שלה מלמטה – התעוררות
39 מלמעלה. הרי, הסדר אחרי ז' ימי בראשית, שמן ההכרח שתהיה
40 העלאת מ"ן והתעוררות מלמטה כדי לעורר התעוררות
41 מלמעלה; אך, בימי בראשית האירה הארה מ"אור אין סוף"
42 בחסד חנם, בלי העלאת מ"ן כלל, ולכן השפיעו אז המאמרות
43 "ישרצו המים" ו"תוצא הארץ" ענין של "יש מאין", ואילו כוח
44 הצומח מהמאמר "תדשא הארץ" – משפיע **תמיד**, לְהַצְמִיחַ
45 עֲשָׂבִים וְאִילָנוֹת וּפֵרוֹת
46 מֵאַיִן – מכוח הצומח
47 הרוחני, לְיֵשׁ – ל"יש"
48 הגשמי, העשבים,
49 האילנות והפירות, תָּמִיד
50 מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה[48], שֶׁהוּא
51 – להצמיח תמיד מדי שנה
52 בשנה, הוא מֵעֵין בְּחִינַת
53 "אֵין־סוֹף", – שהוא ענין
54 אין־סופי, לא מסתיים אף
55 פעם הכוח בארץ
56 להצמיח, שֶׁאִם יִתְקַיֵּם
57 עוֹלָם הַזֶּה רִבּוּי רִבְבוֹת
58 שָׁנִים - יַצְמִיחוּ מִדֵּי שָׁנָה
59 בְּשָׁנָה. אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ מֵהֶן –
60 מהעשבים, מהאילנות
61 ומהפירות, הבאים עַל־יְדֵי
62 הַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין", –
63 שיש משהו המעורר את
64 כוח הצומח שיצמיח, וְהֵם
65 הַזְּרוּעִים וְהַנְּטוּעִים, –
66 העשבים הנזרעים
67 והאילנות הניטעים, הרי
68 הזרעים הם "העלאת מ"ן"
69 לכוח הצומח, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן – למרות שהם זרועים ונטועים,
70 הֵם כְּמוֹ יֵשׁ מֵאַיִן, שֶׁהַגַּרְעִין הַנָּטוּעַ אֵין לוֹ עֵרֶךְ כְּלָל לְגַבֵּי
71 הַפֵּרִי, וְגַם – אין לו שום ערך והשוואה, נֶגֶד כָּל הָאִילָן עִם
72 הֶעָנָפִים וְהֶעָלִין, – שבכך אין ההבדל כל־כך **באיכות** כמו לגבי
73 הפרי שיש בו טעם, ואילו לגרעין שנזרע אין טעם. אך, קיים
74 הבדל גדול ואין השוואה **בכמות**, של האילן וענפיו ועליו לגבי
75 הגרעין, הרי צמיחתם של הפירות ושל האילן היא ענין של "יש
76 מאין", למרות שזה בא על ידי זריעת הגרעין, וְכֵן בְּמִינֵי זְרָעוֹנִים
77 וְיִרְקוֹת, וְגַם בְּמִינֵי תְּבוּאָה לְהִתְהַוּוֹת מֵאוֹת גַּרְעִינִין מִגַּרְעִין
78 אֶחָד, הוּא כְּמוֹ יֵשׁ מֵאַיִן, וּמִכָּל־שֶׁכֵּן – לא גרעיני החטה שהם
79 אותו מהות של הגרעין, אלא הַקַּשִּׁין וְהַשִּׁבֳּלִים. – שאינם אותו
80 מהות ממש כמו הגרעין – הרי הם בודאי "יש מאין". וְהֵנָּה[49],

---

47. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה פ"ו (בהג"ה), פי"ח. וראה ג"כ שם ספנ"א וספנ"ב". **48. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לאחרי אומרו "תמיד" מהו "מדי שנה בשנה" (מעין סתירה מזל"ז), משא"כ לעיל (קלב, סע"א): תמיד (וכן יהי') לעו' - וכההמשך (בחי' א"ס). ויל"פ עפמש"כ אגה"ק סו"ס יד: וז"ש תמיד כו' אעפ"כ אינה כו' אלא שבכל שנה ושנה כו'". **49. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה "והנה - במ"מ - מה ענינו כאן? - וי"ל שהוא בהמשך להנ"ל במעלת המצות מהסוף בכלל (ולהסיום במעלות מצות מעשיות) - דאף בכל הענינים הנשפעים גם עתה "בחסד חנם" - כשנעשה ע"י מצוה ותפלת האדם הם משובחים מאד מאד. ולהעיר מלקו"ת במש"נ בשלילת טענת המרגלים טובה הארץ 'מאד מאד'".

הַפְּרוֹת שֶׁ – צומחים עַל־יְדֵי הָעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין", – התעוררות מלמטה, הִיא הַזְּרִיעָה וְהַנְּטִיעָה - הֵם מְשָׁבָּחִים מְאֹד מְאֹד מֵהָעוֹלִים מֵאֲלֵיהֶן מִכַּח הַצּוֹמֵחַ לְבַדּוֹ שֶׁבָּאָרֶץ, – בלי נטיעה וזריעה, וּמִזֶּה נִשְׁכָּל – בענין הַמְשָׁכוֹת אוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים – שיומשכו בָּ – עולמות אֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה – שהאורות הנמשכים על ידי "העלאת מ"ן" (התעוררות מלמטה) של עבודת האדם, יש בהם מעלה עליונה יותר מאשר האורות הנמשכים ב"אתערותא דלעילא" (בהתעוררות מלמעלה) בלבד, בלי ההתעוררות ועבודת האדם למטה, (שֶׁהוּא תַּכְלִית בְּרִיאַת הָאָדָם), – שעל ידי עבודתו יומשכו אורות נעלים יותר בכל העולמות, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

אגרת הקדש

היא הזריעה והנטיעה הם משובחים מאד מאד מהעולים מאליהן מכח הצומח לבדו שבארץ ומזה נשכיל המשכות אורות עליונים באבי"ע (שהוא תכלית בריאת האדם) כמ"ש במ"א.

יום רביעי י' תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 264, ומזה יובן היטב... עד עמ' קלג, חיי עוה"ב.

וּמִזֶּה – ממה שהוסבר לעיל, שבתחתית העשיה (במדריגות האחרונות של עולם ה"עשיה") מאיר אור מחוזק יותר באופן של "אור חוזר", מ"אור אין סוף" ה"סובב כל עלמין" ומאור ה"קו" – הרי מזה יוֹבֵן הֵיטֵב בְּעִנְיַן סֵדֶר מַדְרֵגוֹת: דּוֹמֵם צוֹמֵחַ חַי מְדַבֵּר, שֶׁהֵן – כפי שזה בא בד' היסודות מהם מורכב כל נברא, הרי הם בְּחִינוֹת: עָפָר – (הנ"ל), מַיִם אֵשׁ רוּחַ, שֶׁאַף שֶׁהַחַי הוּא לְמַעְלָה מֵהַצּוֹמֵחַ[50], וְהַמְדַבֵּר לְמַעְלָה מֵהַחַי - אַף־עַל־פִּי־כֵן – סוג הַחַי נִזּוֹן וְחַי מֵהַצּוֹמֵחַ, וְהַמְדַבֵּר – האדם, מְקַבֵּל חִיּוּתוֹ – מצומח ומחי, מְשָׁנֵיהֶם, – מצומח ומחי, וְגַם חָכְמָה וָדַעַת, – מקבל האדם מצומח ומחי, שֶׁאֵין הַתִּינוֹק יוֹדֵעַ לִקְרוֹת 'אַבָּא' וְ'אִמָּא' עַד שֶׁיִּטְעֹם טַעַם דָּגָן כו'", – כפי שהגמרא אומרת בברכות[51], וַ"עֲדַיִן לֹא אֲכִילְנָא בִּשְׂרָא דְּתוֹרָא כו'", – כפי שהגמרא אומרת במס' בבא קמא[52] שרבא שאל שאלה אצל רב נחמן, ענה לו למחרת בסברא משופרת יותר, ואמר על כך, מה שלא אמרתי לך זאת אתמול בערב, הרי זה מפני שאז עדיין לא אכלתי בשר שור, ולכן דעתי לא היתה צלולה כל כך. הרי שבשר מן החי מוסיף בשכל המדבר. שלכאורה לא מובן, מדוע יהיה החי זקוק לצומח שלמטה ממנו, ומדוע יהיה המדבר זקוק לצומח ולחי שהם למטה ממנו? אלא כפי שהוסבר לעיל יובן הדבר היטב, כִּי הוּא בְּחִינַת "אוֹר חוֹזֵר" מִמַּטָּה לְמַעְלָה, – מהמדריגות התחתונות לעליונות, מִתַּחְתִּית הָעֲשִׂיָּה, – מהמדריגות התחתונות של "עשיה", שֶׁמִּתְגַּלִּית שָׁם – בתחתית העשיה, בְּיֶתֶר עָז, הָאָרָה דְּהָאָרָה כו' – כלומר, הארה דהארה דהארה שישנה בעפר הגשמי, מֵאוֹר אֵין־סוֹף הַמְּסוֹבֵב כָּל עָלְמִין, – המקיף וסובב כל העולמות בשווה, וּמַה"קַּו" אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁבְּסִיּוּם "רַגְלֵי הַיָּשָׁר" דְּ"אָדָם קַדְמוֹן" – המדריגות האחרונות של האור הפנימי שבעולמות – מאירה שם ההארה האלקית בְּבְחִינַת "אוֹר חוֹזֵר", – באור מחוזק יותר מאשר במדריגות העליונות, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל. וְיוּבַן הֵיטֵב בָּזֶה טוּב טַעַם וָדַעַת, מַה שֶּׁמַּלְאָכִים עֶלְיוֹנִים שֶׁמַּמְרְכָּבָה "פְּנֵי שׁוֹר" ו"פְּנֵי נֶשֶׁר"[53], – שב"מרכבה", נֶהֱנִים מְאֹד וְנִזּוֹנִים וּמִסְתַּפְּקִים מֵרוּחַ הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף הָעוֹלֶה אֲלֵיהֶם מֵהַקָּרְבָּנוֹת שֶׁעַל נִבְּי הַמִּזְבֵּחַ, – כמו שכתוב[54]: "את קרבני לחמי לאשי", כלומר, שהמלאכים העליונים שהם בבחינה של "אשי", הרי זה להם לחם ומזון, וּכְדִכְתִיב לְשׁוֹן הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[55]: "וְאִתְהֲנָיָן מִיסּוֹדָא וְעָקְרָא דִּילְהוֹן". – והם נהנים מהיסוד ומהעיקר שלהם, כלומר, שההמשכה הנמשכת למלאכים על ידי ענין הקרבנות היא מהיסוד ומהעיקר שלהם – משרשם – שכן, כאמור, זה מ"האור

אגרת הקדש

ומזה יובן היטב

בענין סדר מדרגות דצח"מ שהן בחי' עפר מים אש רוח שאף שהחי הוא למעלה מהצומח והמדבר למעלה מהחי אעפ"כ החי ניזון וחי מהצומח והמדבר מקבל חיותו משניהם וגם חכמה ודעת שאין התינוק יודע לקרות אבא ואימא עד שיטעום טעם דגן כו' ועדיין לא אכילנא בישרא דתורא כו' כי הוא בחי' אור חוזר ממטה למעלה מתחתית העשיה שמתגלית שם ביתר עז הארה דהארה כו' מאור א"ס הסובב כ"ע ומהקו אור א"ס שבסיום רגלי היושר דא"ק בבחי' אור חוזר כנ"ל. ויובן היטב בזה טוב טעם ודעת מה שמלאכים עליונים שבמרכבה פני שור ופני נשר נהנים מאד וניזונים ומסתפקים מרוח הבהמה והעוף העולה אליהם מהקרבנות שע"ג המזבח וכדקדוק לשון הזוה"ק ואתהניין מיסודא ועיקרא דילהון. ואחרי

---

50. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "גם בנוגע להתהוותו - ובכ"ז ניזון כו' [עפ"ז מובן דלא נזכר כאן עפר - דהכל הי' מן העפר. וי"ל שלכן גם לאחר שנתהווה זקוק וניזון ממנו]". **51.** מ, א. **52.** עא, סע"א ואילך. **53.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אבל "ארי' סתם מן האש האוכל הקרבן אדם משברון ורעות רוח" רוח נשברה דאדם המקריב (אוה"ת שם)". **54.** פינחס כח, ב. **55.** ח"ג רמא, א.

החוזר" של "אור אין סוף". וְאַחֲרֵי הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת הָאֵלֶּה – שהוסברו כאן, דַּעַת לְנָבוֹן נָקֵל לְהָבִין, עַל־יְדֵי כָּל הַנִּזְכָּר לְעֵיל, גֹּדֶל מַעֲלַת הַמִּצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת, – מצוות הנעשות בדבריים גשמיים, על ידי האברים הַגשמיים של האדם, אֲשֶׁר הֵן – המצוות המעשיות, הן תַּכְלִית יְרִידַת הַנְּשָׁמוֹת לָעוֹלָם הַזֶּה הַנַּשְׁמִי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[56]: "הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם", – שהיום דוקא, בעולם הזה, בעולם המעשה, יש לקיים מצוות מעשיות, הנעשות בדברים גשמיים שהתהוותם היא דוקא מ"עצמות אור־אין־סוף", ושיש בהם הכוח הנעלם שמצד "עצמות אור אין סוף", ועל ידי המצוות שעושים בדברים אלה מתגלה הכוח הנעלם, וְ"פֶה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה מְכַוֵּן לֵב כָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא"[57]: עַד כָּאן – אומרים מדפיסי אגרת הקודש, מָצָאנוּ מִכְּתַב־יָדוֹ הַקָּדוֹשָׁה. – של רבנו הזקן (שכתב אגרת זו לפני הסתלקותו).

אגרת הקדש

הדברים והאמת האלה דעת לנבון נקל להבין ע"י כל הנ"ל גודל מעלת המצות מעשיות אשר הן תכלית ירידת הנשמות לעוה"ז הגשמי כמ"ש היום לעשותם ויפה שעה א' בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי עוה"ב. ע"כ מצאנו מכיה"ק:

יום חמישי י"א תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קלג, כא. אד"ש... עד עמ' 266, בכל יום:

כא. אגרת קודש זו כותב רבנו הזקן, לעורר את אלה שקיבלו על עצמם לתת סכום כסף מסויים במשך השנה ל"בולל חב"ד", לתמוך בלומדי תורה ועוסקים בעבודת ה' בארץ ישראל.

ההתעוררות היא, שלא יחכו לסוף השנה ויתנו אז את כל הסכום, אלא יחלקו את הכסף למנות שבועיות או לפחות חדשיות. שכן, מלבד מעלת הזריזות בכל מצוה בכלל ובצדקה בפרט, ביחוד, ישנה מעלה נוספת בנתינת סכום הכסף (שרוצים לתת במשך השנה) במנות מרובות, כפי שיסביר טעמו של דבר.

מתחיל רבנו הזקן אגרתו זו בברכה לבני ישראל הנקראים בכלל "אוהבי שמו"[1], מצד האהבה שיש בבני ישראל להקדוש ברוך הוא, ובמיוחד אלה שנותנים לצדקה עבור אלה שעוסקים בתורה ובעבודה בארץ ישראל – נקראים הם במיוחד "אוהבי שמו". שכן, ארץ ישראל היא הרי ארץ אשר "עיני ה' אלקיך בה"[2], מאירה שם המשכה פנימית משם הוי', ושם הוי' הוא הרי "שמו" המיוחד של הקדוש ברוך הוא.

אַחַר דְּרִישַׁת שְׁלוֹמָם, כְּמִשְׁפָּט לְאוֹהֲבֵי שְׁמוֹ, – של הקדוש ברוך הוא. אֶל הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם, לַעֲשׂוֹת צְדָקָה ה' עִם אַרְצוֹ הַקְּדוֹשָׁה, לָתֵת מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה חֹק הַקָּצוּב מְעוֹת אֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ, – לתמוך ביושבי ארץ הקודש, ארץ ישראל, תְּבָנֶה וְתִכּוֹנֵן בְּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, אֲלֵיהֶם תִּטֹּף מִלְּתִי[3], וְתִגַּל כַּטַּל אִמְרָתִי[4], – כלומר, רבנו הזקן קורא ופונה אליהם – לְזָרְזָם לְזֵרִיזִים, – בהתאם לביטוי[5] "אין מזרזין אלא למזורזין", וּלְחַזְּקָם יָדַיִם רָפוֹת[6], – כלומר, שברצון ובלב לא חסר; קיים הרצון והרגש לתת[7], אלא שהידים רפות לעשות זאת בפועל. בְּמַתַּן דָּמִים - מְעוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - מִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבָּתוֹ, וּלְפָחוֹת מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ[8], מֻעֲרָכוֹ הַקָּצוּב לְעֶרֶךְ שָׁנָה, – יחלקו את הכסף המוקצב לכל השנה במנות שבועיות או לפחות במנות חדשיות. וְכָל פֶּחָתָּ הַקְּדָשִׁים אֲשֶׁר עָלָה עַל לֵב אִישׁ לְהִתְנַדֵּב בְּלִי נֶדֶר לְפַרְנָסַת אַחֵינוּ יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ, מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה. – כפי הנראה רוצה רבנו הזקן להוסיף כאן, שלא רק את הסכומים שקבעו לתת בשנים קודמות יחלקו עתה במנות שבועיות או חדשיות, אלא גם אם עלה במחשבתו של מישהו לתת סכום גדול יותר מאשר בשנים הקודמות, יקיים גם הוא בקשה זו לתת את הסכום הנוסף במנות שבועיות או חדשיות. כִּי הִנֵּה, מִלְּבַד הַיְדִיעָ לְכֹל גֹּדֶל מַעֲלַת הַזְּרִיזוּת בְּכָל הַמִּצְוֹת, – שיש להזדרז בעשיית מצוה לעשותה מה שמוקדם יותר, הֲנֵאֲמַר וְנִשְׁנָה בְּדִבְרֵי רַז"ל: "לְעוֹלָם יַקְדִּים אָדָם לְדָבָר מִצְוָה כו'"[9], וּזְרִיזוּתָיו דְּאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם – זריזותו של אברהם אבינו ב"עקידה", הִיא בְּדַת אֱמֶת שֶׁהָיְתָה כָּךְ בְּכָל הַדּוֹרוֹת, וְכֵן הוּא בְּכָל יָמֵינוּ, וְכֵן יִהְיֶה לְעוֹלָם, וְכֵן הוּא בְּכָל יוֹם וְיוֹם, וְכֵן הוּא בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, וְכֵן הוּא בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת, וְכֵן הוּא בְּכָל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ, וְכֵן הוּא בְּכָל יוֹם וְיוֹם, וְכֵן הוּא בְּכָל שָׁעָה וְשָׁעָה, וְכֵן הוּא בְּכָל רֶגַע וְרֶגַע, וְכֵן הוּא בְּכָל נְשִׁימָה וְנְשִׁימָה, וְכֵן הוּא בְּכָל פַּעַם וּפַעַם, וְכֵן הוּא בְּכָל מַחֲשָׁבָה וּמַחֲשָׁבָה, וְכֵן הוּא בְּכָל הִרְהוּר וְהִרְהוּר, וְכֵן הוּא בְּכָל תְּנוּעָה וְתְנוּעָה, וְכֵן הוּא בְּכָל דִּבּוּר וְדִבּוּר, וְכֵן הוּא בְּכָל מַעֲשֶׂה וּמַעֲשֶׂה, וְכֵן הוּא בְּכָל עֵסֶק וְעֵסֶק, וְכֵן הוּא בְּכָל הִתְעוֹרְרוּת וְהִתְעוֹרְרוּת, וְכֵן הוּא בְּכָל הִתְבּוֹנְנוּת וְהִתְבּוֹנְנוּת, וְכֵן הוּא בְּכָל הַרְגָּשָׁה וְהַרְגָּשָׁה, וְכֵן הוּא בְּכָל הַשָּׂגָה וְהַשָּׂגָה, וְכֵן הוּא בְּכָל הַבָּנָה וְהַבָּנָה, וְכֵן הוּא בְּכָל הַחְלָטָה וְהַחְלָטָה, וְכֵן הוּא בְּכָל הַכְנָעָה וְהַכְנָעָה, וְכֵן הוּא בְּכָל הִתְפַּעֲלוּת וְהִתְפַּעֲלוּת, וְכֵן הוּא בְּכָל הִתְקַשְּׁרוּת וְהִתְקַשְּׁרוּת, וְכֵן הוּא בְּכָל הִתְאַחֲדוּת וְהִתְאַחֲדוּת, וְכֵן הוּא בְּכָל הִתְדַּבְּקוּת וְהִתְדַּבְּקוּת, וְכֵן הוּא בְּכָל הִתְלַהֲבוּת וְהִתְלַהֲבוּת, וְכֵן הוּא בְּכָל הִתְעוֹרְרוּת וְהִתְעוֹרְרוּת, וְכֵן הוּא בְּכָל הִתְגַּלּוּת וְהִתְגַּלּוּת, וְכֵן הוּא בְּכָל הִתְפַּשְּׁטוּת וְהִתְפַּשְּׁטוּת, וְכֵן הוּא בְּכָל הִתְרַחֲבוּת וְהִתְרַחֲבוּת, וְכֵן הוּא בְּכָל הִתְעַלּוּת וְהִתְעַלּוּת, וְכֵן הוּא בְּכָל הִתְנַשְּׂאוּת וְהִתְנַשְּׂאוּת, וְכֵן הוּא בְּכָל הִתְנַעֲלוּת וְהִתְנַעֲלוּת, וְכֵן הוּא בְּכָל הִתְקַדְּשׁוּת וְהִתְקַדְּשׁוּת, וְכֵן הוּא בְּכָל הִתְטַהֲרוּת וְהִתְטַהֲרוּת, וְכֵן הוּא בְּכָל הִתְחַזְּקוּת וְהִתְחַזְּקוּת, וְכֵן הוּא בְּכָל הִתְאַמְּצוּת וְהִתְאַמְּצוּת, וְכֵן הוּא בְּכָל הִתְגַּבְּרוּת וְהִתְגַּבְּרוּת, וְכֵן הוּא בְּכָל הִתְנַצְּחוּת וְהִתְנַצְּח

אגרת הקדש

לנו ולבנינו עד עולם כי העקדה עצמה אינה נחשבה כ"כ לנסיון גדול לערך מעלת א"א ע"ה בשגם כי ה' דיבר בו קח נא את בנך כו' והרי כמה וכמה קדושים שמסרו נפשם על קדושת ה' גם כי לא דיבר ה' בם רק שא"א ע"ה עשה זאת בזריזות נפלאה להראות שמחתו וחפצו למלאות רצון קונו ולעשות נחת רוח ליוצרו וממנו למדו רז"ל לקיום כל המצות בכלל ובפרט מעשה הצדקה העולה על כולנה המגינה ומצלה בפירותיה בעוה"ז מכל מיני פורעניות המתרגשות כדכתיב וצדקה תציל ממות וכ"ש משאר מיני יסורים הקלים ממות כ"ש שטוב לנו גם בעוה"ז להקדימה כל מה דאפשר שהרי אדם נידון בכל יום:

1 הָעוֹמֶדֶת לָעַד, לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם, כִּי הָעֲקֵדָה עַצְמָהּ –
2 שהקדוש־ברוך־הוא זוכר תמיד זכותה לבני ישראל, אֵינָהּ
3 נֶחְשֶׁבֶת כָּל־כָּךְ לְנִסָּיוֹן גָּדוֹל לְעֶרְכּוֹ מַעֲלַת – ומדריגת אַבְרָהָם
4 אָבִינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, – זה טעם אחד מדוע אין העקידה עצמה
5 נחשבת לנסיון גדול כל־
6 כך לגבי אברהם אבינו,
7 מצד מעלתו ומדריגתו
8 הגדולות. טעם שני, הוא:
9 בְּשֶׁגַּם – בלקחנו גם
10 בחשבון, כִּי ה' דִּבֶּר בּוֹ:
11 "קַח נָא אֶת בִּנְךָ כו'"[10],
12 – שיקח את יצחק
13 לעקידה, וַהֲרֵי – היו כַּמָּה
14 וְכַמָּה קְדוֹשִׁים שֶׁמָּסְרוּ
15 נַפְשָׁם עַל קִדֻּשַׁת ה' גַּם
16 כִּי לֹא דִּבֶּר ה' בָּם; –
17 כיצד, איפוא, זה יכול
18 להיחשב לנסיון גדול כל־
19 כך לגבי אברהם אבינו,
20 בשעה שהוא נצטוה על
21 כך מהקדוש־ברוך־הוא בעצמו? רַק – הגדלות של העקידה
22 היא בכך, שֶׁאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם עָשָׂה זֹאת בְּזְרִיזוּת
23 נִפְלָאָה, – "וישכם אברהם בבוקר"[11], ו"ויחבוש את חמורו"[11],
24 חבש בעצמו את האוכף של החמור, ולא ציווה ולא חיכה
25 שמישהו אחר יעשה זאת[12], לְהַרְאוֹת – גם לאחרים, שְׂמְחָתוֹ
26 וְחֶפְצוֹ – תענוגו הפנימי, לְמַלֹּאת רְצוֹן קוֹנוֹ וְלַעֲשׂוֹת נַחַת
27 רוּחַ לְיוֹצְרוֹ. – באחד ממאמריו, מי"ב בתמוז תש"ט[13], מסביר
28 כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע, שעבודת בעלי־תשובה היא
29 להשפיע גם **על אחרים**. בהתאם לכך יכולים לבאר, שכיוון
30 שבענין העקידה היתה העבודה במהופך ממהותו של אברהם
31 אבינו (שהרי אברהם הוא מדת האהבה, והעקידה היתה ענין
32 של גבורה), "עתה ידעתי כי **ירא** אלקים אתה"[14], שזה על־דרך
33 עבודת "בעל תשובה" המעמיד את עצמו במהות אחרת, לכן
34 רצה אברהם אבינו להראות גם לאחרים את שמחתו ועונגו
35 בקיום רצון הקדוש־ברוך־הוא בענין זה, וּמִמֶּנּוּ – מאברהם
36 אבינו – ובכוח שהוא העניק לבני ישראל בכל הדורות, לָמְדוּ
37 רַז"ל[15] לְקִיּוּם כָּל הַמִּצְוֹת בִּכְלָל, – שיש לקיים כל מצוה
38 בזריזות, וּבִפְרָט מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה הָעוֹלֶה עַל כֻּלָּנָה[16], – בכך,
39 שהיא הַמְּגִנָּה וּמַצָּלָה
40 בְּפֵרוֹתֶיהָ – הניתנים
41 בָּעוֹלָם הַזֶּה[17] מִכָּל מִינֵי
42 פֻּרְעָנֻיוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת,
43 כְּדִכְתִיב: – כמו
44 שכתוב[18]: "וּצְדָקָה תַּצִּיל
45 מִמָּוֶת", וְכָל־שֶׁכֵּן – זה
46 מציל מִשְּׁאָר מִינֵי
47 יִסּוּרִים הַקַּלִּים מִמָּוֶת –
48 הרי כָּל־שֶׁכֵּן שֶׁטּוֹב לָנוּ
49 גַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה
50 לְהַקְדִּימָהּ – את מתן
51 הצדקה, כָּל מַה
52 דְּאֶפְשָׁר, – כלומר, אם
53 שאר המצוות, שאין שכרן
54 בעולם הזה, יש להקדים
55 בעשייתן, הרי בודאי שיש להזדרז בכל מיני זירוז בקיום מצות
56 הצדקה ששכר "פירותיה" ניתן בעולם הזה והיא מגינה
57 מיסורים, רחמנא־ליצלן. שֶׁהֲרֵי אָדָם נָדוֹן בְּכָל יוֹם[19]: – הרי
58 נכון הדבר שנוגע לו לגבי המשפט של אותו יום שתהיה לו
59 הזכות של צדקה המגינה ומצילה. עד כאן דן רבנו הזקן במתן
60 סכומי הכסף, שהתנדבו לתת באופן שנתי עבור ארץ הקודש,
61 כל שבוע את החלק של השבוע, או לכל־הפחות כל חודש את
62 החלק של החודש – מצד ענין הזריזות. להלן מוסיף רבנו הזקן
63 פרט ומעלה נוספים באי־לחכות עד סוף השנה: המעלה
64 מתבטאת גם בזיכוך הנפש הבא מצד **העבודה** של צדקה, שכל
65 פעם שהוא נותן נתינה ועושה פעולה בעבודת הצדקה, הוא
66 עושה כל פעם פעולה של זיכוך הנפש, וגם בכך שהצדקה
67 פועלת למעלה יחוד בספירות ובפרצופים עליונים – הרי בכל
68 נתינה של צדקה הוא גורם מחדש את היחוד למעלה[20].

---

10. וירא כב, ב. **11.** שם, ג. **12.** ראה פרש"י שם. **13.** סה"מ תש"ט ע' 184. **14.** וירא שם, יב. וראה סה"מ קונטרסים ח"ב ע' 642. **15.** פסחים ד, א. **16.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "להעיר משהיוה"א רפי"ב". **17.** פאה פרק א' משנה א'. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "וראה אגה"ק ס"ג". **18.** משלי י, ב. **19.** ר"ה טז, א. **20.** על הסברא שכוונת רבנו הזקן בכך, שגם לא יתנו סכום גדול של צדקה בתחילת השנה, אלא לחלקו לשבועות או לחדשים - כתב הרבי: "לפירוש זה מצוה אדה"ז לא ליתן כל הסכום בתשרי - כ"א רק חלק החדשי 1/12 ולעכב השאר, וליתן מדי חדש לא יותר מ־1/12 וכו'! וזה בא בהמשך לבי' הפלאת הזריזות! ופשיטא דכוונתו אך ורק - באם אינו בניגוד כלל לזריזות וקדימת הנתינה. כן מובן שכ"ז בצדקה איזו שתהי' - ל"ד דאה"ק. וזיל בתר טעמי'. וכמדומה שנק' נוסף על פיה"מ - בתורת פס"ד בלבושי שרד הל' צדקה סקי"ג סקרט"ו. הובא בד"ה להבין כו' כל פרוטה (להצ"צ, נדפס בפ"ע - עיי"ש בכהנ"ל בארוכה), וכנראה השייכות דבי' הנ"ל לגביית כסף הכולל (ודכללות האגה"ק) : המשלוח לאה"ק אז - הי' ע"י שליח מדי שנה בשנה (וגובים היו זהובים בעיירות אחת בכו"כ חדשים) (כמבואר בכו"כ מכ' רבותינו). ועפ"ז - מהי התועלת בנתינה מדי שבת בשבתו כו' להגבאי בכל עיר? ! וע"ז בא הבי' באגה"ק: א) זריזותו כו', ב) רוב המעשה". עד כאן לשונו הקדוש של כ"ק אדמו"ר שליט"א.

יום שישי י"ב תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 266, אך גם זאת... עד עמ' קלד, יבא שילה:

אגרת הקדש

אך גם זאת מצאנו ראינו בעבודת הצדקה מעלה פרטיות גדולה ונפלאה אין ערוך אליה להיות מעשה הצדקה נעשית בפעמים רבות וכל המרבה ה"ז משובח ולא בפעם א' ובבת אחת גם כי הסך הכולל אחד הוא כמ"ש הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה ששנו חכמים ז"ל והכל לפי רוב המעשה:

והנה מלבד כי הרמב"ם ז"ל ביאר היטב טעמו ונימוקו כדי לזכך הנפש ע"י רבוי המעשה הנה מקרא מלא דיבר הכתוב פעולת צדקה לחיים דהיינו שפעולתה וסגולתה להמשיך חיים עליונים מחיי החיים א"ם ב"ה לארץ החיים היא שכינת עוזינו שעליה נאמר ואתה מחיה את כולם והיא סוכת דוד הנופלת עד עפר וכמארז"ל גלו לאדום שכינה עמהם

אַךְ גַּם זֹאת מָצָאנוּ רָאִינוּ בַּעֲבוֹדַת הַצְּדָקָה, – בענין העבודה שיהודי מתייגע כנגד טבע נפשו, לתת צדקה יותר מאשר מסתבר לו מצד טבע נפשו, כפי שהוסבר באגרת הקודש סימן י"ב ההבדל בין "**מעשה** הצדקה" ל"**עבודת** הצדקה", ש"מעשה הצדקה" היא נתינת הצדקה על דרך הרגיל, ואילו האופן הנעלה יותר ב"**עבודת הצדקה**" הוא כשנתינת הצדקה היא למעלה לגמרי מטבע נפשו ורגילותה, שהרי הוא מתייגע עם עצמו ביגיעה גדולה לתת יותר מאשר הוא רגיל לתת; הרי אפילו כשהסכום שהוא נותן אינו למעלה לגמרי מרגילותו, אלא עצם נתינת הצדקה במנות רבות, לתת פעם ועוד פעם וכו', יש בכך משום ענין של **עבודה** – ראינו

ומצאנו בעבודת הצדקה **מַעֲלָה פְּרָטִיוּת גְּדוֹלָה וְנִפְלָאָה אֵין עָרוֹךְ אֵלֶיהָ,** – לא מעלה גדולה ונפלאה סתם, אלא מעלה שהמעלות האחרות אינן בהשוואה כלל אליה, **לִהְיוֹת מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה** – נתינת הצדקה בפועל, לא ההתנדבות לכך, שיכולה להיות התנדבות חד־פעמית על כל השנה, אלא עצם המעשה של נתינת צדקה תהיה **נַעֲשֵׂית בְּפְעָמִים רַבּוֹת, וְכָל הַמַּרְבֶּה** – ונותן את הצדקה במנות רבות, **הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח, וְלֹא בְּפַעַם אַחַת וּבְבַת אַחַת,** – לתת את כל הסכום בפעם אחת, **גַּם כִּי הַסַּךְ הַכּוֹלֵל אֶחָד הוּא,** – בכל זאת מעלה גדולה ונפלאה שאין ערוך לה בנתינת הסכום במנות רבות, **כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם זַ"ל בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה**[21] **שֶׁשָּׁנוּ חֲכָמִים זַ"ל**[22]**: "וְהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה":** – שהרמב"ם בפירוש המשניות שלו מפרש ומדייק שזה לא "לפי **גודל** המעשה" אלא "לפי **רוב** המעשה" – שהמעשה הטוב נעשה בפעמים **רבות.** והרמב"ם מפרש, למשל כשאחד יתנדב לתת אלף[23] זהובים בבת אחת, הרי זה אמנם מעשה **גדול**, אך אין זה נעשה כל כך קנין בנפש, מאשר כשהוא נותן אלף הזהובים באלף פעמים. שכן, על ידי כל נתינה נעשה הדבר יותר קנין הנפש, קנין וזיכוך בנפשו.

להלן יסביר רבנו הזקן, שמלבד הזיכוך שנעשה בנפשו על ידי נתינת הצדקה בפעמים רבות, נעשה על ידי כל נתינה יחוד עליון למעלה, **וְהֵנָּה, מִלְּבַד כִּי הָרַמְבַּ"ם זַ"ל בֵּאֵר הֵיטֵב טַעֲמוֹ וְנִמּוּקוֹ,** – מדוע יש מעלה גדולה בנתינת הסכום בפעמים מרובות, **כְּדֵי לְזַכֵּךְ הַנֶּפֶשׁ עַל־יְדֵי רִבּוּי הַמַּעֲשֶׂה,** – על ידי עשיית המעשה הטוב בפעמים רבות – הרי לבד זאת, **הִנֵּה מִקְרָא מְלֵא דִּבֶּר הַכָּתוּב: "פְּעֻלַּת צַדִּיק לְחַיִּים",** – הרבי מציין ב"הערות ותיקונים" שבסוף ה"תניא", לעיין בפסוקים במשלי י, טז, שם כתוב "פעולת **צדיק** לחיים" (לא המלה "צדקה" כי־אם המלה "צדיק") ובמשלי יא, יא, שם כתוב "בן צדקה לחיים", שם אכן כתוב "צדקה לחיים", אבל המלה המקדימה היא לא "**פעולת** צדקה" אלא "**כן** צדקה", והרבי אומר שם ב"הערות ותיקונים": "רצע"ג", שכן, בשני הפסוקים לא כתוב הלשון "פעולת צדקה לחיים", שרבנו הזקן מביא כמקרא מלא "פעולת צדקה לחיים". כפי הנראה אין הרבי רוצה להסתפק במה שיכולים לפרש ש"פעולת צדיק", היא צדקה, ובשהפסוק אומר ש"פעולת צדיק לחיים" הכוונה שהפעולה של צדקה (על־דרך כמו "צדיק ה' צדקות אהב"[24]) לחיים – כפי הנראה, הרבי אינו רוצה להסתפק בכך, שהרי, כשאומרים "מקרא **מלא** דיבר הכתוב", צריך הדבר להיות בפירוש בפסוק, בלי ההוספה שפעולתו של צדיק היא צדקה, ולכן צע"ג שבפסוק אין אנו מוצאים המלים "פעולת צדקה לחיים". **דְּהַיְנוּ שֶׁפְּעֻלָּתָהּ וְסְגֻלָּתָהּ** – של צדקה, היא **לְהַמְשִׁיךְ חַיִּים עֶלְיוֹנִים** – האופן העליון יותר של חיים, **מֵחַיֵּי הַחַיִּים אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא** – להמשיך זאת **לְאֶרֶץ הַחַיִּים,** – ל"מלכות דאצילות" הנקראת "ארץ החיים", שהיא "ארץ", המדריגה התחתונה ביותר בספירות, וממנה באים ה"חיים" לכל הנבראים, נוצרים ונעשים – ימשיכו בה מ"ז"א (מדות) דאצילות" שהיא המדריגה האחרונה של "עולמות אין סוף", וה"חיים" של ז"א ומדות דאצילות הם בחינה של "**חיי** החיים", **הִיא "שְׁכִינַת עֻזֵּנוּ",** – הנותנת חוזק וחיות בנבראים, **שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר**[25]**: "וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם",** – את כל הנבראים, "אתה" מוסב על "מלכות דאצילות", האותיות מאל"ף עד תי"ו עם ה' המוצאות שהן מקור האותיות, שזו המלה "אתה": א' ת' ה'[26], **וְהִיא סֻכַּת דָּוִד הַנּוֹפֶלֶת עַד עָפָר,** – שבזמן הגלות, השכינה שנקראת "סוכת

---

21. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ובקיצור - הדין - הל' דעות פ"א ה"ז". **22.** אבות פ"ג משנה ט"ו. **23. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "בצ"צ שם הביא גירסת הרע"ב מאה". **24.** תהלים יא, ז. **25.** נחמי' ט, ו. **26. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לעיל שהיחוה"א ספ"ב".

דוד"ה היא בגלות ובירידה עד עפר[27], **וּכְמַאֲמַר רַז"ל**[28]: **"גָּלוּ לֶאֱדוֹם** – הגלות האחרונה שלנו, **שְׁכִינָה עִמָּהֶם** – בגלות, **כו'"**, – הרי כיוון שזו הגלות האחרונה והתחתונה – ירדה השכינה עד למדריגות התחתונות ביותר – עד עפר, ועל ידי צדקה ממשיכים לשכינה מחיי החיים אין־סוף ברוך־הוא, **כִּי בְּאִתְעָרוּתָא דִלְתַתָּא** – על ידי התעוררות האדם למטה, **"לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים"** – עניים, **דִּלְיֵת לֵיהּ מְגַרְמֵיהּ** – שאין להם משל עצמם כלום, נעשה על־ידי־זה **אִתְעָרוּתָא דִלְעֵלָּא**, – התעוררות ופעולה למעלה, להמשיך חיים מ"חיי החיים" – הרי הצדקה שנותנים ל"מלכות דאצילות" שבספירות היא בחינה וספירה ש"לית לה מגרמה כלום", שאין לה משל עצמה כלום, היא רק מקבלת משאר הספירות, **וּבִפְרָט בְּהִתְנַהֵג עִם לְהַחֲיוֹת יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ הַחַיִּים מַמָּשׁ**, – יושבי "ארץ ישראל" שלמטה שהיא מכוונת כנגד "ארץ החיים" שלמעלה[29] – הרי הצדקה שנותנים להחזקת העוסקים בתורה ועבודה בארץ ישראל, יש על־ידי־זה המשכה מיוחדת במינה מחיי החיים ל"מלכות דאצילות" ול"שכינה", **וְדֵי לַמֵּבִין. וְכָל מַשְׁכִּיל עַל דָּבָר גָּדוֹל וְנִפְלָא כָּזֶה** – שעל ידי מעשה הצדקה ממשיכים חיים עליונים מ"אין סוף" ברוך־הוא לשכינה שנמצאת בגלות, **יִמְצָא טוּב טַעַם וָדַעַת, כַּמָּה גְּדוֹלִים דִּבְרֵי חֲכָמִים ז"ל שֶׁאָמְרוּ: "הַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה"**, דְּהַיְנוּ **מַעֲשֶׂה הַצְּדָקָה הַנַּעֲשֶׂה בְּפְעָמִים רַבּוֹת**, **לְהַמְשִׁיךְ חַיִּים עֶלְיוֹנִים**, – מחיי החיים "אין סוף" ברוך־הוא, **לְיַחֵד** – ולפעול יִחוּד **עֶלְיוֹן** – של קודשא־בריך־הוא ושכינתי' (של הקדוש־ברוך־הוא ושכינתו) **פְּעָמִים רַבּוֹת.** – אשר בכל נתינה – מייחדים יחוד עליון באופן של המשכה מקודשא־בריך־הוא (הקב"ה) ו"אין סוף" – לשכינתי' (לשכינתו) עד למטה במדריגות התחתונות ביותר, **וְהֵינוּ נָמֵי** – וזה גם **בְּעֵין מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם:** – במעלת נתינת צדקה במנות רבות, **לְזַכֵּךְ הַנֶּפֶשׁ,** – בדברים אלה של הרמב"ם מרומז הענין מה שנעשה למעלה היחוד העליון, **כַּנּוֹדָע מְזֹהַר הַקָּדוֹשׁ**[30] **דִּשְׁכִינָה נִקְרֵאת "נֶפֶשׁ", כִּי הִיא** – השכינה, היא **חַיֵּינוּ וְנַפְשֵׁנוּ, וּכְתִיב:** – וכתוב[31]: **"כִּי שָׂחָה לָעָפָר נַפְשֵׁנוּ".** – כלומר, השכינה שירדה עד מטה מטה – בגלות. **וְלָכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[32]: **"גְּדוֹלָה צְדָקָה, שֶׁמְּקָרֶבֶת אֶת הַגְּאֻלָּה"**, – גאולת השכינה מהגלות, **לַהֲקִימָהּ מֵעָפָר מִעַט מִעָט,** – על ידי נתינת צדקה כל פעם מקימים יותר את השכינה שנפלה בגלות, **"עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה"**[33]: – שאז תהיה הקימה השלימה של השכינה.

אגרת הקדש

כו' כי באתערותא דלתתא להחיות רוח שפלים דלית ליה מגרמיה כלום אתערותא דלעילא ובפרט בהתנהג עם להחיות יושבי ארץ החיים ממש וד"ל. וכל משכיל על דבר גדול ונפלא כזה ימצא טוב טעם ודעת כמה גדולים דברי חכמים ז"ל שאמרו הכל לפי רוב המעשה דהיינו מעשה הצדקה הנעשה בפעמים רבות להמשיך חיים עליונים ליחד יחוד עליון פעמים רבות. והיינו נמי כעין מ"ש הרמב"ם לזכך הנפש כנודע מזוה"ק דשכינה נקראת נפש כי היא חיינו ונפשנו וכתיב כי שחה לעפר נפשנו. ולכן ארז"ל גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה להקימה מעפר מעט מעט עד כי יבא שילה:

יום שבת קודש י"ג תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קלד, כב. אהובי אחיי... עד עמ' קלד, בפרש"י:

כב. באגרת הבאה (סימן כ"ב) מתאונן רבנו הזקן על מה שחסידים מטרידים אותו בשאלות אודות עצות בענינים גשמיים, פרנסה וכדומה, ומסביר שמתן עצות בענינים גשמיים, שייך רק לנביאים ולא לחכמי התורה. ומסיים באריכות הביאור כיצד יש לקבל יסורים גשמיים, שיתווסף על־ידם ביראת שמים ובאהבת ה'.

ליתר הבנת אגרת זו, כדאי להעתיק תחילתה וסופה של אגרת שלא נדפסה ב"תניא", אלא נדפסה ב"אגרות קודש – אדמו"ר הזקן" (קה"ת תש"מ) סימן כד.

בתחילת אותה אגרת קובע רבנו הזקן זמנים קבועים בהם יכולים להיכנס אליו ל"יחידות", ולאחר מכן הוא מתבטא בביטוים חריפים כנגד מה ששואלים אותו עצות בענינים גשמיים, בטענו, בגודל הענווה שלו, שזה מבלבל אותו בעניני תורה, ובהביאו ראיה ממשה רבנו שחכמינו ז"ל אומרים[1]: "וכי תעלה על דעתך שמשה רבנו עליו־השלום יושב ודן כל היום כולו – תורתו מתי נעשית".

בהמשך לכך בא חלק האגרת שנדפס כאן ב"תניא", ולאחר מכן מסיים רבנו הזקן, שמן ההכרח לשמור על התקנות של זמני הקבלה ל"יחידות" וזמני הנסיעה אליו, והוא גוזר "קנסות" על אלה שלא יתנהגו כפי התקנות, וגם מאיים ביציאה מהמדינה.

אולם, כדאי ליציין, שהחסידים הראשונים היו אומרים, שמה שאנו רואים "מעשה רב" שאכן שואלים מהרבניים עצות בענינים גשמיים, והרבניים עונים – הרי זה מפני שרבנו הזקן בעצמו "התיר" זאת ברשימה שכתב "קרוב לזמן הסתלקותו" (נדפסה ב"אגרות קודש" שם,

---

27. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ובפרט שבעקבות משיחא - עיין אגה"ק סוס"ט". **28.** מגילה כט, א (לפי גירסת העין יעקב), הובא לעיל ח"א ספי"ז. **29.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "אגה"ק סוס"ח". **30.** ראה ז"ח רות פד, א. **31.** תהלים מד, כו. **32.** ב"ב י, א. **33.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "הסיום הבלתי רגיל "עד כי יבא שילה" (ראה פל"ו ובכ"מ) מובן ע"פ זח"א (רלז, ב) עה"פ: באתר אחרא כו' באתר אחרא כו' והכא כו' דשכינתא תקום כו'". **1.** שבת י, א.

סימן סה), אודות המעלה של "קירוב הדעת ועצות מרחוק בכל עניני ב"ב וכו'".

אגרת הקדש

כב אהובי אחיי ורעיי מאהבה מסותרת תוכחת מגולה לכו נא ונוכחה זכרו ימות עולם בינו שנות דור ודור ההיתה כזאת מימות עולם ואיה איפוא מצאתם מנהג זה באחד מכל ספרי חכמי ישראל הראשונים והאחרונים להיות מנהג ותיקון לשאול בעצה גשמיות כדת מה לעשות בעניני העולם הגשמי אף לגדולי חכמי ישראל הראשונים כתנאים ואמוראים אשר כל רז לא אנס להו ונהירין להון שבילין דרקיע כ"א לנביאים ממש אשר היו לפנים בישראל כשמואל הרואה אשר הלך אליו שאול לדרוש ה' על דבר האתונות שנאבדו לאביו כי באמת כל עניני אדם לבד מדברי תורה ו"ש אינם מושגים רק בנבואה ולא לחכמים לחם כמארז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ושבעה דברים מכוסים כו' אין אדם יודע במה משתכר כו' ומלכות בית דוד מתי תחזור כו' הנה הושוו זה לזה ומ"ש בישעיה יועץ וחכם חרשים וכן משארז"ל ונהנין ממנו עצה ותושיה היינו בד"ת הנקרא תושיה כמארז"ל יועץ זה שיודע לעבר שנים ולקבוע חדשים כו' שסוד העיבור קרוי עצה וסוד בלשון תורה כדאיתא בסנהדרין דף פ"ז ע"ש בפרש"י:

אחאי, אַהוּבַי, אַחַי וְרֵעַי! מֵאַהֲבָה מְסֻתֶּרֶת – בא אני אליכם ב־תּוֹכַחַת מְגֻלָּה. לְכוּ נָא וְנִוָּכְחָה! – בואו ונתדבר ביננו.

זִכְרוּ יְמוֹת עוֹלָם, בִּינוּ שְׁנוֹת דּוֹר וָדוֹר, הֲהָיְתָה כָּזֹאת מִימוֹת עוֹלָם, וְאֵיֵה אֵיפוֹא מְצָאתֶם מְנָהָג זֶה – שיפרשו להלן, בְּאַחַד מִכָּל סִפְרֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים, לִהְיוֹת מִנְהָג וְתִקּוּן לִשְׁאֹל בְּעֶצָּה גַּשְׁמִיּוּת, כְּדָת מַה לַּעֲשׂוֹת בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם הַגַּשְׁמִי, אַף – לֹא, לִגְדוֹלֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל הָרִאשׁוֹנִים וֶאֱמוֹרָאִים, כְּתַנָּאִים וְאֱמוֹרָאִים, אֲשֶׁר כָּל רָז לֹא אָנַס לָהֶם, – ששום סוד לא נעלם מהם, וְנִהִירִין לְהוֹן שְׁבִילִין דְּרָקִיעַ – והיו בהירים ומאירים להם הדרכים שבשמים, כְּי־אִם לִנְבִיאִים מַמָּשׁ, אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל, כִּשְׁמוּאֵל – הנביא, הנקרא הָרוֹאֶה, אֲשֶׁר הָלַךְ אֵלָיו שָׁאוּל לִדְרֹשׁ ה' – על ידו, עַל דְּבַר הָאֲתוֹנוֹת שֶׁנֶּאֶבְדוּ לְאָבִיו. – מדוע, אכן, לא שאלו את התנאים והאמוראים גם אודות ענינים גשמיים? – מסביר רבנו הזקן: כִּי בֶּאֱמֶת, כָּל עִנְיְנֵי אָדָם, לְבַד מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם - אֵינָם מֻשָּׂגִים, רַק בִּנְבוּאָה, – כבתוב – וְ"לֹא לַחֲכָמִים – מגיע, לֶחֶם", – כלומר, כל הענינים הגשמיים, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל:

"הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם, חוּץ מִיִּרְאַת שָׁמַיִם", וְ – חכמינו ז"ל אומרים: "שִׁבְעָה דְּבָרִים מְכֻסִּים כו'" – מידיעת האדם, ומהם: אֵין אָדָם יוֹדֵעַ בְּמֶה מִשְׁתַּכֵּר כו' וּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מָתַי תַּחֲזֹר כו'", – כשיבוא המשיח, הִנֵּה הֻשָּׁווּ – פרנסה גשמית וקץ ביאת המשיח, זֶה לָזֶה. – כשם שאין אף אחד יודע את ה"קץ", כך אין בכוח אף אחד לדעת הענינים של פרנסה. וּמַה שֶּׁכָּתוּב בִּישַׁעְיָהוּ[8]: "יוֹעֵץ וַחֲכַם חֲרָשִׁים", – הרי שחכם (בחכמת התורה) הוא גם "יועץ", מונח משמשתמשים בו על נתינת עצה בענינים גשמיים, וְכֵן מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[9]: – בנוגע למי שעוסק בתורה לשמה: "וְנֶהֱנִין מִמֶּנּוּ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה" – הרי מובן מהפסוק וממאמר רבותינו ז"ל שתלמיד חכם הלומד תורה יש בכוחו לתת עצות, הַיְנוּ בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, – דוקא, הַנִּקְרָא "תּוּשִׁיָּה"[10], – וא"כ "עצה ותושיה" היינו – עצות בעניני תורה, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל: "יוֹעֵץ" - "זֶה שֶׁיּוֹדֵעַ לְעַבֵּר שָׁנִים – על ידי הוספת חודש לשנה, חודש אדר, וְלִקְבֹּעַ חֳדָשִׁים – מתי ראש חודש, כו'", שֶׁסּוֹד הָעִבּוּר – לעבר שנים וחדשים, קְרוּי 'עֵצָה' וְ'סוֹד' בִּלְשׁוֹן תּוֹרָה, כְּדְאִיתָא – כפי שהגמרא אומרת בְּסַנְהֶדְרִין דַּף פז, עַיִן שָׁם בְּפֵרוּשׁ רַשְׁ"י: – שם כתוב במפורש ש"יועץ" ו"עצה" קשורים בסוד העיבור.

---

2. ראה חולין נט, א. **3.** ראה ברכות נח, ב. **4.** שמואל א׳ פרק ט. **5.** קהלת ט, יא. **6.** ברכות לג, ב. **7.** פסחים נד, ב. **8.** ג, ג. **9.** אבות רפ"ו. **10.** סנהדרין כו, ב. ובכ"מ.

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום שישי עמוד א

לחשוש שמא אכן יש שם אדם נוסף ששמו כן, וכן אין לחשוש שמא יש עיר נוספת במקום אחר ששמה כשם העיר הכתובה בשטר, שכיון שלא הוחזק לפנינו כן, תולים אנו שאותו אדם הנמצא לפנינו הוא זה שכתב את הגט וממנו נפל. דְּאִי לֹא תֵּימָא הָכִי – שאם לא תאמר כן, קַשְׁיָא דִּרַבָּה אַדִּרַבָּה – יקשה סתירה מדברי רבה במקום אחר על חילוקו שחילק כאן, שכן היה מעשה דַּהֲהוּא גִּיטָּא דְּאִשְׁתְּכַח בֵּי דִּינָא דְּרַב הוּנָא – שנמצא בבית דינו של רב הונא גט שהובא לבית הדין כדי לקיים החתימות, דַּהֲוָה כָּתוּב בֵּיהּ – והיה כתוב בו שנכתב בְּשׁוּשִׁיתָא – בעיר 'שוירי' שעל יד נהר 'רכיס', ולאחר שקיימוהו בא אדם ששמו ושם אשתו היו כשמות שנכתבו בגט, ואמר שממנו נפל הגט, ולא הוחזק באותו המקום שיש אדם נוסף ששמו כשם הכתוב בגט שנמצא, וְאָמַר רַב הוּנָא, אף שבעיר שוירי לא הוחזק אדם נוסף בשם זה, מכל מקום

יום ראשון

יום רביעי — ז תשרי — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ברכה, רביעי עם פירש״י.
תהלים: לט־מג. קו־קח.
תניא: אמנם מציאותו . . . 262 כנ״ל.

קְצוּר בֵּאוּר אֹפֶן הַד׳:

ב, בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ, הָאָדָם הַשָּׂם לִבּוֹ וְדַעְתּוֹ עַל כָּל הַנַּעֲשֶׂה עִמּוֹ וּמִסְּבִיב לוֹ, רוֹאֶה הוּא אֱלֹקוּת בְּמוּחָשׁ, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר אַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי בְּיִתְרוֹן הַ׳בַּעֲלֵי עֶסְקִים׳ עַל הַ׳יוֹשְׁבֵי אֹהֶל׳ בְּעִנְיַן רְאִיַּת אֱלֹקוּת בְּמוּחָשׁ. עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה הַבָּאָה מֵרְאִיַּת הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית.

יום שני

יום חמישי — ח תשרי — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ברכה, חמישי עם פירש״י.
תהלים: מד־מח. קט־קיא.
תניא: ועוד . . . קלב דמל׳ דאצי׳.

קְצוּר בֵּאוּר אֹפֶן הַה׳:

ה, הַצְנֵעַ לֶכֶת עִם הֶרֶוְ׳ אֱלֹקֶיךָ. זְהִירוּת שֶׁלֹּא תִּהְיֶה שׁוּם בְּלִיטָה, וּכְמַאֲמָר ״לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם עָרוּם בְּיִרְאָה״, וְעִנְיַן הָעֲרְמוּמִית הוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִכָּר כְּלָל, יָדוּעַ דְּכַמָּה מֵחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מַסְתִּירִים עַצְמָם, וְאִם הִתְגַּלּוּ הָיוּ מִצְטַעֲרִים. וְזֶהוּ עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה הַבָּאָה מֵהַצְנֵעַ לֶכֶת.

יום שלישי

יום שישי — ט תשרי, עריוהכ״פ — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ברכה, ששי עם פירש״י.
תהלים: מט־נד. קיב־קיד.
תניא: ולפמ״ש בס׳ . . . 264 במ״א.

כַּפָּרוֹת: "בְּנֵי אָדָם – וּלְשָׁלוֹם" שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, וּבְכָל פַּעַם מְסַבֵּב ג׳ פְּעָמִים, סַךְ הַכֹּל מְסַבֵּב ט׳ פְּעָמִים. עַד סוֹף תְּשָׁרֵי אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן. מַלְקוֹת: הַמַּלְקֶה וְהַנִּלְקֶה שְׁנֵיהֶם אוֹמְרִים "וְהוּא רַחוּם" שָׁלֹשׁ פְּעָמִים.

בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים - הָעֲבוֹדָה הִיא חֲרָטָה עַל הֶעָבָר, בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים - קַבָּלָה עַל לְהַבָּא.

יום רביעי

שבת — י תשרי, יום הכפורים — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ברכה, שביעי עם פירש״י.
תהלים: נה־נט. קודם כל נדרי: קטו־קכג. קודם השינה: קכד־קלב. אחר מוסף: קלג־קמא. אחר נעילה: קמב־קנ.
תניא: ומזה יובן . . . עוה״ב.

לֵיל יוֹם הַכִּפּוּרִים מַתְחִילִים "ה' מָלָךְ תָּגֵל" גו'. פָּסוּק "אוֹר זָרוּעַ" – פַּעַם אַחַת, וּבְקוֹל רָם. עַל דַּעַת הַקָּהָל כו' – ג' פְּעָמִים, וּבְקוֹל נָמוּךְ. אֵין כּוֹפְלִים הֶחָרוּז "כִּי הִנֵּה כַּחֹמֶר". קְרִיאַת שְׁמַע עַל הַמִּטָּה כְּמוֹ בְּשַׁבָּת וְיוֹם־טוֹב. אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ וְכוּר רַחֲמֶיךָ כו' – בְּכָל תְּפִלּוֹת הַיּוֹם. בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים אוֹמְרִים י״ג מִדּוֹת הָרַחֲמִים בְּהוֹצָאַת הַסֵּפֶר־תּוֹרָה גַּם בְּשַׁחֲל בְּשַׁבָּת. שְׁעִיר תְּהִלִּים אַחַר מוּסָף.

הַפְטוֹרַת מִנְחַת יוֹם הַכִּפּוּרִים: וַיְהִי דְּבַר – וּבְהַמָּה רַבָּה. מִי אֵל כָּמוֹךָ גו'. גַּם בְּמִנְחָה אוֹמְרִים לְדָוִד ה' אוֹרִי. פְּתִיחַת הָאָרוֹן בְּנְעִילָה – לְאַשְׁרֵי, וְנִשְׁאָר פָּתוּחַ עַד אַחֲרֵי כָּל תְּפִלַּת נְעִילָה. בְּקַדִּישׁ דִּנְעִילָה – לְעֵלָּא וּלְעֵלָּא, אֵין כְּאלקֵינוּ, עָלֵינוּ. וְאֵין נוֹשְׂאִים כַּפַּיִם.

אוֹמְרִים "הַיּוֹם יִפְנֶה", גַּם אִם הֶעֱרִיב הַיּוֹם. אֵין מְבָרְכִים "שֶׁעָשָׂה לִי כָּל צָרְכִּי" עַד לְמָחָר.

יוהכ״פ קומט אויס צו פאסטען זעקס און צוואַנציג שעה.

בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים יוֹצֵא לָצוּם עֶשְׂרִים וְשֵׁשׁ שָׁעוֹת.

יום חמישי

יום ראשון — יא תשרי — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ברכה, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: ס־סה.
תניא: כא. אד״ש . . . 266 בכל יום.

במוצאי יוהכ״פ תקנ״ו בליאזנא אמר רבינו הזקן תורה ברבים – כנהוג אז דרושים קצרים – ע״פ מי כה׳ אלקינו בכל קראנו אליו, אליו לא למדותיו, דער פרדס זאָגט אליו איז אורות המתלבשים בכלים דע״ס דאצילות, דער רבי דער בעש״ט זאָגט אליו איז דער אלקות וואָס אין כלים דע״ס דאצילות, דער פירוש הפשוט איז: אליו עצמות א״ס וואָס עס איז בא יעדען פשוט׳ן אידען בידיעה עצמית דורך אמונה פשוטה, און דאָס איז קרובים אליו און בכל קראנו אליו עצמות א״ס און עצמות הנשמה, תפלה באמונה פשוטה איז מחבר עצמות הנשמה מיט עצמות א״ס, אז עצמות א״ס זאָל זיין דער רופא חולים און מברך השנים.

בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים תקנ״ו בְּלִיאָזְנָא אָמַר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן תּוֹרָה בָּרַבִּים – כַּנָּהוּג אָז דְּרוּשִׁים קְצָרִים – עַל פָּסוּק ״מִי כַה׳ אֱלֹקֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו״, אֵלָיו לֹא לְמִדּוֹתָיו. הַ׳פַּרְדֵּס׳ אוֹמֵר: ״אֵלָיו״ הֵם הָאוֹרוֹת הַמִּתְלַבְּשִׁים בִּכְלֵים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת; הָרַבִּי הַבַּעַל-שֵׁם-טוֹב אוֹמֵר: ״אֵלָיו״ הוּא הָאֱלֹקוּת שֶׁבַּכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת; הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט הוּא: ״אֵלָיו״ – עַצְמוּת אֵין-סוֹף שֶׁבִּידִיעָה עַצְמִית שֶׁל כָּל יְהוּדִי פָּשׁוּט – עַל יְדֵי אֱמוּנָה פְּשׁוּטָה – וְזֶהוּ ׳קְרוֹבִים אֵלָיו׳, וּ׳בְכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו׳ – עַצְמוּת אֵין-סוֹף וְעַצְמוּת הַנְּשָׁמָה; תְּפִלָּה בֶּאֱמוּנָה פְּשׁוּטָה מְחַבֶּרֶת אֶת עַצְמוּת הַנְּשָׁמָה עִם עַצְמוּת אֵין-סוֹף, שֶׁעַצְמוּת אֵין-סוֹף יִהְיֶה הָרוֹפֵא חוֹלִים וּמְבָרֵךְ הַשָּׁנִים.

יום שישי

יום שני — יב תשרי — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ברכה, שני עם פירש״י.
תהלים: סו־סח.
תניא: אך גם . . . יבא שילה

בְּרִית כְּרוּתָה לְתַעֲמוּלָה וַעֲבוֹדָה בְּמוֹעֲצוֹת חָכְמָה וּבְקֶרוּב הַדַּעַת שֶׁאֵינָהּ חוֹזֶרֶת רֵיקָם.

שבת קודש

יום שלישי — יג תשרי — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ברכה, שלישי עם פירש״י.
תהלים: סט־עא.
תניא: כב. אהובי . . . בפירש״י.

הִסְתַּלְּקוּת אַדְמוֹ״ר מַהֲרַ״שׁ – תרמ״ג – וּמְנוּחָתוֹ כָּבוֹד בְּלִיובַּאוויטְשׁ.

תְּחִלַּת אִגֶּרֶת סִימָן כב וְסוֹפָהּ – לֹא בָּא בִּדְפוּס בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ. (נִדְפַּס בְּקוֹבֶץ ׳הַתְּמִים׳ חוֹבֶרֶת שְׁנִיָּה).

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום שישי עמוד ב

1 שאמרו חכמים שמחזירים אבידה לבעליה בסִימָנִים – על פי סימן
2 [רגיל שאינו מובהק], אִי דְּאוֹרַיְיתָא – האם דין זה נלמד מהתורה,
3 ואם כן מועיל הסימן אף לענין איסורים, וכגון להחזיר גט על פי
4 סימן שאינו מובהק שנותן השליח, אִי דְּרַבָּנָן – או שאינו מועיל
5 מהתורה אלא מתקנת חכמים, ויש להם כח לעשות כן בדיני
6 ממונות כיון ש׳הפקר בית דין הפקר׳, אך באיסורים כגון להחזיר
7 גט על פי הסימן ובכך להתיר אשת איש אין להם כח, ואין להחזיר
8 את הגט אלא בסימן מובהק שהוא ודאי מועיל אף מהתורה.
9 מספרת הגמרא: רַבָּה בַּר בַּר חָנָה

עד שתחילתו בפסלות וסופו בכשרות

יום ראשון ז' תשרי ה'תשע"ז

הלכות עדות פרק יד, הלכה ד: כָּל אֵלּוּ שֶׁמֵּעִיד בָּהֶן הַגָּדוֹל בַּמֶּה שֶׁיָּדַע כְּשֶׁהָיָה קָטָן, אִם הָיָה עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ עֶבֶד כְּשֶׁרָאָה דְּבָרִים אֵלּוּ, וְהֵעִיד אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְנִשְׁתַּחְרֵר – אֵינוֹ נֶאֱמָן.

יש להסתפק: האם מי שעבר עבירה וחזר בתשובה נאמן להעיד על מה שראה בעת שהיה פסול, היינו האם הוא כקטן שהגדיל שלפעמים יכול להעיד על מה שראה בקטנותו או דומה לגוי שנתגייר שאינו נאמן להעיד על מה שראה בהיותו גוי (משנה למלך בשם הר"י מטראני)?

לדעת הש"ך (חו"מ סי' ל"ד ס"ק ל"ג) - "כל הפסולים מחמת עבירה יכולים להעיד כשחזרו בתשובה הראויה להם, אפילו בעדות שראו בשעה שהיו פסולים בעבירה ולא בעינן בזה תחילתו וסופו בכשרות", כי בעת ראיית העדות היה בידו לעשות תשובה ולהיות כשר לעדות זו (מראות הצובאות סי' יז ס"ק כ"ח).

אך ה'תומים' (שם סקכ"ח) הביא את דברי התוספתא (סנהדרין פ"ה ה"ג) שהסוחר בשביעית שראה את העדות (ובאותה שעה היה פסול להעיד), וקודם שבא להעיד חזר בתשובה אין מקבלים את עדותו אף שבעת הגדת העדות היה כשר, כי "זה הכלל, כל שתחילתו וסופו כשר – כשר, תחילתו פסול וסופו כשר - פסול". וגם פסול עבירה מדרבנן אינו יכול להעיד אם אין תחילתו וסופו בכשרות, וכל־שכן שפסול עבירה מדאורייתא אינו יכול להעיד באופן כזה. והוסיף שהש"ך עצמו (בסי' לה סק"ה) חזר בו, והסכים לדברי מהר"י בן לב שעדות אנוסים (מומרים מאונס המלכות) אינה מתקבלת גם לאחר שבאו לכשרות כי אין כאן "תחילתו וסופו בכשרות".

וה'חתם סופר' (חו"מ סי' ל"ו) מחלק:

אם הפסול הוא מחמת עבירה שאינה של חמס וחמדת ממון - עדותו לאחר חזרה בתשובה כשרה, כי היה בידו להרהר בתשובה ולחזור לכשרותו, אבל רשע של חמס שעליו נאמר "אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס" (לעיל פ"י ה"א) אינו יכול להעיד לאחר חזרתו בתשובה, כי בשעה שראה את העדות היה צריך להשיב את הגזילה כדי לחזור לכשרותו, וכיון שהוא 'מחוסר מעשה' אין הוא בכלל מי שבידו לעשות תשובה ואין עדותו כשרה.

הכחשה והזמה כאחת

יום שני ח' תשרי ה'תשע"ז

הלכות עדות פרק יח, הלכה ב: עֵדִים שֶׁבָּאוּ וְאָמְרוּ: רָאִינוּ זֶה שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ... וְאַחַר שֶׁהֵעִידוּ וְנִבְדְּקוּ בָּאוּ שְׁנַיִם אֲחֵרִים וְאָמְרוּ: בְּיוֹם זֶה וּבְמָקוֹם זֶה הָיִינוּ עִמָּכֶם וְעִם אֵלּוּ כָּל הַיּוֹם, וְלֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם... הֲרֵי זוֹ הַכְחָשָׁה.

ההבדל בין הכחשה להזמה הוא שהכחשה היא בתוכן העדות (עדות אחת אומרת "היה הדבר הזה" ועדות אחת אומרת "לא היה"), והזמה היא בעדים עצמם אך לא בעצם המעשה ("אינן יודעים אם נהיה הדבר או לא נהיה").

ולמה בהזמה מקבלים את העדות השניה ומענישים את העדים הראשונים, ואילו בהכחשה אין האחרונים נאמנים יותר מהראשונים?

הרמב"ם כתב (בה"ג) ש"גזירת הכתוב היא". אך ה'טור' (חו"מ סי' לח) נתן טעם לדבר: כאשר האחרונים מכחישים את עצם המעשה, אין סיבה להאמין לאחרונים יותר מהראשונים, אבל כאשר האחרונים מעידים על גופם של הראשונים ואומרים שבכלל לא היו במקום המעשה ("עמנו הייתם"), אין הראשונים נאמנים להעיד על עצמם כמו שאינם נאמנים להכחיש אם יעידו עליהם שחיללו שבת, כי האחרונים מעידים בתורת 'עדות' והראשונים הם 'בעלי הדבר'.

וכאשר האחרונים הם עדי 'הכחשה' ו'הזמה' כאחת, כדברי הרמב"ם כאן שעדותם היא "ביום זה ובמקום זה היינו עמכם ועם אלו כל היום, ולא היו דברים מעולם" - אף שהם מזימים את העדים, כיון שגם מכחישים את עצם המעשה, אומר הרמב"ם "הרי זו הכחשה".

ומקשה ה'לחם משנה': אבל סוף סוף יש כאן גם 'הזמה' ומדוע לא יהיו האחרונים נאמנים?

ומבאר הגר"ע איגר (תשובות סי' ריב): כיון שלגבי המעשה שעליו מעידים העדים (בנוסף לעדותם על גוף העדים) הרי הם מכחישים זה את זה, הרי כל כת פסולה לעדות מספק, ולכן אין אחת יכולה להזים את השניה.

המגדף צריך התראה?

יום שלישי ט' תשרי ה'תשע"ז

הלכות עדות פרק כ, הלכה ד: וְאֵין לְעֵדִים זוֹמְמִין שֶׁנֶּהֱנָה, לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ מַעֲשֶׂה. לְפִיכָךְ אֵין צְרִיכִים הַתְרָאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

כל חיובי מיתת בית־דין הם בהתראה דוקא, וכך דרשו: "יומת המת (דברים יז, ו) – עד שיתיר עצמו למיתה" (סנהדרין מא, א).

אך כתב ה'כסף משנה' (הל' ע"ז ספ"ב) שלדעת הרמב"ם המגדף אינו צריך התראה, ונימוקו: "ממה שכתב רבינו בהלכות עדות 'ואין לעדים זוממין שגגה לפי שאין להם מעשה, לפיכך אינם צריכים התראה' משמע דכל היכא דליכא מעשה ליכא התראה", והרי במגדף אין מעשה.

אבל בפירוש רש"י על הפסוק "ואל בני ישראל תדבר לאמר איש איש כי יקלל אלקיו ונשא חטאו" כתוב: "בכרת כשאין התראה". נמצא שלדעת רש"י גם מגדף צריך התראה.

ויש לבאר טעמו של רש"י: כאשר אין התראה אין וודאות גמורה שהמגדף גידף במזיד ואי אפשר לחייבו מיתה, בשונה מכרת שמתחייב גם ללא התראה שהרי כלפי שמיא גליא (כמבואר בגמרא סנהדרין מ, ב) וכן דעת הראב"ד.

אמנם, הרדב"ז חולק על ה'כסף משנה' ולדעתו גם לדעת הרמב"ם המגדף צריך התראה.

ויש להעיר: ה'כסף משנה' עצמו, בהלכות עדות על אתר, מביא את דעת הראב"ד ולמרות זאת אינו מציין מה שציין בהלכות עבודה־זרה, ואינו כותב שלפי הרמב"ם המגדף אינו צריך התראה.

(לקוטי שיחות ז, ענ' 163, בהערה)

מדוע יש הבדל בין דאורייתא לדרבנן? — יום רביעי י' תשרי ה'תשע"ז

הלכות ממרים פרק א, הלכה ב: כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּהוֹרָאָתָן – עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָסוּר מִכָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל.

הרמב"ן (בהשגות לסהמ"צ שורש א') האריך להשיג על דברי הרמב"ם שהכתוב 'לא תסור' מחייב לשמוע לכל דבריהם. והקשה: אם כן, מדוע ספק תורה להחמיר ובדרבנן להקל, והלוא אלו ואלו מהתורה!

ולדעת הרמב"ם יש לומר: אמנם אין הבדל בין תוקף דברי חכמים למצוות מהתורה, אלא שמלכתחילה כשתיקנו חז"ל את תקנותיהם קבעו שיחולו רק במקום ודאי ולא במקום ספק (רמב"ן שם. דרשות הר"ן דרוש ה).

אלא שביאור זה יתכן בספק בגוף המעשה, אך הרי כלל הוא שבמחלוקת בהלכה מדרבנן מקילים (ראה להלן ה"ה), ובזה אין לומר שתיקנו מלכתחילה להקל בספק, שהרי לדעת האוסר הרי זה איסור ודאי (שב שמעתתא ש"א פ"ג).

ויש לומר: כאשר יש ספק עם מי הדין אין זה בכלל 'ועשית ככל אשר יורוך', כי 'הוראה' קיימת רק כאשר הדבר ברור לשומע, אך כשאינו יודע למי לשמוע אין זו הוראה (קונטרסי שיעורים קדושין כד, ב).

ויש מבארים: החובה לקיים דברי חכמים מצד 'לא תסור' אינה דומה לשאר מצוות התורה: בשאר המצוות המכוון הוא המעשה, אך ב'לא תסור' המצוה היא לשמוע לדברי חכמים, וכאשר יש שתי דעות בין החכמים אינו עובר על ציווי זה, שהרי שומע לקול המיקל (דרכי דוד ב"ק פ"ז).

ויש שהוסיפו לחדש מצד סברא זו, שבשונה מאיסור תורה שהעובר עליו אפילו בשוגג צריך כפרה, העובר על איסור דרבנן בשוגג אינו צריך כפרה כי באיסור תורה האיסור הוא בעצם המעשה. אך באיסור דרבנן האיסור הוא המרידה בחכמים ובשוגג אין מרידה.

(נתיבות המשפט סי' רל"ד סק"ג. תורת חסד ח"א סי' ל"א).

האיסור לבן־נח לבזות אביו ואמו — יום חמישי י"א תשרי ה'תשע"ז

הלכות ממרים פרק ה הלכה טו: כָּל הַמְבַזֶּה אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, אֲפִלּוּ בְּדְבָרִים וַאֲפִלּוּ בִּרְמִיזָה – חַיָּיב זֶה אַרְוּר מִפִּי הַגְּבוּרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: אָרוּר מְקַלֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ. וְחַיָּיב הוּא אוֹמֵר: עַיִן תִּלְעַג לְאָב וְתָבֶז לִיקְהַת אֵם וְגוֹמֵר. וְיֵשׁ לְבֵית דִּין לְהַכּוֹת עַל זֶה מַכַּת מַרְדּוּת וְלַעֲנֹשׁ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאוּ.

והקשה הרדב"ז:

הרמב"ם הביא לימוד נוסף מהפסוק 'עין תלעג לכל אב וגו'', וצריך עיון, "כיון שהביא פסוק מן התורה למה צריך להביא מן הכתובים"?

ואכן ב'שלחן ערוך' (יו"ד סי' רמא ס"ו) הביא הלכה זו אך השמיט את הלימוד מהפסוק 'עין תלעג לכל אב וגו''.

ותירץ: מהפסוק 'עין תלעג...' למדים שאפילו ברמיזה אסור כי ממשמעות הלשון 'ארור מקללה...' לא היינו יודעים זאת. אך צריך להבין: אם כך מנין לרמב"ם שאפילו אם מבזה ברמיזה "הרי זה ארור מפי הגבורה"(לקוטי שיחות ה, עמ' 406 הע' 133)?

ומבאר הרבי:

הפסוק "ארור מקלה אביו ואמו" נאמר ביחס לבני ישראל, ואילו הפסוק 'עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם - יקרוה עורבי נחל וגו'" מתאר מציאות טבעית, אשר מי שמבזה את הוריו – יקרוהו העורבים, ומכך יש ללמוד עד כמה יש לשלול הנהגה זו של ביזוי ההורים. וענין זה שייך לא רק לבני ישראל מקבלי התורה, אלא לכל בני אדם.

וזהו שהוסיף הרמב"ם את הפסוק 'עין תלעג לאב...'; כי הפסוק 'ארור מקלה וגו'' נאמר רק בבני ישראל, והפסוק 'עין תלעג...' בא ללמדנו שגם בן נח אסור לו לבזות את אביו או אמו "אפילו בדברים ואפילו ברמיזה" והוא בכלל "ארור מפי הגבורה".

אך הוספה זו מתאימה רק בחיבורו של הרמב"ם, המביא גם דינים השייכים לבני נח. אך ה'שלחן ערוך' שאינו מביא דיני בני נח – השמיט את הפסוק 'עין תלעג לאב...' שממנו לומדים מהי ההנהגה הרצויה של בני נח.

קבורת קרובים על ידי כהן — יום שישי י"ב תשרי ה'תשע"ז

הלכות אבל פרק ב, הלכה טו: הַטְמָאָה לַקְּרוֹבִים – דְּחוּיָה הִיא, וְלֹא הֻתְּרָה לַכֹּל. לְפִיכָךְ אָסוּר לְכֹהֵן לְהִטַּמֵּא לְמֵת אֲפִלּוּ בְּעֵת שֶׁמִּטַּמֵּא לִקְרוֹבָיו... לְפִיכָךְ, כֹּהֵן שֶׁמֵּת לוֹ מֵת – צָרִיךְ לְהִזָּהֵר וּלְקָבְרוֹ בְּסוֹף בֵּית הַקְּבָרוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְבֵית

מלשון הרמב"ם נראה שאפילו בזמן שנטמא לקרוביו אסור לכהן להיטמא למת אחר, אך הטור (יו"ד סי' שעג) כתב, שכאשר הכהן עוסק במתו מותר לו להיטמא לאחרים, ורק

כאשר סיים להתעסק במתו נאסר עליו להיטמא לאחרים ו'להוסיף' על טומאתו. ולדעת הטור האיסור להיכנס לבית הקברות לקבור מתו הוא משום ש"לאחר הקבורה כשחוזר על הקברים מוסיף לו טומאה, לפיכך משפחות כהונה עושין להן שכונה בסוף בית הקברות שלא יטמאו בקברים אחרים". כלומר: האיסור לכהן להיכנס לבית הקברות ולקבור את מתו הוא רק משום שעלול להיטמא לאחר שיסיים את קבורת מתו, אבל אם יוכל לחזור באופן שלא ייטמא אין איסור בדבר.

והרמ"א (שם ס"ז) פסק כדברי הטור, אך הב"ח (יו"ד שם) כתב שיש להחמיר כדברי הרמב"ם ועצם ההליכה אסורה כיון שמוסיף טומאה על טומאתו, מאחר שיכול לקוברו בסוף בית הקברות.

אמנם יש מפרשים (רדב"ז כאן ושבט הלוי ח"ה סי' קפב) שאף הרמב"ם אינו חולק על הטור שכהן ההולך לקבור את מתו רשאי להיטמא גם למתים אחרים, ומה שכתב הרמב"ם שאסור להיטמא לאחרים אפילו בעת שנטמא לקרוביו, כוונתו לאחר שכבר סיים את קבורת קרוביו, ומה שכתב "לפיכך צריך להיזהר ולקברו בסוף בית הקברות" היינו כדי שלא יטמא בחזרתו. ולפי זה אם יוכל לשוב מהקבורה בלא להיטמא לאחרים, גם לדעת הרמב"ם מותר ללכת לקבור את קרובו.

על מי חל איסור טומאת כהן? שבת קודש י"ג תשרי ה'תשע"ז

הלכות אבל פרק ג, הלכה ה: הַמְטַמֵּא אֶת הַכֹּהֵן: אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם מְזִידִין - חֲרֵי הַכֹּהֵן לוֹקֶה ... הָיָה הַכֹּהֵן שׁוֹגֵג, וְזֶה שֶׁטִּמְּאוֹ מְזִיד - חֲרֵי זֶה שֶׁטִּמְּאוֹ לוֹקֶה.

כיוצא בזה כתב הרמב"ם בהלכות כלאים (פ"י הל' לא): "המלביש את חבירו כלאים... אם לא ידע הלובש שהבגד כלאים והמלביש מזיד, המלביש לוקה". ותמה ה'כסף משנה' (שם), מדוע לוקה המלביש הרי בתורה נאמר 'לא תלבש שעטנז' ולא נאמר 'לא תלביש'? ומוסיף ה'לחם משנה' (כאן) שתמיהה זו היא גם על הלכה זו: מנין לרמב"ם שהמטמא את הכהן במזיד (והכהן שוגג) לוקה?

ומבאר:

אמרו בגמרא (נזיר מד, א) שנזיר שטימא עצמו טומאת מת לוקה, אבל אחר שטימאו אינו לוקה שנאמר "וטמא ראש נזרו", היינו שהאיסור הוא רק לנזיר עצמו שטימא 'ראש נזרו', ומשמע שהדין הוא רק בנזיר שיש בו לימוד מיוחד, אך בכל מקום דין המטמא אחרים כדין המטמא עצמו.

אך הקשה על זה:

א. מדוע לא נלמד מטומאת נזיר שגם בטומאת כהן אין המטמא כמיטמא? ב. אם גם הכהן היה מזיד רק הכהן לוקה ולא זה שטימאו, ומדוע לא ילקה גם מטמאו והרי דינו כדין המיטמא?

ומבאר ה'אור החיים' (ויקרא כא, א):

לגבי תגלחת הנזיר אומרת הגמרא (שם) "עשה בה מגלח כמתגלח" והמגלח את הנזיר עובר על הלאו כמו הנזיר שמגלח עצמו שנאמר (במדבר ו, ה) "תער לא יעבור על ראשו", ו'לא יעבור' (ולא 'לא יעביר') משמעו בין על ידי הנזיר ובין על ידי אחרים. וכן למד הרמב"ם מהפסוק "לנפש לא יטַמָּא בעמיו" שמשמעו שלא יטַמָּא הן בעצמו והן על ידי אחרים.

ומעיר ה'אור יקר' (על ה'אור החיים'): עדיין קושייתו השניה של ה'לחם משנה' במקומה עומדת, כי אם האיסור חל גם על המטמא, מדוע כאשר שניהם מזידים אין המטמא לוקה, והרי גם בנזיר גם המגלח וגם המתגלח לוקים (נזיר שם)?

ומתרץ:

המטמא את הכהן עושה רק פעולה אחת, ואי אפשר לחייב שניים על פעולה אחת, ולכן כאשר שניהם מזידים והחיוב על הכהן אי אפשר לחייב גם את המטמא, ורק אם הכהן שוגג יש לחייב את מטמאו. ואין זה דומה למגלח את הנזיר ששניהם לוקים כי הרבה שערות יש בראש ואפשר לייחס למגלח ולמתגלח פעולות נפרדות.

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום שבת קודש עמוד א

שֶׁכָּתוּב בָּהּ מֵהַיּוֹם וּלְאַחַר מִיתָה, שבזה המקבל זוכה בפירות לאחר מיתה, אבל אם לא כתב כן קונה הכל מיד.

שנינו במשנה שאם מצא שטרות אלו לא יחזיר, שמא נמלך הכותב ולא נתנם. **מדייקת הגמרא: סַעֲמָא** – דווקא משום **דְּלֹא אָמַר** הנותן **תְּנוּ** את השטר למי שהשטר נכתב עבורו, **הָא** – אבל אם **אָמַר תְּנוּ, נוֹתְנִין**, שאפילו אם באמת נמלך, הרי הוא אומר לנו עכשיו ליתנו למקבל.

הגמרא מקשה על משנתינו מברייתא: **וְרַמִּינְהוּ, מָצָא** שטרי **דַּיְיתְקָאוֹת**, או **אַפּוֹתִיקָאוֹת** שכתוב בהם שתהא קרקע זו מיוחדת לו לגביית החוב, **וּשְׁטָרֵי מַתָּנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוֹדִין** שהשטר שייך למי שנכתב עבורו, **לֹא יַחֲזִיר לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה**, שמא חזר הנותן ולא מסר לו ולא זכה בקרקע, וכתב הנותן לאדם אחר שטר על קרקע זו ומסר לו את השטר, וזכה בה השני, ועתה בא הנותן לחזור בו מן המתנה שנתן לשני, ורוצה לתת את הקרקע לראשון, ולכן הוא רוצה שימסרו את השטר שנמצא [שנכתב עבור הראשון] למי שנכתב עבורו כדי שיגבו לו בית דין את הקרקע, שהרי שטרו של הראשון נכתב קודם לשטרו של שני. וקשה, שבמשנתינו משמע שאם אמר נותן השטר 'תנו' נותנים.

אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר מַמָּל, לֹא קַשְׁיָא,

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – ז'-י"ג תשרי תשע"ז

יום ראשון ז' תשרי ה'תשע"ז

הִלְכוֹת עֵדוּת

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) דין קרוב ונתרחק - לעניין עדות. עדות שתחילתה בפסלות וסופה בכשרות. הדברים שאדם נאמן להעיד עליהם בגדלו, על מה שראה בקטנו. שני מקבלי מתנה רשומים בשטר אחד, ועדים קרובים לאחד מהם, מה דינו של השטר.

1 **א.** כָּל מִי שֶׁאֵין אַתָּה מֵעִיד לוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא בַּעַל
2 קְרוֹבְתְּךָ[2], אִם מַתָּה אִשְׁתּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחָה לוֹ
3 בָּנִים - הֲרֵי זֶה נִתְרַחֵק וְכָשֵׁר[3].

2) ובעל כאשתו, כמבואר לעיל פרק י"ג, הלכה ו.
3) להעיד על עדות שיראה לאחר שנתרחק (משנה בסנהדרין כז, ב וכדעת החכמים). וכן אם נתגרשה אשתו, הרי זה נתרחק (ש"ך לחושן משפט לג סעיף קטן ח ומקורו בפירוש המשנה לרבינו שם).

4 **ב.** מִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ לַחֲבֵרוֹ עֵדוּת עַד שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה
5 חֲתָנוֹ, וְנַעֲשָׂה חֲתָנוֹ; אוֹ שֶׁיָּדַע הָעֵדוּת וְהוּא פִּקֵּחַ[4],
6 וְאַחַר כָּךְ נִתְחָרֵשׁ[5]; פָּתוּחַ[6] וְנִסְתַּמֵּא[7], אַף עַל פִּי
7 שֶׁיָּכוֹל לְכַוֵּן מִדַּת הַקַּרְקַע שֶׁהוּא מֵעִיד בָּהּ[8] וּמְסַיֵּם
8 מְצָרֶיהָ[9]; שָׁפוּי[10] וְנִשְׁתַּטָּה[11] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[12]. אֲבָל
9 אִם הָיָה יוֹדֵעַ לוֹ עֵדוּת עַד שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה חֲתָנוֹ, וְנַעֲשָׂה
10 חֲתָנוֹ, וּמַתָּה בִּתּוֹ; פִּקֵּחַ וְנִתְחָרֵשׁ, וְחָזַר וְנִתְפַּקֵּחַ;
11 שָׁפוּי וְנִשְׁתַּטָּה, וְחָזַר וְנִסְתַּמֵּא; פָּתוּחַ וְנִסְתַּמֵּא, וְחָזַר
12 וְנִתְפַּתַּח - כָּשֵׁר. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁתְּחִלָּתוֹ[13] וְסוֹפוֹ[14]
13 בְּכַשָּׁרוּת, אַף עַל פִּי שֶׁנִּפְסַל בֵּינָתַיִם - כָּשֵׁר; תְּחִלָּתוֹ
14 בְּפַסְלוּת, אַף עַל פִּי שֶׁסּוֹפוֹ בְּכַשָּׁרוּת - פָּסוּל[15].
15 לְפִיכָךְ[16], מִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ בְּעֵדוּת וְהוּא קָטָן, וּבָא
16 וְהֵעִיד בָּהּ כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל - אֵינָהּ כְּלוּם[17].

4) שאזניו פקוחות לשמוע. 5) נאטמו אוזניו ואינו שומע, וראה לעיל פרק ט, הלכה י"א: "ויהיה ראוי לשמוע הדיינים, והאיום שמאיימים עליו". 6) שעיניו פתוחות ורואות, ונוסח התלמוד (בבא בתרא קכח, א): פיתח.
7) נסתם מאור עיניו ואינו רואה, וכבר נתבאר לעיל פרק ט, הלכה י"ב שהסומא פסול להעיד, שנאמר: "והוא עד או ראה". 8) לטובת בעליה, עד היכן הוא שלהם, ומתכוון להוציאה מידי משיגי גבולם (רשב"ם לבבא בתרא שם).
9) מסמן גבולותיה, שיש לו סימנים בשאר השדות הסמוכות לארבע רוחותיה. 10) חכם, מיושב בדעתו. 11) יצא מדעתו, והשוטה פסול לעדות, כמבואר לעיל פרק ט, הלכה ט. 12) שהרי בשעת הגדת העדות פסול הוא (בבא בתרא שם). 13) שעת ראיית העדות. 14) שעת הגדת העדות.
15) שם, שנאמר (ויקרא ה, א): "והוא עד או ראה" - משעת ראיית המעשה יהיה ראוי לעדות זו (רשב"ם שם).
16) בכתב יד תימן כאן התחלת ההלכה. 17) שהרי תחילתו בפסלות. וכן שנינו (כתובות כח, א) "אבל אין אדם (קטן שנתגדל) נאמן לומר דרך היה לפלוני במקום הזה".

17 **ג.** וְיֵשׁ דְּבָרִים[18] שֶׁסּוֹמְכִין בָּהֶן עַל עֵדוּת שֶׁמֵּעִיד
18 כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל, הוֹאִיל וְהֵם דְּבָרִים שֶׁל דִּבְרֵיהֶם. וְאֵלּוּ
19 הֵן הַדְּבָרִים שֶׁאָדָם נֶאֱמָן לְהָעִיד בְּגָדְלוֹ עַל מַה
20 שֶּׁרָאָה בְּקָטְנוֹ: נֶאֱמָן אָדָם לוֹמַר: זֶה כְּתַב יָדוֹ שֶׁל
21 אָבִי[19], אוֹ שֶׁל רַבִּי, אוֹ שֶׁל אָחִי; מִפְּנֵי שֶׁקִּיּוּם
22 שְׁטָרוֹת מִדִּבְרֵיהֶם[20]. זְכוּר אֲנִי בְּפָלוֹנִית שֶׁנִּשֵּׂאת,
23 וְנַעֲשָׂה לָהּ מִנְהָג הַבְּתוּלוֹת[21]; הוֹאִיל וְרֹב נָשִׁים
24 בְּתוּלוֹת נִשָּׂאוֹת[22], וּכְתֻבָּה מִדִּבְרֵיהֶם[23]. שֶׁהַמָּקוֹם הַזֶּה
25 בֵּית הַפְּרָס[24]; מִפְּנֵי שֶׁטִּמְּאָתוּ מִדִּבְרֵיהֶם[25]. וְעַד כָּאן
26 הָיִינוּ בָּאִין בְּשַׁבָּת[26]; שֶׁצְּמָצוּם הַתְּחוּם עַד אַלְפַּיִם
27 אַמָּה בִּלְבַד מִדִּבְרֵיהֶם[27]. שֶׁהָיָה אִישׁ פְּלוֹנִי יוֹצֵא
28 מִבֵּית הַסֵּפֶר[28] לִטְבֹּל[29] וְלֶאֱכֹל בִּתְרוּמָתוֹ לָעֶרֶב[30];
29 וְשֶׁהָיָה חוֹלֵק עִמָּנוּ תְּרוּמָה[31]; וְשֶׁהֵיינוּ מוֹלִיכִים חַלָּה
30 וּמַתָּנוֹת[32] לִפְלוֹנִי כֹּהֵן עַל יְדֵי עַצְמוֹ[33]; וְאָמַר לִי
31 אַבָּא: מִשְׁפָּחָה זוֹ כְּשֵׁרָה, מִשְׁפָּחָה זוֹ פְּסוּלָה[34];
32 וְאָכַלְנוּ בִּקְצָצָה שֶׁל פְּלוֹנִי, שֶׁהֶאֱכִילוֹנִי[35] אֶחָיו כְּדֵי
33 לְהוֹדִיעַ שֶׁאַחֵיהֶם פְּלוֹנִי נָשָׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת
34 לוֹ[36]. שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - לְהַחֲזִיק זֶה הַכֹּהֵן לֶאֱכֹל
35 בִּתְרוּמָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[37] אוֹ לְדַחוֹתוֹ מִמֶּנָּה[38].

18) בכתב יד תימן משפט זה מחובר להלכה הקודמת וההלכה הבאה מתחילה ב-"ואלו הם הדברים" וכו'.
19) החתום על השטר כעד. 20) שמן התורה עדים החתומים על השטר - הרי הם כמו שנחקרה עדותם בבית דין, וחכמים הצריכו עדים לקיים השטר, והם הכשירו בו עדות גדול שראה בקטנותו (כתובות שם וברש"י), והשווה לעיל פרק ז, הלכה ב, ושם מוסיף רבינו: "והוא שיצטרף עימו אחר שמכיר כתב ידם כשהוא גדול" והוא על פי התלמוד בכתובות שם. 21) כגון, מיני שמחה או כתרים או מלבוש ידוע... שאין עושים כך אלא לבתולה" (הלכות אישות פרק ט"ז, הלכה כ"ה), וכתובת בתולה - מאתיים זוז, בניגוד לבעולה שכתובתה מאה. 22) ואין זה אלא גילוי הדבר בלבד, "שאין הדבר צריך עדות אלא לפרסם שיצא הדין לאור בלא גמגום" (כתובות שם וברש"י).
23) חכמים הם שתיקנו כתובה לבנות ישראל, כמבואר שם י', א ולפיכך האמינו בה עדות הגדול, שראה בימי קטנותו.
24) החורש את הקבר הרי זה עושה "בית הפרס" מאה אמה, שכך שיערו חכמים, שהמחרישה מוליכה את עצמות המת עד מאה אמה סביב, ולפיכך כהנים אסור להם ללכת שם מפני הטומאה, ואם היינו מוחזקים בבקעה גדולה שנחרש בה קבר והבקעה כולה בספק טומאה, נאמן זה לומר "המקום הזה" בית הפרס הוא וכל מה שהוא חוץ ממנו

טהור (כתובות כח, א ובר"ן), וראה שם עמוד ב בתוספות דיבור המתחיל ושהמקום הזה. בית הפרס - מקום שהטומאה פרושה ומתפשטת שם. ויש מפרשים פרס - לשון שבירה, שעצמות של מת נפרסו (=נשברו) שם (רע"ב לאהלות פרק י"ז, משנה א) וראה הלכות טומאת מת פרק י', הלכה א. 25) כדברי רבינו בהלכות טומאת מת פרק ט, הלכה י"ב: "דבר ידוע שכל אלו הטומאות... שהן משום ספק, הרי הן של דבריהם ואין טמא מן התורה אלא מי שנטמא טומאת וודאי". 26) שכאן הוא התחום לעירנו. 27) כדברי רבינו בהלכות שבת פרק כ"ז, הלכה א "מדברי סופרים שלא יצא אדם חוץ לעיר אלא עד אלפיים אמה... שאלפיים אמה הוא מגרש העיר" אבל יש תחום "מורחב" שאסור לצאת ממנו והלאה מן התורה, ככתוב (שמות טז, כט) "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי" ותחום זה הוא "חוץ לשנים עשר מיל (=אלפיים אמה הם מיל) כנגד מחנה ישראל", כלשון רבינו שם. 28) כשלמדנו שם בהיותנו ילדים. 29) מטומאתו, כגון מגע שרץ מת וכדומה. 30) ככתוב (ויקרא כב, ז) "ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים". 31) בגורן, כשבעל השדה מחלק תרומה לכהנים, ואין חוששים שמא עבד כהן היה, ש"אין חולקים תרומה לעבד אלא אם כן רבו עימו" (כתובות כ, ב). 32) כגון, תרומה או הזרוע והלחיים והקיבה שהן מתנות לכהנים, ככתוב בדברים יח, ג. 33) שעל ידו היה אביו שולח המתנות, אבל על ידי אחר לא, שמא לא דקדק כל כך (שם ובר"ן). 34) מדובר במשפחת כהנים, שיצא עליה חשש פסול כהונה ואותה משפחה נחלקת לכמה בתי אבות ומעיד זה להכשיר בית אב אחד, לומר אותו חשש על בית אב פלוני הוא, ולא על בית אב זה, וסומכים על דבריו להכשיר אותו בית אב לאכילת תרומה מדבריהם, אבל אם לא יצא שום חשש על המשפחה אין הקטן נאמן לפסול משפחה אפילו לתרומה מדבריהם, ואפילו אביו לא היה נאמן על כך, שכלל הוא: אין ערעור פחות משניים (ר"ן שם). 35) ובכתב יד תימן: שהאכילונו. 36) כמו ששנינו בברייתא שם: "כיצד קצצה? אחד מן האחים שנשא אשה שאינה הוגנת לו, באים בני המשפחה ומביאים חבית מלאה פירות ושוברים אותה באמצע רחבה, ואומרים: אחינו בית ישראל שימעו, אחינו פלוני נשא אשה שאינה הוגנת לו ומתייראים אנו שמא יתערב זרעו בזרעינו, בואו וקחו לכם דוגמא (=זיכרון) לדורות שלא יתערב זרעו בזרעינו" וזוהי קצצה, שנקצץ פלוני ממשפחתו ומייחוס בית־אבותיו. והשווה ירושלמי קידושין פרק א, הלכה ה "התינוקות מלקטים ואומרים נקצץ פלוני ממשפחתו - ובשעה שהוא מגרשה היו עושים כן ואומרים: חזר פלוני למשפחתו". 37) כגון, תרומת חוץ לארץ, או תרומת פירות, מחוץ לדגן תירוש ויצהר (כתובות כח, ב וברש"י). 38) לא על פי עדותו של זה יופסל כהן כשר לאכול בתרומה, אלא שהיה פסול מכבר מחמת איזה חשש פסול כהונה, ואם לא נקבל עדות הקטן להכשירו נמצא הכהן דחוי כמקודם (ר"ן שם בהבנת דברי רבינו). ואף על פי שבגמרא שם עמוד א הדגישו: "והוא שיש גדול עימו" - סובר רבינו שאין זה מוסב אלא על קיום שטרות בלבד, אבל כל שאר הדברים נאמן עליהם אפילו הוא לבדו (מגיד משנה להלכות אישות פרק ט"ז, הלכה כ"ה).

ד. כָּל אֵלּוּ שֶׁמֵּעִיד בָּהֶן הַגָּדוֹל בַּמֶּה שֶׁיֵּדַע כְּשֶׁהָיָה קָטָן, אִם הָיָה עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ עֶבֶד כְּשֶׁרָאָה דְּבָרִים אֵלּוּ, וְהֵעִיד אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְנִשְׁתַּחְרֵר - אֵינוֹ נֶאֱמָן[39].

39) אפילו היה בדעתו להתגייר, אינו נאמן על מה שראה בגייותו, כי אז לא דקדק כל הצורך (כתובות כח, ב).

ה. מִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ לַחֲבֵרוֹ בְּעֵדוּת עַד שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה גַּזְלָן, וְנַעֲשָׂה גַּזְלָן - הוּא אֵינוֹ מֵעִיד עַל כְּתַב יָדוֹ[40]; אֲבָל אִם הֶחְזַק כְּתַב יָדוֹ שֶׁבְּשְׁטָר זֶה בְּבֵית דִּין קֹדֶם שֶׁיֵּעָשֶׂה גַּזְלָן[41] - הֲרֵי זֶה שְׁטָר כָּשֵׁר[42]. וְכֵן אִם נַעֲשָׂה חֲתָנוֹ[43] - הוּא אֵינוֹ מֵעִיד עַל כְּתַב יָדוֹ[44], אֲבָל אֲחֵרִים מְעִידִין. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶחְזַק בְּבֵית דִּין אֶלָּא אַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה חֲתָנוֹ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר. שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה הַפָּסוּל בַּעֲבֵרָה[45] לְפָסוּל בְּקְרִיבָה, שֶׁהַפָּסוּל בַּעֲבֵרָה חָשׁוּד לְזַיֵּף[46].

40) שבשטר, לקיים חתימתו, כי יש לחוש שהוא זייף וכתב השטר היום, וחתם בו, והקדים לכתוב בו תאריך שלפני פסולו. 41) שבית הדין עצמו ראה שטר זה חתום בכתב ידו קודם שנפסל. 42) בבא בתרא קנט, א וכפירוש התוספות שם. 43) לאחר שחתם לחותנו בשטרו. 44) שהקרוב פסול להעיד. 45) כגון, גזלן וכיוצא בו. 46) ויש לחוש שהוא כתבו וחתם בו היום בשקר, למרות שתאריך השטר הוא לפני זמן פיסולו, אבל "פסול בקריבה" אינו אלא משום "גזירת הכתוב", ולא משום שהוא חשוד לזייף, שהרי אפילו משה רבינו פסול להעיד לחותנו, ובוודאי שהוא נאמן, אלא "גזירת מלך" היא, ולפיכך אחרים מעידים לו, שאין לחשוד בו, שמשנעשה חתנו, זייף וכתב (בבא בתרא שם וברשב"ם). והשווה לעיל פרק י"ג, הלכה ט"ו.

ו. שְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁנֵי עֵדִים בִּלְבַד[47], וּשְׁנֵיהֶם קְרוֹבִים זֶה לָזֶה[48] אוֹ אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם פָּסוּל בַּעֲבֵרָה, אַף עַל פִּי שֶׁמָּסַר לוֹ[49] הַשְּׁטָר בִּפְנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים[50] - הֲרֵי הוּא כְּחֵרֶס, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְזַיֵּף מִתּוֹכוֹ[51].

47) כי אילו חתמו בו הרבה עדים, הרי הוא כשר, אפילו שניים מהם קרובים זה לזה, כמבואר לעיל פרק ה, הלכה ו. 48) והרי הם פסולים להעיד לאחרים, כדברי הירושלמי (סנהדרין פרק ג, הלכה ט) "מניין שלא יהו העדים קרובים זה לזה? הגע עצמך, שאם הוזם אחד מהם, כלום נהרג עד שיוזם חבירו (=שהרי אין העדים נעשים זוממים עד שיזומו שניהם), אם אתה אומר כן, לא היה נהרג על פיו"? נמצאה עדות הקרוב, גרמה לו להיהרג, שאילו לא היה מעיד עימו, לא היה נהרג, שהרי אינו נעשה זומם עד שיזומו שניהם. וכעין זה בבבלי סנהדרין כח, א. 49) המוכר ללוקח או הלווה למלווה. 50) וכלל הוא: שטר שלא חתמו בו עדים כלל, אלא שנתנו בפני עדים, כשר, שאין העדים חותמים על השטר אלא מפני תיקון העולם, שמא ימותו עדי מסירה,

ושוב אין לו עדות, לפיכך נהגו לחתום, שאם ימותו יראו חתימתם לאחרים ויכירוה (גיטין ג, ב וברש"י) והשווה הלכות גירושין פרק א, הלכה ט"ו. 51) שחתמו בו עדים פסולים, ובגיטין י, ב מפרש רש"י: יש בו עדים פסולים, פסול מדרבנן, שמא יבוא (=הבעל) למוסרו (=את הגט לאשה) בפניהם ויסמוך עליהם, והשווה הלכות גירושין שם הלכה י"ז.

ז. הַכּוֹתֵב כָּל נְכָסָיו לִשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם בְּעֵדוּת אַחַת[52], וְהָעֵדִים קְרוֹבִים לְאֶחָד מִמְּקַבְּלֵי הַמַּתָּנָה וּרְחוֹקִים מִן הַשֵּׁנִי - הֲרֵי הַשְּׁטָר פָּסוּל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עֵדוּת אַחַת[53]. אֲבָל אִם כָּתַב בִּשְׁטָר אֶחָד: שְׁנָתַתִּי לִרְאוּבֵן חָצֵר פְּלוֹנִית, וְשָׁנָתַתִּי לִשְׁמְעוֹן שָׂדֶה פְּלוֹנִית[54], וְנִמְצְאוּ הָעֵדִים קְרוֹבִים לָזֶה וּרְחוֹקִים מִזֶּה - זֶה שֶׁהֵם רְחוֹקִים מִמְּנוּ מַתְנָתוֹ קַיֶּמֶת; שֶׁאִלּוּ שְׁתֵּי עֵדְיוּת[55], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בִּשְׁטָר אֶחָד. לְמָה זֶּה דּוֹמֶה? לְאוֹמֵר: הֱיוּ עָלַי עֵדִים שָׁנָתַתִּי לִרְאוּבֵן כָּךְ וְכָךְ, וְשָׁנָתַתִּי[56] לִשְׁמְעוֹן כָּךְ וְכָךְ, וְשָׁלָיְתִי מִלּוֹי כָּךְ וְכָךְ; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁכָּתַב בִּשְׁטָר אֶחָד[57], וְהַמַּקְנֶה אִישׁ אֶחָד - הֲרֵי אֵלּוּ שְׁלֹשׁ עֵדְיוֹת שֶׁאֵינָן תְּלוּיוֹת זוֹ בָּזוֹ[58].

52) בשטר אחד, ולא פירש לכל אחד את חלקו בפני עצמו. 53) ועדות שבטלה מקצתה בטלה כולה (ירושלמי מכות פרק א, הלכה ז וכן בגיטין פרק א, הלכה א וכרבי יוחנן שם). שהואיל וכתב: כל נכסי נתונים לפלוני ולפלוני, הרי זה כמעשה אחד בשני גופים, ואין אומרים בזה: "חולקים דיבורו" להכשיר עדות הרחוק, שהכל עדות אחת היא (כסף משנה). 54) הרי אלו שני מעשים נפרדים לשני גופים. 55) והרי הם כשתי כיתי עדים נפרדות, המעידות לשני גופים, שאפילו בטלה כת אחת, הכת השנייה קיימת. 56) בכתב יד תימן: ושמכרתי לשמעון וכו'. 57) שהם כתובים בשטר אחד, ולשון השולחן ערוך חושן משפט נא, סעיף ו: "אף על פי שהם בשטר אחד". 58) וכן אמרו (בבא בתרא קכט, א) ש"בשתי שדות ושני בני אדם" חולקים דיבורו, ואין מקצת דיבורו תלוי בחבירו. והשווה הלכות עבדים פרק ז, הלכה ב: "עבד שהביא גט (=שחרור) וכתוב בו: עצמך ונכסיי קנוים לך, עצמו קנה והרי הוא בן חורין אבל הנכסים לא קנה עד שיתקיים הגט בחותמיו כשאר השטרות... שחולקים הדיבור ואומרים, עצמו קנה, מפני שהוא נאמן להביא גט שיחרורו ואין צריך לקיימו, אבל הנכסים שאין אדם קונה אותם אלא בראייה ברורה, לא יקנה אותם עד שיתקיים השטר". והטעם, שאלו הדברים הם כשני מעשים נפרדים, שחרור העבד לחוד, ונתינת הנכסים לחוד, ואינם תלויים זה בזה, ולפיכך יוצדק לומר בהם "חולקים הדיבור", ואף על פי שהעבד גוף אחד, נידון כשני גופים, הואיל וכשישתחרר הרי הוא בן חורין, פנים חדשות באו לכאן, והרי זה כאומר: הריני משחרר פלוני עבדי, והריני נותן נכסיי מתנה לאיש פלוני (כסף משנה).

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) דין הנוגע בעדותו, ובני עיר הפסולים כולם לעדות. עדותם של האריס והשוכר נגד המערער. עדותו של הערב נגד המערער על נכסי הלווה.

א. כָּל עֵדוּת שֶׁתָּבוֹא הַנָּאָה לְאָדָם מִמֶּנָּה - אֵינוֹ מֵעִיד בָּהּ; שֶׁזֶּה הוּא כְּמֵעִיד עַל עַצְמוֹ[2]. לְפִיכָךְ, בְּנֵי הָעִיר שֶׁבָּא מְעָרְעֵר לְעָרְעֵר עֲלֵיהֶם בְּמֶרְחָץ[3] אוֹ בְּרִחוּב שֶׁל עִיר[4] - אֵין אֶחָד מִבַּעֲלֵי הָעִיר מֵעִיד בְּדָבָר זֶה[5] וְלֹא דָן, עַד שֶׁיְּסַלֵּק עַצְמוֹ[6] בְּקִנְיָן גָּמוּר, וְאַחַר כָּךְ יָעִיד אוֹ יָדִין[7].

2) וחשוד הוא לשקר (בבא־בתרא מג, א ובסמ"ע לחו"מ סי' לז ס"ק א). וב"קרית ספר" מנמק: שאדם קרוב אצל עצמו, כמבואר לעיל פי"ב ה"ב, ולפי־זה אינו נפסל מחמת חשד, אלא משום קריבה, שהביא גזירת הכתוב, כמבואר לעיל פי"ג הט"ו. 3) המשותף לכולם, לומר שאינו שלהם. 4) מגרש ציבורי רחב ידים, מלשון הכתוב (דברים יג, יז) "ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחובה", וכן שנינו (ביכורים פ"ג, מ"ב) "ולנים ברחובה של עיר". 5) לטובת בני עירו, שהרי כולם שותפים בדבר, והם נוגעים בעדותם. 6) שיכתוב: דין ודברים אין לי על מרחץ זה, ונותן את חלקו לשאר אנשי העיר, ומעתה אין לו כל הנאה עצמית מעדותו. 7) בקבלת קנין סודר ממנו, ואז סילוקו מועיל.

ב. בְּנֵי הָעִיר שֶׁגְּנָבַב סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁלָּהֶן, הוֹאִיל וְלִשְׁמִיעָה הוּא עָשׂוּי[8] שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְסַלֵּק עַצְמוֹ מִמֶּנּוּ[9] - אֵין דָּנִין בְּדַיָּנֵי אוֹתָהּ הָעִיר[10], וְאֵין מְבִיאִין רְאָיָה מֵאַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר[11]. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

8) בבא־בתרא שם. ואע"פ שלא נתפרש שם ש"סילוק" מועיל אלא לגבי דיינים בלבד, סובר רבינו שהוא־הדין לגבי עדות (רדב"ז). והגם שנתבאר לעיל (פי"ד, ה"ב) שכל עדות שתחילתה (=שעת ראייתה) בפסלות, אע"פ שסופה (=הגדתה) בכשרות - פסולה? בכל זאת כשרה עדותם של ה"מסתלקים", למרות שפסולים היו מתחילה, כיון שאין פיסולם תלוי בגוף - כשאר פסולי עדות, אלא מצד ממון, שהם נוגעים בדבר לטובתם, וכיון שנסתלקו - נסתלקו ('תוספות' שם ד"ה וליסלקו). ולדעת ה'תוספות' בנדה נ, א ד"ה ורבי מאיר, אין המסתלק כשר אלא לדון, אבל לא להעיד, שהרי תחילתו בפסול. ודעת השו"ע חו"מ סי' לז סעיף יח כדעת רבינו. 9) לשמוע מה שקוראים בו בימי הקריאה. 10) שהרי נהנה בו ויוצא בשמיעתו. 11) את הגנב הטוען: לקחתיו בדמים, או שום טענה אחרת.

ג. הָאוֹמֵר: תְּנוּ מָנֶה לַעֲנִיֵּי עִירִי - אֵין דָּנִין בְּדַיָּנֵי אוֹתָהּ הָעִיר, וְאֵין מְבִיאִין רְאָיָה מֵאַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ הָעֲנִיִּים סְמוּכִים עֲלֵיהֶם[12], וּפוֹסְקִין עֲלֵיהֶן צְדָקָה[13]. אֲפִלּוּ אָמְרוּ שְׁנַיִם מֵאַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר: אָנוּ נִתֵּן דָּבָר הַקָּצוּב עָלֵינוּ[14] וְנָעִיד - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם; שֶׁהֲנָאָה הוּא לָהֶם שֶׁיִּתְעַשְּׁרוּ עֲנִיִּים אֵלּוּ[15], הוֹאִיל וְהֵן סְמוּכִין עַל בְּנֵי הָעִיר[16]. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

12) המעידים שראוהו גונב, או מעידים שזה ספר של עירם,

שכולם שותפים בו ונוגעים בעדותם (בבא־בתרא שם). ובחו"מ סימן ז סעיף יב מכשיר להעיד, אם יש להם ספר תורה אחר, ואז אפילו הדיינים עצמם מותר להם לקרוא באותו הספר, שאין זו הנאה להם, הואיל ואם רצו קוראים הם מספר אחר, הנמצא באותו בית כנסת (סמ"ע שם ס"ק כח). 13) על אנשי העיר. 14) נמצאו נוגעים בעדותם, שהרי אם ינתן המנה לעניים, לא יצטרכו הדיינים והעדים לתת להם משלהם. 15) לתת בכל שנה ושנה. 16) ולא יצטרכו לתת להם עוד בשנים הבאות.

1 **ד. קַרְקַע שֶׁבֵּין**[17] **שְׁנֵי שְׁתָפִין שֶׁבָּא מְעַרְעֵר לְהוֹצִיאָהּ**
2 **מִתַּחַת יַד הַשֻּׁתָּף**[18] **- אֵינוֹ מֵעִיד לְשֻׁתָּפוֹ עָלֶיהָ**[19]**;**
3 **אֶלָּא אִם סִלֵּק עַצְמוֹ מִמֶּנָּה**[20]**, וְקָנוּ מִיָּדוֹ שֶׁנְּתָנָהּ**
4 **לַשֻּׁתָּף, וְשֶׁאִם**[21] **בָּא בַּעַל חוֹב שֶׁלּוֹ**[22] **וּטְרָפָהּ מִיַּד**
5 **הַשֻּׁתָּף**[23] **- מְשַׁלֵּם לוֹ דָּמֶיהָ**[24]**, וְאַחַר כָּךְ מֵעִיד לוֹ**
6 **עָלֶיהָ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה**[25]**.**

17) בבא־בתרא שם. וכתב הרדב"ז: עניים שאינם סמוכים על בני העיר, כגון בירושלים, כיום, שאין הם מתפרנסים אלא ממה ששולחים להם קהילות חוץ לארץ, נראה שה"סילוק" יועיל לדון ולהעיד. 18) בחו"מ סימן לז סעיף א, הנוסח: של שני שותפים. 19) לומר, שזה שמכרה להם גזלה ממנו. 20) לפסול עדי המערער, ואפילו על חלקו של השותף לא יעיד, שכל זמן שלא חלקו ביניהם, אם יטול המערער כלום מן השדה, יפסידו שניהם ונמצא זה מעיד לעצמו (בבא־בתרא מג, א וברשב"ם). 21) שכתב לו: דין ודברים אין לי על שדה זו, שהכל שלך. 22) כלומר, גם יקבל על עצמו תנאי זה. 23) המלוה, שלוה ממנו קודם שהקנה לשותפו את חלקו. 24) יקחנה מידו, שהרי חציה משועבדת לבעל חוב, ודינו לטרוף כנגד חובו מידי השותף הקונה. 25) שעכשיו אינו נוגע בדבר, שאם ירצה להעמידה אצל השותף מפני בעל חובו, שלא יהיה "לווה רשע ולא ישלם" (ראה לקמן פט"ז, ה"ג), הרי ממילא ישאר "לווה רשע" כלפי השותף שקיבל עליו לשלם דמיה (בבא־בתרא שם). ומדובר, שלא קיבל עליו שום אחריות אחרת, שאם יבוא איזה מערער ויטעון גזולה היתה בידו, אין נותן זה אחראי לו, שאם לא כן, הרי נותן זה נוגע בעדותו לטובת השותף, שלא יצטרך לפצותו כשיקחוה ממנו (שם).

7 **ה. הָעוֹרֵר עַל הַשָּׂדֶה**[26]**: אִם יֵשׁ בָּהּ פֵּרוֹת - אֵין**
8 **הָאָרִיס**[27] **מֵעִיד לוֹ עָלֶיהָ, שֶׁהֲרֵי רוֹצֶה הָאָרִיס**
9 **לְהַעֲמִידָהּ בְּיַד בְּעָלֶיהָ, כְּדֵי שֶׁיִּטֹּל חֶלְקוֹ בַּפֵּרוֹת**[28]**;**
10 **וְאִם אֵין בָּהּ פֵּרוֹת**[29] **- מֵעִיד**[30]**. אֲבָל הַשּׁוֹכֵר**[31]**, אִם**
11 **לָקַח הַשְׁכָּרוּת**[32] **בְּיָדוֹ וְאָמַר: כָּל מִי שֶׁתִּתְקְנֵם שָׂדֶה**
12 **זוֹ בְּיָדוֹ יִטֹּל - הֲרֵי זֶה מֵעִיד; וְאִם כְּבָר נָתַן הַשְׁכָּרוּת**
13 **לְבַעַל הַשָּׂדֶה - אֵינוֹ מֵעִיד. כֵּיוָן שֶׁאִם תֵּצֵא הַשָּׂדֶה**
14 **לַמְעַרְעֵר - חַיָּב לְתֵּן לוֹ שְׂכַר כָּל הַשָּׁנִים שֶׁיִּשַּׁב בָּהּ,**
15 **אֵינוֹ מֵעִיד**[33]**. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

26) אבל אם אין המערער טוען אלא על חלק השותף בלבד, שמכרה לו השותף, יכול זה להעיד לו בלא שום תנאי, שאז אינו נוגע בעדותו (חו"מ סי' לז סעיף א). 27) שטוען למחזיק: גזלתיה ממני. 28) היורד לעבד שדה חבירו על־מנת שיתן לו בשכרו חלק מסויים בפירות, כפי מנהג המדינה. 29) שאם יזכה המערער, יטול השדה עם פירותיה כדין כל נגזל. 30) וגם לא טרח בה בשנה זו להוציא ממנו פירות שאכל כבר בשנים הקודמות, וגם אינו חש על עבודת אריסותו, שיפסיד - אם השדה תעבור לידי המערער, שהרבה שדות כמותה ימצא באריסות, וגם מי יודע אם בעליה הקודמים יורידוהו שוב לאריסות בשדה זו, אם ירצו יפסיקוהו (בבא־בתרא מו, ב וברשב"ם). 31) את השדה, וכל הפירות שלו, אלא שמשלם דמי שכירות השדה לבעליה. 32) דמי השכירות, שעדיין לא שילם. 33) שם כט, א. ואע"פ שיכול השוכר לחזור ולהוציא השכירות מידי המשכיר - לא נוח לו לאדם לעמוד בדין ולהתדיין (רמב"ן שם), והשווה דברי ה'תוספות' שם מז, א ד"ה קבלן. ובשו"ע חו"מ סי' לז, סעיף יב, פסק: "אם לקח המשכיר דמי השכירות והחזירם לשוכר, כדי שיתנם למי שיזכה בדין - הרי זה (=השוכר) מעיד לו".

16 **ו. שִׁמְעוֹן שֶׁלָּוָה, וְהָיָה רְאוּבֵן עָרֵב**[34]**, וּבָא יְהוּדָה**
17 **לְעַרְעֵר עַל שִׁמְעוֹן הַלָּוֶה וְהוֹצִיא קַרְקַע מִתַּחַת יָדוֹ**[35]**,**
18 **אִם יֵשׁ לְשִׁמְעוֹן שָׂדֶה אַחֶרֶת כְּנֶגֶד הַחוֹב**[36] **- הֲרֵי**
19 **רְאוּבֵן הֶעָרֵב יֵשׁ לוֹ**[37] **לְהָעִיד עַל אוֹתָהּ קַרְקַע שֶׁהִיא**
20 **שֶׁל שִׁמְעוֹן. שֶׁאֵין לוֹ הֲנָאָה בָּזֶה; שֶׁאִם לָקְחָהּ יְהוּדָה**
21 **- הֲרֵי שָׂדֶה אַחֶרֶת שֶׁיִּפְרַע מִמֶּנָּה בַּעַל חוֹבוֹ**[38]**. וְכֵן**
22 **לוֹקֵחַ רִאשׁוֹן מֵעִיד לְלוֹקֵחַ שֵׁנִי שֶׁלָּקַח אַחֲרָיו שֶׂדֶה**
23 **הַשָּׂדֶה שֶׁלּוֹ**[39]**. וְהוּא שֶׁיֵּשׁ לַמּוֹכֵר שָׂדֶה בֶּן חוֹרִין**[40]
24 **כְּנֶגֶד דְּמֵי שָׂדֶה שֶׁל לוֹקֵחַ רִאשׁוֹן. שֶׁאֵין לְלוֹקֵחַ**
25 **רִאשׁוֹן הֲנָאָה בָּעֲמִידַת זֶה הַשָּׂדֶה בְּיַד לוֹקֵחַ שֵׁנִי;**
26 **שֶׁאֲפִלּוּ נִטְרַף - לוֹקֵחַ הָרִאשׁוֹן**[41] **עַל הַמּוֹכֵר הוּא**
27 **חוֹזֵר**[42]**, וַהֲרֵי יֵשׁ לוֹ שָׂדֶה אַחֶרֶת שֶׁיִּגְבֶּה מִמֶּנָּה**[43]**.**

34) אחראי למלוה לפרוע לו חובו, אם לא יהיה ללווה מה לשלם. 35) באיזו טענה שהיא. 36) שהיא שוה סכום החוב. 37) מותר לו. 38) אבל אם אין ללווה שדה אחרת, יש הנאה לערב להעמידה ביד הלווה, כדי שיפרע ממנה בעל חובו, ואינו מעיד (בבא־בתרא, שם). והוא־הדין במלוה שיכול להעיד ללווה אם יש לו שדה אחרת כנגד החוב, כמבואר שם. 39) כגון לוי ויהודה שקנו שתי שדות מראובן זה אחר זה, הראשון – בניסן, והשני - באייר, ובא אחד לערער על שדהו של יהודה, לומר שהיא גזולה בידו, וכיוצא בזה, מותר לו ללוי הלוקח הראשון להעיד לטובת יהודה להעמיד בידו שדהו. 40) בחו"מ סי' לז סעיף יד, הנוסח: בת חורין. שדה שלא נמכרה ולא נשתעבדה לאיזה בעל־חוב מוקדם. 41) כגון שבא בעל־חובו של ראובן המוכר, אצל יהודה הלוקח האחרון, ולא מצא אצלו לגבות כלום, מפני שזכה בה המערער, והלך ללוי לטרוף ממנו שדהו בחובו. 42) שמכרה לו באחריות. 43) ולפיכך אינו נוגע בעדותו לטובת יהודה, אבל אם אין למוכר שדה אחרת, יש הנאה ללוקח הראשון להעמיד ללוקח השני את שדהו, כדי שאם יבוא בעל־חובו של ראובן לטרוף שדהו, ידחנו אצל הלוקח השני, ע"פ הדין: אין בעל־חוב גובה

אלא מן הלוקח האחרון, כמבואר בהל' מלוה פי"ט ה"ה, "שהרי הלוקח הקודם אומר לטורף: הנחתי לך מקום לגבות ממנו", ולפיכך לא יעיד לו, שהרי נוגע הוא בעדותו (בבא־בתרא שם).

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) דברים שונים הגורמים לצד הנאה בעדות, ועל הדיין להתבונן בהם. פיסולים הפוסלים בעדות, פוסלים גם בדיינים. הכשרים להעיד ופסולים לדון.

1 **א. רְאוּבֵן שֶׁגָּזַל שֶׂדֶה אוֹ טַלִּית מִשִּׁמְעוֹן, וּבָא יְהוּדָה**
2 **וְעֵרְעֵר[2] עַל רְאוּבֵן וְאָמַר: שֶׂדֶה זוֹ אוֹ טַלִּית זוֹ שֶׁלִּי**
3 **הָיָא - אֵין שִׁמְעוֹן[3] יָכוֹל לְהָעִיד לִרְאוּבֵן שֶׁאֵין זוֹ**
4 **הַשָּׂדֶה שֶׁל יְהוּדָה וְלֹא זוֹ הַטַּלִּית שֶׁל יְהוּדָה[4]; שֶׁהֲרֵי**
5 **שִׁמְעוֹן רוֹצֶה לְהַעֲמִיד שָׂדֶה זוֹ אוֹ טַלִּית זוֹ בְּיַד**
6 **רְאוּבֵן, שֶׁהוּא גְּזָלָהּ מִמֶּנּוּ[5], כְּדֵי שֶׁיַּחֲזִירוּ לוֹ[6] מִיַּד**
7 **הַגַּזְלָן; שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה הָרְאָיָה שֶׁל שִׁמְעוֹן,**
8 **שֶׁמּוֹצִיא בָּהּ מִיַּד רְאוּבֵן, אֶפְשָׁר שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא**
9 **בָּהּ מִיַּד יְהוּדָה[7]. וְכֵן אִם מָכַר רְאוּבֵן הַשָּׂדֶה הַגְּזוּלָה**
10 **אוֹ הוֹרִישָׁהּ לְלֵוִי, וּבָא יְהוּדָה לְעַרְעֵר עַל לֵוִי[8] - אֵין**
11 **שִׁמְעוֹן מֵעִיד שֶׁאֵינָהּ שֶׁל יְהוּדָה; שֶׁמָּא נַחַת רוּחַ יֵשׁ**
12 **לוֹ לְהוֹצִיאָהּ מִיַּד לֵוִי[9].**

2) טען כנגדו. 3) הנגזל. 4) כגון שיודע שום עדות לפסול עדותו של יהודה המערער. 5) בכת"י תימן: שהוא טוען שהוא גזלם ממנו. 6) בית־הדין. 7) ולפיכך נוח לשמעון להעמידה ביד ראובן, ואח"כ יוציאה ממנו בעדים, שגזלה ממנו. ובשו"ע חו"מ סי' לז סעיף יז, הנוסח: "מפני שאפשר שנוח לו להוציאה מיד ראובן, יותר מלהוציאה מיד יהודה". ומתוך שהוא נוגע בעדותו - אינו מעיד, כמבואר לעיל פט"ו, ה"א. 8) שהוא בנו, או קרובו אחר הראוי ליורשו. 9) כלומר, נוח לו להוציאה מלוי, יותר מלהוציאה מידי יהודה, וכנ"ל (בבא־בתרא מג, ב. ומד, א). וכעין זה שנינו במשנה (כתובות קט, א): "השני נוח לי, והראשון קשה הימנו = שהוא אדם אלם, ולא אוכל לדון עמו.

13 **ב. מָכַר[10] הַטַּלִּית הַגְּזוּלָה לְלֵוִי, וּבָא יְהוּדָה**
14 **לְעַרְעֵר[11], אִם מֵת רְאוּבֵן - שִׁמְעוֹן מֵעִיד עָלֶיהָ**
15 **שֶׁאֵינָהּ שֶׁל יְהוּדָה; שֶׁהֲרֵי אֵין טַלִּית זוֹ חוֹזֶרֶת**
16 **לְשִׁמְעוֹן לְעוֹלָם, שֶׁכְּבָר קְנָאָהּ הַלּוֹקֵחַ בְּיֵאוּשׁ[12] וְשִׁנּוּי**
17 **רְשׁוּת[13], וּכְבָר מֵת רְאוּבֵן הַגַּזְלָן וְאֵין לוֹ מִמִּי יִטֹּל**
18 **דָּמֶיהָ[14]. אֲבָל אִם עֲדַיִן רְאוּבֵן קַיָּם - אֵין שִׁמְעוֹן**
19 **מֵעִיד אַף עַל הַטַּלִּית; שֶׁהֲנָאָה הִיא לוֹ שֶׁלֹּא תַּעֲמֹד**
20 **בְּיַד יְהוּדָה, כְּדֵי שֶׁיָּבִיא רְאָיָה שֶׁרְּאוּבֵן גְּזָלָהּ וְיִשַּׁלֵּם**
21 **דָּמֶיהָ[15]. וְכֵן אִם הָיְתָה הַטַּלִּית בְּיַד יוֹרְשֵׁי רְאוּבֵן[16] -**
22 **אֵין שִׁמְעוֹן מֵעִיד עָלֶיהָ[17], מִפְּנֵי שֶׁסּוֹפָהּ שֶׁאִם תַּעֲמֹד**
23 **בְּיַד הַיּוֹרֵשׁ לַחֲזֹר לוֹ[18]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

10) ראובן הגזלן. 11) לומר שהיא שלו. 12) שהנגזל נתייאש ממנה בעודה בבית ראובן הגזלן. 13) שאחרי היאוש עברה הטלית מרשות הגזלן לרשות הקונה, והלכה היא: יאוש ושינוי רשות קונה, כמבואר בהל' גזילה פ"ה ה"ז, והל' גניבה פ"ה, ה"ג. 14) שאפילו הניח לבניו מטלטלין, אינם חייבים לשלם לנגזל, שדמי הגזילה חוב הם על הגזלן, ואין המטלטלין משתעבדים לבעל־חוב, אבל אם הניח קרקעות - חייבים היורשים לשלם, כמבואר בהל' גזילה שם ה"ה. 15) נמצא שהוא נוגע בעדותו ואינו מעיד. וכל זה בטלית, אבל אם גזל שדה ומכרה, אין לומר בה: "יאוש ושינוי רשות - קנה הלוקח" - שקרקע אינה נגזלת, ותמיד היא ברשות בעליה החוקיים, ולפיכך מצפה שמעון הנגזל להוציאה מיד ראובן הגזלן, או מיד בניו אם מת, והרי הוא נוגע בעדותו, וזהו שסתם רבינו לעיל סוף ה"א "מכר... השדה הגזולה... אין שמעון מעיד" כי תמיד צפויה לו הנאה, שלא תעמוד ברשות יהודה המערער (בבא־בתרא מד, א וברשב"ם). 16) שמת ראובן הגזלן והניחה לבניו. 17) שאינה של יהודה המערער. 18) כי "רשות יורש אינה כרשות לוקח", ואינה נקראת שינוי רשות, ולא קנו הטלית ביאוש בלבד, ולפיכך נוגע בעדותו הוא, שמתכוון להחזיר לו טליתו מידי היורשים (שם).

24 **ג. רְאוּבֵן שֶׁמָּכַר שָׂדֶה לְשִׁמְעוֹן שֶׁלֹּא בְּאַחֲרָיוּת[19],**
25 **וּבָא יְהוּדָה לְעַרְעֵר עַל שִׁמְעוֹן[20] וּלְהוֹצִיאָהּ מִתַּחַת**
26 **יָדוֹ - אֵין רְאוּבֵן מֵעִיד לוֹ עָלֶיהָ[21]. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
27 **עָלֶיהָ אַחֲרָיוּת - חֲרֵי הוּא רוֹצֶה שֶׁתַּעֲמֹד בְּיַד שִׁמְעוֹן,**
28 **כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא בַּעַל חוֹב שֶׁל רְאוּבֵן[22] וְיִטְרְפֶנָּה בְּחוֹבוֹ,**
29 **וְלֹא יִהְיֶה לוֹהֶ רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם[23].**

19) שהתנה בפירוש שאינו אחראי לקונה, אם יטרפו את השדה ממנו מחמת איזו טענה שהיא. אבל אם כתב לו שטר מכירה סתמי ולא הזכיר בו אחריות, הרי זה כאילו כתובה בו "קבלת אחריות", שאחריות שלא נזכרה אינה אלא "טעות הסופר", כמבואר בהל' מכירה פי"ט, ה"ד. 20) לומר שהיא שלו. 21) לפסול עידי יהודה, או עידי שטרו. 22) שהלוה לראובן טרם שמכר שדהו לשמעון, והשדה נשתעבדה לו. 23) פסוק הוא בתהלים לז, כא. שאם תעבור לידי יהודה, ישאר חייב לבעל־חובו ויקרא "רשע", אבל מה שהפסיד את הלוקח לא איכפת לו, כי יאמר לו: מתחילה מכרתי לך בפירוש, שלא באחריות, וסברת וקבלת (בבא־בתרא מה, א). וכל זה כשאין לו שדה אחרת, אבל אם יש למוכר שדה אחרת כנגד חובו, אין בעל החוב טורף מהלוקח, אלא גובה חובו מהשדה בת־חורין של המוכר, ואין למוכר שום רווח בהעמדת השדה ביד הלוקח, ומעיד לו (שם).

30 **ד. רְאוּבֵן שֶׁמָּכַר פָּרָה אוֹ טַלִּית לְשִׁמְעוֹן, וּבָא יְהוּדָה**
31 **לְעַרְעֵר וּלְהוֹצִיא מִיַּד שִׁמְעוֹן[24] - רְאוּבֵן מֵעִיד לוֹ**
32 **עָלֶיהָ[25] שֶׁהִיא שֶׁל שִׁמְעוֹן; שֶׁאֲפִלּוּ עָמְדָה בְּיַד**
33 **שִׁמְעוֹן - אֵין בַּעַל חוֹבוֹ שֶׁל רְאוּבֵן טוֹרֵף מִן**
34 **הַמַּטַּלְטְלִין[26], וַאֲפִלּוּ הָיוּ אַפּוֹתֵיקִי[27]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
35 **אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה שִׁמְעוֹן מוֹדֶה שֶׁזּוֹ הַפָּרָה וְהַטַּלִּית**
36 **הֵם שֶׁל רְאוּבֵן הַמּוֹכֵר בְּוַדַּאי, וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁבֶּאֱמֶת הֵן**
37 **שֶׁלּוֹ; אֲבָל אִם לֹא הוֹדָה שִׁמְעוֹן - אֵין רְאוּבֵן מֵעִיד**
38 **לְאַבֵּד זְכוּת יְהוּדָה; שֶׁאִם תֵּצֵא מִתַּחַת יְדֵי שִׁמְעוֹן -**

1 יַחֲזֹר שִׁמְעוֹן וְיִתְבַּע דָּמִים, וְיֹאמַר לוֹ: מָכַרְתָּ לִי דָּבָר
2 שֶׁאֵינוֹ שֶׁלְּךָ[28], שֶׁהֲרֵי בָּאוּ עֵדִים וְאָמְרוּ שֶׁהֵן שֶׁל
3 יְהוּדָה[29]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁיָּעִיד רְאוּבֵן לְאַבֵּד
4 זְכוּת יְהוּדָה וְיַעֲמִיד הַמַּטַּלְטְלִין בְּיַד שִׁמְעוֹן? כְּשֶׁבָּאוּ
5 עֵדִים וְהֵעִידוּ, שֶׁהֵם יוֹדְעִים שֶׁרְאוּבֵן זֶה לֹא הָיָתָה
6 לוֹ קַרְקַע מֵעוֹלָם; אֲבָל אִם לֹא בָּאוּ עֵדִים לְכָךְ - אַף
7 עַל הַפָּרָה וְהַסַּלְתִּית אֵינוֹ מֵעִיד. וְלָמָּה אֵינוֹ מֵעִיד
8 עֲלֵיהֶן? שֶׁמָּא הִקְנָה אוֹתָם לְבַעַל חוֹבוֹ אַגַּב קַרְקַע,
9 וְכָתַב 'רְאֶקְנֵי'[30], וְהִקְנָה לוֹ מַטַּלְטְלִין אַגַּב קַרְקַע[31],
10 שֶׁנִּמְצָא בַּעַל חוֹבוֹ טוֹרֵף אַף הַפָּרָה וְהַסַּלְתִּית; לְפִיכָךְ
11 לֹא יָעִיד עֲלֵיהֶן, שֶׁהֲרֵי רוֹצֶה לְהַעֲמִידָן בְּיַד שִׁמְעוֹן,
12 כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא בַּעַל חוֹבוֹ וְיִטְרְפֵם[32]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא
13 בְּדָבָרִים אֵלּוּ. וּדְבָרִים אֵלּוּ אֵינָן תְּלוּיִין אֶלָּא בְּדַעַת
14 הַדַּיָּן וְעִצָּם בִּינָתוֹ, שֶׁיָּבִין עִקַּר הַמַּשְׁפָּטִים[33], וְיֵדַע
15 דָּבָר הַגּוֹרֵם לְדָבָר אַחֵר, וְיַעֲמִיק לִרְאוֹת. אִם יִמְצָא
16 שֶׁיֵּשׁ לָזֶה הָעֵד צַד הֲנָאָה בְּעֵדוּת זוֹ, אֲפִלּוּ בְּדֶרֶךְ
17 רְחוֹקָה וְנִפְלָאָה[34] - הֲרֵי זֶה לֹא יָעִיד בָּהּ[35]. וּכְדֶרֶךְ
18 שֶׁלֹּא יָעִיד בְּדָבָר זֶה, שֶׁמָּא נוֹגֵעַ בְּעֵדוּתוֹ הוּא, כָּךְ
19 לֹא יָדוּן בְּאוֹתוֹ דָּבָר. וְכֵן שְׁאָר מִינֵי פְּסוּלִין: כְּשֵׁם
20 שֶׁפְּסוּלִין בְּעֵדִים, כָּךְ פְּסוּלִין בְּדַיָּנִים[36].

24) בטענה שקנאה מגזלן. 25) לפסול עידי יהודה. 26) שכלל הוא: אין בעל־חוב טורף מן המטלטלין, שאין להם קול ולא נזהרו הלקוחות. שאם לא כן, אין לך אדם לוקח עוד מטלטלין מחבירו, שמא יטרפם בעל החוב ממנו (שם מד, ב וברשב"ם). 27) שייחדם לבעל־חוב לגבות חובו מהם, אם לא יפרענו עד זמן פלוני. אפותיקי - "אפה תהא קאי" (=על זה תעמוד), כלומר: לא יהיה לך פרעון אלא מזה. ומכיון שאין שום הנאה לראובן מעדותו, מותר לו להעיד (שם). ומדובר שמכר לו שלא באחריות, שאם מכרה סתם, הרי ראובן נוגע בעדותו, שלא יחזור שמעון עליו לתבוע ממנו דמי טליתו, וכן ב'טור' חו"מ סימן לז, וכן נראה מלשון הגמרא שם: "להכי זביני לך שלא באחריות". 28) שהיתה גזולה בידך מידי יהודה. 29) ואע"פ שגם במקרה זה אין המוכר חייב לו כלום, שהרי התנה עמו שלא תהיה עליו אחריות, וכדברי רבינו בהל' מכירה פי"ט, ה"ח: "שכל תנאי שבממון - קיים" - נוגע בעדותו הוא, שלא נוח לו לראובן המוכר לעמוד בפני דין ודיינים, ותהיה לשמעון תרעומת עליו, שמכר לו דבר שאינו שלו (ב"ח לחו"מ שם). 30) שאקנה. 31) שכתב לו: כל נכסים שאני עתיד לקנות, בין קרקעות בין מטלטלין, הרי הם משועבדים לך להפרע מהם, ואז בעל־חוב טורף אף מן המטלטלין שקנה הלווה לאחר שלוה, שכל תנאי שבממון - קיים (מלשון רבינו הל' מלוה פי"ח, ה"ב). ובשו"ע חו"מ סי' לז סעיף טז, מעיר: "ובזמן הזה אפילו שעבד לו מטלטלין אגב קרקע, אינו טורף ממטלטלין שמכר" משום תקנת השוק, שאם לא כן, אין לך אדם קונה חפץ מחבירו, כמבואר שם סימן ס סעיף א. 32) ולא יהיה "לוה רשע ולא ישלם", כמבואר לעיל ה"ג (בבא־בתרא שם). 33) יסודם ובסיסם. 34) יוצאת מגדר הרגיל, ע"פ לשון הכתוב (דברים ל, יא) "לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא". 35) וכל זה כשמעיד לזכותו, אבל לחובתו מעיד, שהודאת בעל־דין דומה כמאה עדים (כסף־משנה בשם הראב"ד). 36) ירושלמי סנהדרין פ"ג, ה"ט: "ומנין שלא יהו הדיינים קרובים זה לזה? אמרה תורה: הרוג ע"פ עדים, הרוג ע"פ דיינים. מה עדים אין קרובים זה לזה, אף דיינים אין קרובים זה לזה", וכן משמעות המשנה בנדה מט, ב "כל הכשר לדון, כשר להעיד" - הרי שאי־אפשר להיות פסול לעדות וכשר לדיינות.

ה. וּלְפִיכָךְ[37] אֵין סוֹמְכִין בְּסַנְהֶדְרִין שְׁנַיִם הַקְּרוֹבִים 21
זֶה לָזֶה[38], בֵּין בְּסַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה[39] בֵּין בְּסַנְהֶדְרֵי 22
גְּדוֹלָה[40]. אֲבָל אִלּוּ שֶׁמּוֹסִיפִין עַד שִׁבְעָה לְעַבֵּר 23
הַשָּׁנָה[41], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ[42], 24
יֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם הָיָה[43] בָּהֶן קְרוֹבִים - אֵין בְּכָךְ 25
כְּלוּם[44]. 26

37) הואיל וכל מה שפוסל בעדים פוסל בדיינים. 38) שהם פסולים לעדות, כמבואר לעיל פי"ד ה"ו, ובביאורנו שם. 39) שהיא בית־דין של עשרים ושלשה חכמים. 40) שהיא בית־דין הגדול שבמקדש, המונה שבעים ואחד חכמים (לעיל הל' סנהדרין פ"א, ה"ג). והוא־הדין לכל בית־דין של שלשה הדן דיני ממונות בלבד, אין יושבים בו דיינים הקרובים זה לזה (כסף־משנה). 41) להוסיף לה חודש שלשה עשר. 42) פ"ד, ה"ט־י. והשווה הל' סנהדרין פ"ה, ה"ז. 43) בנוסח ה'לחם־משנה': היו. 44) כיון שאין מוסיפים אותם אלא לשם סמל בלבד, כמו שאמרו (סנהדרין י, ב) "כנגד ברכת כהנים", שבפסוק ראשון יש בו שלש תיבות; ובשני - חמש; ובשלישי - שבע, אף כאן מתחילים בשלשה, ובחמשה נושאים ונותנים, וגומרים בשבעה, אין לפסול בו אלא את השלושה הראשונים, שהם בית־דין בכל מקום, וגם כאן אם גמרו בשלשה - מעוברת, - הרי שהם העיקר. ולדעת הלחם־משנה, כל השלשה שעושים מעשה על פיהם צריכים להיות כשרים, ואפילו אלו הנוספים על שלושת הראשונים, כל שהם מצטרפים לעבר את השנה, וגומרים ע"פ שלשתם לעבר את השנה, צריכים להיות רחוקים זה מזה, ושאר הנוספים לא איכפת לנו בהם.

ו. כָּל הַכָּשֵׁר לָדוּן - כָּשֵׁר לְהָעִיד[45]. וְיֵשׁ כָּשֵׁר 27
לְהָעִיד, וְאֵינוֹ כָּשֵׁר לָדוּן. הָאוֹהֵב וְהַשּׂוֹנֵא[46], וְהַגֵּר[47] 28
וְהַמְשֻׁחְרָר[48], וְכֵן הַזָּקֵן[49] וְהַסָּרִיס, וְהַמַּמְזֵר, וְסוּמָא 29
בְּאַחַת מֵעֵינָיו - כְּשֵׁרִין לְהָעִיד, וְאֵינָן כְּשֵׁרִים לָדוּן 30
דִּינֵי נְפָשׁוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[50]. 31

45) נדה מט, ב. 46) שכשרים להעיד, כמבואר לעיל פי"ג הט"ו, ופסולים לדון, שהאוהב אינו יכול לראות חובה לנידון, והשונא אינו מסוגל להפוך בזכותו (סנהדרין כט, א. וכתובות קה, ב), והשווה לעיל הל' סנהדרין פכ"ג, ה"ו. 47) שפסול לדון עד שתהא אמו מישראל, ראה שם פ"ב ה"ט, ופי"א הי"א. 48) עבד כנעני שנשתחרר מעבדותו, ודינו כגר שכשר לעדות, כמבואר בבבא־קמא פח, א. אבל העבד שלא נשתחרר - פסול לעדות, כמבואר לעיל פ"ט,

ה"ד. 49) עד כאן מנה רבינו אלה הפסולים לדון אפילו דיני ממונות, מכאן ואילך הוא מונה אלה הפסולים לדון דיני נפשות בלבד, ואילו לדיני ממונות כשרים הם לדון. 50) לעיל הל' סנהדרין פ"ב, ה"ג: "לא זקן מופלג בשנים ולא סריס, מפני שיש בהם אכזריות", שהזקן שכח כבר צער גידול בניו, וכן סריס (סנהדרין לו, ב וברש"י). ושם פי"א הי"א, כותב רבינו: "וכן הממזר והסומא באחת מעיניו, כשר לדון דיני ממונות. אבל בדיני נפשות אין דנים אותם, אלא כהנים לויים וישראלים המשיאים לכהונה, ולא יהיה אחד מהם סומא" וכו'. והטעם, מבואר בסנהדרין לו, ב "כשם שבית־דין מנוקים בצדק, כך מנוקים מכל מום" (=פגם משפחה). וביבמות קא, א פסלו סומא לדון בסנהדרין, שנאמר (שיר ד, ז) "כולך יפה רעיתי, ומום אין בך", והשווה הל' סנהדרין פ"ב, ה"ט.

יום שני ח' תשרי ה'תשע"ז

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) האיסור להעיד מפי אחרים בלא ראיה עצמית. האיום על עדים בענייני ממון. האיסור לאדם שאינו עד, לעמוד עם עד, כדי להראות ששניים הם, ולהפחיד את הלווה שיודה מעצמו. דין עד אחד הכובש עדותו ואינו מעיד.

1 **א. מִי שֶׁהֵעִידוּ לוֹ אֲנָשִׁים רַבִּים וּגְדוֹלִים בְּחָכְמָה**
2 **וּבִירָאָה, שֶׁהֵם אוֹמְרִים[2] שֶׁרָאוּ פְּלוֹנִי שֶׁעָבַר עֲבֵרָה**
3 **פְּלוֹנִית אוֹ שֶׁלָּוָה מִפְּלוֹנִי[3], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַאֲמִין**
4 **הַדָּבָר בְּלִבּוֹ כְּאִלּוּ רָאָהוּ[4] - לֹא יָעִיד, עַד שֶׁיִּרְאֶה**
5 **הַדָּבָר בְּעֵינָיו, אוֹ יוֹדֶה לוֹ הַלֹּוֶה מִפִּיו וְיֹאמַר לוֹ:**
6 **הֵיֵה עָלַי עֵד שֶׁפְּלוֹנִי הִלְוָה לִי מָנֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא**
7 **עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע; וְאֵין לְךָ עֵדוּת שֶׁמִּתְקַיֶּמֶת**
8 **בְּרֹאִיָּה אוֹ בִּידִיעָה אֶלָּא עֵדוּת מָמוֹן[5]. וְכָל הַמֵּעִיד**
9 **מִפִּי אֲחֵרִים - הֲרֵי זֶה עֵד שֶׁקֶר, וְעוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה[6],**
10 **שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר.**

2) בכתב יד תימן הנוסח: שהם ראו. ותיבת: אומרים, איננה. 3) ומבקשים ממנו להעיד על כך. 4) ראה בסמוך הלכה ה מעין זה. 5) שבועות לג, ב: "ראיה בלא ידיעה כיצד? מנה מניתי לך בפני פלוני ופלוני (=אבל לא הודעתים, אם הם מתנה, או הלוואה, או פירעון), יבואו פלוני ופלוני ויעידו, זו היא ראייה בלא ידיעה (=שאם הנתבע דרש מהתובע שיביא עדים כאלו ויעידו, אזי יפרע לו, הרי אלו מעידים, והלה משלם); ידיעה בלא ראייה כיצד? מנה הודית לי בפני פלוני ופלוני, יבוא פלוני ופלוני ויעידו זו היא ידיעה בלא ראייה", אבל בעדות נפשות אין העדות מתקיימת אלא על פי ראייה וידיעה כאחת. שאם הודה לו החייב שהרג, והעד לא ראה את המעשה, אסור לו להעיד. 6) שם לא, א.

11 **ב. לְפִיכָךְ[7] מְאַיְּמִין[8] אַף עַל עֵדֵי הַמָּמוֹן[9]. וְכֵיצַד**
12 **מְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן? [מְאַיְּמִין עֲלֵיהֶם] בִּפְנֵי הַכֹּל[10],**
13 **וּמוֹדִיעִין אוֹתָן כֹּחַ עֵדוּת שֶׁקֶר[11], וּבשֶׁת הַמֵּעִיד בָּהּ**
14 **בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא[12]. וְאַחַר כָּךְ מוֹצִיאִין אֶת**
15 **כָּל הָאָדָם לַחוּץ, וּמְשַׁיְּרִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּעֵדִים,**
16 **וְאוֹמְרִים[13] לוֹ: אֱמֹר הֵיאַךְ אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה חַיָּב לָזֶה.**
17 **אִם אָמַר: שֶׁהוּא[14] אָמַר לִי חַיָּב אֲנִי לוֹ, אוֹ אִישׁ**
18 **פְּלוֹנִי אָמַר לִי שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ - לֹא אָמַר כְּלוּם[15], עַד**
19 **שֶׁיֹּאמַר: בְּפָנַיְנוּ הוֹדָה לוֹ[16] שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ[17]. וְהָיוּ**
20 **מַכְנִיסִין אֶת הָעֵד הַשֵּׁנִי וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ כָּךְ. נִמְצְאוּ**
21 **דִּבְרֵיהֶן מְכֻוָּנִין - נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר, וְגוֹמְרִין**
22 **הַדִּין.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"ומודיעין אותם כח עדות השקר ובושת המעיד בה בעולם הזה ולעולם הבא".

ולכאורה, אזהרה זו לא מצינו דוגמתה אפילו בעבירות שעונשן ארבע מיתות בית־דין, וצריך להבין מהי החומרה הגדולה כ"כ בעדות שקר. והביאור הוא: כל תוכנו של יהודי הוא עדות על הקב"ה, כי על־ידי הנהגתו הטובה והישרה, הוא מעיד על ה"טוב" וה"יושר" של הקב"ה כביכול, שהרי נאמר על עם ישראל "אתם עדי" (ישעיהו מג, י). לכן, כשמעיד עדות שקר הרי זה מעשה הסותר את כל עניינו ותכנו, ומשום כך מזהירים אותו שאם יעיד שקר בושת לו בעולם הזה כו' כי מאבד את כל תוכנו ממש, כמו אדם שמביישים אותו - שאינו ניזק בדבר ממשי אלא שהמביישו נוטל ממנו את ערך תוכנו.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ז עמוד 258 הערה 58)

7) הואיל וצריכים לראות הדבר בעיניהם, ואפילו העידו להם אנשים נאמנים ביותר, אסור להם להעיד. 8) מטילים אימה. 9) שלא יעידו שקר, כשם שמאיימים על עידי נפשות (סנהדרין כט, א) וראה לעיל הלכות סנהדרין פרק י"ב, הלכה ג. 10) הנמצאים באותה שעה בבית דין. 11) חומר העוון ועונשו, שרעב וחרב באים לעולם על עדות שקר, ככתוב (משלי כה, יד) "נשיאים ורוח וגשם אין, איש מתהלל במתת שקר", וכן שם (יח) "מפיץ וחרב וחץ שנון, איש עונה ברעהו עד שקר". 12) שלא רק בעולם הבא הוא יישאר בזוי, אלא גם בעולם הזה הוא בזוי על שוכריו, ככתוב (מלכים־א, כא, י) "והושיבו שניים אנשים בני בליעל נגדו ויעדוהו לאמר ברכת אלהים ומלך" - הרי שאיזבל עצמה שוכרתם, קוראתם: בני בליעל (שם). 13) גדול שבדיינים. ובכתב יד תימן: ואומרים. 14) הלווה. 15) שאדם עשוי לומר פלוני נושה בי, כדי שלא יחזיקוהו עשיר, וכן אם אמר: "איש פלוני" אפילו הוא איש חשוב, אין זה אלא עד מפי עד (סנהדרין שם, ובדף לז, ב). 16) לתובע. 17) נתכוון שנהיה לו עדים בדבר (שם כט, א וברש"י).

23 **ג. הַמַּטְמִין עֵדִים לַחֲבֵרוֹ, וְהוֹדָה לוֹ בֵּינוֹ לְבֵין**
24 **עַצְמוֹ[18], וְהָעֵדִים רוֹאִין וְשׁוֹמְעִין שֶׁהוּא אוֹמֵר לוֹ:**
25 **וַדַּאי יֵשׁ לְךָ אֶצְלִי כָּךְ וְכָךְ, אֲבָל מִתְיָרֵא אֲנִי שֶׁמָּא**
26 **תְּכַפְּנִי בַּדִּין לְמָחָר - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ עֵדוּת, עַד שֶׁיּוֹדֶה**
27 **בִּפְנֵי עֵדִים[19].**

18) שלא ראה את העדים המוחבאים. 19) שיראה אותם (שם). והשווה הלכות טוען ונטען פרק ו, הלכה ז: "שמא תכפיני בדין למחר, ואין לי מה אתן לך, ולמחר תבעו בדין באלו העדים, בין שטען ואמר משטה הייתי בו, בין שאמר: לא היו דברים מעולם, הרי זה נשבע היסת (=כדין כופר בכל) ונפטר, שאין כאן עדות, עד שיאמר הלווה "אתם עדי" וכו'.

1 **ד. אֶחָד הַמּוֹדֶה בִּפְנֵי עֵדִים וְאָמַר דֶּרֶךְ הוֹדָאָה[20]:**
2 **זֶה[21] יֵשׁ לוֹ אֶצְלִי כָּךְ וְכָךְ, אוֹ שֶׁאָמַר: אַתֶּם עֵדַי, אוֹ**
3 **שֶׁאָמַר: הֱיוּ עָלַי עֵדִים[22], בֵּין שֶׁאָמַר הַלְוֵנִי, בֵּין**
4 **שֶׁאָמַר הַמַּלְוֶה[23] וְשָׁתַק הַלְוֶה דֶּרֶךְ מַאֲמִין לְדִבְרֵיהֶן[24]**
5 **- הֲרֵי אֵלּוּ עֵדִים[25]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם קָנוּ מִיָּדוֹ[26],**
6 **אוֹ שֶׁאָמַר לָהֶם: כִּתְבוּ עָלַי שְׁטָר שֶׁיֵּשׁ לָזֶה אֶצְלִי כָּךְ**
7 **וְכָךְ. וְכֹל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - הֲרֵי הֵם הוֹדָאָה**
8 **וּמְעִידִין עַל פִּיו[27].**

20) כגון שאמר בפניהם: אני מודה לפניכם וכו'. 21) התובע הזה העומד בפנינו. 22) שאני חייב לו כך וכך. וכל זה הוציא רבינו מדברי התלמוד בסנהדרין שם בקשר למה ששנינו במשנה שם "עד שיאמר בפנינו הודה לו שהוא חייב לו" - מסייע לו לרב יהודה, האומר: "צריך שיאמר אתם עדי", הרי שהשווה התלמוד דין "הודה לו" לאמירתו: "אתם עדי", שבכל אלה המקרים אינו יכול לטעון עוד: משטה הייתי בו, או; שלא להשביע (להיראות שבע ועשיר) את עצמי נתכוונתי (ש"ך לחושן משפט פא סעיף קטן לד), והשווה הלכות טוען ונטען פרק ז, הלכה א־ב. 23) היו עלי עדים שהלווה הודה לתביעתי ואמר לי הן. 24) פרט אם שתק דרך שחוק והיתול, שאינו אלא משטה בו. 25) סנהדרין כט, ב מאמרו של רבינא שם. 26) קיבלו קניין סודר מידי הלווה שהוא מודה לתביעת המלווה, שכלל הוא: הודה בפני שניים וקנו מידו, כותבים לו שטר הודאה, אף על פי שלא אמר; כיתבו, שסתם קניין לכתיבה עומד (שם וברש"י). 27) לעשותו מלווה על פה, אבל אסור להם לכתוב עליו מלווה בשטר, כל עוד לא קנו מידו, ואפילו אמר להם; כיתבו עלי שטר, צריכים הם להימלך בו אחר שחתמו בשטר, אם מסכים הוא לעשותו "מלווה בשטר", ורק אז מוסרים השטר לידי המלווה, כמבואר בהלכות מלווה ולווה פרק י"א, הלכה א.

9 **ה. תַּלְמִיד שֶׁאָמַר לוֹ רַבּוֹ: יוֹדֵעַ אַתָּה, שֶׁאִם נוֹתְנִין**
10 **לִי כָּל מָמוֹן הָעוֹלָם - אֵינִי מְשַׁקֵּר. מָנֶה יֵשׁ לִי אֵצֶל**
11 **פְּלוֹנִי, וְיֵשׁ לִי עָלָיו עֵד אֶחָד, לֵךְ וְהִצְטָרֵף עִמּוֹ. אִם**
12 **נִצְטָרֵף - הֲרֵי זֶה עֵד שֶׁקֶר[28].**

28) שבועות לא, א ועליו אמרה תורה: "לא תענה ברֵעך עד שקר", כמבואר לעיל הלכה א.

13 **ו. אָמַר לוֹ: בּוֹא וַעֲמֹד עִם הָעֵד וְלֹא תָּעִיד, כְּדֵי**
14 **שֶׁיִּרְאֶה הַלְוֶה וְיִפְחַד, וְיַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁאֲתֶם שְׁנֵי**
15 **עֵדִים וְיוֹדֶה מֵעַצְמוֹ - הֲרֵי זֶה אָסוּר לַעֲמֹד וּלְהֵרָאוֹת**
16 **שֶׁהוּא עֵד, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מֵעִיד[29]. וְעַל זֶה וְכַיּוֹצֵא**
17 **בּוֹ נֶאֱמַר: מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק[30].**

29) ואינו עובר משום: לא תענה ברֵעך וגו'. 30) שבועות שם, שמא על ידי פחד זה ישתווה עימו הנתבע, שלא כדין, שלא היה חייב לו (סמ"ע לחושן משפט כח, סעיף קטן יד).

18 **ז. הַשּׁוֹכֵר עֵדֵי שֶׁקֶר לְהָעִיד לַחֲבֵרוֹ[31] - פָּטוּר מִדִּינֵי**
19 **אָדָם[32], וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם[33]. וְכֵן עֵד אֶחָד שֶׁכָּבַשׁ[34]**
20 **עֵדוּתוֹ וְלֹא הֵעִיד - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם, וְחַיָּב בְּדִינֵי**
21 **שָׁמַיִם[35].**

31) להוציא כסף מראובן לשמעון חבירו. 32) אין בית הדין יכול לחייבו לשלם מה שהפסיד את ראובן, שאין זה אלא גורם לנזקין ופטור (בבא קמא נו, א). 33) כדי לצאת ידי שמים עליו לשלם מעצמו, מה שהפסיד את חבירו (שם). אבל אם שכר עידי שקר לעצמו, והוציא ממון שלא כדין, חייב בדיני אדם להחזיר אותו ממון שגזל, כמבואר שם ובחושן משפט לב, סעיף ב. 34) עצר והעלים, ככתוב (מיכה ז, יט) "יכבוש עוונותינו" וכן שנינו בסנהדרין פט, א "הכובש את נבואתו". 35) שאילו היה מעיד היה מחייב את הנתבע שבועה, ושמא היה נמנע מלהישבע שקר, והיה משלם, נמצא שגרם לו הפסד ממון (בבא קמא שם וברש"י). ואין צורך לומר, בשני עדים שכבשו עדותם ולא העידו, שחייבים בידי שמים, ככתוב: "אם לא יגיד ונשא עוונו" וכמבואר בגמרא שם, והשווה לעיל פרק א הלכה א. ואפילו לא נשבעו שאינם יודעים לו עדות, וכבשו עדותם בלא השבעת התובע, חטאם גדול ועוונם יישאו, כמבואר בתוספות שם דיבור המתחיל פשיטא.

פֶּרֶק שְׁמוֹנָה עָשָׂר[1]

1) דיני עד זומם; ומה בין הכחשה להזמה. עדים שהוכחשו ולבסוף הוזמו. התראה והכרזה בעדים זוממים. דין חיוב תשלומי זוממים על פי הודאת עצמם.

22 **א. מִי שֶׁהֵעִיד בְּשֶׁקֶר, וְנוֹדַע בְּעֵדִים שֶׁהֵעִיד בְּשֶׁקֶר**
23 **- זֶהוּ שֶׁנִּקְרָא עֵד זוֹמֵם[2], וּמִצְוַת עֲשֵׂה לַעֲשׂוֹת לוֹ**
24 **כְּמָה שֶׁרָצָה לַעֲשׂוֹת בְּעֵדוּתוֹ לַחֲבֵרוֹ[3]. אִם בַּעֲבְרָה**
25 **שֶׁחַיָּבִין עָלֶיהָ סְקִילָה הֵעִידוּ וְהוּזַמּוּ[4] - נִסְקָלִין בֶּלֶן;**
26 **וְאִם בִּשְׁרֵפָה - נִשְׂרָפִין[5]; וְכֵן שְׁאָר הַמִּיתוֹת. וְאִם**
27 **הֵעִידוּ בְּמַלְקוּת[6] - לוֹקֶה כָּל אֶחָד מֵהֶן כִּשְׁאָר מְחַיְּבֵי**
28 **מַלְקוּת[7]. וְאוֹמְדִין כֹּחוֹ[8] וּמַלְקִין אוֹתוֹ. וְאִם הֵעִידוּ**
29 **לְחַיְּבוֹ מָמוֹן - מְשַׁלְּשִׁין[9] הַמָּמוֹן בֵּינֵיהֶן לְפִי מִנְיַן**
30 **הָעֵדִים, כָּל אֶחָד וְאֶחָד יִתֵּן חֵלֶק הַמַּגִּיעַ לוֹ[10]. וְאֵין**
31 **לוֹקִין בִּמְקוֹם תַּשְׁלוּמִין[11].**

2) חושב מחשבות רֶשע, שהרי הוכח שיקרו ע"י העדים המזימים אותו, והכתוב אומר (תהלים קמ, ט) "אל תתן ה' מאויי רשע, זממו אל תפק". 3) ככתוב (דברים יט, יט) "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו". 4) נמצאו שקרנים. 5) ראה לקמן פ"כ, ה"י. 6) על עבירה שחייבים עליה מלקות, כגון שהעידו עליו שאכל בשר בחלב, או לבש שעטנז. 7) כנ"ל באות ב. וראה לקמן פרק כ הלכה ט. 8) כמה מכות הוא יכול לקבל, כדין כל הלוקים שאין מלקים אותם אלא כפי כח בריאותם, וכלשון רבינו לעיל הלכות סנהדרין פי"ז, הלכה א: "אבל פוחתים

לחלש, שאם יכה לחלש מכה רבה, בוודאי הוא מת". ואפילו העידו על אדם בריא שיכול לקבל מכות הרבה, אינם לוקים אלא כפי כוחם, שיכולים לומר לו: אילו היית חלש כמונו, גם אתה לא היית לוקה יותר מזה, וכן מוכח ממכות ב, ב "ולימרו ליה אי אנת הוה לך, מי הוה מיזדבנת" (קרית מלך). 9) מחלקים. 10) שאם היו שלשה והוזמו, כל אחד מהם משלם שליש הממון שרצה להפסידו, והרי קיבל הנידון מה שרצו להפסידו בין כולם. אבל אין משלשים במלקות אלא כל אחד לוקה שלשים ותשע מכות, ש"ממון מצטרף, מלקות אינה מצטרפת" (מכות ה, א), כלומר: במלקות אין אתה יכול לקיים "כאשר זמם" אם לא ילקו כל אחד מלקות שלימה, שהרי זממו להלקות את הנידון מלקות שלימה, לא כן בממון שהוא מקבל מהם, הרי הוא מקבל כל מה שרצו להוציא ממנו (תוספות יו"ט שם). ובשם רבינו חיים הלוי סולובייצ'יג מבריסק אומרים, שאינו דומה כאב המכה הי"ג, לעוצמת הכאב של המכה הי"ד, שכל מה שאתה מוסיף לו מכות, כאבו מתרבה והולך, מאחר שהוא כאוב ונסבל מהמכות הקודמות, ולפיכך אם תחלק המכות בין העדים כולם, וכל אחד מהם ילקה רק חלק ממספר המכות, הרי לא ירגיש את הכאב של המכות האחרונות, שהנידון היה מרגיש, נמצא שלא קיימת בהם את הדין של "כאשר זמם". 11) שאם נתחייבו לשלם ממון, אין אומרים שילקו גם משום: "לא תענה ברעך עד שקר", שכלל הוא: "כל המשלם אינו לוקה" (מכות ד, א). ובכתובות לב, ב אמרו: "בפירוש ריבתה תורה עדים זוממים לתשלומין (=שלא נאמר: ילקו ולא ישלמו)... שנאמר: ולא תחוס עינך... יד ביד - דבר הניתן מיד ליד, וזהו ממון". והשווה הל' סנהדרין פי"ח, ה"ב: "וכל לאו שניתן לתשלומין... אין לוקין עליו".

1 **ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעֵדִים שֶׁהוּזְמוּ; אֲבָל שְׁתֵּי**
2 **כִּתּוֹת הַמַּכְחִישׁוֹת זוֹ אֶת זוֹ וְאֵין[12] בָּאן עֵדוּת - אֵין**
3 **עוֹנְשִׁין אֶת אַחַת מֵהֶן, לְפִי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים מִי הִיא**
4 **הַפַּת הַשַּׁקְרָנִית. וּמַה בֵּין הַכְחָשָׁה לַהֲזָמָה? הַהַכְחָשָׁה**
5 **- בְּעֵדוּת עַצְמָהּ. זֹאת אוֹמֶרֶת: הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה, וְזֹאת**
6 **אוֹמֶרֶת: לֹא הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה, אוֹ יָבוֹא מִכְלַל דְּבָרֶיהָ[13]**
7 **שֶׁלֹּא הָיָה. וְהַהֲזָמָה - בָּעֵדִים עַצְמָן, וְאֵלּוּ הָעֵדִים**
8 **שֶׁהֻזְּמוּ[14] אֵינָן יוֹדְעִים אִם נִהְיָה הַדָּבָר אוֹ לֹא הָיָה.**
9 **כֵּיצַד? עֵדִים שֶׁבָּאוּ וְאָמְרוּ: רָאִינוּ זֶה שֶׁהָרַג אֶת**
10 **הַנֶּפֶשׁ, אוֹ הִלְוָה[15] מָנֶה לְפְלוֹנִי, בְּיוֹם פְּלוֹנִי בְּמָקוֹם**
11 **פְּלוֹנִי; וְאַחַר שֶׁהֵעִידוּ וְנִבְדְּקוּ בָּאוּ שְׁנַיִם אֲחֵרִים**
12 **וְאָמְרוּ: בְּיוֹם זֶה וּבְמָקוֹם זֶה הָיִינוּ עִמָּכֶם וְעִם אֵלּוּ**
13 **כָּל הַיּוֹם, וְלֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם, לֹא זֶה הָרַג אֶת**
14 **זֶה וְלֹא זֶה הִלְוָה אֶת זֶה - הֲרֵי זוֹ הַכְחָשָׁה[16]. וְכֵן**
15 **אִם אָמְרוּ לָהֶם: הֵיאַךְ אַתֶּם מְעִידִים כָּךְ? וְזֶה הַהוֹרֵג**
16 **אוֹ הַנֶּהֱרָג אוֹ הַלּוֶה אוֹ הַמַּלְוֶה הָיָה עִמָּנוּ בְּיוֹם זֶה**
17 **בִּמְדִינָה אַחֶרֶת! - הֲרֵי זוֹ עֵדוּת מֻכְחֶשֶׁת; שֶׁזֶּה כְּמִי**
18 **שֶׁאָמַר: לֹא הָרַג זֶה אֶת זֶה, וְלֹא זֶה הִלְוָה אֶת זֶה,**
19 **שֶׁהֲרֵי עִמָּנוּ הָיוּ וְלֹא נִהְיָה דָּבָר זֶה. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא**
20 **בִּדְבָרִים אֵלּוּ[17]. אֲבָל אִם אָמְרוּ לָהֶם: אָנוּ אֵין אָנוּ**
21 **יוֹדְעִים אִם זֶה הָרַג זֶה בְּיוֹם זֶה בִּירוּשָׁלַיִם כְּמוֹ**
22 **שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִין אוֹ לֹא הָרָגוֹ, וְאָנוּ מְעִידִים שֶׁאַתֶּם**
23 **עַצְמְכֶם הֱיִיתֶם עִמָּנוּ בְּיוֹם זֶה בְּבָבֶל[18] - הֲרֵי אֵלּוּ**
24 **זוֹמְמִים, וְנֶהֱרָגִין אוֹ מְשַׁלְּמִין[19]. הוֹאִיל וְהָעֵדִים**
25 **שֶׁהֻזְּמוּ לֹא הִשְׁגִּיחוּ עַל עַצְמָה שֶׁל עֵדוּת כְּלָל אִם**
26 **אֱמֶת הָיָה אוֹ שֶׁקֶר[20].**

12) בכת"י תימן: אין כאן עדות ואין עונשין וכו'. 13) יתברר. 14) את העדים הקודמים. 15) בכת"י תימן: לוה מזה ביום פלוני. 16) שהרי הכחישו את גוף העדות. 17) משנה במכות ה, א. ובתוספתא שם פ"א מ"א. 18) ולא יכולתם לראות את הנעשה באותו היום בירושלים. 19) כשהוזמו בעדות ממון. 20) אלא על העדים עצמם, ובמכות שם דרשו: "לענות בו סרה (דברים יט, טז) - עד שתסרה (=תוסר) גופה של עדות", שהוסרו העדים. ובירושלמי שם פ"א, ה"ז דרשו: לענות בו סרה - בו, לא בעדותו". כלומר, שהמזימים אינם משגיחים על העדות, אלא על העדים עצמם, וראה ב"מראה הפנים" שם.

27 **ג. וְזוֹ שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵדוּת הָאַחֲרוֹנִים עַל הָעֵדִים**
28 **הָרִאשׁוֹנִים - גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִוא[21]. אֲפִלּוּ הָיוּ הָעֵדִים**
29 **הָרִאשׁוֹנִים מֵאָה[22], וּבָאוּ שְׁנַיִם וְהֶזִּמּוּם וְאָמְרוּ לָהֶם:**
30 **אָנוּ מְעִידִים, שֶׁאַתֶּם הַמֵּאָה כֻּלְּכֶם עִמָּנוּ הֱיִיתֶם בְּיוֹם**
31 **פְּלוֹנִי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי - הֲרֵי אֵלּוּ נֶעֱנָשִׁין עַל פִּיהֶם.**
32 **שֶׁהַשְּׁנַיִם כְּמֵאָה, וּמֵאָה כְּשִׁנַּיִם[23]. וְכֵן בִּשְׁתֵּי כִּתֵּי**
33 **עֵדִים הַמַּכְחִישׁוֹת זוֹ אֶת זוֹ - אֵין הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב,**
34 **אֶלָּא דּוֹחִין אֶת שְׁתֵּיהֶן[24].**

21) כי מה ראית לסמוך על האחרונים ולפסול את הראשונים, והלא שנים מול שנים הם ?! (בבא־קמא עב, ב. וסנהדרין כז, א). וכתב ה'חינוך' מצוה תקא: "אכן הגיד לי אחד מן החכמים קצת טענה (=טעם) בדבר, כי התורה תאמין עדים, ואין ספק שאילו יעידו שני עדים כשרים על שלשה אנשים... שהרגו את הנפש שנאמנים השנים... מפני שאלו הם עדים, והאחרים בעלי דבר. ובעדים זוממים כמו כן, אחר שהאחרונים מעידים על העדים עצמם לומר: עמנו הייתם... חזרו הראשונים - בעלי דבר, והאחרונים - עדים". ומעין זה ברמב"ן לתורה, דברים יט, יח. 22) ואפילו היו חמשים כת, ובאו שנים אחר שנים, כמבואר לקמן פ"כ, ה"ה. 23) משנה במכות ה, ב: "ומנין אפילו מאה? תלמוד־לומר עדים" שלשון: על־פי שנים עדים - משמעה שאין עדיפות למאה על שנים. 24) אפילו אם כת אחת היא של מאה, אינם אלא כשנים של הכת השניה, וכן אמרו (בבא־קמא עד, ב): שנים נגד שנים הם, מה ראית לסמוך על אלה, סמוך על אלה? ולפיכך שתיהן נדחות, שבהכחשה אין 'גזירת הכתוב' להאמין האחת על פני השניה (רש"י שם). ובתוספתא יבמות פי"ד, מ"ב שנינו: "שנים אומרים מת (=בעלה של אשה עגונה), ומאה אומרים לא מת - הרי מאה כשני עדים", ואם ניסת לאחד מעדיה, ואומרת: ברי לי שבעלי מת - לא תצא.

35 **ד. עֵדִים זוֹמְמִין אֵינָן צְרִיכִין הַתְרָאָה[25]. וְעֵדִים**

שֶׁהֶכְחֲשׁוּ וּלְבַסּוֹף הוּזְּמוּ[26] - הֲרֵי אֵלּוּ נֶהֱרָגִין אוֹ לוֹקִין אוֹ מְשַׁלְּמִין; מִפְּנֵי שֶׁהַכְחָשָׁה תְּחִלַּת הֲזָמָה הִיא, אֶלָּא שֶׁעֲדַיִן לֹא נִגְמְרָה[27].

25) שאפילו לא התרו בהם קודם לעדותם - נענשים, שהרי הם רצו להרוג בלא התראה (=שהרי הנידון לא הרג, ולא הותרה ההתראה שהעידו עליה) והם יצטרכו התראה? והלא התורה אמרה: ועשיתם לו כאשר זמם! (כתובות לג, א) וראה לקמן פ"כ, ה"ד. 26) כגון שנים אמרו: הרג, ושנים אמרו: לא הרג, ואח"כ באה כת שלישית ואמרה: איך אתם מעידים שהרג, והלא עמנו הייתם באותו יום. 27) ואין אומרים: כבר בטלה העדות משעת ההכחשה ואין ההזמה חלה עליה עוד, אלא משעת ההכחשה החלה ההזמה (בבא־קמא עג, ב).

ה. אֵין מְזַמִּין אֶת הָעֵדִים אֶלָּא בְּפְנֵיהֶם[28], וּמַכְחִישִׁין אֶת הָעֵדִים שֶׁלֹּא בְּפְנֵיהֶם. וְעֵדִים שֶׁהוּזְּמוּ שֶׁלֹּא בְּפְנֵיהֶן[29] - הֲרֵי הֵכְחֲשׁוּ[30]. לְפִיכָךְ, אִם מֵתוּ הָעֵדִים שֶׁהֻזְּמוּ קֹדֶם שֶׁיְּזַמּוּ אוֹתָם בְּפְנֵיהֶם[31] - אֵין כָּאן עֵדוּת, שֶׁהֲרֵי הִכְחִישׁוּ זֶה אֶת זֶה[32].

28) שהרי הם באים לחייבם עונש נפש או ממון, והתורה אמרה: "והועד בבעליו" - יבוא בעל השור ויעמוד על שורו, שאין גומרים את דינו שלא בפניו (כתובות כ, א וברש"י), והשווה לעיל פ"ג, הי"א. 29) שאפילו היו לפנינו ומכחישים אותם, הרי זו הכחשה. עכשיו שאינם, וייתכן כי אילו היו לפנינו היו מודים למכחישים - לא כל־שכן שזוהי הכחשה (כתובות שם). 30) ובטלה עדותם. 31) ולא הספיקו לחייבם עונש. 32) שם. ואין אומרים הואיל והכחשה תחילת הזמה היא, וכיון שאין כאן הזמה, שהרי מתו המזימים, גם הכחשה אין כאן ועדותם קיימת, אלא הכחשה גמורה היא ועדותם בטלה (רדב"ז).

ו. עֵדֵי נְפָשׁוֹת שֶׁהֶכְחֲשׁוּ[33] וְלֹא הוּזְּמוּ, אֲפִלּוּ בָּא הַנֶּהֱרָג בְּרַגְלָיו[34] - אֵינָם לוֹקִין[35]; מִפְּנֵי שֶׁהוּא לָאוּ שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין[36], וְאֵין לוֹקִין עָלָיו[37]. אֲבָל בֵּית דִּין מַכִּין אוֹתָן מַכַּת מַרְדּוּת כְּפִי מַה שֶׁיִּרְאוּ[38].

33) ששנים אמרו: פלוני הרג את הנפש, ושנים אמרו: לא הרג. 34) והוא חי לפנינו, והרי נתברר ששנים הראשונים שקרנים גמורים הם. 35) משום: "לא תענה ברעך עד שקר". 36) שלא בא לחייב מלקות, אלא להזהיר על מיתת בית־דין אם יזומו, שכלל הוא: אין עונשים אלא־אם־כן מזהירים. 37) בבא־קמא עד, ב. שמיתת בית־דין היא עונשו של לאו זה, והשווה לעיל הל' סנהדרין פי"ח, ה"ב. 38) שאלו ראויים למכה רבה, שהרי העידו עדות נפשות ונמצאת שקר (רדב"ז). וכבר נתבאר לעיל הל' סנהדרין פט"ז ה"ג, מכת מרדות מהי.

ז. עֵדִים זוֹמְמִים צְרִיכִין הַכְרָזָה[39]. וְהֵיאַךְ הִיא הַהַכְרָזָה שֶׁלָּהֶן? כּוֹתְבִין וְשׁוֹלְחִין בְּכָל עִיר וָעִיר: פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי הֵעִידוּ בְּכָךְ וְכָךְ, וְהוּזְּמוּ, וַהֲרַגְנוּם, אוֹ לָקוּ בְּפָנֵינוּ, אוֹ עָנַשְׁנוּ אוֹתָן כָּךְ וְכָךְ דִּינָרִין. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַנִּשְׁאָרִים יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ[40].

39) לאחר שנענשו בבית־דין. 40) סנהדרין פט, א "וכותבים ושולחים שלוחין בכל המקומות" וכו' לענין זקן ממרא, ומשם למד רבינו לעדים זוממים, והשווה הל' ממרים פ"ג ה"ח, ופ"ז הי"ג.

ח. חִיּוּב הָעֵדִים זוֹמְמִים[41] לְשַׁלֵּם בְּמָקוֹם שֶׁחַיָּבִין לְשַׁלֵּם - קְנָס הוּא[42], וּלְפִיכָךְ אֵין מְשַׁלְּמִין עַל פִּי עַצְמָן[43]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהֵעִידוּ, וְנֶחְקְרָה עֵדוּתָן בְּבֵית דִּין, וְאַחַר כָּךְ אָמְרוּ שְׁנֵיהֶם: עֵדוּת שֶׁקֶר הֵעַדְנוּ, וְאֵין לָזֶה אֵצֶל זֶה כְּלוּם; אוֹ שֶׁאָמְרוּ[44]: הֵעַדְנוּ עַל זֶה בְּכָךְ וְכָךְ וְהוּזַּמְנוּ[45] - אֵין מְשַׁלְּמִין עַל פִּיהֶן[46]. אֲבָל אִם אָמְרוּ: הֵעַדְנוּ עַל זֶה, וְהוּזַּמְנוּ בְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, וְנִתְחַיְּבנוּ לִתֵּן לוֹ כָּךְ וְכָךְ - הֲרֵי אֵלּוּ מְשַׁלְּמִין; שֶׁזּוֹ הוֹדָאָה בְּמָמוֹן שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לִתְּנוֹ[47]. וְאִם אָמַר הָאֶחָד כָּךְ - מְשַׁלֵּם חֶלְקוֹ[48].

41) בכת"י תימן: הזוממין. 42) שכבר נתבאר לעיל ה"ג ש"גזירת הכתוב היא". תדע, שהרי לא עשו מעשה ומשלמים, "שהרי ממון ביד בעלים (=שלא שילם, אלא נגמר דינו לשלם) ומשלמים" (מכות ב, ב). 43) שכל המודה בקנס פטור, שנאמר (שמות כב, ח) "אשר ירשיעון אלהים - ולא המרשיע את עצמו", שאפילו באו עדים אח"כ לחייבו - אין הוא משלם את הכפל (בבא־קמא סד, ב). 44) בדפוסים קדומים: שאמרו. 45) ועדיין לא חוייבנו לשלם, שלא הספיק הנידון להעמידנו בדין על הזמתנו. 46) מכות ג, א. 47) אחרי שהנידון העמידם לדין, ומאותה שעה ואילך הרי זה חיוב ממון, כשאר כל חיובי בית־דין, שאין זה מרשיע את עצמו, אלא כבר הרשיעוהו אלהים (שם וברש"י). והשווה הל' טוען ונטען פ"א, הי"ז. 48) אע"פ שאינו נאמן לחייב את חבירו - חייב על הודאת עצמו (מכות ג, א).

פֶּרֶק תִּשְׁעָה עָשָׂר[1]

1) העידו על מעשה שאירע במזרח העיר, והוזמו שבמערב העיר היו באותה שעה. הזמה המכוונת רק לתאריך, והודאה בגוף המעשה - שמה הזמה. עדים שבשטר כיצד נעשים זוממים.

א. שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ וְאָמְרוּ: בְּמִזְרַח הַבִּירָה[2] הָרַג זֶה אֶת הַנֶּפֶשׁ בְּשָׁעָה פְּלוֹנִית, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ לָהֶן: בְּמַעֲרַב הַבִּירָה הַזֹּאת הֱיִיתֶם עִמָּנוּ בָּעֵת הַזֹּאת: אִם יָכוֹל הָעוֹמֵד בְּמַעֲרָב לִרְאוֹת מַה שֶּׁבְּמִזְרָח - אֵינָן זוֹמְמִין; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לִרְאוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ זוֹמְמִין. וְאֵין אוֹמְרִין: שָׁמָּא מְאוֹר עֵינֵיהֶם שֶׁל רִאשׁוֹנִים רַב, וְרוֹאִין מֵרָחוֹק יָתֵר מִכָּל אָדָם[3]. וְכֵן אִם הֵעִידוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ: בְּבֹקֶר הָרַג זֶה אֶת הַנֶּפֶשׁ בִּירוּשָׁלַיִם, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ לָהֶן: בְּיוֹם זֶה בָּעֶרֶב הֱיִיתֶם עִמָּנוּ בְּלֹד: אִם יָכוֹל אָדָם לְהַלֵּךְ אֲפִלּוּ עַל הַסּוּס מִירוּשָׁלַיִם לְלֹד מִבֹּקֶר עַד עֶרֶב - אֵינָן זוֹמְמִין; וְאִם לָאו - הֲרֵי אֵלּוּ

1 זוֹמְמִין. וְאֵין אוֹמְרִין: שֶׁמָּא כַּר קַל[4] בְּיוֹתֵר נִזְדַּמֵּן
2 לָהֶן וְקִפְּלוּ[5] אֶת הַדֶּרֶךְ. אֶלָּא בַּדָּבָר הַמָּצוּי הַיָּדוּעַ
3 לַכֹּל מְשַׁעֲרִין לְעוֹלָם[6], וּמְזַמִּין אוֹתָן.

2) טרקלין גדול (רש"י מכות ה, א). ובבבא־בתרא ו, א אמרו: המשכיר בית לחבירו בבירה גדולה וכו', ומפרש רש"י: בית ארוך מאד וחלוק מתוכו להרבה חדרים. והשווה הל' שכירות פ"ו, ה"א. 3) מכות ה, א. 4) גמל קל רגלים במרוצתו, כלשון הכתוב (ישעיה טז, א) "שלחו כר... מסלע מדברה אל הר בת ציון". 5) כרכו וגללו. ובחולין צא, ב אמרו: "מלמד שקִפְּלָהּ הקב"ה לכל ארץ־ישראל והניחה תחת יעקב אבינו". 6) מכות ה, א. וב'תוספות' יבמות קטז, א ד"ה הכא, כתבו שאם העדים טענו בעצמם: כר קל נזדמן לנו, אין מזימים אותם (הגהות רבי עקיבא איגר).

4 **ב.** שְׁנַיִם שֶׁאָמְרוּ: בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת הָרַג זֶה אֶת הַנֶּפֶשׁ
5 בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ: בְּיוֹם זֶה עַמָּנוּ
6 הֱיִיתֶם בְּמָקוֹם אַחֵר רָחוֹק, אֲבָל בַּיּוֹם שֶׁלְּאַחַר יוֹם
7 זֶה הָרָגוֹ בְּוַדַּאי; אֲפִלּוּ הֵעִידוּ הָאַחֲרוֹנִים שֶׁקֹּדֶם כַּמָּה
8 יָמִים הָרָגוֹ[7] - הֲרֵי זֶה הַהוֹרֵג עִם עֵדָיו הָרִאשׁוֹנִים
9 נֶהֱרָגִין, שֶׁהֲרֵי הוּזְּמוּ[8]. שֶׁבְּעֵת שֶׁהֵעִידוּ שֶׁהָרַג עֲדַיִן
10 לֹא נִגְמַר דִּינוֹ לְהָרֵג[9]. אֲבָל בָּאוּ שְׁנֵי עֵדִים בְּשִׁלִּישִׁי
11 בַּשַּׁבָּת וְאָמְרוּ: בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת נִגְמַר דִּינוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי
12 לַהֲרִיגָה, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ: בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת עַמָּנוּ
13 הֱיִיתֶם בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי הָרָחוֹק, אֶלָּא מֵעֶרֶב שַׁבָּת אוֹ
14 בְּשֵׁנִי בַּשַּׁבָּת נִגְמַר דִּינוֹ - אֵין עֵדִים אֵלּוּ שֶׁהוּזְּמוּ
15 נֶהֱרָגִין, שֶׁהֲרֵי מִכָּל מָקוֹם בָּעֵת שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו כְּבָר
16 נִגְמַר דִּינוֹ לַהֲרִיגָה[10]. וְכֵן לְעִנְיַן תַּשְׁלוּמֵי קְנָס[11].
17 כֵּיצַד? בָּאוּ שְׁנַיִם בְּשִׁלִּישִׁי בַּשַּׁבָּת וְאָמְרוּ: בְּאֶחָד
18 בַּשַּׁבָּת גָּנַב וְטָבַח[12] וְנִגְמַר דִּינוֹ, וּבָאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ:
19 בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת עַמָּנוּ הֱיִיתֶם בְּמָקוֹם רָחוֹק, אֲבָל בְּעֶרֶב
20 שַׁבָּת נִגְמַר דִּינוֹ; אֲפִלּוּ אָמְרוּ: בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת גָּנַב
21 וְטָבַח וּמָכַר[13], וּבְשֵׁנִי בַּשַּׁבָּת נִגְמַר דִּינוֹ[14] - אֵין עֵדִים
22 אֵלּוּ שֶׁהוּזְּמוּ מְשַׁלְּמִין, שֶׁהֲרֵי מִכָּל מָקוֹם בָּעֵת
23 שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו חַיָּב הָיָה לְשַׁלֵּם[15]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

7) שהקדימו חובתו יותר מהראשונים. 8) הנידון נהרג ע"פ עדות האחרונים, והראשונים נהרגים, שהרי זוממים הם. 9) ולא היה עדיין בר חיוב מיתה, ומה גם שעידי נפשות צריכים דרישה וחקירה, ושמא לא היו מכוונים עדותם, והיו בית־דין פוטרים אותו לגמרי, נמצא שרצו לחייב מיתה את מי שאינו ראוי למות (מכות ה, א וב'תוספות' שם). 10) נמצא שהעידו באדם שנתחייב למות, והרי הוא כאדם שמת כבר (שם). והשווה לקמן הל' ממרים פ"ה, הי"ב: "אבל אחר שבא והכהו וקלל, אחר שנגמר דינו, אע"פ שעשה תשובה, הרי זה פטור, הואיל והוא הולך למיתה". 11) שהמודה בו פטור, דינו כדיני נפשות לחלק בו בין עדות גוף המעשה, לעדות גמר הדין. 12) שורו של חבירו, והריהו חייב בתשלומי חמשה, ככתוב בשמות כא, לז. 13) או מכר. 14) ובכתב־יד תימן: אפילו אמרו בשני בשבת גנב וטבח ונגמר דינו. 15) שכבר נגמר דינו. אבל אם לא העידו על גמר דינו, אלא על גוף המעשה, שאמרו הראשונים: באחד בשבת גנב וטבח, ובאו שנים ואמרו: באחד בשבת עמנו הייתם, אלא בערב שבת גנב וטבח, הרי הראשונים משלמים, שבשעה שהעידו בו עדיין לא נגמר דינו, ושמא היה הנידון מקדים ומודה והיה נפטר, כדין מודה בקנס ואח"כ באו עדים, נמצא שהפסידוהו לשלם (מכות שם). ודוקא בתשלומי קנס, אבל בעדות "חיוב ממון" פטורים, שהרי לא היו מפסידים אותו כלום, אחר שהוא מחוייב ועומד (רש"י שם), שאפילו לא באו עדים, יודע הנידון בעצמו שהוא חייב, ומוטל עליו לשלם אפילו כשלא חייבוהו בית־דין (רבי עקיבא איגר, שם).

24 **ג.** אֵין עֵדֵי הַשָּׁטָר נַעֲשִׂין זוֹמְמִין[16] עַד שֶׁיֹּאמְרוּ בְּבֵית
25 דִּין: שְׁטָר זֶה בִּזְמַנּוֹ כְּתַבְנוּהוּ[17] וְלֹא אַחֲרְנוּהוּ. אֲבָל
26 אִם לֹא אָמְרוּ כֵּן, אַף עַל פִּי שֶׁזְּמַנּוֹ שֶׁל שְׁטָר בְּאֶחָד
27 בְּנִיסָן בִּירוּשָׁלַיִם, וּבָאוּ עֵדִים וְהֵעִידוּ שֶׁעֵדֵי הַשְּׁטָר
28 הָיוּ עִמָּהֶם בְּכָבֶל בְּיוֹם זֶה[18] - הַשְּׁטָר כָּשֵׁר וְהָעֵדִים
29 כְּשֵׁרִים; שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁכְּתָבוּהוּ[19] וְאַחֲרוּהוּ, וּכְשֶׁהָיוּ
30 בִּירוּשָׁלַיִם בְּאֶחָד בַּאֲדָר כָּתְבוּ שְׁטָר זֶה שָׁם, וְאֵחֲרוּ
31 זְמַנּוֹ[20] וְכָתְבוּ זְמַנּוֹ בְּנִיסָן[21]. אָמְרוּ: בִּזְמַנּוֹ כְּתַבְנוּהוּ,
32 וְהוּזְּמוּ[22]: אִם יֵשׁ שָׁם עֵדִים שֶׁיּוֹדְעִים הַיּוֹם
33 שֶׁחָתְמוּ[23] עַל הַשְּׁטָר, אוֹ עֵדִים שֶׁרָאוּ זֶה הַשְּׁטָר
34 וַחֲתִימַת יָדָם בּוֹ בְּיוֹם פְּלוֹנִי[24], כֵּיוָן שֶׁהוּזְּמוּ - הֲרֵי
35 נִפְסָלוּ לְמַפְרֵעַ מִיּוֹם שֶׁנּוֹדַע שֶׁחָתְמוּ עַל הַשְּׁטָר;
36 שֶׁהָעֵדִים הַחֲתוּמִים עַל הַשְּׁטָר - הֲרֵי הֵן כְּמִי
37 שֶׁנֶּחְקְרָה עֵדוּתָן בְּבֵית דִּין בְּעֵת הַחֲתִימָה[25]. אֲבָל אִם
38 אֵין עֵדִים שֶׁרָאוּ עֵדוּתָן[26] וְלֹא רָאוּ הַשְּׁטָר מִקֹּדֶם -
39 אֵין נִפְסָלִין אֶלָּא מֵעֵת שֶׁהֵעִידוּ בְּבֵית דִּין שֶׁזֶּה כְּתַב
40 יָדָן[27] וְאָמְרוּ: בִּזְמַנּוֹ כְּתַבְנוּהוּ; שֶׁאֶפְשָׁר[28] שֶׁבְּיוֹם זֶה
41 שֶׁהֵעִידוּ בְּבֵית דִּין, בּוֹ בַּיּוֹם חָתְמוּ עַל הַשְּׁטָר שֶׁיֵּשׁ
42 לוֹ כַּמָּה שָׁנִים[29], וְהֵם שִׁקְּרוּ וְאָמְרוּ: בִּזְמַנּוֹ כְּתַבְנוּהוּ[30].

16) על חתימתם בשטר. 17) באותו הזמן הרשום בו, בו ביום חתמנו עליו. 18) ואי־אפשר היה להם לראות בבבל מה שנעשה בירושלים, נמצאו איפוא זוממים. 19) בירושלים, בראותם את מעשה העדות. 20) רשמו בו תאריך מאוחר. 21) סנהדרין לב, א "חיישינן שמא איחרוהו וכתבוהו". ושטר מאוחר כשר, שהרי מחל המלוה על שעבודו ולא יטרוף מן הלקוחות אלא מהתאריך המאוחר ואילך, והרי זו מעלה לגבי הלקוחות, כמבואר שם. ובבבא־בתרא קעא, א אמרו: "שטר שזמנו כתוב בשבת או בעשרה בתשרי, שטר מאוחר הוא וכשר", שהדבר ידוע הוא, שאין כותבים בשבת ולפיכך אחרוהו, כדברי רבינו בהל' מלוה פכ"ג, ה"ד. 22) והדבר ידוע, שעד זומם נפסל למפרע מעת שהעיד בבית־דין, כמבואר לעיל פ"י, ה"ד. ומעתה, מה דינם של כל העדויות, שהעידו מאותו זמן הכתוב בשטר ואילך? 23) ובכת"י תימן: שחתמו בו על השטר. 24) באיזה יום שהוא, ואפילו אינו הזמן הכתוב בשטר. 25) נמצא, כשם שיש דין הזמה לעדות שבעל־פה, כך חלה הזמה על חתימת העדים בשטר (ריי"ף לבבא־קמא

עב, ב). 26) חתימתם, בשעה שחתמו. 27) לאשר חתימתם. 28) בכת"י תימן: שאפשר. 29) שכתוב בו זמן מלפני כמה שנים. 30) ולפיכך אי־אפשר לפסול מספק את כל השטרות שנחתמו ע"י אלה העדים מזמן הכתוב בשטר שהוזם, עד יום העדתם בבית־דין, כי אין עדים זוממים נפסלים למפרע על־פי עצמם (הכל ברי"ף שם). וב'נמוקי יוסף' שם מסביר: למה זה דומה? למעיד ואומר: לפני שלש שנים לוה פלוני מפלוני מנה, והוזם, וכי תעלה על דעתך שיפסל שלש שנים למפרע, אינו נפסל אלא משעת עדותו, והוא־הדין בהזמה על עדות שבשטר. וראה בר"ן לכתובות סוף פ"ב.

יום שלישי ט' תשרי ה'תשע"ז

פֶּרֶק עֶשְׂרִים[1]

1) שאין העדים זוממים נענשים עד שיהיו כשרים לעדות ויזומו שניהם. ההבדל בהזמה בין עדות נפשות, לעדות בעונש מכות או ממון. הזמה בעדות על איש טריפה, או שהעדים עצמם היו טריפה. דין הזמה בעדות שאין בה לא חיוב עונש גופני ולא חיוב ממוני. עונש הזמה בעדות על בת כהן שזינתה.

1 **א. אֵין עֵדִים זוֹמְמִין נֶהֱרָגִין וְלֹא לוֹקִין וְלֹא מְשַׁלְּמִין**
2 **עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם רְאוּיִין לְעֵדוּת[2], וְיָזֹמּוּ[3] שְׁנֵיהֶם**
3 **אַחַר שֶׁנִּגְמַר הַדִּין[4]. אֲבָל אִם הוּזַם אֶחָד מֵהֶן בִּלְבַד[5],**
4 **אוֹ שֶׁהוּזַמּוּ שְׁנֵיהֶם קֹדֶם גְּמַר דִּין, אוֹ אַחַר גְּמַר דִּין**
5 **וְנִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל[6] - אֵין נֶעֱנָשִׁין, אַף**
6 **עַל פִּי שֶׁהוּזַמּוּ וְנִפְסְלוּ לְכָל עֵדוּת שֶׁבַּתּוֹרָה[7].**

2) שאם אחד מהם נמצא פסול להעיד, הרי עדותם בטילה, כמבואר לעיל פרק ה, הלכה ג, וממילא אינם נענשים (כסף משנה). וב"קרית ספר" מנמק: שהרי על פי עד אחד לא היה הנידון מתחייב, וממילא אין אתה קורא בו; כאשר זמם. 3) בדפוס וניציאה שי"א: ויוזמו. 4) שנאמר (דברים כ, כא) "ולא תחוס עינך נפש בנפש" - אינם נהרגים עד שייגמר הדין (מכות ה, ב). כי אחר שנגמר דינו - דינו כמת, וכאילו כבר לקחו את נפשו. 5) שם, ומפרש רש"י: שנאמר (שם, יח) "ודרשו השופטים והנה עד שקר העד" - ואמר מר: כל מקום שנאמר "עד" הרי כאן שניים, עד שיפרוט לך הכתוב אחד, מכאן, שאינם נהרגים עד שיוזמו שניהם. וראה לקמן הלכה ג. 6) ואז בטלה עדותם ממילא, ושוב אינם נהרגים. 7) כדין עד זומם, המבואר לעיל פרק י, הלכה ד, שאפילו הוזם בעדות ממון בלבד, ושילם, הרי זה פסול לכל עדות.

7 **ב. נֶהֱרָג זֶה שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו וְאַחַר כָּךְ הוּזְמוּ - אֵינָן**
8 **נֶהֱרָגִין מִן הַדִּין[8]. שֶׁנֶּאֱמַר: כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת -**
9 **וַעֲדַיִן לֹא עָשָׂה[9]. וְדָבָר זֶה[10] מִפִּי הַקַּבָּלָה[11]. אֲבָל אִם**
10 **לָקָה זֶה שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו - לוֹקִין[12]. וְכֵן אִם יָצָא הַמָּמוֹן**
11 **מִיַּד זֶה לְיַד זֶה בְּעֵדוּתָן - חוֹזֵר לְבָעָלָיו[13], וּמְשַׁלְּמִין**
12 **לוֹ[14].**

8) מדין קל וחומר, לומר, אם כשלא נהרג - נהרגים, כשנהרג - לא כל שכן, שאין עונשים מן הדין (=דין קל וחומר). 9) מכות שם: "כאשר זמם לעשות לאחיו, והרי אחיו קיים" - כלומר, שאם אנו מדגישים: כאשר זמם, ולא כאשר עשה - הרי בהכרח לומר, שאחיו קיים, אם כבר נהרג הרי זה "כאשר עשה" ("תורה תמימה" לתורה שם) והשווה רש"י בחולין יא, ב דיבור המתחיל אין נהרגין. וזהו שהדגישה תורה ואמרה (שם) "נפש בנפש" ולא נפש תחת נפש, כי הכתוב מדבר כשעדיין לא נהרג, ולא יצדק לומר בו: תחת נפש, שמשמעה תחת הנפש שנהרגה (מלבי"ם שם). 10) שאם נהרג הנידון אין העדים נהרגים. 11) שקיבל משה מסיני. שמצד הדין, הרי יש לומר, שגילה הכתוב שחייב אפילו על הזימום בלבד, אבל משום זה לא נפטרנו כשכבר נעשה מעשה על פי עדותו (מלבי"ם שם). ורבי עובדיה מברטנורה בפירושו לתורה מסביר את הדבר, שאם תאמר: הרגו - נהרגים, אין לדבר סוף, שקרובי הנהרג יביאו עדים להזים את העדים, וקרובי הנהרגים יביאו להזים את המזימים, וכן עד סוף העולם. ועוד, כדי שלא להוציא לעז על הדיינים, לומר עליהם, שלא דנו דין אמת לאמיתו. 12) כי רק בעונש מיתה יש מקום לומר, אילו לא היה חייב הנידון מיתה, לא היה מניח הקב"ה (=שהוא ניצב בעדת־א'ל) להסכים שתאבד נפש מישראל, כי המשפט לאלוקים הוא, ובוודאי מת בעוונו, ולפיכך אין לעדים משפט מוות, אבל בעונש מלקות אין מקום לומר כן (כסף משנה, וראה ברמב"ן לתורה, שם פסוק יט). 13) שאין לומר בממון: "לא כאשר עשה" - שממון ניתן בחזרה, ותמיד אנו קוראים בו "כאשר זמם", וגם כי בממון אנו עונשים ומחייבים אותם מדין קל וחומר, ורק על עונש הגוף נאמר הכלל: "אין עונשים מן הדין" (תוספות בבבא קמא ד, ב דיבור המתחיל ועדים זוממים). וראה בתוספות יום טוב לבבא בתרא פרק ג, משנה ד. 14) וזכה הנידון בדמי הקנס, כאשר זכה הנגנב בתשלומי כפל (רדב"ז).

13 **ג. הָיוּ הָעֵדִים שְׁלֹשָׁה, אֲפִלּוּ מֵאָה, אִם הֵעִידוּ בְּבֵית**
14 **דִּין זֶה אַחַר זֶה, וְהֵעִיד כָּל אֶחָד מֵהֶן אַחַר חֲבֵרוֹ**
15 **בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר[15], וְהוּזְמוּ מִקְצָתָן - אֵין נֶעֱנָשִׁין עַד**
16 **שֶׁיּוּזְמוּ כֻּלָּן[16]. אֲבָל אִם הָיָה הֶפְסֵק בֵּין זֶה לָזֶה יָתֵר**
17 **מִכְּדֵי דִּבּוּר, שֶׁהוּא כְּדֵי שְׁאֵלַת שָׁלוֹם תַּלְמִיד לְרַב[17]**
18 **- הֲרֵי נֶחְלְקָה הָעֵדוּת; וְהַשְּׁנַיִם שֶׁהוּזְמוּ - נֶעֱנָשִׁין[18],**
19 **וְהַשְּׁנַיִם הָאֲחֵרִים, שֶׁהָיָה בֵּין דִּבְרֵיהֶן וְדִבְרֵי**
20 **הָרִאשׁוֹנִים הֶפְסֵק - אֵין נֶעֱנָשִׁין[19]. וְאַף עַל פִּי**
21 **שֶׁבָּטְלָה הָעֵדוּת כֻּלָּהּ[20]; מִפִּנֵי שֶׁהֵן כַּת אַחַת[21], הוֹאִיל**
22 **וְנִפְסְלָה מִקְצָתָהּ - נִפְסְלָה כֻּלָּהּ[22].**

15) סיומו של חבירו. 16) מכיוון שהם עדות אחת אינם נהרגים עד שיוזמו כולם (מכות ה, ב), שהכתוב אומר: "והנה עד שקר העד" הרי הם כאחד (רש"י). 17) האומר: שלום עליך רבי, ראה הלכות שבועות פרק ב, הלכה י"ז. 18) אף על פי שהאחרונים לא הוזמו, הרי הן כשתי כיתי עדים נפרדות. 19) לכאורה, למה ייענשו, והלא לא הוזמו? אלא מפני שהופיעו בבית הדין כאחד הייתי אומר, שראויים הם לעונש על ששתו ידם עם רשע, והכתוב אומר (דברי הימים־ב כ, לז) "בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך" - משמיענו רבינו שאינם נענשים, הואיל ולא ידעו,

שהראשונים רשעים (רדב"ז). ולדעת ה"לחם משנה" לא ייענשו האחרונים אפילו אם יוזמו, כיוון שבאו להעיד אחר כדי דיבור הראשונים, שכבר נתחייב מיתה על ידם, נמצא שלא העידו אלא על אדם הרוג. 20) שאין הנידון נהרג על פי עדות האחרונים. 21) שהופיעו בבת אחת לפני בית הדין. 22) מכות ו, א. והטעם, שלעניין הזמה הם נחשבים כשתי עדויות נפרדות, ולעניין ביטול עדותם הם נחשבים כאחת, פירשו התוספות שם דיבור המתחיל אמר רבא, שבהזמה הכול תלוי בהגדת העדות, ועדותם מתחילה משעת העדתם בבית דין, וכיוון שלא העידו כאחד, הם נחשבים כשתי עדויות נפרדות, אבל לעניין: נמצא אחד מהם פסול, שעדותם מתחלת משעת ראייתם העדות, וראייתם הייתה בבת אחת, ומכיוון שבעת שראו היה אחד מהם פסול, מה לי אם העידו תוך כדי דיבור או לא.

1 **ד. הָעִיד הָאֶחָד וְנֶחְקְרָה עֵדוּתוֹ, וְאָמַר הַשֵּׁנִי[23]: אַף**
2 **אֲנִי כָּמוֹהוּ, אוֹ שֶׁאָמַר: הֵן בַּיּוֹצֵא בָּזֶה, וְהוּזְּמוּ**
3 **שְׁנֵיהֶן - הֲרֵי שְׁנֵיהֶן נֶהֱרָגִין אוֹ לוֹקִין אוֹ מְשַׁלְּמִין.**
4 **שֶׁכָּל עֵד שֶׁאָמַר אַחַר עֵדוּת חֲבֵרוֹ 'הֵן'[24] - הֲרֵי זֶה**
5 **כְּמִי שֶׁנֶּחְקַר וְהֵעִיד כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד חֲבֵרוֹ[25]. וְאֵין לְעֵדִים**
6 **זוֹמְמִין שְׁגָגָה[26], לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ[27] מַעֲשֶׂה. לְפִיכָךְ[28]**
7 **אֵין צְרִיכִים הַתְרָאָה[29], כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ[30].**

23) תוך כדי דיבור. 24) בדפוסי רומי ווינציאה, תיבה זו איננה. 25) סנהדרין ס, א. והשווה הלכות עבודה זרה פרק ב, הלכה ח "והעד השני אומר: אף אני כמותו שמעתי". 26) שאפילו היו שוגגים חייבים ונענשים. 27) בדפוס רומי וכן בכתב יד תימן: שאין בהם. והכתוב אומר (במדבר טו, כט) "תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה" - דבר שיש בו מעשה - יש בו שגגה, דבר שאין בו מעשה - אין בו שגגה (רדב"ז), והשווה שבת קנג, ב "עד דעביד מעשה בגופו". ובתוספתא כריתות פרק א, משנה א שנינו: "ועדים זוממים אף על פי שיש בהן מיתת בית דין אין בהם קרבן, שאין בהן מעשה". ובתורת כהנים ויקרא ד, ב "מה אני מרבה את המקלל אביו ואמו... ועדים זוממין? (=לעניין הבאת קרבן בשגגה) תלמוד לומר: ועשה, יצאו אלו שאין בהם מעשה. 28) הואיל והם נענשים כשהם שוגגים. 29) שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד, שמא שוגג היה, כלשון רבינו לעיל הלכות סנהדרין פרק י"ב, הלכה ב. ובכתובות לג, א נימקו: איך אפשר להצריך התראה בעדים זוממין, והלא הם רצו להרוג את הנידון בלא התראה (=שכל עדותם לא הייתה ולא נבראה, ולא התרו בו ההתראה שהם מעידים עליה), והתורה אמרה: "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", כשם שרצו להרוג את הנידון בלא התראה, כך יענשו הם אף בלא התראה. 30) פרק י"ח, הלכה ד.

8 **ה. כֵּיצַד שֶׁהַשְּׁנַיִם מְזִמִּין אֶת הַמֵּאָה אִם הֵעִידוּ**
9 **הַמֵּאָה בְּבַת אַחַת[31], כָּךְ הֵן מְזִמִּין אוֹתָן אֲפִלּוּ הָיוּ**
10 **חֲמִשִּׁים כַּת וּבָאוּ שְׁנַיִם אַחַר שְׁנַיִם. כֵּיצַד? כַּת**
11 **שֶׁהֵעִידָה עַל רְאוּבֵן שֶׁהָרַג אֶת שִׁמְעוֹן בִּירוּשָׁלַיִם,**
12 **וּבָאוּ שְׁנֵי עֵדִים וְהֵזִמּוּהָ[32], וּבָאת כַּת שְׁנִיָּה וְהֵעִידָה**
13 **אוֹתָהּ עֵדוּת עַצְמָהּ, שֶׁרְאוּבֵן הָרַג שִׁמְעוֹן בִּירוּשָׁלַיִם,**
14 **וְעָמְדוּ אוֹתָן הַשְּׁנַיִם וְהֵזִמּוּהָ גַּם זוֹ הַכַּת הַשְּׁנִיָּה, וְכֵן**
15 **הַשְּׁלִישִׁית, וְכֵן הָרְבִיעִית, אֲפִלּוּ מֵאָה - כֻּלָּן הֵן**
16 **נֶהֱרָגִין[33] עַל פִּי אֵלּוּ הַשְּׁנַיִם[34].**

31) כמבואר לעיל פרק י"ח, הלכה ג "שהשניים כמאה ומאה כשניים". 32) בכתב יד תימן: והזמוהו. 33) ובכתב יד תימן: אפילו הם מאה כולם נהרגין. 34) ואין אומרים "איסטטית" היא זו, כת של עדות סרה וסוטה היא, שנטלו עצה ביניהם, להזים את כל הבא להעיד עליו (מכות ה, א וברש"י).

17 **ו. כַּת שֶׁהֵעִידָה עַל רְאוּבֵן שֶׁהָרַג אֶת שִׁמְעוֹן**
18 **בִּירוּשָׁלַיִם, וּבָאָה כַּת שְׁנִיָּה וְהֵזִמָּה אֶת הַכַּת רִאשׁוֹנָה**
19 **- יֵהָרְגוּ הָעֵדִים הַזּוֹמְמִין, וְיִנָּצֵל רְאוּבֵן[35]. בָּאָה כַּת**
20 **שְׁלִישִׁית וְהֵזִמָּה אֶת הַכַּת הַשְּׁנִיָּה[36] - תֵּהָרֵג הַכַּת**
21 **הַשְּׁנִיָּה וּרְאוּבֵן[37], וְתִנָּצֵל הַכַּת רִאשׁוֹנָה. בָּאָה כַּת**
22 **רְבִיעִית וְהֵזִמָּה אֶת הַכַּת שְׁלִישִׁית - תֵּהָרֵג הַכַּת**
23 **הַשְּׁלִישִׁית וְהָרִאשׁוֹנָה[38], וְיִנָּצֵל רְאוּבֵן[39] וְהַכַּת**
24 **הַשְּׁנִיָּה. וְכֵן אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה כַּת, זוֹ מְזִמָּה אֶת זוֹ -**
25 **כַּת נִכְנֶסֶת[40] וְכַת יוֹצֵאת[41].**

35) הנידון. 36) טרם שנהרגה הכת הראשונה, כי אם נהרגה אין השנייה נהרגת, כמבואר לעיל הלכה ב. 37) הנידון, שהרי נתברר שהכת הראשונה כשרה היא. 38) שנתברר שהכת השנייה כשרה היא, והרי היא הזימה את הראשונה. 39) שאם הכת הראשונה זוממת, הרי ראובן הנידון צדיק ונקי. 40) להעיד. 41) נפסלת מלהעיד ונענשת. כי אם שניים יכולים להזים חמישים כיתות נפרדות, כמבואר בהלכה הקודמת, כל שכן, ששניים מזימים שניים, וכל שניים האחרים מזימים את השניים הקודמים (כסף משנה). ובאמת דברי רבינו מפורשים בתוספתא מכות פרק א, משנה ו "...הנדון חייב, כת הראשונה פטורה... כת אחת נכנסת וכת אחת יוצאה" וכן ב"חסדי דוד" שם.

26 **ז. עֵדִים שֶׁהֵעִידוּ עַל אִישׁ טְרֵפָה[42] שֶׁהָרַג, וְהוּזְּמוּ -**
27 **אֵין נֶהֱרָגִין; שֶׁאֲפִלּוּ הֲרָגוּהוּ בְּיֵדֵיהֶן - אֵין נֶהֱרָגִין,**
28 **לְפִי שֶׁהוּא טְרֵפָה[43]. וְכֵן הָעֵדִים שֶׁהָיוּ טְרֵפָה, וְהֵעִידוּ**
29 **בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין[44] עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין, וְהוּזְּמוּ - אֵין**
30 **נֶהֱרָגִין; שֶׁאִם יוּזְּמוּ זוֹמְמֵיהֶן[45] - אֵין זוֹמְמֵיהֶן[46]**
31 **נֶהֱרָגִין, שֶׁלֹּא הֻזְּמוּ אֶלָּא טְרֵפָה[47].**

42) שחלה מחלה, שהרופאים אומרים, שאין לה רפואה ובה ימות, ראה הלכות רוצח פרק ב, הלכה ח. 43) וההורג את הטריפה פטור מדיני אדם, שהרי הוא כאדם מת (סנהדרין עח, א). 44) העובר עליו. 45) מזימיהם. 46) אלו המזימים שזממו להרוג את העדים שהם טריפה. 47) וההורג את הטריפה פטור, נמצאת עדות זו, עדות שאי אתה יכול להזימה, וכל עדות שאי אתה יכול להזימה - אינה עדות (שם). והשווה הלכות רוצח פרק ב, הלכה ט. ועדיין קשה, איך דן בית הדין מתחילה על פי עדי טריפה

אלו, להמית את הנידון על פיהם. הלא עדים אלה אין אתה יכול להזימם, שהרי אין מזימיהם נהרגין, וממילא אין זו עדות! וייתכן, שבשעת עדותם, לא הכיר בהם בית הדין שהם טריפה (כסף משנה).

1 **ח. עֵדִים שֶׁהֵעִידוּ עַל אֶחָד, וְהִרְשִׁיעוּהוּ רֶשַׁע**[48] **שֶׁאֵין**
2 **בּוֹ לֹא מַלְקוּת וְלֹא מִיתָה וְלֹא חִיּוּב מָמוֹן, וְאַחַר כָּךְ**
3 **הוּזַמּוּ - הֲרֵי אֵלּוּ לוֹקִין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא זָמְמוּ**
4 **לְהַלְקוֹת זֶה וְלֹא לְחַיְּבוֹ מָמוֹן. כֵּיצַד? הֵעִידוּ עַל כֹּהֵן**
5 **שֶׁהוּא חָלָל, כְּגוֹן שֶׁהֵעִידוּ: בְּפָנֵינוּ נִתְגָּרְשָׁה אִמּוֹ**[49]
6 **אוֹ נֶחְלְצָה**[50] **בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וְהוּזַמּוּ - הֲרֵי**
7 **הֵן לוֹקִין**[51]**. וְכֵן אִם הֵעִידוּ עַל אָדָם שֶׁהָרַג בִּשְׁגָגָה**[52]**,**
8 **וְהוּזַמּוּ - לוֹקִין, וְאֵינָן גּוֹלִין**[53]**. הֵעִידוּ עַל שׁוֹרוֹ שֶׁל**
9 **זֶה שֶׁהָרַג הַנֶּפֶשׁ**[54]**, וְהוּזַמּוּ - הֲרֵי הֵן לוֹקִין, וְאֵין**
10 **מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר**[55]**. הֵעִידוּ עָלָיו שֶׁנִּמְכַּר בְּעֶבֶד**
11 **עִבְרִי**[56]**, וְהוּזַמּוּ - לוֹקִין**[57]**. וְאַרְבָּעָה דְּבָרִים אֵלּוּ מִפִּי**
12 **הַקַּבָּלָה הֵן**[58]**.**

48) אשמה. 49) קודם שנתעברה מאביו, והרי בן זה, חלל ופסול לכהונה, ככתוב (ויקרא כא, טו) "ולא יחלל זרעו בעמיו". 50) חלצה נעלו של יבמה, וחלוצה אסורה לכהן מדברי סופרים (יבמות כד, א). נמצא בן זה, חלל מדברי חכמים (ר"ן למכות ב, א). 51) גמרא שם, שאי אפשר לומר אם הוזמו והם כהנים ייעשו חללים, לקיים בהם: "כאשר זמם" - שהרי הכתוב אומר: ועשיתם לו - לו ולא לזרעו, ואם תעשהו חלל, פסלת את זרעו לעולם, ואם נפסול רק אותו ולא את זרעו, שוב לא קיימת בו "כאשר זמם", שהרי הוא זמם לפסול את הנידון ואת זרעו (גמרא שם). 52) וחייב גלות. 53) שאין לומר בהם יגלו תחתיו, שנאמר ברוצח (דברים יט, ה) "הוא ינוס אל אחת הערים" - הוא ולא זוממיו. 54) וחייב לשלם כופר נפשו, ככתוב (שמות כא, ל) "אם כופר יושת עליו ונתן פדיון נפשו". 55) שהכופר אינו חיוב ממוני כשאר תשלומי נזקים, אלא כפרה הוא על הבעלים ששורם הרג אדם, ואלה הזוממים אינם "בני כפרה", שהרי לא הרג שורם שום אדם (שם עמוד ב וברש"י) והשווה הלכות נזקי ממון פרק י', הלכה ד־ה. 56) שגנב מחבירו, ואין לו מה לשלם ונגמר דינו להימכר, ככתוב (שם כב, ב) "אם אין לו ונמכר בגניבתו". ולדעת "נמוקי מהרא"י" יש לנסח כאן: שיימכר, במקום: שנמכר. כלומר, נגמר דינו להימכר, שאם כבר נמכר, אין זו אלא עדות ממון, שמחייבים אותו לעבוד את רבו, כשאר חיובי ממון, שמשלמים הזוממים ואינם לוקים. 57) אבל אינם נמכרים כאשר זממו, שנאמר: "בגניבתו" - בגניבתו ולא בזממו (מכות שם). 58) כך נתקבל למשה מסיני, שילקו, ולא לקיים בהם כאשר זממו ממש. שכל הדרשות שהבאנו לעיל מפסוקים שונים, הואיל ולא נלמדו ממדרש י"ג מידות, על כורחך לא נתפרשו אלא על פי הקבלה (כסף משנה).

13 **ט. כָּךְ קִבְּלוּ חֲכָמִים: שִׁשָּׁה עֵדִים שֶׁהִרְשִׁיעוּ אֶת הַצַּדִּיק**[59]
14 **וְהִצְדִּיקוּ אֶת הָרָשָׁע בְּעֵדוּתָן**[60]**, וּבָאוּ עֵדִים אֲחֵרִים**
15 **וְהֶזִּמּוּם, וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק**[61] **וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע**
16 **- הֲרֵי עֵדִים הָרִאשׁוֹנִים**[62] **לוֹקִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
17 **הִרְשִׁיעוּ הַצַּדִּיק לְהַלְקוֹתוֹ**[63]**. אֲבָל אִם הֵעִידוּ עָלָיו**
18 **שֶׁאָכַל בָּשָׂר בְּחָלָב**[64] **אוֹ שֶׁלָּבַשׁ שַׁעַטְנֵז - הֲרֵי אֵלּוּ**
19 **לוֹקִין מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם**[65]**.**

59) שהעלילו על מי שהוא נקי מפשע. 60) לשון זו קשה להולמה, כי אם זיכו את החייב בעדותם איזו הזמה תקיים בהם, ואמנם בגמרא (מכות ב, ב) לא נזכר אלא: "עדים שהרשיעו את הצדיק". ועל כורחך אי אפשר לפרשה אלא בזוממי זוממין, המרשיעים את הכת הראשונה (=הצדקת) ומזכים את הרשע (=הנידון), נמצאו: מרשיעים את הצדיק, ומצדיקים את הרשע (הגהות עמק המלך). 61) מעיקרו, הוא הנידון. 62) הם העדים שזממו להרשיע. 63) אלא לחייבו גלות, וכל אלה המנויים בהלכה הקודמת. ועל זה מתכוון הכתוב (דברים כה, א־ב) "והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע" ברשע שהוא עד זומם, הכתוב מדבר (מכות שם). ואזהרתו, מ"לא תענה ברֵעך עד שקר", כמבואר שם ד, ב. 64) שחייב על זה מלקות מן התורה, ראה לעיל פרק י', הלכה ג. 65) כלומר, אין צורך בזה לשום "רמזים" ואסמכתות, שזהו פשוטו של מקרא, שאם זמם אדם לחייב מלקות לחבירו, הרי דינו ללקות.

20 **י. שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ עַל רְאוּבֵן שֶׁנָּאַף עִם בַּת כֹּהֵן,**
21 **וְנִגְמַר דִּין רְאוּבֵן לֵחָנֵק וְדִין הַנּוֹאֶפֶת לִשְׂרֵפָה**[66]**,**
22 **וְאַחַר כָּךְ נִמְצְאוּ זוֹמְמִין - הֲרֵי אֵלּוּ נֶחֱנָקִין וְלֹא**
23 **נִשְׂרָפִין. וְדָבָר זֶה מִפִּי הַקַּבָּלָה**[67]**.**

66) כמבואר בהלכות איסורי ביאה פרק ג, הלכה ג. ובסנהדרין צ, א אמרו: "היא מחללת באש תישרף" - היא בשריפה ואין בועלה בשריפה, אלא כשאר כל בועל אשת איש. 67) סנהדרין שם, שנאמר: "כאשר זמם לעשות לאחיו - לאחיו ולא לאחותו" ומפרש רש"י כל מקום שבעדותם מחייבים איש ואשה, ודינם חלוק, לו הוקשו. ואפילו לא היה הבועל נידון על פי עדותם, כגון שהיה קטן בן תשע שנים (=שביאתו ביאה ואינו נהרג), או שלא הכירו העדים את הבועל, בכל זאת נידונים העדים בחנק ולא בשריפה, כי כן דרשו (סנהדרין נא, א) היא - ולא זוממיה, היא בשריפה ואין זוממיה בשריפה (תוספות למכות ב, א דיבור המתחיל זוממי בת כהן).

פֶּרֶק אֶחָד וְעֶשְׂרִים[1]

1) הזמה בעדות על גירושי אשה ולא נפרעה כתובתה. הזמה בעדות על אדון שהפיל שן עבדו וסימא את עינו. עדי קינוי וסתירה שהוזמו. הזמה בעדות טביחה או מכירת שור גנוב. שלוש כתי עדים באכילת שדה שלוש שנים והוזמו. עדות זוממים בסורר ומורה, עדות גניבת איש ומכירתו ופרטיה. הזמה בעדות הוצאת שם רע, המחייבת מיתה ותשלומי ממון כאחד.

24 **א. עֵדִים שֶׁהֵעִידוּ שֶׁפְּלוֹנִי גֵּרֵשׁ אִשְׁתּוֹ**[2] **וְלֹא נָתַן לָהּ**
25 **כְּתֻבָּה, וְהוּזַמּוּ**[3]**; וַהֲלוֹא בֵּין הַיּוֹם בֵּין לְמָחָר, אִם**
26 **גֵּרֵשׁ, סוֹפוֹ לִתֵּן כְּתֻבָּה**[4] **- אוֹמְדִין כַּמָּה רוֹצֶה אָדָם**
27 **לִתֵּן בִּכְתֻבָּתָהּ שֶׁל זוֹ**[5]**, שֶׁתִּמְכֹּר אוֹתָהּ בְּטוֹבַת הֲנָאָה**[6]**,**

וּמְשַׁלְּמִין דְּמֵי טוֹבַת הֲנָאָה זוֹ[7]. וּמְשַׁעֲרִין בָּאִשָּׁה וּבִכְתֻבָּתָהּ. שֶׁאִם הָאִשָּׁה הָיְתָה חוֹלָה אוֹ זְקֵנָה, אוֹ שֶׁהָיָה שָׁלוֹם בֵּינָהּ לְבֵין בַּעְלָהּ - אֵין דְּמֵי הַכְּתֻבָּה כְּשֶׁתִּמָּכֵר כְּמוֹ דָּמֶיהָ אִם הָיְתָה הָאִשָּׁה בְּרִיאָה וּקְטַנָּה[8], אִם יֵשׁ[9] בֵּינֵיהֶן קְטָטָה; שֶׁזּוֹ[10] קְרוֹבָה מִן הַגְּרוּשִׁין וּרְחוֹקָה מִן הַמִּיתָה[11]. וְכֵן אֵין טוֹבַת הֲנָאָה שֶׁל כְּתֻבָּה הַמֻּרְבָּה לְפִי טוֹבַת הֲנָאָה שֶׁל כְּתֻבָּה הַמּוּעֶטֶת; שֶׁאִם הָיְתָה כְּתֻבָּתָהּ אֶלֶף זוּז - הֲרֵי הִיא נִמְכֶּרֶת בְּטוֹבַת הֲנָאָה בְּמֵאָה[12], וְאִם הָיְתָה מֵאָה - אֵינָהּ נִמְכֶּרֶת בַּעֲשָׂרָה אֶלָּא בְּפָחוֹת[13]. דְּבָרִים אֵלּוּ כְּפִי מַה שֶּׁיִּשְׁעֲרוּ הַדַּיָּנִים.

2) בפניהם, ביום פלוני. 3) וגם הבעל אומר לא גירשתי, ואיני חייב לה כתובה. 4) נמצא שלא הפסידוהו כלום, ואיך נחייבם לשלם לו כל הכתובה שרצו להפסידו. 5) של אשה זו. 6) בהנאה מועטת, שאם תתאלמן או תתגרש - יטלנה הלוקח, ואם תמות - יירשנה בעלה, ולא יצטרך לשלם כלום, נמצא הלוקח מפסיד המעות שנתן, ולפיכך אינו משלם לאשה סכום רב, שהרי מְסַכֵּן את מעותיו. 7) לבעל. לדעת ה"משנה למלך" יש כאן חסרון לשון בדברי רבינו. וצריך להיות: ומשלמין את העודף על דמי טובת הנאה זו. שהרי, לא זכות האשה באו להפסידו, ולמה ישלמו לבעל את דמי זכותה. אלא הכוונה, שכל העודף על "טובת הנאתה" ישלמו לבעל, שכל זה רצו להפסידו, אבל סכום דמי "טובת הנאה" לא הפסידוהו, שהרי גם עכשיו כשהוזמו, אם תרצה למכרה לבעל, יתן לה ברצון טובת הנאתה, שאם ימות או יגרשנה לא תטול כלום מכתובתה (ראה רש"י למכות ג, א ד"ה כיצד שמין), נמצא שאם כתובתה מאה זוז, וטובת הנאתה שוה שלשים, ואלה זממו לחייבו מאה, מנכים להם השלושים, שהיא שוה גם עכשיו, ומשלמים לו שבעים זוז, שכך רצו להפסידו. וראוי להעיר שבכת"י תימן, הנוסח: ומשלימין את דמי טובת הנאה זו. וזה בהתאם לפירוש הנ"ל. 8) צעירה. 9) בכת"י תימן: אז יש. 10) בעלת הקטטה. 11) שבעלה לא יסכים לסבול ממנה, ובוודאי יגרשנה ויצטרך לתת לה כתובתה. שהרי צעירה היא ובריאה, ואין לחוש שתמות ובעלה יירשנה. 12) שכדאי לו ללוקח לסכן ממונו, כדי לזכות בסכום גדול. 13) שאינו להוט לסכן עשרה זוזים, כדי לזכות בסכום שאינו גדול ואינו קוסם ללבו (מכות ג, א "באשה ובכתובתה", וכפירוש הרי"ף שם).

ב. הֵעִידוּ עַל זֶה שֶׁחַיָּב לְפִלּוֹנִי אֶלֶף זוּז עַל מָנַת לִתֵּן מִכָּאן[14] וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהַלְוֶה אוֹמֵר: עַד חֲמֵשׁ שָׁנִים אַחַר הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין - אוֹמְדִין כַּמָּה רוֹצֶה אָדָם לִתֵּן[15] וְיִהְיוּ בְּיָדוֹ אֶלֶף זוּז חֲמֵשׁ שָׁנִים, וּמְשַׁלְּמִין כֵּן לַלְוֶה[16]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

14) מעכשיו. 15) לאיזה מתווך, שישיג עבורו מלוה ארוך, ואין זו ריבית, כי לא אסרה תורה אלא ריבית הבאה מלווה למלווה, כמבואר בהל' מלוה פ"ה, הט"ז. 16) מכות ג, א. ושם הנוסח: "והוא אומר מכאן ועד עשר שנים", ורבינו תיקן: "עד חמש שנים", כדי שלא לעורר את קושיית הגמרא שם, והלא שנת השמיטה משמטת את המלוה, והיה הלווה נפטר מלשלם, נמצא שהעדים הפסידוהו לשלם את החוב, וישלמו הכל? ואע"פ שתירצו שם תירוצים שונים, שהמשנה עוסקת ב"מלוה" שאין השביעית משמטתו - לא רצה רבינו להאריך בזה, ותיקן: "עד חמש שנים", באופן, ששנת השמיטה לא תגיע, ואין צורך בתירוצים דחוקים (כסף־משנה).

ג. הֵעִידוּ עַל שׁוֹרוֹ שֶׁל זֶה שֶׁנָּגַח[17], וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין - מְשַׁלְּמִין חֲצִי נֶזֶק[18]. וְאִם אֵין הַשּׁוֹר[19] שָׁוֶה חֲצִי נֶזֶק - מְשַׁלְּמִין דְּמֵי הַשּׁוֹר בִּלְבַד; שֶׁאֵין מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק אֶלָּא מִגּוּפוֹ[20]. לְפִיכָךְ, אִם הֵעִידוּ עָלָיו שֶׁאָכַל פֵּרוֹת אוֹ שִׁבֵּר כֵּלִים בְּדֶרֶךְ הִלּוּכוֹ - מְשַׁלְּמִין נֶזֶק שָׁלֵם[21]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

17) את שור רעהו. 18) שעל נזקי נגיחה אין הבעלים משלמים אלא חצי נזק, הואיל ואין דרכו של שור ליגח, ראה הל' נזקי ממון פ"א ה"ב, ובבבא־קמא כד, ב אמרו: "לחיובי גברא פלגא נזקא אתינן". 19) המזיק. 20) של השור המזיק, ככתוב (שמות כא, לה) "ומכרו את השור החי וחצו את כספו", ואם אין השור שוה אלא דינר אחד, והשור המת היה שוה מאה דינרים, אומר לו: הרי השור שהזיק לפניך, קחהו ולך, ראה שם ה"ג. 21) מן היפה שבנכסיהם. שעל נזקי "שן ורגל" חייבים לשלם נזק שלם, שהבהמה רגילה לעשותם תמיד כמנהג ברייתה, ונקראת "מועדת" (הל' נזקי ממון פ"א, ה"ד), וכלל הוא: "כל מועד, משלם נזק שלם מן היפה שבנכסים, וכל תם (=כגון שור שנגח, שאין דרכו לעשות כן תמיד), משלם חצי נזק מגופו" (שם, ה"ז).

ד. הֵעִידוּ עַל פִּלּוֹנִי שֶׁהִפִּיל שֵׁן עַבְדּוֹ[22] וְאַחַר כָּךְ סִמֵּא אֶת עֵינוֹ[23], וְהוּזְּמוּ - מְשַׁלְּמִין לָאָדוֹן דְּמֵי הָעֶבֶד וּדְמֵי עֵינוֹ[24]. הֵעִידוּ שֶׁסִּמֵּא אֶת עֵינוֹ וְאַחַר כָּךְ הִפִּיל אֶת שִׁנּוֹ[25], וְהוּזְּמוּ[26], וְנִמְצָא הַדָּבָר הֶפֶךְ, שֶׁהָאָדוֹן הִפִּיל אֶת שִׁנּוֹ וְאַחַר כָּךְ סִמֵּא אֶת עֵינוֹ[27] - מְשַׁלְּמִין דְּמֵי עַיִן לָעֶבֶד[28]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

22) הכנעני, ועליו להוציאו לחרות, ככתוב (שם שם, כז) "לחפשי ישלחנו תחת שנו". 23) ועליו לשלם לעבד דמי עינו, שמשעה שהפיל את שנו נעשה בן־חורין, והרי הוא ככל בן־חורין שחייבים לשלם לו דמי איבריו. 24) שרצו להפסידו את העבד ולחייבו דמי עינו (בבא־קמא עג, ב): "דמי כוליה עבד לרב בעי לשלומי". והראב"ד שואל: והלא הוא (רבינו) כתב בהל' חובל פ"ד הי"א, שהמפיל שן עבדו ואח"כ סימא עינו, יוצא בשנו ואינו נותן לו דמי עינו (הואיל ועדיין לא נתן לו גט שחרור, ספק הוא אם חייב לשלם לו), ואם תפס (=העבד מידי רבו) אין מוציאים מידו, אם כן, למה ישלמו העדים לאדון דמי עין העבד, שהוא בעצמו לא היה משלם לו, נמצא שלא הפסידוהו בעדותם. ואפשר, שלא נתכוון רבינו לומר, אלא אם תפס האדון מהעדים דמי עין עבדו, אין מוציאים מידו, כשם שאם תפס העבד מהאדון (ע"פ העדים לא היו מוציאים מידו, כך מקיימים

בהם כאשר זממו לעשות (לחם־משנה. ובהגהות "עמק המלך" מתרץ, שהעדים העידו שהפיל את שינו וכתב לו שטר שחרור, ואח"כ סימא את עינו, שלדבריהם חייב הוא לשלם לעבד דמי עינו, הואיל וכבר כתב לו שטר שחרור, ולפיכך ישלמו הכל. 25) נמצא שחייב לו דמי שנו. 26) בכת"י תימן, תיבות אלו אינן, אלא: והוזמו ונמצא הדבר וכו'. והכסף־משנה סובר שזהו הנוסח המדוייק. 27) וחייב לשלם לו דמי עינו שהם מרובים מדמי שינו. 28) אחרי שינכו להם דמי שינו, שרצו לזכותו (בבא קמא עג, ב). וצריך לומר, שהעדים המזימים אמרו, שעוד ביום שלפני־כן הועמד האדון לדין ונתחייב לשחררו ולשלם לו דמי עינו, כי אם איחרו המזימים את יום המעשה אחרי תאריך עדות הזוממים, נמצא שבאותו יום שהעידו עליו, עדיין לא אירע המעשה, ורצו להפסיד את האדון דמי כל העבד, א"כ עליהם לשלם לאדון דמי העבד כולו, שעדיין לא היה האדון בר חיוב כלל, כמבואר שם עד, א, וכנראה שרבינו סמך בכל זה על מה שכתב לעיל פי"ט ה"ב, ששם כלל את כל הפרטים האלו (לחם־משנה).

ה. עֵדֵי קְנוּי[29] וּסְתִירָה[30] שֶׁהוּזְמוּ - לוֹקִין[31]. בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד שֶׁזִּנָּתָה אַחַר קְנוּי וּסְתִירָה[32], [וְנִמְצָא אוֹתוֹ הָעֵד זוֹמֵם - מְשַׁלֵּם כְּתֻבָּתָהּ[33]. הָיוּ שְׁנַיִם, וְהֵן עֵדֵי הַקְּנוּי וְהַסְּתִירָה וְהַטֻּמְאָה]34, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין - מְשַׁלְּמִין כְּנֶגֶד הַכְּתֻבָּה, וְאֵין לוֹקִין[35]. וְלָמָּה לֹא יֵהָרְגוּ, וְהֲרֵי הֵעִידוּ בְּטֻמְאָה? לְפִי שֶׁלֹּא הִתְרוּ בָּהּ[36].

29) שהתרה הבעל באשתו שלא תיסתר עם פלוני. 30) שמעידים עליה שנסתרה עם פלוני אחרי שקינא לה בעלה עליו, והרי זו אסורה על בעלה עד שתשתה מי המרים, ראה הל' סוטה פ"א, ה"ב. 31) שעברו על "לא תענה ברעך עד שקר", וכמבואר לעיל פ"כ, ה"ט. ואע"פ שאם לא תשתה מי המרים תפסיד כתובתה, נמצאו עדים אלו הפסידוה ממון, בכל זאת אינם משלמים ממון, ש"לא מכוחם היא מפסדת כתובתה" אלא מסירובה לשתות, והם לא באו אלא להשקותה (ירושלמי סוטה פ"א ה"א, וב"קרבן העדה" שם). 32) והרי נאסרה על בעלה, ואינה שותה, ויוצאת בלא כתובה, כמבואר בהל' סוטה פ"א, הי"ד. 33) אבל אינו לוקה, שכל המשלם אינו לוקה, כמבואר לעיל פי"ח, ה"א. ונראה מדברי רבינו, שאפילו עד אחד והוזם, כל שחייב הנידון לשלם, הרי זה משלם כאשר זמם. וכן נראה מדברי ה'תוספות' בבבא־מציעא ד, א ד"ה עד אחד. וראה ב"קצות החושן" חו"מ סימן לח ס"ק ה, שנסתפק בזה. 34) שמעידים גם על הסתירה וגם על הטומאה, שראוה נבעלת בפניהם, ובוודאי להפסידה כתובתה נתכוונו, כי אם לא נתכוונו אלא לאוסרה על בעלה, לא היה להם להעיד על הטומאה, שהרי בסתירה בלבד נאסרה לבעלה אם לא תשתה ('מרכבת המשנה'), והשווה הל' שבועות פ"י, ה"ז. 35) כאמור לעיל אות יב. 36) ואין אדם נהרג בלא התראה, כמבואר בהל' סנהדרין פי"ב, ה"א־ב, נמצא שלא נתכוונו להרגה. ומשמיענו רבינו שאע"פ שיש כאן צד חיוב מיתה, אילו התרו בה, בכל זאת כשלא התרו בה משלמים ממון, שהרי לא נתחייבו "בדין גדול מזה" (רדב"ז), וראה לשון רבינו לעיל הל' סנהדרין פט"ז, ה"ה.

ו. שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ עַל זֶה שֶׁגָּנַב וְטָבַח אוֹ מָכַר[37], וְהוּזְמוּ - מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּל[38]. הֵעִידוּ שְׁנַיִם שֶׁגָּנַב, וְהֵעִידוּ שְׁנַיִם אֲחֵרִים שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר, וְהוּזְמוּ אֵלּוּ וְאֵלּוּ - הֲרֵי הָרִאשׁוֹנִים מְשַׁלְּמִין תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְאַחֲרוֹנִים מְשַׁלְּמִין שְׁנַיִם וּשְׁלִשָּׁה[39]. הוּזְמוּ הָאַחֲרוֹנִים בִּלְבַד - הֲרֵי הַגַּנָּב מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל[40], וְהָעֵדִים הָאַחֲרוֹנִים מְשַׁלְּמִין לַגַּנָּב תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[41]. נִמְצָא אֶחָד מִן הָאַחֲרוֹנִים זוֹמֵם - בָּטְלָה עֵדוּת שְׁנֵיהֶן[42]. נִמְצָא אֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים זוֹמֵם - בָּטְלָה כָּל הָעֵדוּת[43]; שֶׁאִם אֵין גְּנֵבָה - אֵין הַטְּבִיחָה אוֹ הַמְכִירָה מְחַיַּבְתּוֹ לְשַׁלֵּם כְּלוּם[44].

37) וחייב לשלם חמשה בקר תחת השור, וארבע צאן תחת השה, ככתוב בתורה (שמות כא, לז). 38) בבא־קמא עב, ב. ואע"פ שכשהוזמו על הגניבה, בטלה ממילא עדות הטביחה, שאם אין גניבה אין הטביחה מחייבתו כלום - סובר רבינו הכחשה תחילת הזמה היא (ראה לעיל פי"ח ה"ד), וכשהוזמו אח"כ על הטביחה נעשו זוממים (לחם־משנה, ובתוספות רבי עקיבא איגר למשנה שם). 39) שלשה - תחת השור; ושנים - תחת השה (בבא־קמא שם). 40) ע"פ עידי הגניבה. 41) שישלימו עד ארבעה וחמשה, ולמעשה לא ישלמו אלא שנים ושלשה, כאמור בדין הקודם. וראוי להעיר, שלשון המשנה בבבא־קמא שם: "והם משלמים תשלומי שלשה". 42) שעדות שנמצא בה פסול להעיד, בטלה כל העדות, כמבואר לעיל פ"ה ה"ג, נמצא הגנב משלם כפל ע"פ העדים הראשונים, והאחרונים פטורים, שאין עדים משלמים ממון עד שיזומו כולם, כמבואר לקמן פ"כ, ה"א. 43) והוא פטור והם פטורים. הוא פטור מכפל, שהרי בטלה עדות ראשונה. והם פטורים, שהרי אינם נענשים עד שיזומו כולם, אבל אם הוזמו שנים הראשונים היו משלמים כפל. ובנוגע לתשלומי שנים ושלשה ג"כ פטור הנידון כמבואר בסמוך. 44) שמא הבעלים מכרוהו לו, נמצא שטבח או מכר שלו (משנה בבבא־קמא שם, וכפירוש רבי עקיבא איגר, שם).

ז. שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ שֶׁאָכַל שָׁדֶה זוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים[45], וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין[46] - מְשַׁלְּמִין לְבַעַל הַשָּׂדֶה[47] דְּמֵי הַשָּׂדֶה[48]. הֵעִידוּ שְׁנַיִם שֶׁאָכְלָהּ שָׁנָה רִאשׁוֹנָה, וּשְׁנַיִם שֶׁאָכְלָהּ שָׁנָה שְׁנִיָּה, וּשְׁנַיִם שֶׁאָכְלָהּ שָׁנָה שְׁלִישִׁית, וְהוּזְמוּ כֻּלָּן - מְשַׁלְּשִׁין[49] בֵּינֵיהֶן. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁעֵדוּת הַחֲזָקָה שָׁלֹשׁ עֵדִיּוֹת הֵן[50] - הֲרֵי הֵן כְּעֵדוּת אַחַת לַהֲזָמָה[51]. לְפִיכָךְ, שְׁלֹשָׁה אַחִים, וְאֶחָד מִצְטָרֵף עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד[52], וְהֵעִידוּ בְּשָׁנָה שָׁנָה[53] - הֲרֵי אֵלּוּ שָׁלֹשׁ עֵדִיּוֹת, וְתִתְקַיֵּם בָּהֶן הַחֲזָקָה[54], וְהֵן כְּעֵדוּת אַחַת לַהֲזָמָה; שֶׁאִם הוּזְמוּ כֻּלָּן - הֲרֵי שְׁלֹשָׁה הָאַחִין מְשַׁלְּמִין חֲצִי דְּמֵי הַשָּׂדֶה, וְזֶה שֶׁנִּצְטָרֵף עִם כָּל אֶחָד מֵהֶן מְשַׁלֵּם חֲצִי דָּמֵיהּ[55].

45) ואכילת שלש שנים רצופות הרי היא חזקה, וזכה בה המחזיק, כמבואר בהל' טוען ונטען פי"א, ה"ב. 46) שבאו שנים ואמרו להם: איך ראיתם חזקה זו, והלא באותו זמן, עמנו הייתם. 47) המערער על המחזיק. 48) שרצו להפסידו, והקרקע עצמה יטול מהמחזיק (בבא־בתרא נו, א). 49) מחלקים ביניהם, שכל כת תשלם שליש הממון שרצו לחייב את המערער, וראה לעיל פי"ח, ה"א. ואין הראשונים יכולים לטעון: אנו לא באנו אלא לחייב את המחזיק, שישלם את הפירות שאכל במשך שנה אחת - כיון שהמחזיק הביאם לבית־דין, ודאי לטובתו באו להחזיקו בקרקע, ולא לחייבו פירות שאכל (בבא־בתרא שם, וב'תוספות' ד"ה משלשים ביניהם). וראה בביאורנו לעיל פ"ג ה"ה, אות לט. 50) שכל כת מעידה על שנה נפרדת, ועל מה שמעידה זו - אין זו מעידה. 51) לשלש ביניהן, וכן אין העדים נעשים זוממים עד שיוזמו כל הכתות. 52) איש זר. 53) בדפוס ויניציאה שי"א: והעידו בכל שנה ושנה. כלומר, על כל שנה היה אח אחד מעיד, ואיש אחר הצטרף עם כולם להעיד על כל שלש השנים. 54) ואין זו עדות קרובים, שעל שנה שהעיד אח זה, לא העיד האח השני. וראה לעיל פ"ד ה"ז, ובביאורנו אות מו. 55) וכן שאין כת אחת מהן נעשית זוממת עד שיוזמו כולן. שכולן נתכוונו להחזיק את המחזיק בקרקעו, ואין עדותן מועילה זו בלא זו, ולפיכך הרי הן כעדות אחת להזמה (בבא־בתרא שם נו, ב).

1 **ח. שָׁלֹשׁ כִּתֵּי עֵדִים שֶׁנִּתְקַיְּמִים בְּעֵדוּתָן שֶׁשּׁוֹר זֶה**
2 **מוּעָד[56], וְנִמְצֵאת כַּת רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה זוֹמְמִין[57] - כֻּלָּן**
3 **פְּטוּרִין[58]. נִמְצְאוּ שְׁלִשְׁתָּן זוֹמְמִין - כֻּלָּן חַיָּבִין לְשַׁלֵּם**
4 **הַנֶּזֶק[59]; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא תָּם, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק[60].**
5 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[61] כְּשֶׁהָיוּ כֻּלָּן רוֹמְזִין זֶה אֶת**
6 **זֶה[62], אוֹ שֶׁבָּאוּ רְצוּפִין[63], אוֹ שֶׁהָיוּ מַכִּירִין בַּעַל**
7 **הַשּׁוֹר וְלֹא הִכִּירוּ הַשּׁוֹר[64]; אֲבָל אִם אֵין שָׁם אַחַת**
8 **מֵאֵלּוּ - הֲרֵי כַּת רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה פְּטוּרִין[65]; שֶׁהֲרֵי הֵן**
9 **אוֹמְרִין: לֹא בָּאנוּ אֶלָּא לְחַיְּבוֹ חֲצִי נֶזֶק, וְלֹא יָדַעְנוּ**
10 **שֶׁתָּבוֹא כַּת אַחֶרֶת וְיַעֲשֶׂה מוּעָד[66].**

56) רגיל לנגוח, ומעתה אם יגח, ישלם בעליו נזק שלם, בניגוד ל"תם" שאינו משלם בשלש נגיחות הראשונות אלא חצי נזק. ולשון המשנה (בבא־קמא כג, ב): "מועד - כל שהעידו בו שלשה ימים", כלשון הכתוב (שמות כא, כט) "ואם שור נגח הוא מתמול שלשום, והועד בבעליו ולא ישמרנו". 57) נמצא שור זה עדיין תם הוא. 58) מתשלומי חצי נזק של צד העדאה, שכולם סייעו בו, ואין העדים משלמים ממון עד שיוזמו כולם. אבל חייבים לשלם לנידון חצי נזק או דמי השור בלבד, כמבואר לעיל ה"ג. 59) בדפוס ויניציאה, וכן בכת"י תימן: לשלם חצי נזק. והכוונה, לחצי נזק של צד ההעדאה, שכולם גרמו לו לשלם מעתה נזק שלם. ואע"פ שעל נגיחה שלישית אין המועד משלם אלא חצי נזק - כיון שבאו להעידו וממילא יתחייב לשלם נזק שלם על הנגיחה הרביעית, אומדים כמה נפחת שור זה מדמיו וישלמו ('תוספות' בבבא־קמא כד, א. ד"ה ולא ישמרנו). 60) יוצא, שבחצי נזק הראשון, אין הכיתות הראשונות מצטרפות, שהרי אפילו לא העידו כלום, היתה הכת השלישית חייבת לשלם את צד ה"תמות" שהוא חצי נזק, ולא הועילו הכתות הראשונות אלא להצטרף עם השלישית לחייבו נזק שלם, ובזה נעשו לעדות אחת (כסף־משנה). 61) שנעשו עדות אחת לשלם חצי נזק של צד ההעדאה. 62) להעיד, וידעו אלו באלו, ונתכוונו לייעדו. 63) כולם כאחד, ובוודאי לייעדו באו. 64) ובוודאי לא נתכוונו לחייבו חצי נזק, שהרי שור תם אינו משלם אלא "מגופו", ומכיון שאין יודעים איזה שור הוא, אי־אפשר לחייב את בעליו, ועל־כרחך לא נתכוונו אלא לייעדו, לומר: יש לבעלים שור אחד נגחן בעדרו, ועליו לשמור היטב את כל בקרו, שאם מי מהם יגח - יתחייב לשלם נזק שלם. 65) מלהשתתף בדמי חצי נזק של צד ההעדאה. 66) ואין להם כל קשר עם הכת השלישית (בבא־קמא כד, ב). אבל בהלכה הקודמת ב"עדות חזקה" אפילו לא נתקיימו בהם כל התנאים האלו, הרי הם כעדות אחת, כיון שהמחזיק הביאם להעיד בבית־דין, ודאי לטובתו באו להחזיקו בקרקע, ולא לחייבו לשלם הפירות שאכל, ובוודאי ידעו הכתות זו מזו ('תוספות' בבבא־בתרא נו, ב ד"ה משלשין, וכן בהגהות מיימוניות).

11 **ט. וְכֵן שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ בְּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה[67] עֵדוּת**
12 **רִאשׁוֹנָה[68], וּבָאוּ שְׁנַיִם אֲחֵרִים וְהֵעִידוּ עָלָיו עֵדוּת**
13 **אַחֶרֶת[69] שֶׁבָּהּ יֵהָרֵג, וְהוּזְמוּ שְׁתֵּיהֶן - כַּת**
14 **רִאשׁוֹנָה לוֹקָה וְאֵינָהּ נֶהֱרֶגֶת[70], מִפְּנֵי שֶׁיְּכוֹלִים**
15 **לוֹמַר: לְהַלְקוֹתוֹ בָּאנוּ[71]; אֲבָל כַּת הָאַחֲרוֹנָה נֶהֱרֶגֶת,**
16 **שֶׁעַל פִּיהֶן בִּלְבַד הוּא נֶהֱרָג[72]. הָיְתָה הַכַּת הָאַחֲרוֹנָה**
17 **אַרְבָּעָה, שְׁנַיִם אוֹמְרִים: בְּפָנֵינוּ גָּנַב, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים:**
18 **בְּפָנֵינוּ אָכַל, וְהוּזְמוּ - כֻּלָּן נֶהֱרָגִין[73]. הֵעִידוּ שְׁנַיִם**
19 **שֶׁזֶּה גָּנַב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל וּמְכָרוֹ, וְהוּזְמוּ - הֲרֵי אֵלּוּ**
20 **נֶהֱנָקִין[74]. הֵעִידוּ שְׁנַיִם שֶׁגָּנְבוֹ, וְהֵעִידוּ שְׁנַיִם אֲחֵרִים**
21 **שֶׁמְּכָרוֹ, בֵּין שֶׁהוּזְמוּ עֵדֵי גְּנֵבָה בֵּין שֶׁהוּזְמוּ עֵדֵי**
22 **מְכִירָה - כָּל כַּת מֵהֶן שֶׁהוּזְמָה נֶהֱרֶגֶת; שֶׁהַגְּנֵבָה הִיא**
23 **תְּחִלַּת חִיּוּבוֹ שֶׁל זֶה לְמִיתָה[75]. הֵעִידוּ שְׁנַיִם שֶׁמְּכָרוֹ**
24 **לָזֶה הַיִּשְׂרְאֵל[76], וְהוּזְמוּ, וְלֹא הָיוּ שָׁם עֵדִים שֶׁגָּנְבוֹ**
25 **- הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין; שֶׁאֲפִלּוּ לֹא הוּזְמוּ לֹא הָיָה זֶה**
26 **נֶהֱרָג, מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר: עַבְדִּי מָכַרְתִּי. בָּאוּ עֵדֵי**
27 **גְּנֵבָה אַחַר שֶׁהוּזְמוּ עֵדֵי מְכִירָה, אֲפִלּוּ רָאִינוּ אוֹתָן**
28 **רוֹמְזִין זֶה אֶת זֶה[77] - אֵין נֶהֱרָגִין[78].**

67) שגנב משל אביו, וקנה בשר ויין במה שגנב, ואכלם ברעבתנות, כמבואר לקמן הל' ממרים פ"ז, ה"ב. 68) שאינו חייב עליה אלא מלקות בלבד (שם ה"ז). 69) שגנב שנית ואכל כנ"ל. 70) אע"פ שגרמה בעדותה שיהרג בעדות השניה, כי אילו לא העידה לא היו גומרים את דינו להריגה בעדות השניה. 71) ולא נתכוונו להרגו. 72) שהרי ידעה שכבר לקה בפעם הראשונה, ועל־כרחך לא באה אלא להרגו, והרי זו עדות שלימה בפני עצמה. 73) שכל כת משתיהן צריכה לחברתה, שאין נהרג על הגניבה לבדה, או על האכילה לבדה, נמצאו שתיהן נתכוונו בעדותן להרגו, ואע"פ שכל כת מהן מעידה רק על "חצי

דבר" - מצטרפות לחייבו (סנהדרין פו, ב), וראה לעיל פ"ד ה"ז, ובביאורנו שם. 74) ככתוב (דברים כד, ז) "ומת הגנב ההוא", וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק (שם פד, ב), והשווה לעיל הל' סנהדרין פט"ו, הי"ג. 75) כי אין עונש מלקות על לאו זה, הואיל וניתן לאזהרת מיתת בית־דין, ועל־כרחך לא באו אלא להרגו, ואע"פ שהן צריכות לעדות השניה, מצטרפות הן לחייבו מיתה, כדעת החכמים האומרים "יקום דבר - ואפילו חצי דבר" (שם סו, ב). 76) שמכר את הישראל הזה, וזה מוסב על הנמכר ולא על הלוקח, כי לא איכפת לנו למי מכרו, אם לישראל או לגוי (כסף־משנה). 77) שרמזו עידי המכירה לעידי הגניבה שיבואו להעיד אחריהם. ורש"י מפרש: אחר שהעידו עידי מכירה באו עידי גניבה ונגמר הדין על־פי שניהם. וכנראה, שבאו קודם שהוזמו הראשונים. 78) שיכולים הראשונים לומר: כשהעדנו לא ידענו שיבואו עידי גניבה אחרינו, ורמיזתם אינה כלום (גמרא שם). ואע"פ שלעיל ה"ח נפסק שרמיזתם זה לזה מועילה? - כבר תירצו ה'תוספות' שם ד"ה קמשמע לן, שיש לחלק בין דיני ממונות לדיני נפשות, שבאלו האחרונים אין הרמיזה קובעת.

1 **י. מוֹצִיא שֵׁם רַע עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁהֵבִיא עֵדִים שֶׁזִּנְּתָה**
2 **כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה[79], וְהֵבִיא אָבִיהָ עֵדִים וְהֶזְמּוּם - הֲרֵי**
3 **עֲדֵי הַבַּעַל נֶהֱרָגִין[80]. חָזַר הַבַּעַל וְהֵבִיא עֵדִים וְהֶזְמּוּ**
4 **עֲדֵי הָאָב - הֲרֵי עֲדֵי הָאָב נֶהֱרָגִין, וּמְשַׁלְּמִין מָמוֹן[81]**
5 **לַבַּעַל. נֶהֱרָגִין - מִפְּנֵי שֶׁעֲדֵי הַבַּעַל נִגְמַר דִּינָם**
6 **לַהֲרִיגָה בְּעֵדוּתָן, וּמְשַׁלְּמִין קְנָס - מִפְּנֵי שֶׁנִּגְמַר דִּין**
7 **הַבַּעַל לְשַׁלֵּם קְנָס בְּעֵדוּתָן, וְנִמְצְאוּ חַיָּבִין נְפָשׁוֹת**
8 **לָזֶה וּמָמוֹן לָזֶה[82]. וְכֵן שְׁנַיִם שֶׁהֵעִידוּ עַל זֶה שֶׁבָּא**
9 **עַל נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה[83], וְהוּזְמּוּ - נֶהֱרָגִין וְאֵין**
10 **מְשַׁלְּמִין[84]; בָּא עַל בְּתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, וְהוּזְמּוּ - נֶהֱרָגִין,**
11 **וּמְשַׁלְּמִין הַקֶּנֶס לְאָבִיהָ[85]. פְּלוֹנִי רָבַע הַשּׁוֹר[86],**
12 **וְהוּזְמּוּ - נִסְקָלִין וְאֵין מְשַׁלְּמִין[87]; שׁוֹרוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי**
13 **- נִסְקָלִין[88], וּמְשַׁלְּמִין דְּמֵי הַשּׁוֹר[89] לְבַעַל הַשּׁוֹר[90].**
14 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

79) ודינה להיהרג. 80) אבל אין משלמין לה טובת הנאת כתובתה, שרצו להפסידה - הואיל ובשבילה הם נהרגים, אין משלמין לה ממון, שכל המתחייב בנפשו, פטור מן התשלומין (שם ט, ב וברש"י). 81) מאה כסף, ככתוב (דברים כב, יט) "וענשו אותו מאה כסף". 82) נפשות - לעדים; וממון - לבעל (שם). והעיר הרדב"ז, שלכאורה היו העדים חייבים מיתה, ממון ומלקות, שהרי הבעל לוקה בעדותם, ככתוב (שם, יח) "ויסרו אותו" (ראה לעיל הל' סנהדרין פי"ט, ה"ד, לאו קלג), אלא כיון שהם נהרגים - בשתי מיתות לא ממיתים אותם. ואע"פ שבהל' חובל פ"ח הי"ב, פסק רבינו: "רודף שרדף אחר חבירו להרגו... ושבר את הכלים, בין של הנרדף, בין של כל אדם, פטור מן התשלומין, מפני שהוא מתחייב בנפשו" וכו' - הרי שאפילו חייב מיתה לנרדף, וממון לכל אדם פטור מלשלם? - כאן בהזמה הם חייבים, שצריך לקיים בהם "כאשר זמם" כלפי כל אחד בפני עצמו ('תוספות' בבבא־קמא כב, ד"ה קטל תוריה). 83) ודינו להסקל. 84) טובת הנאת כתובתה שהפסידוה, לפי שלא הזכירו את שמה, ואת מי הפסידו! (סנהדרין י, א וברש"י). 85) כסף טובת הנאת כתובתה, שמשלמים אותו בתורת קנס, שייך לאביה, שכל שבח נעורים לאביה, והרי הם חייבים נפשות – לה, וממון - לאביה. אבל כשהעידו על נשואה, הרי כסף כתובתה לעצמה, ומכיון שנהרגים בשבילה, אין משלמים לה ממון (שם וברש"י). ומדובר כשכתב לה כתובה מן האירוסין, כי סתם ארוסה אין לה כתובה בכלל, כמבואר בהל' אישות פ"י, הי"א (רדב"ז). וראוי להעיר, שבדפוסים ראשונים, הנוסח: ומשלמין הקנס לנטען. ופירושו לבועל הנטען על הנערה, אבל אפשר ליישבו גם על אביה, שטוענים עליו שבתו זנתה (כסף־משנה). 86) ולא פירשו שור של מי. 87) דמי השור, שהרי אינו יודע של מי השור. 88) שחייבים נפשות לרובע. 89) שרצו לחייבו סקילה, ככתוב (ויקרא כ, טו) "ואת הבהמה תהרגו". 90) סנהדרין י, א. וראה לעיל פי"ב ה"ב, בענין פלוני רבע את שורי.

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[1]

1) דין שתי כתי עדים המכחישות זו את זו, שבאו להעיד בעדות אחרת. שטרות החתומים על ידי עדים מוכחשים - מה דינם לעניין פירעון. חיוב שבועת "מודה במקצת" לכופר בממון שעדים מעידים על מקצתו. המביא כמה כתי עדים על טענה אחת והוזמו, ולבסוף הביא עדים על אותה טענה ולא הוזמו - מה דין עדות האחרונים.

15 **א. שְׁתֵּי כִתֵּי עֵדִים הַמַּכְחִישׁוֹת זוֹ אֶת זוֹ[2], שֶׁבָּא עֵד**
16 **אֶחָד מִכַּת זוֹ וְעֵד אֶחָד מִכַּת זוֹ וְהֵעִידוּ בְּעֵדוּת אַחֶרֶת**
17 **- אֵין כָּאן עֵדוּת; שֶׁהֲרֵי בְּוַדַּאי אֶחָד מֵהֶן שַׁקְרָן[3], וְאֵין**
18 **יָדוּעַ מִי הוּא מְשַׁנֵּיהֶן[4]. בָּאָה כַּת זוֹ בִּפְנֵי עַצְמָהּ**
19 **וְהֵעִידָה עֵדוּת, וּבָאָה כַּת זוֹ וְהֵעִידָה עֵדוּת אַחֶרֶת**
20 **בִּפְנֵי עַצְמָהּ - מְקַבְּלִין כָּל אֶחָד מֵהֶן בִּפְנֵי עַצְמָהּ[5].**

2) בעדות עצמה, זו אומרת פלוני הלוה מנה לפלוני, וזו מכחישה ואומרת לא הלוה, כמבואר לעיל פי"ח, ה"ב. 3) ובכת"י תימן: שקרן. 4) נמצא שאין כאן עדות של שנים כשרים, שאחד מהם פסול להעיד (רי"ף לשבועות פ"ז, וכן ברש"י שם מז, ב). ואע"פ שעד אחד כשר מחייב את הנתבע להשבע שבועה דאורייתא - כאן יפטר הנתבע משבועה זו, כיון שהעדים הופיעו כאחד, הרי זה כ"נמצא אחד מהם קרוב או פסול" שבטלה כל העדות (ראה לעיל פ"ה ה"ג), אלא שבכל זאת צריך הנתבע להשבע שבועת "היסת", שאינה אלא מדבריהם, כאילו תבעו בעל־פה ללא כל עדים (ב"ח לחו"מ סי' לא, וכן בסמ"ע שם ס"ק ב). 5) הואיל ואין אנו יודעים איזו מהן פסולה, אין לנו לפסול לא את זו ולא את זו, ומעמידים את כל אחת מהן בחזקת כשרות (שבועות מז, ב. וכרב הונא).

21 **ב. רְאוּבֵן שֶׁהוֹצִיא עַל שִׁמְעוֹן שְׁנֵי שְׁטָרוֹת, אֶחָד**
22 **בְּמָנֶה[6] וְאֶחָד בְּמָאתַיִם, וְכָפַר שִׁמְעוֹן בִּשְׁנֵי הַשְּׁטָרוֹת,**
23 **וְעֵדֵי שְׁטָר זֶה בַּת אַחַת מֵאוֹתָן הַשְּׁתַּיִם שֶׁהִכְחִישׁוּ זוֹ**

אֶת זוֹ, וְעֵדֵי הַשָּׁטָר הַשֵּׁנִי הַבָּת הַשֵּׁנִיָּה - הֲרֵי שְׁמְעוֹן מְשַׁלֵּם מָנֶה, שֶׁיֵּד בַּעַל הַשָּׁטָר עַל הַתַּחְתּוֹנָה[7], וְיִשָּׁבַע עַל הַשְּׁאָר[8]. יֵרָאֶה לִי, שֶׁשְּׁבוּעָה זוֹ שֶׁיִּשָּׁבַע עַל הַשְּׁאָר - בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[9], כְּדִין מוֹדֶה בְּמִקְצָת[10]; שֶׁהֲרֵי עָלָיו שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים[11] מְעִידִין בְּמִקְצָת הַמָּמוֹן שֶׁכֻּפַּר בְּכֻלּוֹ, וְלֹא תְּהֵא הוֹדָאַת פִּיו[12] גְּדוֹלָה מֵהַעֲדַאת עֵדִים[13], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[14].

6) מאה זו. 7) כיון שכת אחת מהן פסולה, ואין אנו יודעים איזו היא, לפיכך לא יגבה ממנו אלא דמי השטר הקטן, ואת הגדול יפסיד, שאין להוציא ממון מספק, אבל את הסכום שבשטר הקטן גובה, שיש בכלל מאתיים מנה (שם, וברי"ף). ומוציאים שטר של מאתיים מידו וקורעים אותו. ואם הוציא שטר אחד בלבד גובה אותו, ואם אח"כ הוציא השטר השני גובה אותו גם־כן (חו"מ סי' לא, סעיף ב). וכתב הגר"א שם ס"ק ו, אפילו הוציאו לפני אותו בית־דין, גובה אותו, ואין מבטלין את הפסק־דין הראשון, כמבואר ביבמות לז, ב "קם דינא", וראה לקמן ה"ד. 8) נשבע הלווה על הסכום שבשטר הגדול, ונפטר (רי"ף שם). 9) שאוחז ספר־תורה בזרועו ועומד ונשבע בשם או בכינוי, ראה הל' שבועות פי"א, ה"ח. 10) בניגוד לשבועת "היסת" שהיא מתקנת חכמי התלמוד, ואינה ב"נקיטת חפץ". כמבואר שם ה"ז, והי"ג. 11) עדי השטר, שעל־כל־פנים כת אחת מהם כשרה. 12) כשהוא בעצמו מודה במקצת, והודאתו מחייבתו שבועה על השאר. 13) עדי השטר המחייבים אותו לשלם מקצת מהתביעה. 14) הל' טוען ונטען פ"ד, ה"י, שהתובע את חבירו מנה, והלה כופר בכל, ועדים מעידים עליו שיש לו אצלו חמשים, ישלם החמשים וישבע על השאר, שלא תהא הודאת פיו גדולה מהעדאת עדים. ואע"פ שהמודה בשטר, אין זה מודה במקצת, שהשטר - לא תועיל בו כפירתו, ואפילו כפר בו היה חייב לשלם, שהרי כל נכסיו משועבדים בו, כדברי רבינו שם ה"ד? אין זה אלא כשתובעו בשטר ידוע ומסוים, ואומר לו: חמשים זוז שבשטר "זה" אני תובעך, וחמשים בלא שטר, אבל כאן אינו תובעו ע"פ שטר ידוע, שהרי אינו ידוע לנו ולו, איזה שטר משניהם הוא הכשר, ואינו מייחד לו מה תובע הוא בשטר, ומה בלא שטר, שטר כזה אינו משעבד נכסיו, ונשבעים עליו (כסף־משנה). וכתב הרדב"ז: אפילו יודה הלווה באחד השטרות, אין המלוה יכול לטרוף את חובו מיד לקוחות הלווה, כיון שעדיו הם ספק פסולים, אין הודאתו מחייבת את הלקוחות, והרי זו כמלוה על־פה, שאין המלוה גובה מן הלקוחות.

ג. הוֹצִיא רְאוּבֵן שְׁטָר עַל לֵוִי[15], וְעֵדָיו בַּת אַחַת מִשְּׁתֵּיהֶן, וְהוֹצִיא שִׁמְעוֹן שְׁטָר שֵׁנִי עַל לֵוִי, וְעֵדָיו הַבַּת הַשְּׁנִיָּה, וְלֵוִי כּוֹפֵר בִּשְׁנֵיהֶן - הֲרֵי רְאוּבֵן נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל, וְשִׁמְעוֹן נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל; שֶׁשְּׁבוּעַת אֶחָד מֵהֶן יֵשׁ לוֹ אֶצְלוֹ[16]. וּשְׁבוּעָה זוֹ בְּתַקָּנַת חֲכָמִים[17], כְּדִין חֲנָנִי עַל פִּנְקָסוֹ[18].

15) שהלווהו. 16) אלא שאין אנו יודעים מי הוא השקרן, ולפיכך אין אנו יכולים להפסיד את אחד מהם, ועל־כרחו של הלווה ה"עני" בית־הדין נזקק להם להגבותם (שבועות מז, ב וברש"י). 17) כדי להפיס (=להרגיע) דעתו של הלווה, שלא יטלו ממנו אלא ע"י השבועה, ושמא ע"י פחד מעונש השבועה יפרוש מלווה אחד מתביעתו וישחרר את הלווה משטרו. 18) על מה שכתוב בפנקסו, שהוא רושם בו את כל מה שהוא מוכר בהקפה, עד שיתקבץ סכום גדול ופורעים לו. ואם אמר בעל הבית לחנוני: "תן לפועלים סלע... ואני אתן לך, והרי החנוני אומר: נתתי, והפועל אומר לא לקחתי, הרי הפועל נשבע ונוטל מבעל הבית, וכן החנוני נשבע ונוטל מבעל הבית מה שטענ, שנתן..., והפועל נשבע במעמד החנוני, וכן החנוני במעמד הפועל, כדי שיכלמו זה מזה", כלשון רבינו בהל' מלוה ולוה פט"ז, ה"ה. ושבועה זו היא בנקיטת חפץ, כמבואר שם (שבועות שם).

ד. הוֹצִיא רְאוּבֵן שְׁטָר עַל שִׁמְעוֹן, וְעֵדָיו בַּת אַחַת מֵהֶן, וְהוֹצִיא שְׁטָר שֵׁנִי עַל לֵוִי, וְעֵדָיו הַבַּת הַשְּׁנִיָּה, וְכָל אֶחָד מֵהֶן כּוֹפֵר בּוֹ - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. הוֹאִיל וְאֵין רְאוּבֵן יָכוֹל לְקַיֵּם אֶחָד מִשְּׁנֵי שְׁטָרוֹת[19] - הֲרֵי כָּל שְׁטָר מֵהֶן כְּחֶרֶס[20], וּשְׁנֵי הַנִּטְעָנִין נִשְׁבָּעִין הֶסֵּת[21] וְנִפְטָרִין. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁבָּאוּ שְׁתֵּי הַכִּתּוֹת לְהָעִיד כְּאַחַת[22]; אֲבָל כָּל הַמּוֹצִיא שְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֵדוּת בַּת אַחַת מִשְּׁתֵּיהֶן - הֲרֵי זֶה גּוֹבֶה בּוֹ; וְאִם הוֹצִיא אַחַר כָּךְ, בֵּין הוּא בֵּין אַחֵר, שֶׁטָּר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֵדוּת הַבַּת הַשְּׁנִיָּה - הֲרֵי זֶה גּוֹבֶה בּוֹ, בֵּין מִלְּוֵה הָרִאשׁוֹן[23] בֵּין מֵאַחֵר[24]; שֶׁהֲרֵי כָּל בַּת מִשְּׁתֵּיהֶן בָּאָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְהֵעִידָה[25].

19) שאחד משניהם בוודאי פסול הוא, ואין אנו יודעים איזה הוא. 20) וכל אחד מהלווים מדחהו אצל הלווה השני, לומר שטרך עלי פסול הוא, ושטרך הכשר הוא על הלווה השני (שם) בעיא שלא נפשטה, וכל ספק ממון - נהנה הנתבע ומפסיד התובע, וכן ברי"ף שם. 21) שהיא מתקנת חכמים, לכל מי ש"כופר בכל" על תביעת חבירו, כמבואר בהל' טוען ונטען פ"א, ה"ג. 22) והרי בוודאי אחד מהם פסול. 23) בכת"י תימן: בין מן הלווה. 24) מלווה שני. ולדעת הרדב"ז, הכוונה ללוקח שקנה נכסים מהלווה, הרי המלוה טורף ממנו את חובו כדין מלוה בשטר, שטורף מנכסים משועבדים. 25) וכבר נתבאר לעיל ה"א, שכל אחת מהן בחזקת כשרות היא ומקבלים עדותה (ע"פ הרי"ף שם).

ה. מִי שֶׁהֵבִיא עֵדִים וְנֶחְקְרָה עֵדוּתָן וְהוּזְמוּ, וְחָזַר וְהֵבִיא עֵדִים אֲחֵרִים בְּאוֹתָהּ הַטַּעֲנָה עַצְמָהּ וְהוּזְמוּ, אֲפִלּוּ מֵאָה כַּת, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא עֵדִים אֲחֵרִים בְּאוֹתָהּ הַטַּעֲנָה עַצְמָהּ, וְנִמְצְאוּ עֵדוּת אֵלּוּ הָאַחֲרוֹנִים מְכֻוָּנֶת - דָּנִין עַל פִּיהֶן. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֶחְזַק זֶה שֶׁטָּעַן טַעֲנָה זוֹ לְהָבִיא עֵדִים שַׁקְרָנִים - הֲרֵי לֹא הֶחְזִקוּ אֵלּוּ הָעֵדִים הָאַחֲרוֹנִים שֶׁהֵן מְשַׁקְּרִין[26]. אֲבָל שְׁטָר שֶׁקָּרָא עָלָיו עַרְעָר[27], וְהוּא שֶׁיָּבוֹאוּ שְׁנַיִם וְיֹאמְרוּ: מִמְּנוּ שָׁאַל לְזַיֵּף לוֹ שְׁטָר זֶה[28], אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְקַיֵּם הַשְּׁטָר מֵחוֹתָמָיו[29] - אֵין גּוֹבִין בּוֹ לְעוֹלָם[30]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם

1 בָּאוּ עֲדֵי הַשָּׁטָר וְהֵעִידוּ הֵן בְּעַצְמָן עַל כְּתַב יָדָן[31] -
2 גּוֹבִין בּוֹ.

26) לשמוע לו, שתחזיק אותם כשקרנים (מכות ה, ב) "אם היא (=התובעת) הוחזקה, כל ישראל מי הוחזקו?!". 27) שהלווה הוציא עליו קול שהוא פסול. 28) לחתום עליו בשקר. 29) שזיהו את חתימות העדים מתוך חתימותיהם על שטרות אחרים כשרים, ראה לעיל פ"ו, ה"ב: "הדרך החמישי, שיהיה כתב־ידם יוצא משטרות אחרים" וכו'. 30) שיש לחוש, שהוא עצמו למד לכוון כתב הדומה לחתימותיהם, ומזוייף הוא (כתובות לו, ב וברש"י). 31) והם זוכרים את ההלוואה, ואע"פ שאינם זוכרים אם חתמו עליו, הואיל והם מכירים כתב ידם, רגלים לדבר, שהשטר כשר (כסף־משנה). והש"ך בחו"מ סי' לא ס"ק ד, מסביר, כל שהעדים עצמם מכירים חתימת ידם, אין לחוש שמא טועים הם ומזוייף הוא, וכל זה כשזוכרים ההלוואה, שאם לא כן אין עדותם מועילה בכלל, כמבואר בדברי רבינו לעיל פ"ח, ה"א: "שאין אדם מעיד על כתב־ידו שהוא זה, אלא על הממון שבשטר הוא מעיד שזה חייב לזה, וכתב־ידו הוא כדי להזכיר הדבר". וראה חו"מ סי' סג, סעיף א. ובביאור הגר"א ס"ק ה.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן

יום רביעי י' תשרי ה'תשע"ז

הִלְכוֹת מַמְרִים

3 יֵשׁ בְּכְלָלָן תֵּשַׁע מִצְוֹת. שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ
4 מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פְּרָטָן: א) לַעֲשׂוֹת עַל
5 פִּי הַתּוֹרָה שֶׁאָמְרוּ לָנוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל. ב) שֶׁלֹּא
6 לָסוּר מִדִּבְרֵיהֶם. ג) שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף עַל הַתּוֹרָה, לֹא
7 בְּמִצְוֹת שֶׁבִּכְתָב וְלֹא בְּפֵרוּשָׁן שֶׁלְּמַדְנוּ מִפִּי
8 הַשְּׁמוּעָה. ד) שֶׁלֹּא לִגְרֹעַ מִן הַכֹּל. ה) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל
9 אָב וָאֵם. ו) שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתָם. ז) לְכַבְּדָם. ח) לְיָרְאָם.
10 ט) שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַבֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה עַל קוֹל אָבִיו
11 וְאִמּוֹ.
12 וּבְאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

13 1) מתבאר בו, שבית דין הגדול שבירושלים הוא עיקר תורה שבעל־פה. ההבדל המשמעותי בין דברי קבלה לדברי סופרים. שני בתי דין שנחלקו ואינך יודע להיכן הדין נוטה - בשל תורה, הלך אחר המחמיר; בשל סופרים, הלך אחר המקיל.

14 **א. בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם[2] הֵם עִקַּר תּוֹרָה**
15 **שֶׁבְּעַל פֶּה[3], וְהֵם עַמּוּדֵי הַהוֹרָאָה[4], וּמֵהֶם חֹק**
16 **וּמִשְׁפָּט יוֹצֵא לְכָל יִשְׂרָאֵל[5], וַעֲלֵיהֶן הִבְטִיחָה תּוֹרָה[6].**
17 **שֶׁנֶּאֱמַר: עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ - זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה[7].**
18 **וְכָל הַמַּאֲמִין בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ וּבְתוֹרָתוֹ - חַיָּב לִסְמֹךְ**
19 **מַעֲשֵׂה הַדָּת עֲלֵיהֶן[8] וְלִשְׁעֹן עֲלֵיהֶן[9].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"בית־דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל־פה, והם עמוד ההוראה, ומהם חוק ומשפט יוצא לכל ישראל".

הבדל מהותי יש בין תפקידם של דייני ישראל ובין בית־הדין שעליו נצטוו בני נח "לדון בשש מצוות אלו ולהזהיר את העם" (הל' מלכים ספ"ט). אצל בני נח תפקיד השופטים והדינים הוא לדאוג לקיומם של מצוות בני נח בשלימותן, ולהודיע את הדין המתאים למקרה שהובא לפניהם.

אבל דייני ישראל הם לכל לראש "עיקר תורה שבעל־פה", להם נמסרה התורה שבכתב כדי שילמדוה, יפרשוה, ויחדשו בה, ועל כל דבריהם ישנו ציווי "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל".

ובנוסף לזה הם גם "עמוד ההוראה" וצריכים לברר את ההלכה שבתורה למעשה - הוראה לפועל.

"ומהם חוק ומשפט יוצא לכל ישראל" שתפקידם גם לדאוג לכך שחוקי התורה יגיעו לכל העם.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ט עמוד 97 והערה 24)

~ נקודות משיחות קודש ~

"על־פי התורה אשר יורוך – זו מצות־עשה".

"והן הגזירות והתקנות והמנהגות - כל אחד ואחד מאלו שלושה דברים, מצות־עשה לשמוע להן, והעובר על כל אחת מהן עובר בלא־תעשה".

וידועה השגת הראב"ד (ספר המצוות, שורש ראשון) שלפי זה אין כל הבדל בין איסורי תורה ובין דרבנן, כי על כל האיסורים דרבנן ישנו ציווי התורה "לא תסור".

והביאור בזה: ההבדל שבין איסורי תורה לדרבנן הוא שכשהתורה אסרה דבר כלשהו, הרי האיסור הוא על ה"חפצא" של הדבר, היינו על עצם מציאותו - כמו דם, שרצים או חלב שה"חפצא" שלהם הוא איסור. אבל הגזירות והתקנות של חכמים אינם על ה"חפצא" של הדבר, כי־אם על ה"גברא" בלבד, כי אין כח לחכמים לאסור את ה"חפצא" של הדבר.

ונמצא, שבאיסורים דאורייתא יש לכל איסור גדר פרטי משלו, כאיסור דם, איסור חלב וכו', אבל באיסורים דרבנן שווים כולם בגדרם ובתכנם - לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך.

ונפק"מ להלכה: אם עבר על שלושה איסורים, האם נהיה מוחזק לעבור על דברים אסורים.

אם עבר על איסורי דאורייתא שלוש פעמים, הרי לא נעשה מוחזק כי לא עשה את אותו האיסור ג' פעמים. אבל אם עבר על איסורים דרבנן נעשה מוחזק - שמכיון שתכנם זהה, הרי שגם אם עבר על שלושה איסורים שונים נעשה מוחזק.

(על־פי יין מלכות סי' קצ"ד)

ב. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּהוֹרָאָתָן - עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָסוּר מִכָּל הַדָּבָר[10] אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל[11]. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, מִפְּנֵי שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין[12]; שֶׁכָּל חָכָם שֶׁמּוֹרֶה[13] עַל דִּבְרֵיהֶם - מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן וְגוֹמֵר. אֶחָד דְּבָרִים שֶׁלָּמְדוּ אוֹתָן מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[14], וְהֵם תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה[15]; וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁלָּמְדוּם מִפִּי דַּעְתָּם בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן[16], וְנִרְאָה בְּעֵינֵיהֶם שֶׁדָּבָר זֶה כָּךְ הוּא; וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁעָשָׂאוּם סְיָג[17] לַתּוֹרָה, וּלְפִי מַה שֶּׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה, וְהֵן הַגְּזֵרוֹת[18] וְהַתַּקָּנוֹת[19] וְהַמִּנְהָגוֹת[20] - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים מִצְוַת עֲשֵׂה לִשְׁמֹעַ לָהֶן, וְהָעוֹבֵר עַל כָּל אֶחָד מֵהֶן - עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה[21]. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ - אֵלּוּ הַתַּקָּנוֹת וְהַגְּזֵרוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת, שֶׁיּוֹרוּ בָּהֶם לָרַבִּים כְּדֵי לְחַזֵּק הַדָּת וּלְתַקֵּן הָעוֹלָם; וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ - אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁלִּמְּדוּ אוֹתָן מִן הַדִּין[22] בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן; מִכָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ - זוֹ הַקַּבָּלָה שֶׁקִּבְּלוּ אִישׁ מִפִּי אִישׁ[23].

10) בכתוב: מן הדבר. 11) ספרי שם. וכן אמרו שם: "ימין ושמאל - אפילו נראים בעיניך על שמאל שהוא ימין, ועל ימין שהוא שמאל - שמע להם". 12) וכלל הוא: אין לוקים על לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, שלא ניתן לאו זה לאזהרת עונש מלקות כשאר לאווין, אלא להזהירו על עונש מוות, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק י"ח, הלכה ב (מכות יג, ב). 13) שממרה, ובדפוס ויניציאה שי"א: שמורד. 14) ששמעו איש מפי איש עד למשה מסיני. 15) שלימדה הקדוש־ברוך־הוא למשה בסיני, ומשה רבינו לא כתבה, אלא לימדה לזקנים וליהושע - בעל פה כדברי רבינו בהקדמתו. 16) הן שלוש עשרה מידות המנויות ב"ברייתא דרבי ישמעאל" המובאת בראש "תורת כהנים". ובסנהדרין פו, א אמרו: "צא ולמד משלוש עשרה מידות, שהתורה נדרשת בהן". 17) גדר. 18) כגון, איסור אכילת בשר עוף בחלב, ראה לקמן פרק ב, הלכה ט. 19) כגון, עירובין ונטילת ידים, ששלמה ובית דינו תיקנון, כמבואר בעירובין כא, ב ובהלכות עירובין פרק א, הלכה ב, וראה הלכות שאר אבות הטומאות פרק ח, הלכה ח.

20) שהחזיקו בהם רבים לחיזוק הדת, או לתיקון העולם, כגון, שלא לעשות מלאכה בערב פסח עד חצות (פסחים נ, א) או חיבוט ערבה בהושענא רבה (סוכה מד, א), או קריאת הלל בראשי חדשים (תענית כח, ב) וכן המנהג של הוצאת המת בבגדי פשתן לבד, שהוא לתיקון העולם. ש"בראשונה הייתה הוצאת המת קשה לקרוביו (=בתכריכין טובים) יותר ממיתתו, עד שהיו קרוביו מניחים אותו ובורחים, עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו ויצא בכלי פשתן, ונהגו העם אחריו לצאת בכלי פשתן" (מועד קטן כז, ב והלכות אבל פרק ד, הלכה א). 21) של "לא תסור מן הדבר" וגו', וכן אמרו (ברכות יט, ב) "כל מילי דרבנן אסמכינהו על לאו דלא תסור". 22) סנהדרין פז, א "למשפט - זה הדין" ומפרש רש"י: אם נחלק בדבר הלמד בדין גזירה שווה. 23) וכן אומר הכתוב (דברים לב, ז) "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך". והרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות שורש ראשון אות ד שואל: אם כדברי רבינו, שכל מי שאינו עושה כהוראת בית דין הגדול עובר ב"לא תעשה", ואפילו כשהוא עובר על גזירת חכמים או תקנותיהם עובר בלא תעשה, היה לנו להחמיר בכל דברי סופרים כדברי תורה, שהרי הכול מן התורה הוא, ולמה אמרו: "בשל סופרים הלך אחרי המקיל" (ראה להלן הלכה ה), ובהרבה מקומות מצינו, שהקילו בדברי סופרים יותר מבדברי תורה, ראה שבת לד, א "ספיקא דרבנן להקל", ושם קכח, ב אמרו: "ביטול כלי מהיכנו - דרבנן, צער בעלי חיים דאורייתא, ואתי דאורייתא ודחי דרבנן"! וב"קרית ספר" למבי"ט מתרץ, שהחכמים התנו מתחילה, שהעובר על גזירתם לא יהא עונשו חמור כשל תורה, וגם מחלו בתחילה, שכל ספק דבריהם יידון להקל, אולם כל זה כשעובר על דבריהם להנאתו ולצורכו, אבל החולק על דבריהם ואומר שאינם אמת, הרי זה ממרה על עיקר הוראתם, וביחס אליו לא מחלו חכמים על כבודם, ועליו נאמר: "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך", ואם עמד בסירובו - הרי זה "זקן ממרא", אפילו, כשעבר רק על גזירתם, כמבואר לקמן פרק ד, הלכה א "כגון שהתיר החמץ ביום י"ד בניסן בשעה שישית" ולזה נתכוון רבינו באמרו כאן: "והעובר על כל אחת מהן עובר בלא תעשה". וראה ב"לחם משנה" שישבח את ההסבר הזה והסכים לו.

ג. דִּבְרֵי קַבָּלָה[24] - אֵין בָּהֶן מַחְלֹקֶת לְעוֹלָם[25]. וְכָל דָּבָר שֶׁתִּמְצָא בּוֹ מַחְלֹקֶת - בְּיָדוּעַ שֶׁאֵינוֹ קַבָּלָה מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ. וּדְבָרִים שֶׁלָּמְדִין מִן הַדִּין[26], אִם הִסְכִּימוּ עֲלֵיהֶן בֵּית דִּין הַגָּדוֹל כֻּלָּן - הֲרֵי הִסְכִּימוּ; וְאִם נֶחְלְקוּ בָּהֶן - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב, וּמוֹצִיאִין הַדִּין אַחַר הָרַבִּים. וְכֵן הַגְּזֵרוֹת וְהַתַּקָּנוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת, אִם רָאוּ מִקְצָתָן שֶׁרָאוּי לְגָזוֹר גְּזֵרָה אוֹ לְתַקֵּן תַּקָּנָה אוֹ שֶׁנִּנְהֲגוּ הָעָם הַמִּנְהָג הַזֶּה[27], וְרָאוּ מִקְצָתָן שֶׁאֵין רָאוּי לְגָזוֹר גְּזֵרָה זוֹ וְלֹא לְתַקֵּן תַּקָּנָה זוֹ וְלֹא לְהַנִּיחַ מִנְהָג זֶה[28] - נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, וּמוֹלִיכִין אַחַר הָרֻבָּן, וּמוֹצִיאִין הַדָּבָר אַחַר הָרַבִּים[29].

24) שקיבלו מפי משה מסיני. 25) "שהרי מאז ועד עתה לא מצאנו מחלוקת... בין החכמים, שיאמר אחד: המוציא עין חבירו - יוציאו את עינו... ויאמר השני: אינו אלא כופר

בלבד שחייב לתת. ולא מצאנו גם כן מחלוקת במה שאמר הכתוב 'פרי עץ הדר' עד שיאמר אחד, שהוא: אתרוג; ויאמר אחר, שהוא: חבושים או רימונים... שכולם פירושים מקובלים מפי משה" (לשון רבינו בהקדמתו למשנה). 26) מ"גזירה שווה" או מדין "קל וחומר" שהתורה נדרשת בהם. 27) להשאיר להם לנהוג כמנהגם. 28) אלא לבטלו. 29) כמו שאמרו (שבת יג, ב) "נמנו ורבו בית שמאי על בית הלל, ושמונה עשר דברים גזרו בו ביום", ובמועד קטן ג, ב אמרו: רבן גמליאל ובית דינו נמנו על שני פרקים הללו ובטלום", למרות, שכבר נהגו בהם שנים רבות.

1 **ד. כְּשֶׁהָיָה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל קַיָּם, לֹא הָיְתָה מַחֲלֹקֶת**
2 **בְּיִשְׂרָאֵל. אֶלָּא כָּל דִּין שֶׁנּוֹלַד בּוֹ סָפֵק לְאֶחָד**
3 **מִיִּשְׂרָאֵל - שׁוֹאֵל לְבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ. אִם יָדְעוּ -**
4 **אָמְרוּ לוֹ; אִם לָאו - הֲרֵי הַשּׁוֹאֵל עִם אוֹתוֹ בֵּית דִּין**
5 **אוֹ עִם שְׁלוּחָיו עוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם[30] וְשׁוֹאֲלִין לְבֵית דִּין**
6 **שֶׁבְּהַר הַבַּיִת[31]. אִם יָדְעוּ - אָמְרוּ לוֹ; אִם לָאו - הַכֹּל**
7 **בָּאִין לְבֵית דִּין שֶׁעַל פֶּתַח הָעֲזָרָה[32]. אִם יָדְעוּ - אָמְרוּ**
8 **לָהֶן; וְאִם לָאו - הַכֹּל בָּאִין לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית[33] לְבֵית**
9 **דִּין הַגָּדוֹל וְשׁוֹאֲלִין. אִם הָיָה הַדָּבָר שֶׁנּוֹלַד בּוֹ הַסָּפֵק**
10 **לַכֹּל יָדוּעַ אֵצֶל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, בֵּין מִפִּי הַקַּבָּלָה בֵּין**
11 **מִפִּי הַמִּדָּה שֶׁדָּנוּ בָהּ - אוֹמְרִים מִיָּד; אִם לֹא הָיָה**
12 **הַדָּבָר בָּרוּר אֵצֶל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל - דָּנִין בּוֹ בִּשְׁעָתָן[34],**
13 **וְנוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר עַד שֶׁיִּסְכִּימוּ כֻּלָּן, אוֹ יַעֲמְדוּ**
14 **לְמִנְיָן וְיֵלְכוּ אַחַר הָרֹב, וְיֹאמְרוּ לְכָל הַשּׁוֹאֲלִים: כָּךְ**
15 **הֲלָכָה, וְהוֹלְכִין לָהֶן. מִשֶּׁפָּטַל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל רָבְתָה**
16 **מַחֲלֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל, זֶה מְטַמֵּא וְנוֹתֵן טַעַם לְדְבָרָיו, וְזֶה**
17 **מְטַהֵר וְנוֹתֵן טַעַם לְדְבָרָיו; זֶה אוֹסֵר, וְזֶה מַתִּיר[35].**

30) תוספתא סנהדרין פרק ז, משנה א: "הוא והמופלא שבהן באין לבית דין שבהר הבית", וראה סנהדרין פח, ב "ואם לאו, באין לזה שסמוך לעירו... ואם לאו, באין לזה שעל פתח הר הבית", משמע שהלכו קודם לבית דין שסמוך לעירו, ואחרי כן לזה שעל הר הבית, וכנראה שבנוסח התלמוד שלפני רבינו לא הייתה גירסה זו (כסף משנה). 31) והוא בשער המזרחי, שלפנים מן החיל, לפני עזרת נשים (רש"י בסנהדרין פו, ב). 32) כשעברו עזרת נשים, ובאים לפתח עזרת ישראל (שם). 33) שהיא בנוייה בתוך העזרה, חצייה בקודש וחצייה בחול, "ובחצי של חול היו הסנהדרין יושבין" (הלכות בית הבחירה פרק ה, הלכה י"ז).

34) באותה שעה. 35) בסנהדרין פח, ב אמרו: "משרבו תלמידי שמאי והלל, שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקות בישראל ונעשית תורה כשתי תורות" ורבינו בהקדמתו לפירוש המשנה, מסביר: "כל שני אנשים בהיותם שווים בשכל ובעיון... לא תיפול ביניהם מחלוקת בסברתם בשום פנים... מפני שדעות שניהם היו קרובות זו לזו... אבל כאשר רפתה שקידת התלמידים... ונחלשה סברתם כנגד סברת הלל ושמאי רבותיהם - נפלה מחלוקת ביניהם בעיון... שסברת כל אחד ואחד מהם הייתה לפי שכלו, ולפי מה שיש בידו מן העיקרים".

18 **ה. שְׁנֵי חֲכָמִים אוֹ שְׁנֵי בָּתֵּי דִינִין שֶׁנֶּחְלְקוּ שֶׁלֹּא**
19 **בִּזְמַן הַסַּנְהֶדְרִין[36], אוֹ עַד שֶׁלֹּא הָיָה הַדָּבָר בָּרוּר**
20 **לָהֶן[37], בֵּין בִּזְמַן אֶחָד בֵּין בְּזֶה אַחַר זֶה, אֶחָד מְטַהֵר**
21 **וְאֶחָד מְטַמֵּא, אֶחָד אוֹסֵר וְאֶחָד מַתִּיר, אִם אֵינָן**
22 **יוֹדְעִין לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה: בְּשֶׁל תּוֹרָה - הֹלְכִין אַחַר**
23 **הַמַּחְמִיר, בְּשֶׁל סוֹפְרִים - הֹלְכִין אַחַר הַמֵּקֵל[38].**

36) משבטל בית דין הגדול. 37) טרם שבית הדין הגדול סיכם חוות דעתו בנידון, ובינתיים צריכים השואלים לעשות מעשה. ובכתב יד תימן הנוסח: או עד שלא הגיע הדבר להן. כלומר, שהשאלה לא הגיעה עדיין לדיון לפני הסנהדרין. 38) עבודה זרה ז, א וכדברי רבי יהושע בן קרחה. והרשב"א בתשובותיו סימן רנג כותב: "אם נודע האחד, גדול בחכמה ובמניין (ראה לקמן פרק ב, הלכה ב) ויצא שמו כן, הולכים אחריו... היו שניהם שווים ולא נודע מי גדול משניהם, בשל תורה הלך אחר המחמיר" וכו', וייתכן, שגם רבינו סובר כן (לחם משנה).

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) שאין בית דין יכול לבטל גזירה או תקנת בית דין קודמו, עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמניין. המקרים בהם יכול בית דין לבטל דברי בית דין קודמו למרות שהוא קטן ממנו. שצריך להתיישב היטב כשגוזרים גזירה, אם רוב הציבור יוכל לעמוד בה. הגדרת אזהרת התורה: לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו.

24 **א. בֵּית דִּין גָּדוֹל שֶׁדָּרְשׁוּ בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת[2] כְּפִי מַה**
25 **שֶׁנִּרְאָה בְּעֵינֵיהֶם שֶׁהַדִּין כָּךְ, וְדָנוּ דִין, וְעָמַד**
26 **אַחֵרֵיהֶם בֵּית דִּין אַחֵר[3], וְנִרְאָה לוֹ טַעַם אַחֵר לְסְתֹּר**
27 **אוֹתוֹ - הֲרֵי זֶה סוֹתֵר, וְדָן כְּפִי מַה שֶּׁנִּרְאֶה בְּעֵינָיו.**
28 **שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם - אֵינְךָ**
29 **חַיָּב לָלֶכֶת אֶלָּא אַחַר בֵּית דִּין שֶׁבְּדוֹרְךָ[4].**

2) שהתורה נדרשת בהן, ראה לעיל פ"א ה"ב, ובביאורנו. 3) ואפילו אינו גדול מבית־הדין הקודם לא בחכמה ולא במניין, ראה להלן ה"ב. 4) ראש השנה כה, ב: "וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין שלא היה בימיו? הא, אין לך לילך אלא אצל שופט שבימיך", וכן אמרו שם: "ירובעל בדורו כמשה בדורו... יפתח בדורו כשמואל בדורו". וכן אתה מוצא שתנאים אחרונים חולקים על תנאים ראשונים, ואמוראים אחרונים על אמוראים קודמיהם. ובסוטה כז, ב אמר רבן יוחנן בן זכאי: "עתיד דור אחר לטהר ככר שלישי, שאין לו מקרא מן התורה שהוא טמא", אלא מדין קל־וחומר בלבד, כמבואר שם כט, א (אור שמח). ואע"פ שאנו מוצאים בתלמוד שמקשים ממשנת התנאים על דברי האמוראים, כאילו אין רשות לאמוראים לחלוק עליהם? - אפשר לומר, שמיום חתימת המשנה קיבלו עליהם, שדורות האחרונים לא יחלקו על הראשונים. וכן עשו בחתימת התלמוד, שמיום שנחתם, לא ניתנה רשות לשום אדם לחלוק עליו (כסף־משנה). והשווה דברי רבינו בהקדמתו: "וכן אם לימד אחד מהגאונים שדרך המשפט כך הוא, ונתבאר לבית־דין אחר שעמד אחריו, שאין זה דרך המשפט

הכתוב בתלמוד - אין שומעים לראשון, אלא למי שהדעת נוטה לדבריו... אבל כל הדברים שבתלמוד הבבלי - חייבים כל ישראל ללכת בהם".

ב. בֵּית דִּין שֶׁגָּזְרוּ גְּזֵרָה אוֹ תִּקְּנוּ תַּקָּנָה וְהִנְהִיגוּ מִנְהָג, וּפָשַׁט[5] הַדָּבָר בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְעָמַד אַחֵרֵיהֶם בֵּית דִּין אַחֵר וּבִקֵּשׁ לְבַטֵּל דְּבָרִים רִאשׁוֹנִים, וְלַעֲקֹר אוֹתָהּ הַתַּקָּנָה וְאוֹתָהּ הַגְּזֵרָה וְאוֹתוֹ הַמִּנְהָג - אֵינוֹ יָכוֹל עַד שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל מִן הָרִאשׁוֹנִים בְּחָכְמָה[6] וּבְמִנְיָן[7]. הָיָה גָּדוֹל בְּחָכְמָה אֲבָל לֹא בְּמִנְיָן, בְּמִנְיָן אֲבָל לֹא בְּחָכְמָה - אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל אֶת דְּבָרָיו[8]. אֲפִלּוּ בָּטַל הַטַּעַם שֶׁגִּלְגְּלוֹ גְּזֵרוּ הָרִאשׁוֹנִים אוֹ הִתְקִינוּ - אֵין הָאַחֲרוֹנִים יְכוֹלִין לְבַטֵּל עַד שֶׁיִּהְיוּ גְּדוֹלִים מֵהֶם[9]. וְהֵיאַךְ יִהְיוּ גְּדוֹלִים מֵהֶם בְּמִנְיָן, הוֹאִיל וְכָל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד הוּא?[10] זֶה מִנְיָן חֲכְמֵי הַדּוֹר, שֶׁהִסְכִּימוּ וְקִבְּלוּ הַדָּבָר שֶׁאָמְרוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[11] וְלֹא חָלְקוּ בּוֹ.

5) נפוץ ונתקבל. 6) שראש הישיבה של בית־דין האחרון, יהיה מופלג בחכמה יותר מראש הישיבה הקודם (עדיות פ"א, מ"ה, וכפירוש רבינו שם). 7) שיהיה מנין התלמידים של בית־דין האחרון מרובה ממנין התלמידים של בית־דין הקודם, וכדברי רבינו בסמוך. והראב"ד בפירושו למשנה שם, אומר: במנין - במנין שנים, שיהיה ראש בית־דין האחרון זקן מהראשון. 8) שם. 9) ביצה ה, ב. שהרי התורה אמרה (שמות יט, טו) "היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה", וממילא אני יודע, שלאחר שלשה ימים, כשקיבלו כבר את התורה הותרו בנשותיהם, ובכל זאת הוצרך הקב"ה להתיר להם בפירוש, ולומר: "לך אמור להם, שובו לכם לאהליכם" (דברים ה, כז), מכאן, שכל דבר הנאסר במנין "צריך מנין אחר להתירו", ואפילו בטל הטעם שבגללו נאסר מקודם. וסובר רבינו, שהכוונה למנין אחר גדול מהקודם (כסף־משנה). 10) ראה לעיל הל' סנהדרין פ"א, ה"ג. 11) שכבר ביאר רבינו בהקדמתו, שכל ראשי הישיבות היו עמהם "בכל דור ודור אלפים ורבבות ששמעו מהם", וכן הוא מדגיש שם: "ואותם חכמים שהתקינו... או שדנו דין ולמדו שהמשפט כך הוא - הם כל חכמי ישראל או רובם".

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[12] בִּדְבָרִים שֶׁלֹּא אָסְרוּ אוֹתָן כְּדֵי לַעֲשׂוֹת סְיָג לַתּוֹרָה, אֶלָּא כְּשֶׁאָר[13] דִּינֵי תּוֹרָה; אֲבָל דְּבָרִים שֶׁרָאוּ בֵּית דִּין לִגְזֹר וּלְאָסְרָן לַעֲשׂוֹת סְיָג[14], אִם פָּשַׁט אִסּוּרָן בְּכָל [יִשְׂרָאֵל] - אֵין בֵּית דִּין גָּדוֹל אַחֵר יָכוֹל לְעָקְרָן וּלְהַתִּירָן, אֲפִלּוּ הָיָה גָּדוֹל מִן הָרִאשׁוֹנִים[15].

12) שבית־דין גדול מחבירו יכול לבטל גזירת בית־דין קודמו. 13) בדפוס ויניציאה שי"א: בשאר. 14) גדר למשמרת, כגון איסור אכילת בשר עוף בחלב, שנגזר משום שלא יבואו לאכול אכילת בשר בהמה בחלב, כמבואר להלן ה"ט. 15) שהרי אמרו (ע"ז לו, א) "בַּכֹּל, יכול לבטל בית־דין דברי בי"ד חבירו, חוץ משמונה־עשר דבר (שמונה־עשרה גזירות, שגזרו בית שמאי, והן מנויות בשבת יג, ב - יז, ב), שאפילו יבוא אליהו ובית־דינו אין שומעים לו", וסובר רבינו: חוץ משמונה־עשר דבר וכיוצא בהם, שנעשו סייג לתורה (כסף־משנה). ואם לא פשט איסורם בכל ישראל, יתבאר דינם לקמן ה"ז.

ד. וְיֵשׁ לְבֵית דִּין לַעֲקֹר אַף דְּבָרִים אֲלוּ[16] לְפִי שָׁעָה[17], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קָטָן מִן הָרִאשׁוֹנִים; שֶׁלֹּא יְהוּ גְּזֵרוֹת אֲלוּ חֲמוּרִין מִדִּבְרֵי תּוֹרָה עַצְמָהּ, שֶׁאֲפִלּוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה יֵשׁ לְכָל בֵּית דִּין לְעָקְרוֹ[18] הוֹרָאַת שָׁעָה[19]. כֵּיצַד? בֵּית דִּין שֶׁרָאוּ לְחַזֵּק הַדָּת וְלַעֲשׂוֹת סְיָג כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ הָעָם עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה - מַכִּין וְעוֹנְשִׁין[20] אֲפִלּוּ בַּדִּין[21]; אֲבָל אֵין קוֹבְעִין הַדָּבָר לְדוֹרוֹת וְאוֹמְרִים שֶׁהֲלָכָה כָּךְ הוּא. וְכֵן אִם רָאוּ לְפִי שָׁעָה לְבַטֵּל מִצְוֹת עֲשֵׂה אוֹ לַעֲבֹר עַל מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה, כְּדֵי לְהַחֲזִיר רַבִּים לַדָּת[22] אוֹ לְהַצִּיל רַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל מִלְּהִכָּשֵׁל בִּדְבָרִים אֲחֵרִים - עוֹשִׂין לְפִי מַה שֶּׁצָּרִיכָה הַשָּׁעָה. כְּשֵׁם שֶׁהָרוֹפֵא חוֹתֵךְ יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ שֶׁל זֶה[23], כְּדֵי שֶׁיִּחְיֶה כֻּלּוֹ; כָּךְ בֵּית דִּין מוֹרִים בִּזְמַן מִן הַזְּמַנִּים לַעֲבֹר עַל קְצָת מִצְוֹת לְפִי שָׁעָה, כְּדֵי שֶׁיִּתְקַיְּמוּ [כֻּלָּם][24]. כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[25]: חַלֵּל עָלָיו[26] שַׁבָּת אַחַת, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמֹר שַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה[27].

16) שנאסרו משום סייג לתורה. 17) לציין, שזה רק לפי שעה ובאופן זמני. 18) בכת"י תימן: לעקרן. 19) לא שיקבע הדבר הוראה לדורות. ומשמיענו רבינו, שאין אומרים בזה: "חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה". ראה כתובות פג, ב (כסף־משנה). 20) מכים - מלקות; ועונשים - עונש מיתה. 21) שלא מן התורה, כלשון רבינו לעיל הל' סנהדרין פכ"ד, ה"ד: "מעשה והלקו אדם שבעל אשתו תחת אילן (=מקום גלוי), ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יוונים (=שהיו מצוות בזויות בעיניהם) והביאוהו לבית־דין וסקלוהו", והכל משום סייג לתורה, כמבואר בסנהדרין מו, א. וראה רש"י בגיטין ס, א על הפסוק (תהלים קיט, קכו) "עת לעשות לה' הפרו תורתך", שמפרש: "אם באה עת לעשות תקנה לשם שמים - הפרו דברי תורה לשעה הצריכה". 22) כגון להקריב קרבן בחוץ, שיש בו איסור 'עשה', שנאמר (דברים יב, יד) "ושם תעשה כל אשר אנכי מצוך" - זו מצות־עשה להקריב בבית הבחירה בלבד, וגם איסור לא־תעשה שנאמר (שם, יג) "השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה", ו"השמר" - אינו אלא לא־תעשה (ראה הל' מעשה הקרבנות פי"ח ה"ב), ואליהו הנביא הקריב עולה בהר הכרמל, כדי להכחיש את נביאי הבעל, ובזה החזיר את ישראל למוטב והשיבם מעבודה־זרה (יבמות צ, ב. וסנהדרין צ, א) והשווה הל' יסודי התורה פ"ט, ה"ג. 23) שלקתה ידו בהרעלת דם. 24) כאילו כל המצוות הן גוף אחד, ומבטלים מקצתן לקיים את השאר (רדב"ז). 25) יומא פה, ב. 26) על החולה, לעשות לו כל צרכיו בשבת, שדחויה היא שבת אצל סכנת נפשות (הל' שבת פ"ב, ה"א). 27) "שאין משפטי

התורה נקמה בעולם, אלא רחמים וחסד ושלום בעולם" (לשון רבינו שם, ה"ג).

ה. בֵּית דִּין שֶׁנִּרְאָה לָהֶן לִגְזֹר גְּזֵרָה[28] אוֹ לְתַקֵּן[29] תַּקָּנָה אוֹ לְהַנְהִיג מִנְהָג - צְרִיכִין לְהִתְיַשֵּׁב בַּדָּבָר וְלֵידַע תְּחִלָּה אִם רֹב הַצִּבּוּר יְכוֹלִין לַעֲמֹד בָּהֶן אוֹ אִם אֵין יְכוֹלִין לַעֲמֹד. וּלְעוֹלָם אֵין גּוֹזְרִין גְּזֵרָה עַל הַצִּבּוּר, אֶלָּא אִם כֵּן רֹב הַצִּבּוּר יְכוֹלִין לַעֲמֹד בָּהּ[30].

28) שיש בה משום סייג לתורה, כמו שאמרו (יבמות כא, א) "ושמרתם את משמרתי" - עשו משמרת למשמרתי, והחכמים קוראים לה: "גזירה" (מלשון רבינו בהקדמתו לפירוש המשנה, ד"ה "והחלק הרביעי"). 29) בדברים הנוהגים בין בני אדם שאין בהם תוספת במצוה ולא גרעון, או בדברים שהם תועלת לבני אדם בדברי תורה, וקראו אותם: "תקנות ומנהגות", מהן - בענין איסור והיתר; ומהן - בענין הממונות (לשון רבינו שם ד"ה "והחלק החמישי").

ו. הֲרֵי שֶׁגָּזְרוּ בֵּית דִּין גְּזֵרָה, וְדָמוּ שֶׁרֹב הַקָּהָל יְכוֹלִין לַעֲמֹד בָּהּ, וְאַחַר שֶׁגָּזְרוּהָ פְּקָפְקוּ[31] הָעָם בָּהּ וְלֹא פָּשְׁטָה בְּרֹב הַקָּהָל - הֲרֵי זוֹ בְּטֵלָה[32], וְאֵינָן רַשָּׁאִין לָכֹף אֶת הָעָם לְלֶכֶת בָּהּ.

30) שהרי "שפקפק בטהרת ידים" (עדויות פ"ה, מ"ו), ומפרש הרע"ב (וכן רש"י בברכות יט, א): שזלזל. 31) זלזלו, כמו: "שפקפק בטהרת ידים" (עדויות פ"ה, מ"ו), ומפרש הרע"ב (וכן רש"י בברכות יט, א): שזלזל. 32) ירושלמי ע"ז פ"ב, ה"ח: "מקובל אני מרבי אלעזר ברבי צדוק, שכל גזירה שבית־דין גוזרים, ואין רוב ציבור מקבלים עליהם - אינה גזירה", ואינה צריכה שום בית־דין לבטלה (לחם־משנה).

ז. גָּזְרוּ וְדָמוּ שֶׁפָּשְׁטָה בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְעָמַד הַדָּבָר כֵּן שָׁנִים רַבּוֹת, וּלְאַחַר זְמַן מְרֻבֶּה עָמַד בֵּית דִּין אַחֵר וּבִדַּק בְּכָל יִשְׂרָאֵל וְרָאָה שֶׁאֵין אוֹתָהּ הַגְּזֵרָה פּוֹשֶׁטֶת בְּכָל יִשְׂרָאֵל - יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לְבַטֵּל, וַאֲפִלּוּ הָיָה פָּחוֹת מִבֵּית דִּין הָרִאשׁוֹן בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן[33].

33) שהרי רבי יהודה נשיאה (=נכדו של רבי) התיר שמן של גויים, למרות שגזרו עליו תלמידי שמאי והלל, שהיו גדולים ממנו, אלא מפני שבדק עליו, ומצא שלא פשט איסורו ברוב ישראל, נמנה עליו עם בית־דינו והתירוהו (ע"ז שם). נמצאת למד, שיש שלשה חילוקים בדבר, א) בית־דין שדרש באחת מן המדות ודן דין, ועמד בית־דין אחר ומצא טעם לסתרו - הרי זה סותר, ואפילו הוא פחות מבית־דין הראשון (לעיל ה"א), ב) אם גזר בית־דין או תיקן או הנהיג ופשט הדבר בכל ישראל, אין בית־דין אחר יכול לבטלו אלא־אם־כן היה גדול ממנו בחכמה ובמנין (לעיל ה"ב). ג) גזר בית־דין כדי לעשות סייג לתורה, ופשטה גזירתו בכל ישראל, אין שום בית־דין שבעולם יכול לעקרה ולהתירה (לעיל ה"ג), ואם נודע שלא פשטה הגזירה בכל ישראל, אפילו בית־דין שאינו גדול כראשון - יכול לבטלה (רדב"ז לעיל ה"ג).

ח. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁהִתִּיר שְׁנֵי דְּבָרִים - אַל יְמַהֵר לְהַתִּיר דָּבָר שְׁלִישִׁי[34].

34) שהרי רבי יהודה נשיאה לא רצה להתיר פת של גויים, מפני שכבר התיר שני דברים, ולא רצה שיקראו לבית־דינו: "בית־דין המתיר" (ע"ז לז, א), וכן בירושלמי שם פ"ב, ה"ח: "כל בית־דין דשרו (=שמתירים) שלשה דברים, נקרא: בי דינא שריא", וראה עדויות פ"ח, מ"ד: "וקרו ליה אסי שריא".

ט. הוֹאִיל וְיֵשׁ[35] לְבֵית דִּין לִגְזֹר וְלֶאֱסֹר דָּבָר הַמַּתָּר וְיַעֲמֹד אִסּוּרוֹ לְדוֹרוֹת[36], וְכֵן יֵשׁ לָהֶן לְהַתִּיר אִסּוּרֵי תוֹרָה[37] לְפִי שָׁעָה, מַהוּ זֶה שֶׁהִזְהִירָה הַתּוֹרָה: לֹא תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ? שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף עַל דִּבְרֵי תוֹרָה[38] וְלֹא לִגְרֹעַ מֵהֶן[39] וְלִקְבֹּעַ הַדָּבָר לְעוֹלָם בְּדָבָר[40] שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה[41], בֵּין בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב בֵּין בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה[42]. כֵּיצַד? הֲרֵי כָּתוּב בַּתּוֹרָה: לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[43], שֶׁזֶּה הַכָּתוּב אָסַר לְבַשֵּׁל וְלֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּחָלָב, בֵּין בְּשַׂר בְּהֵמָה בֵּין בְּשַׂר חַיָּה; אֲבָל בְּשַׂר הָעוֹף - מֻתָּר בְּחָלָב מִן הַתּוֹרָה[44]. אִם יָבוֹא בֵּית דִּין וְיַתִּיר בְּשַׂר חַיָּה בְּחָלָב - הֲרֵי זֶה גּוֹרֵעַ[45]; וְאִם יֶאֱסֹר בְּשַׂר הָעוֹף וְיֹאמַר שֶׁהוּא בִּכְלַל הַגְּדִי וְהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה - הֲרֵי זֶה מוֹסִיף[46]. אֲבָל אִם אָמַר: בְּשַׂר הָעוֹף מֻתָּר מִן הַתּוֹרָה, וְאָנוּ נֶאֱסָר אוֹתוֹ, וְנוֹדִיעַ לָעָם שֶׁהוּא גְּזֵרָה, שֶׁלֹּא יָבוֹא מִן הַדָּבָר חוֹבָה וְיֹאמְרוּ: הָעוֹף מֻתָּר מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִתְפָּרֵשׁ, כָּךְ הַחַיָּה מֻתֶּרֶת שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְפָּרְשָׁה; וְיָבוֹא אַחֵר לוֹמַר: אַף בְּשַׂר בְּהֵמָה מֻתֶּרֶת, חוּץ מִן הָעֵז[47]; וְיָבוֹא אַחֵר לוֹמַר: אַף בְּשַׂר הָעֵז מֻתָּר בַּחֲלָב פָּרָה אוֹ הַכִּבְשָׂה, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא 'אִמּוֹ', שֶׁהִיא מִינוֹ; וְיָבוֹא אַחֵר לוֹמַר: אַף בַּחֲלָב הָעֵז שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ מֻתָּר, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא 'אִמּוֹ'; לְפִיכָךְ נֶאֱסַר כָּל בָּשָׂר בְּחָלָב, אֲפִלּוּ בְּשַׂר עוֹף - אֵין זֶה מוֹסִיף, אֶלָּא עוֹשֶׂה סְיָג לַתּוֹרָה[48]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[49].

35) נקודות משיחות קודש

"חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה".

צריך להבין מה ההבדל בין הלימוד "חלל עליו שבת אחת כו'" ובין הלימוד שלמסקנת הגמרא (יומא פה.) אין עליו פירכא - "וחי בהם, ולא שימות בהם".

ועוד, מדוע הוצרכה הגמרא ללמוד שוב שפיקוח נפש דוחה שבת מ"וחי בהם, ולא שימות בהם", הרי מפסוק זה עצמו ישנו כבר לימוד קודם (בגמרא, יומא שם) שפיקוח נפש דוחה כל התורה כולה, והלא שבת היא בכלל כל המצוות שנדחות מפני פיקוח נפש.

גם ברמב"ם מצינו שהביא לימוד זה פעמיים, בהלכות יסודי התורה (פ"ה ה"א) ובהלכות שבת (פ"ב ה"ד), אלא שבלימוד על שבת שינה מלשון הגמרא, ובמקום "...אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וחי בהם ולא שימות בהם" כתב בהלכות שבת "אשר יעשה אותם וחי בהם, ולא שימות בהם".

והביאור הוא, לשיטת הרמב"ם דחיית פיקוח נפש את כל התורה כולה, שונה בגדרה מדחיית פיקוח נפש את השבת. בכל המצוות חיובי התורה קיימים ועומדים אלא שבמקום פיקוח נפש הם נדחים, אבל שבת אינה רק דחויה מפני פיקוח נפש אלא שאין כל חיוב על שמירתה, ובמקום פיקוח נפש לא ציוותה התורה על השבת כלל.

עניין זה מדוייק ברמב"ם הלכות שבת, ששינה מלשון הלימוד בש"ס (ומהלימוד שלו עצמו בהלכות יסודי התורה המדבר בדחיית כל התורה כולה), כי שם, קודם מביאה הגמרא את הפסוק "...וחי בהם" ואח"כ את הלימוד "וחי בהם ולא שימות בהם", כיון שזהו הלימוד המיוחד על כך שפיקוח נפש דוחה את כל המצוות, אבל לעניין שבת לא כתב זאת הרמב"ם בלשון של לימוד אלא כהמשך ופירוש של הפסוק "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ולא שימות בהם" כי אין הפשט שהשבת דחויה מפני פיקוח נפש אלא שמלכתחילה אין כל חיוב שבת במקום פיקוח נפש.

בסיבת ההבדל בדין פיקוח נפש בשבת ובכל המצוות, יש לומר - שהשבת היא אות בין הקב"ה ובין ישראל, וכפירש"י "אות גדולה היא בינינו שבחרתי בכם בהנחילי לכם את יום מנוחתי למנוחה", ומכיון שה"אות הגדולה" שבין הקב"ה וישראל היא תוכנה של השביתה בשבת, אין היא מתקיימת כלל במקום פיקוח נפש של איש מישראל. זהו ההבדל בין הלימוד "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה" ובין הלימוד "וחי בהם", כי ב"חלל עליו כו'" מודגש שאמנם עכשיו יש כאן **חילול** שבת, והשבת היא דחויה אצל פיקוח נפש כמו כל המצוות, אבל בלימוד מ"וחי בהם" משמע שאין כאן כל חילול שבת כי זו לא נצטוותה כלל במקום פיקוח נפש.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ז עמוד 138)

~ נקודות משיחות קודש ~

"לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו.. כו'".

האיסור שלא להוסיף על מצוות התורה מוזכר פעמיים, האחד בפסוק הנ"ל בפרשת ראה (יג, א.), והשני קודם לכן בפרשת ואתחנן (ד, ב.) "לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו כו'".

הרמב"ם מזכיר איסור "בל תוסיף" שלוש פעמים: כאן, בהל' יסודי התורה רפ"ט, ובספר המצוות (ל"ת שי"ג ושי"ד), ובשלושת המקומות לא ציטט את הפסוק מפרשת ואתחנן אלא רק את הפסוק מפרשת ראה, וצריך להבין טעם הדבר.

ובביאור ההבדל שביניהם, יש לומר: על איסור "בל תוסיף" שבפרשת ואתחנן, מפרש רש"י "כגון חמש פרשיות בתפילין... וחמש גדילים בציצית". ואילו על הפסוק בפרשת ראה, מפרש: "כגון חמש טוטפת בתפילין וארבע ברכות בברכת כהנים". כי חמש פרשיות בתפילין וחמש גדילים בציצית הם הוספה על המצוה עצמה, היינו על תרי"ג מצוות, שהרי רק ארבע פרשיות בתורה מדברים במצות תפילין, וכל המוסיף יוסיף פרשיה שאינה ממין המצוה - תפילין. וכן הוא בחמש גדילים בציצית, שהרי התורה ציוותה על ארבע ציציות לארבע כנפות הבגד, ולכן גדיל חמישי אינו ממין המצוה כלל.

אבל בפרשת ראה, חידשה התורה דין נוסף, שגם הוספה באותה מצוה גופא - אסורה, ולכן הביא רש"י הדוגמאות של חמש טוטפות וארבע ברכות בברכת כהנים, כי הטוטפות הם עניין לעצמן ולשם זיכרון (שהרי במדבר לא נאמרו עדיין פרשיות שמע והיה אם שמוע, ומכל־מקום הניחו התפילין עם שתי פרשיות בלבד, ושתי טוטפות ריקות - כי כאמור הן עניין לעצמו).

(על־פי לקו"ש חלק ט"ו עמוד 138 הערה 8, ולקו"ש חלק ט' לפרשת ואתחנן)

35) רשאי. 36) כמבואר לעיל פ"א ה"ג, ובפרק זה ה"ג. 37) כאמור לעיל ה"ד. 38) אפילו לפי שעה, בצורה האמורה להלן. 39) מדברי תורה. 40) בדפוס רומי ר"מ, וכן בכת"י תימן: תיבה זו איננה. 41) כלומר, אסור להוסיף ולומר שזה אסור מן התורה, אלא צריך לציין, שהוספה זו היא מדבריהם ואינה אלא גזירה משום סייג לתורה; וכן אסור להתיר דבר מן התורה ולבטלו לעולם, שהרי זה גורע ממצוות התורה, אלא מבטלו לפי שעה, כדי להחזיר רבים לדת, כפי שהשעה צריכה, ומדגיש בביטולו שזו הוראת שעה בלבד. 42) אפילו דברים שנאמרו למשה מסיני בעל־פה, אסור להוסיף עליהם ולגרוע מהם. והשווה דברי רבינו בהקדמתו לפירוש המשנה, ד"ה החלק הראשון: "ואין הפרש בין שיוסיף ויגרע על הפסוק, ובין שיוסיף ויגרע על הפירוש המקובל", וכן בפירושו לפרק "חלק" (הפרק העשירי בסנהדרין) בהקדמתו שם ב"יסוד התשיעי": "ועליה אין להוסיף, וממנה אין לגרוע, לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל־פה". והראב"ד חולק, ולדעתו אין איסור "בל תוסיף" אלא במצוות־עשה, כגון לולב ותפילין וציצית, בין לשעה בין לדורות, בין שקבע שהוא מן התורה, בין שלא קבע. וב"ספרי" פ' ראה, אות פב שנינו: "לא תוסף עליו - מנין שאין מוסיפים לא על הלולב (=יותר מארבעה מינים), ולא על הציצית (=יותר מארבעה חוטים), תלמוד־לומר לא תוסף עליו. ומנין שאין פוחתים מהם, תלמוד־לומר ולא תגרע ממנו". 43) חולין קטו, ב. 44) שם קיג,

א: שנאמר "בחלב אמו" - יצא עוף שאין לו חלב אם, וכדעת רבי יוסי הגלילי שם. 45) מתורה שבעל־פה. 46) על תורה שבכתב. 47) שלא נאמרה בהמה אלא "גדי" בלבד. 48) וראוי להעיר, שבהל' מאכלות אסורות פ"ט ה"ד, כותב רבינו: "וכן בשר חיה ועוף, בין בחלב חיה בין בחלב בהמה, אינו אסור באכילה מן התורה... ואסור באכילה מדברי סופרים" וכו'. הרי שהשווה דין חיה לדין עוף בחלב, ששניהם מותרים מן התורה, וכבר נאמרו בזה הרבה תירוצים (ראה רדב"ז וכסף־משנה). אולם המחוור שבהם, הוא דעת הרב מאיר אנשיכון, הובא ב"מרכבת המשנה", שתיבות: "וכן בשר חיה" אין שייכות להתחלת הלכה ד, אלא חוזרות אל סוף הלכה ג, וכוונת רבינו לומר: וכן בשר חיה, היא בכלל איסור אכילת בהמה בחלב, וה'סדר' טעה בקביעת הנקודה, וסימנה שלא במקומה. והלכה ד' צריכה להתחיל במלים: ועוף וכו'. דוגמה לזה, דברי רבינו בהל' אבות הטומאות פי"ב, ה"ז: "אחר שנגמר הכלי, מצרף מה שבתוכו" וכו' ושתי המלים הראשונות אין להן כל קשר עם המשפט הבא. אולם בכת"י נמצאות מלים אלה בסוף ההלכה הקודמת... "ועדיין הוא לח אחר שנגמר". ואח"כ מתחילה הלכה ז "הכלי מצרף" וכו'. ראה מבוא לצילום משנה־תורה דפוס רומי ר"מ - להרב י. ל. מימון עמ' 12. 49) כגון, אם יאמר אדם: אין איסור דם מן התורה אלא דם בהמה ועוף, ככתוב (ויקרא ז, כו) "וכל דם לא תאכלו... לעוף ולבהמה" ודם חיה מותר מן התורה - הרי זה גורע, כי חיה בכלל בהמה היא (הל' מאכלות אסורות פ"ו, ה"א), ואם יאמר: דם אדם אסור מן התורה, הרי זה מוסיף, שאין דם אדם אסור אלא מדברי סופרים, כמבואר שם ה"ב (רדב"ז). והשווה הקדמת פירוש המשנה לרבינו, בד"ה והמתנבא בשם... "החלק הראשון", שרבינו מדגים שם: "כגון שיאמר: הקב"ה אמר אלי כי הערלה היא שתי שנים, ואחר שתי שנים מותר לאכול הפירות הנטועים, או שיאמר: הקב"ה אמר אלי, שהערלה אסור לאכול אותה ארבע שנים, חלף מה שאמר הקב"ה: שלש שנים יהיה לכם ערלים (ויקרא יט, כג) וכדומה לו".

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) איזה זקן ממרא וכיצד דנים אותו. מה בין אפיקורוס לזקן ממרא. ארבעה הרוגי בית דין שצריכים הכרזה.

1 **א. מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה[2] - אֵינוֹ זָקֵן**
2 **מַמְרֵא הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[3]; אֶלָּא הֲרֵי זֶה בִּכְלַל**
3 **הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין[4], [וּמִיתָתוֹ בְּכָל אָדָם][5].**

2) פירוש המצוות, שלימדו הקב"ה למשה מסיני, והוא הנקרא: "מפי השמועה", כדברי רבינו לעיל פ"א, ה"ב. ובהקדמתו לספר זה, אומר רבינו: "ואתנה לך את לחות האבן והתורה והמצוה (שמות כד, יב), תורה - זו תורה שבכתב; והמצוה - זו פירושה... ומצוה זו - היא הנקראת תורה שבעל־פה". 3) דברים יז, יב. 4) בדפוס רומי, וכן בכת"י תימן: המינים. 5) בדפוס הנ"ל: ביד כל אדם. כלומר, אין צורך בשית־דין ידונו, אלא כל אחד מצווה להרגו, כמבואר להלן ה"ב. ורבינו בפירושו למשנה סנהדרין פי"א מ"ג, אומר: "האתה סובר, שיאמר אדם שדעתו ואמונתו, השניות, או דבר אחר... מכחיש למה שכתוב בתורה: ה' אלהינו ה' אחד, שנאמר אדם כזה אינו נהרג, או שהוא זקן ממרא, ודאי זה יהרג, משום שיצא מן הכלל, כלומר מכלל ישראל... שאין זקן ממרא ההורס לחומת התורה... אלא אדם שהוא רואה דבריו יותר מדברי בית־דין הגדול, ולכן חייבתו תורה מיתה, לכבוד בית־דין ומעלתו, כמו שחייב המקלל אביו ואמו מיתה לכבוד אביו ואמו" וכו'.

4 **ב. מֵאַחַר שֶׁנִּתְפָּרְסֵם שֶׁהוּא כּוֹפֵר בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה**
5 **- [מוֹרִידִין אוֹתוֹ][6] וְלֹא מַעֲלִין[7]. וַהֲרֵי הוּא כְּשְׁאָר כָּל**
6 **הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין וְהָאוֹמְרִין אֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם[8]**
7 **וְהַמּוֹסְרִין[9] וְהַמּוּמָרִין[10]. שֶׁכָּל אֵלּוּ אֵינָם בִּכְלַל**
8 **יִשְׂרָאֵל, וְאֵין צָרִיךְ לֹא עֵדִים וְלֹא הַתְרָאָה וְלֹא**
9 **דַּיָּנִים, [אֶלָּא כָּל הַהוֹרֵג אֶחָד מֵהֶן - עָשָׂה מִצְוָה**
10 **גְּדוֹלָה וְהֵסִיר הַמִּכְשׁוֹל][11].**

6) לבור. 7) שאם היה בבור סולם, מסלקו ואינו מניחו לעלות בו (ע"ז כו, ב), והשווה הל' רוצח פ"ד, ה"י. 8) אלא משה רבינו מפי עצמו אמרה. 9) שמוסר ממון ישראל ליד גוי אנס, ראה הל' חובל ומזיק פ"ח ה"ט־י, והל' תשובה פ"ג הי"ב. 10) בדפוסים קדומים, וכן בכת"יד תימן: והמשומדים. והם שהחזיקו עצמם לעבור עבירה בזדון ולהכעיס, ונמצא כאילו בטלה מצוה זו מן העולם אצלם, וכן החוזרים לדתי עובדי־כוכבים בשעה שגוזרים גזירה וידבק בהם (הל' תשובה פ"ג, ה"ט). 11) ע"ז שם. ובסנהדרין צט, א שנינו: "ואפילו אמר: כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה (=חסרות ויתרות), מקל־וחומר זה, מגזירה־שוה זו, זה הוא: כי דבר ה' בזה", והושווה שם למי שאומר: אין תורה מן השמים. ובהל' ע"ז פ"י ה"א, כותב רבינו: "מצוה לאבדם ביד, ולהורידם לבאר שחת מפני שהם מצרים לישראל ומסירים את העם מאחרי ה', כצדוק ובייתוס ותלמידיהם, שם רשעים ירקב". וראה פירוש המשנה לרבינו חולין פ"א, מ"ב.

11 **ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאִישׁ שֶׁכָּפַר בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל**
12 **פֶּה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ[12] וּבִדְבָרִים שֶׁנִּרְאוּ לוֹ, וְהָלַךְ אַחַר**
13 **דַּעְתּוֹ הַקַּלָּה וְאַחַר שְׁרִירוּת לִבּוֹ[13], וְכוֹפֵר בַּתּוֹרָה**
14 **שֶׁבְּעַל פֶּה תְּחִלָּה, כְּצָדוֹק וּבַיְתוֹס[14] וְכֵן כָּל הַתּוֹעִים**
15 **אַחֲרֵיהֶן. אֲבָל בְּנֵי הַתּוֹעִים הָאֵלֶּה וּבְנֵי בְנֵיהֶם,**
16 **שֶׁהִדִּיחוּ אוֹתָם אֲבוֹתָם, וְנוֹלְדוּ בֵּין הַקָּרָאִים וְגִדְּלוּ**
17 **אוֹתָם עַל דַּעְתָּם[15] - הֲרֵי הוּא כְּתִינוֹק שֶׁנִּשְׁבָּה בֵּינֵיהֶם**
18 **וְגִדְּלוּהוּ[16], וְאֵינוֹ זָרִיז לָשׁוּחַ בְּדַרְכֵי הַמִּצְוֹת, שֶׁהֲרֵי**
19 **הוּא כְּאָנוּס[17]. וְאַף עַל פִּי שֶׁשָּׁמַע אַחַר כָּךְ [שֶׁהוּא**
20 **יְהוּדִי, וְרָאָה הַיְהוּדִים וְדָתָם - הֲרֵי הוּא כְּאָנוּס,**
21 **שֶׁהֲרֵי גִּדְּלוּהוּ עַל טָעוּתָם]. כָּךְ אֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ,**
22 **הָאוֹחֲזִים בְּדַרְכֵי אֲבוֹתָם הַקָּרָאִים שָׁטָעוּ[18]. לְפִיכָךְ**
23 **רָאוּי לְהַחֲזִירָן בִּתְשׁוּבָה, וּלְמָשְׁכָם בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם, עַד**
24 **שֶׁיַּחְזְרוּ לְאֵיתַן הַתּוֹרָה[19].**

12) בהכרתו. 13) מלשון הכתוב דברים כט, יח.

ד. אֲבָל זָקֵן מַמְרֶא הָאָמוּר בַּתּוֹרָה הוּא חָכָם אֶחָד מֵחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ קַבָּלָה[20] וְדָן וּמוֹרֶה הִדְבְרֵי תּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁדִּינוּ וְיוֹרוּ כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל[21], שֶׁבָּאת לוֹ מַחֲלֹקֶת בְּדִין מִן הַדִּינִים עִם בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, וְלֹא חָזַר לְדִבְרֵיהֶם, אֶלָּא חָלַק עֲלֵיהֶם וְהוֹרָה לַעֲשׂוֹת שֶׁלֹּא כְּהוֹרָאָתָן - גְּזֵרָה עָלָיו תּוֹרָה מִיתָה[22]. וּמִתְוַדֶּה, וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[23]. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא דָן[24] וְהֵן דָּנִים, הוּא קִבֵּל[25] וְהֵם קִבְּלוּ - הֲרֵי הַתּוֹרָה חָלְקָה לָהֶם כָּבוֹד[26]. וְאִם רָצוּ בֵּית דִּין לְמְחֹל עַל כְּבוֹדָן וּלְהַנִּיחוֹ - אֵינָן יְכוֹלִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְבּוּ מַחֲלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל[27].

20) שהוא מודה בתורה שבעל־פה ובקבלת החכמים איש מפי איש עד למשה מסיני. 21) על־פי השמועה, ועל־פי המדות שהתורה נדרשת בהן. 22) דברים יז, יב "ומת האיש ההוא". 23) משנה בסנהדרין מג, ב: "שכן דרך כל המומתין מתוודין, שכל המתוודה יש לו חלק לעולם הבא", וראה לעיל הל' סנהדרין פי"ג, ה"א ובביאורנו שם. ולא נתכוון רבינו אלא לומר, זקן ממרא יש לו חלק לעוה"ב, אבל הכופר בתורה שבעל־פה אין לו חלק לעוה"ב (כסף־משנה). וראה הל' תשובה פ"ג, ה"ו־ח. 24) בסברתו, לפי אחת מהמדות שהתורה נדרשת בהן. 25) מרבותיו מפי השמועה. ואפילו הוא אומר מפי השמועה, והם אומרים כך נראה בעינינו שהדין נותן - הרי זה חייב, כדברי רבינו לקמן פ"ד ה"א, ע"פ סנהדרין פח, א וכרבי אלעזר. 26) ככתוב (דברים יז, יא) "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל". וכדברי רבינו בפירוש המשנה, הובאו לעיל בביאורנו אות ד: "ולכן חייבתו תורה מיתה לכבוד בית־דין ומעלתו" וכו'. 27) סנהדרין פח, ב. ובדפוס רומי, וכן בכת"י תימן: מחלוקת בישראל.

ה. אֵין זָקֵן מַמְרֵא[28] חַיָּב מִיתָה עַד שֶׁיְּהֵא חָכָם שֶׁהִגִּיעַ לְהוֹרָאָה סָמוּךְ בְּסַנְהֶדְרִין[29], וְיַחֲלֹק עַל בֵּית דִּין בְּדָבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת[30], אוֹ בִּתְפִלִּין[31], וְיוֹרֶה לַעֲשׂוֹת כְּהוֹרָאָתוֹ[32] אוֹ יַעֲשֶׂה הוּא עַל פִּי הוֹרָאָתוֹ[33], וְיַחֲלֹק עֲלֵיהֶן וְהֵן יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית[34]. אֲבָל אִם הָיָה תַּלְמִיד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה[35] וְהוֹרָה לַעֲשׂוֹת - פָּטוּר[36]. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָּבָר לַמִּשְׁפָּט - מִי שֶׁלֹּא יִפָּלֵא מִמֶּנּוּ[37] אֶלָּא דָּבָר מֻפְלָא[38].

28) בדפוס רומי, וכן בכת"י תימן, כתוב בכל מקום: ממרה בה"א. ע"פ משקל הכתוב (יהושע א, יח) "כל איש אשר ימרה את פיך". 29) שהוסמך ע"י הסנהדרין, כמבואר לעיל הל' סנהדרין פ"ד ה"ה, ש"התקינו שלא יהא אדם נסמך אלא ברשות הנשיא". 30) או בדבר הגורם לידי דבר, שחייבים על זדונו כרת וכו', כמבואר לקמן פ"ד, ה"ב. 31) שהורה להוסיף טוטפת חמישית בתפילין, ואע"פ שאין בהן גורם לדבר שזדונו כרת וכו' - הרי זו "הלכה מפי הקבלה", כלשון רבינו לקמן פ"ד ה"ג (סנהדרין פז, א. ופח, ב). 32) שנאמר: "והאיש אשר יעשה בזדון" וגו' - אינו חייב עד שיורה (שם פו, ב). 33) שם פח, ב. 34) שאם מצאם חוץ למקומם והמרה עליהם - פטור, כמבואר להלן ה"ז. 35) בידיעותיו בתורה, ולדעת רש"י שם פו, ב - שעדיין לא מלאו לו ארבעים שנה. 36) שאין הוראתו הוראה (שם וברש"י). 37) שלא נעלם. 38) קשה ועמוק, אבל תלמיד שלא הגיע להוראה - הכל אצלו פלא (שם פז, א), "כי יפלא - במופלא (=מומחה) שבבית־דין הכתוב מדבר".

ו. הָיָה חָכָם מֻפְלָא שֶׁל בֵּית דִּין, וְחָלַק, וְשָׁנָה[39] וְלִמֵּד לַאֲחֵרִים כְּדִבָּרָיו, אֲבָל לֹא הוֹרָה לַעֲשׂוֹת - פָּטוּר. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּזָדוֹן. לֹא שֶׁיֹּאמַר בְּזָדוֹן, אֶלָּא יוֹרֶה לַעֲשׂוֹת אוֹ יַעֲשֶׂה הוּא בְּעַצְמוֹ[40].

39) וחזר, אחרי ששב מבית־דין הגדול לעירו. 40) שם פו, ב. ופח, ב.

ז. מְצָאָן[41] חוּץ לִמְקוֹמָן[42] וְהִמְרָה עֲלֵיהֶן - פָּטוּר[43]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם - מְלַמֵּד, שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם לוֹ מִיתָה. וְכָל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁהֵן פְּטוּרִין מִן הַמִּיתָה, יֵשׁ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל לְנַדּוֹתָם[44] וּלְהַפְרִישָׁן וּלְהַכּוֹתָן[45] וּלְמָנְעָן מִלְּלַמֵּד[46], כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לָהֶן שֶׁהַדָּבָר צָרִיךְ לְכָךְ[47].

41) את הסנהדרין, חברי בית־הדין הגדול. 42) מחוץ ללשכת הגזית, שהיא מקום ישיבתם. 43) שם יד, ב "מצאם אבית פגי" וכו', והוא לפנים מחומת ירושלים. ופירשו ה'תוספות' שם, שכל מקום שהוא מחוץ ללשכת הגזית - נחשב: חוץ למקומם. 44) מרחיקים אותם מן הקהל, ואין יושבים בארבע אמותיהם, כמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ז, ה"ד. שהרי עקביא בן מהללאל חלק על

הסנהדרין, ומפני שלא הורה הלכה למעשה, לא הרגוהו, אלא נידוהו בלבד, כדברי המשנה בעדיות פ"ה, מ"ו (סנהדרין פח, א). 45) ירושלמי יבמות פ"ב ה"ו, הלקו את יעקב איש כפר נבוריה, על שרצה להתיר למול בשבת בן אשה נכרית. 46) כדין המוחרם "שאינו שונה לאחרים" (הל' תלמוד תורה פ"ז, ה"ה). 47) ואם רצו למחול להם - הרשות בידם, שהרי רבי יהודה אמר: "חס־ושלום שעקביא נתנדה" (עדיות פ"ה מ"ו), ולכאורה תמוה: וכי משוא פנים יש בדבר? אלא ודאי הדבר תלוי לפי ראות עיני בית־דין, שידע בעקביא שהוא צדיק גדול ולא ירבה מחלוקת, כמו שבאמת ציוה לבנו לפני מותו: "בני, חזור בך בארבעה דברים שהייתי אומר" (שם, מ"ז) ולפיכך לא העמידו דבריהם על הדין (ר"צ חיות במאמרו "משפט ההוראה").

1 **ח. וְכֵיצַד דָּנִין זָקֵן מַמְרֵא? בְּעֵת שֶׁיִּפָּלֵא דָּבָר**[48] **וְיוֹרֶה**
2 **בּוֹ חָכָם הַמַּגִּיעַ לְהוֹרָאָה, בֵּין בְּדָבָר שֶׁיֵּרָאֶה בְּעֵינָיו**[49]
3 **בֵּין בְּדָבָר שֶׁקִּבֵּל מֵרַבּוֹתָיו - הֲרֵי הוּא וְהַחוֹלְקִין עִמּוֹ**
4 **עוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם, וּבָאִין לְבֵית דִּין שֶׁעַל פֶּתַח הַר**
5 **הַבַּיִת**[50]**. אוֹמְרִים לָהֶן בֵּית דִּין: כָּךְ הוּא הַדִּין. אִם**
6 **שָׁמַע וְקִבֵּל**[51] **- מוּטָב; וְאִם לָאו - בָּאִין כֻּלָּן לְבֵית**
7 **דִּין שֶׁעַל פֶּתַח הָעֲזָרָה, וְאוֹמְרִים לָהֶם גַּם הֵם: כָּךְ**
8 **הוּא הַדִּין. אִם קִבְּלוּ**[52] **- יֵלְכוּ לָהֶן; וְאִם לָאו - כֻּלָּן**
9 **בָּאִין לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל לִלְשְׁכַּת הַגָּזִית**[53]**, שֶׁמִּשָּׁם תּוֹרָה**
10 **יוֹצֵאת לְכָל יִשְׂרָאֵל. שֶׁנֶּאֱמַר: מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר**
11 **יִבְחַר יְיָ. וּבֵית דִּין אוֹמֵר לָהֶם: כָּךְ הוּא הַדִּין,**
12 **וְיוֹצְאִין כֻּלָּן**[54]**. חָזַר זֶה הֶחָכָם לְעִירוֹ וְשָׁנָה**[55] **וְלִמֵּד**[56]
13 **כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא לָמוּד - הֲרֵי זֶה פָּטוּר**[57]**. הוֹרָה לַעֲשׂוֹת**
14 **אוֹ שֶׁעָשָׂה כְּהוֹרָאָתוֹ - חַיָּב מִיתָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ**
15 **הַתְרָאָה**[58]**. אֲפִלּוּ נָתַן טַעַם לִדְבָרָיו**[59] **- אֵין שׁוֹמְעִין**
16 **לוֹ**[60]**. אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ עֵדִים שֶׁעָשָׂה כְּהוֹרָאָתוֹ אוֹ**
17 **שֶׁהוֹרָה לַאֲחֵרִים לַעֲשׂוֹת - גּוֹמְרִין דִּינוֹ לְמִיתָה בְּבֵית**
18 **דִּין שֶׁבְּעִירוֹ**[61]**, וְתוֹפְסִין אוֹתוֹ וּמַעֲלִין אוֹתוֹ מִשָּׁם**
19 **לִירוּשָׁלַיִם. וְאֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ בְּבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ,**
20 **וְלֹא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁיָּצָא חוץ לִירוּשָׁלַיִם**[62]**, אֶלָּא**
21 **מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם. וְעַד**
22 **הֶרֶגֶל מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ, וְחוֹנְקִין אוֹתוֹ בָּרֶגֶל**[63]**. שֶׁנֶּאֱמַר:**
23 **וְכָל יִשְׂרָאֵל**[64] **יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ; מִכָּלָל שֶׁצָּרִיךְ הַכְרָזָה**[65]**.**
24 **וְאַרְבָּעָה צְרִיכִין הַכְרָזָה: זָקֵן מַמְרֵא, וְעֵדִים זוֹמְמִין,**
25 **וְהַמֵּסִית**[66]**, וּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה**[67]**; שֶׁהֲרֵי בְּכֻלָּן נֶאֱמַר:**
26 **יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ.**

48) ייעלם ויסתפק. 49) על־פי הסברה והיקשי ההגיון. 50) מפורש לעיל פ"א, אות ל. 51) בכת"י תימן: וקיבל מהן. 52) בכתי"ת: קיבל. 53) שהיתה בנויה מאבנים מפוסלות מרובעות, לכבודם של הסנהדרין (מדות פ"ה, מ"ד. ובתויו"ט ובתפא"י שם). 54) משנה בסנהדרין פו, ב. 55) למד שנית. 56) בכת"י תימן: ולימד. וראה לעיל ה"ו: "ולמד לאחרים". 57) שהרי לא הורה לעשות, וכאמור לעיל ה"ו. 58) סנהדרין פח, ב. 59) לזכות עצמו ולהצלתו. 60) שם. 61) ככל המומתים, שגומרים את דינם בבית־דין של עשרים ושלשה (שם טז, א וברש"י). 62) כגון שגלה ליבנה, כלשון המשנה (שם פט, א) "ולא בבית־דין שביבנה". וכבר נתבאר לעיל הל' סנהדרין פי"ד הי"א, ש"אין דנים דיני נפשות אלא בפני הבית, והוא שיהיה בית־דין הגדול שם בלשכה שבמקדש". וכאן משמיענו רבינו שאפילו נגמר דינו בעירו, כשבית־דין הגדול עדיין היה במקומו בלשכת הגזית, בכל זאת אם יצא בית־הדין אח"כ מירושלים, אין ממיתים אותו. וראה דברי רבינו־תם ב'תוספות' שם ד"ה ולא בבית־דין. 63) בחול המועד, שביו"ט עצמו אסור להרגו, כמבואר לעיל (שם פי"א ה"ב), וראה שם פי"ג, ה"ה. 64) ונוסח הכתוב: "וכל העם ישמעו". 65) ומכריזים במקום שהרבים נקבצים שם והוא ירושלים, שעולים אליה לרגל. 66) לעבוד ע"ז. 67) ומדברי רבינו לקמן פ"ז, הי"ג: "כותבים לכל ישראל, בבית־דין פלוני, סקלנו פלוני מפני שהיה בן סורר ומורה" - משמע שאין משמרים אותו עד הרגל, אלא מכריזים עליו מבית־דין שבעירו בכתב. וכן לעיל הל' עדות פי"ח ה"ז לענין זוממין, וכדעת רבי יהודה בסנהדרין פ"ט, א. למרות שבתוספתא שם פי"א מ"ג, סובר רבי עקיבא, שאת כל ארבעתם מעלים לירושלים להמיתם שם ברגל, וראה ב"חסדי דוד" שם. וראוי להעיר, שבהל' ע"ז פ"ה, המדבר בדיני מסית לפרטיהם, לא הזכיר רבינו שהוא צריך הכרזה, וכנראה שסמך על דבריו כאן.

יום חמישי י"א תשרי ה'תשע"ז

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) שאינו נעשה זקן ממרא עד שיחלוק על חבריו בדבר שחייבים על זדונו כרת ועל שיגגתו חטאת. דברים המביאים לידי דבר שחייבים עליהם כרת, אפילו בדרך רחוקה, ואפילו אחר מאה דברים - חייב הזקן במחלוקתו בהם. שחייב הזקן החולק על מצוות תפילין, אפילו כשאינה מביאה לידי עונש כרת.

27 **א. זֶה שֶׁחָלַק עַל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל**
28 **זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת**[2]**, בֵּין שֶׁהָיוּ הֵן אוֹסְרִים**
29 **וְהוּא מַתִּיר בֵּין שֶׁהָיוּ הֵן מַתִּירִין וְהוּא אוֹסֵר - הֲרֵי**
30 **זֶה חַיָּב מִיתָה**[3]**. אֲפִלּוּ הוּא הָיָה אוֹמֵר מִפִּי הַקַּבָּלָה,**
31 **וְאָמַר: כָּךְ קִבַּלְתִּי מֵרַבּוֹתַי, וְהֵן אוֹמְרִים: כָּךְ נִרְאָה**
32 **בְּעֵינֵינוּ שֶׁהַדִּין נוֹתֵן**[4]**, הוֹאִיל וְנָשָׂא וְנָתַן**[5] **עֲלֵיהֶן**
33 **בַּדָּבָר, וְעָשָׂה אוֹ שֶׁהוֹרָה לַעֲשׂוֹת - הֲרֵי זֶה חַיָּב. וְאֵין**
34 **צָרִיךְ לוֹמַר אִם הֵם מוֹרִים מִפִּי הַקַּבָּלָה**[6]**. וְכֵן אִם**
35 **חָלַק עֲלֵיהֶם בִּגְזֵרָה מִן הַגְּזֵרוֹת שֶׁגָּזְרוּ בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ**
36 **בְּשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת וּזְדוֹנוֹ כָּרֵת, כְּגוֹן שֶׁהִתִּיר הֶחָמֵץ**[7]
37 **בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן בְּשָׁעָה שִׁשִּׁית**[8]**, אוֹ אָסְרוּ**
38 **בַּהֲנָאָה בְּשָׁעָה חֲמִישִׁית**[9] **- הֲרֵי זֶה חַיָּב מִיתָה**[10]**. וְכֵן**
39 **כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

2) סנהדרין פז, א, כדברי רבי מאיר הלומד "גזירה שווה" דבר - דבר. נאמר כאן: "כי ייפלא ממך דבר למשפט", ונאמר שם (ויקרא ד, יג) "ונעלם דבר מעיני הקהל" - מה

להלן דבר שחייבים על זדונו כרת ועל שיגגתו חטאת אף כאן" וכו'. וראה להלן הלכה ג שגם על מצוות תפילין הוא נידון כזקן ממרא. 3) כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל. 4) מצד הסברא והעיון העצמי. 5) דן והתווכח עימם. ובכתב יד תימן הנוסח: "הואיל וחלק עליהן". 6) שקבלתם עדיפה יותר (שם פח, א), והשווה לעיל פרק ג, הלכה ד. 7) אכילת חמץ. 8) וחכמים גזרו על החמץ שייאסר באכילה ובהנאה בשעה זו, כמבואר בהלכות חמץ ומצה פרק א, הלכה ט. 9) ולדעת חכמים אינו אסור אלא באכילה בלבד, כמבואר שם. 10) כיוון שעיקר איסור חמץ יש בו כרת (רדב"ז). ולדעת הכסף משנה, גם גזירה זו מביאה לידי איסור כרת, שהרי אם יקדש אשה בחמץ בשעה שישית, לדברי חכמים אינה מקודשת כלל, ואם יבוא אחר ויקדשנה אחרי כן הרי זו מקודשת לשני, ולדברי הזקן החולק מקודשת היא לראשון, ואין קידושי השני תופסים בה כלל, נמצא שנחלקו באיסור ערווה, שהיא איסור כרת. וראה ברמב"ן בהשגותיו על ספר המצוות לרבינו בשורש ראשון, שחולק על רבינו בזה, ולדעתו אינו נעשה זקן ממרא, כשחולק על גזירה מדבריהם, אפילו אם היא מביאה לידי איסור עונש כרת. וכן אמרו (שבת מ, א) "האי מאן דעבר אדרבנן, שרי למקרייה עבריינא" (=מי שעבר על איסור דרבנן מותר לקרותו עבריין) - הרי שלא הזכירו אלא את זה, ולא אמרו שהוא נידון כזקן ממרא. אולם דברי רבינו מקורם בסנהדרין פז, א שאמרו שם: אם חלק עליהם בעיבור שנה, אם מעברים עד פורים או כל אדר, הרי זה חייב (ראה להלן הלכה ב), הרי שאפילו חלק עליהם בגזירה מן הגזירות - חייב (קרית מלך).

ב. אֶחָד שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת, אוֹ שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּדָבָר הַמֵּבִיא לִידֵי דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. כֵּיצַד? נֶחְלְקוּ בְּאִשָּׁה זוֹ אִם הִיא עֶרְוָה[11] אִם לָאו[12], אִם מַרְאֵה דָּם זֶה מְטַמֵּא בְּאִשָּׁה אוֹ לֹא[13], אִם זוֹ טְמֵאָה לֵדָה אוֹ לֹא[14], אִם זוֹ זָבָה אוֹ לֹא[15], אִם חֵלֶב זֶה אָסוּר[16] אוֹ מֻתָּר, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ - הֲרֵי חוֹלֵק בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. וְכֵיצַד דָּבָר הַמֵּבִיא לִידֵי דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת? כְּגוֹן שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּעִבּוּר שָׁנָה, אִם מְעַבְּרִים עַד הַפּוּרִים אוֹ בְּכָל אֲדָר - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁזֶּה מֵבִיא לִידֵי חָמֵץ בְּפֶסַח[17]. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּדִינֵי מְמוֹנוֹת אוֹ בְּמִנְיַן הַדַּיָּנִין[18] שֶׁדָּנִין דִּינֵי מָמוֹנוֹת - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לִדְבָרָיו שֶׁל זֶה שֶׁאוֹמֵר שֶׁזֶּה חַיָּב לָזֶה, כֹּל שֶׁנָּטַל מִמֶּנּוּ - כְּדִין נָטַל, וְעַל פִּי בֵּית דִּין נָטַל; וְלִדְבָרָיו שֶׁל זֶה שֶׁאוֹמֵר פָּטוּר, אוֹ שֶׁאָמַר שֶׁאֵין אֵלּוּ רְאוּיִין לָדוּן[19], כֹּל שֶׁנָּטַל[20] - גָּזַל הוּא בְּיָדוֹ, וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[21]; וְלִדְבְרֵי הָאוֹמֵר שֶׁלּוֹ נָטַל[22], הַבָּא עָלֶיהָ בְּמֵזִיד - עָנוּשׁ כָּרֵת, בִּשּׁוּגִג - חַיָּב חַטָּאת[23]; וְנִמְצָא הַדָּבָר מֵבִיא לִידֵי דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, אִם זֶה חַיָּב מַלְקוּת אוֹ אֵינוֹ, אוֹ שֶׁחָלַק בְּמִנְיַן הַדַּיָּנִים שֶׁלּוֹקִין בִּפְנֵיהֶם[24] - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר אֵינוֹ לוֹקֶה[25] - חוֹבְלִין הֵם בּוֹ, וְחַיָּבִין לְשַׁלֵּם[26], וְכֹל שֶׁיִּטֹּל מֵהֶן - כְּדִין נוֹטֵל; וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר בֶּן מַלְקוּת הוּא[27], כֹּל שֶׁיִּטֹּל מֵהֶן - גָּזַל הוּא בְּיָדוֹ, וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[28]. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בַּעֲרָכִין[29] אוֹ בַּחֲרָמִין[30], אִם זֶה חַיָּב לִתֵּן אוֹ אֵינוֹ - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר אֵינוֹ חַיָּב לִתֵּן, אִם לָקְחוּ מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה גָּזֵל, וְהַמַּקְדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[32]. וְכֵן אִם חָלַק עֲלֵיהֶן בְּפִדְיוֹן קָדָשִׁים, אִם נִפְדּוּ אוֹ לֹא נִפְדּוּ[33] - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר אֵין זֶה פִּדְיוֹן, אִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[34]. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בַּעֲרֵיפַת הָעֶגְלָה[35], אִם אֵלּוּ חַיָּבִין לְהָבִיא אוֹ לֹא[36] - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר חַיָּבִים לְהָבִיא - הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה, וְהַמְקַדֵּשׁ בּוֹ[37] אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[38]. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּעָרְלָה[39]. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה, אִם זֶה לָעֲנִיִּים אוֹ לְבַעַל הַבַּיִת[40] - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר לְבַעַל הַבַּיִת - הֲרֵי זֶה גָּזֵל בְּיַד הֶעָנִי, וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן אִם חָלַק עֲלֵיהֶן בְּאָב מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאָה, כְּגוֹן נִגְעֵי בָּשָׂר[41] אוֹ נִגְעֵי בָּתִּים[42] אוֹ נִגְעֵי בְּגָדִים[43] - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר טָהוֹר - מֻתָּר לְהַכְנִס בַּמִּקְדָּשׁ וְלֶאֱכֹל[44] קָדָשִׁים; וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר טָמֵא, אִם נִכְנַס[45] אוֹ אָכַל בְּמֵזִיד - עָנוּשׁ כָּרֵת, וּבִשּׁוּגִג - חַיָּב חַטָּאת. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּטָהֳרַת מְצֹרָע, אִם יֵשׁ לָזֶה[46] טָהֳרָה אוֹ אֵין לוֹ. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּהַשְׁקָאַת סוֹטָה, אִם זוֹ צְרִיכָה לִשְׁתּוֹת אוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה[47] - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר צְרִיכָה, אִם מֵת הַבַּעַל קֹדֶם שֶׁתִּשְׁתֶּה - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לִיבָּמָה[48]; וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר אֵינָהּ צְרִיכָה - מִתְיַבֶּמֶת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - צְרִיכִין לְבַדֵּק וְלַחְקֹר אִם הָיְתָה מַחֲלֹקֶת זוֹ מְבִיאָה לִידֵי דָּבָר זֶה, וְדָבָר זֶה מֵבִיא לִידֵי דָּבָר שֵׁנִי, אֲפִלּוּ אַחַר מֵאָה דְּבָרִים, אִם יָבוֹא בַּסּוֹף לְדָבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת, בֵּין שֶׁהָיָה הַזָּקֵן מֵקֵל וְהֵן מַחְמִירִין בֵּין שֶׁהָיָה הוּא מַחְמִיר וְהֵן מְקִלִּין - חַיָּב[49].

11) אסורה איסור ערווה, שהיא בכרת. 12) כגון, בתו מאנוסתו (=שבא על אשה דרך זנות, והוליד ממנה בת), שאין איסורה מפורש בתורה, אלא נלמדת בקל וחומר מבת בתו (סנהדרין עו, א). ואם חלק הזקן ואמר שאינה ערוה - הרי זה חייב (שם פז, ב, וראה הלכות איסורי ביאה פרק ב, הלכה ו). 13) כגון, שראתה דם ירוק, שהחכמים מטהרים (ראה הלכות איסורי ביאה פרק ה, הלכה ו), ועקביא בן מהללאל מטמא (שם פז, ב). 14) כגון, ששפעה דם מתוך שבועיים (לידתה, שילדה נקבה) - לאחר שבועיים, שלא פסק מעיינה בתוך שבועיים - שהם ימי טומאת לידה לנקיבה, ונחלקו החכמים אם דם זה טהור, כשאר ימי טוהר

של יולדת נקבה, שהם שישים ושישה יום (ראה ויקרא יב, ה), או מכיוון שלא נסתם המעיין, בתוך השבועיים, הרי זה דם טמא, של מעיין "ימי לידה" (שם פז, ב וראה הלכות איסורי ביאה פרק ו, הלכה א ופרק ז, הלכה ז). 15) כגון "קשתה שלושה ימים (=שראתה דם שלושה ימים רצופים מחמת קישוי לידה) בתוך אחד עשר יום (=ימי זיבה), ושפתה מעת לעת (=נחה מעת לעת מחבלי לידה), וילדה, הרי זו יולדת בזוב (שהוברר הדבר, שאותו דם שראתה לא היה מקושי הלידה, אלא דם זיבה), רבי יהושע אומר: לילה ויום כלילי שבת ויומו" שאפילו שפתה מעת לעת טהורה היא, עד שתשפות לילה שלם ואחרי כן יום שלם כשבת (נדה פרק ד, משנה ד). ואם נחלקו החכמים והזקן בזה, אם היא טמאה זבה או לא, הרי זה חייב (סנהדרין פז, ב).

16) כגון, חלב שעל הקיבה, עקום כמו קשת, שלרבי ישמעאל חייבים עליו כרת, ולרבי עקיבא אינו אלא אסור, אבל אין ענושים עליו כרת (חולין מט, ב והלכות מאכלות אסורות פרק ז, הלכה ו), ואם נחלקו בו החכמים והזקן הרי הוא חייב, שהרי איסור חלב יש בו כרת. ואפילו הזקן יחמיר הרי הוא חייב, כמבואר בדברי רבינו סוף הלכה זו.

17) שאם בית הדין מורה לעבר כל אדר, נמצא שצריך לעבר שנה זו, להוסיף בה אדר שני, וחודש ניסן יחול באיחור של שלושים יום, ואז יתקיים חג הפסח. ולדברי הזקן לא יעברו השנה, כיוון שלא עיברוה עד פורים, נמצא יעשו הפסח בחודש הבא, ובחודש שלאחריו כבר יהיה אייר, ויאכלו בו חמץ, בעוד שלדעת בית הדין חל אז הפסח (סנהדרין פז, א). 18) כמה צריך להיות ההרכב של בית הדין, שני דיינים או שלושה. 19) הואיל ואינם אלא שניים, ואין בית דין פחות משלושה. 20) התובע. 21) שהמקדש בגזל אינה מקודשת (קידושין נב, א). 22) בדפוס וילנא; שלא נטל, והיא טעות גלוייה. 23) שמקודשת היא, והרי היא אשת איש (סנהדרין פז, ב). 24) אם שלושה הם, או עשרים ושלושה, ככל דיני נפשות (ראה סנהדרין י, א).

25) שאינו חייב מלקות. 26) כשאר חובל בחבירו שחייב לשלם לו חמישה דברים (בבא קמא פג, ב). 27) שבית־דין של שלושה דן דיני מכות. 28) סנהדרין פז, ב.

29) כגון, שהעריך תינוק שהוא פחות מבן חודש, שאין לו עדיין ערך, ואינו נותן כלום, אולם רבי מאיר אומר: נותן דמיו, כמו שהוא נמכר בשוק, שאין אדם מוציא דבריו לבטלה, והוא יודע שאין ערך לפחות מבן חודש, וגמר והחליט לשם דמים (שם פח, א). 30) שאמר נכסי אלה הם חרם, וסתם דבריו, ולא פירש אם לבדק הבית או לכהנים. שאם זה שייך לכהן הרי הוא ממונו, ויכול לקדש בו אשה, ואם זה לבדק הבית אין הכהן יכול לקדש בו אשה, שאין זה ממונו. 31) זקן ממרא זה. 32) סנהדרין שם. 33) שלדעת רבי אליעזר בן יעקב אין דברי הקדש נפדים בפחות מעשרה שמאים השמים את ערך החפץ הנפדה, ולדעת החכמים מספיקים שלושה שמאים, ראה שם יד, ב. 34) שהמקדש בהקדש במזיד אינה מקודשת, כמבואר בהלכות אישות פרק ה, הלכה ג (סנהדרין שם).

35) שמביאים על מציאת חלל, ולא נודע מי היכהו (ראה דברים כא, א־ג). 36) שנחלקו מאיזה מקום בגוף מודדים אל העיר הקרובה אל החלל (=ההרוג), אם מטבורו, או מחוטמו, אם העיר הקרובה אל החלל מטבורו מביאה עגלה, או הקרובה לו מחוטמו מביאה. 37) בכתב יד תימן: בה.

38) כמבואר בקידושין נו, ב (סנהדרין שם). 39) כגון, הנוטע עץ מאכל לצורך רבים, שלדעת החכמים חייב עץ זה בערלה, ופירותיו אסורים בהנאה כל שלוש השנים הראשונות לנטיעתו, ולדעת רבי יהודה עץ זה פטור מערלה (ערלה פרק א, משנה ב), נמצא המקדש בפירות ערלה של עץ זה, לדעת החכמים אינה מקודשת, ולרבי יהודה מקודשת. 40) כמו ששנינו (פאה פרק ו, משנה ה) "שני עומרים - שכחה, ושלושה אינם שכחה (=ושייכים לבעל הבית); שני שיבולים לקט (=ושייך לעניים), ושלושה אינם לקט... ועל כולם בית שמאי אומרים שלושה - לעניים וארבעה - לבעל הבית; ופאה - נחלקו בה רבי ישמעאל וחכמים, אם לא הניח פאה בסוף שדהו לקצור, וטחן את התבואה ולשה, ולדעת רבי ישמעאל מפריש פאה מן העיסה ונותנה לעני, ולחכמים פטור מן הפאה, שכבר קנה העיסה בשינוי מעשה (סנהדרין פח, א). 41) נגעי אדם, שהם בעור בשרו, כגון שיש ספק אם בהרת קדמה לשיער לבן והוא טמא, או שקדם השיער לבן לבהרת וטהור - החכמים מטמאים, ורבי יהושע מטהר (שם פז, ב). 42) כגון, שנראו כשני גריסים בשני קירות הבית, שלחכמים - הבית טמא, ולרבי אלעזר ברבי שמעון, אין הבית טמא עד שייראה כשני גריסים על שתי אבנים, בשני כתלים בקרן זווית (שם). 43) כגון, שפרחה הצרעת בכל הבגד, שלדברי רבי נתן, הבגד טהור, ולחכמים בגד זה טמא (שם פח, א). 44) שהרי שני דברים נפרדים הם. 45) זה שיש בו הנגע, או שנכנס לבית המנוגע, או שנגע בבגד המנוגע.

46) שאין לו בוהן יד ובוהן רגל ואוזן ימנית, שלדעת החכמים אין לו טהרה עולמית, שאין על מה לתת את דם האשם והשמן (ראה ויקרא יד, יד־יז), ולדעת רבי אליעזר נותן לו על מקומו ויוצא (שם). ואם אין לו טהרה אסור לו להיכנס למקדש או לאכול מן הקדשים, שהרי טמא הוא.

47) כגון, שקינא לה בפני שני עדים; אל תיסתרי עם פלוני, ובא עד אחד והעיד שהיא נסתרה עם אותו פלוני, לרבי אליעזר צריכה לשתות מי המרים, ואם לא שתתה, נאסרה על בעלה. ולרבי יהושע אינו משקה עד שיהיו גם שני עדים על הסתירה (שם פח, א). 48) כמבואר בסוטה ב, א.

והכסף משנה מקשה, שבכל זאת אין סוטה זו אסורה על היבם באיסור כרת, אלא איסור לאו בלבד, וכנראה מדברי רבינו הלכות ייבום פרק ו, הלכה י"ט, שהיא "חולצת ואינה מתייבמת", ואילו היה דינה כדין ערווה ממש, הייתה פטורה גם מן החליצה, כמבואר שם בראש ההלכה. וב"מרכבת המשנה" מתרץ שבכל זאת יש כאן דבר המביא לידי חיוב כרת. שאם צריכה להתייבם, הרי היא ככל יבמה, שאין קידושי היבם גומרים בה, ואינה נעשית בהם אשת איש גמורה, עד שיבוא עליה, כמבואר בהלכות ייבום פרק ה, הלכה ב, ולפיכך אם בינתיים יקדשנה אחר מן השוק קידושיו תופסים בה, ואם יבוא עליה אדם אחר, יתחייב כרת כבא על אשת איש, אבל לדברי האומר: אסורה להתייבם, אם יקדשנה היבם הרי זו מקודשת קידושין גמורים, שהרי אינה חסירה ייבום. ואף על פי שאסורה היא על היבם, בכל זאת קידושיו תופסים בה, שאינה אסורה

עליו אלא איסור לאו, כמבואר ביבמות יא, ב וב"מגיד משנה" הלכות ייבום פרק ו, הלכה י"ט, ומעתה אם יקדשנה שני אינה מקודשת לו, שהרי אשת־איש גמורה היא, ואין קידושין תופסים באשת־איש ואם יבוא עליה אחר: בחיי היבם - ענוש כרת, לאחר מותו - פטור מכלום, שיש לה דין פנוייה, הואיל וקידושי השני מן השוק לא תפסו בה כלל. 49) כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל, ותיעשה תורה כשתי תורות (רדב"ז). והשווה לעיל פרק ג, הלכה ד "הרי התורה חלקה להם כבוד".

ג. וְאִם לֹא תָּבִיא הַמַּחֲלֹקֶת לִידֵי כָּךְ[50] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. חוּץ מִמִּצְוַת תְּפִלִּין בִּלְבַד[51]. כֵּיצַד? הוֹרָה לְהוֹסִיף טוֹטֶפֶת חֲמִישִׁית[52] בַּתְּפִלִּין וְיַעֲשָׂנָּה[53] חָמֵשׁ טוֹטָפוֹת - הֲרֵי זֶה חַיָּב. וְהוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה בַּתְּחִלָּה אַרְבָּעָה בָּתִּים כְּהִלְכָתָן זֶה[54], וְיָבִיא חֲמִישִׁית וְיַדְבֵּק בַּחִיצוֹן; שֶׁהַבַּיִת הַחִיצוֹן שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אֶת הָאֲוִיר[55] - תָּמִיד[56] פָּסוּל. וְחִיּוּב זָקֵן מַמְרֶא עַל דָּבָר זֶה - הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[57]. אֲבָל אִם נֶחְלְקוּ בִּשְׁאָר מִצְוֹת, כְּגוֹן שֶׁחָלַק בְּדָבָר מִדִּבְרֵי לוּלָב[58] אוֹ צִיצִית[59] אוֹ שׁוֹפָר, זֶה אוֹמֵר פָּסוּל, וְזֶה אוֹמֵר כָּשֵׁר, זֶה אוֹמֵר יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, וְזֶה אוֹמֵר לֹא יָצָא, זֶה אוֹמֵר טָהוֹר, וְזֶה אוֹמֵר שֵׁנִי לְטֻמְאָה[60] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַמִּיתָה[61]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

50) לידי דבר שחייבים על זדונו כרת, ועל שגגתו חטאת. 51) למרות שהיא מצוות עשה בלבד, ואין בה דבר הגורם לידי כרת וכו'. 52) בית חמישי בתפילה של ראש, שדינה רק ארבעה בתים, ובהם ארבע פרשיות של תפילין, פרשה אחת בכל בית. טוטפת - לשון דיבור מגזרת: "והטף אל דרום" (יחזקאל כא, ב), שהרואה אותן קשורות בין העיניים יזכור הנס וידבר בו (רש"י לשמות יג, טז). והרמב"ן שם מפרש, שרבותינו קוראים לדבר המונח בראש: טוטפת, והם היו בעלי הלשון שמדברים בו ומהם ראוי לקבלו. וראה בתוספות למנחות לד, ב דיבור המתחיל לטטפת. 53) או שהוא בעצמו עשאה, ראה לעיל פרק ג, הלכה ו. 54) בדפוס רומי וכן בכתב יד תימן תיבה זו איננה. 55) כגון, זה שהוסיף בצידו דבר אחר, המסתירו מפני האוויר שבחוץ. 56) בכתב יד תימן תיבה זו איננה. 57) שכל עניין ראיית הבית את האוויר החיצון, אינו מפורש בתורה, ואינו אלא מפי הקבלה (סנהדרין פט, א). ושם פח, ב אמרו: "אינו חייב אלא על דבר, שעיקרו מדברי תורה, ופירושו מדברי סופרים, ויש בו להוסיף (=על מה שפירשו חכמים) ואם הוסיף גורע (פסל את הראשון בתוספתו), ואין לנו אלא תפילין" וכו', כלומר מצוות תפילין עיקרה כתוב בתורה, אבל לא נתפרשה לנו אלא על ידי הסופרים, שהכוונה לארבעה בתים ובהם ארבע פרשיות, ואם יוסיף עליהם בית חמישי אחרי שנעשו כבר בהכשר - פסלן. אבל אם עשה מתחילה תפילה של ראש בת חמישה בתים אין זה "מוסיף וגורע" אלא גרועה ועומדת היא מתחילתה שלא נעשית בהכשר. וכל השיטה הזאת היא כרבי יהודה האומר שם פז, א: "על דבר שעיקרו מדברי תורה, ופירושו מדברי סופרים" וסובר רבינו שהוא מודה לדברי רבי מאיר קודמו בברייתא שם האומר: "אינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת" וכו', אלא שהוא מוסיף עליו גם "מצוות תפילין", למרות שאין בה כרת, ואינה אלא מצוות עשה בלבד (כסף משנה ורדב"ז). 58) שאמר להוסיף מין חמישי על ארבעה מינים שבלולב. 59) להוסיף חוט תשיעי על שמונת החוטים שבציצית. 60) וכבר נתבאר בהלכות ביאת מקדש פרק ג, הלכה ט"ו, ששני לטומאה שנכנס למקדש, אינו חייב כרת, נמצא שאין בדבר זה חיוב כרת. 61) אבל מכים ועונשים אותו כפי ראות עיני בית דין הגדול, כמבואר לעיל פרק ג, הלכה ז.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) דיני המקלל אביו ואמו והמכה אותם. רופא מנתח מהו שיטפל בניתוח הוריו. ההבדל בין גר לעבד ביחס לכיבוד הוריו. היו הוריו רשעים ונגמר דינם להריגה, אם מותר לבן להרגם או לקללם. אב שנתחייב שבועה לבנו, המותר לבן להשביעו בשבועת האלה. דין גאולת דם האח מהאב הרוצח.

א. הַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ - נִסְקָל; שֶׁנֶּאֱמַר: אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל, דָּמָיו בּוֹ[2]. וְאֶחָד הַמְקַלֵּל בְּחַיֵּיהֶן אוֹ לְאַחַר מִיתָתָן - הֲרֵי זֶה נִסְקָל[3]. וְצָרִיךְ עֵדִים[4] וְהַתְרָאָה, כְּשְׁאָר כָּל מְחַיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין[5]. וְאֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה[6], וְכֵן הַטֻּמְטוּם וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס[7]. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ גְּדוֹלִים[8] שֶׁהִגִּיעוּ לְכְלַל הָעֲנָשִׁין.

2) ונאמר להלן (שם, כז) "באבן ירגמו אותם, דמיהם בם" - מה להלן בסקילה, אף כאן בסקילה (סנהדרין סו, א). וכתב הרדב"ז: החמיר הכתוב במקלל יותר מן המכה, שאינו אלא בחנק (ראה להלן ה"ה), משום שיש בו שתים רעות: קלון אביו ואמו, וגם הוצאת שם שמים לבטלה (שאין המקלל חייב עד שיקלל בשם משמות ה', להלן ה"ב), והדבר ידוע שהסקילה חמורה מהחנק. 3) שנאמר: אביו ואמו קלל, שהוא מיותר, שהרי כבר כתוב בראש הפסוק: "איש אשר יקלל את אביו ואת אמו" וגו' - לרבות לאחר מיתה (שם פה, ב). אבל המכה אביו ואמו לאחר מיתתם - פטור, כמבואר להלן ה"ה. וב"ספר חסידים" אות תקעו, מנמק: כי הקללה מועילה, שיש היזק לאב לנשמתו, מה־שאין־כן בהכאה. כי ההכאה אינה אלא מכה גופנית, ולאחר המוות אין הגוף מרגיש בזה, אבל הקללה היא צער רוחני, והרוח קיימת גם לאחר המיתה (מהר"ל). 4) שלא תאמר: הקללה מצויה לרוב בבית ההורים, ואין שם עדים כשרים להעיד בו, ואם כן יתחייב גם בלא עדים, וכן הוצרך רבינו להשמיענו דין זה גם במכה אביו ואמו (להלן ה"ג), הכל מאותו הטעם (כסף־משנה). 5) בניגוד לזקן ממרא, השנוי לעיל פ"ג ה"ח, ש"אינו צריך התראה". 6) שלא תאמר: "איש" כתוב בפרשה, להוציא את האשה, תלמוד לומר: "איש איש" - לרבות האשה, שאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות (סנהדרין סו, ט וב'תוספות' שם ד"ה לרבות). 7) שהם ספק זכר ספק נקבה, ואע"פ שאנדרוגינוס בריה בפני עצמו הוא - בכל זאת חייב (שם). 8) בני שלש־עשרה שנה שהביאו שתי שערות.

ב. אֵינוֹ חַיָּב סְקִילָה עַד שֶׁיְּקַלְלֵם בְּשֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת הַמְיֻחָדִין[9]; אֲבָל אִם קִלְלָם בְּכִנּוּי[10] - פָּטוּר מִן הַסְּקִילָה[11], וְלוֹקֶה כְּדֶרֶךְ שֶׁלּוֹקֶה עַל קִלְלַת כָּל אָדָם בָּשֵׁר מִיִּשְׂרָאֵל[12].

9) המיוחדים בזה, שאסור למחקם. ושבעה שמות הם: "השם הנכתב יו"ד ה"א וא"ו ה"א, וא-ל, אלוה, ואלהים, ואהיה, ושדי וצבאות", כדברי רבינו בהל' יסודי התורה פ"ו, ה"ב. 10) תארי כבוד שמכנים בהם את ה', כגון: חנון ורחום, ארך אפים, וכדומה. השווה הל' שבועות פ"ב, ה"ב. 11) משנה בסנהדרין סו, א. וכדעת החכמים, שנאמר (ויקרא כד, טז) "ונוקב שם ה'... בנקבו שם יומת", "מה תלמוד-לומר "שם"? (היה לו לכתוב: בנקבו יומת), לימד על מקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקלל בשם". 12) כמבואר לעיל הל' סנהדרין פכ"ו, ה"ג. ומקורו בשבועות לה, א "המקלל עצמו וחבירו, בכולן עובר בלא-תעשה", וכן בירושלמי שם פ"ד, ה"י.

ג. וְכֵן הַמְקַלֵּל אֲבִי אָבִיו וַאֲבִי אִמּוֹ - חֲרֵי זֶה כְּמְקַלֵּל אֶחָד מִשְּׁאָר הַקָּהָל[13].

13) שאינו נסקל אלא לוקה בלבד. ומקורו ב"תורת כהנים" פרשת קדושים פ"ט "כי יקלל את אביו - ולא את אבי אביו; ואת אמו - ולא את אבי אמו".

ד. אַזְהָרָה שֶׁל מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מִנַּיִן?[14] עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ בְּפֵרוּשׁ, אֲבָל הָאַזְהָרָה חֲרֵי הִיא בְּכָלַל לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ[15]. הוֹאִיל וְהוּא מֻזְהָר שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, חֲרֵי אָבִיו בְּכָלַל יִשְׂרָאֵל[16].

14) והלא אין עונשים אלא-אם-כן מזהירין, כמבואר בסנהדרין נו, ב. 15) ואין לדחות, ששונה חרש שחרשותו ושפלותו גרמו לו, שלא לקללו ולצערו יותר מדאי, שהרי בשבועות לו, א למדו אזהרה למקלל את חבירו שהוא לוקה מ"לא תקלל חרש" - הרי שכוונת הכתוב לומר, שאפילו חרש זה "שאינו שומע ולא נצטער בקללה זו - לוקה על קללתו", כלשון רבינו לעיל הל' סנהדרין פכ"ו ה"א, וכביאורנו שם. 16) וכן שנינו ב"תורת כהנים" לפרשת קדושים פ"ג "לא תקלל חרש, אין לי אלא חרש, מנין לרבות כל אדם? תלמוד-לומר: ונשיא בעמך לא תאור, א"כ למה נאמר חרש, מה חרש מיוחד שהוא בחיים, יצא המת שאינו בחיים", וראה במכילתא לשמות פכ"ב, כז: "שאר כל אדם מנין? תלמוד-לומר: בעמך לא תאור", והשווה לעיל הל' סנהדרין פכ"ו, ה"ב.

ה. הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ - מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק; שֶׁנֶּאֱמַר: מַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת[18]. וְצָרִיךְ עֵדִים[19] וְהַתְרָאָה, כְּשְׁאָר כָּל מְחַיְּבֵי מִיתַת בֵּית דִּין[20]. וְאֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה, וְכֵן הַטֻּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס. וְהוּא שֶׁיַּגִּיעוּ לְכָלַל עֲנָשִׁין. אֵינוֹ חַיָּב חֶנֶק עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בָּהֶן חַבּוּרָה; אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה בָּהֶן חַבּוּרָה - חֲרֵי זֶה כְּמַכֶּה אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל[21]. וְהַמַּכֶּה אוֹתָן לְאַחַר מִיתָה - פָּטוּר[22].

17) שלא הרגם נפש אלא עשה בהם חבורה בלבד. 18) וכל מיתה האמורה בתורה סתם - אינה אלא חנק (סנהדרין פד, ב). ואם הרגו נפש, חייב מיתת סייף, שהיא חמורה מחנק, שאין זה גרוע משאר הורג את חבירו שחייב סייף (מכות ח, ב). וראה סנהדרין שם. 19) ראה לעיל בביאורנו אות ג. 20) הכל כדיני המקלל, המבוארים לעיל הלכה א. וסובר רבינו: "מקשינן (=משווים ומדמים) הכאה למקלל (שם פה, ב). 21) שאינו אלא באיסור לאו, כמבואר בהלכות חובל פרק ה, הלכה א. וראה לעיל הל' סנהדרין פי"ט ה"ד, אות קלא. 22) שאין חבורה במכה לאחר מיתה (שם פה, ב).

ו. מִי שֶׁהִכָּה אֶת אָבִיו עַל אָזְנוֹ וְחֵרְשׁוֹ - חַיָּב[23] וְנֶחֱרָג. שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיֵּעָשֶׂה חֵרֵשׁ בְּלֹא חַבּוּרָה, אֶלָּא יָצָאת טִפַּת דָּם בְּפָנִים[24] בָּאָזֶן וְנִתְחָרֵשׁ.

23) מיתת חנק. 24) בבא-קמא פו, א. ובכת"י תימן, וכן בדפוס רומי ר"מ, הנוסח: אפילו טיפת דם יצאת בפנים וכו'.

ז. הַמַּקִּיז דָּם לְאָבִיו[25], אוֹ שֶׁהָיָה רוֹפֵא וְחָתַךְ לוֹ בָּשָׂר אוֹ אֶבֶר - פָּטוּר[26]. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּטוּר, לְכַתְּחִלָּה לֹא יַעֲשֶׂה. אוֹ לְהוֹצִיא סְלוֹן[27] מִבְּשַׂר אָבִיו אוֹ אִמּוֹ - לֹא יוֹצִיא, שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה חַבּוּרָה[28]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁיֵּשׁ שָׁם אַחֵר לַעֲשׂוֹת; אֲבָל אִם אֵין שָׁם מִי שֶׁיֵּעָשֶׂה אֶלָּא הוּא, וַהֲרֵי הֵן מִצְטַעֲרִין - חֲרֵי זֶה מַקִּיז וְחוֹתֵךְ כְּפִי מַה שֶּׁיַּרְשֶׁהוּ[29] לַעֲשׂוֹת.

25) לרפואה. 26) סנהדרין פד, ב. שנאמר (ויקרא כד, כא): "ומכה בהמה ישלמנה, ומכה אדם יומת" - מה מכה בהמה לרפואה - פטור (=מן התשלומין, שהרי לא הזיקה), אף מכה אדם לרפואה - פטור. 27) קוץ. 28) והרי זה שוגג באיסור חנק (שם). 29) האב, ובדפוסים קדומים: מה שירשוהו. והכוונה, לרשות ההורים.

ח. אַזְהָרָה שֶׁל מַכֵּה אָבִיו מִנַּיִן? עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה לֹא שָׁמַעְנוּ. הוֹאִיל וְהוּא מֻזְהָר שֶׁלֹּא לְהַכּוֹת אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל[30] - חֲרֵי אָבִיו וְאִמּוֹ בַּכְּלָל[31].

30) שנאמר (דברים כה, ג) "ארבעים יכנו לא יוסיף, פן יוסיף" וגו', ומה אם זה שנתנה תורה רשות להכותו, ציוה הכתוב שלא להכותו על רשעו, קל-וחומר לשאר כל האדם, כלשון רבינו בהל' סנהדרין פט"ז, הי"ב. 31) מכילתא לשמות כא, טו. ונזכרה בסנהדרין פה, א וכפירוש רש"י שם. וכתב ה"חינוך" מצוה סט: "מה שאמרו רבותינו: עונש שמענו, אזהרה מנין? הענין הוא, שאם לא תבוא לנו בדבר מניעת האל, אלא העושה דבר פלוני יענש בכך, היה משמע שיש רשות ביד כל הרוצה לקבל העונש... לעבור על המצוה... ויחזור דבר המצוה כגון מקח וממכר, כלומר: הרוצה לעשות דבר פלוני, יתן כך וכך ויעשהו... ואין הכוונה על המצוה בכך, אלא האל לטובתנו מְנָעָנוּ בדברים, והודיענו בקצתם העונש המגיע לנו, מלבד העברת רצונו, שהיא קשה מן הכל" וכו'.

ט. שְׁתוּקִי[32] - חַיָּב עַל אִמּוֹ, וְאֵינוֹ חַיָּב עַל אָבִיו[33].

אַף עַל פִּי שֶׁנִּבְדְּקָה[34] אִמּוֹ וְאָמְרָה: בֶּן פְּלוֹנִי הוּא[35] - אֵינוֹ נִסְקָל אוֹ נֶחֱנָק עַל פִּיהָ[36]. אֲבָל בְּנוֹ מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הָעוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים - אֵינוֹ חַיָּב לֹא עַל אָבִיו וְלֹא עַל אִמּוֹ[37]. וְכֵן גֵּר שֶׁהוֹרָתוֹ[38] שֶׁלֹּא בְּקִדֻּשָּׁה[39], אַף עַל פִּי שֶׁלָּדָתוֹ בְּקִדֻּשָּׁה[40] - אֵינוֹ חַיָּב עַל מַכַּת אָבִיו וְקִלְלָתוֹ[41].

32) שנולד לאמו הפנויה, שנתעברה בזנות, ואינו ידוע מיהו אביו, כלשון רבינו בהל' איסורי ביאה פט"ו, הי"ב: "שמכיר את אמו ואינו מכיר את אביו", ובוודאי שמשתיקים אותו מנכסי אביו, שאינו יורשו, שהרי הבנים מדחים אותו, לומר שאינו אחיהם, ראה כתובות יג, ב. 33) על הכאתו או על קללתו. 34) נשאלה ונחקרה. 35) של איש כשר, שאינו שתוקי. 36) אינה נאמנת לחייבו (ירושלמי יבמות פרק יא הלכה ב) "מודה רבי עקיבא בשתוקי שהוא חייב על אמו, אף־על־פי שאינו חייב על אביו". 37) שאינו בנו לשום דבר, ככתוב (שמות כא, ד) "האשה וילדיה תהיה לאדוניה", אין הם מתייחסים אחריו (יבמות כב, ב), וכדברי רבינו בהלכות יבום פרק א, הלכה ד: שזרע הבא מן השפחה - עבדים, והבא מן הגויה – גוי, וכאילו אינם". וגם על אמו אינו חייב, שאם נשתחררה ונתגיירה הרי היא כ"קטן שנולד", ואין כל קרבה ביניהם, ואם לא נשתחררה והוא נשתחרר, הרי אמו גויה, והוא כ"קטן שנולד" שאין לו כל יחוס עמה (כסף־משנה). 38) הריונו. 39) שהולידו אביו כשהיה גוי. 40) שנתגיירה אמו בהיותה מעוברת, נמצא הבן גר מלידתו. 41) אפילו אם יתגייר אביו אח"כ, שכל "גר שנתגייר, כקטן שנולד דומה" ואין שום קרבה ביניהם.

י. כְּשֵׁם שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל אָבִיו, כָּךְ אֵינוֹ חַיָּב עַל אִמּוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ. אֶת שֶׁהוּא חַיָּב עַל אָבִיו - אֵינוֹ חַיָּב עַל אִמּוֹ, וְזֶה שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל אָבִיו[42] - חַיָּב עַל אִמּוֹ[43].

42) שאין זה בנו, כאמור לעיל. והשווה הל' עדות פי"ג ה"ב, והל' איסורי ביאה פי"ד, הי"א. 43) ירושלמי יבמות פי"א ה"ב, וב"תורת כהנים" ויקרא כ, א וכרבי עקיבא שם. ובכל זאת חייב השתוקי על אמו, אע"פ שאינו חייב על אביו (ראה לעיל ה"ט)? כי שם הפטור הוא מצד שאינו ידוע מיהו אביו, ואילו היו באים עדים ומעידים שזה אביו היה חייב עליו, אבל גר אע"פ שזה אביו, אינו חייב עליו, ולפיכך פטור גם על אמו (כסף־משנה ורדב"ז).

יא. הַגֵּר אָסוּר לְקַלֵּל אָבִיו הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּלְהַכּוֹתוֹ. וְלֹא יְבַזֵּהוּ. כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: בָּאוּ מְקֻדֵּשָׁה חֲמוּרָה לְקֻדֵּשָׁה קַלָּה[44], שֶׁהֲרֵי זֶה מְבַזֶּה אָבִיו. אֶלָּא נוֹהֵג בּוֹ מִקְצָת כָּבוֹד[45]. אֲבָל הָעֶבֶד[46] - אֵין לוֹ יִחוּס[47], אֶלָּא חֲרֵי אָבִיו כְּמִי שֶׁאֵינוֹ אָבִיו לְכָל דָּבָר[48], אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ[49].

44) שבהיותו גוי, אסור היה בהכאתו ובקללתו - אלא שאינו הוזהר עליו בעונש, כמבואר בנזיר סא, א. ועכשיו שנתגייר, הותר לו! וכעין זה ביבמות כב, א לענין איסור עריות בגרים. 45) כבימי גיותו, שעליו לנהוג בכבודו, כמו שאמרו ב'מדרש רבה' (לך־לך פל"ט): "אמר לו הקב"ה (=לאברהם), לך אני פוטרך מכיבוד אב ואם, ואין אני פוטר לאחר מכיבוד אב ואם". 46) עבד כנעני. 47) אינו מתייחס אחר אביו. 48) כמו שאמרו (יבמות סב, א) "הכל מודים בעבד שאין לו חייס (=יחוס), דכתיב: שבו לכם פה עם החמור - עם הדומה לחמור". והשווה הל' אישות פט"ו, ה"ו: "שהעבד אין לו יחוס". 49) האב והבן ונתגיירו, הרי הם כ"קטן שנולד", שאין כל יחס קרבה ביניהם. וב"אור שמח" הביא ראיה לזה, ממה שאמרו (יבמות צט, א) "יש מוכר את אביו להגבות אמו כתובתה, כיצד? ישראל לקח עבד ושפחה מן השוק ולהם בן, ושחרר את השפחה ונשאה, ועמד וכתב כל נכסיו לבנה - נמצא זה (=הבן) מוכר את אביו להגבות לאמו כתובתה" - הרי שמותר לו לבזותו.

יב. מִי שֶׁהָיוּ אָבִיו וְאִמּוֹ רְשָׁעִים גְּמוּרִים וְעוֹבְרֵי עֲבֵרוֹת, אֲפִלּוּ נִגְמַר דִּינָן לַהֲרִיגָה וְהֵם יוֹצְאִים לֵהָרֵג - אָסוּר לְהַכּוֹתָן וּלְקַלְלָם[50]. וְאִם קִלֵּל אוֹ חָבַל בָּהֶן - פָּטוּר[51]. וְאִם עָשׂוּ תְּשׁוּבָה - חֲרֵי זֶה חַיָּב, וְנֶהֱרָג עֲלֵיהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֲרֵי הֵן יוֹצְאִין לְמִיתָה[52]. מֵה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּבְנוֹ; אֲבָל אַחֵר שֶׁבָּא וְהִכָּהוּ וְקִלְקְלוֹ אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה - חֲרֵי זֶה פָּטוּר, הוֹאִיל וְהוּא הוֹלֵךְ לְמִיתָה[53]. וְאִם בִּיְשׁוֹ - חַיָּב בְּקָנָס הַמְבַיֵּשׁ[54].

50) כמו שאמרו (סנהדרין פה, ב): "אין הבן נעשה שליח (שמש בית־דין) לאביו להכותו ולקללו", וכמבואר בסמוך הי"ג. ובזוהר פרשת ויצא קסד, ב מצינו, שרחל אמנו נענשה על שציערה את לבן אביה בלקחה ממנו את התרפים, למרות שנתכוונה להפרישו מעבודת אלילים, ולכן מתה ולא זכתה לגדל את בנימין בנה (שיורי ברכה ליו"ד סי' רמא סעיף ד). 51) סנהדרין שם עמ' א, שנאמר (שמות כב, כז) "ונשיא בעמך לא תאור" - בעושה מעשה עמך, וזה שעובר עבירה - אינו עושה מעשה עמך, ומדמים הכאתו לקללתו. כשם שבקללתו - פטור, כך בהכאתו. 52) אין זה גרוע ממקלל אביו לאחר מותו שהוא חייב. ואע"פ שהמכה אביו לאחר מיתתו פטור - אין זה אלא משום שאינו חייב עד שיעשה בו חבורה, ולאחר מיתה אין חבורה, אבל זה חי הוא אלא שסופו למות (רש"י שם עמ' ב). 53) והתורה אמרה: "ונשיא בעמך" - במקויים שבעמך, שראוי להתקיים, ולא זה שנגמר דינו (שם וברש"י). והשווה לקמן פ"ז, ה"ט: "שכל מי שנגמר דינו, הרי הוא כהרוג ואין לו דם". 54) בקנס שחייב כל מבייש לפי גודל הבושה. וכוונת רבינו שהמבייש חייב לתת הקנס לבנים היורשים, שהרי גרם להם בושה בביישו את אביהם, וכמו שאמרו (סנהדרין פה, א) "ביישו ישן ומת (=תוך שנתו) חייב", שהרי נתביישו בניו, והוא־הדין כאן. אלא שבהל' חובל ומזיק פ"ג ה"ג, כותב רבינו: "ואם מת בתוך שנתו ולא הקיץ ולא הרגיש בזה שביישו, אין גובים בושת זו מן המבייש, ואם תפסו היורשים אין מוציאים מידם", משום שזאת היא בעיא שלא נפשטה בבבא־קמא פו, ב. ומספק אין גובים בושת זו, וזהו שהדגיש רבינו כאן: חייב בקנס

המבייש, כדין "בייש ישן ומת" שאין גובים, ואם תפסו היורשים - אין מוציאים מידם.

יג. עָבַר אָבִיו וְאִמּוֹ עַל עֲבֵרָה שֶׁלּוֹקִין עָלֶיהָ, וְהָיָה הוּא חַזָּן[55] לִפְנֵי הַדַּיָּנִים - לֹא יַכֶּה אוֹתָם. וְכֵן אִם נִתְחַיְּבוּ נְזִיפוּ[56] - לֹא יִהְיֶה שָׁלִיחַ לְנַזּוֹתָם. וְלֹא יְדַחֵף אוֹתָם וְלֹא יְבַזֶּה אוֹתָם בְּשִׁלּוּחוּת בֵּית דִּין, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן רְאוּיִין לְכָךְ וְלֹא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה[57].

55) שמש, המכה על־פי הדיינים. ראה לעיל הל' סנהדרין פט"ז, הי"א. 56) על שלא ציית לפסק־דין בית־הדין, או שביזה החכם וכדומה, ראה הל' תלמוד תורה פ"ו הי"ב, והי"ד, שאומרים עליו: "פלוני יהיה בשמתא" (שם פ"ז, ה"ב). 57) ולדעת ה'תוספות' ביבמות כב, ב ד"ה כשעשה, אין איסור לקללם אלא כשעשו תשובה.

יד. לַכֹּל אֵין הַבֵּן נַעֲשֶׂה שָׁלִיחַ לְהַכּוֹתוֹ וּלְקַלְלוֹ, חוּץ מִמְּסִירַת וּמַדִּיחַ[58]. שֶׁהֲרֵי אָמְרָה תּוֹרָה: לֹא תַחְמֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו[59].

58) אם היה אביו מסית את חבירו לעבודה־זרה או שהדיח רוב אנשי העיר לעבדה, ראה דברים יג, יד. 59) סנהדרין פה, ב. ושם לא הוזכר מדיח, אולם ברי"ף ליבמות פ"ב (השייך לסוגיא של דף כב, ב) מביא: חוץ ממסית ומדיח, וכן בשאילתות פרשת בלק, סוף סימן קלד.

טו. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁבוּעָה לְבָנוֹ - כָּךְ רָאִינוּ בּוֹ תָּמִיד, שֶׁאֵינוֹ מַשְׁבִּיעוֹ בִּשְׁבוּעַת הָאָלָה[60], שֶׁהֲרֵי זֶה בָּא לְקַלְלַת אָבִיו, אֶלָּא מַשְׁבִּיעוֹ שְׁבוּעָה שֶׁאֵין בָּהּ אָלָה[61]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[62], שֶׁהָאָב שֶׁהָרַג אֶת בְּנוֹ - אֵין אֶחָד מֵאֶחָיו שֶׁל נֶהֱרָג נַעֲשֶׂה גּוֹאֵל הַדָּם[63]. וְלֹא עַל הַכְּאָה וְלֹא עַל הַקְּלָלָה בִּלְבַד הִקְפִּידָה תּוֹרָה, אֶלָּא אַף עַל הַבְּזָיוֹן. שֶׁכָּל הַמְבַזֶּה אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים וַאֲפִלּוּ בִּרְמִיזָה - הֲרֵי זֶה אָרוּר מִפִּי הַגְּבוּרָה[64]. שֶׁנֶּאֱמַר: אָרוּר מְקַלֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ[65]. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: עַיִן תִּלְעַג לְאָב[66] וְתָבֵז לִיקְהַת אֵם[67] וְגוֹמֵר. וְיֵשׁ לְבֵית דִּין לְהַכּוֹת עַל זֶה מַכַּת מַרְדּוּת וְלַעֲנֹשׁ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאוּ[68].

58) שבועה שיש עמה קללה, שאומר: "הרי הוא ארור לה', או ארור למי ששמו חנון, אם יש לזה אצלי כלום" (הל' שבועות פי"א, ה"ט). 61) הריני נשבע בה'... שאיני חייב לזה כלום (שם). וכל זה מתשובת הגאונים סימן רצט. וראה בט"ז ליו"ד סי' רמא ס"ק ב, שמביא בשמם, שהמנהג לומר לבן התובע, הקנה תביעתך לאיש אחר, שלא תבוא לידי קללת אביך. 62) בהל' רוצח פ"א, ה"ג. 63) להמית את אביו, ומקורו במכות יב, א. 64) הקב"ה, שכל הגבורה שלו (סנהדרין צח, ב). 65) ומפרש רש"י שם: מקלה - מזלזל, לשון ונקלה אחיך. 66) אפילו ברמיזה בעין. 67) לקבוץ הקמטים שבפניה, מלשון: "ולו יקהת עמים" (בראשית מט, י. וברש"י שם), וסוף הכתוב במשלי שם: "יקרוה עורבי נחל". 68) כמו שמצינו בחולין קי, ב שכפתו על העמוד להלקות, את מי שלא הוקיר כבוד אביו ואמו, ואע"פ שהעירו שם שעל 'עשה' שמתן שכרה בצדה (=למען יאריכון ימיך) אין בית־דין שלמטה מוזהר עליה, זה רק בנוגע להעדר הוקרה וכיבוד. אבל בבזיון ממש, ודאי שמכים אותו מכת מרדות ("לב אריה" לחולין שם).

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) דיני כיבוד אב ואם ומוראם. כיבוד האב לאחר מותו. החיוב על האב שלא להכביד עולו על בניו, ולדקדק שלא יביאם לידי מכשול. איך להתנהג בהורים שנטרפה דעתם. חיוב הממזר בכבוד אביו. כיבוד אב ואם מי מהם עדיף. כיבוד אשת אביו או בעל אמו.

א. כִּבּוּד אָב וָאֵם - מִצְוַת עֲשֵׂה גְּדוֹלָה. וְכֵן מוֹרָא אָב וָאֵם. שְׁקַל[2] אוֹתָן הַכָּתוּב בְּכִבּוּדוֹ וּבְמוֹרָאוֹ[3]. כָּתוּב: כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ, וְכָתוּב: כַּבֵּד אֶת יְיָ מֵהוֹנֶךָ. וּבְאָבִיו וְאִמּוֹ כָּתוּב: אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ, וְכָתוּב: אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא. כְּדֶרֶךְ שֶׁצִּוָּה עַל כִּבּוּד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל וּמוֹרָאוֹ, כָּךְ צִוָּה[4] עַל כִּבּוּדָם וּמוֹרָאָם[5].

2) השוה. 3) ובכת"י תימן: ככבודו וכמוראו. 4) קידושין לב, ב. 5) וביר' שלמי פאה פ"א ה"א, אמר רבי שמעון בר יוחאי: "גדול כיבוד אב ואם שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו, נאמר: כבד את אביך ואת אמך. ונאמר (משלי ג, ט): כבד את ה' מהונך, ממה אתה מכבדו ממה שחננך, מפריש לקט שכחה ופאה... ועושה סוכה ולולב... ומאכיל את העניים ואת הרעבים... אם יש לך, אתה חייב בכולם. ואם אין לך, אין אתה חייב באחת מהן. אבל...כיבוד אם שאין על בני נח חיוב כיבוד אב ואם, הרי שיש עליהם חיוב שלא לבזותם, ואת זה משמיע הרמב"ם בפסוק הנ"ל. כי הנה נאמר "אלמלא לא ניתנה תורה כו'" היה צריך ללמוד כמה וכמה הנהגות מבעלי חיים, והפסוק שמביא הרמב"ם מדבר בהנהגת העורב ללעוג לאביו ולאמו, כי אמנם לבנ"י נאמר הציווי "ארור מקלה אביו ואמו" ועל בני נח אין חיוב לכבד אב ואם, אבל יש חיוב שלא לבזותם - ואותו ילמדו מהעורב.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ז עמוד 155 הערה 43)

~ נקודות משיחות קודש ~

"ארור מקלה אביו ואמו, והרי הוא אומר עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם וגו'".

והקשה הרדב"ז, לשם מה הביא הרמב"ם את הפסוק מהכתובים "עין תלעג לאב כו'" ולא הסתפק בפסוק מהתורה "ארור מקלה אביו ואמו כו'".

ויש לומר, שחיוב כיבוד אב ואם לא נאמר בבני נח, שהרי הגמרא אומרת (סנהדרין נו, ב.) "שבע שקיבלו עליהן בני נח, והוסיפו עליהן דינין ושבת וכיבוד אב ואם", היינו שבני נח לא נצטוו על כיבוד אב ואם.

וא"כ קשה מדוע נענש חם על שלא נהג כבוד בנח אביו, וכן לבן נענש על ש"קפץ להשיב לפני אביו", אלא שהגם

ואם, בין שיש לך הון, בין שאין לך הון - כבד את אביך ואת אמך, ואפילו אתה מסבב על הפתחים".

ב. הַמְקַלֵּל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ - בִּסְקִילָה, וְהַמְגַדֵּף[6] - בִּסְקִילָה. הֲגָּה הַשָּׁוֶה אוֹתָן בְּעֹנֶשׁ[7]. הִקְדִּים אָב לְאֵם לְכָבוֹד[8], וְהִקְדִּים אֵם לְאָב לְמוֹרָא[9]. לְלַמֵּד שֶׁשְּׁנֵיהֶם שָׁוִים, בֵּין לְמוֹרָא בֵּין לְכָבוֹד[10].

6) מברך את ה', ראה ויקרא כד, טו־טז. 7) קידושין ל, ב. ושם סיימו: "וכן בדין, ששלשתם שותפים בו... בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אמר הקב"ה: מעלה אני עליכם, כאילו דרתי ביניהם וכבדוני". 8) ככתוב: כבד את אביך ואת אמך. 9) ככתוב: איש אמו ואביו תיראו. 10) אלא מתוך שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים, לפיכך הקדים הכתוב אב לאם - לכיבוד; ומתוך שהבן מתיירא מאביו יותר מאמו, מפני שמלמדו תורה - הקדים הקב"ה מורא האם למורא האב (שם לא, א).

ג. אֵי זֶהוּ מוֹרָא, וְאֵי זֶהוּ כָּבוֹד? מוֹרָא - לֹא עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ[11], וְלֹא יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ[12], וְלֹא סוֹתֵר אֶת דְּבָרָיו, וְלֹא מַכְרִיעַ אֶת דְּבָרָיו[13]. וְלֹא יִקְרָא לוֹ בִּשְׁמוֹ, לֹא בְּחַיָּיו וְלֹא בְּמוֹתוֹ, אֶלָּא אוֹמֵר: אַבָּא מָרִי[14]. הָיָה שָׁם אָבִיו אוֹ שֵׁם רַבּוֹ כְּשֵׁם אַחֵרִים - מְשַׁנֶּה אֶת שְׁמָם[15]. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין נִזְהָר בְּכָךְ אֶלָּא בְּשֵׁם שֶׁהוּא פֶּלֶא[16], שֶׁאֵין הַכֹּל דָּשִׁין בּוֹ[17]; אֲבָל הַשֵּׁמוֹת שֶׁקּוֹרְאִין בָּהֶן אֶת הָעָם, כְּגוֹן אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב מֹשֶׁה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, בְּכָל לָשׁוֹן וּבְכָל זְמַן - קוֹרֵא בָּהֶן לַאֲחֵרִים[18] שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וְאֵין בְּכָךְ כְּלוּם[19]. אֵי זֶהוּ כָּבוֹד? מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה, מַלְבִּישׁ וּמְכַסֶּה - מִשֶּׁל הָאָב[20]. וְאִם אֵין מָמוֹן לָאָב, וְיֵשׁ מָמוֹן לַבֵּן - כּוֹפִין אוֹתוֹ וְזָן אָבִיו וְאִמּוֹ כְּפִי מַה שֶּׁהוּא יָכוֹל[21]. וּמוֹצִיא וּמַכְנִיס וּמְשַׁמְּשׁוֹ בְּשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁהַשַּׁמָּשִׁים מְשַׁמְּשִׁים בָּהֶן אֶת הָרַב[22]. וְעוֹמֵד מִפָּנָיו כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹמֵד מִפְּנֵי רַבּוֹ[23].

11) במקום המיוחד לו, לעמוד שם בסוד זקנים עם חבריו בעצה (רש"י לקידושין לא, ב) או במקום המיוחד לו להתפלל (יו"ד סי' רמ סעיף ב). 12) במקום המיוחד לו להסב בביתו (יו"ד שם). 13) אם היה אביו וחכם אחר חלוקים בדבר הלכה, לא יאמר: נראים לי דברי אבא, שנראה כמכריע את דבריו, אלא אם יש לו להשיב על החולק - משיב (קידושין לא, ב וכפירוש הרמ"ה הובא בכסף־משנה). 14) שם. "חכם - משנה שם אביו", ומפרש רש"י: אם בא לומר דבר הלכה שאמר אביו... אומר: כך אמר אבא מורי, וראה לקמן ה"ה. 15) של אחרים, שהשומע יחשוב שקורא את אביו או רבו, ויש כאן זלזול (רדב"ז). ומקור דברי רבינו ב"תשובות הגאונים" הובאו דבריהם ב"הערוך" ערך אביי, וכן בתוספות הרא"ש להוריות יד, א, שרבה קרא לתלמידו בן אחיו: "אבייי", אע"פ ששמו האמיתי היא: נחמני - מפני שגם שמו של אבי רבה היה: נחמני, ולא רצה לקראו בשמו מפני כבוד אביו, וקרא אותו: אביי בלשון ארמית, כאדם שקורא: אבי, ויצא מזה: אביי. ורבא שהיה חבירו של אביי, קרא לו בשמו נחמני, ראה שבת לג, א (ביאור הגר"א ליו"ד סי' רמ, ס"ק ז), וראה גיטין לד, ב ברש"י ד"ה והלכתא כנחמני. 16) מופלא ומובדל משאר שמות האנשים, כלשון הכתוב (שופטים יג, יח), "והוא פלאי". 17) רגילים. 18) שכן אנו מוצאים (כתובות קג, ב) שרבי אמר לפני מותו: "שמעון בני - חכם", למרות שזה היה שם אביו ורבו. והשווה הל' תלמוד תורה פ"ה, ה"ה. 19) משמע מזה, שבפניו - אפילו בשמות אלה אסור לקרוא לאחרים, ולא ראינו את העם נזהר בזה? והרדב"ז ממליץ, שכל האיסור אינו אלא שקורא להם בשמם בלא תואר כבוד, אבל אם קורא אותם דרך כבוד, כגון ר' אברהם, או "סידי" אברהם - בערבית, אין בזה שום זלזול לאביו ורבו. 20) קידושין לב, א. וכפסק הרי"ף שם. ואע"פ ששנינו שם: "כבד את אביך... בחסרון כיס"? - הכוונה לביטול הבן ממלאכתו כדי לשמשו, כמבואר בגמרא שם. 21) בתורת צדקה, שכופים על הצדקה, כמבואר בכתובות מט, ב. ובהל' מתנות עניים פ"ז, ה"י. ובירושלמי פאה פ"א ה"א, אמר רבי יוסי ב"ר בון: "הלוואי ויהיו כל השמועות ברורות לי כזו, שכופין על הבן לזון את האב". 22) נדרים לח, ב: "מותר למלאות לו חבית של מים, ולהדליק לו את הנר" וכו' (הגר"א ליו"ד סי' רמ ס"ק ט). 23) שחייב לעמוד מפניו, משיראנו מרחוק מלוא עיניו, עד שיתכסה ממנו, כמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ה, ה"ז. ובקידושין לא, ב אמרו: רב יוסף כשהיה שומע קול צעדי אמו, אמר: אקום מפני השכינה שבאה.

ד. וְהָאָב שֶׁהָיָה תַּלְמִיד בְּנוֹ - אֵין הָאָב עוֹמֵד מִפְּנֵי הַבֵּן[24], אֲבָל הַבֵּן עוֹמֵד מִפְּנֵי אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא תַּלְמִידוֹ[25]. וְחַיָּב[26] לְכַבְּדוֹ בִּשְׁאָר דְּרָכָיו בִּשְׁעַת עֲשׂוֹת מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ וַעֲשׂוֹת חֲפָצָיו. כֵּיצַד? הַנִּשְׁמָע בִּדְבַר אָבִיו לְמָקוֹם[27] - לֹא יֹאמַר: מַהֲרוּנִי[28] בִּשְׁבִיל עַצְמִי[29]! פְּטָרוּנִי[30] בִּשְׁבִיל עַצְמִי[31]! אֶלָּא: מַהֲרוּנִי בִּשְׁבִיל אַבָּא[32]! פְּטָרוּנִי בִּשְׁבִיל אַבָּא! וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, לְעוֹלָם יִכְלֹל בִּכְלַל דְּבָרָיו שֶׁהוּא חוֹשֵׁשׁ בִּכְבוֹד אָבִיו[33] וְשֶׁמִּתְיָרֵא מִמֶּנּוּ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"והאב שהיה תלמיד בנו... הבן עומד מפני אביו".

בגמרא "בנו והוא רבו, מהו לעמוד מפני אביו" היא איבעיא שלא נפשטה. הרמב"ם פסק ש"אין האב עומד מפני הבן, אבל הבן עומד בפני אביו", אבל הרא"ש כתב "ויעמדו זה מפני זה", ומביא שם: "אמרו עליו על המהר"ם מרוטנבורג שמיום שעלה לגדולה לא הקביל פני אביו ולא רצה שאביו יבוא אליו".

והרמב"ם אזיל לשיטתו, שבן חייב בכבוד אביו אפילו הוא רשע (פ"ו הי"א), ועאכו"כ אם הוא (רק) תלמידו.

(על־פי לקו"ש ח"ה עמוד 310 הערה 65)

24) למרות שהבן הוא רבו. 25) קידושין לג, ב. וכדעת רבינו חננאל, הובאה בר"ן שם. ולדעת הרא"ש שם, הואיל ושתי שאלות אלו הן בעיות שנשאלו בתלמוד ולא נפשטו,

הרי זה ספק תורה ולהחמיר, ויעמדו זה מפני זה, ולכן ממשיך הרא"ש: "אמרו על רבינו מאיר מרוטנבורג, שמיום שעלה לגדולה, לא הקביל פני אביו, ולא רצה שאביו יבוא אליו". וכן ביו"ד סי' רמ סעיף ז, שיש לחוש לבזיון התורה אם יתבזה הבן בפני האב, ויש להם להתרחק זה מזה. 26) בדפוסים קדומים, וכן בכת"י תימן: כאן התחלת הלכה. 27) אם מכיר באנשי המקום שמכבדים את אביו, וימלאו את רצונו בדברים שיאמר בשמו. 28) סדרו לי מהר את ענייני. 29) שאני צריך ללכת. 30) שלחוני. 31) אע"פ שיודע שיכבדוהו כאביו. 32) שהוא צריך לי, יתלה הכבוד באביו (קידושין לא, ב וברש"י). 33) ולפיכך אם הוא יודע שאינו נשמע למקום בדבר אביו כדבר עצמו, אל יתלה באביו, שאינו לו אלא גנאי (רש"י שם).

1 **ה. וְחַיָּב לְכַבְּדוֹ אֲפִלּוּ לְאַחַר מוֹתוֹ. כֵּיצַד? הָיָה**
2 **אוֹמֵר דָּבָר שְׁמוּעָה[34] מִפִּיו - לֹא יֹאמַר: כָּךְ אָמַר**
3 **אַבָּא; אֶלָּא אוֹמֵר: כָּךְ אָמַר אַבָּא מָרִי, אֲנִי כַּפָּרַת**
4 **מִשְׁכָּבוֹ[35]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּתוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר**
5 **חֹדֶשׁ שֶׁלְּאַחַר מִיתָתוֹ; אֲבָל לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[36]**
6 **- אוֹמֵר: זִכְרוֹנוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא[37].**

34) דבר הלכה. 35) עלי יבוא כל רע הראוי לבוא על נפשו. וכעין זה בנגעים פ"ב, מ"א: "רבי ישמעאל אומר: בני ישראל, אני כפרתם". 36) שכבר קיבל מה שקיבל, שאין משפט רשעי ישראל בגיהנם אלא י"ב חודש. 37) שם וברש"י. וביו"ד סי' רמ סעיף ט, מוסיף שיש להחמיר אפילו בכתיבה להזכיר כנ"ל. וכתב הט"ז שם (ס"ק יג) שנוסח הגמרא הוא: זכרונו לברכה לחיי העולם הבא, ולפיכך אלה החותמים: זלה"ה מחסרים הלמ"ד, וצריך לחתום: זללה"ה.

7 **ו. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה חַיָּבִין בְּמוֹרָא וְכָבוֹד[38];**
8 **אֶלָּא שֶׁהָאִישׁ יֵשׁ בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת, וְהָאִשָּׁה אֵין בְּיָדָהּ**
9 **לַעֲשׂוֹת, שֶׁהֲרֵי רְשׁוּת אֲחֵרִים עָלֶיהָ[39]. לְפִיכָךְ, אִם**
10 **נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה - הֲרֵי שְׁנֵיהֶם[40] שָׁוִים[41].**

38) שהרי נאמר: "איש אמו ואביו תיראו" - הרי כאן שנים. 39) בעלה, שמשועבדת לו. ואם אין בעלה מקפיד, חייבת בכל דבר האפשרי כמו האיש (ש"ך ליו"ד סי' רמ ס"ק יט). 40) האיש והאשה. 41) קידושין ל, ב. ובנוגע לנתאלמנה - מקורו בירושלמי פאה פ"א, ה"א.

11 **ז. עַד הֵיכָן הוּא כִּבּוּד אָב וָאֵם? אֲפִלּוּ נָטְלוּ כִּיס שֶׁל**
12 **זְהוּבִים שֶׁלּוֹ וְהִשְׁלִיכוּ בְּפָנָיו לַיָּם - לֹא יַכְלִימֵם[42],**
13 **וְלֹא יְצַעֲרֵם[43] בִּפְנֵיהֶם, וְלֹא יִכְעַס כְּנֶגְדָּם; אֶלָּא יְקַבֵּל**
14 **גְּזֵרַת הַכָּתוּב[44] וְיִשְׁתֹּק. וְעַד הֵיכָן מוֹרָאָן? אֲפִלּוּ הָיָה**
15 **לוֹבֵשׁ[45] בְּגָדִים חֲמוּדוֹת[46] וְיוֹשֵׁב בְּרֹאשׁ בְּפְנֵי הַקָּהָל,**
16 **וּבָא אָבִיו וְאִמּוֹ[47] וְקָרְעוּ בְּגָדָיו וְהִכּוּהוּ בְּרֹאשׁוֹ וְיָרְקוּ**
17 **בְּפָנָיו - לֹא יַכְלִימֵם, אֶלָּא יִשְׁתֹּק[48] וְיִירָא וְיִפְחַד**
18 **מִמַּלְכּוֹ שֶׁל מַלְכֵי הַמְּלָכִים שֶׁצִּוָּהוּ בְּכָךְ. שֶׁאִלּוּ מֶלֶךְ בָּשָׂר**
19 **וָדָם גָּזַר עָלָיו דָּבָר שֶׁהוּא מְצַעֵר יָתֵר מִזֶּה - לֹא הָיָה**
20 **יָכוֹל לְפָרְכֵּס[49] בַּדָּבָר; קַל וָחֹמֶר לְמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה**
21 **הָעוֹלָם כִּרְצוֹנוֹ.**

42) שם לב, א. ואע"פ שרבינו פסק לעיל ה"ג שכיבוד אב אינו אלא משל האב - בכל זאת אסור לבן לצערו ולהכלימו אפילו כשהכיס הוא שלו. כי הבדל יש בין כיבוד לצער, שאפילו הוא מאבד לו את כל ממונו אסור לבן לצערו (כסף־משנה ורדב"ז). וגירסת רבינו בגמרא שם... "ויזרקנו לים בפניו ואינו מכלימו? מכלימו שאני (=שונה), וכי הא דרבה" וכו' (ביאור הגר"א ליו"ד סי' רמ ס"ק יח). ולדעת הלחם־משנה, כוונת רבינו, אחרי שהשליך האב את הארנק אסור לבן לצערו, כי "מה שהיה היה", אבל ודאי טרם שהספיק להשליך את הכיס, מותר לבן להכלימו ולמנעו מלהפסיד את ממונו, כי אינו מצווה על כיבוד שיש בו חסרון כיס, וכן דעת הרמ"ה בטור יו"ד סי' רמ. 43) ובכת"י תימן: יצעוק. 44) שאמר: כבד את אביך ואת אמך וגו'. 45) בדפוס רומי ר"מ, וכן בויניציאה שי"א, חסרה כל הפיסקה, ולפיכך הקפתיה בסוגריים. 46) מלשון הכתוב בבראשית כז, טו. 47) בכת"י תימן: או אמו. 48) קידושין לא, א. וכתב הש"ך ביו"ד שם ס"ק א: אבל מותר (לבן) לתבעו בדין. 49) להתלבט ולהתחבט. ובחולין פ"ב, מ"ו: "עד שתפרכס ביד וברגל" - שתנענע באבריה.

22 **ח. אַף עַל פִּי שֶׁכָּךְ נִצְטַוִּינוּ, אָסוּר לְאָדָם לְהַכְבִּיד**
23 **עֹלּוֹ עַל בָּנָיו[50] וּלְדַקְדֵּק בְּכִבּוּדוֹ עִמָּהֶם, שֶׁלֹּא יְבִיאֵם**
24 **לִידֵי מִכְשׁוֹל[51], אֶלָּא יִמְחַל וְיִתְעַלֵּם[52]; שֶׁהָאָב שֶׁמָּחַל**
25 **עַל כְּבוֹדוֹ - כְּבוֹדוֹ מָחוּל[53].**

50) לדרוש מהם יותר מדאי. 51) שיסרבו לשמוע לו ויבעטו בו. 52) אם פגע בכבודו. 53) קידושין לב, א. ונפטר הבן מעונש, אם לא כיבדו (רדב"ז ח"א תקנד).

26 **ט. וְהַמַּכֶּה בְּנוֹ גָּדוֹל - מְנַדִּין אוֹתוֹ[54], שֶׁהֲרֵי הוּא**
27 **עוֹבֵר עַל וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל[55].**

54) אומרים לו: "פלוני זה בשמתא", והוא מרוחק מהציבור, ואין יושבים עמו בארבע אמות, כמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ז ה"ב, וה"ד. 55) שגורם שיבעט בו, וב'נמוקי יוסף' למועד קטן יז, א מפרש: "שמא לא יוכל לעמוד בפני יצר הרע, ויגביה ידו על אביו ויתחייב מיתה". וכן עשתה שפחתו של רבי, כשראתה אדם מכה את בנו הגדול, אמרה: יהא אדם זה כשמתא (מועד קטן שם). ואינו נקרא גדול לעניין זה, רק אחר כב או כד שנה (רש"י לקידושין ל, א ד"ה משיתסר, וביו"ד סי' רמ סעיף כ). וכשהוא נשוי, אפילו פחות מגיל זה נקרא גדול (רש"ל לקידושין שם, סימן סח).

28 **י. מִי שֶׁנִּטְרְפָה[56] דַּעְתּוֹ שֶׁל אָבִיו אוֹ שֶׁל אִמּוֹ - מִשְׁתַּדֵּל**
29 **לְנַהֵג עִמָּהֶם כְּפִי דַּעְתָּם עַד שֶׁיְּרַחֵם עֲלֵיהֶן. וְאִם אֵי**
30 **אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲמֹד מִפְּנֵי שְׁנִשְׁתַּטּוּ בְּיוֹתֵר - יַנִּיחֵם וְיֵלֵךְ**
31 **לוֹ[57], וְיַצֵּוֶּה אֲחֵרִים לְהַנְהִיגָם כָּרָאוּי לָהֶם[58].**

56) נתבלבלה. 57) קידושין לא, ב: רב אסי היתה לו אם זקנה, אמרה לו: אני רוצה תכשיטין, עשה לה. אמרה לו: אני רוצה להנשא לגבר, שיהיה יפה כמוך, עזבה והלך לארץ ישראל. 58) מצד המוסר וההגינות. והראב"ד קובל: אין

זו הוראה נכונה, אם הוא ילך ויניחם, למי יצוה לשמרם, והרדב"ז ממליץ על רבינו, שדווקא ביחס לבנה, אינה מתביישת ממנו, וגם אינו יכול לגעור בה, אבל אחרים גוערים בה, ואפשר ע"י הכאה תחזור משטותה, ומעשים בכל יום כיוצא בזה, אבל הבן אי־אפשר לו לעשות פעולות אלו, נמצאו דברי רבינו נכונים וצודקים.

יא. הַמַּמְזֵר[59] חַיָּב בְּכִבּוּד אָבִיו וּמוֹרָאוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּטוּר[60] עַל מַכָּתוֹ וְקִלְלָתוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה[61]. אֲפִלּוּ[62] הָיָה אָבִיו רָשָׁע וּבַעַל עֲבֵרוֹת - מְכַבְּדוֹ וּמְתְיָרֵא מִמֶּנּוּ[63]. רָאָהוּ עוֹבֵר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה[64] ! - לֹא יֹאמַר לוֹ: אַבָּא, עָבַרְתָּ עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה ! אֶלָּא יֹאמַר לוֹ: אַבָּא, כָּתוּב בַּתּוֹרָה כָּךְ וְכָךְ? כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹאֵל מִמֶּנּוּ, וְלֹא כְּמַזְהִירוֹ[65].

~ נקודות משיחות קודש ~

"שאפילו היה אביו רשע ובעל עבירות מכבדו ומתיירא ממנו".

אבל ה'טור' כתב ש"אביו רשע, כל זמן שלא עשה תשובה אינו חייב בכבודו".

ויש לומר שמחלוקתם תלויה לכאורה בשני הפירושים ברש"י על הפסוק "וימת תרח בחרן". א. "ולמה הקדים מיתתו של תרח ליציאתו של אברם, שלא יהיה הדבר מפורסם לכל, ויאמרו לא קיים אברם את כבוד אביו כו'". ב. "ועוד, שהרשעים בחייהם קרויים מתים.

התירוץ ש"שלא יהיה הדבר מפורסם", מתאים לדעת הרמב"ם כי זה שהיה רשע אינו סיבה שלא לכבדו, אבל התירוץ ש"הרשעים בחייהם קרויים מתים" מתאים לדעת ה'טור' שאין חייב בכבוד אביו רשע.

(עפ"י לקו"ש ח"ה עמוד 309)

59) שנולד מאיסור ערוה, כגון שבא אביו על אחותו והוליד את זה. 60) ממיתה. 61) שנאמר: "ונשיא בעמך לא תאור" - בעושה מעשה עמך. וזה שבא על ערוה, אינו עושה מעשה עמך - כל עוד שלא עשה תשובה (יבמות כב, ב). 62) בכת"י תימן: שאפילו. 63) וכן פסק הרי"ף ליבמות שם, אע"פ שהבן פטור על הכאתו וקללתו, כשלא עשה אביו תשובה - אבל איסור יש בהכאתו, אפילו כשלא חזר בתשובה, כמו ששנינו (סנהדרין פה, ב): "לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו חוץ ממסית". וראה לעיל פ"ה הי"ב, ובביאורנו שם אות מט. ואע"פ שבהל' מלוה פ"ד ה"ד, פסק רבינו: "הניח להם אביהם פרה וטלית של ריבית וכל דבר המסוים, חייבים להחזיר מפני כבוד אביהם, במה דברים אמורים כשעשה תשובה... אבל אם לא עשה תשובה, אין חוששים לכבודו, ואפילו דבר המסוים אין מחזירים". ומקורו בבבא־מציעא סב, א - הרי שאינם חייבים בכבודו? שם מדובר כשמת בלא תשובה, שאינו יכול עוד לתקן את אשר עיוות, וכאן מדובר כשאביו חי, ויש תקוה שיחזור בתשובה, ונמצא הבן עבר למפרע, והדבר ברור, שהחי מצטער (רדב"ז). וב"אור שמח" הביא ראיה לדעת רבינו שממזר חייב בכבוד אביו, שכן בסנהדרין עא, א אמרו: שאם אמו אינה ראויה לאביו, כגון שהיא אסורה עליו בעונש כרת או מיתת בית־דין (שהבן הנולד מהם הוא ממזר), נידון הבן כסורר ומורה, אם חטא ולא שמע לקולם, ככתוב: בננו זה סורר ומורה איננו שומע בקולנו וגו', והרי שם לא עשה אביו תשובה, שהרי אמו נמצאת אצל אביו, ובכל זאת נתחייב אם לא שמע לקולם, והרי כל ענשו מתחייב מצד כיבוד הורים, שהרי אם רצו אביו ואמו למחול, מוחלים לו, ראה לקמן פ"ז ה"ח, ומכאן שגם ממזר מצווה על כיבוד אב ואם. 64) שהרי מצערו בכך, וגם פוגע בכבודו. 65) קידושין לב, א. והוא יבין מעצמו ולא יתבייש (יו"ד סי' רמ סעיף יא).

יב. מִי שֶׁאָמַר לוֹ אָבִיו לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ לַעֲבֹר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה אוֹ לְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, אֲפִלּוּ שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[66] - הֲרֵי זֶה לֹא יִשְׁמַע לוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ - בֻּלְּכֶם חַיָּבִין בִּכְבוֹדִי[67].

66) של החכמים, כגון הדלקת נר חנוכה או נר של שבת, ראה הל' שבת פ"ה, ה"א. 67) יבמות ו, א. ובבבא־מציעא לב, א הדגישו: "אני ה' אלהיכם - כולכם חייבים בכבודי". וראה רש"י ליבמות ה, ב ד"ה כולכם. ואפילו מצוות של "דבריהם" - הואיל והתורה ציותה (דברים יז, יב): "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך", הרי הם כדברי תורה (כסף־משנה), וכלשון רבינו פ"א, ה"ב: "ואחד הדברים שעשאום סייג לתורה... מצות־עשה לשמוע להם, והעובר על כל אחד מהם, עובר בלא־תעשה".

יג. אָמַר לוֹ אָבִיו: הַשְׁקֵנִי מַיִם ! וְיֵשׁ בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה[68]: אִם אֶפְשָׁר לַמִּצְוָה שֶׁתֵּעָשֶׂה עַל יְדֵי אֲחֵרִים - תֵּעָשֶׂה, וְיִתְעַסֵּק בִּכְבוֹד אָבִיו; שֶׁאֵין מְבַטְּלִין מִצְוָה מִפְּנֵי מִצְוָה. וְאִם אֵין שָׁם אֲחֵרִים לַעֲשׂוֹתָהּ - יִתְעַסֵּק בַּמִּצְוָה וְיַנִּיחַ כְּבוֹד אָבִיו; שֶׁהוּא וְאָבִיו חַיָּבִים בִּדְבַר מִצְוָה[69]. וְתַלְמוּד תּוֹרָה גָּדוֹל מִכִּבּוּד אָב וָאֵם[70].

68) כגון לקבור את המת או ללוותו. 69) קידושין לב, א. וכל זה במצוה שזמנה עובר, שאילו אין זמנה עובר, אפילו אם אין אחרים לעשותה עוסק תחילה בכבוד אביו, ואח"כ הוא מתפנה לעשיית המצוה (כסף־משנה בשם הרא"ש). 70) כמו ששנינו (פאה פ"א, מ"א): "ותלמוד תורה כנגד כולם". ובמגילה טז, ב אמרו: "גדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם, שכל אותן שנים שהיה יעקב אבינו בבית עבר (י"ד שנים למד תורה בבית עבר), לא נענש" על ביטול כיבוד אביו, כשפירש מאביו, ועל שאר כל השנים שנשתהה בבית לבן נענש (רש"י שם).

יד. אָמַר לוֹ אָבִיו: הַשְׁקֵנִי מַיִם ! וְאָמְרָה לוֹ אִמּוֹ: הַשְׁקֵנִי מַיִם ! - מַנִּיחַ כְּבוֹד אִמּוֹ וְעוֹסֵק בִּכְבוֹד אָבִיו תְּחִלָּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא וְאִמּוֹ חַיָּבִין בִּכְבוֹד אָבִיו[71].

71) קידושין לא, א. וכן במשנה כריתות כח, א. וראה הל' אישות פט"ו, ה"כ: "וכן ציוו על האשה, שתהיה מכבדת את בעלה ביותר מדאי, ויהיה עליה מורא ממנו... ויהיה בעיניה כמו שר או מלך". ומובן, שאם נתגרשה מאביו,

כבוד שניהם שוה, ולאיזה מהם שירצה יקדים, כמבואר בקידושין שם, וכן נפסק להלכה ביו"ד סי' רמ, סעיף יד.

1 **טו. חַיָּב אָדָם לְכַבֵּד אֶת אִשְּׁתּוֹ אָבִיו, אַף עַל פִּי**
2 **שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ, כָּל זְמַן שֶׁאָבִיו קַיָּם; שֶׁזֶּה בִּכְלַל כִּבּוּד**
3 **אָבִיו[72]. וְכֵן מְכַבֵּד בַּעַל אִמּוֹ, כָּל זְמַן שֶׁאִמּוֹ קַיֶּמֶת[73];**
4 **אֲבָל לְאַחַר מִיתָתָהּ - אֵינוֹ חַיָּב[74]. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים,**
5 **שֶׁיִּהְיֶה אָדָם חַיָּב בִּכְבוֹד אָחִיו הַגָּדוֹל כִּכְבוֹד אָבִיו[75].**

72) כתובות קג, א, שנאמר: "כבד את אביך" - "את" לרבות אשת אביך. ושם מסופר, שרבינו הקדוש ציוה לבניו לפני מותו: "הזהרו בכבוד אמכם", והתכוון לאם חורגתם, שלאחר מותו אינם מצווים על כיבודה מצד הדין, אלא משום צוואתו. 73) שם, שנאמר "את אמך" - לרבות בעל אמך. 74) וביו"ד סי' רמ סעיף כא, מסיים: "ומכל־מקום דבר הגון לכבדם אף לאחר מיתה". שהרי רבינו הקדוש ציוה לכבדה אף לאחר מותו, וכנ"ל אות סט (באר הגולה, שם). 75) כתובות שם "ואת אמך" - וא"ו יתירה, לרבות את אחיך הגדול. וביו"ד שם סעיף כב, מציין: "בין שהוא אחיו מאביו בין שהוא אחיו מאמו". וראה ב"מגילת אסתר" ל"ספר המצוות" לרבינו שרש שני, שדעת רבינו, שהקטן חייב לכבד את אחיו הגדול, אפילו לאחר מיתת ההורים. תדע, שהרי לא התנה רבינו בחיוב כבוד אחיו הגדול שהוא רק בחיי ההורים, כדרך שהתנה באשת אביו. וראוי להעיר שביו"ד שם סעיף כד, אמרו: "חייב אדם לכבד חמיו". ומקורו במדרש שוחר טוב' תהלים ז, שכן דוד אמר לשאול חותנו (שמואל־א, כד, יב): "ואבי ראה גם ראה - מכאן שחייב אדם בכבוד חמיו כאביו".

יום שישי י"ב תשרי ה'תשע"ז

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) עונש בן סורר ומורה ומקור אזהרתו. תנאי האכילה שיתחייב עליה כזולל וסובא, הגיל המדוייק של חיוב בן סורר ומורה. בן סורר שמחלו לו הוריו קודם שייגמר דינו. אם הבת נידונית כסוררת ומורה. ירושת בן סורר שנהרג, למי?

6 **א. בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[2], הֲרֵי נִתְפָּרְשָׁה**
7 **בּוֹ סְקִילָה[3]; וְלֹא עָנַשׁ הַכָּתוּב אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר[4],**
8 **וְהֵיכָן הִזְהִיר? לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם - לֹא תֹאכַל**
9 **אֲכִילָה הַמְּבִיאָה לִידֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים; וְזוֹ אֲכִילַת בֶּן**
10 **סוֹרֵר וּמוֹרֶה[5], שֶׁאֵינוֹ נֶהֱרָג אֶלָּא עַל אֲכִילָה מְכֹעֶרֶת**
11 **שֶׁאָכַל. שֶׁנֶּאֱמַר: זוֹלֵל וְסֹבֵא. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ,**
12 **שֶׁזּוֹלֵל הוּא הָאוֹכֵל בָּשָׂר בִּרְעַבְתָּנוּת, וְסוֹבֵא -**
13 **הַשּׁוֹתֶה יַיִן בִּרְעַבְתָּנוּת[6].**

2) דברים כא, יח־כא. 3) "ורגמוהו כל אנשי עירו באבנים ומת" (שם כא). 4) סנהדרין נו, ב. וראה לעיל פרק ה, ובביאורנו שם. 5) שם סג, א. ואף על פי שאין לוקים על לאו שבכללות, ולאו זה כולל דברים הרבה, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק י"ח, הלכה ג - "כיוון שהעונש מפורש, לא נחוש לאזהרה אם היא מן הדין או מן לאו שבכללות" (ספר המצוות לרבינו לא־תעשה קצה). 6) זכר לדבר, שנאמר (משלי כג, כ): "אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו" (סנהדרין ע, א). וכתב "החינוך" מצוה רמח: "משורשי המצוה: לפי שרוב חטאות בני אדם יעשו בסיבת ריבוי האכילה ושתייה, כמו שכתוב (דברים לב, טו) "וישמן ישורון ויבעט", וכן אמרו חז"ל (ברכות לב, א) "מי גרם ליך שתהא מבעטת בי, אלא כרשינין שהאכלתיך". ודרך כלל אמרו (שם): מילוי הכרס יביא לחטאים רעים ... שהמזונות הם עיסת החומר, וההתבוננות במושכל וביראת ה', היא עיסת הנפש, והנפש והחומר הפכים גמורים ובהתגבר עיסת החומר, תיחלש עיסת הנפש.. ועל כן תמנענו תורתינו לטובתנו מהרבות באכילה ושתייה פן יתגבר החומר על הנפש עד שיחליאה ויאבד אותה לגמרי...".

14 **ב. אֲכִילָה זוֹ שֶׁהוּא חַיָּב עָלֶיהָ - דְּבָרִים הָרְבֵּה[7] יֵשׁ**
15 **בָּהֶם[8], וְהֵן כֻּלָּן הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[9]. אֵינוֹ חַיָּב**
16 **סְקִילָה עַד שֶׁיִּגְנֹב מִשֶּׁל אָבִיו וְיֹקְנֶה בָּשָׂר בְּזוֹל וְיַיִן**
17 **בְּזוֹל[10]; וְיֹאכַל וְיִשְׁתֶּה חוּץ מֵרְשׁוּת אָבִיו[11] בַּחֲבוּרָה**
18 **שֶׁכֻּלָּן רֵיקָנִין וּפְחוּתֵיהֶן[12]; וְיֹאכַל הַבָּשָׂר חַי וְאֵינוֹ חַי,**
19 **מְבֻשָּׁל וְאֵינוֹ מְבֻשָּׁל, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַגַּנָּבִים אוֹכְלִים[13],**
20 **וְיִשְׁתֶּה הַיַּיִן מָזוּג[14] כְּדֶרֶךְ שֶׁהַגַּרְגְּרָנִים[15] שׁוֹתִים.**
21 **וְהוּא שֶׁיֹּאכַל מִשְׁקַל חֲמִשִּׁים דִּינָרִין[16] מִבָּשָׂר זֶה**
22 **בְּמִלּוּגְמָא אַחַת[17], וְיִשְׁתֶּה חֲצִי לֹג[18] מִיַּיִן זֶה בְּבַת**
23 **אַחַת. גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו, וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ בִּרְשׁוּת**
24 **אָבִיו[19]; אוֹ שֶׁגָּנַב מִשֶּׁל אֲחֵרִים[20], וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ**
25 **הַמְכֹעֶרֶת בֵּין בִּרְשׁוּת אָבִיו בֵּין בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים - חַיָּבִין**
26 **זֶה פָּטוּר[21]. וְכֵן אִם גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו, וְאָכַל אֲכִילָה**
27 **מְכֹעֶרֶת כָּזוֹ בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים, וְהָיְתָה אֲכִילַת מְצָוָה**
28 **אֲפִלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם [אוֹ אֲכִילַת עֲבֵרָה אֲפִלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם]**
29 **- פָּטוּר. שֶׁנֶּאֱמַר: אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ - שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר**
30 **בַּאֲכִילָה זוֹ אֶלָּא עַל קוֹלָם. יָצָא זֶה שֶׁעָבַר בָּהּ עַל**
31 **דִּבְרֵי תּוֹרָה[22], אוֹ שֶׁאֲכָלָהּ בִּדְבַר מִצְוָה[23]. כֵּיצַד? אָכַל**
32 **אֲכִילָה זוֹ הַמְכֹעֶרֶת עִם הַחֲבוּרָה הָרָעָה שֶׁאוֹכֶלֶת**
33 **עִמָּהֶם בִּדְבַר מִצְוָה[24], אוֹ שֶׁאֲכָלוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי**
34 **בִּירוּשָׁלַיִם[25], אֲפִלּוּ אֲכָלוֹ בְּתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים[26] שֶׁהִיא**
35 **מִצְוָה מִדִּבְרֵיהֶם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. וְכֵן אִם אֲכָלָהּ**
36 **מְנֻבֶּלוֹת וּטְרֵפוֹת, שְׁקָצִים[27] וּרְמָשִׂים[28], אֲפִלּוּ אָכַל**
37 **בְּתַעֲנִית צִבּוּר[29] שֶׁהִיא עֲבֵרָה מִדִּבְרֵיהֶם[30] - הֲרֵי זֶה**
38 **פָּטוּר מִן הַמִּיתָה[31].**

7) תנאים והגבלות. 8) בכתב יד תימן: בה. 9) שנתקבלה איש מפי איש עד למשה מסיני. 10) אבל ביוקר - לא ימצא כל כך הרבה כסף לגנוב, וממילא לא ימשיך באכילה זו (סנהדרין ע, א וברש"י). 11) שאינו פוחד שם מאביו. 12) שירגילוהו בכך, אבל אם יש בחבורה אדם הגון, לא ימשיכו בה הרבה (שם עמוד ב וברש"י). 13) שאין להם שהות לבשל כל צרכו, הואיל ועושים מעשיהם בסתר. וראוי להעיר שבגמרא שם (עמוד א) אמרו: "בשר חי", ופירשו: שזהו מבושל ואינו מבושל. ולפי זה יש לגרוס בדברי רבינו: ויאכל הבשר חי; מבושל

ואינו מבושל. 14) במים. ובכתב יד תימן: מזוג ואינו מזוג. וכן בגמרא שם, שלא נתן בו מים הרבה, כי אם הוא מזוג מלוא צרכו - לא יבוא להמשיך בשתייתו (רש"י שם). 15) הסובאים. 16) שמשקלם ארבעת אלפים ות"ת שעורים בינוניות. וכדברי רבינו בהלכות עירובין פרק א, הלכה י"ב: "הדינר שש מעין והמעה משקל שש עשרה שעורות". 17) אכילה אחת בלי הפסק, כאילו היא בלגימה אחת. שלא בלע החתיכה הראשונה עד שנתן השנייה לתוך פיו (רדב"ז). ובתוספתא סנהדרין פרק י"א, משנה ב שנינו: "אין נעשה בן סורר ומורה עד שייתן לתוך פיו כשיעור". והכוונה לאכילה בלי הפסק וכנ"ל. 18) שהן שתי רביעיות "והרביעית מחזקת מן המים או מן היין משקל שבעה עשר דינרים וחצי דינר בקרוב" (הלכות עירובין פרק א, הלכה י"ב). והן כשיעור שלוש ביצים, וראה בהלכות נשיאת כפיים פרק ט"ו, הלכה ד. 19) שפוחד שלא יראנו אביו. 20) אין זה מצוי לו לגנוב בכל עת. 21) הואיל ובכל המקרים הנזכרים אינו עלול להימשך ולהתמיד בהם, אין לחוש לו (סנהדרין עא, א), שכל חטאו של בן סורר ומורה אינו אלא משום סופו, כי ירדה תורה לסוף דעתו, שסופו לכלות נכסי אביו ומבקש הרגלו (לזלול בשר ולסבוא יין) ואינו מוצא, "ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות, אמרה תורה: ימות זכאי ואל ימות חייב" (שם עב, א). ולפיכך כשאין דרכו להימשך אחרי האכילה המכוערת אין מחייבים אותו. 22) שאפילו בקול אביו שבשמים אינו שומע (ירושלמי שם פרק ח, הלכה ב). 23) "יצא זה שהוא שומע בקול אביו שבשמים" (שם) והרי הוא עושה מצוה, ואינו חייב אלא כשיעשה עבירה באכילתו. 24) בסעודה של מצוה, כגון נישואין וברית מילה, או אכילת קדשים. 25) שגנב ממעות מעשר שני, וקנה ממנו בשר ויין ואכלו בירושלים, וזוהי דרך מצוותו, ככתוב (דברים יד, כו) "ונתת הכסף בכל אשר תאווה נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר". 26) שהיו סועדים בבית האבל כשבאו לנחמו, ראה לקמן הלכות אבל פרק י"ג הלכה ח. 27) עופות טמאים, ככתוב (ויקרא יא, יג) "לא יאכלו שקץ הם". 28) הם שרצים הרומשים על הארץ (סנהדרין ע, ב וברש"י). וראה לעיל הלכות עדות פרק י הלכה ב ובביאורנו שם, וכן בהלכות סנהדרין פרק י"ט, הלכה ד. ובהלכות שבועות פרק ה, הלכה ה. 29) שבית דין גוזר על הציבור להתענות. 30) כדברי רבינו בהלכות תעניות פרק א, הלכה ד: "ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבוא על הציבור עד שירוחמו מן השמים". 31) סנהדרין ע, ב.

ג. אָכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל בְּשַׂר בְּהֵמָה, אַף עַל פִּי שֶׁאָכַל אֲכִילָה זוֹ מִבְּשַׂר הָעוֹף - פָּטוּר. וְאִם אָכַל אֲכִילָה זוֹ מִבְּשַׂר בְּהֵמָה, וְהִשְׁלִים הַחֲמִשִּׁים דִּינָרִים מִבְּשַׂר הָעוֹף[32] - חַיָּב. שָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה וְלֹא שָׁתָה יַיִן - פָּטוּר[33].

32) כזית ממנו (רש"י שם). 33) שם.

ד. אָכַל בָּשָׂר חַי וְשָׁתָה יַיִן חַי[34] - פָּטוּר; שֶׁזֶּה קֶרִי[35] הוּא, וְאֵין אָדָם יָכוֹל לְהַמְשִׁךְ בָּזֶה[36]. וְכֵן אִם אָכַל בָּשָׂר מָלִיחַ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְמִלִּיחָתוֹ[37], אוֹ שָׁתָה יַיִן מִגִּתּוֹ[38] - פָּטוּר; שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לְהַמְשִׁךְ בָּזֶה.

34) בלתי מזוג במים. 35) מקרה, שאין אדם נוהג לאכול בשר ויין כשהם חיים. 36) שם עמוד א. ואמר החכם (שער השמים יג): "הדברים המקריים אינם תמידיים". 37) שיצא ונחלף טעמו במלחו. 38) כשהוא יוצא מן הגת ועדיין מתוק הוא, ואינו טוב כיין ישן, וכל זמן שהוא תוסס (=רותח) הוא נקרא "יין מגיתו" ואינו טעים לשתייה (סנהדרין ע, א). ושם העלו דיעה שנייה, שבנוגע ל"סורר ומורה" אינו נקרא סובא עד שישתה יין שעברו עליו ארבעים יום מסחיטתו בגת, ולא הכריעו שם הלכה כדברי מי. וראה הלכות איסורי מזבח פרק ו, הלכה ט לעניין נסכים, שאין מנסכים על המזבח "יין מגיתו שלא שהה ארבעים יום". ומקורו בעדויות פרק ו, משנה א.

ה. לֹא עָנַשׁ הַכָּתוּב קָטָן[39] שֶׁלֹּא בָּא לִכְלַל הַמִּצְוֹת. וְכֵן אִישׁ שֶׁגָּדַל וַהֲרֵי הוּא בְּרִשּׁוּת עַצְמוֹ - אֵינוֹ נִסְקָל מִפְּנֵי שֶׁגָּנַב וְאָכַל וְשָׁתָה אֲכִילָה זוֹ הַמְכֹעֶרֶת[40]. הָא כֵּיצַד[41]? מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵין דִּין זֶה אֶלָּא בְּבֶן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, עַד שֶׁיַּקִּיף[42] כָּל הַגִּיד[43]; וְאַחַר שֶׁיַּקִּיף הַשֵּׂעָר כָּל הַגִּיד - הֲרֵי הוּא בְּרִשּׁוּת עַצְמוֹ וְאֵינוֹ נִסְקָל.

39) פחות משלוש עשרה שנה. 40) שנאמר: "בן סורר" - בן ולא איש (משנה בסנהדרין סח, ב). 41) מהו הזמן, שיצא מכלל קטן, ולכלל איש שגדל - לא בא. 42) בכתב יד תימן: עד שיקיף השיער. 43) שם, שנאמר: וכי יהיה לאיש בן - בן הסמוך לגבורתו של איש.

ו. כָּל יָמָיו שֶׁל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינָן אֶלָּא שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מֵאַחַר שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת[44]. לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁתִּתְעַבֵּר אִשְׁתּוֹ[45] וְיִהְיֶה עֻבָּרָהּ נָכָר בִּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים[46], וְנֶאֱמַר: כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה - וְלֹא אָב[47] סוֹרֵר וּמוֹרֶה. הָא לָמַדְתָּ[48], שֶׁאִם הִקִּיף הַשֵּׂעָר אֶת כָּל הַגִּיד קֹדֶם שֶׁיַּשְׁלִים שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[49].

44) שצמחו לו אחרי יג שנה. אבל אם הביא שערות לפני יג שנה אינם אלא שומא בלבד, כדברי רבינו בהלכות אישות פרק ב, הלכה י. 45) ממנו, אחרי שהביא שתי שערות. 46) לעיבורה, שאז מכירים אם מעוברת היא, ככתוב (בראשית לח, כד) "ויהי כמשלוש חדשים... וגם הנה הרה". 47) סנהדרין סט, א. "בן - ולא הראוי לקרותו אב". 48) מכאן אתה למד. 49) שאם נתקבל מפי השמועה, שאינו נסקל משיקיף כל הגיד, על כורחך, הכוונה קודם שישלים שלושה חדשים, כי לאחר שלושה חדשים ממילא אינו נסקל, אפילו כשלא הקיף השיער, שהרי אז הוא "אב", נמצא: הקיף שער - אף על פי שלא מלאו שלושה חדשים; מלאו שלושה חדשים - אף על פי שלא הקיף שיער, אינו נעשה סורר ומורה (שם).

ז. כֵּיצַד דָּנִין בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה? מְבִיאִין אוֹתוֹ אָבִיו

וְאִמּוֹ תְּחִלָּה לְבֵית דִּין שֶׁל שִׁלְשָׁה[50] וְאוֹמְרִין לָהֶן: בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמוֹרֶה. וּמְבִיאִין שְׁנֵי עֵדִים שֶׁגָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו, וְקָנָה בָּשָׂר וְיַיִן בַּמֶּה שֶׁגָּנַב, וְאָכַל אוֹתָהּ אֲכִילָה הָאֲמוּרָה אַחַר הַהַתְרָאָה[51]. וְזוֹ הִיא עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה. וּמַלְקִין אוֹתוֹ כְּשֶׁאָר חַיְבֵי מַלְקוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִסְּרוּ אֹתוֹ[52] וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם. חָזַר וְגָנַב מִשֶּׁל אָבִיו וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ - אָבִיו וְאִמּוֹ מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין שֶׁל שִׁלְשָׁה וְעֶשְׂרִים[53], וּמְבִיאִין שְׁנֵי עֵדִים וּמְעִידִין עָלָיו שֶׁגָּנַב וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ הָאֲמוּרָה אַחַר שֶׁהִתְרוּ בּוֹ[54]. וְזוֹ הִיא עֵדוּת אַחֲרוֹנָה. אֲפִלּוּ הָיוּ הַשְּׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים[55] הֵם הָאַחֲרוֹנִים[56]. וְאַחַר שֶׁמְּקַבְּלִין עֵדוּתָן בּוֹדְקִין אוֹתוֹ שֶׁמָּא הִקִּיחַ הַשַּׁעַר אֶת כָּל הַגִּיד. אִם לֹא הִקִּיחַ וְלֹא שָׁלְמוּ לוֹ שִׁלְשָׁה חֲדָשִׁים - גּוֹמְרִין דִּינוֹ כְּדֶרֶךְ כָּל חַיְבֵי בֵּית דִּין וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ. וְאֵינוֹ נִסְקָל עַד שֶׁיְּהוּ שָׁם שִׁלְשָׁה הָרִאשׁוֹנִים[57]. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנֵנוּ זֶה - זֶהוּ שְׁלָקָה בְּפָנֵינוּ[58].

50) המוסמך לדון דיני מכות, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק ה, הלכה ד. 51) שהתרו בו הוריו, בפני עדים אחרים, אבל אביו ואמו אין נאמנים עליו (סנהדרין עא, ב וברש"י). 52) ואין ייסור זה אלא מלקות, כתוב כאן: בן סורר ומורה, וכתוב (דברים כה, ב) "והיה אם בן הכות הרשע" מה שם מלקות אף כאן מלקות (שם). אבל אינו לוקה משום: לא תאכלו על הדם (ראה לעיל הלכה א), שאין לוקים על לאו שבכללות, אלא, לאו זה משמש אזהרה לעונש המלקות (שם סג, א ובתוספות דיבור המתחיל משום). 53) הדן דיני נפשות. 54) אביו ואמו. 55) העדים הראשונים. 56) תוספתא שם פרק י"א, משנה ג "בננו זה מלמד שאחד מן הראשונים מצטרף עם האחרונים לחייבו מיתה". 57) הדיינים שחייבוהו מלקות. 58) שם עא, א.

ח. וְאִם מָחֲלוּ לוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ[59] קֹדֶם שֶׁיִּגָּמֵר דִּינוֹ[60] - פָּטוּר[61].

59) ואפילו אחד מהם, וכמבואר בירושלמי שם פרק ח, הלכה ו. 60) אפילו לאחר שתפשוהו והביאוהו לבית דין. 61) ירושלמי שם: "ואפילו עמד בדין - בשלא נגמר דינו, אבל אם נגמר דינו לא", שהרי הוא כהרוג, וכמבואר בסמוך. וראוי להעיר, שרש"י בסנהדרין פח, ב מפרש: "אם רצו למחול ולא הביאוהו לבית דין... שהכתוב תלה בהם: ותפשו אותו". נראה מדבריו שאם כבר הביאוהו לבית דין אינם יכולים למחול, אבל דברי רבינו מקורם בירושלמי הנ"ל (משנה למלך).

ט. בָּרַח עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ, וְאַחַר כָּךְ הִקִּיחַ הַשַּׁעַר מִלְּמַטָּה - פָּטוּר[62]. וְאִם מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ בָּרַח, אֲפִלּוּ הִזְקִין - כָּל עֵת שֶׁיִּמָּצֵא יִסָּקֵל; שֶׁכָּל מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ - הֲרֵי הוּא כְּהָרוּג וְאֵין לוֹ דָּם[63].

62) שנשתנה גופו, והרי אילו היה חוטא עכשיו היה נפטר, כמבואר לעיל הלכה ה. 63) משנה בסנהדרין עא, ב.

י. הָיָה אָבִיו רוֹצֶה[64] וְאִמּוֹ אֵינָהּ רוֹצָה, אִמּוֹ רוֹצָה וְאָבִיו אֵינוֹ רוֹצֶה - אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְתָפְשׂוּ בּוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ. הָיָה אֶחָד מֵהֶן גִּדֵּם אוֹ חִגֵּר אוֹ אִלֵּם אוֹ סוּמָא אוֹ חֵרֵשׁ - אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְתָפְשׂוּ בּוֹ - וְלֹא גִּדְּמִים; וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ - וְלֹא חִגְּרִים; וְאָמְרוּ - וְלֹא אִלְּמִים; בְּנֵנוּ זֶה[65] - וְלֹא סוּמִים; אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ - וְלֹא חֵרְשִׁים[66].

64) להביאו לבית דין ולהאשימו. 65) משמע שמראים אותו באצבעם. 66) כשהבן אומר להם: איני רוצה לשמוע בקולכם, אינם שומעים, ואף על פי שרואים אחרי כן, שאינו מקיים מצוותם? - התורה אמרה: איננו שומע בקולנו, משמעו, שבשעת הקול, שמעו ממנו: שאינו מקבל דבריהם (שם עמוד א וברש"י).

יא. גְּזֵרַת הַכָּתוּב הוּא שֶׁיִּסָּקֵל בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. אֲבָל הַבַּת - אֵינָהּ נִדּוֹנֶת בְּדִין זֶה, שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לְהִמָּשֵׁךְ בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה כְּאִישׁ[67]. שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּן - וְלֹא בַּת[68], וְלֹא טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[69].

67) ולא תבוא ללסטם את הבריות, כדרך הבן, ראה בביאורנו לעיל הלכה ב. 68) שם ע, א. ושם הנוסח: "אמר רבי שמעון בדין הוא שתהא בת ראוייה להיות כבן סורר ומורה, שהכול מצויים אצלה בעבירה (כשלא תמצא הרגלה לזלזל ולסבוא תעמוד בפרשת דרכים ותרגיל הבריות לעבירה בשביל אתנן - רש"י), אלא גזירת הכתוב היא: בן - ולא בת". 69) שניהם ספק זכר ספק נקיבה, ואין עונשים מספק.

יב. טֻמְטוּם שֶׁנִּקְרַע[70] וְנִמְצָא זָכָר - אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה - עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן מִשְׁעַת הַתְרָאָה[71].

70) שניתחוהו ומצאו את גידו וביציו טמונים בגוף (רשב"ם לבבא בתרא קכו, ב). 71) משמע מזה, אילו היה נקרע לפני ההתראה, ונמצא בן, נעשה בן סורר ומורה, אולם בדפוס ויניציאה שי"א וכן בכתב יד תימן הנוסח: משעת הווייה. כלומר, משעת לידה, צריך שיהיה זכר גמור, ואפילו נקרע לפני ההתראה, אינו נעשה סורר ומורה, וזה בהתאם לגירסת התלמוד (בבא בתרא קכו, ב) "עד שיהא בן משעת הווייה" וכפירוש הרשב"ם שם, והשווה הלכות נחלות פרק ב, הלכה ג.

יג. בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה צָרִיךְ הַכְרָזָה. בֵּיצַד מַכְרִיזִין עָלָיו? כּוֹתְבִין לְכָל יִשְׂרָאֵל: בְּבֵית דִּין פְּלוֹנִי סָקַלְנוּ פְּלוֹנִי מִפְּנֵי שֶׁהָיָה בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה[72].

72) סנהדרין פט, א, כדי לרדות את האחרים, שנאמר (דברים כא, כא) "וכל ישראל ישמעו ויראו" והשווה לעיל פרק ג, הלכה ה, והלכות עדות פרק י"ח, הלכה ז.

יד. בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה הֲרֵי הוּא כְּכָל הָרוּגֵי בֵּית דִּין

שֶׁמְּמוֹנָם לְיוֹרְשֵׁיהֶן[73]; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָבִיו גָּרַם לוֹ סְקִילָה - הֲרֵי הוּא יוֹרֵשׁ כָּל נְכָסָיו[74].

73) כמבואר לקמן הלכות אבל פרק א, הלכה ט. בניגוד להרוגי המלך, שממונם למלך, ראה לקמן הלכות מלכים פרק ד, הלכה ט. 74) ואין חושדים בו שמא עיניו נתן בממונו, ולפיכך לא מחל לו וגרם לסקלו (רדב"ז). וכן מצינו באחאב, אחרי ששמע כי מת נבות, ויקם "לרדת אל כרם נבות היזרעאלי לרשתו" (מלכים־א כא, טז), ואמר רב יהודה (סנהדרין מח, ב) נבות - בן אחי אחאב היה, וירד ליורשו בתורת דודו, הרי שלמרות זה, שגרם למותו, לא הפסיד את ירושתו, וכן מצינו (שמואל־ב יד, ז) "ונמיתהו בנפש אחיו אשר הרג ונשמידה גם את היורש" ומפרש הרד"ק: הם מתכוונים להרוג את בני, כדי שיירשו נכסי בעלי, ואין כוונתם לגאול את דם אחיו הנרצח, כי לא נתחמם לבבם על זה, אלא לרשת את נחלתו הם באים. הרי, שגואל הדם ההורג את הרוצח, יורשו, אם אין לו בנים (אור שמח).

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן

הִלְכוֹת אֵבֶל

יֵשׁ בְּכָלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת. אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וְשָׁלֹשׁ מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) לְהִתְאַבֵּל עַל הַקְּרוֹבִים. וַאֲפִלּוּ כֹּהֵן מְטַמֵּא וּמִתְאַבֵּל עַל הַקְּרוֹבִים. וְאֵין אָדָם מִתְאַבֵּל עַל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין[1]. וּלְפִי זֶה כָּלַלְתִּי הֲלָכוֹת אֵלּוּ בְּסֵפֶר זֶה[2], שֶׁהֵן מֵעֵין[3] קְבוּרָה בְּיוֹם מִיתָה, שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה[4]. ב) שֶׁלֹּא יִטַּמָּא כֹּהֵן גָּדוֹל לִקְרוֹבִים. ג) שֶׁלֹּא יִפָּנֵס עִם הַמֵּת בְּאֹהֶל. ד) שֶׁלֹּא יִטַּמָּא כֹּהֵן הֶדְיוֹט לְנֶפֶשׁ אָדָם אֶלָּא לִקְרוֹבִים בִּלְבַד.

וּבְאוֹר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפִרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[5]

1) מתבארת בו המצוה להתאבל על הקרובים ומקורה בתורה. מאימתי יתחייב אדם באבל קרוביו שמתו, ובהרוגי מלכות שאין מניחים אותם להיקבר. תינוק שמת ביום היוולדו מה דין אבלו. ההבדל בין הרוגי מלכות להרוגי בית דין באבלם ובקבורתם. הפורשים מדרכי ציבור, והמומרים והמוסרים שמתו - מה דינם באבל. המאבד עצמו לדעת - איך מתעסקים עימו ושאר דברי אבלו.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִתְאַבֵּל עַל הַקְּרוֹבִים. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם, הַייטַב בְּעֵינֵי יְיָ[6]. וְאֵין אֲבֵלוּת מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּיוֹם רִאשׁוֹן בִּלְבַד, שֶׁהוּא יוֹם הַמִּיתָה וְיוֹם הַקְּבוּרָה[7]; אֲבָל שְׁאָר הַשִּׁבְעָה יָמִים - אֵינוֹ דִין תּוֹרָה. אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים - נִתְּנָה תּוֹרָה וְנִתְחַדְּשָׁה הֲלָכָה[8]. וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת וְשִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[9].

2) כמבואר לקמן פ"א, ה"ט. 3) בספר שופטים, הדן בתפקידי השופטים וסמכותם. 4) מענין. 5) הנזכרת בהרוגי בית־דין, ככתוב (דברים כא, כג): "כי קבור תקברנו ביום ההוא", וכבר הדגיש רבינו לעיל הל' סנהדרין פט"ו, ה"ח: "ולא הרוגי בית־דין בלבד אלא כל המלין את מתו עובר עליו בלא־תעשה", וראה לקמן פ"ד ה"ח, דינים מפורטים בזה. 6) לאכול קדשים ביום אנינותו על מות בניו, ומכיון שנדחית אכילת קדשים, שהיא מצות־עשה של תורה מפני האנינות, סובר רבינו שהאנינות, שהיא אבלות על הקרובים ביום הראשון למותם, היא מצות־עשה מן התורה (רדב"ז). וראה זבחים קא, א שאכילת קדשים באנינות, אסורה בקל־וחומר ממעשר הקל, ומה מעשר הקל אמרה תורה (דברים כו, יד) "לא אכלתי באוני ממנו" - קדשים (=החמורים ממעשר) לא כל־שכן. וב'ספר המצוות' עשה לז, כותב רבינו: "שנצטוינו שיתטמאו הכהנים לקרובים הנזכרים בתורה (ויקרא כא, ב־ג)...מצוה זו עצמה היא מצות אֵבל. כלומר, שכל אדם מישראל חייב להתאבל על קרוביו... ומחמת חומר חיוב זה, פֵּרֵש בכהן, שהוא מוזהר על הטומאה, שיתטמא על־כל־פנים כשאר ישראל, כדי שלא יקלו בדיני האבלות... ובפירוש אמרו (מועד קטן יד, ב) "אבל אינו נוהג אבלות ברגל, אי אבלות דמעיקרא (שמלפני הרגל) הוא - אָתי 'עשה' דרבים (=שמחת החג שהיא מוטלת על כל ישראל), ודחי 'עשה' דיחיד". הנה נתבאר שחיוב האבלות הוא דאורייתא, ושהיא מצות־עשה". 7) דעת הגאונים הובאה ברי"ף לברכות פ"ב, וכן אמרו בגמרא שם טז, ב: שנאמר (עמוס ח, י) "ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר", הרי שהאבל והמרירות אינם אלא יום אחד. וראה ברבינו יונה שם, שמביא שיטת "רבני צרפת" שאפילו האבילות של יום ראשון אינה אלא מדברי חכמים, ואע"פ שהאנינות היא דין תורה - אנינות לחוד, ואבילות לחוד. ומה שאסור באנינות - מותר באבלות, דוגמא לכך, ראה לקמן פ"ד, ה"ו. 8) שאין אבלות אלא יום ראשון בלבד, ואין למדים דבר מקודם מתן־תורה (ירושלמי מועד קטן פ"ג, ה"ה), והשווה שבת קלה, א "ניתנה תורה ונתחדשה הלכה". 9) ירושלמי כתובות פ"א, ה"א. ובירושלמי במועד קטן שם, דרשו: "והפכתי חגיכם לאבל (עמוס ח, י) - מה חג שבעה, אף אבילות שבעה". וכן בבבלי כ, א.

ב. מֵאֵימָתַי יִתְחַיֵּב אָדָם בְּאֵבֶל? מִשֶּׁיִּסְתַּם הַגּוֹלֵל[10]. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִקְבַּר הַמֵּת - אֵינוֹ אָסוּר בְּדָבָר מִן הַדְּבָרִים שֶׁהָאָבֵל אָסוּר בָּהֶן[11]. וּמִפְּנֵי טַעַם זֶה רָחַץ דָּוִד וְסָךְ כְּשֶׁמֵּת הַיֶּלֶד[12] טֶרֶם שֶׁיִּקָּבֵר[13].

10) לאחר שישימו את המת בקבר וימלאו הקבר עפר (מועד קטן כז, א). ובמדרש "שוחר טוב" פט"ז: "לא נקראו (=האבות) קדושים, עד שניתנו בארץ ונסתם הגולל בפניהם, שנאמר: לקדושים אשר בארץ המה". גולל - אבן גדולה שנותנים על הקבר לסותמו, מלשון: "וגללו את האבן" (רמב"ן ב'תורת האדם'). ורבינו בפירוש המשנה (אהלות פ"ב, מ"ד) אומר: "ויקרא כיסוי הקבר גולל, להיותו אצלו מאבן מתגלגלת על פי הקבר, כאמרו: "אבן גלל" (עזרא ו, ד) ענינו מתגלגלת". 11) כגון תספורת וכיבוס, רחיצה וסיכה וכו', כמבואר לקמן פ"ה, ה"א. 12) אשר ילדה אשת אוריה לדוד (שמואל־ב יב, טו, כ). 13) שעדיין

לא חלו עליו דיני אבלות, אבל דיני אנינות חלים על האונן, משעת מיתת המת עד שיקבר, כמבואר לקמן פ"ד, ה"ו.

ג. הָרוֹגֵי מַלְכוּת שֶׁאֵין מַנִּיחִין אוֹתָן לְהִקָּבֵר[14], מֵאֵימָתַי מַתְחִילִין לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן וְלִסְפֹּד שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים? מִשֶּׁיִּתְיָאֲשׁוּ לִשְׁאֹל[15] לַמֶּלֶךְ לְקָבְרָן, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ מִלְּגַנֵּב אוֹתָן[16].

14) מחמת שנאה וכדומה. 15) בכת"י תימן: מלשאול. 16) מתאבלים עליהם, כי נדיר מאד הוא שיצליחו לגנבם (מסכת שמחות פ"ב, הי"א). וכתבו הרמב"ן והרא"ש, הובאו דבריהם בכסף־משנה, אין הדברים אמורים אלא בהרוגי מלכות, שמונעת קבורתם מחמת שנאה, כגון הרוגי ביתר וכדומה, שגזירתה אינה עשויה להבטל, אבל מי שלא הניחו השלטון להקבר עד שיפדוהו בממון הרבה, לא חלה עליו אבילות, כי אפשר שיתפייס השלטון בסכום קטן וירשוהו להקבר. וזהו שהדגיש רבינו: "שאין מניחים אותם להקבר" - שאין הדבר תלוי בממון, אלא בחסדי המלכות לבטל גזירתה הזדונית (כסף־משנה).

ד. מִי שֶׁטָּבַע בַּנָּהָר[17] אוֹ מִי שֶׁאֲכָלַתּוּ חַיָּה רָעָה - מְשַׁנְּתְיָאֲשׁוּ לְבַקֵּשׁ. מְצָאוּהוּ אֵיבָרִים אֵיבָרִים - אֵין מוֹנִין לוֹ עַד שֶׁיִּמָּצֵא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ[18] אוֹ יִתְיָאֲשׁוּ מִלְּבַקֵּשׁ[19].

17) שמחות שם, הי"ב. וב"העיטור" אות ק מביא בשם תשובת הרי"ף שאין חיוב אבלות אלא אם טבע במים שיש להם סוף, כי אז בידוע שהוא מת, כי אילו היה חי היה יוצא מן המים לעינינו, אבל אם טבע במים שאין להם סוף שהוא בחזקת חי, ואין מתירים את אשתו להנשא לאחרים, שמא יצא במקום אחר ולא ראינוהו, כמבואר בהל' גירושין פי"ג הט"ז - אין מתאבלים עליו. כי אם תחמיר להתאבל עליו, יחשבוהו כמת ויבואו להתיר את אשתו להנשא, וכן ביו"ד סי' שעה סעיף ז. ודעת רבינו סתומה בזה, וכנראה שסובר הואיל ואבילות ביום ראשון היא מצות־עשה מן התורה - אין לדחותה משום חשש שמא יבואו להתירה להינשא, ויתכן שגם הרי"ף עצמו לא נתכוון אלא בשאר הימים שהאבילות בהם אינה אלא מדבריהם בלבד, ועדיין הדבר צריך הכרע (רדב"ז). 18) שניהם יחד, ומספיק שהראש יצטרף לשיעור הרוב, אבל ראש בלא רוב הגוף או להיפך - אין מתאבלים עליו (פרישה' ליו"ד שם, אות יט). 19) שמחות שם. ואם נמצא אחר שנתייאשו ממנו, אין הקרובים צריכים לחזור ולהתאבל, אלא הבנים - אם הם שם בשעה שנמצא, מתאבלים אותו היום בלבד, שאין זה גרוע מדין "ליקוט עצמות אביו", שמתאבל הבן עליהם כל היום, ראה לקמן פי"ב ה"ח (יו"ד שם, סעיף ז).

ה. מִי שֶׁדַּרְכָּן לִשְׁלֹחַ הַמֵּת לִמְדִינָה[20] אַחֶרֶת לְקָבְרוֹ, וְאֵינָם יוֹדְעִים מָתַי יִקָּבֵר - מֵעֵת שֶׁיַּחֲזִירוּ פְּנֵיהֶן מִלְּוַוֹתוֹ מַתְחִילִין לִמְנוֹת שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים וּמַתְחִילִין לְהִתְאַבֵּל[21].

20) לעיר. 21) מועד קטן כב, א. וההולכים עמו מונים משיקבר, וראה לקמן פ"ז, ה"ד. וכתב הרדב"ז: אבל אם נקבר בעיר עצמה, אע"פ שהוא חוץ לתחום, אין אבילות נוהגת עד שיחזרו הקוברים וידעו כולם שנקבר.

ו. הַנְּפָלִים[22] - אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן[23]. וְכֹל שֶׁלֹּא שָׁהָה שְׁלֹשִׁים יוֹם[24] בְּאָדָם[25] - הֲרֵי זֶה נֵפֶל[26]. אֲפִלּוּ מֵת בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים - אֵין מִתְאַבְּלִין עָלָיו[27].

22) ולד מת שהפילתו אמו, או שנולד חי ואינו בן קיום, ככתוב (קהלת ו, ג-ד) "טוב ממנו הנפל...ובחשך שמו יכוסה". 23) נדה מד, ב. 24) שלא חי שלשים יום משעת לידתו. 25) בניגוד לבהמה, שאם חי הולד שמונה ימים מותר לאכלו, ואינו נפל (שבת קלה, ב). 26) שנאמר (במדבר יח, טז) "ופדויו מבן חודש תפדה" - עכשיו נתברר שהוא בן קיום ולא קודם לכן (שם וברש"י). 27) שיום שלושים הרי הוא כיום שלפניו (בכורות מט, א), והשווה הל' בכורים פי"א, הי"ז. ואע"פ שבהל' יבום פ"א ה"ח, כתב רבינו: "ואם מת בתוך השלושים... הרי זה ספק נפל, ספק בן קיימא"? - אין מתאבלים על הספק (רדב"ז).

ז. וְאִם נוֹדַע בְּוַדַּאי שֶׁנּוֹלַד לְתִשְׁעָה חֳדָשִׁים גְּמוּרִים[28], אֲפִלּוּ מֵת בַּיּוֹם שֶׁנּוֹלַד - מִתְאַבְּלִים עָלָיו[29].

28) שלא שימשה עם בעלה כל ימי עיבורה, ועברו תשעה חדשים משישמשה עד שילדתו (רש"י לשבת קלו, א ד"ה לא נצרכא). 29) נדה מד, א "תינוק בן יום אחד... הרי הוא לאביו ולאמו... כחתן שלם". וביארו בגמרא שם עמ' ב, שהכוונה לענין אבילות שמתאבלים עליו, וכגון שנודע לנו שגמרו חדשיו. והשווה הל' רוצח פ"ב, ה"ו: "אחד ההורג את הגדול או את הקטן בן יומו...הרי זה נהרג עליו... והוא שכלו לו חדשיו". וכתב הרמ"א באבן־העזר סי' קנו, סעיף ד: "בזמן הזה אפילו לא נכנסה (אמו) בחודש התשיעי רק יום אחד מלבד יום שנתעברה, הרי זה ולד של קיימא, ואע"פ שאמרו (יבמות מב, א): יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעים (חודש תשיעי חסר) - כבר תמהו על זה רבים, שהחוש מכחיש זה, אלא שאנו צריכים לומר, שעכשיו נשתנה הענין, וכן הוא בכמה דברים". והשווה 'תוספות' לחולין מז, א ד"ה כל הני; וכן בע"ז כד, ב ד"ה פרה וחמור.

ח. בֶּן תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים שֶׁנּוֹלַד מֵת, וּבֶן שְׁמוֹנָה שֶׁמֵּת אֲפִלּוּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים, וּמִי שֶׁיָּצָא מְחֻתָּךְ אוֹ מֻרְסָּס[30] אַף עַל פִּי שֶׁכָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו - הֲרֵי זֶה נֵפֶל; וְאֵין מִתְאַבְּלִין עָלָיו, וְלֹא מִתְעַסְּקִין עִמָּהֶם[31].

30) מעוך לרסיסים, כלשון הכתוב (עמוס ו, יא) "והכה הבית לרסיסים". ובכת"י תימן, הנוסח: או מסורס. ואמנם במס' שמחות פ"א ה"ז שהיא המקור לדברי רבינו, כתוב: מחותך מפורט. ופירשו שם: שיצא הפוך מבטן אמו, שאינו יכול לחיות, וכן ברי"ף מועד קטן סוף פ"ג, וב'נמוקי יוסף' שם. 31) שאין מתבטלים ממלאכה עבורם (שמחות שם, וראה ב'נמוקי יוסף' למועד קטן שם. וביו"ד סי' שדמ, סעיף ח: "אין מתעסקין להספד ולַלַוות". וכתב הש"ך שם: אבל בצרכי מיטה וקבורה מתעסקים עמהם. והראב"ד משיג, ולדעתו כל בן שמונה חדשים שמת לאחר שלשים יום אינו

נפל, הואיל ושהה שלשים יום, הרי זה בן שבעה אלא שנתעכב בבטן אמו עוד חודש וראוי היה לחיות, שהרי כך אמר רבן שמעון בן גמליאל (שבת קלה, ב) "כל ששהה שלשים יום באדם - אינו נפל"! ודעת רבינו, הואיל ובתוספתא (שבת פט"ז, ה"ד) חולקים החכמים עליו, ולדעתם אין שלשים יום מועילים בדבר, אלא חדשי ההריון קובעים בזה, הרי ממילא אין להתאבל עליו, שכבר אמרו (מועד קטן יח, א): "הלכה כדברי המקיל באבל". וכל זה, כשהוא בן שמונה ודאי, אבל אם אינו יודע באיזה חודש נולד, וחי שלשים יום, יצא מתורת נפל ומתאבלים עליו (רדב"ז).

ט. כָּל הָרוֹגֵי מַלְכוּת[32], אַף עַל פִּי שֶׁנִּהֲרְגוּ בְּדִין הַמֶּלֶךְ, וְהַתּוֹרָה נָתְנָה לוֹ רְשׁוּת לְהָרְגָן[33] - הֲרֵי אֵלּוּ מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן[34], וְאֵין מוֹנְעִין מֵהֶן כָּל דָּבָר[35], וּמְמוֹנָם לַמֶּלֶךְ[36], וְנִקְבָּרִין בְּקִבְרֵי אֲבוֹתֵיהֶן[37]. אֲבָל כָּל הָרוֹגֵי בֵּית דִּין[38] - אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן[39], אֲבָל אוֹנְנִין; שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַּלֵּב[40]. וְאֵין נִקְבָּרִין עִם אֲבוֹתֵיהֶן[41] עַד שֶׁיִּתְאַכֵּל הַבָּשָׂר[42], וּמְמוֹנָם לְיוֹרְשֵׁיהֶם[43].

32) שמרדו במלך. 33) ככתוב (יהושע א, יח): "כל איש אשר ימרה את פיך... לכל אשר תצונו יומת". 34) שמחות פ"ב, הי"א. 35) להספידם וכדומה, הואיל ואין חטאם אלא שביזו את המלך, אע"פ שנהרגו בדין המלכות - מיתתם היא כפרתם ואסור לבזותם יותר (לחם־משנה). 36) סנהדרין מח, ב. והשווה הל' מלכים פ"ד, ה"ט. 37) שמיתתם כיפרה עליהם (שם מז, ב). 38) על עבירות חמורות, שבית־דין ממית עליהן, ראה לעיל הלכות סנהדרין פרק יד, הלכה א. 39) כדי שיהא בזיונם כפרה להם (משנה בסנהדרין מו, ב וברש"י). 40) ואין זה כבוד להרוג, ולפיכך אין כפרתו נמנעת בכך (שם וברש"י). 41) שאין קוברים רשע אצל צדיק. 42) כבר נתכפרו במיתתם ובזיונם, ומלקטים עצמותיהם לקברן בקברות אבותיהם (שם עמ' א וברש"י), והשווה לעיל הלכות סנהדרין פרק יד הלכה ט. 43) סנהדרין מח, ב.

י. כָּל הַפּוֹרְשִׁין מִדַּרְכֵי צִבּוּר, וְהֵם הָאֲנָשִׁים שֶׁפָּרְקוּ עֹל הַמִּצְוֹת מֵעַל צַוָּארָן, וְאֵין נִכְלָלִין בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל בַּעֲשַׂיַּת הַמִּצְוֹת וּבְכִבּוּד הַמּוֹעֲדוֹת וִישִׁיבַת בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, אֶלָּא הֲרֵי הֵן כִּבְנֵי חוֹרִין לְעַצְמָן, וְכֵן הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין [וְהַמּוּמָרִים][44] - כָּל אֵלּוּ אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן; אֶלָּא אֲחֵיהֶם וּשְׁאָר קְרוֹבֵיהֶם לוֹבְשִׁין לְבָנִים וּמִתְעַטְּפִים לְבָנִים וְאוֹכְלִים וְשׁוֹתִים וּשְׂמֵחִים[45], שֶׁהֲרֵי אָבְדוּ שׂוֹנְאָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר: הֲלוֹא מְשַׂנְאֶיךָ יְיָ אֶשְׂנָא.

44) מפורש לעיל הל' ממרים פ"ג, ה"ב. 45) שמחות פ"ב, ה"י. וכן נאמר (משלי יא, י) "ובאבוד רשעים רנה". וראה סנהדרין לט, ב. ושם מז, א אמרו: "יכול אפילו פירשו אבותיו מדרכי ציבור - יטמא? תלמוד־לומר: לא יטמא בעל בעמיו - בעושה מעשה עמיו". והשווה לקמן פ"ב, ה"ח. וכתב הטור יו"ד סי' שמה: "מכאן שהאבלים וקרובי המת לובשים שחורים... וכל מקום ומקום יש לעשות כפי מנהגו". וב'מרדכי' למועד קטן פ"ג אות תתפו, מביא בשם רבי יצחק מוינא, שרבינו גרשום התאבל על בנו שהמיר עם אמו ומת. ובהגהות אשר"י לרא"ש שם פ"ג אות נט מביא: "רבינו גרשון התאבל על בנו כשהמיר דתו, ארבעה עשר יום. קל־וחומר לשכינה ארבעה עשר יום", ע"פ דברי התלמוד (בבא־קמא כה, א) "ואביה ירוק ירק בפניה, הלא תכלם שבעת ימים – קל־וחומר לשכינה ארבעה עשר יום".

יא. הַמְאַבֵּד עַצְמוֹ לְדַעַת[46] - אֵין מִתְעַסְּקִין עִמּוֹ לְכָל דָּבָר[47], וְאֵין מִתְאַבְּלִין עָלָיו[48], וְאֵין מַסְפִּידִין אוֹתוֹ. אֲבָל עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה[49], וְאוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים[50], וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא כָּבוֹד לַחַיִּים[51]. וְאֵי זֶהוּ הַמְאַבֵּד עַצְמוֹ לְדַעַת? לֹא שָׁעָלָה לַגָּג וְנָפַל וָמֵת[52], אֶלָּא הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי עוֹלֶה לְרֹאשׁ הַגָּג! רָאוּהוּ שֶׁעָלָה מִיָּד דֶּרֶךְ כַּעַס, אוֹ שֶׁהָיָה מְצֹרָע[53], וְנָפַל וָמֵת - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁאִבֵּד עַצְמוֹ לְדַעַת. אֲבָל אִם רָאוּהוּ חָנוּק וְתָלוּי בְּאִילָן, אוֹ הָרוּג וּמֻשְׁלָךְ עַל גַּב סִיפּוֹ - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת כָּל הַמֵּתִים[54], וּמִתְעַסְּקִין עִמּוֹ וְאֵין מוֹנְעִין מִמֶּנּוּ דָּבָר.

46) לרצונו ובהכרתו המליאה. 47) לקרוע עליו או ללוותו. 48) שמחות פ"ב ה"א, שנאמר (בראשית ט, ה) "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש" - מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם (בבא־קמא צא, ב). וראה ע"ז יח, א "מוטב שיטלנה מי שנתנה (=הקב"ה), ואל יחבל הוא בעצמו". 49) כשחוזרים מהקבורה, עומדים המלווים סביב לאבלים שורה לפני שורה לנחמם, כדברי רבינו לקמן פי"ג, ה"א. 50) "דברים שאומרים בבית האבל" (לקמן פי"ב ה"ד), והם דברי שבח להקב"ה, ומסיימים בה: "מחיה מתים במאמרו, ברוך אתה ה' מחיה המתים" (כתובות ח, ב). 51) שמחות שם. אבל האבילות עצמה אינה אלא כבוד המתים. ואע"פ שאבילות יום ראשון מן התורה היא? לא חייבה תורה אלא למי שעושה מעשה עמך, ומאבד זה - אינו עושה מעשה עמך (רדב"ז). 52) שמא נפל מאונס ושלא מדעתו, ומתאבלים עליו. 53) שרוי בצער. 54) שמחות שם. הרי זה בחזקת מאבד עצמו שלא לדעת (טור יו"ד סי' שמה). וקטן המאבד עצמו, חשוב כשלא לדעת. וכן גדול המאבד עצמו לדעת, והוא אנוס, כשאול המלך (שירא, פן ידקרוהו הפלשתים ויתעללו בו, והחזיק בחרבו ונפל עליה, שמואל־א לא, ד), אין מונעים ממנו כל דבר (יו"ד שם סעיף ג). וכן אמרו ב'מדרש רבה' נח, פרשה לד "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש - יכול כשאול? תלמוד־לומר אך" אין אך, אלא למעט. וביבמות עח, ב תבע הקדוש־ברוך־הוא את כבודו של שאול, "שלא נספד כהלכה", הרי שחייבים בהספדו (ביאור הגר"א שם, ס"ק ה).

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) מי הם הקרובים שחייב להתאבל עליהם דין תורה. הקרובים שהחכמים הוסיפו עליהם. הקרובים שהכהן

מיטמא להם. שאין הכהן מיטמא למת חסר. שהטומאה לקרובים דחוייה היא, ולא הותרה לכל, ולפיכך נקברים קרובי הכהנים בסוף בית־הקברות.

א. אֵלּוּ שֶׁאָדָם חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן דִּין תּוֹרָה: אִמּוֹ וְאָבִיו, בְּנוֹ וּבִתּוֹ, וְאָחִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאָבִיו[2]. וּמִדִּבְרֵיהֶם שֶׁיִּתְאַבֵּל הָאִישׁ עַל אִשְׁתּוֹ הַנְּשׂוּאָה[3], וְכֵן הָאִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ[4], וּמִתְאַבֵּל עַל אָחִיו וְעַל אֲחוֹתוֹ שֶׁהֵן מֵאִמּוֹ[5].

2) כל אלה מפורשים הם בתורה (ויקרא כא, ב־ג) לענין טומאת כהנים, ובמועד קטן כ, ב שנינו: "כל האמור בפרשת כהנים, שכהן מיטמא להם, אָבל מתאבל עליהם". וב'תורת כהנים' שם, דרשו: "מה בנו ובתו שהוא יורשו, אף אחיו ואחותו שהוא יורשו, יצאו אחיו ואחותו מאמו, שאינו יורשו", והשווה לקמן הי"ב. 3) סובר רבינו, אע"פ שכתוב: "כי אם לשארו הקרוב אליו", ודרשו (יבמות כב, ב) שארו - זו אשתו, אין זה אלא דרש מדרבנן, ופשוטו של מקרא הוא: לקרובו הקרוב אליו, כתרגום אונקלוס שם, וכן אין רבינו גורס במועד קטן כ, ב "אשתו" עם הקרובים שמתאבל עליהם מן התורה, אלא עם אלה הקרובים המנויים שם ב"הוסיפו עליהם" וכו', שאינם אלא מדבריהם (רדב"ז). והשווה הל' נחלות פ"א ה"ה, ש"הבעל יורש את כל נכסי אשתו מדברי סופרים". 4) שכן אמרו (מועד קטן שם): האשה שמת חמיה או חמותה... כופה מיטתה, ונוהגת עמו אבלות" - לכבוד בעלה, וזה בהתאם לכלל האמור שם: "כל שמתאבל עליו - מתאבל עמו", ואם על בעלה אינה מתאבלת, איך תתאבל על חמיה וחמותה (לחם־משנה). וכן שנינו ביבמות מא, א: "כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה, מפני האיבול", הרי שמתאבלת על בעלה, וכדברי הגמרא שם מג, ב "וכמה איבול שלה - שלשים יום" (ביאור הגר"א ליו"ד סי' שעד). 5) מו"ק שם.

ב. אֲפִלּוּ הַכֹּהֵן, שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא לְאָחִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ, וְלַאֲחוֹתוֹ הַנְּשׂוּאָה אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֵאָבִיו[6] - מִתְאַבֵּל הוּא עֲלֵיהֶן[7]. וְאִם הָיְתָה אֲחוֹתוֹ זוֹ הַנְּשׂוּאָה מֵאָבִיו - חֲבֵרוֹ הוּא מִתְאַבֵּל עָלֶיהָ דִּין תּוֹרָה[8].

6) ראה ויקרא כא, ג "ולאחותו... אשר לא היתה לאיש, לה יטמא". ולהלן ה"י־יב. 7) מו"ק שם: "ואחותו נשואה, בין מאביו בין מאמו", ומפרש רבינו: או מאביו או מאמו, בניגוד לרבינו יואל שמפרש: בין מאביו בין מאמו - משני הצדדים, אבל מן האב או מן האם בלבד, אינו מתאבל עליה, ועשה מעשה בעצמו שרחץ ביום שנפטרה אחותו נשואה מאמו, להורות הלכה לתלמידים, שאין מתאבלים עליה. וכדברי רבינו, מפורש גם ב'תוספות' שם ד"ה ואחותו (הגהות מיימוניות). 8) דין זה אין לו מקור, וכבר העיר הרמב"ן על זה ש"לא ידענו לו צד סמך ומקום טענה". וביותר יפלא, הואיל ואנו למדים אבלות מטומאה, כמבואר לעיל בביאורנו פ"א ה"א, אות ה, איך מתאבל עליה דין תורה, והלא אסור לו להטמא אליה, ולהלן ה"ו נביא יישוב לפליאה זו.

ג. בְּנוֹ אוֹ אָחִיו הַבָּא מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הַנָּכְרִית - אֵינוֹ מִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן כְּלָל[9]. וְכֵן מִי שֶׁנִּתְגַּיֵּר הוּא וּבָנָיו[10], אוֹ נִשְׁתַּחְרֵר הוּא וְאִמּוֹ - אֵין מִתְאַבְּלִין זֶה עַל זֶה[11]. וְכֵן אִשְׁתּוֹ אֲרוּסָה - אֵינוֹ מִתְאַבֵּל עָלֶיהָ[12] וְלֹא אוֹנֵן[13], וְכֵן הִיא לֹא אוֹנֶנֶת[14] וְלֹא מִתְאַבֶּלֶת עָלָיו[15].

9) שבנה כמוה, ואין זה בנו או אחיו לשום דבר, וכן שנינו (שמחות פ"ד, הי"ז) "מטמא כהן על הקרובים... חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית", והשווה הל' יבום פ"א, ה"ד: "שזרע הבא מן השפחה - עבדים; והבא מן הגויה - גוים וכאילו אינם". ומקורו ביבמות כב, א. 10) שאין עוד שום קירבה ביניהם, כמו שאמרו (שם): "גר שנתגייר - כקטן שנולד דומה". ובקידושין יז, ב שנינו: "גר את הגר - אינו (=יורש) לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים". 11) שאינו עדיף מגר. ונקט רבינו בעבד: "הוא ואמו" ולא "הוא ובניו", כי עבד אין לו ייחוס כלל, ואין בניו מתייחסים אחריו, כמבואר לעיל הל' ממרים פ"ה הי"א, בניגוד לגוי שבניו מתייחסים אחריו בהיותם בגיותם, כמבואר ביבמות סב, א. ובכת"י תימן, הנוסח: או נשתחרר הוא ובניו. 12) שהרי הכהן אסור לו להטמא לה, כמבואר לקמן ה"ז. ואבילות תלויה בטומאה, כמו שאמרו (מועד קטן כ, ב) "כל... שכהן מיטמא להן - אבל מתאבל עליהן". 13) להאסר באכילת קדשים ביום מיתתה, ולכל שאר הדברים השנויים לקמן פ"ד ה"ו, לענין אנינות (יבמות כט, ב). 14) להאסר באכילת קדשים וכו'. 15) שם, כי התורה אמרה (ויקרא כא, ב) "כי אם לשארו (=אשתו) הקרוב אליו" - וארוסתו אינה קרובה לו. וראה שם מג, ב.

ד. כָּל קְרוֹבִים שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן - הֲרֵי זֶה מִתְאַבֵּל עִמָּהֶם[16] בִּפְנֵיהֶם[17] מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁמֵּת בֶּן בְּנוֹ אוֹ אֲחִי בְּנוֹ[18] אוֹ אֵם בְּנוֹ[19] - חַיָּב לְקָרֵעַ בִּפְנֵי בְּנוֹ וְלִנְהֹג אֲבֵלוּת בְּפָנָיו; אֲבָל שֶׁלֹּא בְּפָנָיו - אֵינוֹ חַיָּב. וְכֵן בִּשְׁאָר הַקְּרוֹבִים[20].

16) כשמת עליהם קרוב. 17) בנוכחותם, משום כבודם. 18) מן האם, שאחיו המת אינו בנו כלל. 19) שנתגרשה ממנו בחייה, ואינו חייב להתאבל עליה בתורת אשתו. 20) כגון שמת אבי אביו או אבי אמו, וכן בן בתו או בן אחותו (מועד קטן כ, ב וברש"י שם).

ה. אִשְׁתּוֹ הַנְּשׂוּאָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִתְאַבֵּל עָלֶיהָ - אֵינוֹ מִתְאַבֵּל עִמָּהּ עַל שְׁאָר קְרוֹבִים; אֶלָּא עַל אָבִיהָ וְעַל אִמָּהּ, מִשּׁוּם כִּבּוּד אִשְׁתּוֹ, נוֹהֵג אֲבֵלוּת עֲלֵיהֶן בְּפָנֶיהָ. כֵּיצַד? מִי שֶׁמֵּת חָמִיו אוֹ חֲמוֹתוֹ - כּוֹפֶה[21] מִטָּתוֹ וְנוֹהֵג אֲבֵלוּת עִם אִשְׁתּוֹ בְּפָנֶיהָ, אֲבָל לֹא שֶׁלֹּא בְּפָנֶיהָ. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁמֵּת חָמְיָהּ אוֹ חֲמוֹתָהּ - נוֹהֶגֶת אֲבֵלוּת בְּפָנָיו. אֲבָל שְׁאָר קְרוֹבִים, כְּגוֹן שֶׁמֵּת אֲחִי אִשְׁתּוֹ אוֹ בְּנָהּ[22], וְהָאִשָּׁה שֶׁמֵּת אֲחִי בַּעְלָהּ אוֹ בְּנוֹ - אֵין מִתְאַבְּלִין זֶה עַל זֶה[23]. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם מֵתָה אֶשֶׁת קְרוֹבוֹ אוֹ בַּעַל קְרוֹבָתוֹ, כְּגוֹן שֶׁמֵּתָה אֶשֶׁת בְּנוֹ אוֹ בַּעַל בִּתּוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן[24]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[25].

21) הופכה, וכמבואר לקמן פ"ה, הי"ח. 22) מבעל אחר.

23) מו"ק שם. ובירושלמי שם פ"ג, ה"ה: "שמואל אמר: לא שנו אלא חמיו או חמותו, הא (=אבל) אחד מכל הקרובים - לא". 24) שאינו מתאבל אלא על קירבת שאר משפחה, אבל לא על קירבה הבאה ע"י קידושין, שעלולה להתרחק ע"י גירושין, שאם נתגרשה כלתו ומתה, אפילו בנו אינו מתאבל עליה. 25) כגון אשת אחיו, או בעל אחותו. ובכל זאת, אם מתה אשת אביו בחייו, או בעל אמו בחייה - נוהג אבילות עד מוצאי שבת הראשונה, שהרי אלה חייב בכבודם, כמבואר לעיל הל' ממרים פ"ו הט"ו (פתחי תשובה ליו"ד סי' שעד ס"ק ב). ויתכן, שזהו הטעם, שמתאבל עם אשתו על חמיו וחמותו, שכן הוא חייב בכבודם בחייהם, כמבואר בביאורנו לעיל הל' ממרים פ"ו, הט"ו. וכן לשון השו"ע שם, סעיף ו: "אינו מתאבל עמה אלא על אביה או על אמו, משום כבוד חמיו וחמותו". וכתוב ב"הגהות מיימוניות": כיום נוהגים להקל באבילות עם הקרובים שמתאבלים עליהם, שאין זו אלא משום כבוד האבלים, והיום כל האבלים נוהגים למחול על כבודם, ואדרבה מי שמתאבל עמהם, אינו אלא מן המתמיהים ואינו כמכבדם, אלא כלועג להם. וכן ב"יורה דעה" שם.

ו. כַּמָּה חֲמוּרָה מִצְוַת אֲבֵלוּת, שֶׁהֲרֵי נִדְחֵית לוֹ הַטֻּמְאָה[26] מִפְּנֵי קְרוֹבָיו, כְּדֵי שֶׁיִּתְעַסֵּק עִמָּהֶן וְיִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אִם לְשָׁאֳרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו, לְאִמּוֹ וְגוֹמֵר, לָהּ יִטַּמָּא - מִצְוַת עֲשֵׂה; שֶׁאִם לֹא רָצָה לְהִטַּמֵּא - מְטַמְּאִין אוֹתוֹ עַל כָּרְחוֹ[27]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[28] בִּזְקָרִים, שֶׁהֵזֵהרוּ עַל הַטֻּמְאָה[29]; אֲבָל הַכֹּהֲנוֹת, הוֹאִיל וְאֵינָן מֻזְהָרוֹת עַל הַטֻּמְאָה, כֵּן אֵינָן מְצֻוּוֹת לְהִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים[30]; אֶלָּא אִם רָצוּ - מְטַמְּאוֹת, וְאִם לָאו - לֹא מְטַמְּאוֹת.

26) איסור טומאה האמורה בכהן. 27) כדברי רבי עקיבא, האומר (זבחים ק, א): "לה יטמא - חובה", וכל זה "כדי שלא יקלו בדיני האבילות", כלשון רבינו ב'ספר המצוות' 'עשה' לז. 28) שהכהנים מצווים להטמא לקרוביהם. 29) שנאמר (ויקרא כא, א) "אמור אל הכהנים בני אהרן...לנפש לא יטמא" - בני אהרן ולא בנות אהרן (קידושין לה, ב). 30) כל שישנו ב"לא יטמא" לזרים, ישנו ב"יטמא" לקרובים, וכל שאינו ב"לא יטמא" - אינו ב"יטמא". וכן ב'ספר המצוות' שם. וב"מרכבת המשנה" מוסיף לבאר זה, שהרי רואים אנו בישראל זכר, שמצווה על האבילות (מועד קטן יד, ב) ובכל זאת אינו מצווה על התטמאות לקרוביו. והטעם, כי אין לחוש בו שיתרשל במצות אבילות, בניגוד לכהן, הואיל והוא מוזהר על התטמאות למתים, חששה התורה שאם לא יצטווה להטמא לקרוביו יתרשל מלהתאבל, והוצרכה לחייבו להטמא להם בתורת מצוה, והוא־הדין לגבי נשים כהנות, שאינן עדיפות בזה מישראלים זכרים, שאינם מצווים להטמא לקרוביהם, שממילא לא יפרשו מהאבילות. וכשם שלא נתבטלה מצות אבילות מישראלים וכהנות, למרות שאינן מצוות על היטמאות לקרוביהם, כך כהן שמתה עליו אחותו הנשואה אע"פ שאינו רשאי להטמאות לה, - כי בעלה חייב בקבורתה, והוא יתעסק בה - אין זה פוטרו מלהתאבל עליה. שאין הוא גרוע מישראלים וכהנות, שמחוייבים להתאבל למרות שלא נצטוו על הטומאה, ולפיכך בצדק פסק רבינו לעיל ה"ב: אחותו הנשואה מאביו, מתאבל עליה דין תורה, כי שלילת ההתטמאות אינה יכולה לשמש עילה להפקעת האבילות.

ז. אִשְׁתּוֹ שֶׁל כֹּהֵן - מְטַמֵּא לָהּ עַל כָּרְחוֹ[31]. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לָהּ אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[32]. עֶשָׂאוּהָ כְּמֵת מִצְוָה[33]; כֵּיוָן שֶׁאֵין לָהּ יוֹרֵשׁ אֶלָּא הוּא, לֹא תִמְצָא מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק בָּהּ[34]. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא לִנְשׂוֹאָה בְּלִבַּד; אֲבָל הָאֲרוּסָה - אֵינוֹ מְטַמֵּא לָהּ[35].

31) "מעשה ביוסף הכהן, שמתה אשתו בערב הפסח, ולא רצה להטמא (כדי שיוכל להקריב קרבן הפסח), ונמנו אחיו הכהנים, וטימאוהו בעל־כרחו" (זבחים ק, א). 32) כבר נתבאר לעיל ה"א, שרבינו סובר שאבילות בעל על אשתו, אינה אלא מדבריהם. תדע, שאינו מיטמא לה מדין תורה, שהרי ביחזקאל (מד, כה) הוא אומר: "ואל מת אדם לא יבוא לטמאה, כי אם לאב ולאם ולבן ולבת לאח ולאחות אשר לא היתה לאיש - יטמאו" - הרי שהוא מונה את כולם ואינו מזכיר את אשתו (רש"ש). 33) שאין לו קוברים, ראה לקמן פ"ג, ה"ח. שאפילו כהן גדול חייב להיטמא לו ולקברו. 34) יבמות פט, ב לגבי נישואי קטנה יתומה, וסובר רבינו שהוא הטעם לגבי אשתו הגדולה (כסף־משנה). 35) שהרי אינו יורשה, ואחיה יורשיה יתעסקו בה ויקברוה (שם כט, ב), והשווה לעיל ה"ג.

ח. וְכֵן כָּל אוֹתָן שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן, כְּגוֹן הֲרוּגֵי בֵּית דִּין וְשֶׁפְּרָשׁוּ מִדַּרְכֵי צִבּוּר וְהַנִּפְלִים וְהַמְאֻבָּד עַצְמוֹ לְדַעַת[36] - אֵין הַכֹּהֵן מְטַמֵּא לָהֶן[37]. וְעַד מָתַי מְצֻוֶּה לְהִתְטַמֵּא לִקְרוֹבָיו? עַד שֶׁיִּפָּתֵם הַגּוֹלֵל[38]. אֲבָל מֵאַחַר שֶׁנִּטְמַם הַגּוֹלֵל - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר כָּל הַמֵּתִים, שֶׁאִם נִטְמָא בָּהֶן - לוֹקֶה[39].

36) המנויים לעיל פ"א, ה"ו-יא. 37) פרשו מדרכי ציבור, שנאמר: "לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו" וגו' - בעושה מעשה עמך (סנהדרין מז, א): נפלים, שנאמר: לאמו ולאביו - מה אמו ואביו בני קיימא, אף בנו ובתו בני קיימא, יצאו הנפלים שאינם בני קיימא (תורת כהנים); הרוגי בית־דין ומאבד עצמו לדעת, הואיל ואין מתאבלים עליהם, כמבואר לעיל פ"א, ה"ט וי"א, אין להטמא להם, שלא נדחית הטומאה אלא כדי שיתעסק בקרוביו ויתאבל עליהם, כמבואר לעיל ה"ו (כסף־משנה). 38) שיתנו המת בקבר וימלאו הקבר עפר, ראה לעיל פ"א ה"ב, ובביאורנו. 39) שמחות פ"ד, הי"א: "מעשה שמת שמעון בן יהוצדק בלוד, ובא יוחנן אחיו מן הגליל אחר שנסתם הגולל להטמא לו, ובאו ושאלו לחכמים, ואמרו: אל יטמא, אלא יפתחו חצר הקבר ויראה" כנוסח הרא"ש מו"ק פ"ג, סימן לט, וראה מעדני יו"ט להל' טומאה להרא"ש סימן ז אות ג.

ט. אִשְׁתּוֹ הַפְּסוּלָה[40] - אֵינוֹ מְטַמֵּא לָהּ[41]. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁשָּׁמְעָה שְׁמוּעָה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְנִשֵּׂאת, וּבָא בַּעְלָהּ - שְׁנֵיהֶן אֵין מְטַמְּאִין לָהּ, שֶׁהֲרֵי הִיא פְּסוּלָה

לִשְׁנֵיהֶן[42]. אֲבָל מְטַמֵּא הוּא לְאִמּוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהִיא חַלָּלָה[43]. וְכֵן מְטַמֵּא לִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו וְלַאֲחוֹתוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהֵן פְּסוּלִין[44]. אֲפִלּוּ הָיוּ מַמְזֵרִים - מְטַמֵּא לָהֶן[45].

40) שאסורה לו. 41) שהרי עליו להוציאה, ואינה אשתו (יבמות כב, ב). 42) שם צ, ב "לא יטמא בעל בעמיו להחלו - יש בעל שמיטמא, ויש בעל שאינו מיטמא...מיטמא הוא לאשתו כשרה, ואינו מיטמא לאשתו פסולה. 43) שמכל־מקום אמו היא. ומדובר, שלאחר שנולד בן זה, נתגרשה אמו ונשאת לכהן אחר, ונתחללה. אבל אם נולד כהן זה לאמו חללה, הרי הבן כהן חלל, ומותר לו להיטמא לכל המתים אפילו שאינם קרוביו, כמבואר לקמן פ"ג, הי"א. וראה בש"ך ליו"ד סי' שעג ס"ק ו. ולשון השו"ע שם: "ומיטמא לאמו, אפילו נתחללה". וב"תורת כהנים" דרשו: "לאמו ולאביו" - למה נאמר: לאמו, והלא מה אביו שהוא חזקה (רק חזקה, אבל אין זה ודאי שהוא אביו מיטמא לו, אמו ודאי, אינו דין שיטמא לה? אילו כן, הייתי אומר אביו שאינו מתחלל, אף אמו שאינה מתחללת, אמו שנתחללה מנין? תלמוד־לומר: לאמו. 44) חללים, שנולדו מגרושה לכהן. 45) יבמות כב, ב, שהממזר "בנו הוא לכל דבר", והשווה הל' נחלות פ"א, ה"ז.

י. אֲחוֹתוֹ הַנְּשׂוּאָה[46] - אֵינוֹ מְטַמֵּא לָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נְשׂוּאָה לְכֹהֵן. שֶׁנֶּאֱמַר: הַבְּתוּלָה הַקְּרוֹבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ. הַבְּתוּלָה - פְּרָט לָאֲנוּסָה וּמְפֻתָּה. יָכוֹל שֶׁאֲנִי מוֹצִיא אֶת הַבּוֹגֶרֶת[47] וּמֵפֵת עֵץ?[48] תַּלְמוּד לוֹמַר: אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ - מִי שֶׁהָיְתָה בִּידֵי אִישׁ[49]. אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ - פְּרָט לָאֲרוּסָה, שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא לָהּ[50], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא אֲרוּסָה לְכֹהֵן.

46) אפילו כשנכנסה לחופה ולא נבעלה ואפילו כשנתגרשה (רדב"ז). 47) שנתמעטו בתוליה, והשווה הל' איסורי ביאה פי"ז, הי"ג. 48) שהוכתה בעץ באותו מקום, ונשרו בתוליה. 49) יצאו אלו, שאין הוייתן (הפסד בתוליהן) ע"י איש (יבמות ס, א). 50) שנתקדשה לאיש. ש"הויה" לשון קידושין הוא (שם וברש"י).

יא. נִתְגָּרְשָׁה אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵרוּסִין - מְטַמֵּא לָהּ. שֶׁנֶּאֱמַר: הַקְּרוֹבָה אֵלָיו - לְהָבִיא אֶת הַמְגֹרֶשֶׁת מִן הָאֵרוּסִין[51].

51) שנתרחקה ונתקרבה אליו (שם), אבל כשלא נתגרשה נתרחקה ממנו, וכן מתרגם יונתן בן עוזיאל: הקרובה אליו - דקריבא ליה ולאָ מאַרסא. וביו"ד סי' שעג סעיף ד, מוסיף: ומיטמא לשומרת יבם. יבמה שנפלה לפניו להתייבם, כיון שיורש כתובתה, וכבר שנינו (כתובות פא, א) "יורשי כתובתה חייבים בקבורתה" והרי היא כמת מצוה, כמבואר לעיל ה"ז (ביאור הגר"א שם, ס"ק יא).

יב. אָחִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ - אֵינוֹ מְטַמֵּא לָהֶן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו וְלַאֲחוֹתוֹ. מַה בְּנוֹ הָרָאוּי לִירֵשָׁתוֹ, אַף אָחִיו וַאֲחוֹתוֹ הָרְאוּיִים לִירֵשָׁתוֹ[52].

52) ואחיו מן האם אינו יורשו ('תורת כהנים' שם).

יג. הַסְּפֵקוֹת - אֵינוֹ מְטַמֵּא לָהֶן. שֶׁנֶּאֱמַר: לָהּ יְטַמָּא - מְטַמֵּא הוּא עַל הַוַּדַּאי, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא עַל הַסָּפֵק[53]. לְפִיכָךְ, הַיּוֹלְדוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ[54], וְהַבֵּן שֶׁהוּא סְפֵק בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֵרוֹן אוֹ בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן[55], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵינוֹ מְטַמֵּא לָהֶן מִסָּפֵק[56]. וְכֵן כָּל הַמִּתְגָּרֶשֶׁת סְפֵק גֵּרוּשִׁין[57] אוֹ בְּגֵט פָּסוּל[58] - אֵינוֹ מְטַמֵּא לָהּ[59].

53) 'תורת כהנים' שם: שהייתי יכול לומר, הואיל והותרה טומאת כהנים מכללה אצל קרובים, תותר גם אצל הספקות, משמיענו הכתוב לאסור (רדב"ז). כי הכינוי "לה" הוא מיותר, אחרי שכבר נאמר: ולאחותו, והוא מוזר בלשון, לפיכך עלינו לדרשו: לה - דוקא (מלבי"ם שם). 54) ואין אחד מהם יודע מי אביו, וכן האבות אינם יודעים מי זה בנם. 55) כגון שלא שהתה אמו אחר מות בעלה שלשה חדשים, ונשאת וילדה, ואינו יודע אם בן תשעה חדשים הוא לבעל הראשון, או בן שבעה לבעל השני, שלא היתה מעוברת מהראשון. 56) שמא אינו אביו הוא, ואסור לו להטמא לו (יבמות ק, ב). ושם שאלו: אם אמו נישאה לבעל השני אחרי מות בעלה הראשון, איך אפשר לומר שאינו מיטמא לראשון, והלא אינו קיים מזמן. ותירצו, שלא שהתה אחר בועלה הראשון בזנות, ועדיין הוא קיים ונשאת לבעל אחר. אבל אין לומר שנתגרשה מבעלה הראשון ונשאה לשני, שאם כן מותר לבן להטמא לראשון על־כל־פנים. אם בנו הוא, הרי מותר לו. ואם בן השני הוא, הרי הוא חלל, שנולד מגרושה, וכהן חלל מותר לו להטמא למתים אפילו שאינם קרוביו, כמבואר לקמן פ"ג, הי"א. 57) כגון זרק לה בעלה גט, ספק קרוב לו - ואינה מגורשת, ספק קרוב לה - ומגורשת, ראה הל' גירושין פ"ה, הי"ג. ודינה, שלא תינשא, ואם נשאת תצא, שם פ"י, ה"ג. 58) כגון שיש עליו עדים ואין בו תאריך, ראה שם פ"א הכ"ה, ודינה לא להנשא לכתחילה, ואם נשאת לא תצא, שם פ"י, ה"ב. 59) שהרי מן התורה גט כשר הוא, ואסור לו להטמא לגרושתו, שאינה עוד אשתו, וכן בספק מגורשת, שמא גרושה היא ואין מיטמאים לספק.

יד. אֵין הַכֹּהֵן מְטַמֵּא לְאָבִר מִן הַחַי מֵאָבִיו[60], וְלֹא לְעֶצֶם מֵעַצְמוֹת אָבִיו[61]. וְכֵן הַמְלַקֵּט עַצְמוֹת אָבִיו[62] - אֵינוֹ מְטַמֵּא לָהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהַשִּׁדְרָה[63] קַיֶּמֶת[64].

60) שאבר מן החי מטמא במגע ובמשא ובאהל, כמבואר בהל' טומאת מת פ"ג ה"א, והכהן מוזהר מלהטמא לו אפילו לקרוביו, שנאמר: "לה יטמא - אינו מטמא על אבריה, שאין אדם מטמא על אבר מן החי מאביו" ('תורת כהנים', וכן בנזיר מג, ב). 61) שאם מצא עצם מעצמות אביו המת - אינו מיטמא לה, שאינו מיטמא אלא לאביו בזמן שהוא שלם, כמבואר להלן הט"ו. 62) אינו נוגע בהן

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

ואינו נושאן, אבל אינן מטמאות באהל עד שיהיה בהן רובע הקב, ראה הל' טומאת מת פ"ב, ה"ט. 63) מערכת חוליות לאורך הגב. 64) אין זה מספיק להתיר לו להטמא להן, שאינו מיטמא אלא לגוף אביו שלם, ללא כל חסרון.

טו. נִקְטַע רֹאשׁוֹ שֶׁל אָבִיו - אֵינוֹ מְטַמֵּא לוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: לְאָבִיו - בִּזְמַן שֶׁהוּא שָׁלֵם, וְלֹא בִּזְמַן שֶׁהוּא חָסֵר[65]. וְכֵן שְׁאָר הַקְּרוֹבִים[66]. הַטֻּמְאָה לַקְּרוֹבִים - דְּחוּיָה הִיא[67], וְלֹא הֻתְּרָה לַכֹּל[68]. לְפִיכָךְ אָסוּר לְכֹהֵן לְהִטַּמֵּא לְמֵת[69] אֲפִלּוּ בְּעֵת שֶׁמְּטַמֵּא לִקְרוֹבָיו. שֶׁנֶּאֱמַר: לָהּ יְטַמָּא - אֵינוֹ מְטַמֵּא לַאֲחֵרִים עִמָּהּ. שֶׁלֹּא יֹאמַר: הוֹאִיל וְנִטְמֵאתִי עַל אָבִי, אֲלַקֵּט עַצְמוֹת פְּלוֹנִי אוֹ אֶגַּע בְּקֶבֶר פְּלוֹנִי[70]. לְפִיכָךְ, כֹּהֵן שֶׁמֵּת לוֹ מֵת - צָרִיךְ לְהִזָּהֵר וּלְקָבְרוֹ בְּסוֹף בֵּית הַקְּבָרוֹת[71], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְבֵית הַקְּבָרוֹת וְלֹא יְטַמֵּא בְּקִבְרוֹת אֲחֵרִים כְּשֶׁיִּקְבֹּר מֵתוֹ[72].

65) נזיר מג, ב. ומפרש רש"י: אע"פ שהראש בצד הגוף, הואיל וכבר נקטע אינו מטמא, כי התורה מקפידה שיהא שלם, שלא נתפרדו איבריו זה מזה, וכתב הרדב"ז: אפילו תפר הראש עם הגוף אין זה חיבור, ואינו מיטמא לו. ושם מד, א אמרו: "מעשה שמת אביו של רבי יצחק בגינזק, ובאו והודיעוהו לאחר שלש שנים, ובא ושאל את רבי יהושע בן אלישע וארבעה זקנים שעמו (=להביאו לקברי אבותיו). ואמרו: לאביו - בזמן שהוא שלם, ולא בזמן שהוא חסר", שלאחר שלש שנים, אי־אפשר לו שאינו חסר (רש"י). ואפילו נקטעה רק אצבעו - אין זה שלם, ואינו מיטמא לו, אלא רבינו משמיענו חידוש יותר גדול, אע"פ שקטיעת ראשו ומיתתו באו לו כאחת, הרי זה כאילו נקטע ראשו לאחר מיתה, שאי־אפשר שלא קדמה מיתה לקטיעת הראש, אבל אם נקטע אבר מאביו בחיים ואח"כ מת - הרי זה כשלם ומיטמא לו, כיון שהוא לאחר מיתה באותה שלימות שהיה בה בחיים, הריני קורא בו: "לאביו" (רדב"ז, ורמב"ן הובא ב'בית יוסף' ליו"ד סי' שעג). 66) אינו מיטמא להם כשהם חסרים כל שהוא. 67) נידחת מפניהם בגלל קרבתם. 68) לומר, שאין איסור טומאה קיים לכהנים ביום שנטמאו לקרוביהם, והרי הם כישראל זר שמותר לו להטמא לכל, והשווה הל' ביאת מקדש פ"ד, הט"ו: "שהטומאה לא הותרה בציבור, אלא באיסורה עומדת, ודחויה היא עתה מפני הדחק". 69) לנגוע בו או להאהיל על קברו. 70) 'תורת כהנים' שם. מסגנון לשון רבינו: "אפילו בעת שמתמטא לקרוביו... אינו מיטמא לאחרים עמה" - אפשר להבין, שאפילו בשעה שהוא עוסק ונוגע במתו, אסור לו להטמא לאחרים, אולם במס' שמחות פ"ד הט"ו, שנינו: "היה עומד וקובר את מתו, עד שהוא עומד בתוך הקבר, מקבל מאחרים וקובר (כיון שהוא עוסק במתו ונוגע בו הרי זו כטומאה אחת, והתורה אמרה: "לא יחלל" - מי שאינו מחולל, שעדיין לא נטמא, יצא זה שהוא מחולל ועומד, שעדיין לא נסתלק מטומאה ראשונה, נזיר מב, ב), פירש, הרי זה לא יטמא". משמע שכל עוד שהוא במגע עם מתו - מותר לו להטמא לאחרים. ואפשר לפרש גם דברי רבינו בכיוון זה, שאינו אסור אלא כשפירש, ומה שכתב: "לאחרים עמה" - לא עמה ממש, אלא עם טומאתה (רדב"ז). 71) רחוק מקברים אחרים. 72) ויחזור, ואחרי שפירש מן הטומאה אסור לו להטמא לאחרים, ומדובר שאין שם דרך להכנס אלא על הקברים, אבל אם אפשר לעבור שם ולא להאהיל על הקברים אין חוששים לזה, וראה ברדב"ז לקמן פ"ג, הי"ג. ולדעת הב"ח ל'טור' יו"ד סי' שעג, אפילו בהליכתו לבית הקברות, אסור לו להוסיף טומאה על טומאתו, כיון שאפשר לו לקבור את מתו בסוף בית הקברות, ולדעתו אפילו כשהוא תפוס ועסוק במתו, אסור לו להטמא לאחרים, אלא שאינו לוקה על זה, כמשמעות לשון התלמוד בנזיר מב, ב: "יכול יהא חייב? תלמוד־לומר ולא יחלל' וכו', חיוב אין כאן, אבל איסור יש בזה, וכן דעת "באר הגולה" שם ס"ק כב בהבנת דברי רבינו, שאפילו בעודו מחובר לטומאת קרוביו, אסור לו להיטמא לאחרים.

יום ש"ק י"ג תשרי ה'תשע"ז

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) דין כהן שנכנס לאוהל המת או לבית הקברות בשגגה. שהכהן מיטמא לנשיא ולמת מצוה. שהמת תופש ארבע אמות שלו לטומאה. לאיזה דבר מצוה מותר לכהן לצאת לחוץ לארץ. שכבוד הבריות דוחה איסור טומאה מדבריהם.

א. כָּל כֹּהֵן שֶׁנִּטְמָא לְמֵת, חוּץ מִשִּׁשָּׁה מֵתִים הַמְפֹרָשִׁים בַּתּוֹרָה[2] אוֹ אִשְׁתּוֹ[3], בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו. וְאֶחָד הַנּוֹגֵעַ בְּמֵת אוֹ הַמַּאֲהִיל[4] אוֹ הַנּוֹשֵׂא. וְאֶחָד הַמֵּת וְאֶחָד שְׁאָר הַטֻּמְאוֹת הַפּוֹרְשׁוֹת מִן הַמֵּת[5]. שֶׁנֶּאֱמַר: לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו[6]. וּכְבָר פֵּרַשְׁנוּ בְּהִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת[7] כָּל דְּבָרִים הַמְטַמְּאִין מִן הַמֵּת מִן הַתּוֹרָה אוֹ מִדִּבְרֵיהֶם[8].

2) ויקרא כא, א־ג, שמצווה להיטמא להם. 3) שמצווה להיטמא לה מדברי סופרים, ראה לעיל פרק ב, הלכה ז. 4) את גופו על המת, כגון שהמת בחוץ תחת כיפת השמים, והוא סוכך בגופו עליו, אף על פי שלא נגע בו. 5) כגון, רביעית דם מן המת, או כזית מן המת המטמא כמת שלם, וכן אבר הפורש ממנו או עצמות המת שיש בהן כדי רובע הקב. 6) תורת כהנים: "מניין לרבות את הדם תלמוד לומר לנפש, ואומר: כי הדם הוא הנפש, מניין לרבות את הטומאות הפורשות מן המת, תלמוד לומר: ואמרת אליהם - לרבות את הטומאות הפורשות ממנו". 7) פרק ב. 8) כגון דם תבוסה (=תערובת רביעית דם, שאינו ידוע כמה יצא מן הגוף מחיים, וכמה יצא אחר מיתה), שם הלכה י"ג. ומובן, שאם נטמא לדבר שאינו מטמא אלא מדברי סופרים אינו לוקה. ובתוספתא מכות פרק ג הלכה י שנינו: "זה הכלל כל טומאה מן המת שהנזיר מגלח עליה... וכל... שאין הנזיר מגלח עליה אין לוקין עליה" וראה בשמחות פרק ד, הלכה כ"א.

ב. וְכֵן אִם נָגַע הַכֹּהֵן בְּקֶבֶר[9] - לוֹקֶה. אֲבָל נוֹגֵעַ הוּא

1 **בְּבִגְדִים שֶׁנִּגְּעוּ בְּמֵת, אַף עַל פִּי שֶׁמִּטַּמֵּא בָּהֶן טְמֵאַת**
2 **שְׁבָעָה[10].**

9) והוא הדין אם האהיל עליו, שהקבר מטמא במגע ובאוהל, כמבואר בהלכות טומאת מת פרק ב, הלכה ט"ו, שנאמר: "או במת או בעצם אדם או בקבר". ובשמחות שם הלכה כ"ב שנינו: "או שנכנס לבית הקברות הרי זה לוקה". 10) כמבואר בהלכות טומאת מת פרק ה, הלכה י"ג - בכל זאת, הואיל ואין הנזיר מגלח עליהם, ראה הלכות נזירות פרק ז, הלכה ח, אין הכהן מוזהר עליהם, כמבואר לעיל הלכה א. ונקט רבינו: "נוגע הוא בבגדים" כי במשא ובאוהל אינם מטמאים כלל, כמבואר בהלכות טומאת מת פרק ה, הלכה י"ג.

3 **ג. וְכֵן אִם נִכְנַס לְאֹהֶל טָמֵא שֶׁנִּכְנְסָה לוֹ הַטֻּמְאָה -**
4 **לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁעַצְמָהּ שֶׁל טֻמְאָה בִּבְית אַחֵר[11].**
5 **וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[12] כָּל הָאֹהָלִים שֶׁתִּכָּנֵס לָהֶן הַטֻּמְאָה[13] אוֹ**
6 **שֶׁתֵּצֵא מֵהֶן[14], וְדִין הַסְּכָכוֹת וְהַפְּרָעוֹת[15], וְכָל**
7 **הַדְּבָרִים הַמְּבִיאִין אֶת הַטֻּמְאָה[16] וְהַחוֹצְצִין בִּפְנֵי**
8 **הַטֻּמְאָה[17], וְאֵי זֶה מֵהֶן דִּין תּוֹרָה וְאֵי זֶה מֵהֶן**
9 **מִדִּבְרֵיהֶן[18] - הַכֹּל בְּהִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת[19]. וְשָׁם בֵּאַרְנוּ,**
10 **שֶׁאֵין עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל[20], וּלְפִיכָךְ**
11 **קִבְרוֹתֵיהֶם טְהוֹרִים[21], וּמֻתָּר לִכָּנֵס לְשָׁם וְלִדְרֹךְ**
12 **עַל קִבְרוֹתֵיהֶם[22]. וְאֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא שֶׁיִּגַּע בַּטֻּמְאָה אוֹ**
13 **שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ שָׁם[23].**

11) שכבר יצאה הטומאה מאוהל זה למקום אחר, שהרי נטמא האוהל ולא נטהר עד שיזו עליו מאפר הפרה, ככתוב (במדבר יט, יח) "והיזה על האוהל" וכו'. והתורה אמרה (שם, יד) "כל הבא אל האוהל... יטמא". 12) בהלכות טומאת מת פרק ה, הלכה י"ב. 13) שאף על פי שיצאה ממנו נטמא האוהל עד שיזו עליו, והם: אוהלים הנעשים מבגד, או שק או כלי עץ (=פשתן הנעשה מעץ, והכתוב קוראו (יהושע ב, ו) "בפשתי העץ") או עור. 14) שאין האוהל טמא מחמת הטומאה שנכנסה לתוכו, ומשיצאה הטומאה ממנו אין האוהל מטמא את הבא אליו, והם: אוהל הנעשה מנסרים של עץ או ממתכות, או שהוא בניין, כל אלה אינם מטמאים את האדם אלא בשעה שהטומאה נמצאת בהם, והאוהל עצמו לא נטמא כלל, וכשיצאה הטומאה ממנו הרי הוא טהור, כשהיה לפני הכנסת הטומאה. 15) סככות - שריגי האילנות הסוככים על הארץ; פרעות - אבנים היוצאות מן הגדר הסוככות על הארץ, אם הן בריאות ועומדות, הרי הן מביאות הטומאה, וחוצצות מפני הטומאה; ואם אינן ראויות לקבל מעזיבה בינונית (שעושים מקנים, ושופכים עליהם טיט מועט) אלא הן נופלות - הרי אלו מביאות מדבריהם, ואינן חוצצות (הלכות טומאת מת פרק י"ג, הלכה ב). 16) שאם האהילו על הטומאה ואדם או כלים, נטמא האדם או הכלים אף על פי שלא נגעו בטומאה. 17) אם הטומאה תחתיהם, ואדם או כלים על גביהם, הרי הם מצילים עליהם מלהיטמא, לפי שהם חוצצים בפני הטומאה. וכן אם הטומאה על גבם מבחוץ, מצילים הם על הכלים שתחתיהם מלהיטמא (שם, הלכה ג). 18) כגון, אוהל רעוע אינו חוצץ בפני הטומאה, והכלים שעל גביו מאהילים על הטומאה שמתחתיו, ונטמאו: ומביא את הטומאה מדברי סופרים (שם הלכה ב ופרק י"ב, הלכה א). 19) פרק א, הלכה י"ג. 20) אלא במגע ובמשא בלבד, "הרי הוא אומר במלחמת מדין (במדבר לא, יט) "וכל נוגע בחלל תתחטאו" ולא הזכיר שם אוהל". 21) שאין הקבר מטמא אלא מפני שהוא מאהיל על המת. 22) שהנוגע באהלם לא נטמא (יבמות סא, א) כרבי שמעון בן יוחאי, וכן עשה אליהו הנביא, שהיה עומד בבית הקברות של נכרים, למרות שכהן הוא, וענה לשואליו, קבריהם של גויים אינם מטמאים (בבא מציעא קיד, ב). 23) הלכות טומאת מת פרק א, הלכה י"ב, "ודבר זה קבלה הוא" (שם הלכה י"ג).

14 **ד. כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לְאֹהֶל הַמֵּת אוֹ לְבֵית הַקְּבָרוֹת**
15 **בִּשְׁגָגָה, וְאַחַר שֶׁיָּדַע הִתְרוּ בּוֹ: אִם קָפַץ וְיָצָא -**
16 **פָּטוּר; וְאִם יָשַׁב שָׁם כְּדֵי הִשְׁתַּחֲוָיָה[24], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ**
17 **בְּעִנְיַן טֻמְאַת מִקְדָּשׁ[25] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה. נִכְנַס וְיָצָא,**
18 **וְחָזַר וְנִכְנַס וְיָצָא, אִם הִתְרוּ בּוֹ עַל כָּל פַּעַם וָפַעַם -**
19 **לוֹקֶה עַל כָּל כְּנִיסָה וּכְנִיסָה. וְכֵן אִם נָגַע בְּמֵת וְהִתְרוּ**
20 **בּוֹ, וּפָרַשׁ וְחָזַר וְנָגַע וְהִתְרוּ בּוֹ[26], אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים**
21 **- לוֹקֶה עַל כָּל אַחַת וְאַחַת[27]. הָיָה נוֹגֵעַ וְלֹא פָרַשׁ,**
22 **אוֹ שֶׁהָיָה עוֹמֵד בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וְנָגַע בְּמֵתִים אֲחֵרִים,**
23 **אַף עַל פִּי שֶׁהִתְרוּ בּוֹ כַּמָּה פְּעָמִים - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא**
24 **אַחַת; שֶׁהֲרֵי מְחֻלָּל וְעוֹמֵד כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ[28].**

24) כדי לקרוא: "ויכרעו אפיים ארצה על הרצפה וישתחוו, והודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו" (דברי הימים־ב ז, ג). 25) הלכות ביאת המקדש פרק ג, הלכה כ"ג והשווה הלכות נזירות פרק ה, הלכה י"ט. ואף על פי שאין לוקין על לאו שאין בו מעשה, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק י"ח, הלכה ב, בכל זאת, כיוון שבידו לפרוש מהטומאה ואינו פורש, הרי זה כמטמא עצמו בידיים (על פי הריטב"א למכות כא, ב הובא בכסף משנה הלכות כלאיים פרק י, הלכה ל), וראה בביאורנו להלכות נזירות פרק ה יישוב אחר לזה. ומקור הלכה זו בשבועות יז, א וכן בנזיר יז, א. 26) סמוך לנגיעתו. 27) נזיר מב, א. 28) שם עמוד ב. "ולא יחלל, במי שאינו מחולל, יצא זה שהוא מחולל ועומד", שכל זמן שהוא נוגע בטומאה הראשונה, נחשב הכול לטומאה אחת, אבל כשפירש מהטומאה וחזר ונטמא, הרי נסתלקה הטומאה הקודמת, והשנייה חוזרת וחלה (רש"י שם). והתוספות שם הסבירו: בשעה שפירש מן המת וחזר ונגע, יש כאן תוספת טומאה, שבאותה שעה שהוא מחובר למת, כל אדם שיגע בו יטמא שבעת ימים, אבל כשפירש מן המת ויגע בו אדם אחר, אינו טמא אלא טומאת ערב בלבד, נמצא בשעה שהוא נוגע במת והתרו בו אין כאן שום תוספת ואינו לוקה אלא אחת.

25 **ה. הַמְטַמֵּא אֶת הַכֹּהֵן: אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם מְזִידִין - הֲרֵי**
26 **הַכֹּהֵן לוֹקֶה, וְזֶה שֶׁטִּמְּאוֹ עוֹבֵר עַל וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא**
27 **תִּתֵּן מִכְשֹׁל[29]; הָיָה הַכֹּהֵן שׁוֹגֵג, וְזֶה שֶׁטִּמְּאוֹ מֵזִיד -**
28 **הֲרֵי זֶה שֶׁטִּמְּאוֹ לוֹקֶה[30].**

1 **ו. כֹּהֵן גָּדוֹל אֵינוֹ מְטַמֵּא לַקְּרוֹבִים; שֶׁנֶּאֱמַר: לְאָבִיו**
2 **וּלְאִמּוֹ לֹא יְטַמָּא. וְכֵן אֵינוֹ נִכְנָס עִם הַמֵּת בְּאֹהֶל[31],**
3 **אֲפִלּוּ קְרוֹבָיו; שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַל כָּל נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא[32].**
4 **הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהוּא חַיָּב בְּלֹא יָבֹא וְחַיָּב בְּלֹא יְטַמָּא[33].**
5 **כֵּיצַד? נָגַע אוֹ נָשָׂא - לוֹקֶה אַחַת. נִכְנַס לְאֹהֶל וְיָשַׁב**
6 **שָׁם עַד שֶׁמֵּת עָלָיו הַמֵּת; אוֹ שֶׁנִּכְנַס לְשִׁדָּה[34] תִּבָּה**
7 **וּמִגְדָּל[35], וּבָא חֲבֵרוֹ וּפָרַע[36] עָלָיו גַּג הַשָּׁדָה, שֶׁהֲרֵי**
8 **טֻמְאָה וּבִיאָה בָּאִין כְּאֶחָד - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה שְׁתַּיִם:**
9 **מִשּׁוּם לֹא יָבֹא וּמִשּׁוּם לֹא יְטַמָּא[37].**

(31) כשהמת באוהל. (32) בניגוד לכהן הדיוט שלא הוזהר, אלא על "לא יטמא" בלבד. (33) משום "לא יטמא".
(34) מרכבה עשוייה כעין ארון. "שדה ושדות" (קהלת ב, ח) מפרש רש"י: "מרכבות נוי, עגלות צב". (35) הסגורים מסביב, ומפסיקים בינו ובין הטומאה. (36) סָתַר וגילה.
(37) ומדובר, שסייע אף הוא להסיר הגג, והתרו בו שלא יסיר, כי אם לא כן אינו לוקה, שהרי לא עשה מעשה (נזיר מג, א ובתוספות שם דיבור המתחיל כגון שנכנס). ובהלכות נזירות פרק ה, הלכה י"ח מסיים רבינו: "אבל אם נכנס כדרכו, טומאתו קודמת לביאתו, שמאותו זמן שנכנס חוטמו או אצבעות רגליו נטמא (=שאוהל המת כאילו מלא טומאה הוא, וכאילו נגע חוטמו בטומאה), ואינו חייב משום ביאה עד שיבוא כולו", נמצא שהוא מחולל ועומד משום "לא יטמא" ואין איסור "לא יבוא" חל עליו. וכל זה בכהן גדול, שהוזהר על "לא יבוא", אבל כהן הדיוט שנכנס לאוהל בשידה ופרעו עליו הגג, אינו חייב אלא אחת, שאינו מוזהר אלא על "לא ייטמא" בלבד.

10 **ז. נְטָמָא מִקְדָּם[38] וְאַחַר כָּךְ נִכְנַס לְאֹהֶל, אִם הִתְרוּ**
11 **בּוֹ[39] - לוֹקֶה אַף עַל הַבִּיאָה[40].**

(38) שנגע במת או נשאו. (39) משום "לא יבוא".
(40) שמאחר שפירש מהטומאה הקודמת לוקה גם על השנייה, כמבואר לעיל הלכה ד, לגבי כהן הדיוט, אלא, שבכהן הדיוט צריך להתרות בו משום "לא יטמא", כי אם התרו בו משום "לא יבוא" לא ילקה, שאין הוא מוזהר עליו, ואין התראה מועילה, אם לא יזהירו אותו בלאו הראוי לו (רדב"ז), וראה בתוספות מועד קטן, ב, ב דיבור המתחיל משום מאי מתרינן.

12 **ח. כֹּהֵן שֶׁפָּגַע בְּמֵת מִצְוָה בַּדֶּרֶךְ - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא**
13 **לוֹ. אֲפִלּוּ כֹּהֵן גָּדוֹל חַיָּב לְהִטַּמֵּא לוֹ וּלְקָבְרוֹ[41]. וְאִי**
14 **זֶהוּ מֵת מִצְוָה? אֶחָד מִישְׂרָאֵל שֶׁהָיָה מֻשְׁלָךְ בַּדֶּרֶךְ**
15 **וְאֵין לוֹ קוֹבְרִין. דָּבָר[42] זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[43]. בַּמֶּה**
16 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַכֹּהֵן לְבַדּוֹ וְאֵין עִמּוֹ אַחֵר,**
17 **וַאֲפִלּוּ קָרֵא שָׁם בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לוֹ עוֹנֶה; אֲבָל אִם**
18 **כְּשֶׁיִּקְרָא אֲחֵרִים עוֹנִים אוֹתוֹ - אֵין זֶה מֵת מִצְוָה,**
19 **אֶלָּא יִקְרָא לַאֲחֵרִים וְיָבוֹאוּ וְיַעַסְקוּ בּוֹ[44].**

(41) משנה בנזיר מז, א. (42) בכתב יד תימן: ודבר.
(43) שנתקבל למשה מסיני. וב"תורת כהנים" דרשו: "לנפש לא ייטמא בעמיו (ויקרא כא, א) - בזמן שעמיו שם (=יש אנשים) אינו מיטמא, מיטמא הוא למת מצוה", ובנזיר שם עמוד ב דרשו: "ועל כל נפשות מת לא יבוא (שם, יא) - במה הכתוב מדבר? אי ברחוקים, קל וחומר הוא, ומה כהן הדיוט... אינו מיטמא לרחוקים, כהן גדול שאינו מיטמא לקרובים אינו דין... אלא בקרובים הכתוב מדבר, ולאביו הוא דאינו מיטמא, הא מיטמא הוא למת מצוה".
(44) יבמות פט, ב "קורא ואחרים עונים אותו אין זה מת מצוה".

20 **ט. הָיוּ כֹּהֵן וְנָזִיר מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ וּפָגְעוּ בְּמֵת מִצְוָה**
21 **- יִתְעַסֵּק בּוֹ הַנָּזִיר, לְפִי שֶׁאֵין קְדֻשָּׁתוֹ קְדֻשַּׁת**
22 **עוֹלָם[45], וְאַל יִטַּמָּא בּוֹ הַכֹּהֵן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כֹּהֵן**
23 **הֶדְיוֹט. הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל וְכֹהֵן הֶדְיוֹט - יִטַּמָּא**
24 **הַהֶדְיוֹט[46]. וְכָל הַקּוֹדֵם אֶת חֲבֵרוֹ בְּמַעֲלָה - מִתְאַחֵר**
25 **בְּטֻמְאָה[47]. וּסְגָנ[48] עִם מְשׁוּחַ מִלְחָמָה[49] שֶׁפָּגְעוּ בְּמֵת**
26 **מִצְוָה - יִטַּמָּא מְשׁוּחַ מִלְחָמָה, וְאַל יִטַּמָּא הַסָּגָן[50].**

(45) שסתם נזירות אינה אלא שלושים יום, ואפילו היה נזיר מן הבטן ונזירותו נזירות עולם - כנזירות שמשון - אין קדושתו אלא על ידי הַזָּרַת אביו, בניגוד לכהן הדיוט, שקדושתו באה לו מאליו (רדב"ז), ובירושלמי נזיר פרק ז, הלכה א אמרו "הגע עצמך, שהקדישו אביו מרחם? זו תורה וזו אינו תורה" - קדושת כהן מפורשת בתורה, והדרת נזיר על ידי אביו, אינה אלא הלכה מפי הקבלה. וראה הלכות נזירות פרק ב, הלכה י"ג-י"ד. (46) נזיר מז, א, והשווה הלכות נזירות פרק ז, הלכה י"ג. (47) ובהלכות כלי המקדש פרק ד, הלכה י"ט מונה רבינו שמונה מעלות בכהנים: כהן גדול המשוח קודם למרובה בגדים, ומרובה בגדים קודם למשוח שעבר מחמת קרי, והעובר מחמת קרי קודם לעובר מחמת מום, וזה קודם לכהן משוח מלחמה, וזה קודם לסגן וסגן קודם לקתיקון [=כן כתב רבינו גם בפירוש המשניות (בשקלים פרק ה משנה ב). אבל זה אינו בהוריות שם ולמדו רבינו גם ממה שאמרו בירושלמי שקלים פרק ה הלכה ב, שאמרכל נותן לקתליקון וקתליקון נותן לכהן גדול, הרי שקתליקון קודם לאמרכל. והוא בין הסגן לאמרכל.], וזה - לאמרכל, וזה - לגזבר, וזה - לראש משמר, וזה - לראש בית אב, וזה קודם לכהן הדיוט משאר הכהנים. (48) שממנים אותו תחת הכהן הגדול, כמו המשנה למלך, והוא הנקרא סגן וגם ממונה, ועומד לימין הכהן הגדול תמיד (שם הלכה ט"ז). (49) שמושחים אותו בשמן המשחה, וממנים אותו לדבר אל העם בשעת

המלחמה, ראה דברים כ, ב־ד, ולקמן הלכות מלכים פרק ז, הלכה א. 50) שהסגן ראוי לעבודת יום הכיפורים, שאם יארע פסול בכהן הגדול נכנס הסגן ומשמש תחתיו, ואילו משוח מלחמה עיקר מינויו אינו אלא למלחמה (נזיר מז, ב ובתוספות שם דיבור המתחיל משוח מלחמה).

1 **י. נָשִׂיא[51] שֶׁמֵּת - הַכֹּל מְטַמְּאִין לוֹ, אֲפִלּוּ כֹּהֲנִים.**
2 **עֲשָׂאוּהוּ כְּמֵת מִצְוָה לַכֹּל, מִפְּנֵי שֶׁהַכֹּל חַיָּבִין**
3 **בִּכְבוֹדוֹ[52]. וְכֵן הַכֹּל אוֹנְנִין עָלָיו[53].**

51) ראש הסנהדרין, וכדברי רבינו בהלכות סנהדרין פרק א, הלכה ג: "הוא ראש הישיבה והוא שקוראים אותו החכמים נשיא בכל מקום". 52) פסחים ע, ב "דמית נשיא" ומפרש רש"י: ומצוה לכל ישראל להתעסק בו. ובירושלמי נזיר פרק ז, הלכה א אמרו: כשנפטר רבי יהודה הנשיא, הכריז רבי ינאי: "אין כהונה היום". ואפילו על אחותו של נשיא שנפטרה אמרו שם: "במיתתם עשו אותם כמת מצוה", לפי שאין כבוד הנשיא ביורשים וקרובים בלבד, אלא בכל אדם, שכולם כקרוביו (כסף משנה). ובכתובות קג, ב שנינו: "אותו היום שמת רבי בטלה קדושה" ומפרש רבי חיים כהן בתוספות שם, שהכוונה לקדושת כהונה, והיה אומר: "אלמלי הייתי כשנפטר רבינו תם הייתי מיטמא לו". 53) שביום מיתתו עד לקבורתו אין אוכלים בשר ולא שותים יין, כדין האונן המבואר לקמן פרק ד, הלכה ו. ובירושלמי שם, בקשר לתלמידים כהנים שנטמאו לרבם, ואכלו בשר ושתו יין, התפלא רבי חמא ואמר: "אם אבלים אתם למה אכלתם בשר ושתיתם יין"! ואמרו בירושלמי חגיגה פרק ב, הלכה ג: "דוד מת בעצרת והיו כל ישראל אוננים והקריבו למחר".

4 **יא. בְּנוֹת אַהֲרֹן לֹא הֻזְהֲרוּ עַל טֻמְאַת מֵת. שֶׁנֶּאֱמַר:**
5 **אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן - וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן[54]. וְכֵן**
6 **הַחֲלָלִים[55] מֻתָּרִין לְהִטַּמֵּא. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנֵי אַהֲרֹן - עַד**
7 **שֶׁיִּהְיוּ בְּכְהוּנָּם[56].**

54) קידושין לה, ב. 55) שנולדו מגרושה לכהן. 56) השווה הלכות איסורי ביאה פרק י"ט, הלכה י: "אבל חלל... הרי הוא כזר... ומיטמא למתים, שנאמר: אמור אל הכהנים בני אהרן - אף על פי שהם בני אהרן, עד שיהיו בכיהונם", ומקורו ב"תורת כהנים" שם: "בני אהרן, יכול חללים? תלמוד לומר: הכהנים, יצאו חללים, ומניין לרבות בעלי מומים, תלמוד לומר בני אהרן", שהרי הם בכיהונם לעניין אכילת קדשים, ככתוב בויקרא כא, כב, בניגוד לחלל שאסור באכילת קדשים, שהרי הוא "כזר לכל דבר" (הלכות תרומות פרק ו, הלכה ז, וכן בהלכות איסורי ביאה שם). וראה הלכות מעשה הקרבנות פרק י"א, הלכה ח.

8 **יב. כֹּהֵן קָטָן - הֲרֵי הַגְּדוֹלִים מֻזְהָרִים שֶׁלֹּא**
9 **יְטַמְּאוּהוּ[57]. וְאִם בָּא לְהִטַּמֵּא מֵעַצְמוֹ - אֵין בֵּית דִּין**
10 **מְצַוִּין עָלָיו לְהַפְרִישׁוֹ[58]. אֲבָל אָבִיו צָרִיךְ לְחַנְּכוֹ**
11 **בִּקְרֻבָתָהּ[59].**

57) יבמות קיד, א שנאמר: "ואמרת אליהם" - להזהיר גדולים על הקטנים, שלא יטמאוהו בידיים, כמבואר שם.

58) כלל הוא: קטן אוכל נבילות אין בית דין מצווה להפרישו (שם). והשווה הלכות מאכלות אסורות פרק י"ז, הלכה כ"ז. 59) בקדושת כהונה וכן בקדושת כל המצוות, משום שנאמר (משלי כב, ו): חנוך לנער על פי דרכו, וכדברי רבינו שם הלכה כ"ח.

12 **יג. מֵת תּוֹפֵשׂ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלּוֹ לְטֻמְאָה[60]. וְכָל כֹּהֵן**
13 **שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת - מִכְּאן אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.**
14 **וְכֵן אִם נִכְנַס לְבֵית הַפְּרָס[61], אוֹ יָצָא חוּצָה לָאָרֶץ[62],**
15 **אוֹ שֶׁנִּטְמָא בְּדַם תְּבוּסָה[63], אוֹ בְּגוֹלֶל וּבְדוֹפֶק[64]**
16 **וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן - מִכְּאן אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן**
17 **אָבוֹת שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת טֻמְאַת**
18 **מֵת[65]. אֲבָל אִם נִכְנַס לְבֵית הַקְּבָרוֹת - לוֹקֶה מִן**
19 **הַתּוֹרָה[66].**

60) מדבריהם. כדי שלא יתרגלו אוכלי טהרות להתקרב לו, ויסברו שלא האהילו, ויש לחוש שמא יפשטו יד ויאהילו ולא ירגישו (סוטה מד, א וברש"י), והשווה הלכות קריאת שמע פרק ג, הלכה ב. והוא הדין לקבר שתופס ארבע אמות, אם לא עשו מחיצות סביבותיו להיכר, כמבואר בסוטה שם (רדב"ז). וראה ברש"י לבבא בתרא יב, א דיבור המתחיל פרץ. 61) שדה שנחרש בה קבר ואבדו עצמות בעפרה, והיא מטמאה מאה אמות מהקבר לכל רוח, שמא התגלגלה עצם כשעורה על ידי החרישה (אהלות פרק י"ז, משנה א). 62) שגזרו טומאה על גושה ועל אווירה (שבת טו, ב והלכות טומאת מת פרק י"א, הלכה י"א). 63) לשון תערובת. שזב דם מהגוף בשעת מיתה מקצת רביעית מחיים (=שאינה מטמאה) והשאר לאחר מיתה (אהלות פרק ב, משנה ב). 64) גולל - אבן גדולה, שסותמים בה פי הקבר מלמעלה; דופק - שתי אבנים גדולות מזה ומזה, שהגולל נשען עליהן, ונקראו כך, על שהן דוחקות ודופקות המת סביב, מלשון "ודפקום יום אחד" (אהלות פרק ב, משנה ד). 65) פרק ב, הלכה י"ג-ט"ז. 66) שהרי הוא מאהיל על הקבר, והקבר מטמא באוהל, ככתוב (במדבר יט, טז) "או במת... או בקבר" וראה הלכות טומאת מת פרק ב, הלכה טו. וכתב הרדב"ז: אין זה אלא כשאין שם דרך להיכנס אלא על הקברות, אבל אם יש דרך להיכנס לבית הקברות ולא יאהיל על הקבר ממש, אינו לוקה דין תורה, ואם עבר בתוך ארבע אמותיו לוקה מדבריהם, ומחוץ לארבע אמותיו לא נטמא כלל.

20 **יד. מֵתָר לְכֹהֵן לְהִטַּמֵּא בְּבֵית הַפְּרָס אוֹ בְּחוּצָה**
21 **לָאָרֶץ לְדָבָר מִצְוָה, בִּזְמַן שֶׁאֵין שָׁם דֶּרֶךְ אֶלָּא הִיא.**
22 **כְּגוֹן שֶׁהָלַךְ לִשְׂא אִשָּׁה אוֹ לִלְמֹד תּוֹרָה[67]. אַף עַל פִּי**
23 **שֶׁיֵּשׁ שָׁם מִי שֶׁיְּלַמְּדֵהוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - לֹא מִן הַכֹּל**
24 **אָדָם זוֹכֶה לִלְמֹד. וְכֵן מִטַּמֵּא בְּטֻמְאָה מִדִּבְרֵיהֶם**
25 **לְכִבּוּד הַבְּרִיּוֹת[68]. כֵּיצַד? אָבֵל שֶׁהָלַךְ בְּבֵית הַפְּרָס -**
26 **הַכֹּל הוֹלְכִין אַחֲרָיו שָׁם לְנַחֲמוֹ. וְכֵן מְדַלְּגִין[69] עַל**
27 **גַּבֵּי אֲרוֹנוֹת שֶׁל מֵתִים לְקִרַאת מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל[70]. וַאֲפִלּוּ**
28 **מַלְכֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, כְּדֵי לְהַבְחִין בֵּינָם לְבֵין מַלְכֵי**
29 **יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁיַּחֲזֹר כְּבוֹדָן לְמְקוֹמָן[71]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**

1 בָּזֶה. וְכֵן מִשְׁמָא בְּטֻמְאָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם לָדוּן עִם
2 הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְלָעָרְעָר[72] עִמָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַצִּיל
3 מִיָּדָם[73]. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[74].

67) עבודה זרה יג, א "מעשה ביוסף הכהן שהלך לצידן ללמוד תורה", וכתבו התוספות שם דיבור המתחיל ללמוד תורה, שאינו מותר לצאת לחוץ־לארץ, אלא כשדעתו לחזור לארץ־ישראל, אבל אם אין דעתו לחזור הרי אמרו (כתובות קיא, א): "אם אחיו של זה (היבם) נשא גויה ומת (שהלך מארץ ישראל לחו"ל, וכאילו נשא גוייה), ברוך המקום שהרגו והוא ירד אחריו"? וכן בהלכות מלכים פרק ה, הלכה ט. 68) ברכות יט, ב שגדול כבוד הבריות ודוחה לא־תעשה של דבריהם. 69) קופצים ודורכים, ורש"י שם מפרש: מדלגים מארון לארון. 70) לקבל פניהם ולראות בכבודם. 71) כלשון הגמרא שם: "שאם יזכה יבחין" ומפרש רש"י (שם ט, ב) "שאם יזכה לעולם הבא, לראות גדולתם של ישראל, יבחין כמה הרבה גדולתם יותר על האומות עכשיו". וטומאת ארון אינה אלא מדבריהם, כי דבר תורה אוהל שיש בו חלל טפח חוצץ בפני הטומאה, ושאין בו חלל טפח אינו חוצץ, שנקראת "טומאה רצוצה" ובוקעת ועולה. ורוב ארונות יש בהם חלל טפח, וגזרו על שיש בהם משום שאין בהם, ומשום כבוד מלכים לא גזרו חכמים (שם יט, ב). 72) להגיש ערעור בבית משפטם על נכסים שמחזיק בם הגוי והם שלו. 73) מציל את שלו, שגזלו ממנו, ולא לעשות סחורה בתחילה (עבודה זרה יג, א וכן בעירובין מז, א). 74) ראה שמחות פרק ד, הלכה כ"ה: "לדיני ממונות ולדיני נפשות, לקדש את החודש, ולעבר את השנה".

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) מתבאר בו מנהג ישראל במתים ובקבורה. שהגוסס הרי הוא כחי לכל דבר. דין מי שמתו מוטל לפניו ועדיין לא נקבר, דברים שהאבל אסור בהם ביום הראשון לאבלו.

4 א. מִנְהַג יִשְׂרָאֵל בְּמֵתִים וּבִקְבוּרָה כָּךְ הוּא:
5 מְאַמְּצִין[2] עֵינָיו שֶׁל מֵת[3]. וְאִם נִפְתַּח פִּיו - קוֹשְׁרִין
6 אֶת לְחָיָיו. וּפוֹקְקִין[4] אֶת נְקָבָיו[5] אַחַר שֶׁמְּדִיחִין
7 אוֹתוֹ[6]. וְסָכִין אוֹתוֹ בְּמֵינֵי בְּשָׂמִים[7]. וְגוֹוְזִין שְׂעָרוֹ.
8 וּמַלְבִּישִׁין אוֹתוֹ תַּכְרִיכִין תְּפוּרִין בְּחוּט[8] שֶׁל פִּשְׁתָּן
9 לְבָנִים[9]. וְלֹא יִהְיוּ דְּמֵיהֶן יְקָרִים. וְנֶהֱגוּ חֲכָמִים
10 בְּסוּדָר שָׁוֶה זוּז, שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת מִי שְׁאֵין לוֹ[10].
11 וּמְכַסִּין פְּנֵי הַמֵּת, שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת הָעֲנִיִּים שֶׁפְּנֵיהֶם
12 מֻשְׁחָרִין בָּרָעָב[11].

2) סוגרים. ולשון המשנה (שבת פכ"ג, מ"ה) מעמצין, מלשון "ועוצם עיניו" (ישעיה לג, טו). 3) כענין שנאמר (בראשית מו, ד) "ויוסף ישית ידו על עיניך". 4) סותמים. 5) שלא יכנס בהם הרוח ויתפח (פרישה' לטור' יו"ד סי' שנב). 6) להעביר ממנו זוהמתו, כדי שלא יקוץ העם בטלטולו (בית יוסף' שם). 7) כדי שיבוא בטהרה למנוחה, כדרך שהיה רגיל לילך בכל שבת לבית הכנסת (פרישה' שם). ולדעת הרדב"ז קיבל רבינו כל המנהג הזה מהגאונים בתשובותיהם. 8) ובכתב־יד תימן, תיבה זו איננה. 9) ירושלמי כלאים פרק ט הלכה ג, בצוואתו של רבי יאשיה. 10) מועד קטן כז, ב: "עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו ויצא בכלי פשתן, ונהגו העם אחריו לצאת בכלי פשתן". וכתב הרדב"ז: עכשיו נהגו בתכריכין של מנה (=מאה זוז), וסמכו על מה שאמרו (כתובות קיא, ב): "עתידים צדיקים שיעמדו במלבושיהם", ואין חוששים לתקנת העניים, שמי שאין ידו משגת הרי הוא מוטל על הציבור ויקברו אותו לפי כבודו. וב'נמוקי יוסף' למו"ק שם, מדגיש: כל העושה תכריכין נאים למת וחשובים, מכירים בו שהוא מודה בתחיית המתים, ותבוא עליו ברכה. 11) מחמת הבצורת, והכוונה לעניים חיים שלא יתביישו (מועד קטן כז, א).

13 ב. וְאָסוּר לִקְבֹּר בְּתַכְרִיכִין שֶׁל מֶשִׁי וּבְגָדִים הַמְּזָהָבִין
14 הָרְקוּמִין, אֲפִלּוּ לְנָשִׁיא שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל; שֶׁזֶּהוּ[12] גַּסּוּת
15 הָרוּחַ, וְהַשְׁחָתָה[13], וּמַעֲשֵׂה עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.
16 וְסוֹבְלִין[14] אֶת הַמֵּת[15] עַל הַכָּתֵף[16] עַד בֵּית הַקְּבָרוֹת.

12) בכת"י תימן: שזו. 13) השחתת כלים, שכל המשבר כלים וקורע בגדים, עובר ב"לא תשחית", כמבואר לקמן הל' מלכים פ"ד ה"י. ולשון רבינו לקמן פי"ד, הכ"ה: "מוטב לתתם לעניים ואל ישליכם לרימה ותולעה" וכו'. 14) נושאים. 15) מוטל על מיטתו. 16) ולא על סוסים, כי כן נמצא בדרשות ר"י אבן שועיב, פ' ויחי בשם הרמב"ן, שלא לישא בבהמות כי־אם על כתף, ככתוב (בראשית נ, יג): "וישאו אותו בניו ארצה כנען", כי הצורך לשאתו על סוסים הוא עונש, ככתוב (מלכים־ב יד, כ) "וישאו אותו על הסוסים", וכן בדברי הימים (ב כה, כד־כח) "ומעת אשר סר אמציהו... וישאוהו על הסוסים" (ציוני מהר"ן).

17 ג. וְנוֹשְׂאֵי הַמִּטָּה אֲסוּרִין בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל, שֶׁמָּא
18 תִּפָּסֵק רְצוּעָה מִסַּנְדָּלוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן, וְנִמְצָא מִתְעַכֵּב
19 מִן הַמִּצְוָה[17].

17) ירושלמי ברכות פ"ג, ה"א. וזה דוקא בזמנם שהיו להם כתפים מיוחדים לשאת המיטה. אבל בזמננו, שהכל מסייעים לישא, אין איסור בנעילת סנדל (כסף־משנה), וכן ביו"ד סי' שנח סעיף ג.

20 ד. וְחוֹפְרִין בֶּעָפָר מְעָרוֹת[18], וְעוֹשִׂין כּוּךְ[19] בְּצַד
21 הַמְּעָרָה, וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ בּוֹ וּפָנָיו לְמַעְלָה[20], וּמַחֲזִירִין
22 הֶעָפָר וְהָאֲבָנִים עָלָיו. וְיֵשׁ לָהֶן[21] לִקְבֹּר בְּאָרוֹן שֶׁל
23 עֵץ. וְהַמְלַוִּין אוֹתוֹ אוֹמְרִין לוֹ: לֵךְ בְּשָׁלוֹם[22].
24 שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם. וּמְצַיְּנִין
25 אֶת כָּל בֵּית הַקְּבָרוֹת[23], וּבוֹנִין נֶפֶשׁ[24] עַל הַקֶּבֶר.
26 וְהַצַּדִּיקִים אֵין בּוֹנִים לָהֶם נֶפֶשׁ עַל קִבְרוֹתֵיהֶם,
27 שְׁדִבְרֵיהֶם הֵם זִכְרוֹנָם[25]. וְלֹא יִפְנֶה אָדָם לְבַקֵּר
28 הַקְּבָרוֹת[26].

18) ירושלמי מו"ק פ"א, ה"ה: "בראשונה היו קוברים אותו במהמורות", כדי שיתאכל הבשר מהר. 19) חלל מארך וצר בכותל המערה, כמין ארגז (מו"ק פ"א מ"ו, וב"תפארת

ישראל" שם). וראה בבא־בתרא ק, ב. 20) שם עד, א "וגנו אפרקיד". ובירושלמי נזיר פ"ט ה"ג: איזהו מושכב כדרכו? רגליו מופשטות וידיו על לבו. 21) מותר להם, אבל לכתחילה אין לקברו בארון, ובירושלמי כלאים פ"ט ה"ג, מצינו שרבינו הקדוש ציוה: אל תרבו עלי תכריכין, ויהא ארוני נקוב בארץ, למדנו שמצוה מן המובחר בעפר ממש (רדב"ז). רמז לזה: "הכל היה מן העפר, והכל שב אל העפר" (קהלת ג, כ) וכפירוש הרמב"ן ב"תורת האדם" שהקבורה בקרקע מצוה, ואפילו בחוץ לארץ (ביאור הגר"א ליו"ד סי' שסב ס"ק ג). וביו"ד סי' שסג סעיף א, מעיר: יש נוהגים לתת מעפר א"י בקבר, שעפר א"י מכפר, ככתוב: וכפר אדמתו עמו. וראה מדרש תנחומא פ' ויחי אות ג. 22) מועד קטן כט, א. 23) בדפוס וניציאה שי"א, וכן בכת"י תימן: את הקברות. סדים את הקברות בסיד, כדי שלא יגשו שם אוכלי תרומה, רמז לדבר (יחזקאל לט, טו) "וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון" (מו"ק ה, א). 24) מצבה לזכרון, שקלים פ"ב מ"ה. 25) ירושלמי שם, ומפרש ה"פני משה": דבריהם שמניחים לעולם, מה שחידשו בדברי תורה - הם זכרונם. 26) לפקוד בזה את זכרם, כי אין צורך בזה. הם נזכרים ע"י דבריהם ומעשיהם הטובים (ריב"ש הובא בכסף־משנה).

1 **ה. הַגּוֹסֵס[27] - הֲרֵי הוּא כְּחַי לְכָל דָּבָר[28]. אֵין קוֹשְׁרִין**
2 **לְחָיָיו, וְאֵין פּוֹקְקִין נְקָבָיו, וְאֵין מַנִּיחִין כְּלִי מַתָּכוֹת**
3 **וּכְלִי מֵקַר עַל טַבּוּרוֹ שֶׁלֹּא יִתְפַּח, וְלֹא סָכִין אוֹתוֹ,**
4 **וְלֹא מְדִיחִין אוֹתוֹ, וְלֹא מַטִּילִין אוֹתוֹ עַל הַחֹל[29] וְלֹא**
5 **עַל הַמֶּלַח, עַד שָׁעָה שְׁמִימוּת. וְהַנּוֹגֵעַ בּוֹ - הֲרֵי זֶה**
6 **שׁוֹפֵךְ דָּמִים[30]. לָמָּה זֶה דּוֹמֶה? לְנֵר שֶׁמִּטַּפְטֵף, כֵּיוָן**
7 **שֶׁיִּגַּע בּוֹ אָדָם יִכְבֶּה. וְכָל הַמְאַמֵּץ עֵינָיו עִם יְצִיאַת**
8 **נֶפֶשׁ - הֲרֵי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים[31]; אֶלָּא יִשְׁהֶא מְעַט,**
9 **שֶׁמָּא נִתְעַלֵּף[32]. וְכֵן אֵין קוֹרְעִין עָלָיו, וְלֹא חוֹלְצִין**
10 **כָּתֵף[33], וְלֹא מַסְפִּידִין, וְלֹא מַכְנִיסִין עִמּוֹ אָרוֹן**
11 **וְתַכְרִיכִין בַּבַּיִת[34] עַד שֶׁיָּמוּת.**

27) חולה הנוטה למות. 28) שמחות פ"א, ה"א. והרי"ף למו"ק פ"ג מביא ברייתא זו, ומפרש ה'נמוקי יוסף' שם: לכל דבר - ליתן גט, ולמתנה, וכהן רשאי להכנס לביתו, אע"פ שרוב גוססים למיתה. 29) שלא יסריח. 30) שהוא מקרב את מיתתו. 31) שבת קנא, ב. 32) ועדיין חי הוא. 33) "חולץ כתפו ומוציא זרועו מן הקרע של חלוק, ונמצא זרועו עם כתפו מגולין" (רי"ף למו"ק פ"ג, לדף כב), וראה לקמן פ"ח, הלכה ג. 34) שלא להבעיתו ותתקרב מיתתו (שמחות שם ה"ה).

12 **ו. מִי שֶׁמֵּתוּ מֵטָּל לְפָנָיו - אוֹכֵל בְּבַיִת אַחֵר[35]. אֵין**
13 **לוֹ בַּיִת אַחֵר - עוֹשֶׂה מְחִיצָה וְאוֹכֵל. אֵין לוֹ דָּבָר**
14 **לַעֲשׂוֹת מְחִיצָה - מַחֲזִיר פָּנָיו וְאוֹכֵל. וּבֵין כַּךְ וּבֵין**
15 **כַּךְ אֵינוֹ מֵסֵב[36] וְאוֹכֵל, וְלֹא אוֹכֵל בָּשָׂר וְלֹא שׁוֹתֶה**
16 **יַיִן[37]. וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ[38] וְאֵינוֹ מְזַמֵּן[39], וְאֵין מְבָרְכִין**
17 **עָלָיו[40] וְאֵין מְזַמְּנִין עָלָיו[41]. וּפָטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע**
18 **וּמִן הַתְּפִלָּה וּמִתְּפִלִּין[42] וּמִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת**
19 **בַּתּוֹרָה[43]. בְּשַׁבָּת[44] - מֵסֵב, וְאוֹכֵל בָּשָׂר וְשׁוֹתֶה יַיִן,**
20 **וּמְבָרֵךְ וּמְזַמֵּן, וּמְבָרְכִין עָלָיו וּמְזַמְּנִין עָלָיו. וְחַיָּב**
21 **בְּכָל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה, חוּץ מִתַּשְׁמִישׁ**
22 **הַמִּטָּה[45]. נִקְבַּר הַמֵּת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל בָּשָׂר**
23 **וְלִשְׁתּוֹת יַיִן מֵעַט, כְּדֵי לִשְׁרוֹת אֲכִילָה שֶׁבְּמֵעָיו, אֲבָל**
24 **לֹא לִרְווֹת[46].**

35) שלא יהא נראה כ"לועג לרש" (ברכות יז, ב וברש"י). 36) כדרך המסובים בחשיבות, על צדו השמאלי ועל מיטה (רש"י שם). 37) שעליו לעסוק בצרכי המת וקבורתו, ולא להמשך באכילה ושתיה יתירה (תוספות למו"ק כג, ב ד"ה ואינו אוכל). 38) ברכת המוציא. 39) ברכת המזון. 40) אין צריך שיברכו לו אחרים ברכת המזון. 41) אינו מצטרף על שלשה לברך ברכת המזון בזימון (רש"י לברכות יח, א). 42) אע"פ שמצוות אלו יש בהן קבלת עול מלכות שמים - פטור מהן, הואיל וטרוד בקבורת מתו, והעוסק במצוה פטור מן המצוה. 43) שם. ובירושלמי שם פ"ג ה"א, שנינו: "אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעים לו, למה? מפני כבודו של מת, או משום שאין לו מי שישא משאו". ומפרש ה"פני משה" מפני כבודו של מת: שמראה עצמו שאינו חשוב בעיניו להתאבל עליו. ולפי זה, אפילו יש מי שיעסוק בקבורתו, אסור לו להחמיר על עצמו. ובמסכת שמחות פ"י ה"א, הזכירו רק טעם זה. וראה באו"ח סי' עא סעיף א: "ואם יש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורה ורצה להחמיר על עצמו... אין מוחים בידו". ועל זה סומכים האוננים, שהולכים לבית הכנסת ומתפללים, במקום שיש מתעסקים ומשמרים המת (ט"ז שם). 44) שאינו טרוד בה בצרכי קבורת המת, שהרי אסור לקברו בשבת, וגם אין מתאבלים בה, כמו שאמרו (ירושלמי מו"ק פ"ג, ה"ה) "ברכת ה' היא תעשיר - זו ברכת שבת; ולא יוסיף עצב עמה - זו אבילות". 45) שדברים שבצנעה נוהגת בהם אבלות בשבת, כמבואר לקמן פ"י ה"א, ואפילו האונן אסור בתשמיש, שיש בזה משום "שמחה יתירה וחוצפה" (תוספות למו"ק כג, ב ד"ה ואינו אוכל). כל דיני אבילות מיום המיתה עד לקבורה נקראים: דיני אנינות. ושאר פרטי דיני האנינות, כתבם רבינו בהל' מעשר שני פ"ג, ה"ה־ז. 46) לשתות הרבה לרויה, שמא ישתכר ויסיח דעתו מהאבילות (כתובות ח, ב) "התחילו היו שותים ומשתכרים - החזירו הדבר ליושנו". ומפרש הרמב"ן, שלא ישתו אלא בתוך הסעודה, שאינו משכר.

25 **ז. אֵין מַשְׁהִין אֶת הַמֵּת[47], אֶלָּא מַדְחִין[48] מִטָּתוֹ מִיָּד.**
26 **וְכָל הַמַּדְחֶה מִטָּתוֹ - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[49]. וְעַל אָבִיו**
27 **וְעַל אִמּוֹ - הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה[50].**

47) מלקוברו. 48) ממהרים להוציאו. 49) מו"ק כב, א. 50) שם. וכתב הש"ך יו"ד סי' שנז סק"א, לפי שאין דרך להספיד ולהתאבל הרבה על שאר קרוביו, לפיכך יותר כבוד הוא להם שיקברו במהרה, משישתהו הרבה ולא יספדום, אבל על אביו ואמו שחייב להספידם ולקונן עליהם הרבה, הממהר להוציאם הוא מגונה.

28 **ח. הָיָה עֶרֶב שַׁבָּת אוֹ עֶרֶב יוֹם טוֹב, אוֹ שֶׁהָיוּ**

גְּשָׁמִים מְזַלְּפִין עַל הַמִּטָּה - מֻתָּר; שֶׁלֹּא מִהֵר אֶלָּא לִכְבוֹד אָבִיו וְאִמּוֹ[51]. וְכָל הַמַּלִּין אֶת מֵתּוֹ - עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה[52], אֶלָּא אִם כֵּן הֵלִינוּ לִכְבוֹדוֹ וּלְהַשְׁלִים צְרָכָיו[53].

51) שם, ובשמחות פ"ט. 52) של "לא תלין נבלתו על העץ" (דברים כא, כג), ונאמר שם: כי קבור תקברנו - לרבות כל המתים, אפילו אינם הרוגי בית־דין (סנהדרין מו, ב). 53) שם עמ' א. וכתב הרדב"ז בתשובותיו סימן שיא, דוקא אם הלין אותו כל הלילה עד הבוקר עובר בלאו, אבל מקצת הלילה אין בו אפילו איסור, אלא כדי להיות משובח, יש למהר להוציאו. ובזוהר פ' אמור דף פח, ב מבואר דשיעור "לא תלין" - הוא כ"ד שעות כשיעור יום ולילה.

ט. הָאֲבֵל בְּיוֹם רִאשׁוֹן בִּלְבַד[54] - אָסוּר לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין וְלֶאֱכֹל מְשֻׁלָּשׁ, וְחַיָּב לֵישֵׁב עַל מִטָּה כְּפוּיָה[55]. וּבְשְׁאָר יְמֵי הָאֵבֶל - מֻתָּר לוֹ לֶאֱכֹל מְשֻׁלָּשׁ, וְלֵישֵׁב עַל גַּבֵּי מַפָּץ[56] אוֹ קַרְקַע[57], וּמַנִּיחַ תְּפִלִּין. וּמְנַיִן שֶׁהוּא אָסוּר בְּיוֹם רִאשׁוֹן לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לִיחֶזְקֵאל: פְּאֵרְךָ[58] חֲבוֹשׁ עָלֶיךָ. מִכְּלָל שֶׁכָּל הָעָם אֲסוּרִין[59]. וְנֶאֱמַר לוֹ: וְלֶחֶם אֲנָשִׁים לֹא תֹאכֵל. מִכְּלָל שֶׁכָּל הָעָם אוֹכְלִין מְשֻׁלָּשׁ אֲחֵרִים בְּיוֹם רִאשׁוֹן, וַאֲסוּרִין לֶאֱכֹל מְשֻׁלָּשׁ עַצְמָן[60].

54) שזהו עיקר האבילות, ככתוב (עמוס ח, י) "ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר" (מו"ק כא, א). 55) הופך אותה, פניה למטה ורגליה למעלה (שם טו, ובר"ן). וב'טור' יו"ד סי' שפז גורס בדברי רבינו: וחייב לישון על מיטה כפויה. 56) מצע גס, כעין מחצלת של קנים. 57) ואינו חייב לישב על מיטה כפויה, ובירושלמי שם פ"ג ה"ה, אמרו: "וישבו אתו לארץ (איוב ב, יג) - על הארץ אין כתיב כאן, אלא לארץ: דבר שהוא סמוך לארץ, מכאן שהיו ישנים על מיטות כפויות". ושוב אמרו שם: "אמר איני כופה את המיטה, הרי אני ישן ע"ג הספסל, אין שומעים לו". וראה בביאורנו לקמן פ"ה הי"ח, מקורות נוספים לכפיית המיטה. 58) פאר - אלו התפילין, ובתרגום יונתן שם: טוטפתך יהוין עלך. 59) מו"ק טו, א. שכן הכתוב מונה שם הרבה דברים, שעליו לנהוג בהם, בניגוד לשאר אבלים, והוא מזהירו: "ולא תספוד ולא תבכה... מתים אבל לא תעשה...ונעליך תשים ברגלך". ובכתובות ו, ב פטרו אבל מתפילין, שנאמר בהן: פאר, ומפרש רש"י: "ואבל מעולל בעפר קרנו וראשו, ואין זה פאר לתפילין". ורש"י לסוכה כה, א מוסיף: "וכשמתפאר, מראה בעצמו שאינו אבל". 60) מו"ק כז, ב. וסובר רבינו, שכל הסעודות של אותו היום אינן משלו, וכן דעת ה'תוספות' שם ד"ה יום ראשון. וב'פרישה' ל'טור' יו"ד סי' שעח מטעים: כי האבל דואג ונאנח על מתו ואינו חושש לאכול, כי רצונו למות כמו שמת קרובו, על כן ציוו על שכיניו שיאכילוהו משלהם. ובירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה, אמרו: "תבוא מאירה (קללה) לשכנים שהצריכוהו לאכול משלו ולעשות מלאכה" (לפי נוסח הרא"ש). ולדעת הרא"ש שם אות פט, אין האיסור אלא בסעודה ראשונה, אבל שאר הארוחות שבאותו יום מותר לו לאכלן משלו. וכן פסק השו"ע יו"ד סימן שעח, סעיף א. וב"הגהות מיימוניות" הביאו, שרבינו נתנאל היה יושב בתענית, וסמך לדבריו: לא תאכלו על הדם, ובלילה היה סועד משלו.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) הדברים שהאבל אסור בהם ביום הראשון מן התורה; ובשאר הימים מדבריהם. ההבדל בין שלושת ימים הראשונים לשאר ימי השבעה - לעניין עשיית מלאכה. שותפים או אחים שאירע אבל לאחד מהם - מה דין חנותם המשותפת. שאילת שלום לאבל מהתחלת ימי אבלו, עד תום י"ב חודש לאבל אביו ואמו.

א. אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁהָאֵבֵל אָסוּר בָּהֶן בְּיוֹם רִאשׁוֹן מִן הַתּוֹרָה, וּבִשְׁאָר יְמֵים מִדִּבְרֵיהֶם[2]: אָסוּר לְסַפֵּר, וּלְכַבֵּס, וְלִרְחֹץ, וְלָסוּךְ[3], וּלְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ, וְלִנְעֹל אֶת הַסַּנְדָּל, וַעֲשׂוֹת מְלָאכָה, וְלִקְרוֹת בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, וְלִזְקֹף אֶת הַמִּטָּה[4], וְלִפְרֹעַ אֶת רֹאשׁוֹ[5], וְלִשְׁאֹל שָׁלוֹם. הַכֹּל אַחַד עָשָׂר דָּבָר[6].

2) רבינו לשיטתו, שאין אבילות מן התורה אלא ביום ראשון, שהוא יום המיתה ויום הקבורה, כדבריו לעיל פ"א ה"א. 3) בשמן מבושם, שסכים בו אחר הרחיצה, כמבואר להלן ה"ג. 4) שכל המיטות שיש לו בתוך ביתו, חייב להפכן ראשן למטה, ורגליהן למעלה, ראה להלן הי"ח. 5) לגלות, שחייב בעטיפת הראש, כלהלן הי"ט. 6) וכולם מתבארים והולכים בפרק זה.

ב. וּמְנַיִן שֶׁהָאֵבֵל אָסוּר בְּתִסְפֹּרֶת? שֶׁהֲרֵי הִזְהִיר בְּנֵי אַהֲרֹן: רָאשֵׁיכֶם אַל תִּפְרָעוּ[7]. מִכְּלָל שֶׁכָּל הַמִּתְאַבֵּל אָסוּר לְסַפֵּר שְׂעָרוֹ, אֶלָּא מְגַדֵּל פֶּרַע[8]. וּכְשֵׁם שֶׁאָסוּר לְגַלֵּחַ שְׂעַר רֹאשׁוֹ, כָּךְ אָסוּר לְגַלֵּחַ שְׂעַר זְקָנוֹ וְכָל שְׂעַר שִׁיּשׁ בּוֹ[9]. אֶחָד הַמְגַלֵּחַ[10] וְאֶחָד הַמִּתְגַּלֵּחַ[11]. הָיָה מְגַלֵּחַ וְשָׁמַע שֶׁמֵּת אָבִיו - מַשְׁלִים תִּגְלַחַת שְׂעָרוֹ. אֶחָד הַמְגַלֵּחַ וְאֶחָד הַמִּתְגַּלֵּחַ[12]. וְכֵן אָסוּר לְגַלֵּחַ שָׂפָה, וְלִטֹּל צִפָּרְנָיו בְּכְלִי[13]; אֲבָל בְּשִׁנָּיו, אוֹ שֶׁנּוֹטֵל צִפֹּרֶן בְּצִפֹּרֶן - מֻתָּר[14].

7) אל תגדלו שיער, כשמתו אחיהם נדב ואביהוא. 8) מועד קטן יד, ב. וטעם ההבדל בין בני אהרן לשאר האבלים, שגידול שיער נחשב לניוול וצער, ואין זה כבוד לבני אהרן שיראו מנוולים לפני העם, הואיל ו"שמן משחת ה'" עליהם, ככתוב שם ז. וכנראה שמשה נצטווה מפי ה' כ"הוראת שעה", שבני אהרן ישתוו בזה לאביהם שהוא כהן גדול, שאינו מיטמא לקרוביו, ואינו נוהג דיני אבל (ראה שם כא, י), והכל שלא לערבב שמחתו של מקום בימי המילואים (רמב"ן שם), וראה לקמן פ"ו, ה"ב. 9) שמחות פ"ז. וכן ב'תוספות' ליבמות מג, א ד"ה במקום שמותר. 10) אם הוא אבל, אינו יכול לגלח אחרים. 11) אם הוא אבל, לא יניח את המגלח שיגלחו, שאסור לסייע בידי עוברי עבירה (רדב"ז). והשווה הל' נזירות פ"ה, הי"א. 12) שמחות פ"ה ה"ח, משום כבוד הבריות. ולפיכך מותר, אפילו כשהמגלח הוא אבל. וכן בירושלמי שבת פ"א ה"ב, ולפיכך אם היה

בעיר ספר אחר שאינו אבל, יגמור השני ולא האבל (יו"ד סי' שץ, סעיף ב). 13) מו"ק יח, א. "ובגנוסטרא אסור". ומפרש הסמ"ג (עשין דרבנן ב): גנוסטרא - מספרים, והוא־הדין בתער. ואע"פ שבמו"ק שם אמרו: "ביקשו ממנו שפה (המעכבת את האכילה) והתיר להם" = לגלח, אין זה אלא בחול המועד, אבל באבילות אסור בכל פנים, וראה הל' יו"ט פ"ז, ה"כ. 14) מועד קטן, שם.

1 **ג. וּמִנַּיִן שֶׁהָאֵבֶל אָסוּר לְכַבֵּס בְּגָדָיו וְלִרְחֹץ גּוּפּוֹ**
2 **וְלָסוּךְ? שֶׁנֶּאֱמַר: הִתְאַבְּלִי נָא וְלִבְשִׁי בִּגְדֵי אֵבֶל**[15]
3 **וְאַל תָּסוּכִי שֶׁמֶן. וּרְחִיצָה בְּכְלַל סִיכָה**[16]**, שֶׁהֲרְחִיצָה**
4 **קוֹדֶמֶת לְסִיכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָחַצְתְּ וָסַכְתְּ**[17]**. וּכְשֵׁם**
5 **שֶׁאָבֵל אָסוּר בְּכִבּוּס בְּגָדִים, כָּךְ אָסוּר לִלְבֹּשׁ כֵּלִים**
6 **לְבָנִים חֲדָשִׁים וּמְגֹהָצִין**[18]**.**

15) בלתי מכובסים (שם טו, א). 16) שם עמ' ב. ורש"י מפרש: "שנאמר (תהלים קט, יח) ותבוא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו". כשם שהשמן סכים בו מבחוץ ונבלע בעצמות, אף "מים בקרבו" - נבלעים בו דרך רחיצה, שהיא מבחוץ (יומא עו, ב וברש"י שם). 17) דרש זה אינו נמצא בגמרא שם. וב'בית יוסף' סימן שפא, מדגיש: "שלא מצינו אסור בסיכה ומותר ברחיצה". 18) אבל בגדים צבועים, אין גיהוצם וחידושם ניכר בהם הרבה (מו"ק כג, א), וראה לקמן פ"ו, ה"ד. וכתב הרדב"ז: דעת רוב האחרונים, שאסור אפילו להציע תחתיו סדינים מגוהצים, שכמו שאדם שמח כשלובש בגדים נאים, כן הוא שמח כשמציעים תחתיו, ואפשר שכך היא דעת רבינו. וכן ביו"ד סי' שפט, סעיף א.

7 **ד. אָסוּר לָסוּךְ מִקְצָת גּוּפּוֹ כְּכָל גּוּפּוֹ**[19]**. וְאִם לְהַעֲבִיר**
8 **אֶת הַזֵּהֲמָא - מֻתָּר**[20]**. וְכֵן אָסוּר בִּרְחִיצַת מִקְצָת גּוּפּוֹ**
9 **בְּחַמִּין; אֲבָל בְּצוֹנֵן - רוֹחֵץ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו, אֲבָל**
10 **לֹא כָּל גּוּפּוֹ**[21]**.**

19) תענית יג, ב. 20) שאין זו לתענוג. וביר'שלמי (יומא פ"ח, ה"א) שנינו: "בתשעה באב ובתענית ציבור, סיכה... שאינה של תענוג מותר", וסובר רבינו שיש להשוות דין אבל לתשעה באב, שגם הוא משום אבילות על חורבן הבית, כמבואר בתענית יג, א. וראה הל' תעניות פ"ח, ה"י. 21) שם עמ' ב. וביו"ד סי' שפא, סעיף א: "ואם היה מלוכלך בטיט ובצואה, רוחץ כדרכו ואינו חושש".

11 **ה. מִנַּיִן לְאָבֵל שֶׁאָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה? שֶׁנֶּאֱמַר:**
12 **וַיְנַחֵם דָּוִד אֶת בַּת שֶׁבַע אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַיִּשְׁכַּב**
13 **עִמָּהּ**[22]**. מִכְּלָל שֶׁהָיָה אָסוּר מִקֹּדֶם**[23]**. וְכֵן לֹא יִשָּׂא**
14 **הָאָבֵל אִשָּׁה**[24]**, וְלֹא תִּנָּשֵׂא אִשָּׁה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
15 **מְשַׁמְּשִׁין מִטָּתָן**[25]**. וּמֻתָּר לְהִתְיַחֵד עִם אִשְׁתּוֹ, וְאַף עַל**
16 **פִּי שֶׁהוּא אָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה**[26]**.**

22) לאחר האבילות על ילדם. 23) מו"ק טו, ב. ושם כד, א אמרו: "מעשה באחד ששימש מיטתו בימי אבלו, ושמטו חזירים את גוויתו". 24) לכנסה לחופה. 25) ואפילו כל שלשים יום אסור לו לישא, כמבואר לקמן פ"ו, ה"ה (שם כג, א). 26) ואין חוששים שמא יבוא עליה (כתובות ד, ב). וכל זה בשאר אבילות, אבל אם מת אביו של חתן ונכנס לחופה, אסור לו להתייחד עם אשתו "כדי שלא ישמש מיטתו", כמבואר לקמן פי"א ה"ה, ובביאורנו שם. והשווה הל' איסורי ביאה פכ"ב, הי"א.

17 **ו. מִנַּיִן שֶׁהָאֵבֶל אָסוּר בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר**
18 **לִיחֶזְקֵאל**[27]**: וּנְעָלֶיךָ תָּשִׂים בְּרַגְלֶיךָ**[28]**. מִכְּלָל שֶׁכָּל**
19 **הָעָם אֲסוּרִין**[29]**. הָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ**[30] **- נוֹעֵל וְהוֹלֵךְ;**
20 **וּכְשֶׁשָּׁכְנַס בַּמְּדִינָה**[31] **- חוֹלֵץ מִנְעָלָיו**[32]**.**

27) כשמתה עליו אשתו. 28) בניגוד לשאר אבלים, כי יחזקאל שימש בזה למופת, שבבוא ימי החורבן על ישראל, לא יתאבלו ולא יבכו, מרוב בהלה ותדהמה, כמפורש שם כד. 29) מו"ק טו, ב. וכל זה בסנדל של עור, אבל בשל עץ או של לבד מותר, שאין מנעל אלא של עור (יו"ד סי' שפב, סעיף א) והשווה הל' שביתת עשור פ"ג, ה"ז. 30) שקשה לו ללכת יחף. 31) לעיר. 32) מו"ק טו, ב. ובשמחות פ"ה, ה"י. והשווה הל' תעניות פ"ג, ה"ד.

21 **ז. רֶמֶז לְאָבֵל שֶׁאָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה, זֶה שֶׁנֶּאֱמַר:**
22 **וְהָפַכְתִּי חַגֵּיכֶם לְאֵבֶל. מַה חַג אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה,**
23 **אַף אֵבֶל אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה**[33]**. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא אָסוּר**
24 **בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה, כָּךְ הוּא אָסוּר לִשָּׂא וְלִתֵּן**[34]
25 **בְּסְחוֹרָה, וְלֵילֵךְ מִמְּדִינָה לִמְדִינָה בְּסְחוֹרָה**[35]**.**

33) מו"ק שם, ומתוך שאין זו ראיה גמורה, שהרי לא כל מה שאסור בחג אסור באבל, ולא כל מה שמותר בחול מותר באבל, נקט רבינו: "רמז לדבר" (רדב"ז). 34) לקנות ולמכור, ומקורו בירושלמי, מובא בביאורנו לקמן ה"ט, אות לח. 35) ודבר זה אסור כל שלשים יום, ראה לקמן פ"ו, ה"ח. וכתב הרדב"ז: אם היה מסחרו דבר האבד, אחרים מוכרים לו סחורתו, וסמך רבינו על מה שכתב בהל' שביתת יו"ט פ"ז, הכ"ב: "אין עושים סחורה במועד (=חול המועד), בין למכור בין לקנות, ואם היה דבר אבד, שאינו מצוי תמיד לאחר המועד, כגון ספינות... שבאו, או שהם מבקשים לצאת ומכרו בזול, או לקחו ביוקר, הרי זה מותר לקנות או למכור". וכן ב'יורה דעה' סי' שפ, סעיף ו.

26 **ח. כָּל שִׁלְשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת**
27 **מְלָאכָה אֲפִלּוּ הָיָה עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה. מִכָּאן**
28 **וְאֵילָךְ, אִם הָיָה עָנִי - עוֹשֶׂה בְּצִנְעָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ,**
29 **וְהָאִשָּׁה טָוָה בְּפֶלֶךְ**[36] **בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ**[37]**.**

36) כישור, קנה שעליו נכרכים החוטים הנטווים. 37) מו"ק כא, ב. וביר'שלמי שם פ"ג ה"ה, מסיים בה: "אבל אמרו, תבוא מאירה (=קללה) לשכיניו, שהצריכוהו לכך". והטעם לשלשת ימים, מבואר שם, "שאין תוקפו של אבל אלא עד שלשה ימים", כי כל שלשה ימים הראשונים הנפש מרחפת על הגוף, סוברת שעוד תחזור אליו, כיון שהיא רואה שנשתנה זיו הפנים, היא מניחתו והולכת לה. והראב"ד כותב: הואיל ושלשה ימים הראשונים הם לבכי (ראה לקמן פי"ג הי"א), אם יתעסק בהם במלאכה, נמצא מתעצל בבכי (כסף־משנה). ולדעת הרדב"ז, אשה טווה בפלך, אפילו בשלשה ימים הראשונים ואפילו היא עשירה,

שהבטלה מביאה לידי זימה. ואם היא עניה, עושה את מלאכתה אחר שלשה ימים כאיש, בכל אומנות שהיא.

1 **ט. שְׁנֵי אַחִים אוֹ שְׁנֵי שֻׁתָּפִין[38] שֶׁהָיוּ בַּחֲנוּת אַחַת,**
2 **וְאֵרַע אֵבֶל לְאֶחָד מֵהֶן - נוֹעֲלִין אֶת הַחֲנוּת כָּל**
3 **שִׁבְעָה[39].**

38) בכת"י תימן: שהן. 39) ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה, שהרי השותף עוסק במלאכת שניהם, וכאילו הוא שליחו של האבל. ולדעת הראב"ד, הובא בראש"ש למו"ק פ"ב, אות ה, אין השותף עוסק בחנות בפרהסיא, אבל בביתו בצנעה מתעסק השותף בעסק השותפות, והשכר מתחלק לשניהם, כמבואר לקמן הי"א ב"מוחכרים או מושכרים מקודם... הרי אלו יעשו", משום שאין זה מפורסם שבהמה זו היא של פלוני האבל, וכנראה שרבינו מסכים לזה (כסף־משנה). וכן פסק ביו"ד שם, סעיף כא: "אבל יכול לעשות בצנעה בתוך ביתו אפילו בעסק השותפות, ואם האבל הוא אדם חשוב והשותפות נקראת על שמו...אסור לשני לעשות אפילו בתוך ביתו". ומקורו במו"ק יא, ב, בעובדה של מַריוֹן ושותפו מר בריה דרב אחא.

4 **י. אֲפִלּוּ דְּבָרִים שֶׁמְּתָּר לַעֲשׂוֹתָן בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד[40] -**
5 **אָסוּר לְאָבֵל לַעֲשׂוֹתָן בְּיָדוֹ בִּימֵי אֲבֵלוּתוֹ[41]; אֲבָל אֲחֵרִים**
6 **עוֹשִׂים לוֹ. כֵּיצַד? הָיוּ זֵיתָיו לַהֲפֹךְ[42], וְכַדָּיו לָגוּף[43],**
7 **וּפִשְׁתָּנוֹ לַעֲלוֹת מִן הַמִּשְׁרָה[44], וַצְמָרוֹ מִן הַיְּוָרָה[45] -**
8 **שׁוֹכֵר אֲחֵרִים לַעֲשׂוֹת לוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאבְדוּ[46].**
9 **וּמְרַבְּצִין[47] לוֹ שָׁדֵהוּ מִשֶּׁתַּגִּיעַ עוֹנַת הַמַּיִם[48].**

40) שאם לא ייעשו, יהיה לו הפסד רב, וכמבואר בהל' יו"ט פ"ז, ה"ב־ג. 41) מו"ק שם, כדי שלא ישכח אבלו (ר"ן שם). 42) שהגיעה שעתם להפכם בכלי הנקרא "מעטן" כדי שיתרככו היטב, ויוכשרו לדרכם בבית הבד. ורבינו גורס במו"ק שם: "אלו דברים העושים לאבל, זיתיו להפוך" (מגיד־משנה להל' יו"ט, שם ה"ג). 43) לסתום במגופה, שאם לא יוגפו יתקלקל השמן החדש שבכדים. 44) דרך לשום גבעולי פשתן במשרת מים כדי שיתרככו, ואח"כ מייבשם בתנור וסורקם, וכשישהו במים יותר מהראוי ירקבו. 45) שנתנו שם לקלוט צבע ממי צבע שביורה. 46) בניגוד לחול המועד, שעושה כל מלאכות אלו בעצמו (מו"ק שם). 47) משקים השקייה מועטת. 48) עונת ההשקייה, ואם לא ישקוה קודם הזריעה, שוב אינה נזרעת בשנה זו (רמב"ן). ובמו"ק שם הגירסא: "עונת המים שלו", ומפרש רש"י: יגיע זמנו להשקות השדה, שהמים חלוקים לשדות שבבקעה, לכל אחד יומו, או שבוע שלו, ואם לא ישקו לו עתה יאבד תורו והפסדו רב.

10 **יא. הָאֲרִיסִין[49] וְהַחֲכִירִין שֶׁלּוֹ וְהַקַּבְּלָנִין[50] - הֲרֵי אֵלּוּ**
11 **יַעֲשׂוּ כְּדַרְכָּן[51]. אֲבָל הַחַמָּרִים[52] וְהַגַּמָּלִים בִּבְהֵמוֹת**
12 **שֶׁלּוֹ[53] וְהַסַּפָּנִים בִּסְפִינָה[54] שֶׁלּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא**
13 **יַעֲשׂוּ[55]. וְאִם הָיוּ מֻחְכָּרִים[56] אוֹ מֻשְׁכָּרִים מִקֹּדֶם לִזְמַן**
14 **קָצוּב[57] - הֲרֵי אֵלּוּ יַעֲשׂוּ[58].**

49) שמקבל שדה מחבירו לעבדה, ויתן לבעל הקרקע שליש התבואות או רביע מהן, כפי שיתנו ביניהם (הל' שכירות פ"ח ה"ב). 50) חוכר - שכר מחבירו שדה לזרעה, ויתן למשכיר פירות קצובים כגון עשרים כור לשנה, בין אם תעשה מעט או הרבה; קבלן - ששכר השדה בסכום כסף קבוע לשנה (שם, ה"א). ובתוספתא דמאי פ"ו ה"ב, שנינו: "מה בין שוכר לחוכר? השוכר - במעות; והחוכר - בפירות". 51) אע"פ שבעל השדה הוא אבל, מותר להם לעשות בשדה, שהרי הם עושים לעצמם, וכאילו בשלהם הם עוסקים (מו"ק יא, ב) "הרי אלו יעשו". ולא כגירסת הש"ס שלפנינו: "הרי אלו יעשו אחרים בשבילם" (רא"ש שם אות ג). 52) מוליכים משאות ע"ג חמורים, וכן הגמלים. 53) של האבל. ששוכרים ממנו בהמותיו. 54) מעבירים משא בספינה ששוכרים אצל האבל. 55) אסור להם לשכור את כל אלו בימי אבלו, ואפילו שכרום לפני אבלו וכלה הזמן לפני מקרה האבל, אסור להם להמשיך בשכירותם, כיון שבהמות אלו אינן אצל השוכרים ב"אריסות", אלא בשכירות רגילה, הרי זו "מלאכת אבל", ואבל מצווה על שביתת בהמתו. אבל בשדה, שהיא עומדת בדרך כלל לאריסות, ואפילו נשלם זמן האריסות, אין המנהג לסלק את האריס אלא הוא ממשיך באריסותו כמקודם, לפיכך אפילו נגמר הזמן לפני אבילות המשכיר, ממשיך האריס בעבודתו ואין זו מלאכת האבל, אלא מלאכת האריס שעושה בה לעצמו (שם, וכפירוש הראב"ד ברא"ש שם). ולשון הירושלמי שם פ"ג, ה"ה: "אריסיו וחכיריו וקבליו - הרי אלו עושים; איכריו וספניו וגמליו - אינם עושים". 56) הבהמות או הספינה של האבל, לחלוק ברווח של שכר ההובלה, זה נותן בהמתו והחוכר עוסק בעבודה, והשכר כפי שהתנו ביניהם. ראה רשב"ם לבבא־בתרא קכג, ב ד"ה מוחכרת. 57) ובינתיים אירע אבל למחכיר. 58) מו"ק יא, ב שאם לא יעשו יפסידו כל שכרם, וכשעושים - בשלהם הם עושים. אבל אם כלה זמן החכירה לפני שאירעה האבילות למחכיר, אין החוכר ממשיך מאליו, שדרך המחכיר להחליף חכירתו מזה לזה, וכל המרבה בשכרו - קודם. והרי זה כאילו רוצה לחכור ממנו בתחילה, ובימי אבלו אסור להחכיר, שאין כאן שום הפסד לחוכר (ראב"ד, הובא בכסף־משנה).

15 **יב. שָׂכִיר יוֹם[59], אֲפִלּוּ בְּעִיר אַחֶרֶת[60] - לֹא יַעֲשֶׂה**
16 **לוֹ[61].**

59) פועל שנשכר לאבל לעבודת יום בעבודת קרקע. 60) שלא ידוע שם שאירע אבל למעביד. 61) שכל עבודת קרקע הרי זו פרהסיא, ואסור לו לעשות מלאכת האבל בשביל האבל (מו"ק שם).

17 **יג. הָאָבֵל שֶׁהָיְתָה מְלֶאכֶת אֲחֵרִים[62] בְּיָדוֹ, בֵּין**
18 **בְּקַבְּלָנוּת[63] בֵּין שֶׁאֵינָהּ בְּקַבְּלָנוּת[64] - לֹא יַעֲשֶׂה[65].**
19 **הָיְתָה מְלַאכְתּוֹ בְּיַד אֲחֵרִים[66]: בְּבֵיתוֹ - לֹא יַעֲשׂוּ[67],**
20 **בְּבֵית אַחֵר - עוֹשִׂין[68].**

62) מלאכת דבר תלוש, כגון בגד לתפור. 63) בסכום מסוים עבור העבודה, ולא שכר לפי הימים, וברשותו לגמרה לאחר זמן. 64) שאינה בשכר קצוב עבור התפירה, אלא לפי שעות העבודה, נמצאת מלאכה זו אינה שלו. 65) שם, שאפילו הוא מפסיד ימי עבודתו - אסור לו לעשות

בימי אבלו. 66) שמסר לחייט לתפור לו בגד, לפני שאירע לו האבל. 67) שלא יחשדוהו שהוא בעצמו מסייע במלאכה, או יאמרו שבימי אבלו - שכר לו פועל זה. 68) הואיל וזה דבר תלוש ונעשה בצנעה, לא ידעו שמלאכת אבל היא (שם). אבל בהלכה הקודמת מדובר בעבודת קרקע או במחובר לקרקע כגון בנין בית וכדומה, שזה גלוי ומפורסם, ולפיכך אסור לאחרים לעשות לו.

1 **יד. הָיָה לוֹ דִּין עִם אָדָם - אֵינוֹ תּוֹבְעוֹ כָּל שִׁבְעַת**
2 **יְמֵי הָאֲבֵלוּת[69]. וְאִם הָיָה דָּבָר אָבֵד[70] - עוֹשֶׂה**
3 **שָׁלִיחַ[71]. כָּזֶה הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים.**

69) שגם זו בכלל עשיית מלאכה היא, כי מתוך בהילותו אחרי ממונו ישכח את אבלו. 70) כגון שבעל־דינו עומד לילך לחוץ לארץ, או שעדיו חולים, וחושש שמא ימותו, ויפסיד עדותם. 71) כדין האמור לעיל ה"י, שבדבר האבד שוכר אחרים לעשות לו.

4 **טו. מִנַּיִן שֶׁהָאֵבֶל אָסוּר בְּדִבְרֵי תּוֹרָה? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר**
5 **לִיחֶזְקֵאל: הֵאָנֵק דֹּם[72].**

72) דום, ולא תלמוד תורה (מו"ק טו, א).

6 **טז. אָסוּר לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה בַּנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים,**
7 **וְלִשְׁנוֹת בַּמִּשְׁנָה וּבַמִּדְרָשׁ[73] וּבַהֲלָכוֹת[74]. וְאִם הָיוּ**
8 **רַבִּים צְרִיכִין לוֹ[75] - מֻתָּר. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲמִיד**
9 **תַּרְגְּמָן[76]; אֶלָּא יִלְחַשׁ לְאַחַר בְּצִדּוֹ, וְזֶה שֶׁבְּצִדּוֹ אוֹמֵר**
10 **לַתַּרְגְּמָן, וְהַתַּרְגְּמָן מַשְׁמִיעַ לָרַבִּים[77].**

73) מדרש תנאים, כגון ספרא וספרי, שהם מדרשי הפסוקים (פירוש הרא"ש לנדרים לו, ב). 74) הלכה למשה מסיני (שם). ובברייתא במו"ק כא, א שהיא המקור להלכה זו, מנו: "ובהלכות ובש"ס ובאגדות". ואמנם בכת"י תימן, הנוסח כאן: ובהלכות ובהגדות. וכנראה שהאיסור הוא משום שמחה, שבדברי תורה נאמר (תהלים יט, ט) "פקודי ה' ישרים משמחי לב". והשווה הל' תעניות פ"ה הי"א, לענין אבל תשעה באב. ובירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה, אמרו: "אבל שונה הוא במקום שאינו רגיל", שאין זו שמחה. עוד אמרו שם: "אם היה להוט אחר התורה מותר". ולדעת "הגהות מיימוניות" מותר לאבל לעסוק בהלכות אבילות, וכן קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיהו, וכן ביו"ד סי' שפד סעיף ד, וכנימוק הרדב"ז: שע"י קריאה זו לא ישכח את אבלו, ולא יהיה שמח, ולא יהיה יושב ובטל. והשווה הל' תעניות שם. 75) להורות באיסור והיתר, ואין שם אחר, או שהוא נשיא ודורש ברבים (ר"ן). 76) המתרגם ומשמיע דרשתו בקול לעם, כדרך שהוא רגיל שלא בימי אבלו. 77) מו"ק כא, א.

11 **יז. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין הָאָבֵל יוֹשֵׁב עַל הַמִּטָּה?[78] שֶׁנֶּאֱמַר:**
12 **וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו וַיֵּשֶׁב אָרְצָה[79].**

78) כשהיא זקופה, אלא כופה ויושב עליה, ראה לעיל פ"ד, ה"ט. 79) סמוך לארץ, כפה מיטתו וישב עליה (מו"ק שם ורש"י).

13 **יח. וְחַיָּב לְכְפוֹת הַמִּטָּה[80] כָּל שִׁבְעָה[81]. וְלֹא מִטָּתוֹ**
14 **בִּלְבַד הוּא כּוֹפֶה, אֶלָּא כָּל הַמִּטּוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּתוֹךְ**
15 **בֵּיתוֹ הוּא כּוֹפֶה. אֲפִלּוּ עֶשֶׂר מִטּוֹת בַּעֲשָׂרָה בָּתִּים**
16 **וּבְעֶשֶׂר עֲיָרוֹת - חַיָּב לְכְפוֹת אֶת כֻּלָּן. וַאֲפִלּוּ חֲמִשָּׁה**
17 **אֲחִים, וּמֵת אֶחָד מֵהֶן - כֻּלָּן כּוֹפִין אֶת מִטּוֹתֵיהֶן[82].**
18 **הַמִּטָּה הַמְיֻחֶדֶת לְכֵלִים אוֹ לְמָעוֹת[83] - אֵינוֹ צָרִיךְ**
19 **לְכְפוֹתָהּ[84]. דַּרְגָּשׁ[85] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְכְפוֹתוֹ, אֶלָּא מַתִּיר**
20 **אֶת קַרְבִּיטָיו[86] וְהוּא[87] נוֹפֵל מֵאֵלָיו. מִטָּה**
21 **שֶׁנִּקְלִיטָיהּ[88] יוֹצְאִין מִמֶּנָּה, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לְהָפְכָהּ**
22 **- זוֹקְפָהּ[89] וְדַיּוֹ[90]. הָפַךְ כָּל מִטּוֹתָיו, וְהָיָה הוּא יָשֵׁן**
23 **עַל גַּבֵּי מִטּוֹת אֲחֵרִים[91], אוֹ עַל גַּבֵּי כִּסֵּא, אוֹ עַל גַּבֵּי**
24 **אָרוֹן, אוֹ עַל גַּבֵּי קַרְקַע - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, אֶלָּא**
25 **יָשֵׁן עַל גַּבֵּי הַמִּטָּה הַכְּפוּיָה[92].**

80) להפכה ראשה למטה ורגליה למעלה. 81) כלומר, החובה לישב על מיטה כפויה אינה אלא ביום ראשון לאבלו, כמבואר לעיל פ"ד ה"ט, אבל המיטות חייבות להשאר כפויות כל שבעה (כסף־משנה). ובמו"ק טו, א שנינו: "דמות דיוקני (=צורתי) נתתי בכם, ובעוונותיכם הפכתיה (לפי נוסח הרי"ף), כפו מיטותיכם עליה". כלומר, אתם גרמתם בעוונותיכם להפוך את צורתי מחיים למיתה, - כי האדם נברא בצלם אלקים - לפיכך יהפכו כל הראויים להתאבל - את מיטותיהם על אבידתם. ובירושלמי ברכות פ"ג ה"א, אמרו: "מתוך שהוא ישן על מיטה כפויה, הוא נוער (=ניעור) בלילה ונזכר שהוא אבל". 82) מו"ק כז, א. 83) בגמרא שם, תיבות: או למעות, אינן. וראה שבת מד, ב "מיטה שייחדה למעות". 84) כי עיקר טעם כפיית המטה הוא, על שם שהיא מקום מושב ומנוחה של אדם, שבימיהם היו יושבים על המיטות דרך שררה וכבוד ('פרישה' ל'טור' יו"ד סי' שפז אות א). 85) מיטה שאינה סרוגה בחבלים, אלא מתוחה עור, וקושרים אותו ברצועות לארוכות המיטה. 86) רצועותיו. 87) מצע העור. 88) מוטות זקופים היוצאים מעל למיטה, כדי למתוח עליהם את הכילה. 89) על צידה. 90) מו"ק שם. 91) מיטות זקופות של אנשים אחרים. 92) כבר נתפרש לעיל פ"ד ה"ט, מקור דברי רבינו בירושלמי שם פ"ג ה"ה, שאפילו כפה מיטתו וישן על הקרקע, לא יצא ידי חובת כפיית המיטה, עד שיישן עליה. וכל זה ביום ראשון, אבל בשאר הימים יכול הוא לשבת או לישון על גבי מפץ או קרקע, ובלבד שמיטתו תהא כפויה, וראה לקמן פי"ג ה"ג, שאפילו המנחמים אינם יושבים אלא ע"ג קרקע. וכתוב ב"הגהות מיימוניות": עכשיו אין אנו נוהגים בכפיית המיטה, כי סומכים אנו על הירושלמי (שם) האומר: "הדר בפונדק (אכסניא) אין מחייבים אותו לכפות, שלא יאמרו עליו חרש (=מכשף) הוא", וכמו כן אנו בין הנכרים, ויש בינינו עבדים ושפחות. וראה 'תוספות' למו"ק כא, א ד"ה אלו דברים, וכן ביו"ד סי' שפז סעיף ב, שהוסיפו עוד לפטור, הואיל ואין המיטות שלנו עשויות כמיטות שלהם, שהרי נקליטים יוצאים ממנה, ואין הכפיה ניכרת בהן.

26 **יט. מִנַּיִן לָאָבֵל שֶׁאָסוּר בִּפְרִיעַת הָרֹאשׁ?[93] שֶׁהֲרֵי**
27 **נֶאֱמַר לִיחֶזְקֵאל: לֹא תַעְטֶה עַל שָׂפָם. מִכְּלָל שֶׁשְּׁאָר**

הָאֲבִלִים חַיָּבִין בַּעֲטִיפַת הָרֹאשׁ[94]. וְהַסּוֹדָר שֶׁמְּכַסֶּה בּוֹ רֹאשׁוֹ עוֹטֶה מִקְצָתוֹ מְעַט עַל פִּיו[95]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַל שָׂפָם יַעְטֶה, וְאֵנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: כַּאֲבֵלָא יִתְעַטָּף.

93) בגילוי ראש. 94) מו"ק טו, א. 95) ושם כד, א אמרו: "כל עטיפה (עטיפת הראש בסודר) שאינה כעטיפת הישמעאלים - אינה עטיפה", וכתבו ה'תוספות' שם כא, א שאין אנו נוהגים כיום בעטיפת הראש, הואיל וזה היה מביא לידי שחוק גדול בין הגוים. ובש"ך ליו"ד סי' שפו ס"ק א, מעיר שיש לנהוג בעטיפה קצת, שהיא למשוך הכובע למטה מהעינים.

כ. וּמִנַּיִן שֶׁהָאֵבֶל אָסוּר בִּשְׁאֵלַת שָׁלוֹם? שֶׁנֶּאֱמַר: הֵאָנֵק דֹּם[96]. כָּל שִׁלְשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים[97], מִי שֶׁנָּתַן לוֹ שָׁלוֹם - אֵין מַחֲזִיר לוֹ, אֶלָּא מוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא אָבֵל; וּמִשְּׁלֹשָׁה וְעַד שִׁבְעָה, מִי שֶׁשָּׁאַל בִּשְׁלוֹמוֹ - מַחֲזִיר לוֹ שָׁלוֹם; וּמִשִּׁבְעָה וְעַד שְׁלֹשִׁים - שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹם אַחֵרִים[98], אֲבָל אֲחֵרִים אֵין שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמוֹ[99] עַד לְאַחַר שְׁלֹשִׁים. וְעַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - אֵין שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמוֹ עַד לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[100]. אִם בִּשְׁאֵלַת שָׁלוֹם נֶאֱסַר הָאָבֵל, קַל וָחֹמֶר שֶׁהוּא אָסוּר לְהַרְבּוֹת דְּבָרִים וְלִשְׂחֹק; שֶׁנֶּאֱמַר: דֹּם. וְלֹא יֶאֱחֹז תִּינוֹק בְּיָדוֹ, שֶׁלֹּא יְבִיאֻנּוּ לִידֵי שְׂחוֹק[101]. וְלֹא יִכָּנֵס לִמְקוֹם שִׂמְחָה, כְּגוֹן בָּתֵּי הַמִּשְׁתָּאוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[102].

96) דום, ואל תשאל שלום (מו"ק טו, א וברש"י). 97) שהם עיקר האבל, כמבואר לעיל ה"ח ובביאורנו שם. 98) שהרי הם שרויים בשלום. 99) שהוא אינו שרוי בשלום (שם כא, ב). 100) שם. וראה לקמן פ"י הי"א, דין שאילת שלום בשבת שבתוך השבעה. 101) שם כו, ב. והברייתא מסיימת שם: "ונמצא מתגנה על הבריות". 102) שם כב, ב. ודבר זה אסור כל שלשים יום, כמבואר לקמן פ"ו ה"ב, וראה שם ה"ז, שעל אביו ואמו לא יכנס לשמחת מרעות עד שנים עשר חודש.

◆

שיעורי רמב"ם פרק א' ליום – ז'-י"ג תשרי תשע"ז

יום א' ז' תשרי ה'תשע"ז

הִלְכוֹת שְׁאָר אֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת[1]

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר מפני מה טיהרו ספק טומאה ברשות הרבים והחמירו בה ברשות היחיד. ודין מה שספיקו בר"ה, טהור או טמא. על אי זו חזקה שורפים ברשות היחיד. ודין בגדי התינוק אם הם מידרס כבגדי עם הארץ ואם עושים על גבם טהרות.

א. מִפְּנֵי מָה[2] טְהֲרוּ חֲכָמִים סְפֵק טֻמְאָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים? שֶׁהֲרֵי הַצִּבּוּר עוֹשִׂין פֶּסַח בְּטֻמְאָה בִּזְמַן שֶׁהַטֻּמְאִים מְרֻבִּין[3]. אִם טֻמְאָה וַדַּאִית נִדְחֵית מִפְּנֵיהֶן, קַל וָחֹמֶר לִסְפֵק טֻמְאָה; שֶׁאִסּוּר כָּל הַסְּפֵקוֹת מִדִּבְרֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת בִּיאוֹת אֲסוּרוֹת[4]. וּמִפְּנֵי מָה הֶחְמִירוּ בִּסְפֵק רְשׁוּת הַיָּחִיד? שֶׁהֲרֵי סוֹטָה שֶׁנִּסְתְּרָה[5], אַף עַל פִּי שֶׁהַדָּבָר סָפֵק - הֲרֵי הִיא טְמֵאָה לְבַעְלָהּ[6] עַד שֶׁתִּשְׁתֶּה[7].

2) תוספתא טהרות פ"ו ה"י. 3) שרוב ישראל טמאים טומאת מת, אבל טמאים מועטים - נדחים לפסח שני בארבעה עשר באייר, והטהורים מקריבים בטהרה. [בסוטה כח, ב ובחולין ט, ב אמרו נימוק אחר: מסוטה למדו, שספק טומאה ברשות היחיד – טמא, וסוטה היא ברשות היחיד ואין ללמוד ממנה לרה"ר]. 4) פי"ח הי"ז. 5) אשה שקינא לה בעלה, ואמר לה אל תסתרי עם איש פלוני ונסתרה עמו - נקראת סוטה. 6) אשת איש שזינתה - אסורה לבעלה, והתורה קראה לזנות "טומאה". 7) מים המאררים ככתוב בתורה (במדבר ה, ו ואילך).

ב. וּכְשֵׁם שֶׁהַסּוֹטָה וּבוֹעֲלָהּ שְׁנַיִם[8], כָּךְ סְפֵק טֻמְאָה בִּשְׁנַיִם; אֲבָל אִם הָיוּ שְׁלֹשָׁה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - הֲרֵי סְפֵק טֻמְאָתָם שָׁם טָהוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה זֶה שֶׁנִּטְמָא בְּסָפֵק יֵשׁ בּוֹ דַּעַת לְהִשָּׁאֵל וְלִדְרֹשׁ מִמֶּנּוּ מָה אֵרַע לוֹ, כְּסוֹטָה[9]; אֲבָל אִם הָיָה חֵרֵשׁ אוֹ שׁוֹטֶה אוֹ קָטָן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהָשִׁיב עַל הָעִנְיָן כְּשֶׁשּׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ - הֲרֵי סְפֵקוֹ טָהוֹר. כֵּיצַד?[10] חֵרֵשׁ אוֹ שׁוֹטֶה אוֹ קָטָן שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לְהִשָּׁאֵל שֶׁנִּמְצְאוּ בְּחָצֵר אוֹ בְּמָבוֹי[11] שֶׁיֵּשׁ שָׁם טֻמְאָה, וְסָפֵק נָגְעוּ וְסָפֵק לֹא נָגְעוּ - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין. וְכֵן כֹּל שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לְהִשָּׁאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹלַד לוֹ סָפֵק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - סְפֵקוֹ טָהוֹר.

8) נזיר נז, א. 9) שהיא גדולה ויש בה דעת לענות על שאלות. 10) טהרות פ"ג מ"ו. 11) בתקופת חכמי התלמוד לא היו הבתים פתוחים ישר לרחוב אלא בתים אחדים היו פתוחים לחצר, ופתחי החצרות פתוחות למבואות, והיציאה לרשות הרבים היתה דרך החצר והמבוי.

ג. הַסּוֹמֵא[12] וְהַיָּשֵׁן וְהַמְהַלֵּךְ בַּלַּיְלָה - סְפֵקָן בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לְהִשָּׁאֵל[13]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁכֹּל שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לְשָׁאֵל סְפֵקוֹ טָהוֹר? כְּשֶׁהָיָה הַדָּבָר שָׁקוּל[14] וְאֵין שָׁם חֲזָקָה; אֲבָל אִם הָיָה הַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁחֲזָקָתוֹ שֶׁנִּטְמָא[15] - הֲרֵי זֶה טָמֵא. כֵּיצַד? תִּינוֹק[16] טָמֵא[17] שֶׁנִּמְצָא בְּצַד הָעִסָּה

1 **וְהַבָּצָק בְּיָדוֹ - הֲרֵי הָעִסָּה טְמֵאָה[18], שֶׁדֶּרֶךְ הַתִּינוֹק**
2 **לְטַפֵּחַ[19] וּבְכָךְ הִיא חֶזְקָתוֹ. וְאֵין שׁוֹרְפִין[20] עַל חֶזְקָה**
3 **זוֹ[21].**

12) תוספתא טהרות פ"ג ה"ו. 13) ואף־על־פי שבענין הנידון אין לו אפשרות לענות על שאלות. 14) שתי האפשרויות שקולות, ואין הדעת נוטה לאחת יותר מלחברתה. 15) מצב הדברים מחזק את אפשרות הטומאה. 16) טהרות פ"ג מ"ח. 17) במשנה כתוב "תינוק" סתם, ורבינו הוסיף "טמא", שאם אין אנו יודעים אם הוא טהור או טמא, הרי יש כאן שני ספיקות: שמא הוא טהור, ושמא לא נגע אלא אדם טהור נתן הבצק לידו. [אמנם בתוספתא שם ה"ה אמרו, שהתינוק טמא מפני שנשים נדות מגפפות ומנשקות אותו, אולם התנו ואמרו שזה רק בילד נקי בלבד אבל מלוכלך טהור, מפני שאין דרכן לנשק את המלוכלך, ולפיכך העדיף רבינו לכתוב תינוק טמא, זאת־אומרת כשיודעים בו שהוא טמא מאיזה טעם שהוא]. 18) כחכמים. 19) בעיסה (רבינו בפירושו למשנה). [רש"י בקידושין פ, א. וכן בחולין פו, א מפרש, שדרכו של תינוק לטפח באשפה, ושרצים מתים מצויים שם, והנגיעה בבצק היא ודאית. ורבינו תם (בחולין שם) מפרש כרבינו]. ראה לקמן ה"י. 20) אם הבצק היה תרומה או חלה. 21) כר' יוחנן, קידושין פ, א.

4 **ד. הָיוּ מַשְׁקִין[22] טְמֵאִין וּבָצֵק טָהוֹר, וּבְהֵמָה אוֹ חַיָּה**
5 **אוֹ עוֹפוֹת בַּבַּיִת, וְנִמְצָא בַּבָּצֵק מָקוֹם נְשִׁיכָתָן -**
6 **חֶזְקָה[23] שֶׁשְּׁתוּ מַשְׁקִין וְנָשְׁכוּ בַּבָּצֵק וְטִמְּאוּהוּ[24].**
7 **הָיְתָה שָׁם פָּרָה, וּבֵין הַמַּשְׁקִין וְהַבָּצֵק כְּדֵי שֶׁתִּלָּחֵךְ**
8 **אֶת לְשׁוֹנָהּ - הֲרֵי הַבָּצֵק טָהוֹר[25]. וּבְשֶׁאָר כָּל הַבְּהֵמָה**
9 **- כְּדֵי שֶׁתְּנַגֵּב אֶת פִּיהָ[26]. פָּחוֹת מִזֶּה - הַבָּצֵק טָמֵא.**
10 **וְאִם הָיָה כֶּלֶב, אֲפִלּוּ הָיוּ מַשְׁקִין בְּצַד הַבָּצֵק - הֲרֵי**
11 **זֶה טָהוֹר; שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ שֶׁל כֶּלֶב לְהַנִּיחַ הַמָּזוֹן וְלֵילֵךְ**
12 **לוֹ אֶל הַמַּיִם[27]. נִמְצָא בַּבָּצֵק נְקִירַת הַתַּרְנְגוֹלִין[28]: אִם**
13 **יֵשׁ בֵּין הַמַּשְׁקִין וְהַבָּצֵק כְּדֵי שֶׁיְּנַגְּבוּ אֶת פִּיהֶן**
14 **בָּאָרֶץ[29] - הַבָּצֵק טָהוֹר; וְאִם לָאו - טָמֵא, שֶׁחֶזְקָתָן**
15 **שֶׁשָּׁתוּ וְנִקְּרוּ בַּבָּצֵק בְּמַשְׁקִין שֶׁבְּפִיהֶם. בַּמֶּה דְּבָרִים**
16 **אֲמוּרִים?[30] בְּשֶׁהָיוּ הַמַּשְׁקִין צְלוּלִין, שֶׁבָּבוּאָה שֶׁל**
17 **תִּינוֹק נִכֶּרֶת בָּהֶן; אֲבָל עֲכוּרִים[31] - הַבָּצֵק טָהוֹר,**
18 **שֶׁאֵלּוּ נִקְרוּ בַּמַּשְׁקִין - הָיָה מָקוֹם הַמַּשְׁקִין נָכָר**
19 **בַּבָּצֵק. אִם הָיוּ צְלוּלִין, אַף עַל פִּי שֶׁהַבָּצֵק בְּחֶזְקַת**
20 **טָמֵאָה - אֵין שׁוֹרְפִין עַל חֶזְקָה זוֹ, אֶלָּא תּוֹלִין[32].**

22) שם. 23) הנחה מכריעה יש כאן. 24) ואף־על־פי שאין בהם דעת להישאל, הבצק טמא מפני החזקה. 25) אנו תולים שליחכה לשונה לפני שהגיעה לבצק, והעבירה את המשקין הטמאים, שכן דרכן של פרות ללחך את לשונן אחר השתייה. 26) במשנה הגירסא "כדי שיתנגב", פירוש שיתנגב מאליו, מפני שאין דרכן של שאר הבהמות לנגב את הפה בלשונן. 27) כר' אליעזר בן יעקב שם. 28) שם. 29) כך דרכם של תרנגולים, ולפיכך אנו תולים שבשעת הנקירה לא היו מים טמאים על מקוריהם.

30) קידושין פ, ב. 31) כפירושו של ר' יוחנן בדברי ר' יהושע בן לוי שם. ומשמע, שאין כל הבדל בין מים לבנים או אדומים, ומכריעה צלילותם בלבד. 32) כר' יוחנן שם, שברייתא מסייעת לו.

21 **ה. אֵיזוֹ הִיא[33] חֶזְקָה שֶׁשּׁוֹרְפִין עָלֶיהָ בִּרְשׁוּת**
22 **הַיָּחִיד? עָשָׂה בַּבַּיִת וּשְׁרָצִים וּצְפַרְדְּעִים[34] מְטַפְּלִין**
23 **שָׁם, וְנִמְצְאוּ חֲתִיכוֹת מִבְּשָׂרָן בָּעִסָּה: אִם רֹב**
24 **הַמְטַפְּלִים שְׁרָצִים[35] - הָעִסָּה טְמֵאָה וְתִשָּׂרֵף, וְאִם**
25 **הָרֹב צְפַרְדְּעִים - טְהוֹרָה.**

33) שם, כר' יוחנן. 34) צפרדעים אינם מטמאים. בתורה (ויקרא יא, כט־ל) נמנו שמונה שרצים המטמאים, ושרצים אחרים אינם מטמאים. [סתם "שרצים" האמור בכל מקום, הכוונה לשמונה אלה]. 35) לשונו של ר' יוחנן, ורש"י מפרש שם: "אם הבית מוחזק להיות שרצים מצויים שם יותר מצפרדעים". התכוון לבאר למה קורא ר' יוחנן לזה "חזקה", והלא רוב כאן ורוב עדיף מחזקה. ולפיכך הוא מפרש, שהרוב אינו רוב ממש, שהרי אין אנו יודעים אם בשעה שנפלו החתיכות היה רוב שרצים בבית אלא שהבית מוחזק בכך. ויוצא מזה, שסמכנו על חזקה.

26 **ו. הָיוּ[36] טֻמְאוֹת וּטָהֳרוֹת[37] בְּצִדּוֹ[38] אוֹ לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ,**
27 **וְנִתְעַטֵּף בְּטַלִּיתוֹ וְסָפַק נָגְעוּ[39] סָפֵק לֹא נָגְעוּ בָּעֵת**
28 **שֶׁנִּתְעַטֵּף: אִם הָיוּ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - סְפֵקוֹ טָמֵא[40];**
29 **שֶׁסְּפֵק טֻמְאָה הַבָּאָה בִּידֵי אָדָם - נִשְׁאָלִין עָלֶיהָ[41].**
30 **אֲפִלּוּ בִּכְלֵי הַמֶּתֶג עַל גַּבֵּי קַרְקַע - הֲרֵי הוּא כְּמֵי**
31 **שִׁיּוּשׁ בּוֹ דַּעַת לִשָּׁאֵל. וְאִם הָיוּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - סְפֵקוֹ**
32 **טָהוֹר. וְאִם אֵי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִגַּע[42] - סְפֵקוֹ טָמֵא.**

36) תוספתא טהרות פ"ד ה"א, מובאה בנדה ה, ב. 37) בגמרא שם הגירסא "וטהרות וטומאות". פירוש, כגון שרץ. 38) והוא טהור. 39) בתוספתא ובגמרא, הגירסא "נגע". ונראה לגרוס כך גם בדברי רבינו. ופירוש הדברים: הספק הוא אם נגע השרץ בטלית ונטמאה, והמדובר כשהטלית ודאי נגעה בטהרות, והוא־הדין אם הטלית טמאה וספק נגעה בטהרות בשעה שפשט ידיו ונתעטף בה ולא הרגיש. ראה רש"י ותוספות שם, שביארו עוד כמה אופנים של ספיקות. 40) ואף־על־פי שהטלית אין בה דעת להישאל, ואמרנו למעלה שדבר שאין בו דעת להישאל אפילו ברשות היחיד ספיקו טהור, כאן טמא מפני שהספק בא על־ידי האדם שפשט ידיו (נדה שם). 41) האנשים נשאלים עליה, ולפיכך הדין כמי שיש בו דעת להישאל. 42) קרוב לוודאי שנגע. אם אי־אפשר ממש, מובן מאליו שהוא טמא ולא צריך להשמיענו (כסף־משנה).

33 **ז. כְּבָר שֶׁל תְּרוּמָה[43] שֶׁנָּתוּן עַל גַּבֵּי הַדַּף וּמִדְרָס[44]**
34 **נָתוּן תַּחְתָּיו, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ כְּשֶׁיִּפֹּל שֶׁלֹּא יִגַּע בַּמִּדְרָס,**
35 **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּמָקוֹם מִדְרוֹן[45], וּבָא וּמָצָא הַכְּבָר**
36 **בְּמָקוֹם אַחֵר[46] - הֲרֵי הוּא בְּטָהֳרָתוֹ[47]; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר:**
37 **אָדָם בָּא וּנְטָלוֹ וּנְתָנוֹ בְּמָקוֹם זֶה[48]. וְאִם אָמַר: בָּרִי**
38 **לִי שֶׁלֹּא בָּא אָדָם לְכָאן - טָמֵא; שֶׁוַּדַּאי נָפַל וְנָגַע**
39 **בַּמִּדְרָס כְּשֶׁנָּפַל.**

ח. תִּינוֹק[49] שֶׁנִּמְצָא בְּצַד בֵּית הַקְּבָרוֹת וְהַשּׁוֹשַׁנִּים בְּיָדוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם שׁוֹשַׁנִּים אֶלָּא בִּמְקוֹם הַטֻּמְאָה - סְפֵקוֹ טָהוֹר[50], שֶׁמָּא אַחֵר לְקָטָן וּנְתָנָם לוֹ[51]. וְכֵן חֲמוֹר הָעוֹמֵד בְּבֵית הַקְּבָרוֹת - כֵּלָיו[52] טְהוֹרִין, וְאֵין אוֹמְרִין שֶׁמָּא נִתְמַעֵךְ בָּהֶן[53] וְנָגְעוּ בְּקֶבֶר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לִשְׁאֹל, וּכְשֶׁנִּמְצְאוּ לֹא נִמְצְאוּ נוֹגְעִין[54], וְכָל הַטֻּמְאוֹת כְּשָׁעַת מְצִיאָתָן.

ט. תִּינוֹק[55] שֶׁהָיָה תּוֹפֵשׂ בְּיָדוֹ שֶׁל אָבִיו אוֹ שֶׁהָיָה רוֹכֵב עַל גַּבֵּי כְּתֵפוֹ שֶׁל אָבִיו - סְפֵקוֹ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד טָמֵא[56], מִפְּנֵי שֶׁאָבִיו נִשְׂאָל עָלָיו[57].

י. וְאַרְבָּעָה סְפֵקוֹת[58] אָמְרוּ חֲכָמִים בְּתִינוֹק: תִּינוֹק שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַלֵּךְ שֶׁהִנִּיחָתוּ אִמּוֹ וּבָאָה וּמְצָאַתּוּ כְּמוֹ שֶׁהוּא בִּמְקוֹמוֹ - טָהוֹר, וְאֵין אוֹמְרִין שֶׁמָּא טְמֵאָה[59] בָּאָה וְנִשְׁקָתוּ וְגִפְּפַתּוּ[60]. הִתְחִיל הַתִּינוֹק לָצֵאת וּלְהִכָּנֵס[61] - בְּגָדָיו טְהוֹרִין, וְאֵין מִדְרָס כִּשְׁאָר בִּגְדֵי עַם הָאָרֶץ[62]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן טְהוֹרִין - אֵין עוֹשִׂין עַל גַּבֵּיהֶן טָהֳרוֹת[63]. הִגְדִּיל עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ דַּעַת לִשְׁאֹל - סְפֵקוֹ טָמֵא בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד. הִגְדִּיל עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ דַּעַת לִשְׁמֹר אֶת גּוּפוֹ[64] - אוֹכְלִין עַל גַּב גּוּפוֹ טָהֳרוֹת[65]; יוֹדֵעַ לִשְׁמֹר אֶת יָדָיו[66] - אוֹכְלִין עַל גַּבָּן[67] טָהֳרוֹת. כֵּיצַד בּוֹדְקִין אוֹתוֹ?[68] מַטְבִּילִין אוֹתוֹ וְנוֹתְנִין לוֹ חֻלִּין לְשֵׁם תְּרוּמָה[69]. אִם יוֹדֵעַ[70] לִשְׁמֹר אֶת גּוּפוֹ - אוֹכְלִין אַגַּב גּוּפוֹ טָהֳרוֹת; וְאִם יוֹדֵעַ לִשְׁמֹר אֶת יָדָיו - אוֹכְלִים אַגַּב יָדָיו טָהֳרוֹת.

43) ברייתא, נדה ד, א. 44) דבר שדרס עליו הזב ונטמא. 45) מקום משופע, והכיכר הנופלת עליו מתגלגלת למקום טהור. 46) במקום הטהור. 47) ואין אנו אומרים הכיכר נפלה על המדרס, ומפני השיפוע נתגלגלה והגיעה למקום הטהור. 48) כדי שלא תיפול ותיטמא.

49) טהרות פ"ג מ"ז. 50) התינוק טהור, ואין אנו אומרים שנכנס לבית הקברות וקטפן ונטמא. 51) נתבאר בהלכה ב, שקטן שאין בו דעת להישאל, ספיקו אף ברשות היחיד טהור. 52) הכלים שעליו. 53) כדרך החמורים ששוכבים על הארץ ומתגלגלים לכאן ולכאן. 54) במקום טומאה.

55) תוספתא טהרות פ"ג ה"ד. 56) אע"פ שאין בו דעת להישאל. 57) בכל הנוגע לתינוק, שואלים את אביו.

58) תוספתא שם ה"ה. 59) בתוספתא: "אשה נדה". 60) וטימאה אותו. [בתוספתא שם מחלק ר' יהודה בין נקי למלוכלך, ופליאה היא למה כתב רבינו סתם: תינוק?]. 61) בדפוס רומא: ולהיכנס. 62) שחכמים גזרו עליהם טומאת מדרס (ראה למעלה פי"ג ה"א). 63) לכתחילה, ואם עשו לא נטמאו. 64) מטומאה. 65) טהרות שנגעו בגופו ולא נגעו בידיו - טהורות. 66) נתבאר למעלה (פ"ט ה"ח) שגזרו טומאה על סתם ידיים שלא נשמרו שמירה מעולה לשם טהרת תרומה, ויש קטן שיודע להישמר מלנגוע בטומאה אבל לא לשמור שמירה מעולה את ידיו עד כדי שלא תהיינה כסתם ידיים (רש"י סוכה מב, א). 67) אם נגעו בידיו. 68) אם הוא יודע לשמור את גופו ואת ידיו. 69) אומרים לו שצריך לשמור אותם בטהרת תרומה, אבל אין מוסרים לו תרומה ממש, שמא לא ישמור אותם כראוי ותיטמא. 70) מתבוננים ומסתכלים כיצד הוא שומר.

יום ב' ח' תשרי ה'תשע"ז

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

א. כְּזַיִת[2] מִן הַמֵּת בִּכְפִי הָעוֹרֵב, סָפֵק הֶאֱהִיל[3] עַל הָאָדָם וְעַל הַכֵּלִים בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד סָפֵק שֶׁלֹּא הֶאֱהִיל - הֲרֵי הָאָדָם טָמֵא מִסָּפֵק, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ דַּעַת לִשְׁאֹל[4], וְהַכֵּלִים טְהוֹרִים, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶן דַּעַת לִשְׁאֹל. וְכֵן הַמְמַלֵּא[5] כְּלִי וְנָתַן בַּעֲשָׂרָה כֵּלִים[6] וְנִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בְּאֶחָד מֵהֶן[7] - הוּא טָמֵא[8] וְהַכֵּלִים[9] טְהוֹרִין, אַף עַל פִּי שֶׁכֻּלָּן סָפֵק שֶׁמָּא הַשֶּׁרֶץ בַּכְּלִי שֶׁמִּלֵּא בּוֹ הָיָה תְּחִלָּה[10], מִפְּנֵי שֶׁהֵן כֵּלִים וְאֵין בָּהֶן דַּעַת לִשְׁאֹל. וְאִם הָיָה לַכְּלִי שֶׁמִּלֵּא בּוֹ אָזְנַיִם[11], הוֹאִיל וְאֶפְשָׁר שֶׁיָּצְאוּ הַמַּיִם וְיִתְאַחֵר בּוֹ הַשֶּׁרֶץ[12] - כֻּלָּן טְמֵאִים[13]. וְכֵן הַמְמַלֵּא בַּעֲשָׂרָה דְלָיִים[14] זֶה אַחַר זֶה וְנָתַן בַּעֲשָׂרָה כֵּלִים, מִדְּלִי אֶחָד[15] לְכָלִי אַחֵר, וְאֵין יָדוּעַ הָרִאשׁוֹן מִן הָאַחֲרוֹן[16], וְנִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בִּכְלִי אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הַתִּשְׁעָה כֵּלִים עִם עֲשָׂרֶת הַדְּלָיִים טְהוֹרִין[17]; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: שֶׁמָּא בִּכְלִי זֶה[18] הָיָה הַשֶּׁרֶץ מִתְּחִלָּתוֹ. וְאִם יֵשׁ לַדְּלָיִים אָזְנַיִם[19] - הֲרֵי כָּל הַדְּלָיִים עִם כָּל הַכֵּלִים טְמֵאִין[20]. הַמְעָרֶה מִכְּלִי לִכְלִי[21] וְנִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בַּתַּחְתּוֹן - הָעֶלְיוֹן טָהוֹר, וְאֵין אוֹמְרִין מֵהָעֶלְיוֹן נָפַל, אֶלָּא שֶׁמָּא בַּתַּחְתּוֹן הָיָה. מִפְּנֵי שֶׁהֵן כֵּלִים וְאֵין לָהֶן דַּעַת לִשְׁאֹל. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

1) יבאר כזית מן המת בפי העורב ספק האהיל על האדם או לא ברשות היחיד. הממלא בכלי שיש לו אזניים ונתן בעשרה כלים או המערה מכלי לכלי ונמצא השרץ בתחתון. הזולף את הבור וממלא ממנו חביות וכו'. הקורץ מיקרצת מן העיסה ונמצא שרץ במיקרצת או אוכל טמא שנמצאה גרעינה שלה בתוך הכיכר או על גבי תבשיל רותח וכו'. היו בבית אוכלין טמאים וטהורים ונמצאה גרעינה בבית וכו'.

2) טהרות פ"ד מ"ד. 3) כזית מן המת המאהיל על אדם או כלים – נטמאו (הל' טומאת מת פ"א ה"י). 4) ולא חרש, שוטה או קטן. [הר"ש משאנץ שואל, הלא טומאה בכפי עורב פורח היא טומאה נזרקת שאינה מטמאה מספק? (ראה למעלה פט"ו ה"ו). ותירץ שטומאת אוהל חמורה, ולא טיהרו בה ספק טומאה נזרקת]. 5) שם. 6) במשנה כתוב: "הממלא בעשרה דליים", ומפרש רבינו שמילא אותו הדלי עצמו עשר פעמים (וכן פירש בנדה ג, ב) ואחרי כל מילוי שפך כל המים שבדלי לכלי אחר. 7) באחד הכלים ששפך לתוכם. 8) הכלי שנמצא בו השרץ. 9) תשעת הכלים האחרים שנתמלאו והמים שבהם. 10) וזה מתקבל

על הדעת, מפני ששרצים מתים מצויים יותר בבור מאשר בכלים ריקנים, ואף־על־פי־כן טהורים תשעת הכלים מפני שהשרץ שבדלי נופל לכלי ששפך לתוכו בראשונה. וסברא זו שקולה נגד הסברא ששרצים מצויים בבור ולא בכלים, ולפיכך אפילו אם נמצא השרץ בכלי האחרון, טהורים שאר הכלים מפני שספק זה נידון כספק השקול שהוא טהור באין בו דעת לישאל. [לא נתבאר דינו של הכלי שמילא בו. ומסתבר, שאם נמצא השרץ בכלי ששפך לתוכו בראשונה, נטמא הכלי שמילא בו, שהרי כאן מכריעה הסברא ששרצים מצויים בבור ואין כל סברא נגדית, כמובן, אבל אם נמצא באחד משאר הכלים גם כלי זה טהור מאותו הטעם עצמו שמטהרים את תשעת הכלים]. 11) נדה ג, ב. ושם כתוב "אוגנים", ופירש רש"י שפה כפופה כלפי פנים. שם אמר ריש לקיש זאת על הברייתא, ורבינו למד ממנו גם לדין שבמשנתינו. 12) ואפשר שנפל בשפיכה אחרונה. 13) מפני שאין כאן סברא נוגדת את הסברא המתקבלת על הדעת, שהשרץ היה בבור ונשאב בכלי שמילא בו. [לפי פירוש זה, מתיישבות שתי התמיהות של ה'כסף משנה' על בבא זו. ראה שם]. 14) ברייתא, נדה שם. 15) כן צ"ל. פירוש, לא נתן לשני כלים מדלי אחד. בדפוסים: אחר. 16) אינו יודע איזה כלי מילא ראשון, ואיזה מילא אחרון. 17) תשעת הכלים ברור שהם טהורים, שהרי לא הגיעו אליהם המים מדלי שהשרץ בתוכו. והדליים טהורים, שאפילו אם היה בבור ונשאב בדלי, לא נטמא מפני שזה ספק טומאה צפה (ראה למעלה פי"ד ה"ו) ושמא לא נגע השרץ בדלי אלא יצא עם המים אגב שפיכה, ולפיכך גם האפשרות שהשרץ היה בבור אינה מכריעה לטומאה ודאית של הדלי. [ולא נטמא ממשקין הטמאים שבתוכו, מפני שספק משקין לטמא אחרים – טהור, לא החמירו חכמים כל־כך ותולים שבכלי היה]. 18) ולא בדלי. 19) מתקבל על הדעת, שהאזנים עיכבו את השרץ ונגעו בו ונטמא הדלי, ואין אנו תולים שהיה בכלי, מהטעם שאמרנו למעלה, שיותר מתקבל על הדעת שבבור היה השרץ. ויוצא מזה, שדלי אחד ודאי טמא ואין אנו יודעים איזהו, ולפיכך מטמאים את כולם. וכל זאת כשלא ידוע מאיזה דלי שפך לכלי שנמצא בו השרץ, אבל כשאנו יודעים זאת - הרי אין טעם לטמא את תשעת הדליים האחרים. 20) אינני יודע לפרש למה כל הכלים טמאים. הרי לתשעת הכלים לא הגיעה הטומאה? (תמיהה זו השמיע כבר ה'כסף משנה' ולא מצא לה יישוב). 21) כאן – בשני כלים – ספק השקול הוא, אם היה השרץ בכלי העליון או בתחתון, ואין כל סברא מכריעה לכאן או לכאן.

ב. קָפָה[22] שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ בִּטְהָרוֹת וְנִמְצָא בָּהּ שֶׁרֶץ[23], אִם יֵשׁ לָהּ שׁוּלַיִם, אוֹ אָזְנַיִם[24] אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ שׁוּלַיִם[25] - הֲרֵי כָּל הַטְּהָרוֹת שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהּ טְמֵאוֹת[26]. אֲפִלּוּ הָיְתָה בְּדוּקָה[27] וּמְכֻסָּה, שֶׁמָּא עִם הַגְּבָבָה יָדוּ מִן הַבְּדִיקָה נָפַל הַשֶּׁרֶץ[28]. וַאֲפִלּוּ נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ בִּטְהָרוֹת בָּזוּית זוֹ וְטִלְטְלָהּ לְזָוִית אַחֶרֶת וְנִמְצָא בָּהּ הַשֶּׁרֶץ - כֻּלָּן טְמֵאוֹת[29]; לְפִי שֶׁמַּחֲזִיקִין טֻמְאָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם[30] לְתֻלּוֹת, אֲבָל לֹא לְשֻׁרְשׁ.

22) חבית שנותנים בה פירות. 23) אחר שהוציא את הטהרות. 24) ראשי קרשי החבית כפופים כלפי תוכה, ראה למעלה הערה ט. 25) וכשהיא מונחת לארכה אפשר להניח בה פירות. 26) כרבי יוחנן, בנדה ג, ב. והטעם, שאנו אומרים: השרץ היה שם לפני שהוציא את הפירות, וכשהיטה את החבית, כדי להוריק את הפירות, עיכבו האוגנים את השרץ ונשאר בחבית. 27) לפני ששמו בה את הפירות, בדקוה ולא היה שם שרץ. 28) לתוך החבית ולא הרגיש בו. 29) אסורות באכילה אם הן של תרומה, אבל אסור לשורפם, כמו שמסיים רבינו. 30) כשהעבירו טהרות ממקום למקום ונמצאה טומאה בכלי אחר העברתו, אנו מניחים שהיתה בכלי עוד לפני העברתו. ראה למעלה פט"ו ה"ו, שאין מחזיקים טומאה מזמן לזמן.

ג. הַזּוֹלֵף[31] אֶת הַבּוֹר[32] וּמָצָא מְמֻנּוּ חֲבִיּוֹת: אִם הָיָה מַשְׁקִיעַ כָּל חָבִית וְחָבִית בַּבּוֹר וּמְמַלֵּא אוֹתָן, וְנִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בָּרִאשׁוֹנָה[33] - כֻּלָּן טְמֵאוֹת[34]. נִמְצָא בָּאַחֲרוֹנָה - הִיא טְמֵאָה וְכֻלָּן טְהוֹרוֹת; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: אַחַר שֶׁמִּלֵּא אֶת הָרִאשׁוֹנוֹת נָפַל שֶׁרֶץ לַבּוֹר[35]. הָיָה זוֹלֵף בִּכְלִי וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הֶחָבִיּוֹת עַד שֶׁמִּלְּאָן, וְנִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בְּאַחַת מֵהֶן - הִיא בִּלְבַד טְמֵאָה, וְכֻלָּן טְהוֹרוֹת; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: בָּזוֹ בִּלְבַד נָפַל הַשֶּׁרֶץ[36] אוֹ הָיָה בָּהּ עַד שֶׁלֹּא זָלַף לְתוֹכָהּ. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה בּוֹדֵק כָּל חָבִית מֵהֶן וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן בָּהּ הַיַּיִן וּמְכַסֶּה אוֹתָהּ אַחַר שֶׁזּוֹלֵף לְתוֹכָהּ, וְנִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בְּאַחַת מֵהֶן - כֻּלָּן טְמֵאוֹת[37]. וְכֵן אִם נִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בַּבּוֹר אוֹ בַּכְּלִי שֶׁזּוֹלֵף בּוֹ - הַכֹּל טָמֵא[38].

31) טהרות פ"י מ"ז. 32) הבור מלא יין או שמן, והוא מעביר את המשקה קימעא קימעא לחביות. 33) אחר שמילא את כולן. 34) בין אם השרץ היה בבור או אם היה בחבית הראשונה לפני ששאב בה – נטמא כל היין שבבור, ואין אנו אומרים שנפל לחבית אחר השאיבה, מפני שמחזיקים טומאה מזמן לזמן, ואפילו אם בדק את החביות לפני השאיבה ולא מצא שרץ – תולים שלא בדק יפה, וכששאב טימא השרץ את כל היין שבבור. 35) או היה בחבית זו. מובן שאם נמצא באמצעית, טמאות כל החביות שנתמלאו אחריה. 36) נתבאר בהלכה א. 37) ברור הדבר, שהשרץ היה בבור. 38) מחזיקים טומאה מזמן לזמן, ואומרים שהשרץ היה בכלי מתחילת השאיבה.

ד. הָיָה[39] קוֹצֶה[40] זֵיתִים מִן הַמַּעֲטָן[41] וּמַעֲלֶה אוֹתָן לַגַּג[42], וְנִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בַּגַּג - זֵיתִים שֶׁבַּמַּעֲטָן טְהוֹרִים[43]. נִמְצָא בַּמַּעֲטָן - הַמַּעֲטָן טָמֵא[44]. נִמְצָא בֵּין כֻּתֹּל לְזֵיתִים[45] - הַזֵּיתִים טְהוֹרִים[46]. נִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בְּתוֹךְ גּוּשׁ שֶׁל זֵיתִים[47] וְהַגּוּשׁ בַּגַּג: אִם בְּתוֹךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים[48] - אַף הַמַּעֲטָן טָמֵא, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: גּוּשׁ זֶה מִן הַמַּעֲטָן עָלָה וְהַשֶּׁרֶץ בְּתוֹכוֹ[49]; וְאִם נִמְצָא אַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים מִשֶּׁהֶעֱלָה הַזֵּיתִים לַגַּג - הֲרֵי הַמַּעֲטָן טָהוֹר, שֶׁמָּא בַּגַּג נִתְקַבְּצוּ וְנַעֲשׂוּ גּוּשׁ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשָׁה יָמִים[50].

ה. הַקּוֹרֵץ[51] מִקְרֶצֶת[52] מִן הָעִסָּה וְנִמְצָא שֶׁרֶץ בְּמִקְרֶצֶת[53] - הַמִּקְרֶצֶת לְבַדָּהּ טְמֵאָה[54]. נִמְצָא בָּעִסָּה - הָעִסָּה לְבַדָּהּ טְמֵאָה[55]. נִמְצָא בְּתוֹךְ הַמִּקְרֶצֶת - אַף הָעִסָּה טְמֵאָה[56].

51) חותך או תולש. תוספתא, שם. 52) חתיכת עיסה. 53) על גבה, במקום הנראה לעין. 54) שאנו אומרים על המקרצת נפל. 55) והמקרצת טהורה. אנו תולים, שהשרץ נפל לעיסה אחר שנטל את המקרצת. כחכמים, שם. 56) מתקבל על הדעת שלעיסה נפלה, שאם נפלה על המקרצת לא היתה שוקעת כל־כך במקרצת (ביאור הגר"א בתוספתא).

ו. אֹכֶל טָמֵא[57] שֶׁנִּמְצָא גַּרְעִינָה שֶׁלּוֹ[58] בְּתוֹךְ הַכְּבָר אוֹ עַל גַּבֵּי תַּבְשִׁיל רוֹתֵחַ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עָלֶיהָ מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ[59] - הֲרֵי הֵן[60] טְמֵאִים[61]; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: הָאֹכֶל כֻּלּוֹ נָפַל שָׁם וְנִמּוֹחַ בְּתוֹךְ הַכְּבָר אוֹ מֻחֶמֶת הָרְתִיחָה וְנִשְׁאֲרָה גַּרְעִינָתוֹ. נִמְצֵאת הַגַּרְעִינָה עַל גַּבֵּי הַכְּבָר אוֹ בְּתוֹךְ תַּבְשִׁיל צוֹנֵן - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ מַשְׁקֶה[62]; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: גַּרְעִינָה זוֹ לְבַדָּהּ נָפְלָה אַחַר שֶׁאָבַד הָאֹכֶל מֵעָלֶיהָ, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ מְטַמְּאָה.

57) תוספתא, שם פ"ד ה"ו. 58) גרעין של תמרה או של זית וכדומה. [מצאנו כמה פעמים בתלמוד "גרעינה" במקום "גרעין" (משנה יומא – כמוה וכגרעינתה: עוקצין פ"ב מ"ב – גלעינה של רוטב, ובתוספתא כאן – גרעינה של גפת]. 59) משקה שיש בה כדי להרטיב את הנוגע בה. 60) הכיכר והתבשיל. 61) אף־על־פי שגרעינה יבישה אינה טמאה. 62) אין אנו אומרים שמשקה זה בא מן האוכל הטמא. [בתוספתא שם, שנינו: "גרעינה של גפת טמאה (גפת = פסולת של זיתים אחר סחיטתם) שנמצאת בתוך הכיכר או על גבי תבשיל רותח, אף־על־פי שאין עליה משקה טופח – טימאתה. נמצאת בתוך כיכר צונן או על גבי תבשיל צונן אע"פ שיש עליה משקה טופח – טהורה". ופירשה רבינו כמבואר למעלה. והגר"א בביאורו לתוספתא מפרש, שמכוח הלחץ בשעת סחיטת הזיתים, נבלע קצת שמן בגרעין וכשהוא נתון על גבי דבר רותח הוא פולט את הבלוע בו ומטמא את הנוגע בו, אבל בצונן אינו פולט. ולפירושו, רצוי לגרוס בתוספתא: "על גבי כיכר או על גבי התבשיל").

ז. הָיוּ[63] בַּבַּיִת אֳכָלִין טְמֵאִין וַאֲכָלִין טְהוֹרִים וְנִמְצֵאת גַּרְעִינָה בַּבַּיִת[64] - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב[65]. וְכֵן אִם הָיוּ[66] דָּמִים טְהוֹרִים וְדָמִים טְמֵאִים בְּתוֹךְ הַבַּיִת וְנִמְצָא דָם עַל הָאֹכֶל - הוֹלְכִים אַחַר הָרֹב. מַעֲשֶׂה הָיָה בְּכָבָר שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּמְצָא עָלָיו דָּם, וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים וְטִהֲרוּהוּ. שֶׁאֲפִלּוּ נֹאמַר: דַּם שֶׁרֶץ הוּא, הֲרֵינִי אוֹמֵר: דַּם שֶׁרֶץ חַי הוּא, שֶׁהוּא טָהוֹר.

63) תוספתא, שם. 64) בכיכר או על תבשיל רותח, ואין אנו יודעים אם הגרעינה מאוכל טמא או טהור. 65) אם רוב האוכלין שבבית טמאים נטמאו הכיכר והתבשיל, ואם הרוב טהורים – הם טהורים (ראה ביאור הגר"א ו'זר זהב' שם). 66) תוספתא, שם פ"ו ה"א.

ח. עִיר[67] שֶׁיֵּשׁ בָּהּ נְבֵלוֹת וּשְׁחוּטוֹת - בָּשָׂר הַנִּמְצָא בָּהּ[68] הוֹלְכִים אַחַר הָרֹב[69]. וְכֵן אִם הָיָה הַנִּמְצָא בָּהּ סְפֵק שֶׁרֶץ סְפֵק צְפַרְדֵּעַ - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב שֶׁיֵּשׁ בְּאוֹתָהּ הָעִיר בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן. זֶה הַכְּלָל: בְּנִמְצָא[70] הֲלֵךְ אַחַר הָרֹב.

67) שם. 68) מושלך בחוץ. 69) בין לקולא ובין לחומרא. פסק כחכמים נגד דעת רבי שמעון בן גמליאל האומר שאפילו רוב שחוטות – טמא, מפני שנבילות מושלכות שכיחות יותר משחוטות מושלכות. 70) להוציא בשר שהוא במקומו המיוחד לו, כגון במחסן או בחנות, שדנים בו דין מחצה על מחצה (ראה הל' מאכלות אסורות פ"ח הי"א).

ט. הָאִשָּׁה[71] שֶׁמְּגַבֶּבֶת גְּבָבָא[72] בֶּחָצֵר, וְנִמְצָא שֶׁרֶץ בְּתוֹךְ גְּבָבָא - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה, שֶׁאֵין הַשֶּׁרֶץ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא[73]. נִמְצָא עַל גַּבֵּי גְּבָבָא - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה, שֶׁמָּא

נְגִיעָה בּוֹ. הָיְתָה כּוֹבֶרֶת[74] בִּכְבָרָה וְנִמְצָא שֶׁרֶץ בְּתוֹךְ
הַפְּרוֹת שֶׁבַּכְּבָרָה - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה[75]. נִמְצָא עַל גַּבֵּי
הַכְּבָרָה - הֲרֵי זוֹ סְפֵק טֻמְאָה, שֶׁמָּא נְגִיעָה בּוֹ, וְכָל
סָפֵק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - טָמֵא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[76].

71) שם פ"ג ה"ג. 72) בפירושו למשנה, שבת פ"ג, מפרש רבינו: גבבא – זבל השדות. ונראה שהתכוון לחלק השיבולת שנשאר בקרקע אחר הקצירה והוא משמש זבל לשדה. 73) אלא במגע, ואנו אומרים שלא נגעה בו. 74) מנקה גרעינים. 75) אין דרכה של אשה לנגוע בפירות שבכברה. 76) למעלה פט"ז.

יום ג' ט' תשרי ה'תשע"ז

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) יבאר שכל מה שאתה יכול לרבות ספיקות וספק ספיקות ברשות היחיד – טמא, ברשות הרבים – טהור וכיצד.

א. כֹּל שֶׁאַתָּה יָכוֹל לְרַבּוֹת סְפֵקוֹת וּסְפֵקֵי סְפֵקוֹת,
בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - טָהוֹר, בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - טָמֵא. כֵּיצַד?
נִכְנַס לְמָבוֹי[2] וְהַטֻּמְאָה בְּחָצֵר, סְפֵק נִכְנַס לֶחָצֵר סְפֵק
לֹא נִכְנַס; טֻמְאָה בַּבַּיִת, סְפֵק נִכְנַס לַבַּיִת סְפֵק לֹא
נִכְנַס; וַאֲפִלּוּ נִכְנַס, סְפֵק שֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם סְפֵק הָיְתָה
שָׁם; וְאִם תֹּאמַר הָיְתָה שָׁם בְּעֵת שֶׁנִּכְנַס, סְפֵק יֵשׁ בָּהּ
כַּשְּׁעוּר סְפֵק אֵין בָּהּ; וְאִם תֹּאמַר יֵשׁ בָּהּ, סְפֵק שֶׁהִיא
טֻמְאָה סְפֵק אֵינָהּ טֻמְאָה; וַאֲפִלּוּ הִיא טֻמְאָה, סְפֵק
נָגַע סְפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא[3], שֶׁהַמָּבוֹי רְשׁוּת
הַיָּחִיד.

2) שחצרות הבתים פתוחות לתוכו. 3) התוספות בבא בתרא נה, ב דיבור המתחיל רבי (הראשון) בשם רבינו תם נימקו: מפני שדין ספק טומאה ברשות היחיד למדו מסוטה ושם אפילו ספק אחד היה מספיק, כדי לטהר את האשה מפני חזקת כשרות, אלא שהתורה אוסרת אותה ולפיכך אין הבדל בין ספק אחד להרבה ספיקות. ונתבאר כבר למעלה בפרק ט"ז, שכל דיני ספק טומאה למדנו מסוטה, שהתורה קראה לזנות - טומאה.

ב. תִּשְׁעָה צְפַרְדֵּעִים וְשֶׁרֶץ אֶחָד בֵּינֵיהֶן בִּרְשׁוּת
הַיָּחִיד, וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵי זֶהוּ - סְפֵקוֹ
טָמֵא. תִּשְׁעָה שְׁרָצִים וּצְפַרְדֵּעַ בֵּינֵיהֶן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים
וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶן - סְפֵקוֹ טָהוֹר. זֶה הַכְּלָל: כָּל סָפֵק
בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - טָהוֹר, עַד שֶׁיֵּאָמַר נִטְמְאתִי בְּוַדַּאי[4];
וְכָל סָפֵק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - טָמֵא, עַד שֶׁיֵּאָמַר וַדַּאי
שֶׁלֹּא נִטְמֵאתִי. לְפִיכָךְ, עֲצָמוֹת הַמֵּת[5] וְעֶצֶם נִבְלָה[6]
בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ גּוּשׁ מֵאֶרֶץ טְהוֹרָה וְגוּשִׁים מִבֵּית
הַפָּרָס[7] אוֹ מֵאֶרֶץ הָעַמִּים[8], וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶן אוֹ
הֶסִיטוֹ[9], וְאֵין יָדוּעַ בַּמֶּה נָגַע מֵהֶן[10] וּבַמָּה[11] הֶסִיט;
כְּזַיִת מִן הַמֵּת וּכְזַיִת מִן הַנִּבְלָה, וְהֶאֱהִיל עַל אֶחָד
מֵהֶן, וְאֵין יָדוּעַ עַל אֵי זֶה מֵהֶן הֶאֱהִיל; שְׁנֵי שְׁבִילִין,
אֶחָד טָהוֹר וְאֶחָד טָמֵא[12], הָלַךְ בְּאֶחָד מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ
בְּאֵי זֶה הָלַךְ; אוֹ שֶׁנָּגַע בְּאָדָם זֶה בַּדֶּרֶךְ, וְאֵין יָדוּעַ
אִם הוּא טָמֵא אוֹ טָהוֹר; אוֹ שֶׁהָיוּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים, אֶחָד
טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ בְּאֵי
זֶה מֵהֶן נָגַע - בְּכָל אֵלּוּ הַסְּפֵקוֹת טָהוֹר.

4) ואפילו רוב לטומאה - טהור. 5) שמטמאים במגע ובמשא בשיעור כשעורה (הלכות טומאת מת פרק ב הלכה ט). 6) שאינה מטמאה כלל. 7) שדה שנחרש בה קבר וחכמים גזרו עליו טומאה. 8) גוש אדמת חוץ לארץ, שהובא לארץ ישראל, היא מטמאה מדרבנן. 9) הזיזו. דין היסט כדין משא, וגושים אלה מטמאים במשא. 10) אם בגוש הטמא או בטהור. 11) פירוש, או במה. 12) כגון שביל העובר בבית הקברות (רבינו בפירושו למשנה).

ג. הַמּוֹצֵא מֵת מֻשְׁכָּב[13] לְרָחְבּוֹ שֶׁל דֶּרֶךְ אִם הָיָה
שָׁלֵם וְהוּא מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה - הֲרֵי זֶה טָמֵא
לְתִרוּמָה, שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁנָּגַע[14]; הָיָה לוֹ מָקוֹם לַעֲבֹר, אוֹ
שֶׁהָיָה מְשֻׁבָּר וּמְפֹרָק שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁעָבַר בֵּין שׁוֹקָיו
וּפְרָקָיו - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. וְאִם הָיָה קֵבֶר לְכָל רֹחַב
הַדֶּרֶךְ - הַקֵּבֶר מְצָרְפוֹ[15], וְהָעוֹבֵר שָׁם[16] טָמֵא. שֶׁאֵין
זֶה כְּשְׂאָר סְפֵקוֹת, אֶלָּא חֶזְקָתוֹ שֶׁנָּגַע.

13) אחר שעבר עליו הרגיש בו. 14) מתקבל על הדעת שנגע. [דייק רבינו וכתב "שחזקתו שנגע" ולא כתב "וודאי נגע", מפני שהמדובר כשיש אפשרות שהיא שלא נגע, כגון שנטה לצידי דרכים, אבל אין הדבר מתקבל על הדעת, ולפיכך טמא אף על פי שספק טומאה ברשות הרבים טהור. וכל זה לתרומה, ולנזיר ועושה פסח נתבארו הדינים בהלכות קרבן פסח פרק ו הלכה י"א ובהלכות נזירות פרק ט הלכה י"ח והלכה י"ט. ואין לפרש חזקה זו כמו סתם חזקה בכל מקום, שהרי רוב עדיף מחזקה ואינו מכריע לטמא, כמבואר בהלכה קודמת ומכל שכן חזקה]. 15) מצרף את כל החלקים וכאילו הקבר מלא טומאה. 16) ואפילו הוא יודע שלא נגע במת ושעבר במקום, שאין שם כלום מן המת.

ד. שֶׁרֶץ שֶׁנִּמְצָא בְּמָבוֹי - מְטַמֵּא לְמַפְרֵעַ עַד הָעֵת
שֶׁיֵּאָמַר: בָּדַקְתִּי אֶת הַמָּבוֹי הַזֶּה בְּיוֹם פְּלוֹנִי וְלֹא הָיָה
בּוֹ שֶׁרֶץ[17]. אֲפִלּוּ כִּבְּדוּ[18] וְלֹא בְּדָקוּ - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא
לְמַפְרֵעַ מִקֻּדָּם הַכִּבּוּד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁמְּצָאוֹ יָבֵשׁ; אֲבָל אִם מְצָאוֹ לַח - אֵינוֹ מְטַמֵּא
לְמַפְרֵעַ אֶלָּא עַד שָׁעָה שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיָּמוּת בָּהּ וְיִהְיֶה
עַתָּה לַח בָּעֵת שֶׁנִּמְצָא[19].

17) ואינו מטמא אלא משעת הבדיקה ואילך, שהרי שרץ זה הגיע לכאן אחר הבדיקה. 18) אין אנו אומרים, הכיבוד היה מעביר את השרץ אילמלי היה כאן. 19) כרבי שמעון שם. [בפירושו למשנה מסיים רבינו: "ואין הלכה כרבי שמעון" וכאן חזר בו ופסק כמותו, מפני שרבי אלעזר (שם עמוד ב) מבאר את דבריו].

ה. שְׁנֵי רְקִין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אֶחָד טָהוֹר וְאֶחָד מִן
הָרְקִין הַנִּמְצָאִים שָׁגְּזרוּ עֲלֵיהֶן טֻמְאָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ,

1 וְנָגַע בְּאֶחָד מֵהֶן אוֹ הֶסִיטוֹ וְאֵין יָדוּעַ אֵי זֶהוּ -
2 תּוֹלִין[20] עָלָיו אֶת הַתְּרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁנֵי סְפֵקוֹת[21]:
3 סָפֵק בַּטָּהוֹר נָגַע סָפֵק בַּנִּמְצָא; וְאִם תֹּאמַר בַּנִּמְצָא,
4 סָפֵק שֶׁהוּא טָמֵא סָפֵק שֶׁהוּא טָהוֹר. הָיוּ שְׁנֵי הָרְקִין
5 בִּרְשׁוּת הָרַבִּים: אִם הָיוּ נִגּוּבִין וּמֻנָּחִין שָׁם וְנָגַע
6 בְּאֶחָד מֵהֶן - סְפֵקוֹ טָהוֹר; נָשָׁא אֶחָד מֵהֶן - תּוֹלִין
7 עָלָיו, שֶׁהָרֵי מִשָּׁנְשָׂאוֹ אֵינוֹ מֻנָּח בִּרְשׁוּת הָרַבִּים; וְכֵן
8 אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן לַח וְנִתְלָה בּוֹ הָרֹק הַלַּח - תּוֹלִין
9 עָלָיו, שֶׁהָרֵי אֵינוֹ מֻנָּח בִּרְשׁוּת הָרַבִּים כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה
10 סְפֵקוֹ טָהוֹר, אֶלָּא הָרֵי הוּא עַל בִּגְדוֹ. כְּבָר בֵּאַרְנוּ,
11 שֶׁאִם נָגַע בְּרֹק הַנִּמְצָא אוֹ נְשָׂאוֹ אוֹ הֶסִיטוֹ בְּכָל
12 מָקוֹם[22] - שׁוֹרְפִין עָלָיו אֶת הַתְּרוּמָה, כְּבֵית הַפְּרָס
13 וְכַיּוֹצֵא בָּהּ שֶׁשּׁוֹרְפִין עַל וַדַּאי מַגָּעָן[23] בְּכָל מָקוֹם.

20) לא אוכלים ולא שורפים. 21) לא ביאר רבינו אם גם באותם הספיקות שנמנו למעלה בהלכה א תולין ולא שורפין, או לא אמרו תולין אלא בטומאות שעיקרן מדרבנן, כגון רוקים ובית הפרס. 22) בין ברשות היחיד ובין ברשות הרבים. 23) אלה הם משאת הספיקות שגזרו חכמים לשרוף עליהם תרומה וקדשים שנמנו שם.

14 ו. מִי שֶׁשָּׁכַב בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּבָא אֶחָד[24] וְדָרַס עַל
15 בְּגָדָיו אוֹ שֶׁרָקַק וְנָגַע בּוֹ[25] הָרֹק - עַל רֹקוֹ שׁוֹרְפִין
16 אֶת הַתְּרוּמָה[26], וְעַל בְּגָדָיו הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב: אִם רֹב
17 הָעִיר טְמֵאִין[27] - בְּגָדָיו מִדְרָס, וְאִם רֹב הָעִיר טְהוֹרִים
18 - הֲרֵי הוּא טָהוֹר.

24) ואין אנו יודעים אם הוא טהור או טמא. 25) ביושב. 26) כדין ספק רוקים. 27) זבים. [אמנם זה כמעט מן הנמנעות שרוב תושבי העיר יהיו זבים, אבל אי אפשר לפרש אחרת, שהרי עם הארץ אין גופו מטמא מדרס, ומה שגזרו טומאת מדרס על בגדיהם הוא מפני שאשתו נידה יושבת עליהם, ואין לפרש שהכוונה לרוב גויים שדינם כזבים, שהרי טומאת גויים היא מדרבנן ואין שורפים עליה. וכן פירשו הברטנורה ובעל תוספות יום טוב].

19 ז. מִי שֶׁאָבַד לוֹ כְּלִי וּמְצָאוֹ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - הֲרֵי זֶה
20 טָמֵא מִדְרָס וְטָמֵא טְמֵא מֵת. אָבַד לוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים
21 וּמְצָאוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים: אִם אִבְּדוֹ בַּיּוֹם וּמְצָאוֹ לְבוֹ
22 בַּיּוֹם - טָהוֹר; אָבַד בַּיּוֹם וּמְצָאוֹ בַּלַּיְלָה, בַּלַּיְלָה
23 וּמְצָאוֹ בַּיּוֹם, אוֹ שֶׁאָבַד בַּיּוֹם וּמְצָאוֹ בַּיּוֹם שֶׁל אַחֲרָיו
24 - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת טָמֵא. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁעָבַר עָלָיו
25 הַלַּיְלָה אוֹ מִקְצָתוֹ - טָמֵא.

26 ח. הִנִּיחַ כְּלִי אוֹ שִׁכְּחוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אַף עַל פִּי
27 שֶׁעָבַר עָלָיו הַלַּיְלָה - טָהוֹר. הִנִּיחוֹ אוֹ שְׁכָחוֹ בִּרְשׁוּת
28 הַיָּחִיד - הֲרֵי זֶה טָמֵא מִדְרָס וְטָהוֹר מִטֻּמְאַת מֵת.
29 וּמִפְּנֵי מָה לֹא הֶחְמִירוּ בְּשׁוֹכֵחַ וּמַנִּיחַ כְּמְאַבֵּד? מִפְּנֵי
30 שֶׁאֵינוֹ דָּבָר מָצוּי תָּמִיד, לֹא גָּזְרוּ עָלָיו.

31 ט. הַמְאַבֵּד וּמָצָא בְּתוֹךְ הַבַּיִת - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, מִפְּנֵי
32 שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת שְׁמוּר.

33 י. הַשּׁוֹטֵחַ כֵּלִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין;
34 וּבִרְשׁוּת הַיָּחִיד - טְמֵאִים, שֶׁמָּא נָגְעוּ בָּהֶן טְמֵאִים.
35 וְאִם הָיָה מְשַׁמְּרָן - טְהוֹרִים. נָפְלוּ וְהָלַךְ לְהַבִיאָם -
36 טְמֵאִים, מִפְּנֵי שֶׁנֶּעֱלְמוּ מֵעֵינָיו. וְכֵן מִי שֶׁאָבְדוּ כֵּלָיו
37 בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּמָצָאָן אֲפִלּוּ בּוֹ בַּיּוֹם - הֲרֵי הֵן מִדְרָס
38 וּטְמֵא מֵת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

39 יא. שׁוֹטָה אַחַת בָּעִיר אוֹ נָכְרִית - כָּל הָרְקִין שֶׁבָּעִיר
40 בְּחֶזְקַת טֻמְאָה לְעוֹלָם בְּכָל מָקוֹם.

41 יב. מִי שֶׁדָּרְסָה אִשָּׁה עַל בְּגָדָיו אוֹ שֶׁיָּשְׁבָה עִמּוֹ
42 בִּסְפִינָה: אִם מַכִּירָתּוּ שֶׁהִוא אוֹכֵל בִּתְרוּמָה - כֵּלָיו
43 טְהוֹרִין, וְאִם לָאו - יִשְׁאָלֶנָּה.

44 יג. מִי שֶׁיָּשְׁנוּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְעָמַד - כֵּלָיו טְהוֹרִים.

45 יד. נָגַע בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בְּאֶחָד בַּלַּיְלָה וְאֵין יָדוּעַ אִם
46 חַי אִם מֵת, וּבַשַּׁחַר עָמַד וּמְצָאוֹ מֵת - הֲרֵי זֶה טָמֵא,
47 שֶׁכָּל הַטֻּמְאוֹת כְּשָׁעַת מְצִיאָתָן. וְאִם רָאוּהוּ חַי
48 בָּעֶרֶב, וּבַשַּׁחַר מְצָאוֹ מֵת - הֲרֵי זֶה סָפֵק בִּרְשׁוּת
49 הָרַבִּים וְטָהוֹר.

50 טו. הַמְסֻכָּן בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְנִתְעַלֵּף, וְאֵין יָדוּעַ אִם
51 מֵת אוֹ עָדַיִן הוּא חַי, וְהוֹצִיאוּהוּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים
52 וְחָזְרוּ וְהִכְנִיסוּהוּ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד: כְּשֶׁהוּא בִּרְשׁוּת
53 הַיָּחִיד - סְפֵקוֹ טָמֵא, וּכְשֶׁהוּא בִּרְשׁוּת הָרַבִּים -
54 סְפֵקוֹ טָהוֹר. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה מְסֻכָּן וְהוֹלִיכוּהוּ
55 מֵעִיר לְעִיר בְּמִטָּה, וְהָיוּ כְּתוֹת מִתְחַלְּפוֹת תַּחְתָּיו,
56 וּבַאֲחֵרוֹנָה נִמְצָא מֵת, וְלֹא טִמְּאוּ חֲכָמִים אֶלָּא כַּת
57 אַחֲרוֹנָה בִּלְבַד.

58 טז. טָמֵא שֶׁהָיָה עוֹמֵד וּמְדַבֵּר עַל הַבּוֹר וְנִתְּזָה צְנוֹרָא
59 מִפִּיו, סָפֵק הִגִּיעַ לַבּוֹר סָפֵק לֹא הִגִּיעַ: אִם הָיָה בּוֹר
60 שֶׁל שֶׁמֶן - סְפֵקוֹ טָמֵא בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד; וְאִם הָיָה בּוֹר
61 שֶׁל יַיִן - סְפֵקוֹ טָהוֹר בְּכָל מָקוֹם, מִפְּנֵי שֶׁשִּׁפַּת הַבּוֹר
62 קוֹלֶטֶת.

יום ד' י' תשרי ה'תשע"ז

פֶּרֶק תִּשְׁעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר שני שבילים, אחד טהור ואחד טמא, והלך באחד מהם ואינו יודע באי זה הלך וכו'. ודין שני שבילים, אחד טהור ואחד טמא, והלך באחד מהם ועשה טהרות וחבירו הלך בשני ועשה טהרות וכו'. כיכר טמאה שנתערבה בתשע כיכרות טהורות ובאו חמישה בני אדם ואכלו חמש כיכרות

מהן וכו'. ודין שני שבילים, אחד טהור ואחד טמא, והלכו בהם שני אנשים, אחד טהור ואחד טמא וכו'.

1 **א. שְׁנֵי שְׁבִילִין[2], אֶחָד טָמֵא[3] וְאֶחָד טָהוֹר[4], הָלַךְ**
2 **בְּאֶחָד מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ בְּאֵי זֶה מֵהֶן הָלַךְ[5], וְעָשָׂה**
3 **טְהָרוֹת וְנֶאֱכְלוּ[6], וְהָזָּה שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי[7] וְטָבַל וְטָהֵר[8],**
4 **וְהָלַךְ בַּשֵּׁנִי וְעָשָׂה טְהָרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת[9]. אִם**
5 **קַיְּמוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת[10] - אֵלּוּ וָאֵלּוּ תְּלוּיוֹת[11], שֶׁכְּבָר אי**
6 **שֶׁאֶחָד מִן הַטְּהָרוֹת טָמֵא[12]. וְאִם לֹא טָהַר בֵּינָתַיִם[13]**
7 **- הָרִאשׁוֹנוֹת תְּלוּיוֹת[14], וְהַשְּׁנִיּוֹת יִשָּׂרְפוּ, שֶׁהֲרֵי הֵן**
8 **טְמֵאוֹת בְּוַדַּאי, שֶׁזֶּה טָמֵא הוּא, מִפְּנֵי שֶׁהָלַךְ בְּשֵׁנִי**
9 **הַשְּׁבִילִין. וְכֵן הַשֶּׁרֶץ[15] וְהַצְּפַרְדֵּעַ[16] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[17]**
10 **וְאֵין צוּרָתָן נִכֶּרֶת וְאֵין יָדוּעַ אֵי זֶהוּ הַשֶּׁרֶץ, וְנָגַע**
11 **בְּאֶחָד מֵהֶן, וְעָשָׂה טְהָרוֹת וְנֶאֱכְלוּ, וְטָבַל, וְנָגַע בַּשֵּׁנִי**
12 **וְעָשָׂה טְהָרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת. וְאִם קַיְּמוֹת**
13 **הָרִאשׁוֹנוֹת - אֵלּוּ וָאֵלּוּ תְּלוּיוֹת. וְאִם לֹא טָבַל בֵּינָתַיִם**
14 **- הָרִאשׁוֹנוֹת תְּלוּיוֹת, וְהַשְּׁנִיּוֹת יִשָּׂרְפוּ.**

2) טהרות פ"ה מ"ג. 3) טומאת מת. 4) ושניהם ברשות הרבים. 5) פירוש, אם השביל שהלך בו הוא הטהור או הטמא, אבל יודע הוא באיזה שביל הלך. ואין לפרש הדברים כפשוטם, שאינו יודע באיזה שביל הלך, שהרי כתב לקמן "והלך בשני", ואם הוא אינו יודע באיזה שביל הלך בראשונה - מניין לו שעכשיו הלך בשני. 6) כדין, שספק טומאה ברשות הרבים - ספיקו טהור. 7) אע"פ שמן הדין הוא טהור - אומרים לו שלכתחילה יטהר עצמו (למעלה פט"ו ה"ט). 8) ששקעה החמה, ויצא מכלל טבול־יום שמטמא תרומה וקדשים (תוספות יום טוב'). 9) מפני שאנו דנים עכשיו על טהרות השניות בלבד. 10) ואחת מהן טמאה ודאי, אלא שאין אנו יודעים איזו. 11) אף־על־פי שהוא אינו שואל על שתיהן בבת אחת, ואפילו אם שאל כבר על הטהרות הראשונות, והחכם טיהר אותן. 12) ואי־אפשר לטהר טמא וודאי. 13) והראשונות קיימות. 14) גירסת אליהו רבא במשנתנו - טהורות, וכן שנינו בתוספתא שם פ"ו ה"ג. ורבינו מקיים את הגירסא שלפנינו במשנה. וכן גורס הרא"ש, ומבאר שכל זמן ששתיהן קיימות, אין לטהר אף אחת מהן, אף־על־פי שהשניות טמאות ודאי (ראה השלמות). 15) שם מ"ד. 16) שאינו מטמא. 17) גם בשני שבילין - המדובר ברשות הרבים, כמו שנתבאר למעלה בהערה ג. אבל ברשות היחיד - כל הספיקות טמאים, ורבינו לא מצא לנחוץ להודיע זה בפירוש, מפני שסתם שבילים רשות הרבים הם.

15 **ב. שְׁנֵי שְׁבִילִין[18], אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, הָלַךְ**
16 **בְּאֶחָד מֵהֶן וְעָשָׂה טְהָרוֹת, וּבָא חֲבֵרוֹ וְהָלַךְ בַּשֵּׁנִי**
17 **וְעָשָׂה טְהָרוֹת: אִם בָּאוּ וְנִשְׁאֲלוּ זֶה אַחַר זֶה - מוּרִין**
18 **לְכָל אֶחָד מֵהֶן בִּפְנֵי עַצְמוֹ שֶׁהוּא טָהוֹר; בָּאוּ שְׁנֵיהֶן**
19 **כְּאֶחָד, אוֹ שֶׁבָּא הָאֶחָד וְשָׁאַל עָלָיו וְעַל חֲבֵרוֹ[19]**
20 **וְאָמַר: שְׁנַיִם הָיִינוּ וּבְשֵׁנִי הַשְּׁבִילִים הָלַכְנוּ וּשְׁתֵּי**
21 **טְהָרוֹת עָשִׂינוּ - הֲרֵי שְׁנֵיהֶם טְמֵאִין, וּטְהָרוֹת שֶׁעָשׂוּ**
22 **נִשְׂרָפוֹת[20]. וְכֵן[21] אִם נִטְמְאוּ בְּטֻמְאָה קַלָּה. כֵּיצַד?**

18) שם מ"ה. 19) רבא, בפסחים י, א מפרש את מחלוקתם של ר' יהודה ור' יוסי במשנתנו, בשאל על עצמו ועל חבירו, ופסק רבינו כר' יוסי שאמר - טמאים. 20) באדם אחד, שנינו במ"ג "תלויות", ובשני בני אדם שנינו "טמאים". ומשינוי לשון זה, למד רבינו שדינן כטמאות ממש. ולא נתבאר טעמו של הבדל זה, וההגיון מחייב להחמיר יותר באדם אחד, כשם שהחמרנו בשאל בזה אחר זה, שכולן תלויות. [ב'תוספות חדשים' שבגליון המשניות, מפרש מה שאמרו במשנה "טמאים" הכוונה לשני האנשים, אבל הטהרות תלויות. אולם רבינו כותב "וטהרות שעשו נשרפות"]. 21) שם מ"ו. 22) לשון המשנה. 23) ונתבאר למעלה (פי"א הי"א), שהאוכל אוכלין טמאים, פסול לאכילת תרומה מדרבנן. 24) לכאורה נימוק זה מיותר, שהרי גם בטומאה דאורייתא פסק כן. הרגיש בזה המשנה־למלך, ופירש שרבינו התכוון לרמז בזה שגם ברשות היחיד טהור. 25) למעלה פט"ו ה"א. 26) זה המשך הנימוק למה נשרפות. ובתוספתא שם הלכה ד, הגירסא: "שאפילו" ככר אחד וכו'. 27) דברי ר' יוסי בתוספתא שם ה"ד.

23 **שְׁנֵי כְּבָרִים[22], אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, אָכַל אֶת אֶחָד**
24 **מֵהֶם[23] וְעָשָׂה טְהָרוֹת, וּבָא חֲבֵרוֹ וְאָכַל אֶת הַשֵּׁנִי**
25 **וְעָשָׂה טְהָרוֹת: אִם נִשְׁאֲלוּ זֶה אַחַר זֶה - שְׁנֵיהֶן**
26 **טְהוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן סְפֵק דִּבְרֵי סוֹפְרִים[24], שֶׁהוּא**
27 **מִכְּלַל הַסְּפֵקוֹת שֶׁטִּהֲרוּ חֲכָמִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[25];**
28 **נִשְׁאֲלוּ שְׁנֵיהֶן כְּאַחַת אוֹ שֶׁנִּשְׁאַל עָלָיו וְעַל חֲבֵרוֹ -**
29 **שְׁנֵיהֶן טְמֵאִין מִסָּפֵק, וּטְהָרוֹתָם נִשְׂרָפוֹת, שֶׁהֲרֵי וַדַּאי**
30 **אַחַת מֵהֶן טְמֵאָה. וַאֲפִלּוּ כִּכַּר אֶחָד[26] טָמֵא שֶׁנִּתְעָרֵב**
31 **בִּמְאָה כִּכְּרוֹת טְהוֹרִין - כֻּלָּן טְמֵאִין[27] וְיִשָּׂרְפוּ.**

28) תוספתא שם ה"ה. 29) ומפני שכל התערובת טמאה, כלמעלה בסוף ההלכה הקודמת - נטמאו, שהרי אכלו אוכלין טמאים. 30) אנו אומרים שהראשונים שטימאנו אותם - אכלו את הכיכרות הטמאות, והם אכלו את הטהורות.

ג. כִּכַּר טָמֵא שֶׁנִּתְעָרֵב בִּתְשָׁעָה כִּכְּרוֹת טְהוֹרִין, וּבָאוּ
חֲמִשָּׁה בְּנֵי אָדָם[28] וְאָכְלוּ חֲמִשָּׁה כִּכְּרוֹת מֵהֶן, וּבָאוּ
חֲמִשָּׁה בְּנֵי אָדָם אֲחֵרִים וְאָכְלוּ הַחֲמִשָּׁה הַנִּשְׁאָרִים -
הָרִאשׁוֹנִים טְמֵאִים, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶן אֲנָשִׁים אֲחֵרִים
שֶׁיִּתְלוּ בָּהֶן[29]; וְהַחֲמִשָּׁה הָאֲנָשִׁים הָאַחֲרוֹנִים
טְהוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן תּוֹלִין בָּרִאשׁוֹנִים[30].

31) מימרא של ר' יוסי בר חנינא, נדה ס, א. המדובר ברשות הרבים.

ד. שְׁנֵי שְׁבִילִין[31], אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, וְהָלְכוּ
בָּהֶן שְׁנֵי אֲנָשִׁים, אִישׁ אֶחָד טָהוֹר וְאִישׁ אֶחָד טָמֵא,
אֲפִלּוּ הָיָה הָאֶחָד תָּלוּי - הֲרֵי זֶה הַטָּהוֹר תּוֹלֶה
בַּתָּלוּי, וְאוֹמְרִין: זֶה הַטָּהוֹר הָלַךְ בַּשְּׁבִיל הַטָּהוֹר
וַהֲרֵי הוּא בְּטָהֳרָתוֹ, וְזֶה הַתָּלוּי הָלַךְ בַּשְּׁבִיל הַטָּמֵא.
וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאֲלוּ שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד.

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

יום ה' י"א תשרי ה'תשע"ז

פֶּרֶק עֶשְׂרִים[1]

1) יבאר המקומות שהם רשות הרבים לענין טומאה. דברים שהם ברשות הרבים אם דינם כרשות הרבים. וחמור ברשות הרבים גבוה עשרה טפחים וטומאה עליו. ודין היה זה רוכב על חמורו וזה רוכב על חמורו ומהלכים בדרך וכו'.

1 **א. כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא רְשׁוּת הָרַבִּים לְעִנְיַן שַׁבָּת[2], כָּךְ**
2 **הוּא רְשׁוּת הָרַבִּים לְעִנְיַן טֻמְאָה[3].**

2) שאסרה תורה להוציא בשבת מרשות היחיד לרשות הרבים, וכן להיפך. 3) שיהיה ספיקו טהור. אבל יש דברים, שהם רשות הרבים לטומאה ואינם רשות הרבים לשבת, כמו שיתבאר בהלכות הבאות.

3 **ב. אַרְבַּע אַמּוֹת[4] הַסְּמוּכוֹת לִרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי הֵן**
4 **כִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה[5]. וְכֵן הַבַּרְמְלִית[6], כְּגוֹן הַיָּם**
5 **וְהָאַצְטְנִית[7] - הֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה[8].**

4) בבא־בתרא יב, א. 5) מסוטה שנסתרה למדנו, שספק טומאה ברשות הרבים (שאינה מקום סתירה) טהור, ולפיכך כל מקום שאין בו סתירה - ספיקו טהור. 6) מקום שאינו לא רשות הרבים ולא רשות היחיד, נקרא "כרמלית". [מקורה של תיבה זו נתבאר ב'רמב"ם לעם' בהערות ספר זמנים הל' שבת פי"ד ה"א]. 7) טהרות פ"ו מ"ו. פירוש, אולם גדול, שהוא רכוש ציבורי וראשי הציבור רגילים להתאסף בו לשם התייעצות, ופתחיו מכוונים זה כנגד זה. 8) מפני שאי־אפשר להיסתר בה.

6 **ג. יֵשׁ שָׁם[9] מְקוֹמוֹת[10], שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֵן רְשׁוּת**
7 **הַיָּחִיד לְשַׁבָּת - הֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְעִנְיַן**
8 **טֻמְאָה[11]. וְאֵלּוּ הֵן: הַשְּׁבִילִין הַמְפֻלָּשִׁין לַשִּׁיחִין**
9 **וְלִבּוֹרוֹת וְלַגְּתוֹת[12]; וְהַבִּקְעָה[13] הַמַּקֶּפֶת גָּדֵר בִּימוֹת**
10 **הַחַמָּה[14]; וּבְסִילְקֵי[15] מְלָכִים, שֶׁהוּא בְּנִין רָחָב הָרְבֵּה**
11 **לַעֲמֹד בּוֹ אֲנָשֵׁי הַמַּרְכָּבָה[16] וְיֵשׁ לוֹ פְּתָחִים הָרְבֵּה**
12 **פְּתוּחִים לִרְשׁוּת הָרַבִּים; וְהַפּוֹרָן, וְהוּא הַבִּנְיָן הַגָּדוֹל**
13 **שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי פְּתָחִים זֶה כְּנֶגֶד זֶה וְחָצֵר, שֶׁהָרַבִּים**
14 **נִכְנָסִין בְּפֶתַח זֶה וְיוֹצְאִין בְּפֶתַח אַחֵר. וְכֵן מְבוֹאוֹת[17]**
15 **הַיּוֹרְדִים לַיָּם אוֹ לַנָּהָר, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן גְּדוּרִין[18]**
16 **מִקָּאן וּמִקָּאן, וְרַבִּים[19] מְטַפְּסִין וְעוֹלִין בָּהֶן,**
17 **וְהַבִּימוֹסוֹת[20] וְהַמֻּרְחָצָאוֹת[21] - הֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים**
18 **לְטֻמְאָה. וְכֵן כָּל הָעֲזָרָה[22] - כִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה.**

9) יש במציאות (סיגנון ערבי). 10) שם מ"ו־ט. 11) לא בכרמלית בלבד, שאינה רשות היחיד לשבת, אמרו שהיא כרשות הרבים לטומאה, אלא ישנם גם מקומות שהם רשות היחיד ממש לענין שבת ואעפ"כ הם רשות הרבים לענין טומאה. 12) שם מ"ו. פירוש, מבוי מפולש (פתוח משני צדדים) ובסופו בור או גת החוסמת את היציאה, ושביל עובר באותו מבוי שהולכים בו בני אדם לשאוב מן הבורות (רבינו בפירושו למשנה). 13) שטח גדול במישור שיש בו הרבה שדות. 14) ובאים לשם פועלים לקצור את התבואה, לאסוף ולדוש. בקעה כזו דינה כרשות היחיד לשבת, אבל אין שם מקום להיסתר מעיני הפועלים. 15) מלה יוונית. "מלך" ביוונית "בסיליאוס". 16) הממונים על מרכבות המלך. 17) תוספתא פ"ז ה"ד. 18) גדירות משני צידיהם המכבידות את הכניסה. 19) פירוש, אם רבים. 20) צ"ל: והדימוסות. פירוש, מרחצאות של מי מעיינות חמים, כגון חמי טבריה. 21) תוספתא, שם פ"ז ה"ה. 22) שבבית המקדש (פסחים יח, ב).

19 **ד. גַּנּוֹת הָעִיר[23] שֶׁדַּרְכָּן הָעִיר עוֹבֶרֶת עֲלֵיהֶן - רְשׁוּת**
20 **הָרַבִּים לְטֻמְאָה.**

23) תוספתא, שם.

21 **ה. הַגִּנָּה[24], בִּזְמַן שֶׁהִיא מְשֻׁתַּמֶּרֶת[25] - רְשׁוּת הַיָּחִיד,**
22 **וּבִזְמַן שֶׁאֵינָהּ מְשֻׁתַּמֶּרֶת - רְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה. וְכֵן**
23 **בָּסְילְקֵי גְּדוֹלָה[26], בִּזְמַן שֶׁפּוֹתְחִין אוֹתָהּ - רְשׁוּת**
24 **הָרַבִּים לְטֻמְאָה, וּבִזְמַן שֶׁנּוֹעֲלִין אוֹתָהּ - רְשׁוּת**
25 **הַיָּחִיד לַכֹּל.**

24) שם. 25) בשעות מסוימות, שומרים עליה שלא ייכנסו לה בני אדם. 26) שננעלת בלילה ונפתחת ביום.

26 **ו. הַבִּקְעָה[27] הַמַּקֶּפֶת גָּדֵר בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - רְשׁוּת**
27 **הַיָּחִיד לְשַׁבָּת וּלְטֻמְאָה[28]; וְאִם לֹא הָיְתָה מַקֶּפֶת -**
28 **הֲרֵי הִיא רְשׁוּת הַיָּחִיד לְטֻמְאָה בִּלְבַד[29]. וּבִקְעָה**
29 **שֶׁעָבְרוּ[30] עָלֶיהָ בִּימוֹת[31] הַגְּשָׁמִים[32] - הֲרֵי הִיא רְשׁוּת**
30 **הַיָּחִיד לְטֻמְאָה אֲפִלּוּ בִּימוֹת הַחַמָּה[33]. וְאֵלּוּ הֵן**
31 **יְמוֹת הַחַמָּה? מִשֶּׁתַּעֲקֹר הַתְּבוּאָה מִתּוֹכָהּ. וְאֵלּוּ הֵן**
32 **יְמוֹת הַגְּשָׁמִים? מִשֶּׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה[35]. בֵּין**
33 **הָעַגּוּלִים[36] שֶׁל עֲנָבִים לַזּוּגִין[37] - רְשׁוּת הָרַבִּים**
34 **לְטֻמְאָה[38].**

27) משנה טהרות פ"ו־ז, על פי פירושו של רב אשי (שבת ז, א). 28) בימות הגשמים אין בני אדם נכנסים לשדות, כדי שלא לדרוס את התבואה. 29) אבל לשבת אינה לא כרשות היחיד ולא כרשות הרבים אלא ככרמלית, שדינה נתבאר בהל' שבת. גם בימות החמה אין תבואה מצויה בשדות, ובני אדם נכנסים לתוכם לקצור את התבואה וגם לטייל, ולפיכך אינם מקום סתירה, ודינם כרשות הרבים אפילו לטומאה. 30) רבא בבבא־בתרא קנג, ב. 31) בבבא־בתרא שם, הגירסא "ימות". ונראה לגרוס כך גם בדברי רבינו. 32) אחר הקמת הגדר, וחל עליה דין רשות היחיד. 33) מכיוון שנעשתה רשות היחיד, אינה חוזרת להיות רשות הרבים. ראה לקמן ה"י. [ביאור זה הוא על־פי פירושו של הרשב"ם שם. ב'תוספות' ד"ה אמר, הביאו שני פירושים אחרים לדברי רבא, ואי אפשר ליישב על פיהם את דברי רבינו כאן]. 34) תוספתא, טהרות פ"ז ה"ד. 35) הגשם השני שזמנו מתחיל בעשרים ושלושה במר־חשון (רבינו בהל' נדרים פ"ו הי"א). 36) משנה, שם פ"י, מ"ח. ופירש רבינו: כלים גדולים עגולים שמונחים בהם הענבים המוכנים לדריכה בגת. 37) הפסולת של הענבים אחר

הדריכה שמתקבץ לעריסה גדולה (רבינו, שם). 38) מפני שמקום זה גלוי לעיני הדורכים.

1 **ז. כֵּיצַד[39] שֶׁלִּפְנֵי הַבּוֹצְרִים[40] - רְשׁוּת הַיָּחִיד[41], וּלְאַחַר**
2 **הַבּוֹצְרִים[42] - רְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה. אֵימָתַי?[43] בִּזְמַן**
3 **שֶׁהָרַבִּים נִכְנָסִים בְּרוּחַ זוֹ וְיוֹצְאִים בָּרוּחַ שֶׁנִּגְדָּהּ[44].**
4 **שְׁאָר כָּל הַמְּקוֹמוֹת חוּץ מֵאֵלּוּ שֶׁבֵּאַרְנוּ דִינָם - כְּשֵׁם**
5 **שֶׁהֵן רְשׁוּת הַיָּחִיד לְשַׁבָּת, כָּךְ הֵם רְשׁוּת הַיָּחִיד**
6 **לְטֻמְאָה.**

39) שם. 40) המקומות שלא נבצרו עדיין. 41) מפני שבני אדם נמנעים מלהיכנס שמה, כדי שלא יחשדו בהם בגניבת ענבים, והמקום אינו גלוי לעיני הבוצרים, שהגפנים חוצצים. 42) השטח שנבצר. 43) לאחר הבוצרים דינו כרשות הרבים? 44) ואם כן רבים נכנסים שם כדי לקצר את הדרך, אבל פתח אחד אינו עושה רשות הרבים (תפארת ישראל'). לא ביארו מפרשי המשנה למה אין המקום רשות הרבים מפני הבוצרים. ואולי מדובר כשאין שם בוצרים.

7 **ח. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁאֵינָן רְשׁוּת הַיָּחִיד לְשַׁבָּת, וְאַף**
8 **עַל פִּי כֵן הֵן רְשׁוּת הַיָּחִיד לְטֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הָעָם**
9 **מִשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶן[45]. וְאֵלּוּ הֵן: הָאֵילָנוֹת, וְחוֹרֵי רְשׁוּת**
10 **הָרַבִּים אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה[46].**
11 **כֵּיצַד? אֵילָן שֶׁהוּא עוֹמֵד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְטֻמְאָה**
12 **בְּתוֹכוֹ[47], עָלָה לְרֹאשׁוֹ, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע -**
13 **סְפֵקוֹ טָמֵא[48]. הִכְנִיס יָדוֹ[49] לְחוֹר[50] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טֻמְאָה,**
14 **סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא[51].**

45) לענין טומאה מכריעה העובדה, אם רבים עוברים במקום או לא. 46) מקום שאין בו ארבעה טפחים אורך על ארבעה רוחב, אינו רשות היחיד לשבת. 47) בתוך הענפים. 48) אף־על־פי שאין שם כשיעור האמור למעלה. 49) האדם העומד ברשות הרבים. 50) שאין בו כשיעור, ואינו רשות היחיד לשבת. 51) שאין רבים מצויים שם.

15 **ט. חֲנוּת[52] שֶׁהִיא טְמֵאָה[53] וּפְתוּחָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים,**
16 **סָפֵק נִכְנַס סָפֵק לֹא נִכְנַס - סְפֵקוֹ טָהוֹר[54]; שֶׁכָּל**
17 **הַחֲנוּת כְּמוֹ שֶׁרֶץ הַמֻּנָּח בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, שֶׁסְּפֵק מַגָּעוֹ**
18 **טָהוֹר. הָיוּ שְׁתֵּי חֲנֻיּוֹת, אַחַת טְהוֹרָה וְאַחַת טְמֵאָה,**
19 **וְנִכְנַס לְאַחַת מֵהֶן, סָפֵק לַטְּמֵאָה נִכְנַס סָפֵק לַטְּהוֹר -**
20 **סְפֵקוֹ טָמֵא; שֶׁזֶּה סְפֵק רְשׁוּת הַיָּחִיד[55], שֶׁהַחֲנוּת**
21 **רְשׁוּת הַיָּחִיד. וְכֵן בְּקִלְעָה[56] בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים שֶׁיֵּשׁ בָּהּ**
22 **שָׁדוֹת הַרְבֵּה, וּבָהּ שָׂדֶה אַחַת טְמֵאָה וְאַחַת טְהוֹרָה,**
23 **וְאָמַר: נִכְנַסְתִּי לִבְקִלְעָה זוֹ וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם נִכְנַסְתִּי**
24 **לְאוֹתָהּ שָׂדֶה אוֹ לֹא נִכְנַסְתִּי - סְפֵקוֹ טָמֵא; שֶׁסְּפֵק**
25 **טֻמְאָה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אֲפִלּוּ סְפֵק בֵּיאָה - טָמֵא[57].**

52) שם פ"ו מ"ג. 53) מת מונח בה, והנכנס נטמא באוהל. 54) פירוש, הכניסה לחנות הפתוחה לרשות הרבים דומה למגע השרץ המונח ברשות הרבים, שהרי האדם ודאי עמד ברשות הרבים, וספק אם נכנס למקום הטומאה, ולפיכך נידונית כל החנות הטמאה כטומאה המונחת ברשות הרבים (רבינו בפירושו). 55) מפני שוודאי נכנס לרשות היחיד, אלא שאין אנו יודעים אם למקום טמא נכנס, ואם־כן הספק הוא ברשות היחיד, שהרי שתי החנויות רשות היחיד הן (ראה ראב"ד וכסף־משנה). 56) שם מ"ה. 57) נחלקו רבי אליעזר וחכמים בדין ספק טומאה ברשות היחיד, לדעת רבי אליעזר - ספק נגע בטומאה המונחת בה, ספק לא נגע – טמא, אבל ספק אם נכנס למקום שהטומאה בו (ספק ביאה) – טהור, וחכמים מטמאים גם בספק ביאה, ופסק רבינו כחכמים.

26 **י. מָקוֹם[58] שֶׁהָיָה רְשׁוּת הַיָּחִיד וְנַעֲשָׂה רְשׁוּת**
27 **הָרַבִּים[59] וְחָזַר וְנַעֲשָׂה רְשׁוּת הַיָּחִיד[60] - כְּשֶׁהוּא**
28 **רְשׁוּת הַיָּחִיד סְפֵקוֹ טָמֵא, וּכְשֶׁהוּא רְשׁוּת הָרַבִּים**
29 **סְפֵקוֹ טָהוֹר.**

58) שם מ"א. 59) כגון שמכרו לרבים. 60) חזר וקנאו מהרבים (תפארת ישראל'). ואין זה דומה לדין בקעה שעברו עליה בימות הגשמים (ראה למעלה ה"ו).

30 **יא. דְּבָרִים[61] שֶׁהֵן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת**
31 **הָרַבִּים. כֵּיצַד? קֻפָּה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה**
32 **טְפָחִים[62] וְהַטֻּמְאָה בְּתוֹכָהּ, סָפֵק נָגַע[63] סָפֵק לֹא נָגַע**
33 **- סְפֵקוֹ טָהוֹר[64]. הִכְנִיס יָדוֹ לְתוֹכָהּ, סָפֵק נָגַע סָפֵק**
34 **לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא[65]. הָיְתָה כְּפִישָׁה[66] נְתוּנָה עַל**
35 **כְּתֵפוֹ, וְכִבֶּר תְּרוּמָה בָּרוּחַ בְּסִיב[67] אוֹ בְּנֵר וְנָתוּן**
36 **לְתוֹכָהּ, סָפֵק נָגַע בָּהּ אַחֵר[68] סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ**
37 **טָמֵא[69].**

61) תוספתא, שם פ"ז ה"ב. 62) שיעור רשות היחיד. 63) פירוש, ספק אם הכניס ידו לתוך הקופה. 64) ואין זה דומה לספק ביאה, מפני שהקופה עצמה מונחת ברשות הרבים, והרי זה דומה לדין ראשון שבהלכה ט. 65) מכיוון שידו ברשות היחיד והטומאה שם, הרי זה ספק טומאה ברשות היחיד - וספיקו טמא. 66) כלי אבן וכדומה, שאינו מקבל טומאה. 67) חוטים המטפסים על גזעי האילנות ואינם מקבלים טומאה, וכן נייר אינו מקבל טומאה, ובכן נעשתה שמירה מעולה לכיכר של תרומה שלא תיטמא. 68) ואין ידוע אם טהור לתרומה. 69) כמו בהכניס ידו לתוך הקופה. ואע"פ שהכפישה אינה רשות היחיד, ספיקו טמא מפני שהיא על כתיפו של אדם (כסף־משנה). ומה שאמרו "כרוך בסיב או בנייר" הכוונה להשמיענו רבותא, שאף־על־פי־כן חוששים אנו שמא נגע בכיכר עצמה.

38 **יב. חֲמוֹר[70] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גְּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים**
39 **וְטֻמְאָה נְתוּנָה עָלָיו, סָפֵק נָגַע[71] סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ**
40 **טָהוֹר. פָּשַׁט יָדוֹ עַל גַּבָּיו, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע -**
41 **סְפֵקוֹ טָמֵא[72]. וְכֵן סֻלָּע הַמֻּנָּח בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גְּבוֹהַּ**
42 **עֲשָׂרָה טְפָחִים וְטֻמְאָה נְתוּנָה עָלָיו, סָפֵק נָגַע סָפֵק**
43 **לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָהוֹר. עָלָה בְּרֹאשׁ הַסֶּלַע[73], סָפֵק**
44 **נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא.**

70) שם. 71) אדם. 72) מכיוון שהושיט ידו לאויר רשות

היחיד. 73) לא נתבאר, למה בחמור כתוב "פשט ידו", וכאן כתב "עלה". ומשמע שפשט ידו אינו טמא.

1 **יג. הָיָה[74] זָב רוֹכֵב עַל חֲמוֹרוֹ וְזֶה[75] רוֹכֵב עַל חֲמוֹרוֹ**
2 **וּמְהַלְכִין בַּחֲרֵךְ, סָפֵק נָגַע בַּזָּב סָפֵק לֹא נָגַע; תְּינוֹק**
3 **טָמֵא מֵרְכָּב עַל כְּתֵפוֹ שֶׁל אָבִיו וְתִינוֹק טָהוֹר מֵרְכָּב**
4 **עַל כְּתֵפוֹ שֶׁל אָבִיו וְהָלְכוּ זֶה בְּצַד זֶה, סָפֵק נָגַע סָפֵק**
5 **לֹא נָגַע; חֲבִילָה עַל כְּתֵפוֹ וְהָרֹק מֻדְבָּק בַּכֹּתֶל[76], סָפֵק**
6 **נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע; כֵּלִים שְׁטוּחִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים**
7 **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה[77] וְהַטָּמֵא עוֹבֵר, סָפֵק הִסִּיט סָפֵק לֹא**
8 **הִסִּיט[78] - הַכֹּל טָהוֹר[79].**

74) שם ה"ג. 75) אדם טהור. 76) וספק רוקין טמא. 77) ומקום זה נידון כרשות היחיד. 78) הזיז. 79) ואפילו אם הוא זב שמטמא בהיסט. מחלוקת רבי יעקב ורבי יוסי שם, ופסק כרבי יוסי, האומר "שכל שהוא דרך הילוכו – טהור".

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

יום ו' י"ב תשרי ה'תשע"ז

הִלְכוֹת טֻמְאַת אֳכָלִין

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא דִּין טֻמְאַת אֳכָלִין וּמַשְׁקִין וְהֶכְשֵׁרָן.

וּבְאוֹר מִצְוָה זוֹ בְּפִרְקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר אוכל המיוחד למאכל אדם, ושאינו מיוחד אין מקבל טומאה. המשקין שמכשירים את האוכלין או אינם מכשירים. הדברים שאינם מקבלים טומאה אף על פי שבני אדם אוכלים אותם. הדברים שאם חשב עליהם בטלה דעתו או הזק מחשבה.

9 **א. כָּל אֹכֶל הַמְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם, כְּגוֹן לֶחֶם וּבָשָׂר**
10 **וַעֲנָבִים וְזֵיתִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מְקַבֵּל טֻמְאָה; וְכֹל**
11 **שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם - הֲרֵי זֶה טָהוֹר וְאֵינוֹ**
12 **מְקַבֵּל טֻמְאָה, אֶלָּא אִם כֵּן חָשַׁב עָלָיו וְיִחֲדוֹ לְמַאֲכַל**
13 **אָדָם. וְזֶה וְזֶה אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה עַד שֶׁיִּכָּלֵל תְּחִלָּה**
14 **בְּאֶחָד מִשִּׁבְעָה מַשְׁקִין. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא הֶכְשֵׁר. שֶׁנֶּאֱמַר:**
15 **וְכִי יֻתַּן מַיִם עַל זָרַע[2].**

2) ומסיים "ונפל מנבלתם עליו טמא הוא לכם", משמע, שאם לא ניתנו מים לא נטמא, ובתורת כהנים שמיני פרק יא הלכה ו מרבה שישה משקין המפורטים בהלכה הבאה.

16 **ב. וְאֵלּוּ הֵן הַשִּׁבְעָה מַשְׁקִין שֶׁמַּכְשִׁירִין אֶת הָאֳכָלִין**
17 **לְקַבֵּל טֻמְאָה: הַמַּיִם, וְהַטַּל, וְהַשֶּׁמֶן, וְהַיַּיִן, וְהֶחָלָב,**
18 **וְהַדָּם, וְהַדִּבַשׁ[3]. וְאֵינָן מַכְשִׁירִין עַד שֶׁיִּפָּלוּ עַל**
19 **הָאֳכָלִין בִּרְצוֹן הַבְּעָלִים. וְלֹא יִהְיוּ סְרוּחִין,**
20 **שֶׁהַמַּשְׁקֶה הַסָּרוּחַ אֵינוֹ מַכְשִׁיר[4]. וְכֵיוָן שֶׁהֶכְשֵׁר**
21 **הָאֹכֶל, אַף עַל פִּי שֶׁיָּבֵשׁ וַהֲרֵי הוּא נָגוּב - הֲרֵי זֶה**
22 **מְקַבֵּל טֻמְאָה.**

שלושה תנאים ציין הרמב"ם לטומאת אוכלין:

א: שיהיה אוכל מיוחד לאדם. ב: שיבלל תחילה באחד משבעת המשקין. ג. שלא יהיה מחובר לקרקע אפילו כשורש קטן (ריש פרק ב'). והסיבה הפנימית בזה שכל גדר הטומאה שייך רק במקום שיש קדושה או אפשרות לקדושה כי מצד טבע הבריאה הוקצבה לקליפות חיות מצומצמת מאוד ולכן הם משתדלים להגיע למקום הקדושה ולקבל תוספת חיות על ידי שמורידים את האדם בקליפה ובטומאה.

אכילה במובן הרחב היא כל צרכי האדם, ומאכל אדם היינו צרכי נשמתו הם ענייני התורה ומצוותי' ולכן רק אוכל המיוחד לאדם יכול לקבל טומאה כי יש בו תוספת קדושה. משקים, מורים על חסד והשפעה כי טבעם לעזוב מקום גבוה ולירד למקום נמוך ולהשפיע למטה מטה ובנוסף, הם המוליכים את האוכל בגוף (שלכן אמרו חז"ל "אכל ולא שתה אכילתו דם").

ובעבודת האדם, כאשר עבודת ה' של יהודי היא כדבעי יש בו לחלוחית המדבקת ומחברת את הסביבה ומשפיעה על הקרובים לו ולכן, בסוג זה של "אוכל" רוצה הקליפה להתדבק יותר מהאוכל עצמו כי יש בו השפעת קדושה לרבים ומשום כך מצינו ריבוי גזירות על משקים יותר מהאוכלים.

העצה להינצל מכך היא בתנאי השלישי שבטומאת אוכלין: "...כל זמן שהן מחוברין אפילו כשורש קטן... אינן מקבלין טומאה" כשכל פעולות האדם מקושרים עם פנימיות נשמתו כלומר עם הידיעה וההכרה במטרה האמיתית של תפקידו בעולם אין הטומאה יכולה לגעת בו כלל כי פנימיות נשמתו של יהודי היא לעולם בשלימות.

ככל עניין בעבודת ה' גם מקורו של עניין זה הוא בתורה שבה מצינו שאין די בידיעת התורה, ובכדי שתהיה לו "סם החיים" חייב לקשר לימודו עם נותן התורה "ברכו בתורה תחילה" על ידי חיבור נגלה דתורה שהן גופי תורה עם פנימיות התורה שהיא נשמתא דאורייתא. "וגדול תלמוד שמביא לידי מעשה" שע"י חיבור גליא דתורה ופנימיות התורה נפעל בכל עבודתו חיבור עם פנימיות הנשמה עד שאינו בגדר קבלת טומאה כלל.

(עפ"י לקו"ש חלק כז ע' 74. יין מלכות ס' קמ"ז)

3) דבש דבורים. בתורת כהנים שם פרשתא ח הלכה א אמרו, שכל המשקין שאין להם שם לוואי (שם נוסף) מכשירים, להוציא מי תותים, מי רימונים וכדומה, אבל דבש דבורים אינו בכלל אלה שיש להם שם לוואי מפני שסתם דבש הוא דבש דבורים. במשנה ה שם שנינו, שמי רגליים, רוק ומי האף גם כן מכשירים, ולא מנאם רבינו כאן מפני

שהם תולדות מים. 4) תורת כהנים שם הלכה ד: "אשר ישתה" פרט למשקה סרוח.

1 **ג. אֹכֶל שֶׁהָיָה בָּלוּל[5] בְּמֵי פֵּרוֹת, כְּגוֹן מֵי תּוּתִים**
2 **וְרִמּוֹנִים[6], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בָּלוּל[7] וְנָגַע בּוֹ הַזָּב אוֹ**
3 **בְּשַׂר הַמֵּת - הֲרֵי הוּא טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֶכְשֵׁר[8]**
4 **בְּאֶחָד מִשִּׁבְעַת הַמַּשְׁקִין.**

5) רטוב. 6) שם הלכה א: "ומוציא אני מי תותים ומי רימונים ושאר כל מיני פירות שיש להם שם לוואי". 7) עודנו רטוב בשעה שנגע בטומאה ואפשר לומר שהמשקה נטמא. 8) נימוק למה לא נטמא האוכל. ובסמוך יבואר למה לא נטמא המשקה שעל האוכל.

5 **ד. אֵין שָׁם מַשְׁקֶה שֶׁמְּקַבֵּל טֻמְאָה אֶלָּא שִׁבְעַת**
6 **הַמַּשְׁקִין[9] שֶׁמָּנִינוּ בִּלְבַד; אֲבָל שְׁאָר מֵי פֵּרוֹת - כְּדֶרֶךְ**
7 **שֶׁאֵין מַכְשִׁירִין, כָּךְ אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּלָל[10].**

9) דברי רבינו כאן הם סיום הנימוק לדין שבהלכה הקודמת. הנימוק שנאמר שם מספיק רק לטהר את האוכל כשהוא לעצמו, אבל למה לא ייטמא המשקה שעל גבו ויטמא את האוכל אחר שיוכשר על ידי הרוק שבפי האדם? ולפיכך הוסיף כאן שמשקין אלה לא רק שאינם מכשירים אלא גם אינם מקבלים טומאה. 10) בתורת כהנים שם הלכה א דרשו את הכתוב (ויקרא יא, לד) "וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא". אי כל משקה יכול (אפשר לחשוב) מי תותים או מי פירות או מי רימונים ושאר כל מיני פירות, תלמוד לומר "מים", מה מים מיוחדים שאין להם שם לוואי, ומוציא מי תותים ומי רמונים וכו' שיש להם שם לוואי". וסובר רבינו שפרשה זו כוללת הכשר וגם טומאה.

8 **ה. זֵיתִים וַעֲנָבִים[11] שֶׁלֹּא הֵבִיאוּ שְׁלִישׁ[12] - מַשְׁקִין**
9 **הֵיוֹצְאִין מֵהֶן אֵינָן מַכְשִׁירִין וְלֹא מְקַבְּלִין טֻמְאָה[13],**
10 **אֶלָּא הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר מֵי פֵּרוֹת שֶׁהֵן טְהוֹרִין לְעוֹלָם.**

11) ירושלמי מעשרות פרק א סוף הלכה ג. 12) אם יסחוט אותם לא יוציאו יין ושמן כדי שליש ממה שיוציאו כשיובשלו. 13) בירושלמי המובא למעלה אמרו שאינם מכשירים. ורבינו מוסיף ואומר, שאינם מקבלים טומאה, כמו שנתבאר בהלכה הקודמת, שמשקה שאינו מכשיר אינו מקבל טומאה. וכן משמע בתורת כהנים שהבאנו למעלה.

11 **ו. אֵלּוּ דְּבָרִים[14] שֶׁאֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה אַף עַל**
12 **פִּי שֶׁבְּנֵי אָדָם אוֹכְלִין אוֹתָן, לְפִי שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין**
13 **לַהֲנָאַת גּוּפָן[15], אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁנּוֹתְנִין טַעַם בַּמַּאֲכָלוֹת**
14 **אוֹ מִפְּנֵי הָרֵיחַ אוֹ הַמַּרְאֶה. וְאֵלּוּ הֵן: הַקִּשְׁטָ**
15 **וְהַחֲמַס וְרֹאשֵׁי בְּשָׂמִים וְהַתֵּיאָה וְהַחִלְתִּית**
16 **וְהַפִּלְפִּלִין וְחַלּוֹת חָרִיעַ[16]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.**

14) פרק ג משנה ה. 15) ליהנות מגוף דברים אלה. 16) כל אלה מיני תבלינים הם, שמשתמשים בהם לשיפור הטעם או הריח או הגוון של התבשיל.

17 **ז. הַשֶּׁבֶת[17] - סְתָמוֹ לַאֲכִילַת גּוּפוֹ כְּשֶׁאָר יְרָקוֹת**
18 **הַשָּׂדֶה; וְאִם חָשַׁב עָלָיו לַקְּדֵרָה - אֵינוֹ מִתְטַמֵּא**
19 **טֻמְאַת אֳכָלִין[18]. וְהַשֶּׁבֶת מִשְּׁנָתְנָה טַעַם לַקְּדֵרָה - הֲרֵי**
20 **זוֹ כְּזֵבֶל[19] וְאֵינָהּ מִתְטַמְּאָה טֻמְאַת אֳכָלִין.**

17) שם משנה ד. ופירש רבינו שם שהוא מין ירק שנקרא כן גם בערבית ועומד לאכילה כשהוא חי (על פי הגמרא נדה נא, ב: "סתם שבת לכמך עשוייה"). ואם נותנים אותו בתבשיל יוצא רובו לתוך התבשיל והנשאר הוא כפסולת שאינה ראוייה למאכל אדם. 18) אם חישב עליו לקדירה הרי הוא כתבלין, ונתבאר למעלה שתבלינין אינם מקבלים טומאה. 19) נימוק למה אינו מקבל טומאה מפני החלק שאינו נימוח בקדירה ואינו כתבלין.

21 **ח. הַתְּמָרִים[20] וְהַגְּרוֹגָרוֹת[21] שֶׁנְּתָנָן לַקְּדֵרָה כְּתַבְלִין -**
22 **עַדַיִן הֵן מִתְטַמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִין עַד שֶׁיִּפְסְדוּ מִלֶּאֱכֹל**
23 **אָדָם[22].**

20) תוספתא עוקצין פרק ג הלכה ח. 21) תאנים יבשות. 22) בתוספתא שלפנינו כתוב: "שיפסלו לכלב" ורבינו גורס כמו שכתב כאן, בהתאם לשיטתו לקמן פרק ב הלכה ד, שדבר שנפסל לאדם אינו מקבל טומאה. ולפני שנפסלו מקבלים טומאה ואין המחשבה מועילה להוציאם מתורת אוכל - כמו שבת שבהלכה הקודמת - מפני שהם אוכל חשוב.

24 **ט. הַצְּרָשִׁינִים[23], אִם יֵחָדֵן לְמַאֲכַל אָדָם - מִתְטַמְּאִין**
25 **טֻמְאַת אֳכָלִין.**

23) שרביטים דומים לשרביטי עדשים ובתוכם גרעינים קטנים והם מאכל בהמה, ובשעת הדחק נאכלים גם על ידי בני אדם.

26 **י. הַקּוֹר[24] - הֲרֵי הוּא כְּעֵץ לְכָל דָּבָר. וְאִם שָׁלְקוֹ**
27 **וְטִגְּנוֹ - מִתְטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין.**

24) "ראש הדקל והוא עץ לבן רך ... ואוכלין אותו בני אדם" (רבינו בפירושו למשנה עוקצין פרק ג משנה ז).

28 **יא. הַחַרְצַנִּין[25] וְהַזַּגִּין[26], אַף עַל פִּי שֶׁכְּנָסָן לָאֳכָלִין[27]**
29 **- אֵינָן מִתְטַמְּאִין[28] טֻמְאַת אֳכָלִין.**

25) גרעיני הענבים. 26) קליפות הענבים. 27) אחר שנדרכו הענבים ויצא יינם כנס את הפסולת, החרצנים והזגים וחישב לאכול אותם. 28) מפני שאין דרכם של בני אדם לאכלם בטלה דעתו של זה.

30 **יב. זֵיתִים וַעֲנָבִים הַקָּשִׁים שֶׁנִּפְרָצִין[29] וְיוֹצְאִין מִהַּחַת**
31 **הַקּוֹרָה בִּשְׁעַת הַדְּרִיכָה - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה[30]. וְעַד**
32 **כַּמָּה[31]? עַד אַרְבָּעָה קַבִּין לְכָל כּוֹר[32]. הָיָה הַנִּפְרָץ**
33 **יָתֵר מִזֶּה - מְקַבְּלִין טֻמְאָה[33]. וְאִם כְּנָסָן לָאֳכָלִין, אַף**
34 **עַל פִּי שֶׁהֵן פְּחוֹת מֵאַרְבָּעָה קַבִּין - מְקַבְּלִין טֻמְאָה.**

29) קופצים מתחת הקורה הלוחצת עליהם. 30) מפני שאינם ראויים לא לאכילה ולא לתעשיית שמן ויין. 31) תהא כמות הנפרצים ולא יקבלו טומאה. 32) הכור הוא שלושים סאה והסאה שישה קבים, נמצא שהכור מחזיק מאה ושמונים קבים, ואם נפרצים יותר מארבעה קבים לכור זיתים או ענבים שהוכנסו לבית הבד או לגת אין אדם מוותר עליהם. 33) מפני שלא יצאו לגמרי מתורת אוכל, המחשבה מועילה.

יג. הַכַּפְנִיּוֹת[34] וְהַפַּגִּין[35] וְהַבֹּסֶר[36] וְהַקֻּצָח[37] - הֲרֵי הֵן כָּאֳכָלִין וּמְקַבְּלִין טֻמְאָה.

34) שם משנה ז, "עוקצי התמרים בתחילת צמיחתם" (לשון רבינו בפירושו שם). 35) תאנים שלא בשלו. 36) ענבים שטרם בשלו. שם משנה ו. ופסק כרבי עקיבא. 37) כמון שחור (ערוך).

יד. לוּלְבֵי זְרָדִים[38] וְחָרוּבִין וְשֶׁל עֶרֶל וַעֲלֵי הַלּוּף הַשּׁוֹטֶה - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה עַד שֶׁיִּתְמַּתְּקוּ[39].

38) "הקצוות הרכים היוצאים בקצוות השבטים (הענפים הדקים) בעת שהאילנות מלבלבים". 39) שישופר טעמם על ידי כבישה וכדומה.

טו. הַחַרְדָּל וְהַתּוּרְמוֹסִין[40] וּשְׁאָר כָּל הַנִּכְבָּשִׁין - מְטַמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִין בֵּין מְשֶׁהִמְתִּיקוּ בֵּין עַד שֶׁלֹּא הִמְתִּיקוּ[41].

40) מין קטנית. במסכת ביצה כה, ב אמרו ששולקים אותו שבע פעמים ואוכלים אותו בקינוח סעודה. 41) דרכם של בני אדם לכובשם ולאוכלם ולפיכך יש עליהם תורת אוכלין אפילו לפני כבישתם.

טז. זֵיתִים שֶׁכִּבְּשָׁן בְּעָלִין שֶׁלָּהֶן - אֵין הֶעָלִין מְקַבְּלִין טֻמְאָה[42]; שֶׁלֹּא כִּבְּשָׁן לְאָכְלִין אֶלָּא לְמַרְאֶה[43].

42) מפני שאינם נאכלים. 43) הזיתים נראים טריים ויפים כשהם מחוברים לעלים.

יז. כְּשׁוּת שֶׁל קִשּׁוּת[44] וְהַגֵּץ[45] שֶׁלָּהּ - אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה[46], מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ אֹכֶל.

44) קישואים וכשהם קטנים יש עליהם כעין שערות ונקראות כשות ואינן ראויות לאכילה. 45) הפרח שבראש הקישוא. 46) אם נגעה בהם טומאה לא נטמאו הקישות, מפני שאינם יד ולא שומר לקישות. ראה לקמן פרק ה הלכה א והלכה ב.

יח. דְּבַשׁ בְּכַוָּרוֹתָו[47] - מְטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין[48] שֶׁלֹּא בְּמַחֲשָׁבָה. רָדָה הַדְּבַשׁ - מְשֻׁיָּרִסְּק הַחַלּוֹת[50] מְתְטַמֵּא מִשּׁוּם מַשְׁקֶה[51]. דְּבַשׁ הַזָּב[52] מִכַּוָּרוֹתָו - מְתְטַמֵּא טֻמְאַת מַשְׁקִין[53]; חָשַׁב עָלָיו לָאֳכָלִין - מְתְטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין[54].

47) כשעודנו בכוורת. 48) אינו כמשקה. טומאת משקין חמורה מטומאת אוכלין. 49) הדבורים אוגרות את הדבש בשפופרות משושות לשעווה המדובקות לחתיכות גדולות הנקראות "חלות דבש", והוצאת החלות מהכוורת נקראת רדייה. ובכן: "רדה הדבש" משמעותו הוציא חלות דבש מהכוורת. 50) כדי להוציא דובשן. 51) אבל לפני הריסוק יש עליו דין אוכל. 52) מאליו. 53) כדין חלות שריסקן להוציא דובשן. 54) כשריסק החלות אין מחשבת אוכלין מועילה מפני שעשה מעשה המוכיח שנתכוון למשקה, אבל בזב מאליו מועילה מחשבתו.

יט. הַשֶּׁמֶן הַקָּרוּשׁ[55] - אֵינוֹ אֹכֶל וְלֹא מַשְׁקֶה. חָשַׁב עָלָיו כְּשֶׁהוּא קָרוּשׁ בֵּין לָאֳכָלִין בֵּין לְמַשְׁקִין - בָּטְלָה דַּעְתּוֹ[56]. וְכֵן הַדָּם שֶׁקָּרַשׁ - אֵינוֹ אֹכֶל וְלֹא מַשְׁקֶה. חָשַׁב עָלָיו לָאֳכָלִין - מִתְטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין[57]; חָשַׁב עָלָיו לְמַשְׁקִין - בָּטְלָה דַּעְתּוֹ.

55) בתוספתא כתוב סתם "השמן" ורבינו הוסיף מדעתו "הקרוש", שהרי שמן ניגר הוא אחד משבעת המשקין. 56) מכיוון שאין דרכם של בני אדם לאכול שמן קרוש אין מחשבת יחיד מועילה לעשותו אוכל או משקה. [הראב"ד משיג על רבינו ומפרש התוספתא בשמן שיצא מאליו מן הזיתים. ובתוספות פסחים כתבו בשם רבינו תם כדעת רבינו]. 57) לא נתפרש מה בין דם לשמן, וההגיון הפשוט מחייב ששמן קרוש יותר ראוי לאכילה מדם קרוש. ואולי בתקופתם רגילים היו גויים לאכול דם קרוש, והרי אמרו "כבד כולו דם".

כ. חָלָב שֶׁקָּרַשׁ - לֹא אֹכֶל וְלֹא מַשְׁקֶה. חָשַׁב עָלָיו לָאֳכָלִין[58] - מִתְטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין; לְמַשְׁקִין - בָּטְלָה דַּעְתּוֹ.

58) בתוספתא שלפנינו (שם הלכה ב) הגירסא: "אין צריכין מחשבה לאוכלין". [דיני חֵלֶב יתבארו לקמן בפרק שלישי]. בתקופת המשנה לא היו רגילים לאכול חלב קרוש ואין לפרש שהכוונה לחלב קרוש שנמצא במעי עגל רך, שהרי דינו כפרש ממש ומחשבה אינה מועילה בו (ראה לקמן הלכה כ"ג והלכות אבות הטומאות פרק א הלכה ט"ו).

כא. דְּבַשׁ תְּמָרִים - לֹא אֹכֶל וְלֹא מַשְׁקֶה. חָשַׁב עָלָיו לָאֳכָלִין - מִתְטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין[59]; לְמַשְׁקִין - בָּטְלָה דַּעְתּוֹ[60]. וּשְׁאָר כָּל מֵי פֵּרוֹת כֻּלָּן - לֹא אֹכֶל וְלֹא מַשְׁקֶה. חָשַׁב עֲלֵיהֶן בֵּין לָאֳכָלִין בֵּין לְמַשְׁקִין - בָּטְלָה דַּעְתּוֹ.

59) ישנם בני אדם שאוכלים דבש תמרים ולפיכך מועילה מחשבתו להוריד עליו תורת אוכל. 60) מפני שאין אדם שותה דבש תמרים.

כב. הַשֶּׁלֶג - אֵינוֹ אֹכֶל וְלֹא מַשְׁקֶה. חָשַׁב עָלָיו לָאֳכָלִין - בָּטְלָה דַּעְתּוֹ; לְמַשְׁקִין - מִתְטַמֵּא טֻמְאַת מַשְׁקִין. נִטְמָא מִקְצָתוֹ - לֹא נִטְמָא כֻּלּוֹ[61]; הֶעֱבִירוֹ[62] עַל גַּבֵּי כְּלִי חֶרֶס הַטָּמֵא[63] - נִטְמָא כֻּלּוֹ[64].

61) אלא המקום שנגע בטומאה, והטעם מפני שהשלג אינו גוש אחד אלא קבוצה של הרבה קרטים דבוקים זה בזה. 62) את השלג. 63) פירוש, שהכניסו לתוך אוויר הכלי. 64) מפני שכל השלג היה באוויר הכלי והתורה אמרה (ויקרא יא, לג) "כל אשר בתוכו יטמא". בגמרא שם מסיימים: התורה העידה על כלי חרס (שהוא מטמא מאווירו), אפילו הוא מלא חרדל. [בברייתא שם הגירסא: "שהעבירו על אוויר תנור", ורבינו שינה וכתב "על גבי כלי חרס". מובן שהתכוון לאווירו, שהרי כלי חרס אינו מטמא מגבו].

כג. הֶחָלָב שֶׁבַּכְּחָל[65] שֶׁחִשֵּׁב עָלָיו - בָּטְלָה דַּעְתּוֹ, וְהֲרֵי הוּא טָהוֹר. חָשַׁב עַל הֶחָלָב שֶׁבַּקָּבָה[66] - הֲרֵי זֶה מִתְטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין[67].

65) שד הבהמה. 66) הנמצא בקיבת עגל יונק. 67) רוב בני אדם אינם אוכלים אותו ולפיכך אם לא חישב עליו אין עליו תורת אוכל, ומכיוון שישנם בלתי איסטניסים האוכלים אותו, מועילה בו מחשבה לעניין טומאה (לעניין איסור ראה בהלכות מאכלות אסורות פרק ט). [למעלה בהלכה כ אמרנו, שחלב קרוש אין מחשבה מועילה בו ובעל כרחנו עלינו לפרש, שכאן המדובר בחלב ניגר. אולם תמוה קצת למה מחשבת משקין אינה מועילה ומחשבת אוכלין מועילה. ואולי אין דרכם של בני אדם לשתותו אלא מטבילים בו לחם וכדומה].

כד. עֲנָבִים שֶׁדָּרְכָן[68] - מְשֻׁיְּהַלֵּךְ בָּהֶן הַדּוֹרֵךְ שְׁתֵּי וְעֵרֶב מִתְטַמְּאִין טֻמְאַת מַשְׁקִין[69]. נִשְׁתַּיֵּר בָּהֶן גַּרְגְּרִין שְׁלֵמִים - אוֹתָן גַּרְגְּרִין מִתְטַמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִין[70]. וְכֵן הַזֵּיתִים - מִשֶּׁיִּטְעָנוּם[71] מִתְטַמְּאִין טֻמְאַת מַשְׁקִין. נִשְׁתַּיְּרוּ בָּהֶן גַּרְגְּרִין שְׁלֵמִין - מִתְטַמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִין.

68) בגת להוציא יינם. 69) אפילו הנשאר בתוך הקליפה. 70) מלשונו של רבינו משמע, שהמדובר בענבים שנשארו שלמים במקום הדריכה. 71) יטעינו עליהם את הקורה הכבידה.

כה. הָעָרְלָה[72], וְכִלְאֵי[73] הַכֶּרֶם, וְשׁוֹר הַנִּסְקָל[74] שֶׁנִּשְׁחַט, וְעֶגְלָה עֲרוּפָה[75] בֵּין שֶׁנִּשְׁחֲטָה בֵּין שֶׁנֶּעֶרְפָה[76], וְצִפֳּרֵי מְצֹרָע, וּפֶטֶר חֲמוֹר[77], וּבָשָׂר בְּחָלָב, וּבְשַׂר פָּרָה אֲדֻמָּה[78], וְהַפִּגּוּל[79], וְהַנּוֹתָר[80], אַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֵלּוּ אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה - כֻּלָּן מִתְטַמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִין[81].

72) פירות האילן בשלוש השנים הראשונות לנטיעתו נקראים "ערלה" ואסורים באכילה ובהנאה (פרשת קדושים יט, ג). 73) אם נזרעה תבואה בין הגפנים נאסרה התבואה והענבים בהנאה. דיניהם מפורטים בספר זרעים הלכות כלאיים. 74) שור שנגח אדם או רבע אשה דינו בסקילה, ואם שחטו אותו אחר שנגמר דינו בבית דין לסקילה, בשרו אסור באכילה ובהנאה. 75) נמצא הרוג ולא נודע מי רצחו מביא בית דין עגלה ועורפים אותה, ובשרה אסור באכילה ובהנאה. דיניה - מתבארים בספר נזיקין הלכות רוצח פרק ט. 76) אחר עריפתה אין העגלה מטמאה טומאת נבילות. מפני שמצוותה בעריפה היא (העריפה) עומדת במקום שחיטה. 77) בכור חמור מצוה לפדותו בשה ולתת את השה לכהן, ואם לא פדאוהו, עורפים אותו, ככתוב בתורה (שמות יג, יג). והמדובר, כשנשחט ועודו מפרכס, ואינו מטמא טומאת נבילות כל זמן שיש בו מקצת חיות, ואף על פי כן דינו כאוכלין, מקבל טומאה ומטמא אחרים בנגיעה, כמו ששנינו בחולין (קיז, ב): "השוחט בהמה טמאה לגוי, מטמאה טומאת אוכלין אבל לא טומאת נבילות עד שתמות". אבל אחר שמת הרי הוא נבילה ומטמא טומאה חמורה אפילו לא נגע בטומאה. ואפשר להעמיד דין זה גם אחר מיתת החמור, כגון שלקח פחות מכזית מנבלת החמור (פחות מכזית נבילה אינו מטמא) וצירף אוכל טהור והשלים לכביצה (אוכלין טמאים אינם מטמאים בפחות מכביצה) ונגעו בשרץ, נטמאו טומאת אוכלין ומטמאים את האוכלין שיגעו בהם. 78) בשרה אסור באכילה ובהנאה. 79) קדשים שחישב בשעת שחיטתם להקטיר אימוריהם או לאכול בשרם אחר הזמן או מחוץ למקום (לפעמים כולל המונח "פיגול" גם מחשבת חוץ למקומם), שקבעה תורה. 80) בשר קדשים שלא נאכל בזמנו. 81) אף על פי שכל הדברים שנימנו כאן אסורים באכילה ובהנאה, לא יצאו מתורת אוכל. פסק כחכמים נגד דעת רבי שמעון בתוספתא שם.

יום ש"ק י"ג תשרי ה'תשע"ז

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר האוכלין הגדלים מן הקרקע אם מקבלים טומאה לפני שייעקרו. ודין אוכלין שהוכשרו כשהם מחוברים לקרקע או במים שבקרקע. ודין משקין טמאים שנפלו על האוכלין, ואוכל שנפסד ונסרח עד שאינו ראוי לאכילה וכו'. זרעים טמאים שזרעם ומשקה שנטמא ואחר שנטמא נפסד ונסרח. קדירה מלאה משקין ונתונה בתוך המקווה ופשט ראשון לטומאה ידו ונגע בה וכו'. מי שפיכות אם הם בחזקת טומאה ואם ירדו עליהם גשמים.

א. כָּל הָאֳכָלִין[2] הַגְּדֵלִין מִן הַקַּרְקַע - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה עַד שֶׁיֵּעָקְרוּ; אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁהֵן מְחֻבָּרִין, אֲפִלּוּ בְּשֹׁרֶשׁ קָטָן שֶׁיְּכוֹלִין לִחְיוֹת מִמֶּנּוּ[3] - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה.

2) עוקצין פ"ג מ"ח. 3) במשנה כתוב סתם: ומעורה בשורש קטן". וסובר רבינו, שאם אין התבואה יכולה לחיות משורש זה, הרי היא כעקורה לגמרי.

ב. יְחוּר[4] שֶׁל תְּאֵנָה[5] שֶׁנִּפְשַׁח[6] וּמְעֹרֶה בְּקִלְפָּה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִחְיוֹת מִמֶּנָּה[7] - כָּל הָאֳכָלִין שֶׁבּוֹ מִתְטַמְּאִין[8]. וְיֵשׁ בַּדָּבָר סָפֵק, אִם הָיָה שָׁאָר הָאֵילָן כְּמוֹ יָד[9] לְזֶה הַיְחוּר שֶׁנִּשְׁבַּר אוֹ לָאו[10].

4) שם. 5) ענף, ותאנים תלויות בו. 6) נשבר. 7) אם תקשור את הענף לקליפתו, לא יתרפא לשוב להוציא עלים, פרחים ופירות. 8) כדעת חכמים שם. שהטומאה לא נגעה באוכל. וזה נקרא יד לאוכל. 9) פירוש, אם נגעה טומאה באילן, ספק הוא אם נטמאו התאנים התלויות בייחור. בעיא של רב פפא בחולין קכח, ב ונשארה בתיקו. [בלשון ראשון מפרש רש"י שהבעיא היא, אם נפשח זה הייחור, והייחור השני אינו יכול לחיות, ופירות שבו מקבלות טומאה, והייחור הראשון יכול לחיות, ודינו כמחובר. ושאל רב פפא, אם הייחור הראשון נעשה יד לשני, וטומאה הנוגעת בו מטמאה את הפירות שבייחור השני. ולשונו של רב פפא מתיישבת יותר לפי פירוש זה, שהרי אמר: "מהו שתעשה יד לחברתה?"]. 10) תוספתא עוקצין פ"ב ה"ג, מובאה בחולין קכז, ב.

ג. יְרָקוֹת שֶׁבִּשְּׁלוּ[11] בְּאַבֵּיהֶן[12], כְּגוֹן כְּרוּב וְדַלַּעַת שֶׁבִּשְּׁלוּ בְּאַבֵּיהֶן - אֵינָן מְתַטְמְאִין טֻמְאַת אֳכָלִין[13]. לִקְטָן[14] לְיַבְּשָׁן - הֲרֵי הֵן אֳכָלִין כְּשֶׁהָיוּ[15] עַד שֶׁיְּיַבְּשׁוּ וְיֵעָשׂוּ כְּעֵץ.

11) טרם שנקצצו. 12) מפני שאינם ראויים לאכילה. [בחולין שם כתוב "שצמקו", ורבינו נקט לשון התוספתא]. 13) כשהם לחים וראויים לאכילה. 14) ואין המחשבה מועילה להוריד מהם תורת אוכל (ראה הלכה ד). 15) שם ה"ד.

ד. אִילָן שֶׁנִּפְשַׁח וּבוֹ פֵּרוֹת - הֲרֵי הֵן כִּתְלוּשִׁין[16]. וְכֵן אִם יָבֵשׁ הָאִילָן וּבוֹ פֵּרוֹת - הֲרֵי הֵן כִּתְלוּשִׁין[17].

~ נקודות משיחות קודש ~

חכמה ובינה נקראו אוכל ומשקה שהאוכל הוא נקודה אבל השתיה מביאה התפשטות האוכל בגוף - בינה ולכן "אין מערבין במים" כי אינם מן המזונות.

דבש מרמז על עשיית תורה ומצות כמאמר חז"ל "מה הדבורה הזאת כל מה שהיא מסגלת מסגלת לבעליה כך כל מה שישראל מסגלין מצות ומעשים טובים הם מסגלים לאביהם שבשמים". בעשיית המצות, העיקר הם הניצוצות שבדומם צומח וחי שבהם נעשית המצוה ועל ידם מקבל האדם חיות בדוגמת החיות של אכילה. אבל כדי שהניצוצות יתלבשו (פעולת המים) באדם העושה צריך שיהיה "תלמודו בידו". ומובן שכל עוד שאין תפיסת יד אדם אין מקום לטומאה וזהו שאין טומאה במחובר וכיון שמים עניינם נעלה יותר כי הם המביאים את התפשטות החיות לכל הגוף לכן עלולים יותר לקבל טומאה.

ונחלקו ב"ש וב"ה "חלות דבש מאימתי מיטמאות משום משקין" היינו באיזה אופן צריך האדם לשמור עצמו בעבודתו כדי שיתלבש בו הניצוץ ויתאחד עמו: בית שמאי אומרים: **משיהרהר** מחשבה בלבו לרדות הדבש ומחמירים להצריך שימור וזהירות גם על לבוש המחשבה שבאדם. אבל בית הלל מקילים ואומרים **משירסק** כי הקפידו רק על לבוש המעשה וכל עוד שלא ריסק נחשבים כמחוברים ואינם מקבלים טומאה ומיד כשעושה המצוה ומתחיל בהעלאת דבר גשמי ממקום חיבורו נעשה משקה ומתאחד עם הניצוץ.

(ע"פ רשימות ח' קל"ב ס"ד)

16) מתטמאים ומטמאים טומאת אוכלין. 17) בתוספתא שם כתוב "כמחוברין", אבל בגמרא שם פירשו שהמדובר לענין שבת, אבל לטומאה דינם כתלושים. [הראב"ד השיג ואומר שלא נמצא מקור דין זה, ברור שהוא קיבל את הגירסא שבגמרא שם "יבשו". פירוש, הפירות. אולם רבינו הסתמך על גירסת התוספתא "יבש". פירוש, האילן יבש. וגירסתו מתקבלת יותר על הדעת, שהרי הרישא של ברייתא זו מדברת באילן שנפשח, והיא ממשיכה ואומרת: "יבש", ומסיימת: "הרי הן כמחוברין". וקושיית הגמרא על שמואל, המדבר על פירות שיבשו, היא מקל־וחומר: אם יבש האילן כולו - דין הפירות כמחוברים, כשיבשו הפירות לבדם - לא כל־שכן. ע' שם בגמרא, וראה משנה־למלך].

ה. תְּאֵנִים[18] שֶׁיִּבְּשׁוּ[19] בְּאַבֵּיהֶן - מְטַמְּאוֹת טֻמְאַת אֳכָלִין בִּמְקוֹמָן[20].

18) מימרא של שמואל שם. 19) בגמרא שם כתוב "שצמקו", ומפרש רבינו (וכן רש"י שם) שיבשו. 20) אפילו כשעודם מחוברים באילן.

ו. כָּל הָאֳכָלִין שֶׁהֵן מִבַּעֲלֵי חַיִּים - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה עַד שֶׁיָּמוּתוּ[21]. שָׁחַט[22] בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הֵן מְפַרְכְּסִין - מְקַבְּלִין טֻמְאָה[23]. וְדָגִים מֵאֵימָתַי מְקַבְּלִין טֻמְאָה? מִשֶּׁיָּמוּתוּ[24]. נוֹלַד בָּהֶן[25] טְרֵפָה[26] וְנִתְטַמְּאוּ[27] כְּשֶׁהֵן מִתְנַדְנְדִין - הֲרֵי יֵשׁ בַּדָּבָר סָפֵק, אִם הֵן חֲשׁוּבִין כְּמֵתִים הוֹאִיל וְנִטְרְפוּ[28], אוֹ אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה עַד שֶׁיִּדְמוּ כְּאֶבֶן וְלֹא יִתְנַדְנְדוּ. הָאֵיבָר אוֹ הַבָּשָׂר הַמְּדַלְדָּלִין בִּבְהֵמָה אוֹ חַיָּה שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לִחְיוֹת[29], אִם הֶכְשִׁירוּ[30] - מְקַבְּלִין טֻמְאָה בִּמְקוֹמָן, מִפְּנֵי שֶׁהֵן חֲשׁוּבִין כְּאֹכֶל שֶׁפֵּרֵשׁ. נִשְׁחֲטָה הַבְּהֵמָה - הֶכְשִׁירוּ בַּשְּׁחִיטָה[31]; שֶׁהַבְּהֵמָה כָּלָה כְּמוֹ יָד לְאֵיבָר זֶה, וְיָד שֶׁהֶכְשֵׁר - הֶכְשֵׁר הָאֵיבָר כֻּלּוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[32]. וְיֵשׁ בַּדָּבָר סָפֵק, אִם תְּהֵיֶה הַבְּהֵמָה בְּחַיֶּיהָ כְּמוֹ יָד לְאֵיבָר אוֹ בָּשָׂר הַמְּדַלְדָּלִין[33] בָּהּ.

21) כל זמן שהם חיים, אין עליהם תורת אוכל. 22) שם קיז, ב. 23) דין זה שנינו שם, בשוחט בהמה טמאה לגוי. והטעם, מפני ששחיטה מתירה בהמה טהורה לאכילה כשעודה מפרכסת, מועילה היא גם בבהמה טמאה להוריד לה תורת אוכל, ומכל־שכן השוחט בהמה טהורה, שניתרת לאכילה בשחיטה לפני שתמות. 24) עוקצין פ"ג מ"ח, כבית־הלל. 25) בדגים. 26) פירוש, נולד בהם מום או מחלה, שכיוצא בהם בבהמה חיה ועוף - טריפה. 27) נגעו בטומאה. 28) בעיא שלא נפשטה (חולין עה, א). 29) להתרפא. 30) נרטבו באחד משבעת המשקין שנמנו למעלה בפ"א ה"א. 31) פירוש, בדם שיצא בשעת שחיטה. פסק כר' מאיר (שם קכז, ב) שבבהמה נעשית יד לאבר. ראה למעלה ה"ב דין ייחור של תאנה. 32) לקמן פ"ה ה"ג. 33) בעיא שלא נפשטה, שם קכח, א.

ז. הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף - הֶכְשֵׁר כָּל הַבָּשָׂר בַּדָּם שֶׁיָּצָא בַּשְּׁחִיטָה[34]. לְפִיכָךְ, אִם לֹא יָצָא מֵהֶן דָּם בַּשְּׁחִיטָה - הֲרֵי כָּל בְּשָׂרָן צָרִיךְ הֶכְשֵׁר[35] כְּכָל הָאֳכָלִין שֶׁלֹּא הֶכְשִׁרוּ.

34) דין זה נתבאר כבר, ונכפל כאן כעין מבוא לדין שלאחריו. 35) כתנא־קמא במשנה (שם לג, א) נגד דעת ר' שמעון שהשחיטה עצמה מכשירה.

ח. אָכְלִין[36] שֶׁהֶכְשְׁרוּ כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין לַקַּרְקַע[37], אוֹ שֶׁהֶכְשְׁרוּ בַּמַּיִם הַמְחֻבָּרִים[38] שֶׁבַּקַּרְקַע - אֵינוֹ הֶכְשֵׁר, עַד שֶׁיֵּכָּשְׁרוּ אַחַר שֶׁנֶּעֱקְרוּ בְּמַיִם הַתְּלוּשִׁין מִן הַקַּרְקַע אוֹ בְּשָׂאָר מַשְׁקִין; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכָל כְּלִי - אֵינוֹ מַכְשִׁיר עַד שֶׁיִּתָּלֵשׁ מִן הַקַּרְקַע כְּעֵין הַמַּיִם שֶׁבַּכֵּלִים[39]. שָׁאַב הַמַּיִם בִּכְלִי וּנְתָנָן בַּקַּרְקַע - אֵינָן מַכְשִׁירִין[40].

36) שם קיח, ב. 37) ונעקרו אחר שנוגבו. 38) מים שבבורות ובמערות, ונגעה בהם טומאה בעודם במים המחוברים, אבל אם הוציאם מן הבור הוכשרו במים שעל גבם. [בפסחים טז, א אמרו, שמים מחוברים מכשירים. ופירש ריב"א ב'תוספות' שם ד"ה חד, שהמדובר כשהוציאו האוכל מן המים המחוברים, ומסתמך על המשנה מכשירין פ"ד מ"ו]. 39) 'תורת כהנים' פרשת שמיני פרשתא ח, ב. 40) אף־על־פי שהיו לפני כן בכלי, והיו ראויים להכשרה (הכסף־משנה מציין המקור ב'תורת כהנים' שם, אולם נפלו שם כמה שיבושים, וקשה לקבוע את הגירסא הנכונה. ראה קרבן אהרן שם).

ט. קִשּׁוּת[41] שֶׁנִּטְּעָה בְּעָצִיץ[42] וְהִגְדִּילָה, אַף עַל פִּי שֶׁעֲצָאת חוּץ לָעָצִיץ[43] - אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה[44]. וְעָצִיץ שֶׁהוּא נָקוּב כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא בּוֹ[45] שֹׁרֶשׁ קָטָן[46] - חֲרֵי הוּא כָּאָרֶץ, וְהַנָּטוּעַ בּוֹ אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה. וְכֵן אִם הָיוּ בּוֹ מַיִם - אֵינָן מַכְשִׁירִין[47].

41) עוקצין פ"ב מ"ט. 42) נקוב, והזרעים שבו דינם כמחובר לקרקע. 43) הגדילה, ויצא חלק ממנה חוץ לעציץ. 44) אין אנו אומרין שחלק זה נתלש מן העציץ, ודינו כפירות תלושים (על־פי פירוש רבינו במשנתנו. ראה ראב"ד וכסף־משנה). [ואפשר גם לפרש, שהמדובר בעציץ שאינו נקוב, ודין הקישות כתלושה, ואפילו יצא חלק ממנה חוץ לעציץ, אין אנו אומרים שהיא יונקת מן האוויר שכנגד הקרקע, והרי היא כמחוברת. ופירוש זה מתקבל יותר על הדעת, מפני שהבבא הבאה מתחילה: "ועציץ שהוא נקוב", משמע שעד כאן המדובר באינו נקוב]. 45) דרך הנקב. 46) שם מ"ו. 47) שם.

י. עָצִיץ[48] שֶׁאֵינוֹ נָקוּב - חֲרֵי הַנָּטוּעַ בּוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה; וְאִם הָיוּ מַיִם בְּתוֹכוֹ - מַכְשִׁירִין.

48) שם.

יא. כְּלִי[49] גְּלָלִים[50] וּכְלֵי אֲדָמָה[51] שֶׁהֲשָׁרָשִׁים יְכוֹלִין לִבְקֹעַ בָּהֶן[52] וְלָצֵאת - אֵינָן מַכְשִׁירִין אֶת הַזְּרָעִים[53], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן נְקוּבִין - חֲרֵי הֵן כִּנְקוּבִין.

49) שם. 50) כלים העשויים מרפש בהמות מיובש. 51) בלתי מוסקים באש. 52) מפני שהם רכים. 53) הזרעים הגדלים בהם, דינם כמחובר לקרקע ואינם מקבלים הכשר, והמים שבתוכו אינם מכשירים (במשנתנו כתב רבינו פירוש אחר מסובך מאד, וכאן חזר בו).

יב. עָצִיץ שֶׁמִּלְאָהוּ[54] עָפָר עַד שְׂפָתוֹ - אֵינוֹ חָשׁוּב כְּלִי[55], אֶלָּא חֲרֵי הוּא כְּטַבְלָא שֶׁאֵין לָהּ שָׂפָה, שֶׁאֵינוֹ כְּלִי קִבּוּל[56].

54) שם. 55) אפילו אינו נקוב, מפני שהעפר ביטלו מתורת כלי. 56) כלי עץ וכלי חרס אינם מקבלים טומאה אלא אם יש להם בית קיבול, ומשמיענו כאן שהמים הנמצאים בכלי זה שמילאהו עפר - אינם מכשירים.

יג. מַשְׁקִין[57] טְמֵאִין שֶׁנָּפְלוּ עַל הָאָכְלִין[58] - נִטְמְאוּ, אַף עַל פִּי שֶׁנָּפְלוּ שֶׁלֹּא בִּרְצוֹן הַבְּעָלִים[59], שֶׁהֲרֵי הַטֻּמְאָה וְהַהֶכְשֵׁר בָּאִין כְּאַחַת[60]. וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיוּ בַּקַּרְקַע[61].

57) מכשירין פ"א מ"א. 58) שלא הוכשרו לקבל טומאה. 59) בבבא מציעא כב, ב למדו מן הכתוב (ויקרא יא, לח) שהכשר צריך רצון בעלים. 60) נימוק זה נמשך גם לדין מכשירים שלא לרצון. במשנתנו מבאר רבינו בארוכה את הנימוק הזה, ותמצית דבריו היא: מכיוון שרצון בעלים למדנו מן הכתוב "וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו, טמא הוא לכם", והרי כתוב זה נאמר בהכשר שבא לפני נפילת הטומאה, אבל כשההכשר והטומאה באים בבת אחת לא שמענו, ואין להוסיף מדעתנו על דבר שהוא גזירת הכתוב. 61) הדין שמחוברים אינם מכשירים, למדנו מכתוב "אשר ישתה בכל כלי" (שם ו, לד).

יד. כָּל אֹכֶל[62] שֶׁנִּפְסַד וְנִסְרַח עַד שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְמַאֲכַל אָדָם - אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה. וְכֵן מַשְׁקֶה[63] שֶׁנִּסְרַח וְנִפְסַד וְאֵינוֹ רָאוּי לִשְׁתִּיַּת אָדָם - אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵינוֹ מַכְשִׁיר[64], שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה[65].

62) שנינו במסכת טהרות פ"ח מ"ו: "כלל אמרו בטהרות: כל המיוחד לאוכל אדם, טמא עד שייפסל מאכילת כלב". ואמרו על משנה זו בכריתות כא, א: "ההוא לאסוקי טומאה מיניה (פירוש, להעלות ממנו את הטומאה שישנה כבר עליו), הכא (מה שאמרנו כאן שאם אינו ראוי לאדם אף־על־פי שהוא ראו לכלב אינו טמא) לאחותי ליה טומאה" (להוריד טומאה על אוכל טהור). וכאן מקור הלכה זו. 63) 'תורת כהנים' פרשת שמיני פרשתא ח ה"ד. 64) שאמרנו למעלה בפ"א ה"ב. 65) ודרשו שם: פרט למשקה סרוח. [פסוק זה נדרש בתו"כ שם בעיקר להכשר, אבל כולל גם טומאה, שהרי מסיים "יטמא"].

טו. הָעוֹר[66] שֶׁשָּׁלְקוֹ וְהַשְׁלִיָא שֶׁחִשֵּׁב עָלֶיהָ לַאֲכִילָה[67] - מִתְטַמְּאִין טֻמְאַת אָכָלִים בִּפְנֵי עַצְמָן[68].

66) ברייתא חולין עז, ב. 67) אף־על־פי שלא שלקה, עור שהוא קשה אינו נאכל בלי שליקה, אבל שליא היא רכה, ולפיכך מועילה המחשבה להוריד לה תורת אוכל בלי שליקה. 68) אפילו לא עירבם עם אוכל אחר.

טז. עוֹר הַחֲמוֹר[69] שֶׁשָּׁלָקוֹ - הֲרֵי זֶה סָפֵק, אִם מִתְטַמֵּא טֻמְאַת אָכָלִים בִּפְנֵי עַצְמוֹ מִפְּנֵי שֶׁשָּׁלָקוֹ, אוֹ אֵינוֹ מִתְטַמֵּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא מָאוּס הַרְבֵּה.

69) שם עמוד א, בעיא שלא נפשטה. בגמרא שם אמרו, שעור החמור מאוס ואין אוכלים אותו אפילו ע"י שליקה.

יז. חִטִּים[70] שֶׁבְּגֻלְלֵי בָּקָר[71] וּשְׂעוֹרִים שֶׁבְּגֻלְלֵי

הַבְּהֵמָה שֶׁלְּקָטָן[72] - אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה. וְאִם חִשֵּׁב[73] עֲלֵיהֶן לַאֲכִילָה - מִתְטַמְּאוֹת טֻמְאַת אֳכָלִין.

70) ברייתא, מנחות סט, א. 71) רגילים להאכיל את הבקר - חטים, ואת הבהמות האחרות, כגון סוסים וגמלים - שעורים (רש"י). 72) ולא חישב לאכלן. 73) בשעה שליקטן. והמחשבה שלאחר הליקוט אינה מועילה (כ"מ). [בברייתא שם כתוב: אע"פ שחשב עליהן לאכילה, אינן מטמאין טומאת אוכלין. כנסן לאוכלין - מטמאין טומאת אוכלין. וכדי להתאים דברי רבינו לאותה הברייתא, פירשם הכסף־משנה כן].

יח. כָּל אֹכֶל[74] שֶׁנִּטְמָא וְאַחַר שֶׁנִּטְמָא נִפְסַל וְנִסְרַח: אִם נִפְסַל מִלֶּאֱכֹל הַכֶּלֶב אוֹ שֶׁיָּבֵשׁ כְּחֶרֶשׁ[75] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[76]; וְאִם נִפְסַל מִלֶּאֱכֹל אָדָם וַעֲדַיִן הוּא רָאוּי לְכֶלֶב - הֲרֵי זֶה טָמֵא כְּשֶׁהָיָה. וְכָל הָאָכְלִין שֶׁנִּטְמְאוּ - אֵין לָהֶן טָהֳרָה בְּמִקְוֶה[77].

74) נתבאר למעלה בהלכה יד. 75) ומתוך כך אינו ראוי לאכילת כלב, אף־על־פי שלא נסרח. [הכסף־משנה מציין מקור דין יבש כחרס, בגמרא נדה נה, א, אולם שם המדובר בבשר המת שנפרך (לדעת ר' יוחנן) או נעשה כקמח (לדעת ריש לקיש), ולא נאמר שם כלום בדין יבש כחרס, ורבינו עצמו (בפ"ב מהלכות טומאת מת ה,א) פסק שבשר המת יבש כחרס מטמא. ולכאורה יש בזה סתירה לדבריו כאן. אולם אין לדמות טומאת מת לטומאת אוכלין, אבל קשה להבין כיצד מצא הכסף־משנה בסוגיא זו מקור להלכה שאנו עוסקים בה כאן]. 76) פקעה טומאתו. 77) תוספתא טבול־יום פ"א ה"ב: "ואין להן טהרה מטומאתן".

יט. זְרָעִים[78] טְמֵאִים שֶׁזְּרָעָם - הֲרֵי הַצּוֹמֵחַ מֵהֶן טָהוֹר, וַאֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כָּלֶה[79]. וְהוּא שֶׁהִשְׁרִישׁוּ[80]; אֲבָל קֹדֶם הַשְׁרָשָׁה - הֲרֵי הֵן בְּטֻמְאָתָן, אֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁזַּרְעוֹ כָּלֶה[81].

78) ב'תורת כהנים' פרשת שמיני פי"א ה"ב, דרשו: מנין לזרעים טמאים שזרען טהורו? תלמוד לומר "אשר יזרע טהור" (ויקרא יא, לז). יכול אף־על־פי שלא השרישו, תלמוד לומר "הוא". 79) כגון בצלים ששותלים בצלצל קטן, והוא גדל והולך. [במעשרות פ"ה מ"ב, שנינו: "בצלים משהשרישו בעליה - טהורו מלטמא". ומפרש הר"ש, שהבצלים היו מונחים בעלייה על גבי המעזיבה, שעפר שטוח עליה והשרישו באותו עפר. אבל בצלים שבסל, אפילו הוציאו עלים לא טהורו]. ורש"י (פסחים לד, א) מפרש הטעם, שכיוון שחוברו לקרקע - בטלו לגבה ויצאו מתורת אוכל. 80) הוציאו שרשים. 81) נרקב באדמה.

כ. אֳכָלִין[82] שֶׁמִּחֻבָּרִין לְכֵלִים[83] - בָּטְלוּ מִתּוֹרַת אֹכֶל. וְאִם נִטְמָא הַכְּלִי - הֲרֵי הֵן מִתְטַמְּאִין בְּטֻמְאַת הַכְּלִי[84]; הוֹאִיל וְהֵן מְשַׁמְּשִׁין תַּשְׁמִישׁ עֵץ[85] - הֲרֵי הֵן כְּעֵץ.

82) חולין קכט, א. 83) כגון שיירי עיסה הדבוקים בעריבה ואין דעתו לאכלם. 84) בדרגת הטומאה של הכלי. אם הכלי אב הטומאה, גם שיירי האוכל אב הטומאה. 85) נעשו חלק מדופן הכלי.

כא. כָּל מַשְׁקֶה שֶׁנִּטְמָא וְאַחַר שֶׁנִּטְמָא נִפְסַד וְנִסְרַח - הֲרֵי זֶה בְּטֻמְאָתוֹ לְעוֹלָם[86], שֶׁאֵין הַמַּשְׁקֶה יוֹצֵא עַל יְדֵי הַכֶּלֶב[88] לְעוֹלָם. וְאֵין לְמַשְׁקֶה שֶׁנִּטְמָא טָהֳרָה חוּץ מִן הַמַּיִם בִּלְבַד, שֶׁאִם הִטְבִּיל מַיִם טְמֵאִים בְּמִקְוֶה - בֵּיוָן שֶׁצָּפוּ מֵי מִקְוֶה עֲלֵיהֶן[89] טָהֲרוּ[90]. וּמַטְבִּילִין חַמִּין בְּצוֹנֵן וְצוֹנֵן בְּחַמִּין, וְרָעִים בְּיָפִים וְיָפִים בְּרָעִים[91].

86) לענין קבלת טומאה, פסק רבינו (למעלה הי"ד) שמשקה דינו כאוכל, ואם נפסד מאוכל אדם אינו מקבל טומאה. אבל לענין יציאה מטומאתו - מחלק רבינו ביניהם. באוכל כתב (בהי"ח) שאם נטמא ונפסד מאכילת כלב נטהר, אבל משקה אינו יוצא מידי טומאתו. ומקור הדין ב'תורת כהנים' פרשת שמיני פרשתא ח, ה"ד. שנינו שם: ר' אליעזר אומר "אשר ישתה", פרט למשקה סרוח. אמרו לו, אין משקין יוצאים לא לידי עופות ולא לידי פרה (יש גורסים: מידי). ומפרש רבינו שלדעת ר' אליעזר מיעטה התורה מכל טומאה - משקה שאינו ראוי לשתיית אדם, ואפילו אם נטמא לפני שנפסל משתיית אדם - יוצא מטומאתו כשנפסל; ואמרו לו חכמים, הרי משקה זה ראוי לעופות ולפרה, ולפיכך אם כבר נטמא אינו יוצא מטומאתו, אבל מודים הם שמשקה שנפסל משתיית אדם אינו מקבל טומאה. ופסק רבינו כאמרו לו. 87) מטומאתו. 88) שהכלב מלקק כל משקה סרוח שהוא, ולפיכך אין בכלל משקה שנפסל משתיית כלב. [וב'תורת כהנים' כתוב "פרה". ורבינו סובר, שהכוונה לכל בהמה שהיא (ראה השלמות)]. 89) אם השקיע כלי מלא מים טמאים במקוה עד שנגעו במי המקוה. 90) משנה ביצה יז, ב. בלשון חכמים זה נקרא "השקה", והיא טהרת מים בלבד אבל לא שאר משקין (מכשירין פ"ד מ"ח). 91) כבית־הלל במשנה מקוואות פ"ו, ו.

כב. מַקֵּל[92] שֶׁהִיא מְלֵאָה מַשְׁקִין טְמֵאִים[93] וְהִטְבִּיל מִקְצָתָהּ בְּמִקְוֶה[94] - לֹא טָהֲרוּ הַמַּיִם שֶׁעַל מִקְצָתָהּ[95] עַד שֶׁיִּטְבֹּל אֶת כֻּלָּהּ.

92) טהרות פ"ח מ"ט. 93) כל המקל נרטב במים טמאים. [מה שכתב "משקין" הכוונה למים בלבד, שהרי אמרנו (למעלה בהכ"א) שהשקה אינה מטהרת אלא מים בלבד]. 94) ונגעו מי המקוה במצקת המים שעל המקל. 95) שעל המקצת שלא הוטבל, אע"פ שהם מחוברים למים שבחלק המושק. [ונראה שגם המים הנמצאים בחלק המוטבל טמאים, מפני נגיעתם במים שנשארו בטומאתם]. וטעמו של דבר, מפני שמשקין הנמצאים במקום משופע, אף־על־פי שסופם לרדת למטה, אינם בגדר חיבור, כמו ששנינו שם: "הניצוק והקטפרס אינו חיבור" (משקין הזוחלים לאט לאט על פני שטח משופע, נקראים "קטפרס"). ודווקא מקל, אבל כלי - דינו כאשבורן (מים בגומא), ואפילו נגעו רק מקצת המים במקוה נטהרו כולם, מפני שנעשו שטח אחד עם מי המקוה (רבינו בפירושו שם). [ולא נתבאר לי למה לא

טימאו המשקין את הכלי, והכלי יחזור ויטמא את המשקין אחר שנטהרו בהשקה? ואולי התכוון רבינו לכלי שאינו מקבל טומאה].

כג. שֶׁלֹּג[96] שֶׁנִּטְמָא וְהִשִּׁיק מִקְצָתוֹ לְמֵי מִקְוֶה - הוֹאִיל וְטָהַר מִקְצָתוֹ, טָהַר כֻּלּוֹ[97].

96) ברייתא, נדה יז, א. 97) למעלה (פ"א הכ"ב) למדנו שנטמא מקצתו לא נטמא כולו, מפני שאין דנים את פתיתי השלג כמחוברים לגוש אחד, ולמה נחשב כגוף אחד לענין השקה? הר"ש משאנץ בפירושו למשנה טהרות פ"ג, ב, מסביר את ההבדל הזה, מפני ששלג משלים את המקוה לארבעים סאה (מקוואות פ"ז מ"א), ואם־כן כל השלג המושק נעשה חלק מהמקווה, ולכן נטהר.

כד. הַתֶּמֶד[98] הַטָּמֵא, בֵּין שֶׁנִּטְמָא אַחַר שֶׁתִּמְּדוּ בֵּין שֶׁתִּמְּדוּ בְּמַיִם טְמֵאִים: עַד שֶׁלֹּא הֶחְמִיץ - מַשְׁקֶה טָהוֹר, שֶׁהָרֵי הוּא כְּמַיִם; מִשֶּׁהֶחְמִיץ - הֲרֵי הוּא כְּיַיִן, וְאֵין לוֹ טָהֳרָה בְּמִקְוֶה[99].

98) משקה שעושים ממים ושמרי יין. 99) ברייתא, חולין כו, ב.

כה. קְדֵרָה[100] שֶׁמִּלְאָהּ מַשְׁקִין, כְּגוֹן דְּבַשׁ וְיַיִן וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן[101], וּנְתוּנָה בְּתוֹךְ הַמִּקְוֶה[102], וּפָשַׁט הָרִאשׁוֹן לְטַמְּאָהּ אֶת יָדוֹ וְנָגַע בָּהּ[103] - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא אֶת הַמַּשְׁקִין אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בְּתוֹךְ הַמִּקְוֶה, וְנִטְמֵאת הַקְּדֵרָה[104] מֵחֲמַת הַמַּשְׁקִין שֶׁבְּתוֹכָהּ אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַמִּקְוֶה[105]. הָיְתָה מְלֵאָה מַיִם - הַקְּדֵרָה טְהוֹרָה[106], שֶׁאֵין הָרִאשׁוֹן מְטַמֵּא כְּלִי חֶרֶס לְעוֹלָם, וְאֵין הַמַּיִם שֶׁבְּתוֹכָהּ טְמֵאִים[107], מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְעָרְבִים בְּמֵי הַמִּקְוֶה[108]. פָּשַׁט אַב הַטֻּמְאָה אֶת יָדוֹ וְנָגַע בָּהּ - נִטְמֵאת הַקְּדֵרָה, שֶׁאֵין הַמִּקְוֶה מְטַהֵר כְּלֵי חֶרֶס[109].

100) מכשירין פ"ד מ"ח. סתם קדירה של חרס היא. 101) כל המשקין המקבלים טומאה חוץ למים. 102) נתבאר בהלכה כ"א שהשקה אינה מועילה אלא למים בלבד. 103) במשקין שבקדירה. ואם נגע בקדירה עצמה הכול טהור, מפני שראשון אינו מטמא כלי. 104) משום גזירת משקין (הלכות אבות הטומאות פרק ז ה"ב). 105) שכלי חרס אין לו טהרה במקוה, ככתוב בתורה (ויקרא יא, לג): "וכל כלי חרש . . . ואותו תשבורו". 106) אפילו נגע בקדירה עצמה. 107) אפילו אם נגע בהם. 108) ונטהרים בהשקה. 109) והקדירה מטמאה את המים כשמוציאה מן המקוה, ואין זה דומה לאדם העומד במקוה ונגע בטומאה שבתוכה.

כו. מֵי[110] שְׁפִיכוּת[111] - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת טֻמְאָה. יָרְדוּ עֲלֵיהֶן מֵי גְּשָׁמִים, אִם רַבּוּ עֲלֵיהֶן - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִים; מֻחֲזָה לְמֻחֲזָה - הַכֹּל טָמֵא, בֵּין בִּכְלִים בֵּין בְּקַרְקָעוֹת[112]. אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁקָּדְמוּ מֵי שְׁפִיכָה; אֲבָל קָדְמוּ מֵי גְּשָׁמִים וְיָרְדוּ עֲלֵיהֶן כָּל שֶׁהוּא מִמֵּי שְׁפִיכוּת - הַכֹּל טָמֵא[113], שֶׁמַּשְׁקִין טְמֵאִין שֶׁיָּרְדוּ לְטָהוֹרִים - מְטַמְּאִין בְּכָל שֶׁהוּא.

110) מכשירין פ"ב מ"ג. 111) מי שופכים. 112) רבינו לשיטתו בפט"ו ה"י, שמשקין מחוברים מיטמאים ומטמאים, אם נגעו ברצון בעלים. 113) הרא"ש במשנה מסביר, כשקדמו מי השפיכה לא החשיב האדם את מי הגשמים, שהרי יוזהמו בשופכין, ולפיכך לא נפלו לרצונו ואינם מקבלים טומאה. אבל אם קדמו מי גשמים, לרצונו הם ומקבלים טומאה.

כז. הַטּוֹרֵף[114] אֶת גַּגּוֹ[115] וְהַמְכַבֵּס אֶת כְּסוּתוֹ[116] וַהֲרֵי הֵן מְנַטְּפִים, יָרְדוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים וְרַבּוּ הַנְּטִיפוֹת[117] - הֲרֵי רַבּוּ מֵי גְּשָׁמִים עֲלֵיהֶן, וְהַנּוֹטְפִין מֵהֶן טְהוֹרִין.

114) שם מ"ד. 115) מחליק את הטיט שטח על הגג. בפרוס ימות הגשמים, היו נותנים טיט חדש על הגג במקום הישן שנפרך מחמת החום, ושופכים עליו מים ומחליקים אותו במעגילה. 116) ומים אלה דינם כשופכין (כך משמע מפירושו של רבינו למשנתנו, והרא"ש שם מפרש שהמדובר במים טמאים). 117) עם ירידת הגשמים, התגבר טפטוף המים.

כח. הַסָּךְ[118] שֶׁמֶן טָהוֹר וְנִטְמָא זֶה הָאָדָם וְטָבַל וַהֲרֵי הַשֶּׁמֶן עַל בְּשָׂרוֹ, אִם הָיָה כְּדֵי סִיכַת אֵיבָר קָטָן[119] - הֲרֵי הוּא טָהוֹר כְּשֶׁהָיָה מִקֹּדֶם[120]. סָךְ שֶׁמֶן טָמֵא וְטָבַל - לֹא טָהַר הַשֶּׁמֶן שֶׁעָלָיו; אֶלָּא אִם נִשְׁאַר מִמֶּנּוּ מַשֶּׁקֶה טוֹפֵחַ[121] - הֲרֵי הַשֶּׁמֶן בְּטֻמְאָתוֹ, וְאִם לֹא נִשְׁאַר מִמֶּנּוּ כְּדֵי לְהַטְפִּיחַ מִמֶּנּוּ - בָּטַל בְּמִעוּטוֹ.

118) עדיות פ"ד מ"ו. 119) אצבע קטנה (רבינו בפירושו למשנה). 120) לפני הסיכה, לפי שהשמן נתבטל אגב הגוף, אבל אם היה יותר מכדי שיעור זה - לא נתבטל, ונטמא מן הגוף הטמא, והמקוה אינו מטהר משקין. 121) אם תיגע בו אצבע - תורטב. דינים אלה הם מקולי בית־שמאי ומחומרי בית־הלל, ופוסק רבינו כבית־הלל, שהלכה כמותם בכל מקום, בין לקולא ובין לחומרא.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ז'־י"ג תשרי תשע"ז

יום ראשון ז' תשרי ה'תשע"ז

מצות לא תעשה רפז.

הַמִּצְוָה הָרפ"ז —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַדַּיָּן מִלְּקַבֵּל עֵדוּת הַקְּרוֹבִים, זֶה לָזֶה אוֹ זֶה נֶגֶד זֶה (לטובת קרובם או לרעתו), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא יוּמְתוּ עַל־אָבוֹת" (דברים כד, טו). בָּא הַפְּרוּשׁ הַמְקֻבָּל בְּסִפְרֵי (פרשת כי תצא שם): "שֶׁלֹּא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל עֵדוּת בָּנִים וְלֹא בָּנִים עַל עֵדוּת אָבוֹת". וְהוּא הַדִּין לְדִינֵי מָמוֹנוֹת, אֶלָּא

שֶׁנִּזְכַּר בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת דֶּרֶךְ הַפְלָגָה. שֶׁלֹּא נֶאֱמַר: כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ כָּאן אִבּוּד נֶפֶשׁ אֵין הַקָּרוֹב חָשׁוּד עַל כָּךְ וְנַעֲשֶׂה עַל פִּי דְּבָרָיו, כֵּיוָן שֶׁעִדּוּתוֹ הִיא לְאִבּוּד נֶפֶשׁ קְרוֹבוֹ וְאֵין כָּאן מָקוֹם לַחֲשָׁד. לְפִיכָךְ הֵבִיא לְמָשָׁל אֶת־הַקְּרוֹבִים שֶׁאַהֲבָתָם חֲזָקָה וּגְדוֹלָה בְּיוֹתֵר, וְהִיא אַהֲבַת הָאָב עַל הַבֵּן וְהַבֵּן לָאָב, וְאָמְרוּ: אֲפִלּוּ עֵדוּת הָאָב עַל הַבֵּן וַאֲפִלּוּ הִיא לְחִיּוּבוֹ מִיתָה לֹא נְקַבֵּל — וְזוֹ הִיא גְּזֵרַת הַכָּתוּב שֶׁאֵין לָהּ טַעַם כְּלָל. וְדַע זֹאת.

וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' מִסַּנְהֶדְרִין (כז:).

יום שני ח' תשרי ה'תשע"ז

מצות לא תעשה רפה.

הַמִּצְוָה הָרפ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהָעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר" (שמות כ, טז). וּכְבָר כָּפַל לָאו זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר וְאָמַר: "עֵד שָׁוְא" (דברים ה, יג) וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה הֲרֵי גָּזַר עָלָיו הַכָּתוּב: "וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו" (שם יט, יט). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת יתרו): "וְלֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ וְגוֹ' — אַזְהָרָה לְעֵדִים זוֹמְמִין". וְיֵשׁ בְּלָאו זֶה מַלְקוּת, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסוֹף (ו'בתחילת') ד:) מַכּוֹת. וְשָׁם נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

יום שלישי ט' תשרי ה'תשע"ז

מצות עשה קפ.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מֵאָה וּשְׁמֹנִים — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לַעֲנוֹשׁ אֶת־הָעֵדִים שֶׁהֵעִידוּ שֶׁקֶר כְּמוֹ שֶׁזָּמְמוּ לַעֲשׂוֹת בְּעֵדוּתָם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו" (דברים יט, יט) וְזֶהוּ דִּין עֵדִים זוֹמְמִין: אִם הֵעִידוּ לְהוֹצִיא מָמוֹן — נוֹצִיא מֵהֶם כָּמוֹהוּ; וְאִם הֵעִידוּ עַל מַה שֶּׁמְּחַיֵּב מִיתָה — נְמִיתֵם בְּאוֹתָהּ הַמִּיתָה; וְאִם הֵעִידוּ עַל מַה־שֶּׁמְּחַיֵּב מַלְקוּת — נַלְקֶה אוֹתָם. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְהַשְּׁאֵלוֹת שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בָּהּ וְכֵיצַד יִתְקַיְּמוּ שֶׁהָעֵדִים יִהְיוּ זוֹמְמִין וְנָדוּן אוֹתָם בְּדִין זֶה, בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת.

יום רביעי י' תשרי ה'תשע"ז

מצות עשה קעד.

מצות לא תעשה שיב. שיג. שיד.

הַמִּצְוָה הַקע"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁמֹעַ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל וְלִנְהֹג עַל פִּיהֶם בְּכָל אֲשֶׁר יְצַוּוּ בְּעִנְיְנֵי אִסּוּר וּמֻתָּר. וְאֵין חִלּוּק בָּזֶה בֵּין דָּבָר שֶׁקִּבְּלוּהוּ בְּקַבָּלָה (איש מפי איש עד משה רבינו), וּבֵין דָּבָר שֶׁלָּמְדוּהוּ בְּאַחַת מִמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן, אוֹ דָּבָר שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו כְּדֵי לִגְדּוֹר פְּרָצָה (גזרות חכמינו שהם סיג לתורה), אוֹ בְּהֶתְאֵם לְאֵיזֶה מַצָּב שֶׁהוּא (לפי צרכיו הרוחניים של הדור), מִמַּה שֶּׁנִּרְאָה לָהֶם נָכוֹן וְשֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִזּוּק לַתּוֹרָה — כָּל־זֶה חַיָּבִים אָנוּ לְקַיְּמוֹ וְלַעֲשׂוֹתוֹ וְלִנְהֹג עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם, בַּל נַעֲבוֹר עַלֵיהֶם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "עַל־פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְגוֹ'" (דברים יז, יא). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת שופטים): "וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה — זוֹ מִצְוֹת עֲשֵׂה". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פז.).

הַמִּצְוָה הַשי"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּחְלוֹק עַל בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם (חכמים שמהם אנו מקבלים תורה שבעל פה) וּמִלְּסוּר מִכָּל־מַה־שֶּׁיְּצַוּוּ בְּמַעֲשֵׂי הַתּוֹרָה וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תָסוּר מִן־הַדָּבָר אֲשֶׁר־יַגִּידוּ לְךָ" (שם) וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת שופטים שם): "לֹא תָסוּר וְגוֹ' — זוֹ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה". וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — וְהוּא זָקֵן (חכם) מַמְרֶא (פי הסנהדרין ומורה כדעתו) — חַיָּב חֶנֶק, בַּתְּנָאִים הַמְקֻבָּלִים הַמְבֹאָרִים בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פו:), וְשָׁם נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

הַמִּצְוָה הַשי"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהוֹסִיף בַּתּוֹרָה לֹא שֶׁבְּכְתָב וְלֹא שֶׁבְּעַל־פֶּה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "לֹא־תֹסֵף עָלָיו" (שם יג, א). וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת (ראש השנה כח: ועוד): "עוֹבֵר עַל בַּל־תּוֹסִיף", "עָבַרְתָּ עַל בַּל־תּוֹסִיף".

הַמִּצְוָה הַשי"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּגְרוֹעַ מִן־הַתּוֹרָה, לֹא שֶׁבִּכְתָב וְלֹא שֶׁבְּעַל־פֶּה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ" (שם). וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת אוֹמְרִים: "נִמְצָא עוֹבֵר עַל בַּל־תִּגְרַע", "וַהֲרֵי עָבַרְתָּ עַל בַּל־תִּגְרַע".

יום חמישי י"א תשרי ה'תשע"ז

מצות לא תעשה שיח. שיט.

מצות עשה רי. ריא.

הַמִּצְוָה הַשי"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כָּל־אָדָם מִמֶּנּוּ מִלְּקַלֵּל אָב וָאֵם, וְהִנֵּה הֶעְנֵשׁ מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת" (שמות כא, יז) וְהוּא מְכֻלָּל הַנִּסְקָלִין וַאֲפִלּוּ קְלָל אֶחָד מֵהֶם בְּשֵׁם לְאַחַר מוֹתוֹ בְּמֵזִיד — נִסְקָל. אֲבָל הָאַזְהָרָה לֹא נִתְבָּאֲרָה בַּכָּתוּב בְּפֵרוּשׁ, שֶׁלֹּא אָמַר: לֹא תְקַלֵּל אָבִיךָ; אֶלָּא כְּבָר קָדַם שֶׁבָּאָה הָאַזְהָרָה מִלְּקַלֵּל כָּל־אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל — וְזֶה כּוֹלֵל אֶת־הָאָב וְזוֹלָתוֹ. וּבַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שמות כא, יז) אָמְרוּ: "מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת", עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר "אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל", אִם דַּיָּן הוּא אָבִיךָ — הֲרֵי הוּא בְּכְלַל אֱלֹהִים; וְאִם נָשִׂיא הוּא — הֲרֵי הוּא בְּכְלַל נָשִׂיא; וְאִם בּוּר (אדם פשוט) הוּא (הרי הוא בכלל). "לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ". הֲרֵי אַתָּה דָּן בְּנִין אָב (אחת מהמדות שהתורה נדרשת בהן — שפרט המובא בפסוק מסויים הוא כ"אב" ויסוד להעתיקו למקומות נוספים שבאותו ענין) מִשְׁלָשְׁתָּן וְגוֹ' עַד הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶם שֶׁהֵם 'בְּעַמְּךָ' וְאַתָּה מְזָהָר עַל קִלְלָתָם, אַף אָבִיךָ שֶׁבַּעַמְּךָ אַתָּה מְזָהָר עַל קִלְלָתוֹ". וּבְסִפְרָא (פרשת

קדושים): "כִּי־אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ" וְגוֹ' (ויקרא כ, ט) עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה לֹא שָׁמַעְנוּ! תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל", שֶׁזֶּה לְלָשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין (נג.).

הַמִּצְוָה הַשי"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהַזְהִירָנוּ מִלְּהַכּוֹת אָב וְאֵם. וְגַם כֵּן לֹא נִתְבָּאֲרָה בַּכָּתוּב אַזְהָרָה מְיֻחֶדֶת לְמַעֲשֶׂה זֶה; אֲבָל הִזְכִּיר אֶת־הָעֹנֶשׁ וְאָמַר: "וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת" (שמות כא, טז), וְלָמַדְנוּ הָאַזְהָרָה לְמַכֵּה אָבִיו עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁלָּמַדְנוּ לְמְקַלֵּל אָבִיו, וְהוּא שֶׁכְּבָר בְּאֲרָנוּ בַּמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שֶׁאָנוּ מַזְהָרִים: עַל כָּל־אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ, וְאָבִיו בִּכְלָל. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "מַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ" וְגוֹ' עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה לֹא שָׁמַעְנוּ! תַּלְמוּד לוֹמַר: אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף" (דברים כה, ג). וַהֲרֵי דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: אִם מִי שֶׁמִּצְוָה לְהַכּוֹתוֹ הֲרֵי הוּא מַזְהָר שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ, מִי שֶׁמִּצְוָה שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ — דִּין הוּא שֶׁיְּהֵא מַזְהָר שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ". וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה, כְּלוֹמַר: הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ בְּמֵזִיד וְיוֹצֵא מֵהֶם דָּם — חַיָּב חֶנֶק. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פה:).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וְעֶשֶׂר — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְכַבֵּד אָב וָאֵם וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ" (שמות כ, יב; דברים ד, טז) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד, רַבָּם בְּקִדּוּשִׁין (לא:). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ריש פרשת קדושים): "אֵיזֶהוּ כָּבוֹד? מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה, מַלְבִּישׁ וּמְכַסֶּה, מַכְנִיס וּמוֹצִיא".

הַמִּצְוָה הָרִי"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִירֹא מֵאָב וָאֵם. וְשֶׁנַּחְשְׁבֵם כְּמַעֲלַת מִי שֶׁיְּרֵאִים מִמֶּנּוּ שֶׁיְּעַנִּישׁ, כְּמוֹ הַמֶּלֶךְ, וְנִתְנַהֵג עִמָּהֶם כְּמוֹ שֶׁנִּתְנַהֵג עִם מִי שֶׁיְּרֵאִים מִמֶּנּוּ, וְחוֹשְׁשִׁים פֶּן יַעֲשֶׂה לָהֶם דָּבָר בִּלְתִּי רָצוּי, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ" (ויקרא יט, ג) וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת קדושים שם): "אֵיזֶהוּ מוֹרָא? לֹא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ (המיוחד לו) וְלֹא מְדַבֵּר בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא יִסְתּוֹר אֶת־דְּבָרָיו". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּקִדּוּשִׁין (לה:).

יום שישי י"ב תשרי ה'תשע"ז

מצות לא תעשה קצה.
מצות עשה לז.

הַמִּצְוָה הַקצ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהַזְהִירָנוּ מִלְּהִיוֹת זוֹלֵל וְסוֹבֵא (שקוע ולהוט) בְּמַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה בִּימֵי הַנַּעֲרוּת בְּתְנָאִים הָאֲמוּרִים בְּבֶן סוֹרֵר (סר מדרכו) וּמוֹרֶה (ממרה פי אביו), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם" (ויקרא יט, כו) וּבְאוּר עִנְיָן זֶה שֶׁבֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה מִכְּלַל מְחֻיְּבֵי מִיתַת בֵּית דִּין וּמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה (דברים כא, כא) שֶׁהוּא בִּסְקִילָה. וּכְבָר בֵּאֲרָנוּ בְּהַקְדָּמַת מַאֲמָר (ספר) זֶה (סוף הכלל הי"ד) שֶׁכָּל־מַה־שֶּׁחַיֵּב בּוֹ הַכָּתוּב בָּרֶת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין הֲרֵי הוּא מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, חוּץ מִן־הַפֶּסַח וְהַמִּילָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרנוּ (בהקדמה שלאחר הכלל הי"ד). וְכֵיוָן שֶׁדָּן אֶת זֶה הַזּוֹלֵל וְהַסּוֹבֵא בִּתְנָאִים הָאֲמוּרִים בִּסְקִילָה יָדַעְנוּ שֶׁזֶּה מַעֲשֶׂה שֶׁמַּזְהָרִים עָלָיו בְּהֶחְלֵט, וַהֲרֵי נִתְבָּאֵר הָעֹנֶשׁ וְנִשְׁאַר לָנוּ לַחְקוֹר עַל הָאַזְהָרָה לְפִי הַכְּלָל שֶׁלָּנוּ: לֹא עֹנֶשׁ הַכָּתוּב אֶלָּא־אִם־כֵּן הִזְהִיר. וּלְשׁוֹן גְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (סג.): "אַזְהָרָה לְבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם", כְּלוֹמַר: לֹא תֹאכַל אֲכִילָה הַגּוֹרֶמֶת לִשְׁפּוֹךְ דָּם, וְהִיא אֲכִילַת זֶה הַזּוֹלֵל וְסוֹבֵא שֶׁחַיֵּב בּוֹ מִיתָה. וְאִם אֲכַל אֲכִילָה הָרָעָה בְּאוֹתָם הַדְּרָכִים הַבִּלְתִּי טוֹבִים — אוֹתָהּ הָאֲכִילָה הָרָעָה בְּאוֹתָם הַדְּרָכִים הַבִּלְתִּי טוֹבִים — הֲרֵיהוּ עוֹבֵר עַל לָאו, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁזֶּה לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרנוּ בַּכְּלָל הַתְּשִׁיעִי, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. שֶׁכֵּיוָן שֶׁהָעֹנֶשׁ מְפֹרָשׁ, לֹא נָחֹשׁ (נפקפק) לָאַזְהָרָה אִם הִיא מִן־הַדִּין אוֹ מִן לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת. וּכְבָר בֵּאַרנוּ אֶת־זֶה כַּמָּה פְּעָמִים וְקָדְמוּ מִמֶּנּוּ דֻּגְמָאוֹת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִסַּנְהֶדְרִין.

הַמִּצְוָה הל"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיִּתְטַמְּאוּ הַכֹּהֲנִים לַקְּרוֹבִים הַנִּזְכָּרִים בַּתּוֹרָה (שם כא, ב-ג). שֶׁבֵּן מֵאַחַר שֶׁמְּנָעָם הַכָּתוּב מִלְּהִתְטַמֵּא לְמֵת בִּלְבָד (ולא לשאר הטומאות), כְּדֵי לְכַבְּדָם, וְהִתִּיר לָהֶם לְהִתְטַמֵּא לַקְּרוֹבִים, הָיָה אֶפְשָׁר לַחְשֹׁב שֶׁזֶּה תְּלוּי בִּרְצוֹנָם וְשֶׁזּוֹ רְשׁוּת בִּלְבָד: רוֹצֶה — יִתְטַמָּא; אֵינוֹ רוֹצֶה — אַל יִתְטַמָּא, לְפִיכָךְ גָּזַר עֲלֵיהֶם גְּזֵרָה וְחִיְּבָם בְּחִיּוּב, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לָהּ יִטַּמָּא" (שם) כְּלוֹמַר לַאֲחוֹתוֹ. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אמור שם): "לָהּ יִטַּמָּא — מִצְוָה. לֹא רָצָה לְהִטַּמֵּא, מְטַמְּאִין אוֹתוֹ עַל כָּרְחוֹ. וּמַעֲשֶׂה בְּיוֹסֵף הַכֹּהֵן שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ בְּעֶרֶב הַפֶּסַח וְלֹא רָצָה לְהִטַּמֵּא לָהּ, וּדְחָפוּהוּ חֲכָמִים וְטִמְּאוּהוּ עַל כָּרְחוֹ". וְזוֹ עַצְמָהּ הִיא מִצְוַת אֵבֶל, כְּלוֹמַר: שֶׁכָּל־אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עַל קְרוֹבָיו, רְצוֹנִי לוֹמַר שִׁשָּׁה מֵתֵי מִצְוָה (אב, אם, בן, בת, אח, ואחות). וּמַחֲמַת חֹמֶר חִיּוּב זֶה פֵּרֵשׁ בַּכֹּהֵן, שֶׁהוּא מֻזְהָר עַל הַטֻּמְאָה, שֶׁיִּתְטַמָּא עַל־כָּל־פָּנִים כִּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָקֵלּוּ בְּדִינֵי הָאֲבֵלוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֵר (זבחים ק.) שֶׁאֲבֵלוּת יוֹם רִאשׁוֹן דְּאוֹרַיְתָא. וּכְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בְּמוֹעֵד קָטָן (יד:): "אָבֵל אֵינוֹ נוֹהֵג אֲבֵלוּת בָּרֶגֶל, אִי אֲבֵלוּת דְּמַעְקָרָא (מלפני־כן, על מי שמת קודם הרגל) הָוָא — אָתֵי (בא) עֲשֵׂה (של "ושמחת בחגך") דְּרַבִּים (המוטל על כלל ישראל) וְדָחֵי עֲשֵׂה דְּיָחִיד" (האבלות — המוטלת על האבל בלבד). הִנֵּה נִתְבָּאֵר (מכך שנקרא "עשה"), שֶׁחִיּוּב הָאֲבֵלוּת דְּאוֹרַיְתָא וְשֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה, אַף דָּוְקָא בְּיוֹם רִאשׁוֹן בִּלְבַד: אֲבָל שְׁאָר הַשִּׁבְעָה — מִדְּרַבָּנָן, וְשֶׁאֲפִלּוּ הַכֹּהֵן יִנְהַג אֲבֵלוּת בְּיוֹם רִאשׁוֹן וְיִתְטַמָּא לִקְרוֹבָיו; וְהֶבֵן זֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ (אבלות וטומאה) בְּמַסֶּכֶת מַשְׁקִין (מועד קטן יט ואילך) וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּבְרָכוֹת (יח.) וּכְתֻבּוֹת (ה:) וּבִיבָמוֹת (כב:

ועוד) וַעֲבוֹדָה זָרָה (יג.) וּבְסִפְרָא בְּפָרָשַׁת "אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים". וְחִיּוּב זֶה שֶׁאָנוּ מְחַיְּבִים אֶת־הַכֹּהֵן לְהִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים אֵינוֹ חוֹבָה לַנְּשִׁים — לְפִי שֶׁמִּי שֶׁהֻזְהַר שֶׁלֹּא יִטַּמָּא לְזוּלַת הַקְּרוֹבִים, הוּא שֶׁנִּצְטַוָּה לְהִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים; אֲבָל הַכֹּהֶנֶת כֵּיוָן שֶׁלֹּא הֻזְהֲרָה עַל טֻמְאַת מֵת, כְּמוֹ שֶׁאָבְאָר בִּמְקוֹמוֹ (לא תעשה קסו), כָּךְ אֵין עָלֶיהָ צִוּוּי וְלֹא חִיּוּב לְהִטַּמֵּא. אָמְנָם חַיֶּבֶת הִיא בַּאֲבֵלוּת, אֲבָל הַטֻּמְאָה תְּלוּיָה בִּרְצוֹנָהּ. וְהָבֵן זֶה.

יום שבת קודש י"ג תשרי ה'תשע"ז
מצות לא תעשה קסח.

הַמִּצְוָה הַקס"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כֹּהֵן גָּדוֹל מִלְּהִטַּמֵּא לְמֵת מִן הַמֵּתִים בְּאֵיזֶה אוֹפָן שֶׁתִּהְיֶה הַטֻּמְאָה, בֵּין בִּנְגִיעָה בֵּין בְּמַשָּׂא (הרים חפץ שהמת מונח עליו בלי לגעת במת), וְהוּא אָמְרוֹ: "לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא" (ויקרא כא, יא). וְאוּלַי תַּחְשׁוֹב שֶׁזֶּה וְהַקּוֹדֵם (לא תעשה קסז) עִנְיָן אֶחָד הוּא, וְשֶׁזֶּה שֶׁאָמַר "לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא" בְּאוֹר הוּא — אֵין הַדָּבָר כֵּן, אֲלָא הֵם שְׁנֵי לָאוִין: לֹא יָבוֹא וְלֹא יִטַּמָּא. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אמור שם): "חַיָּב בְּלֹא יָבוֹא וְחַיָּב בְּלֹא יִטַּמָּא" וְכֵן חִיְּבוּ בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט בִּדִין גְּזֵרָה שָׁוָה, אָמְרוּ: "כְּשֵׁם שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנֶּאֱסָרָה עָלָיו נֶפֶשׁ מֵת חַיָּב בִּשְׁנֵי לָאוִין: לֹא יָבוֹא וְלֹא יִטַּמָּא, כָּךְ גַּם כֹּהֵן הֶדְיוֹט, כֵּיוָן שֶׁנֶּאֱסַר עָלָיו לְהִטַּמֵּא בְּנֶפֶשׁ מֵת חַיָּב בְּלֹא יָבוֹא". אֲבָל לֹא מָנִינוּ אוֹתוֹ (כשתי מצוות גם בכהן הדיוט) מֵהַטַּעַם שֶׁבַּאַרְנוּ בַּכְּלָל הַשֵּׁנִי (והוא: כיון שאינו בא במפורש), אֶלָּא מָנִינוּ שְׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ (בכהן גדול) מִכֵּיוָן שֶׁהֵם שְׁנֵי פְּסוּקִים: לֹא יָבוֹא וְלֹא יִטַּמָּא; וְעִנְיָן "לֹא יָבוֹא" אֵינוֹ עִנְיַן "לֹא יִטַּמָּא", כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרוּ מְקַבְּלֵי הַפְּרוּשׁ (חז"ל) וְאָמְרוּ: חַיָּב בְּלֹא יָבוֹא וְחַיָּב בְּלֹא יִטַּמָּא.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ו תשרי, תשי"ט
ברוקלין.

שלום וברכה!

... ובהנוגע לסיום מכתבו, שעדיין לא מצא שום מקור פרנסה, - בודאי במח"כ, לא דייק בביטוי האמור, שהרי ברור הדבר, ואומרים זה בשם ומלכות, אשר ה' אלקינו מלך העולם הזן את העולם כולו בטובו בחן ובחסד וברחמים וכו', ואף שברכת המזון מן התורה אבל לא הנוסחא, הנה נוסף על אשר ערבים דברי סופרים וחומר בד"ס, הרי נוסח דברכה ראשונה דברכת המזון נתקן ע"י משה רבנו, מקבל הראשון של התורה, רעיא מהימנא של כל בני ישראל בכל הדורות עד הים, א"ת הים אלא היום, האחרון (ספרי עה"פ שם).

אלא שלימוד זכות על הביטוי, שגם יעקב אבינו נשא עיניו אל ההרים מאין יבוא עזרי, אבל כמובן אין זה מספיק, שהרי סיפור ע"ד יעקב אבינו הוא סיפור ע"מ להורות לכל הבאים אחריו, שבאם מי שהוא יעמיד השאלה, תשובה מוכנה מאבינו יעקב - עזרי מעם ה'.

ויהי רצון שבקרוב ממש, תומשך ברכת השי"ת בנוסח הברכה האמורה למטה מעשרה טפחים.

בכבוד ובברכה לבשו"ט בכהנ"ל.

נ.ב.

אף שאינו מזכיר ע"ד לימוד החסידות, תקותי שקובע עתים לה, ועכ"פ יקבע מכאן ולהבא וכציווי הידוע באופן דמעלין בקדש, וכמדובר עד"ז בעת התראותנו.

ישעיה פרק ל כח־לב

כח וְרוּחוֹ כְּנַחַל שׁוֹטֵף עַד־צַוָּאר יֶחֱצֶה לַהֲנָפָה גּוֹיִם בְּנָפַת שָׁוְא וְרֶסֶן מַתְעֶה עַל לְחָיֵי עַמִּים: כט הַשִּׁיר יִהְיֶה לָכֶם כְּלֵיל הִתְקַדֶּשׁ־חָג וְשִׂמְחַת לֵבָב כַּהוֹלֵךְ בֶּחָלִיל לָבוֹא בְהַר־יְהוָה אֶל־צוּר יִשְׂרָאֵל: ל וְהִשְׁמִיעַ יְהוָה אֶת־הוֹד קוֹלוֹ וְנַחַת זְרוֹעוֹ יַרְאֶה בְּזַעַף אַף וְלַהַב אֵשׁ אוֹכֵלָה נֶפֶץ וָזֶרֶם וְאֶבֶן בָּרָד: לא כִּי־מְקוֹל יְהוָה יֵחַת אַשּׁוּר בַּשֵּׁבֶט יַכֶּה: לב וְהָיָה כָּל מַעֲבַר מַטֵּה מוּסָדָה אֲשֶׁר יָנִיחַ יְהוָה עָלָיו בְּתֻפִּים וּבְכִנֹּרוֹת וּבְמִלְחֲמוֹת תְּנוּפָה נִלְחַם־(כה) בָּם:

רש"י

(כח) כנחל שוטף. אשר העובר בו יחצה בו עד צוארו שאין בו שום כח לעמוד בפני שטף המים: **להנפה.** להניף אוניי"ר בלע"ז: **בנפת שוא.** לא להועיל להם והם סבורים להועיל: **רסן.** פרומבי"א פרינ"ק בלע"ז: **(כט) השיר יהיה לכם.** בליל הפסח תבא לכם שמחה זו: **כליל התקדש חג.** כמו שאמרת׳ שיר של הפסחים במצרים ונראה מקרא זה כאילו בא ללמד על סנחרב ולימד על פרעה שאמרו הלל בליל אכילת פסחים מדרש תהלים: **כהולך בחליל.** ותשמחו במפלת סנחריב כשמחת מביאי ביכורים שהיה החליל מכה לפניהם לבוא בהר ה׳, כמו ששנינו במס׳ בכורים: **(ל) ונחת זרועו.** אין זה ל׳ נוח אלא ל׳ נוחות פושלמנ"ט בלע"ז כמו וינח בכל גבול מצרים (שמות יז) הנחת גבורתו יראה בלהב אש שנשרפו אוכלוסי סנחריב: **נפץ.** ל׳ שיבור יותר: **וזרם.** קילוח מטר סוחף: **(לא) מקול ה׳ יחת אשור.** אזנים פתח להם ושמעו שירה מפי חיות ומתו, באגדת חלק: **בשבט יכה.** אשור אשר היה רגיל להכותך בשבטו: **(לב) והיה כל מעבר מטה מוסדה.** כל מעברות תוקף יסודות אוכלוסיו כל המקומות אשר עברו שם והשחיתום וביום מפלתם יניח ה׳ עליהם על שמועת מפלתם והם יהיו בתפים ובכינורות, וכה פתרון המקרא בסירוס והיה בתפים ובכינורות כל מעבר מטה מוסדה אשר יניחם ה׳ עליו ובמלחמות תנופת שוא מעלה ומוריד נלחם בם הקב"ה, ומדרש אגדה תנופת קציר העומר עמדה לישראל באותה מלחמה כי ליל ששה עשר בניסן היה: **(לג) כי ערוך מאתמול.** יום שני לבריאת עולם יום שיש לו תמול ואין לו שלשום:

מצודת דוד

(כח) ורוחו. רוח פיו הוא כנחל השוטף בחזקה המגיע עד הצואר ושמה יחלקו את הגוף להיות מה ממעל למים ומה במים ור"ל כמו שיש סכנה במים הבאים ושוטפים בשעור זה כן יסתכנו מחנה אשור ויפלו: **להנפה גוים.** רוח ה׳ דבר להניף העמים אשר במחנה אשור בנפת שוא כי הנפה היתה עשויה לברר הבר מן התבן אבל הנפה הרעה שנקביה גסות אין בה תועלת כי הכל נופל דרך הנקבים וכן מחנה אשור ינפו בנפת שוא כי כולם יכלו ולא ישאר שארית: **ורסן מתעה.** כי הרסן ההושם על לחיי הבהמה מיישרה להוליכה בדרך הישר לבל תתע אבל הרסן שישים האל על לחיי העמים ההם להוליכם לירושלים הרסן הזה יתעה אותם כי ילכו לאבדון ר"ל המקום יתן בלבבם ללכת לירושלים לרע להם: **(כט) השיר יהיה לכם.** בעת יפלו מחנה סנחריב יהיה לכם שיר כמו השיר שהיה במצרים בלילה אשר התקדש להיות בו חג והוא ליל פסח: **ושמחת לבב.** יהיה לכם שמחת לבב כשמחת מביאי בכורים שהיה החליל מכה לפניהם לבוא בהר ה׳ הוא הר הבית: **(ל) והשמיע ה׳ וכו׳.** אחז במשל מדרך בני אדם הנלחמים שמרימים קול צווחה לאיים על שכנגדם: **ונחת זרועו.** הנחת זרועו להכות בהם יראה בקצף גדול ובלהב אש השורפת ובנפץ וזרם ואבן ברד ר"ל לא ישאר מהם שארית כאילו הביא עליהם כל המכות הללו: **(לא) כי מקול ה׳.** מגערת ה׳, ישבר אשור כאילו הכה אותו בשבט המשבר: **(לב) והיה כל מעבר וכו׳.** פתרון המקרא בסרוס כאילו אמר והיה בתופים ובכנורות כל מעבר מטה מוסדה אשר יניח ה׳ עליו ובמלחמות תנופה נלחם בם ר"ל יהיה שמח לנגן בתופים ובכנורות כל מקום אשר מחנה אשור שהוא כמטה מוסדה עבר שם בדרך מהלכו והשחיתה והשמחה תהיה בשמעם אשר המקום הניח עליו זרועו להכותו ונלחם בם במלחמות תנופת שוא כי כולם כלו ולא נשאר שארית כמ"ש למעלה להנפת גוים בנפת שוא:

מצודת ציון

(כח) ורוחו. ענין דבור הבא בהפחת הרוח: **שוטף.** ענין מהירות ההלוך: **יהצה.** ענין חלוקה כמו ותחץ לארבע רוחות השמים (דניאל יא): **להנפה.** להוליך ולהביא ולפזרה בתוך הנפה והוא כעין כברה ובדרז"ל ונפה שמוציאה את הקמח (אבות פ"ה): **שוא.** ר"ל רעה: **ורסן.** היא מה שמוליכין הבהמה ע"י כמו במתג ורסן (תהלים לב): **מתעה.** מל׳ תועה: **לחיי.** הוא המקום שאצל העין: **(כט) התקדש.** מל׳ קודש: **בחליל.** שם כלי נגון: **צור.** חוזק ומעוז: **(ל) הוד.** הדר ויופי: **ונחת.** מל׳ הנחה: **בזעף אף.** כפל המלה בשמות נרדפים: **נפץ.** ענין רציצה עם הפזור כמו ונפוץ הכדים (שופטים ז): **וזרם.** ענין מרוצת המים: **ואבן ברד.** ר"ל ברד קשה וכבד: **(לא) יחת.** ענין שבירה כמו תחתה קשתותם (ירמיה נא): **(לב) מעבר.** מל׳ עברה: **מוסדה.** מל׳ יסוד וחוזק: **בתופים ובכנורות.** שמות כלי נגון: **תנופה.** מל׳ נפה והוא כעין כברה:

איוב פרק ט כט־לה

כט אָנֹכִי אֶרְשָׁע לָמָּה־זֶּה הֵבֶל אִיגָע: ל אִם־הִתְרַחַצְתִּי (במו)־בְּמֵי־שֶׁלֶג וַהֲזַכּוֹתִי בְּבֹר כַּפָּי: לא אָז בַּשַּׁחַת
תִּטְבְּלֵנִי וְתִעֲבוֹנִי שַׂלְמוֹתָי: לב כִּי־לֹא־אִישׁ כָּמֹנִי אֶעֱנֶנּוּ נָבוֹא יַחְדָּו בַּמִּשְׁפָּט: לג לֹא יֵשׁ־בֵּינֵינוּ מוֹכִיחַ
יָשֶׁת יָדוֹ עַל־שְׁנֵינוּ: לד יָסַר מֵעָלַי שִׁבְטוֹ וְאֵמָתוֹ אַל־תְּבַעֲתַנִּי: לה אֲדַבְּרָה וְלֹא אִירָאֶנּוּ כִּי לֹא־כֵן אָנֹכִי
עִמָּדִי:

איוב פרק י א־ו

א נָקְטָה נַפְשִׁי בְּחַיָּי אֶעֶזְבָה עָלַי שִׂיחִי אֲדַבְּרָה בְּמַר נַפְשִׁי: ב אֹמַר אֶל־אֱלוֹהַּ אַל־תַּרְשִׁיעֵנִי הוֹדִיעֵנִי
עַל מַה־תְּרִיבֵנִי: ג הֲטוֹב לְךָ ׀ כִּי־תַעֲשֹׁק כִּי־תְמָאֵס יְגִיעַ כַּפֶּיךָ וְעַל־עֲצַת רְשָׁעִים הוֹפָעְתָּ: ד הַעֵינֵי
בָשָׂר לָךְ אִם־כִּרְאוֹת אֱנוֹשׁ תִּרְאֶה: ה הֲכִימֵי אֱנוֹשׁ יָמֶיךָ אִם־שְׁנוֹתֶיךָ כִּימֵי גָבֶר: ו כִּי־תְבַקֵּשׁ לַעֲוֹנִי
וְלִחַטָּאתִי תִדְרוֹשׁ:

רש"י

(כט) למה זה הבל איגע. לבא במשפט: **(ל) בבור.** נקיון: **(לא) בשחת טבלני.** להיות צחון ומגואל כלומר אז תמצא לי עון רב: **(לב) במשפט.** בדברי תוכחות. משפט משמש ג׳ לשונו׳ תחלתו הוכחת דברים, אמצעיתו פסק דין וסופו משטר יסורין וגיבוי חוב ופעמים שהמקרא כותבו ע״ש תחלתו ופעמים ע״ש אמצעיתו ופעמים ע״ש אחריתו: **(לג) מוכיח.** דרשני״ר בלע״ז מראה לכל אחד חובתו וזכותו: **ישת ידו.** משטר אימתו וניגושו: **על שנינו.** שלא יחזק החזק את הרפה: **(לה) כי לא כן אנכי.** על כן שאנכי ירא אני מוחזק בי שלא אתחייב בדין: **(א) נקטה נפשי.** נפשי מתקוטטת על שאני חי והוא לשון ונקוטות׳ בפניכם (יחזקאל כ): **אעזבה עלי שיחי.** צרתי לזעוק ולקבול ולא אוכל לשבחו ולהבליגו: **(ג) הטוב.** בתמיה כי תעשוק ותגזול מן הצדיק את צדקו ועל עצת רשעים ומקניטים הופעת זיוך להראות להם פנים שוחקו׳: **(ה) הכימי אנוש ימיך.** להתגרות בו ולרדוף:

מצודת דוד

(כט) אנכי ארשע. ר״ל אף אם רשעתי למה זה הבל איגע להתחנן לפניו כי מה אועיל הלא כ״כ אני מדוכא ומעונה עד שא״א לי לחזור לקדמותי: **(ל) אם התרחצתי.** אף אם ארחץ עצמי במי שלג ואנקה כפי בבורית המנקה ר״ל אם אשוב לה׳ ואעביר מעלי לכלוך העון: **(לא) אז בשחת.** ר״ל התשובה לא יועיל כ״א להביא עלי המיתה לטבול אותי ולהורידני אל שחת הקבר ולאשר שלמותי יתעבו אותי כי יפשטו אותם מעלי בהוריד אותי שאולה וכאומר אך את הטובה ההיא אוכל לקבל אבל לא אקוה לחזור לקדמותי: **(לב) כי לא איש כמוני.** אין המקום ב״ה איש כמוני שאשיב לו נבוא יחדיו במשפט לברר הדין עם מי כי אם אילו היה מהאפשר להתווכח עמו אז כאשר יצאתי זכאי בע״כ היה מפליא ניסיו להחזירני לקדמותי משא״כ ע״י תשובה כי אז יהיה די בטובת המיתה: **(לג) לא יש.** אין בינינו מברר דברים אשר ישים יד ממשלתו על שנינו להיות נשמעים לו: **(לד) יסר.** אם יסר מעלי שבטו המכה בי הם היסורין ולא תבעת אותי פחדו: **(לה) אדברה.** אז אדבר דברי להתווכח על מה הביא הרעה עלי על לא חמס בכפי ולא אירא ממנו כי לא ימצא בידי דבר פשע כי לא כן אנכי עם עצמי כאשר אני בעיניכ׳ אשר תחשבוני לרב פשע אשר לא כן הוא: **(א) נקטה נפשי.** מגודל הכאב נכרתה נפשי בעת עודני חי ולזה אטען על עצמי משא ספור תלאותי ואדבר במרירות נפשי: **(ב) אומר.** אני אומר אל אלוה אל תעשה אותי לרשע להביא עלי הרעות כמשפט הראוי לרשע הודע לי על מה תריב עמדי לדין אותי כמשפט הרשע מה פשעי: **(ג) הטוב לך.** וכי טוב בעיניך אשר תעשוק גוף האדם על לא חמס: **כי תמאס.** מוסב על הטוב לך לומר וכי טוב לך אשר תמאס פועל ידיך הלא מחוק הפועל לאהוב מעשה ידיו ולא למאסם: **ועל עצת רשעים.** וכי טוב לך שתופיע על עצת רשעים ר״ל שתגיע אליהם זהרך בעצתם עד שישלימוה וכאומר מדוע תעשוק הצדיק ותעשה חסד לרשע אשר שניהם לא יצדקו: **(ד) העיני בשר לך.** וכי יש לך עינים דומים לעיני בשר ודם שאינו רואה בהם תעלומות לב כי הלא רואה אתה כל תעלום ויודע אתה מי הצדיק ומי הרשע ומדוע תחלוף משכורתם: **אם כראות.** כפל הדבר במ״ש: **(ה) הכימי.** ר״ל ואף אם חטאתי למה זה מהרת בתשלומי הגמול בזה אחר זה אחד באחד יוגשו וכי ימיך כלים כימי אנוש אשר בעבור זה ימהר יחיש לשלם כל הגמול בחשבו פן ימות עד לא ישלים לשלם כל הגמול אבל אתה הלא חי וקיים לעד ובכל עת אני בידך: **אם שנותיך וגו׳.** כפל הדבר במ״ש: **(ו) כי תבקש.** אשר תבקש על עוני ותדרוש על חטאתי לחפש אחר כולם לצרפם יחד לשלם על הכל כאחד מבלי הפסק בינתיים כאילו לא הייתי מסור בידך בכל עת:

מצודת ציון

(כט) איגע. מל׳ יגיע: **(ל) והזכותי.** מל׳ זכות ובהירות: **בבור.** שם עשב המנקה וקרוי בורית ויקרא גם אהל בדוז״ל (שבת צ): **(לא) בשחת.** בבור: **תטבלני.** מל׳ טבילה ור״ל תורידני: **שלמותי.** מלבושי: **(לג) מוכיח.** מברר אמרים כמו אשר הוכיח ה׳ (בראשית כד): **(לד) ואמתו.** מל׳ אימה ופחד: **(א) נקטה.** נכרתה כמו אשר יקוט כסלו (לעיל ח): **אעזבה.** ענין טעינת משא וכן עזוב תעזוב עמו (שמות כג): **(ג) תעשוק.** ענין גזל: **הופעת.** הארת וזרחת:

ד סְאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה סְאָה תְּרוּמָה טְהוֹרָה – בֵּית שַׁמַּאי אוֹסְרִים; וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין. אָמְרוּ בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי: הוֹאִיל וְטָהוֹרָה אֲסוּרָה לַזָּרִים וְטְמֵאָה אֲסוּרָה לַכֹּהֲנִים, מַה טְּהוֹרָה עוֹלָה, אַף טְמֵאָה תַּעֲלֶה. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי: לֹא! אִם הֶעֱלוּ חֲחֻלִּין הַקַּלִּין, הַמַּתִּירִין לַזָּרִים, אֶת הַטְּהוֹרָה, תַּעֲלֶה תְּרוּמָה הַחֲמוּרָה, הָאֲסוּרָה לַזָּרִים, אֶת הַטְּמֵאָה? לְאַחַר שֶׁהוֹדוּ – רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: תֵּרוֹם וְתִשָּׂרֵף. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אָבְדָה בְּמְעוּטָה.

ה סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, הִגְבִּיהָה וְנָפְלָה לְמָקוֹם אַחֵר – רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מְדַמַּעַת כִּתְרוּמָה וַדַּאי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינָהּ מְדַמַּעַת, אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן.

ו סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה וְנִדַּמְּעוּ, וְנָפַל מִן הַמְדֻמָּע לְמָקוֹם אַחֵר – רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מְדַמַּעַת כִּתְרוּמָה וַדַּאי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין הַמְדֻמָּע מְדַמֵּעַ אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן, וְאֵין הַמְחֻמָּץ מַחֲמִיץ אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן, וְאֵין

פירוש ברטנורא

ד ב"ש אוסרים. דסברי תרומה טמאה שנתערבה בטהורה אינה עולה באחד ומאה, כדמפרש טעמא לקמן: **לאחר שהודו.** ב"ש לדברי ב"ה. משום דהקשו להם ב"ה לב"ש ומה תרומה טהורה שהיא במיתה אצל הזרים עולה, טמאה שהיא בעשה אצל כהן לא כל שכן, וחזרו בית שמאי לחומרות כדברי בית הלל: **תרום ותשרף.** והשאר מותר: **אבדה במעוטה.** כיון דהכל תרומה ואין כאן גזל השבט אפילו לתרום אין צריך. והלכה כחכמים:

ה כתרומה ודאי. רבי אליעזר לטעמיה דאמר שאני אומר סאה שנפלה היא סאה שעלתה: **אינה מדמע אלא לפי חשבון.** והסאה שהגביה אין בה אלא חלק אחד ממאה תרומה והשאר חולין:

ו אין המדומע מדמע אלא לפי חשבון. לפי מה שיש תרומה בסאה זו של דימוע בעינן מאה מן החולין, ולא בעינן מאה סאין כנגד כל אותה סאה של דימוע, שאינה נחשבת כולה תרומה לאסור חולין שניים: **ואין המחומץ מחמץ אלא לפי חשבון.** עסה של חולין שנתחמצה בשאור של תרומה הרי כולה

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ד

סְאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה סְאָה תְּרוּמָה טְהוֹרָה – שלא הוכשרה לקבל טומאה, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹסְרִים** – שלדעתם ההלכה שתרומה בטלה באחד ומאה אינה אלא בחולין, אבל תרומה טמאה שנתערבה בתרומה טהורה אינה בטלה; **וּבֵית הִלֵּל מַתִּירִין** – שלדעת בית הלל אף תרומה טמאה שנתערבה בתרומה טהורה בטלה באחד ומאה. **אָמְרוּ בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי: הוֹאִיל וְטָהוֹרָה אֲסוּרָה לַזָּרִים** – תרומה טהורה אסורה באכילה לזרים, **וּטְמֵאָה** – ותרומה טמאה, **אֲסוּרָה לַכֹּהֲנִים** – באכילה, **מַה טְּהוֹרָה עוֹלָה** – מה תרומה טהורה בטלה כשנפלה לתוך מאה חולין, **אַף טְמֵאָה תַּעֲלֶה** – אף תרומה טמאה בטלה כשנפלה לתוך מאה תרומה טהורה. **אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי: לֹא!** – אין לדמות תרומה טהורה לחולין. **אִם הֶעֱלוּ חֲחֻלִּין הַקַּלִּין, הַמַּתִּירִין לַזָּרִים, אֶת הַטְּהוֹרָה** – אם החולין שהן קלין והיתרן מרובה מבטלים את התרומה הטהורה באחד ומאה, **תַּעֲלֶה תְּרוּמָה הַחֲמוּרָה, הָאֲסוּרָה לַזָּרִים, אֶת הַטְּמֵאָה** – רוצים אתם ללמוד מהם, שתרומה טהורה שאין היתרה מרובה, שהרי היא אסורה לזרים, תבטל תרומה טמאה באחד ומאה? **לְאַחַר שֶׁהוֹדוּ** – בית שמאי לבית הלל שתרומה טמאה בטלה בתרומה טהורה – ומבואר הטעם בירושלמי, לפי שהשיבו בית הלל לבית שמאי: "ומה תרומה טהורה שהיא בעוון מיתה אצל הזרים עולה, טמאה שהיא ב"עשה" אצל הכהנים לא כל שכן שתעלה". והסכימו בית שמאי עם בית הלל. – לאחר מכן נחלקו רבי אליעזר (שהיה מתלמידי בית שמאי) וחכמים בדין אותה סאה תרומה טמאה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: תֵּרוֹם וְתִשָּׂרֵף** – שהולך הוא לשיטתו (לעיל משנה ב), שסאה שנפלה היא סאה שעלתה, ולכן צריך להרים סאה אחת מן התערובת ולשרפה כדין תרומה טמאה, והשאר מותר באכילה לכהנים. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אָבְדָה בְּמְעוּטָהּ** – הואיל והכל תרומה, הרי סאה זו בטלה בתוכה במיעוטה ואין צריך להרימה מתוך התערובת, ונאכל הכל לכהנים בטהרה **(רמב"ם)**. ההלכה כחכמים.

באור משנה ה

למדנו, שאם תרומה נתערבה בחולין, ויש בחולין מאה חלקים כנגד התרומה, התרומה בטלה, אלא שצריכים להרים מהתערובת כשיעור התרומה שנפלה לתוכה ולתת לכהן; חלק זה המורם מהתערובת יש בו קדושת תרומה וצריך הכהן לאכלו בטהרה, כמו ששנינו במשניות הקודמות. ברם, אין זו אלא חומרה בלבד, שגזרו חכמים שתהא בו קדושת תרומה משום גזל הכהן, כדי שלא ייענגו מלהרים ולתת לכהן כשיעור התרומה שנפלה לתוך החולין (עיין "משנה ראשונה"). – משנתנו דנה ב"תרומה" זו שהורמה מתוך התערובת ונפלה שוב לתוך חולין אחרים.

סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה – סאה חולין, והרי היא עולה באחד ומאה, **הִגְבִּיהָה** – הרים סאה מן התערובת ליתנה לכהן, **וְנָפְלָה לְמָקוֹם אַחֵר** – לתוך חולין אחרים, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מְדַמַּעַת כִּתְרוּמָה וַדַּאי** – אוסרת היא את התערובת משום "מדומע" כסאה של תרומה ודאי, ואינה בטלה אלא אם כן יש מאה סאה כנגדה; הטעם הוא, "שאני אומר: סאה שנפלה היא סאה שעלתה", כשיטת רבי אליעזר לעיל (משנה ב). **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינָהּ מְדַמַּעַת, אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן** – כלומר שהסאה הזאת שהגביהה ונפלה למקום אחר אין בה אלא חלק אחד ממאה־ואחד של תרומה, והשאר חולין **(הרא"ש)**. – בעל "תפארת ישראל" מפרש: לא שיהא במקום שנפלה לשם הסאה שהגביהה מאה חלקים נגד חלק התרומה שבסאה זו, שהרי בלא זה יש בסאה עצמה מאה חלקים נגד חלק התרומה שבה **(עיין "תוספות רבי עקיבא איגר" במשנה הבאה)**, אלא כוונת חכמים היא שאין צריכים להרים מהתערובת השנייה אלא מאית הסאה. אבל בעל "משנה ראשונה" כותב: "אף על פי שבסאה זו עצמה יש בה כדי ביטול תרומה שבה לפי חשבון, גזרו שמדמעת לפי חשבון מטעם גזל הכהן, שלא יימנעו מלתת לכהן את המגיע לו; וכן נראית גם דעת הרמב"ם, שהחולין שיש בסאה שהוגבהה ונפלה למקום אחר, אינם מסייעים לבטל את התרומה שבה **(הל' תרומות יג, ג)**.

יום שני

באור משנה ו

סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה – לתוך פחות ממאה סאה חולין, **וְנִדַּמְּעוּ** – ונעשה הכל "מדומע", **וְנָפַל מִן הַמְדֻמָּע לְמָקוֹם אַחֵר** – לתוך חולין אחרים, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מְדַמַּעַת כִּתְרוּמָה וַדַּאי** – שכל התערובת הראשונה שנדמעה דינה כתרומה, ולכן מדמעת היא חולין אחרים כתרומה ודאי, שאם נפלה ממנה סאה לחולין אינה מתבטלת אלא אם כן יש מאה סאה כנגדה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין הַמְדֻמָּע מְדַמֵּעַ אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן** – התרומה שבו, שאם נפלה סאה מן המדומע לחולין, די במאה חלקים חולין כנגד חלק התרומה שיש בסאה של המדומע; ואף החולין מצטרפים לבטל את התרומה שבו, כגון שאם בראשונה נפלה סאה תרומה לתוך עשרים ושלש

מַיִם שְׁאוּבִים פּוֹסְלִים אֶת הַמִּקְוֶה אֲבָל לְפִי חֶשְׁבּוֹן.

ז סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, הִגְבִּיהָהּ וְנָפְלָה אַחֶרֶת, הִגְבִּיהָהּ וְנָפְלָה אַחֶרֶת – הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת, עַד שֶׁתִּרְבֶּה תְּרוּמָה עַל הַחֻלִּין.

ח סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, וְלֹא הִסְפִּיק לְהַגְבִּיהָהּ עַד שֶׁנָּפְלָה אַחֶרֶת – הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר.

פירוש ברטנורא

אסורה לזרים ואם נפל מאותה עסה לתוך עסה אחרת של חולין וחמצתה אינה אוסרת אלא לפי חשבון שאור של תרומה שמעורב בה, ולא מתסרה אחרונה אא"כ נפל מן הראשונה שיעור גדול כל כך שיש בשאור של תרומה המעורב בה כדי לחמץ האחרונה בלא צירוף החולין המדומעין: **ואין מים שאובים פוסלים את המקוה אלא לפי חשבון.** מקוה שיש בו עשרים ואחד סאים מי גשמים, ממלא בכתף תשע עשרה סאים ופותקן למקוה דרך המשכה והן טהורין. ואע"ג דנ' לוגין מים שאובים פוסלים את המקוה, השאובה כשרה כשהיא דרך המשכה והי' שם רוב שיעור המקוה שהם כ"א סאים מי גשמים. והיינו לפי חשבון, דאין השאובים פוסלין המקוה כשהן דרך המשכה אלא א"כ הם עשרים [סאים] מים שאובים, שאין שם רוב שיעור מקוה ממי גשמים. והלכה כחכמים.

ז הגביהה. כדין תרומה שעולה באחד ומאה: **הרי זו מותרת.** וצריך להרים: **עד שתרבה תרומה על החולין.** דהיינו עד שיפלו שם נ"א של תרומה, אבל מחצה על מחצה שרי:

משניות מבוארות – קהתי

סאים חולין, ונמצא כל המדומע עשרים וארבע סאים, ואחר כך נפלה סאה מן המדומע לתוך חולין אחרים, הרי לדעת חכמים אין הסאה הזאת מדמעת אלא לפי חשבון התרומה שבה, היינו אחד מעשרים וארבעה שבסאה, שהוא לוג (הסאה = 24 לוגים), הלכך אם יש בחולין שבעים ושבעה לוגים, הרי מצטרפים עמהם העשרים ושלושה לוגים חולין שיש בסאה של המדומע ומבטלים את לוג התרומה **(ר"ש; הרא"ש)**. ברם, דעת הרמב"ם היא שאין החולין שבמדומע מצטרפים לבטל את התרומה שבתוכו (כמו שהזכרנו כבר במשנה הקודמת), שכן הוא כותב **(הל' תרומות יג, ג):** "סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה ונעשה הכל מדומע, ונפל מן המדומע למקום אחר, אינו מדמע אלא לפי חשבון. כיצד? הרי שנפלו עשר סאין של תרומה לתשעים סאה של חולין ונדמעו הכל, אם נפל ממדומע זה עשר סאין לפחות ממאה חולין, נדמעו, שהרי יש בעשר של המדומע סאה של תרומה; נפל לתוכן פחות מעשר סאין, אינן מדמעות"; **וְאֵין הַמְחַמֵּץ מַחְמִיץ אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן** – עיסה של חולין שנתחמצה בשאור של תרומה, אסורה כולה לזרים, ואינה עולה באחד ומאה (כמבואר במסכת ערלה ב, ד), וסוברים חכמים, שאם נפלה מקצת מאותה עיסה לתוך עיסה אחרת של חולין, אינה אוסרת אותה אלא לפי חשבון התרומה שיש בה, שאם בחתיכת העיסה המדומעת שנפלה לתוך העיסה האחרת מעורב שאור של תרומה כדי לחמץ את העיסה האחרת בלא צירוף החולין המדומעים, הרי זו נאסרת לזרים, כגון שהעיסה הראשונה היא בת ארבע ליטראות ונתחמצה בשאור של תרומה שאין בו אלא כדי לחמץ עיסה של ארבע ליטראות, אם נפלה ליטרא מעיסה זו לתוך עיסה אחרת, אם העיסה השנייה היא בת ליטרא אחת הרי היא נאסרת לזרים, לפי שבליטרת העיסה שנפלה לתוכה יש שאור של תרומה כדי לחמץ עיסה של ליטרא אחת, אבל אם העיסה השנייה היא יותר מליטרא אינה נאסרת. **וְאֵין מַיִם שְׁאוּבִים פּוֹסְלִים אֶת הַמִּקְוֶה אֶלָּא לְפִי חֶשְׁבּוֹן** – מקווה לטבילה שיעורו ארבעים סאה מים שאינם שאובים, ואם אין בו כשיעור זה ונפלו לתוכו שלושה לוגים מים שאובים, הרי אלו פוסלים את המקווה (ברם, אם נפלו מים שאובים, ואפילו הרבה, למקווה כשר, היינו לאחר שנשלם שיעורו של ארבעים סאה מים שאינם שאובים, אין המקווה נפסל), ובאה משנתנו להשמיע, שלדעת חכמים אין שלושת לוגים מים שאובים פוסלים את המקווה החסר אלא אם כן נפלו משלושה כלים או פחות. וזהו ששנינו כאן: "ואין מים שאובים פוסלים את המקווה אלא לפי חשבון" – כלומר לפי חשבון כלים, שאם נפלו שלושה לוגים מים שאובים משניים או שלושה כלים הרי הם מצטרפים לפסול את המקוה. פירוש אחר: מקווה שיש בו עשרים ואחת סאה מים שאינם שאובים, מותר להשלימו עד ארבעים סאה ממים שאובים דרך המשכה, היינו שלא יערה אדם מן הדלי לתוך המקווה, שכן בכגון זה אפילו שלשת לוגים מים שאובים פוסלים את המקווה החסר, כמו שהזכרנו לעיל, אלא יעשה חריץ וגומא למרחוק ויערה מן הדלי לתוך הגומא ויקלחו המים דרך החריץ לתוך המקווה, וזה נקרא "המשכה" **(רש"י)**, ואין המים השאובים פוסלים את המקווה כשהם דרך המשכה אלא אם לא היה רוב שיעורו ממים שאינם שאובים, היינו עשרים ואחת סאה (ולפי הרמב"ם – משהו יותר מעשרים). וזהו ששנינו כאן: "ואין מים שאובים פוסלים את המקווה אלא לפי חשבון" – כלומר לפי חשבון המים הכשרים שבמקווה, שהמים השאובים היורדים למקווה דרך המשכה אינם פוסלים את המקווה אלא אם כן היו בו רק עשרים סאה מים כשרים, אבל אם היה רוב שיעורו ממים שאינם שאובים, הרי המקווה כשר. – שני הפירושים הללו נאמרו בבבלי **(תמורה יב, א-ב)**. ויש רוצים לפרש משנתנו כפשוטה, שאם נתערבו מים שאובים במי גשמים הנמשכים ויורדים בצינור לתוך המקווה, אין התערובת פוסלת את המקווה אלא לפי חשבון המים השאובים שבהם, שאם יש בהם פחות משלושה לוגים מים שאובים אין המקווה נפסל **("מלאכת שלמה" בשם ה"ר יהוסף)**.

באור משנה ז

סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה – סאה חולין, והרי היא בטלה, אלא שצריך להגביה סאה מתוך התערובת וליתנה לכהן, **הִגְבִּיהָהּ** – הרים סאה מתוך התערובת, **וְנָפְלָה אַחֶרֶת** – ונפלה סאה של תרומה אחרת לתוך החולין הללו, **הִגְבִּיהָהּ וְנָפְלָה אַחֶרֶת** – שוב הרים ממנה סאה, ושוב נפלה לתוכם סאה תרומה, **הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת** – התערובת מותרת, שכל סאה שנפלה בטלה באחד ומאה, **עַד שֶׁתִּרְבֶּה תְּרוּמָה עַל הַחֻלִּין** – יש מפרשים, עד שיפלו לתוך המאה חולין מאה ומשהו של תרומה, כלומר שאם נפלה בדרך זו סאה אחר סאה, עד שבין הכל נפלו לתוך המאה חולין מאה ומשהו תרומה נעשה הכל מדומע **(רמב"ם)**. ויש מפרשים, עד שיפלו לתוך המאה חולין חמישים ואחת סאים של תרומה, סאה אחר סאה, שבכגון זה חוששים שמא הרים כל פעם סאה מן החולין, ואילו התרומה נשארה שם, והרי נמצא עכשיו בתערובת רוב של תרומה, הלכך נעשה הכל מדומע **(הראב"ד; הר"ש; ברטנורא)**.

בעל "כסף משנה" כותב, שהרמב"ם לא פירש כשאר המפרשים, לפי ששנינו במשניות הקודמות (ה-ו) שחכמים אומרים: "אין המדומע מדמע אלא לפי חשבון", ומכאן שאין אנו אומרים, שמא הוא מגביה חולין והתרומה נשארת, אף כאן אין אנו אומרים כך, אלא ראשון ראשון מתבטל והכל הם חולין.

יום שלישי

באור משנה ח

סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה – סאה חולין, והרי היא בטלה, אלא שצריך להרים מן התערובת סאה אחת וליתנה לכהן, **וְלֹא**

ט **סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה, וּטְחָנָן וּפְחָתוּ — כְּשֵׁם שֶׁפָּחֲתוּ הַחֻלִּין, כָּךְ פָּחֲתָה הַתְּרוּמָה, וּמֻתָּר. סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה, וּטְחָנָן וְהוֹתִירוּ — כְּשֵׁם שֶׁהוֹתִירוּ הַחֻלִּין, כָּךְ הוֹתִירָה הַתְּרוּמָה, וְאָסוּר. אִם יָדוּעַ הַחִטִּים שֶׁל חֻלִּין יָפוֹת מִשֶּׁל תְּרוּמָה, מֻתָּר. סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה, וְאַחַר כֵּן נָפְלוּ שָׁם חֻלִּין — אִם שׁוֹגֵג, מֻתָּר; וְאִם מֵזִיד, אָסוּר.**

פירוש ברטנורא

ח עד שנפלה אחרת. סאה אחרת של תרומה: **הרי זו אסורה.** דכמו שנפלו בבת אחת דמי: **ור' שמעון מתיר.** כשלא נודע לו נפילה ראשונה עד שנפלה שניה מודה ר' שמעון דכמאן דנפלו בבת אחת דמי. כי פליג היכא דנודע לו בינתים ולא הספיק להרים עד שנפלה אחרת, רבי שמעון סבר כיון דעומד להרים כמורם דמי ואזדא לטעמיא דאית ליה בעלמא (פסחים יג: ב"ק עו:) כל העומד ליזרק כזרוק דמי, וחכמים אומרים השתא מיהת לא הורמה. והלכה כחכמים:

ט וטחנן. כולן בבת אחת: **ופחתו.** לא אמרינן חולין פחתו ולא התרומה ואין כאן מאה וא' ואסור: **ואם ידוע שהחטים של חולין יפות משל תרומה מותר.** דשל חולין הותירו ושל תרומה לא הותירו ויש כאן אחד ומאה. ואע"ג דמעיקרא נאסרו, חזרו והותרו בטחינה, ואפילו לכתחלה יכול לטחון כדי להתירן: **ואם מזיד אסור.** קנסוהו רבנן לפי שבטל איסור לכתחלה, והוא הדין לכל איסורים שבתורה שבטלן במזיד שהן אסורים:

משניות מבוארות – קהתי

הִסְפִּיק לְהַגְבִּיהָהּ – להרים את הסאה, **עַד שֶׁנָּפְלָה** – לתוך תערובת זו, **אַחֶרֶת** – סאה תרומה אחרת, **הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה** – כאילו נפלו שתי הסאים של תרומה בבת אחת, ונעשה הכל "מדומע", הלכך אסורה התערובת לזרים. **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר** – את התערובת, שאף על פי שלא הרים סאה ראשונה, מכל מקום בטלה כבר קודם שנפלה הסאה השנייה, ונמצא הכל חולין, ויש עכשיו מאה ואחד חולין כנגד הסאה השנייה, הלכך התערובת מותרת לזרים (**בבלי שבת קמב, א**).

בתוספתא (תרומות ו, ה) מובאת הוספה למשנתנו: "אמר רבי אלעזר ברבי שמעון: במה דברים אמורים? בזמן שלא ידע בה (בסאה הראשונה שנפלה לתוך החולין) ואחר כך נפלה (כלומר שלא נודע לו על נפילת הסאה הראשונה אלא לאחר שנפלה הסאה השנייה), אבל אם ידע בה ואחר כך נפלה אחרת, הרי זו מותרת. שכבר היה לה להעלות". ונחלקו המפרשים בבאור התוספתא. יש מבארים, שרבי אלעזר ברבי שמעון בא לפרש את דברי החכמים, שלא אסרו חכמים את התערובת אלא בזמן שלא ידע על הסאה הראשונה עד לאחר שנפלה הסאה השנייה, והרי זה כאילו נפלו שתי הסאים בבת אחת לתוך המאה של חולין ונעשה הכל מדומע. אבל אם ידע על נפילתה של הסאה הראשונה קודם שנפלה השנייה, אף חכמים סוברים שהתערובת מותרת, שהואיל והיה לסאה הראשונה לעלות הרי היא כאילו עלתה, כלומר כאילו כבר הרימה מתוך התערובת קודם שנפלה הסאה השנייה, ונמצאת גם הסאה השנייה בטלה במאה החולין שיש כנגדה. ברם, רבי שמעון חולק על חכמים וסובר, שאף אם לא ידע, בטלה הסאה הראשונה קודם שנפלה הסאה השנייה, ונמצא הכל חולין, כמו שבארנו לעיל, ומרים סאתיים לכהן, והשאר מותר (הרמב"ם בפירושו למשנתנו; עיין הל' תרומות יג, ו). ויש מבארים, שרבי אלעזר ברבי שמעון בא לפרש דברי אביו רבי שמעון, והרי הוא כמשיב על דברי חכמים: אמנם כשלא ידע על נפילת הראשונה הדין נותן שתהא התערובת אסורה, שכאילו שתי הסאים בבת אחת נפלו, ואף רבי שמעון מודה בזה, אבל אם ידע על הסאה הראשונה שנפלה, אלא שלא הספיק להרימה עד שנפלה השנייה, סובר רבי שמעון, שרואים את הסאה הראשונה כאילו כבר הורמה, ונמצאת גם הסאה השנייה בטלה במאה חולין. וכן שיטתו של רבי שמעון במקום אחר, שכל העומד להיזרק כזרוק דומה (פסחים יג, ב; בבא קמא עו, ב). ברם, חכמים סוברים, שאף על פי שידע על הראשונה, כל זמן שלא הורמה לא בטלה, וכשנפלה הסאה השנייה הרי כאן שתי סאים של תרומה בתוך מאה חולין ונעשה הכל מדומע (הריבמ"ץ; הר"ש; הראב"ד; ברטנורא). וכך פירשו גם בירושלמי: רבי שמעון אומר: ידיעתה מקדשתה (שאם ידע שנפלה, הרי זה כאילו כבר עלתה). וחכמים סוברים הרמתה מקדשתה (אף על פי שידע שנפלה, כל זמן שלא הרימה לא בטלה). ויש מוכיחים שלשון המשנה מסייע לפירוש זה, שלא נאמר במשנה "ולא הגביהה" **אלא** "ולא הספיק להגביהה". **ומשמע שהיתה דעתו להגביהה אלא שלא הספיק** ("מלאכת שלמה"; "משנה ראשונה").

כָּךְ פָּחֲתָה הַתְּרוּמָה – ואין בה סאה, כלומר שאף לאחר שטחנן יש בחולין מאה חלקים כנגד התרומה המעורבת בהם, כשם שהיה קודם שטחנן, **וּמֻתָּר** – כלומר שמרים סאה ונותנה לכהן, והשאר מותר לזרים. **סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה** – לתוך פחות ממאה סאה חולין, ונעשה הכל מדומע, **וּטְחָנָן וְהוֹתִירוּ** – ונעשו יותר ממה שהיו קודם לכן, ויש עכשיו בחולין מאה סאה, **כְּשֵׁם שֶׁהוֹתִירוּ הַחֻלִּין, כָּךְ הוֹתִירָה הַתְּרוּמָה** – ויש גם בתרומה יותר מסאה, כלומר שאף עכשיו אין בחולין מאה חלקים כנגד התרומה שבה, **וְאָסוּר** – הכל לזרים משום מדומע, כשם שהיה אסור קודם שטחנן. **אִם יָדוּעַ שֶׁהַחִטִּים שֶׁל חֻלִּין יָפוֹת מִשֶּׁל תְּרוּמָה** – ונמצא שלאחר שטחנן, החולין הותירו והתרומה לא הותירה, ויש עכשיו מאה חולין כנגד התרומה המעורבת בה, **מֻתָּר** – ואף על פי שקודם שטחנן נעשו מדומע, מכל מקום חזרו והותרו לאחר הטחינה, כיון שעכשיו התרומה בטלה באחד ומאה. ובירושלמי אמרו, שאפילו לכתחילה טוחנן ומתירן; ואין בזה משום מבטל איסור לכתחילה, שהרי החיטים לטחינה עומדות, ועל ידי הטחינה מתגלה שהחולין הם יותר ממה שהיינו סבורים (**"משנה ראשונה"; "תוספות יום טוב"**). כן אמרו בירושלמי, שפסולת של תרומה אינה מצטרפת עמה לאסור החולין, אבל פסולת החולין מצטרפת עם החולין להעלות את התרומה.

ומכאן, לא נישנה ברישא: אם ידוע שהחטים של תרומה יפות משל חולין, אסור, שאף על פי שהתרומה הותירה והחולין לא הותירו, ונמצא שאין בקמח החולין מאה כנגד קמח התרומה, מכל מקום אין התערובת אסורה, שהואיל והיו בתחילה מאה סאה חולין, הרי גם לאחר שטחנן מצטרפת הפסולת של החולין עם הקמח של החולין לבטל את התרומה, מה שאין כן בסיפא אין פסולת התרומה מצטרפת עמה לאיסור. **סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה** – לתוך פחות ממאה סאה חולין, **וְאַחַר כֵּן נָפְלוּ שָׁם חֻלִּין** – ויש בחולין בין הכל מאה סאה, **אִם שׁוֹגֵג** – אם החולין הנוספים נפלו בשוגג, **מֻתָּר** – שהתרומה עולה באחד ומאה, ומרים סאה ונותנה לכהן, והשאר מותר. **וְאִם מֵזִיד** – שהוסיף חולין במזיד, **אָסוּר** – אין התרומה בטלה, והכל מדומע. **הטעם הוא**, שקנסוהו חכמים על שהוסיף במזיד, לפי שאין מבטלים איסור לכתחילה. והוא הדין באיסורים אחרים שיש בהם דין ביטול, שאם ריבה בשוגג מותר, במזיד אסור (**ירושלמי**).

בעל "מלאכת שלמה" כותב, שמה שמביאים בכל מקום בתלמוד, ששנינו "אין מבטלים איסור לכתחילה", אין לשון זה שנוי בשום מקום, אלא ממשנתנו למדים הלכה זו. וכתבו בעלי התוספות (פסחים ל, א) שאפילו איסור מדרבנן אין מבטלים, אם יש לו לאיסור שורש מן התורה. אבל דבר שאין לו שורש מן התורה כגון מוקצה, מבטלין, וזהו שאמרו: עצים שנשרו מן הדקל לתנור ביום טוב, מרבה עליהם עצים מוכנים ומסיקם לכתחילה.

באור משנה ט

סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה – סאה חולין, **וּטְחָנָן** – כאחת, **וּפָחֲתוּ** – ונעשו החולין פחות ממאה סאה, **כְּשֵׁם שֶׁפָּחֲתוּ הַחֻלִּין,**

פרק ששי

א הָאוֹכֵל תְּרוּמָה שׁוֹגֵג, מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ. אֶחָד הָאוֹכֵל וְאֶחָד הַשּׁוֹתֶה וְאֶחָד הַסָּךְ, אֶחָד תְּרוּמָה טְהוֹרָה וְאֶחָד תְּרוּמָה טְמֵאָה, מְשַׁלֵּם חֻמְשָׁהּ וְחֹמֶשׁ חֻמְשָׁהּ. אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תְּרוּמָה אֶלָּא חֻלִּין מְתֻקָּנִים, וְהֵם נַעֲשִׂין תְּרוּמָה. וְהַתַּשְׁלוּמִין תְּרוּמָה. אִם רָצָה הַכֹּהֵן לְמְחוֹל, אֵינוֹ מוֹחֵל.

ב בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁאָכְלָה תְּרוּמָה וְאַחַר כָּךְ נִשֵּׂאת לַכֹּהֵן, אִם תְּרוּמָה שֶׁלֹּא זָכָה בָּהּ כֹּהֵן אָכְלָה, מְשַׁלֶּמֶת קֶרֶן וְחֹמֶשׁ לְעַצְמָהּ; וְאִם תְּרוּמָה שֶׁזָּכָה בָּהּ כֹּהֵן אָכְלָה, מְשַׁלֶּמֶת קֶרֶן לַבְּעָלִים וְחֹמֶשׁ לְעַצְמָהּ, מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ: הָאוֹכֵל תְּרוּמָה שׁוֹגֵג, מְשַׁלֵּם קֶרֶן לַבְּעָלִים, וְחֹמֶשׁ לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה.

פירוש ברטנורא

ו א האוכל תרומה שוגג משלם קרן וחומש. כדכתיב (ויקרא כב) כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישיתו עליו. והחומש הוא רביעית מה שאכל, כגון אם אכל תרומה ששוה דינר משלם דינר ורביע שהם בין הכל חמשה רביעיות דינר, נמצא הקרן עם חומשו חמשה, וכל חומשים האמורים בתורה כך הם: **אחד השותה.** יין: **ואחד הסך.** שמן. דשתיה בכלל אכילה דכתיב (דברים יד) בבקר ובצאן ובין ובשכר, וכתיב בתריה ואכלת שם. וסיכה כשתיה דכתיב (תהלים קד) ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו: **וחומש חומשה.** שאם אכל תרומה ושלם קרן וחומש וחזר ואכל תשלומי החומש מוסיף חומש על אותו חומש: **אינו משלם תרומה.** שהתרומה לכהן, ותשלומי מה שאכל הם חוב עליו, ואינו יכול לפרוע חובו ממקום אחר: **אלא חולין מתוקנים.** שהפרישו מהן תרומות ומעשרות, דרחמנא אמר (ויקרא כב) ונתן לכהן את הקדש, דבר הראוי להיות קדש. וחומש נמי צריך להיות מחולין מתוקנים דכתיב (שם) ויסף חמישיתו עליו מלמד שחומשו כמותו: **והן נעשין תרומה.** אותן חולין מתוקנים: **והתשלומין תרומה.** שאם חזר ואכל בשוגג אותן חולין שנשתלמו, מה שחזר ומשלם תחתיהן גם הם נעשין תרומה: **אינו מוחל.** דכיון דגזרת הכתוב היא דחייב לשלם דבר הראוי להיות קדש ואינו יכול לפטור עצמו ברמים, אין הדבר תלוי בבעלים:

ב בת ישראל. שהפרישה תרומה ולא נתנה אותה לכהן ואכלתה שוגג: **ואח"כ נשאת לכהן.** והרי היא ראויה לאכול בתרומה דאשת כהן אוכלת בתרומה: **משלמת קרן וחומש לעצמה.** שהרי אם היתה אותה תרומה שאכלה עכשיו בעין לא היתה חייבת ליתנה לכהן דהיא נעשית כהנת בנשואיה, הלכך עתה נמי התשלומים הן שלה: **משלמת קרן לבעלים.** כדין גוזל חבירו, אבל החומש תעכב לעצמה:

משניות מבוארות – קהתי

יום רביעי

באור משנה א

כבר הזכרנו, שתרומה אסורה באכילה לזרים, היינו לישראלים או ללויים, שנאמר (ויקרא כב, י): "וכל זר לא יאכל קדש", ובתרומה הכתוב מדבר. כן הזכרנו כבר, שזר שאכל תרומה, חייב מיתה בידי שמים, שנאמר (שם שם, ט): "ומתו בו כי יחללוהו". וסמוך לו: "וכל זר לא יאכל קדש" (סנהדרין פג, ב). – משנתנו דנה בזר האוכל תרומה בשוגג.

הָאוֹכֵל תְּרוּמָה שׁוֹגֵג – שלא ידע שזוהי תרומה, או שלא ידע שתרומה אסורה באכילה, או אפילו ידע שזוהי תרומה ואסורה היא באכילה, אבל לא ידע שחייבים מיתה על אכילתה **(רמב"ם הל' תרומות י, א)**, **מְשַׁלֵּם** – לכהן, **קֶרֶן** – דמי שווייה של התרומה שאכל, **וְחֹמֶשׁ** – ועוד מוסיף עליו חומש, כמו שנאמר **(ויקרא כב, יד)**: "ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמשיתו עליו". "חומש" זה הוא חומש מלבר (מבחוץ), שהוא רבע הקרן מלגו (מבפנים), כגון אם אכל תרומה ששווייה ארבעה דינרים, משלם לכהן חמישה דינרים, שכן דרשו: "ויסף חמשיתו עליו" – שיהא הוא וחומשו חמישה **(בבא מציעא נד, א)**, כלומר שהקרן עם החומש הם חמישה רבעים של הקרן, ולכן נקרא "חומש", שהוא החלק החמישי מכל התשלום (הקרן בצירוף החומש). וכן כל החומשים האמורים בתורה חומשים מלבר הם. **אֶחָד הָאוֹכֵל וְאֶחָד הַשּׁוֹתֶה וְאֶחָד הַסָּךְ** – בין האוכל מאכל של תרומה ובין השותה יין של תרומה ובין הסך גופו בשמן של תרומה, **אֶחָד תְּרוּמָה טְהוֹרָה וְאֶחָד תְּרוּמָה טְמֵאָה** – בין תרומה טהורה ובין תרומה טמאה, **מְשַׁלֵּם** – לכהן, **חֻמְשָׁהּ** – של התרומה, היינו חומש נוסף על הקרן, **וְחֹמֶשׁ חֻמְשָׁהּ** – שאם אכל תרומה ושילם קרן וחומש, וחזר ואכל בשוגג תשלומי החומש, הרי הוא מוסיף חומש על אותו חומש, כגון שאם החומש הוא דינר, משלם הוא דינר ורבע הדינר, שכן דרשו את הכתוב: "ויסף חמשיתו עליו" – מלמד שמשלם חמישיות הרבה **(בבא מציעא נד, ב)**. **אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תְּרוּמָה** – תמורת התרומה שאכל אינו משלם לכהן תרומה אחרת שיש לו, כגון שירש תרומה מאבי אמו שהיה כהן, **אֶלָּא חֻלִּין מְתֻקָּנִים** – שהופרשו מהם תרומה ומעשרות, שנאמר באוכל תרומה בשגגה **(ויקרא כב, יד)**: "ונתן לכהן את הקודש" – דבר הראוי להיות קודש, ולא תרומה שהיא כבר קודש; והוא הדין לענין תשלומי החומש, שדרשו: "ויסף חמשיתו עליו" – לרבות חומשו כמותו, מה הקרן אינו משתלם אלא מן החולין, אף החומש אינו משתלם אלא מן החולין. ויש מבארים טעם הדבר, לפי שהתרומה לכהן היא, וכשישלם בתרומה נמצא פורע חובו בממון שאינו שלו **(רמב"ם)**; **וְהֵם נַעֲשִׂין תְּרוּמָה** – החולין המתוקנים שמשלם לכהן נעשים תרומה, ונוהגים בהם כל דיני תרומה. בירושלמי נחלקו, אם משעת הפרשת התשלומים נעשים הם כתרומה או משעת נתינתם לכהן. **וְהַתַּשְׁלוּמִין תְּרוּמָה** – אם חזר ואכל בשוגג את החולין ששילם, התשלומים שהוא משלם תמורתם אף הם נעשים תרומה. **אִם רָצָה הַכֹּהֵן לְמְחוֹל** – על התשלומים הללו, **אֵינוֹ מוֹחֵל** – אינו יכול למחול, שהואיל וגזירת הכתוב היא, שחייב לשלם דבר הראוי להיות קודש, ואינו יכול לפטור עצמו בדמים, אין הדבר תלוי בבעלים **(הר"ש)**. ויש מבארים הטעם, שאם ימחול, יגרום תקלה לזרים לאכול בתרומה **(הריבמ"ץ)**. – ויש מפרשים, שהפיסקה "והתשלומין תרומה" אינה אלא חזרה על מה ששנינו לפני כן "והן נעשין תרומה", ויש בה משום נתינת טעם להלכה שבסיפא שהואיל והתשלומין תרומה, אם רצה הכהן למחול, אינו מוחל **(עיין "מלאכת שלמה")**.

באור משנה ב

בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁאָכְלָה תְּרוּמָה – בשוגג, ונתחייבה לשלם קרן וחומש, **וְאַחַר כָּךְ נִשֵּׂאת לַכֹּהֵן** – קודם ששילמה, והרי היא ראויה עכשיו לאכול בתרומה, שנאמר **(ויקרא כב, יא)**: "וכהן כי יקנה נפש קניין כספו הוא יאכל בו", ומכאן לכהן שנשא אשה שהיא אוכלת בתרומה, **אִם תְּרוּמָה שֶׁלֹּא זָכָה בָּהּ כֹּהֵן אָכְלָה** – כגון שהפרישה תרומה ולא נתנה אותה לכהן ואכלתה שוגג, **מְשַׁלֶּמֶת קֶרֶן וְחֹמֶשׁ לְעַצְמָהּ** – והיא אוכלת אותם בתורת תרומה, שאילו התרומה שאכלה היתה עכשיו בעין, לא היתה חייבת ליתנה לכהן, שהרי היא יכולה לאכלה, הלכך גם עכשיו התשלומים הם שלה; **וְאִם תְּרוּמָה שֶׁזָּכָה בָּהּ כֹּהֵן אָכְלָה** – שאכלה מתרומה שכבר ניתנה לכהן, **מְשַׁלֶּמֶת קֶרֶן לַבְּעָלִים** – לכהן שזכה בתרומה, כדין גוזל חברו, **וְחֹמֶשׁ לְעַצְמָהּ** – לאוכלו בתורת תרומה, **מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ** – חכמים: **הָאוֹכֵל תְּרוּמָה שׁוֹגֵג, מְשַׁלֵּם קֶרֶן לַבְּעָלִים, וְחֹמֶשׁ לְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה** – לכל כהן שירצה; הלכך יכולה היא לעכב את החומש לעצמה.

ג הַמַּאֲכִיל אֶת פּוֹעֲלָיו וְאֶת אוֹרְחָיו תְּרוּמָה – הוּא מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן, וְהֵם מְשַׁלְּמִין אֶת הַחֹמֶשׁ; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: הֵם מְשַׁלְּמִין קֶרֶן וָחֹמֶשׁ, וְהוּא מְשַׁלֵּם לָהֶם דְּמֵי סְעוּדָתָן.

ד הַגּוֹנֵב תְּרוּמָה וְלֹא אֲכָלָהּ, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל דְּמֵי תְרוּמָה. אֲכָלָהּ, מְשַׁלֵּם שְׁנֵי קְרָנִים וָחֹמֶשׁ: קֶרֶן וָחֹמֶשׁ מִן הַחֻלִּין, וְקֶרֶן דְּמֵי תְרוּמָה. גָּנַב תְּרוּמַת הֶקְדֵּשׁ וַאֲכָלָהּ – מְשַׁלֵּם שְׁנֵי חֲמִשִּׁים וְקֶרֶן; שֶׁאֵין בַּהֶקְדֵּשׁ תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל.

ה אֵין מְשַׁלְּמִין מִן הַלֶּקֶט וּמִן הַשִּׁכְחָה וּמִן הַפֵּאָה וּמִן הַהֶפְקֵר, וְלֹא מְמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ, וְלֹא מְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ, שֶׁאֵין הַקֹּדֶשׁ פּוֹדֶה אֶת הַקֹּדֶשׁ; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים מַתִּירִין בָּאֵלּוּ.

פירוש ברטנורא

ג הוא משלם את הקרן. דמי תרומה, כדין גזל שהרי הוא נעשה גזלן עליה: **והן משלמין את החומש.** עון אכילתן בשוגג, שאין משלם חומש אלא אוכל ושותה וסך עצמו, אבל המזיק את התרומה אינו משלם חומש דכתיב (ויקרא כב) ואיש כי יאכל קדש פרט למזיק: **הן משלמין קרן וחומש.** חולין מתוקנים, ויעשו תרומה, והוא משלם להם דמי חולין שהיה צריך להאכילן. ואיכא ביניהו דלר"מ אין המאכיל משלם אלא דמי תרומה, ולרבנן משלם דמי חולין:

ד דמי תרומה. שאין דמיה יקרים כחולין: **קרן וחומש מן החולין.** והן נעשין תרומה, כדין כל אוכל תרומה בשגגה: **וקרן דמי תרומה.** משום כפל לגנב: **תרומת הקדש.** שהקדיש הכהן תרומה לבדק הבית: **שני חומשים.** חד משום אוכל תרומה, וחד משום נהנה מן ההקדש. אבל כפל בהקדש ליכא דכתיב (שמות כב) ישלם שנים לרעהו ולא להקדש:

ה מן הלקט מן השכחה ומן הפאה. משום דאין בהם זיקת תרומה ומעשרות, הלכך לא הוי בכלל דבר הראוי להיות קדש. ולא דמי לחולין מתוקנים דהנהו היו ראוין להיות קדש קודם שנתקנו אבל לקט שכחה ופאה מעולם לא נראו להיות קדש: **ומן ההפקר.** לאחר שזכה בו: **ולא ממעשר ראשון שנטלה תרומתו.** ואע"ג דהשתא הוי כחולין המתוקנים, כיון דקודם שנטלה תרומתו לא חזי השתא נמי לא חזי: **שאין הקדש פודה הקדש.** ואלו חשובים כהקדש קודם שנפדו, ואין אדם יכול לפטור עצמו בממון גבוה. וסבר ר' מאיר מעשר שני ממון גבוה, הוא וכיון דקודם שנפדו לא חזו תו לא חזו לאחר שנפדו: **וחכמים מתירין באלו.** במעשר שני והקדש שנפדו. והלכה כחכמים:

משניות מבוארות – קהתי

יום חמישי

באור משנה ג

הַמַּאֲכִיל אֶת פּוֹעֲלָיו וְאֶת אוֹרְחָיו – או את אורחיו, **תְּרוּמָה** – בשוגג, **הוּא מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן** – דמי שווייה של התרומה, כדין גזול **(הרא"ש)**, **וְהֵם מְשַׁלְּמִין אֶת הַחֹמֶשׁ** – שאין משלם חומש אלא הנהנה, האוכל או השותה או הסך, אבל המזיק אינו משלם חומש, שכתוב **(ויקרא כב, יד)**: "ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמשיתו" – פרט למזיק, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: הֵם מְשַׁלְּמִין קֶרֶן וָחֹמֶשׁ** – הפועלים או האורחים חייבים לשלם קרן וחומש כדין כל אוכל תרומה בשוגג, **וְהוּא מְשַׁלֵּם לָהֶם דְּמֵי סְעוּדָתָן** – ובעל הבית משלם להם דמי הסעודה שהיה צריך לתת להם. ההבדל בין רבי מאיר לחכמים, שלדעת רבי מאיר אין המאכיל משלם אלא דמי תרומה שהיא בזול, ולדעת חכמים משלם המאכיל דמי חולין **(הרא"ש; ברטנורא)**. אבל מתוך הירושלמי משמע, שאף לדעת רבי מאיר חייב המאכיל לשלם חולין מתוקנים, אלא שנחלקו על מי מוטלת חובת התשלומים, שלדעת רבי מאיר החובה היא על בעל הבית, שהרי הוא מחוייב בעיקר סעודתם של הפועלים, ולדעת חכמים חייבים הפועלים לשלם, שהם אין להם על בעל הבית אלא חוב בלבד והוא יכול לסלק להם חוב זה בדמים **("משנה ראשונה")**.

באור משנה ד

הַגּוֹנֵב תְּרוּמָה וְלֹא אֲכָלָהּ – והרי דינו של גנב שמשלם כפל, שנאמר **(שמות כב, ח)**: "אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים לרעהו", **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל דְּמֵי תְרוּמָה** – כמחיר התרומה, שהואיל ואינה מותרת באכילה אלא לכהנים, מחירה זול מן החולין. **אֲכָלָהּ** – אם הגנב אכל את התרומה בשוגג, **מְשַׁלֵּם שְׁנֵי קְרָנִים וָחֹמֶשׁ: קֶרֶן וָחֹמֶשׁ מִן הַחֻלִּין** – כדין האוכל תרומה בשוגג, **וְקֶרֶן דְּמֵי תְרוּמָה** – משום תשלומי כפל כדין גנב. **גָּנַב תְּרוּמַת הֶקְדֵּשׁ** – תרומה שהקדישה הכהן לבדק הבית, **וַאֲכָלָהּ** – הגנב, ונמצא שעשה שני איסורים: אכל תרומה וגם נהנה מן ההקדש; ואיסור הקדש חל על איסור תרומה משום שיש תוספת איסור על ידי ההקדש, שמשעה שהוקדשה נאסרה אף לכהן; והנהנה מן ההקדש הרי זה מעל וחייב לשלם קרן וחומש, כמו שנאמר **(ויקרא ה, טו-טז)**: "ונפש כי תמעל מעל וחטאה בשגגה מקדשי ה' והביא את אשמו... ואת אשר חטא מן הקודש ישלם ואת חמישיתו יוסף עליו", **מְשַׁלֵּם שְׁנֵי חֲמִשִּׁים** – חומש אחד משום אוכל תרומה, וחומש אחד משום שנהנה מן ההקדש, **וְקֶרֶן** – להקדש, **שֶׁאֵין בַּהֶקְדֵּשׁ תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל** – הגונב מן ההקדש פטור מתשלומי כפל, ואינו משלם אלא קרן בלבד, שכתוב **(שמות כב, ח)**: "ישלם שנים לרעהו" – ודרשו: לרעהו ולא להקדש.

יום שישי

באור משנה ה

אֵין מְשַׁלְּמִין – האוכל תרומה בשוגג אינו משלם לכהן, **מִן הַלֶּקֶט וּמִן הַשִּׁכְחָה וּמִן הַפֵּאָה** – (עיין בפתיחה למסכת פאה) **וּמִן הַהֶפְקֵר** – שזכה בו, שהואיל וכל אלו לא היו חייבים מעולם בתרומה (עיין לעיל א, ה), אינם בכלל דבר הראוי להיות קודש, ובאוכל תרומה בשוגג נאמר: "ונתן לכהן את הקודש" – דבר הראוי להיות קודש; הלכך אין משלמים מהם את התרומה, **וְלֹא מִמַּעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ** – תרומת המעשר, **וְלֹא מִמַּעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ** – שהואיל והיו מתחילה קודש אין משלמים מהם את התרומה, **שֶׁאֵין הַקֹּדֶשׁ פּוֹדֶה אֶת הַקֹּדֶשׁ** – שאכל; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – שרבי מאיר הולך לשיטתו, שמעשר שני ממון גבוה הוא, ודינו כהקדש, שאין אדם יכול לשלם בו את התרומה שאכל, וכיון שקודם שנפדו אין מעשר שני והקדש ראויים לשלם מהם, אף לאחר שנפדו אין משלמים מהם. וכן במעשר ראשון שניטלה תרומתו הטעם הוא, שהואיל וקודם שניטלה תרומתו אינו ראוי לשלם בו, שאין משלמים תרומה אלא חולין מתוקנים (לעיל משנה א), אף לאחר שניטלה תרומתו אינו ראוי לשלם בו **(ר"ש; ברטנורא)**. **וַחֲכָמִים מַתִּירִין בָּאֵלּוּ** – בירושלמי נחלקו ריש לקיש ורבי יוחנן: ריש לקיש מפרש, שחכמים מתירים בשניים האחרונים, כלומר במעשר שני והקדש שנפדו **(רמב"ם; ברטנורא)**, שלאחר שנפדו שוב אינם קודש ולכן מותר לשלם מהם את התרומה שאכל; ויש מבארים, שלדעת ריש לקיש מתירין חכמים במעשר ראשון שניטלה תרומתו ובמעשר שני והקדש שנפדו, כלומר שאף במעשר ראשון חולקים חכמים על רבי מאיר וסוברים, שלאחר שניטלה תרומתו הרי הוא כחולין מתוקנים, ומשלמים בו את התרומה **("תפארת ישראל"; "תוספות אנשי שם")**. ורבי יוחנן מפרש, שחכמים מתירים בכל אלו שנזכרו במשנתנו, כלומר שאף מן הלקט ומן השכחה

ו רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מְשַׁלְּמִין מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, וּבִלְבַד שֶׁיְּשַׁלֵּם מִן הַיָּפֶה עַל הָרַע. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵין מְשַׁלְּמִין אֶלָּא מִמִּין עַל מִינוֹ, לְפִיכָךְ אִם אָכַל קִשּׁוּאִין שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית, מַמְתִּין לְקִשּׁוּאֵי שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, וִישַׁלֵּם מֵהֶם. מִמְּקוֹם שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַקֵּל, מִשָּׁם רַבִּי עֲקִיבָא מַחְמִיר, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב, יד): "וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת־הַקֹּדֶשׁ", כָּל שֶׁהוּא רָאוּי לִהְיוֹת קֹדֶשׁ; דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: "וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת־הַקֹּדֶשׁ" – קֹדֶשׁ שֶׁאָכַל.

פרק שביעי

א הָאוֹכֵל תְּרוּמָה מְזִיד, מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶת הַחֹמֶשׁ. הַתַּשְׁלוּמִין חֻלִּין. אִם רָצָה הַכֹּהֵן לְמַחֵל, מוֹחֵל.

ב בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרְאֵל וְאַחַר כָּךְ אָכְלָה תְּרוּמָה – מְשַׁלֶּמֶת אֶת הַקֶּרֶן, וְאֵינָהּ מְשַׁלֶּמֶת אֶת הַחֹמֶשׁ, וּמִיתָתָהּ

פירוש ברטנורא

ו שישלם מן היפה על הרע. כגון שאכל גרוגרות, ולפי מדה שאכל גרוגרות ישלם תמרים, ולא לפי דמים דכיון דבווזא אכל ובווזא משלם מאי נפקא מינה שישלם מן היפה על הרע. ואיכא למ"ד דאפי' לפי דמים מצינן למימר דאי אכל מידי דלא קפץ עליה זבינא משלם מידי דקפץ עליה זבינא: **לפיכך.** שאין יכול לשלם ממין אחר, אם אכל קשואים של תרומה של ערב שביעית ואין קשואים של אותה שנה מצויים עוד שכבר נתקשו ולא חזו לאכילה, ומין אחר אינו יכול, לשלם צריך להמתין למוצאי שביעית וישלם מקשואין של מוצאי שביעית, דמשל שביעית אסור לפרוע חובו, דדמי לסחורה:

ז א האוכל תרומה מזיד. בלא התראה, דאילו אתרו ביה לוקה ואינו משלם. ואע"ג דבלא התראה חייב מיתה בידי שמים, אינה פוטרת מן התשלומין: **ואינו משלם את החומש.** דלא חייבה תורה חומש אלא לאוכל תרומה בשגגה: **התשלומין חולין.** דתשלומין דשוגג בלבד קרנהו רחמנא קדש, כדכתיב ונתן את הקדש, אבל תשלומין דמזיד חולין הן, והואיל והן חולין אם רצה הכהן למחול מוחל, משא"כ בתשלומין של שוגג שאם רצה למחול אינו מוחל מפני שהן קדש:

ב בת כהן שנשאת לישראל. ואסורה לאכול בתרומה: **משלמת את הקרן.** כדין גוזל את חבירו, אבל לא חומש דכהנת היא, וכתיב (ויקרא כב) וכל זר לא

משניות מבוארות – קהתי

ומן הפאה ומן ההפקר משלמים את התרומה, שכל הזוכה באחד מן הדברים הללו, הרי זה ממונו, ודינו כחולין לכל דבר. – וכן פוסק הרמב"ם (**הל' תרומות י, יח**), אלא שהרמב"ם מפרש: מעשר ראשון שניטלה תרומתו – כגון שהקדים הלוי ליטול מעשרו בשיבולים קודם שנטל ממנו הכהן תרומה גדולה, ועל ידי כך הפקיע את המעשר מחיוב תרומה גדולה, וסובר רבי מאיר, שאין משלמים ממנו תרומה, לפי שאינו נקרא "חולין מתוקנים", וחכמים סוברים, שאף על פי כן דינו כחולין ומשלמים בו. וכן: מעשר שני והקדש שנפדו – היינו שנפדו שלא כהלכתן, כגון מעשר שני שנפדה באסימון (מטבע שנשחקה ונמחקה צורתה, או חתיכת כסף שלא נטבעה עליה צורת מטבע), והקדש שנפדה בקרקע, שלדעת רבי מאיר כיון שלא נפדו כהלכתן עדיין קודש הם, ואין הקדש פודה את ההקדש, ולדעת חכמים אף על פי שלא נפדו כהלכתן, מותר לו לשלם מהם.

באור משנה ו

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מְשַׁלְּמִין מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ – האוכל תרומה בשוגג, מותר לשלם ממין על שאינו מינו, כגון תמרים על תאנים שאכל, **וּבִלְבַד שֶׁיְּשַׁלֵּם מִן הַיָּפֶה עַל הָרַע** – שהמין שהוא משלם יהא יפה מן המין שאכל; וכן שנו בברייתא (**בבלי פסחים לב, א**): "אכל גרוגרות ושילם תמרים, תבוא עליו ברכה". **וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵין מְשַׁלְּמִין אֶלָּא מִמִּין עַל מִינוֹ** – מאותו המין שאכל, **לְפִיכָךְ אִם אָכַל קִשּׁוּאִין** – של תרומה, **שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית** – של השנה הששית לשמיטה, וקישואים של אותה שנה אינם מצויים עוד, שכבר נתקשו ואינם ראויים לאכילה, וממין אחר אינו יכול לשלם, **מַמְתִּין לְקִשּׁוּאֵי שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית** – של השנה שאחרי שביעית, **וִישַׁלֵּם מֵהֶם** – שכן משל שביעית אסור לפרוע חוב (שביעית ח, ד); ויש מבארים, לפי שספיחי שביעית אסורים באכילה (**תוספות רבי עקיבא איגר; "תפארת ישראל"**); ולפי המשנה הקודמת יש לומר הטעם, שפירות שביעית הפקר הם ואין משלמים מן ההפקר (**רמב"ם; "מלאכת שלמה", תוספות רבי עקיבא איגר**). ברם, לדעת רבי אליעזר ישלם לו מיד בערב שביעית ממין אחר (**הראב"ד**). **מִמְּקוֹם שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מֵקֵל** – מאותו פסוק שרבי אליעזר מביא ממנו ראיה להקל, **מִשָּׁם רַבִּי עֲקִיבָא מַחְמִיר** – ממנו לומד רבי עקיבא להחמיר, **שֶׁנֶּאֱמַר** – באוכל תרומה בשוגג: **"וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת־הַקֹּדֶשׁ"** – בא הכתוב לומר: **כָּל שֶׁהוּא רָאוּי לִהְיוֹת קֹדֶשׁ** – ליעשות תרומה, ואפילו מין אחר, **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** – ומכאן שנינו ברישא, "רבי אליעזר אומר: משלמין ממין על שאינו מינו". **וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: "וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת־הַקֹּדֶשׁ"** – היינו: **קֹדֶשׁ שֶׁאָכַל** – אותו מין שאכל, ומכאן שאין משלמין אלא ממין על מינו.

שבת קודש

באור משנה א

לאחר שלמדנו בפרק הקודם דיני האוכל תרומה בשוגג, באה משנה זו ללמד באוכל תרומה במזיד, שאף על פי שהוא חייב מיתה בידי שמים, אינו פטור מתשלומים. ברם, אם התרו בו, לוקה ואינו משלם (רמב"ם הל' תרומות י, ה).

הָאוֹכֵל תְּרוּמָה מְזִיד – ולא התרו בו, **מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן** – תמורת מה שהפסיד את הכהן, **וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶת הַחֹמֶשׁ** – שלא חייבה התורה חומש אלא לאוכל תרומה בשגגה. והרמב"ם כותב: "כי עוונו גדול מנשוא ולא יתכפר בתשלומין" (שכן החומש הוא כעין קרבן הבא לשם כפרה). **הַתַּשְׁלוּמִין חֻלִּין** – התשלומים שהוא משלם אין להם דין תרומה, שדווקא התשלומים של האוכל בשוגג התורה קראה אותם "קודש", שכתוב: "ונתן לכהן את הקודש", אבל התשלומים של האוכל במזיד חולין הם, לפיכך **אִם רָצָה הַכֹּהֵן לִמְחֹל** – את התשלומים הללו, **מוֹחֵל** – יכול הוא למחלם, מה שאין כן בתשלומי השוגג, הואיל והם קודש, אין הכהן יכול למחלם, כמו ששנינו לעיל (ו, א).

באור משנה ב

בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרְאֵל וְאַחַר כָּךְ אָכְלָה תְּרוּמָה – והרי היא אסורה לאכול בתרומה, שנאמר (**ויקרא כב, יב**): "ובת כהן כי תהיה לאיש זר, היא בתרומת הקדשים לא תאכל", **מְשַׁלֶּמֶת אֶת הַקֶּרֶן** – כדין הגוזל את חברו, **וְאֵינָהּ מְשַׁלֶּמֶת אֶת הַחֹמֶשׁ** – לפי שהיא בת כהן, וכתוב (**שם שם, יג-יד**): "וכל זר לא יאכל בו, ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמשיתו עליו", יצאה זו מן הכלל, שאינה "זרה" לתרומה (**"תורת כהנים"**), שכן אפשר שתשוב לבית אביה ותהא מותרת לאכול בתרומה, כמו שנאמר (**שם שם, יג**): "ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה ושבה אל בית אביה כנעוריה מלחם אביה תאכל". **וּמִיתָתָהּ בִּשְׂרֵפָה** – אם זינתה תחת בעלה, שנאמר (**ויקרא כא, ט**): "ובת איש כהן כי תחל לזנות... באש תישרף", ודרשו:

בִּשְׂרָפָה. נְשֵׂאת לְאֶחָד מִכָּל הַפְּסוּלִין – מְשַׁלֶּמֶת קֶרֶן וְחֹמֶשׁ, וּמֵיתָתָהּ בְּחֶנֶק; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: זוֹ וְזוֹ מְשַׁלְּמוֹת אֶת הַקֶּרֶן וְאֵינָן מְשַׁלְּמוֹת אֶת הַחֹמֶשׁ, וּמִיתָתָן בִּשְׂרָפָה.

פירוש ברטנורא

יאכל קדש יצאה זאת שאינה זרה ואפשר לה שתשוב לבית אביה כנעוריה ותהא מותרת לאכול בתרומה: **ומיתתה בשרפה.** אם זנתה תחת בעלה ישראל, כדכתיב (ויקרא כא) ובת איש כהן כי תחל לזנות וכו', כל שהיא בת כהן לא שנא אשת כהן ולא שנא אשת ישראל באש תשרף: **נשאת לאחד מכל הפסולים.** כגון חלל נתין וממזר, משלמת קרן וחומש, שהרי נתחללה בביאתו ואינה ראויה עוד לאכול בתרומה והרי היא כזרה: **ומיתתה בחנק.** דכתיב ובת איש כהן כי תחל לזנות, מי שראויה לחזור לבית אביה אלמלא זנות זה היא בשרפה, יצתה נבעלת לפסול לה שאינה ראויה לחזור לבית אביה שזו אינה בשרפה: **וחכמים אומרים וכו'.** דלא הויא זרה עד שתהא זרה מתחלתה ועד סופה וזו הואיל וכבר אכלה בתרומה אינה משלמת את החומש: **ומיתתה בשרפה.** ובת איש כהן כתיב מכל מקום. והלכה כחכמים:

משניות מבוארות – קהתי

ובת איש כהן – כל שהיא בת כהן, בין שהיתה נשואה לכהן בין שהיתה נשואה לישראל. **נִשֵּׂאת לְאֶחָד מִכָּל הַפְּסוּלִין** – כגון לחלל או לממזר, שנתחללה ונאסרה לאכול בתרומה ולהינשא לכהן לעולם, אם אכלה תרומה בשוגג, **מְשַׁלֶּמֶת קֶרֶן וְחֹמֶשׁ** – שדינה כזרה, **וּמִיתָתָהּ בְּחֶנֶק** – אם זינתה אין מיתתה בשריפה כדין בת כהן, אלא בחנק כדין אשת ישראל שזינתה, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – הסובר, שבת כהן שנתחללה הרי היא כזרה, וכן דרש: "ובת איש כהן כי תחל לזנות" – מי שראויה לחזור לבית אביה, יצאה זו שנישאה לפסול לה, שאינה ראויה לחזור לבית אביה, אין דינה בשריפה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: זוֹ וְזוֹ** – בין נישאת לישראל ובין נישאת לפסול, **מְשַׁלְּמוֹת אֶת הַקֶּרֶן וְאֵינָן מְשַׁלְּמוֹת אֶת הַחֹמֶשׁ** – שלא נקראת "זרה" אלא מי שהיא זרה מתחילתה ועד סופה, וזו הואיל וכבר אכלה בתרומה אין דינה כ"זרה" ולכן אינה משלמת את החומש, **וּמִיתָתָן בִּשְׂרָפָה** – שכתוב: "ובת איש כהן, "כל שהיא בת כהן" **(ירושלמי תרומות; בבלי סנהדרין נא, א).** והלכה כחכמים.

אגרות קודש

ב"ה, ז' תשרי, תשט"ז
ברוקלין.

בת שבע תחי'

ברכה ושלום!

במענה על מכתבה מערב ראש השנה, בו שואלת באיזה אופן אפשר לה להוציא לפועל השפעה בסביבתה להוסיף בה ביהדות בתורתנו ומצותי'.

ולפלא גם השאלה בזה, כי הרי כמו שמרגשת בטח שהיא מושפעת מחברותי', וכמו שכל אדם מושפע מסביבתו, וכלשון רבותינו ז"ל הרבה חברות עושה, הרי על אחת כמה וכמה שתעמולה בעניני תורה ומצות ופנימיות התורה ונשמתה היא תורת החסידות הדרכותי' ומנהגי' יכולה להחדיר ולהשפיע כמה פעמים ככה, כי הרי מרובה מדה טובה.

ושתי נקודות כלליות בתעמולה זו, והם:

א) שהיא בעצמה תשמש דוגמה חי' בהנהגותי' ועניני' מה היא בת מבית חסידותי.

ב) על ידי הסברה באותיות המתאימות לפי הבנתם לחברותי' עניני חסידות וסיפורי חסידים, אשר חומר עשיר ורב גוני תמצא בזה בספרי השיחות ולקוטי דבורים, ובדברה בזה פעם אחר פעם, הנה בטוחים אנו שמתקבלים דברים כאלו ופועלים פעולתם, ובלבד שיהיו דברים היוצאים מן הלב.

ומהנכון הי' שתתייעץ בזה עם מנהיגות נשי ובנות חב"ד דירושלים ת"ו, והן יורוה בהנוגע לפועל.

בברכה לחתימה וגמר חתימה טובה,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

רש"י

בחולו של מועד — דסוכות. **מה היו אומרים** — בשיר המוספין. **בראשון** — ביום הראשון דחולו של מועד. **אומרים הבו לה' וגו'** — כל המזמור על שם שהיום תחלת שמחת בית השואבה — דהיינו, כבוד ועוז. ובאותו מזמור "קול ה' על המים" — על שם ניסוך המים. **ולרשע אמר כו'** — וכל המזמור דברי כבושין הן לנאספים לעזרה למצות החג, ושמחים שמחת החג. ומוכיחם "מה לך לספר חקי" — כלומר: למה לך לבא לבית זה עם שאר עמי אם אינך חוזר בתשובה? ובאותו מזמור כתיב "זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך" — על שחג הסוכות זמן "בל תאחר" הוא לשלש רגלים כסדרן. וסוף המזמור "זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו" וגו'. **מי יקום לי עם מרעים** — ו"בינו בוערים" במזמור אחד הם. ו"בינו בוערים" מוקדם, ו"מי יקום לי" מאוחר — והם מקדימין את המאוחר. ונראה בעיני, מפני שפרשת "מי יקום לי" מדברת על צרותן שהיו משועבדין בבית שני תחת מלכי פרס, ומלכי יון, ומלכי רומי. ואף על פי כן, אינן נמנעים מלשמוח שמחת מלכם, ומתפללים: מי יקום לנו להצילנו מן המרעים האלה "לולי ה' עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי אם אמרתי מטה רגלי" וגו' "שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו" כלומר: אף לפי צרותינו אין אנו נמנעין מלבא להשתעשע בתנחומיך וכו', עד סוף המזמור. ולמחר "בינו בוערים בעם" — מפני שעכשיו זמן מתנות עניים, שהוא זמן אסיף, זמן לקט שכחה ופאה, ומעשר עני. וכשמגיעין ימים האחרונים, שהן קרובים לפרוש ולשוב לבתיהם קורין לפניהן, להוכיחם שיעשרו כראוי. ואף על פי שהמעשרות בצנעה, ולא יאמרו: מי רואנו ומי יודענו, לכך אומר "בינו בוערים בעם" — שאומרים בלבם: מי יגיד מעשינו "הנוטע אזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט היוסר גוים הלא יוכיח" וגו' עד "מי יקום לי". **הסירותי מסבל שכמו** — דברי תנחומין הן. אם תזכו "בצרה קראת ואחלצך אענך בסתר רעם". "אבחנך על מי מריבה כו' — על המים שנידונין עליהם בחג, לפי מה שאני בוחנך אפסוק לך, על שם שמתפללין על הגשמים וצריכים להם. וכתיב במזמור זה "אנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו" — שאשלח לכם ברכה, וסוף המזמור "ויאכילהו מחלב חטה" וגו'. **ימוטו כל מוסדי ארץ** — במזמור "אלהים נצב בעדת אל". ואומרים כל המזמור על שם שכתוב בו "עני ורש הצדיקו" — אלו מעשרות. שכך הוא נדרש בחולין: צדק משלך ותן לו, בפרק "הזורע" (קלד,א). "לא ידעו ולא יבינו" ומי שאינו נותן לבו להבין לכך "בחשכה יתהלכו" — זו מיתה, כדתנן (אבות פרק ה משנה ט): בארבעה פרקים הדבר מתרבה כו' במוצאי החג שבכל שנה מפני גזל מתנות עניים — וגורם קללה לעולם ורעבון שימוטו כל אפסי ארץ. **ואם חל שבת באחד מהן** — ידחו שיר המועד מלפני שיר שבת. **ימוטו ידחה** — שהוא שיר אחרון ונדחה, מפני שאמרו באחד בשבת שיר שהיה ראוי לומר אתמול — שאין מדלגין סדר השיר. ובשני — שיר של אחד בשבת נמצא האחרון נדחה.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף נה עמוד א **וְעוֹד** מקשה הגמרא על דברי רב אחא, מדְּתַנְיָא בברייתא המלמדת את סדר השירים במוספים של חג הסוכות **בְּחוֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד. בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן** של חול המועד סוכות, **מַה הָיוּ** הלויים **אוֹמְרִים,** את כל מזמור כ"ט בתהלים **'הָבוּ לַה' בְּנֵי אֵלִים'. בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי** של חול המועד **מַה הָיוּ** הלויים **אוֹמְרִים,** את כל מזמור נ' בתהלים **'וְלָרָשָׁע אָמַר אֱלֹהִים'. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי** של חול המועד **מַה הָיוּ** הלויים **אוֹמְרִים,** את חציו השני של מזמור צ"ד שבתהלים, והתחילו ב**'מִי יָקוּם לִי עִם מְרֵעִים'. בַּיּוֹם הָרְבִיעִי** של חול המועד **מַה הָיוּ אוֹמְרִים,** את חציו הראשון של מזמור צ"ד שבתהלים המתחיל **'בִּינוּ בֹעֲרִים בָּעָם', בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי** של חול המועד **מַה הָיוּ** הלויים **אוֹמְרִים,** חלק ממזמור פ"א שבתהלים, והתחילו מהפסוק **'הֲסִירוֹתִי מִסֶּבֶל שִׁכְמוֹ'. בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי** של חול המועד **מַה הָיוּ אוֹמְרִים,** את כל מזמור פ"ב שבתהלים, הפותח 'אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל' וגו', ובהמשכו נאמר **'יְמוֹטוּ כָּל מוֹסְדֵי אָרֶץ'.** סדר שירים אלו היה בימות החול של חול המועד, **וְאִם חָל שַׁבָּת בְּאֶחָד מֵהֶם** אומרים רק את שיר של שבת, ולמחרת ביום ראשון אומרים את השיר שהיה צריך להאמר ביום הקודם, וכן הלאה אין מדלגים את סדר השירים, עד שנמצא שהשיר של היום השביעי שהוא **'יְמוֹטוּ יְדֻחֶה** לגמרי ולא יאמר.

אגרות קודש

[ה'תשל"ב]

הנ"ל – תברר בסמינר בי"ר **כאן**: הֵיכולה לקבל (כשתגמור) **כאן** תעודה וכו' אם תמשיך עתה כאן (באם יש אפשרות כספיות על זה וכו'). באם לאו – תמשיך בבי"ר בצרפת.

והובטחה – יגעת ומצאת (כולל גם בנוגע לבטחון בהשם ולשמחה).

אזכיר עה"צ ותבש"ט.

בְּשִׁטְרֵי הַקְּנָאָה – בשטר בו נעשית הקנאה בזמן החתימה על שעבוד הנכסים בין אם תהיה הלוואה ובין אם לא תהיה, ובאופן זה בדין הוא שייגבו הקרקעות שנמכרו מזמן הכתוב בשטר, דְּהָא שַׁעְבֵּיד הלוה נַפְשֵׁיהּ – עצמו ונכסיו מאותו הזמן שנכתב השטר, ונשתעבדו כל קרקעותיו מיד, למרות שבפועל היתה ההלוואה רק לאחר זמן, ולכך אין בזה פסול של שטר מוקדם ומותר לכתחילה לכתוב שטר חוב ללוה ללא המלוה. אבל שטר הלוואה סתם שלא שיעבד הלוה את נכסיו בשעת הכתיבה, אין כותבים ללוה אם אין המלוה עמו מחמת החשש שההלוואה תהיה רק לאחר זמן והמלוה יגבה מהלקוחות שלא בדין.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי, מַתְנִיתִין דְּקָתָנֵי [–משנתינו שנכתב בה] אִם יֵּשׁ בָּהֶן – בשטרות אַחֲרָיוּת נְכָסִים לֹא יַחֲזִיר המוצא את השטר, וְאוֹקִימְנָא [–והעמדנו את דין המשנה שמדובר] כְּשֶׁחִיֵּיב מוֹדֶה בחובו שלוה ולא פרע, ובכל זאת אין מחזירים את השטר מִשּׁוּם החשש שֶׁמָּא כָּתַב הלוה את השטר בכדי לְלְוֹת בְּנֵיהֶן וְלֹא לָוָה עַד תְּשֵׁרֵי וְאם נחזיר את השטר אָתֵי [–יבוא המלוה] לְמִטְרַח – לגבות מהלָקוחות שֶׁלֹּא כַּדִּין, כאמור למעלה, וקשה, אַמַּאי לֹא יַחֲזִיר, נֶחֱזֵי – נבדוק את תוכן השטר ונראה, אִי מדובר בְּשִׁטְרֵי הַקְּנָאָה הָא שַׁעְבֵּיד לֵיהּ נַפְשֵׁיהּ ואין חשש זה קיים, ולמה לא יחזירנו, וְאִי בְּשִׁטְרֵי דְּלֹא הַקְּנָאָה גם כן מדוע שלא יחזיר, שהרי לֵיכָּא לְמֵימַשׁ – אין לחשוש שמא נכתב השטר בכדי ללוות ולא לוה, דְּהָא אָמְרַתְּ כִּי לֵיכָּא מַלְוֶה בַּהֲדֵיהּ לֹא כָּתְבִינַן – שהרי הכרענו שאין כותבים שטר שאינו שטר הקנאה ללא שהמלוה נוכח בכתיבת השטר וראו העדים שנתן המעות לידי הלוה.

מיישבת הגמרא: אָמַר לָךְ רַב אַסִּי, אַף עַל גַּב דִּשְׁטְרֵי דְּלֹא הַקְּנָאָה כִּי לֵיכָּא מַלְוֶה בַּהֲדֵיהּ לֹא כָּתְבִינַן, בכל זאת בְּמַתְנִיתִין, כֵּיוָן דְּנָפַל [–נפגמה חזקת כשרותו] וְחָיְישִׁינַן דִּלְמָא אִקְּרִי אִתְּרַע לֵיהּ וָכְתוּב – ויש לחשוש שמא אירע וכתבו את השטר שלא בנוכחות המלוה, ולמרות שהזמן הכתוב בשטר הוא ניסן, לא היתה ההלוואה עד תשרי והגביה מהלקוחות היא שלא כדין, ואם כן השטר פסול, ומחמת כן לא נזהר בו המלוה.

אביי מביא יישוב נוסף לבאר מדוע כותבים שטר ללוה אף ללא המלוה ואין חוששים שמא תהיה ההלוואה בזמן אחר והגביה מהלקוחות תהיה שלא כדין: אֲבָיֵי אָמַר, עֲדָיו של הלוה בַּהֲתוּמָיו – בעצם חתימתם, זָכִין לוֹ – למלוה את הכתוב בשטר, וַאֲפִילּוּ שְׁטָרֵי דְּלֹא שטרי הַקְּנָאָה כותבין ללוה בלא מלוה, שאפילו לא ניתנו המעות משתעבדות הקרקעות מעת חתימתם. ומה שלא אמר אביי כרב אסי, היינו מִשּׁוּם דְּקַשְׁיָא לֵיהּ על דבריו, שבֵּיוָן דְּאָמְרַתְּ בְּשִׁטְרֵי דְּלֹא הַקְּנָאָה כִּי לֵיתֵיהּ לְמַלְוֶה בַּהֲדֵיהּ לֹא כָּתְבִינַן – מכיון שלשיטתך אין כותבים ללוה שטר שאינו שטר הקנאה אם המלוה אינו נוכח בכתיבת השטר, לֵיכָּא לְמֵימַשׁ דְּאִקְּרִי וְכָתוּב – אין לחשוש שמא אירע ונכתב השטר שלא בנוכחות המלוה כיון שאסור לעשות כן.

הגמרא דנה בדברי אביי שבכל עדים החותמים על השטר, חל השיעבוד בזמן החתימה. מקשה הגמרא: אֶלָּא הָא דְּתָנַן במשנה (לקמן יח.) מָצָא גִּיטֵּי נָשִׁים וְשטרות שִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים כנענים, או שמצא דַּיְּיתֵיקֵי – שטר צוואה שנכתב מפי שכיב מרע, או שמצא שטר מַתָּנָה שנכתב מפי אדם בריא, וְשׁוֹבְרִים – שטר המעיד על פירעון חוב, ואינו יודע אם להחזירם למי שכתבם או למי שנכתבו עבורו, חֲרֵי זֶה לֹא יַחֲזִיר את השטר לא לכותב השטר ולא למי שנכתב עבורו, שאנו חוששים שֶׁמָּא כְּתוּבִים חָיְּבוּ על מנת ליתנם, וְקודם שנמסרו למי שנכתבו עבורו, נִמְלַךְ עֲלֵיהֶם מי שכתבם שֶׁלֹּא לִיתְּנָם. ולפי שיטת אביי יש להקשות, וְכִי נִמְלַךְ עֲלֵיהֶם מַאי הָוֵי – מה החשש שנמלך הכותב שלא למוסרם למי שנכתבו עבורו, וְהָא אָמְרַתְּ עֲדָיו בַּהֲתוּמָיו זָכִין לוֹ, וגם אם נמלך הכותב, כבר שיעבד עצמו לכל הכתוב בשטר.

מיישבת הגמרא: הָנֵי מִילֵּי שהשיעבוד חל בזמן חתימת העדים, היינו דווקא הֵיכָא דְּקָטְמוּ לְיָדֵיהּ – באופן שלאחר זמן הגיע השטר ליד מי שנכתב עבורו, ולמפרע חל השיעבוד מזמן החתימה, אֲבָל הֵיכָא דְּלֹא קָטְמוּ לְיָדֵיהּ – אבל במקרה שמעולם לא הגיע השטר ליד מי שנכתב עבורו, לֹא אַמְרִינַן שחל השיעבוד בזמן חתימת העדים, ולכך יש לחוש שמא נמלך הכותב ולא הגיע השטר כלל למקבל, ולא זכה במה שכתוב בשטר.

הגמרא חוזרת ומקשה על דברי אביי ממשנתינו: אֶלָּא מַתְנִיתִין דְּקָתָנֵי [–משנתינו שנאמר בה] מָצָא שִׁטְרֵי חוֹב אִם יֵּשׁ בָּהֶם [–שנכתב בשטרות] אַחֲרָיוּת נְכָסִים לֹא יַחֲזִיר משום שאנו חוששים שהמלוה יגבה מהלקוחות שלא כדין, וְאוֹקִימְנָא [–והעמדנו את דין המשנה] כְּשֶׁחִיֵּיב [–כשהלוה] מוֹדֶה בחובו שלוה ולא פרע וְאין מחזירים את השטר למלוה מִשּׁוּם שֶׁמָּא כָּתַב לְלְוֹת בְּנֵיהֶן כמו שכתוב בשטר, ובפועל לֹא לָוָה עַד תְּשֵׁרֵי, ויש להקשות, בִּשְׁלָמָא לְרַב אַסִּי דְּאָמַר שהדין ש׳כותבין שטר ללוה אף על פי שאין מלוה עמו׳ ואין חוששים שמא יכתוב בניסן וילוה בתשרי, הוא משום שמדובר בְּשִׁטְרֵי אַקְנְיָתָא שעשו בהם קנין על שיעבוד הקרקעות למרות שלא היתה הלוואה, מוֹקֵי לָהּ [–יעמיד את המשנה] בְּשִׁטְרֵי דְּלֹא אַקְנְיָתָא שלא חל בהם שיעבוד הקרקעות עד זמן ההלוואה, וְכִדְאָמְרִינַן לעיל שמחמת הנפילה חוששים שאירע ונכתב השטר למרות שלא היתה הלוואה. אֶלָּא לְאַבַּיֵי דְּאָמַר עֲדָיו בַּהֲתוּמָיו זָכִין לוֹ, ובכל שטר חל השיעבוד בזמן חתימת העדים וכותבים אותו ללא שהמלוה עמו, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – מדוע נאמר במשנתינו שלא יחזיר למלוה, הרי אף אם לא היתה ההלוואה בזמן הכתוב השטר, בדין הוא שיגבה המלוה את הקרקעות מהזמן הכתוב בשטר, שהרי בחתימת העדים השתעבדו הקרקעות לפירעון החוב.

מיישבת הגמרא: אָמַר לָךְ אַבַּיֵי, מַתְנִיתִין הֵיינוּ טַעְמָא שלא יחזיר, משום דְּחֵיישׁ שאנו חוששים לְפַרְעוֹן וּלְקִנּוּנְיָא – שמא נפרע החוב וכבר בטל שיעבוד השטר, ועשו המלוה והלוה קנוניא ביניהם שיודה הלוה בחובו ויגבה המלוה קרקעות מהלקוחות ויחלקו ביניהם. ולכך, בשטר שכתוב בו אחריות נכסים לא יחזיר המוצא את השטר משום שחוששים לקנוניא, אבל בשטר שלא נכתב בו אחריות נכסים סבר רבי מאיר שיחזיר המוצא את השטר למלוה, כיון שהלוה מודה בחובו ואין השטר ראוי לגבות בו מהלקוחות. וחכמים סברו, שלמרות שלא נכתב אחריות נכסים בשטר, אין מחזירים אותו, כיון ש׳אחריות טעות סופר׳ וגובים בשטר זה מהלקוחות, ויש חשש לקנוניא בין המלוה והלוה ולגביית קרקע מהלקוחות שלא כדין.

שואלת הגמרא: וְלִשְׁמוּאֵל דְּאָמַר (לקמן טז:) שהמוצא שטר הקנאה בשוק יחזיר את השטר למלוה וְלֹא חַיְישִׁינַן לְפַרְעוֹן משום שאם השטר היה פרוע, היו קורעים אותו בזמן הפרעון, וְמטעם זה גם אינו חושש לְקִנּוּנְיָא, שהרי בשעת הפרעון הוא קורעו ואיך יעשו קנוניא לאחר זמן, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – איך יבאר שמואל את משנתינו שאין מחזירים שטר חוב שיש בו אחריות נכסים. הָנִיחָא אִי סָבַר לֵיהּ שמואל כְּרַב אַסִּי דְּאָמַר שדין ׳כותבין שטר ללוה אף על פי שאין מלוה עמו׳ הוא בְּשִׁטְרֵי הַקְּנָאָה, אבל בסתם שטרות אין השיעבוד חל בשעת הכתיבה, מוֹקֵי מַתְנִיתִין [–יעמיד את המשנה] בְּשִׁטְרֵי דְּלֹא הַקְּנָאָה שלא חל בהם שיעבוד הקרקעות עד זמן ההלוואה, ולכך אין מחזירים את השטר למלוה משום החשש שיגבה בהם שלא כדין, אֶלָּא אִי סָבַר שמואל כְּאַבַּיֵי דְּאָמַר שדין ׳כותבין שטר ללוה אף על פי שאין מלוה עמו׳ נאמר בכל השטרות, משום שאנו אומרים עֲדָיו בַּהֲתוּמָיו זָכִין לוֹ ובכל שטר חל שיעבוד בזמן חתימת העדים, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – איך יבאר שמואל את משנתינו, הרי הוא סובר שאין חוששים שכבר היה פרעון והודאת הלוה היא לשם קנוניא, וכמו כן אין לחוש שמא כתב לזמן בניסן ולא לוה עד תשרי, שהרי בחתימת העדים השתעבדו הקרקעות לפרעון החוב.

משיבה הגמרא: שְׁמוּאֵל מוֹקֵי לְמַתְנִיתִין – שמואל יעמיד את המשנה כְּשֶׁאֵין חַיָּיב מוֹדֶה בחובו, אלא טוען שלא היתה ההלוואה והשטר מזויף, ולכך אין מחזירים את השטר למלוה.

שואלת הגמרא: אִי הָכִי כִּי אֵין בָּהֶן אַחֲרָיוּת נְכָסִים אַמַּאי יַחֲזִיר המוצא למלוה, נֵחִי דְּלֹא גָּבֵי – אמנם אין המלוה גובה על ידי

המשך בעמוד לז

רש"י

בְּשִׁטְרֵי הַקְנָאָה. שְׁמַקְנֶה לוֹ נְכָסִיו מֵהַיּוֹם בֵּין יְלוֹדָה בֵּין לֹא יִלּוֹדָה יִגְבֶּה מֵהֶן לְאוֹתוֹ זְמַן מֵהַיּוֹם:

אִי הָכִי. דִּבְשִׁטְרֵי דִּלְאו הַקְנָאָה לֹא עֲבִידִי דִּכְתָבֵי אֶלָּא אם כֵּן רָאוּ הַלְוָאוֹת הַמְּעוֹת מֻתָּנִי׳

דְּקָתָנֵי רבּ׳ כִּי לֵיכָּא מַלְוֶה בַּהֲדֵיהּ. וּנוֹתֵן מָעוֹת בְּפָנֵיהֶם לֹא כְּתִבִינַן: אַבַּיֵי אָמַר. הָא דְּתָנַן כּוֹתְבִין שְׁטַר לְלוֹדָה בְּלֹא מַלְוֶה אֲפִילּוּ בְּשִׁטְרֵי דְּלָאו הַקְנָאָה נַמִּי וְאִי נַמִּי אָתֵי לְמֵימְרַךְ מְהַאִידָּנָא וְהוּא לֹא לָוָה עַד תִּשְׁרֵי לֹא שָׁלֵא בְּדִין הוּא דְּעָדְיוּ בַּחֲתוּמָיו זְכִין לוֹ. מִכָּאן קָשָׁה לְרַשׁ"י דְּרִישׁ מַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (דף ב. ושם ד"ה לשטרות) דְּתָנַן בְּאֶחָד בְּנִיסָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לַמְּלָכִים וּמַפְרֵשׁ בְּגְמָרָא דְּנִפְקָא מִינָּהּ לְשִׁטְרֵי חוֹב הַמּוּקְדָּמִים וּפִרֵשׁ"י שֶׁאִם לֹא קָבְעוּ יוֹם לִתְחִלַּת שְׁנַת הַמֶּלֶךְ אֶלָּא כָּל מֶלֶךְ לְפִי מַה שֶּׁעוֹמֵד פָּעֲמִים שֶׁאֵין לְהֶבְחִין כְּגוֹן אם כָּתַב בּוֹ בְּכִסְלֵיו בְּשָׁנָה ג׳ לְמֶלֶךְ וּבָאוּ עֵדִים וְאָמְרוּ בְּשִׁחְתְּמָנוּ בּוֹ לֹא רָאִינוּ שֶׁהִלְוָהוּ אֶלָּא אָמַר הִלְוָה לָנוּ חֲתָמוֹ בְּאוֹתָהּ שֶׁשִּׁנִּינוּ כּוֹתְבִין שְׁטַר לְלוֹדָה אע״פ שֶׁאֵין מַלְוֶה עִמּוֹ אֲבָל רָאִינוּ שֶׁהִלְוָהוּ אוֹתָהּ מַלְוֶה בְּתַמּוּז בְּשָׁנָה ג׳ לְמֶלֶךְ וְאֵין אָנוּ יוֹדְעִים אִם קוֹדֶם לָכֵן אוֹ אַחֲרֵי כֵן שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים מָתַי עָמַד הַמֶּלֶךְ אִם בֵּין תַּמּוּז לְכִסְלֵיו שֶׁל אַחֲרָיו וַהֲוֵה לֵיהּ בִּכְסְלֵיו תְּחִלָּה א״כ מוּקְדָּם הוּא וּפְסוּל אוֹ בֵּין כִּסְלֵיו לְתַמּוּז שֶׁל אַחֲרָיו וַהֲוֵה לֵיהּ מְאוּחָר וְכָשֵׁר וְהַשְׁתָּא שֶׁקָּבְעוּ נִיסָן ר״ה הֲוֵה לֵיהּ תַּמּוּז תְּחִלָּה וְשָׁטַר מְאוּחָר הוּא וְכָשֵׁר וְהַשְׁתָּא לְאַבַּיֵי כה״ג לָאו מוּקְדָּם הוּא דְּעָדְיוּ בַּחֲתוּמָיו זְכִין לוֹ וּלְרַב אִי נַמִּי דְּלֵית לֵיהּ לָמָּה הוּצְרְכוּ לְעֲשׂוֹת תַּקָּנָה כֵּיוָן דְּלֵית לֵיהּ כּוֹתְבִין שְׁטַר לְלוֹדָה אֶלָּא בְּשִׁטְרֵי הַקְנָאָה וְעוֹד וְכִי רְגִילוּת הוּא שֶׁיִּשְׁכְּחוּ כָּל הָעוֹלָם וְהַסּוֹפֵר וּב״ד מָתַי עָמַד הַמֶּלֶךְ שֶׁהוּצְרְכוּ לַעֲשׂוֹת תַּקָּנָה בְּשֵׁבִיל כָּךְ וְעוֹד דַּהֲוֵה לֵיהּ לְמֵימַר דְּנִ״מ טוֹבָא בְּכָל שְׁטָרוֹת שֶׁלֹּא יָדְעוּ מֵאֵימָתַי לִגְבּוֹת כֵּיוָן דְּאֵין יוֹדְעִים מָתַי מַתְחֶלֶת שְׁנַת הַמֶּלֶךְ וְע״ק יוֹתֵר אַף אֵין מְקוֹמוֹ הַגָּה וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ דְּנִ״מ לְשִׁטְרֵי חוֹב הַמּוּקְדָּמִים הַיְינוּ בְּגוֹן שֶׁאִם עָמַד הַמֶּלֶךְ בְּכ״ט בְּאֲדָר כְּשֶׁגִּיעַ כ״ט בַּאֲדָר בְּשָׁנָה שֶׁל אַחֲרָיו פְּעָמִים יוֹשְׁבִים הַסּוֹפֵר בְּיוֹם אֶחָד וְיִכְתּוֹב שֶׁעָמַד הַמֶּלֶךְ אֶשְׁתְּקַד בְּאֶחָד בְּנִיסָן וְיִכְתּוֹב עַתָּה בְּכ״ט בַּאֲדָר שָׁנָה רִאשׁוֹנָה וְנִמְצָא שְׁטָר זֶה מוּקְדָּם שָׁנָה שְׁלִישִׁית וְזֶה פָּסוּל לִבְנֵי עִלָּמָא שְׁכּוֹתֵב עַתָּה שָׁנָה שֶׁל אֶשְׁתְּקַד אֲבָל בְּשֶׁקָּבְעוּ נִיסָן ר״ה לֹא יִטְעֶה דִּמְיוֹם שֶׁנִּי לְעַמִּידַת הַמֶּלֶךְ שֶׁהוּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן כָּתַב הַסּוֹפֵר שָׁנָה שְׁנִיָּה וּמִשָּׁם וְאֵילָךְ עַד נִיסָן הַבָּא:

מְשׁוּם דְּקָשְׁיָא לֵיהּ. לְאַבַּיֵי תִּימַהּ דִּבְשֵׁבִיל כָּךְ לֹא הוּצְרַךְ לוֹמַר עֵדָיו בַּחֲתוּמָיו זְכִין לוֹ דְּאֲפִילּוּ יִסְבּוֹר דְּאֵין זְכִין בְּרֹב אִסֵּי וּמִתְנִיתִין שְׁכּוֹתְבִין שְׁטַר לְלוֹדָה בְּשִׁטְרֵי הַקְנָאָה וְדִלְמָא מִיקְּרֵי וְכָתַב לֹא אֶמְרִי׳ יַעֲמִיד מִתְנָתֵנוּ בְּשֶׁחָיַב מוֹדֶה וְלֹא יְחַיֵּשׁ מְשׁוּם דְּחַיְישִׁינַן לְפַרְעוֹן וְלִקְנוּנְיָא כְּדְאָמַר בְּסָמוּךְ וְי״ל מְשׁוּם דְּקָשְׁיָא לְאַבַּיֵי לֹא נִיחָא לֵיהּ שִׁנּוּיָא דְּרַב אִסֵּי וּמִילְתָא בְּאִפֵּי נַפְשֵׁהּ הִיא וְלֹא קָאֵי אַדְּאָמַר אַבַּיֵי עֵדָיו בַּחֲתוּמָיו זְכִין לוֹ: **הַיְינוּ** טַעְמָא דְּחַיְישִׁינַן לְפַרְעוֹן וְלִקְנוּנְיָא. וְסִבְרֵי רַבָּנַן אַחֲרָיוּת טָעוּת סוֹפֵר הוּא וְלֹכָךְ לֹא יְחַיֵּשׁ אֲפִילּוּ אֵין בּוֹ אַחֲרָיוּת וְכֵן לְרַב אִסֵּי תִּימַהּ אַמַּאי קָאָמַר מְשׁוּם דְּחַיְישִׁינַן לִקְנוּנְיָא לֵימָא מְשׁוּם דְּחַיְישִׁינַן שְׁמָא פָּרַע וּבִכְרֵי נִמְחַל שְׁעִבּוּדוֹ וְעַתָּה רוֹצֶה לַחֲזוֹר וְלִלּוֹת בּוֹ כְּדֵי לְהַרְוִיחַ פְּשִׁיטֵי דְּסַפְרָא וּמַלְוֶה נַמִּי רוֹצֶה בִּדְבָר שֶׁיִּטְרוֹף מִזְּמַן מוּקְדָּם וְי״ל מְשׁוּם פְּשִׁיטֵי דְּסַפְרָא לֹא יַפְסִיד לְלִקּוּחוֹת מִמּוֹן מְרוּבֶּה אַף עַל גַּב דְּרַב אִסֵּי חָיֵישׁ לְכָתַב לְלוֹת וְלֹא לָוָה וְעַתָּה רוֹצֶה לְלוֹת וּמַפְסִיד לְלִקּוּחוֹת מְשׁוּם פְּשִׁיטֵי דְּסַפְרָא הַיְינוּ מְשׁוּם שֶׁכְּבָר נָתַן לְסוֹפֵר וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְהַפְסִיד וְעוֹד שֶׁסּוֹבֵר הַמַּלְוֶה שֶׁיֵּצֵא הַקּוֹל מִשְּׁעַת כְּתִיבָה אֲבָל בְּשֶׁלָּוָה וּפָרַע לֹא הִפְסִיד פָּשׁוּט שֶׁנָּתַן לְסוֹפֵר וְעוֹד שֶׁיֵּרָא הַמַּלְוֶה שֶׁשָּׁמְעוּ הַפָּרִיעָה וְאַהֲלָוְאָה שֶׁנִּית לֹא נִכְתַּב הַשְּׁטָר:

תוספות

אַבַּיֵי אָמַר עֵדָיו בַּחֲתוּמָיו זְכִין לוֹ. מִכָּאן קָשָׁה לְרַשׁ"י דְּרִישׁ מַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (דף ב. ושם ד"ה לשטרות) דְּתָנַן בְּאֶחָד בְּנִיסָן רֹאשׁ הַשָּׁנָה לַמְּלָכִים וּמַפְרֵשׁ בְּגְמָרָא דְּנִפְקָא מִינָּהּ לְשִׁטְרֵי חוֹב הַמּוּקְדָּמִים וּפִרֵשׁ"י שֶׁאִם לֹא קָבְעוּ יוֹם לִתְחִלַּת שְׁנַת הַמֶּלֶךְ אֶלָּא כָּל מֶלֶךְ לְפִי מַה שֶּׁעוֹמֵד פָּעֲמִים שֶׁאֵין לְהֶבְחִין כְּגוֹן אם כָּתַב בּוֹ בְּכִסְלֵיו בְּשָׁנָה ג׳ לְמֶלֶךְ וּבָאוּ עֵדִים וְאָמְרוּ בְּשִׁחְתְּמָנוּ בּוֹ לֹא רָאִינוּ שֶׁהִלְוָהוּ אֶלָּא אָמַר הִלְוָה לָנוּ חֲתָמוֹ בְּאוֹתָהּ שֶׁשִּׁנִּינוּ כּוֹתְבִין שְׁטַר לְלוֹדָה אע״פ שֶׁאֵין מַלְוֶה עִמּוֹ אֲבָל רָאִינוּ שֶׁהִלְוָהוּ אוֹתָהּ מַלְוֶה בְּתַמּוּז בְּשָׁנָה ג׳ לְמֶלֶךְ וְאֵין אָנוּ יוֹדְעִים אִם קוֹדֶם לָכֵן אוֹ אַחֲרֵי כֵן שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים מָתַי עָמַד הַמֶּלֶךְ אִם בֵּין תַּמּוּז לְכִסְלֵיו שֶׁל אַחֲרָיו וַהֲוֵה לֵיהּ בִּכְסְלֵיו תְּחִלָּה א״כ מוּקְדָּם הוּא וּפְסוּל אוֹ בֵּין כִּסְלֵיו לְתַמּוּז שֶׁל אַחֲרָיו וַהֲוֵה לֵיהּ מְאוּחָר וְכָשֵׁר וְהַשְׁתָּא שֶׁקָּבְעוּ נִיסָן ר״ה הֲוֵה לֵיהּ תַּמּוּז תְּחִלָּה וְשָׁטַר מְאוּחָר הוּא וְכָשֵׁר וְהַשְׁתָּא לְאַבַּיֵי כה״ג לָאו מוּקְדָּם הוּא דְּעָדְיוּ בַּחֲתוּמָיו זְכִין לוֹ וּלְרַב אִסֵּי נַמִּי דְּלֵית לֵיהּ לָמָּה הוּצְרְכוּ לַעֲשׂוֹת תַּקָּנָה כֵּיוָן דְּלֵית לֵיהּ כּוֹתְבִין שְׁטַר לְלוֹדָה אֶלָּא בְּשִׁטְרֵי הַקְנָאָה וְעוֹד וְכִי רְגִילוּת הוּא שֶׁיִּשְׁכְּחוּ כָּל הָעוֹלָם וְהַסּוֹפֵר וּב״ד מָתַי עָמַד הַמֶּלֶךְ שֶׁהוּצְרְכוּ לַעֲשׂוֹת תַּקָּנָה בְּשֵׁבִיל כָּךְ וְעוֹד דַּהֲוֵה לֵיהּ לְמֵימַר דְּנִ״מ טוֹבָא בְּכָל שְׁטָרוֹת שֶׁלֹּא יָדְעוּ מֵאֵימָתַי לִגְבּוֹת כֵּיוָן דְּאֵין יוֹדְעִים מָתַי מַתְחֶלֶת שְׁנַת הַמֶּלֶךְ וְע״ק יוֹתֵר אַף אֵין מְקוֹמוֹ הַגָּה וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ דְּנִ״מ לְשִׁטְרֵי חוֹב הַמּוּקְדָּמִים הַיְינוּ בְּגוֹן שֶׁאִם עָמַד הַמֶּלֶךְ בְּכ״ט בְּאֲדָר כְּשֶׁגִּיעַ כ״ט בַּאֲדָר בְּשָׁנָה שֶׁל אַחֲרָיו פְּעָמִים יוֹשְׁבִים הַסּוֹפֵר בְּיוֹם אֶחָד וְיִכְתּוֹב שֶׁעָמַד הַמֶּלֶךְ אֶשְׁתְּקַד בְּאֶחָד בְּנִיסָן וְיִכְתּוֹב עַתָּה בְּכ״ט בַּאֲדָר שָׁנָה רִאשׁוֹנָה וְנִמְצָא שְׁטָר זֶה מוּקְדָּם שָׁנָה שְׁלִישִׁית וְזֶה פָּסוּל לִבְנֵי עִלָּמָא שְׁכּוֹתֵב עַתָּה שָׁנָה שֶׁל אֶשְׁתְּקַד אֲבָל בְּשֶׁקָּבְעוּ נִיסָן ר״ה לֹא יִטְעֶה דִּמְיוֹם שֶׁנִּי לְעַמִּידַת הַמֶּלֶךְ שֶׁהוּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן כָּתַב הַסּוֹפֵר שָׁנָה שְׁנִיָּה וּמִשָּׁם וְאֵילָךְ עַד נִיסָן הַבָּא:

מְשׁוּם דְּקָשְׁיָא לֵיהּ. לְאַבַּיֵי תִּימַהּ דִּבְשֵׁבִיל כָּךְ לֹא הוּצְרַךְ לוֹמַר עֵדָיו בַּחֲתוּמָיו זְכִין לוֹ דְּאֲפִילּוּ יִסְבּוֹר דְּאֵין זְכִין בְּרֹב אִסֵּי וּמִתְנִיתִין שְׁכּוֹתְבִין שְׁטַר לְלוֹדָה בְּשִׁטְרֵי הַקְנָאָה וְדִלְמָא מִיקְּרֵי וְכָתַב לֹא אֶמְרִי׳ יַעֲמִיד מִתְנָתֵנוּ בְּשֶׁחָיַב מוֹדֶה וְלֹא יְחַיֵּשׁ מְשׁוּם דְּחַיְישִׁינַן לְפַרְעוֹן וְלִקְנוּנְיָא כְּדְאָמַר בְּסָמוּךְ וְי״ל מְשׁוּם דְּקָשְׁיָא לְאַבַּיֵי לֹא נִיחָא לֵיהּ שִׁנּוּיָא דְּרַב אִסֵּי וּמִילְתָא בְּאִפֵּי נַפְשֵׁהּ הִיא וְלֹא קָאֵי אַדְּאָמַר אַבַּיֵי עֵדָיו בַּחֲתוּמָיו זְכִין לוֹ: **הַיְינוּ** טַעְמָא דְּחַיְישִׁינַן לְפַרְעוֹן וְלִקְנוּנְיָא. וְסִבְרֵי רַבָּנַן אַחֲרָיוּת טָעוּת סוֹפֵר הוּא וְלֹכָךְ לֹא יְחַיֵּשׁ אֲפִילּוּ אֵין בּוֹ אַחֲרָיוּת וְכֵן לְרַב אִסֵּי תִּימַהּ אַמַּאי קָאָמַר מְשׁוּם דְּחַיְישִׁינַן לִקְנוּנְיָא לֵימָא מְשׁוּם דְּחַיְישִׁינַן שְׁמָא פָּרַע וּבִכְרֵי נִמְחַל שְׁעִבּוּדוֹ וְעַתָּה רוֹצֶה לַחֲזוֹר וְלִלּוֹת בּוֹ כְּדֵי לְהַרְוִיחַ פְּשִׁיטֵי דְּסַפְרָא וּמַלְוֶה נַמִּי רוֹצֶה בִּדְבָר שֶׁיִּטְרוֹף מִזְּמַן מוּקְדָּם וְי״ל מְשׁוּם פְּשִׁיטֵי דְּסַפְרָא לֹא יַפְסִיד לְלִקּוּחוֹת מִמּוֹן מְרוּבֶּה אַף עַל גַּב דְּרַב אִסֵּי חָיֵישׁ לְכָתַב לְלוֹת וְלֹא לָוָה וְעַתָּה רוֹצֶה לְלוֹת וּמַפְסִיד לְלִקּוּחוֹת מְשׁוּם פְּשִׁיטֵי דְּסַפְרָא הַיְינוּ מְשׁוּם שֶׁכְּבָר נָתַן לְסוֹפֵר וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְהַפְסִיד וְעוֹד שֶׁסּוֹבֵר הַמַּלְוֶה שֶׁיֵּצֵא הַקּוֹל מִשְּׁעַת כְּתִיבָה אֲבָל בְּשֶׁלָּוָה וּפָרַע לֹא הִפְסִיד פָּשׁוּט שֶׁנָּתַן לְסוֹפֵר וְעוֹד שֶׁיֵּרָא הַמַּלְוֶה שֶׁשָּׁמְעוּ הַפָּרִיעָה וְאַהֲלָוְאָה שֶׁנִּית לֹא נִכְתַּב הַשְּׁטָר:

בְּשִׁטְרֵי הַקְנָאָה דְּהָא שַׁעְבּוּד נַפְשֵׁיהּ אִי הָכִי מַתְנִיתִין אִם יֵשׁ בָּהֶן אַחֲרָיוּת נְכָסִים לֹא יַחֲזִיר וְאוֹקִימְנָא כְּשֶׁחַיָּב מוֹדֶה וּמְשׁוּם שֶׁמָּא כָּתַב לִלּוֹת בְּנִיסָן וְלֹא לָוָה עַד תִּשְׁרֵי וְאָתֵי לְמִטְרַף לְקוּחוֹת שֶׁלֹּא כַּדִּין אַמַּאי לֹא יַחֲזִיר נֶחֱזֵי אִי בְּשִׁטְרֵי הַקְנָאָה דְּהָא שַׁעְבּוּד נַפְשֵׁיהּ לֵיהּ כִּי לֵיכָּא מַלְוֶה בַּהֲדֵיהּ אַמַּאי לֹא כְּתִבִינַן אִי בְּשִׁטְרֵי דִּלְאו הַקְנָאָה דְּאָמְרַת כִּי לֵיכָּא מַלְוֶה בַּהֲדֵיהּ לֹא כַּתְבִינַן מַתְנִיתִין כֵּיוָן דְּנָפַל אִתְרַע לֵיהּ וְחַיְישִׁינַן דִּלְמָא אִקְּרֵי וְכָתוּב אַבַּיֵי אָמַר עֵדָיו בַּחֲתוּמָיו זְכִין לוֹ וַאֲפִילּוּ שִׁטְרֵי דִּלְאו הַקְנָאָה מִשּׁוּם דְּקַשְׁיָא לֵיהּ כֵּיוָן דְּאָמְרַת בְּשִׁטְרֵי הַקְנָאָה כִּי לֵיתֵיהּ לְמַלְוֶה

הָא קָאָמַר לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם. מִשְׁמַע שֶׁהַלָּוֶה טוֹעֵן שֶׁהוּא מְזוּיָּף דְּלֵיכָּא לְמֵימַר מַה שֶּׁטָּעַן דְּלֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם הָיִינוּ שֶׁאוֹמֵר פָּרַעְתִּי דְּא"כ נֶהְדַּר לֵיהּ לַלָּוֶה לְצוּר ע"פ צַלּוּחִיתוֹ וְעוֹד דְּשָׁמוּאֵל לֹא הַיְיֵשׁ לְפָרְעוֹן וְקָשֶׁה דְּאֲפִילּוּ יֵשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת אֲמַאי לֹא יַחֲזִיר אִם לֹא יְקַיְּמֵנּוּ לֹא יִגְבֶּה כְּלוּם וְאִם יְקַיְּמֵנּוּ בְּדִין יִגְבֶּה וְאֵין לוֹמַר דְּהַיְישִׁינַן שֶׁמָּא יוֹצִיאֶנּוּ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו אוֹ עַל הַלְקוּחוֹת וְיִתּוֹמִים וְלֹא נִטְעֹן לָהֶם מְזוּיָּף מִשּׁוּם דְּלֹא שְׁכִיחִי כְּמוֹ שֶׁאֵין טוֹעֲנִין לְיִתְמֵי נָאנְסוֹ מִשּׁוּם דְּלֹא שְׁכִיחִי כְּדַאֲמְרִינַן בְּהַמּוֹכֵר (אֶת) הַבַּיִת (ב"ב דף ע: ושם) וְכֵיוָן דְּאֵין טוֹעֲנִין לְהוּ מְזוּיָּף גַּם אֵין טוֹעֲנִין לָהֶם פָּרוּעַ הוּא ע"ג דְּשָׁמוּאֵל סָבַר בְּפ' מִי שֶׁמֵּת (שם דף קנד: ושם) מוֹדֶה בְּשֶׁטָּר שֶׁכָּתְבוּ צָרִיךְ לְקַיְּמוֹ וְנֵאֱמָן לוֹמַר פָּרוּעַ הוּא בְּמִגּוֹ דְּאִי בְּעֵי אָמַר מְזוּיָּף מִכָּל מָקוֹם לֵיתְמֵי וְלִלְקוּחוֹת דְּלֹא טָעֲנִינַן מְזוּיָּף לֹא טָעֲנִינַן פָּרוּעַ הוּא הָא לֵיתָא דַּאֲפִילּוּ לֹא נִטְעֹן לָהֶם מְזוּיָּף הוּא נִטְעֹן לָהֶם פָּרוּעַ כְּדַאֲמְרִי' בְּהַמּוֹכֵר (אֶת) הַבַּיִת (שם דף ע: ושם) גַּבֵּי שְׁטַר כִּיס הַיּוֹצֵא עַל הַיְתוֹמִים דְּנִשְׁבַּע וְגוֹבֶה מֻחְזָקָה אֲבָל בְּפָלֹגְא דְּפִקְדוֹן טָעֲנִינַן לְהוּ הֶחֱזַרְתִּי כְּמוֹ אֲבִיהֶם שֶׁהָיָה נֶאֱמָן לוֹמַר הֶחֱזַרְתִּי בְּמִגּוֹ דְּאִי בָּעֵי אָמַר נָאנְסוּ וּלְכָךְ גַּם לָהֶם טָעֲנִינַן הֶחֱזַרְתִּי אַף עַל גַּב דְּלֹא טָעֲנִינַן לְהוּ נָאנְסוּ וְעוֹד דְּעֵל כָּרְחָךְ טָעֲנִינַן לְהוּ מְזוּיָּף אוֹ פָּרוּעַ דְּאִם לֹא כֵּן לֹא שָׁבְקַת חַיֵּי לְכָל בְּרִיָּה דְּיוֹכֵל כָּל אָדָם לְהוֹצִיא עַל הַיְתוֹמִים וּלְקוּחוֹת וְשֶׁלֹּא בְּפָנָיו שְׁטַר מִלְוָה אוֹ שְׁטַר מֶכֶר שֶׁעָשָׂה כִּרְצוֹנוֹ וְלֹא נִטְעֹן לָהֶם וְכֵן מוּכָח בְּפֶרֶק גֵּט פָּשׁוּט (שם דף קעד: ושם) דְּרַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ שָׁכִיב מֻרְעָ שֶׁאָמַר מָנֶה לְפְלוֹנִי בְּיָדִי אָמַר תְּנוּ נוֹתְנִין לוֹ אָמַר תְּנוּ אֵין נוֹתְנִין לוֹ אֶלָּא מִדְּתָנֵי מְפֹרָשׁ הֶחָתוּם בְּיָדוֹ אֵין נוֹתְנִין וְאִם אָמַר תְּנוּ לוֹ לְקַיְּמוֹ לִשְׁטָרֵי אֲלְמָנָה טָעֲנִינַן לְהוּ מְזוּיָּף אוֹ פָּרוּעַ הוּא בְּשִׁבּוּל יְתוֹמִים דְּרַב סָבַר בְּפ"ב דִּכְתוּבוֹת (דף יט.) מוֹדֶה בְּשֶׁטָּר שֶׁכָּתְבוּ אֵין צָרִיךְ לְקַיְּמוֹ וְלֹא טָעֲנִינַן פָּרוּעַ אֲ"כ אִי לֹא קַיְּימֵיהּ לְשִׁטְרֵיהּ טָעֲנִינַן מְזוּיָּף וְא"כ אֲמַאי לֹא יַחֲזִיר וְאֵין לוֹמַר כֵּיוָן דְּנֶפֶל אִתְּרַע לֵיהּ הִלְכָךְ אֲפִילּוּ יְקַיְּמֵנּוּ יֵשׁ לְחוּשׁ שֶׁמָּא מְזוּיָּף הוּא וּלְכָךְ קָאָמַר לֹא יַחֲזִיר פֵּן יִטְרוֹף בְּשִׁשְׁתִּבַּח הַנְּפִילָה דְּהָא אָמְרִינַן לְקַמָּן (דף טז:) אָמַר שְׁמוּאֵל מָצָא שֶׁטַּר הַקְּנָאָה יַחֲזִיר דְּאִי מִשּׁוּם כְּתָב לְלוֹת וְלֹא לָוָה כו' מִשְׁמַע דְּאֵין הַלָּוֶה בְּפָנֵינוּ שֶׁהוּא מוֹדֶה מִדְּקָאָמַר שֶׁמָּא כְּתָב לְלוֹת וְלֹא לָוָה וְאֲמַאי יַחֲזִיר נִיחוּשׁ שֶׁמָּא מְזוּיָּף הוּא וַאֲפִילּוּ אִם מַקִּיִּים אוֹתוֹ אֵינוֹ מוֹעִיל וְכֵן רַב אַסֵּי דְּאָמַר לְקַמָּן (דף יז.) הַמּוֹצֵא שֶׁטַּר שְׁכָתוּב בּוֹ הִנָּפֵק יַחֲזִיר אֲמַאי יַחֲזִיר נִיחוּשׁ שֶׁמָּא זִיֵּף חֲתִימַת הַדַּיְינִין וְ"ל דְּמִילְּתָא דְּשְׁמוּאֵל וְרַב אַסֵּי מְיִירֵי שֶׁאֵין הַלָּוֶה בְּפָנֵינוּ וּלְכָךְ יַחֲזִיר וְאֵין לוֹחֲשׁ שֶׁמָּא מְזוּיָּף הוּא וּכְשֶׁיִּרְצֶה לִגְבּוֹת נִטְעֹן מְזוּיָּף וְאִם יְקַיְּמֵנּוּ יִגְבֶּה וַאֲפִילּוּ אִם יָבֹא אח"כ הַלָּוֶה וְיִטְעֹן מְזוּיָּף הוּא אֵין לוֹחֲשׁ בֵּיוָן שֶׁבָּא לְיָדוֹ בֶּהֵיתֵּר וְכֵן מַשְׁמַע לְעִיל (דף ז:) דְּקָאָמַר וְאַחַר שֶׁמְּצָא שֶׁטַּר שֶׁנִּפַּל לְיַד דַּיָּין כו' מִשְׁמַע אִם הַמַּלְוֶה מְצָאוֹ גּוֹבֶה כֵּיוָן שֶׁבָּא לְיָדוֹ בְּהֵיתֵּר אֲבָל הֻכָּא בְּמִתְנִי' אֲיֵירֵי שֶׁהַלָּוֶה בְּפָנֵינוּ בְּשָׁעַת מְצִיאָה וְטוֹעֵן מְזוּיָּף וּלְכָךְ בֵּיוָן דְּאֵיכָא רִיעוּתָא דְּנִפֵּילָה וְגַם טוֹעֵן הַלָּוֶה בְּוַדַּאי מְזוּיָּף לֹא יַחֲזִיר כִּי יֵשׁ לְחוּשׁ שֶׁמָּא יִגְבֶּה מִיתוֹמִים וּלְקוּחוֹת אוֹ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו ע"י קִיּוּם הַשְׁטָר וְהַקִּיּוּם אֵינוֹ מוֹעִיל כִּי שֶׁמָּא טָרַח לְזַיֵּף הַשְׁטָר בְּטוֹב עַד שֶׁסְּבוּרִים הָעֵדִים שֶׁהִיא חֲתִימָתָן כִּי הַהִיא דְּגִט קִסוֹז (ב"ב דף קסז.) דְּמָנַח יְדִידֵיהּ אַזְוַרְנוּקָא וְכָתַב שְׁרָבָא בְּעַצְמוֹ הָיָה סָבוּר שֶׁהִיא חֲתִימָתוֹ וּמִיהוּ מִלְּוָה עַצְמוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁיִּגְבֶּה ע"י קִיּוּם לְפִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּאֱמֶת שֶׁהוּא מְזוּיָּף יִטְרַח לִסְתֹּר רְאָיָיתוֹ וְא"ת לְעִיל (דף ז:) דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בָּפָל לְיַד דַּיָּין הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ וְלֹא הַיְישִׁינַן לְפָרְעוֹן וְאַע"ג דְּמַשְׁמַע שֶׁהַלָּוֶה בְּפָנֵינוּ וְטוֹעֵן פָּרַעְתִּי דּוּקְיָא דְּרֵישָׁא דְּשָׁטַר וְאַמַּאי לֹא יְהֵא נֶאֱמָן לוֹמַר פָּרַעְתִּי בְּמִגּוֹ דְּאִי בָּעֵי אָמַר מְזוּיָּף הוּא דְּאִז לֹא יַחֲזִיר פֵּן יִגְבֶּה מִיתוֹמִים וּלְקוּחוֹת וַאֲפִילּוּ מְקוֹיָּם וְ"ל כְּדִפְרִישׁ וְי"ל דְּאֵין זֶה מִגּוֹ דְּסוֹף פָּרַעְתִּי שֶׁלֹּא יְכַחִישֶׁנּוּ שׁוּם מְלוֹמָר מְזוּיָּף כִּי יָרֵא פֵּן יְקַיְּמֵנּוּ וְאע"ג שֶׁהַקִּיּוּם אֵינוֹ מוֹעִיל לִגְבּוֹת בּוֹ מִכָּל מָקוֹם אֵין טוֹעֵן בְּרִצּוֹן דָּבָר שֶׁיְּכוֹל לְהַכְחִישׁוֹ וְאִם נֹאמַר שֶׁמָּן הַלְּוָה בְּעַצְמוֹ הוּא גּוֹבֶה ע"י קִיּוּם מְצִינוּ לְמֵימַר דְּדַרְיָי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ לֹא שֶׁיְּחַזִּירֶנּוּ לְמַלְוֶה שֶׁיֵּשׁ לְחוּשׁ פֵּן יוֹצִיאֶנּוּ עַל יְתוֹמִים וּלְקוּחוֹת אֶלָּא אִם יְקַיְּמֵנּוּ הַמַּלְוֶה בְּעוֹדוֹ בְּיַד הַמּוֹצֵא יִגְבֶּה מִן הַלָּוֶה וְלֹא הַיְישִׁינַן לְפָרְעוֹן: **דְּבָרִי** הַכֹּל יַחֲזִיר לְפָרְעוֹן וְלִקְנוּנְיָא לֹא הַיְישִׁינַן. וְלִשְׁמָא כְּתָב לְלוֹת בְּנִיסָן כו' נְמֵי לֹא הַיְישִׁינַן כִּדְאִבְּיי וְלִקְנוּנְיָא מִשּׁוּם יֵשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת לָא שַׁיְיךְ קְנוּנְיָא דְּבִשְׁלָמָא אַחֲרָיוּת נָקֵט דְּבִשְׁאֵין בּוֹ אַחֲרָיוּת לֹא שַׁיְיךְ קְנוּנְיָא דְּלֹא גְּבֵי מִמַּשְׁעַבְּדֵי הוּא דְּלֹא גְּבֵי מִמַּשְׁעַבְּדֵי דְּאַחֲרָיוּת גְּבֵי מִמַּשְׁעַבְּדֵי דְּאַחֲרָיוּת ס"ד הוּא אע"ג דְּלֹא יָדַע בְּרֵירְיֵיתָא דְּבִסְמוּךְ דְּכָתַב אִי לָאו טְעוּת סוֹפֵר הוּא מִבְּנֵי חֲרֵי נְמֵי לֹא גְּבֵי דְּכֵיוָן שֶׁמַּחֵל הַשְׁעְבּוּד מֵחֵל גַּם הַקֶּרֶן כְּמוֹ לְרַבִּי מֵאִיר וְכֵן מַשְׁמַע קְצָת דְּקָאָמַר מְחֻלּוֹקֶת כְּשֶׁאֵין בּוֹ אַחֲרָיוּת וְעַל זֶה קָאָמַר בְּתַר הָכֵי אֲבָל חַיֵּיב מוֹדֶה לְפָרְעוֹן וְלִקְנוּנְיָא לֹא הַיְישִׁינַן לְקַיְּמֵי גְּבֵי. בְּלֹא דִּיּוּקָא **הָא** מִבְּנֵי חֲרֵי גְּבֵי. דְּמִמַּעְטִי' מִבְּנֵי חֲרֵי לְקִמָּן אַחֲרָיוּת טָעוּת סוֹפֵר הוּא וְהַיְישִׁינַן לְפָרְעוֹן וְלִקְנוּנְיָא. וְאֲפִילּוּ מוֹדֶה שֶׁכָּתְבוּ אֶלָּא שֶׁאָמַר פְּרַעְתִּיו: **דִּבְרֵי הַכֹּל לֹא** יַחֲזִיר. דְּהַיְישִׁינַן לְפָרְעוֹן כִּדְקָאָמַר: **אַף עַל פִּי** שֶׁשָּׁנוּיִים מוֹדִים כו'. הַיְישִׁינַן לִקְנוּנְיָא: **בְּזמַן** שֶׁהַלָּוֶה מוֹדֶה. שֶׁהוּא חַיָּיב לו: **יַחֲזִיר לַמַּלְוֶה.** שֶׁאֵין כָּאן קְנוּנְיָא דְּלֹא גְּבֵי מִמַּשְׁעְבּוּדֵי: **גּוֹבֶה מִנְּכָסִים** מְשׁוּעְבָּדִים: **חֲנֵי תַּרְתֵּי מֵילֵי חֲנֵי.** וְאַתְּ אֲמָרְתְּ תִּיּוּבְתָּא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּחַדָּא וּמִשְׁנֵי אֵינוֹ גּוֹבֶה לֹא מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים וְלֹא מִבְּנֵי חוֹרִין. אִם אֵין הַלָּוֶה מוֹדֶה דְּשִׁטָּרָא דְּלֹא שְׁעִבֵּד בָּהּ נְכָסִים לְאוֹ שִׁטָּרָא הוּא וְהָוֶה בְּמַלְוֶה עַל פֶּה וְשָׁאנֵי עָלְיָא עֲדִיפִי: **וְרַבָּנָן סָבְרֵי.** לְהָא מְיָיתָא הֲוֵי שִׁטָּרָא שֶׁתְּהֵא בְּמַלְוֶה עַל פֶּה בְּעִדִּים הִלְכָךְ גְּבֵי מִבְּנֵי חֲרֵי וּלְהָכִי לֹא יַחֲזִיר דְּכֵיוָן דְּנָפֵל אִתְּרַע לֵיהּ וְאָמְרִינַן מְזוּיָּף הוּא כְּדְקָאָמַר לוֹ: **מִמְּשַׁעְבְּדֵי נַמִּי גְּבֵי.** כְּדְמִסְּפַרְשׁ לְקַמָּן אַחֲרָיוּת טָעוּת סוֹפֵר הוּא וְהַיְישִׁינַן לְפָרְעוֹן וְלִקְנוּנְיָא: **אֲבָל בְּשֶׁאֵין** חַיָּיב מוֹדֶה. וַאֲפִילּוּ מוֹדֶה שֶׁכָּתְבוּ אֶלָּא שֶׁאָמַר פְּרַעְתִּיו: **דִּבְרֵי הַכֹּל לֹא** יַחֲזִיר. דְּהַיְישִׁינַן לְפָרְעוֹן כִּדְקָאָמַר: **אַף עַל פִּי** שֶׁשָּׁנוּיִים מוֹדִים כו'. הַיְישִׁינַן לִקְנוּנְיָא: **בְּזמַן** שֶׁהַלָּוֶה מוֹדֶה. שֶׁהוּא חַיָּיב לו: **יַחֲזִיר לַמַּלְוֶה.** שֶׁאֵין כָּאן קְנוּנְיָא דְּלֹא גְּבֵי מִמַּשְׁעְבּוּדֵי: **גּוֹבֶה מִנְּכָסִים** מְשׁוּעְבָּדִים: **חֲנֵי תַּרְתֵּי מֵילֵי חֲנֵי.** וְאַתְּ אֲמָרְתְּ תִּיּוּבְתָּא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּחַדָּא וּמִשְׁנֵי

אֲבָל בְּשֶׁאֵין חַיָּיב מוֹדֶה דְּבֵרִי הַכֹּל לֹא יַחֲזִיר דְּהַיְישִׁינַן לְפָרְעוֹן תַּנְיָא כַּוְותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן וּתְיוּבְתָּא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּחַדָּא וְתִיוּבְתָּא דִּשְׁמוּאֵל בְּתַרְתֵּי מָצָא שְׁטָרֵי חוֹב וְיֵשׁ בָּהֶם אַחֲרָיוּת נְכָסִים אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוֹדִים לֹא יַחֲזִיר לֹא לְזֶה וְלֹא לְזֶה אֵין בָּהֶן אַחֲרָיוּת נְכָסִים בְּזמַן שֶׁהַלָּוֶה מוֹדֶה יַחֲזִיר לַמַּלְוֶה אֵין הַלָּוֶה מוֹדֶה לֹא יַחֲזִיר לֹא לְזֶה וְלֹא לְזֶה דְּבֵרִי רַבִּי מֵאִיר שֶׁהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר שְׁטָרֵי שִׁיּשׁ בָּהֶם אַחֲרָיוּת נְכָסִים גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים וְשֶׁאֵין בָּהֶם אַחֲרָיוּת נְכָסִים גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים תִּיוּבְתָּא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּחַדָּא דְּאָמַר לְרַבִּי מֵאִיר שְׁטָרֵי שֶׁאֵין בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים אֵינוֹ גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים וְלֹא מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין וְקָאָמַר בֵּין לְר' מֵאִיר בֵּין לְרַבָּנָן לֹא חַיְישִׁינַן לְקְנוּנְיָא וּבְרֵייתָא קָתָנֵי שֶׁטָּר שֶׁאֵין בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים מְמַשְׁעְבְּדֵי הוּא דְּלֹא גְּבֵי הָא מִבְּנֵי חוֹרִין מִגְּבָא גְּבֵי וְקָתָנֵי בֵּין לְר"מ בֵּין לְרַבָּנָן חַיְישִׁינַן לִקְנוּנְיָא דְּקָתָנֵי אע"פ שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוֹדִים לֹא יַחֲזִיר לֹא לְזֶה וְלֹא לְזֶה אַלְמָא חַיְישִׁינַן לִקְנוּנְיָא וְהָא הֲנֵי תַּרְתֵּי הוּא

חדא

בְּעַלְמָא קָאָמַר לֵיהּ מָצָא שֶׁטַּר הַקְּנָאָה בְּשׁוּק כו':

מאי

אגרות קודש

[ה'תשל"ב]

התחזקות בבטחון **אמיתי** בהשם – נוסף על העיקר שזהו מיסודי אמונתנו – ה"ז ג"כ רפואה באופן **ישר** להנ"ל (וגם הרופאים מודים בזה). חת"ת. אזכיר עה"צ.

דְּאָמַר שלא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם והשטר מזויף, ואם כן לדבריו השטר מעולם לא נכתב על ידו, ולא קיבלו חזרה מהמלוה לאחר הפרעון ולא יתכן שהשטר נפל מידו, וממילא אין לו שום תביעה כלפי השטר.

נמצא שלרב אסי ולאביי מדובר במשנה באופן שהלווה מודה בחובו, ונחלקו במה שאמר רבי מאיר שאם יש בשטר אחריות נכסים שלא יחזירנו, שלרב אסי הטעם הוא כי אנו חוששים שמא השטר מוקדם ויבוא לטרוף לקוחות מהזמן הכתוב בו שלא כדין, ולאביי [שאין חשש זה משום שעדיו בחתומיו זכין לו] אנו חוששים שמא כבר פרע ועתה הם עושים קנוניא על הלקוחות. ואם אין בו אחריות נכסים, שאין גובה מלקוחות, יחזיר למלוה ויגבה מהלווה בלבד, שהלא הוא מודה בחובו. ולשמואל מדובר במשנה שאין הלווה מודה בחובו, ולכן אין מחזירים את השטר למלוה כאשר יש בו אחריות נכסים, ואילו כשאין בו אחריות נכסים אי אפשר לגבות בו כלל, ולכן ניתן להחזירו למלוה לצור על פי צלוחיתו.

הגמרא מביאה אמוראים אחרים שגם כן נחלקו בפירוש המשנה: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַחֲלוֹקֶת רבי מאיר וחכמים האם בשטר שאין בו אחריות נכסים אפשר להחזירו למלוה, היא בְּאופן שֶׁאֵין הַחַיָּיב [–הלווה] מוֹדֶה בחובו, אלא טוען שהשטר מזויף. דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר, שְׁטָר חוב שֶׁאֵין בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים – שלא נכתב בו שהלווה משעבד את קרקעותיו לצורך פריעת החוב אֵינוֹ גּוֹבֶה בו לֹא מִמְּשַׁעְבְּדֵי – מקרקעות שבמכר הלווה ללקוחות לאחר הלוואה וְלֹא מִבְּנֵי חֲרֵי – מקרקעות שברשות הלווה, ומחמת כן אין סיבה שלא להחזיר את השטר, שהרי השטר אינו ראוי כלל לגבייה, ומה שמחזירים אותו למלוה הוא רק משום שהשטר ראוי לשמש את המלוה כביסוי לצלוחיתו. וְרַבָּנָן סָבְרֵי, (מִמְּשַׁעְבְּדֵי הוּא דְּלֹא גָּבֵי, אבל מִבְּנֵי חֲרֵי) מִגְבָא גָּבֵי על ידי השטר, וכיון שהשטר ראוי לגבייה אין מחזירים אותו למלוה, משום שמחמת הנפילה אנו חוששים שמא השטר מזויף כדברי הלווה. אֲבָל בְּשֶׁהַחַיָּיב מוֹדֶה בחובו, דִּבְרֵי הַכֹּל יַחֲזִיר המוצא את השטר למלוה וְלֹא חַיְישִׁינַן לְפַרָעוֹן וְלִקְנוּנְיָא – ואין חוששים שמא פרע הלווה את חובו, ומה שהוא מודה הוא קנוניא עם המלוה להוציא את הנכסים מיד הלקוחות, אלא אנו אומרים שהודאתו היא אמת, ומחמת הודאתו מחזירים את השטר למלוה בכדי שיגבה בה את חובו.

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מַחֲלוֹקֶת רבי מאיר וחכמים האם בשטר שאין בו אחריות נכסים אפשר להחזירו למלוה, היא בְּשֶׁהַחַיָּיב [–כשהלווה] מוֹדֶה שלוה ולא פרע, דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר, שְׁטָר חוב שֶׁאֵין בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים, מִמְּשַׁעְבְּדֵי הוּא דְּלֹא גָּבֵי, אֲבָל מִבְּנֵי חֲרֵי שברשות הלווה מִגְבָא גָּבֵי, ומשום כך, כיון שלא נכתב בשטר שיעבוד הנכסים מחזירים למלוה כיון שאין בזה הפסד ללקוחות, ומה שהמלוה גובה מהלווה, הוא ודאי כדין, שהרי הלווה מודה שלוה ולא פרע. וְרַבָּנָן סָבְרֵי, שגם שטר שלא נכתב בו שיעבוד הנכסים מִמְּשַׁעְבְּדֵי שנמכרו ללקוחות נַמֵּי גָּבֵי, משום שהם סוברים 'אחריות טעות סופר', וכמו שיתבאר לקמן (יד.), וההלוואה היתה על דעת שישועבדו הנכסים. ומשום כך, למרות ששניהם מודים שהחוב קיים, אין מחזירים את השטר למלוה מחשש שמא החוב פרוע והודאת הלווה היא מחמת קנוניא שעשו הלווה והמלוה ביניהם לגבות את הקרקעות מהלקוחות שלא כדין. אֲבָל בְּשֶׁאֵין הַחַיָּיב [–הלווה] מוֹדֶה בחובו, אלא טוען שלא לוה, או אפילו מודה שלוה אלא שטוען שפרע את חובו, דִּבְרֵי הַכֹּל [–בין לרבי מאיר ובין לחכמים] לֹא יַחֲזִיר המוצא למלוה את השטר משום דְּחַיְישִׁינַן לְפַרָעוֹן כדברי הלווה.

מביאה הגמרא בריייתא בענין זה: תַּנְיָא כָּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן – מצינו בריייתא שנאמר בה כשיטת רבי יוחנן, ומבריייתא זו ישנה תְּיוּבְתָּא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בַּחֲדָא – קושיא אחת על דברי רבי אלעזר וּתְיוּבְתָּא דִּשְׁמוּאֵל בְּתַרְתֵּי – ושתי קושיות על דברי שמואל. מְצָא שְׁטָרֵי חוֹב וְיֵשׁ בָּהֶם אַחֲרָיוּת נְכָסִים, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם – המלוה והלווה מוֹדִים שהחוב עודנו קיים, לֹא יַחֲזִיר המוצא את השטר לֹא לָוֶה – המלוה וְלֹא לָוֶה – הלווה, משום שאנו חוששים שמא נפרע החוב והשטר נפל מיד הלווה, אלא שעשו ביניהם קנוניא שהלווה יודה בחוב ויגבו מהלקוחות שלא כדין. ודין זה הוא בין לרבי מאיר ובין לרבנן. אבל אם אֵין בָּהֶן אַחֲרָיוּת נְכָסִים, בִּזְמַן שֶׁהַלָּוֶה מוֹדֶה שלוה ולא פרע, יַחֲזִיר לַמַּלְוֶה כיון שזהו שטר שלא נכתב בו שיעבוד הנכסים ולא שייך בו הפסד ללקוחות, ואילו מה שהמלוה גובה מהלווה, זוהי גבייה כדין, שהרי הלווה מודה שלוה ולא פרע. ובאופן שֶׁאֵין הַלָּוֶה מוֹדֶה בחיובו, כגון שאומר שלא לוה מעולם, או שמודה שלוה אבל טוען שפרע את חובו, לֹא יַחֲזִיר המוצא את השטר לֹא לָוֶה – המלוה וְלֹא לָוֶה – הלווה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וטעמו, משום שֶׁהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר שְׁטָרֵי חוב שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם אַחֲרָיוּת נְכָסִים גּוֹבֶה מִנְכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים, כיון שנכתב בשטר שהקרקעות משועבדות לגביית החוב, ובשעת קניית הקרקעות ידעו הלקוחות שהם קונים קרקע משועבדת לגביית החוב, וקיבלו על עצמם סיכון זה, וְשֶׁאֵין בָּהֶם אַחֲרָיוּת נְכָסִים גּוֹבֶה רק מִנְכָסִים בְּנֵי חוֹרִין שברשות הלווה, כיון שלא נכתב בשטר שהקרקעות משועבדות לגביית החוב, ובשעת קניית הקרקעות לא ידעו הלקוחות שהן משועבדות לצורך כך, ולכך הוא חילק בברייתא בדין השבת השטר בין שטר שיש בו אחריות לשטר שאין בו. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֶחָד זֶה – שטר שנכתב בו שיעבוד קרקעות, וְאֶחָד זֶה – שטר שלא נכתב בו שיעבוד קרקעות, גּוֹבֶה מִנְכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים, כיון ש'אחריות טעות סופר' כמו שיתבאר בגמרא לקמן (יד.), והדבר ידוע לכל שכל הלוואה היא על דעת שקרקעות הלווה משתעבדים לצורך פרעון החוב, ועל דעת כן קנו הלקוחות את הקרקעות. ולכך הם סוברים שגם שטר שאין בו אחריות נכסים דינו כשטר שיש בו אחריות המבואר בתחילת הברייתא, שלא יחזיר כלל אפילו שניהם מודים, כיון שאנו חוששים שהשטר פרוע ועשו קנוניא ביניהם לגבות מלקוחות.

דברי הברייתא הם כדברי רבי יוחנן, ויש להקשות ממנה על רבי אלעזר בדבר אחד, ועל שמואל בשנים. שמה שאמרנו תְּיוּבְתָּא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בַּחֲדָא, היינו כלפי מה דְּאָמַר רבי אלעזר שלְרַבִּי מֵאִיר שְׁטָר שֶׁאֵין בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים אֵינוֹ גּוֹבֶה מִנְכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים וְלֹא מִנְכָסִים בְּנֵי חוֹרִין, וְכֵן דְּקָאָמַר רבי אלעזר שפֵּין לְרַבִּי מֵאִיר וּבֵין לְרַבָּנָן לֹא חַיְישִׁינַן לְקִנּוּנְיָא, ואילו בְּבְרַייְתָא קָתָנֵי – בברייתא מבואר ממה שנאמר 'שהיה רבי מאיר אומר שטרי חוב שיש בהם אחריות נכסים גובה מנכסים משועבדים', שבְּשֶׁאֵין בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים, אמנם מִמְּשַׁעְבְּדֵי שנמכרו ללקוחות הוּא דְּלֹא גָּבֵי חָא [–אבל] מִנכסים בְּנֵי חוֹרִין שברשות הלווה מִגְבָא גָּבֵי, ולא כדברי רבי אלעזר שביאר בדברי רבי מאיר שאין גובים כלל בשטר זה. וּכמו כן קשה דְּקָתָנֵי [–מבואר בדברי הברייתא] שפֵּין לְרַבִּי מֵאִיר וּבֵין לְרַבָּנָן חַיְישִׁינַן לְקִנּוּנְיָא, דְּקָתָנֵי – שהרי נאמר בתחילת הברייתא, 'מצא שטרי חוב ויש בהם אחריות נכסים אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוֹדִים לֹא יַחֲזִיר לֹא לָוֶה וְלֹא לָוֶה' משום שאנו חוששים שמא החוב כבר נפרע והשטר נפל מיד הלווה, אלא שעשו המלוה והלווה קנוניא ביניהם, שהלווה יודה בחובו ויחזירו את השטר למלוה ויגבה קרקעות מהלקוחות שלא כדין, אֶלָּמָא – מוכח אם כן, שבין לרבי מאיר ובין לחכמים חַיְישִׁינַן לְקִנּוּנְיָא בין המלוה ללווה, ולא כדברי רבי אלעזר שסבר שבאופן שהלווה מודה בחובו מחזירים שטר שיש בו שיעבוד נכסים, ואין חוששים שעשו המלוה והלווה קנוניא ביניהם.

מקשה הגמרא: מדוע אמרת שמהברייתא קשה על דברי רבי אלעזר קושיא אחת, וְהָא תָּנֵי תַּרְתֵּי הוּא – הרי ישנן שתי קושיות מהברייתא על רבי אלעזר: א. בביאור שיטת רבי מאיר, האם בשטר שאין בו אחריות נכסים גובה מנכסים בני חורין או שאינו גובה כלל. ב. בביאור שיטת רבי מאיר וחכמים בשטר שראוי לגבייה מלקוחות והלווה מודה שלא פרע את חובו, האם חוששים לפרעון וקנוניא או שאין חוששים.

מיישבת הגמרא: לעולם אין אלו שתי קושיות אלא קושיא חֲדָא הוּא, משום דְּחַד טַעַם הוּא, דְּמִשּׁוּם דְּקָאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בביאור המשנה שַׁמַּחֲלוֹקֶת רבי מאיר וחכמים הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁאֵין חַיָּיב [–הלוואה] מוֹדֶה בחובו אלא טוען שהשטר מזויף, ונחלקו התנאים האם מחזירים למלוה שטר שאין בו אחריות נכסים, משום כך הוּא מָתָרֵץ הָכִי שלרבי מאיר אין גובים כלל בשטר זה אלא מחזירים את השטר למלוה רק כדי לצור על פי צלוחיתו, ולא כדברי הברייתא שלרבי מאיר גובה בשטר זה מקרקעות בני חורין. וכיון שאמר 'מחלוקת בשאין חייב מודה', הוצרך רבי אלעזר לסיים 'אבל בשחייב מודה כדברי הכל יחזיר' ולבאר שהטעם שיחזיר הוא משום שאין חוששים שמא החוב נפרע וההודאה היא לצורך קנוניא, וגם זה לא כדברי הברייתא הסוברת שחוששים לפרעון ולקנוניא. וכיון שכל מהלך הדברים הוא משורש אחד, שתי הקושיות הן בקושיא אחת.

ומה שאמרנו תְּיוּבְתָּא דִּשְׁמוּאֵל בְּתַרְתֵּי, חֲדָא – קושיא אחת יש להקשות על שמואל, כְּרַבִּי אֶלְעָזָר – כמו שקשה על רבי אלעזר, דְּהָא שמואל מוֹקֵי מַתְנִיתִין – מבאר את מחלוקת רבי מאיר וחכמים במשנה בְּאוֹפֶן שֶׁאֵין חַיָּיב [–הלוואה] מוֹדֶה בחובו, וכדברי רבי אלעזר, ואילו בדברי הברייתא מבואר שמחלוקת רבי מאיר וחכמים היא בשטר שאין בו אחריות נכסים והלוואה מודה שלא נפרע החוב. וְחָדָא – וקושיא נוספת יש להקשות על שמואל, מהא דְּאָמַר שְׁמוּאֵל (לקמן טז:) מָצָא שְׁטַר הַקְנָאָה בַּשּׁוּק יַחֲזִיר לְבָעָלִים – למלוה, ואפילו אם הלוואה אינו מודה, והיינו משום שלֹא חַיְישִׁינַן לְפַרָעוֹן, כיון שאם היה הלוואה פורע את חובו, היה מוודא שהמלוה קרע את השטר בכדי שלא יגבה ממנו שוב בשטר זה, ויש להקשות תְּיוּבְתָּא מִדְּקָתָנֵי הָכָא – ממה שנאמר בברייתא, שבשטר שנכתב בו שנכסי הלוואה משועבדים לפרעון החוב, בין לרבי מאיר ובין לחכמים אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוֹדִים שהחוב אינו פרוע לֹא יַחֲזִיר לֹא לָוֶה [–המלוה] וְלֹא לָוֶה [–הלוואה], מחשש שמא כבר נפרע החוב ותהיה גבייה נוספת שלא כדין, אַלְמָא חַיְישִׁינַן לְפַרָעוֹן בשטר שנפל, ואפילו כשהלוואה מודה שלא פרע את חובו, וְכָל שֶׁכֵּן הָכָא בדינו של שמואל דְּלֹא מוֹדֶה הלָוֶה, שהרי הוא אינו לפנינו שיוכל להודות, דְּחַיְישִׁינַן לְפַרָעוֹן – שיש לחשוש שמא פרע הלווה את חובו ומידו נפל השטר, והחזרת השטר למלוה תגרום לגבייה שלא כדין.

הגמרא מבררת את דעת חכמים שגובים מקרקעות גם ללא שיש בשטר אחריות נכסים: אָמַר שְׁמוּאֵל, מַאי טַעְמַיְיהוּ דְּרַבָּנָן, משום דִּכְתִיב, מה שלא נכתב בשטר אַחֲרָיוּת נכסים, טָעוּת סוֹפֵר הוּא שהשמיט מלכתוב דבר זה, וודאי שההלוואה היתה רק על מנת שישתעבדו נכסי הלווה לצורך פרעון החוב, משום שאין אדם נותן מממונו לאחר ללא ערבות מספקת.

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רָבָא בַּר אִיתַי לְרַב אִידִי בַּר אָבִין, וּמִי אָמַר שְׁמוּאֵל הָכִי שאחריות טעות סופר, וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל, סופר הכותב שטר מכר צריך להימלך במוכר ולשאלו האם הוא מקבל על עצמו גם שֶׁבַח שישביח הלוקח בנכס, שאם תטרף השדה מידי הלוקח ישלם לו המוכר גם את השבח שהשביחה השדה עד שנגבתה לבעל חובו, וכן אם משתעבד, לפצות את הלוקח לכשתטרף, מִשֶּׁפֵּר – עידית שבנכסיו, וְכן אם לכתובו בשטר שִׁעְבּוּד נכסים צָרִיךְ לֵימָּלֵךְ על כך עם המוכר, שיש משתעבדים לזה ולא לזה. הרי ששמואל סובר שאחריות אינה טעות סופר שהרי יש להימלך עליה, ושמא נמלך בו וסירב.

מבררת הגמרא: לֵימָא מַאן דְּאָמַר הָא – האם נאמר שהאמורא שאמר בשם שמואל סברא זו של אחריות טעות סופר, לֹא אָמַר הָא – אינו האמורא שאמר בשם שמואל את הדין שצריך הסופר להימלך, אלא דינים אלו נאמרו על ידי שני אמוראים שנחלקו בשיטת שמואל.

מיישבת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, כָּאן – דברי שמואל שאמר סברא זו של אחריות טעות סופר, נאמרו בְּשֶׁטַר הַלְוָאָה, דִּלֹא יָהֵיב אינש לזוזי בְּכִדְי – מכיון שאין לאדם רווח בהלוואת מעות, לכך אין הוא מלוה את מעותיו ללא שעבוד נכסי הלווה לפרעון החוב, ואף אם לא נכתב השעבוד בשטר אין להסתפק בדבר אלא ודאי היתה ההלוואה על דעת כן. ואילו כָּאן – הדין שצריך הסופר להימלך במוכר קודם כתיבת שבח שפר ושעבוד בשטר מדובר בְּמָקָּח וּמִמְכָּר, שבזה אין השעבוד מוכרח משום דַּעֲבִיד אינש דְּזָבֵין אַרְעָא ליוֹמֵיהּ – יתכן שאדם יקנה קרקע גם אם יש ספק על המכירה שתהיה רק לזמן קצר ויתכן שלאחר יום אחד יגבו אותה ממנו. וטעם הדבר הוא, משום שיתכן ולא יטרפוה ממנו כלל, ואפילו אם יטרפוה ממנו, אפשר וידהיה זה רק לאחר זמן מרובה ובתוך זמן זה הוא יאכל פירות הרבה מהקרקע. ולכך צריך הסופר להימלך במוכר, האם ברצונו לשעבד את נכסיו ללוקח, ואם כן, באיזה שעבוד.

מביאה הגמרא ראיה לחילוק: כִּי הֵהִיא – כמו במעשה דַּאֲבוּהּ בַּר אִידִי זָבֵין עִילְוָתָא מַאֲחֵיהּ – קנה קרקע מעולה מאחותו, וְאָתָא בַּעַל חוֹב של המוכרת וּמָרְפָא מִינֵיהּ – מאבוה בר אידי, כיון שהיתה הקרקע משועבדת לפרעון החוב. אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּמַר שְׁמוּאֵל – בא אבוה בר אידי לפני שמואל, ותבע את אחותו שתחזיר לו את דמי הקרקע שנטרפה מחמת חוב שלה. אָמַר לֵיהּ – לאבוה בר אידי, האם כָּתְבָה לָךְ אחותך בשטר המכירה אַחֲרָיוּת נכסים. אָמַר לֵיהּ אבוה בר אידי, לֹא. אָמַר לֵיהּ שמואל לאבוה בר אידי, אִם כֵּן שלא נכתב שעבוד בשטר, זִיל לִשְׁלָמָא – לֵךְ לשלום, ואין מה לדון בתביעה זו, שהרי לא נכתב בשטר שהמוכרת שיעבדה את נכסיה למקרה שיגבו ממך קרקע זו, ומחלת בכך על תביעה זו. אָמַר לֵיהּ אבוה בר אידי לשמואל, וְהָא מַר הוּא דְּאָמַר אַחֲרָיוּת טָעוּת סוֹפֵר הוּא, ואף שלא נכתב כאילו נכתב. אָמַר לֵיהּ שמואל, הָנֵי מִילֵּי בְּשִׁטְרֵי הַלְוָאָה, אֲבָל בְּשִׁטְרֵי מֶקַח וּמִמְכָּר, לֹא, משום דַּעֲבִיד אינש דְּזָבֵין אַרְעָא לִיוֹמֵיהּ וכמו שנתבאר.

אגב דינים אלו של גביית קרקעות מלקוחות על ידי בעלי חוב של המוכרים, מביאה הגמרא קובץ דינים בענין שעבוד קרקעות: אָמַר אַבַּיֵי, רְאוּבֵן שֶׁמָּכַר שָׂדֶה לְשִׁמְעוֹן בְּאַחֲרָיוּת שאם יטרפו הקרקע משמעון ישלם לו, וְבָא בַּעַל חוֹב דִּרְאוּבֵן וְקָא טָרֵיף לֵיהּ לקרקע מִינֵיהּ [–משמעון] מחמת שהיתה משועבדת לפרעון החוב, דִּינָא הוּא, נכון הוא על פי הדין דְּאָזֵיל רְאוּבֵן וּמְשַׁתְּעֵי דִּינָא בַּהֲדֵיהּ – שיכול ראובן ללכת ולהתדיין עם הבעל חוב כדי למנוע ממנו לטרוף את הקרקע, ולטעון כנגדו שהחוב פרוע או שמעבד את החוב כנגד תביעה אחרת שיש לו על הבעל חוב, וְלֹא מָצֵי אָמַר לֵיהּ הבעל חוב למוכר, לַאו בַּעַל דְּבָרִים דִּידִי אַתְּ – כיון שאיני גובה את הקרקע ממך אלא מהלוקח ממילא הלוקח הוא הבעל דבר ורק הוא יכול לטעון עלי בבית דין, ואם יש לך עלי תביעה אחרת, עליך לתבוע אותי בבית דין. משום דְּאָמַר לֵיהּ המוכר לבעל חוב, דְּמַפְקַת מִינֵיהּ עֲלַי דִּידִי הָדַר – מה שתוציא ממנו יחזור עלי, כלומר אם תטרוף את הקרקע מהלוקח, הוא יחזור ויגבה ממני את דמיה כיון שהמכירה היתה באחריות, ומשום כך אף אני בעל דבר. אִיבָּא דְּאָמְרִי, אֲפִילּוּ אם מכירת הקרקעות היתה שֶׁלֹּא בְּאַחֲרָיוּת, נַמִּי יכול המוכר לבוא ולהתדיין עם הבעל חוב למרות שאין הלוקח יכול לתבוע ממנו את דמי הקרקע, משום דְּאָמַר לֵיהּ המוכר לבעל חוב, לֹא נִיחָא לִי דְּלֵיהֱוֵי לְשִׁמְעוֹן הלוקח תַּרְעוֹמֶת עָלַי שמכרתי לו קרקע שבעל חובי עומד לטרוף אותה.

דין נוסף בעניין שעבוד קרקעות: וְאָמַר אַבַּיֵי, רְאוּבֵן שֶׁמָּכַר שָׂדֶה לְשִׁמְעוֹן שֶׁלֹּא בְּאַחֲרָיוּת, וְלאחר המכירה יָצְאוּ עָלֶיהָ עכסין – עוררין הטוענים לבעלות על הקרקע ואומרים שלנו היא, ורוצה הלוקח לחזור בו מהמכירה. אם רוצה הוא לחזור בו עַד שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק בָּהּ – קודם שגמר את קנין החזקה בקרקע,

---

כאשר האדם לומד תורה, שעל-ידי-זה מתאחד שכלו עם חכמת התורה ביחוד נפלא שאין יחוד כמוהו, אזי נעשים ישראל וקודשא-בריך-הוא כולא חד.

משיחת שבת פרשת בראשית ה'תשכ"ז

וּמִשֶּׁנֵּי חָדָא הוּא דְּחַד טַעְמָא הוּא. טַעַם אֶחָד הַזְקִיקוֹ לְרַבִּי אֶלְעָזָר לוֹמַר אֶת שֶׁתִּיהֶן דְּמִשּׁוּם דְּקָאָמַר מְחֻלּוֹקֶת דְּמַתְנִיתִין בְּשֶׁאֵין חַיָּיב מוֹדֶה הוֹזְקַק לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ גּוֹבֶה אֲפִילּוּ מִבְּנֵי חוֹרִין וְכֵיוָן דְּהוּצְרַךְ לְסַיֵּים אֲבָל כְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה בְּדָבָר הַכֹּל יְחֻיָּיר הוֹזְקַק לוֹמַר לֹא חַיִּישִׁינַן לְקִנְיָא: שֶׁצַּר הַקְּנָאָה. דְּלִיבָּא לְמֵימַר כְּתֹב לְלוֹת וְלֹא לָזֶה דְּהָא אֲפִילּוּ לֹא לָזֶה שֶׁעַבִּיד נַפְשֵׁיהּ: וְלֹא חַיִּישִׁינַן לְפַרְעוֹן. אֲפִילּוּ אֵין חַיָּיב מוֹדֶה דְּאִם אֵיתָא דְּפַרְעֵיהּ מִקְּרֵי הָוָה קָרֵע לֵיהּ וְהָבָא קָתָנֵי אע"פ שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה. וְכ"ש בְּשֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה. וְהָא לָא קָשְׁיָא לְר' אֶלְעָזָר דְּהוּא אָמַר בְּשֶׁאֵין חַיָּיב מוֹדֶה לֹא יְחַזִּיר שׁוּם שֶׁטֶר הָרְאוּי לִגְבּוֹת דְּהַאי דְּקָאָמַר ר' מֵאִיר יְחַזִּיר מִשּׁוּם דְּלָאו בַּר גְּבִייָה הוּא: מַאי טַעֲמַיְיהוּ דְּרַבָּנָן. דְּאָמְרִי כִּי אֵין בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים גּוֹבֶה אַף מִן הַמְּשׁוּעְבָּדִים:

אַחֲרָיוּת טָעוּת סוֹפֵר הוּא. כְּשֶׁאֵינוֹ כָּתוּב בַּשֶּׁטֶר סוֹפֵר הוּא שֶׁטָּעָה אֲבָל זֶה לֹא לָזֶה לוֹ מְעוּתָיו בְּלֹא אַחֲרָיוּת נְכָסִים דְּלֹא שְׁדֵי אִינָשׁ זוּזֵי בְּכִדְּי שֶׁכֵּן לְפִי שֶׁמִּי שֶׁיִּרְצֶה לְמַכֵּר יִמָּלֵךְ. הַסּוֹפֵר צָרִיךְ לִימָּלֵךְ בְּמוֹכֵר שָׁדֶה לְחַבִּירוֹ לִישָׁאֵל הַיְמִנוּ אִם יִקְבֹּל עָלָיו לְכָתּוֹב בַּשֶּׁטֶר הַמְכִירָה שֶׁהוּא שִׁיעְבֵּד לוֹ נְכָסָיו לְמִכִירָה זוֹ שֶׁאִם יָבֹא בַּעַל חוֹבוֹ וְיִטְרְפֶנָּה מִן הַלּוֹקֵחַ לוֹקֵחַ זֶה הַקַּרְקַע וְהַחֹבֵשׁ שֶׁהִשְׁבִּיחַ בָּהּ לְפָנֵי שֶׁיִּרְצֶה מִשְׁפֵּר עִידִּית שֶׁבִּנְכָסִים וְאִם לֹא נִמְלַךְ בּוֹ לֹא יְכַתּוֹב שֶׁיֵּשׁ מוֹכֵר שֶׁאֵין מַקְבֵּל עָלָיו אַחֲרָיוּת וְאַף אִם קִבֵּל עַל הַקַּרְקַע לֹא קִבֵּל עַל הַשְׁבָּחָה וְאַף אִם קִבֵּל עַל שְׁנֵיהֶם לֹא קִבֵּל עַל הַהֹלוֹחַ שִׁיּוּבְּדָה

וְיֵשׁ לוֹ שְׁבָח. שֶׁהַגְּנָזִל לוֹקֵחַ הַקַּרְקַע עִם הַשְּׁבָח וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם לְלוֹקֵחַ רַק הַיְצִיאָה כְּדִין יוֹרֵד לְתוֹךְ שָׂדֶה חֲבֵירוֹ שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת דְּאִם הַשְּׁבָח יֶתֵר עַל הַיְצִיאָה נוֹתֵן לוֹ אֶת הַיְצִיאָה וְאוֹתוֹ שְׁבָח הַיֶּתֶר יִקַּח הַלּוֹקֵחַ מִן הַגְּנָזִל וּמְיַרֵּי שֶׁגְּנָזָלָהּ רֵיקָנִית: **וּשְׁמוּאֵל** אָמַר מָעוֹת יֵשׁ לוֹ. אֲפִילּוּ קַנְאָהּ שֶׁלֹּא בְּאַחֲרָיוּת כְּדִפ"ֽ. לְעִיל וְכֵן מִשְׁמַע דְּמְיַרֵּי דּוּמְיָא דְּהָבִיר בָּהּ שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ דִּלְקַמָּן דְּמְיַרֵּי עַל בְּרָחָךְ שֶׁלֹּא בְּאַחֲרָיוּת כְּדַקָּאָמַר שְׁמוּאֵל מָעוֹת מִתְּנָה דְּאִי בְּאַחֲרָיוּת אֲמַאי מָעוֹת מִתְּנָה:

סֵיפָא נִימָא בְּגוֹזֵל כו'. מַרִישָׁא עַצְמָהּ הָיָה יָכוֹל לְהַקְשׁוֹת כְּדַמַּקְשֶׁה בְּסָמוּךְ אֶלָּא כְּמָה שֶׁיָּכוֹל לְהַקְשׁוֹת מִשְּׁבָח גּוּפֵיהּ פְּרִיךְ: **תָּרֵיץ** נַמִּי בְּבַעַל חוֹב. בְּפֶרֶק מִי שֶׁמֵּת (ב"ב דף קנו: ושם ד"ה גובה) רָצָה לְהוֹכִיחַ דְּאַקְנֵי קָנָה וּמְכַר מִשְׁתַּעְבֵּד מֵהָכָא דְּגַבֵּי בַּעַל חוֹב שֶׁבַח שֶׁלֹּא הָיָה בָּעִין בִּשְׁעַת הַלְוָאָה וְדֶחְיֵי ר"מ הֵיא דְּאָמַר אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לְעוֹלָם וא"ת וּלוֹכַח מִשְּׁמוּאֵל דְּאָמַר בְּעַל חוֹב גּוֹבֶה אֶת הַשְּׁבָח וּשְׁמוּאֵל הוּא דְּבָעֵי לֵיהּ הָתָם דִּלְא מָצֵי לְמֵימַר דִּשְׁמוּאֵל נַמִּי סָבַר כְּר"מ וּמִבָּעֵי לֵיהּ אֲלִיבָּא דְּרַבָּנָן דְּהָא בְּפֶרֶק אע"פ (כתובות דף נט.) פָּסַק שְׁמוּאֵל כְּר' יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר דִּלְיֵת לֵיהּ אָדָם מַקְנֶה כו' וְ"ל דְּהָא דְּאָמַר שְׁמוּאֵל בְּעַל חוֹב גּוֹבֶה אֶת הַשְּׁבָח הַיְינוּ לְפִי הַמַּסְקָנָא דְּהָתָם דְּפָשִׁיט דְּאַקְנֵי קָנָה וּמִכֹּר מִשְׁתַּעְבֵּד אַף לְרַבָּנָן וְאִם תֹּאמַר אַדְּרַבָּה לוֹכַח מֵהָכָא דְּלֹא מִשְׁתַּעְבֵּד מִדְּלֹא קָרִיחַ בע"ח מִמִּשְׁעַבְּדֵי דְּקָרִיחַ לוֹקֵחַ דְּאִין לוֹמַר דְּאַחַר שֶׁקָּרַח בע"ח מִן הַלּוֹקֵחַ קָנָה הַמּוֹכֵר קַרְקָעוֹת וּמִכָּרָן דְּאַ"כ גַּם הַשְּׁבָח יִגְבֶּה מֵהֶנְהוּ מִשְׁתַּעְבְּדֵי דְּגַם הַשְּׁבָח הָיָה קָצוּב בֵּינָן שֶׁכִּבֵּר קָרַח הַבַּעַל חוֹב קוֹדֶם שֶׁלָּקַח זֶה הַקַּרְקַע וּ"ל דְּמְיַרֵּי שֶׁזֶּה הַקַּרְקַע עָשׂוּי הַמּוֹכֵר לְבַעַל חוֹב אִפּוֹתִיקִי וְלִבְעַל גּוֹבֶה אוֹתוֹ בע"ח וְאע"פ שֶׁיֵּשׁ שֶׁאֵר מִשְׁתַּעְבְּדֵי אַף קָשֶׁה אַמַּאי דְּחִיק לְדַחוּיֵי בְּפֶרֶק מִי שֶׁמֵּת (ב"ב דף קנו: ושם) הָא מִנֵּי ר"מ הֵיא יַעֲמִיד בְּשֶׁעֲשָׂאוֹ אַפּוֹתִיקִי דְּאִי בְּעַל חוֹב גּוֹבֶה אֶת הַשְּׁבָח הַיֶּתֶר עַל הַיְצִיאָה חַגָּם כְּדִין יוֹרֵד לְתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵירוֹ כְּדִמְשְׁמַע לְקַמָּן אוֹ יַעֲמִיד בְּלוֹקֵחַ מִן הַגְּנָזִל וּכְגוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַרְקַע אוֹ קִנּוֹ מִידוֹ כְּדִמְתָרֵץ לְקַמָּן בְּשִׁמְעְתִּין:

כשעמד

יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ מִשֶּׁהֶחֱזִיק בָּהּ אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ וּבְשֶׁלֹּא נָתַן מְעוֹת: **אֵינוֹ** יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. וַאֲפִילּוּ לֹא נָתַן מְעוֹת שֶׁהַקַּרְקַע נְקִנְיַת בְּחֶזְקָה וְהַמְּעוֹת עַל זֶה מִלְוֶה: **חַיֶּיהָ.** שֵׁם מְלֹא קְשָׁרִים: **מִכְּי** חַיֵּיהּ **אַמַּצְרֵי.** מִתְקַן גְּבוּלֵי הַשָּׂדֶה וּמְגַבִּיהִים: **אִיכָּא דְּאָמְרֵי אַפֵּי' בְּאַחֲרָיוּת נַמִּי.** אע"ג דְּסוֹף סוֹף עָלֶיהָ הָדַר אֵין יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ שֶׁהַמּוֹכֵר מְעַבֵּב עָלָיו וְלֹא מָצֵי אָמַר הוֹאִיל וְסוֹפָךְ בָּהּ שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ הַשְׁתָּא דְּבִידֵי אֲעַכְּבָהּ: **דְּאָמַר** לֵיהּ **אַחֲוֵי טַרְפָּךְ** וַאֲשַׁלֵּם לָךְ. כְּשֶׁיֵּעָמִידוּן וְיִזְכּוּ בְּדִין וְיִכְתּוֹב לָךְ הַדַּיָּן שֶׁטָּר טוֹרַח עָלַי שֶׁבְּדִין טָרְפוּהָ מִמְּךָ בְּשִׁבְילִי בֹּא וְאֶשַׁלֵּם לָךְ וְכָל כַּמָּה דְּלֹא עָמְדַתְּ בְּדִין אֵינִי יָרֵא מֵהֶם: **שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ.** שֶׁלֹּא הָיְתָה שֶׁל מוֹכֵר שֶׁהָיְתָה גְּזוּלָה בְּיָדוֹ וְהַגְּנָזִל בָּא וּמוֹצִיא מִיַּד הַלּוֹקֵחַ: **יֵשׁ לוֹ.** לַלּוֹקֵחַ מִן הַמּוֹכֵר מָעוֹת: **וְיֵשׁ לוֹ שְׁבָח.** אִם זֶה הִשְׁבִּיחַ אֶת הַקַּרְקַע בְּזֶה אוֹ בְּגֶדֶר קוֹרֹת שֶׁהוֹצִיא נְגָזִל מִיָּדוֹ גּוֹבֶה לוֹקֵחַ מִן הַמּוֹכֵר שְׁבָח וְאִם תֹּאמַר הַנְּגָזִל יִתֵּן הַשְּׁבָח שֶׁהֶחֱרִישׁוּ קַרְקַע מְשׁוּבַּחַת כְּגוֹן שְׁגָזְלָהּ מְשׁוּבַּחַת וְהִכְסִיפָהּ בְּיַד הַגְּזָלָן: **שְׁבָח אֵין** לוֹ. לְקַמָּן מְפָרֵשׁ טַעְמָא: **פֵּירֵשׁ** לוֹ **אֶת הַשְּׁבָח.** בְּשֶׁמְּבָרְכָהּ לוֹ הִתְנָה אִם יִטְרְפוּהָ מִיָּדֵךְ אֲשַׁלֵּם לָךְ אֶת הַשְּׁבָח מֵהוּ: **בֵּין** לְמַאן דְּאָמַר לֵיהּ **לַחֲלוֹטֵי** וְאֵין קַרְקַע זוֹ שֶׁלּוֹ נִמְצָא שְׁאֵין כָּאן שׁוּם מֶכֶר וְהַמְּעוֹת מִלְוֶה אֲצְלוֹ וּכְשֶׁמְּשַׁלֵּם יוֹתֵר מִמַּה שֶׁנָּטַל מֻחְזֵי כְּרִבִּית: **אֵין** וְלָאו. תְּחִילָּה אָמַר אֵין וְחָזַר וְאָמַר לָאו רִפּוּי הָיָה הַדָּבָר בְּיָדוֹ שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ טַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר יָפֶה: **לַאֲבִילַת פֵּירוֹת כו'.** מְפָרֵשׁ לִהוֹ לְקַמָּן: **לְמָזוֹן** הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת. תְּנַאי כְּתוּבָּה שֶׁמְּקַבֶּלֶת עָלֶיהָ אֶת תְּהֵא יוֹשֶׁבֶת בְּבֵיתִי וּמֵיתְזָנָא מִנְּכָסַי וְכֵן הַבָּנוֹת בֶּן נוֹקְבָן יִהְיֶה לִיכִי מִינַּאי אֵינָן יְהוֹן יָתְבָן בְּבֵיתִי וּמִיתְזָנָן מִנְּכָסַי עַד דְּתִתְקְחָן לְגוּבְרִין אֵין מוֹצִיאִין לְאָחַד מִכָּל אֵלּוּ מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים: **מִפְּנֵי** תִּיקּוּן הָעוֹלָם שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר יִטְרְפוּ לְקִרְוֹאוֹת עַל כָּךְ אֵין לְךָ אָדָם שֶׁלּוֹקֵחַ שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ דְּהָא אֵין לְךָ אָדָם שֶׁאֵין חוֹב זֶה מוּטָּל עָלָיו וְדָבָר שֶׁאֵין לוֹ קְצָבָה הֵיא וַאֲכִילַת פֵּירוֹת וּשְׁבַח קַרְקָעוֹת נַמִּי דָּבָר שֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ הוּא וְאֵין הַלְּקוֹחוֹת יוֹדְעִין לְהוֹזִיל בְּכָךְ: **מַאי** לָאו **בְּלוֹקֵחַ** שָׂדֶה מִגְּזָלָן. וְהִשְׁבִּיחָהּ וּבָא נְגָזִל וְטָרְפָהּ חוֹזֵר לוֹקֵחַ וְגוֹבֶה קֶרֶן מִן הַמּוֹכֵר אֲפִילּוּ מְנֻכָּסִים מְשׁוּעְבָּדִים שֶׁמָּכַר אַחַר מְכִירָה זוֹ דְּשִׁעְבּוּדוֹ שֶׁל זֶה קוֹדֵם שֶׁכָּתַב בּוֹ אַחֲרָיוּת וְהַשְּׁבָח מְנֻכָּסִים בְּנֵי חוֹרִין וְלֹא מִמְּשׁוּעְבָּדִים מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם שֶׁהַשְּׁבָח לֹא הָיָה קָצוּב בְּשָׁעַת מְכִירָה כְּשֶׁקִּיבֵּל עָלָיו אַחֲרָיוּת אֶלָּמָא אִית לֵיהּ לְלוֹקֵחַ שְׁבַח מִגְּזָלָן: **לֹא בְּבַעַל חוֹב.** שֶׁטָּרְפָהּ בַּעַל חוֹב מִמֶּנּוּ בְּשֶׁבִּיל חוֹבוֹ וְלֹא גְּזוּלָה הָיְתָה דְּהַהִיא וַדַּאי אִית לֵיהּ שְׁבָחָא דְּמִכִּירָה מֵעִילָּיְיתָא הִיא כָּל זְמַן שֶׁלֹּא טָרְפָה מִמֶּנּוּ שֶׁאִם פָּרַע הַמּוֹכֵר מְעוֹתָיו לְבַעַ"ח חָדֵר הוּא מְסוּלָּק מִן הַלְּקוֹחוֹת הַלְכָךְ כִּי מְשַׁלֵּם לֵיהּ יוֹתֵר מִמַּה שֶׁקִּיבֵּל הוּא דְּהָדֵר זָבִין מִינֵּיהּ קַרְקַע הַמְּכוּרָה לוֹ וְלֹא מֻחְזֵי כְּשֹׁכֵר מְעוֹתָיו: **לַאֲבִילַת פֵּירוֹת.** ס"ד הָא מִיַּרֵי בְּשֶׁדֵּה שֶׁטָּרְפוּהָ מִלְּיָאהּ פֵּירוֹת מִיַּד הַלּוֹקֵחַ וְחוֹזֵר לוֹקֵחַ לִגְבּוֹת מִן הַמּוֹכֵר

יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ מִשֶּׁהֶחֱזִיק בָּהּ אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ וּבְשֶׁלֹּא נָתַן מְעוֹת. אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. וַאֲפִילּוּ לֹא נָתַן מְעוֹת שֶׁהַקַּרְקַע נְקִנְיָא בְּחֶזְקָה וְהַמְּעוֹת עַל זֶה מִלְוֶה. שֵׁם מְלֹא קְשָׁרִים. **מִכְּי חַיֵּיהּ אַמַּצְרֵי.** מִתְקַן גְּבוּלֵי הַשָּׂדֶה וּמְגַבִּיהִים. אע"ג דְּסוֹף סוֹף עָלֶיהָ הָדַר אֵין יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ שֶׁהַמּוֹכֵר מְעַכֵּב עָלָיו וְלֹא מָצֵי אָמַר הוֹאִיל וְסוֹפָךְ בָּהּ שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ הַשְׁתָּא דְּבִידֵי אֲעַכְּבָהּ: **דְּאָמַר** לֵיהּ **אַחֲוֵי טַרְפָּךְ וַאֲשַׁלֵּם לָךְ.** כְּשֶׁיֵּעָמִידוּן וְיִזְכּוּ בְּדִין וְיִכְתּוֹב לָךְ הַדַּיָּן שֶׁטָּר טוֹרַח עָלַי שֶׁבְּדִין טָרְפוּהָ מִמְּךָ בְּשִׁבְילִי בֹּא וְאֶשַׁלֵּם לָךְ וְכָל כַּמָּה דְּלֹא עָמְדַתְּ בְּדִין אֵינִי יָרֵא מֵהֶם. **שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ.** שֶׁלֹּא הָיְתָה שֶׁל מוֹכֵר שֶׁהָיְתָה גְּזוּלָה בְּיָדוֹ וְהַגְּנָזִל בָּא וּמוֹצִיא מִיַּד הַלּוֹקֵחַ: **יֵשׁ לוֹ.** לַלּוֹקֵחַ מִן הַמּוֹכֵר מָעוֹת: **וְיֵשׁ לוֹ שְׁבָח.** אִם זֶה הִשְׁבִּיחַ אֶת הַקַּרְקַע בְּזֶה אוֹ בְּגֶדֶר קוֹרוֹת שֶׁהוֹצִיא נְגָזִל מִיָּדוֹ גּוֹבֶה לוֹקֵחַ מִן הַמּוֹכֵר שְׁבָח וְאִם תֹּאמַר הַנְּגָזִל יִתֵּן הַשְּׁבָח שֶׁהֶחֱרִישׁוּ קַרְקַע מְשׁוּבַּחַת כְּגוֹן שְׁגָזְלָהּ מְשׁוּבַּחַת וְהִכְסִיפָהּ בְּיַד הַגְּזָלָן: **שְׁבָח אֵין** לוֹ. לְקַמָּן מְפָרֵשׁ טַעְמָא: **פֵּירֵשׁ** לוֹ **אֶת הַשְּׁבָח.** בְּשֶׁמְּבָרְכָהּ לוֹ הִתְנָה אִם יִטְרְפוּהָ מִמְּךָ אֲשַׁלֵּם לָךְ אֶת הַשְּׁבָח מֵהוּ: **בֵּין** לְמַאן דְּאָמַר לֵיהּ **לַחֲלוֹטֵי** וְאֵין קַרְקַע זוֹ שֶׁלּוֹ נִמְצָא שְׁאֵין כָּאן שׁוּם מֶכֶר וְהַמְּעוֹת מִלְוֶה אֲצְלוֹ וּכְשֶׁמְּשַׁלֵּם יוֹתֵר מִמַּה שֶׁנָּטַל מֻחְזֵי כְּרִבִּית: **אֵין** וְלָאו. תְּחִילָּה אָמַר אֵין וְחָזַר וְאָמַר לָאו רִפּוּי הָיָה הַדָּבָר בְּיָדוֹ שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ טַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר יָפֶה: **לַאֲבִילַת פֵּירוֹת כו'.** מְפָרֵשׁ לִהוֹ לְקַמָּן: **לְמָזוֹן** הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת. תְּנַאי כְּתוּבָּה שֶׁמְּקַבֶּלֶת עָלֶיהָ אֶת תְּהֵא יוֹשֶׁבֶת בְּבֵיתִי וּמֵיתְזָנָא מִנְּכָסַי וְכֵן הַבָּנוֹת בֶּן נוֹקְבָן יִהְיֶה לִיכִי מִינַּאי אֵינָן יְהוֹן יָתְבָן בְּבֵיתִי וּמִיתְזָנָן מִנְּכָסַי עַד דְּתִתְקְחָן לְגוּבְרִין אֵין מוֹצִיאִין לְאָחַד מִכָּל אֵלּוּ מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים: **מִפְּנֵי** תִּיקּוּן הָעוֹלָם שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר יִטְרְפוּ לְקִרְוֹאוֹת עַל כָּךְ אֵין לְךָ אָדָם שֶׁלּוֹקֵחַ שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ דְּהָא אֵין לְךָ אָדָם שֶׁאֵין חוֹב זֶה מוּטָּל עָלָיו וְדָבָר שֶׁאֵין לוֹ קְצָבָה הֵיא וַאֲכִילַת פֵּירוֹת וּשְׁבַח קַרְקָעוֹת נַמִּי דָּבָר שֶׁאֵינוֹ יָדוּעַ הוּא וְאֵין הַלְּקוֹחוֹת יוֹדְעִין לְהוֹזִיל בְּכָךְ: **מַאי** לָאו **בְּלוֹקֵחַ** שָׂדֶה מִגְּזָלָן. וְהִשְׁבִּיחָהּ וּבָא נְגָזִל וְטָרְפָהּ חוֹזֵר לוֹקֵחַ וְגוֹבֶה קֶרֶן מִן הַמּוֹכֵר אֲפִילּוּ מְנֻכָּסִים מְשׁוּעְבָּדִים שֶׁמָּכַר אַחַר מְכִירָה זוֹ דְּשִׁעְבּוּדוֹ שֶׁל זֶה קוֹדֵם שֶׁכָּתַב בּוֹ אַחֲרָיוּת וְהַשְּׁבָח מְנֻכָּסִים בְּנֵי חוֹרִין וְלֹא מִמְּשׁוּעְבָּדִים מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם שֶׁהַשְּׁבָח לֹא הָיָה קָצוּב בְּשָׁעַת מְכִירָה כְּשֶׁקִּיבֵּל עָלָיו אַחֲרָיוּת אֶלָּמָא אִית לֵיהּ לְלוֹקֵחַ שְׁבַח מִגְּזָלָן. **לֹא בְּבַעַל חוֹב.** שֶׁטָּרְפָהּ בַּעַל חוֹב מִמֶּנּוּ בְּשֶׁבִּיל חוֹבוֹ וְלֹא גְּזוּלָה הָיְתָה דְּהַהִיא וַדַּאי אִית לֵיהּ שְׁבָחָא דְּמִכִּירָה מֵעִילָּיְיתָא הִיא כָּל זְמַן שֶׁלֹּא טָרְפָה מִמֶּנּוּ שֶׁאִם פָּרַע הַמּוֹכֵר מְעוֹתָיו לְבַעַ"ח חָדֵר הוּא מְסוּלָּק מִן הַלְּקוֹחוֹת הַלְכָךְ כִּי מְשַׁלֵּם לֵיהּ יוֹתֵר מִמַּה שֶׁקִּיבֵּל הוּא דְּהָדֵר זָבִין מִינֵּיהּ קַרְקַע הַמְּכוּרָה לוֹ וְלֹא מֻחְזֵי כְּשֹׁכֵר מְעוֹתָיו: **לַאֲבִילַת פֵּירוֹת.** ס"ד הָא מִיַּרֵי בְּשֶׁדֵּה שֶׁטָּרְפוּהָ מִלְּיָאהּ פֵּירוֹת מִיַּד הַלּוֹקֵחַ וְחוֹזֵר לוֹקֵחַ לִגְבּוֹת מִן הַמּוֹכֵר

גּוֹבֶה מְנֻכָּסִים בְּנֵי חוֹרִין הֵיכִי דָּמֵי אִילֵימָא כְּדְקָתָנֵי גְּזָלָן מִמַּאן גְּבֵי אֶלָּא לָאו כְּגוֹן שֶׁגְּזָלוֹ שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ וּמְכָרָהּ לְאַחֵר וְהִשְׁבִּיחָהּ א"ל לָאו תְּרוּצִי קָא מִתְרָצַת תָּרֵיץ נַמִּי בְּבַעַל חוֹב ת"ש לָאֲכִילַת פֵּירוֹת כֵּיצַד הָרֵי שָׁגְזַל שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ וְהָרִי הִיא יוֹצְאָה מִתַּחַת יָדוֹ כְּשֶׁהוּא גּוֹבֶה גּוֹבֶה אֶת הַקֶּרֶן מִמְּנֻכָּסִים מְשׁוּעְבָּדִים וּפֵירוֹת גּוֹבֶה מִבְּנֵי חוֹרִין הֵיכִי דָּמֵי אִילֵימָא כְּדְקָתָנֵי גְּזָלָן מִמַּאן גְּבֵי אֶלָּא לָאו כְּגוֹן שֶׁגְּזָלוֹ שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ וּמְכָרָהּ לְאַחֵר וְהִשְׁבִּיחָהּ אָמַר רָבָא הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן כְּגוֹן שֶׁגְּזָלוֹ שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ מְלֵאָה פֵּירוֹת וְאָכַל אֶת הַפֵּירוֹת וְחָפַר בָּהּ בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת בָּא נְגָזָל לִגְבּוֹת קֶרֶן גּוֹבֶה מִמְּנֻכָּסִים מְשׁוּעְבָּדִים בָּא נְגָזָל לִגְבּוֹת פֵּירוֹת גּוֹבֶה מִבְּנֵי חוֹרִין רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר כְּגוֹן שנטלוה

וְאִי בְּשֶׁטָּרְפָהּ בְּעַל חוֹב מֵי אִית לֵיהּ לְבַע"ח פֵּירוֹת גְּמוּרִין הַמְּחוּבָּרִין בְּקַרְקַע וְאֵינָן צְרִיכִין לְקַרְקַע כְּלוֹם שֶׁיָּכוֹל לְטָרְפָן: **גּוֹבֶה אֶת הַשְּׁבָח.** וְכָל הַקַּרְקַע טוֹרַח מִיַּד הַלּוֹקֵחַ כְּמוֹ שֶׁהִיא מְשׁוּבַּחַת ע"י הַלּוֹקֵחַ: **בְּגוֹזֵל וְנִגְזַל.** וּכְגוֹן שְׁגּוֹזְלָה עִם פֵּירוֹתֶיהָ וּמְכָרָהּ בְּלֹא פֵּירוֹת וְעָשָׂה בָּהּ פֵּירוֹת וְטוֹעָן נִגְזַל אַרְעָא אַשְׁבַּח וּמִיהוּ הֵיצִיאָה הַלּוֹקֵחַ יִשְׁלֹם לוֹ הַנְּגָזָל שֶׁהָרֵי מְתוֹךְ כָּךְ הוֹשְׁבְּחָה יוֹתֵר וְאִם אֵין הַשְּׁבָח יוֹתֵר אֶלָּא הֵיצִיאָה יְתֵירָה נוֹתֵן לוֹ יְצִיאָה שֶׁיָּעוּר שְׁבָח וְדַיּוֹ: **הָא בְּרֵאשִׁיתָא כו'.** רֵישָׁא בְּנִגְזַל וְסֵיפָא בְּבַעַל חוֹב וּלְקַמְּיהּ מוֹתִיב לָהּ מִרֵּישָׁא: **וְהָא לֹא תָנֵי הָכִי.** בִּבְרֵייתָא עָלָהּ דְּהָכִי מְתָנִיתִין דְּאֵין מוֹצִיאִין דְּתוֹקְמָהּ בְּבַעַל חוֹב: **וַהֲרֵי הִיא יוֹצְאָה מִתַּחַת יָדוֹ.** שֶׁבֵּית דִּין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדוֹ: **כְּשֶׁהוּא גּוֹבֶה.** לְקַמְּיהּ מְפָרֵשׁ לָהּ: **אִילֵימָא כְּדְקָתָנֵי.** שֶׁלֹּא מְכָרָהּ גְּזָלָן וּמִיָּדוֹ הִיא יוֹצְאָה בְּדִין: **מִמַּאן גְּבֵי.** מִמַּאן יֵשׁ לוֹ לִגְבּוֹת הָכָא: **וַהֲרֵי הִיא** בְּדִין יוֹצְאָה מִתַּחַת יָדוֹ שֶׁל לוֹקֵחַ אֶלָּמָא אֵית לֵיהּ שְׁבָחָא דְּלוֹקֵחַ מִגְּזָלָן: **בְּגוֹזֵל וְנִגְזַל מִמַּאן גְּבֵי אֶלָּא לָאו כְּגוֹן שֶׁגְּזָלוֹ שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ וּמְכָרָהּ לְאַחֵר וְהִשְׁבִּיחָהּ אָמַר רָבָא הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן כְּגוֹן שֶׁגְּזָלוֹ שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ מְלֵאָה פֵּירוֹת וְאָכַל אֶת הַפֵּירוֹת וְחָפַר בָּהּ בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת בָּא נְגָזָל לִגְבּוֹת קֶרֶן גּוֹבֶה מִמְּנֻכָּסִים מְשׁוּעְבָּדִים בָּא נְגָזָל לִגְבּוֹת פֵּירוֹת גּוֹבֶה מִבְּנֵי חוֹרִין רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר כְּגוֹן שנטלוה

לְפָנָיו כְּגוֹן שֶׁחָפַר בָּהּ בּוֹרוֹת דְּאַפְּחָתָה מִשְּׁוָיָיהּ:

יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ הלוקח משום שעדיין לא נתן מעות ולא עשה חזקה, אבל מְשֶׁהֶחֱזִיק בָּהּ הלוקח אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ אחר שכבר קנה את הקרקע, דְּאָמַר לֵיהּ המוכר ללוקח, חַיְיתָא דְּקִטְרֵי – שק מלא קשרים, כלומר דבר ריק מתוכן, סָבְרִתְּ וְקַבָּלְתְּ – הסכמת וקיבלת על עצמך, והיינו שראית את השדה בשעה שהחזקת בה והסכמת לקנותה כמות שהיא ללא בירור נוסף האם יש עליה ערער או לא. שואלת הגמרא: מַאי מְתֵי הַוְיָא חֲזָקָה שאחריה אינו יכול לחזור בו מחמת הערעור שיצא על השדה. משיבה הגמרא: מִכִּי חָיֵישׁ אַמַּצְרֵי – מזמן שתיקן הקונה את גבולות השדה והגביהם, שבזה מורה שגמר בדעתו לקנותה.

הגמרא מביאה דעה אחרת: וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי, אֲפִילּוּ אם המכירה היתה בְּאַחֲרָיוּת, שאם יטרפוה המערערים מן הלוקח יחזור על המוכר שמכרה לו באחריות, נַמִּי – גם כן אין הלוקח יכול לחזור על המוכר מחמת הערער אם כבר תיקן את מצרי השדה, ואינו יכול לומר למוכר הרי לאחר שיגבו ממני את הקרקע אחזור לתבוע ממך את דמיה, אם כן כבר עתה אעכב את המעות בידי, משום דְּאָמַר לֵיהּ המוכר ללוקח, אַחֲוֵי טָרְפָךְ – הראה לי את השטר שכתבו לך בית דין שהמערערים רשאים לגבות ממך את השדה, וְאז אֲשַׁלֵּם לָךְ, כלומר, אם יעמידוך המערערים לדין ויזכו בדין ויוציאו את השדה מתחת ידך, אז בדין הוא שתבטל את המקח, אבל אם אין זה אלא ערעור בעלמא, אינני חושש לערער זה ואינני מעונין בביטול המקח.

הגמרא מביאה דינים נוספים בתביעת הלוקח על המוכר: אִיתְּמַר, הַמּוֹכֵר שָׂדֶה לַחֲבֵירוֹ ואפילו שלא באחריות וְנִמְצְאוּ שָׁאֲנִיָּה שֶׁלּוֹ אלא גזולה היתה בידו, ובא הנגזל וטרף מהלוקח את הקרקע עם השבח שהשביחה ביד הלוקח, נחלקו אמוראים על מה חייב המוכר לשלם ללוקח, רַב אָמַר יֵשׁ לוֹ ללוקח לקבל מהמוכר את הַמָּעוֹת ששילם עליה, שכיון שהמכירה בטילה למפרע נמצא שנתן את המעות בתורת הלוואה, וְיֵשׁ לוֹ לקבל ממנו גם את דמי הַשֶּׁבַח שהשביחה השדה לאחר המכירה וטרפה הנגזל ממנו. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אמנם מָעוֹת יֵשׁ לוֹ, אבל שֶׁבַח אֵין לוֹ, שאינו מקבלו. דנה הגמרא בביאור דברי שמואל: מָעוֹ מִינֵיהּ מֵרַב הוּנָא, באופן שפֵּרַשׁ לוֹ המוכר ללוקח בשעת המכירה שיחזיר לו אף אֶת דמי הַשֶּׁבַח, מַהוּ שיתחייב להשיבם לו. האם מַעֲמָא דְּשְׁמוּאֵל שפטר את המוכר מלשלם את דמי השבח, הוא מִשּׁוּם דְּלֹא פֵּרַשׁ ללוקח שישלם לו אף שִׁבְחָא [–את דמי השבח] וְהָכָא – במכירה זו, דְּאָמַר לָהּ וחייב, אוֹ דִלְמָא, מַעֲמֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל שמכיון שהתברר דְּלֵית לֵיהּ – שאין לו למוכר כַּרְקַע, נמצא שהמעות שנתן היו כהלוואה, ואם יחזירם ללוקח בתוספת דמי השבח, הרי זה מַחֲזִי כְּרִבִּית, מכיון שהוא מחזיר יותר ממה שקיבל. אָמַר לְהוּ רב הונא לשואליו תשובות שונות בזה, מתחילה אמר אֵין – אכן תנאי זה מועיל לחייב את המוכר לשלם ללוקח אף את דמי השבח, וְשׁוּב אמר לַאו – שאין תנאי זה מועיל לחייב את המוכר בדמי השבח משום שנראה כריבית, וְהטעם לכך הוא שדבר זה היה רַפְיָא בִּידֵיהּ – רפוי בידו, כלומר שלא היה ברור לו מהי סברתו של שמואל.

מביאה הגמרא הכרעה בספק זה בדברי שמואל: אִיתְּמַר, אָמַר רַב נָחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, מָעוֹת יֵשׁ לוֹ אבל שֶׁבַח אֵין לוֹ, וַאֲפִילּוּ עַל פִּי שֶׁפֵּרַשׁ לוֹ המוכר ללוקח בעת המכירה שישלם לו אֶת הַשֶּׁבַח. מַאי טַעְמָא, כֵּיוָן דְּקַרְקַע אֵין לוֹ למוכר, והדמים הם הלוואה, על כן כאשר הוא מחזיר ללוקח את דמי המכר שקיבל עם תוספת של דמי השבח, הרי זה נראה כאילו שָׂכַר מָעוֹתָיו עוֹמֵד וְנוֹטֵל הלוקח, דהיינו ריבית תמורת הלוואת מעותיו למוכר.

הגמרא מקשה ממשנה: אִיתְּיהִי רָבָא לְרַב נָחְמָן, שנינו במשנה (גיטין מח:) אֵין מוֹצִיאִין קרקעות לְצורך תשלום דמי אֲכִילַת פֵּרוֹת ולְצורך תשלום דמי שֶׁבַח קַרְקָעוֹת כפי שיבואר בהמשך דברי הגמרא, ולְצורך תשלום דמי מָזוֹן אִשָּׁה וְהַבָּנוֹת שהתחייב הבעל בכתובה לשלם לאחר מיתתו עד שינשאו לאחרים, לכל התשלומים הללו אין מוציאין מְנֻכָּסִים מְשׁוּעְבָּדִים שביד הלקוחות לפרוע חובותיו אלו של המוכר, מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם – מחשש שימנעו בני אדם לקנות שדות, שהרי אין קצבת הוצאות מזון האשה והבנות ידועה ואין קול על דמי הפירות והשבח, והרוצה לקנות קרקע יחשוש שמא יגבו ממנו בעתיד את הקרקע לצורך הוצאות אלו, לכך תיקנו שאין גובים לצורך תשלומים אלו מקרקעות שביד הלקוחות. ויש לדייק מהמשנה, מְמַשְׁעְבֵי – מנבסים שביד הלקוחות, הוּא דְּלֹא מַפְקְרִינָן – אין מוציאים לצורך הוצאות אלו, הָא – אבל מְנכסים בְּנֵי חוֹרִין מַפְקְרִינָן – גובים לצורך תשלומים אלו, וְקָתָנֵי מִיהָא – ונאמר אם כן במשנה, שגובים קרקע לְצורך תשלום דמי שֶׁבַח קַרְקָעוֹת, מַאי לַאו – האם אין משנה זו עוסקת בְּלוֹקֵחַ מִנָּזָל ובא הנגזל וטרף את הקרקע שלו מהלוקח, שתובע הלוקח מהמוכר גם את השבח, ושלא כדברי שמואל.

מיישבת הגמרא: לֹא, המשנה עוסקת בְּבַעַל חוֹב שטורף את הקרקע מהלוקח, ובאופן זה מודה שמואל שאם שיעבד המוכר את עצמו, גובה הלוקח ממנו אף את דמי השבח.

מקשה הגמרא: אִי בְּבַעַל חוֹב, אֵימָא רֵישָׁא – קשה תחילת דברי המשנה, שנאמר בה אֵין מוֹצִיאִין נכסים שביד לקוחות לַאֲכִילַת פֵּרוֹת, והיינו לכאורה שהשדה נטרפה מהלוקח כשהיא מלאה פירות גמורים. וְאִי בְּבַעַל חוֹב, בַּעַל חוֹב שטורף מהלקוחות מִי אִית לֵיהּ פֵּירֵי – האם גובה אף פירות שנמצאים ביד הלקוחות, וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה מהלקוחות אֶת הקרקע עם הַשֶּׁבַח, ומשמע, שֶׁשֶּׁבַח, אִין – גובה הבעל חוב מהלקוחות, אֲבָל פֵּירוֹת לֹא – אינו גובה מהלקוחות. אֶלָּא פְּשִׁיטָא שדין זה של גבייה של פירות הוא בְּגוֹזֵל וְנִגְזָל – באופן שנגזלה הקרקע עם פירות ונמכרה כך ללוקח, ואבלם הלוקח, וגבה ממנו הנגזל את דמי הפירות שנגזלו ממנו, או שהלוקח גידל את הפירות מעצמו וגבה ממנו הנגזל את דמי הפירות מחמת שטוען שקרקע שלו היא שהשביחה, וחזר הלוקח ותובע מהמוכר את דמי הפירות. וּמִמַּה דְּרֵישָׁא של המשנה עוסקת בְּגוֹזֵל וְנִגְזָל, אם כן הַסֵּיפָא נַמִּי – גם כן עוסקת בְּגוֹזֵל וְנִגְזָל, וכמו שהבנו מתחילה, ושלא כדברי שמואל. דוחה הגמרא: מִידֵי אִרְיָא – וכי יש הכרח להעמיד את שני חלקי המשנה באותו המקרה, שמא הָא – הרישא של המשנה, כְּדְאִיתָא – בלוקח מן הגזלן, שהנגזל גובה פירות, וְהָא – הסיפא של המשנה, כְּדְאִיתָא – בלוקח מן הלווה, שהמלווה גובה שבח.

מקשה הגמרא: וכי אפשר לפרש כן, וְהָא לֹא תָּנֵי הָכִי – והרי בברייתא שנאמרה על משנה זו מבואר באופן אחר, שכך נאמר בברייתא, מה שמוציאים לְשֶׁבַח קַרְקָעוֹת שנאמר במשנה כֵּיצַד, הָרֵי שֶׁגָּזַל שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ וְהָרֵי הִיא יוֹצְאָה מִתַּחַת יָדוֹ, כְּשֶׁהוּא גּוֹבֶה הרי הוא גּוֹבֶה אֶת הַקֶּרֶן אף מְנֻכָּסִים מְשׁוּעְבָּדִים וְאילו את הַשֶּׁבַח גּוֹבֶה רק מְנֻכָּסִים בְּנֵי חוֹרִין. ויש לברר בדברי הברייתא, הֵיכִי דָּמֵי, אֵילֵימָא – מכיון שמאמרה הוא כְּדְקָתָנֵי – כפשטות לשון הברייתא, שלא מכרה הגזלן, אלא אחר שטרפו מהגזלן עצמו הוא בא וגובה את שדהו, הרי אי אפשר לומר כן, משום שגַּזְלָן מַמָּשׁ גָּבֵי – ממי הוא גובה ומדוע יגבה, הרי הקרקע שטרפו ממנו היתה גזולה בידו, אֶלָּא לַאו – האם אין מדובר בְּגוֹזֵל שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ וּמְכָרָהּ הגזלן לְאַחֵר וְהִשְׁבִּיחָהּ הלוקח, ובא הנגזל והוציאה מתחת יד הלוקח, וחזר הלוקח ותובע מהמוכר את דמי הקרקע והשבח, ועל דין זה מבואר בברייתא שגובה השבח מנכסים בני חורין, ושלא כדברי שמואל שלדעתו אינו גובה את השבח כלל. מיישבת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב נחמן לרבא, לַאו תְּרוּצֵי קָא מְתָרַצְתְּ – האם לא נדחקת בביאור דברי הברייתא להגיה ולבארה שלא כלשונה הפשוט, תָּרֵיץ נַמִּי בְּבַעַל חוֹב – כיון שלשונה משובש אפשר להוסיף ולבארה שאין כוונתה לגזל אלא לבעל חוב הטורף את הקרקע מהלוקח.

קושיא נוספת מהברייתא על דברי שמואל: תָּא שְׁמַע, נאמר בתחילת אותה ברייתא, לַאֲכִילַת פֵּרוֹת שנאמר במשנה כֵּיצַד, הָרֵי שֶׁגָּזַל שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ וְהָרֵי הִיא יוֹצְאָה מִתַּחַת יָדוֹ, כְּשֶׁהוּא גּוֹבֶה הרי הוא גּוֹבֶה אֶת הַקֶּרֶן אף מְנֻכָּסִים מְשׁוּעְבָּדִים ודמי הַפֵּרוֹת גּוֹבֶה רק מְנֻכָּסִים בְּנֵי חוֹרִין. ויש לברר, הֵיכִי דָּמֵי, אֵילֵימָא כְּדְקָתָנֵי, קשה, גַּזְלָן

המשך בעמוד רג

שֶׁנִּטְלוּהָ מְסִיקִין – גזלנים עכו"ם נטלו את הקרקע מהגזלן מחמתו, ואי אפשר לנגזל לגבות את הקרקע עצמה, שהרי היא בידי המסיקין, על כן חייב הגזלן להעמיד לו שדה אחר, ומשום כך, בָּא נָגְזָל לִגְבּוֹת מהגזלן את דמי הַקֶּרֶן, גּוֹבֶה אותם אף מִמְּנָכְסִים מְשׁוּעְבָּדִים, ככל מלוה בשטר, אך כשבָּא הַנִּגְזָל לִגְבּוֹת את דמי הַפֵּרוֹת, גּוֹבֶה אותם רק מִמְּנָכְסִים בְּנֵי חוֹרִין, כמלוה על פה שאין לה קול.

הגמרא מבארת למה רבא ורבה בר רב הונא לא אמרו זה כדברי זה: רָבָא לֹא אָמַר בביאור דברי הברייתא כְּרַבָּה בַּר רַב הוּנָא שהעמיד באופן שהקרקע שנגזלה ניטלה על ידי מסיקין, משום שלשון חֲרֵי הִיא יוֹצְאָה מִתַּחַת יָדוֹ שנאמר בברייתא כלומר, שיצאה מתחת ידי הגזלן על ידי המסיקין, בשלמותה כפי שהיתה בשעת הגזילה.

תירוץ נוסף מביאה הגמרא לתרץ את הברייתא כדברי שמואל: רַב אַשֵּׁי אָמַר לְצַדְדִין קָתָנֵי – שני דינים נאמרו בברייתא כלפי שני גובים שונים. והיינו, כְּגוֹן שֶׁגָּזַל שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ מְלֵאָה פֵּרוֹת וְאָבַל הגזלן אֶת הַפֵּרוֹת וּמָכַר אֶת הַשָּׂדֶה לאחר, ובא הנגזל לתבוע את הקרקע ובאופן זה הרי היא יוצאת בעינה מתחת ידי הלוקח בדין. כשבָּא הלוֹקֵחַ לִגְבּוֹת מהמוכר את דמי הקֶּרֶן מחמת שהנגזל טרף ממנו את הקרקע הגזולה, הרי הוא גּוֹבֶה מִמְּנָכְסִים מְשׁוּעְבָּדִים כדין מלוה בשטר שיש לו קול. וכשבָּא הַנִּגְזָל לִגְבּוֹת מהגזלן את דמי הַפֵּרוֹת שנאכלו על ידו, הרי הוא גּוֹבֶה מִמְּנָכְסִים בְּנֵי חוֹרִין כדין גביית פירות שאינם נגבים מנכסים משועבדים, מפני תיקון העולם.

מקשה הגמרא: בֵּין לְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא קשה, שמה שהנגזל גובה מהגזלן חוב מִלְוָה עַל פֶּה הוא, שהרי אין לנגזל שטר על תביעתו מהגזלן, וּמִלְוָה עַל פֶּה אֵינוֹ גּוֹבֶה מִמְּנָכְסִים מְשׁוּעְבָּדִים כיון שמחמת חסרון השטר לא יצא קול על החיוב, ולא ידעו הלקוחות להיזהר מלקנות קרקעות של הלוה, וכמו כן לא ידעו הלקוחות של גזלן זה להיזהר מלקנות ממנו קרקעות מחמת שעלולים לגבותם מהם עבור תשלום הקרקע הגזולה.

מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן בְּשֶׁעָמַד הגזלן בַּדִּין ונתחייב להחזיר לנגזל את הקרקע, ומחמת פסק דין זה יש קול על חיובו ונחשב כמלוה בשטר, וַהֲרֵי זַבִּין – ולאחר מכן מכר את קרקעותיו ללקוחות, ובדין הוא שיגבו מהם כיון שידעו על חיובו של המוכר, והיה להם להיזהר מלקנות קרקעות שלו שעלולים להיגבות מהם מחמת הקרקע הגזולה.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם מדובר באופן שהעמיד הנגזל את הגזלן בדין וחוייב הגזלן לשלם את דמי הקרקע לנגזל, הרי הגזילה היתה קרקע עם פירות, ומסתבר שהחיוב בבית דין היה על הקרקע והפירות, אם כן פֵּרוֹת נָמֵי – הרי גם על חיוב הפירות יצא קול, וידעו הלקוחות להיזהר מלקנות קרקעות גם כשיעור חיוב הפירות, והרי זה גם כן כחוב הכתוב בשטר, ומדוע אין הנגזל גובה אף את דמי הפירות מנכסים משועבדים.

מתרצת הגמרא: מדובר כְּשֶׁעָמַד הגזלן בַּדִּין עַל הַקֶּרֶן – על דמי הקרקע ויצא קול על חיובם ולכך הם נגבים אף מנכסים משועבדים, וְלֹא עָמַד בַּדִּין עַל דמי הַפֵּרוֹת ולא יצא עליהם קול, ומשום כך הם אינם נגבים מנכסים משועבדים.

מקשה הגמרא: וּמַאי פַּסְקָא – מהו החילוק שראה התנא לחלק בין שתי התביעות, ולהעמיד שהגזלן תובע את הנגזל בדין רק על דמי הקרקע ולא על דמי הפירות. מתרצת הגמרא: סְתָמָא דְּמִילְּתָא – רגילות בני אדם היא, כִּי תָּבֵע אִינִישׁ – כאשר נגזל תובע את הגזלן על גזילת קרקע עם פירות, קָרְנָא תָּבֵע בְּרִישָׁא – ראשית הוא תובע את דמי הקרקע, ורק לאחר מכן הוא תובע גם את דמי הפירות, ומשום כן יוצא קול על גזילת הקרקע ולא על גזילת הפירות.

הגמרא חוזרת להקשות על דברי שמואל שלוקח מגזלן אינו תובע מהמוכר דמי השבח שגבה ממנו הנגזל: וְכִי כָּבַר שְׁמוּאֵל שִׁלּוֹחֵהּ מְנָזְלֵן שגבה ממנו הנגזל את הקרקע עם השבח והרי הוא חוזר על המוכר, לֵית לֵיהּ שִׁבְחָא – אינו גובה את דמי השבח מהמוכר, וְהָא אָמַר לֵיהּ [–הורה לו] שְׁמוּאֵל לְרַב חִינָּנָא בַּר שִׁילַת שהיה סופר, אם הנך כותב שטר מכר, קודם המכירה אַמְלִיךְ – תבקש את הסכמת המוכר וּכְתוֹב בשטר שהמוכר משתעבד שאם יגבו את הקרקע מהלוקח, הוא יפצה אותו מִשּׁוּפְרָא – מהחלק הטוב שבנכסיו, ויחזיר לו מלבד דמי הקרקע אף שִׁבְחָא וּפֵירֵי – את דמי השבח שהשביחה ואת דמי הפירות שצמחו בידי הלוקח. ויש לברר, בְּמַאי – באיזה גביה מלוקח אמר שמואל את דבריו, אִי בְּבַעַל חוֹב שגובה את הקרקע מחמת חובו, מִי אִית לֵיהּ פֵּרֵי – וכי שמואל סובר שבעל חוב שגובה את הקרקע מחמת חובו גובה אף את הפירות שישנם בקרקע, וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל, בַּעַל חוֹב שבא לגבות מהלוקח את הקרקע המשועבדת לחובו, גּוֹבֶה אֶת הַשֶּׁבַח, שֶׁבַח אִין – את דמי השבח גובה הבעל חוב, אֲבָל את הַפֵּרוֹת לֹא – אין הבעל חוב גובה מהלוקח, ואם כן אין להעמיד את הוראת שמואל לרב חיננא בר שילת בלוקח מלוה. אֶלָּא לַאו בְּלוֹקֵחַ מְנָזְלֵן – האם אין לפרש שמדובר בלוקח מגזלן שבא הנגזל ונטל את הקרקע עם הפירות שהיו בה, וחזר הלוקח לגבות את דמי מקחו מידי המוכר. ועל מקרה זה הורה שמואל, שיש לכתוב בשטר שהמוכר משתעבד אף על דמי השבח והפירות, ולא כמו שביאר רב נחמן בדברי שמואל לעיל שלעולם אין הלוקח חוזר על המוכר לגבות ממנו דמי השבח שנטל ממנו הנגזל, ואפילו אם פירש המוכר לנגזל שיפצה אותו על דמי השבח.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יוֹסֵף, לעולם מדובר בלוקח מגזלן, ובכל זאת הורה שמואל לכתוב בשטר שהמוכר מתחייב לשלם ללוקח את דמי הקרקע והפירות ולא חשש לכך שנראה כרבית, משום שהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן – דברי שמואל נאמרו, בִּכְגוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ [–למוכר] קַרְקַע אחרת ובה פורע את התשלום ואינו מחזיר ללוקח מעות, ומחמת זה אין התשלום הנוסף, נראה כרבית, משום שאין משלם לו מעות, [ולא ניכר שמחזיר המוכר ללוקח יותר מדמי המכר].

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף, אם החשש הוא מחמת איסור רבית, מה מועיל שהפרעון נעשה על ידי קרקע, וְכִי מוּתָּר לְלוֹת כָּאן בְּשָׁעָה בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַרְקַע ובה הוא פורע. מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, הָתָם בדין איסור הלוואת סאה בסאה מדובר בַּהַלְוָאָה ממש, ולכך אף אם יש לו קרקע אסור הדבר, משום איסור ריבית, אֲבָל הָכָא בדין תביעת הלוקח מהמוכר לדמי השבח שגבה ממנו הנגזל, הרי זה זְבִינֵי – מכר שמתחילתו לא ניתן הכסף לשם הלוואה, ובאופן זה לא גזרו חכמים משום שאינו דומה להלוואת סאה בסאה.

אֵיתָא דְּאָמְרֵי – יש שהעמידו את תירוץ הגמרא באופן אחר, אָמַר רַב יוֹסֵף הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן – דברי שמואל נאמרו, בִּכְגוֹן שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ, שבשעת המכר התחייב המוכר בקנין ללוקח שיתן לו את השבח, ובאופן זה אין חשש רבית בגביית דמי השבח מהמוכר, משום שהוא התחייב לזה כבר בשעת המכר קודם לזמן של שכר המתנת המעות.

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף, וְכִי מוּתָּר לְלוֹת כָּאן בְּכָאן בְּמָקוֹם שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ שישלם בסאה. מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, הָתָם בדין איסור הלוואת סאה בסאה מדובר בַּהַלְוָאָה ממש, ולכך אף אם עשו קנין, גזרו חכמים משום איסור רבית, וְהָכָא שמדובר בִּזְבִינֵי – מכר, באופן זה כשעשה קנין לא גזרו חכמים איסור הלוואת סאה בסאה:

הגמרא חוזרת לבאר את דברי שמואל אודות גביית בעל חוב את השבח: גּוּפָא, אָמַר שְׁמוּאֵל בַּעַל חוֹב הבא לגבות את חובו מקרקעות שמכר הלוה לאחרים, מלבד מה שגובה את עצם הקרקע, הוא גּוֹבֶה אף אֶת הַשֶּׁבַח שהשביח הלוקח בקרקע.

אָמַר רָבָא, תֵּדַע – הראיה לדברי שמואל היא, שֶׁכָּתַב כּוֹתֵב לוֹ מוֹכֵר

המשך בעמוד רב

שֶׁנִּטְלוּהָ מַסִּיקִין. אִנָּסִים עִכּוּ"ם נְטָלוּהָ מִן הַגּוֹזָלִין וּמִחֲמָתוֹ וּתְנַן בִּבָּבָא קַמָּא (דף קטז:) הַגּוֹזֵל שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ וְנִטְּלוּהָ מִסִּיקִין אִם מֵחֲמַת הַגּוֹזְלִין חַיֵּיב לְהַעֲמִיד לוֹ שָׂדֶה אַחֵר וְהָרֵי הִיא יוֹצְאָה מִתַּחַת יָדוֹ דְּקָתָנֵי בְּנִטִּילַת מַסִּיקִין הוֹאִיל וְנִתְחַיֵּב לְהַעֲמִיד לוֹ שָׂדֶה אַחֶרֶת. **בְּדִינָא מַשְׁמַע.** הִלְכָךְ בְּהוֹצָאַת נְגָזַל קָאָמַר וְגוֹבֶה אֶת הַקֶּרֶן דְּקָאָמַר כְּשֶׁחָפַר בּוֹ בּוֹרוֹת: **בְּעֵינָא מַשְׁמַע.** כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה וְלֹא שֶׁחָפַר בָּהּ בּוֹרוֹת: **וּמֵכַר אֶת הַשָּׂדֶה.** וְהָרֵי הִיא יוֹצְאָה מִתַּחַת יָדוֹ שֶׁל לוֹקֵחַ בְּדִינָא וּבְעֵינָא: **בֵּין לְרִבָּה בֵּין לְרָבָא.** דְּמוֹקְמֵי גְּבִיַּית קֶרֶן מִן הַגּוֹזְלִין בִּנְגָזַל הָא מִלְּוָה עַל פֶּה הוּא וְלֹא טָרְפָה מִמַּשְׁעַבְּדֵי: **כְּשֶׁעָמַד בְּדִין.** קוֹדֶם שֶׁמָּכַר נִכְפָּלִין וְכֵינָן דְּחַיֵּיבוּהוּ ב"ד אִית לֵיהּ קָלָא וְהָוֵה לֵיהּ כְּמִלְוָה בְּשׁטָר: **מַאי פַּסְקָא.** בְּתִמְיָה פְּסָקָא תְּנָא לְמִלְּתַיהּ דְּהָעוֹמֵד בְּדִין אֵינוֹ עוֹמֵד עַל הַפֵּרוֹת: **רַב חִינָּנָא בַּר שִׁילַת.** סוֹפֵר הָיָה: **אִמְּלִיךְ.** כְּשֶׁאַתָּה כּוֹתֵב שְׁטַר הַמִּלְוֶה בְּמוֹלֵכֶר אִם יִקָּבֵל עָלָיו לְהַגְבּוֹת לַלּוֹקֵחַ מִשֶּׁפֵּר נִכְסָיו קַרְקַע וְשִׁבְחָהּ וְפֵרֵי אִם יִטְרְפוּהוּ מִמֶּנּוּ: **כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּרֵקַע.** לְגָזְלָן זֶה שֶׁמַּגְבֶּהוּ לַלּוֹקֵחַ קַרְקַע וְלֹא מָעוֹת דְּהַשְׁתָּא לֹא מָחֲזֵי כְּרֵבִית: **אָסוּר לִלְוֹת בְּאָה בְּאָה.** שְׁמָא יוּקְרוּ חִטִּין: **בְּהֶלְוָאָה.** שִׁיָּיךְ רִבִּית טְפֵי מִמְּכֵר: **שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ.** עַל הַשִּׁבְחָ דְּהָוָה לֵיהּ מֵחוּבָּ מִשְּׁעַת הַמֶּכֶר קוֹדֶם שֶׁיֵּשׁ שֶׁכֵּר הַמְּתָנַת מְעוֹת: **תֵּדַע.** דְּגוֹבֶה וְלֹא מִצִּי לוֹקֵחַ לְמֵימַר אֲנָא אִשְׁתְּחִי שֶׁכָּךְ כּוֹתֵב לוֹ מוֹכֵר לְלוֹקֵחַ. בְּאַחֲרִיוּת שֶׁטֵּר הַמֶּכֶר: **וְאַשְׁפַּ.** אִשְׁקִיט וְדוֹמֶה לוֹ עַל הַר נִשְׂפָּה דְּמַתְרְגִם עַל טוּרָא שְׁלִיקָא (ישעיה יג): **וְאַדַּרְבֵּ.** אֲטַהֵר מִכָּל עֲרָעוּר: **אֵינוֹ וַעֲמָלְיָהוּ וְשִׁבְחֵיהוּן.** וְכֵינָן דְּעַל מוֹכֵר הֶדֵר גְּבֵי שִׁבְחָא בְּעַל חוֹב מִלּוֹקֵחַ וְחוֹזֵר הַלּוֹקֵחַ עַל הַמּוֹכֵר: **מַתְנָה דִּלְאַ כְּתִיב בֵּיהּ הָכִי.** שֶׁאֵין אָדָם מַקְבֵּל עָלָיו אַחֲרָיוּת מַה שֶּׁהוּא נוֹתֵן: **ה"נ.** דְּאִם נוֹתֵן נְכָסִין בְּמַתָּנָה לֹא גָּבֵי בַּעַל חוֹב שִׁבְחָא הוֹאִיל וְלֹא הֶדֵר עַל הַנּוֹתֵן: **וְכִי יָפָה כֹּחַ מַתָּנָה כו'.** בְּתִמְיָה: **יָפָה וְיָפָה.** בִּדְבָר זֶה דְּכֵיוָן דְּלֹא הֶדֵר גְּבֵי לֵיהּ לֹא מַפְסִיד לֵיהּ בְּמִידֵי דְּלֹא אַפְסְדֵיהּ לְבַעַל חוֹב דְּבִשְׁלָמָא גּוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע א"ל אֲמַאי (זְבַנְתֵּיהּ) מֵאִין אֶגְבֶּה חוֹבִי אֲבָל שִׁבְחָא א"ל מֵאי אַפְסְדֵיתְ: **מְסַיַּע לֵיהּ לְמַר שְׁמוּאֵל.** דְּבַעַל חוֹב גּוֹבֶה אֶת הַשִּׁבְחָ: **כְּשֶׁהוּא גּוֹבֶה.** בְּשִׁלּוֹקֵחַ חוֹזֵר וְגוֹבֶה מִן הַמּוֹכֵר: **בְּמֵילֵי אֲחֲרִינִי.** בְּדָבָר אַחֵר: **בְּלוֹקֵחַ מִגָּזֵל.** דִּנְגָזֵל וְדַאי טָרִיף שִׁבְחָא דְּאָמַר לֵיהּ אַרְעָאי אִשְׁתָּא אֲבָל בַּעַל חוֹב כָּמָּה דְּלֹא טָרְפָה לֵהּ לְאוֹ דִּידֵיהּ הוּא וּבְרִשׁוּתָא דְּלוֹקֵחַ אִשְׁתְּכַח: **עַל הוֹצָאָה.** שֶׁהוֹצִיא הַלּוֹקֵחַ בְּשִׁבְחָהּ: **נוֹטֵל.** הַלּוֹקֵחַ: **אֶת הַשֶּׁבַח מִבַּעַל הַקַּרְקַע.** מַה שֶּׁעוֹדֵף עַל הַיְצִיאָה דְּאָמַר לֵיהּ פָּרַעְתִּי אֶת חוֹבְךָ: **אֵין לוֹ.** לְלוֹקֵחַ אֶלָּא מִן הַיְצִיאָה שֶׁהוֹצִיא בָּהּ פּוֹרֵעַ לוֹ שֶׁיִּעוּר שֶׁבַח וְהַשְׁאָר מַפְסִיד: **אי בְּלוֹקֵחַ מַגָּזֵל.** הַאי בע"ח הֵיינוּ נִגְזָל: **קָשְׁיָא ריש"א.** דְּקָתָנֵי נוֹטֵל אֶת הַשֶּׁבַח מִבַּעַל הַקַּרְקַע: **קַשְׁיָא ריש"א וְסִיפָא.** דְּקָתָנֵי בע"ח נוֹתֵן אֶת הַיְצִיאָה וְלִשְׁמוּאֵל בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה הַשֶּׁבַח וְאֵינוֹ נוֹתֵן כְּלוּם:

המגיע

כְּשֶׁעָמַד בְּדִין עַל הַקֶּרֶן וְלֹא עַל הַפֵּרוֹת. תִּימַהּ אִם כֵּן מֵאי מְפַנֵּי תִּיקּוּן הָעוֹלָם הֲלֹא בְּדִין לֹא גָּבֵי דְּמַלְוֶה עַל פֶּה לֹא גָּבֵי מִמַּשְׁעַבְּדֵי וְיֵשׁ לוֹמַר דְּאִי לְאו מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם הָוֶה אָמֵינָא הוֹאִיל וְעָמַד בְּדִין עַל הַקֶּרֶן יֵשׁ קוֹל גַּם לְפֵרוֹת:

כְּגוֹן שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ. וְא"ת א"כ אַמַּאי קָאָמַר אַמַּלִּיךְ הֲלֹא סְתָם קַנְיָן לְכְתִיבָה עוֹמֵד וְי"ל ה"מ כְּגוֹן שֶׁהִקְנָה לוֹ דָּבָר שֶׁהוּא בְּעֵין דְּבִין הָיָה כֹּחוֹ לְעֲשׂוֹת קִנְיָן רוֹצֶה שֶׁיִּכְתְּבוּ לוֹ:

בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה אֶת הַשֵּׁבָח. נִרְאֶה דְּגָבֵי אַפֵּי' מִן הַשֵּׁבָח שֶׁהִשְׁבִּיחוּ יְתוֹמִים אע"פ שֶׁאֵין לָהֶם עַל מִי לְחַזֵּר וְהָוֵה לֵיהּ כְּמִתְנָה דְּאָמְרִינַן לְקַמָּן דְּלֹא גָּבֵי שְׁבָחָא מ"מ גּוֹבֶה מֵהֶן מִשּׁוּם דְּכַרְעֵיהּ דַּאֲבוּהֶן נִינְהוּ כְּדְמוֹכִח בְּפֶרֶק יֵשׁ בְּכוֹר (בכורות דף נב. ושם) דְּתָנַן אֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בָּרְאוּי בְּבִמְחֻזָּק וְלֹא בְּשִׁבְחָ וְלֹא הָאִשָּׁה בִּכְתוּבָּתָהּ וְלֹא הַבָּנוֹת בְּמָזוֹנוֹתֵיהֶן וּפֵרַשׁ בַּגְּמָרָא וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה אֶת הַשֵּׁבָח וּמְשַׁנֵּי מִקּוֹלֵי כְּתוּבָּה שָׁנוּ כָּאן וּמָזוֹן בָּנוֹת נְמִי תְּנַאי כְּתוּבָּה כִּכְתוּבָּה דְּמֵי וְהָתָם מִשְּׁבָח יְתוֹמִים מְיֵירֵי דְּאִי מִשְּׁבָח לְקִיחוּת אִם כֵּן מֵאי אַרְיָא דִּלְא טָרְפֵי בָּנוֹת מִשְּׁבָח וְהֲלֹא מִגּוּפָהּ הַקַּרְקַע נְמִי לֹא טָרְפֵי דְּאֵין מוֹצִיאִין לְמָזוֹן הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים אֶלָּא וְדַאי בְּשִׁבְחָ יְתוֹמִים מְיֵירֵי וְדַוְקָא כְּתוּבַּת אִשָּׁה וּמְזוֹנוֹת דְּקִילִי לֹא גָּבוּ מִשְּׁבָח אֲבָל שְׁאָר בע"ח גָּבֵי וְרַשׁ"י פֵּירֵשׁ הָתָם מָזוֹן הַבָּנוֹת כְּגוֹן נְשָׂא אִשָּׁה וּפָסַק לְזוֹן בְּתָהּ ה' שָׁנִים וּלְפֵרוּשׁוֹ אֵין רְאָיָה דְּמִצִּי מְיֵירֵי בְּשִׁבְחָ לְקוּחוֹת אַף לֹא נְהִירָא דִּלְא שַׁיָּיךְ בֵּהּ תְּנַאי כְּתוּבָּה וְהָא דְּאָמַר בְּהַמְקַבֵּל (לקמן דף קי.) יְתוֹמִים אוֹמְרִים אֲנוּ הַשְּׁבָחָנוּ וְאֵין הַשֵּׁבָח שֶׁלְּךָ מְשַׁמַע דְּלֹא גָּבֵי מִשְּׁבָח יְתוֹמִים הָתָם מְיֵירֵי כְּשֶׁעָשָׂה אַפּוֹתִיקִי וְאוֹמְרִים אֲנוּ הַשְּׁבָחְנוּ וְתֵן לָנוּ הַיְצִיאָה כְּדֵי יוֹרֵד לְתוֹךְ שָׂדֶה חֲבֵירוֹ שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת וְכֵן מוֹכֵי הָתָם בְּמַסְקָנָא כְּשֶׁעָשָׂאָה אַפּוֹתִיקִי: **תֵּדַע** שֶׁכָּתַב כו'. אֵין לְפָרֵשׁ דְּהָכִי מוּכָח דְּבע"ח גּוֹבֶה אֶת הַשֵּׁבָח דְּכֵיוָן דְּבע"ח גּוֹבֶה אֶת הַשֵּׁבָח כּוֹתֵב מוֹכֵר לְלוֹקֵחַ שֶׁיְּשַׁלֵּם לוֹ אֶת הַשֵּׁבָח דְּא"כ מֵאי פָּרִיךְ מִתְּנָה דִּלְא כְּתִיב בָּהּ הָכִי נְמִי דִּלְא טָרִיף שֵׁבָח וְהֵלֹא אֵין תְּלוּי בְּגוּפַיִּת הַבע"ח בִּכְתִיבַת הַמּוֹכֵר אֶלָּא יֵשׁ לוֹמַר מִדְּמְשַׁלֵּם מוֹכֵר לְלוֹקֵחַ אֶת הַשֵּׁבָח אֵין לוֹחֵשׁ אִם יִגְבֶּה בַּעַל חוֹב מִמְּנוּ דְּאֵין הַלּוֹקֵחַ מַפְסִיד כָּל כָּךְ וְא"ת וּמֵאי רְאָיָה הִיא דִּלְמָא מְיֵירֵי בְּלוֹקֵחַ מִגָּזֵל דְּנִגְזֵל וְדַאי אִית לֵיהּ שִׁבְחָא וְי"ל דְּאִי בְּלוֹקֵחַ מִן הַגּוֹזֵל אֵיירֵי הָוֶה לֵיהּ לְמִכְתַּב נְמִי וּפֵרִידְהוֹן אֶלָּא מְיֵירֵי בְּבַעַל חוֹב דִּלְיתְ לֵיהּ פֵּרֵי אִי נְמִי מִדְּקָאָמַר וַעֲמָלְיָהוּן הֵיינוּ הוֹצָאָה וּשְׁבָחֵיהוּן הֵיינוּ הַשֵּׁבָח הַיְתֵר עַל הַיְצִיאָה וְאִי בְּנִגָּזֵל הָא נִגָּזֵל גּוּפֵיהּ יְהִיב לֵיהּ יְצִיאָה בְּדִין יוֹרֵד לְתוֹךְ שָׂדֵהּ חֲבֵירוֹ שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת:

הא

שֶׁנִּטְלוּהָ מַסִּיקִין בָּא נְגָזַל לִגְבוֹת קֶרֶן גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים בָּא נְגָזַל לִגְבוֹת פֵּירוֹת גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין רָבָא לֹא אָמַר בְּרֵבָּה בַּר רַב הוּנָא הָרֵי הִיא יוֹצְאָה מִתַּחַת יָדוֹ בְּדִינָא מַשְׁמַע וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא לֹא אָמַר בְּרָבָא הָרֵי הִיא יוֹצְאָה מִתַּחַת יָדוֹ בְּעֵינָא מַשְׁמַע רַב אַשִׁי אָמַר לְצַדְדִין קָתָנֵי כְּגוֹן שֶׁגָּזַל שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ מִלְּאָה פֵּירוֹת וְאָכַל אֶת הַפֵּירוֹת וּמָכַר אֶת הַשָּׂדֶה בָּא לוֹקֵחַ לְגְבוֹת קֶרֶן גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים בָּא נְגָזַל לִגְבוֹת פֵּירוֹת גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין בֵּין לְרָבָא בֵּין לְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא מִלְּוֶה עַל פֶּה הוּא וּמִלְּוֶה עַל פֶּה אֵינוֹ גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים הָכָא בְּמַאי עַסְקִינַן כְּשֶׁעָמַד בְּדִין וְהָדַר וְזַבִּין אִי הָכִי פֵּירוֹת נַמִּי כְּשֶׁעָמַד בְּדִין עַל הַקֶּרֶן וְלֹא עָמַד בְּדִין עַל הַפֵּירוֹת וּמַאי בֵּין לְרָבָא בֵּין לְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא מִלְּוֶה עַל פֶּה אֵינוֹ גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים אִינִישׁ קָרְנָא תָּבַע בְּרֵישָׁא וְסָבַר שְׁמוּאֵל לוֹקֵחַ מִגָּזְלָן לֵית לֵיהּ שְׁבָחָא וְהָא א"ל שְׁמוּאֵל לְרַב חִינָּנָא בַּר שִׁילַת שִׁילַת אִמְּלִיךְ וּכְתוֹב שׁוּפְרָא שְׁבָחָא וּפֵירֵי בְּמַאי אִי בְּבַעַל חוֹב מִי אִית לֵיהּ פֵּירֵי וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה אֶת הַשֵּׁבָח שֶׁבַח אֵין אֶבֶל פֵּירוֹת לֹא אֶלָּא לָאו בְּלוֹקֵחַ מִגָּזְלָן אָמַר רַב יוֹסֵף הָכָא בְּמַאי עַסְקִינַן כְּגוֹן שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ א"ל אַבַּיֵי וְכִי מוּתָּר לִלְוֹת סְאָה בִּסְאָה בְּמָקוֹם שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ א"ל הָתָם הַלְוָאָה וְהָכָא זְבִינִי: גּוּפָא אָמַר שְׁמוּאֵל בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה אֶת הַשֵּׁבָח אָמַר רָבָא תֵּדַע שֶׁכָּתַב כּוֹתֵב לוֹ מוֹכֵר לַלּוֹקֵחַ אֲנָא אֵיקוּם וַאֲשַׁפֵּי וַאֲדַבֵּי וַאֲמָרֵיךְ זְבִינִי אִילֵין אִינוּן וַעֲמָלְיָהוּן וּשְׁבָחֵיהוֹן וְאֵיקוּם קָדָמָךְ וְצַבֵּי זְבִינָא דְּנָן וְקַבֵּיל עֲלוֹהִי א"ל רַב חִיָּיא בַּר אָבִין לְרָבָא אֶלָּא מַעֲתָּה מַתָּנָה דִּלְא כְּתִיב לֵיהּ הָכִי ה"נ דִּלְא טָרִיף שְׁבָחָא א"ל אֵין וְכִי יָפָה כֹּחַ מַתָּנָה מִמֶּכֶר א"ל אֵין יָפָה וְיָפֶה אָמַר רַב נַחְמָן הָא מַתְנִיתָא מְסַיַּיע לֵיהּ לְמַר שְׁמוּאֵל וְהוּא הַבְּרִין מוֹקֵים לָהּ בְּמֵילֵי אֲחֲרִינִי דְּתַנְיָא הַמּוֹכֵר שָׂדֶה לַחֲבֵירוֹ וַהֲרֵי הִיא יוֹצְאָה מִתַּחַת יָדוֹ כְּשֶׁהוּא גּוֹבֶה אֶת הַקֶּרֶן מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים וְשִׁבַּח גּוֹבֶה מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין וְהוּא חַבְרִין מוֹקִים לָהּ בְּמֵילֵי אֲחֲרִינִי בְּלוֹקֵחַ מִגָּזְלָן תַּנְיָא אִידָךְ הַמּוֹכֵר שָׂדֶה לַחֲבֵירוֹ וְהִשְׁבִּיחָהּ וּבָא בַּעַל חוֹב וְטָרְפָהּ כְּשֶׁהוּא גּוֹבֶה אִם הַשֵּׁבָח יוֹתֵר עַל הַיְצִיאָה נוֹטֵל אֶת הַשֵּׁבָח מִבַּעַל הַקַּרְקַע וְהַיְצִיאָה מִבַּעַל חוֹב וְאִם הַיְצִיאָה יְתֵירָה עַל הַשֵּׁבָח אֵין לוֹ אֶלָּא הוֹצָאָה שִׁיעוּר שֶׁבַח מִבַּעַל חוֹב וְהָא שְׁמוּאֵל בְּמֵאי מוֹקִים לָהּ אִי בְּלוֹקֵחַ מִגָּזְלָן קַשְׁיָא ריש"א דְּאָמַר שְׁמוּאֵל לוֹקֵחַ מִגָּזְלָן לֵית לֵיהּ שְׁבָחָא אִי בְּבַעַל חוֹב קַשְׁיָא ריש"א וְסִיפָא דְּאָמַר שְׁמוּאֵל בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה אֶת הַשֵּׁבָח אִיבָּעֵית אֵימָא בְּלוֹקֵחַ מִגָּזְלָן כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַרְקַע אִי נַמִּי בְּשֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ אִיבָּעֵית אֵימָא בְּבַעַל חוֹב וְלֹא קַשְׁיָא כַּאן בְּשֵׁבָח

המגיע

גם כאשר רואים הנהגה ניסית, יכולים רוב בני אדם לדמות ש"כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה".

משיחת שבת בראשית ה'תשכ"ח

הָא דְּלֹא מַסִּיק אֶלָּא שִׁיעוּר אַרְעָא. תֵּימָה כֵּיוָן דְּלֹא מַסִּיק אֶלָּא שִׁיעוּר אַרְעָא אַמַּאי נוֹטֵל שְׁבָח גּוּבָּה אוֹתוֹ בְּלֹא יְצִיאָה: **וְהָא** מַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם. דִּינֵי טוֹרְפֵי מָקוֹם בָּאִין לִפְנֵי שְׁמוּאֵל וּמִגְבֵּי לְבַעַל חוֹב כָּל הַשְׁבָח עִם הַקַּרְקַע וְאֲפִילּוּ מִגִּיעַ לְבַתְּפֵים כָּל זְמַן שֶׁצְּרִיכִין לְקַרְקַע: **הָא.** דְּקָתָנֵי נוֹטֵל יְצִיאָה מִבַּעַל חוֹב דְּלֹא מַסִּיק בֵּיהּ בַּעַל חוֹב בְּמוֹכֵר שִׁיעוּר אַרְעָא וּשְׁבָחָא הִלְכָךְ יְהִיב בַּעַל חוֹב לְלוֹקֵחַ שְׁבָחֵיהּ וּמַסְלִיק לֵיהּ וְהָאי דְּנָקֵט לְמִלְתֵיהּ בִּלְשׁוֹן יְצִיאָה וְלֹא תָּנָא נוֹטֵל כְּנֶגֶד הַחוֹב מִבֵּעַל הַקַּרְקַע וְהַמּוֹתָר מִבְּעַ"ח לְאִשְׁמוֹעִינַן הֵיכָא גּוֹפָא אֲתָא דְּהֵיכָא דְּיִצִיאָה יְתִירָה עַל הַשֵּׁבַח אֵין לוֹ אֶלָּא יְצִיאָה שִׁיעוּר שִׁבְחוֹ: **הָנִיחָא** לְמַאן דְּאָמַר כּוֹ'. פְּלוּגְתָּא הִיא בְּכְתוּבוֹת (דף צא.): **אִי אִית** לֵיהּ זוּזֵי לְלוֹקֵחַ. לְפִרוֹעַ הַחוֹב: **לֹא מָצֵי** מְסַלֵּק לֵיהּ לְבַע"ח. מִן אַרְעָא דְּבַע"ח קָדִים: **שַׁפִּיר.** דְּמָצֵי לְמֵימַר דְּהֵיכָא דְּיֵשׁ קַרְקַע מוֹתָר עַל הַחוֹב עִם הַשֵּׁבַח מְסַלֵּק לֵיהּ לְלוֹקֵחַ בְּזוּזֵי עַל בְּרְחוּ דְּלוֹקֵחַ וְלֹא מָצֵי אָמַר לוֹקֵחַ הַב לִי מִן אַרְעָא שִׁיעוּר שִׁבְחִי דְּאָמַר כּוֹפֶיהָ דִּידֵיהּ וְאִתַּ יָרְדַתְּ בָּהּ שְׁלָא בִּרְשׁוּת: **דְּשַׁוְיָא** נַהֲלֵיהּ. לוֹהּ לְבַעַל חוֹב אַפּוֹתֵיקֵי לְהָא אַרְעָא וְהַכֹּל מוֹדִים בְּזוּ דְּאִי הָוֶה לֵיהּ זוּזֵי לְלוֹקֵחַ לֹא הָוֶה מָצֵי מְסַלֵּק לֵיהּ: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן.** הַאי בְּרֵישֵׁיתָא דְּלֵעֵיל: **הָכִי בָּה.** לוֹקֵחַ בְּקַרְקַע זוּ: **שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ.** שֶׁל מוֹכֵר שֶׁגְּזוֹלָה הָיְתָה אֶצְלוֹ וְלוֹקֵחַ: **מָעוֹת** יֵשׁ לוֹ. מִן הַמּוֹכֵר לְכַשֶּׁיּוֹצִיאֶנָּה נִגְזָל מִידוֹ: **שִׁבַּח** אֵין לוֹ. שֶׁקַּרְקַע זֶה אֵינוֹ קָנוּי לוֹ: **לֹא מְקַבֵּל.** לְשַׁמּוֹר: **מָעוֹת חוֹזְרִין.** הַקּוֹדְשִׁין חוֹזְרִין לוֹ: **בֵּין לְרַב דְּאָמַר כּוֹ'.** כְּלוֹמַר הֵיכִי מְצִינְן לוֹמַר טַעְמָא דְּרַב מִשּׁוּם דְּגָמַר וְנָתַן לְשׁוּם פִּקָּדוֹן וְטַעְמָא דִּשְׁמוּאֵל מִשּׁוּם דְּגָמַר וְנָתַן לְשׁוּם מַתָּנָה וְאִי הָוֶה דְּעָתֵיהּ לְחַד מִהֲנַךְ הֵיכִי הָוֶה נָחֵית לְהָאי אַרְעָא לְעוֹבְדָהּ וְלָאֲבוֹל פֵּירוֹתֵיהּ עַל כְּרְחֵיהּ סָבוּר הָיָה שֶׁיִּהְא הַמֹּכֶר קַיָּם וְלֹא הָיָה בְּקִי בְּדִין וְטַעְמָא דְּפִלּוּגְתָּא דְּרַב וּשְׁמוּאֵל טַעַם אַחֲרִינָא הוּא: **דְּהָוֶה עֲבִיד.** הַגּוֹזֵל: **לְרַב דְּאָמַר פִּקָּדוֹן פִּקָּדוֹן.** כְּלוֹמַר אֲלִיבָּא דְּרַב מִפְּרַשְׁנַן דְּהָאי מֵימַר אָמַר זוּזֵי נָהֲווּ פִּקָּדוֹן וְלִשְׁמוּאֵל מְפָרְשִׁינַן דְּהָאי אָמַר זוּזֵי נָהֲווּ מַתָּנָה: **הִלְכָתָא.** בְּפְלוּגְתָּא קַמַּייְתָא יֵשׁ לוֹ מָעוֹת וְיֵשׁ לוֹ שֵׁבַח: **וְאע"פ דְּלֹא פֵּירֵשׁ.** וְלִית לָן דִּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר שֵׁבַח צָרִיךְ לְיַמְלֵךְ: **וְאַחֲרִיוּת** מָעוֹת סוֹפֵר הוּא. וְלִית לָן דִּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר שֶׁעִבּוּד צָרִיךְ לְיַמְלֵךְ: חָזֵר. גּוֹזֵל וְלוֹקֵחַ מִבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים לְאַחַר שֶׁמָּכַר לַלּוֹקֵחַ: **מַהוּ.** לְהֵיוֹת בְּמִקּוֹם בְּעָלִים בְּאִילּוּ לָקְחָה אַחַר וְיוֹצִיאָהּ מִיַּד הַלּוֹקֵחַ: **אָמַר** לֵיהּ. לֹא מָצֵי לַאֲפוּקֵהּ שֶׁכְּשֶׁמָּכַר לוֹ כָּל כְּלוּם שֶׁתִּבְא לְיָדוֹ וּכְשֶׁלָּקְחָהּ לֹא לָקְחָהּ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁתְּהֵא מְקוּיָם בְּיַד הַלּוֹקֵחַ: **דִּלְמָא** לִיקְרְיֵיהּ גַּוְלָנָא. שֶׁלֹּא יְחָרְפֶנּוּ לוֹקֵחַ זֶה כְּשֶׁיּוֹצִיאֶנָּה נִגְזָל מִידוֹ וְיִקְרָאֶנּוּ גַּוְלָן לְכָךְ חוֹזֵר לְהַעֲמִיד מִמְכָּרוֹ: **דְּיָמִית** לוֹקֵחַ. לְאַחַר שֶׁלָּקְחָהּ גַּוְלָן מִן הַבְּעָלִים וְתִגָּזֵל בָּא לְהוֹצִיאָהּ מִבְּנֵיהֶן לְמ"ד. לֹא חָזַר לְהַעֲמִיד מִמְכָּרוֹ אֶלָּא דִּלְמָא לִיקְרְיֵיהּ לוֹקֵחַ גַּוְלָן:

הָא

הַמַּגִּיעַ לַבְּתַפַּיִם כָּאן בְּשֶׁאֵינוֹ מַגִּיעַ לְבְתַפַּיִם
וְהָא מַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם וְקָא מַגְבֵּי שְׁמוּאֵל אֲפִי' בְּשֶׁבַח
הַמַּגִּיעַ לַבְּתַפַּיִם לֹא קַשְׁיָא הָא דְּמַסִּיק בֵּיהּ כְּשִׁעּוּר
אַרְעָא וּשְׁבָחָא הָא דְּלֹא מַסִּיק בֵּיהּ אֶלָּא כְּשִׁעּוּר
אַרְעָא דְּיָהֵיב לֵיהּ שְׁבָחֵיהּ וּמְסַלֵּיק לֵיהּ לְבַעַל
אִי אִית לֵיהּ זוּזֵי לְלוֹקֵחַ לֹא מָצֵי מְסַלֵּיק לֵיהּ לְבַעַל
חוֹב שַׁפִּיר אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר כִּי אִית לֵיהּ זוּזֵי לְלוֹקֵחַ
מָצֵי מְסַלֵּיק לֵיהּ לְבַעַל חוֹב נִימָא לֵיהּ אִילּוּ הָוֶה לִי
זוּזֵי הָוֶה מְסַלְּקִינָךְ מִכּוּפְלָהּ אַרְעָא הַשְׁתָּא דְּלֵית לִי זוּזֵי
הַב לִי נַרְבָּא דְּאַרְעָא בְּאַרְעָא שִׁעּוּר שְׁבָחַאי הָכָא
בְּמַאי עָסְקִינַן כְּגוֹן שֶׁעָשָׂאוֹ אַפּוֹתֵיקֵי דְּאָמַר לֵיהּ לֹא
יְהֵא לְךָ פַּרְעוֹן אֶלָּא מִזּוֹ: **הָכִי בָּה** שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ
וְלָקְחָהּ אָמַר רַב מָעוֹת יֵשׁ לוֹ שֵׁבַח אֵין לוֹ וּשְׁמוּאֵל
אָמַר אֲפִי' מָעוֹת אֵין לוֹ בְּמַאי קָמִיפַּלְגֵי רַב סָבַר אָדָם
יוֹדֵעַ שֶׁקַּרְקַע אֵין לוֹ וְגָמַר וְנָתַן לְשׁוּם פִּקָּדוֹן וְנִימָא
לֵיהּ לְשׁוּם פִּקָּדוֹן סָבַר לֹא מְקַבֵּל וּשְׁמוּאֵל סָבַר אָדָם
יוֹדֵעַ שֶׁקַּרְקַע אֵין לוֹ וְגָמַר וְנָתַן לְשׁוּם מַתָּנָה וְנִימָא
לֵיהּ לְשׁוּם מַתָּנָה כְּסִיפָּא לֵיהּ מִילְּתָא וְהָא פְּלִיגֵי בֵּיהּ
חָדָא זִימְנָא דְּאֵיתְמַר הַמְקַדֵּשׁ אֶת אֲחוֹתוֹ רַב אָמַר
מָעוֹת חוֹזְרִין וּשְׁמוּאֵל אָמַר מָעוֹת מַתָּנָה רַב אָמַר
מָעוֹת חוֹזְרִין אָדָם יוֹדֵעַ שֶׁאֵין קִידּוּשִׁין תּוֹפְסִין
בַּאֲחוֹתוֹ וְגָמַר וְנָתַן לְשׁוּם פִּקָּדוֹן וְנִימָא לָהּ לְשׁוּם
פִּקָּדוֹן סָבַר לֹא מְקַבְּלָה מִינֵּיהּ וּשְׁמוּאֵל אָמַר מָעוֹת
מַתָּנָה אָדָם יוֹדֵעַ שֶׁאֵין קִידּוּשִׁין תּוֹפְסִין בַּאֲחוֹתוֹ וְגָמַר
וְנָתַן לְשׁוּם מַתָּנָה וְנִימָא לָהּ לְשׁוּם מַתָּנָה כְּסִיפָּא לָהּ
מִילְּתָא צְרִיכָא דְּאִי אִיתְּמַר בָּהּ הָא קָאָמַר רַב דְּלֹא
עֲבֵדִי אִינָשֵׁי דְּיַהֲבֵי מַתָּנוֹת לְנוּכְרָאָה אֲבָל גַּבֵּי אֲחוֹתוֹ
אִימָּא מוֹדָה לֵיהּ לִשְׁמוּאֵל וְאִי אִיתְּמַר בְּהָךְ בִּהָךְ
קָאָמַר שְׁמוּאֵל אֲבָל בָּהָא אִימָּא מוֹדֶה לֵיהּ לְרַב
צְרִיכָא בֵּין לְרַב דְּאָמַר פִּקָּדוֹן בֵּין לִשְׁמוּאֵל דְּאָמַר
מַתָּנָה הַאי לְאַרְעָא בְּמַאי קָא נָחִית וּפֵירוֹת הֵיכִי
אָכִיל סָבַר אֲנָא אֵיחוּת לְאַרְעָא וְאֵיעֲבֵיד וְאֵיכוּל
בְּגַוֵּיהּ כִּי הֵיכִי דַּהֲוָה קָא עָבֵיד אִיהוּ לְכִי אָתֵי מָרֵיהּ
דְּאַרְעָא זוּזֵי נָהֲווּ לְרַב דְּאָמַר פִּקָּדוֹן פִּקָּדוֹן לִשְׁמוּאֵל
דְּאָמַר מַתָּנָה מַתָּנָה אָמַר רָבָא הִלְכְתָא יֵשׁ לוֹ מָעוֹת
וְיֵשׁ לוֹ שֵׁבַח וְאע"פ שֶׁלֹּא פֵּירֵשׁ לוֹ אֶת הַשֵּׁבַח הֵכִיר
בָּהּ שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ וְלָקְחָהּ מָעוֹת יֵשׁ לוֹ שֵׁבַח אֵין לוֹ אַחֲרָיוּת טָעוּת סוֹפֵר הוּא בֵּין בְּשִׁטְרֵי
הַלְוָאָה בֵּין בְּשִׁטְרֵי מֶקַח וּמִמְכָּר בָּעָא מִינֵּיהּ שְׁמוּאֵל מֵרַב חָזַר וְלָקְחָהּ מִבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים
מַהוּ אָמַר לֵיהּ מָכַר לוֹ רִאשׁוֹן לְשֵׁנִי כָּל זְכוּת שֶׁתִּבָּא לְיָדוֹ מַאי מַעְמָא מַר זוּטְרָא אָמַר נִיחָא לֵיהּ דִּלְמָא נָקְרְיֵיהּ גַּוְלָנָא רַב אַשִׁי
אָמַר נִיחָא לֵיהּ דְּלֵיקוּ בְּהֶמְנוּתֵיהּ מַאי בֵּינַיְיהוּ אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּמִית לוֹקֵחַ מַאן דְּאָמַר נִיחָא לֵיהּ דִּלְמָא לִקְרְיֵיהּ גַּוְלָנָא

הָא

הַמַּגִּיעַ לְכְתַפַּיִם – פירות שכמעט הסתיימה גדילתם והם קרובים לזמן בצירתם, רק שהם צריכים עדיין לשהות בקרקע, והטעם שאין הבעל חוב גובה פירות אלו עם הקרקע ללא תשלום דמי ההוצאות, משום שאין דינם כשבח שהושבחה הקרקע עצמה, **כְּאן** – דברי שמואל שבעל חוב גובה שבח נאמרו **בְּשֶׁבַח שֶׁאֵינוֹ מַגִּיעַ לְכְתַפַּיִם** – בפירות שעדיין אינם סמוכים לבצירתם וזקוקים לקרקע למשך זמן, ולכך הם כחלק מהקרקע ואין הבעל חוב משלם על גבייתם.

מקשה הגמרא: **וְהָא מַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם** שבאו לפני שמואל תביעות של בעלי חוב שרצו לגבות קרקעות עם השבח מלקוחות, **וְקָא מַגְבֵּי שְׁמוּאֵל אֲפִילּוּ בְּשֶׁבַח הַמַּגִּיעַ לְכְתַפַּיִם**, כל זמן שהפירות צריכים קצת לקרקע.

מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא** – מה שהיה שמואל מגבה קרקע עם שבח המגיע לכתפים, היינו באופן **דְּמַסִּיק בֵּיהּ כְּשִׁעּוּר אַרְעָא וְשַׁבְחָא** – שהבעל חוב נושה במוכר כשיעור הקרקע עם השבח, לכך בדין הוא שיגבה כל שבח הצריך לקרקע, ואפילו שבח המגיע לכתפים, **הָא** – מה שאמר שמואל שאין בעל חוב גובה קרקע עם שבח המגיע לכתפים בלי שמשלם דמי ההוצאה, היינו באופן **דְּלָא מַסִּיק בֵּיהּ אֶלָּא כְּשִׁעּוּר אַרְעָא** – שאין הבעל חוב נושה במוכר אלא בשיעור הקרקע בלי השבח, לכך בדין הוא **דְּיָהֵיב לֵיהּ** – שיתן הבעל חוב ללוקח תשלום בשיעור **שְׁבָחֵיהּ** משום שאינו חלק מהחוב **וּמְסַלֵּיק לֵיהּ** מהקרקע.

מקשה הגמרא: **הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר דְּאִי אִית לֵיהּ זוּזֵי לְלוֹקֵחַ לֹא מָצֵי מְסַלֵּיק לֵיהּ לְבַעַל חוֹב** – שבעל חוב הבא לגבות מהנכסים המשועבדים, אין הלקוחות יכולים לדחותו בממון, **שַׁפִּיר** – מובן מדוע משלם הבעל חוב ללוקח את דמי השבח ומסלקו מהקרקע, כיון שאם רוצה הבעל חוב את הקרקע אין הלוקח יכול לדחותו בממון. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר כִּי אִית לֵיהּ זוּזֵי לְלוֹקֵחַ מָצֵי מְסַלֵּיק לֵיהּ לְבַעַל חוֹב**, מדוע הבעל חוב גובה את כל הקרקע עם השבח, ומשלם ללוקח את דמי השבח, **נִיתְּיָא לֵיהּ** – הרי יכול הלוקח לטעון כנגד הבעל חוב, הרי **אִילּוּ לִי זוּזֵי הָווּ מְסַלְּקִינָךְ מִכּוּלָּהּ אַרְעָא** – אילו היה לי מעות הייתי יכול לשלם לך את כל החוב ולהשאיר את הקרקע ברשותי, אם כן גם **הַשְׁתָּא דְּלֵית לִי זוּזֵי** – עכשיו שאין לי מעות בשיעור כל החוב, אל תשלם לי את דמי השבח אלא **הַב לִי גַּרְפָּא דְּאַרְעָא בְּאַרְעָא שִׁעּוּר שְׁבָחַאי** – תן לי חלק מהקרקע בערך השבח.

מתרצת הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן כְּגוֹן שֶׁעָשָׂאוֹ** המוכר לקרקע **אַפּוֹתִיקִי, דְּאָמַר לֵיהּ** למלוה **לֹא יְהֵא לְךָ פֵּרָעוֹן אֶלָּא מִזּוֹ**, ומשום כך לכולי עלמא אין הלוקח יכול לדחותו בממון ויכול הבעל חוב לפטור את הלוקח בדמי השבח.

הגמרא חוזרת כעת לנידון הלוקח קרקע מגולן: **הֵכִיר** הלוקח **בָּהּ** בקרקע שנמכרה לו **שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ** – של המוכר, אלא שהיא גזולה בידו, **וּבָטַל** זאת **לְקָחָהּ** ממנו ושילם מעות בעדה, ולאחר מכן הגיע הנגזל והוציא מידו של הלוקח, **אָמַר רַב**, **מָעוֹת** ששילם למוכר עבור הקרקע **יֵשׁ לוֹ** ללוקח לקבלם בחזרה מהמוכר, אולם את **הַשֶּׁבַח** – ההוצאות שהוציא והשקיע בקרקע, **אֵין לוֹ** ואינו מקבלם, מאחר והקרקע לא היתה קנויה לו כלל. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֲפִילּוּ מָעוֹת אֵין לוֹ.**

מבארת הגמרא: **בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי, רַב סָבַר, אָדָם** – הלוקח **יוֹדֵעַ שֶׁקַּרְקַע אֵין לוֹ** – שלא תישאר בידו, **וְגָמַר** בדעתו **וְנָתַן** את המעות **לְמוֹכֵר לְשׁוּם פְּקָדוֹן** – לשם **פְּקָדוֹן**, ולכן עתה לאחר שנטל הנגזל את הקרקע בחזרה, תובע הלוקח מן המוכר שישיב לו פקדונו. ויש לשאול, **וְנִיתְּיָא לֵיהּ** – ויאמר לו הלוקח למוכר שנותן לו את המעות **לְשׁוּם פְּקָדוֹן**, וממה שלא אמר כך מוכח שלא התכוין לשם פקדון, **וְהִתְשׁוּבָה**, **סָבַר** הלוקח, שהמוכר **לֹא מְקַבֵּל** עליו לשמור על מעותיו כדין שומר, ולכן הערים הלוקח ונתנן לו כדמי הקרקע. **וּשְׁמוּאֵל סָבַר, אָדָם יוֹדֵעַ שֶׁקַּרְקַע אֵין לוֹ**, ועל כרחך שגָּמַר הלוקח בדעתו **וְנָתַן** את המעות **לְשׁוּם מַתָּנָה**, ואין צריך המוכר להחזיר מתנה שקיבל. ויש לשאול, **וְנִיתְּיָא לֵיהּ** הלוקח למוכר שנותן לו את המעות **לְשׁוּם מַתָּנָה**, **וְהִתְשׁוּבָה**, **כְּסִיפָּא לֵיהּ מִילְתָא** – בושה היא למוכר לקבל מתנה, ולכן נתנם לו הלוקח באופן זה.

מקשה הגמרא: **וְהָא** רב ושמואל **פְּלִיגִי בֵּיהּ חֲדָא זִימְנָא** – נחלקו כבר פעם אחת בענין זה, **דְּאִיתְּמַר, הַמְקַדֵּשׁ אֶת אֲחוֹתוֹ**, וקידושין אלו אינם חלים שהרי אחותו אסורה עליו באיסור כרת, **רַב אָמַר מָעוֹת** הקידושין **חוֹזְרִין** למקדש, **וּשְׁמוּאֵל אָמַר מָעוֹת** הקידושין אינם חוזרין אלא **מַתָּנָה הִם. רַב אָמַר מָעוֹת חוֹזְרִין**, היות **וְאָדָם יוֹדֵעַ שֶׁאֵין קִידּוּשִׁין תּוֹפְסִין בַּאֲחוֹתוֹ, וְגָמַר** בדעתו **וְנָתַן** לה את המעות **לְשׁוּם פְּקָדוֹן. וְנִיתְּיָא לָהּ לְשׁוּם פְּקָדוֹן, סָבַר לֹא מְקַבְּלָה מִינֵּיהּ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, מָעוֹת** אלו שנתן לאחותו **מַתָּנָה הִם**, לפי **שֶׁאָדָם יוֹדֵעַ שֶׁאֵין קִידּוּשִׁין תּוֹפְסִין בַּאֲחוֹתוֹ, וְגָמַר וְנָתַן** לה את המעות **לְשׁוּם מַתָּנָה. וְנִיתְּיָא לָהּ לְשׁוּם מַתָּנָה, כְּסִיפָּא לָהּ מִילְתָא.** ונקשה מדוע הוזכרה מחלוקתם פעמיים.

מתרצת הגמרא: **צְרִיכָא** – רב ושמואל היו צריכים לחלוק בשני הנידונים, **דְּאִי אִיתְּמַר בָּהָא** רק לגבי לוקח שדה מן הגזלן, היינו אומרים, רק **בָּהָא קָאָמַר רַב** שהמעות פקדון, משום **דְּלֹא עָבְדֵי אִינָשֵׁי דְּיָהֲבֵי מַתָּנוֹת לְנוּכְרָאָה** – אין עשויים האנשים לתת מתנות לאדם שזר להם, ולכן המעות חוזרים ללוקח לפי שבודאי לא ניתנו לו בתורת מתנה. **אֲבָל נָבִי אֲחוֹתוֹ** שאינה זרה לו **אִימָּא מוֹדֶה לֵיהּ רַב לִשְׁמוּאֵל** – שנתן לה את המעות בתורת מתנה ואינה צריכה להחזירם לו, הלכך הוצרך רב לומר את דינו גם לענין קידושין. **וְאִי אִיתְּמַר בְּהָהּ**, רק לגבי מקדש את אחותו, היינו אומרים, **בְּהָהּ קָאָמַר שְׁמוּאֵל** – רק לגבי קידושי אחותו אומרים שנותן לה את המעות בתורת מתנה, כיון שלאחותו אדם יכול ליתן מתנה, **אֲבָל בָּהָא** – לענין לוקח שדה מגזלן **אִימָּא מוֹדֶה לֵיהּ** שמואל **לְרַב** שהמעות ניתנו בתורת פקדון כיון שאדם אינו רגיל לתת מתנה לאיש זר. לכן **צְרִיכָא** – הוצרכו רב ושמואל לחלוק בשני הנידונים.

מקשה הגמרא: **בֵּין לְרַב דְּאָמַר** שהמעות ניתנו בתורת **פְּקָדוֹן, בֵּין לִשְׁמוּאֵל דְּאָמַר** שניתנו בתורת **מַתָּנָה**, קשה, **הַאי** – אותו לוקח שלא התבונן באמת לקנות הקרקע, אלא לתת את המעות בפיקדון או במתנה, **לְאַרְעָא בְּמַאי קָא נָחֵית** – מטעם מה יורד לקרקע לעבד אותה, **וּפֵירוֹת הֵיכִי אָכֵיל** – והיאך אובד פירותיה, הלא לא קנה הקרקע כלל. ועל כרחך שהוא סבור שקנה הקרקע בקנין גמור, לפי שאינו יודע את הדין שקרקע גזולה אינה נמכרת כלל. ונמצא לפי זה שישנו טעם אחר לדברי רב ושמואל ולא כפי שנתבאר עד כה.

מתרצת הגמרא: **סָבַר** הלוקח **אֲנָא אִיחוּת לְאַרְעָא וְאֵיעֲבֵיד וְאֵיכוֹל בְּנַוְיֵהּ** – אני ארד לקרקע, אעבוד אותה ואזרע ולאחר מכן אוכל פירותיה, **כִּי הֵיכִי דַּהֲוָה קָא עָבֵיד אִיהוּ** – כשם שהיה נוהג בה אותו גזלן שעתה קניתיה ממנו, **וְלִכְשֶׁיָּבוֹא אֵלִיָּהוּ מְרֵיהּ דְּאַרְעָא** – וכאשר יבוא בעל הקרקע (–הנגזל), בבדי להוציא את גזילתו, **זוּזֵי נָהֲווּ** – יהיו מעותי **לְרַב דְּאָמַר פִּקָּדוֹן פִּקָּדוֹן לִשְׁמוּאֵל דְּאָמַר מַתָּנָה מַתָּנָה.**

הגמרא מביאה פסקי הלכה בענין המחלוקות ששנינו לגבי הלוקח שדה גזולה: **אָמַר רָבָא הִלְכְתָא** – לקח שדה מחבירו ונמצא שגזולה היא ביד המוכר, ובא הנגזל והוציאה מידו, והלוקח תובע את מעותיו מהמוכר, **יֵשׁ לוֹ** ללוקח לקבל מהמוכר **מָעוֹת** שנתן עבורה, **וְיֵשׁ לוֹ** לקבל ממנו גם את **הַשֶּׁבַח** שהשביחה השדה. **וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּירֵשׁ לוֹ** – המוכר ללוקח בשעת המכירה שישלם לו **אֶת הַשֶּׁבַח** אם יטרפו את השדה הימנו.

הֵכִיר בָּהּ הלוקח בשדה **שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ** – של המוכר, אלא גזולה היא, **וּלְקָחָהּ** ממנו במעות, **מָעוֹת יֵשׁ לוֹ** – ללוקח, אולם **שֶׁבַח אֵין לוֹ.**

ובנידון דלעיל (יד.) ששכח הסופר ולא כתב בשטר את אחריות נכסי החייב, ונמצא שאין שיעבוד נכסיו מופיע בשטר, הלכה היא שאם חסרה **אַחֲרָיוּת** בשטר אנו אומרים **שְׁטָעוּת סוֹפֵר הוּא**, ואכן חל שיעבוד הנכסים, לפי שאין אדם מניח מעותיו בלא שיהיה בטוח בכך. והלכה זו היא **בֵּין בְּשִׁטְרֵי חֲלִיצָה, וּבֵין בְּשִׁטְרֵי מַקָּח וּמְמָכָר** – שמקבל המוכר אחריות על הקרקע שאם תיטרף על ידי בעלי חובותיו, יפצה את הלוקח.

המשך בעמוד רב

הָא מִית לֵיהּ הלוקח, ואין מי שיחרפנו עוד ויקראנו גזלן, ולבן לא קנאה עבור יורשיו. וּמַאן דְּאָמַר – רב אשי נִיחָא לֵיהּ דְּלֵיקוֹם בְּהֶמְנוּתֵיהּ, בַּהֲדֵי בְּנֵי נַמֵּי נִיחָא לֵיהּ דְּלֵיקוֹם בְּהֶמְנוּתֵיהּ – כלפי היורשים נח לו גם כן לעמוד באמונתו, ולא להחשב מוכר קרקע גזולה, וקנאה עבורם.

מקשה הגמרא: גם לטעם של מר זוטרא, סוֹף סוֹף קָרוּ לֵיהּ בְּנֵי לוֹקֵחַ גַּזְלָנָא, ונמצא שגם לטעמו יש לומר שקנאה עבור יורשי הלוקח.

הגמרא מפרשת באופן אחר: אֶלָּא אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּיָמוּת הַגַּזְלָן עצמו לאחר ששב ולקח את השדה מן הנגזל ובניו באים להוציא את השדה מיד הלוקח, לְמַאן דְּאָמַר – מר זוטרא דִּנְיָחָא לֵיהּ לְאִינִישׁ דְּלָא לְקַרְיוּהוּ גַּזְלָן, הָא מִית לֵיהּ הגזלן, ולאחר מותו לא אכפת לו שיקראו לו גזלן, ובודאי לא קנה את השדה עבור הלוקח והשדה שייכת ליורשי הגזלן. לְמַאן דְּאָמַר – רב אשי דְּנִיחָא לֵיהּ דְּלֵיקוֹם בְּהֶמְנוּתֵיהּ, הָכָא נַמִּי, אַף עַל גַּב דְּמִית נִיחָא לֵיהּ דְּלֵיקוֹם בְּהֶמְנוּתֵיהּ – גם כאשר מת, בכל זאת רצונו הוא כבר מתחילה בשעה שקונה את הקרקע להישאר בנאמנותו אפילו לאחר מיתה, ושלא יוציאו את השדה מיד זה שלקח את השדה מידו.

מקשה הגמרא: גם לטעם של מר זוטרא, סוֹף סוֹף קָרוּ לִבְנֵיהּ 'בְּנֵי גַּזְלָנָא', ובודאי שהוא אינו רוצה שיחרפו את בניו. ונמצא שגם לטעמו יש לומר שהוא קנאה עבור הלוקח.

הגמרא מפרשת באופן אחר: אֶלָּא אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּיַהֲבָהּ – שנתנה בְּמַתָּנָה למקבל ולא בדרך מקח וממכר. לְמַאן דְּאָמַר – רב אשי דִּנְיָחָא לֵיהּ דְּלֵיקוֹם בְּהֶמְנוּתֵיהּ אם כן מַתָּנָה נַמִּי נִיחָא לֵיהּ דְּלֵיקוֹם בְּהֶמְנוּתֵיהּ, והיא של המקבל. לְמַאן דְּאָמַר – מר זוטרא דִּנְיָחָא לֵיהּ דְּלָא נְקַרְיוּהוּ גַּזְלָנָא, באופן של מתנה אין חשש בדבר, שֶׁאָמַר לֵיהּ הגזלן למקבל, מַאי גַּזְלָנָא מִינָּךְ – מה גזלתי ממך והרי לא נתת מעות עבור הקרקע, אלא מתנה היא בידך:

הגמרא מביאה אופנים בהם רב לא אמר את דינו: פְּשִׁיטָא שאם הגזלן זַבְנַהּ – מכרה לאדם נוסף, אוֹרְתָהּ – או שהורישה לאחד מבניו, וְיַהֲבָהּ – או שנתנה בְּמַתָּנָה לאחר, ואחר כך לקחה מן הנגזל, גילה במעשים אלו כי לַאו לְאוֹקְמָהּ קַמֵּי לוֹקֵחַ קָא בָּעֵי – שאין רצונו להעמידה ברשות הלוקח הראשון, ואינו רוצה לעמוד בדיבורו כלפיו, שהרי מכרה לאדם נוסף.

וכן אם גזל את הקרקע מאחד ממורישיו וְנָפְלָה לֵיהּ בִּירוּשָּׁה ממנו, כגון שגזל את אביו ומכר את הקרקע ולאחר המכירה מת אביו וזכה בקרקע, וכעת רוצה לטרוף אותה מהקונה בגלל שירש את זכותו של אביו, במקרה זה נאמר שִׁירוּשָּׁה מְמֵילָא הִיא – מאליה היא נעשית, וְלָאו אִיהוּ קָא טָרַח אַפַּתְרָהּ – ולא טרח להשיגה, על כן אין לנו גילוי דעת שטרח להעמידה ביד הקונה, אלא חוזר ותובעה ממנו.

ואם נָבֵי אִיהוּ – גבה הגזלן את הקרקע מהנגזל בְּחוֹבוֹ שהיה הנגזל חייב לו, ועתה שקנה את הזכויות של הנגזל רצונו לטרוף את הקרקע מהקונה, חֲזִינָא – אנו רואים, אִי אִית לֵיהּ אַרְעָא אַחֲרִיתִי – אם היתה לנגזל קרקע אחרת שניתן לגבות ממנה, וְאָמַר הגזלן כשגבאה, הַאי בְּעֵינָא – דווקא זו רוצה אני, מוכח כי לְאוֹקְמָהּ קַמֵּיהּ לוֹקֵחַ קָא בָּעֵי – כוונתו היתה להעמיד את השדה ביד הלוקח. וְאִי לֹא היתה לנגזל קרקע אחרת אלא זו, הרי שִׁוּוֵי הוּא דְּבָעֵי אִפְּרוֹעֵי – שרצונו של הגזלן היה לגבות את הקרקע עבור חובו, בתורת דמי החוב, ולא בכדי להעמידה ביד הלוקח.

אולם אם יַהֲבָהּ נְהֲלִיהּ בְּמַתָּנָה – נתן הנגזל את השדה במתנה לגזלן, והגזלן רוצה לטרוף את השדה מהלוקח משום שיש לו את הזכויות של נותן המתנה, פְּלִיגִי בָּהּ רַב אָחָא וְרָבִינָא. חַד אָמַר, דינה של מַתָּנָה כִּירוּשָּׁה, דְּהָא מְמֵילָא – שהרי לא טרח הגזלן בכדי לקנותה מן הנגזל ולפיכך מוציאה מן הלוקח כפי שהדין כן כאשר ירש הגזלן את השדה, וְחַד אָמַר, דינה של מַתָּנָה כְּמֶכֶר, דהיינו כאילו מכרה לו הנגזל בדמים שאין הגזלן יכול לטרוף מהקונה, וכן הדין במתנה, משום דְּאִי לַאו דְּטָרַח וְאַרְצֵי קַמֵּיהּ, לֹא הָוֵי יָהֵיב לֵיהּ מַתָּנָה – שאם לא שטרח הגזלן והרצה לפני הנגזל דברי פיוס, לא היה נותן לו את השדה במתנה. וכיון שטרח לרצותו אנו אומרים, לְהֶכֵי טָרַח וְאַרְצֵי קַמֵּיהּ – מן הטעם הזה טרח להרצות דברי פיוס בפניו, כִּי הֵיכִי דְּלֵיקוֹם בְּהֶמְנוּתֵיהּ – כדי שיתן לו הנגזל את השדה להעמידה ברשות הלוקח ויעמוד הגזלן באמונתו בלפיו.

דין נוסף בזה: וְעַד אֵימַת נִיחָא לֵיהּ דְּלֵיקוֹם בְּהֶמְנוּתֵיהּ – עד מתי אנו תולים שהטרחה שטורח הגזלן בקניית השדה, מוכיחה שכוונתו לקנות את השדה ללוקח בכדי שיעמוד באמונתו. הגמרא מביאה שיטות חלוקות בענין זה:

א.א רַב רַב הוּנָא, עַד שָׁעָה הַעֲמָדָה בַּדִּין – עד שהנגזל יטרוף מהלוקח את הקרקע, והלוקח יתבע את הגזלן שישיב לו את המעות ששילם לו, ואם כבר העמידו בדין ועדיין לא שילם הגזלן בכדי להעמידה בידו, הרי גילה דעתו שאין לו רצון לעמוד בנאמנותו כלפי הלוקח, לפיכך אם קנאה לאחר מכן מן הנגזל, לעצמו קנאה ולא בכדי להעמידה ביד הלוקח.

ב.ח רַב יֶיאָ בַּר רַב אָמַר, גם אם העמידוהו בדין וביתת דין חיבוהו לשלם ללוקח את מעותיו, עדיין אנו אומרים כן עַד דְּמָטָא אַדַּרְכֶתָא לִידֵיהּ – עד שבית דין ימסרו לידי הלוקח שטר 'אדרכתא' ובו פסק הדין המאפשר לו לגבות מנכסי הגזלן בכל מקום שימצא נכסים ששייכים לגזלן לידי הקונה, וזמן מסירת האדרכתא הינו תשעים יום לאחר העמדת בדין. ואם רק לאחר שהגיע שטר האדרכתא לידי הקונה קנה הגזלן את השדה, אין אנו אומרים שרצונו להחזיק את עצמו לנאמן ולכן יכול לטרוף את השדה מהקונה.

ג.ר בַּ פָּפָּא אָמַר עַד דְּמַתְחָלָן יוֹמֵי אַכְרִיזָתָא – עד שמתחילים ימי ההכרזה. כלומר לאחר שהלוקח מצא קרקע של הגזלן ומבקש לגבות מעותיו ממנה, בא לבית הדין, והם מכריזים שכל מי שרוצה לקנות קרקע יבוא ויקחנה, ומשעה זו ואילך אין אנו אומרים עוד שברצונו לעמוד באמונתו ומפני כן הוא קונה את השדה, אלא בוודאי לצורכו בלבד הוא קונה.

הגמרא מבררת את הדרך בה זכה הלקוח בקרקע זו בקניית הגזלן: מַתְקִיף לָהּ רָמֵי בַּר חָמָא, מִכְּדֵי הַאי לוֹקֵחַ בְּמַאי קָנֵי לְהַאי אַרְעָא – לוקח זה, במה קנה את הקרקע, בְּהַאי שְׁטָרָא – בשטר מכירתו, הלא הַאי שְׁטָרָא חַסְפָּא בָּעְלְמָא הוּא – כחרס בעלמא הוא, שהרי נכתב על קרקע גזולה. אָמַר לֵיהּ רָבָא לרמי בר חמא, תְּהֵא – יהיה דין זה בְּאופן שהקונה אומר לגזלן בפירוש שהוא מַאֲמִינוֹ שיעמידנה בידו, שְׁבְּהַהוּא הֲנָאָה דְּלָא קָאָמַר לֵיהּ מִידֵּי – בעבור אותה ההנאה שהקונה לא אמר לו דבר וְקָא סָמְכִיךְ עֲלֵיהּ – וסומך עליו, טָרַח וּמַיְיתֵי לֵיהּ גַּמַּר וּמַקְנֵי לֵיהּ – טורח המוכר ונותן לו את הקרקע, ובשעה שקונה אותה מהנגזל, גומר בדעתו להקנותה ללוקח.

מָתִיב רַב שֵׁשֶׁת, שנינו בברייתא, אמר אדם לחבירו מָה שֶּׁאִירַשׁ מֵאַבָּא, מָכוּר לְךָ, או מָה שֶּׁתַּעֲלֶה מְצוּדָתִי – מצודה של עופות או של דגים, מָכוּר לְךָ, לֹא אָמַר כְּלוּם, כיון שעדיין לא ירש את אביו וכן הדגים והעופות עדיין לא עלו במצודתו. אולם אם אמר לו מָה שֶּׁאִירַשׁ מִן אַבָּא הַיּוֹם, מָכוּר לְךָ, או מָה שֶּׁתַּעֲלֶה מְצוּדָתִי הַיּוֹם מָכוּר לְךָ, דְּבָרָיו קַיָּימִין. ושקשה, למה ברישא נאמר שלא קנה אפילו ירשה אחר כך, והרי מאחר שהקונה מאמינו היה לנו לומר שיחול המקח. אָמַר רָמֵי בַּר חָמָא על קושייתו של רב ששת, הָא נַבְרָא וְהָא תְּיוּבְתָּא – הרי אדם גדול, והתשובה שהשיב על דברי רב אף היא תשובה גדולה.

אָמַר רָבָא, נַבְרָא קָא חֲזִינָא, וּתְיוּבְתָּא לֹא קָא חֲזִינָא – אכן אדם גדול ראיתי, אולם לא ראיתי בדבריו תשובה גדולה לדברי רב, שכן חלוקים הם המקרים הללו, כיון דְּהָכָא, בלוקח שדה גזולה, סָמְכָא דַּעְתֵּיהּ – סמך הלוקח בדעתו על המוכר, וְהָכָא, במוכר מה שירש מאבא, לֹא סָמְכָא דַּעְתֵּיהּ – לא סמכה דעתו עליו, ולפיכך לא חלה המכירה. וטעם הדבר, הָכָא, לגבי הלוקח שדה גזולה, סָמְכָא דַּעְתֵּיהּ דְּאָזוֹל טָרַח וּמַיְיתֵי לֵיהּ, כִּי הֵיכִי דְּלָא נְקַרְיֵיהּ גַּזְלָנָא – סומך הלוקח על הגזלן שיטרח ויוציאנה מן הבעלים הראשונים בדמים, בכדי שלא יקרא גזלן. אולם הָכָא, במוכר ירושה או דגי המצודה, לֹא סָמְכָא דַּעְתֵּיהּ על המוכר, שכן אין כל וודאות שאכן תיפול הירושה בידו, כי שמא אביו של המוכר יתן את נכסיו במתנה

המשך בעמוד קצג

רש"י

הָא מִית. לוֹקֵחַ וּמִי יְחָרְפֵנּוּ עוֹד הַלְכָךְ לֹא נִתְבַּוְּוִן לָזֶה אֶלָּא לְהַעֲמִידָהּ בְּיָדוֹ בְּחַיָּיו וְלֹא לְאַחַר מוֹתוֹ מ"ד כו׳: דְּמִית גַּוְלָן. לְאַחַר שֶׁלְּקָחָהּ וְהַבָּנִים בָּאִים לְהוֹצִיא מִיַּד הַלּוֹקֵחַ: הָא מִית לֵיהּ. וְלֹא נִתְבַּוְּוִן לְהַעֲמִיד מִמְּכָרוֹ אֶלָּא בִּימֵי חַיָּיו שֶׁלֹּא יְחָרְפוּהוּ: אע"נ דְּמִית נֵיחָא לֵיהּ. מְעִיקָּרָא: דְּלֵיקוּ בְּהֵימְנוֹתֵיהּ. אֲפִילּוּ לְאַחַר מִיתָה: סוֹף סוֹף קָרוּ לִבְנֵיהּ בְּנֵי גַּוְלָנָא. נִמְצָא שֶׁאַף לְאַחַר מִיתָה מִתְקַרְפֵּין אוֹתוֹ: זְבָנָהּ אוֹרְתָּהּ. אִם קוֹדֶם שֶׁלָּקַח מִן הַבְּעָלִים חָזַר וּמְכָרָהּ לְאִישׁ אַחֵר לְבַד מִן הָרִאשׁוֹן אוֹ הוֹרִישָׁהּ לְאֶחָד מִבָּנָיו אוֹ יְהִבָּהּ בְּמַתָּנָה וְאַחַר כָּךְ לְקָחָהּ הָאִי וַדַּאי אִינְגֵּי דְּעִתַּיהּ דִּלְאו לְאוֹקְמֵי קַמֵּיהּ לוֹקֵחַ ראשון בְּעֵי וְלֹא נֵיחָא לֵיהּ: דְּלֵיקוּם בְּהֵימְנוֹתֵיהּ. שֶׁהֲרֵי מִכְרָהּ לְשֵׁנִי: נָפְלָה לֵיהּ. לַגַּוְלָן בִּירוּשָׁה שֶׁמִּתְּחִלָּה גַּוְלָהּ לְאֶחָד מִמּוֹרְשָׁיו וּמֵת הַנִּגְזָל: יְרוּשָּׁה מְמֵילָא הָוְיָא. וְהָא לֵיכָּא לְמֵימַר נֵיחָא לֵיהּ דְּלֵיקוּם בְּהֵימְנוֹתֵיהּ דְּהָא לֹא טָרַח אַבְּתְרָהּ דִּנְיָמָא גְּלֵי דַּעְתַּיהּ דְּנֵיחָא לֵיהּ דְּלֵיקוּ הִלְכָךְ הֲוֵי כִּיוֹרֵשׁ דְּעִלְמָא וְחוֹזֵר וְתוֹלֶבַעְהָ וְנוֹתֵן מְעוֹת לְלוֹקֵחַ: נֶבֶיחָה בְּחוֹבוֹ. לְאַחַר שֶׁגָּזְלָהּ וּמְכָר לוֹ וּבָא לוֹ אֹצֶל נִגְזָל וְאָמַר לוֹ הַגְבֵּה לִי בְּחוֹבִי קַרְקַע שֶׁגָּזַלְתִּיךָ: אי אית לֵיהּ אַרְעָא אַחֲרִיתִי. לִנְגְזָל שֶׁיְּכוֹל לִגְבּוֹת חוֹבוֹ מִמֶּנָּה וְאָמַר לֵיהּ בְּזוּ שֶׁגָּזַלְתִּי אֲנִי חָפֵץ הָא טָרַח אַבְּתְרָהּ וְאָמְרִינַן לְאוֹקְמֵהּ קַמֵּיהּ לוֹקֵחַ בְּעֵי: יַהֲבִיהּ נִיהֲלֵיהּ בָּמַתָּנָה. נִגְזָל לְגַוְלָן: וְעַד אֵימַת. יְקַחֶנָּה מִבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים דְּאָמְרִינַן דְּמִשּׁוּם דְּנֵיחָא לֵיהּ דְּלֵיקוּ בְּהֵימְנוֹתֵיהּ לְקָחָהּ: עַד שָׁעַת הָעֲמָדָה בַּדִּין. עַד שֶׁיִּטְרְפוּהָ מִן הַלּוֹקֵחַ וְיַעֲמִידוּ בַּדִּין אֲבָל מִשָּׁעָמַד בִּרְשׁוּתוֹ עַד שָׁעַת הָעֲמָדָה בַּדִּין גְּלֵי דַּעְתַּיהּ דְּלֹא מְהֵימַן הוּא וְאִם לְקָחָהּ אֲחֵרִי כֵּן לֹאו לְאוֹקְמֵיהּ קַמֵּיהּ לוֹקֵחַ בָּעֵי: עַד דְּמָטֵא אַדְרַכְתָּא לְיָדֵיהּ. עַד שֶׁיַּחֲזִיבוּהוּ ב"ד לְפָרֵעַ לְלוֹקֵחַ מְעוֹתָיו וְעָמַד בְּמִרְדּוֹ עַד שֶׁפָּקְעוּ פְּסַק דִּין וְנָתְנוּ לְלוֹקֵחַ עַל נִכְסֵיהּ שֶׁל גַּוְלָן שֶׁבָּכ"מ שֶׁיִּמְצָאֵם יְחֻזַּק בָּהֶן וְהֵיינוּ תִּשְׁעִי׳ יוֹם לְאַחַר שֶׁעָמַד בְּדִין בְּדַאֲמְרִי׳ בְּהָגּוֹזֵל (ב"ק דף קיט:): עַד דְּמַתְחֲלָן יוֹמָא דַּאֲכַרְזוּתָא. לְאַחַר שֶׁמָּצָא זֶה קַרְקַע מִשֶּׁל גַּוְלָן וּבָא לב"ד וְהֵן מַכְרִיזִין שֶׁכָּל מִי שֶׁרוֹצֶה לִקְנוֹת קַרְקַע יָבֹא וְיִקָּחֶנָּה כְּדַאֲמְרִי׳ בְּעֶרְכִּין (דף כא:) שׁוּם הַיְתוֹמִין שְׁלֹשִׁים יוֹם: מַתְקִיף לָהּ רַמֵּי בַּר חָמָא. אַהָא מַה מֹכֵר רִאשׁוֹן לְשֵׁנִי כו׳: תְּהֵא. הָא דְּרַב: בְּמַאֲמִינוֹ. שֶׁאָמַר לוֹ אֲנִי סוֹמֵךְ עָלֶיךָ שֶׁתִּתְנֶנָּה בְּיָדִי: נָמֵר וּמַקְנֵי. כְּשֶׁלְּקָחָהּ מִבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים: מְצוּיְדְתִּי. שֶׁל חַיּוֹת וְעוֹפוֹת וְשֶׁל דָּגִים: דְּבָרֵי קַיְסִי. לְקַמָּן פֵּרוּשׁ מַאי שְׁנָא רִישָׁא דנו׳: הָא נַבְרָא וְהָא תְּיוּבְתָּא. הֲרֵי אָדָם גָּדוֹל וְכַמּוֹהוּ תְּשׁוּבָתוֹ דְּקָתָנֵי לֹא אָמַר כְּלוּם וְלִכְשֶׁיִּירַשׁ לֹא קָנָה לוֹקֵחַ בֵּינָן דְּהַהִיא שְׁעָתָא לָאו דִּידֵיהּ הֲוֵי נִכְסֵי אֲבִיו וְלֹא אָמְרִינַן מַה מֹכֵר לוֹ רִאשׁוֹן לִשְׁנִי כָּל זְכוּת שֶׁתִּבָּא לְיָדוֹ: לֹא סַמְכָא דַּעְתַּיהּ. דְּלוֹקֵחַ דְּקָאָמַר מִי יֵימַר שֶׁיִּרַשׁ מֵאֲבִיו כְּלוּם שְׁמָא יִמְכּוֹר אֲבִיו נִכְסֵיו בְּחַיָּיו: שַׁלַּהוּךְ. לְהָא תְּיוּבְתָּא דְּרַב שֵׁשֶׁת דְּאוֹתִיב אַדְּרַב: אֵינָהּ צְרִיכָה לְפָנִים. אֵינָהּ צְרִיכָה כְּדִי לְתָרְצָהּ לְהַכְנִיסָהּ לִפְנֵי בְּנֵי הַיְשִׁיבָה שֶׁאֵין בְּהֶן יוֹדֵעַ לְפָרֵק וּתְשׁוּבַת הַגְּאוֹנִים פּוֹרְשִׁין לְגַבֵּי דִּלְיֵכָּא קוּשְׁיָא מֵעִלָּיא אֵל תַּעֲלוּהָ לִגְיו: הֲוָה עוֹבְדָא בְּפוּמְבְּדִיתָא. שֶׁנָּדוּ דִּין כְּרַב וְאוֹתְבִינַן מֵהָא מַתְנִיתִין וְאָמַר רַב יוֹסֵף כו׳: מְשׁוּם כְּבוֹד אָבִיו. כְּשֶׁהָיָה אָבִיו גּוֹסֵס וְצָרִיךְ מָעוֹת לִקְבוּרָתוֹ וּלְתַכְרִיכִין מוּחָזָק לִכְבוֹד אָבִיו שֶׁלֹּא לְשַׁהוֹתוֹ בִּבְזִיּוֹן: משום

תוספות

מַאי. גַּוְלִינְהוּ מִינָּךְ. וְא"ת וְכִי מִכְרָה נְמִי מַה גַּוְלוֹ וְהַלֹּא צָרִיךְ לְהַחֲזִיר לוֹ מְעוֹתָיו וְי"ל דְּמִ"מ יִקָּרֵאנּוּ גַּוְלָנָא כָּל זְמַן שֶׁלֹּא יִפְרַע לוֹ: אַרְצֵי. קַמִּיהּ כִּי הֵיכִי דְּלִיקוּם בְּהֵימְנוֹתֵיהּ. מִשְׁמַע דְּהָכִי הִלְכְתָא מִדְּלֹא נָקֵט לִישְׁנָא דְּלֹא נַקְרֵייהּ גַּוְלָן וְעוֹד דְּהֲלָכָה כְּרַב אַשִׁי דְּהוּא בְּתַרְאָה וּגְדוֹל בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן: הָאי שְׁטָרָא חַסְפָּא בְּעַלְמָא הוּא. וא"ת וְלִימָא דְּקָנֵי לָהּ בְּמַה שֶׁהֶחֱזִיר בָּהּ אַחַר שֶׁקָּנְאָה גַּוְלָן וי"ל דְּמִשְׁמַע לֵיהּ מִשְׁעָה שֶׁקָּנְאָה הַגַּוְלָן הִיא שֶׁל לוֹקֵחַ אע"פ שֶׁלֹּא עָשָׂה בּוֹ שׁוּם מַעֲשֶׂה וא"ת מְעוֹתָיו שֶׁהִיוּ תְּחִלָּה מְלוָה עֲשׂוּ עַתָּה מֶכֶר וי"ל בְּאַתְרָא דְּלָא קָנוּ בְּכַסְפָּא א"נ בְּמְלוָה אֵינוֹ יְכוֹל לִקְנוֹת דְּרַאֲמְרִינַן פ"ק דְּקִדּוּשִׁין (דף ה:) הַמְקַדֵּשׁ בְּמְלוָה אֵינָהּ מְקוּדֶּשֶׁת וּבְמֶכֶר לֹא קָנָה וְהָא דְּאָמַר בְּהָאִישׁ מְקוּדֶּשׁ (שם דף מז.) וְשָׁוִין שֶׁבְּמֶכֶר קָנָה הַיְינוּ בְּמְלוָה א"נ בְּמַלְוֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ עַל אֲחֵרִים דְּאִי בְּאִשָּׁה בְּעִנְיָן זֶה מְקוּדֶּשֶׁת לְכ"ע אי לְאו דְּאִשָּׁה לֹא סָמְכָא דַּעְתָּהּ וְיִרְאֶה שֶׁיַּחֲזוֹר וְיִמְחוֹל אֲבָל מְלוָה שֶׁאִשָּׁה חַיֶּבֶת לוֹ אִם מוֹחֵל לָהּ וּמְקוּדֶּשֶׁת בָּהּ אֵינָהּ מְקוּדֶּשֶׁת דְּלֹא נָתַן לָהּ כְּלוּם דְּמִקַּמֵּי הָכֵי הָיְתָה בִּרְשׁוּתָהּ וְכֵן בְּמֶכֶר לֹא קָנָה אע"ג דְּכֶשֶׁמְּקַדְּשָׁהּ בְּהֶנֵּאת מְחִילַת מְלוָה הִיא מְקוּדֶּשֶׁת דְּלֹא גָּרַע מֵאֲרוּחָה לָהּ זְמַנָּא וְאַדְּבַר עֲלֵיהּ לְשַׁלְטוֹן דְּמִקּוּדֶּשֶׁת וְכֵן בְּמֶכֶר אִם מֹכֵר בְּהֶנֵּאת מְחִילָה קוֹנָה כְּמוֹ בְּהֶחֱלִיף דְּמֵי שׁוֹר בְּפָרָה מ"מ לֹא מִשְׁמַע לֵיהּ שֶׁהִיְּתָה מְקֻנָּה לוֹ בְּהֶנֵּאת מְחִילַת מְלוָה מִשּׁוּם דְּמִשְׁמַע מִיָּד שֶׁלְּקָחָהּ הַגַּוְלָן קָנָה לוֹקֵחַ רִאשׁוֹן:

בְּהַהִיא הֲנָאָה דְּקָא סָמְכָה בּוֹ. וְהַיְינוּ בְּאִילּוּ א"ל שָׂדֶה זוּ תְּהֵא קְנוּיָה לָךְ לְכְשֶׁאֶקָּחֶנָּה:

מַה שֶׁאֵירַשׁ מֵאַבָּא מְכוּר לָךְ לֹא אָמַר כְּלוּם. וְא"ת לִימָא דְּרַב דְּאָמַר בְּרֵ"מ וּבְרֵיהּ בְּרַבָּנָן וי"ל דִּלְרַבָּנָן קָפְדִּין דְּאִית לָן בְּרֵב כְּדַאֲיתָא פֶּרֶק אֵיזֶהוּ נָשָׁךְ (לקמן דף עב:) דְּמֵיתִי גְּמָרָא טַעֲמָא דְּלֹא לִיקְרֵיהּ גַּוְלָנָא וְנֵיחָא לֵיהּ דְּלֵיקוּ בְּהֵימְנוֹתֵיהּ וּסְבִירָא לָן כְּרַבָּנָן דְּאִין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לְעוֹלָם דְּפְסִיק בְּרֵבִי יוֹחָנָן הִסְגִּילָהּ פֶּרֶק אע"פ (כתובות דף נט.) וְרַב נַחְמָן סָבַר בְּפֵירוֹת דֶּקֶל אַף מִשֶּׁבָּאוּ לְעוֹלָם יְכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ וְרַב הַאי פָּסֵק דְּאִין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לְעוֹלָם וְכוֹ' דס"ל דְּאִין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לְעוֹלָם (לקמן דף עב:): וְלֹא נְהִירָא מִכּוֹת דְּאִיזְדוּ נָשָׁךְ

קְנוּיָה לְךָ מֵעַכְשָׁיו. תִּימַה מַה צָּרִיךְ מֵעַכְשָׁיו כֵּיוָן דְּאָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לְעוֹלָם דְּאִי לְעִנְיַן חֲזָרָה הוּא כָּל זְמַן שֶׁלֹּא בָּא לְעוֹלָם יְכוֹל לַחֲזוֹר אע"ג דְּאָמַר מֵעַכְשָׁיו וי"ל דנ"מ אִם נִקְרָע הַשֵּׁטָר אוֹ שֶׁאָבַד קוֹדֶם שֶׁלָּקְחָהּ זֶה דְּקָנֵי כֵּיוָן דְּאָמַר מֵעַכְשָׁיו:

שדה

---

1 הָא מִית לֵיהּ וּמַאן דְּאָמַר נֵיחָא לֵיהּ דְּלֵיקוּם
2 בְּהֵימְנוֹתֵיהּ דַּהֲדֵי בְּנֵי נַמֵּי נֵיחָא לֵיהּ דְּלֵיקוּם
3 בְּהֵימְנוֹתֵיהּ סוֹף סוֹף קָרוּ לֵיהּ בְּנֵי לוֹקֵחַ גַּוְלָנָא אֶלָּא
4 אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּמִית גַּוְלָן מַאן דְּאָמַר נֵיחָא לֵיהּ
5 לְאִינִישׁ דְּלָא לְקַרְיוּהוּ גַּוְלָן הָא מִית לֵיהּ לְמ"ד נֵיחָא
6 לֵיהּ דְּלֵיקוּם בְּהֵימְנוֹתֵיהּ ה"נ אע"ג דְּמִית נֵיחָא לֵיהּ
7 דְּלֵיקוּם בְּהֵימְנוֹתֵיהּ סוֹף סוֹף קָרוּ לִבְנֵיהּ בְּנֵי גַּוְלָנָא
8 אֶלָּא אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּיַהֲבָהּ בְּמַתָּנָה מַאן דְּאָמַר נֵיחָא
9 לֵיהּ דְּלֵיקוּם בְּהֵימְנוֹתֵיהּ מַתָּנָה נַמֵּי נֵיחָא לֵיהּ דְּלֵיקוּם
10 בְּהֵימְנוֹתֵיהּ מַאן דְּאָמַר נֵיחָא לֵיהּ דְּלָא נְקַרְיוּהוּ גַּוְלָנָא
11 א"ל מַאי גַּוְלָנָא מִינָּךְ: פְּשִׁיטָא זְבָנָהּ אוֹרְתָּהּ וְיַהֲבָהּ
12 בְּמַתָּנָה לַאו לְאוֹקְמָהּ קַמֵּי לוֹקֵחַ קָא בָּעֵי נָפְלָה לֵיהּ
13 בִּירוּשָּׁה יְרוּשָּׁה מִמֵּילָא הִיא וְלַאו אֵיהוּ קָא טָרַח
14 אַבַּתְרָהּ גְּבֵי אֵיהוּ בְּחוֹבוֹ חָזְיָא אִי אִית לֵיהּ אַרְעָא
15 אַחֲרִיתִי וְאָמַר הַאי בְּעֵינָא לְאוֹקְמָהּ קַמֵּי לוֹקֵחַ קָא
16 בָּעֵי וְאִי לָא זוּזֵי הוּא דִּבְעֵי אַפְרוּעֵי יַהֲבָהּ נַהֲלֵיהּ
17 בְּמַתָּנָה פְּלִיגִי בָּהּ רַב אַחָא וְרָבִינָא חַד אָמַר מַתָּנָה
18 כִּירוּשָּׁה דְּהָא מְמֵילָא וְחַד אָמַר מַתָּנָה כְּמֶכֶר דְּאִי
19 לַאו דְּטָרַח וְאָרְצֵי קַמֵּיהּ לָא הֲוֵי יָהֵיב לֵיהּ מַתָּנָה
20 לְהֶכֵי טָרַח וְאָרְצֵי קַמֵּיהּ כִּי הֵיכִי דְּלֵיקוּם בְּהֵימְנוֹתֵיהּ
21 וְעַד אֵימַת נֵיחָא לֵיהּ דְּלֵיקוּם בְּהֵימְנוֹתֵיהּ אָמַר רַב
22 הוּנָא עַד שָׁעַת הָעֲמָדָה בְּדִין חִיָּיא בַּר רַב אָמַר עַד
23 דְּמָטָא אַדְרַכְתָּא לְיָדֵיהּ רַב פָּפָּא אָמַר עַד דְּמַתְחֲלָן
24 יוֹמֵי אַכְרְזוּתָא מַתְקִיף לָהּ רַמֵּי בַּר חָמָא מִכְּדֵי הַאי
25 לוֹקֵחַ בְּמַאי קָנֵי לְהַאי אַרְעָא בְּהַאי שְׁטָרָא הַאי
26 שְׁטָרָא חַסְפָּא בְּעַלְמָא הוּא א"ל רָבָא תְּהֵא בְּמַאֲמִינוֹ
27 בְּהַהוּא הֲנָאָה דְּלָא קָאָמַר לֵיהּ מִידֵי וְקָא סָמִיךְ עָלֵיהּ
28 טָרַח וּמַיְיתֵי לֵיהּ נָמֵר וּמַקְנֵי לֵיהּ מַתִּיב רַב שֵׁשֶׁת
29 מַה שֶּׁאֵירַשׁ מֵאַבָּא מָכוּר לְךָ מַה שֶּׁתַּעֲלֶה מִצּוּדָתִי
30 מָכוּר לְךָ לֹא אָמַר כְּלוּם מַה שֶּׁאֵירַשׁ מִן אַבָּא הָיוֹם
31 מָכוּר לְךָ מַה שֶּׁתַּעֲלֶה מִצּוּדָתִי הַיּוֹם מָכוּר לְךָ דְּבָרָיו
32 קַיְימִין אָמַר רַמֵּי בַּר חָמָא הָא גַּבְרָא וְהָא תְּיוּבְתָּא
33 אָמַר רָבָא גַּבְרָא קָא חָזְיָא וּתְיוּבְתָּא לֹא קָא חָזְיָא
34 הָכָא סַמְכָא דַּעְתַּיהּ וְהָכָא לֹא סַמְכָא דַּעְתַּיהּ הָכָא
35 סַמְכָא דַּעְתַּיהּ דְּאָזִיל טָרַח וּמַיְיתֵי לֵיהּ כִּי הֵיכִי דְּלֹא נִקְרְיֵיהּ גַּוְלָנָא הָכָא לֹא סַמְכָא דַּעְתַּיהּ
36 שַׁלַּחוּהָ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַבָּא בַּר זַבְדָּא אָמַר לְהוּ זוּ אֵינָהּ צְרִיכָה לְפָנִים אָמַר רָבָא זוּ צְרִיכָה
37 לְפָנִים וְלִפְנֵי לְפָנִים הָכָא סַמְכָא דַּעְתַּיהּ וְהָכָא לֹא סַמְכָא דַּעְתַּיהּ הֲוָה עוֹבְדָא בְּפוּמְבְּדִיתָא
38 וְאוֹתְבִיהּ אָמַר לְהוּ רַב יוֹסֵף זוּ אֵינָהּ צְרִיכָה לְפָנִים וְאָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי צְרִיכָה לְפָנִים וְלִפְנֵי
39 לְפָנִים הָכָא סַמְכָא דַּעְתַּיהּ הָכָא לֹא סַמְכָא דַּעְתַּיהּ וּמַאי שְׁנָא רֵישָׁא וּמַאי שְׁנָא סֵיפָא אָמַר
40 רַבִּי יוֹחָנָן סֵיפָא מַה שֶּׁאֵירַשׁ מֵאַבָּא הַיּוֹם מִשּׁוּם כְּבוֹד אָבִיו מַה שֶּׁתַּעֲלֶה מִצּוּדָתִי הַיּוֹם

משום

נתינת הצדקה היא סגולה בפרט לפרנסה בגשמיות.

משיחת שבת פרשת בראשית ה'תשכ"ז

שָׂדֶה שֶׁאֲנִי לוֹקֵחַ. ל"ג זו מִדְּקָאָמַר וְהָאֱלֹהִים אֲפִילּוּ בְּשָׂדֶה זו הֶלֹא בְּפֵירוּשׁ אָמַר זו: **בִּשְׁטָרֵי** חֲלָטָאתָא וַאֲדַרְכָתָא דִּלְאו בְּנֵי פַּרְעוֹן נינְהוּ. תִּימְהּ שִׁטְרֵי אֲדַרְכָתָא אֲמַאי לָאו בְּנֵי פַּרְעוֹן נינְהוּ כֵּיוָן דְּעַדִּיין לֹא זָכָה בְּקַרְקַע עַד שֶׁתִּתְבּוֹעַ לוֹ שִׁטְרֵי חֲלָטָאתָא וְכֵן בְּסָמוּךְ דְּקָאָמַר אֵיהוּ דְּאַפְסִיד אִנַּפְשֵׁיהּ דְּבָעֵי לֵיהּ לְמִקְרָעֵיהּ אוֹ אִבָּעֵי לֵיהּ לְמִכְתַּב שְׁטַר מְכִירָה בְּשִׁטְרֵי אֲדַרְכָתָא שֶׁעֲדַיִין הַקַּרְקַע הִיא בְּיָדוֹ בְּמַה אַפְסִיד אִנַּפְשֵׁיהּ וְהֶלֹא יָכוֹל לִטְעוֹן פָּרַעְתִּי וְי"ל דִּשְׁטְרֵי אֲדַרְכָתָא נָקֵט אֲלִיבָּא דְּרַבָּה דְּאִית לֵיהּ בְּפֶרֶק הַמַּפְקִיד (לקמן דף לה: ושם) דְּאָבִיל פֵּירֵי מִכֵּי מָטָא אֲדַרְכָתָא לְיָדֵיהּ אַ"כ לֹא יוּכַל לוֹמַר עוֹד פָּרַעְתִּי כֵּיוָן שֶׁכְּבָר זָכָה בְּקַרְקַע וּלְרָבָא דְּאִית לֵיהּ מִכֵּי שָׁלְמוּ יוֹמֵי דְּאַכְרְזוּתָא לְדִבְרֵיהֶן יַעֲמִיד מַתְנִי' בְּחַלָּטָאתָא גְּרִידָא וְיֵשׁ סְפָרִים דְּל"ג אַדַּרְכָתָא:

אע"פ שֶׁכְּתוּב בּוֹ הַנִּפְקָ לֹא יַחֲזִיר. תֵּימְהּ דְּמַשְׁמַע דְּאֵיירֵי בְּאֵין חַיָּיב מוֹדֶה כִּדְאָמַר שַׁמָּא כָּתַב לְלוֹת וְלֹא לָוָה לְכָךְ לֹא יַחֲזִיר דְּחַיִישִׁינַן לְפַרְעוֹן אֲבָל אִם לָוָה מוֹדֶה יַחֲזִיר דְּלֹא חַיִישִׁינַן לְקִנּוּנְיָא וְלֹא לְשַׁמָּא פָּרַע וְרוֹצֶה לְחַזֵּר וְלִלּוֹת בּוֹ כְּדֵי לְהַרְוִיחַ פְּשִׁיטִי דְּסִפְרָא וְקָשֶׁה דְּלִקַּמָּן (דף יז.) א"ר יוֹחָנָן שְׁטָר שֶׁכְּתוּב בּוֹ בְּיוֹם זְמַנּוֹ בּוֹ בְּיוֹם וְכָתוּב בּוֹ הַנִּפְקָ יַחֲזִיר וּמוֹקֵי לָהּ רַב כְּהָנָא בְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה וְדַוְקָא שֶׁכְּתוּב בּוֹ בְּיוֹם אֲבָל אֵין כָּתוּב בּוֹ בְּיוֹם לֹא יַחֲזִיר אוֹ מִשּׁוּם פְּשִׁיטֵי דְּסִפְרָא אוֹ מִשּׁוּם קְנוּנְיָא וְכֵן לְעִיל (דף יג:) אוֹקֵי ר"י מַתְנִי' דְּמְצָא שְׁטָרֵי חוֹב לֹא יַחֲזִיר בְּחַיָּיב מוֹדֶה וּמִשּׁוּם קְנוּנְיָא דְּסִבְרֵי רַבָּנָן דְּאֵין בּוֹ אַחֲרָיוּת גְּבֵי (לוה) נַמִּי מְמַשְׁעְבְּדֵי (וְתַנְיָא כְּוָותֵיהּ יוֹתָם דְּרַבִּי יוֹחָנָן) וְי"ל דְּאָמוֹרְאֵי נינְהוּ וְאֵלִיבָּא דְּרַבִּי יוֹחָנָן דְּרַב כַּהֲנָא יַעֲמִיד הָכָא מִלְּתָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן אַף בְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה וּמִשּׁוּם קְנוּנְיָא וְרַבִּי אֲבָהוּ דְּמַפְרֵשׁ דְּוַקָא בְּשֹׁאֵין חַיָּיב מוֹדֶה אֲבָל בְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה יַחֲזִיר דִּלְא חַיִישׁ לְקִנּוּנְיָא יַעֲמִיד נַמִּי מַתְנִי' דִּלְעֵיל בְּשֶׁחַיָּיב מוֹדֶה וּמִשּׁוּם שַׁמָּא כָּתַב לְלוֹת וְלֹא לָוָה כְּרַב אַסִּי אֲבָל הֵיכָא דְּלִיבָּא לְמֵימַר שַׁמָּא כָּתַב לְלוֹת וְלֹא לָוָה כְּמוֹ בְּשִׁטְרֵי הַקְּנָאָה אוֹ כָּתוּב בּוֹ הַנִּפְקָ לֹא יַחֲזִיר דְּלֹא חַיִישִׁינַן לְקִנּוּנְיָא וּגְמָרָא דְּנָקֵט לְעֵיל טַעֲמָא דְּקִנּוּנְיָא סָבַר כְּאַבָּיֵי דְּאָמַר עַדִּיו בְּחַתּוּמָיו זְכִין לוֹ אוֹ אִקְּרֵי וּכְתִיב לָא אִמְרִינַן:

וּמִשּׁוּם דְּהוּחְזַק בְּכָךְ תּוֹ לֹא פָּרַע בְּלֹל. וְאַף עַל גַּב דְּאָמְרִינַן לְקַמָּן (דף יז.) הוּחְזַק כְּכָךְ לְאוֹתוֹ מָמוֹן הָכָא דְּנַפֵּל שְׁאנֵי דְּמוּכְחָא מִלְּתָא דְּמִשּׁוּם הָכֵי לֹא הָיָה נִזְהָר לִשּׁוֹמְרוֹ לְפִי שֶׁפָּרַע הַלְוָה:

חייב

מַאי אִיכָּא לְמֵימַר אִם אִיתָא דְּפָרַע אִיבָּעֵי לֵיהּ לְמִיקְרְעֵיהּ לְשִׁטָּרֵיהּ אִימּוֹר אִשְׁתַּמּוּטֵי קָא מִשְׁתַּמֵּיט לֵיהּ דְּא"ל לָמָּה יְהֵבְנָא לָךְ דְּהַשְׁתָּא לֵיתֵיהּ גַּבָּאי אִי נַמִּי אַפְּשִׁיטֵי דְּסִפְרָא **זַיֵּיר לֵיהּ:** א"ר אַבָּהוּ א"ר יוֹחָנָן הַמּוֹצֵא שְׁטַר חוֹב בַּשּׁוּק אע"פ שֶׁכְּתוּב בּוֹ הַנִּפְקָ לֹא יַחֲזִירוֹ לְבַעֲלִים לֹא מִיבָּעְיָא הֵיכָא דִּלְא כָּתוּב בּוֹ הַנִּפְקָ דְּאִיכָּא לְמֵימַר כָּתַב לְלוֹת וְלֹא לָוָה אֶלָּא אֲפִי' כָּתוּב בּוֹ הַנִּפְקָ וּמַאי נִיהוּ דְּמִקּוֹיֵם לֹא יַחֲזִיר דְּחַיִישִׁינַן לְפַרְעוֹן אֵיתִיבֵיהּ **רַבִּי יִרְמְיָה לְרַ' אֲבָהוּ** כָּל מַעֲשֶׂה ב"ד הָרֵי זֶה יַחֲזִיר א"ל יִרְמְיָה בְּרִי לֹא כָּל מַעֲשֶׂה ב"ד **שָׁוִים** אֶלָּא בְּגוֹן שֶׁהוּחְזַק בְּכַךְ אָמַר רָבָא וּמִשּׁוּם דְּהוּחְזַק בְּכַךְ חָדָא זִמְנָא תּוֹ לֹא פָּרַע כְּלָל אֶלָּא אָמַר רָבָא מַתְנִיתִין בְּשִׁטַּר חַלָּטָאתָא וְאַדַּרְכָתָא וּכְדַרְבִי זֵירָא וְכַפְּרָן הוֹאִיל וְאָתָא לְיָדָן נָיְמָא בֵּיהּ מִלְּתָא דְּאָמַר רַב יוֹסֵף בַּר מְנְיוֹמִי אָמַר רַב נַחְמָן אָמְרוּ לוֹ צֵא תֵּן לוֹ

ואמר

מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ שָׂדֶה שֶׁאֲנִי לוֹקֵחַ לְכִשֶּׁאֶקָּחֶנָּה קָנִיָּה לְךָ מֵעַכְשָׁיו קָנָה אָמַר רָבָא מִסְתַּבְּרָא מִלְּתָא דְּרַב בְּשָׂדֶה סְתָם אֲבָל בְּשָׂדֶה זו לֹא מִי יֵימַר דְּמִזַּבֵּן לָהּ נִיהֲלֵיהּ וְהָאֱלֹהִים אָמַר רַב אֲפִי' בְּשָׂדֶה זו מִכְּדֵי רַב כְּמַאן אָמְרָהּ לִשְׁמַעְתֵּי' פַּר"מ דְּאָמַר אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם הֲתַנְיָא הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה הִתְקַדְּשִׁי לִי לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם אוֹ לְאַחַר שֶׁאָבִיא אֶת הַשִּׂדֶה לְמוֹכְרָהּ לוֹ דְּעַבְדָּ זֶה לְכוֹתֵשׁ אֶת הַבֹּשֶׂם וְשִׁפְחָה אֵין בְּיָדָם לְשַׁחְרֵר עַצְמָם וְאֵין בְּיָדָ אִשָּׁה לְהַמְתִּין אֶת בַּעְלָהּ אוֹ אֲחוֹתָהּ וְאָמַר רַבִּי מֵאִיר דִּלְכִשְׁיֵבאוּ לְכלל קִדּוּשִׁין מִקַּדְּשָׁת הִיא לְמַפְרֵעַ: **שֶׁטַּר חַכְנָאה.** שֶׁקָּנוּ מִמֶּנּוּ שֶׁאֲפִי' לֹא יִלְוֶה הַמְּעוֹת שִׁיעַבֵּד עַצְמוֹ לְשַׁלְּמָם: **כָּל מַעֲשֶׂה ב"ד.** קס"ד שְׁטַר שֶׁכְּתוּב בּוֹ הַנִּפְקָ שְׁנִתְקַיְּים בְּב"ד אַלְמָא כֵּיוָן דְּלִיבָּא לְמֵימַר לְשַׁמָּא לֹא לָוָה שְׁהֲרֵי אֵין מְקַיְּימִין אֶת הַשְּׁטָר אֶלָּא בְּפָנֵי בַּעַל דִּין כִּדְאָמְרִי' בְּהֶגְזֵל (ב"ק דף קיב:) לְפַרְעוֹן לֹא הַיְישִׁינַן: **בְּשִׁטְרֵי חֲלָטָאתָא.** שְׁטָר שֶׁכָּתְבוּ ב"ד לְמוֹצִיא שְׁטָר עַל חֲבֵירוֹ וְחֲזִיבוּהוּ לְשַׁלֵּם וְלֹא שִׁילֵּם וְיָרְדוּ לִנְכָסָיו וְשָׁמוּ לְבַעַל חוֹב אֶחָד מֵהֶם וְנָתְנוּ לוֹ שְׁטָר שֶׁעַל פִּי ב"ד בָּאָה לוֹ: **אַדַּרְכָתָא.** שֶׁלֹּא מָצְאוּ לוֹ עִכְּשָׁיו נְכָסִים וְכָתְבוּ לוֹ שִׁיְּרוּדוֹ לַחֲזוֹר עַל נְכָסָיו וְאִם יִמְצָא יִגְבֶּה. אַדַּרְכָתָא לְשׁוֹן רוֹדֵף וּמַשִּׂיג כְּמוֹ פָּרָסָה בְּחֶלְקָא וְלֹא אַדַּרְכֵיהּ (כתובות דף ס:) וּלְשׁוֹן הַמְקַרֵא כִּתְרוּ אֶת בְּנְיָמִין הַרְדִּיפוּהוּ מְנוּחָה הַדְּרִיכוּהוּ (שופטים כ:) **שׁוּטָא.** שֶׁשָּׁמוּ ב"ד לְבַעַל חוֹב קַרְקַע הַלְוֹהּ הֶדֵר. אִם יִפְרַע לוֹ מְעוֹת עַד שָׁנָה: **אַפְּסִיד אִנַּפְשֵׁיהּ.** אִם פָּרַע וְלֹא קָרַע הַשְּׁטָר וְאִם דְּחָנוּהוּ לוֹמַר אָבַד הָיָה לוֹ לוֹמַר כְּתוֹב לִי שְׁטָר מִיָּד שֶׁאַתָּה חוֹזֵר וּמוֹכְרָהּ לִי: **דְּמַדְּנָא אַרְעָא** לֹא בְּעֵי לְמֵיהֲדַר. טַעַם נוֹתֵן לְדִבְרֵיהֶן שֶׁרְאוּי לִכְתּוֹב שְׁטַר מְכִירָה עָלֶיהָ שֶׁקְּנוּיָה לוֹ לְחַלּוּטִין וּמִדִּינָא לֹא בְּעֵי לְמֵיהֲדַר בְּפִדְיוֹן אִם לֹא מִדַּעְתּוֹ: **מַרְשָׁא** דִּקָּא זַבִּין. בִּלּוּמֹר אֵין זֶה פִּדְיוֹן אֶלָּא תְּחִילַּת קְנְיָן בְּאִילּוּ שְׁלוֹ הָיְתָה לְפִיכָךְ הַכּוֹתֵב שְׁטַר מְכִירָה עָלֶיהָ אֵינוֹ טוֹעֶה וְהָיָה לוֹ לְוָה לִכְתּוֹב שְׁטַר מְכִירָה הוֹאִיל וְדָחֲקוּהוּ מֵלְהַחֲזִיר לוֹ שְׁטָר שֶׁל ב"ד: **אִי נַמִי אַפְּשִׁיטֵי דְּסִפְרָא** זַיֵּיר לֵיהּ. שֶׁעַל הַלְוֹהּ לִיתֵּן שְׂכַר הַסּוֹפֵר וּפְעָמִים שֶׁאֵין לוֹ מֵעוֹת לַלְוֹתָה בְּשָׁעַת הַלְוָאָה וְהַמַּלְוֶה נוֹתֵן שָׂכָר לִכְתִיבַת הַשְּׁטָר וְכִשֶּׁפָּרָעוֹ מֵעֵבֶד הַשְּׁטָר בְּיָדוֹ עַד שֶׁיִּפָּרַע הַשְּׂכָר: זַיֵּיר. לְשׁוֹן עוֹצֵר כְּמוֹ מֵעֲצָרְתִּי זַיְּירָא (ע"ז דף ס.) וּבִלְשׁוֹן הַמִּקְרָא וְיָזֵר אֶת הַגְּזֵרָה (שופטים ו): **כָּל מַעֲשֶׂה ב"ד.** וְהַאי נַמִּי מַעֲשֶׂה ב"ד הוּא: יִרְמְיָה בְּרֵי גַּרְשִׁינְן. שָׁהוּחְזַק. לוֹוֶה זֶה בְּכַךְ פַּעַם אַחֶרֶת לְפִיכָךְ אֵין נֶאֱמָן לוֹמַר פָּרַעְתִּי וּבְהֶהיא תָּנֵן יַחֲזִיר: **וְתו לֹא פָּרַע כְּלָל.** בְּתַמִּיהָ וְאִי חַיִישִׁינַן לְפַרְעוֹן זֶה שֶׁלֹּא נִזְהַר לִשְׁמוֹר שְׁטָרוֹ יִפָּסִיד: **צֵא** תֵּן לוֹ. שֶׁפָּסְקוּ לוֹ דַּיְינוּ בב"ד שֶׁצִּיווּ עָלָיו לְתֵת לוֹ:

ואמר

תיקנו חכמים שדבריו יהיו קיימים מִשּׁוּם פִּרְצֵי חֵיָּיו – שמא צריך הוא למכור דבר זה עבור מזונות למחייתו עתה. אולם כאשר מוכר לחבירו מה שתעלה מצודתו כל חודש או כל שנה, שאין זה לצורך מחייתו הנחוצה לו עתה, לא תיקנו חכמים שיהיו דבריו קיימים.

אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, שָׂדֶה שֶׁאֲנִי עתיד להיות לוֹקֵחַ מבעליה, לְכְשֶׁאֶקְחֶנָּה מהם, תהיה קְנוּיָה לְךָ מֵעַכְשָׁיו, ולא אוכל לחזור בי, הדין הוא שבשעה שהוא קונה את השדה קָנָה אותה חבירו, ואין הוא יכול לחזור בו.

אומרת הגמרא: אָמַר רָבָא מִסְתַּבְּרָא מִילְּתָא דְּרַב בְּאופן שדיברו על שָׂדֶה סְתָם ולא על שדה מסוימת, שאז יש לומר שדעתו של המקבל סומכת שאכן הנותן יעמוד בדיבורו ויקנה שדה כל שהיא על מנת ליתנה לו, שהרי מצויות שדות רבות, ובודאי יוכל לקנות אחת מהן, אֲבָל בְּאופן שדיברו על 'שָׂדֶה זוֹ' המסוימת, לֹא קנה, משום שלא סמכה דעתו ולא האמינו בכך, שהרי מִי יֵימַר דִּמְזַבֵּין לָהּ נִיהֲלֵיהּ – מי יאמר שבעליה של השדה ירצו למוכרה לנותן, וכיון שלא האמינו, אי אפשר לומר שכאשר יקנה את השדה הוא קונה אותה בשביל לעמוד בנאמנותו, ועל כן בזה לא אמרו רב.

אמר רבא, וְהָאֱלֹהִים – לשון שבועה, אָמַר רַב את דבריו אֲפִילּוּ בְּשָׂדֶה זוֹ, שהרי מִכְּדֵי רַב כְּמַאן אַמְרֵהּ לִשְׁמַעְתֵּיהּ – שהרי כדברי מי מן התנאים אמר רב את דינו, כְּרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם או שעדיין איננו ברשותו, דְּתַנְיָא בברייתא, גּוי הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה, הִתְקַדְּשִׁי לִי לְאַחַר שֶׁאֶתְגַּיֵּיר, והרי אין באפשרותו כעת לקדשה, או שאמר אדם לגויה התקדשי לי לְאַחַר שֶׁתִּתְגַּיְּרִי, ובגיותה אין היא יכול לקדשה, וכן עבד שאמר לאשה התקדשי לי לְאַחַר שֶׁאֶשְׁתַּחְרֵר מעבדותי, או שאמר אדם לשפחה התקדשי לי לְאַחַר שֶׁתִּשְׁתַּחְרְרִי, והרי שפחה אין לה קידושין, או שאמר לאשה התקדשי לי לְאַחַר שֶׁיָּמוּת בַּעֲלֵיךְ, והרי עתה היא אשת איש שאי אפשר לקדש אותה, או התקדשי לי לְאַחַר שֶׁיַּחֲלוֹץ לָךְ יְבָמֵיךְ – שאח של בעלך יקיים בך דין חליצה, וכן האומר לאשה התקדשי לי לְאַחַר שֶׁתָּמוּת אֲחוֹתֵיךְ שהיא אשתו, והרי אחות אשתו אסורה עליו בחייה באיסור כרת ואין קידושין תופסים בה אלא לאחר מותה של אשתו, בכל אלו אֵינָהּ מְקוּדֶּשֶׁת, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר מְקוּדֶּשֶׁת כאשר יתקיים התנאי המאפשר את הקידושין, משום שלשיטתו אדם מקנה ומקדש דבר שלא בא לעולם או באופן שהמאורע לא בא לעולם [כמו באופן שחסרים גירות או שחרור או מות הבעל ובדומה]. וְהָא קידושי אִשָּׁה באותם האופנים ששנינו עתה, כְּמוכר 'שָׂדֶה זוֹ' דָּמְיָא, שגם לגבי מי שמקדש אשה באופנים האמורים אין ודאות שהדברים אכן יתקיימו, שהרי אין הם מסורים בידי האיש או האשה. ובכגון אם הוא עבד או שהיא שפחה, הרי אין בידם לשחרר עצמם אלא הדבר תלוי בידי אדוניהם, וְבכל זאת אָמַר רַבִּי מֵאִיר שֶׁמְּקוּדֶּשֶׁת כאשר יתקיימו התנאים, ואם כן יש לומר זאת גם באופן שמכר שדה זו כשאקחנה, שכשיקחנה היא קנויה למקבל:

במשנה לעיל (יב:) שנינו את דינו של המוצא שטר חוב בשוק. הגמרא דנה בשטרות נוספים: אָמַר שְׁמוּאֵל, הַמּוֹצֵא שְׁטַר הַקְנָאָה [שטר שבו מתחייב הלוה למלוה לשלם אף אם בסופו של דבר לא ילוה] בַּשּׁוּק, יַחֲזִירוֹ המוצא לַבְּעָלִים – למלוה. דְּאִי נחשוש בשטר זה שלא להחזירו מִשּׁוּם דִּשְׁמָא כָּתַב לְלוֹת וְלֹא לָוָה לבסוף, שלכן נצטרך להחזירו ללוה, הָא שָׁעְבַּד נַפְשֵׁיהּ – הרי מכל מקום שיעבד עצמו גם אם לא ילוה. וְאִי נחשוש מִשּׁוּם פָּרְעוֹן, שמא כבר פרע חוב זה, ומחמת זה אין להחזירו למלוה, הרי לֹא חֵיישִׁינַן לְפִרְעוֹן, דְּאִם אֵיתָא דְּפָרְעֵיהּ מִקְּרֵע הֲוָה קָרֵע לֵיהּ – אם אכן פרע את החוב, היה הלוה קורע את השטר, והרי הוא נמצא שלם.

אָמַר רַב נָחְמָן, אָבָּא – אבי, מִן סָפְרֵי דְּיֵינֵי דְּמַר שְׁמוּאֵל הָוֶה – היה מסופרי בית דינו של מר שמואל, וַהֲוֵינָא כָּבֵר שִׁיתָּא כְּבַר שָׁבַע – ובכן שש או שבע הייתי, וּרְכָרְנָא דַּהֲווּ מַכְרֵי וְאָמְרֵי – וזוכר אני שהיו מכריזים ואומרים, הָנֵי שְׁטָרֵי אַקְנְיֵיתָא דְּמִשְׁתַּכְּחֵי בְּשׁוּקָא נְהַדְּרִינְהוּ לְמָרְיֵיהוּ – שהמוצא בשוק שטרי הקנאה שנכתבו למלוה, יחזירם לבעליהם, כלומר למלוה.

אָמַר רַב עַמְרָם, אַף אֲנַן תְּנִינָא במשנה (להלן כ.), כָּל מַעֲשֵׂה בֵית דִּין – כל שטר שקויים בפני בית דין שנמצא, הֲרֵי זֶה יַחֲזִיר אותו המוצא למלוה, שמקיומו מוכח שאכן היתה הלוואה, כיון שבית דין אינם כותבים הנפק אלא בפני בעל הדין שהוא הלוה, וכיון שבזמן כתיבת ההנפק לא מחה הלוה ואמר עדיין לא לויתי, מוכח שכבר נטל לידיו את ההלוואה הכתובה בשטר זה, אך עדיין קשה למה לא נחוש שפרע כבר את החוב, אַלְמָא – אלא ודאי מוכח מכאן, שלֹא חֵיישִׁינַן לְפִרְעוֹן, שאילו פרעו היה הלוה קורע את השטר.

אָמַר לֵיהּ רַבִּי יַרְאָה, יש לדחות ולומר דמַתְנִיתִין עוסקת בְּשִׁטְרֵי חֲלָטָאתָא, הנמסרים על ידי בית דין למלוה כשחבירו מסרב לשלם לו את חובו והם יורדים לנכסיו ושמים לו אחד מנכסי הלוה, ובשטר הם מאשרים שנכסי זה הגיע לידיו כדין, וְשִׁטְרֵי אֲדַרְכָתָא, שבית דין נותנים למלוה כאשר לא מצאו נכס בידי הלוה שיוכל לגבות ממנו את חובו, ובו הם מאשרים לו שיכול 'לרדוף' אחר נכסי הלוה, וכאשר ימצא נכס לגבות ממנו, יגבה, דְּשִׁטְרֵי אלו לַאו בְּנֵי פָּרְעוֹן נִינְהוּ – אין שייך בהם כלל ענין של פרעון, ואין ראיה לשטרות חוב אחרים, שיתכן שבהם חוששים לפרעון.

אָמַר רָבָא, וְהֵנֵי לַאו בְּנֵי פָּרְעוֹן נִינְהוּ, וְהָא אָמְרֵי נְהַרְדָּעֵי – בני הישיבה בנהרדעא, כִּי שׁוּמָא – קרקע ששמו בית הדין וגבו אותה מנכסי הלוה עבור המלוה, הָדַר – חוזרת היא ללוה, אם השיג כסף ורוצה לשלם את חובו ולהחזירה אליו, עַד שיעברו תְּרֵיסַר יַרְחֵי שַׁתָּא – שנים עשר חודש מיום הגבייה, וְאָמַר האמורא אֲמֵימַר, אֲנָא מְנַהְרְדָּעָא אֲנָא, וּבכל זאת מְבִירָא לִי דִּשׁוּמָא הָדַר לְעוֹלָם ולא רק עד שנה. ואם כן, גם שטרי 'חלטאתא' ו'אדרכתא' עומדים לפרעון, משום שיתכן שחזר הלוה ופרע את חובו וקיבל בחזרה את הקרקע שגבו ממנו וכן את השטרות הללו שבהן נעשתה הגבייה, ועתה שמחזירם למלוה, יחזור ויגבה בהם את הקרקע שוב, ומכך שהמשנה מורה להשיבם לידי המלוה, מוכח שאין חוששים לפירעון, וכדברי רב עמרם.

אֶלָּא אָמַר רָבָא, הָתָם – לגבי המוצא שטרות אלו [חלטאתא ואדרכתא] הַיְינוּ טַעֲמָא שמחזיר את השטר למלוה, משום דְּאָמְרֵי כִּי אֵיהוּ הוּא דְּאַפְסִיד אַנַּפְשֵׁיהּ – הוא זה שהפסיד לעצמו, דִּבְעִידְּנָא דְּפַרְעֵיהּ אִבָּעֵי לֵיהּ לְמִקְרְעֵיהּ לִשְׁטָרֵיהּ – משום שמיד כאשר פרע את החוב היה צריך לקרוע השטרות, וְאִי נַמִּי – ואם המלוה אמר לו אבד ממני שטר זה, היה צריך הלוה לדרוש ממנו לְמִכְתַּב שְׁטָרָא אַחֲרִינָא עִילָּוֵיהּ – לכתוב לו שטר שהוא מוכר לו את הקרקע הזו שגבה ממנו. דְּמִדְּיָנָא אַרְעָא לֹא בָּעֵיא לְמֵיהְדַּר – משום שמעיקר הדין אין המלוה צריך להחזיר ללוה את הקרקע, אף אם פורע לו מעות עבורה, וּמְשׁוּם שכתוב (דברים ו יח) 'וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי ה'', ונצטוינו בזה לעשות פשרה ולילך לפנים משורת הדין, הוּא דְּאָמוּר רַבָּנָן תֶּהְדַּר – על כן אמרו חכמים שיכול הלוה להשיב לעצמו את נכסיו תמורת פירעון ההלוואה, הִלְכָךְ מַרְיְשָׁא הוּא דְּקָא יָהֵיב – לכן היות ונחשב דבר זה כאילו הלוה קונה את הקרקע מחדש, אִיבָּעֵי לֵיהּ לְמִכְתַּב שְׁטַר זְבִינֵי – היה לו לכתוב על כך שטר מכר. וכיון שלא כתב שטר מכר אלא הותיר ביד המלוה שטרי חלטאתא או אדרכתא עליה, הרי הפסיד לעצמו בכך ומשום זה אין חוששים להחזיר את השטרות לידי המלוה.

ממשיכה הגמרא: אבל לְגַבֵּי שְׁטַר חוֹב, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר, ולמה לא נחשוש לפרעון, שאין לומר שהוא הפסיד לעצמו, שאִם אֵיתָא דְּפַרְעֵיהּ – שאם אכן פרע את החוב אִיבָּעֵי לֵיהּ לְמִקְרְעֵיהּ לְשִׁטָּרֵיהּ – היה לו לקרוע את השטר מיד, אֵימוֹר – יש לטעון, אִשְׁתַּמּוּטֵי קָא מְשַׁתַּמֵּיט לֵיהּ – שבשעת הפירעון אכן תבע את שטרו בכדי לקורעו, ואילו המלוה השתמט ממנו, דְּאָמַר לֵיהּ המלוה, לְמָחָר יָהֲבְנָא לָךְ, דְּהַשְׁתָּא לֵיתֵיהּ גַּבְאי – מחר אביאנו לך שעתה אינו נמצא בידי, אִי נַמִּי אִפְּשִׁיטֵי דְּסַפְרָא זָיֵיר לֵיהּ – ואפשר עוד לומר שלא קרעו הלוה, כי השאירו המלוה אצלו עד שישלם לו הלוה את דמי הסופר שכתב את השטר [כי יתכן שבשעת ההלוואה לא היה בידי

המשך בעמוד מה

וְאָמַר הלוה לאחר זמן פָּרַעְתִּי על פי הוראתם של בית דין שאמרו 1
׳צא תן לו׳, נֶאֱמָן הלוה וצריך להישבע ׳שבועת היסת׳ שאכן פרע. 2
בָּא מַלְוֶה לפני בית הדין, ומבקש לְכָתּוֹב לו אדרכתא, והוא שטר 3
שיוכל על ידו לגבות מנכסי הלוה ככל אשר ימצא, הרי שאין 4
כּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין לוֹ. 5
אבל אם אמרו בית הדין ללוה, ׳חַיָּיב אַתָּה לִיתֵּן לוֹ׳, שרק פסקו את 6
הדין [ולא במקרה הקודם ששם הורו בית הדין ׳צא תן לו׳], וְאָמַר 7
הלוה לאחר זמן פָּרַעְתִּי על פי הוראת בית הדין אֵינוֹ נֶאֱמָן להישבע 8
שבועת היסת ולהיפטר מן התשלום, אלא המלוה הוא שנשבע, 9
ונוטל ממנו את החוב. והטעם, מכיון שהוצרך המלוה לתובעו 10
בבית דין, הרי שאין הלוה ממהר לפרוע עד שיצוו עליו בית הדין 11
בפסק גמור ויורו לו ׳צא תן לו׳. ועל כן אם בָּא מַלְוֶה לפני בית דין 12
ומבקש לְכָתּוֹב לו שטר אדרכתא, כּוֹתְבִין בית דין וְנוֹתְנִין לוֹ שטר 13
זה, שהרי אין הלוה נאמן לומר שפרע. 14
רַב זְבִיד מַשְׁמֵיהּ – בשם דְּרַב נַחְמָן אָמַר, בכל מקרה שהורו בית 15
הדין ללוה לפרוע, בֵּין אמרו לו ׳צֵא תֵּן לוֹ׳ בֵּין אמרו ׳חַיָּיב אַתָּה 16
לִיתֵּן לוֹ׳ וְאָמַר הלוה לאחר זמן ׳פָּרַעְתִּי על פי הוראת בית הדין׳, 17
נֶאֱמָן ונשבע שבועת היסת. בָּא מַלְוֶה לבית הדין ומבקש לְכָתּוֹב לו 18
שטר אדרכתא, אֵין בית הדין כּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין לוֹ. אֶלָּא אִי אִיכָּא 19
לְמֵימַר – אם אכן קיים חילוק בין היכן שבית דין הורו ׳צא תן לו׳ 20
לבין אם הורו ׳חייב אתה ליתן לו׳, הָכִי הוּא דְּאִיכָּא לְמֵימַר – כך 21
יש לחלק, במקרה שֶׁאָמְרוּ לוֹ בית דין ׳צֵא תֵּן לוֹ׳ ולאחר זמן וְאָמַר 22
׳פָּרַעְתִּי על פי בית דין׳, וְהָעֵדִים מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא פָרַע (וְחָזַר וְאָמַר 23
פָּרַעְתִּי), שהיה המלוה תובע אותו בפני עדים לפרוע לו על פי 24
הוראת בית הדין, ובפניהם העיז פניו ולא פרע למלוה, מכיון שכן, 25
הרי הוא הוּחְזַק כַּפָּרָן לְאוֹתוֹ מָמוֹן, ושוב אינו נאמן לומר פרעתי 26
שלא בפני העדים, עד שיפרע לו בעדים. 27
אבל אם הרו בית דין ללוה, ׳חַיָּיב אַתָּה לִיתֵּן לוֹ׳, וְאָמַר הלוה 28
פָּרַעְתִּי, וְהָעֵדִים מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁתבע המלוה בפניהם שישלם לו על 29
פי הוראת בית דין, אולם הלוה לֹא פָרַע, ואחר כך חָזַר וְאָמַר 30
פָּרַעְתִּי, לֹא הוּחְזַק כַּפָּרָן לְאוֹתוֹ מָמוֹן – ונאמן בשבועה שישבע 31
שאכן פרע לו, ואינו נחשב כמעיז לעבור על הוראת בית הדין. מַאי 32
טַעֲמָא – מדוע אכן לא נחשב כמעיז, משום שֶׁאִשְׁתַּמּוּטֵי הוּא קָא 33
מִשְׁתַּמֵּיט מִינֵּיהּ – אינו רוצה לכפור ממש, אלא רק השתמט לזמן 34
מועט מן המלוה, ועושה כן משום שקָבַר הלוה בדעתו, כיון שבית 35
דין לא פסקו פסק גמור ׳צא תן לו׳ אלא רק הורו על החיוב לתת 36
לו, אם כן אוכל להמתין ולא לשלם עַד דְּמַעֲיְינִינַן בְּי רַבָּנַן בְּדִינֵי – עד 37
שידונו חכמי בית הדין בדיני ויפסקו פסק גמור ׳צא תן לו׳. 38
הגמרא מביאה עוד בענין ׳הוחזק כפרן׳: אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, אָמַר 39
רַבִּי יוֹחָנָן, תבע אדם מחבירו, מָנֶה יש לִי בְּיָדְךָ שהלוויתיך, וְחִלָּה – 40
הנתבע אוֹמֵר לתובע ׳אֵין לְךָ בְּיָדִי כְּלוּם׳, וְהָעֵדִים מְעִידִים אוֹתוֹ שֶׁיֵּשׁ 41
לוֹ מנה של חבירו, וְחָזַר הנתבע וְאָמַר לתובע פָּרַעְתִּיךָ לך את שלוחיתי 42
ממך, הוּחְזַק כַּפָּרָן לְאוֹתוֹ מָמוֹן, ואינו נאמן בתביעה זו, שהרי 43
העדים סותרים דבריו. 44
מביאה הגמרא מעשה להוכיח כדין זה: כִּי הָא – כמעשה שהיה 45
דְּשַׁבָּתַאי, בְּרֵיהּ – בנו דְּרַבִּי מָרִינוֹס, כָּתַב לֵהּ לְכַלְּתֵיהּ אִיצְטְלָא 46
דְּמִילְתָא בְּכְתוּבָתָהּ – כתב לכלתו [אשת בנו] בכתובתה, שהביאה 47
לפני הנישואין מבית אביה מעיל של צמר נקי בן יומו, וְקַבָּלָהּ עֲלֵיהּ 48
– קיבל שבתאי על עצמו שאם תתאלמן או תתגרש, יהיה הוא 49
אחראי במקום בנו, שמעיל זה או דמיו, יהיה בידה כאשר תצא 50
מבית בעלה. אֵירְכָם כְּתוּבָתָהּ – איבדה האשה את הכתובה שבה 51
היה כתוב אחריות חמיה על המעיל, וכאשר נתגרשה ובאה 52
לתבוע את דמי המעיל, אָמַר (להו) [לָהּ] שבתאי חמיה, לֹא הָיוּ 53
דְּבָרִים מֵעוֹלָם – לא נתחייבתי על בגד זה מעולם. אָתוּ סָהֲדֵי וְאָמְרֵי 54
– באו עדים והעידו שאין – אכן כָּתַב לָהּ את אחריות המעיל 55
בכתובתה. לְסוֹף – לאחר שהעידו העדים אָמַר לְהוּ שבתאי 56
פָּרַעְתִּיהּ – פרעתי לה את דמי המעיל. אָתָא לְקַמֵּיהּ – באה האשה 57
לפני דְּרַבִּי חִיָּיא לתובעו לדין, אָמַר לֵיהּ רבי חייא לשבתאי, הוּחְזַקְתָּ 58
כַּפָּרָן לְאוֹתָהּ אִיצְטְלָא, ואינך נאמן עד שיפרע לה דמים בפני עדים: 59

הגמרא דנה בענין הוחזק כפרן לשבועה: אָמַר רַבִּי אָבִין, אָמַר רַבִּי 60
אַבְלָעָא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הָיָה חַיָּיב אדם לַחֲבֵירוֹ שְׁבוּעָה – שחייבו 61
אותו בית דין להישבע, כגון מודה במקצת או כופר בחוב ועד אחד 62
מעיד שחייב, וְאָמַר הנתבע שכבר נִשְׁבַּעְתִּי, וְהָעֵדִים מְעִידִין אוֹתוֹ 63
שֶׁלֹּא נִשְׁבַּע, (וְחָזַר וְאָמַר נִשְׁבַּעְתִּי) הוּחְזַק כַּפָּרָן לְאוֹתָהּ שְׁבוּעָה – 64
אינו נאמן בדבריו, עד שישבע בפני בית דין. אָמְרוּהָ – אמרו 65
שמועה זו קַמֵּיהּ – לפני דְּרַבִּי אַבָּהוּ, אָמַר לְהוּ רבי אבהו, מִסְתַּבְּרָא 66
מִלְּתָא נראים ומסתברים דברי דְּרַבִּי אָבִין רק באופן שֶׁנִּתְחַייֵב 67
שְׁבוּעָה בְּבֵית דִּין – שחייבוהו בית דין להישבע, כגון מודה במקצת 68
ומתחייב על פי עד אחד, במקרה זה אינו נאמן לומר נשבעתי, אֲבָל 69
במקרה שאין בית דין מחייבים אותו להישבע, אלא שחַייֵב עַצְמוֹ 70
שְׁבוּעָה, שאמר מעצמו לתובע, אשבע לך שאיני חייב לך, ולאחר 71
מכן תבעו התובע בפני עדים שישבע לו, ולא רצה להישבע 72
בפניהם, ואחר כך אמר לו ׳נשבעתי לך׳, הריהו [נֶאֱמָן] שאף 73
שדחאו בפני העדים ולא נשבע לו, אינו הוחזק בכך לכפרן, משום 74
שעֲבִיד אִינִישׁ דְּמִקְרֵי וְאָמַר – עשוי אדם לומר שלא אעשה מה 75
שלא חייבו אותי בבית דין אלא אני חייבתי את עצמי, וכשאומר 76
כן אינו נחשב שמסרב וחוזר בו מהתחייבותו להישבע, אלא רק 77
משתמט ודוחה את בקשתו של חבירו. 78
אַהֲדְרוּהָ קַמֵּיהּ דְּרַבִּי אָבִין – השיבו חכמי בית המדרש את דברי רבי 79
אבהו לחלק בין מתחייב על פי בית דין למתחייב על פי עצמו, לפני 80
רבי אבין. אָמַר לְהוּ – השיב רבי אבין על דברי רבי אבהו, אֲנָא נַמִּי 81
בְּבֵית דִּין אָמְרִי – אף אני, כאשר אמרתי את הדין שהוחזק כפרן 82
בשבועה, לא אמרתי אלא רק כאשר התחייב שבועה על פי בית 83
דין ולא על פי עצמו. 84
מביאה הגמרא שיש ששנו שמועה זו בשם רבי יוחנן שפירש 85
בעצמו שדבריו אמורים רק כאשר נתחייב שבועה בבית דין: 86
אִיתְּמַר נַמִּי, אָמַר רַבִּי אָבִין אָמַר רַבִּי אַבְלָעָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הָיָה חַיָּיב 87
לַחֲבֵירוֹ שְׁבוּעָה בְּבֵית דִּין כגון שבועת מודה במקצת, וְלאחר זמן 88
אָמַר נִשְׁבַּעְתִּי, וְהָעֵדִים מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא נִשְׁבַּע, (וְחָזַר וְאָמַר 89
נִשְׁבַּעְתִּי), הוּחְזַק כַּפָּרָן לְאוֹתָהּ שְׁבוּעָה. 90
הגמרא חוזרת לעסוק בדיני שטר שנמצא בשוק: אָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר 91
רַבִּי יוֹחָנָן, הַמּוֹצֵא שְׁטַר חוֹב בַּשּׁוּק, וְכָתוּב בּוֹ הֶנְפֵּק – אישור בית 92
הדין שנתקיים השטר בפניהם, וְכָתוּב בּוֹ זְמַנּוֹ בּוֹ בַּיּוֹם – שנכתב 93
שטר זה באותו יום בו מצאו בשוק, יַחֲזִירוֹ המוצא לַבְּעָלִים. והטעם, 94
לפי שאין בשטר זה כל חשש, שהרי אִי – אם נחשוש מַשּׁוּם שֶׁכָּתַב 95
את השטר בכדי לְלֵוֹת ולְבסוף לֹא לָוָה, הָא כָּתוּב בּוֹ הֶנְפֵּק – הלא 96
כתוב בשטר הנפק, ואין ההנפק נעשה אלא בפני הלוה וודאי לא 97
היה נותן הלוה לקיים את השטר אם לא שכבר קיבל את ההלואה. 98
וְאִי – אם נחשוש מַשּׁוּם פַּרְעוֹן, אין לחשוש כן, כיון שלְפָרִיעָה בַּת 99
יוֹמָא לֹא חַיְישִׁינַן – אין חוששין שנפרע החוב כבר ביום ההלואה. 100
מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַבִּי אַסִּי, מִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הָכִי 101
– וכי אמר רבי יוחנן דין זה, הָא אַתְּ הוּא דְּאָמַרְתָּ מַשְׁמֵיהּ – הלא 102
אתה הוא שאמרת משמו דְּרַבִּי יוֹחָנָן, שְׁטַר חוב שֶׁלָּוָה בּוֹ, וּפָרַע, 103
ורוצה שוב ללוות מאותו אדם סכום כזה, אֵינוֹ חוֹזֵר וְלָוֶה בּוֹ באותו 104
שטר, והטעם הוא משום שֶׁכְּבָר נִמְחַל שֵׁעֲבּוּדוֹ – מכיון וכבר פרע 105
את ההלואה הראשונה, הרי שמה שיעבד נכסיו לפרעון 106
ההלואה כבר בטל וכמי שנמחל, ואילו על הלואה זו האחרונה, 107
לא נכתב שיעבוד, ונמצא שההלואה זו היא מלוה על פה שאין נכסי 108
הלוה משתעבדים עבורה, וכאשר לא ישלם הלוה את חובו, עשוי 109
מלוה זה להוציא קרקע שקנו הלקוחות מאת הלוה [בין ההלואה 110
לגבייה] ותהיה גביית קרקע זו שלא כדין, שהרי אין שיעבוד נכסים 111
למלוה על פה, כאמור. ויש לברר באיזה אופן אמר רבי יוחנן את 112
דבריו, אִימַּת – אימתי רוצה הלוה לחזור וללוות באותו שטר, 113
אִילֵימָא – אם נאמר שההלואה השניה היתה לְמָחָר, וְלֵיוֹמָא חָרָא – 114
או ליום שלאחריו, מַאי אַרְיָא – מדוע נקט רבי יוחנן בדבריו ׳שֶׁכְּבָר 115
נִמְחַל שֵׁעֲבּוּדוֹ׳, תֵּיפּוֹק לֵיהּ שיש לפסול שטר זה מטעם אחר, דַּהֲוָה 116
לֵיהּ מוּקְדָּם – פסול של שטר מוקדם, שזמנו של שטר זה הוא 117
מוקדם מזמן ההלואה, וּתְנַן – הלא שנינו במשנה (שביעית פ״י 118

המשך בעמוד רד

רש"י

ואמר. לאחר זמן: פרעתי. ע"פ ב"ד: נאמן. לפנינו לכתוב לו שלוה. ובשבועת היסת: בא מלוה. לפנינו לכתוב לו אדרבתא עליו אין כותבין ונותנין לו: אינו נאמן. לישבע אלא שכבגדו נשקע ונוטל דכיון דתחילתו הוצרך לתוקעו לדין אין דרכו למהר לפרוע עד שיפסקו דינו ופסק גמור: ואמר פרעתי. לאחר זמן ע"פ ב"ד: והעדים מעידים אותו שלא פרע. בפנינו תבעו לפרוע לו ע"פ ב"ד ולא פרעו הואיל ובפניהם היעיז לעבור ע"פ ב"ד אינו נאמן שוב לומר פרעתיו שלא בעדים: הוחזק כפרן. לאותו מטוין. שאין נאמן עוד עליו לומר החזרתי ופרעתי עד שיפרע בעדים: לא הוחזק כפרן. ונשבע שפרעו ואע"פ שלא פרעו מיד כשחבעו בפני עדים ואין זה מעיז בב"ד דכיון דלא פסקו לו פסק גמור נשמט ממנו סבר אצטלא. לבוש: הוחזק כפרן לאותה אצטלא. עד שיפרע: הוחזק כפרן לאותה שבועה. לומר נשבעתי עד שישבע בפנינו: כשנתחייב שבועה בב"ד. דכיון דתבעו בעדים לקיים דברי ב"ד ולא אבה אינו נאמן לומר עוד שאמר לו אשבע לך ותבעו בעדים ולא אבה ואחר כך אמר נשבעתי נאמן ואע"ג דקמי עדים דחייה: עביד איניש דמקרי ואמר. לא אעשה מה שלא חייבוני ב"ד אלא בעצמי ואין זו סרבנות וחרטה אלא דחייה בעלמא: וכתוב בו זמנו בו ביום. שביום שנמצא נכתב: שכבר נמחל שעבודו. משפרע מלוה ראשונה ועל האחרונה לא נכתב והויה לה מלוה על פה וטורף לקוחות שלא כדין דאין מלוה על פה גובה מן הלקוחות: אימת. דפרעיה אימתי וחזר ולוה אימתי: אי ניכא למחר. ולא ביום שנכתב: ולימא חדא. שתי תיבות הן ולישנים אחדריו וקיצור סופרים הוא: תיפוק ליה. דאפילו נכתב על מלוה זו אחרונה וכתוב בו יום מוקדם בזה הוה ליה השטר מוקדם: דלא שכיחי [בישני] דפרעי [ביומיה] קאמינא. הלכך לא חיישינן למידי דלא שכיח ואי אתרמי הוצרכו לומר דאין חוזר ולוה בו: רב כהנא אמר. הא דא"ר יוחנן יחזיר לבעלים: כשחייב מודה. שלא פרע: שמעי בי רבנן. שנמחל שעבודו: ומפסדי לי. למטרף לקוחות משום דשטרי חוב המוקדמין פסולין דבין דהאי דאוקמא הכי לית ליה עדיו בחתומיו זכין לו אף זה מן המוקדמין: מיגה ניחא ליה. ברמאות ותלי נפשיה בספיקא ואמר דלמא לא שמעי ואיכא רווחא: מאי איכא דפריך לקוחות. מה טרפא יש בזה שלא יהא בשטר שיחזור ויכתוב לו והלא שניהם ביום אחד הלכך בשטר שנמחל שעבודו לא שביק: המוען אחר מעשה ב"ד. דבר שהוא תנאי ב"ד בגוון כתובה ומזון האשה והבנות המוען ואמר פרעתי שלא בעדים לא אמר כלום:

במקום

חייב אתה ליתן לו. הכא משמע דחייב אתה ליתן לו לא הוי פסק דין גמור כי אם צא ותן לו וכן משמע במרובה (ב"ק דף סט. ושם) ובקשה דבמ"ק דסנהדרין (דף ו: ושם) אמרינן ה"ד גמר דין פלוני אתה חייב פלוני אתה זכאי וי"ל דהתם מקרי גמר דין לענין שאסור לבצוע לפי שיודע להיכן הדין נוטה:

רב כהנא אמר כשחייב מודה. תימה א"כ למה נקט הנפק במילתא דר' יוחנן וי"ל דנקטיה משום דיוקא דאי אין כתוב בו ביום אפילו כתוב בו הנפק דוראי לזה לא יחזיר דחיישינן לקנוניא או לפשיטי דסקרא:

המוען אחר מעשה ב"ד לא אמר כלום. אינו נאמן לומר פרעתי מעשה ב"ד קרי כל דבר שחייב לה אפי' לא כתב כגון מנה ומאתים ומזון האשה והבנות לאחר מותו ואת לומה כותבין בכתובה כיון דבטלאו כתובה נמי אין נאמן לומר פרעתי וי"ל משום תוספת אבל מנה ומאתים גבייה בלא כתובה ותוספת נראה דאפי' אית לה שהדי דהתנה לה נאמן לומר פרעתי ואין ראיה מכלתי דר' שבתאי הזקן מהימן לומר פרעתי אי לאו דהחזק בפרן דר' שבתאי ערב היה אבל בעל שמא לא היה נאמן ואין ראיה נמי מדתני לעיל (דף ז:) מצא כתובה לא יחזיר ומשמע דלא יחזיר משום תוספת שהיה נאמן לומר פרעתי דלכגבי מנה ומאתים נמי מפסיד דהא נאמן לומר פרעתי מנה מגו דאי בעי אמר אלמנה נשאתיך אם אין לה עדי הינומא או אם אין לה עדי קדושין נאמן

ואמר פרעתי נאמן בא מלוה לכתוב אין כותבין ונותנין לו חייב אתה ליתן לו ואמר פרעתי אינו נאמן בא מלוה לכתוב כותבין ונותנין לו רב זביד משמיה דר"נ אמר בין צא תן לו בין חייב אתה ליתן לו ואמר פרעתי נאמן בא מלוה לכתוב אין כותבין ונותנין לו אלא אי איכא לפלוגי הכי הוא דאיכא לפלוגי אמרו לו צא תן לו ואמר פרעתי והעדים מעידים אותו שלא פרע (וחזר ואמר פרעתי) הוחזק כפרן לאותו ממון חייב אתה ליתן לו ואמר פרעתי והעדים מעידים אותו שלא פרע וחזר ואמר פרעתי הוחזק כפרן לאותו ממון מ"ט אשתמוטי הוא קא משתמיט מינייה סבר עד דמעיינינו בי רבנן בדיני אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מנה ליה לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום והעדים מעידים אותו שיש לו וחזר ואמר פרעתי הוחזק כפרן לאותו ממון חייב אתה ליתן לו ואמר פרעתי והעדים מעידים אותו שלא פרע וחזר ואמר פרעתי לא הוחזק כפרן לאותו ממון סבר עד דמעיינו בי רבנן בדיני אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מנה ליה לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום והעדים מעידים אותו שיש לו וחזר ואמר פרעתי הוחזק כפרן לאותו ממון חייב אתה ליתן לו ואמר פרעתי והעדים מעידים אותו שלא פרע (והוו) לא היו דברים מעולם אתו סהדי ואמרי אין כתב לה לסוף אמר להו פרעתיה אתא לקמיה דרבי חייא א"ל הוחזקת כפרן לאותה איצטלא: א"ר אבין א"ר אלעא א"ר יוחנן היה חייב לחביריו שבועה ואמר נשבעתי והעדים מעידין אותו שלא נשבע (וחזר ואמר נשבעתי) הוחזק כפרן לאותה שבועה אמרוה קמיה דר' אבהו אמר להו מסתברא מילתא דרבי אבין שנתחייב שבועה בב"ד אבל חייב עצמו שבועה [נאמן] עביד איניש דמקרי ואמר אהדרוה קמיה דר' אבין אמר להו אנא נמי בב"ד אמרי איתמר נמי א"ר אבין א"ר אלעא א"ר יוחנן היה חייב לחביריו שבועה בב"ד ואמר נשבעתי והעדים מעידין אותו שלא נשבע (וחזר ואמר נשבעתי) הוחזק כפרן לאותה שבועה א"ר אסי א"ר יוחנן המוצא שטר חוב בשוק וכתוב בו הנפק וכתוב בו זמנו בו ביום יחזירו לבעלים אי משום כתב ללות ולא לוה הא כתוב בו הנפק אי משום פרעון לפריעה בת יומא לא חיישינן א"ל ר' זירא לר' אסי מי א"ר יוחנן הכי הא אתי הוא דאמרת משמיה דר' יוחנן שטר שלוה בו ופרעו אינו חוזר ולוה בו שכבר נמחל שיעבודו אימת אילימא למחר חדא מאי ארייא שכבר נמחל שעבודו תיפוק ליה דהלוה ליה מוקדם ותנן שטרי חוב המוקדמין פסולין אלא לאו ביומיה אלמא פרעי אינשי ביומיה א"ל מי קא אמינא דלא פרעי כלל דלא שכיחי אינשי דפרעי ביומיה קא אמינא רב כהנא אמר כשחייב מודה אי הכי מאי למימרא מהו דתימא הואיל ואיכא רווחא דקא טריף לקוחות והאי דקא אמר לא פרעתיה משום דקבעי מהדר ליזמנא ביה זמנא אחריתי ולפשיטי דסברא חיישינן קמ"ל דאם כן מלוה גופיה לא שכבר סבר שמעי בי רבנן ומפסדי לי מאי שנא מהא דתנן אחריות נכסים לא יחזיר ואוקימנא כשחייב מודה ומשום שמא כתב ללות בנין ולא לוה עד תשרי ואתי למטרף לקוחות מנין ועד תשרי שלא כדין ולא אמרינן דא"כ מלוה גופיה לא שביק דא"ל כתוב שטרא אחרינא בתשרי דדלמא שמעי רבנן ומפסדי לי אמרי להתם משום דאית ליה רווחא דקא טריף לקוחות מנין ועד תשרי מינח ניחא ליה ולא אמר ולא מידי הכא כיון דלית ליה רווחא דסוף סוף שטרא האידנא כתיב מאי איכא דקטריף לקוחות שנמחל שיעבודו לא שביק: אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן המוען דא"כ

ללמוד בכל יום פרשת היום עם פירוש רש"י, ביום ראשון – עד שני, ביום שני – עד שלישי, וכן הלאה, וביום השבת – משביעי עד סוף הפרשה.

משיחת שבת פרשת בראשית ה'תשכ"ז

נָאֳמָן לוֹמַר פָּרַעְתִּי הַכֹּל בְּמִגּוֹ דְּאִי בָּעֵי אָמַר אֵין אֹתָהּ אִשְׁתִּי וְא"ת דִּבְפֶרֶק אֶלְמָנָה נִיזּוֹנִית (כתובות דף צו. ושם ד"ה יתומים) בָּעֵי רַבִּי יוֹחָנָן הֵיכָא נָתְנוּ מְזוֹנוֹת וְיִתּוֹמִים אָמְרוּ נָתְנוּ עַל מִי לְהָבִיא רְאָיָה וְהָא אִית לֵיהּ הָכָא דְּלֹא אָמַר כְּלוּם וְי"ל דְּהָתָם מְיֵירֵי בִּמְזוֹנוֹת דְּלִשְׁעָבַר וְלֹא בְּלַהֲבָא:

לֹא אָמַר כְּלוּם. וְלֹא מִבָּעְיָ' בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתוּבָּה אוֹ בְּמָקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין וְיֵשׁ עֵדִים שֶׁנִּשְׂרְפָה כְּתוּבָּתָהּ דְּאֵינוּ נָאֳמָן לוֹמַר פָּרַעְתִּי אִם יֵשׁ לָהּ עֵדִי גֵּירוּשִׁין אֶלָּא אֲפִי' בְּמָקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין כְּתוּבָּה וְאֵינָהּ מוֹצִיאָה הַכְתוּבָּה אֵינוֹ נָאֳמָן לוֹמַר פָּרַעְתִּי אֲפִי' אִם הָיָה מוֹדֶה שֶׁהַכְּתוּבָּה הִיא בְּיָדָהּ וְגַם הַגֵּט בְּיָדָהּ נִפְרַעַת בְּעֵדֵי הַגֵּט גְּרִידָא וְאע"ג דִּבְמֶה שֶׁנִּשְׁאַר שָׁטַר כְּתוּבָּה בְּיָדָהּ הוּא מְפַסִּיד שֶׁאִם תִּתְחַזֵּר וְתִתְבַּע הַכְּתוּבָּה הוּא יִכְתּוֹב שׁוֹבֵר שֶׁלֹּא תִּגְבֶּה פַּעַם שֵׁנִיָּה וְאֲפִילּוּ אִם יְפַסִּיד שׁוֹבְרוֹ יָכוֹל לוֹמַר פָּרַעְתִּי מָנֶה מִגּוֹ דְּאַלְמָנָה נְשָׂאתִיךְ אִם אֵין לָהּ עֵדֵי הֵינּוּמָא אוֹ פָּרַעְתִּי הַכֹּל בְּמִגּוֹ דְּאִין אֹתָהּ אִשְׁתִּי אִם אֵין לָהּ עֵידֵי קִדּוּשִׁין אֲבָל עַכְשָׁיו שֶׁהַכְּתוּבָּה הִיא בְּיָדָהּ תִּגְבֶּה שֵׁנִית מֵאֵתַיִם אִם יְפַסִּיד שׁוֹבְרוֹ שֶׁכָּתוּב בְּכְתוּבָּה בְּתוּלָתָהּ דָּא מ"מ נִפְרַעַת בְּעֵדֵי גֵּירוּשִׁין לִבְד בְּלֹא חֲזָרַת כְּתוּבָּתָהּ וְגֵט דְּר' יוֹחָנָן אִית לֵיהּ פֶּרֶק גֵּט פָּשׁוּט (ב"ב דף קעא: ושם) כּוֹתְבִין שׁוֹבָר:

הוֹצִיאָה גֵּט וְאֵין עִמּוֹ כְּתוּבָּה) גּוֹבָה כְּתוּבָּתָהּ. וְהָכִי פֵּירוּשָׁא דְּמַתְנִי' לְר' יוֹחָנָן הוֹצִיאָה גֵּט אֲפִי' עֵדֵי הַגֵּט שֶׁמִּוֹדָּה אע"פ שֶׁכְּתוּבָּה וְגֵט בְּיָדָהּ נִפְרַעַת בְּעֵדֵי הַגֵּט הוֹצִיאָה כְּתוּבָּתָהּ וְאֵין עִמָּהּ גֵּט פִּי' עֵדֵי הַגֵּט הֵיא

אוֹמֶרֶת אֲבָד גִּיטִי שֶׁהָלְכוּ לָהֶם עֵדֵי הַגֵּט וְהוּא אוֹמֵר פָּרַעְתִּי וְאָבַד שׁוֹבְרִי שֶׁעָשׂוּ לִי שֹׁלֹשׁ תּוּבָּה שֵׁנִית נֶאֱמָן בְּמִגּוֹ דְּאִי אָמַר לָא גָּרְשַׁתְּיךְ וְא"ת אִם אָמַר לֹא גֵּרַשְׁתִּיךְ יִתְחַיֵּיב לָהּ שֹׁאַר כְּסוּת וְעוֹנָה וְי"ל דְּטָעֲנוּ חִטִּין וְהוֹדָה לוֹ בְּשְׂעוֹרִין פָּטוּר אַף מִן הַשְּׂעוֹרִין כְּדַאִיתָא בְּהַמְנִיחַ (ב"ק דף ה"ח) וְהָא דְּתָנֵיא בְּרֵישׁ שְׁנֵי דַּיָּנֵי גְּזֵירוֹת (כתובות דף קז:) הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה גֵּרַשְׁנִי בְּעֵלַי מִתְפָּרְנֶסֶת עַד כְּדֵי כְּתוּבָּתָהּ הָתָם שְׁמָא אם הָיָה הַבַּעַל בְּפָנֵינוּ הָיָה מוֹדֶה לִדְבָרֶיהָ אֲבָל אִם הָיָה אוֹמֵר לֹא גֵּרַשְׁתִּיךְ פָּטוּר אַף מִן הַמְזוֹנוֹת וְא"ת וְהֵיכִי מְצֵי אָמַר לֹא גֵּרַשְׁתִּיךְ הָא אִיהִי מְהֵימְנָא דְּאָמַר רַב הַמְנוּנָא אִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ גֵּירַשְׁתַּנִי נֶאֱמֶנֶת יֵשׁ לוֹמַר אִם תּוֹבַעַת כְּתוּבָּתָהּ אוֹ אִם יֵשׁ קְטָטָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת כְּמוֹ בְּמֹת בְּעָלָהּ דְּנֶאֱמֶנֶת וּבְזֶה הַטְעָנָן אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת בְּפֵ' הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה (יבמות דף קטז. קיז:) וּמִן הַסְּבָרָא וְאֵילֵךְ שֶׁיֵּרְאֶה לְהָבִיא עֵדֵי הַגֵּט נִפְרַעַת אע"פ שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִגּוֹ וְאע"ג דִּבְשֵׁילְהֵי הַכּוֹתֵב (כתובות דף פט: ושם) פָּרִיךְ אִי לֵיכָא עֵדֵי גֵּירוּשִׁין בְּמֵאי גְּבֵיָא לֵיהַמְנֵיהּ בְּמִגּוֹ דְּוֵיקָא לְרַב דִּלְיֵת לֵיהּ דְּר' יוֹחָנָן דְּאָמַר הָכָא דְּלֹא אָמַר כְּלוּם אֲבָל לְר' יוֹחָנָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִגּוֹ וְאע"ג דִּבְשֵׁילְהֵי הַכּוֹתֵב כְּתוּבָּתָהּ מְנָא לָן אִילֵימָא מַתְנִי' דְּתָנַן נִתְאַרְמְלָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה בֵּין מִן הָאֵירוּסִין וּבֵין מִן הַנִּשּׂוּאִין גּוֹבָה אֶת הַכֹּל דְּלְמָא הֵיכָא דְּכָתַב לָהּ אֶלָּא עַל מְנָת לְכוֹנְסָהּ אִצְטְרִיכָא לֵיהּ דְּלֹא נְמֵי דְּקָתָנֵי גּוֹבָה אֶת הַכֹּל אִי אַמֶּרֶת בִּשְׁלָמָא דְּכָתַב לָהּ הַיְינוּ דְּקָא תָנֵי גּוֹבָה אֶת הַכֹּל אֶלָּא אִי אַמֶּרֶת דִּילְמָא

לֹא אָמַר כְּלוּם מַאי טַעֲמָא כָּל מַעֲשֶׂה בֵּית דִּין כְּמַאן דְּנָקְטִי שְׁטָרָא בִּידַיְיהוּ דְּמֵי א"ל רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן וְלֹא מְשַׁנְּתֵינוּ הִיא זוּ הוֹצִיאָהּ גֵּט וְאֵין עִמּוֹ כְּתוּבָּה גּוֹבָה כְּתוּבָּתָהּ א"ל אִי לַאו דִּדְלָאי לָךְ חַסְפָּא לֹא מַשְׁכַּחַת מַרְגָּנִיתָא תּוּתָהּ אָמַר אַבַּיֵי מַאי מַרְגָּנִיתָא דִּילְמָא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתוּבָּה אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין כְּתוּבָּה אִי נְקִיטָא כְּתוּבָּה גַּבְיָא אִי לֹא לֹא גַּבְיָא הָדָר אָמַר אַבַּיֵי לַאו מִלְּתָא הִיא דְּאָמְרִי דְּאִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתוּבָּה עַסְקִינַן אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין כְּתוּבָּה אִי נְקִיטָא כְּתוּבָּה גַּבְיָא אִי לֹא לֹא גַּבְיָא אַלְמָנָה מִן הָאֵירוּסִין בְּמַאי גַּבְיָא בְּעֵדֵי מִיתַת בַּעַל לְטַעוֹן וְלֵימָא פְּרַעְתִּיהָ וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי אִם כֵּן מַה הוֹעִילוּ חֲכָמִים בְּתַקָּנָתָן א"ל מַר קַשִּׁישָׁא מֵהָא דְּתָנַן נִתְאַרְמְלָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה בֵּין מִן הָאֵירוּסִין בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין גּוֹבָה אֶת הַכֹּל שְׁבוּרוֹ שֶׁל זֶה יֹאבֵד הַלָּה וְחֻדֵּי מִשְׁמַע דְּסָבַר דְּאֵין כּוֹתְבִין שׁוֹבָר וְא"כ הוֹצִיאָה גֵּט וְאֵין עִמּוֹ כְּתוּבָּה אִמַּאי נִפְרַעַת הָא כֵּיוָן דְּמַפְסִיד בְּמֶה שֶׁנִּשְׁאַר שָׁטַר כְּתוּבָּה בְּיָדָהּ כְּדַפַּיֵּיתְ לֹא יִפָּרַע עַד שֶׁתּוֹצִיא כְּתוּבָּה וְיֵשׁ לוֹמַר דְּאַבַּיֵי קָבֵל דְּבְרֵי רָבָא דְּאָמַר עֶבֶד לוֹקֶה לְאִישׁ מַלְוֶה וּבְפֶרֶק הַמַּקְנֶה (סוטה דף ז: ושם ד"ה אמר) דְּתָנַן אָמְרָה נִטְמֵאתִי שׁוֹבֶרֶת כְּתוּבָּתָהּ וּפְרִיקָ בְּגֵמ' ש"מ דְּכוֹתְבִין שׁוֹבָר אָמַר אַבַּיֵי תְּנִי מִקְּרֵעַת דְּחוּיָא בְּעַלְמָא הוּא כְּלוֹמַר מֵהָכָא לֹא תִּדּוֹק שֶׁגַּם רָבָא דְּאִית לֵיהּ כּוֹתְבִין שׁוֹבָר דְּחֵי הָתָם בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתוּבָּה וְשִׁמּוּאֵל דְּאִית לֵיהּ אֵין כּוֹתְבִין שׁוֹבָר וּמוֹקֵי הָךְ מַתְנִי' פֶּרֶק הַכּוֹתֵב בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתוּבָּה מְצֵי סָבַר כר' יוֹחָנָן דְּלֹא אָמַר כְּלוּם וְהוֹצִיאָהּ הַגֵּט הַיְינוּ עֵדֵי הַגֵּט וְאע"פ שֶׁמַּפְסִיד בְּגֵט שֶׁנִּשְׁאַר בְּיָדָהּ שָׁאנֵי לֵיהּ אֵין כּוֹתְבִין יָכוֹל לוֹמַר פַּעַם אַחֶרֶת אִם אֵין לָהּ עֵדֵי הַגֵּט מ"מ הֵיא תֹּאמַר בְּעֵינָא לְאִנְטוֹבֵי בֵּיהּ דִּלְיֵת לֵיהּ דְּכַתְבִינַן בֵּיהּ גִּיטָא דְּנָן קָרְעִינְהוּ כְּאִבֵּי דְּבָטְמוֹךְ וְהַיְינוּ כְּמוֹ הַיְיכָא דְּלֹא אִפְשָׁר דְּכַתְבִינַן שׁוֹבָר כְּדַאִיתָא בְּשֵׁילְהֵי הַכּוֹתֵב (כתובות דף פט: ושם) כְּתוּבָּה וְאֵין עִמָּהּ גֵּט שֶׁכָּךְ אֵירֵע שֶׁכָּתַב לָהּ וְאֵין עִמּוֹ גֵּט הַיְינוּ עֵדֵי הַגֵּט לֹא יִפָּרַע דְּנֶאֱמָן לוֹמַר פָּרַעְתִּי מִגּוֹ דְּלֹא גְּרַשְׁתִּיךְ וּמִן הַסְּבָרָא וְאֵילֵךְ גּוֹבָה אֲפִילּוּ בְּלֹא עֵדֵי הַגֵּט כְּדִפְרִישִׁית לְר' וְרַב מוֹקֵי מַתְנִי' בֵּין בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתוּבָּה בֵּין בְּמָקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין כְּתוּבָּה וְגִבְיָא מְנָה מֵאתַיִם ע"י שָׁטַר גֵּט וְקָרְעִינְן לֵיהּ דְּלֹא תֵּיהַדֵּר וְתִגְבֵּי בֵּיהּ וְכַתְבִינַן ע"ג גִּיטָא דְּנָן כו' וּפְלִיג אַאַבַּיֵי דִּבְטָמוּךְ וְתוֹסֶפֶת ע"י כְּתוּבָּה לְבַדָּהּ עִם עֵדֵי הַגֵּט שֶׁלֹּא יָהֵא לוֹ מִגּוֹ דְּלֹא גְּרַשְׁתִּיךְ וּפְלִיג נַמִּי אַרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר לֹא אָמַר כְּלוּם וְגִבְיָא בְּעֵדֵי הַגֵּט גְּרִידָא:

אִי לַאו דִּדְלָאי לָךְ חַסְפָּא כו'. וְא"ת וְכִי דֶּרֶךְ לִמְצֹא מַרְגָּלִיּוֹת תַּחַת חֻרְסִי' וּמִפְּרָשׁ ר"ת דְּבִקְרָקְעוֹת הַיְינוּ אֲבָנִים רְחֻבוֹת וְנִרְאוֹת כַּחֲרָסִים וְתַחְתֵּיהֶן נִמְצָאִים הַמַּרְגָּלִיּוֹת וּבְהַחוֹבֵל (ב"ק דף צא.) נַמִּי אַמַּרְגָּנִין צְלֻלְתָּ בְּמִים אַדִּירִים וְהָעֲלִיתָ בִּידְךָ חֻרְסִי:

אַלְמָנָה מִן הָאֵירוּסִין בְּמַאי גַּבְיָא. וְא"ת אַלְמָנָה מִן הַנִּשּׂוּאִין וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתוּבָּה לְפָרוֹךְ בְּמַאי גַּבְיָא אִי לֹא אָמְרִינַן דְּלֹא אָמַר כְּלוּם דְּמִן הָאֵירוּסִין אֵין יָכוֹל לְהוֹכִיחַ דְּאִית לֵיהּ כְּתוּבָּה וְלִפְרוֹךְ מִן הַנִּשּׂוּאִין בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתוּבָּה לְר' דְּבְמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין אָתֵי שְׁפִיר דְּאִינּוּ נָאֳמָן לוֹמַר פָּרַעְתִּי כֵּיוָן דְּלֹא נִתְקְנָה כְּתוּבָּה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין בְּשִׁלְמָא אִי לֹא נִתְקְנָה כְּתוּבָּה אֶלָּא בְּשְׁבִיל תּוֹסֶפֶת אֲבָל מָנֶה וּמֵאתַיִם אֵינוֹ נָאֳמָן לוֹמַר פָּרַעְתִּי לְהֶכֵי מִן הָאֵירוּסִין דְּאִין לָהּ תּוֹסֶפֶת לֹא תִּקְּנוּ כְּתוּבָּה אֲבָל אִי אַף מִשּׁוּם מָנֶה וּמֵאתַיִם תִּקְּנוּ לְכְתוֹב כְּתוּבָּה דְּנֶאֱמָן לוֹמַר פָּרַעְתִּי מִן הָאֵירוּסִין נַמִּי יֹאמַר נֶאֱמָן לוֹמַר פָּרַעְתִּי וְיִתְקְנוּ לְכְתוֹב כְּתוּבָּה:

מִן הָאֵירוּסִין מִנָּא לֵיהּ דְּאִית לֵיהּ כְּתוּבָּה. וְלֹא מְצִי לְמֵימַר מִשְּׁמָא (ב"ב ד' קמה.) דְּהָא מַתְנִי' דְּבֶרֶיהָ אוֹ מִן מִשְׁנָה וְלֹא מִן מֵימְרָאוֹת הָאֲמוֹרָאִים אִי נַמִּי הָכִי קָבֵל בְּאַלְמָנָה מִן הָאֵירוּסִין דְּלֹא תִּגְבֵּי בְּעֵדֵי מִיתָה דְּלֹא נִתְקְנָה אֶלָּא בְּשְׁבִיל תּוֹסֶפֶת אֲבָל בְּגֵרוּשָׁה אַף מִן הָאֵירוּסִין אִי נַמִּי רוֹצֶה לוֹמַר דְּבְמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתוּבָּה אֲפִילּוּ בְּגֵרוּשָׁה מִן הַנִּשּׂוּאִין בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין וְקוֹרְעִין הַגֵּט וְנִכְתּוֹב אַגַּבֵּיהּ גִּיטָא דְּנָן כו' וּבְמַסְקָנָא דְּסָבַר אַבַּיֵי כְּרַבִּי יוֹחָנָן הַטּוֹעֵן כו' דִּלְמָא אָמַר כְּלוּם אֲפִי' אַלְמָנָה מִן הָאֵירוּסִין אִית לֵיהּ כְּתוּבָּה:

אטר

לֹא אָמַר כְּלוּם וְחַייֵב לְשַׁלֵּם. מַאי טַעְמָא – מִדְּהוּ הַטְעֵם שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן, מִשּׁוּם שֶׁכָּל מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין – חִיּוּב מִמּוֹן הַחֵל עַל פִּי תִּקְנַת חֲכָמִים, נַחְשֵׁב כְּמַאן דְּנָקִיט שְׁטָרָא בִּידֵיהּ דָּמֵי – כְּאִילּוּ הַתּוֹבֵעַ מַחְזִיק בְּיָדוֹ שְׁטַר חוֹב חָתוּם עַל כָּךְ, וְלֹכֵן הַנִּתְבָּע אֵינוֹ נֶאֱמָן לוֹמַר פָּרַעְתִּי אִם אֵין לוֹ עֵדִים.

שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: אָמַר לֵיהּ רַבִּי חִייָא בַּר אַבָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן, וְכִי לֹא מְשַׁנְּתֵינוּ – מִשְׁנָה מְפוֹרֶשֶׁת הִיא זוֹ, שֶׁמַּעֲשֵׂה בֵּית דִּין דִּינוֹ כְּשׁטָר. וְכִפְּי שֶׁשָּׁנִינוּ בְּכְתוּבוֹת (פח:), גֵּירְשׁ אָדָם אִשְׁתּוֹ, וְהִיא תּוֹבַעַת כְּתוּבָּתָהּ, אִם הוֹצִיאָה בִּפְנֵי בֵּית הַדִּין אֶת הַגֵּט, וְאֵין עִמּוֹ כְּתוּבָּה, שֶׁלֹּא הוֹצִיאָה אִיתּוֹ אֶת שְׁטַר הַכְּתוּבָּה, גּוֹבָה כְּתוּבָּתָהּ וְהַבַּעַל אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן פָּרַעְתִּי אֶת הַכְּתוּבָּה וְהַחֲזֹרֶת לִי אֶת שְׁטַר הַכְּתוּבָּה וְקָרַעְתִּי אוֹתוֹ, מִשּׁוּם שֶׁתְּנַאי הַכְּתוּבָּה, מַעֲשֶׂה בֵּית דִּין הוּא. מוּכָח שֶׁכְּתוּבָּה שֶׁהִיא 'מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין', גּוֹבִים אוֹתָהּ כְּאִילּוּ כְּתוּבָּה בְּשׁטָר, וְקָשֶׁה מַה חִידַּשׁ רַבִּי יוֹחָנָן בִּדְבָרָיו.

מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן [בִּלְשׁוֹן מָשָׁל] אִי לַאו דְּדַלַאי לָךְ חַסְפָּא לֹא מַשְׁכַּחַת מַרְגָּנִיתָא תּוּתָהּ – אִם לֹא שֶׁהָיִיתִי מַגִּיהַּ לְךָ חִתִּיכַת חֶרֶס, לֹא הָיִית מְגַלֶּה אֶת הַמַּרְגָּלִית הַיְקָרָה שֶׁתַּחְתֶּיהָ. כְּלוֹמַר, זֹהוּ בְּאֶמֶת הַחִידּוּשׁ שֶׁבְּמִשְׁנָה שֶׁמַּעֲשֵׂה בֵּית דִּין גּוֹבִים אוֹתוֹ כְּאִילּוּ כָּתוּב בְּשׁטָר, וְאַחַר שֶׁאָמַרְתִּי דִּין זֶה לְמִדַּת שֶׁזֹּהוּ טַעַם הַמִּשְׁנָה בִּכְתוּבוֹת.

הַגְּמָרָא מֵבִיאָה קוּשְׁיָא עַל הַדְּבָרִים: אָמַר אַבַּיֵי, מַאי – מֵהֵי מַרְגָּנִיתָא זוֹ, דִּלְמָא – הִלָּא יִתֵּן שֶׁבְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתוּבָּה עַסְקִינַן, וְסוֹמְכִין עַל תַּנַּאי בֵּית דִּין שֶׁבְּכָל נִישׂוּאִין יֶשְׁנוֹ הַתְחַייבוּת לִכְתוּבָּה, וְלֹכֵן הָאִשָּׁה אֵינָהּ צְרִיכָה לְהָרְאוֹת אֶת הַכְּתוּבָּה, דְּגֵט הֲיֵינוּ כְּתוּבָּתָהּ – שֶׁהגֵּט הוּא בְּעֶצֶם שְׁטַר הַכְּתוּבָּה, שֶׁכֵּיוָן שֶׁאֵין כּוֹתְבִים כְּתוּבָּה הגֵּט מְעִיד עַל חִיּוּב הַכְּתוּבָּה וְאֵינָהּ צְרִיכָה לְהָרְאוֹת אֶת הַכְּתוּבָּה כְּדֵי לְגַבּוֹתָהּ, וְרַק אִם הַבַּעַל הוֹצִיא שׁוּבָר שֶׁאָכֵן שִׁילֵּם לָהּ כְּתוּבָּתָהּ, לֹא יִשְׁלַם יוֹתֵר. אֲבָל בִּמְקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין כְּתוּבָּה, אִי נְקִיטָא כְּתוּבָּה גַּבְיָא – אִם מַחְזִיקָה הָאִשָּׁה בִּידָהּ כְּתוּבָּה, גּוֹבָה. וְאִי לָא – אִם אֵין בִּידָהּ כְּתוּבָּה, לָא גַּבְיָא – אֵינָהּ גּוֹבָה, מִשּׁוּם שֶׁהַבַּעַל יָכוֹל לוֹמַר שֶׁכְּבָר פָּרַע אֶת הַכְּתוּבָּה וְקָרָעָהּ. וְאֵין לְהוֹכִיחַ מֵהַמִּשְׁנָה בִּכְתוּבוֹת שֶׁסְּתָם מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין הוּא כְּמוֹ שֶׁנִּכְתַּב בְּשׁטָר.

אַבַּיֵי דּוֹחֶה אֶת שְׁאֵלָתוֹ: הָדַר אָמַר אַבַּיֵי לַאו מִלְּתָא הִיא דְּאָמְרֵי – חָזַר אַבַּיֵי מִדְּבָרָיו וְאָמַר שֶׁאֵינָם נְכוֹנִים, מִשּׁוּם דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ – אִם אָכֵן נֶאֱמַר שֶׁבְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתוּבָּה עַסְקִינַן, וְלֹכֵן גּוֹבָה כְּתוּבָּתָהּ בְּלֹא שְׁטַר כְּתוּבָּה, אֲבָל בִּמְקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין כְּתוּבָּה אִי נְקִיטָא כְּתוּבָּה גַּבְיָא – אִם יֶשׁ בִּידָהּ כְּתוּבָּה גּוֹבָה, וְאִי לָא – וְאִם אֵין בִּידָהּ כְּתוּבָּה, לָא גַּבְיָא – אֵינָהּ גּוֹבָה, מַה נֹּאמַר בְּאַלְמָנָה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ מִן הָאֵירוּסִין וְלֹא נִשֵּׂאָהּ, שֶׁאֵין לָהּ כְּתוּבָּה לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ כּוֹתְבִים כְּתוּבָּה אַחֲרֵי הָאֵירוּסִין, אֶלָּא רַק אַחֲרֵי הַנִּישׂוּאִין, בְּמַאי גַּבְיָא – בְּמַה תִּגְבֶּה אֶת כְּתוּבָּתָהּ הֲרֵי אֵין לָהּ שְׁטַר כְּתוּבָּה, וְעַל כָּרְחֵךְ שְׁגוּבָה בְּעֵדֵי מִיתַת בַּעַל – עֵדִים שֶׁמֵּת חְתַנָּה מִן הָאֵירוּסִין וְעַל פִּיהֶם גּוֹבִים בֵּית דִּין כְּתוּבָּתָהּ מִיּוֹרְשֵׁי הַבַּעַל. אוּלָם אִם כֵּן, לְטָעוֹן הַיּוֹרֵשׁ וְלֵימָא פָּרְעַתְּיהּ – וְיֹאמַר 'פָּרַעְתִּי אֶת כְּתוּבָּתוֹ' וְיִפָּטֵר מִלְּשַׁלֵּם. וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי – וְאִם תֹּאמַר שֶׁאָכֵן עַל יְדֵי טַעֲנָה זוֹ יִפָּטֵר הַיּוֹרֵשׁ מִן הַכְּתוּבָּה, אִם כֵּן מָה הוֹעִילוּ חֲכָמִים בְּתַקָּנָתָן שֶׁתִּיקְנוּ כְּתוּבָּה לָאַרְמְלָה, הֲלֹא תָּמִיד יוּכַל לִטְעוֹן הַבַּעַל אוֹ יוֹרְשָׁיו פָּרַעְתִּי, וְנִמְצָא שֶׁהָאִשָּׁה אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת כְּתוּבָּתָהּ. מוּכָח מִכָּאן, שֶׁאַף בְּמָקוֹם שֶׁכּוֹתְבִים כְּתוּבָּה, גּוֹבִים כְּתוּבָּתָהּ מִן הַבַּעַל וְאֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן פָּרַעְתִּי גַּם אִם אֵין הָאִשָּׁה מוֹצִיאָה אֶת הַשְּׁטָר, וְלֹכֵן בְּאַלְמָנָה מִן הָאֵירוּסִין אֵין הַיּוֹרְשִׁים יְכוֹלִים לִטְעוֹן פָּרַעְנוּ אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לָהֶם שׁוֹבָר.

הַגְּמָרָא מְקַשָּׁה עַל חִזְרַת אַבַּיֵי: אָמַר לֵיהּ מַר קַשְׁיָא בְּרֵייהּ – בְּנוֹ דְּרֵךְ חִסְדָּא לְרֵךְ אַשִׁי, וְאַלְמָנָה מִן הָאֵירוּסִין שֶׁאָמַרְנוּ דְּאִית לָהּ כְּתוּבָּה, מְנָא לָן – מִנַּיִן לָנוּ שֶׁיֵּשׁ לָהּ כְּתוּבָּה, אֵילֵימָא – אִם נִלְמַד זֹאת מֵהָא דְּתַנַּן – מִמַּה שֶׁשָּׁנִינוּ בִּכְתוּבוֹת (נד:), אִשָּׁה שֶׁנִּתְאָרְמְלָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה בֵּין מִן הָאֵירוּסִין וּבֵין מִן הַנִּישּׂוּאִין גּוֹבָה אֶת הַכֹּל, גַּם אֶת הַכְּתוּבָּה שֶׁתִּקְּנוּ לָהּ חֲכָמִים וְגַם אֶת הַתּוֹסֶפֶת שֶׁהִתְחַייֵב לָהּ בַּעְלָהּ, וּמוּכָח שֶׁיֵּשׁ כְּתוּבָּה מִן הָאֵירוּסִין, יֵשׁ לְדַחוֹת, דִּלְמָא – יִתָּכֵן שֶׁדִּין זֶה שֶׁגּוֹבָה אֶת הַכֹּל, הוּא רַק הֵיכָא – הֵיכָן דְּכָתַב לָהּ כְּתוּבָּה מֵעַצְמוֹ, אֲבָל חֲכָמִים לֹא תִּיקְנוּ כְּתוּבָּה, וְאֵין לְהוֹכִיחַ מִכָּאן שֶׁיֵּשׁ כְּתוּבָּה מִן הָאֵירוּסִין. וְכִי תֵּימָא – וְאִם תֹּאמַר, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהַעֲמִיד אֶת הַמִּשְׁנָה כְּשֶׁכָּתַב לָהּ מֵעַצְמוֹ לְפִי שֶׁאִם כֵּן יִקָּשֶׁה מַאי לְמֵימְרָא – מַה הַחִידּוּשׁ בַּמִּשְׁנָה, הֲרֵי פְּשׁוּט שֶׁאִם הִתְחַייֵב לָהּ כְּתוּבָּה הוּא חַייֵב לְשַׁלֵּם, עַל כָּךְ יֵשׁ לְהַשִּׁיב שֶׁהַחִידּוּשׁ הוּא לְאַפּוֹקֵי מִדְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה – לְהַשְׁמִיעֵנוּ שֶׁלֹּא כְּדַעַת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, דְּאָמַר, שֶׁלֹּא כָּתַב לָהּ תּוֹסֶפֶת כְּתוּבָּה אֶלָּא עַל מְנָת לְכוֹנְסָהּ – כְּדֵי שֶׁתִּיכָּנֵס בְּרָצוֹן לְחוּפָּתָהּ, וְאֵינָהּ גּוֹבָה תּוֹסֶפֶת זוֹ מִן הָאֵירוּסִין כֵּיוָן שֶׁלֹּא כְּנָסָהּ, וְלֹכֵן אִצְטְרִיכָא לֵיהּ – הוֹצְרַךְ הַתַּנָּא בַּמִּשְׁנָה לְהַשְׁמִיעֵנוּ שֶׁגּוֹבָה כָּל מַה שֶׁכָּתַב לָהּ בִּכְתוּבָּתָהּ.

מוֹכִיחָה הַגְּמָרָא: דַּיְקָא נַמִּי – יֶשׁ לְדַייֵק מִלְּשׁוֹן הַמִּשְׁנָה שֶׁמְּדַבֵּר שֶׁכָּתַב לָהּ מִדַּעְתּוֹ אֶת כְּתוּבַת הָאֵירוּסִין, דְּקָתָנֵי – שֶׁהֲרֵי כְּתוּב גּוֹבָה אֶת הַכֹּל, אִי אָמְרַתְּ בְּשִׁלְמָא – אִם אָכֵן נֶאֱמַר שֶׁמְּדַבֵּר דְּכָתַב לָהּ מֵרָצוֹנוֹ, הַיְינוּ דְּקָא תָנֵי – זֹהוּ שֶׁאָמְרוּ בַּמִּשְׁנָה שֶׁגּוֹבָה אֶת הַכֹּל, דְּהַיְינוּ כָּל מַה שֶׁנִּתְחַייֵב לָהּ מִדַּעְתּוֹ בִּכְתוּבָּתָהּ. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ – אוּלַי אִם נֶאֱמַר שֶׁמְּדוּבָּר בְּאוֹפֶן דְּלֹא כָּתַב לָהּ אֶת הַכְּתוּבָּה מִדַּעְתּוֹ אֶלָּא הִיא תַּקָּנַת חֲכָמִים וּמִתְנָאֵי כְּתוּבָּה,

---

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום רביעי עמוד א

לְאַחַר, וְכֵן אֵין הוּא סוֹמֵךְ דַּעְתּוֹ שֶׁתַּעֲלֶה הַמְצוּדָה דָּגִים וְעוֹפוֹת. שָׁלְחוּהּ אֶת קוּשְׁיָיתוֹ שֶׁל רַב שֵׁשֶׁת, לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַבָּא בַּר זַבְדָּא, אָמַר לְהוּ רַבִּי אַבָּא בַּר זַבְדָּא, קוּשְׁיָא זוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה לְפָנִים – אֵין צוֹרֶךְ לְהַכְנִיסָהּ לִפְנֵי בְּנֵי הַיְשִׁיבָה, לְפִי שֶׁלֹּא יִדְעוּ לְתָרְצָהּ. אָמַר רָבָא, קוּשְׁיָא זוֹ צְרִיכָה לְפָנִים וְלִפְנֵי לְפָנִים – יֵשׁ לְהַכְנִיסָהּ לִפְנֵי בְּנֵי הַיְשִׁיבָה כִּי בּוּדְאֵי יִתְרָצוּהָ. מִשּׁוּם דְּהָכָא סָמְכָא דַּעְתֵּיהּ וְהָכָא לֹא סָמְכָא דַּעְתֵּיהּ, כְּאָמוּר.

הֲוָה עוֹבְדָא – הָיָה מִקְרֶה מְעַיִן זֶה בְּפוּמְבְּדִיתָא, וְדָנוּ כְּדִינוֹ שֶׁל רַב וְאוֹתְבֵיהּ – וְהִקְשׁוּ עַל כָּךְ מֵהַבְּרַייתָא הָאֲמוּרָה, וְאָמַר לְהוּ רַב יוֹסֵף, קוּשְׁיָא זוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה לְפָנִים, וְאָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף צְרִיכָה לְפָנִים וְלִפְנֵי לְפָנִים, דְּהָכָא סָמְכָא לֹא סָמְכָא דַּעְתֵּיהּ, הָכָא

וְכֵאָמוּר.

בְּרַייתָא שֶׁהוּבְאָה לְעֵיל שִׁנִּינוּ, שֶׁאִם מָכַר לְחֲבֵירוֹ מַה שֶׁיֵּרַשׁ מֵאֲבִיו וּמַה שֶׁתַּעֲלֶה מְצוּדָתוֹ לֹא אָמַר כְּלוּם, אֲבָל אִם אָמַר, מַה שֶׁיֵּרַשׁ מֵאֲבִיו הַיּוֹם וּמַה שֶׁתַּעֲלֶה מְצוּדָתוֹ הַיּוֹם, דְּבָרָיו קַיָּימִים. הַגְּמָרָא מַבְאֶרֶת אֶת הַחִילּוּק שֶׁבֵּין הָרִישָׁא לְסֵיפָא: וּמַאי שְׁנָא רִישָׁא וּמַאי שְׁנָא סֵיפָא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַה שֶׁשָּׁנִינוּ בְּסֵיפָא שֶׁאִם אָמַר מַה שֶׁיֵּרַשׁ מֵאָבִיו הַיּוֹם דְּבָרָיו קַיָּימִים, טַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר הוּא מְשׁוּם שֶׁכֵּאן מְדוּבָּר בְּשֶׁעוֹשֶׂה זֹאת עֲבוּר כְּבוֹד אָבִיו – שֶׁהִיא אֲבִיו גּוֹסֵס וְצָרִיךְ מָעוֹת לִקְבוּרָה וְלִתְכְרִיכִים, וּמִוּוֹהֵר הוּא שֶׁלֹּא לְהַשְׁהוֹת אֲבִיו בְּבִיזָיוֹן, וְלֹכֵן תִּיקְנוּ חֲכָמִים שֶׁהַמְּכִירָה תָּחוּל. וְכֵן כַּאֲשֶׁר מוֹכֵר לַחֲבֵירוֹ מַה שֶׁתַּעֲלֶה מְצוּדָתִי הַיּוֹם

מַאי גּוֹבָה אֶת הַכֹּל, הלא רק מָנֶה וּמָאתַיִם שהם תקנת הכתובה, הוּא דְּאִית לָהּ – זהו מה שיש לה בכתובתה, שמאחר שהוא עצמו לא הוסיף לה כלום, לא שייך כאן לשון 'הכל' שמשמעותו שיש עיקר ותוספת. ועל כרחך מדובר במשנה זו שכתב לה מרצונו, ואין להוכיח מכאן שלאלמנה מן האירוסין יש כתובה מתקנת חכמים.

מביאה הגמרא ראיה נוספת שיש חיוב כתובה מן האירוסין: וְאֶלָּא מְדָּתָנֵי – מכך ששנה רַב חִיָּיא בַּר אַמֵּי, אִשְׁתּוֹ אֲרוּסָה שמתה, לֹא אוֹנֵן – אין חל על הארוס דין אונן להיאסר באכילת קדשים כדין בעל שמתה אשתו, וְלֹא מְטַמֵּא לָהּ אם הוא כהן, שכיון שעדיין לא בא לידי קירוב בשר, אינה נחשבת 'שארו', וְכֵן הִיא – ארוסה שמת בעלה, לֹא אוֹנֶנֶת עליו, וְלֹא מְטַמְּאָה לוֹ – בין כהנת ובין ישראלית אין עליה מצוה להיטמא לו, ואף שלשבעת הקרובים מצוה להיטמא ולהתעסק בקבורתם, אין אמור דין זה כי אם על אשתו הנשואה ולא הארוסה, וכן אם מֵתָה הארוסה, הארוס אֵינוֹ יוֹרְשָׁהּ, משום שאינה נחשבת 'שארו', אולם אם מֵת הוּא – הארוס, גּוֹבָה הארוסה את כְּתוּבָּתָהּ. מבואר אם כן בברייתא זו שיש כתובה לארוסה מעיקר הדין.

דוחה הגמרא: דִּלְמָא מדובר דְּכָתַב לָהּ מרצונו, ולכן גובה כתובתה. וְכִי תֵּימָא – ואם תאמר לשאול, אם אכן מדובר דְּכָתַב לָהּ להתחייב מרצונו, מַאי לְמֵימְרָא – מה החידוש בדבר, יש להשיב על כך, שאכן דין פשוט הוא ואין צריך לשנותו, ואך את הדין שאם מֵתָה, הארוס אֵינוֹ יוֹרְשָׁהּ, אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ – הוצרכה הברייתא להשמיענו, ומשום כך שנה התנא אף את דין הכתובה כשמת הוא.

מאחר ואין הוכחה שיש כתובה מן האירוסין מתקנת חכמים, הרי שבהכרח מה שחזר אביי מדבריו (לעיל יז:) לחלק שבמקום שכותבים כתובה ואין הכתובה ביד האשה יוכל הבעל לטעון פרעתי אף שהוא מעשה בית דין, הוא לא משום שאם כך כיצד תגבה אלמנה מן האירוסין, שהלא אין לנו מקור כלל לכך שיש לה כתובה. לפיכך מבארת הגמרא שההכרח של אביי לחזור בו מדבריו הוא ממקום אחר: אֶלָּא אַבָּיֵי מְנוּפֵּהּ דְּמַתְנִיתִין קָא הָדַר בֵּיהּ – אביי שחזר בו מהחילוק בין מקום שכותבים כתובה למקום שאין כותבים, ושבשניהם גובה האשה כתובתה, ומשום שהטוען אחר מעשה בית דין לא אמר כלום, הוא מדברי המשנה עצמה שהביאה הגמרא (לעיל יז:), 'הוציאה גט ואין עמו כתובה גובה כתובתה', דְּאִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ – שאם עולה על דעתך לומר שמשנה זו, שמבואר בה שגובה ללא כתובה, בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתוּבָּה עֶסְקִינַן, והטעם שאין הבעל יכול לטעון שפרע אינו משום שאין טוענים אחר מעשה בית דין, אלא משום דְּגֵט הֲיֵינוּ כְּתוּבָּתָהּ – שהגט שעמו מתגרשת משמש גם כשטר הכתובה, יש להקשות, אָמְטוּ גֵּט מָנֶה מָאתַיִם כְּתִיב בֵּיהּ – וכי מוזכר בגט חיוב הכתובה של מנה או מאתים שנוכל לומר שכאשר אוחזת האשה את הגט יש בכך הוכחה שלא נפרע חיוב זה. וְכִי תֵּימָא – ואם תאמר ליישב שאכן יש הוכחה בגט על חיוב הבעל, וזאת מִכְּיוָן דְּתַקִּינוּ רַבָּנַן לְמַגְבָּא לָהּ – שתיקנו חכמים כתובה למתגרשת, כְּמַאן דִּכְתִיב בֵּיהּ דָּמֵי – נחשב הגט כאילו כתוב בו חוב הכתובה, עדיין קשה, אף אם יש בכך הוכחה על עיקר החיוב, מכל מקום הרי יוכל הבעל לְטַעֲוֹן וְלֵימָא [–ולומר] 'פָּרַעְתִּי את הכתובה', וכאשר יטען כן אין בגט הוכחה שלא כדבריו. וְכִי תֵּימָא – ואם תאמר שיש להוכיח אף זאת שלא פרע, ומשום דְּאָמְרִינַן לֵיהּ לבעל, אִי כדבריך שפָּרַעְתָּהּ את כתובתה אִיצְּעִי לָךְ לְמִיקְרָעֵיהּ – היה לך לקרוע את הגט, ומכך שהגט עדיין בידה של האשה, מוכח שלא פרעת אותו, אין זו הוכחה כלל, כיון דְּאָמַר לָךְ – ישיב לנו הבעל, לֹא שָׁכַחְתָּן – לא הניחה לי האשה לקרוע את הגט, שְׁמָטְרָה, בָּעֶינָא לְאַפּוֹכֵי בֵּיהּ – רצוני להינשא לאחר ולכן צריכה אני את הגט להוכיח על הגירושין. וְכִי תֵּימָא – ואם תאמר שמכל מקום ניתן להוכיח ממה שהגט בידה שלא פרע, ואין הבעל יכול לטעון שלא קרע את הגט בכדי שישאר בידה להוכחה על הגירושין, משום שאָמְרִינַן לֵיהּ – אומרים אנו לבעל, אִיצְּעִי לָךְ לְמִיקְרָעֵיהּ – היה לך לבקש לקרוע את הגט, וּמִכְּתַב אַגֵּבֵיהּ – ולכתוב עליו, גִּיטָּא דְּנַן דְּקַרְעֻנּוּהוּ – גט זה שקרענו לֹא מְשׁוּם דְּגִיטָּא פְּסוּלָה הוּא, אֶלָּא כִּי הֵיכִי דְּלֹא תִּגְבֵּי בֵּיהּ זִמְנָא אַחֲרִיתִי – כדי שלא תגבה בו פעם אחרת, ושוב נוכיח מכך שהגט בידה שאכן לא פרע, אין זו הוכחה, מכיון שישיב על כך הבעל, אָמְטוּ כָּל דְּמַגְבֵּי בְּבֵי דִּינָא מַגְבֵּי – וכי כל גביית חוב נעשית בבית דין, הלא יתכן שגבתה את הגט שלא בבית דין ולא היה שם מי שיכתוב כך, ומשום כך לא הניחה לי האשה לקרוע את הגט. ואם כן אין הוכחה מהגט עצמו על כך שלא נפרע הכתובה, ויש לחזור ולהקשות כיצד תגבה האשה את כתובתה עם הגט שבידה הלא יטען הבעל שכבר פרע את הכתובה. ועל כרחך מה שאין הבעל יכול לטעון שפרע הוא כדברי רבי יוחנן שהטוען אחר מעשה בית דין לא אמר כלום, ומשום כך חזר בו אביי מדבריו:

משנה

המשנה ממשיכה לדון בענייני השבת אבידה בשטרות: מָצָא גִּיטֵּי נָשִׁים, וְשטרות שִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים, או שמצא דַּיְיתִיקֵי – שטרי צוואת שכיב מרע [–חולה מסוכן העומד למות], שכתוב בהם שציוה בשעת חליו לתת נכסיו לפלוני, או אם מצא שטר מַתָּנָה – של בריא, וְשׁוֹבְרִין – שובר שכותב המלוה ללוה לראיה שפרע לו כל החוב או מקצתו, בכל שטרות אלו הדין הוא שהֲרֵי זֶה לֹא יַחֲזִיר את השטר, לא לכותב השטר ולא למי שנכתב עבורו, שהמוצא גט לא יחזירו לא לבעל ולא לאשה, וכן לא יחזיר את שטר השחרור לעבד, ואת שטר המתנה של השכיב מרע או של הבריא לא יחזיר למקבל, ואת השובר לא יחזיר לא ללוה ולא למלוה, משום שֶׁאֲנִי אוֹמֵר – שיש לחשוש ולומר שמא כְּתוּבִין הָיוּ שטרות אלו על מנת למסרם, וחזר בו הכותב וְנִמְלַךְ עֲלֵיהֶן שֶׁלֹּא לִתְּנָן, וממנו נפלו, ולכך אין להחזירם לזה שנכתב השטר עבורו:

גמרא

מדייקת הגמרא: מבואר במשנה שמָּצָא – הטעם שאין מחזירים לאשה את הגט שנמצא, הוא משום שיש לחשוש דְּנִמְלַךְ שֶׁלֹּא לִתְּנָן – שמא נמלך הבעל לבסוף שלא לגרש את אשתו, ומשמע הָא – אך אם אָמַר הבעל לאלו שמצאו את הגט, תְּנוּ עתה את הגט לאשתי, שרצוני לגרשה, נוֹתְנִין לה את הגט ומתגרשת בו, וַאֲפִילּוּ אם נמצא הגט לִזְמַן מְרוּבֶּה – זמן רב לאחר שנאבד, ואין חוששים שמא גט זה כתבו אדם אחר שהיה שמו ושם אשתו שוים לשם הבעל והאשה שלפנינו.

הגמרא מקשה על הדיוק ממשנתינו ממשנה אחרת: וּרְמִינְהוּ – ויש להקשות על דיוק זה ממה ששנינו בגיטין (כז.), שליח הַמֵּבִיא גֵּט וְאָבַד הֵימֶנּוּ ושוב מצאו, אם מְצָאוֹ לְאַלְתַּר – זמן מועט לאחר שאבד, כָּשֵׁר הגט לגרש בו, אך אִם לָאו – אם לא מצאו אלא לאחר זמן, פָּסוּל לגרש בו, שיש לחשוש שמא גט זה שנמצא אינו אותו הגט שאבד אלא כתבו אדם אחר. ומבואר שאין לגרש באותו הגט ושלא כמו שמשמע ממשנתינו שיכול לגרש בו, אף כשנמצא לאחר זמן.

רבה מתרץ סתירת המשניות: אָמַר רַבָּה, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן, במסכת גיטין מדובר בְּמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּרוֹת מאותו מקום הכתוב בגט מְצוּיוֹת, ולכך יש לחשוש שמא אכן גט זה שנמצא אינו של אדם זה אלא של אדם אחר, ואילו כָּאן במשנתינו מדובר בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת, ולכך אין לחשוש שמא אדם אחר כתב את הגט, שהרי אין מצוי שיבוא הגט מאותו מקום לכאן.

מוסיפה הגמרא בדעת רבה: וַאֲפִילּוּ בְּמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת, שאמרו שאין מגרשים בגט זה שמא אדם אחר כתבו, וְהוּא – דין זה הוא דווקא באופן שֶׁהוּחְזְקוּ שְׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן בְּעִיר אַחַת – שידוע לנו שבעיר שהוזכרה בגט ישנם שני אנשים ששמותיהם שוים וכגון שקראו לשניהם 'יוסף בן שמעון', וכן שמות נשותיהם שוים, ולכך יש לחשוש שמא גט זה נכתב על ידי האחר ונפל ממנו, אך אם לא הוחזקו בעיר ההיא שני אנשים ששמותיהם שוים, אין

המשך בעמוד פא

מאי גּוֹבָה אֶת הַכֹּל. מֵאַחַר שֶׁלֹּא הִתְנָה עִמּוֹ בְּלוּם מֵהוּ הַתּוֹסֶפֶת: **לא אונן.** אֵין אֲנִינוּת חָל עָלָיו לְאִיסּוּר אֲכִילַת קָדָשִׁים: **ולא מטמא לה.** אִם כֹּהֵן הוּא דִּכְתִיב (ויקרא כא) כִּי אִם לִשְׁאָרוֹ וְהַיְינוּ אִשְׁתּוֹ וְהָאי לָאו שְׁאָרוֹ הוּא דְּלֹא בָּאוּ עֲדֵיהֶן לִידֵי קִירוּב בָּשָׂר: **ולא מטמאה** לו. לָאו מִשּׁוּם כְּהוּנָּה קָאָמַר דְּאֵין כְּהֻנּוֹת מְזֻהָרוֹת עַל הַטּוּמְאָה דִּכְתִיב (שם) בְּנֵי אַהֲרֹן אֶלָּא אֵינָהּ זְקוּקָה לְטַמֵּא לוֹ לֹא כְּהֻנַּת וְלֹא יִשְׂרְאֵלִית שֶׁמְּצָוָה לְהִתְעַסֵּק בְּשִׁבְעָה מֵתֵי מִצְוָה הָאֲמוּרִים בְּפָרָשָׁה דִּכְתִיב לָהּ יִטְמָא וְתִנָּיָא לָהּ יִטְמָא וְתִנָּיָא לָהּ מִטְּמֵאִין אוֹתוֹ עַל בָּרְחוֹ וּמַעֲשֶׂה בְּיוֹסֵף הַכֹּהֵן כו' בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים: **מתה אינו יורשה.** דִּירוּשַׁת הַבַּעַל נִפְקָא לָן מִשְּׁאָרוֹ הַקָּרוֹב אֲלָיו מִמְּשַׁפַּחְתּוֹ וְיָרַשׁ אוֹתָהּ וְגוֹ' בב"ב (דף קיא:) וְהָא לָאו שְׁאָרוֹ הוּא: **אלא אביי.** דְּאָמַר לְעֵיל לָאו מִילְתָא הִיא דְּאָמְרִי מְגוּפָא דְּמַתְנִי' דְּהוֹצִיאָה גּוּ מִשּׁוּם דְּהִיא גּוּפָא קְשָׁיָא לֵיהּ הָדַר בֵּיהּ: **דאי ס"ד.** דְּטַעְמָא לָאו מִשּׁוּם דְּאֵין טוֹעֲנִין אַחַר מַעֲשֶׂה ב"ד הוּא אֶלָּא מִשּׁוּם דְּגֵט הַיְינוּ כְּתוּבָּה: **אטו גט מנה מאתים כתיב ביה.** וְכִי תֵּימָא כֵּיוָן דְּתַקְּנוּ רַבָּנָן לְמִגְבָּא לָהּ כְּמַאן דִּכְתִיב בֵּיהּ דְּמֵי לְטָעוֹן וְלֵימָא פָּרַעְתִּי וְכִי תֵּימָא דְּאַמְרִינַן לֵיהּ אִי אִיבָּעֵי לָךְ לְמִיקְרְעֵיהּ וְכוּ' דְּנַן דְּקָרְעֻנוּהוּ לֹא מִשּׁוּם דְּגִיטָּא פְּסוּלָה הוּא אֶלָּא כִּי הֵיכִי דְּלֹא תִּגְבֵּי בֵּיהּ זְמָנָא אַחֲרִיתִי אָטוּ כָּל דְּמַגְבֵּי בְּבֵי דִּינָא מַגְבֵּי: **מתני'** מָצָא גִיטֵּי נָשִׁים וְשִׁחְרוּרֵי עֲבָדִים דַּיְיתֵיקֵי מַתָּנָה וְשׁוֹבְרִין חֲרֵי זֶה לֹא יַחֲזִיר שֶׁאֲנִי אוֹמֵר כְּתוּבִין הָיוּ וְנִמְלַךְ עֲלֵיהֶן שֶׁלֹּא לִתְּנָן: **גמ'** מַעֲמָא דְּנִמְלַךְ שֶׁלֹּא לִתְּנָן הָא אָמַר תְּנוּ נוֹתְנִין וַאֲפִילּוּ לְזְמַן מְרוּבֶּה וּרְמִינְהוּ הַמַּבִּיא גֵּט וְאָבַד הֵימֶנּוּ מָצְאוֹ בְּתוֹכוֹ מְרוּבֶּה וּרְמִינְהוּ לְאַלְתַּר כָּשֵׁר אִם לָאו פָּסוּל אָמַר רָבָה לֹא קַשְׁיָא כָּאן בְּמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת כָּאן בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת וְאַפִּי' בְּמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת וְהוּא שֶׁהוּחְזְקוּ שְׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן בְּעִיר אַחַת דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי קַשְׁיָא כָּאן בְּמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת כָּאן בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת דְּאַשְׁתַּבַּח בֵּי דִּינָא דְּרַב הוּנָא דַּהֲוָה כָּתוּב בֵּיהּ בְּשִׁוּירֵי מָתָא דְּעַל רָכִים נַהֲרָא אָמַר רַב הוּנָא

חיישינן

אטו גֵּט מָנֶה וּמָאתַיִם כָּתִיב בֵּיהּ. תֵּימָה הֵיכִי מוּכָח דְּאֶפְשָׁר דְּמָקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין כְּתוּבָּה דִּגְבֵי אֲפִי' כִּי לֹא נְקִיטָה כְּתוּבָּה דִּלְמָא הָכָא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין וְגִבְיָא בְּשֵׁטַר גֵּט וְכוֹתְבִין בְּגֵט שְׁטָרָא דְּנַן כו' (כְּדִסְבָר (רְבָא) [וְרַב] בַּפ' הַכּוֹתֵב (כתובות דף פט:) וְאַבַּיֵי נָמֵי לוֹקְמָא הָכֵי אִי נָמֵי נוֹקֵי בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתוּבָּה וְגִבְיָא בְּעִדֵּי הַגֵּט אֲבָל גֵּט לֹא קָרְעִינַן מִשּׁוּם דְּבָעֵיא לְאַנּוֹסֵי בֵּיהּ וְהָנֵי כְּמוֹ הֵיכִא דְּלֹא אַפֵּשׁ דְּכוֹתְבִין שׁוֹבָר אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין כְּתוּבָּה לֹא יִפָּרַע עַד שֶׁתּוֹצִיא שֵׁטַר כְּתוּבָּה מִידָּהּ אוֹ מִשּׁוּם שֶׁיְּהֵא נָאֶמָן לוֹמַר פָּרַעְתִּי דְּלֹא כְּרַבִּי יוֹחָנָן אוֹ מִשּׁוּם דְּאֵין כּוֹתְבִין שׁוֹבָר וְעוֹד כֵּיוָן דְּמִן אַלְמָנָה מִן הַנְּשׂוֹאִין בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין לֹא בָּעֵי לְאוֹכוֹחֵי כְּמוֹ שֶׁפֵּי' לְעֵיל (דף יז: ד"ה אלמנה) אֵיךְ מוּכָח מִגְּרוּשָׁה מִן הַנְּשׂוֹאִין בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כֵּיוָן דְּגֵט לָאו הַיְינוּ כְּתוּבָּה וּמְשׁוּם דִּבְעִינָא לְאַנּוֹסוּבֵי בֵּיהּ פְּשִׁיטָא דְּאֵין נֶאֱמָן לוֹמַר פָּרַעְתִּי כֵּיוָן דְּלֹא נִיתְּקְנָה כְּתוּבָּה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם וְי"ל דְּלְאַבְּיֵי נִיתְּקְנָה כְּתוּבָּה דִּתְנַן כְּתוּבָּה עִסְקִינַן דְּאֵין גֵּט אֶלָּמָא בְּמָקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין כְּתוּבָּה עִסְקִינַן דְּאֵין סָבְרָא לְהַעֲמִיד שֶׁכֵּן אֵירַע שֶׁכָּתַב לָהּ בְּעֵבְר בְּתוּבָּה וְאֵין מוֹצִיאָה רַק גֵּט לֵימָא פָּרַעְתִּי אֶלָּא וְדַאי לֹא אָמַר כְּלוּם וְכוֹתְבִין שׁוֹבָר:

הָא אָמַר תְּנוּ נוֹתְנִין. וְא"ת מְנָלָן דְּלָמָא אֲפִילּוּ אָמַר תְּנוּ אֵין נוֹתְנִין וְהָא דְּקָתָנֵי נִמְלַךְ ה"ק וְנִמְלַךְ שֶׁלֹּא לִיתְּנָן וּמַחֲמַת כֵּן לֹא חָשׁוּשׁ לִשְׁמוֹר וְנֶאֱבַד וְעַכְשָׁיו רוֹצֶה לְחַזֵּר וְלֹגֶרְשָׁהּ דְּסָבַר שְׁוָיָה הָכִי אֵין נוֹתְנִין אֲפִילּוּ הָכִי אֵין נוֹתְנִין דְּשָׁמְא אֵין זֶה גִּיטּוֹ אֶלָּא נָפַל מֵאַחַר שֶׁשָּׁמוֹ כִּשְׁמוֹ אֲבָל לֹא נִמְלַךְ לְבַתְּחִילָּה מִלְּגָרְשָׁהּ וְגָרְשָׁהּ מֻחְזָקִין לָהּ הַגֵּט לְהָכִי אֲפִי' אֵינוֹ שָׁלֵךְ דְּדַיְּיקִ מִדְּלֹא קָתָנֵי כְּתוּבִים הָיוּ וְלֹא נָתְנוּ וּמִדְּקָתָנֵי וְנִמְלַךְ מִשְׁמַע שֶׁחוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא אֵינוֹ רוֹצֶה עַתָּה לְגָרְשָׁהּ אֲבָל אִם אָמַר תְּנוּ לָהּ נוֹתְנִים וְאֵין לְחוֹשׁ שֶׁמָּא מֵאַחַר נָפַל וְא"ת וּמְנָלָן וְאֲפִי' לְזְמַן מְרוּבֶּה דְּלָמָא לְאַלְתַּר דְּוָקָא שֶׁהַגֵּט בְּיָדָהּ וְקָמַשְׁמַע לָן דְּאע"פ דְּחִיישִׁינַן שֶׁמָּא מִבְּעוֹד נָפַל וַעֲדַיִין לֹא גֵּירְשָׁהּ תִּתְגָּרֵשׁ עַתָּה בְּהַחְזָרַת הַגֵּט וְלֹא חִיישִׁינַן שֶׁמָּא מֵאַחַר נָפַל א"כ הָוֵי אֲפִי' לְזְמַן מְרוּבֶּה בֵּין דְּלֹא יְדָעִינַן מִמִּי נָפַל מִן הַבַּעַל אוֹ מִן הָאִשָּׁה וְרָבָּה דַּיְּיקִ דְּמַתְנִי' נָמֵי אֲפִי' לְזְמַן מְרוּבֶּה דּוּמְיָא דְּשׁוֹטְרֵי חֲלִיצָה וּמֵיאוֹנִין דְּיַחְזִיר אֲפִי' לְזְמַן מְרוּבֶּה דְּלְאַלְתַּר הֵיכָא שֶׁרָאִינוּ בְּיָדָהּ פְּשִׁיטָא בֵּין דְּחָלְצָה נֶחְזַר לָהּ לְהָאִיךְ אֲפִילּוּ אֵינוֹ שָׁלֵךְ אֶלָּא רָאִינוּ בְּיָדָהּ וְאַף לֹא יְדָעִינַן שֶׁחָלְצָה וְהֵיכָא דְּלֹא רָאִינוּ בְּיָדָהּ וְדוּמְיָא דְּהָכָא מַשְׁמַע לֵיהּ דְּמִיירִי בְּרֵישָׁא וְרַבִּי זְיָרָא לֹא מוֹקֵי לָהּ דּוּמְיָא דְּסֵיפָא: **לאלתר** כָּשֵׁר. אֲפִילּוּ אַבַּיֵי דְּחִיֵּישׁ לְחָרֵי יִצְחָק אֲפִילּוּ הֵיכָא דְּלֹא הוּחְזַק (ביבמות דף קטו:) בְּגֵט שְׁמָצְאוֹ לְאַלְתַּר לֹא חִיֵּישׁ דְּהָתָם הָוֵי כְּמוֹ לְזְמַן מְרוּבֶּה דְּלֹא שַׁיְּיךְ הָתָם לְאַלְתַּר:

והוא שֶׁהוּחְזַק. תֵּימָה אֲמַאי לֹא מוֹקֵי אִידֵי וְאִידֵי שְׁהַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת וּמַתְנִי' בְּלֹא הוּחְזַק דְּהִשְׁתָּא הָוֵי דּוּמְיָא דְּסֵיפָא דְּכָל מַעֲשֶׂה ב"ד דְּמִיירִי בְּהָכֵי וי"ל דְּעוּבְדָּא דְּבָסְמוּךְ דְּהָנֵי בְּבֵי דִּינָא דְּרַב הוּנָא הָוֵי בְּרֵישָׁא וְאַשְׁמוּעִינַן דְּבָלֵא הוּחְזַק יְחֵזִיר אֲפִי' שְׁיָירוֹת מְצוּיוֹת וְהָכָא אַשְׁמוּעִינַן דְּאַף הוּחְזַק נָמֵי יְחֵזִיר אִם אֵין שְׁיָירוֹת מְצוּיוֹת וְא"ת וּמַאי טַעְמָא יְחֵזִיר לָאִשָּׁה כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן בְּעִיר אַחַת וְהָכָא אִשְׁתּוֹ שֶׁגֵּט בְּכִיסָהּ אֲבָל גֵּט כְּאִן אֵין לְחוֹשׁ שֶׁגֵּט הָאַחֵר שֶׁלּוֹ זֶה הוּא וְיֵשׁ לְתָרֵץ מְצוּיוֹת וְשִׁמְעַתִּין אַתְיָא כְּר"א דְּלִקְמָן אֲפִילּוּ לֹא נֵדְעָה מִמִּי נָפַל מִן הָאִשָּׁה אוֹ מִן הַבַּעַל יְחֵזִיר לָהּ כְּגוֹן שֶׁגֵּט בְּכִיסָהּ וְהָכָא נָמֵי מְסִירָה מִשְׁמַע דְּלֹא כְּר"מ דְּאָמַר מְסִירָה לֹא מְצִי מְגָרֵשׁ וְהָהוּא דְּהַמְגָרֵשׁ (שם דף פו:) דְּשָׁנֵי גִּיטִּין שְׁוִין שֶׁנִּתְעָרְבוּ וּמוֹקֵי כְּר"מ מְיִירִי בְּמִשּׁוּלָּשִׁים דְּמוֹכִיחַ מִתּוֹכוֹ: וְע"ע תוס' גיטין כד: ד"ה בעדין:

חיישינן

חַיִּישִׁינַן לִשְׁנֵי שְׁוִירֵי. וא"ת א"כ לְרַב הוּנָא הֵיאַךְ יְגָרֵשׁ כָּל אָדָם אֶת אִשְׁתּוֹ לר"מ דְּאִינוּ מוֹכִיחַ מִתּוֹכוֹ כְּיָון דְּחַיִּישִׁינַן לִשְׁנֵי שְׁוִירֵי וי"ל כֵּיוָן דְּלֹא הוּחְזְקוּ הֲוֵי שִׁפּוּר מוֹכִיחַ מִתּוֹכוֹ וּמ"מ בְּשִׁנָּפַל חַיִּישִׁינַן: **נָפַל** דְּק וְאִשְׁכַּח כָּל מַעֲשֶׂה ב"ד הֲרֵי זֶה יְחֻזַּר. פֵּרֵשׁ"י דְּהַהוּא גִּיטָּא הֲוָה כְּתִיב בֵּיהּ הָנָפַק וּפְשִׁיט שִׁפּוּר מִמַּתְנֵי' דְּמַעֲשֶׂה ב"ד יְחֻזַּר אַךְ מה שִׁפֵּרֵשׁ בְּשִׁנָּפַל מִן הַשְּׁלִישִׁי קָשֶׁה דְּא"כ מַה מּוֹעִיל הַהֶנָּפַק כֵּיוָן שֶׁלֹּא בָּא לְיָד הָאִשָּׁה עֲדַיִן דְּאִם יֵשׁ לְחוּשׁ לְגִנְּלֵךְ בְּלֹא הֶנָּפַק הֲכִי נַמִּי יֵשׁ לְחוּשׁ לְהֶנָּפַק וְתוּ דְּבַעל לֹא מְקַיֵּים גִּיטָּא וי"ל דְּאִי כְּתִיב בֵּיהּ הֶנָּפַק מֵיירֵי שֶׁנָּפַל מִן הָאִשָּׁה וְשׁוֹאֶלֶת אוֹתוֹ הָאִשָּׁה וְאוֹמֶרֶת שֶׁהוּא שֶׁלָּהּ וְקָא פָּשִׁיט דְּיַחֲזִיר וְלֹא חַיִּישִׁינַן שֶׁמָּא מִשְּׁקֶרֶת וּמֵאַשָּׁה אַחֶרֶת נָפַל אע"ג דְּהַשְׁתָּא מְצוּיוֹת כֵּיוָן דְּלֹא הוּחְזְקוּ שְׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן אֵין אִי לֹא לְעָבַד רַבָּה עוֹבְדָא (בְּהַהוּא גִּיטָּא דְּאִשְׁתַּכַּח) בֵּי כִּיתְנָא דְּפוּמְבְּדִיתָא כְּשְׁמַעְתֵּיהּ אֵיפָא דְּאָמְרֵי הֵיכָא דְּמִזְּבְנֵי כִּיתְנָא וְהוּא שֶׁלֹּא הוּחְזְקוּ אע"ג דְּשְׁכִיחִין שַׁיָּירָתָא וְאֵיפָא דְּאָמְרֵי הֵיכָא דְּתָרוּ כִּיתְנָא וְאע"ג דְּהוּחְזְקוּ דִּלְּא שְׁכִיחָא שַׁיָּירוֹת רַבֵּי זֵירָא רָמֵי מַתְנִיתִין אַבְּרַיְיתָא וּמְשַׁנֵּי תְּנַן הַמַּבִיא גֵּט וְאָבַד הֵימֶנּוּ מָצָאוֹ לְאַלְתַּר כָּשֵׁר וְאִם לַאו פָּסוּל וְרִמְנְהֵי מָצָא גֵּט אִשָּׁה בַּשּׁוּק בִּזְמַן שֶׁהַבַּעַל מוֹדֶה יַחֲזִיר לָאִשָּׁה אֵין הַבַּעַל מוֹדֶה לֹא יַחֲזִיר לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה קָתָנֵי מִיהַת בִּזְמַן שֶׁהַבַּעַל מוֹדֶה יַחֲזִיר לָאִשָּׁה וַאֲפִילּוּ לִזְמַן מְרוּבֶּה וּמְשַׁנֵּי כַּאן בְּמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּירוֹת מְצוּיוֹת וְכָאן בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַשַּׁיָּירוֹת מְצוּיוֹת אֵיפָא דְּאָמְרֵי וְהוּא שֶׁהוּחְזְקוּ דִּלְּא נַהֲדַר וְהַיְינוּ דְּרַבָּה אֵיפָא דְּאָמְרֵי אע"ג דִּלְּא הוּחְזְקוּ לֹא נַהֲדַר וּפְלִיגָא דְּרַבָּה בְּשִׁלְמָא רַבָּה לֹא אָמַר כָּר' זֵירָא מַתְנִיתִין אַלִּיבָּא דְּאַקְשׁוּיֵי אֶלָּא רַבִּי זֵירָא מ"ט לֹא אָמַר כְּרַבָּה אָמַר לָךְ מִי קָא תָנֵי הָא אָמַר תְּנוּ נוֹתְנִין וַאֲפִי' לִזְמַן מְרוּבֶּה דִּלְמָא הָא אָמַר תְּנוּ נוֹתְנִין וּלְעוֹלָם כְּדְקָיְימָא לָן לְאַלְתַּר לְמ"ד לְר' זֵירָא בְּמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּירוֹת מְצוּיוֹת וְאע"ג שֶׁלֹּא הוּחְזְקוּ שְׁנֵי יוֹסֵי בֶּן שִׁמְעוֹן וּפְלִיגָא דְּרַבָּה בְּמַאי קָא מִיפְלְגִי רַבָּה סָבַר דְּקָתָנֵי כָּל מַעֲשֶׂה ב"ד הֲרֵי זֶה יְחֻזַּר דְּאִשְׁתַּכַּח בְּב"ד שֶׁהַשַּׁיָּירוֹת מְצוּיוֹת וְהוּא שֶׁהוּחְזְקוּ לֹא יַחֲזִיר לֹא הוּחְזְקוּ יַחֲזִיר וְרַבִּי זֵירָא אָמַר לָךְ מִי קָתָנֵי כָּל מַעֲשֶׂה ב"ד שֶׁנִּמְצְאוּ בְּב"ד כָּשֵׁר וְלֹא יַחֲזִיר קָתָנֵי וּלְעוֹלָם דְּאִשְׁתַּכַּח אַבְּרַאי ר' יִרְמְיָה אָמַר כְּגוֹן דְּקָא אָמְרֵי עֵדִים מֵעוֹלָם לֹא חָתַמְנוּ אֶלָּא עַל גֵּט אֶחָד שֶׁל יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן אִי הָכֵי מַאי לְמֵימְרָא מַהוּ דִּתֵימָא לֵיחוּשׁ דִּלְמָא אִתְרַמֵּי שְׁמָא כִּשְׁמָא וְעֵדִים כְּעֵדִים קָא מַשְׁמַע לָן רַב אַשִׁי אָמַר כְּגוֹן דְּקָא אָמַר נָקֵב יֵשׁ בּוֹ בְּצַד אוֹת פְּלוֹנִית וְדַוְקָא בְּצַד אוֹת פְּלוֹנִית אֲבָל נָקֵב בְּעַלְמָא לֹא רַב אַשִׁי מַסְפְּקָא לֵיהּ סִימָנִים אִי דְּאוֹרַיְיתָא אִי דְּרַבָּנָן רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה אירכם

חַיִּישִׁינַן לִשְׁנֵי שְׁוִירֵי. אע"פ שֶׁבָּא אֶחָד לְפָנֵינוּ וְאָמַר מִמֶּנִּי נָפַל וּפְלוֹנִי הָיָה מְשַׁלְּחוֹ לְאִשְׁתּוֹ וְיוֹדְעִין אָנוּ שֶׁאֵין שָׁם בְּשִׁוירֵי שְׁנֵי אֲנָשִׁים שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶן שָׁוִין חַיִּישִׁינַן שֶׁמָּא שְׁוִירֵי אַחֶרֶת יֵשׁ וְיֵשׁ בָּהּ יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן אַחֵר: וְאָמַר לֵיהּ רַב חִסְדָּא לְרַבָּה בַּר נַרְסִינְךָ: **כָּל מַעֲשֶׂה ב"ד הֲרֵי זֶה** יְחֻזַּר. כָּל מִילְּתָא דְּאִתָּא לב"ד לְקַיֵּים דִּלְמֵיכָּא לְמֵימַר כְּשֶׁנִּמְצָל מִן הַשְּׁלִישִׁי וְזֶה הַמָּקוֹם בב"ד הָיָה וּלְכָךְ הוּבָא שָׁם: **כִּשְׁמַעְתֵּיהּ.** דִּבְעִינַן תְּרֵתֵי וְהָכָא חָדָא הוּא דְּהָוֵאי וְאַכְשְׁרֵיהּ: **הֵיכָא דְּמִזְּבְנֵי כִּיתְנָא.** דְּשַׁיָּירוֹת מְצוּיוֹת שָׁם לָבֹא וְלִקָּנוֹת וְאַהֲדְרֵיהּ מִשּׁוּם דִּלְּא הוּחְזְקוּ שְׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן בָּעִיר שֶׁנִּכְתַּב בָּהּ וְלֹא חַיִּישִׁינַן לוֹמַר יֵשׁ עִיר אַחֶרֶת שֶׁשְּׁמָהּ כְּזֹה: **וְאֵיפָא דְּאָמְרֵי הֵיכָא דְּתָרוּ כִּיתְנָא.** בְּמֵי הַמְּשָׁרָה שָׁם נִמְצָא הַגֵּט וּמֵאי כְּשִׁמְעַתֵּיהּ שֶׁהוּחְזְקוּ שְׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן בְּאוֹתָהּ עִיר שֶׁנִּכְתַּב בָּהּ וְאַכְשְׁרֵיהּ דְּבַמָּקוֹם שֶׁנִּמְצָא בּוֹ לֹא הָיוּ שַׁיָּירוֹת מִצְּווֹת: **כְּשֶׁלָּמָּא רַבָּה.** דְּאָמַר שִׁינּוּיָא אַרְווֹמָא דְּמַתְנִיתִין דְּגִיטִּין אַמַּתְנִי': **לֹא אָמַר כֵּן' וַיְרָא.** דְּרָמָא מַתְנִי' אַבְּרַיְיתָא: **דְּמַתְנִיתִין אַלִּיבָּא לְיהּ לְאַקְשׁוּיֵי.** מִשּׁוּם דְּהִיא עִיקָּר וְיֵשׁ תֵּימָה כְּשֶׁסּוֹתֶרֶת זוֹ אֶת זוֹ וְצָרִיךְ לְחַזֵּר שֶׁיִּתְיַשְּׁבוּ דְּאִילּוּ בְּרַיְיתָא יֵשׁ לוֹמַר אֵינָהּ עִיקָּר רַבִּי לֹא שָׁנָאהּ רַבִּי חִיָּיא מִנַּיִן לוֹ: **וּלְעוֹלָם כִּדְקָיְימָא לָן כְּשֶׁנִּמְצָא לְאַלְתַּר.** וְאִם לֹאו פָּסוּל שֶׁמָּא אֵינוֹ שֶׁל זֶה אֲבָל בְּרַיְיתָא לֵיכָּא לְשַׁנּוּיֵי הֲכִי דְּכֵיוָן דְּתָנָא בְּהַדְיָא יְחֻזַּר לְאִשָּׁה הֲוָה לֵיהּ לְפָלוּגֵי בֵּין לְזִמָּן מְרוּבֶּה דְּתָנֵי מַתְנִיתִין דְּהָתָם לֹא יְחֻזַּר תָּנָא וּמְדּוּקְיָא הֲוָה דַּיְיקִ יְחֻזַּר הֵיכָא דְּאָמַר תְּנוּ וּבֵיוָן דְּלֹא תָּנָא יְחֻזַּר לֹא הֲוָה לֵיהּ לְפָלוּגֵי: **דְּאִשְׁתַּכַּח אַבְּרַאי.** שֶׁאֵין הַשַּׁיָּירוֹת מְצוּיוֹת: **ר' יִרְמְיָה אָמַר.** הָא דְּקָתָנֵי יְחֻזַּר כְּגוֹן דְּאָמְרֵי עֵדִים הַחֲתוּמִין בּוֹ מֵעוֹלָם לֹא חָתַמְנוּ כו': **וְדַוְקָא אוֹת פְּלוֹנִית.** דְּהָוֵה לֵיהּ לְסָמוֹךְ עַל סִימָן מוּבְהָק כְּזֶה לְמִשְׁרֵי אֲשֶׁת אִישׁ דְּאוֹרַיְיתָא: **מְסַפְּקָא** לֵיהּ לְרַב **אַשִׁי סִימָנִין.** שֶׁמְּחַזִּירִין בְּהֶן אֲבִידָה אִי דְּאוֹרַיְיתָא הִיא וַאֲפִילּוּ בְּאִיסּוּר דְּאוֹרַיְיתָא סָמְכִינַן אִסִּימָן כָּל דְּהוּ: **אִי דְּרַבָּנַן.** וְדַוְקָא בַּאֲבִידָה שֶׁהִפְקִיר ב"ד הַפְקֵר אֲבָל בְּמִידֵי דְּאִיסּוּרָא לֹא סָמְכִינַן וְאִי קַשְׁיָא נִימָא הֲכִי קָסָבַר סִימָנִין דְּרַבָּנַן וְנִפְשׁוֹט בַּעְיָין דִּלְקַמָּן לְאוֹ פִּירְכָא הִיא דִּמְנָלַן דִּפְשִׁיטָא לֵיהּ אִי נַמִּי מְסַפְּקָא לֵיהּ אִית עֲלֵיהּ לְמִיסַּר מְסַפְּקָא:

אירכם

נתינת הצדקה קודם התפילה פועלת הצלחה גם בלימוד התורה.

משיחת שבת פרשת בראשית ה'תשכ"ז

חֲיִישִׁינַן לִשְׁנֵי שְׁווּרֵי – יש לחשוש שמא ישנה עוד עיר ששמה 'שווירי' ובה יש אדם ששמו כשם זה, והגט שנמצא כאן כתב הוא, ואין להחזירו לזה שלפנינו שטוען שהוא היה השליח וממנו נפל.

וְאָמַר לֵיהּ רַב חִסְדָּא תלמידו של רב הונא לְרָבָה שהיה אף הוא מתלמידיו, פּוֹק עַיֵּין בָּהּ – צא ועיין בדין זה, דִּלְאוּרְתָּא בָּעֵי מִינָּךְ רַב הוּנָא – שלערב ישאל רב הונא לדעתך בזה. נָפַק דָּק וְאַשְׁכַּח – עיין בדבר ומצא משנה שאפשר להוכיח ממנה דין זה, דְּתָנַן במשנה לקמן (כ.), כָּל מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין – כל שטר שקיימוהו בית דין, שמצאוהו חֲרֵי זֶה יַחֲזִיר אותו למי שנכתב עבורו, שכיון שקיימוהו בבית דין אין לחשוש שמא נמלך עליו שלא ליתנו. ומבואר שאין חוששים שמא נכתב השטר על ידי אדם אחר מעיר אחרת ששמה כשם העיר הכתובה בשטר, ושלא כדעת רב הונא.

ומוכיחה הגמרא ממעשה זה: וְהָא בֵּי דִּינָא דְּרַב הוּנָא הָכִי מָקוֹם שֶׁהַשַּׁיירוֹת מְצוּיוֹת דָּמֵי – והרי בית דינו של רב הונא נחשב במקום שהשיירות מצויות, שכולם רגילים לדון שם, וְקָא פָּשִׁיט רַבָּה – ועל מקום זה פסק רבה הֵיחֲזִיר, אַלְמָא מבואר מכאן, שאף במקום שהשיירות מצויות אֵי הוּחְזְקוּ באותו מקום שנכתב בגט שֶׁנֵּי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן, אִין – יש לחשוש ואין להחזירו, אך אִי לָא הוחזקו באותו מקום שנים ששמותיהם שווים, לָא חוששים שמא ישנה עיר נוספת ששמה כשם עיר זו, ומחזירים את הגט.

הגמרא מביאה שרבה עשה כהוראתו: עֲבַד רַבָּה עוּבְדָא (בַּהֲהוּא גִּיטָּא דְּאִשְׁתְּכַח) – עשה רבה מעשה בגט שנמצא בֵּי כִּיתָּנָא [–בבית הכותנה] דְּפוּמְבְּדִיתָא, כְּשֶׁמַּעְתֵּיהּ – כפי שיטתו והחזיר את הגט. ונחלקו הלשונות באיזה מקום נמצא הגט ומטעם מה פסק רבה להחזירו, אִיכָּא דְּאָמְרִי שהגט נמצא הֵיכָא דִּמְזַבְּנֵי כִּיתָּנָא – במקום שמוכרים את הכותנה, וְהוּא – ולפי זה הטעם שפסק להחזיר את הגט הוא משום שֶׁלֹּא הוּחְזְקוּ באותו מקום הכתוב בגט שנים ששמותיהם שווים, ולכך אין חוששים שמא ישנה עיר אחרת ששמה כשם עיר זו, וְאַף עַל גַּב דְּשַׁכִּיחִין שַׁיָּירָתָא – שהשיירות מצויות באותו מקום, שהרבה אנשים באים לקנות שם, אין לחשוש. וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי שהגט נמצא הֵיכָא דְּתָרוּ כִּיתָּנָא – במקום ששורים את הכותנה, וְאַף עַל גַּב דְּהוּחְזְקוּ באותו מקום הכתוב בגט שנים ששמותיהם שווים, מכל מקום כיון דְּלֹא שְׁכִיחָא שַׁיָּירוֹת במקום זה, אין לחשוש שמא נפל שם גט מאדם אחר.

הגמרא מביאה דעת רבי זירא בדין זה: רַבִּי זֵירָא רָמֵי מַתְנִיתִין אֲפָרְיֵיתָא וּמַשָּׁנֵי – הקשה סתירה מהמשנה בגיטין שהובאה לעיל לברייתא, ותירצה. וקושיתו היא, תָּנַן במשנה בגיטין הַמֵּבִיא גֵּט וְאָבַד הֵימֶנּוּ, מָצְאוּ לְאַלְתַּר כָּשֵׁר, וְאִם לַאו פָּסוּל. ומבואר שחוששים שמא גט זה שנמצא נכתב על ידי אדם אחר, וּרְמִינְהִי ממה ששנינו בברייתא, מָצָא גֵּט אִשָּׁה בַּשּׁוּק, בְּזְמַן שֶׁהַבַּעַל מוֹרֶה שגירש בו את אשתו יַחֲזִיר לְאִשָּׁה, ואם אֵין הַבַּעַל מוֹרֶה לֹא יַחֲזִיר לֹא לָזֶה – לבעל וְלֹא לָזֶה – לאשה, שמא אכן לא נתן הבעל עדיין את הגט לאשה ולא נתגרשה, וממנו נפל. קָתָנֵי מִיהַת – מכל מקום מבואר בברייתא שבְּזְמַן שֶׁהַבַּעַל מוֹרֶה יַחֲזִיר לְאִשָּׁה, ומשמע שבכל אופן יחזיר וַאֲפִילּוּ אם מצאו לִזְמַן מְרוּבֶּה לאחר שאבד, ומבואר שאין חוששים שמא נכתב על ידי אדם אחר שהיה שמו שווה, ושלא כדברי המשנה. וּמַשָּׁנֵי רבי זירא לסתירה זו, כָּאן – המשנה בגיטין מדברת בְּמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּירוֹת מְצוּיוֹת, ולכך יש לחשוש שנפל הגט במקום זה מאדם אחר, וְכָאן – והברייתא מדברת בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַשַּׁיָּירוֹת מְצוּיוֹת, ולכך אין לחשוש שנפל במקום זה מאדם אחר.

הגמרא מביאה שתי לשונות בביאור דעת רבי זירא: אִיכָּא דְּאָמְרֵי שמה שאמר רבי זירא שבמקום ששיירות מצויות אין מחזירים, וְהוּא – היינו באופן שֶׁהוּחְזְקוּ באותו מקום שנים ששמותיהם שווים, ורק באופן זה הדין הוא דְּלֹא נָהֲדַר – שלא להחזיר את הגט, וְהֵיינוּ דְּרַבָּה – ולפי זה דעתו של רבי זירא היא כדעת רבה, וכמו שנתבאר דעתו לעיל. וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי שלדעת רבי זירא אַף עַל גַּב דְּלֹא הוּחְזְקוּ שנים ששמותיהם שווים לֹא נָהֲדַר את הגט אם השיירות מצויות, שיש לחשוש לעיר אחרת ששמה כשם עיר זו שיש בה אדם ששמו ושם אשתו שווים, וּפְלִינָא דְּרַבָּה – ולביאור זה רבי זירא חולק על רבה, שלדעת רבה אין לחשוש לכך.

הגמרא דנה בטעם שרבי זירא לא הקשה את הסתירה כרבה. מקשה הגמרא: בְּשֶׁלָּמָא רַבָּה שהקשה סתירה ממשנתינו למשנה בגיטין, מובן שלֹא אָמַר כְּרַבִּי זֵירָא – שלא הקשה מברייתא כרבי זירא, משום שמַתְנִיתִין אֲלֵיבָּא לֵיהּ לְאַקְשׁוֹיֵי – הסתירה ממשנה על משנה קשה יותר מסתירה מהמשנה על הברייתא, שיתכן שהברייתא אינה נכונה, אֶלָּא רַבִּי זֵירָא שהקשה מברייתא, מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר כְּרַבָּה – מדוע לא הקשה ממשנתינו כמו שהקשה רבה.

מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ רבי זירא, ממשנתינו אין להוכיח שאין חוששים לאדם אחר, שכן מִי קָא תָנֵי – האם נאמר בפירוש במשנה מה שדייקו לעיל הָא אָמַר תְּנוּ נוֹתְנִין וַאֲפִילּוּ לִזְמַן מְרוּבֶּה, הלא במשנה נאמר רק 'שאני אומר כתובין היו ונמלך עליהן שלא ליתנן', וּדְלָמָא אמנם יש לדייק מהמשנה הָא אָמַר תְּנוּ נוֹתְנִין, אך לא כמו שדייקו לעיל שאף אם נמצא הגט לזמן מרובה, אלא וּלְעוֹלָם זה דווקא בִּדְקָיְימָא לָן – כפי שנאמר במשנה בגיטין, שדווקא אם נמצא לְאַלְתַּר ולא אם נמצא לזמן מרובה. ולכך אין להקשות ממשנתינו אלא מהברייתא.

מבררת הגמרא: לְמַאן דְּאָמַר – לאותם שאמרו לעיל שלְרַבִּי זֵירָא אם נמצא הגט בְּמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּירוֹת מְצוּיוֹת אין להחזירו וְאַף עַל גַּב שֶׁלֹּא הוּחְזְקוּ שְׁנֵי יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן, וּפְלִינָא דְּרַבָּה – וחולק הוא בדין זה על רבה, בְּמַאי קָא מִיפַּלְגִי – מהו שורש מחלוקתם.

מבארת הגמרא: מחלוקתם היא בהבנת המשנה שהובאה לעיל 'כל מעשה בית דין הרי זה יחזיר'. רַבָּה סָבַר דְּקָתָנֵי – מה ששנינו במשנה כָּל מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין חֲרֵי זֶה יַחֲזִיר, מדובר דְּאִשְׁתְּכַח בְּבֵית דִּין עָסְקִינַן – שנמצא אותו השטר בבית הדין, וּבֵית דִּין הרי הוא כְּמָקוֹם שַׁהַשַּׁיָּירוֹת מְצוּיוֹת, ובכל זאת נאמר במשנה שיחזיר את השטר, ובהכרח יש לתרץ שמה ששנינו במשנה בגיטין שאם מצאו במקום שהשיירות מצויות לא יחזיר, וְהוּא – היינו באופן שֶׁהוּחְזְקוּ באותה העיר שנים ששמותיהם שווים, ולכך לֹא יַחֲזִיר, אך אם לֹא הוּחְזְקוּ, יַחֲזִיר.

וְרַבִּי זֵירָא אָמַר לָךְ, אין להוכיח מהמשנה ההיא, שכן מִי קָתָנֵי בפירוש במשנה כָּל מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין שֶׁנִּמְצְאוּ בְּבֵית דִּין יחזיר, הלא כָּל מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין יַחֲזִיר קָתָנֵי במשנה, וּלְעוֹלָם מדובר באופן דְּאִשְׁתְּכַח אַבָּרֵאי – שנמצא חוץ לבית דין במקום שאין השיירות מצויות, ולכך אמרה המשנה שיכול להחזיר, אך אם נמצא במקום שהשיירות מצויות לא יחזיר אף באופן שלא הוחזקו שנים ששמותיהם שווים.

תירוצים נוספים לסתירת משנתינו עם המשנה בגיטין: רַבִּי יִרְמְיָה אָמַר, במשנתינו מדובר כְּגוֹן דְּקָא אָמְרֵי עֵדִים – שאומרים העדים החתומים על הגט, מַעוֹלָם לֹא חָתַמְנוּ אֶלָּא עַל גֵּט אֶחָד שֶׁל יוֹסֵף בֶּן שִׁמְעוֹן, ולכך אין לחשוש שמא נפל מאדם אחר, שכן העדים לא חתמו על גט אחר.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי מַאי לְמֵימְרָא – מה באה המשנה לחדש בזה, הרי פשוט הוא שבאופן זה אין לחשוש לכלום. מתרצת הגמרא, מַהוּ דְּתֵימָא, לֵיחוּשׁ דִּלְמָא אִתַּרְמֵי שְׁמָא כִּשְׁמָא וְעֵדִים כְּעֵדִים – שיש לחשוש שמא אירע הדבר והן שמות הבעל והאשה והן שמות העדים היו שווים, ולכך אף שאמרו העדים שחתמו על גט אחד, יש לומר שהם חתמו על הגט השני, אך גט זה שלפנינו חתמו עדים אחרים לאדם אחר והיו שמותיהם שווים, קָא מַשְׁמַע לָן המשנה שאין לחשוש לכך.

תירוץ נוסף: רַב אַשֵׁי אָמַר, במשנתינו מדובר שאמר השליח שיש לו סימן שגט זה הוא הגט שאבד ממנו, וּכְגוֹן דְּקָא אָמַר, נָקֵב יֵשׁ בּוֹ בגט בְּצַד אוֹת פְּלוֹנִית, ואכן היה בגט שנמצא סימן זה, ולכך אין לחשוש שמא נפל מאדם אחר.

מבארת הגמרא: וְדַוְקָא אמר רב אשי שהשליח נתן סימן שיש נקב בְּצַד אוֹת פְּלוֹנִית, שזהו סימן מובהק, אֲבָל אם אמר שיש בגט נָקֵב בָּעַלְמָא – במקום כל שהוא, אף שאכן נמצא בגט נקב זה, לֹא – אין מחזירים את הגט, שרַב אַשֵׁי מְסַפְּקָא לֵיהּ – היה לו ספק במה

המשך בעמוד פג

אֵירְכֵם לֵיהּ גִּיטָּא בֵּי מִדְרָשָׁא – ואבד לו הגט בבית המדרש ומצאוהו בני הישיבה שם, אָמַר, אִי סִימָנָא – אם חשוב בעיניכם סימן [רגיל, שאינו מובהק] לענין השבת אבידה, אִית לִי בְּגִוֵּיהּ – יש לי בו סימן, וְאִי טְבִיעוּת עֵינָא – ואם טביעות עין חשובה בעיניכם להחזיר אבידה על פיה, אִית לִי בְּגַוֵּיהּ – אף טביעות עין יש לי בו, שאני מכירו במראהו על פי כתב ידי הסופר והעדים, וכן במידת ארכו ורחבו. אַהֲדְרוּהָ נִיהֲלֵיהּ – החזירו לו את הגט. אָמַר, לָא יָדְעֲנָא אִי מְשׁוּם סִימָנָא אַהֲדְרוּהָ נִיהֲלִי – אינני יודע האם מחמת הסימן החזירוהו לי, וְקָא סָבְרֵי – ומפני שהם סוברים שסִּימָנִין אף שאינם מובהקים מועילים מִדְּאוֹרַיְיתָא אף לענין השבת גט, אִי מְשׁוּם טְבִיעוּת עֵינָא אַהֲדְרוּהָ נִיהֲלִי – או מפני הטביעות עין שיש לי בו החזירוהו לי, אבל מפני הסימן לא היו מחזירים, כיון שלדעתם אין סימנים אלו מועילים אלא מדרבנן, ואי אפשר להתיר אשת איש על פיהם.

מוסיפה הגמרא: וְמה שאפשר לסמוך על טביעות עין בהשבת אבידה היינו דַּוְקָא בצוּרְבָּא מִדְּרַבָּנָן – תלמיד חכם המוחזק לנו שאינו משנה בדיבורו, אֲבָל אִינִישׁ דְּעָלְמָא לֹא – אבל לשאר בני אדם אין מחזירים בטביעות עין.

הגמרא דנה בברייתא שהובאה לעיל (יח:): גּוּפָא, מָצָא גֵּט אִשָּׁה בְּשׁוּק, בְּזְמַן שֶׁהַבַּעַל מוֹדֶה יַחֲזִיר לְאִשָּׁה, אֵין הַבַּעַל מוֹדֶה לֹא יַחֲזִיר לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה. מקשה הגמרא: בְּזְמַן שֶׁהַבַּעַל מוֹדֶה מִיהָא – על כל פנים יַחֲזִיר לְאִשָּׁה, וְלֵיחוּשׁ שֶׁמָּא כָּתַב הבעל את הגט על מנת לִיתֵּן אותו בְּנֵינָן, וזה הזמן שכתב בגט, וְלֹא נָתַן לָהּ עַד תִּשְׁרֵי שלאחריו, וכל זמן שלא גירשה פירות הנכסי מלוג שייכים לו, וְשמא אָזַל בַּעַל זַבִּין פֵּירֵי – הלך הבעל ומכר פירות אלו שגדלו מִנָּכְסָן וְעַד תִּשְׁרֵי, ועתה אם נחזיר לה את הגט, תלך וּמַפְקָא לְגִיטָּא – ותוציא את הגט דְּכָתַב בְּנֵינָן, ותטען שאז נתגרשה, ולפי דבריה הפירות שגדלו בנכסיה מניסן שלה הם ואין הבעל יכול למוכרם, וְאָתְיָא לְמִטְרַף – ותבוא האשה לטרוף מהלָּקוֹחוֹת שקנו את הפירות שגדלו בין ניסן לתשרי שֶׁלֹּא כְּדִין. הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר שבַּיְּנוֹן שָׁנְתַן עֵינָיו לְגָרְשָׁהּ וכתב לה גט, שׁוּב אֵין לַבַּעַל זכות אכילת פֵּירוֹת נכסי מלוג, שַׁפִּיר – מובן שאין חוששים להחזיר לאשה את הגט, מפני שאכן הפירות שתטרוף מניסן שלה הם ולא היה לו למוכרם. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר יֵשׁ לַבַּעַל פֵּירוֹת עַד שָׁעָת הנְּתִינָה של הגט ממש, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר.

מתרצת הגמרא: כִּי אַתְיָא – כשתבוא האשה לְמִטְרַף פירות מהלקוחות, אֲמְרִינַן לָהּ, אֲיֵיתִי רְאָיָה אֵימַת מָטָא גִּיטָּא לִידָךְ – הביאי ראיה מתי בא הגט מיד בעלך לידך, ורק מאותו זמן תוכל לטרוף פירות.

מקשה הגמרא: וּמַאי שְׁנָא מִדִּין שְׁטָרֵי חוֹב, דִּתְנַן לעיל (יב:) 'מָצָא שְׁטָרֵי חוֹב, אִם יֵשׁ בָּהֶן אַחֲרָיוּת נְכָסִים – שנכסי הלוה ערבים ומשועבדים עבור החוב, שאם לא יפרע הלוה יוכל המלוה לגבותו מהקרקעות שהיו בזמן ההלוואה ברשות הלוה, אף אם עתה כבר מכרם הלוה לאחרים, לֹא יַחֲזִיר' את השטר למלוה, וְאוֹקְמָנָא – והעמדנו בגמרא (שם) שמדובר כְּשֶׁהַחַיָּיב – הלוה מוֹדֶה שלא פרע את חובו עדיין, וְבכל זאת לא יחזיר למלוה מְשׁוּם שֶׁמָּא כָּתַב הלוה בכדי לְלוּוֹת בְּנֵינָן, וזה הזמן שכתוב בשטר, וְלֹא לָזֶה עַד תִּשְׁרֵי, ואם נחזירנו למלוה יאמר שההלוואה היתה בניסן, וְאם לא יפרע לו הלוה קָא טָרֵיף – יגבה המלוה מלָּקוֹחוֹת שקנו בין ניסן לתשרי שֶׁלֹּא כְּדִין. וקשה, הָתָם נַמִּי, כמו בגט, לֵיחַדַּר – יחזיר למלוה, וְכִי אָתְיָא לְמִטְרַף נִיגְמָא לֵיהּ אֵייתֵי רְאָיָה אֵימַת מָטָא שְׁטַר חוֹב לִידָךְ.

מתרצת הגמרא: אָמְרֵי, הָכָא לְגַבֵּי גֵּט אִשָּׁה, כשתבוא לגבות מהלוקח, אָתֵי לוֹסְחֵי וְתֶעֱגֶן – יעלה הלוקח על דעתו לתבוע ממנה שתביא ראיה מתי נתגרשה באמת, אָמַר, הַאי דְּהַדְרוּהָ נִיהֲלָהּ רַבָּנָן לְגִיטָּא – מה שהחזירו לה בית דין את הגט רק מְשׁוּם דְּלֹא תֶּעֱגֵין וְתֵיתֵיב – כדי שלא תשב עגונה כל ימיה אלא תוכל להנשא, ולא שנתברר להם אמיתות זמנו, הַשְׁתָּא דְּקָא אָתְיָא – כעת שבאה לְמִטְרַף ממני, תֵּיזִיל וְתֵיתֵי רְאָיָה אֵימַת מָטָא גִּיטָּא לִידָךְ – תלך ותביא ראיה מתי בא הגט לידה. אבל הָכָא גַּבֵּי שְׁטַר חוֹב שנמצא, אם נחזירו למלוה, לֹא אָתֵי לוֹסְחֵי – לא יבוא הלוקח וְתֶעֱגֵי מהמלוה שיביא ראיה מתי בא לידו, כיון שיאמר בדעתו מִדַּאֲהַדְּרוּהָ נִיהֲלֵיהּ רַבָּנָן – ממה שהחזירו לו בית דין לִשְׁטַר חוֹב, פְּשִׁיטָא לְמַאי הִלְכְתָא אַהֲדְרוּהָ נִיהֲלֵיהּ – ברור שלאיזה צורך החזירוהו לו, בודאי כדי לְמִטְרַף הוּא, שְׁמַע מִינָּהּ קָמוּ רַבָּנָן בְּמִילְתָא – שחכמים עמדו על אמיתות הדבר, וּמַקְּמֵי דִּידֵי מָטָא שְׁטָרָא לִידֵיהּ – ונתברר להם שהשטר חוב בא לידי המלוה [והיתה ההלואה בפועל] לפני שקניתי את הקרקע מהלוה. ולכן הדין לגבי שטר חוב הוא שאין מחזירים שטר זה למלוה:

שנינו במשנה: מצא שְׁחִרּוּרֵי עֲבָדִים וְכוּ' הרי זה לא יחזיר: תָּנוּ רַבָּנָן, מָצָא שְׁטַר שְׁחִרּוּר של עבד בנעני בַּשּׁוּק, בִּזְמַן שֶׁהָרַב – האדון מוֹדֶה ששחרר כבר את העבד ומן העבד נפל, יַחֲזִיר לַעֲבָד, אֵין הָרַב מוֹדֶה ששחררו, אלא טוען שעדיין לא נתנו לעבד וממנו נפל, לֹא יַחֲזִיר לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה.

הגמרא דנה בדברי הברייתא: בִּזְמַן שֶׁהָרַב מוֹדֶה, מִיהָא – על כל פנים יַחֲזִיר לָעֶבֶד, ותקשה, וְאַמַּאי – מדוע יחזיר לו, נֵיחוּשׁ שֶׁמָּא כָּתַב האדון את שטר השחרור בכדי לִיתֵּן לוֹ – לעבד בְּנֵינָן, וְלבסוף לֹא נָתַן לוֹ עַד תִּשְׁרֵי שלאחריו, וְאָזַל עַבְדָּא – והלך העבד וְקָנָה נְכָסִין – נכסים מִנֵּיהֶן וְעַד תִּשְׁרֵי, כשהיה עדיין עבד והם שייכים לאדונו, וְאָזִיל הָרַב וְזַבְּנִינְהוּ – והלך האדון ומכר אותם לאחרים, ועתה אם נחזיר את השטר לעבד יבוא העבד וּמַפְקִיק לֵיהּ – ויוציא לְשטר הַשִּׁחְרוּר דְּכָתַב בְּנֵינָן, וזהו הזמן הכתוב בשטר, וְקָא טָרֵיף – ויטרוף מן הלָּקוֹחוֹת שקנו את הנכסים מהאדון שֶׁלֹּא כַּדִּין, כי יטען העבד שבזמן שקנה את הנכסים הללו [בין ניסן לתשרי] כבר היה משוחרר, והנכסים שלו היו ולא של האדון, ומכירת האדון אין לה תוקף כלל והנכסים שלו הם כבתחילה. ואם כן קשה מדוע מחזירים השטר לעבד.

הגמרא מבארת על מי הקושיא: הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר שִׁעְבּוּדֵי הוּא לְעֶבֶד שֶׁיּוֹצֵא מִתַּחַת רַבּוֹ לְחֵירוּת, לפי שהשחרור מתירו להינשא לבת ישראל, וְנִסְבּוֹר כְּאַבַּיֵי דְּאָמַר (לעיל יג.) עֲדֵיו מַחֲתוּמָיו זָכִין לֵיהּ – עדים החותמים על השטר, בשעת חתימתם הרי הם זוכים את הנכסים הכתובים בשטר עבור מי שנכתב השטר בשבילו, שַׁפִּיר – מובן מה שמחזירים את השטר לעבד, שלאחר שהגיע השטר ליד העבד [בתשרי] חל השחרור למפרע ונעשה בן חורין מניסן, ומה שטורף מן הלקוחות כדין הוא. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שחוֹב – הפסד הוּא לְעֶבֶד במה שֶׁיּוֹצֵא מִתַּחַת יַד רַבּוֹ לְחֵירוּת, ולכן אין העדים זוכים עבורו בחתימתם שהרי 'אין חבין לאדם שלא בפניו', ואינו משוחרר אלא מתשרי, אם כן קשה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – מדוע לא נחשוש שאם נחזיר את השטר שחרור לעבד יטרוף מן הלקוחות שלא כדין.

מתרצת הגמרא: דְּכִי אָתֵי לְמִטְרַף – אם יבוא העבד לטרוף מהלקוחות, אֲמְרִינַן לֵיהּ – נאמר לו, אַיְיתֵי רְאָיָה אֵימַת מָטָא שְׁחִרּוּר לִידָךְ – הבא ראיה מתי בא שטר השחרור לידך, ורק מאז ואילך יטרוף:

שנינו במשנה: מצא דַּיְיתִיקִי, מַתָּנָה וְכוּ' הרי זה לא יחזיר: הברייתא מבארת את מהותם של השטרות: תָּנוּ רַבָּנָן, אֵיזוֹ הִיא שטר דַּיְיתִיקִי שמקבל השטר יכול לגבות על ידו מנכסי הנותן אף לאחר מות הנותן, על אף שלא כתב בשטר שמזכה לו את הנכסים 'מהיום', והוא שטר מתנה שכותב שכיב מרע [הנוטה למות] על נכסיו, ונקרא 'דייתיקי' שהוא נוטריקון דְּא – צוואה זו תְּהֵא לְמֵיקַם – לקום וְלִהְיוֹת, כלומר, כל הכתוב בה יהיה שריר וקיים. ודינו שֶׁאִם מֵת יהיו נְכָסָיו לְפֻלּוֹנִי. ומהו שטר מַתָּנָה, כָּל שֶׁכָּתוּב בּוֹ מֵהַיּוֹם וּלְאַחַר מִיתָה, דְּהַיְינוּ שגוף הקרקע קנוי למקבל מיום כתיבת השטר [בחיי הנותן] ושוב אין לנותן רשות בקרקע זו למוכרה לאחר, ואת פירות הקרקע קונה המקבל לאחר מיתת הנותן.

מדייקת הגמרא: אֶלְמָא – משמע אִי כְּתִיבָא 'מֵהַיּוֹם וּלְאַחַר מִיתָה', הוּא דְּקָנֵי את המתנה, וְאִי לֹא כתוב כן, אלא שהקנה לו אף את הפירות בחיי, לֹא קָנֵי המקבל כלל. וקשה, שכל שכן שיקנה. מבארת הגמרא: אָמַר אַבַּיֵי, הָכִי קָאָמַר, אֵיזוֹ הִיא מַתָּנַת בְּרִיא שֶׁהִיא כְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע לענין זה דְּלֹא קָנֵי המקבל אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה, כָּל

המשך בעמוד פו

רש"י

אירכם ליה גיטא. שהיה שליח להביא ואירכס ליה ואשכחוהו: אמר אי סימנא. חשיבא לכו אית לי בגויה סימנא: ואי טבי עינא. חשיבא לכו אית לי בגויה טביעות עין. אני בכתב ידי הסופר והעדים מדת ארחבו ורחבו באדם המכיר את חבירו בטביעת עין שטבע בו ואין בו סימן: וקסבר. רבנן סימנין דאורייתא והחזירוהו לי: ורוקא לציורא מדרבנן. דמוחזק לן ביה דלא משני בדיבוריה: ולא נתן עד תשרי. וכל זמן שלא נתן היה לו לאבול ולמכור פירי נכסי מלוג שלה שתקנו חכמים לבעל לאבול פירות של נכסי מלוג אשתו שנפלו לה לירושה: וזבין פירי. כמשפטו: שפיר. יש לה לטרוף כל מה שמכר משעת בתיבה והא פלוגתא במסי: גיטין בפ' שני (דף יז:): אימת מטא ניטא לידך. מיד בעליך: אימת מטא שטרא ליידך. מתחלה: אתי לזקוחי. אי אתיא למיטרף לוקח: חוב הוא לעבד. שיוצא מתחת רבו כלומר הפסד הוא לו שאם עבד כהן הוא פוסלו מן התרומה ואם של ישראל אוסרו בשפחה בעגונית דזיקא ליה: מאי איכא למימר. דהשתא ליכא למימר עדיו בחתומיו חבין לו דאין חבין לאדם שלא בפניו: דא תותא למימכ. שטר זה יהיה לקוח ולחיות בכל הכתוב בו דדברי שכיב מרע בכתובין וכמסורין דמי: מתנת. מתנת ברירא איזו היא כל שכתוב בו כו': מהיום ולאחר מיתה. גוף הקרקע קנוי לו מן היום ואין לו עוד רשות למוכרה ולהניה ולהורישה והפירות אינו אוכל כל ימי חייו אלא לאחר מיתה: ואי לא לא קני. בתמיה כל שכן דאם יהיב ליה גוף ופירות במעכשיו דקני טפי סתם מתנת שכיב מרע לא קניא לו אלא לאחר מיתה דמחמת מיתה הוא מצווה: הא אמר תנו נותנין. אמתני' פריך דתרי טעמא בשאני אומר נמלך עליהם שלא לתתן: אפותיקאות. שעשה לו שדה אפותיקי למלוה על פה שהיתה לו עליו מלוה ישנה: לא יחזיר. שמא כתבה לזה ולא מסר לו ולא זכה בקרקע וחזר וכתב לאחר ומסר לו השטר וזכה בו ובא לחזור בו מן השני ורוצה לתת לראשון וחפץ שימסרו לו שטר זה שיוציאנה בבית דין ונמצא זמן שטר של זה קודם לשטרו של שני ויוציאנה מידו בדין:

הא

תוספות

אי סימנין דאורייתא. בגט נמי מהדרינן ואי סימנין דרבנן מה שמחזירין אבידה בסימן שאינו מובהק מדרבנן משום דהפקר בית דין הפקר אבל מדאורייתא צריך או עדים או סימן מובהק וגט נמי דאיסור הוא לא מהדרינן אלא בסימן מובהק:

אבל אינייש דעלמא לא. מפרש ר"ת דעם הארץ נמי אית ליה טביעות עינא כדאמר בפ' גט פשוט (ב"ב דף קסח.) האי מאן דבעי לקדושי איתתא ליתיבר עם הארץ בהדיה ושאי דלא מהדרינן ליה משום דלא מהימן: ולייחוש דלמא כתב ליתן בניסן כו'. ואפילו לאבויי דאמר עדיו בחתומיו זכין לו הכא אפי' אשה חוב הוא לה ואמתני' דדייקינן הא אמר תנו נותנין וכן אמתני' דהמביא גט ממדינת הים לא פריך ניחוש שמא כתב ליתן בניסן כו' ביון דעתה שבא לגרשה רואין שהזמן מוקדם ויש קול שלא נמסר ביום שנכתב ויזכרו לקוחות לומר אייתי ראיה אימת מטא גיטא לידך אבל הכא שהבעל מודה שמפנה נפל וגירשה ביום הכתיבה פריך וניחוש שמא יסברו לקוחות שאמרה אמת ולא יאמרו בשעת טריפה אייתי ראיה אימת מטא גיטא לידך וא"ת ואמאי לא פריך הניחא גט לאיש אע"פ שאין אשתו עמו ליחוש שמא לא יתן עד שנה וכי תימא ביון דליכא ריעותא דנפילה י"ל יום שנכתב נמסר ואפי' נמסר נמי אחר זמן יש קול שלא נמסר ביום שנכתב כי רואים בשעת קבלת הגט שהוא מוקדם ויזכרו לקוחות לומר כשתטרף אייתי ראיה דהא לעיל (דף יב:) פריך גבי כותבין שטר ללוה יש לומר דגבי כותבין שטר ללוה פריך שפיר משום דמאן דיזיף בצנעא יזיף (ב"ב מב.) ויש לחוש שמא לאחר זמן ימסור לו בצנעא ויסברו לקוחות שנמסר לו משעת כתיבה אבל גט דיהבי בפרהסיא דצריך עדי מסירה אפילו לר"מ דאין דבר שבערוה פחות משנים כדפירש ר"ת ורשב"ם בגיטין (ד. ד"ה דק"ל) ועוד דרגילות לגרש בפרהסיא לגלות שהיא פנויה יש קול שנתגרשה אחר זמן כתיבה ולא יטעו הלקוחות אבל אכתי קשה אמאי כותבין גט לאיש כו' ניחוש שמא תזנה אחר הכתיבה ויתן לה בצנעא כדי לחפות ור"ל דמיד שנכתב הגט נותן לה דלא מקדים איניש פורענות לנפשיה: אימת מטא גיטא ליידך. בשאר גיטין לא אמרינן בן דמסתמא ביום שנכתב נמסר אבל זה דנפל אתרע.

ברייתא

אירכם ליה גיטא בי מדרשא אמר אי סימנא אית לי בגויה אי טביעות עינא אית לי בגויה אהדרוהי ניחלייה אמר לא ידענא אי משום סימנא אהדרוהי ניחלי וקא סברי סימנין דאורייתא אי משום טביעות עינא אהדרוהי ניחלי ודוקא צורבא מדרבנן אבל עינא אהדרוהי ניחלי ודוקא צורבא מדרבנן אבל איניש דעלמא לא גוטא מצא גט אשה בשוק בזמן שהבעל מודה יחזיר לאשה אין הבעל מודה לא יחזיר לא ולא לזה ולא לזה בזמן שהבעל מודה מיהא יחזיר לאשה וליחוש שמא כתב ליתן בניסן ולא נתן לה עד תשרי ואזל בעל זבין פירי מניסן ועד תשרי ומפקא לגיטא דכתב בניסן ואתיא למטרף לקוחות שלא כדין הניחא למ"ד כיון שנתן עינו לגרשה שוב אין לבעל פירות אלא למ"ד יש לבעל פירות עד שעת נתינה מאי איכא למימר כי אתיא למטרף אמרינן להו אייתי ראיה אימת מטא ליידך ומאי שנא משטרי חוב דתנן מצא שטרי חוב אם יש בהן אחריות נכסים לא יחזיר ואוקימנא בשחייב מודה ומשום שמא כתב ללוות בניסן ולא לו

בְּרַיְיתָא בָּבְרִיא דִּלְמָא כְּתִבָה לְהַאי וְלֹא יְהֵבֵיהּ לֵיהּ. הֵיינוּ דִּלְא כְּאַבַּיֵי דִּלְדִידֵיהּ אַמַּאי לֹא נְגַדַּר כֵּיוָן שֶׁהוּא רוֹצֶה דְּעָדְיֵי בְּחֶתּוּמֵיהּ זָכִין לוֹ הֵיכָא דְּמָטָא שִׁטְרָא לִידֵיהּ וְאַבַּיֵי יְתֵרַץ כִּדְרַב זְבִיד דִּבְסַמְוְקִי. **וְהָא** אִידֵי וְאִידֵי דַּיְיתִיקָאוֹת קָתָנֵי. וְא"ת וְלִפְרוֹךְ נְמֵי וְהָא מַתְנוֹת קָתָנֵי וְאוֹר"ת דִּמְיֵירֵי מַתָּנֵי' שֶׁפִּיּרֵשׁ שְׁנוֹתְנִין לוֹ גּוּף וּפֵירֵי מֵהֵיוֹם אִם לֹא יְחַזֵּור עַד לְאַחַר מִיתָה דְּמֵצִי לְמֵימַר בֵּיהּ וְרֵשׁ"י פָּרֵשׁ דְּגַבֵּי מַתָּנוֹת אֲפִי' אָמַר תְּנוּ אֵין נוֹתְנִין וְה"פ דְּמַתְנִיתִין שְׁאנִי אוֹמֵר כְּתוּבִין הֵיוּ וְנִמְלַךְ עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא לִיתְּנָן וְהֵיכִי לְאֵינִישׁ אַחֲרִינָא וְעַתָּה רוֹצֶה לַחֲזוֹר בּוֹ מִן הַשֵּׁנִי וְלִיתְּנָה לְרִאשׁוֹן לְפִיכָךְ אֲפִילּוּ אִם אָמַר תְּנוּ אֵין נוֹתְנִין אֲבָל דַּיְיתִיקֵי אִם אָמַר תְּנוּ נוֹתְנִין דַּאֲפִילּוּ נִמְלַךְ וְנָתַן לְאַחַר יְכוֹל לַחֲזוֹר וְקָשֶׁה לְפִירוּשׁוֹ דְּא"כ פִּירוּשׁ דְּנִמְלַךְ אֵיכָא לְמֵימַר' יְהֵיהּ בְּשִׁנֵּי עִנְיָנִים וְתוּ לְעִיל גַּבֵּי גֵּט דְּדַיֵּיק הָא אָמַר תְּנוּ נוֹתְנִין אֲפִילּוּ לְזְמַן מְרוּבֶּה לְפָרֵשׁ"י ד"ל מִנ"ל לְפִרוּשׁ הָכִי דִּלְמָא ה"פ מִשּׁוּם דְּנִמְלַךְ אֵיכָא לְמֵימַר' יְהֵיהּ בְּשִׁנֵּי עִנְיָנִים וְתוּ לְעִיל גַּבֵּי גֵּט דְּדַיֵּיק הָא אָמַר תְּנוּ נוֹתְנִין אֲפִילּוּ לְזְמַן מְרוּבֶּה לְפָרֵשׁ"י ד"ל מִנ"ל לְפִרוּשׁ הָכִי דִּלְמָא ה"פ

וּבְתַר אֲבוּהּ כְּתִבָה אִידְּהוּ לְאֵינִישׁ אַחֲרִינָא. תֵּימַהּ אַמַּאי לֹא אָמְרִינַן נְמֵי שְׁמָתָנָה הָאָב תְּחִלָּה בְּמַתָּנַת שָׂכִיר מֵרַע וְאח"כ הָאָב עַצְמוֹ כְּתָבָהּ לְהַאי וְלֹא יְהֵבֵיהּ לֵיהּ וּמַת הָאָב וְנִתְקַיְּמָה הַמַּתָּנָה לְרִאשׁוֹן וְהַבַּן רוֹצֶה שֶׁתִּהְיֶה לַשֵּׁנִי: **מָצָא** שׁוֹבֵר כו' וְלִיחוּשׁ דִּלְמָא כְּתָב לֵיתֵן בְּנִיסָן כו'. וְא"ת לְפֵרוּשׁ עַל מַתָּנַ' דְּגֵט פָּשׁוּט (ב"ב דף קסז.) דְּכוֹתְבִין שׁוֹבֵר לְאִשָּׁה וְכ"ת לֹא חַיְישִׁינַן אֶלָּא הֵיכָא שֶׁנִּפַּל וְאִתְּרַע הָא פָּרִיךְ לְעִיל (יב:) גַּבֵּי כּוֹתְבִין שְׁטַר לְלוֹוֶה אע"ג דְּלֵיכָא רִיעוּתָא וי"ל דְּמִצֵּי לְדַחוּיֵי בִּשְׁטָרֵי הַקְנָאָה אֲבָל הָכָא אִי בִּשְׁטָרֵי הַקְנָאָה מְיֵירֵי כִּי אֵין הָאִשָּׁה מוֹדָה נְמֵי יְחַזִּיר לְבַעַל דְּאֵין אִשָּׁה מוֹדָה מִשּׁוּם אֲפִילּוּ אִינָהּ אוֹמֶרֶת שֶׁהוּא מְזוּיָּף אֶלָּא אוֹמֶרֶת שְׁכָתְבָה לְיִתֵּן וְלֹא נְתָנָה וְאוֹמֶרֶת עִדָּה אֵל תִּתְּנוּ לְפִי שֶׁנִּמְלְכָה דּוּמְיָא דְּמָצָא שׁוֹבְרִין דְּמַתְנִיתִין דְּלֹא יְחַזִּיר שְׁאנֵי אוֹמֵר כְּתוּבִים הָיוּ וְנִמְלַךְ עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא

ש"מ

הָא בְּבְרִיא וְהָא בִּשְׁכִיב מְרַע מַתְנִיתִין דְּקָתָנֵי הָא אָמַר תְּנוּ נוֹתְנִין בִּשְׁכִיב מְרַע דְּבַר מֻחְזָק הוּא דַּאֲמְרִינַן מֵאי אִיפָּא לְמֵימַר דִּלְמָא כָּתְבָה מֵעִיקָּרָא לְהַאי וְאַמְלִיךְ וְלֹא יְהֵבָה נִיהֲלֵיהּ וְהָדַר כָּתְבָה לְאֵינִישׁ אַחֲרִינָא וְיָהֲבָה נִיהֲלֵיהּ הַשְׁתָּא קָא הָדַר בֵּיהּ מֵהֲהוּא דְּיָהֲבָה נִיהֲלֵיהּ אִי בְּמַתָּנַת בְּרִיא יְהֵבָה לֵיהּ לֵית לֵיהּ פְּסֵידָא תַּרְתֵּי בַּתְרַיְיתָא וְכִי דְּקָא הָדַר נַמִּי יְהֵבָה לֵיהּ לֵית לֵיהּ פְּסֵידָא. לְהַהוּא דְּיָהֲבָה נִיהֲלֵיהּ הַשְׁתָּא קָא הָדַר בֵּיהּ מֵהֲהוּא דְּיָהֲבָה נִיהֲלֵיהּ אִי בְּמַתָּנַת בְּרִיא יְהֵבָה לֵיהּ לֵית לֵיהּ פְּסֵידָא תַּרְתֵּי בַּתְרַיְיתָא וְכִי דְּקָא הָדַר נַמִּי יְהֵבָה לֵיהּ לֵית לֵיהּ פְּסֵידָא. דְּמִתְּנַת בְּרִיא יְהֵבָה לֵיהּ וְלֹא מִתְּנַת שְׁכִיב מְרַע נַמִּי יְהֵבָה לֵיהּ לֵית לֵיהּ פְּסֵידָא. דְּמִתְּנַת שְׁכִיב מְרַע אִי אֵפְשַׁר דְּלֹא כָּתְבָה לְהַאי וְלֹא יְהֵבֵיהּ לֵיהּ וּמַת הָאָב וְנִתְקַיְּמָה הַמַּתָּנָה לְרִאשׁוֹן וְהַבַּן רוֹצֶה שֶׁתִּהְיֶה לַשֵּׁנִי: **מָצָא** שׁוֹבֵר כו'. וְא"ת לְפֵרוּשׁ עַל מַתָּנַ' דְּגֵט פָּשׁוּט (ב"ב דף קסז.) דְּכוֹתְבִין שׁוֹבֵר לְאִשָּׁה וְכ"ת לֹא חַיְישִׁינַן אֶלָּא הֵיכָא שֶׁנִּפַּל וְאִתְּרַע הָא פָּרִיךְ לְעִיל (יב:) גַּבֵּי כּוֹתְבִין שְׁטַר לְלוֹוֶה אע"ג דְּלֵיכָא רִיעוּתָא וי"ל דְּמִצֵּי לְדַחוּיֵי בִּשְׁטָרֵי הַקְנָאָה אֲבָל הָכָא אִי בִּשְׁטָרֵי הַקְנָאָה מְיֵירֵי כִּי אֵין הָאִשָּׁה מוֹדָה נְמֵי יְחַזִּיר לְבַעַל דְּאֵין אִשָּׁה מוֹדָה מִשּׁוּם אֲפִילּוּ אִינָהּ אוֹמֶרֶת שֶׁהוּא מְזוּיָּף אֶלָּא אוֹמֶרֶת שְׁכָתְבָה לְיִתֵּן וְלֹא נְתָנָה וְאוֹמֶרֶת עִדָּה אֵל תִּתְּנוּ לְפִי שֶׁנִּמְלְכָה דּוּמְיָא דְּמָצָא שׁוֹבְרִין דְּמַתְנִיתִין דְּלֹא יְחַזִּיר שְׁאנֵי אוֹמֵר כְּתוּבִים הָיוּ וְנִמְלַךְ עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא

ש"מ

בְּרִיְיתָא בָּבְרִיא דִּלְמָא כְּתִבָה לְהַאי וְלֹא יְהֵבֵיהּ לֵיהּ. הֵיינוּ דִּלְא כְּאַבַּיֵי דִּלְדִידֵיהּ אַמַּאי לֹא נְגַדַּר כֵּיוָן שֶׁהוּא רוֹצֶה דְּעָדְיֵי בְּחֶתּוּמֵיהּ זָכִין לוֹ הֵיכָא דְּמָטָא שִׁטְרָא לִידֵיהּ וְאַבַּיֵי יְתֵרַץ כִּדְרַב זְבִיד דִּבְסַמְוְקִי. **וְהָא** אִידֵי וְאִידֵי דַּיְיתִיקָאוֹת קָתָנֵי. וְא"ת וְלִפְרוֹךְ נְמֵי וְהָא מַתְנוֹת קָתָנֵי וְאוֹר"ת דִּמְיֵירֵי מַתָּנֵי' שֶׁפִּיּרֵשׁ שְׁנוֹתְנִין לוֹ גּוּף וּפֵירֵי מֵהֵיוֹם אִם לֹא יְחַזֵּור עַד לְאַחַר מִיתָה דְּמֵצִי לְמֵימַר בֵּיהּ וְרֵשׁ"י פָּרֵשׁ דְּגַבֵּי מַתָּנוֹת אֲפִי' אָמַר תְּנוּ אֵין נוֹתְנִין וְה"פ דְּמַתְנִיתִין שְׁאנֵי אוֹמֵר כְּתוּבִין הֵיוּ וְנִמְלַךְ עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא לִיתְּנָן וְהֵיכִי לְאֵינִישׁ אַחֲרִינָא וְעַתָּה רוֹצֶה לַחֲזוֹר בּוֹ מִן הַשֵּׁנִי וְלִיתְּנָה לְרִאשׁוֹן לְפִיכָךְ אֲפִילּוּ אִם אָמַר תְּנוּ אֵין נוֹתְנִין אֲבָל דַּיְיתִיקֵי אִם אָמַר תְּנוּ נוֹתְנִין דַּאֲפִילּוּ נִמְלַךְ וְנָתַן לְאַחַר יְכוֹל לַחֲזוֹר וְקָשֶׁה לְפִירוּשׁוֹ דְּא"כ פִּירוּשׁ דְּנִמְלַךְ אֵיכָא לְמֵימַר' יְהֵיהּ בְּשִׁנֵּי עִנְיָנִים וְתוּ לְעִיל גַּבֵּי גֵּט דְּדַיֵּיק הָא אָמַר תְּנוּ נוֹתְנִין אֲפִילּוּ לְזְמַן מְרוּבֶּה לְפָרֵשׁ"י ד"ל מִנ"ל לְפִרוּשׁ הָכִי דִּלְמָא ה"פ

וּבְתַר אֲבוּהּ כְּתִבָה אִידְּהוּ לְאֵינִישׁ אַחֲרִינָא. תֵּימַהּ אַמַּאי לֹא אָמְרִינַן נְמֵי שְׁמָתָנָה הָאָב תְּחִלָּה בְּמַתָּנַת שָׂכִיר מֵרַע וְאח"כ הָאָב עַצְמוֹ כְּתָבָהּ לְהַאי וְלֹא יְהֵבֵיהּ לֵיהּ וּמַת הָאָב וְנִתְקַיְּמָה הַמַּתָּנָה לְרִאשׁוֹן וְהַבַּן רוֹצֶה שֶׁתִּהְיֶה לַשֵּׁנִי: **מָצָא** שׁוֹבֵר כו' וְלִיחוּשׁ דִּלְמָא כְּתָב לֵיתֵן בְּנִיסָן

הָא – הברייתא שאמרה שלעולם אין מחזירים למקבל את שטר המתנה, ואף כשהנותן מודה, מדברת בִּבְרִיָּא – שהשטר שנמצא הוא שטר מתנה של אדם בריא, שרואים אנו שאין כתוב בנוסח השטר את המילים 'בדקציר ורמי בערסיה' [כשהיה חולה ומוטל במיטתו] כדרך שהיו רגילים לכתוב בשטרי מתנת שכיב מרע, וְהָא – משנתינו, שמתוך דבריה משמע שבאופן שאומר הנותן 'תנו' מחזירים את שטר המתנה למקבל, מדברת בְּשטר מתנה של שְׁכִיב מֵרַע.

מבארת הגמרא: מַתְנִיתִין דְּקָתָנֵי – משנתינו שמבואר מתוך דבריה שדווקא כשלא אמר הנותן 'תנו' אין מחזירים את השטר למקבל, הָא – אבל אם אָמַר הנותן 'תְּנוּ' נוֹתְנִין, עוסקת בְּמתנת שְׁכִיב מֵרַע, דְּבַר מֵהֲדַר הוּא – שהדין הוא שיכול לחזור בו ממתנתו אפילו לאחר שכבר מסר את השטר למקבל, ולכן אם אמר הנותן 'תנו' נותנים, משום דְּאָמְרִינַן – שאנו אומרים, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – מה יש לומר, כלומר, ממה יש לנו לחשוש, הלא כל החשש כאן אינו אלא דִּלְמָא – שמא כַּתְבָהּ מֵעַיקָּרָא לְהָאי – מתחילה כתב הנותן מתנה זו עבור זה ששמו כתוב בשטר שנמצא לפנינו, וְלבסוף אַמְלִיךְ – חזר בו הנותן וְלֹא יָהֲבָהּ נַיְהַלֵּיהּ – ולא נתנה לו, וַהֲדַר כַּתְבָהּ לְאִינִישׁ אַחֲרִינָא וְיָהֲבָהּ נַיְהַבֵּיהּ נַיְהַלֵּיהּ – וחזר הנותן וכתב המתנה בשטר עבור אדם אחר ונתן לו את השטר, וזכה בה השני, הַשְׁתָּא – כעת בשעת מציאת השטר, קָא חָדַר בֵּיהּ מֵהָהוּא דְּיָהֲבָהּ לֵיהּ – חזר בו הנותן מנתינתו את המתנה לשני, ורוצה שיזכה בה הראשון, וְכָבַר הנותן בדעתו, הרי מֵהֲדַר לֹא מָצֵינָא הֲדַרְנָא בִּי – לחזור בי מהמתנה שכבר נתתי לשני איני יכול, ולכן אין לי עצה אלא להערים וְאֵימַר לְהוּ – אומר לבית דין, דַּאֲנָא לְהָאי יָהֲבְנָא – שאני אבן מסרתי את השטר שנמצא לפנינו לראשון, ולו נתתי את המתנה בזמן הכתוב בשטר [אף על פי שבאמת לא מסר לו השטר, ומן הנותן נפל], וַנַיְהִדְּרוּ נַיְהַלֵּיהּ כְּתָבָא – ויחזירו לו בית דין את השטר, ואעשה כן כְּי הֵיכִי – כדי דְּכִי מַפִּיק הַאי כְּתָבָא דְּקָדִים – שכאשר יוציא הראשון בבית דין את השטר הזה [שהחזירו לו], שהזמן הכתוב בו הוא קודם לזמן הכתוב בשטרו של השני, זָכָה בֵּיהּ הוּא – יזכה הוא במתנה, ויוציאוה בית דין מיד השני שלא כדין.

מסיימת הגמרא: לפיכך אין שומעים לדבריו של הנותן שאומר 'תנו' את השטר לראשון, אֶלָּא אֲמְרִינַן לֵיהּ – כך אנו אומרים לו, אֲנַן הַאי כְּתָבָא לֹא יַהֲבִינַן לֵיהּ לְהָאי – אנחנו איננו נותנים את השטר הזה למי שנכתב עבורו, כיון שאנו חוששים דִּלְמָא – שמא, מִכְתַּב אכן כָּתְבַתְּ את השטר עבור הראשון, אולם מֵיהַב לֹא יָהֵבְתְּ נַיְהַלֵּיהּ – לבסוף לא נתת לו אותו, וַיְהַבְתָּהּ לְאִינִישׁ אַחֲרִינָא – ונתת את המתנה לאדם אחר, וְכעת קָא הֲדַרְתְּ בֵּיהּ – הנך רוצה לחזור בך מנתינתך לשני. ולכן אנו אומרים לָךְ, אִי – אם באמת דבריך נכונים שלֹא יְהַבְתָּהּ לְאִינִישׁ אַחֲרִינָא – שלא נתת את המתנה לאדם אחר, אלא לזה שלפנינו, וְגם כעת עדיין קָא בָּעֵית דְּתֵיתְבָהּ לְהָאי – הנך רוצה לתת לו את המתנה, אם כן כְּתִיב לֵיהּ הַשְׁתָּא כְּתָבָא אַחֲרִינָא – כתוב לו כעת שטר אחר, לפי הזמן של עכשיו, וְיַהֲבֵיהּ נַיְהַלֵּיהּ – ותן לו את השטר החדש, ובכך אין שום חשש, כיון דְּאפילו אִי יָהֲבְתְּ לְאִינִישׁ אַחֲרִינָא – אם אין דבריך נכונים, ובאמת נתת כבר את המתנה לאדם אחר, לֵית בָּהּ פְּסֵידָא – לא יהיה לשני הפסד במה שתכתוב כעת לראשון שטר חדש, כיון דְּקָדִים זָכֵי – שמי שזמן שטרו מוקדם הוא זוכה במתנה, ואין אותו אדם שקיבל את השטר החדש [שזמנו מאוחר] יכול להוציא המתנה מהשני שזמן שטרו מוקדם.

רב זביד מקשה על תירוצו של רבי אבא: מַתְקִיף לָהּ – הקשה רַב זְבִיד, וְהָא אִידֵי וְאִידֵי – והרי בין במשנה ובין בברייתא דַּיְיתִיקָאוֹת קָא תָנֵי – שנה התנא גם כן שטר 'דייתיקי', שהוא שטר מתנת שכיב מרע, ואם כן אין לומר כמו שביארנו שמדובר בברייתא במתנת בריא, ועדיין קשה מדוע במשנה מבואר לגבי מתנת שכיב מרע שאם אמר הנותן 'תנו' נותנים, ואילו בברייתא מבואר גם לגבי מתנת שכיב מרע שלעולם אין מחזירים את השטר למקבל.

אֶלָּא אָמַר רַב זְבִיד, הָא וְהָא – זו וזו, כלומר, בין במשנה ובין בברייתא מדובר בְּשטר של מתנת שְׁכִיב מֵרַע, וְמכל מקום לֹא קַשְׁיָא – אין קושיא מזו על זו, כיון שיש להעמיד, שהָא – המשנה שמבואר מתוך דבריה שכשאומר הנותן 'תנו' מחזירים את השטר למקבל, מדברת בֵּיהּ – בו עצמו, כלומר, שהנותן עצמו [שכתב את השטר] עדיין חי, והוא בעצמו עומד לפנינו ומצוה למסור את השטר למי שנכתב עבורו, וְהָא – ואילו בברייתא שמבואר בה שלעולם אין מחזירים, מדובר בִּבְרִיהּ – בבנו של הנותן, שהנותן עצמו כבר מת מחליו, ובנו של הנותן הוא שעומד לפנינו ואומר 'תנו'.

מבארת הגמרא: מַתְנִיתִין משנתינו שמשמע מדבריה דְּאם קָא אָמַר הנותן 'תְּנוּ' את השטר למי שנכתב עבורו נוֹתְנִין, מדברת בְּנותן עצמו, דְּכַר מֵהֲדַר הוּא – שאם הוא רוצה לחזור בו ממתנת שכיב מרע שנתן לפלוני וליתנה לאחר, יכול הוא לחזור, אף על פי שכבר מסר את השטר למקבל, ולכן אם הוא עצמו לפנינו ואומר 'תנו', אין שום חשש, דְּאַמְרִינַן – כיון שאנו אומרים, אִי נַמִּי – שמא כַּתְבָהּ לְהָאי מֵעַיקָּרָא – מתחילה כתב הנותן מתנה זו עבור אדם זה ששמו כתוב בשטר שנמצא לפנינו, וְלבסוף אַמְלִיךְ – חזר בו וְלֹא יָהֲבָהּ לֵיהּ – ולא נתנה לו, וַהֲדַר כַּתְבָהּ לְאִינִישׁ אַחֲרִינָא וְיָהֲבָהּ לֵיהּ – ולאחר מכן חזר הנותן וכתב המתנה בשטר עבור אדם אחר ומסר לו השטר, וזכה מקבל השטר במתנה, ואם כן יש לחשוש שמא הַשְׁתָּא – כעת בשעת מציאת השטר, קָא חָדַר בֵּיהּ מֵהָהוּא דְּיָהֲבָהּ לֵיהּ – חזר בו הנותן מנתינתו את המתנה לשני, ורוצה שיזכה בה הראשון, וְכָבַר הנותן בדעתו, הרי מֵהֲדַר לֹא מָצֵינָא הֲדַרְנָא בִּי – לחזור בי מהמתנה שכבר נתתי לשני איני יכול, ולכן אין לי עצה אלא להערים וְאֵימַר לְהוּ – אומר לבית דין, דַּאֲנָא לְהָאי יָהֲבְנָא – שאני אבן מסרתי את השטר שנמצא לפנינו לראשון, ולו נתתי את המתנה בזמן הכתוב בשטר [אף על פי שבאמת לא מסר לו השטר, ומן הנותן נפל], וַנַיְהִדְּרוּ נַיְהַלֵּיהּ כְּתָבָא – ויחזירו לו בית דין את השטר, ואעשה כן כְּי הֵיכִי – כדי דְּכִי מַפִּיק הַאי כְּתָבָא דְּקָדִים – שכאשר יוציא הראשון בבית דין את השטר הזה [שהחזירו לו], שהזמן הכתוב בו הוא קודם לזמן הכתוב בשטרו של השני, זָכָה בֵּיהּ הוּא – יזכה הוא במתנה, ויוציאוה בית דין מיד השני שלא כדין.

מסיימת הגמרא: לפיכך אין שומעים לדבריו של הנותן שאומר 'תנו' את השטר לראשון, אֶלָּא אֲמְרִינַן לֵיהּ – כך אנו אומרים לו, אֲנַן הַאי כְּתָבָא לֹא יַהֲבִינַן לֵיהּ לְהָאי – אנחנו איננו נותנים את השטר הזה למי שנכתב עבורו, כיון שאנו חוששים דִּלְמָא – שמא, מִכְתַּב אכן כָּתְבַתְּ את השטר עבור הראשון, אולם מֵיהַב לֹא יָהֵבְתְּ נַיְהַלֵּיהּ – לבסוף לא נתת לו אותו, וַיְהַבְתָּהּ לְאִינִישׁ אַחֲרִינָא – ונתת את המתנה לאדם אחר, וְכעת קָא הֲדַרְתְּ בֵּיהּ – הנך רוצה לחזור בך מנתינתך לשני. ולכן אנו אומרים לָךְ, אִי – אם באמת דבריך נכונים שלֹא יְהַבְתָּהּ לְאִינִישׁ אַחֲרִינָא – שלא נתת את המתנה לאדם אחר, אלא לזה שלפנינו, וְגם כעת עדיין קָא בָּעֵית דְּתֵיתְבָהּ לְהָאי – הנך רוצה לתת לו את המתנה, אם כן כְּתִיב לֵיהּ הַשְׁתָּא כְּתָבָא אַחֲרִינָא – כתוב לו כעת שטר אחר, לפי הזמן של עכשיו, וְיַהֲבֵיהּ נַיְהַלֵּיהּ – ותן לו את השטר החדש, ובכך אין שום חשש, כיון דְּאפילו אִי יָהֲבְתְּ לְאִינִישׁ אַחֲרִינָא – אם אין דבריך נכונים, ובאמת נתת כבר את המתנה לאדם אחר, לֵית בָּהּ פְּסֵידָא – לא יהיה לשני הפסד במה שתכתוב כעת לראשון שטר חדש, כיון דְּקָדִים זָכֵי – שמי שזמן שטרו מוקדם הוא זוכה במתנה, ואין אותו אדם שקיבל את השטר החדש [שזמנו מאוחר] יכול להוציא המתנה מהשני שזמן שטרו מוקדם.

רב זביד מקשה על תירוצו של רבי אבא: מַתְקִיף לָהּ – הקשה רַב זְבִיד, וְהָא אִידֵי וְאִידֵי – והרי בין במשנה ובין בברייתא דַּיְיתִיקָאוֹת קָא תָנֵי – שנה התנא גם כן שטר 'דייתיקי', שהוא שטר מתנת שכיב מרע, ואם כן אין לומר כמו שביארנו שמדובר בברייתא במתנת בריא, ועדיין קשה מדוע במשנה מבואר לגבי מתנת שכיב מרע שאם אמר הנותן 'תנו' נותנים, ואילו בברייתא מבואר גם לגבי מתנת שכיב מרע שלעולם אין מחזירים את השטר למקבל.

אֶלָּא אָמַר רַב זְבִיד, הָא וְהָא – זו וזו, כלומר, בין במשנה ובין בברייתא מדובר בְּשטר של מתנת שְׁכִיב מֵרַע, וְמכל מקום לֹא קַשְׁיָא – אין קושיא מזו על זו, כיון שיש להעמיד, שהָא – המשנה שמבואר מתוך דבריה שכשאומר הנותן 'תנו' מחזירים את השטר למקבל, מדברת בֵּיהּ – בו עצמו, כלומר, שהנותן עצמו [שכתב את השטר] עדיין חי, והוא בעצמו עומד לפנינו ומצוה למסור את השטר למי שנכתב עבורו, וְהָא – ואילו בברייתא שמבואר בה שלעולם אין מחזירים, מדובר בִּבְרִיהּ – בבנו של הנותן, שהנותן עצמו כבר מת מחליו, ובנו של הנותן הוא שעומד לפנינו ואומר 'תנו'.

מבארת הגמרא: מַתְנִיתִין משנתינו שמשמע מדבריה דְּאם קָא אָמַר הנותן 'תְּנוּ' את השטר למי שנכתב עבורו נוֹתְנִין, מדברת בְּנותן עצמו, דְּכַר מֵהֲדַר הוּא – שאם הוא רוצה לחזור בו ממתנת שכיב מרע שנתן לפלוני וליתנה לאחר, יכול הוא לחזור, אף על פי שכבר מסר את השטר למקבל, ולכן אם הוא עצמו לפנינו ואומר 'תנו', אין שום חשש, דְּאַמְרִינַן – כיון שאנו אומרים, אִי נַמִּי – שמא כַּתְבָהּ לְהָאי מֵעַיקָּרָא – מתחילה כתב הנותן מתנה זו עבור אדם זה ששמו כתוב בשטר שנמצא לפנינו, וְלבסוף אַמְלִיךְ – חזר בו וְלֹא יָהֲבָהּ לֵיהּ – ולא נתנה לו, וַהֲדַר כַּתְבָהּ לְאִינִישׁ אַחֲרִינָא וְיָהֲבָהּ לֵיהּ – ולאחר מכן חזר הנותן וכתב המתנה בשטר עבור אדם אחר ומסר לו השטר, וזכה מקבל השטר במתנה, ואם כן יש לחשוש שמא הַשְׁתָּא – כעת בשעת מציאת השטר, קָא חָדַר בֵּיהּ מֵהָהוּא דְּיָהֲבָהּ לֵיהּ – חזר בו הנותן מנתינתו את המתנה לשני, ורוצה שיזכה בה הראשון, וְכָבַר הנותן בדעתו, הרי מֵהֲדַר לֹא מָצֵינָא הֲדַרְנָא בִּי – לחזור בי מהמתנה שכבר נתתי לשני איני יכול, ולכן אין לי עצה אלא להערים וְאֵימַר לְהוּ – אומר לבית דין, דַּאֲנָא לְהָאי יָהֲבְנָא – שאני אבן מסרתי את השטר שנמצא לפנינו לראשון, ולו נתתי את המתנה בזמן הכתוב בשטר [אף על פי שבאמת לא מסר לו השטר, ומן הנותן נפל], וַנַיְהִדְּרוּ נַיְהַלֵּיהּ כְּתָבָא – ויחזירו לו בית דין את השטר, ואעשה כן כְּי הֵיכִי – כדי דְּכִי מַפִּיק הַאי כְּתָבָא דְּקָדִים – שכאשר יוציא הראשון בבית דין את השטר הזה [שהחזירו לו], שהזמן הכתוב בו הוא קודם לזמן הכתוב בשטרו של השני, זָכָה בֵּיהּ הוּא – יזכה הוא במתנה, ויוציאוה בית דין מיד השני שלא כדין.

מסיימת הגמרא: לפיכך אין שומעים לדבריו של הנותן שאומר 'תנו' את השטר לראשון, אֶלָּא אֲמְרִינַן לֵיהּ – כך אנו אומרים לו, אֲנַן הַאי כְּתָבָא לֹא יַהֲבִינַן לֵיהּ לְהָאי – אנחנו איננו נותנים את השטר הזה למי שנכתב עבורו, כיון שאנו חוששים דִּלְמָא – שמא, מִכְתַּב אכן כָּתְבַתְּ את השטר עבור הראשון, אולם מֵיהַב לֹא יָהֵבְתְּ נַיְהַלֵּיהּ – לבסוף לא נתת לו אותו, וַיְהַבְתָּהּ לְאִינִישׁ אַחֲרִינָא – ונתת את המתנה לאדם אחר, וְכעת קָא הֲדַרְתְּ בֵּיהּ – הנך רוצה לחזור בך מנתינתך לשני. ולכן אנו אומרים לָךְ, אִי – אם באמת דבריך נכונים שלֹא יְהַבְתָּהּ לְאִינִישׁ אַחֲרִינָא – שלא נתת את המתנה לאדם אחר, אלא לזה שלפנינו, וְגם כעת עדיין קָא בָּעֵית דְּתֵיתְבָהּ לְהָאי – הנך רוצה לתת לו את המתנה, אם כן כְּתִיב לֵיהּ הַשְׁתָּא כְּתָבָא אַחֲרִינָא – כתוב לו כעת שטר אחר, לפי הזמן של עכשיו, וְיַהֲבֵיהּ נַיְהַלֵּיהּ – ותן לו את השטר החדש, ובכך אין שום חשש, כיון דְּאפילו אִי יָהֲבְתְּ לְאִינִישׁ אַחֲרִינָא – אם אין דבריך נכונים, ובאמת נתת כבר את המתנה לאדם אחר, לֵית בָּהּ פְּסֵידָא – לא יהיה לשני הפסד במה שתכתוב כעת לראשון שטר חדש, כיון דְּקָדִים זָכֵי – שמי שזמן שטרו מוקדם הוא זוכה במתנה, ואין אותו אדם שקיבל את השטר החדש [שזמנו מאוחר] יכול להוציא המתנה מהשני שזמן שטרו מוקדם.

רב זביד מקשה על תירוצו של רבי אבא: מַתְקִיף לָהּ – הקשה רַב זְבִיד, וְהָא אִידֵי וְאִידֵי – והרי בין במשנה ובין בברייתא דַּיְיתִיקָאוֹת קָא תָנֵי – שנה התנא גם כן שטר 'דייתיקי', שהוא שטר מתנת שכיב מרע, ואם כן אין לומר כמו שביארנו שמדובר בברייתא במתנת בריא, ועדיין קשה מדוע במשנה מבואר לגבי מתנת שכיב מרע שאם אמר הנותן 'תנו' נותנים, ואילו בברייתא מבואר גם לגבי מתנת שכיב מרע שלעולם אין מחזירים את השטר למקבל.

אֶלָּא אָמַר רַב זְבִיד, הָא וְהָא – זו וזו, כלומר, בין במשנה ובין בברייתא מדובר בְּשטר של מתנת שְׁכִיב מֵרַע, וְמכל מקום לֹא קַשְׁיָא – אין קושיא מזו על זו, כיון שיש להעמיד, שהָא – המשנה שמבואר מתוך דבריה שכשאומר הנותן 'תנו' מחזירים את השטר למקבל, מדברת בֵּיהּ – בו עצמו, כלומר, שהנותן עצמו [שכתב את השטר] עדיין חי, והוא בעצמו עומד לפנינו ומצוה למסור את השטר למי שנכתב עבורו, וְהָא – ואילו בברייתא שמבואר בה שלעולם אין מחזירים, מדובר בִּבְרִיהּ – בבנו של הנותן, שהנותן עצמו כבר מת מחליו, ובנו של הנותן הוא שעומד לפנינו ואומר 'תנו'.

מבארת הגמרא: מַתְנִיתִין משנתינו שמשמע מדבריה דְּאם קָא אָמַר הנותן 'תְּנוּ' את השטר למי שנכתב עבורו נוֹתְנִין, מדברת בְּנותן עצמו, דְּכַר מֵהֲדַר הוּא – שאם הוא רוצה לחזור בו ממתנת שכיב מרע שנתן לפלוני וליתנה לאחר, יכול הוא לחזור, אף על פי שכבר מסר את השטר למקבל, ולכן אם הוא עצמו לפנינו ואומר 'תנו', אין שום חשש, דְּאַמְרִינַן – כיון שאנו אומרים, אִי נַמִּי – שמא

המשך בעמוד רג

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום שלישי עמוד א

לְלוֹקֵחַ בנוסח האחריות שבשטר המכר, **אֲנָא אֵיקוֹם** – אני המוכר אעמוד לסייע לך **וְאַשְׁפֵּי לָךְ וַאֲמַרִיךְ וְכִינֵי אִילֵּין אִינּוּן וְעַמְלֵיהוֹן וְשִׁבְחֵיהוֹן** – ואשקיט כל ערעור שיצא על השדה ואטהר לגמרי אותה מכל ערעור כנגד הבעלות עליה, והתחייבות זו היא על הקרקע, על ההוצאות שיהיו לך מחמתה ועל השבח שתשביח השדה, **וְאֵיקוֹם כֻּלָּהוֹן וְצַבֵּי וְיַהֲבִינָא דְּנַן** – ואתייצב לפניך ואנקה קנין זה, כלומר מה שיתבעו ממך בין מהקרקע, בין מההוצאות שיהיו לך בקרקע ובין מהשבח שבה, עלי להוכיח את בעלותך עליהם, ואם יגבו אותם ממך עלי לשלם לך את ההפסד, **וְקַבֵּיל עֲלוֹהִי** – וקיבלתי עלי התחייבות זו. מוכח אם כן כדברי שמואל, שמחמת התחייבות המוכר לשלם ללוקח את דמי השבח שיגבו ממנו, משום כך הבעל חוב גובה את השבח.

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַב חִייָא בַּר אָבִין לְרַבָּא, אֶלָּא מֵעַתָּה בְּמַתְנָה דְּלָא כְּתִיב לֵיהּ הָכִי** – שאין כותבים בשטר נוסח זה, ולא התחייב הנותן לשלם למקבל את השבח, **הָכִי נָמֵי דְּלָא טָרִיחַ שְׁבָחָא** – וכי באמת הדין הוא שלא יגבה ממנו הבעל חוב את השבח.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רבא לרב חייא בר אבין, **אִין** – אכן אינו גובה.

חזר רב חייא בר אבין והקשה לרבא: **וְכִי יָפֶה** וחזק **כֹּחַ מַתָּנָה מִמָּכָר**, שבעל חוב גובה שבח מלוקח, ולא ממקבל מתנה.

אָמַר לֵיהּ רבא לרב חייא בר אבין, **אִין** – אכן, **יָפֶה וְיָפֶה**, שמאחר ואינו חוזר על הנותן לגבות את השבח, משום כך לא יגבה ממנו הבעל חוב את השבח, שהרי בהשבחת המקבל לא הפסיד הבעל החוב ולא כלום, ורק את הקרקע עצמה גובה הבעל חוב, שהוא אומר ללוקח למה קנית אותה ומהיכן אגבה את חובי, אבל מלוקח שיכול לחזור ולגבות את דמי השבח מהמוכר, גובה בעל חוב אף את השבח.

מביאה הגמרא הוכחה נוספת לדברי שמואל: **אָמַר רַב נַחְמָן, הָא מַתְנִיתָא מְסַיַּיע לֵיהּ** – ברייתא זו מסייעת לו **לְמָר שְׁמוּאֵל, וְהוּנָא חַבְרִין מוֹקִים לָהּ בְּמִילֵּי אַחֲרִינִי** – ואילו רב הונא מעמיד ברייתא זו באופן אחר, ולשיטתו אין להביא ממנה ראיה לדברי שמואל. **דְּתַנְיָא** [–ששנו חכמים] **הַמּוֹכֵר שָׂדֶה לַחֲבֵירוֹ** באחריות **וְהָרִי הִיא יוֹצְאָה מִתַּחַת יָדוֹ** של הלוקח מחמת גביית הבעל חוב, **כְּשֶׁהוּא גּוֹבֶה** – כשהלוקח גובה **מִמֶּנָּה** מיד הלוקח, **כְּשֶׁהוּא גּוֹבֶה** – כשהלוקח חוזר לגבות את דמי השבח של הקרקע, **אִם** דמי **הַשֶּׁבַח** הם **יוֹתֵר עַל** דמי **הַיְצִיאָה** שהוציא בכדי להשביח את הקרקע, **נוֹטֵל** הלוקח **אֶת** דמי **הַשֶּׁבַח מִמַּעַל הַקַּרְקַע** – מהמוכר, כיון שעודף זה אינו חלק מהקרקע המשועבדת לפרעון החוב, ונמצא שהלוקח פרע עבור המוכר חלק מחובו ותובעו עבור זה, **וְאֶת** דמי **הַיְצִיאָה** נוטל הלוקח **מִמַּעַל חוֹב**, כיון שמעיקר הדין אין לו לבעל חוב לגבות את השבח שהרי חלק זה לא היה משועבד לו, וצריך להחזיר ללוקח את מה שהוציא עבור השבחת השדה. **וְאִם הַיְצִיאָה יְתֵירָה עַל** דמי **הַשֶּׁבַח, אֵין לוֹ** – אין הלוקח נוטל **אֶלָּא** דמי **הוֹצָאָה בִּשְׁעוּר שֶׁבַח מִמַּעַל חוֹב** וכמו שנתבאר, שמאחר ומעיקר הדין אין לו לבעל חוב לגבות את השבח שהרי חלק זה לא היה משועבד לו, עליו להחזיר ללוקח את מה שהוציא עבור השבחת השדה, אלא שאין הבעל חוב חייב לשלם יותר משווי השבח שנטל בפועל.

מקשה הגמרא: **וְהָא** – ברייתא זו, **שְׁמוּאֵל בְּמֵאי מוֹקֵים לָהּ** – באיזה אופן יבארנה שמואל, **אִי בְּלוֹקֵחַ מִגַּוְלָן** – אם יבאר שברייתא זו עוסקת באופן שהמוכר גזל את הקרקע ובא הנגזל וגובה את הקרקע עם השבח, זה אינו משום **דְּקָשְׁיָא** – תחילת דברי הברייתא שבאופן שהשבח יתר על היציאה הלוקח גובה את היתר מהמוכר, יקשה ממה **דְּאָמַר שְׁמוּאֵל שֶׁהַלּוֹקֵחַ מִגַּוְלָן לֵית לֵיהּ שֶׁבַח** – לוקח שקנה את הקרקע מגזלן ובא הנגזל וטרף את הקרקע עם השבח, אין המוכר משלם ללוקח את דמי השבח כיון שהדבר נראה כרבית שהרי הלוקח מקבל יותר מדמי המכר. **וְאִי בְּבַעַל חוֹב** – אם נעמיד את דברי הברייתא באופן שבעל חוב גבה את הקרקע מהלוקח, וחוזר הלוקח לתבוע את דמיה מהמוכר, **קָשְׁיָא רֵישָׁא וְסֵיפָא** – תחילת דברי הברייתא שבאופן שהשבח יתר על היציאה, הלוקח גובה את דמי היציאה מהבעל חוב, וכן סוף הברייתא שבאופן שדמי היציאה מרובים מדמי השבח גובה הלוקח מהבעל חוב את דמי היציאה שכנגד שיעור השבח, יקשה ממה **דְּאָמַר שְׁמוּאֵל בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה אֶת הַשֶּׁבַח**, ואם השבח של הבעל חוב בדין, מדוע עליו לשלם ללוקח את דמי היציאה, הרי גובה את השבח בחובו.

מתרצת הגמרא: **אִיבָּעֵית אֵימָא** – אם תרצה תוכל לבאר את הברייתא **בְּלוֹקֵחַ מִגַּוְלָן**, ומה שחוזר הלוקח לתבוע את דמי השבח מהמוכר ואין בזה משום חשש רבית, הוא **בְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ** למוכר **קַרְקַע**, ומחמת זה אין תשלום השבח נראה כרבית וכמו שנתבאר לעיל. **אִי נָמֵי** – ובאופן נוסף ניתן לבאר, שמדובר בלוקח החוזר למוכר שהוא גזלן, ומה שאין בזה חשש שנראה כרבית היינו משום שמדובר **בְּשֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ** של המוכר שמתחייב על תשלום דמי השבח ובזה אינו נראה כרבית וכמו שנתבאר לעיל. **אִיבָּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה תוכל להעמיד את הברייתא **בְּבַעַל חוֹב** שגובה מהלוקח את הקרקע בחובו, **וּמַה שֶּׁלִּשְׁמוּאֵל** אין בעל חוב גובה את השבח ואילו בברייתא מבואר שבעל חוב גובה שבח מלקוחות, **לֹא קָשְׁיָא** אין זו קושיא, משום שאפשר לחלק, **כָּאן** – דברי הברייתא שבעל חוב שגובה את השבח, משלם ללוקח את דמי ההוצאה **נֵאמְרוּ בְּשֶׁבַח**

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום שלישי עמוד ב

הגמרא מביאה ספק באופן שהקונה ידע שהשדה אינה שייכת למוכר ובכל זאת קנה את השדה ממנו: **בָּעָא מִינֵּיהּ שְׁמוּאֵל מֵרַב, חָזַר הגזלן וּלְקָחָהּ** – קנה את השדה **מִבַּעֲלִים רִאשׁוֹנִים, מַהוּ אֲשֶׁר אָמַר, נִיחָא לֵיהּ דְּלֵיקוּ בְּהֶמְנוּתֵיהּ** – נוח לו לגזלן לעמוד בנאמנותו, ולכן הוא רוצה לזכות בשדה עבור הלוקח כדי שישאר נאמן בעיניו.

מקשה הגמרא: **מַאי בֵּינַייְהוּ**. מתרצת הגמרא: **אִיכָּא בֵּינַייְהוּ** באופן **דְּמִית לוֹקֵחַ** לאחר שקנאה הגזלן מן הבעלים, ועתה בא הגזלן להוציא את הקרקע מבניו של הקונה, **לְמַאן דְּאָמַר** – מר זוטרא, שהטעם הוא **דְּנִיחָא לֵיהּ דְּלָא נְקְרֵייהּ גַּוְלָנָא** – נוח לו לגזלן שהקונה לא יקרא לו גזלן כאשר יוציאנה הנגזל מידו, ובוודאי קנאה בכדי להעמיד ולהחזיק את הקרקע בידי הלוקח. **רַב אַשֵׁי אָמַר, נִיחָא לֵיהּ דְּלֵיקוּ בְּהֶמְנוּתֵיהּ** – נוח לו לגזלן לעמוד בנאמנותו, ולכן הוא רוצה לזוכות בשדה עבור הלוקח כדי שיעשה כן בעבור הקונה.

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום שני עמוד ב

מַמַּאן נָבֵי, אִלָּא לַאו – האם אין מדובר כְּגוֹן שֶׁגָּזַל שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ וּמְכָרָהּ הגזלן לְאַחֵר וְהִשְׁבִּיחָהּ הלוקח ונעשו בקרקע פירות גמורים, ובא הנגזל והוציא הכל מתחת יד הלוקח, ועל זה מבואר בברייתא שחוזר הלוקח וגובה מהמוכר את דמי הקרקע והפירות, ושלא כדעת שמואל שאינו גובה שבח והוא הדין פירות.

מיישבת הגמרא: אָמַר רָבָא, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן כְּגוֹן שֶׁגָּזַל שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ מְלֵאָה פֵּירוֹת, וְאָכַל הגזלן אֶת הַפֵּירוֹת וְחָפַר בָּהּ בּוֹרוֹת שִׂיחִין וּמְעָרוֹת, ונמצאת הקרקע פחותה מערכה בשעת הגזילה ותובע הנגזל את מה שהפסיד הגזלן בקרקע, וכשבָּא נִגְזָל לִגְבּוֹת את דמי הקֶּרֶן, גּוֹבֶה אף מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים, כיון שהלקוחות ידעו שיתכן שהקרקע שנשארה ביד המוכר תימצא גזולה ויחזרו לגבות מהם את קלקוליה, אך כשבָּא הַנִּגְזָל לִגְבּוֹת את דמי הַפֵּירוֹת, גּוֹבֶה אותם רק מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין, כיון שאין קול על סכום זה ואין הלקוחות יודעים להיזהר מגבייה מחמת תביעה של פירות.

יישוב נוסף: רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר כְּגוֹן

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום שבת קודש עמוד ב

יָהֲבָהּ לְאִינִישׁ אַחֲרִינָא – גם אם באמת לאחר שכתב הנותן את השטר לראשון נמלך ולא מסרו לו, אלא נתן את המתנה במתנת בריא לאדם אחר, לֵית בָּהּ פְּסֵידָא – אין לשני הפסד במה שנחזיר את השטר [מתנת שכיב מרע] לראשון, כיון שהדין הוא, דְּקָמָא וּבָתְרָא – שכשיוצאים לפני בית דין שני שטרות מתנה, אחד מהם מוקדם בזמן והוא של מתנת שכיב מרע, ושטר המתנה השני [בין של מתנת בריא בין של מתנת שכיב מרע] הוא מאוחר, בָּתְרָא זָכֵי – מי שנכתב עבורו השטר האחרון הוא זוכה במתנה, דְּקָמָא – שהרי מכך שלאחר שנתן את המתנה לראשון חזר ונתנה לשני, מוכח שהָדַר בֵּיהּ מַקָּמָא – חזר בו הנותן מנתינתו לראשון, וממתנת שכיב מרע יכול הוא לחזור בו. ולכן במשנה שהנותן קיים, אין שום חשש בהחזרת השטר למקבל, שכן אם יבוא הראשון להוציא המתנה מהשני לא יניחוהו בית דין, מאחר שזמנו של השטר השני מאוחר, והוא הזוכה.

אולם כִּי קָא תָנֵי בְּבַרְייָתָא – מה ששנה התנא בברייתא שאַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוּדִים לֹא יַחֲזִיר לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה, מדובר כְּבֵרִישָׁא – בבנו של הנותן, שהנותן עצמו מת מחליו, ובנו יורשו הוא שעומד לפנינו ומודה שאביו [הנותן, בעודו בחיים] מסר את השטר הזה למי שנכתב עבורו, וממנו נפל, ובכל רוצה היורש שבית דין יחזירו את השטר למי שנכתב עבורו, ואין אנו שומעים לו, משום דְּאַמְרִינַן – שאנו חוששים ואומרים, דִּלְמָא – שמא עשו הבן ומי שנכתב השטר עבורו קנוניא [הסכמה להערמה ורמאות לתועלת שני הצדדים] ביניהם, ובאמת בתחילה כָּתַב אֲבוּהּ – אביו [הנותן] את השטר לְהַאי – לזה ששמו כתוב בשטר שנמצא לפנינו, וְאולם לבסוף אִסְתְּלִיק – חזר בו וְלֹא יָהֲבֵיהּ נִיהֲלֵיהּ – ולא נתנו לו, וּבָתַר אֲבוּהּ – ולאחר מות אביו, הלך הבן שירש את המתנה מאביו [שהרי לבסוף לא נתנה אביו לאחר] וְכָתַב אִיהוּ – הוא את המתנה בשטר לְאִינִישׁ אַחֲרִינָא – לאדם אחר, וְיָהֲבָהּ לֵיהּ – ונתנה לו, וְהִשְׁתָּא – כעת בשעת מציאת השטר, קָא הָדַר בֵּיהּ מֵהֲהוּא – חזר בו הבן מנתינתו את המתנה לשני, ורוצה שיזכה בה הראשון [כדי שיתן לו חצי מהמתנה, כדלהלן], וְכָבַר הבן בדעתו, הרי מְהַדַּר לֹא מָצִינָא הֲדַרְנָא בִּי – לחזור בי מהמתנה שכבר נתתי לשני איני יכול, ולכן אין לי עצה אלא לשקר וְאֵימַר לְהוּ – אומר לבית דין, דְּאָמְרָא יָהֲבָהּ לֵיהּ לְהַאי – שאבי אכן נתן את המתנה לראשון בזמן הכתוב בשטר, וְנָתְבוּ לֵיהּ כָּתְבֵיהּ – ועל ידי אמירתי יחזירו בית דין את השטר למי שנכתב עבורו, וְנֵיזִיל – ונלך אני והראשון יחד, וְנָפְקִיק מִינֵּיהּ – ונוציא את המתנה מהשני [שנתתי לו אני את המתנה], בטענה דְּהוּא זָכֵי – שהראשון הוא שזכה במתנה, שהרי שטרו קודם לשטרו של השני, וְנַפְלוֹג בַּהֲדֵיהּ – ואחלוק עם הראשון את המתנה, כפי שהסכמנו ביניהם מתחילה.

מסיימת הגמרא: הִלְכָךְ – משום חשש זה, אין אנו שומעים לדבריו של הבן שאומר 'תנו' את השטר לראשון, אלא כך אָמְרִינַן לֵיהּ – אומרים אנו לו, אֲנַן הַאי כְּתָבָא לֹא יָהֲבִינַן לֵיהּ לְהַאי – אנחנו איננו נותנים את השטר הזה למי שנכתב עבורו, משום דְּדִלְמָא – שמא, מִכְּתַב אכן כָּתְבֵיהּ אֲבוּהּ – כתב אביך את השטר הזה עבור הראשון, אולם מִיהַב לֹא יָהֲבָהּ לֵיהּ – לבסוף לא נתן לו את המתנה, וְיָהֲבַתְּיהּ אַתְּ לְאִינִישׁ אַחֲרִינָא – ונתת אתה את המתנה לאדם אחר, וְעכשיו קָא הָדְרַתְּ בֵּיהּ – חזרת בך מנתינתך את המתנה לשני. וממשיכים אנו ואומרים לו, אִלָּא, אִי קוֹשְׁטָא קָא אָמְרַתְּ דְּיָהֲבַתְּ לֵיהּ אֲבוּךְ – אם אמת אתה אומר במה שאמרת לנו שאכן מסר אביך את שטר המתנה לראשון, והוא זכה בה, ורצונך שיהיה בידו של הראשון שטר לראיה שהמתנה אכן שלו, זִיל אֵתֵי לַהֲשָׁתָּא – לך אתה כעת וּבְתִיב לֵיהּ שְׁטָרָא אַחֲרִינָא – כתוב לו [לראשון] על שמך שטר אחר על המתנה [במתנת בריא], לפי הזמן של עכשיו, ובכך אין שום חשש, כיון דְּאִי נַמִי לֹא יָהֲבָהּ לֵיהּ אֲבוּהּ – שגם אם דבריך לא היו נכונים, ובאמת לבסוף חזר בו אביך ולא נתן את המתנה לראשון, וְכָתַבְתֵּיהּ אַתְּ לְאִינִישׁ אַחֲרִינָא – וכתבת אתה את המתנה בשטר לאדם אחר [לאחר מיתת אביך], לֵית בָּהּ פְּסֵידָא – לא יפסיד השני מכך שתכתוב כעת שטר חדש לראשון, משום שהדין הוא דְּקַמָּא וּבָתְרָא קַמָּא זָכֵי – שאם יוצאים לפנינו שני שטרות של מתנת בריא שכתב אדם אחד על מתנה אחת, אחד זמנו מוקדם והשני מאוחר, הראשון זוכה, שהרי הוא קדם לזכות במתנה, ולאחר שכבר זכה [במתנת בריא] אין הנותן יכול לחזור בו וליתנה לאחר. וממילא לא יוכל הראשון להוציא את המתנה מיד השני שלא כדין, שהרי הזמן הכתוב בשטר החדש שביד הראשון הוא מאוחר לזמן שטרו של השני. ובזה מבוארים דברי הברייתא שלעולם אין מחזירים את השטר למי שנכתב עבורו:

שנינו במשנתינו שהמוצא שוברים לא יחזיר הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בדין זה: תָּנוּ רַבָּנָן – שנו חכמים בברייתא, מָצָא שׁוֹבֵר – שטר שכתבה אשה לבעלה ובו היא מודה שפרע לה את כתובתה, הדין הוא שִׁבְזְמַן שֶׁהָאִשָּׁה מוֹדָה שבעלה אכן פרע לה את כתובתה, והיא מסרה לו את השובר הזה, יַחֲזִיר המוצא את השובר לַבַּעַל. אולם אם אֵין הָאִשָּׁה מוֹדָה בכך לֹא יַחֲזִיר לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה – לא לבעל ולא לאשה.

מקשה הגמרא: מבואר בברייתא שִׁבְזְמַן שֶׁהָאִשָּׁה מוֹדָה מִיהַת – על כל פנים יַחֲזִיר לַבַּעַל, וקשה על זה, וְלֵיחוֹשׁ – הלא יש לחשוש, דִּלְמָא – שמא כָּתְבָה האשה את השובר על דעת לִיתֵּן אותו לבעלה בְּחודש נִיסָן, לפי שהיתה סבורה שבניסן יפרע לה את כתובתה, וזהו הזמן הכתוב בשטר השובר, אולם לבסוף פרע לה בעלה רק בחודש תשרי, ולכך לֹא נָתְנָה לו את השובר עַד חודש תִּשְׁרֵי, וְאָזְלָה וַאֲנָתָהּ לְכְתוּבָּה בְּטוֹבַת הֲנָאָה מִנִּיסָן עַד תִּשְׁרֵי – והלכה האשה באותו הזמן שבין ניסן לתשרי, ומכרה את הזכות שיש לה בנכסי בעלה ליטול כתובתה אם ימות או יגרשנה לאדם אחר, והיינו, שאם לבסוף ימות בעלה או יגרשנה לא תיטול היא את כתובתה מנכסי בעלה, אלא הקונה יטול אותה [וכיון שזכות זו אינה שלה בודאי, שהרי יתכן שלא יגרשנה בעלה לעולם, ואף תמות היא בחיי הבעל ויירש הבעל את כתובתה, ולא יהיה לה לעולם זכות ליטול כתובה, לכן אינה יכולה למוכרה אלא 'בטובת הנאה', דהיינו בדמים מועטים]. ומאחר שכבר מכרה האשה את זכות כתובתה לאחר, שוב כשבא הבעל בתשרי לפרוע כתובתה לא היה לו לפרוע לה אלא ללוקח, ושובר שנכתב על חוב הכתובה בשמה של האשה אין לו שום תוקף, שהרי לא לה הוא חייב. וכעת, אם נחזיר לבעל את השובר שמצאנו [כשהאשה מודה], יבוא הבעל וּמַפִּיק לֵיהּ לְשׁוֹבֵר – ויוציא לפני בית דין את השובר דִּכְתִיב בְּנִיסָן – שהזמן הנכתב בו הוא ניסן, ויטען הבעל שכבר בחודש ניסן פרע את חוב הכתובה לאשה, ואם כן מכירת הכתובה לא חלה, שכן בשעת המכירה כבר לא היה חייב לה כתובה, וְאָתְא לְמֵמְרַח – ויבוא הבעל להחזיק בקרקע המיוחדת לכתובתה, ויפסיד בזה את הַלָּקוֹחוֹת שקנו את הכתובה שֶׁלֹּא כַּדִּין.

מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא,

מ״ה), שְׁטָרֵי חוֹב הַמּוּקְדָּמִין פְּסוּלִין, ואם כן מטעם זה יש לפסול את השטר, אֶלָּא לַאו – האם אין מדובר כאן שההלואה השניה התקיימה אף היא בְּיוֹמֵיהּ – באותו היום שבו נעשתה ההלואה הראשונה, שלאחר ההלואה הראשונה, פרע הלוה את חובו, ועוד באותו היום לוה בשנית, ועל כך אנו אומרים ששטר זה פסול משום שנמחל שיעבודו, ולא משום שטר מוקדם, שהרי התאריך הנכתב בו, אמת הוא לגבי שתי ההלואות, אַלְמָא – מוכח מכך, פָּרְעֵי אִינְשֵׁי בְּיוֹמֵיהּ – פורע אדם חובו אף ביום ההלואה עצמו. והיינו שלא כמו שאמרת בשם רבי יוחנן שאין חוששים לכך.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רבי אסי לרבי זירא, מִי קָא אָמְינָא דְּלֹא פָּרְעֵי כְּלָל – וכי אמרתי שלא קיים כלל מציאות כזו שפורע אדם את ההלואה באותו היום, לא כך אמרתי, אלא דְּלֹא שְׁכִיחֵי אִינְשֵׁי דְּפָרְעֵי בְּיוֹמֵיהּ קָא אָמְינָא – כל שאמרתי הוא רק שלא מצויים בני אדם שפורעים באותו היום, וכיון שכן אין חוששין לכך, אולם אם אכן אירע דבר זה ולוה אדם פעמיים באותו יום, לזאת הוצרך רבי יוחנן לומר שאין חוזר ולוה באותו השטר.

ביאור נוסף לדינו של רבי יוחנן, שהמוצא שטר חוב בשוק וכו׳ יחזירו לבעלים: רַב בַּהֲנָא אָמַר, מדובר במקרה כְּשֶׁחֲיָיב מוֹדֶה שעדיין לא פרע, ולכן יחזיר לבעלים.

שואלת הגמרא: אִי הָכִי – אם אכן מדובר כאשר החייב מודה, מַאי לְמֵימְרָא – מה נתחדש בהלכה זו, הלא ודאי שעל המוצא להחזיר למלוה.

מיישבת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא – היה מקום לומר כי הַאי מִפְרַע פָּרְעֵיהּ – הלוה אכן פרע את חובו, וְהַאי דְּקָא אָמַר לֹא פָּרַעְתֵּיהּ – הטעם שאומר שעדיין לא פרע, הוא מִשּׁוּם דְּקָבָעֵי מָהֲדַר לְמִזְקָא בֵּיהּ זְמָנָא אַחֲרִיתִי – רוצה הוא לחזור וללוות בשטר זה פעם נוספת, וְלִפְשׁוּטֵי דְּסָפְרָא חָיֵישׁ – ורוצה הוא להרויח את המעות שצריך לשלם לסופר עבור כתיבת השטר, ומשום כך מודה בשטר זה, בכדי שיוכל ללוות בו בשנית, ואם כן משום חשש זה אין להחזירו למלוה שהרי כבר נפרע, קָא מַשְׁמַע לָן – מחדש רבי יוחנן בדבריו שאין חוששים לכך ומחזירים את השטר למלוה. והטעם שאין חוששין, משום דְּאִם כֵּן – אם אכן כבר נפרע החוב והיה הלוה מבקש להשתמש בשטר בשנית, הלא מַלֶּוה לֹא שָׁבַק – המלוה עצמו לא היה מניחו לעשות כן, כיון דְּסָבַר שָׁמְעֵי בֵּי רַבָּנָן וּמַפְקֵדִי לִי חושש המלוה שמא בית דין ישמעו שכבר נפרע החוב ונמחל שיעבודו, ולא יניחו לו לטרוף מנכסי הלוה שנמכרו ללקוחות.

מקשה הגמרא: מַאי שְׁנָא מֵהָא דְּתָנַן – במה שונה דין זה ממה ששנינו במשנתינו (לעיל יב:), מָצָא שְׁטָרֵי חוֹב, אִם יֵשׁ בָּהֶן אַחֲרָיוּת נְכָסִים, שמעמיד הלוה את נכסיו כאחראים לחובו, שאם לא ישלם יגבה מהם המלוה, לֹא יַחֲזִיר המוצא שטרות אלו, וְאוֹקְמָנָא – העמדנו משנה זו באופן כְּשֶׁחֲיָיב מוֹדֶה בחוב שבשטר, והטעם שלא יחזירו מִשּׁוּם שֶׁמָּא כָּתַב לְלוֹת בְּנֵיכֶן וּבאמת לֹא לָוָה עַד תְּשָׁרֵי שלאחריו, ונמצא שאם מכר הלוה נכסים בין ניסן לתשרי, אין המלוה רשאי לגבות מהם, כיון שנמכרו קודם ההלואה, וְאָתֵי לְמַפְרַךְ לָקוֹחוֹת מִנַּיכֶן וְעַד תְּשָׁרֵי – ויבוא המלוה להוציא מלקוחות שקנו ממנו נכסים בין ניסן לתשרי על ידי שטר זה, ותהיה גבייה זו שֶׁלֹּא כַּדִּין שהרי נמכרו נכסים אלו קודם ההלואה כאמור, ולכך לא יחזיר. ורואים שלֹא אָמְרִינַן – אין אומרים אנו כסברא המבוארת לעיל דְּאִם כֵּן מַלָּוֶה גּוּפֵיהּ לֹא שָׁבִיק – שהמלוה עצמו יסרב להלוות בשטר זה, ומשום דְּאָמַר לֵיהּ ללוה כְּתוֹב שְׁטָרָא אַחֲרִינָא – כתוב שטר אחר בְּזמן של תְּשָׁרֵי משום החשש דְּדִלְמָא שָׁמְעֵי רַבָּנָן וּמַפְקֵדִי לִי – שמא ישמעו על כך בית דין ויפסלו את השטר מלגבות מנכסים משועבדים. ומדוע אם כן במקרה לעיל בו ביארנו דברי רב כהנא, אומרים סברא זו שלא ירצה המלוה להשתמש בשטר זה משום החשש שמא ישמעו על כך בית דין.

מתרצת הגמרא: אָמְרִי, הָתָם – בדין משנתינו שלא יחזיר השטר מחשש שכתב ללוות בניסן ולא לוה עד תשרי, אכן יש טעם לחשש מִשּׁוּם דְּאִית לֵיהּ רַוְוחָא – יש לו רווח בכך שיחזיק את השטר, דְּקָא טָרֵיף לָקוֹחוֹת – שיכול הוא לטרוף בכך מהלקוחות כל משך הזמן שקנו מִנַּיכֶן וְעַד תְּשָׁרֵי, והוא זמן רב, לכך אף שקיים החשש שמא יוודע לבית הדין ששטר זה מוקדם ויפסלוהו, מכל מקום מֵינַח נֵיחָא לֵיהּ – נוח לו להחזיק בשטר, וְלֹא אָמַר וְלֹא מִידִי – ולא לומר ללוה דבר, ולכך חוששים אנו ולא יחזיר את השטר הנמצא. אבל הָכָא – כאן במצא שטר שזמנו באותו יום, כֵּיוָן דְּלֵית לֵיהּ רַוְוחָא – באופן זה ששתי ההלואות נעשו באותו היום אין למלוה רווח של זמן נוסף בכדי להוציא נכסים מן הלקוחות, דְּסוֹף סוֹף שְׁטָרָא הַאֵידָנָא כְּתִיב – שהרי אף השטר של ההלואה הראשונה זמנו הוא באותו יום, מַאי אִיכָּא דְּקָמְרִיף לָקוֹחוֹת – מה רווח יש במה שישתמש בשטר הלואה הראשון לענין טריפת הלקוחות, וכיון שאין לו רווח בדבר על כן בְּשָׁטָר שֶׁנִּמְחַל שִׁיעְבּוּדוֹ לֹא שָׁבִיק – בשטר שכבר הלוה בו קודם ונפרע החוב ונמחל שיעבודו, עשוי הוא רק להפסיד אם יוודע הדבר לבית דין שאז לא יתנוהו לגבות מן הלקוחות כלל, לכך לא יניח ללוה להשתמש בשטר הראשון, ומשום כך אין חוששים לדבר, ונאמן הלוה במה שאומר שלא פרע.

הגמרא דנה בחיובי ממון שהם מ׳תנאי בית דין׳ כגון כתובה, שאין אדם חייב בה אלא מתקנת חכמים, וכן מזון אשה ובנות לאחר גירושין: אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַמּוֹעֵן אַחַר מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין – תבעה האשה את כתובתה בבית הדין וטען הבעל ואמר פרעתי ממון זה שלא בפני עדים,

---

אגרות קודש

[ה׳תשל״ב]

כשא׳ מבנ״י חי שלא ע״פ ציווי הבורא לבנ״י – מובן כשאינו חש עצמו בטוב (אף שאינו יודע וטועה בהסיבה **האמיתית**).

ולכן לכל לראש – צריך לתקן הנ״ל. והובטח **כאו״א** – יגעת **ומצאת**.

ובכ״ז צ״ל הקדמת **נעשה** (– **בפו״מ**) לנשמע (הבנה ע״י חקו״ד וכו׳), ובפרט שכשאדם רעב (למזונו הגשמי או הרוחני) אינו מסוגל להעמיק ולשקו״ט שכליים וכיו״ב – משא״כ לאחרי שישביע רעבונו. ולכן תדחה פתרון **השכלי** דהשאלות ביהדות וכו׳ – עד שתתבסס בקיום בפו״מ.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **ג** כָּל הַבְּשָׂמִים שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסִימָן רי"ז[12] שֶׁאֵין מְבָרְכִים עֲלֵיהֶם בְּרִכַּת הָרֵיחַ[ו] בֵּין מֵהֲמַת אִפּוּר עֵרְוָה אוֹ עֲבוֹדָה
2 זָרָה וּבֵין מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ עֲשׂוּיָה בִּשְׁבִיל לְהָרִיחַ בָּהֶם אִם הֵרִיחַ בָּהֶם בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת בֵּין שֶׁבְּיָדֵךְ בֵּין שֶׁלֹּא
3 בְּיָדֵךְ לֹא יָצָא[ח] וְצָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְהָרִיחַ בִּבְשָׂמִים אֲחֵרִים אִם יֵשׁ לוֹ וּלְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם[ט].

ביאורי הלכה

ו] **ברכת הריח** - רבים נוהגים לייחד קופסה מיוחדת עבור ברכת הבשמים שבהבדלה[13].
קופסת בשמים אטומה (אף כשריח הבשמים נודף בעדה) - יש לפתחה כדי להריח הבשמים[14], אך אם יש בה נקבים שהריח יוצא בעדם, אין חובה לפותחה[15].
ז] **לא יצא** - אין לברך ברכת הבשמים על חפץ שנספג בו ריח מהבשמים - אך אין בו בשמים[16], על מי בושם למיניהם, סבונים, טבק וסיגריות[17].
ח] **לא יצא** - במקום שאי אפשר לברך, אפשר לקיים מנהג הרחת הבשמים במוצאי־שבת אף ללא ברכה[18].
ט] **ולברך עליהם** - אם התחיל כבר ברכת המבדיל, ונזכר שבירך על ריח שאינו ראוי לברכה, יברך שוב

ציונים והוספות

12) סי' זה בשוע"ר לא הגיע לידינו.
ובסדר ברכת הנהנין פי"א ה"ח: אין מברכין על הריח הטוב אלא אם כן נעשה להריח בו, אבל מוגמר שמגמרים בו את הבגדים ליתן בהם ריח אין מברכין עליו, לפי שלא נעשה להריח בעצמו של מוגמר, ואין צריך לומר מוגמר שמגמרין בבית להעביר ממנו ריח רע, ואפילו בשמים שמוליך עמו האסטניס לבית הכסא לבטל הריח רע - אין מברכין עליהם כלל, אף אם בא להריח בהם שלא בבית הכסא הואיל ואין עומדים להריח בהם ליהנות מריחם רק להעביר ריח רע בלבד.
13) ט"ז ס"ק ז: "וכתב ה"ר אפרים... יש לי זכוכית קטנה ובה מיני בשמים ועליה אני מברך". וביאר הט"ז שמנהג הר"א היה למצווה מן המובחר שאף שאפשר לברך גם על בשמים המיועדים לתבשיל, מכל מקום מוטב לייחד הבשמים לריח מצווה, וסיים: ובאמת כך נוהגים רוב העולם שמייחדים כלי לזה וקורין אותו הדס ע"ש שהיו מניחים בדורות הראשונים שם הדס.
ובשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' סח (כ)) כתב שבייחוד קופסת בשמים ישנה גם מעלה של עשיית מצוות רבות באותו החפץ כמבואר להלן בעניין ההדס.
הנהגת כ"ק אדמו"ר בהרחת (וקופסת) הבשמים: אצל כ"ק אדמו"ר (בהבדלה שבבית המדרש) הייתה קופסת כסף רחבה (כמו של אתרוג), והיה (לרוב) נוטלה ביד ימינו ומתחיל בברכת הבשמים, ותוך־כדי־כך מסייע לה בשמאלו (או להיפך), עד שבשעת ההרחה היתה פתוחה לגמרי אחוזה בשני ידיו (הכוס היתה מונחת על השלחן כדלעיל סי' רצו). (פעם הביאו קופסה בצורת מגדל וסימן להוציא ממנה הבשמים (ייתכן שהוא משום שלא היו בה נקבים ורצה רק לפותחה)), וראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מהריי"צ (ח"י אגרת ג'תשג (ע' שעז)) רשימת חפצים מהבעש"ט שנמצאו בגניזה החרסונית: כלי כסף בשביל בשמים של מורנו הבעש"ט: א. כלי כסף בתמונת דג, ב. כלי כסף בתמונת מגדל, ג. כלי כסף בתמונת אילן.
14) אשל אברהם (בוטשאטש): אני מסופק בצרור בשמים בפשתן שאולי הרי זה כריח שאין לו עיקר, כי כלי בשמים שהיו נהוגים להבדלה על ידי נקבים שבהם נקביהם היו גדולים קצת עד שאפשר שיונח קצת מהבושם לשם ויגע בהחוטם ממש לפעמים, מה שאין כן בצרור פשתן בכפילות הרבה שמהנמנע שיגיע כל דהו מעצם הבושם להחוטם, אולי הרי זה כאין לו עיקר.
15) אשל אברהם (בוטשאטש): נראה דכשם שהמנהג פשוט לברך על כלי מנוקב שבו בשמים, הוא הדין כשניתנו הבשמים לתוך בגד צרור ומריחין הריח מחוץ לצרור גם כן ראוי לברך עליהם ואין לחלק בזה בין נקבים קטנים לגדולים, שגם כלי כסף המנוקבים הנהוגים במדינות אלו, וכן הדסים מחופין בעלי לולב שגם כן נוהגים לברך עליהם כשמריחין בזה גם כן אין נראה בחוץ מאומה מהבשמים שבפנים בשום אופן. ולפעמים עלי הלולב תכופים יותר מחוטי הבגד הצרור ואין זה בכלל ריח שאין לו עיקר שהרי יש לו עיקר והכסוי לא הוציאו מרשות מקום זה כלל ואין זה מחיצות החולקים רשות בפני עצמה. ע"כ.
אמנם בנקבים קטנים מאוד, וכל שכן בשמים הנמצאים בשקית בד האטומה לגמרי (עד שאין נראים מבחוץ) - יש להסתפק, ולכך מוטב לפותחה, ואז מותר לברך עליה בתנאי שריחה חזק ונודף.
16) סדר ברכת הנהנין פי"א סי"א.
אבל קופסת בשמים שנשאר בה אפילו מעט אבק מהבשמים (שריחו נודף) אפשר לברך עליה. (מחזיק ברכה להחיד"א: כתב הרב נחלת צבי לאו שפיר עבדי מקצת אנשים דמברכין בהבדלה על הכלי שהיו בו בשמים כבר אף שאין בו בשמים הואיל דאינו מריח כלום ואף שמריח מריח הבשמים שהיו בו כבר מ"מ הלא מבואר סימן ריי"ו שהמריח בכלים מוגמרים אינו מברך לפי שאין עיקר אלא ריח בלא עיקר... ולי ההדיוט נראה פשוט דהרב נ"ץ מיירי כשיודע ודאי דליכא בכלי אפי' כל שהוא מבשמים... דבידוע דליכא שום אבק בכלי או תיבה קטנה מכל הצדדין אז לא יברך דהוי ריח שאין לו עיקר... אמנם באיכא אבק בשמים כל שהוא מודו הרב נ"ץ דיברך. ונראה דמן הסתם לא יברך על כלי שהיו בו בשמים ויסמוך דעל הרוב נשאר בו איזה אבק דסמא בידיה לראות כאן קודם ברכה אם יש אבק הוא היה משיירי הבשמים שהיו בו וילך אחר עיניו ולפי ראות עיניו יעשה).
17) חלקם מפני שלא נעשו להריח בהם, וחלקם מפני ריח שאין לו עיקר כלל אלא הוספות סינטטיות.
18) מהלשון 'בין שבירך בין שלא בירך לא יצא' משמע שלפעמים יוצא ידי חובה גם כשלא מברך, אמנם משמע

אֲבָל כָּל רֵיחַ שֶׁמְּבָרְכִים עָלָיו אַף אִם אֵינוֹ מִן בֹּשֶׂם אֶלָּא פְּרִי הָעוֹמֵד לַאֲכִילָה שֶׁרֵיחוֹ טוֹב[ט] יָכוֹל לְהָרִיחַ בּוֹ
בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת וְיָבֵרְךְ הַנּוֹתֵן רֵיחַ טוֹב בַּפֵּרוֹת[22] וְאִם הוּא מִן בֹּשֶׂם יְבָרֵךְ בָּרָכָה הָרְאוּיָה לוֹ אִם הוּא מִן עֵץ
בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים[23] וְאִם הוּא מִן עֵשֶׂב בּוֹרֵא עִשְׂבֵי בְשָׂמִים[24] וְאִם אֵינוֹ לֹא מִן עֵץ וְלֹא מִן עֵשֶׂב בְּגוֹן
הַמּוֹר (שקורין פיזו"ם) יְבָרֵךְ בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים[25].
וְהָעוֹלָם נָהֲגוּ לְבָרֵךְ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים עַל כָּל הַמִּינִים[26] שֶׁיִּהְיוּ לְפִי שֶׁאֵין הַכֹּל בְּקִיאִים בִּבְרָכוֹת
נָהֲגוּ לְבָרֵךְ בְּרָכָה שֶׁיּוֹצְאִים בָּהּ בְּדִיעֲבַד עַל כָּל הַמִּינִים וּמִכָּל מָקוֹם טוֹב לְהַנִּיחַ חֲתִיכַת מוֹר בְּתוֹךְ מִינֵי
רֵיחוֹת שֶׁמְּבָרְכִים עֲלֵיהֶם בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים כְּדֵי שֶׁיְּבָרֵךְ בְּרָכַת בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים כְּהִלְכָתָהּ[יא-יב]:

חלק ב סימן רצז דין בשמים להבדלה סעיף ג

ביאורי הלכה

קודם ברכת המבדיל או קודם שתיית היין[19]. נודף[21].

י] שריחו טוב - שריחו טוב ונודף עד שאף שעומד בעיקר לאכילה - נחשב גם כעומד להריח בו[20], ובמקום הספק עדיף לברך על ענפים ועלים של עצי פירות שיש בהם ריח מאשר על פירות שאין ריחם

יא] כהלכתה - העולם לא הקפידו להניח חתיכת מור ביחד עם הבשמים.

יב] כהלכתה - גם כשלא עירב דבר שברכתו 'בורא מיני בשמים' - מברך 'מיני בשמים'[27].

ציונים והוספות

שמעיקר התקנה הוא לברך על הבשמים, ולא ההרחה גרידא.

19) כדלעיל סי' רצו על סעיף א.

20) בסדר ברכת הנהנין פי"א ס"ח נתבאר שניתן לברך על הפירות שיש בהם ריח טוב כשרגילות להריח בהם עכ"פ בשעה שאוכלים מהם, אבל בלא זה, נחשב כדבר שאינו עומד להריח.
וצ"ע אם כן הוא בפירות שבימינו העומדים לאכילה כשאין ריחם נודף ממש, ואף שבשוע"ר הובא התפוח כדוגמא לפרי שריחו טוב, אולי יש להעדיף דווקא פירות כאתרוג, לימון וכיו"ב על תפוח של ימינו, וראה להלן על סעיף ד.

21) כיון שהענפים אינם עומדים לאכילה, אין ספק שעומדים להריח בהם אפילו אין ריחם נודף ממש, והוא הדין בכל פירות או קליפות שיובשו או עברו קליה למטרת ריח.

22) סדר ברכת הנהנין פי"א ה"ג: פרי הראוי לאכילה בין פרי העץ כמו תפוח ואתרוג בין פרי האדמה מברך על ריחו ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר נתן ריח טוב בפירות.
אמנם בשוע"ר כאן: הנותן ריח טוב בפירות.

23) כמבואר בסדר ברכות הנהנין פי"א ה"ב.

24) כמבואר בסדר ברכות הנהנין שם ה"א.

25) סדר ברכות הנהנין שם ה"ה: וכל שאינו לא מין עץ ולא מין עשב כגון המור והוא מוסק (שקורין פיזו"ם בלשון אשכנז) היוצא מחטוטרות שבצואר חיה ידוע שמתקבץ שם תחלה כמין דם ואחר כך מתיבש ונעשה ממנו המור מברך על ריחו בורא מיני בשמים.

26) וכן הוא בסידור (בסדר הבדלה).

27) כן משמע משוע"ר, אף שאינו 'כהלכתה'.
בשש"כ פס"א הערה כ"ז מסתפק במברך במוצאי שבת על הבשמים שלא בשעת הבדלה כיצד ינהג, ומשוע"ר משמע שהטעם משום שאין הכל בקיאים, ואין לחלק בין בשעת הבדלה שלא בשעת הבדלה.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות פסח – לפי לוח "רב יומי"

ב הואיל והאדם עובר על חמצו אפ"י שהוא מופקד ביד אחרים או שהוא טמון שאינו נראה לו א"כ למה אמרה תורה לא יראה לך לומר לך שאף החמץ הנראה לך והוא מצוי בביתך אף על פי כן אין אתה עובר עליו אלא אם כן אני קורא בו לך כלומר שהוא שלך פרט לחמצו של נכרי המופקד ביד הישראל אפילו הוא עמו בביתו שהוא דר בו בפסח הרי זה מותר מפני שאינו שלו ואפילו החמץ הוא של גר תושב שיד הישראל שולטת עליו ועל נכסיו ואפילו הוא שרוי בחצירו של ישראל והוא וכל אשר לו כבוש תחת יד ישראל אף על פי כן כל זמן שאין שם הישראל נקרא על זה החמץ אין צריך לבערו:

ג ומכל מקום מדברי סופרים נכרי שהביא חמצו לישראל בתוך הפסח כדי להפקידו אצלו לא יקבל ממנו הישראל אע"פ שאינו נוגע בהחמץ בידו אלא הוא אומר להנכרי הנה הבית לפניך הנח במקום שתרצה אף על פי כן אסור גזירה שמא ישכח ויאכל ממנו שאין הנכרי משמר חמצו שלא יאכל ממנו הישראל כיון שכבר הפקידו אצלו הרי סמך על נאמנותו.

אבל אם הנכרי אינו מפקיד אצלו החמץ מותר לו להניחו שיכנס לביתו וחמצו עמו ואף על פי שהישראל רואה אותו אין בכך כלום שהרי נאמר לך שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים.

ומכל מקום אם נכרי זה הוא עבדו או פועלו שמזונותיו עליו אין להניחו שיכנס לבית לאכול חמץ אף על פי שהחמץ הוא של הנכרי מכל מקום יש לחוש למראית העין שיחשדו

אותו שהוא מאכיל את עבדו חמץ בפסח אבל נכרי אחר שאין מזונותיו עליו מותר להניחו ליכנוס לבית לאכול מחמצו.

אבל אסור להניחו שיאכל מחמצו על השלחן בשעה שישראל אוכל על זה השלחן אפילו אם זה הישראל אין לו שום הכירות עם זה הנכרי שאין לחוש שמא יאכילנו הנכרי מחמצו מכל מקום כיון שחמץ בפסח במשהו רחוק הדבר שלא יתערב פירור אחד של הנכרי בשל ישראל ואפילו אם הישראל הוא אוכל על מפה מיוחדת אף על פי כן יש להחמיר שלא יאכל על השלחן שהנכרי אוכל עליו חמצו משום לך לך אמרינן לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב:

ד אבל מותר להניחו לאכול חמצו על השלחן בשעה שאין ישראל אוכל עליו רק שיזהר הישראל לנקות השלחן יפה אחר אכילת הנכרי שלא ישארו שם פירורין מחמצו.

וכן צריך ליזהר כשילך הנכרי מביתו שיטול כל חמצו עמו ולא ישתייר ממנו מאומה בבית הישראל גזירה שמא ישכח ויאכלנו כיון שהוא רגיל בחמץ כל השנה יש בו לחוש לשכחה יותר משאנו חוששים בשאר איסורי תורה שאדם בודל עצמו מהם ואינו שוכח איסורו כיון שאינו רגיל בהם אבל כל זמן שהנכרי בבית אין לחוש שמא יסתפק הישראל מחמצו שהרי הנכרי הוא משמרו בעצמו:

ה ואם הלך משם הנכרי והניח חמצו מונח בבית ישראל שלא מדעתו ואין הישראל רוצה להתגרות עם הנכרי להשליך חמצו מן ביתו לרשות הרבים צריך שיעשה לפניו מחיצה גבוה ׳י טפחים כדי שיהיה לו היכר ולא ישכח על איסור חמץ ולא יבא להסתפק ממנו וצריך שתהא המחיצה עשויה מדבר קבוע שחוסמת היא העוברים שם אבל לא מסדין וכיוצא בו כיון שיכולין לילך ולבא תחת הסדין יש לחוש שמא יבואו להסתפק מן החמץ המונח שם ואם הוא שבת או יו"ט שאי אפשר לעשות מחיצה מדבר קבוע יכפה עליו את הכלי עד הערב כדי שיהיה מכוסה מן העין ולא יבואו לאכול ממנו ולערב מיד יעשה לפניו מחיצה כהלכתה ולא יסמוך על כפיית הכלי גזירה שמא ינטל הכלי לצורך תשמישו ויתגלה החמץ וישכח ויאכלנו:

ו ואם הדבר ברור וידוע שלא ישתהה הנכרי חוץ לביתו של הישראל שחמצו מונח בתוכו רק כחצי היום ואח"כ יחזור לבית הישראל ליטול חמצו משם א"צ לעשות לפניו מחיצה אפילו הוא חולו של מועד שמותר בעשיית מלאכה (שאינה מעשה אומן כמו שיתבאר בסימן תק"מ) אלא די לו בכפיית כלי עד שיבא הנכרי ויטול חמצו דכיון שלא ישתהה הנכרי רק כחצי היום אין חוששין שמא ינטל הכלי בחצי יום זה:

ז וכל זה כשכבר הלך לו הנכרי ונשאר חמצו מונח בבית הישראל שלא מדעת הישראל אבל לכתחלה לא יניחנו הישראל לילך מביתו אלא אם כן יטול חמצו עמו אפילו לא ישתהה שם חוץ לביתו רק שעה אחת ואפילו רוצה לעשות לפניו מחיצה כהלכתה:

ח במה דברים אמורים בתוך הפסח או בערב פסח משעה ששית ולמעלה אבל קודם שעה ששית מותר לקבל פקדונות חמץ מן הנכרי אע"פ שיהיה הפקדון בביתו כל ימי הפסח אין בכך כלום רק שיעשה לפניו מחיצה כהלכתה כמו שנתבאר:

ט במה דברים אמורים כשאין אחריות הפקדון על ישראל מגניבה ואבידה באונס דהיינו שאם ישמרנו הישראל כדרך השומרים ואח"כ יגנב או יאבד ממנו לא יתחייב הישראל לשלם לו מדין תורה ולא מדין המלך וחוקיו על עמו כגון שקיבל ממנו הפקדון בסתם ולא אמר לו הישראל שיתחייב לשלם לו אם יגנב או יאבד ממנו באונס אבל אם אחריות הפקדון על הישראל שאם יגנב או יאבד ממנו באונס יתחייב לשלם לו מדין תורה אע"פ שלא פשע בשמירתו כגון שאמר לו הישראל אם יגנב או יאבד ממני אשלם לך וקנה ממנו הנכרי בקנין סודר שלא יחזור בו או אפילו לא קנה ממנו אלא שדין המלך הוא שישלם לו כיון שאמר לו כן בפירוש בשעת הפקדון ועל סמך זה הפקידו אצלו הרי פקדון זה נחשב להישראל לענין ביעור חמץ כאלו הוא שלו ממש כיון שהוא חייב באחריותו וחייב לבערו בערב פסח מן התורה ואם לא ביערו עובר עליו בלא תעשה שנאמר לא ימצא בבתיכם ולא נאמר לא ימצא לכם בבתיכם פרט לשל אחרים אלא על כרחך אף בשל אחרים עובר עליו אם הוא מופקד אצלו ואי אפשר לומר אף כשלא קיבל עליו אחריות יעבור עליו שהרי כבר נאמר לא יראה לך שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים הא אין הכתוב מדבר אלא כשקיבל עליו אחריות כיון שאלו היה נגנב או נאבד חל ההפסד על הישראל הרי הוא כשלו ממש לענין ביעור חמץ בלבד מגזירת הכתוב:

י אבל אם לא קיבל עליו הישראל אחריות גניבה ואבידה באונס ואפילו אם הנכרי הוא אלם ויכפהו לשלם לו אף אם יגנב או יאבד ממנו באונס מכל מקום כיון שהישראל לא קיבל עליו אחריות האונס והוא פטור מדין תורה ומדין המלך אין החמץ נחשב כשלו עד שמתחייב באחריותו בגזילת הנכרי:

[אף על פי שקיבל עליו לשמרו שמירה מעולה כדרך השומרים ואם יפשע בשמירתו ולא ישמרנו כדרך השומרים יתחייב לשלם לו אין זה נקרא קבלת אחריות להיות הפקדון נחשב כשלו על ידי כן כיון שקבל עליו אחריותו אלא זה נקרא קבלת השמירה בלבד שקיבל עליו שישמור חמצו של נכרי ואם יפשע ולא ישמרנו יפה חייב לשלם לו שהפושע הוא כמזיק בידים כיון שקיבל עליו לשמור כדרך השומרים והמפקיד סמך עליו ולא שמרו בעצמו.]

יא וכל זה כשקיבל ממנו הפקדון בסתם שלא ייחד לו מקום להניח בו הפקדון אלא נטלו הישראל מיד הנכרי והניחו באיזה זוית שבביתו ורשות בידו לטלטלו ולפנותו מזוית זו ולהניחו בזוית אחרת כיון שלא הבטיח להנכרי ליחד קרן זוית אחת לחמצו וכן אם אמר להנכרי הרי כל ביתי לפניך הנח פקדונך באיזה מקום שתרצה בבית דכיון

שלא ייחד לו הישראל זוית מיוחדת לחמצו הרי החמץ מסור ביד הישראל לפנותו מקרן זוית זו ולהניחו בזוית אחרת כמו חמץ שלו ממש לפיכך אם קיבל עליו אחריותו הרי הוא נעשה כשלו ממש ועובר עליו.

אבל אם בשעה שהפקיד אצלו ייחד לו זוית מיוחדת שיהיה חמצו מונח שם עד שיבא הנכרי ליטלו משם והניחו הנכרי בעצמו באותה זוית שייחד לו הישראל או שהניחו שם הישראל במעמד הנכרי והבטיח לו שזוית זו תהא מיוחדת לחמצו עד שיבא הנכרי ויטלנה משם כיון שאין החמץ מסור ביד הישראל לטלטלו ולפנותו מזוית זו למקום אחר שהרי כבר מסר אותה זוית להנכרי אין צריך לבערו אף שקיבל עליו אחריות מגניבה ואבידה באונס (רק שיזהרו לעשות לפניו מחיצה כהלכתו כמו שנתבאר) שנאמר לא ימצא מי שמצוי בידך יצא זה שאינו מצוי בידך שהרי הוא מונח בזוית המיוחדת לנכרי והרי זה דומה למקבל עליו אחריות חמצו של נכרי המונח ברשות הנכרי שאינו עובר עליו עי"פ שהחמץ של ישראל ממש המונח ברשות נכרי הרי זה עובר עליו כמו שנתבאר למעלה מכל מקום חמץ זה הוא של הנכרי אלא שאחריותו הוא על הישראל לפיכך אין לו דין חמצו של ישראל ממש ואינו עובר עליו אלא אם כן הוא מסור בידו לטלטלו ולפנותו לכל מקום שירצה כמו חמץ שלו ממש:

יב במה דברים אמורים כשהחמץ הזה בשעת הביעור דהיינו שעה ששית בערב פסח הוא מונח באותה זוית שייחד לו ולכך אין צריך לבערו וכן בכל ימי הפסח כל זמן שהחמץ הוא מונח בזוית שייחד לו אינו עובר עליו מטעם שנתבאר אבל אם פינה הישראל את החמץ מזוית זו שייחד לו לזוית אחרת שבבית או שבכל מקום שברשותו וכשהגיע שעת הביעור הוא מונח באותו זוית האחרת חייב לבערו או שיחזירנו מיד למקומו.

ואפילו נטל הישראל את החמץ הזה קודם שהגיע זמן הביעור והוליכו לנכרי אחר והפקידו אצלו בביתו אף על פי כן כשיגיע זמן הביעור חייב לילך וליטלו מיד הנכרי ולבערו או שיחזירנו לאותו זוית שייחד להנכרי המפקיד.

במה דברים אמורים כשהנכרי הנפקד השני לא קיבל עליו אחריות החמץ כדרך שקיבל עליו הישראל אבל אם כל האחריות שהיה על הישראל קיבל עליו גם כן הנכרי הנפקד השני אין צריך לבערו אע"פ שחמץ שהוא של ישראל ממש המופקד אצל נכרי אף שקיבל עליו הנכרי אחריות אין מועיל כלום לפטור את הישראל שלא יעבור עליו בבל יראה כמו שנתבאר למעלה מכל מקום חמץ זה שהוא של נכרי אלא שאחריותו הוא על הישראל וע"י כן נעשה כאלו היה שלו וכיון שנכרי אחר קיבל עליו אחריות שהיה על הישראל אין לישראל חלק ונחלה בחמץ זה ואין צריך לבערו כלל אף אם הישראל לא ייחד זוית מיוחדת לנכרי המפקיד:

יג ויש חולקין על כל זה ואומרים דכל שאחריות החמץ הוא על הישראל אפילו לא קיבל עליו אלא אחריות של גניבה ואבידה הבאים מחמת פשיעותו שלא שמר כדרך השומרים ולא באחריות של גניבה ואבידה הבאים באונס וכן אפילו אם לא קיבל עליו אחריות כלל בין מחמת פשיעה בין מחמת אונס אלא לשמור בחנם ונמצא שהנכרי הוא אלם ויפרע ממנו אם יגנב ויאבד ממנו מחמת פשיעותו בשמירתו הרי חמץ זה הוא כשלו ממש וחייב לבערו בערב פסח מן התורה וכן אפילו אם השכיר לנכרי חדר מיוחד בביתו שיניח שם חמצו שאינו נפטר מחיובו בשביל זה (אלא) שאין החמץ מסור ביד הישראל לטלטלו ולפנותו למקום שירצה:

יד וכן אפילו אם נטל הישראל את הפקדון והוליכו לבית נכרי אחר והפקידו אצלו וקיבל עליו הנכרי השני כל האחריות שהיה על הישראל אף על פי כן חייב לבער דכיון שאם יגנב או יאבד מהנכרי השני הרי נכרי המפקיד חוזר על הישראל שישלם לו חמצו ואין לו כלום על הנכרי השני שהרי לא הפקיד בידו מאומה לפיכך נחשב חמץ זה להישראל כאלו היה שלו ממש שהוא חייב לבערו אף אם הוא מופקד ביד נכרי וקיבל עליו הנכרי אפילו אחריות של גניבה ואבידה באונס כמו שנתבאר למעלה.

אבל אם הנכרי המפקיד לא הפקיד כלל את החמץ ביד הישראל אלא הפקידו ביד הנכרי אחר והישראל קיבל עליו אחריות הפקדון אינו עובר עליו אפילו אם הנכרי הנפקד לא קיבל עליו שום אחריות שהרי נאמר בבתיכם וזה החמץ אינו בביתו וברשותו של הישראל שהרי נכרי הנפקד לא השאיל להישראל את המקום שהחמץ מונח עליו בביתו אלא להנכרי המפקיד אצלו הוא שהשאילו.

ואף מדברי סופרים אין צריך לבערו דכיון שגוף החמץ אינו שלו אלא ע"י שאחריותו עליו הוא נעשה כשלו לפיכך לא גזרו עליו חכמים בשלא הפקידו הוא בעצמו ביד הנכרי:

טו ואין צריך לומר שאם אחר שהפקיד הנכרי בעל החמץ את חמצו ביד הישראל וקיבל עליו הישראל אחריות חזר הישראל והוליכו לבית בעליו הנכרי והפקידו אצלו אע"פ שהתנה עמו הנכרי שיהיה עליו עדיין אחריות הפקדון כמו שהיה מקדם אף על פי כן אינו עובר עליו אפילו מדברי סופרים כיון שאינו בביתו ולא ברשותו של הישראל:

טז ולענין הלכה בכל ד' דברים שיש בין סברא הראשונה לסברא האחרונה יש להחמיר לכתחלה כסברא האחרונה דהיינו שיחזיר הפקדון לבעליו או שימכרנו לנכרי אחר קודם שתגיע שעה ששית בערב פסח אבל בדיעבד שכבר הגיע שעה ששית שאי אפשר למכרו לנכרי כמו שיתבאר בסי' תמ"ג וגם הנכרי בעל החמץ אינו בעיר שיחזירנו לו יש לסמוך על סברא הראשונה בכל זה ואין הישראל חייב לבערו מן העולם לגמרי אלא מותר לו להשהות חמץ זה עד שיבא בעליו הנכרי לעיר אפילו בא בתוך הפסח יחזיר לו חמצו מיד בבואו (רק שיזהר שלא יגע בו בידיו כמו שיתבאר בסימן תמ"ד) כדי לצאת מחשש איסור של תורה שיש בשהייה זו לפי סברא האחרונה ואחר הפסח מותר חמץ זה אפילו באכילה אפילו לא החזירו לבעליו עד אחר הפסח:

יז אבל כל מקום שהוא חייב לבערו אף לפי סברא הראשונה ושכח או נאנס ולא ביערו אף על פי שגוף החמץ הוא של הנכרי מכל מקום כיון שעבר עליו ישראל בבל יראה ובל ימצא הרי הוא אסור באכילה ובהנאה לכל אדם מישראל כדין חמצו של ישראל שעבר עליו הפסח שיתבאר בסי' תמ"ח.

ומכל מקום אם בא הנכרי בעל החמץ ליטול חמצו בין שבא בתוך הפסח בין שבא לאחר הפסח רשאי הישראל ליתנו לו ואין זה כפורע חובו מאיסורי הנאה שהרי לא נתחייב הישראל כלום להנכרי כיון שחמצו הוא בעין הרי אומר לו הרי שלך לפניך.

ואע"פ שיש לחוש שמא ימכור הנכרי את החמץ הזה לאחר הפסח לישראל אחר שאינו יודע שעבר עליו ישראל בבל יראה ועל ידי כן אסור באכילה ובהנאה ויאכל ויהנה ממנו מכל מקום מפני חששא זו אין לנו לכוף את הישראל הנפקד שיבער חמצו של נכרי וישלם לו דמיו מכיסו ולא אסרו מפני זה אלא למכור לנכרי חמצו ממש אם הוא בענין שאפשר לבא תקלה לישראל אחר שיקח חמצו מן הנכרי כמו שיתבאר בסי' תס"ז אבל זה אינו מוכר לו כלום אלא שאינו קונה ממנו אין לנו לכוף אותו על כך רק אם ירצה מעצמו לעשות הטוב והישר לבער ולשלם להנכרי דמיו כדי שלא תבא תקלה לישראל אחר על ידו תבא עליו ברכה:

חלק ב סימן תמ דין חמצו של נכרי שהופקד אצל ישראל:

תורה אור

מעלתן של מצוות מעשיות שעל ידן מתדבקים בהקב"ה עצמו

[בפרק זה יבאר רבינו, שמעלת אהבה רבה של הנשמה בבחינת "בכל מאדך", כנ"ל, היא רק לגבי השגת חכמת התורה ("הון ביתו"), אבל לא לגבי קיום מצוות מעשיות;

ובזה יבאר את הפסוק "אחות לנו קטנה גו'", שנאמר בהמשך לפסוק "אם יתן איש גו':]

אכן כל זה הוא הפירוש וטעמי המצות, שהוא בחינת חכמת התורה שנמשך מחכמתו ית' כנ"ל.

בפרק הקודם נתבאר כי מאחר שאהבת השי"ת של הנשמה היא צמאון להתדבק אך ורק במהותו ועצמותו ית' ו"להיכלל בגופא דמלכא", לכן "בוז יבוזו" לנשמה "כל הון ביתו" - בחינת חכמת התורה, הנמשכת מחכמתו ית', לפי שאינה אלא זיו והארה בלבד מאתו ית'.

אכן, כל זה הוא בבחינת "חכמת התורה", היינו הפירוש וטעמי המצוות.

אבל גופי המצות מעשיות, כמו תפלין וסוכה ומצות צדקה שנאמר והי' מעשה הצדקה וכדומה.

אבל עצם מעשה המצוות המעשיות, כגון הנחת תפילין, ישיבה בסוכה ונתינת הצדקה (שנאמר בה "והי' מעשה הצדקה"), הוא למעלה הרבה ממדריגת חכמת התורה - ועל ידו מתדבק האדם במהותו ועצמותו יתברך ("גופא דמלכא"), ולא בזיו והארה בלבד.

[והטעם - לפי:]

שהן הם רצונו ית', שלמעלה מהטעם והדעת הנמשך בבחינת חכמה.

המצוות הן רצונו של הקב"ה, שכך עלה ברצונו ית' שבני ישראל יקיימו מצוות אלו, ומאחר שהרצון הוא למעלה מן השכל והטעם, הרי מעשה קיום המצוות, שבזה נשלם רצונו יתברך (שלמעלה משכל וטעם), הוא למעלה מעלה ממדריגת ובחינת חכמת התורה (פירוש וביאור טעמי המצוות).

*[ואף המצוות שיש להן טעם המובן בשכל, מכל מקום אין טעם המצוה כל הסיבה לציווי המצוה, ואין הכוונה שמחמת טעם פלוני ציוה הקב"ה מצוה זו, כי לאמיתו של דבר כל המצוות כולן הן **גזירות וחוקי** המלך שלמעלה מן הטעם. אלא שבחסדו, הנה בחלק מהמצוות "הלביש" הקב"ה, כביכול, את רצונו ית' שלמעלה מן הטעם והשכל גם בחכמה ושכל, כדי שיהי' לנו איזה מושג בענין המצוה, אבל גם מצוות אלו הרי הן **גזירות** המלך.*

וזהו הטעם שכל המצוות כולן - גם מצוות אלו שיש להם טעם המובן בשכל - צריכים לקיימן באופן של "הקדמת נעשה לנשמע", היינו מצד קבלת עול מלכותו יתברך, בלי תערובת שכל והשגה, כעבד המקבל עליו עול אדונו מבלי לחקור את מהות וטעם ציווי האדון, שהרי כך היא האמת, שמהותן של מצוות הן גזירות המלך, שלמעלה מטעם ודעת].

ולהיות ששרשם גבוה מאד ממדרגת התורה כו', על כן נתלבשו בדברים גשמיים דוקא, שאי אפשר לבא לבחינת השגה כו'.

וזהו הטעם לכך שרוב מצוות התורה הן מצוות מעשיות, וקיומן הוא על ידי חפץ גשמי דוקא, כתפילין, סוכה וצדקה הנ"ל - כי היות שהמצוות הן רצונו יתברך שהוא למעלה מטעם ודעת, ואי אפשר שיבואו ויתגלו בהשגת השכל, לכן נתלבשו בדברים גשמיים, באופן שקיומן הוא על ידי עשי' דוקא (ולא על ידי שכל והשגה).

פירוש:

היות שרצונו יתברך הוא למעלה מבחינת חכמה והשגה, לכן, "המשכת" רצונו יתברך לא יכולה להיות באמצעות השכל וההבנה של האדם, אלא על ידי כח המעשה, שלמטה מכח השכל וההשגה.

[אך לכאורה דבר זה תמוה ביותר: אם רצונו יתברך אינו יכול להתגלות על ידי כח השכל וההשגה, כיצד ביכולתו להתגלות בכח המעשה שהוא כח תחתון יותר?

- על זה ממשיך ומביא דוגמא:]

וכמו שאמרו ז"ל לחכימא ברמיזא, שדבר העמוק מאד אי אפשר לגלותו בדבור כי אם ברמיזא שמראה לו באצבע כו'.

דוגמא לדבר - שדבר נעלה ביותר שאינו יכול להתגלות על ידי השכל, מתגלה על ידי כח המעשה שהוא למטה מן השכל - מצינו בהשפעת השכל עצמה, כמו שאמרו רז"ל "לחכימא ברמיזא", היינו שלפעמים אי אפשר לגלות חכמה עמוקה על ידי הסבר בדיבור, אלא החכם מבין את הענין דוקא על ידי שרומזים לו רמז על ידי האצבעות, ב"כח המעשה".

כלומר: בדרך כלל, "השפעת" ומסירת רעיון שכלי לאדם אחר היא על ידי דיבור, היינו שהאדם המבקש למסור רעיון שכלי מוצא "אותיות" מתאימות שעל ידן הוא מסביר את הרעיון לתלמידיו או לחבריו; אך כאשר הרעיון הוא עמוק מדי, עד שאינו יכול למצוא "אותיות" כדי להסביר את הדבר לזולתו, אזי הדרך "להעביר" ולמסור את הרעיון לאחרים היא על ידי "רמז" באצבעותיו, שהוא ענין של מעשה, למטה מן השכל.

כמו כן מצות מעשיות, מפני ששרשם מאד נעלה, שהן פנימיות רצונו ית' בכיכול שלמעלה מהשגה, לזאת אי אפשר לבא לידי גילוי למטה כי אם בהתלבשותם בדברים גשמיים דוקא.

[והטעם לכך שדבר עליון יותר יכול להתגלות דוקא בדבר תחתון יותר:]

כי נעוץ תחלתן בסופן דוקא.

איתא בספר יצירה: "נעוץ תחלתן בסופן וסופן בתחלתן". פירוש: המדריגה הנעלית ביותר ("תחילתן") נעוצה וקשורה דוקא במדריגה התחתונה ביותר ("סופן"), ולכן מדריגה עליונה יכולה להתגלות דוקא על ידי כח תחתון.

וכך הוא בענייננו: דוקא במעשה המצוות בדברים גשמיים - שכח המעשה היא המדריגה האחרונה בכחות האדם, וכן הדברים הגשמיים הם דברים תחתונים ופחותים - מתגלה פנימיות רצונו של הקב"ה, שלמעלה מעלה מבחינת החכמה וההשגה.

וזהו והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום כו'.

וזהו ביאור המשך הענינים בפרשה ראשונה של קריאת שמע - שתיכף אחר הכתוב "ואהבת את ה' אלקיך גו' ובכל מאדך", כתוב "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום גו'", המדבר בקיום מצוות מעשיות.

כי הנה כל פרשת קריאת שמע - שמע ישראל - הוא רק התבוננות מבחינת שמותיו כו'.

דהנה, כל ההתבוננות בתפילה ובקריאת שמע היא רק בענייני גדלות השם שהם בגדר השגה, "ואי אפשר לשום נברא . . להשיג כי אם איזו הארה מאור ה'. . זיו השכינה");

- "זיו והארה" של אלקות נקראים בחינת "שמותיו" של הקב"ה, כי כמו ששם האדם אינו ממהותו ועצמותו של האדם, שהרי האדם כשהוא לעצמו אינו זקוק כלל לשם, ועוד זאת, שאי אפשר להכיר את מהות האדם ואת כשרונותיו מן השם שלו, אלא כל ענין השם אינו אלא בשביל הזולת - כך "שמותיו" של הקב"ה אינם אלא זיו והארה בלבד שנמשכו מאתו ית' בשביל קיום וחיות העולמות.

ועל ידי זה ואהבת בכל לבבך כו' [ובכל נפשך], **עד שיגיע לבחינת אהבת בכל מאדך הנ"ל, שהוא ליכלל ולדבקה בו במהותו ועצמותו ית' ממש.**

ההתבוננות בזה גופא מביאה את האדם לידי אהבה גדולה להשי"ת בכל לבבו ובכל נפשו, ועד לאהבה בלי גבול, "בכל מאדך", שהיא הרצון לידבק ולהכלל במהותו ועצמותו יתברך (ולא להסתפק ב"זיו" השכינה בלבד, כנ"ל).

ואי אפשר זאת כי אם על ידי קיום מצותיו ית' דוקא, שהן פנימיות רצונו ית', ונעוץ סופן בתחלתן.

אמנם, האדם אינו יכול לידבק ולהכלל בהקב"ה בכבודו ובעצמו (ד"לית מחשבה תפיסא בי' כלל") אלא על ידי קיום מצוותיו במעשה בפועל, כי המצוות הן הן "פנימיות" רצונו יתברך שלמעלה מבחינת חכמה, ו"נעוץ סופן בתחלתן" (כנ"ל). ולכן, דוקא על ידי מעשה המצוות ("סופן") אפשר להתדבק במהותו ועצמותו יתברך ממש ("תחלתן").

וזהו אשר אנכי - מי שאנכי - שהוא מהותו ועצמותו ממש, ולא בבחינת אור וזיו בלבד, מצוך על ידי קיום מצות מעשיות דוקא כנ"ל.

וזהו שממשיך הכתוב (אחרי "ואהבת גו' ובכל מאדך") - "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום".

פירוש:

"אנכי" מורה על מהותו ועצמותו יתברך, שהוא למעלה מגדר וענין ה"שם" ("דלא אתפס בשם ולא אתרמיז בשום אות וקוצא כלל") - ולכן נקרא "אנכי", "אנכי מי שאנכי"; כדאיתא בזהר "דא סתימו עילאה, כמאן דאמר מאן דאנא ולא אתיידע מאן הוא" (זה סתום העליון, כמי שאומר "מי שאנכי", ולא ידוע מי הוא). כלומר, אין לנו שום מושג וידיעה בעצמותו ית', ולכן אומרים עליו רק "אנכי".

ועל זה אומר הכתוב "אשר אנכי מצוך" (מצוה מלשון צוותא וחיבור). פירוש, שמהותו ועצמותו יתברך ("אנכי") מקשר ומחבר את ישראל אליו (כביכול) על ידי ענין המצות. וכנ"ל, שדוקא על ידי קיום מצוות מעשיות מתקשרים עם עצמותו יתברך.

היום כו', שהיום דוקא, שהנשמה מלובשת בתוך הגוף, מה שאין כן קודם התלבשותה בגוף היתה רק נהנית מזיו השכינה כו'.

וזהו שממשיך בכתוב "(אשר אנכי מצוך) היום" - שדוקא "היום" (בעולם הזה), בהיות הנשמה מלובשת בגוף, ישנה אפשרות להתקשר עם מהותו ועצמותו יתברך, כיון שקיום המצוות המעשיות הוא רק למטה בעולם הזה, משא"כ בהיות הנשמה למעלה בגן עדן, קודם שירדה ונתלבשה בגוף, לא שייך כלל ענין מצוות מעשיות, ולכן בגן עדן אי אפשר להתקשר עם מהותו ועצמותו ית', אלא רק ליהנות מ"זיו השכינה".

וזהו ודברת בם, שהוא מצות הדבור של התורה, וכמ"ש והגית בו כו', ועקימת שפתיו הוי מעשה כו'.

ובזה יובן הטעם לכך שבפסוק הבא, המדבר בציווי על מצות תלמוד תורה, לא הסתפק ב"ושננתם לבניך" אלא מוסיף גם "ודברת בם", כי ציווי זה אינו על ידיעת התורה והשגתה אלא על הדיבור בתורה (והוא הציווי "והגית בו יומם ולילה", היינו שלימוד התורה צריך להיות בדיבור, כמ"ש לעיל מיני' "לא ימוש גו' מפיך").

וטעם הדבר, כי אי אפשר להתקשר עם מהותו ועצמותו ית' על ידי השגת התורה בלבד (מבחינת החכמה, כנ"ל) אלא על ידי קיום מצוות מעשיות, ובמצות תלמוד תורה ההתקשרות עם מהותו ועצמותו ית' היא על ידי הדיבור בתורה, כי קיימא לן ד"עקימת שפתיו הוי מעשה".

וזהו אחות לנו קטנה, שנעשה בחינת אחות, והוא לשון אחת, שמתאחדת בתכלית עם מהותו ועצמותו ית' כביכול ממש, על ידי קיום המצות מעשיות כנ"ל.

ע"פ הנ"ל יבואר התוכן הפנימי של הכתוב (הנאמר בהמשך ל"מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה וגו' אם יתן איש וגו' באהבה וגו'") - "אחות לנו קטנה וגו' מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה":

"אחות" הוא מלשון חיבור ואיחוי [כפרש"י

שם], וכן בלשון חז"ל "איחוי אלכסנדרי" - שהוא חיבור כזה שעל ידו הבגד "הוה כשלם", עד שלא ניכר בבגד מקום החיבור; והוא גם מלשון "אחת", היינו אחדות אחת בתכלית.

ובפנימיות הענינים היינו שעל ידי האהבה המתעוררת כתוצאה מ"מים רבים" דטרדות הפרנסה - שהיא אהבה להקב"ה בלי גבול, ותשוקה לידבק ולהכלל במהותו ועצמותו יתברך - בא האדם לקיום מצוות מעשיות, שעל ידם הרי הוא נעשה בבחינת "אחות" להקב"ה, כביכול, היינו שמתאחד ומתחבר עם מהותו ועצמותו יתברך ממש בתכלית ההתאחדות כנ"ל.

וכמו שכתוב וימינו תחבקני, כאדם החובק את חבירו מכל צדדיו כו'.

על התאחדות זו עם הקב"ה נאמר "וימינו תחבקני", שעל ידי קיום המצוות הקב"ה "מחבק" אותנו כביכול, והרי חיבוק מורה על התאחדות גמורה, כאדם המחבק את חבירו שהחיבוק מקיפו מכל צדדיו.

וזהו מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה. וד"ל:

וזהו דיוק לשון הכתוב "מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה", שלפי הפירוש הפנימי קאי על בחינת דיבור התורה כנ"ל, שדוקא על ידי הדיבור דתלמוד תורה (דעקימת שפתיו הוי מעשה) כנסת ישראל מתאחדת עם הקב"ה בתכלית עד שהיא נקראת "אחותינו".

ד"ה מים רבים פרק ח

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

(יג) **ברוך** פודה ומציל הנה זה בבחי' מקיף דיחידה שהוא מקיף היותר עליון מכולם ועליו אמר ברוך פודה ומציל שהוא למעלה גם ממקיף דחיה הנ"ל בענין ברוך חי לעד כו'. ולהבין זה הנה יש להקדים בענין שרש בע"ת שגדולים מצד"ג כו' לפי ששרשם בבחי' רצון לרצון וכמ"ש בזוהר דמשכי' לי' לקוב"ה בחילא יתיר ופי' יתיר זה היינו בחי' יחידה שהוא מקור כל רצון כי הלא אנו רואים דבר פלא בענין הבע"ת מהיכן נמצא בנפשו כח זה הגדול לעקור רצונו שכבר מקושר בכל עוז ותוקף בטומאת עונותיו ולשוב באמת בחרט' גמור' עד שתתמרמר נפשו למות כמו ראב"ד שיצאה נשמתו בבכיה כו' הרי בהכרח שכח גדול זה הוא למעלה מכח הרצון שכבר נקשר בו והגם שהרצון למעלה מן הטעם ושכל שבמוח ולב כנ"ל מ"מ גם הרצון אינו רק חלק א' מן הנפש וכלא חשיב לגבי בחי' הארת והתפעלות כל עצמות הנפש שממנה נמשך מקור כל התפעלות רצון והוא הנק' בחי' יחידה כידוע ולזאת יש ביכולת הארת עצם הנפש שנק' יחידה לעקור כל התקשרות רצון זר שבחטא לגמרי מכל וכל בתשובה אמיתית וכמו שאנו רואים גם בקלי קלים שבוכים ביחו"כ ועי"ת ושבים באמת כו' מצד הארת יחידה שבנפשם שזהו מקור כל רצון שנקרא רצון לרצון כו' והנה ארז"ל ב"ק מכרזת בכל יום שובו בנים שובבים הרי מה שנתעורר בבחי' יחידה בנפש הבע"ת לעקור רצונו הזר הוא מצד הכרוז שמכריז ומעוררו לפי שבחי' יחידה זו לא הוטמאה בטומאת העוונות כמ"ש מיד כלב יחידתי כו' וכמ"ש בזוהר ונפש כי תחטא תוהא הוא כו' וכמאמר דאע"ג דאזיל הכי והכי דיוקנא אשתא"ר ב"ך (הוא בחי' יחידה דוקא שלמעלה מבחי' מז"ל המאיר בנר"נ כמו בחבירי דניאל דמזליהו חזי ופעל החרדה בגופם ממש וכך מאור דבחי' יחידה שלמעלה מן המזלא מאיר במזלא והמזלא מאיר בפועל בנר"נ שבגוף לשוב בתשובה וחרטה כו') ומפני שלא הוטמאה עדיין יכול להאיר בה אור ב"ק האלקי בכרוז לעוררה כו' וז"ש עד יערה עלינו רוח ממרום עלינו דוקא והוא הנקרא בחי' מקיף דיחידה שמעורר לכל בע"ת וזהו שרש ענין השיבנו ה' אליך דזה תלוי בכח ועוז האלקי דב"ק הנ"ל שמעורר לכל בחי' יחידה כו' בבחי' מקיף זה וד"ל. ונמצא מובן שגם בחי' ומקור הרצון שנקרא רצון לרצון בבע"ת נמשך התעוררותו מרוח אלקי דב"ק שהוא בא מצד בחי' רחמים רבים דמל' דאצי' דהיינו ג"כ מבחי' רדכ"ר והתעוררות רעוא דכ"ר בא מעצמו בעל רעוא דכ"ר כו' והיינו פי' ברוך פודה ומציל בהיות שכמה ניצוצות קדושות יש שנתפזרו ונדחו וגם יש שנשקעו בהיכלות דנוגה ויורד אור חדש מעצמות המאציל שהוא מבחי' רדכ"ר

המקור דכל רצון כו' לעורר לבחי' יחידה שבכל
הניצוצות הללו שיתעוררו ברצון לרצון לשוב ולעלות
מן היכלות הטומאה כו' בענין ב"ק הנ"ל שמכרזת על
הניצוצות הללו שובו בנים שובבים כו' וזהו הנקרא
פדיה והצלה בכל יום מן החיצונים כנראה בחוש גם
בכל ניצוץ פרטי שבכל אדם שבכל יום ויום יצרו
מתגבר עליו ואלמלא הקב"ה עוזרו לא יכול לו
ולכאורה הרי בטלה בחי' הבחירה לפ"ז והלא נאמר
ובחרת כו' אלא זה קאי על התעוררות דיחידה כנ"ל
שאין זה ביד האדם רק הקב"ה עוזרו לעוררו כנ"ל
בענין הב"ק כו' ואלמלא עוזרו לא יכול לו כי מתגבר
עומק רע בחיצוני' לטמאו מצד התקשרות עומק רצונו
ברע שזהו גם בחי' הרצון הנעלם שנקרא מזלא מקיף
דחי' אבל בחי' יחידה נשאר למעלה כו' וד"ל. וזהו
פודה נפש עבדיו ע"י התעוררות דבחי' יחידה שבנפש
ולא יאשמו בטומאת הקליפות כו' והיינו ג"כ ענין
קיבוץ גליות בכללות נ"י כמ"ש אם יהיה נדחך כו'
משם יקבצך שהוא קיבוץ הניצוצות ממקומות זרים
ורחוקים שהן היכלות דנוגה כנ"ל וע"ז רמזו רז"ל ע"פ
ביום ההוא מצילות הסוס קודש לה' כל מה שיהיה
הסוס רץ ומציל יהיה קודש לה' פי' עד"מ בעלי חיצים
ליסטים שגזלו שצריך סוס רץ להציל מידם את הגזילה
אם נפש או בהמה וכך הקליפות נקר' בעלי חצים
כמ"ש וישטמהו בעלי חצים והוא כל המשחיתי'
וטורפי' לניצוצות דקדושה בהרהורי זנות בכל יום
והקב"ה עוזר ללחום נגדם ע"י סוסים רצים כו' שהן
בחי' אורות מקיפים עליונים שנמשכים ויורדים
מעצמות המאציל באצי' לבחי' נוגה דבי"ע להציל כל
ניצוצות הנטרפים בידי החיצוני' ובכל יום ויום יורד
אור וכח עליון דעצמות המאציל לבי"ע להציל
הניצוצות מע' שרים דנוגה כו' וגם מה שכבר נפלו שם
מציל ופודה אותם כו' כנ"ל. ואמנם בהכרח ששרש כח
ועוז זה בא ונמשך מעצמות רדכ"ר לעורר לכל בחי'
יחידה דכל ניצוץ כנ"ל בפי' השיבנו ה' כו' להיות לו
רצון לרצון בתשובה זו וה"ז למעלה גם מבחי' רצון
הנעלם שבעצמות המאציל בשביל השתלשלו' עולמות
בין בעליות בין בירידות הנ"ל בפי' חי לעד כו' שאינו
רק בשביל תוס' אור מחודש בג"ע העליון עד נו"ן
אלפים כו' דהגם שסוף מעשה זו עלה בתחלת הרצון
הפשוט ולכך ניתוסף האור מן העצמות דוקא כנ"ל
באריכות בענין שכר טוב לנשמות כו' אבל הרי בע"ת
גדולים מצדיקי' גמורים מפני שמע"ט דצד"ג הגם
שמוסיפים אור מחודש עד אין קץ כו' בג"ע הכל הוא
רק מבחי' הרצון הנעלם שעלה ברצונו סוף מעשה כו'
אבל ע"י תשובה מבחי' מקיף דיחידה הרי מעורר
למעלה בעצמות בעל רעדכ"ר כו' מאחר שעושה רצון
לרצון בבע"ת כנ"ל וכמ"ש דמשכין ליה בחילא יתיר
כנ"ל והיינו מקיף דיחידה למעלה והוא ענין ברוך
פודה ומציל כו' (והיינו בחי' עצמיות אא"ס שבטה"ע
שלפני המשכת הקו"ח בבחי' רצון לרצון כו' הנק' רצון
קדום כו' כמ"ש במ"א והוא בעל הרצון הפשוט עצמו
שהוא מי שאמר והיה כו' שנק' מקיף דיחידה בבחי'
או"י מלמעלה למטה כנ"ל ובבחי' או"ח הוא בא
באחרונה כו' וד"ל). ובזה יובן יותר סדר המדרגות
דאלקי נשמה שנתת בי טהורה היא מעצמו' טה"ע
בראת יצרת כו' בי"ע דהיינו נר"נ וטה"ע זו כולל ב'
מקיפים דחיה יחידה ואח"כ משמרה בקרבי מבחי'
עצמיות טה"ע כו' כנ"ל בענין פודה ומציל שזהו ג"כ
ענין משמרה בקרבי לבלתי תצא בהיכלות דנוגה
לאבדון ושאול תחתית כו' וד"ל.

שנער התפילה. אחרי ה"א תלכו. מג"פ

קונטרס קטן בענין בחירה

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו

וזהו כן דודי בין הבנים, ואח"כ בצילו חמדתי דווקא
בצילו וכמבואר למעלה שזהו בחי' האין הגילוי
מעצמו' שביו"כ בא בצל סכך דסוכות, וזהו דווקא
בצילו, כי אהבה העצמי' שביו"כ למעלה נתגלה
בסוכות למטה בבחי' מקיף, ואח"כ ופריו מתוק לחיכי
בשמע"צ, ופריו הוא לשון פר שהוא פר א', וגם לשון
פרי כמ"ש ורב תבואות בכח שור אבל קודש ישראל
ראשית תבואתה שהוא הפרי, וכך בשבעת ימי הסוכות
הם הע' פרים שזהו ורב תבואות בכח שור, אבל
בשמע"צ שזהו פר א' וזהו ופריו פר א' וגם הוא לשון
פרי כי קודש ראשית תבואתה.

וגם עוד יש פי' ופריו הוא לשון פור הוא הגורל
וכידוע שבפורים הי' הגורל כי המן רצה דווקא
מבחי' הגורל שזהו מדריגה גבוה ששם אם צדקת מה

תתן לו וכו' שם כולם שוין ומשם רצה להמשיך, למעלה מתו"מ שהם לישראל דווקא, אבל בחיק יוטל הגורל ומה' משפטו יצא שאפי' מבחי' זו ג"כ דווקא לישראל ולא לאוה"ע וכמו הבוחר בעמו ישראל, הבוחר בתורה, וכמ"ש בהנחל עליון גוים יצב גבולות עמים למספר ישראל, וזהו אעפ"י שהגורל הוא למעלה מהטעם ודעת אעפ"כ יבחר לנו את נחלתינו. ויו"כ הוא כפורים שביו"כ ג"כ גורלות גורל אחד לה' ובימין הוא לה' דווקא, כי ביו"כ הוא סליחת עוונות אזי צריך להיות ג"כ ממקום גבוה מבחי' ואם רבו פשעיך מ"ה תעשה לו, ואין תופס מקום כלל, ומשם מקור הסליחה, אעפ"י שזהו בחי' שכולם שוין אעפ"כ מחמת שבעצמותו בחר בישראל ומה' משפטו יצא למחול כל עוונותיהם ולמלאות כל הפגמי'. וזהו ענין יו"כ כפורים, כי ביו"כ הוא ג"כ מבחי' גורל אבל הגורל הוא לה' בימין שזהו מעצמו' אא"ס, אך החילוק הוא שבפורים הוא ההצלה בחיצוני' לכן חייב לבסומי בפוריא באכילה ובשתיה עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ואעפ"כ נמשך ברוך מרדכי וארור המן, אבל ביו"כ הוא בפנימי' לכן כמו עוה"ב שאין בו אכילה ושתיה רק ועניתם את נפשותיכם ה' עניים, רק ביו"כ הוא עדיין למעלה וכמ"ש לפני הוי' תטהרו ובסוכות הוא נמשך למטה בצל הסכך ובשמע"צ הוא בא בבחי' פנימי', וזהו שבסוכות מקריבי' ע' פרים לברר ע' אומות ובשמע"צ פר א' איל א' שזהו לנש"י בבחי' פנימי'.

וזהו פר א' איל א' שעיר א', פר נגד אברהם איל נגד יצחק ושבעה כבשים זהו נגד יעקב והם עשר בחי' נגד ע"ס, בשמע"צ בא בבחי' פנימי' בכל הע"ס, ואח"כ נמשך לנשמו' בבחי' פנימי', וזהו נגד ז"פ הוי' הוא אלקי' שאומרי' בנעילה שזהו עלי', נגד זה שבעה כבשי' בשמע"צ, וזהו בחי' יעקב כי יעקב גימ' ז"פ הוי', וזהו שבעה כבשים הגילוי למטה, ופר א' ואיל אחד זהו נגד שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד, וזהו פר לשון פור הוא הגורל שבחי' הגורל שביו"כ למעלה הוא בא בשמע"צ בבחי פנימי' למטה, וזהו בצילו חמדתי בסוכות, ופריו זהו לשון פר וזהו פור הוא הגורל בשמע"צ.

והקרבתם

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

אך הענין יובן ע"פ מ"ש בזהר"ק שיש כדוגמת עתיק לעילא מן גלגלתא דא"ק שבחי' זו נק' אצי' דכללות אלא שא"א לקרות אותו בשם עולם, ומ"מ נק' אצי' דכללות, וא"כ אמר בחי' הא"ס דסובב הכללי המקיף ד' עולמות אבי"ע דכללות בשוה והוא העיגול שלפני הקו, למשה שהי' מבחי' האצי', אם כי קראתיך אלקים להיותך מבחי' אצי' שנק' אלקים לגבי בי"ע מ"מ אלקיך אנכי אני על גבך שהרי בחי' העיגול סובב אצי' דכללות בשוה עם העשי' דכללות וכמ"ש ומתחת זרועות עולם, וכמו שאנו רואים שאין ערוך עשי' דפרטיות לגבי אצילות דפרטיות ואצי' דפרטיות לגבי אצילות דכלליות, כמ"כ לגבי העיגול שוה אצי' דכללות עם בחי' היותר תחתונה שבעשי' דפרטיות ששניהם אינם תופסים מקום לגבי' ית', וזהו הגם כי חלק מכבודו ליראיו פי' שקאי על נשמות דאצילות שנק' אלקות, ואמר לשון שחלק מכבודו כי כבוד הוא גימט' ל"ב והיינו בחי' ל"ב נתיבות חכמה ונודע ממ"ש בת"ז שבאצילות מאיר חכמה ולכן נשמה דאצי' להיות כי בכל עולם האצי' מאיר חכמה לכן על נשמה דאצי' שייך לומר שחלק מכבודו היינו מבחי' ל"ב נתיבות חכמה שנק' כבוד כו' ומ"מ אלקיך אנכי אני על גבך שהרי העיגול מקיף את כולם בשוה, וזהו שאמר הכתוב הודו לאלקי האלקים פי' הגם כי משה נק' אלקים מ"מ אלקיך אנכי, וזהו הודו להקב"ה שהוא אלקי האלקים ואלקים הוא נשמות דאצי', ואם לא היו חוטאין בני ישראל היו כולם נקראים בשם אלקים כמ"ש אני אמרתי אלקים אתם, ונשמות דאצי' נק' ג"כ עכשיו בשם אלקים, והיינו הגם שקרא למשה אלקים מ"מ אלקיך אנכי אני על גבך כו' וזהו הודו לאלקי האלקים כו'.

ובזה יובן הפסוק ואם זרוע כאל לך כו' דמשמע דזהו דבר שא"א בלתי לה' לבדו ואין לאדם כח בזה גם לצדיקים מופלגים, והלא אנו רואים שצדיקים יפילו לרשעים ע"י תפילתם. אך הענין הוא משום דשרש הצדיקים הוא משם מ"ה דתיקון כידוע, ושרש הנפשות של הרשעים המה מבחי' התהו שנפל בשבה"כ כמ"ש הנפילים היו בארץ כו' המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם פי' מעולם הוא מעולם התהו שלפני בחי'

התיקון וכמ"ש ואלה המלכים אשר מלכו כו' לפני מלוך מלך לבני ישראל, ואחר שבחי' התהו גבוה הרבה מבחי' התיקון האיך יהי' ביכולת הצדיקים להשפילם וזהו שאמר ה' לאיוב עדה נא גאון וגובה אחר שהם למעלה ממך.

ואם זרוע כאל לך (ב)

בס"ד, פ' שמות, תרל"ב.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

ויש לומר - מחדד הרבי נ"ע - דשרש האמונה הוא עוד למעלה מבחינת מזליה כו', האמונה האמיתית של היהודי היא למעלה מהדרגה של "מזליה חזי".

ומוכיח זאת: שהרי בראיה יש גם כן חילוקי מדריגות יש אופנים שונים של ראיה, כמו ההפרש בין ראיית חכם לראיית נביא וכדומה, וכמו שנתבאר במקום אחר[21],

ויש לומר דכמו כן גם בהא בזה (בדרגת) דמזליה חזי יש חילוקי מדריגות כו', כלומר כמו שיש אופנים שונים של הראיה בעולם שלנו, כך יש אופנים שונים של הראיה של הנשמה בעולמות העליונים, ואם אמונת היהודי היתה נובעת (רק) מראיית המזל למעלה, הרי גם בכח האמונה הנובע מזה בנשמה למטה, צריך להיות חילוקי מדריגות.

מה שאין כן האמונה הרי זה בכולם בשוה ללא חילוקי מדריגות, הרי הסיבה לזה לפי שנמשך ממדריגה עליונה יותר כו',

ומזה מהאמונה הקיימת אצל כל יהודי הוא כח קדוש השם שיש בישראל כח למסור את הנפש וגם בחינת האהבה מוסתרת שיש אצל כל יהודי בירושה מהאבות שיש בכל אחד ואחד בהעלם ליכלל ולידבק כו'.

ועל זה יש בחירה בכל אחד מישראל להוציאה בהתגלות מהסתירה (מההסתר) שיאיר גם בשכלו ומוחו ובלבו, הבחירה של האדם הוא לא על עצם מציאות האהבה המסותרת, אלא האם לגלות אותה בשכלו ולבו - היינו בכוחות הפנימיים שלו.

והוא - כאשר מוציא מהעלם לגילוי את האהבה המסותרת והכח לקדש את השם, הרי אז הנשמה נקראת בחינת כלה שנקראת בשם זה כיון שהנשמה מרגישה כלות הנפש לשרשה ומקורה בלבו "בכל לבבך" ונפשו "בכל נפשך" ובמאודו "בכל מאודך" ממש כו',

וזהו - בחינת כלות הנפש - שרשה מהארת בחינת 'אדם קדמון' שיש בבחינת מקיף בנשמות ישראל להיות בבחינת כלות הנפש ולמסור נפשו כו', והיא בהעלם בנשמות ישראל וביכולתו להביא זה מההעלם אל הגילוי כו'

(ועיין מה שנתבאר בלקוטי תורה שם פרשת תזריע דהארה זו היא מבחינת פנימיות 'אדם קדמון' והיא בנשמות ישראל דוקא להיות שישראל עלו במחשבה[22], ביאור הענין: לכאורה ניתן לשאול - מה הסיבה שביטול זה קיים דוקא אצל נשמות ישראל, הרי כל הנבראים כלולים ב'אדם קדמון', כפי שהתבאר בפרק הקודם, שאפילו בקליפות יש איזה ביטול מחמת מקורם ב'אדם קדמון'?

ועל זה מבאר - שבתוך בחינת 'אדם קדמון' יש פנימיות וחיצוניות, ושרש כל הנבראים הוא דוקא בחיצוניות של 'אדם קדמון', ולכן ביטול זה לא מורגש בנפשם, ואילו ישראל שרשם בפנימיות 'אדם קדמון' ולכן יש בהם גם באופן פנימי ביטול זה.

כשם שבאדם עצמו - יש דברים שהוא רוצה בפנימיות רצונו, כלומר שהם מטרה כשלעצמם, ויש דברים שרוצה רק בחיצוניות הרצון, כלומר שהם אמצעי לבד - כך בדרגת 'אדם קדמון' שהוא הרצון הכללי: פנימיות הרצון, היא הכוונה והתכלית דוקא בישראל, וחיצוניות הרצון, הוא בכללות הנבראים שכל מציאותם היא 'אמצעי' לישראל המקיימים בעבודתם את התכלית שתהא "דירה בתחתונים".

דפירוש הלשון שישראל עלו במחשבה שבתוך המחשבה עצמה של 'אדם קדמון' יש דרגות שונות, ונשמות ישראל "עלו במחשבה" היינו בבחינה עליונה שבמחשבה, וכמו למשל אדם החושב על כמה עניינים, שאינו דומה מחשבתו בין דבר לדבר. וכמו שאינו דומה

21. ראה המשך תרס"ו עמ' צח ועמ' ריד.

22. בראשית רבה פרק א, ד. וראה המתבאר בענין זה בלקוטי תורה שיר השירים יז, ד ואילך. ספר המאמרים ה'ש"ת עמוד 17. עמוד 27. ובכמה מקומות.

מה שאדם חושב על אודות בנו למה שחושב על מקום עבודתו. וכך בנמשל המחשבה על ישראל היא מחשבה פנימית יותר ובבחינה עליונה (עלו במחשבה) שהם בניו של הקדוש־ברוך־הוא ולא כהמחשבה על שאר הנבראים.

והוא שבמחשבה הקדומה ד'אדם קדמון' עלו ישראל בבחינת הפנימיות ונמשכה הארה משם לכל אחד ואחת מישראל כו',

והביטול דוכל קומה לפניך תשתחוה הנזכר לעיל שבפרק הקודם, שהוא הביטול של ה"קומה" של 'אדם קדמון' שכל הנבראים כלולים בו, **יש לומר שזהו בבחינת חיצוניות 'אדם קדמון' שיש ביטול זה בכל הנבראים** אך כיון ששרשם רק מהחיצוניות בלבד, הרי ביטול זה הוא בבחינת מקיף **ואינו בהם בבחינת הרגש** פנימי כלל כו').

שבת פרשת תבוא

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים קונטרסים חלק א

האדם צריך להבין פנימיות הכוונה, שבכל מקום שהוא נמצא, יאיר באור תומ"צ. הקב"ה בוחן את האדם בכמה דרכים.

ז) **וְזֶהוּ** "לְךָ אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנַי", דִּבְהַהַנָּהָגָה דְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית צָרִיךְ הָאָדָם לָתֵת מֹחוֹ וְלִבּוֹ לְהָבִין פְּנִימִית הַכַּוָּנָה, וְהַיְנוּ זֶה מַה שֶּׁגָּזְרָה הַהַשְׁגָּחָה הָעֶלְיוֹנָה דִּמְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם וּפַרְנָסָתוֹ בָּאִים לוֹ בְּדֶרֶךְ יְגִיעָה כַּנַ"ל בְּכָלָל, וְעִנְיַן הַהַגְּרָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בִּפְרָט, הִנֵּה יֵשׁ בָּזֶה כַּוָּנָה פְּנִימִית, וְהַכַּוָּנָה הִיא אֲשֶׁר בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא יָאִיר בְּאוֹר תּוֹרָה וּמִצְוֹות וְיִשְׁתַּדֵּל בְּהַרְבָּצַת תּוֹרָה וּבְקִנְיַן הַמִּדּוֹת טוֹבוֹת בְּאַהֲבַת רֵעִים, וְכַמָּה דְּרָכִים לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ, דִּלְפָעָמִים בּוֹחֵן אֶת הָאָדָם בְּעֹשֶׁר וּבְרִבּוּי עֲסָקִים לִרְאוֹת הֲיַעֲמֹד הָאָדָם בְּנִסָּיוֹנוֹתָיו לְקִבְּעַ עִתִּים לַתּוֹרָה, וְלִפְעָמִים חַס וְשָׁלוֹם וְחַס וְחָלִילָה הִנֵּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בּוֹחֵן אֶת הָאָדָם בְּמִדָּה הַהֲפָכִית שֶׁהִיא מִדַּת הָעֲנִיּוּת רַחֲמָנָא לִצְלָן, וְהַבַּעֲלֵי עֲסָקִים הָעֲשִׁירִים אֲשֶׁר מִצַּד רִבּוּי עִסְקֵיהֶם הֵמָּה טְרוּדִים שֶׁאֵינָם קוֹבְעִים עִתִּים לַתּוֹרָה, הִנֵּה יִתְּנוּ אֶל לִבָּם לְהִתְבּוֹנֵן הַאִם בְּגִלַּל זֹאת אֲשֶׁר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְבָרְכָם בְּעֹשֶׁר וּמַשְׁפִּיעַ לָהֶם הַשְׁפָּעָה מְרֻבָּה הַאִם בְּגִלַּל זֹאת אֵין לָהֶם פְּנַאי לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה בְּכָל יוֹם, וְהָוֵי זֶה דֻּגְמָא – אִישׁ פָּשׁוּט אֲשֶׁר מֶלֶךְ גָּדוֹל רוֹמְמוֹ וְנִשְּׂאוֹ עַד אֲשֶׁר כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ חֲכָמִים וַעֲשִׁירִים פָּנוּ אֵלָיו בִּרְבּוּי עִנְיְנֵיהֶם וְכִבְּדוּהוּ מְאֹד, וְנַעֲשָׂה הָאָדָם פָּשׁוּט טָרוּד וְשָׁקוּעַ בִּכְבוֹדוֹ וְעָשְׁרוֹ, עַד שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ זְמַן לָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר גִּדְּלוֹ וְרוֹמְמוֹ. וּבְחֹדֶשׁ אֱלוּל שֶׁהוּא חֹדֶשׁ הַחֶשְׁבּוֹן, הִנֵּה אָז אוֹמְרִים "לְךָ אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנַי", שֶׁצְּרִיכִים לַעֲשׂוֹת חֶשְׁבּוֹן צֶדֶק בַּנֶּפֶשׁ לְתַקֵּן כָּל הַחֲסָרוֹנוֹת, דְּעַל יְדֵי הֲכָנָה טוֹבָה זוֹ בְּקַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם לְקִבְּעַ עִתִּים לַתּוֹרָה זוֹכִים לְשָׂנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה בְּגַשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת.

ד"ה לך אמר ליבי

כ"א אלול תרצ"ו

ספר השיחות – ה'ש"ת־תש"א בלה"ק

יז. חסידיו של הרבי האמצעי היו בציור אחר לגמרי. הם היו למעלה מענין המדות. כשדובר במאמר ענין של מדות, הם היו מתביישים. ידוע כשהרבי האמצעי דיבר בענין שבחיצוניותו הוא טוב ובפנימיותו הוא רע, התעלפו כמה מנינים של חסידים.

יח. שמעתי מהחסיד הישיש ר' אבא מצ'אשניק, שהכיר חסידים שהיו באותו מעמד כשהרבי האמצעי אמר המאמר "יונתי" הידוע, והרבה מנינים של חסידים התעלפו אז.

יט. הרבי האמצעי היה מדבר בעניני עבודה, רק מספר פעמים אחדות במשך השנה. אחרי כל פעם היה הרבי האמצעי חולה במשך כמה שבועות. לבו היה מתרומם בו מגודל ההתרגשות.

את ה"דרך חיים" לא אמר הרבי האמצעי, הוא רק הוציא אותו בכתב. את ה"עטרת ראש" וה"שערי אורה" – אמר ברבים.

כ. הרבי האמצעי היה באמצע אמירת חסידות מעביר את היד על השטריימל והיה אומר: שא שא. כדי להגביל נביעת מעייני חב"ד.

כא. ר' נחום חוזר מצד עצמו, הוא לא היה שייך כלל להיות "חוזר"[165], אלא הרבי האמצעי ציווה עליו לחזור על המאמרים – וכך נעשה ל"חוזר". היה חוזר את המאמר כהוויתו ממש אפילו עם השיעול ועם ה"שא שא".

כב. הפרופסור הייבנטאל הידוע עבר אז בליובאוויטש בדרכו אל האסטרונום שחי בחווה ליד ליובאוויטש. הייבנטאל עבר ליד ה"אולם הגדול" של הרבי האמצעי. הרבי האמצעי אמר אז חסידות, והייבנטאל ראה את ההתעמקות וההתקשרות הגדולות של החסידים בשעה שהרבי אמר את המאמר. מי שעיניו היו פתוחות – נשאר עומד כך, ומי שהחזיק את פיו פתוח – נשאר באותה צורה, כל אחד עמד על מקומו, ולא נשמע אפילו הגה קל. ואמר שדבר כזה יכול להיות רק מצד הנשמה. הייבנטאל היה רחוק מענינים אלה, ואף־על־פי־כן – הבין.

כג. כל מהותם ועצמותם של חסידיו המסורים של הרבי האמצעי, היתה תורה ועבודה, וכל עניני העולם היו לגבם טפל. אם כי טפל די יפה אך בכל זאת טפל בלבד.

כד. בכלל היו אצל זקני החסידים ראש אחר, רגלים אחרות, ידים אחרות, הכל באופן אחר.

היו שני אחים, אחד חסיד, עני, והשני מתנגד, עשיר.

כשהחסיד היה צריך לחתן את בתו, הלך אל אחיו העשיר. האח נפל על צווארו לנשקו והחל לספר לו על עשירותו הגדולה, ועל דירתו המרווחת הגדולה: חדר מיוחד לאכילה, חדר מיוחד לשתיה, חדר מיוחד לשינה, חדר מיוחד לאורחים.

אמר לו האח החסיד, שאין הוא מבין כלל, שאדם בביתו יהיה לו כל־כך הרבה פיזור הנפש.

הוא ביקש מאחיו העשיר שיתן לו חמישים רובל להכנסת כלה, ואמר לו: אם ברצונך לתת לי – שיהיה זה מיד, שכן ברצוני לחזור מיד לעיירתי, אין לי מה לעשות אצלך, לאכל אצלך – איננו יכול, איזה מחותן אני איתך, רק זאת שאותם אב ואם הולידו אותנו, הרי מה – אתה נותן? אם לאו – ישלח השי"ת ממקום אחר.

האח העשיר החל להתחנן שלא יעזוב מיד, והוא נשאר ללון אצלו. למחרת החל שוב האח העשיר להתרברב בעשירותו, ענה לו האח החסיד: ישנה חיה שעתידה להיטהר, היא שקועה באשפה עד לאף ועוד מתענגת מכך.

מסיפור זה רואים ציורם של זקני החסידים, אפילו מאותם חסידים רגילים, לאו דוקא בעלי מוחין גדולים.

כה. חסידי הרבי האמצעי היו מלמדים, 'ישוב'ניקים, ובמיוחד בעלי הצורה שבהם היו באופן אחר לגמרי.

כו. הצער והטינה על שקר העולם הוא לא כל־כך על השקר עצמו, אלא על מה שהשקר נדמה לאמת, עושים את השקר לאמת. ועבודת החסידות מנקרת את השקר מתוך האמת, שהאמת תהיה אמת נקיה.

ש"פ אמור, בסעודת הלילה

165) בארוכה בהקונטרס ע"ד תולדות החוזרים.

אגרות קודש

ב"ה, ט"ו כסלו, תש"ז
ברוקלין

אל ידידנו אנ"ש ותלמידי תומכי־תמימים
ותלמידי תלמידינו, ה' עליהם יחיו

שלום וברכה.

במענה על שאלתם של תלמידי התמימים והחסידים וכל ידידינו אנ"ש יחיו הפליטים במדינת אייראפע לאיזה מדינה ימשיכו דרכם, הנני בזה להודיעם אשר צריכים בעזהשי"ת להשתדל לנסוע עם בני ביתם יחיו לארה"ב באמעריקא או להמדינות הסמוכות [א]ליהן.

מלאתי ידי ידידי תלמידי היקר והכי נעלה מתלמידי תומכי תמימים וו"ח אי"א הרב מו"ה ר' בנימין שי' גאראדעצקי הנמצא כעת בפאריז צרפת לבא כדי לסדר בפריז בשמי לשכה לעזרת הפליטים וסידורם.

תלמידי התמימים ואנ״ש יחיו הרוצים להשתמש בהצעתי האמורה יפנו] ללשכה אשר בפריז במכתב מפורט ולענות על כל השאלות כפי הגליון המצורף לזה.

והשי״ת יעזר להם ולבני ביתם יחי׳ להסתדר בדבר טוב בגו״ר.

המברכם.

אג״ק מוהריי״צ כרך יד

אגרת קודש מאת כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע

תרגום חפשי מאידיש ללא אחריות כלל וכלל

חלק ט

במשך היום התפרסם בעיירה שבבית המדרש של הקברנים, נמצא אורח יהודי מוזר שבשעה שלוש אחר הצהריים עדיין התפלל (= שחרית). כמה אברכים למדנים וכמה מנכבדי העיר ולמדנים גדולים היו סקרנים לראות את האורח המוזר והלכו לבית המדרש של הקברנים להתפלל מנחה.

ר׳ מרדכי לא ידע על הנעשה, כאשר נעמד המנין לתפילת מנחה, התפלל גם הוא (= ר׳ מרדכי) עם המנין, כאשר הנוכחים סיימו את תפילת שמונה־עשרה, המתין החזן עם חזרת הש״ץ עד שר׳ מרדכי סיים את תפילת שמונה־עשרה, (= גם) כל היושבים במזרח סיימו את תפילת שמונה־עשרה, וכולם מביטים לעבר סוף הכותל הדרומי, היכן שר׳ מרדכי עומד ומתפלל שמונה־עשרה, עבר זמן ניכר עד שסיים ר׳ מרדכי את תפילת שמונה־עשרה ואז התחיל החזן את חזרת הש״ץ בקול.

ר׳ מרדכי לא הרגיש כלל שמביטים בו, ושהמתינו עבורו עם חזרת הש״ץ בקול.

לאחר תפילת מנחה, הי׳ אחד הנוכחים לומד בפני המנין אגדת ׳עין יעקב׳, וכאשר התיישבו הנוכחים סביב השולחן, הצטרף גם ר׳ מרדכי לשבת עם כולם יחד.

תוך כדי כך, מכריז אחד מהבאים הנכבדים:

אולי אפשר לכבד את האורח באמירת ׳עין יעקב׳, ואם יכבדנו האורח בשיעור אגדה - נשמח מאוד.

ר׳ מרדכי לא נתן שיפצירו בו יותר מדי, לקח את הספר ׳עין יעקב׳, שאל היכן אוחזים והחל לומר את האגדה במסכת חולין דף צ״א עמוד ב׳, על הפסוק ״ויחלום והנה סולם מוצב ארצה״, הסביר את הענין של הסולם ושיר המלאכים, ואת השיר ״שמע ישראל״ שבני ישראל אומרים, את כל זה הוא הסביר בצורה ברורה ומובנת, (= הרי) ר׳ מרדכי היה למדן ומקובל והיתה לו ידיעה מלאה במדרש וזוהר, ולמד הרבה ספרי קודש, במילא יכל להסביר טוב דברי אגדה.

קהל השומעים נהיה בכזו התפעלות גדולה ממה ששמעו מהאורח, עד שלא הרגישו איך חלף הזמן ונהיה מאוחר מאד. התפללו מעריב והתפזרו.

אחד הנכבדים, הזמין את ר׳ מרדכי להתאכסן בביתו, אבל ר׳ מרדכי סירב ונשאר הלאה בבית המדרש.

ר׳ מרדכי שוב ניסה לשוחח עם חברו, ר׳ חיים פרוש - אך ללא הועיל. דבר שגרם לו - לר׳ מרדכי - צער גדול. והוחלט אצלו שלא יעזוב את בית המדרש כל זמן שלא יפעל על חברו ר׳ חיים שישנה את דרכו.

למחרת נשנה הסדר כביום הקודם. וכאשר הגיע זמן לימוד 'עין יעקב', שוב כיבדו את ר' מרדכי שילמד את השיעור, ור' מרדכי עשה זאת בשמחה - בקוותו שעל־ידי הלימוד יוכל להכניס קצת חיות ביהודים הללו.

בלימוד שהיה הפעם, הסביר ר' מרדכי בהרחבה את דרשות חכמינו ז"ל על הפסוק "ובגפן שלושה שריגים". והאריך בדברי ריש לקיש על מאמר זה: אומה זו - לגפן נמשלה. קודם הסביר ר' מרדכי בהרחבה את מהותו של ריש לקיש, לפי שתי הדעות שישנם ב"ראשונים" על מהותו של ריש לקיש: דעה אחת הסבורה שריש לקיש היה גזלן פשוט, ורב יוחנן החזירו למוטב ולימדו תורה, ואחר־כך נשא את אחותו. ודעה שניה שריש לקיש היה למדן גדול גם לפני פגישתו עם רב יוחנן ליד הירדן, אלא שזנח את תלמודו והתחבר לגזלנים, ורב יוחנן החזירו בתשובה והשיא לו את אחותו.

בטוב טעם והסברה יתירה, הטעים ר' מרדכי שהזמורות הם ה'בעלי בתים', והעלים הם עמי־הארץ שעסוקים בכל עניני העבודה בעולם ובעבודת האדמה.

ללימודו של ר' מרדכי ב'עין יעקב' יצא שם בעיר, ובכל בתי המדרשות ובחוצות העיר שוחחו על כך.

השבת קרבה, וטובי הנכבדים הזמינו את ר' מרדכי לבתיהם אך הוא סירב לכולם.

לו - לר' מרדכי - היתה דאגה גדולה שכמה ימים גרמה לו עינויים: מה יעשה בקשר לטבילה בשבת בבוקר, ברור שלמקוה לא יוכל ללכת, ולנהר - חושש הוא ללכת שמא יראהו מישהו, עד שהחליט ללכת לטבול בנהר כאשר יהיה עדיין חשוך.

שבת שמחה היתה לר' מרדכי, ביום ששי בלילה בשנתו הוא ראה את הרבי - הבעל־שם־טוב - בחלום, וגם שמע דברי תורה.

ר' מרדכי התעורר בכוחות רעננים ובלב שמח, בבית המדרש וברחוב היתה עדיין אפילה, והלך לטבול בנהר, ובשמחה רבה הגיע חזרה לבית המדרש, החל להפציע השחר, וכאשר היה כבר אפשר לראות ישב ללמוד זוהר.

עבר זמן מה עד שאנשי "חברת תהלים" החלו להתאסף - כפי המנהג שבשבת מתחילים לומר תהילים מאוחר יותר מאשר בימי השבוע -

באמת היתה רחמנות לראות איזה צער אפף את ר' מרדכי בראותו את ר' חיים הולך בעיניים עצומות ומישהו מוביל אותו בידו, לר' מרדכי זה גרם צער עמוק,

בשבת זו התפלל ר' מרדכי במצב רוח מיוחד, ברכתו של הרבי (= הבעל־שם־טוב) שתהיה לו אהבה ויראה - מתקיימת.

ר' מרדכי שכח לגמרי היכן הוא נמצא, הוא התעמק והיה טרוד בתוכן מילות התפילה, ועל־ידי מחשבתו ריחף בספירות העליונות ובפרצופים העליונים אותם ידע על־פי קבלה, הנה הוא - ר' מרדכי - נמצא עם מחשבתו בספירה זו, והנה הוא נמצא בספירה זו.

ר' מרדכי חי בתפילתו זו. רואים במוחש שכח עליון פועל בקרבו, הוא - ר' מרדכי - היה בשבת זו בהתפעלות ובהתלהבות כזו עד שדומה כאילו עוד מעט מגיע הוא לכלות הנפש. לעומד מן הצד - ורואה את תפילתו של ר' מרדכי ואת תנועותיו שמפעיל בהתאם למנגינה שהוא שר - יש את הרושם כאחד שנפשו יוצאת לדבר שאהוב עליו ביותר. גם הגוף רועד מרוב התרגשות. רואים שיש כאן תנועה סיבובית, 'רצוא ושוב'. זאת אומרת: רגע אחד רואים תנועה של כליון

- "רצוא", בהם הפנים חיוורות כסיד, העינים פקוחות ומביטות בצורה מעמיקה ולמרחק ללא תנועת חיים, וכל הגוף מונח כאבן שאין לה הופכין, ותיכף מגיע ה"שוב" - רגע של חיות, הפנים החיוורות כמת מקבלים צבע אדום לוהט, העינים מתמלאות בתענוג חיוני גבוה ביותר, והגוף מתנועע לו ברוגע נעים לפי קצב הניגון שמושר באותו זמן.

חלום הלילה של ר' מרדכי, בו ראה את הבעל־שם־טוב ושמע תורה מפיו, ריענן את ר' מרדכי והביא לו הרבה כח וחיות. ריחוק מקום בגשמיות אינו גורם שיהיה גם ריחוק מקום ברוחניות, ור' מרדכי מרגיש שהוא עומד על יד רבו, ותפילתו היום היא במדה ואופן הנכונים כפי שרוצה הבעל־שם־טוב.

לכולם מוכרת היטב אמרתו של הבעל־שם־טוב על הפסוק "בא אל התיבה",

הבעל־שם־טוב אומר שהנשמה יורדת לעולם הזה והאדם עסוק בצרכי החיים כדי לפרנס את בני ביתו מיגיע כפיו (דוקא),

- כפי הידוע, סבר הבעל־שם־טוב שהיהודים צריכים להתעסק בעבודת כפיים יותר מאשר במסחר -

וכאשר (= האדם) עסוק בעניני עבודה, ודאגות הפרנסה אופפים אותו עד שהוא יכול חלילה להטבע בהם, הרי העצה לזה: "בא אל התיבה" - הידבק במילות התפילה שמתפללים, ובמילות התורה שלומדים. ובזכות דבקות זו במילים הקדושות של התפילה והתורה - אומר הבעל־שם־טוב - זה יגן שאתה ובניך, אשתך ונשי בניך יוושעו מהשם ית' בכל המצטרך.

הדביקות באותיות התפלה ובאותיות התורה, היא - בתורת הבעל־שם־טוב - אחת מהאמצעים הגדולים כדי להתעלות לדרגות הרוחניות הגבוהות.

"דביקות" - אומר הבעל־שם־טוב - היא המפתח הפותח את כל המנעולים. ודבר זה - להידבק באותיות התפילה והתורה - הרי היא בידו של כל אחד, כל יהודי אפילו הפשוט ביותר יכול להגיע לדביקות הגבוהה ביותר.

הוא - הבעל־שם־טוב - אומר שהאמונה התמימה האמיתית אשר יהודי פשוט ויהודיה פשוטה אומרים תהילים, היא הדרגה העליונה של דביקות.

הנשמה הרי היא שווה אצל כולם, אלא שאצל יודע־ספר ותלמיד־חכם פותחת הדביקות את שערי הידיעה בתורה, דבר שאצל יהודים פשוטים שאינם יכולים ללמוד לא קיים. אבל הזכות של הדביקות בתיבות התפילה, מעוררת אצל השם ית' רחמים, ופועל ישועה עבור זה שאומר את המילים הקדושות בדבקות, ואשר דבר זה מתקבל טוב יותר אצל יהודי ויהודיה פשוטים מאשר אצל תלמיד־חכם הגדול ביותר.

בתפילתו של ר' מרדכי, אתה רואה את "בא אל התיבה" בפועל, ראשו ולבבו שקועים בתפילה. כל פסוק, כל פיסקה, הם חלק חיים, כל תיבה שהוא מוציא מפיו מלווה על־ידי מנגינה חרישית של כלות הנפש. אין זו רק סתם מנגינה שמחה, אלא נגינת געגועים פנימית. נוסף לזה שר' מרדכי הוא למדן גדול היודע כל דרשות רבותינו ז"ל על הפסוקים הנאמרים בתפילה, הרי כל תיבה מכל פסוק מאירה לו באופן צח וברור, ונוסף לזה שר' מרדכי הוא מקובל היודע את מקומו של כל פסוק לאיזה עולם הוא שייך ולאיזה ספירה הוא שייך, הרי רואים אצלו כליון נפש וגעגועים, קולו מלא תחנונים וגעגועים, שזה פשוט שובה לב.

אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע כרך ג' עמודים קנד־רעט
שמועות וסיפורים חלק ג עמודים 1־186.
הוגהה על פי צילום כתב יד קודש. הסיום חסר

פרשת האזינו

לב א הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ
אִמְרֵי־פִי: ב יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל
אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־
עֵשֶׂב: ג כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:
(לוי) ד הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל
אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא: ה שִׁחֵת לוֹ
לֹא בָנָיו מוּמָם דּוֹר עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל: ו הַ לַיהוָה
תִּגְמְלוּ־זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא־הוּא
אָבִיךָ קָנֶךָ הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תנש"א א עמ' 65)

הַלְּה' תִּגְמְלוּ זֹאת (לב, ו) הָאוֹת ה"א שֶׁל תֵּבַת הַלְּה', שֶׁהִיא תֵּבָה שֶׁל אוֹת אַחַת, מוֹרָה עַל אַחְדוּת. וְאוֹת זוֹ מוֹפִיעָה בְּהֶקְשֵׁר שְׁלִילִי דַּוְקָא (עַם נָבָל וְלֹא חָכָם), כִּי הַכַּוָּנָה הִיא לִפְעֹל אַחְדוּת בְּמָקוֹם שֶׁל הִתְחַלְקוּת דַּוְקָא. וְכֵידוּעַ, שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה שֶׁל בְּרִיאַת הָעוֹלָם הִיא לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרַךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, כְּלוֹמַר: שֶׁהַתַּחְתּוֹנִים כְּפִי שֶׁהֵם בְּמַצָּב שֶׁל תַּחְתּוֹנִים (לֹא כְּפִי שֶׁמִּתְעַלִּים לָעֶלְיוֹנִים) יִהְיוּ דִּירָה לוֹ יִתְבָּרַךְ.

(ישראל) שני ז זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר וָדֹר
שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֶּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ־לָךְ: ח בְּהַנְחֵל
עֶלְיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים
לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ט כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב
חֶבֶל נַחֲלָתוֹ: י יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֹהוּ יְלֵל
יְשִׁמֹן יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ:
יא כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו
יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל־אֶבְרָתוֹ: יב יְהוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ
וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר: ע"כ במנחת שבת וכחו"ה

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות שמחת תורה תשט"ו – תורת מנחם התוועדויות יג עמ' 83)

יַצֵּב גְּבוּלוֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (לב, ח) הַקֶּשֶׁר בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִגְבוּלוֹת עַמִּים הוּא, שֶׁעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבָרֵר אֶת אַרְצוֹת הָעַמִּים, הַיְנוּ אֶת כָּל הָעוֹלָם. כֵּיצַד עוֹשִׂים זֹאת? - עַל־יְדֵי זֶה שֶׁ"אֶחָד מִכָּם גּוֹלָה לְבַרְבְּרָיָא . . דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁגִּלִּיתֶם כֻּלְּכֶם". זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל "צְדָקָה עָשָׂה הַקָּבָ"ה עִם יִשְׂרָאֵל שֶׁפִּזְּרָן לְבֵין הָאֻמּוֹת": אֵין צֹרֶךְ שֶׁכָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַגִּיעוּ לְכָל מָקוֹם בָּעוֹלָם, אֶלָּא דַּי בִּיהוּדִי אֶחָד ("אֶחָד מִכֻּם"). וְלִפְעָמִים, כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי נִמְצָא בְּפִנָּה שׁוֹמֵמָה, מִתְעַבֶּרֶת בּוֹ נְשָׁמַת צַדִּיק, וַאֲפִילוּ נְשָׁמוֹת הָאָבוֹת וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְבָרֵר אֶת הַמָּקוֹם הַהוּא.

שלישי יג יַרְכִּבֵהוּ כתיב על־במותי קרי עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ
וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן
מֵחַלְמִישׁ צוּר: יד חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם־
חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים בְּנֵי־בָשָׁן וְעַתּוּדִים עִם־חֵלֶב
כִּלְיוֹת חִטָּה וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר: טו וַיִּשְׁמַן
יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַ
עָשָׂהוּ וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ: טז קִנְאֻהוּ בְּזָרִים
בְּתֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ: יז יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַּ
אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ לֹא
שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם: יח צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי וַתִּשְׁכַּח אֵל
מְחֹלְלֶךָ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש כז עמ' קטז)

יַרְכִּיבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ (לב, יג) עַל שֵׁם שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת (רש"י) זֶה עַתָּה קִבַּלְתִּי יְדִיעָה . . מִשּׁוּבוֹ שֶׁל מַר לְאַרְצֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבָּא מֵאֶרֶץ הָרִים וּגְבָעוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ, הֲרֵי . . אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת, זֹאת אוֹמֶרֶת שֶׁשּׁוּבוֹ . . בְּוַדַּאי יֵשׁ בָּזֶה עֲלִיָּה בְּכָל הַמּוּבָנִים, הֵן בְּגֶשֶׁם וְהֵן בְּרוּחַ, שֶׁזֶּה בָּזֶה תָּלוּי. וּבִפְרָט בְּנוֹגֵעַ לַיְּהוּדִים, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לְגוּף קָדוֹשׁ הַיּוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ. וּבְיֶתֶר שְׁאֵת עַל־פִּי תּוֹרַת הַחַסִידוּת, אֲשֶׁר תַּכְלִית כָּל עֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא הַגְבָּרַת הַצִּוּוָּה עַל הַחֹמֶר וְהָרוּחָנִיּוּת עַל הַגַּשְׁמִיּוּת.

רביעי יט וַיַּרְא יְהוָה וַיִּנְאָץ מִכַּעַס בָּנָיו וּבְנֹתָיו:
כ וַיֹּאמֶר אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם אֶרְאֶה מָּה
אַחֲרִיתָם כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה בָּנִים לֹא־אֵמֶן
בָּם: כא הֵם קִנְאוּנִי בְלֹא־אֵל כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם
וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא־עָם בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם:
כב כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי וַתִּיקַד עַד־שְׁאוֹל
תַּחְתִּית וַתֹּאכַל אֶרֶץ וְיבְלָהּ וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי
הָרִים: כג אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם:
כד מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֶׁן־

בְּהֵמֹת אֶשַׁלַּח־בָּם עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר:
כה מִחוּץ תְּשַׁכֵּל־חָרֶב וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם־בָּחוּר
גַּם־בְּתוּלָה יוֹנֵק עִם־אִישׁ שֵׂיבָה: כו אָמַרְתִּי
אַפְאֵיהֶם אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם: כז לוּלֵי כַּעַס
אוֹיֵב אָגוֹר פֶּן־יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה
וְלֹא יְהוָה פָּעַל כָּל־זֹאת: כח כִּי־גוֹי אֹבַד עֵצוֹת
הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ערב ראש השנה תשמ"ז – התוועדויות תשמ"ז ד עמ' 430)

חַצֵּי אֲכַלֶּה בָּם (לב, כג) **חִצַּי כָּלִים וְהֵם אֵינָם כָּלִים** (רש"י)

חִצַּי (לְמוּטָב) - הַיְנוּ אַהֲבָה וְיִרְאָה. וְהֵם אֵינָם כָּלִים - בִּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ (בְּתְמִיהָה)? וְכִמְבֹאָר בַּחֲסִידוּת עַל הַפָּסוּק אֲנִי הָוָ"ִ לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם, שֶׁיֵּשׁ לְהִתְפַּלֵּא: אֵיךְ מִתְבּוֹנֵן יְהוּדִי בַּ'אֲנִי הָוָ"ִ לֹא שָׁנִיתִי' בְּעֵת הַתְּפִלָּה וְלֹא מַגִּיעַ לִכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ? וְעַל־דֶּרֶךְ תּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב, שֶׁזֶּה חֶסֶד מֵה' שֶׁאָדָם נִשְׁאָר חַי אַחַר הַתְּפִלָּה. אָמְנָם, הֶעְדֵּר כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ הוּא לְטוֹבָה, שֶׁהֲרֵי תַּכְלִית הַכַּוָּנָה הִיא נְשָׁמָה בְּגוּף דַּוְקָא. וְאַדְרַבָּה, אַהֲבַת ה' וְיִרְאַת ה' מוֹסִיפוֹת חַיּוּת בְּנֶשָׁמָה בְּגוּף.

חמישי
כט לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם:
ל אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה
אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם וַיהוָה הִסְגִּירָם: לא כִּי
לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים: לב כִּי־מִגֶּפֶן
סְדֹם גַּפְנָם וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ
אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ: לג חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם וְרֹאשׁ
פְּתָנִים אַכְזָר: לד הֲלֹא־הוּא כָּמֻס עִמָּדִי חָתוּם
בְּאוֹצְרֹתָי: לה לִי נָקָם וְשִׁלֵּם לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם
כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ: לו כִּי־דָיִן
יְהוָה עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנֶחָם כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת
יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב: לז וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר
חָסָיוּ בּוֹ: לח אֲשֶׁר חֵלֶב זִבְחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין
נִסְכָּם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה:
לט רְאוּ | עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים
עִמָּדִי אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא
וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת אחרון של פסח תשי"ז – תורת מנחם התוועדויות יט עמ' 323)

כִּי צוּרָם מְכָרָם וַה' הִסְגִּירָם (לב, ל) הַשְׁמָדוֹת ל"ע שֶׁהָיוּ בְּדוֹרֵנוּ - לֹא הָיוּ מִצַּד כֹּחָם שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁהֲרֵי אֵין לְגוֹי שְׁלִיטָה עַל יְהוּדִי, שֶׁנִּשְׁמָתוֹ הִיא חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ. וְהַגַּע בְּעַצְמְךָ: אִם בַּעֲצֵי הַמִּקְדָּשׁ הַגַּשְׁמִי וַאֲבָנָיו לֹא שָׁלַט הָאוֹיֵב, כַּפָּתוּב טָבְעוּ בָאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ - כָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר שֶׁאֵין לוֹ שְׁלִיטָה בְּמִקְדָּשׁ רוּחָנִי (וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד). אֶלָּא צוּרָם מְכָרָם וַה' הִסְגִּירָם - מִטַּעַם הַיְדוּעַ לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. וְהִנֵּה כְּבוֹד קְדֻשַּׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר אָמַר פַּעַם, שֶׁאֵין לְהַצְדִּיק אֶת ה' יוֹתֵר מִדַּאי . . . אֲבָל כְּתִיב "אוֹדְךָ ה' כִּי אָנַפְתָּ בִּי", הַיְנוּ שֶׁלְּעָתִיד יוֹדוּ לַה' עַל הַ"אָנַפְתָּ".

שישי
מ כִּי־אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי אֲנֹכִי
לְעֹלָם: מא אִם־שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט
יָדִי אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם: מב אַשְׁכִּיר
חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה
מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב: מג הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי
דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ
עַמּוֹ: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כט עמ' 201)

הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן (לב, מד) **וְלָמָּה קוֹרְאֵהוּ כָּאן הוֹשֵׁעַ . . שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְּנָה לוֹ גְּדֻלָּה הִשְׁפִּיל עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר מִתְּחִלָּתוֹ** (רש"י) כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי זוֹכֶה לִגְדֻלָּה, גְּדֻלּוּת שֶׁל שָׂרָה או גְּדֻלּוּת בְּעִנְיָן אַחֵר, שֶׁזּוֹכֶה לִבְרָכוֹת נַעֲלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם - הוּא עָלוּל לַחְשֹׁב, שֶׁמִּזֶּה גּוּפָא שֶׁהוּא זָכָה לָכָךְ, סִימָן שֶׁהוּא רָאוּי לַדָּבָר, וּכְתוֹצָאָה מִכָּךְ תִּהְיֶה אֶצְלוֹ תְּנוּעָה שֶׁל הִרְחֲבַת הַדַּעַת וְרוֹמְמוּת. לוֹמְדִים אָנוּ מֵיהוֹשֻׁעַ, שֶׁאַדְרַבָּה: דַּוְקָא מִי שֶׁזּוֹכֶה לִגְדֻלָּה צָרִיךְ לְהַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר בִּתְחִלָּתוֹ. וְזֶהוּ גַּם הַכְּלִי לְכָךְ שֶׁהַגְּדֻלָּה תִּתְקַיֵּם בְּיָדוֹ.

שביעי
מד וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה־
הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן: מה וַיְכַל
מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־
יִשְׂרָאֵל: מו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר
תְּצַוֻּם אֶת־בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי
הַתּוֹרָה הַזֹּאת: מז כִּי לֹא דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם

כִּי־הוּא חַיֵּיכֶם וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: פ מח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: מט עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר־נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה: נ וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו: נא עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי־מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: נב כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבֹוא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלַּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת שמחת תורה תשכ"ב – תורת מנחם התוועדויות לב עמ' 128)

וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים (לב, מז) הָיָה מְהַלֵּךְ בַּמְּבוֹאוֹת הַמְּטֻנָּפוֹת לֹא יִקָּרֵא קְרִיאַת שְׁמַע . . אִם הָיָה קוֹרֵא וּבָא, פּוֹסֵק . . עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר **וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים** (ברכות כד, ב)

יֵשׁ לְתִמְהָּה, הֵיכָן נִרְמְזָה הֲלָכָה זוֹ בַּפָּסוּק. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה דִּבּוּר עִנְיָנוֹ רִבּוּי - הַסְבָּרָה וְהִתְחַלְקוּת לְפָרָטִים. וּמִזֶּה, שֶׁ"דָּבָר" לְשׁוֹן יָחִיד (בְּנִגּוּד לְ"שִׁימוּ לְבַבְכֶם לְכָל הַדְּבָרִים", לְשׁוֹן רַבִּים), מוֹרֶה עַל שְׁלִילַת הַדִּבּוּר, אֲבָל לֹא שְׁלִילָה מֻחְלֶטֶת, שֶׁאָז אֵין זֶה דִּבּוּר כְּלָל, אֶלָּא הַפְסָקָה בְּאֶמְצַע הַדִּבּוּר. וְהֵיכָן מָצִינוּ שֶׁיֵּשׁ לְהַפְסִיק אֶת הַדִּבּוּר בַּתּוֹרָה - בְּמִי שֶׁלּוֹמֵד בַּדֶּרֶךְ וּבָא לְמָבוֹא שֶׁאֵינוֹ נָקִי.

מפטיר מח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: מט עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר־נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה: נ וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו: נא עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי־מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: נב כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבֹוא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: פפפ

נ"ב פסוקים, כל"ב סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

שי למורא

א) בְּיוֹם הָצִיל ה' אוֹתוֹ מִכַּף כָּל אוֹיְבָיו, לְעֵת זְקֻנָתוֹ לְאַחַר שֶׁעָבְרוּ עָלָיו כָּל צָרוֹתָיו וְנִצַּל מִכֻּלָּם. פֵּרוּשׁ אַחַר, בְּכָל עֵת שֶׁבָּאָה עָלָיו צָרָה וְנִצַּל מִמֶּנָּה הָיָה שָׁר הַשִּׁירָה הַזֹּאת. **וּמִכַּף שָׁאוּל,** לְפִי שֶׁהָיָה אוֹיְבוֹ וְרוֹדְפוֹ מִכָּלָּם, הַזְכִּירוֹ לְחִבּוּד. **ב) סַלְעִי,** חָזְקִי, כְּמוֹ סֶלַע חָזָק. **וּמְפַלְטִי לִי,** מְצַדֵּדְתִּי, מִבְצָרִי. **וּמְפַלְטִי לִי,** מְפַלֵּט אוֹתִי עִם צְבָא יִשְׂרָאֵל בַּמִּלְחָמָה. וְגַם בְּהִיוֹתִי לְבַדִּי. **ג) צוּרִי,** חָזְקִי, כְּמוֹ צוּר וְסֶלַע. **וְקֶרֶן יִשְׁעִי,** הוּא לִי לְעֶזֶר כְּמוֹ קֶרֶן לְבַעַל הַקְּרָנַיִם. **מִשְׂגַּבִּי,** סוֹמְכִי אוֹתִי. **וּמָנוֹסִי,** שֶׁהָיִיתִי נָס אֲלָיו לְעֶזְרָה. **מֵחָמָס,** מֵאַנְשֵׁי חָמָס. **ד) מְהֻלָּל אֶקְרָא ה' וגו',** כַּאֲשֶׁר אֲנִי קוֹרֵא אֶל ה' בְּהַלֵּל, אָז אֲנִי נוֹשֵׁעַ. **ה) אֲפָפֻנִי,** כִּבְּבוּנִי. **מִשְׁבְּרֵי מָוֶת,** צָרוֹת שׁוֹבְרוֹת מוֹבִילוֹת אֶל מָוֶת. פֵּרוּשׁ אַחַר, גַּלֵּי מָוֶת. **נַחֲלֵי בְלִיָּעַל,** גְּיוֹסוֹת שׁוֹטְפוֹת כְּנַחַל, מֵאַנְשֵׁי בְלִיָּעַל. **יְבַעֲתָנִי,** בִּעֲיתוּנִי וְיִחֲרִידוּנִי אוֹתִי. **ו) חֶבְלֵי שְׁאוֹל,** מַכְאוֹבֵי מָוֶת. "חֶבְלֵי", כְּמוֹ "חֶבְלֵי יוֹלֵדָה" (הושע יג,יג). **קִדְּמֻנִי,** בָּאוּ לְפָנַי. **ח) וַיִּתְגָּעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ,** נַעַשׁ וְרָעַד וְרָעַשׁ תִּקְפּוּ אֶת אוֹיְבֵי וּשְׁבֵי הָאָרֶץ. **מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ,** שֶׁהִרְעִישׁ הקב"ה גַּם אֶת צְבָא הַשָּׁמַיִם בִּשְׁבִילִי. **כִּי חָרָה לוֹ,** כַּאֲשֶׁר חָרָה לוֹ עַל מַעֲשֵׂיהֶם וְנָקַם מֵהֶם נְקָמָתִי. **ט) עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ,** הוּא עִנְיָן כַּעַס. כְּמוֹ "אַף יַעֲשֵׁן אַף ה'" (דברים כט,יט). **תֹּאכֵל,** תִּשְׂרֹף אֶת הַקָּמִים עָלַי. **י) וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרַד,** נָטָה אֶת הַשָּׁמַיִם לְמַטָּה לָאָרֶץ וְיָרַד עֲלֵיהֶם

עטרת מרים

א וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל יְהוָה אֹתוֹ לְעֵת זְקֻנָתוֹ **מִכַּף** כָּל־**אֹיְבָיו** וּ**מִכַּף** שָׁאוּל וְנִצּוֹל מִכֻּלָּם: **ב** וַיֹּאמֶר יְהוָה **סַלְעִי** מְחִסִי וּ**מְפַלְטִי־לִי** וּמַצִּיל אוֹתִי: **ג** אֱלֹהֵי צוּרִי חְוֵקִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי **מִשְׂגַּבִּי** וּ**מְנוֹסִי מֹשִׁעִי מֵחָמָס תּוֹשִׁיעֵנִי: ד** מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ: **ה** כִּי **אֲפָפֻנִי** מִשְׁבְּרֵי־**מָוֶת** נַחֲלֵי **בְלִיָּעַל יְבַעֲתָנִי: ו** חֶבְלֵי שְׁאוֹל סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי מֹקְשֵׁי מָוֶת: **ז** בַּצַּר־לִי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי בְּאָזְנָיו: **ח** וַיִּתְגָּעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ **מוֹסְדוֹת** הַשָּׁמַיִם **יִרְגָּזוּ** וַיִּתְגָּעֲשׁוּ **כִּי־חָרָה לוֹ: ט** עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ מִפִּיו **תֹּאכֵל** גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ: **י** וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרַד וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו: **יא** וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב

הפטרה לפרשת האזינו לקריאה בציבור

ולשמו"ת בשמואל ב פרק כב

א וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל יְהוָה אֹתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל: **ב** וַיֹּאמֶר יְהוָה סַלְעִי וּמְצָדָתִי וּמְפַלְטִי־לִי: **ג** אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוֹסִי מֹשִׁעִי מֵחָמָס תּוֹשִׁעֵנִי: **ד** מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ: **ה** כִּי אֲפָפֻנִי מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת נַחֲלֵי בְלִיָּעַל יְבַעֲתָנִי: **ו** חֶבְלֵי שְׁאוֹל סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי מֹקְשֵׁי מָוֶת: **ז** בַּצַּר־לִי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי בְּאָזְנָיו: **ח** וַיִּתְגָּעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־חָרָה לוֹ: **ט** עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ מִפִּיו תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ: **י** וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרַד וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו: **יא** וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב

עטרת מרים

עַל־כְּרוּב עַל מַלְאָךְ וַיָּעָף בִּמְהִירוּת וַיֵּרָא הָיָה נִרְאֶה בָּא עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ:
יב וַיָּשֶׁת שָׁם חֶשְׁךְ סְבִיבֹתָיו סֻכָּה לִהְיוֹת מוּכָן לְהַחֲשִׁיךְ לְאוֹיֵב, חֲשַׁרַת
רִבּוּי מַיִם הַנִּקְשָׁרִים בְּעָבֵי שְׁחָקִים: **יג** מִנֹּגַהּ מֵהָאוֹרָה נֶגְדּוֹ מֵאִיר לְאוֹהֲבָיו,
וּלְשׂוֹנְאָיו בָּעֲרוּ גֶּחָלֵי־אֵשׁ: **יד** יַרְעֵם מַשְׁמִיעַ קוֹל רַעַם מִן־שָׁמַיִם יְהוָה
וְעֶלְיוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ: **טו** וַיְשַׁלַּח חִצִּים הֵם הָאֵשִׁים הַבּוֹעֲרִים שֶׁיָּרַד בְּחֹזֶק מֵהֶעָנָן
וַיְפִיצֵם בָּרָק וְהֵם מִתְחַדְּשִׁים מִנּוֹף הַבָּרָק וַיְהֻמֵּם: **טז** וַיֵּרָאוּ הָיוּ נִרְאִים
אֲפִקֵי יָם קַרְקָעוֹת מֵי הַיָּם כִּי נִבְקְעוּ הַמַּיִם יִגָּלוּ מֹסְדוֹת תֵּבֵל כִּי נִבְקַע
הַתְּהוֹם בְּגַעֲרַת יְהוָה בְּקוֹמִים עָלַי, מִנִּשְׁמַת מִנְשִׁיבַת רוּחַ אַפּוֹ וְהִכֹּל
הוּא בְּדֶרֶךְ מָשָׁל: **יז** יִשְׁלַח מִמָּרוֹם יִקָּחֵנִי מִיד הָאוֹיֵב יַמְשֵׁנִי
הוֹצִיאֵנִי מִמַּיִם רַבִּים מִיַּד הָרַבִּים הַקָּמִים עָלַי: **יח** יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי עֻז
מִשֹּׂנְאַי כִּי בְּאֲשֶׁר אָמְצוּ הִתְחַזְּקוּ מִמֶּנִּי: **יט** בַּאֲשֶׁר יְקַדְּמֻנִי הָרַע בְּיוֹם
אֵידִי בְּעֵת יִקְרָנִי מִקְרֶה רָע וַיְהִי יְהוָה מִשְׁעָן לִי וְאַף כִּי נָפְלְתִּי, הִנֵּה קַמְתִּי:
כ וַיֹּצֵא לַמֶּרְחָב לְמָקוֹם רָחָב אֹתִי יְחַלְּצֵנִי יוֹצִיאֵנִי מִן הַמְצַר כִּי־חָפֵץ בִּי:
כא יִגְמְלֵנִי יְהוָה כְּצִדְקָתִי כְּפִי צִדְקָתִי כְּבֹר בְּנְקִיּוּת יָדַי יָשִׁיב לִי:
כב כִּי שָׁמַרְתִּי דַרְכֵי יְהוָה וְלֹא רָשַׁעְתִּי לְאֱלֹהָי: **כג** כִּי כָל־
מִשְׁפָּטָיו לְנֶגְדִּי לְנֶגֶד עֵינַי תָּמִיד לְהִנָּהֵג עִמָּהֶם, וְחֻקֹּתָיו לֹא־
אָסוּר אֶפְלֶה מֵאַחַת מִמֶּנָּה: **כד** כְּשֶׁעָלָה בְּלִבִּי לַחֲטוֹא בְּדָבָר, אָז
וָאֱהִי תָמִים לוֹ וָאֶשְׁתַּמְּרָה מֵעֲוֹנִי נִשְׁמַרְתִּי מֵאוֹתוֹ עָוֹן: **כה** וַיָּשֶׁב יְהוָה לִי כְּצִדְקָתִי כְּבֹרִי
לְנֶגֶד עֵינָיו וְלֹא נֶגֶד בְּנֵי אָדָם וּלְהִתְיַהֵר: **כו** עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־
גִּבּוֹר תָּמִים תִּתַּמָּם: **כז** עִם־נָבָר תִּתָּבָר עִם־עִקֵּשׁ וְעִם־עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל: **כח** וְאֶת־עַם עָנִי תּוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ
תִּתֵּן עַל־רָמִים עַל הַמִּתְנַשְּׂאִים וְתַשְׁפִּילֵם: **כט** כִּי־אַתָּה נֵרִי יְהוָה וַיהוָה יַגִּיהַּ
בְּנֵר יְהוָה וַיהוָה יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי: **ל** כִּי בְכָה אָרוּץ גְּדוּד בֵּאלֹהַי אֲדַלֶּג־שׁוּר:

שי למורא

לְהִתְקָרֵב אֶל שׂוֹנְאַי לְהַכּוֹת בָּהֶם. כְּלוֹמַר שֶׁהָיָה מְמַהֵר לְהִפָּרַע מֵהֶם. **וַעֲרָפֶל**
תַּחַת רַגְלָיו, שֶׁיָּרַד בָּעָב הֶעָנָן לִהְיוֹת מוּכָן לְהִפָּרַע מִשּׂוֹנְאַי. **יא)** **וַיִּרְכַּב**
עַל כְּרוּב וַיָּעָף וגו', הוּא מָשָׁל עַל מְהִירוּתוֹ לָבוֹא לְעֶזְרָה. **יב)** **וַיָּשֶׁת**
חֶשְׁךְ סְבִיבוֹתָיו סֻכּוֹת, שָׁם אֶת הַחֹשֶׁךְ סְבִיבוֹתָיו לְסֻכָּה לְהָגֵן עָלָיו. כָּעִנְיָן
שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי הֶעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ" (שמות
י"ד,כ) שֶׁהָיָה מַפְסִיק בֵּין הַמִּצְרִים
לְיִשְׂרָאֵל. **חֲשַׁרַת מַיִם עָבֵי**
שְׁחָקִים, קְשׁוּר הַמַּיִם בְּעַנְנֵי הַשָּׁמַיִם,
מֵהֶם בָּא הַחֹשֶׁךְ. **יג)** **מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ**
וגו', מִתּוֹךְ הָאוֹר שֶׁלְּפָנָיו אֲשֶׁר חָפְצוֹ
לְהָאִיר וּלְהוֹשִׁיעַ לִי, מִזֶּה עַצְמוֹ בָּעֲרוּ
גַּחֲלֵי אֵשׁ בְּאוֹיְבַי. **יד)** **יַרְעֵם,** יִתֵּן
בָּהֶם רְעָמִים. **טו)** **וַיְהֻמֵּם,** עָשָׂה בָּהֶם
מְהוּמָה. **טז)** **וַיֵּרָאוּ אֲפִקֵי יָם,**
וְנִרְאוּ מַעֲמַקֵּי הַיָּם. כְּלוֹמַר, נִתְגַּלּוּ דְּבָרִים
סְתוּמִים וְנִפְלָאִים. **יָגְלוּ מוֹסְדוֹת**
תֵּבֵל, נִתְגַּלּוּ הַיְסוֹדוֹת הָעֲמֻקִּים שֶׁל
יְשׁוּב הָעוֹלָם. **יז)** **יִמְשֵׁנִי מִמַּיִם**
רַבִּים, כְּלוֹמַר, שֶׁהֲצִילָהוּ מִצָּרוֹת רַבּוֹת.
יח) **מֵאֹיְבִי עֻז,** מֵאוֹיְבַי שֶׁהָיָה
חָזָק. **כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי,** כַּאֲשֶׁר
הִתְחַזְּקוּ מִמֶּנִּי. **יט)** **יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם**
אֵידִי, בְּיוֹם שֶׁהָיָה קוֹרֶה לִי מִקְרֶה רָע
הָיוּ אוֹיְבַי מַקְדִּימִים לָבוֹא עָלַי.
כא) **כְּבֹר יָדַי,** כְּפִי שֶׁיָּדַי בְּרוּרוֹת
וּנְקִיּוֹת מֵעָוֹל. **כג)** **כִּי כָל**
מִשְׁפָּטָיו לְנֶגְדִּי, כִּי כָּל מִשְׁפָּטַי
תּוֹרָתוֹ לְנֶגֶד עֵינַי תָּמִיד לְהִתְנַהֵג לְפִיהֶם.
כה) **כְּבֹרִי לְנֶגֶד עֵינָיו,** כְּבֵרוּרִיתִי
אֲשֶׁר הִיא לְנֶגֶד עֵינָיו. **כו)** **גִּבּוֹר**
תָּמִים, כְּמוֹ "גֶּבֶר תָּמִים". **תִּתַּמָּם,**
אַתָּה נוֹהֵג עִמּוֹ בְּתָמִימוּת. **כז)** **עִם**
נָבָר תִּתָּבָר, עִם אִישׁ בָּרוּר וְנָקִי,
תִּתְנַהֵג בְּבֵרוּרוּת. **וְעִם עִקֵּשׁ**
תִּתַּפָּל, וְעִם אִישׁ הַמִּתְנַהֵג
בְּעִקְמִימוּת, תָּבוֹא עָלָיו כְּדַרְכּוֹ הַנִּפְתֶּלֶת
וְהַמְעֻקָּמֶת. **כח)** **עַם עָנִי,** מְכֻנָּע
בְּעָנִי. **וְעֵינֶיךָ עַל רָמִים תַּשְׁפִּיל,**
וְתִתֵּן עֵינֶיךָ עַל הַמִּתְנַשְּׂאִים לְהַשְׁפִּילָם.
כט) **כִּי אַתָּה נֵרִי,** כִּי אַתָּה
תָּאִיר לִי כְּנֵר. **יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי,** יָאִיר לִי
אֶת הַחֹשֶׁךְ, כְּלוֹמַר, יוֹצִיאֵנִי מִן הַצָּרָה.
ל) **כִּי בְכָה אָרוּץ גְּדוּד,** כִּי
בְּעֶזְרָתְךָ אָרוּץ אֶל גְּדוּדֵי הַגּוֹיִם. **אַדַלֵּג שׁוּר,** אֶקְפֹּץ עַל הַחוֹמוֹת שֶׁל עָרֵי אוֹיְבַי

שי למורא

עטרת מרים

לא תֶּאֱל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל הַחֹסִים בּוֹ: לב כִּי מִי־אֵל מִבַּלְעֲדֵי יְהוָה וּמִי צוּר מִבַּלְעֲדֵי אֱלֹהֵינוּ: לג תָּאֵל מָעוּזִּי חָיִל וַיִּתֵּר תָּמִים דַּרְכִּי: לד מְשַׁוֶּה רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת וְעַל־בָּמֹתַי יַעֲמִידֵנִי: לה מְלַמֵּד יָדַי לַמִּלְחָמָה וְנִחַת קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי: לו וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וְעֲנָוָתְךָ תַּרְבֵּנִי: לז תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתָּנִי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי: לח אֶרְדְּפָה אויְבַי וְאַשְׁמִידֵם וְלֹא אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם: לט וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם וְלֹא יְקוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלָי: מ וַתְּזְרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתֶּנִי: מא וְאויְבַי תַּתָּה לִּי עֹרֶף מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם: מב יִשְׁעוּ וְאֵין מוֹשִׁיעַ אֶל־יְהוָה וְלֹא עָנָם: מג וְאֶשְׁחָקֵם כַּעֲפַר אָרֶץ כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדַקֵּם אֶרְקָעֵם: מד וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי תְּשִׂמֵרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־יָדַעְתִּי יַעַבְדֻנִי: מה בְּנֵי נֵכָר יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי לִשְׁמַע אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי: מו בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלּוּ וְיַחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם: מז חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי

לא תֶּאֱל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל הַחֹסִים בּוֹ: לב כִּי מִי־אֵל מִבַּלְעֲדֵי יְהוָה וּמִי צוּר מִבַּלְעֲדֵי אֱלֹהֵינוּ: לג תָּאֵל מָעוּזִּי חָיִל וַיִּתֵּר תָּמִים דַּרְכִּי: לד מְשַׁוֶּה רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת וְעַל־בָּמֹתַי יַעֲמִידֵנִי: לה מְלַמֵּד יָדַי לַמִּלְחָמָה וְנִחַת קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי: לו וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וְעֲנָוָתְךָ תַּרְבֵּנִי: לז תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתָּנִי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי: לח אֶרְדְּפָה אויְבַי וְאַשְׁמִידֵם וְלֹא אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם: לט וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם וְלֹא יְקוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלָי: מ וַתְּזְרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתֶּנִי: מא וְאויְבַי תַּתָּה לִּי עֹרֶף מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם: מב יִשְׁעוּ וְאֵין מוֹשִׁיעַ אֶל־יְהוָה וְלֹא עָנָם: מג וְאֶשְׁחָקֵם כַּעֲפַר אָרֶץ כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדַקֵּם אֶרְקָעֵם: מד וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי תְּשִׂמֵרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־יָדַעְתִּי יַעַבְדֻנִי: מה בְּנֵי נֵכָר יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי לִשְׁמַע אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי: מו בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלּוּ וְיַחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם: מז חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי

לְבָבָם. **לא)** **תָּמִים דַּרְכּוֹ,** לְגַמֹּל לְאִישׁ כְּמִפְעָלוֹ. **צְרוּפָה,** נִקְיָה מִפְּסֹלֶת, כְּכֶסֶף צְרוּף. **לג)** **מָעוּזִּי חָיִל,** מְחַזֵּק אוֹתִי בְּכֹחַ. **וַיִּתֵּר תָּמִים דַּרְכִּי,** וְהִתִּיר וּפָתַח דַּרְכִּי בְּמִלְחָמָה בְּאֹפֶן תָּמִים וְשָׁלֵם, שֶׁלֹּא נֶחְסַר מֵאֲנָשַׁי בַּמִּלְחָמָה. **לד)** **מְשַׁוֶּה רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת,** מֵשִׂים רַגְלַי קַלּוֹת לָרוּץ אַחַר הָאוֹיֵב, כְּאַיָּלָה זוֹ שֶׁרָצָה מַהֵר. **וְעַל בָּמֹתַי יַעֲמִידֵנִי,** וְהֶעֱמִיד אוֹתִי עַל גְּבִהֵי וּגְדֻלָּתִי. **לה)** **וְנִחַת קֶשֶׁת נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי,** וְנִדְרְכָה קֶשֶׁת נְחוּשָׁה עַל יְדֵי זְרוֹעֹתַי. "קֶשֶׁת נְחוּשָׁה" הוּא כְּנוּי לְקֶשֶׁת עֲשׂוּיָה מִמַּתֶּכֶת חֲזָקָה וּגְמִישָׁה. **לו)** **מָגֵן יִשְׁעֶךָ,** יְשׁוּעָתְךָ הָיְתָה לִי לְמָגֵן. **וַעֲנָוָתְךָ תַּרְבֵּנִי,** הֶעֱנָוָה שֶׁבְּךָ לְהַשְׂגִּיחַ בִּי, עָשְׂתָה אוֹתִי כְּאִלּוּ הָיִיתִי עִם רַב. **לז)** **תַּרְחִיב צַעֲדִי וגו',** הִרְחַבְתָּ פְּסִיעוֹתַי, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמְעֲדוּ רַגְלַי. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נָפַלְתִּי בְּיָדֵי שׂוֹנְאַי. **מ)** **וַתְּזְרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה,** אָזַרְתָּ אוֹתִי בְּכֹחַ לְהִלָּחֵם. **תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתֶּנִי,** וְאֶת שׂוֹנְאַי תַּפִּיל לִכְרֹעַ תַּחְתַּי. **מא)** **תַּתָּה לִּי עֹרֶף,** נָתַתָּ אוֹתָם שֶׁיְּנוּסוּ וְיַהְפְּכוּ לִי עָרְפָּם. **מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם,** וְגַם מְשַׂנְאַי יְנוּסוּ, וְעִם כָּל זֶה אַשְׁמִיד וְאַכְרִית. **מב)** **יִשְׁעוּ וְאֵין מוֹשִׁיעַ וגו',** כְּמוֹ "יִשְׁעוּ אֶל ה' וְלֹא עָנָם וְאֵין מוֹשִׁיעַ", כִּי הֵם רְשָׁעִים וְקוֹרְאִים אֶל ה' וְלִבָּם לֹא נָכוֹן עִמּוֹ. **אֶדֳקֵם אֶרְקָעֵם,** אֶעֱשֶׂה אוֹתָם דַּק דַּק וַאֲרַדֵּד אוֹתָם עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה. **מד)** **מְרִיבֵי עַמִּי,** מֵאֲנָשִׁי מִלְחֲמוֹתַי אֲשֶׁר בִּבְנֵי עַמִּי הַלּוֹחֲמִים נֶגְדִּי. **תְּשִׂמֵרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם,** שֶׁמַּרְתָּנִי מִיַּד כָּלָם עַד שֶׁהֲבֵאתָנִי לִהְיוֹת לְרֹאשׁ גּוֹיִם. **עַם לֹא יָדַעְתִּי,** עַמִּים אֲשֶׁר הֵם מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה. **מה)** **לִשְׁמַע אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי,** מִפְּנֵי מִשְׁמַע אָזְנֵיהֶם בִּלְבַד, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּפָנַי, יִהְיוּ נִשְׁמָעִים לִי. **מו)** **בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלּוּ,** אוֹיְבֵי הַגּוֹיִם יִבְלוּ וְיִכְמְשׁוּ. **וְיַחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם,** וְיִהְיוּ חֲגוּרִים בְּרַגְלֵיהֶם מִמַּה שֶׁיִּהְיוּ סְגוּרִים בְּיָדֵי בִּכְבָלֵי בַּרְזֶל. **מז)** **וְיָרֹם אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי,** וְהָאֱלֹהִים שֶׁהוּא תֹּקֶף יִשְׁעִי הוּא רָם עַל כָּל רָמִים, וְלָכֵן לֹא אִירָא מֵאוֹיְבַי. **מח)** **הַנּוֹתֵן נְקָמוֹת לִי,** הַנּוֹקֵם נְקָמָתִי. **מט)** **וּמוֹצִיאִי מֵאוֹיְבָי,** וּמַצִּילֵנִי מֵאוֹיְבַי. **וּמִן הַקָּמַי עָלַי תְּנַבְּיהֵנִי. נ)** **מַגְדִּיל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ,** מַגְדִּיל יְשׁוּעוֹת הוּא לְמַלְכּוֹ, שֶׁכָּשֵׁם שֶׁאָדָם נָם בְּמַגְדִּיל־עֹז וְהוּא נָצוֹל מֵאוֹיְבָיו, כְּמוֹ כֵן נִסָּתִי אֲלֵיהֶם וְנוֹשַׁעְתִּי וְהֵם יַעַבְדֻנִי: **מה בְּנֵי נֵכָר יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי,** יְכַזְּבוּ לִי מִיִּרְאָתָם אוֹתִי, וְיֹאמְרוּ לֹא חָטָאנוּ לְךָ, בַּעֲבוּר **לִשְׁמַע אֹזֶן** שֶׁל כָּלָם וְהֵם **יִשָּׁמְעוּ לִי** עַל רֹב כֹּחִי וְאֹמֶץ יָדִי, וְיִהְיוּ נִשְׁמָעִים אֵלַי לְכָל אֲשֶׁר אֲצַוֵּם: **מו בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלּוּ** יִהְיוּ כְּמוּשִׁים **וְיַחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם** מִקּוֹשִׁי יְסוּרִי מִסְגַּר שֶׁאֲנִי מְיַסְּרָן בָּהֶם: **מז חַי־יְהוָה** הָעוֹשֶׂה לִי אֵלֶּה **וּבָרוּךְ** עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה **צוּרִי** תְּקֻפִּי וְחָזְקִי וּבְמַאֲמַר אֱלֹהַי **אֲדַלֶּג־שׁוּר** אֶקְפֹּץ עַל הַחוֹמָה, לְכִבּוּשׁ עֲרֵיהֶם: **לא** תֶּאֱל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרוּפָה בְּרִירָה, שֶׁאֵין בָּהּ סִינִים וְדָבָר לְלֹא תוֹעֶלֶת **מָגֵן הוּא** מַחֲסֶה בְּמָגֵן **לְכֹל הַחֹסִים בּוֹ: לב כִּי** מִי־אֵל מִבַּלְעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר יוּכַל לַעֲמוֹד בְּנֶגְדּוֹ וּמִי צוּר מִבַּלְעֲדֵי אֱלֹהֵינוּ: **לג** תָּאֵל מָעוּזִּי חָיִל מְחַזֵּק אוֹתִי בְּכֹחַ **וַיִּתֵּר** מְדַלֵּג אוֹתִי בְּדִרְכֵי, לְהִיוֹת **תָּמִים דַּרְכִּי** מִבְּלִי מִכְשׁוֹל: **לד מְשַׁוֶּה** מֵשִׂים **רַגְלַי** קַלּוֹת **כָּאַיָּלוֹת** לָרוּץ מַהֵר אַחַר הָאוֹיֵב **וְעַל־בָּמֹתַי יַעֲמִידֵנִי** שָׁם בְּטוּחַ: **לה מְלַמֵּד** יָדַי לַמִּלְחָמָה לְהִלָּחֵם בְּטוּב **וְנִחַת** נָתַתָּ בִּי כֹּחַ לִשְׁבֹּר **קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי** בְּעֵת הִפָּתְחִי לְרוּחוֹת: **לו וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן** יִשְׁעֶךָ יִשְׁעֲךָ הָיָה לִי לְמָגֵן **וַעֲנָוָתְךָ** מִדַּת עַנְוָתָנוּתְךָ **תַּרְבֵּנִי** עָשָׂה כְּאִלּוּ הָיִיתִי עִם רַב: **לז תַּרְחִיב** הִרְחַבְתָּ **צַעֲדִי** פְּסִיעוֹתַי, **תַּחְתֶּנִי וְלֹא** לְבַל **מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי** רַגְלַי לִנְפּוֹל בְּאָרֶץ: **לח אֶרְדְּפָה אויְבַי** וְאַשְׁמִידֵם **וְלֹא** אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם: **לט** וָאֲכַלֵּם עִם פְּצָעִים **וָאֶמְחָצֵם** וְלֹא יְקוּמוּן **וַיִּפְּלוּ** תַּחַת **רַגְלָי: מ וַתְּזְרֵנִי** חַיִל לַמִּלְחָמָה לְהִלָּחֵם, וְאֶת שׂוֹנְאַי **תַּכְרִיעַ קָמַי** תַּפִּיל לִכְרֹעַ **תַּחְתֶּנִי: מא** וְאויְבַי שֶׁיִּבְרְחוּ לְפָנַי **תַּתָּה** לִי הָפַכְתָּ לִי **עֹרֶף** מְשַׂנְאַי עִם כִּי יְנוּסוּ, אֲשֶׁגֵּם **וָאַצְמִיתֵם** אֶכְרֹת אוֹתָם: **מב יִשְׁעוּ** יִפְנוּ אֶל מַלְכֵּי הָאֲדָמָה **וְאֵין** מוֹשִׁיעַ לְאַחַר זְמַן יִפְנוּ **אֶל־יְהוָה** לְהִתְפַּלֵּל אֵלָיו, אֲבָל **וְלֹא עָנָם: מג וְאֶשְׁחָקֵם** אֶכְתֹּשׁ אוֹתָם לִהְיוֹת דַּק **כַּעֲפַר אָרֶץ כְּטִיט** הַמִּשְׁלָךְ **בַּחוּצוֹת אֲדַקֵּם** אֲעֶשֶׂה אוֹתָם דַּק דַּק **אֶרְקָעֵם** אֶרְמְסֵם: **מד וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי** כְּמוֹ שָׁאוּל וְנָבָל וַאֲחִיתֹפֶל וַאֲבְשָׁלוֹם **תְּשִׂמְרֵנִי** מִיַּד כֻּלָּם, עַד שֶׁהָיִיתִי **לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם** אֲשֶׁר **לֹא־יָדַעְתִּי**

עטרת מרים

וַיָּ֣רֶם הוּא רָם עַל כָּל רָמִים אֱלֹהֵי צ֣וּר יִשְׁעִי וְלֹא אִרְא שֶׁחִקְצֵר יָדוֹ מִלְּהוֹשִׁיעֵנִי: **מח** הָאֵ֗ל הַנֹּתֵ֣ן נְקָמ֣וֹת לִ֑י הַנּוֹקֵם נְקָמוֹתַי וּמוֹרִיד עַמִּים תַּחְתָּֽנִי: **מט** וּמוֹצִיאִ֥י מֵאֹיְבָ֑י וּמִקָּמַ֥י תְּרוֹמְמֵ֗נִי תַּשִׁיבֵנִי נִשָּׂא וְרָם בְּמֶשְׁלָה, מֵאִ֥ישׁ חֲמָסִ֗ים תַּצִּילֵֽנִי: **נ** עַל־כֵּ֤ן אוֹדְךָ֣ יְהוָ֣ה בַּגּוֹיִ֑ם וּלְשִׁמְךָ֥ אֲזַמֵּֽר שֶׁהַצַּלְתַּנִי מֵאַנְשֵׁי חָמָס וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר בְּפֵרוּס לְפָנֵי כָּל עָם וָעָם: **נ** דְּעוּ אֲשֶׁר ה׳ מְגַדֵּל עוֹשֶׂה יְשׁוּעוֹת גְּדוֹלוֹת לְמַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה־חֶסֶד וְעָשָׂה חֲסָדִים לִמְשִׁיחוֹ כֵּן יַעֲשֶׂה לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם:

שי למורא

וַיָּ֣רֶם אֱלֹהֵי צ֣וּר יִשְׁעִי: **מח** הָאֵ֗ל הַנֹּתֵ֣ן נְקָמ֣וֹת לִ֑י וּמוֹרִיד עַמִּים תַּחְתָּֽנִי: **מט** וּמוֹצִיאִ֥י מֵאֹיְבָ֑י וּמִקָּמַ֥י תְּרוֹמְמֵ֗נִי תַּשִׁיבֵנִי נִשָּׂא וְרָם בְּמֶשְׁלָה, מֵאִ֥ישׁ חֲמָסִ֗ים תַּצִּילֵֽנִי: **נ** עַל־כֵּ֤ן אוֹדְךָ֣ יְהוָ֣ה בַּגּוֹיִ֑ם וּלְשִׁמְךָ֥ אֲזַמֵּֽר: **נ** מִגְדּ֤וֹל יְשׁוּעֹ֣ות מַלְכּ֣וֹ וְעֹשֶׂ֣ה חֶ֭סֶד לִמְשִׁיחֹ֑ו לְדָוִ֥ד וּלְזַרְעֹ֗ו עַד־עֹולָֽם: מֵאוֹיְבַי. וְעוֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ, כְּלוֹמַר, לֹא בַּעֲבוּר תַּשְׁלוּם גְּמוּל, כִּי־אִם בְּחִסְדּוֹ הַגָּדוֹל שֶׁהוּא עוֹשֶׂה לִמְשִׁיחוֹ שֶׁהוּא דָּוִד הַמֶּלֶךְ. וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לְדָוִד, כֵּן יַעֲשֶׂה לְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם.

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

לג א וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ: ב וַיֹּאמַר יְהוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ: ג אַף

חֹבֵב עַמִּים כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ: ד תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה
קְהִלַּת יַעֲקֹב: ה וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: ו יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת
וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר: ס ז וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע יְהוָה קוֹל יְהוּדָה וְאֶל־עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ יָדָיו רָב לּוֹ
וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה: פ (לח) ח וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה תְּרִיבֵהוּ
עַל־מֵי מְרִיבָה: ט הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו וְאֶת־אֶחָיו לֹא הִכִּיר וְאֶת־בָּנָו לֹא יָדָע כִּי שָׁמְרוּ
אִמְרָתֶךָ וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ: י יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל יָשִׂימוּ קְטוֹרָה בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל
עַל־מִזְבְּחֶךָ: יא בָּרֵךְ יְהוָה חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו מִן־יְקוּמוּן: ס יב לְבִנְיָמִן
אָמַר יְדִיד יְהוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן: ס (ישראל) יג וּלְיוֹסֵף אָמַר
מְבֹרֶכֶת יְהוָה אַרְצוֹ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת: יד וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שֶׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ
יְרָחִים: טו וּמֵרֹאשׁ הָרְרֵי־קֶדֶם וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת עוֹלָם: טז וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה תָּבוֹאתָה
לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו: יז בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו
אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה: ס

סוף זמן קידוש לבנה:
מוצאי שבת קודש, י"ג תשרי
נוהגים לקדש את הלבנה במוצאי יום הכיפורים

אגרות קודש

ב"ה, י"א תשרי, ה'תשכ"ט
ברוקלין, נ.י.

שלום וברכה!

הנני לאשר קבלת מכתבו (בלי תאריך), בו כותב על דבר מצב רוחו וכו'.

ולפלא גדול שיהודי יהי' במצב רוח כזה, שהרי על האדם בכלל ועל יהודי בפרט אסור להתייאש, וכמבואר ומודגש בתורתנו תורת חיים תורה מלשון הוראה, הוראה בחיי היום יום. וגם מובן אשר מכיון שלכל יהודי נשמה שהיא חלק אלו-ה ממעל ממש, הרי אין מקום ליאוש, אלא שצריך להחזיק קישור וצנור פתוח עם השם יתברך, מקור החיים והברכה. וקישור זה הוא בהנהגה בחיי היום יום על פי הוראות ה' בתורתו, התחל מהנחת תפילין בכל יום חול, כשרות המזונות וכולי. ואם יתקשר עם לשכתנו אשר בפריז, יתנו לו בחפץ לב כל הידיעות הצריכות.

ויהי רצון שיבשר טוב, ובפרט שנכנסנו בשנה חדשה שנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בברכה,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

במזכירות לא כותבים צרפתית, אבל מצדו יכול לכתוב גם להבא בצרפתית, אלא יודיע אם לענות לו בלשון הקודש או אידיש (או אנגלית).

לוח זמנים לשבת פרשת האזינו בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	06:40	06:44	08:58	08:59	09:32	09:33	10:32	10:32	18:16	18:09	18:42	18:35	17:50	18:45
חיפה (ק)	06:40	06:44	08:57	08:59	09:31	09:33	10:31	10:32	18:17	18:10	18:40	18:33	17:41	18:43
ירושלים (ק)	06:38	06:43	08:57	08:58	09:30	09:32	10:30	10:31	18:18	18:11	18:40	18:33	17:33	18:43
תל אביב (ק)	06:40	06:45	08:58	09:00	09:32	09:33	10:32	10:32	18:15	18:08	18:41	18:34	17:49	18:45
אוסטריה, וינה (ק)	07:06	07:14	09:08	09:11	09:51	09:55	10:49	10:51	18:17	18:05	18:50	18:39	17:49	18:52
אוסטרליה, מלבורן (ח)	05:44	05:35	08:16	08:10	08:54	08:49	10:00	09:56	18:33	18:39	19:00	19:06	18:20	19:18
אוקראינה, אודסה (ק)	07:07	07:15	09:11	09:14	09:53	09:57	10:51	10:53	18:21	18:10	18:53	18:42	17:54	18:55
אוקראינה, דונייצק (ק)	06:40	06:48	08:42	08:46	09:26	09:29	10:24	10:26	17:51	17:40	18:25	18:13	17:24	18:26
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	06:51	07:00	08:53	08:57	09:37	09:41	10:35	10:37	18:02	17:50	18:35	18:24	17:34	18:37
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	07:18	07:28	09:18	09:22	10:03	10:07	11:01	11:03	18:26	18:13	19:00	18:48	17:57	19:02
אוקראינה, קייב (ק)	07:11	07:21	09:10	09:14	09:56	10:00	10:53	10:56	18:18	18:06	18:53	18:41	17:50	18:54
איטליה, מילאנו (ק)	07:32	07:40	09:38	09:41	10:19	10:22	11:17	11:19	18:50	18:40	19:20	19:09	18:23	19:21
אקוואדור, קיטו (ח)	05:58	05:56	08:29	08:27	08:57	08:56	10:00	09:59	18:04	18:03	18:27	18:25	17:45	18:34
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	06:19	06:11	08:52	08:47	09:28	09:23	10:34	10:30	19:04	19:09	19:31	19:36	18:50	19:47
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	07:05	06:55	09:37	09:30	10:17	10:11	11:23	11:19	20:00	20:07	20:30	20:37	19:48	20:49
ארה"ב, בולטימור (ק)	07:11	07:17	09:23	09:25	10:00	10:02	10:59	11:00	18:36	18:27	19:04	18:56	18:10	19:07
ארה"ב, ברוקלין (ק)	07:01	07:07	09:12	09:14	09:50	09:52	10:49	10:50	18:24	18:15	18:53	18:44	17:58	18:56
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	07:02	07:08	09:12	09:15	09:50	09:53	10:49	10:50	18:25	18:15	18:54	18:45	17:59	18:56
ארה"ב, דטרויט (ק)	07:39	07:46	09:48	09:50	10:27	10:30	11:26	11:27	18:59	18:49	19:29	19:20	18:33	19:31
ארה"ב, האוסטון (ק)	07:20	07:23	09:39	09:40	10:12	10:13	11:12	11:12	18:58	18:51	19:22	19:16	18:34	19:26
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	06:53	06:57	09:09	09:11	09:44	09:45	10:43	10:44	18:25	18:17	18:51	18:44	18:00	18:55
ארה"ב, מיאמי (ק)	07:17	07:20	09:39	09:39	10:10	10:11	11:11	11:11	18:59	18:53	19:23	19:17	18:36	19:27
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	06:57	07:04	09:08	09:10	09:46	09:48	10:45	10:46	18:19	18:10	18:49	18:40	17:54	18:51
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	07:25	07:31	09:36	09:38	10:14	10:16	11:13	11:14	18:48	18:39	19:17	19:08	18:23	19:20
ארה"ב, שיקגו (ק)	06:57	07:03	09:06	09:09	09:45	09:48	10:44	10:45	18:18	18:08	18:48	18:38	17:52	18:50
בוליביה, לה-פס (ח)	06:08	06:04	08:42	08:39	09:12	09:09	10:16	10:14	18:31	18:32	18:54	18:56	18:14	19:05
בלגיה, אנטוורפן (ק)	07:56	08:06	09:54	09:58	10:41	10:45	11:38	11:41	19:02	18:49	19:37	19:24	18:33	19:38
בלגיה, בריסל (ק)	07:56	08:06	09:55	09:59	10:41	10:45	11:38	11:41	19:02	18:49	19:37	19:25	18:34	19:39
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:39	05:33	08:13	08:09	08:44	08:41	09:49	09:46	18:13	18:16	18:33	18:36	17:58	18:46
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:27	05:22	08:01	07:57	08:33	08:29	09:37	09:34	17:57	17:59	18:21	18:24	17:41	18:33
בריטניה, לונדון (ק)	07:15	07:25	09:12	09:16	09:59	10:03	10:56	10:59	18:21	18:08	18:55	18:42	17:55	18:56
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	07:26	07:37	09:19	09:24	10:09	10:13	11:06	11:08	18:26	18:12	19:03	18:49	17:59	19:04
גרמניה, ברלין (ק)	07:22	07:33	09:18	09:22	10:06	10:10	11:03	11:05	18:26	18:12	19:01	18:48	17:57	19:02
גרמניה, פרנקפורט (ק)	07:38	07:48	09:38	09:42	10:23	10:27	11:21	11:23	18:46	18:33	19:20	19:08	18:17	19:22
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:38	05:32	08:12	08:08	08:44	08:41	09:49	09:46	18:18	18:21	18:36	18:39	18:02	18:49
הודו, מומבאי (ח)	06:31	06:33	08:56	08:56	09:26	09:26	10:27	10:27	18:20	18:15	18:43	18:39	17:58	18:48
הודו, פונה (ח)	06:27	06:28	08:52	08:52	09:22	09:22	10:23	10:23	18:16	18:12	18:40	18:35	17:55	18:45
הונגריה, בודפשט (ק)	06:54	07:03	08:57	09:01	09:40	09:44	10:38	10:40	18:07	17:55	18:39	18:28	17:39	18:41
טורקיה, איסטנבול (ק)	07:06	07:12	09:16	09:19	09:54	09:57	10:53	10:54	18:29	18:19	18:58	18:49	18:03	19:00
יוון, אתונה (ק)	07:28	07:34	09:42	09:44	10:18	10:20	11:17	11:18	18:56	18:47	19:24	19:15	18:31	19:26
מולדובה, קישינב (ק)	07:15	07:23	09:18	09:22	10:01	10:04	10:59	11:01	18:28	18:17	19:01	18:50	18:01	19:02

לוח זמנים לשבת פרשת האזינו בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קי"ץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:29	06:30	08:53	08:53	09:24	09:24	10:25	10:24	18:17	18:12	18:40	18:36	17:55	18:45
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	05:46	05:35	08:16	08:09	09:00	08:54	10:07	10:02	18:48	18:56	19:20	19:29	18:37	19:42
נפאל, קטמנדו (ח)	06:01	06:04	08:21	08:22	08:54	08:55	09:54	09:54	17:41	17:35	18:06	18:00	17:18	18:09
סינגפור, סינגפור (ח)	06:49	06:48	09:20	09:18	09:48	09:47	10:51	10:49	18:55	18:53	19:17	19:15	18:35	19:24
פולין, ורשא (ק)	06:51	07:02	08:47	08:52	09:35	09:39	10:32	10:35	17:54	17:41	18:30	18:17	17:25	18:32
פרו, לימה (ח)	05:46	05:43	08:19	08:17	08:49	08:46	09:52	09:50	18:04	18:05	18:27	18:28	17:47	18:37
צרפת, ליאון (ק)	07:50	07:58	09:55	09:58	10:37	10:40	11:35	11:37	19:05	18:54	19:37	19:26	18:38	19:39
צרפת, פריז (ק)	08:02	08:12	10:04	10:07	10:48	10:52	11:46	11:48	19:14	19:02	19:46	19:34	18:46	19:47
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:42	05:42	08:12	08:11	08:41	08:40	09:43	09:42	17:45	17:42	18:07	18:05	17:25	18:13
קנדה, טורונטו (ק)	07:25	07:32	09:33	09:36	10:13	10:16	11:11	11:13	18:46	18:36	19:14	19:04	18:20	19:16
קנדה, מונטריאול (ק)	07:03	07:11	09:09	09:12	09:50	09:53	10:48	10:50	18:20	18:09	18:50	18:40	17:53	18:52
קפריסין, לרנקה (ק)	06:47	06:51	09:02	09:04	09:37	09:39	10:37	10:38	18:18	18:10	18:45	18:37	17:54	18:48
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	07:14	07:26	09:06	09:11	09:57	10:02	10:53	10:56	18:11	17:57	18:50	18:36	17:41	18:51
רוסיה, מוסקבה (ח)	06:49	07:01	08:38	08:44	09:30	09:36	10:27	10:30	17:47	17:32	18:23	18:08	17:16	18:24
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	06:31	06:40	08:35	08:38	09:18	09:21	10:16	10:18	17:45	17:33	18:17	18:06	17:17	18:19
שוויץ, ציריך (ק)	07:36	07:45	09:40	09:43	10:22	10:26	11:20	11:22	18:53	18:42	19:22	19:10	18:26	19:23
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:08	06:09	08:35	08:35	09:05	09:04	10:06	10:06	18:02	17:59	18:25	18:22	17:41	18:31

אגרות קודש

ב"ה, ח' תשרי, תשי"ח

ברוקלין.

האברך שלום דובער שי'

שלום וברכה!

...בשאלתו בענין לבישת טלית וחגורה לתפלה כשמתפללים בביהכ"נ שאינן נוהגים במנהגי אנ"ש.

מובן שגם בזה נאמר כלל רבותינו שנואה המחלוקת, ואם אפשר לנהוג גם שם במנהג אנ"ש וכמובן באופן של שלום ונועם, כדאי הענין, ולשלול הענין דמחלוקת עבור זה, ומובן גם כן שהדברים אמורים בענין לבישת הט"ג אשר הנ"ל מוסיפים על אנ"ש והש"ץ שלהם נוהג להיות עטוף בטלית, משא"כ מנהגנו, וכיון שבאים להוסיף יש לוותר למלאות דרישתם, ויהי' הט"ג מורד על הכתף דוקא, אבל בהנוגע לחגורה שגורעים הם בזה, יש להשתדל בכמה השתדלויות להתפלל דוקא בחגורה. ובפרט שבזה הענין דהכון לקראת אלקיך ישראל.

במספר הנרות להדליק לפני העמוד, מובן שזהו תלוי במנהגי מקום. ובאם עובר לפני התיבה הוא אבל או יארצייט ר"ל, הרי בשעת התפלה כדאי שיהיו דולקים חמשה נרות, וכפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר בזה שהרי חמשה שמות נקראו לנשמה.

בנוסח המצבה, עליהם להתייעץ עם זקני אנ"ש אשר בסביבתו.

ולקראת השנה הבע"ל יתברכו כולם בחתימה וגמר חתימה טובה.

בברכה לבשו"ט.

סדר מצות הדלקת נרות ליום הכיפורים ושבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה .... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

מנהגן הטוב של בנות ישראל .... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

ערב יום כיפור

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ערב שבת קודש

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל .... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

אגרות קודש

[ה'תשל"ב]

יסבירוה אשר **כאו"א** נמצא בעוה"ז ע"פ **רצונו** של השם **ובשליחותו**: לעשות טוב בעולם, ולכן **ציוה** השם ונשמרתם מאד לנפשותיכם (**ופשיטא** שנתן הכוחות **במילואן** – למלאות השליחות והשמירה).

מזה מובן ג"כ **שהיצה"ר** מנסה לבלבל ולמנוע בזה. ופשיטא היוקר והזכות דמילוי שליחות השם ולא להרשם מהיצה"ר. אזכיר עה"צ.

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי' **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי' הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00547
09/10/2016

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים